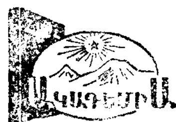
ՆՅՈՒԹԵՐ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ

ԳԻՐՔ ՏԱՍՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ

АРМЯНСКАЯ КНИГА КАНОНОВ

II

Предисловие, научно-критический текст и примечания
ВАЗГЕНА АКОПЯНА

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН 1971

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ

Բ

Աշխատասիրությամբ
ՎԱԶԳԵՆ ՀԱԿՈԲՅԱՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1971

Printed in the Soviet Union

Խմբագրությամբ
Հ. Ս. ԱՆԱՍՅԱՆԻ, ԷՄ. Ա. ՊԻՎԱԶՅԱՆԻ

1—10—1

Հայրենական Մեծ պատերազմում
զոհված եղբորս՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՏԱՇԵՍԻ ԳԻՆՈՍՅԱՆԻ
հիշատակին

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. ԿԱՆՈՆԱԳՐՔԻ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ԵՐԿՈՒ ԽՄԲԵՐԸ, ՆՐԱՆՑ ԱՌՆՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԻՄՅԱՆՑ ԵՎ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՕՁՆԵՑՈՒ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒԻ ՀԵՏ

«Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորը[1] բովանդակում է Հովհաննես Օձնեցու խմբագրությունը (VIII դար)։ Նույնի ներկա՝ Բ հատորը հանդիսանում է X և XI դարերի խմբագրություններում Հովհ. Օձնեցուց հետո Կանոնագրքին կատարված ավելացումները։ Որպեսզի կարողանանք ցույց տալ վերջին երկու խմբագրությունների ընդգրկած նյութերի սահմանները և ընդհանրապես Կանոնագրքին տարբեր ժամանակներում ավելացված շերտերը, անհրաժեշտ է թեկուզ և համառոտակի հիշեցնել «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորի Նախաբանում արծարծված որոշ հարցեր։

Այստեղ չենք խոսի այն մասին, թե ի՛նչ ձեռագրեր ենք օգտագործել «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորի գիտա-քննական բնագիրը կազմելիս, դրանք ի՛նչ խմբերի և ենթախմբերի ենք բաժանել։ Հետաքրքրվողներին հղում ենք նույն հատորի Նախաբանի XXX-XXXIX էջերին։ Առաջադրված խնդիրների պարզաբանման համար մեջ կբերենք օգտագործված ձեռագրերի երկու խմբերից մեկական ձեռագրերի բովանդակած նյութերի ցանկերը, հիշեցնելով հետևյալը. նախ՝ որ մնացած ձեռագրերի բովանդակած նյութերի կառուցվածքը համապատասխանաբար արտահայտված է այդ զույգ ձեռագրերում. երկրորդ՝ որ այդ երկու ձեռագրերում կանոնախմբերի հաջորդականությունն ընթանում է ըստ նույն ձեռագրերի բովանդակության ցանկերի։

Ա խմբի ձեռագրերից վերցնում ենք A, իսկ Բ խմբից՝ i, հնագույն (ծագման իմաստով) ձեռագրերի բովանդակության ցանկերը։

Ա խումբ
A ձեռագիր

«Ա. Կանոնք Առաքելական
գլուխս ԼԴ։
Բ. Կանոնք Առաքելական
ի ձեռն Կղեմայ գլուխ ՁԵ։
Գ. Կանոնք Հարցն հետեւողաց
գլուխ ԻԷ։

Բ խումբ
i ձեռագիր

«Ա. Կանոնք Առաքելականք
գլուխք երեսուն եւ չորս։
Բ. Երկրորդ Առաքելականք
գլուխք Ղ եւ Ե։
Գ. Կանոնք Թադէոսի առաքելոյ
գլուխս ԼԳ։

[1] Կանոնագիրք Հայոց հտ. Ա, աշխատասիրությամբ Վազգեն Հակոբյանի, Երևան, 1964։

Դ. Կանոնք Նիկիայ մեծ ժողովոյն գլուխ Ի։
Ե. Կանոնք Անկիւրիայ գլուխ Ի։
Զ. Կանոնք Կեսարիայ գլուխ Ժ։
Է. Կանոնք Նէոկեսարեայ գլուխ Ի։
Ը. Կանոնք Գանգրայ գլուխ ԻԴ։
Թ. Կանոնք Անտիոքայ գլուխ ԻԵ։
Ժ. Կանոնք Ղաւոդիկեայ գլուխ ԾԵ։
ԺԱ. Կանոնք սրբոյն Գրիգորի գլուխ Լ։
ԺԲ. Կանոնք Սարդիկեայ գլուխ ԻԱ։
ԺԳ. Կանոնք Կոստանդնուպաւլսի գլուխ Գ։
ԺԴ. Կանոնք Եփեսոսի ժողովոյն գլուխ Զ։
ԺԵ. Կանոնք Աթանասի՝ Հարցմունք գլուխ ՂԸ։
ԺԶ. Կանոնք Բասղի Կեսարացւոյ գլուխ ԾԱ։
ԺԷ. Կանոնք սրբոյն Սահակայ գլուխ ԾԵ։
ԺԸ. Կանոնք Շահապիվանի Հայոց գլուխ Ի։
ԺԹ. Կանոնք Սեւանտեայ՝ Թուղթ գլուխ ԺԴ։
Ի. Կանոնք Ներսէսի եւ Ներշապհոյ գլուխ ԼԷ։
ԻԱ. Կանոնք Յովհաննու Մանդակունւոյ գլուխ Թ։
ԻԲ. Կանոնք Աբրահամու Մամիկոնեւոյ գլուխ Գ։
ԻԳ. Կանոնք Սահակայ վերջնոյ գլուխ ԺԵ։
ԻԴ. Կանոնք Յովհաննու Իմաստասիրի գլուխ ԼԲ։
ԻԵ. Կանոնք Սիոնի Հայոց կաթողիկոսի գլուխ ԻԲ։

Դ. Կանոնք Փիլիպոսի առաքելոյ գլուխս Ը։
Ե. Կանոնք Հարանցն հետեւողաց գլուխս ԻԴ։
Զ. Կանոնք Անկիւրեայ գլուխս քսան։
Է. Կանոնք Նիկիայ սուրբ ժողովոյն գլուխս քսան։
Ը. Կանոնք Երկրորդ Նիկիականք գլուխս ՃԺԴ։
Թ. Կանոնք սրբոյն Գրիգորի առաքելոյ Հայոց գլուխս երեսուն։
Ժ. Կանոնք սրբոյն Աթանասի գլուխս Զ եւ Ը։
ԺԱ. Կանոնք երանելոյն Մակարայ Երուսաղէմի գլուխ Թ։
ԺԲ. Կանոնք Կոստանդինուպօլսի ժողովոյն գլուխս Գ։
ԺԳ. Կանոնք երանելոյն Աստուածաբանի գլուխս Լ։
ԺԴ. Կանոնք սրբոյն Բարսղի առ Աքելիքոս գլուխս ԾԱ։
ԺԵ. Կանոնք Բ Բարսղի առ Թէոդորոս գլուխս Ա։
ԺԶ. Կանոնք Գ սրբոյն Բարսղի վասն պէսպէս եւ բիւրապատիկ ախտից գլուխս ՄՀԲ։
ԺԷ. Կանոնք տեառն Եփրեմի գլուխս Ը։
ԺԸ. Կանոնք Ներսէսի կաթողիկոսի եւ Ներշապհոյ եպիսկոպոսի գլուխ Լ եւ Ը։
ԺԹ. Կանոնք Կեսարեայ գլուխք Ժ։
Ի. Կանոնք Նէոյկեսարեայ գլուխ Ի։
ԻԱ. Կանոնք Կանգրեայ գլուխ ԻԴ։
ԻԲ. Կանոնք Անտիոքայ գլուխք ԻԵ։
ԻԳ. Խոստովանութիւն Անտիոքայ գլուխ Ա։
ԻԴ. Կանոնք Լաւոդիկեայ գլուխք ԾԷ։
ԻԵ. Կանոնք Սարդիկեայ գլուխ ԻԱ։

ԻԶ. Կանոնք առաքելոյն Թադէոսի գլուխ ԼԳ։

ԻԷ. Կանոնք առաքելոյն Փիլիպպոսի գլուխ Ը։

ԻԸ. Կանոնք Անտիոքայ Երկրորդ գլուխ Թ։

ԻԹ. Կանոնք Եփրեմի խորին Ասորւոյ գլուխ Ը։

Լ. Կանոնք Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ գլուխ Ե։

[ԼԱ. Կանոնք Եպիփանու Կիպրացւոյ գլուխ Ե]։

ԼԲ (ԼԱ). Կանոնք Եղիշէի վարդապետի գլուխ Ա։

ԼԳ (ԼԲ). Կանոնք Անտիոքայ Երկրորդ գլուխ Ա։

ԼԴ (ԼԳ). Կանոնք Նիկիայ Երկրորդ գլուխ ԾԺԴ։

ԼԵ (ԼԴ). Կանոնք Վաչագանայ Աղուանից գլուխ ԻԱ։

ԼԶ (ԼԵ). Կանոնք Բասղի պէսպէս ախտից գլուխ ՄՀԲ։

ԼԷ (ԼԶ). Կանոնք Աստուածաբանի գլուխ Լ։

ԼԸ (ԼԷ). Կանոնք Դունայ սուրբ ժողովոյն գլուխ ԺԲ։

ԼԹ (ԼԸ). Կանոնք Մակարայ Երուսաղէմի հայրապետի գլուխ Թ։

Խ (ԼԹ). Կանոնք Սահակայ Հայոց կաթողիկոսի գլուխ Ա։

ԽԱ (Խ). Կանոնք Յովհաննու Մանդակունւոյ գլուխ Ա։

ԻԶ. Կանոնք Եպիփանու գլուխ Ե։

ԻԷ. Կանոնք Եփեսոսի ժողովոյն գլուխք Զ։

ԻԸ. Կանոնք Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ գլուխ Ե։

ԻԹ. Կանոնք սրբոյն Սահակայ Հայոց հայրապետի գլուխք Ե։

Լ. Կանոնք միաբան Հայոց գլուխ Ի։

ԼԱ. Թուղթ Սեւանդեայ գլուխ ԺԳ։

ԼԲ. Կանոնք Երկրորդ Անտիոքայն գլուխ Թ։

ԼԳ. Կանոնք Յովհաննու Մանդակունւոյ գլուխս Թ։

ԼԴ. Թուղթ Աբրահամու առ Վաչագան գլուխք Գ ։

ԼԵ. Կանոնք վերջնոյ Սահակայ գլուխք ԺԵ։

ԼԶ. Կանոնք տեառն Յովհաննու Իմաստասիրի գլուխք ԼԲ։

ԼԷ. Կանոնք Սիոնի կաթողիկոսի գլուխք ԻԳ։

ԼԸ. Կանոնք Վաչագանայ Աղուանից արքայի գլուխ ԻԱ։

ԼԹ. Կանոնք Դունայ սուրբ ժողովոյն գլուխք ԺԲ։

Խ. Սրբոյն Եղիշէի կանոնաց գրոց գլուխք Ա»[1]։

---

[1] № 656, էջ 6աբ, տե՛ս նաև «Կանոնագիրք Հայոց», հատ. Ա, էջ XXXIII։ Վիճակն այդպիսին է է ձեռագրում։ Երբ համեմատում ենք այս երկու ցանկերի Ա-Խ համարները կրող կանոնախմբերը, առաջին հայացքից թվում է, թե i ձեռագրում առկա է Բարսեղ Կեսարացու անունով երեք կանոնախումբ՝ ԺԴ, ԺԵ, ԺԶ համարների տակ, իսկ A-ում՝ երկու՝ ԺԶ և ԼԶ, այսինքն՝ մեկով պակաս։ Բանն այն է, որ A ձեռագրում ևս գտնում ենք i-ում նշված երեք կանոնախմբերը, միայն այն տարբերությամբ, որ Բարսեղի մեզ հետաքրքրող բնագիրը՝ ԺԵ-ը A-ում դրված է նույն հեղինակի ԺԶ համարը կրող կանոնախմբում որպես 51 (ԾԱ)-րդ կանոն, մինչդեռ i-ում վերջինս դրված է որպես առանձին կանոնախումբ թե՛ ցանկում և թե՛ բուն ձեռագրում։ Նույնը կարելի է ասել նաև Սահակ Պարթևի կանոնախմբի վերաբերյալ։ A-ում նշված է Սահակ Պարթևի անունով երկու կանոնախումբ՝ ԺԷ և Խ (ԼԹ) համարների ներքո, իսկ i-ում A-ի Խ (ԼԹ) համարի կանոնախումբը դրված է նույն հեղինակի ԻԹ համարի կանոնախմբի հետ։ i ձեռագրի (Բ խմբի գրեթե բոլոր ձեռագրերում) ցանկում թեև այն չի արտահայտված, բայց բուն ձեռագրերում դրված է Սահակ Պարթևի մյուս կանոնախմբերի շարքում։ Այսպիսով առայժմ զանց առնելով A ձեռագրի շարունակությունը՝ 40 կանոնախմբերից հետո և՛ A և՛ i ձեռագրերում էլ գտնում ենք միևնույն կանոնախմբերը՝ թվով 40, միայն տարբեր դասավորությամբ։

ԽԲ (ԽԱ). Կանոնք սուրբ ժողովոյն Կարնոյ գլուխ Թ։
ԽԳ (ԽԲ). Կանոնք սրբոյն Ներսիսի Գ-րդ գլուխ ԻԳ։
ԽԴ (ԽԲ). Կանոնք Յովհաննու Մանդակունւոյ գլուխ Է։
ԽԵ (ԽԳ). Կանոնք սրբոյն Դիոնիսիոսի գլուխ Ա։
ԽԶ (ԽԴ). Կանոնք Եպիփանու Կիպրացւոյ գլուխ Գ։
ԽԷ (ԽԵ). Կանոնք Յովհաննու Երուսաղէմացւոյ գլուխ Ա։
ԽԸ (ԽԶ). Կանոնք Հիպողիտայ սրբոյ գլուխ Ա։
ԽԹ (ԽԷ). Կանոնք Նեկտառեայ Հռոմայ գլուխ Ա։
Ծ (ԽԸ). Կանոնք Մեղիտոնի եպիսկոպոսի գլուխ Ա։
[ԾԱ. Կանոնք Աթանասի գլուխ Ա]։
ԾԲ (ԽԹ). Կանոնք սրբոյն Սեբ[ե]րիանոսի գլուխ Ա։
ԾԳ (Ծ). Կանոնք Սոկրատայ գլուխ Բ։
ԾԴ (ԾԱ). Կանոնք Դիոնիսի Արիսպագացւոյ գլուխ Ա։
ԾԵ (ԾԲ). Կանոնք Մանուէղի գլուխ Ա։
ԾԶ (ԾԳ). Կանոնք Կղեմայ Հռոմայ եպիսկոպոսի գլուխ Ա։
ԾԷ (ԾԴ). Տեառն Յովհաննու Մանդակունւոյ ի կոչումն ապաշխարութեան տունս ԾԽ»[1]։

---

[1] Կանոնագիրք Հայոց հատ. Ա, էջ 3—4։ Բուն ձեռագրում գտնում ենք 57 (ԾԷ) կանոնախմբեր։ Սակայն ձեռագրի՝ ցանկում նշված են 54 (ԾԴ) կանոնախմբերի վերնագրեր։ Այդ տարբերությունը նրանից է, որ ձեռագրի բովանդակության ցանկում, անուշադրության հետևանքով, չի նշված երկու կանոնախմբերի վերնագրերը։ Ըստ բուն ձեռագրի՝ դրանք հետևյալ կանոնախմբերն են. «Կանոնական գիր տեառն Եպիփանու ասացեալ գլուխք Ե› և «Սրբոյ› Աթանասի Մեծի Ա բան»։ Սրանցից առաջինը պետք է լինի Լ և ԼԱ (ձեռագրի համարակալմամբ)՝ «Կանոնք Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ գլուխ Ե» և «Կանոնք Եղիշէի վարդապետի գլուխ Ա» վերնագրերի միջև. իսկ երկրորդը՝ ԽԸ և ԽԹ (ձեռագրի համարակալմամբ)՝ «Կանոնք Մեղիտոնի եպիսկոպոսի գլուխ Ա» և «Կանոնք սրբոյն Սեբ[ե]րիանոսի գլուխ Ա» վերնագրերի միջև։ Այս պակասը ուղղանկյուն փակագծերում լրացրինք մենք։ Բովանդակության ցանկի 42 (ԽԲ)-րդ համարը (ըստ ձեռագրի) սխալմամբ կրկնված է։ Այս ևս ուղղեցինք, կլոր փակագծերում պահելով սխալ նշումը։ Այս սրբագրություններից հետո ստանում ենք 57 կանոնախումբ և դրան էլ համապատասխան վերնագրեր՝ 54+3։ Ճիշտ այդ է վիճակը U ձեռագրում. այս և այլ փաստերը ենթադրել են տալիս, որ այս ձեռագիրն ընդօրինակված է A ձեռագրից, իսկ վերջում ավելացրել են «Յոհաննու Ոսկեբէրանի յաղագս սահմանի կանոնաց կարգաւորաց որք գան ի խոստովանութիւն» կանոնախումբը (էջ 186ա—188բ), վերջից թերի։

Սակայն Ն. Ակինյանի մոտ այս ցանկը ստացվել է 53 (ԾԳ) վերնագիր։ Չի բերված բուն ձեռագրում և բովանդակության ցանկում գտնվող Հովհ. Մանդակունու անունով հայտնի «Ի

Երբ համեմատում ենք այս երկու ցանկերը, նկատում ենք, որ A ձեռագրի (Ա խմբի բոլոր ձեռագրերի, չհաշված թերիները) թե՛ բովանդակության ցանկի Ա—Խ վերնագրերը և թե՛ բուն ձեռագրերի համապատասխան կանոնախմբերը գտնում ենք i ձեռագրի (Բ խմբի բոլոր ձեռագրերի) թե՛ բովանդակության ցանկում և թե՛ բուն ձեռագրերում, թեպետ և տարբեր հաջորդականությամբ։ Այս հանգամանքը մեզ եզրակացնել է տալիս, որ ձեռագիր կանոնագրքերի այս երկու՝ Ա և Բ խմբերը սկիզբ են առել միևնույն հնագույն ձեռագրի առանձին տարբերակներից, որից հետո ժամանակի ընթացքում ընդօրինակվելով և նոր կանոնախմբեր ընդունելով, միայն շարունակության մեջ են շեղվել միմյանցից։

Քանի որ Ա—Խ կանոնախմբերը տարբեր դասավորությամբ կրկնվում են ձեռագրերի այս երկու՝ Ա և Բ խմբերում, մեզ այժմ հետաքրքրում է այն հարցը, թե ո՛ր խումբն է որին նախորդել, այսինքն ձեռագրերի Բ խումբն առաջ է եկել Ա խմբի՞ց, թե ընդհակառակը։ «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորում հավանական համարել էինք առաջին վարկածը[1]։ Եվ ահա թե ինչո՛ւ։

Անկյուրիայի կանոնախմբի առաջաբանում, որը, ինչպես երևում է, Հովհ. Օձնեցու հիշատակարանից, գրել է ինքը[2], կարդում ենք. «Այս կանոնք (իմա՛. Անկյուրիայի —Վ. Հ.) նախ են քան որ կարգեցան ի Նիկիայ, այլ քանզի որ ի Նիկիայն կարգեցան յառաջագոյն գրեցան, վասն սաստիկ եւ մեծ եւ սուրբ ժողովոյն, որ ժողովեցան ի Նիկիայ քաղաք...»[3]։ Ուրեմն, Հովհ. Օձնեցին գիտենալով հանդերձ, որ Անկյուրիայի ժողովը տեղի է ունեցել Նիկիայի ժողովից վաղ, իր Կանոնագրքում Անկյուրիայի ժողովի կանոնախմբից առաջ դնում է Նիկիայի ժողովի կանոնախումբը, որովհետև ժողովը «սաստիկ և մեծ» էր։ Այսպիսով, Հովհ. Օձնեցին իր հավաքածուն կազմելիս առաջնորդվել է ոչ թե ժամանակագրական, այլ նշանակության սկզբունքով։ Այս տեսանկյունով և բացատրությամբ հասկանալի է դառնում, թե ինչու Ա խմբի ձեռագրերում նախ դրված է Նիկիայի, ապա Անկյուրիայի կանոնախումբը։ Մինչդեռ Բ խմբի ձեռագրերում, թեև պահվել է Անկյուրիայի կանոնախմբի Հովհ. Օձնեցու վերևում նշված առաջաբանը, բայց դա չի խանգարել, որ Անկյուրիայի կանոնախումբը դրվի Նիկիայի կանոնախմբից առաջ։ Դրանով իսկ արդեն խանգարվել է առաջաբանում արտահայտված Հովհ. Օձնեցու և՛ սկզբունքը և՛ մոտեցումը։

Մի այլ փաստ. Ա խմբի հնագույն ձեռագրերում և նրանցից ընդօրինակ-

---

կոչումն ապաշխարութեան» կանոնախմբի վերնագիրը։ Նշում չկա նաև այն մասին, որ վերևում հիշված երկու կանոնախմբերի վերնագրերը բովանդակության ցանկից բացակայում են։ Եվ ստացվում է այն սխալ տպավորությունը, թե A ձեռագրի ցանկը, հետևապես բուն ձեռագիրը ևս, բաղկացած է 53 (+1) կանոնախմբերից և համապատասխան վերնագրերից (տե՛ս կամ հմմտ. «Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի առ Վրթանէս եպիսկոպոսապետ Սիւնեաց յաղագս կարգաց եկեղեցւոյ», Վիեննա, 1930, էջ 94—96)։ Այս թյուրիմացությունն արդյունք է այն բանի, որ Ն. Ակինյանը A ձեռագիրը չի տեսել և ուսումնասիրել։ Իրեն անհրաժեշտ փաստերը նա քաղել է Ս. Վ. Տեր-Ավետիսյանի Նոր Ջուղայի Ամենափրկիչ վանքի մատենադարանի ձեռագրերի նկարագրության Ցուցակից (նույն տեղում, էջ 94)։ Եվ սխալը գալիս է վերջինից (տես և հմմտ. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի ձեռագրատան Ձեռագրաց ցուցակների անտիպ հավաքածուում, Ցուցակ, էջ 1342 աբ)։

[1] *էջ XXXVIII։*

[2] *Նույն տեղում, էջ 536։*

[3] *Նույն տեղում, էջ 152։*

վածներում՝ ABCDEFHU, *Նիկիայի կանոնախմբի հենց սկզբում՝ նախքան վերնագիրը գրված է «դնի Դ»*[1]*։ Սա նշանակում է, թե Նիկիայի կանոնախումբը Կանոնագրքում դրված պետք է լինի չորրորդ տեղում։ Եվ իսկապես, Ա խմբի ձեռագրերում, անկախ այն բանից, թե «դնի Դ»-ն ձեռագրերը ունեն թե ոչ, Նիկիայի կանոնախումբը դրված է չորրորդ տեղում. այսպես՝ Առաքելական, Կղեմես, Հարանց հետևողաց, Նիկիայի, Անկյուրիայի և այլն։ Բ խմբի ձեռագրերից 16-ը՝* acdefhiklmnoprst *ունեն միայն «դնի»* (d-*ն «դնին»*), *և չունեն «Դ» նշումը, իսկ միայն* i *ձեռագրում նշված է «եւթներորդ»*[2]*։ Այս խմբում մեզ հետաքրքրող կանոնախումբը դրված է յոթերորդ տեղում՝ Առաքելական, Կղեմես, Թադեոս, Փիլիպպոս, Հարանց հետևողաց, Նիկիա հերթականությամբ։ Միթե պարզ չէ, որ նախնական ձևը պետք է լինի Ա խմբի ունեցածը։*

Այնուհետև, վերևում i *ձեռագրի օրինակով բերեցինք Բ խմբի ձեռագրերում Ա—Խ կանոնախմբերի համակարգը։ Եթե մի պահ այս կանոնախմբերի հերթականությունից հանենք այն կանոնախմբերը, որոնք չեն մտել «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորի, այսինքն Հովհ. Օձնեցու հավաքածուի մեջ, բացառությամբ մեկ հատվածի, ուր հերթականությունը խանգարված է, դարձյալ կունենանք կանոնախմբերի Ա խմբի համակարգը։ Բերենք այդ համակարգն ըստ* i *ձեռագրի, ձախ կողմում պահելով կանոնախմբերի տվյալ ձեռագրի համարակալումները, իսկ աջ կողմում՝ կլոր փակագծերում նշելով Ա խմբի ունեցածը.*

Ա. Առաքելական	*(Ա)*	*ԻԲ. Անտիոք*	*(Թ)*
Բ. Կղեմես	*(Բ)*	*ԻԴ. Լավոդիկե*	*(Ժ)*
Ե. Հարանց հետևողաց	*(Գ)*	*ԻԵ. Սարդիկե*	*(ԺԲ)*
Զ. Անկյուրիա	*(Ե)*	*ԻԷ. Եփեսոս*	*(ԺԴ)*
Է. Նիկիա	*(Դ)*	*ԻԹ. Սահակ Պարթև*	*(ԺԷ)*
Թ. Գր. Լուսավորիչ	*(ԺԱ)*	*Լ. Շահապիվան*	*(ԺԸ)*
Ժ. Աթանաս Աղեքսանդրացի	*(ԺԵ)*	*ԼԱ. Սևանտոս*	*(ԺԹ)*
ԺԲ. Կ. Պոլիս	*(ԺԳ)*	*ԼԳ. Հովհ. Մանդակունի*	*(ԻԱ)*
ԺԴ և ԺԵ. Բարսեղ Կեսարացի	*(ԺԶ)*	*ԼԴ. Աբրահամ Մամիկոնեից եպիսկոպոս*	*(ԻԲ)*
ԺԸ. Ներսես և Ներշապուհ	*(Ի)*	*ԼԵ. Վերջին Սահակ*	*(ԻԳ)*
ԺԹ. Կեսարիա	*(Զ)*	*ԼԶ. Հովհ. Օձնեցի*	*(ԻԴ)*
Ի. Նեոկեսարիա	*(Է)*		
ԻԱ. Գանգրա	*(Ը)*		

Երբ համեմատում ենք այս համակարգը ձեռագրերի Ա խմբի ունեցածի հետ, ինչպես վերևում նշեցինք, խանգարված ենք տեսնում սկզբի մի հատվածը միայն՝

Անկյուրիա

---

[1] *Նույն տեղում, էջ 114, 1-ին տողատակ։ Հմմտ. նաև № 3562-ի «Դ. Կանոնք Նիկիայ գլուխք Ի» (էջ 277ա) վկայության հետ. թեև բուն ձեռագրում կանոնախումբը նշված է վեցերորդ տեղում այս հաջորդականությամբ՝ Առաքելական, Կղեմես, Թադեոս, Փիլիպպոս, Հարանց հետևողաց, Նիկիա։ Ի դեպ, ձեռագրի մի շարք էջեր կազմելիս դասավորել են ետևառաջ, այդ պատճառով Մակար Ա-ի, Եփրեմ Ասորու և Կյուրեղ Աղեքսանդրացու կանոնախմբերը ընկել են Կղեմեսի և Թադեոսի կանոնախմբերի միջև։ Եվ ստացվում է այն սխալ տպավորությունը, թե Նիկիայի կանոնախումբը այստեղ դրված է իններորդ տեղում։*

[2] *Նույն տեղում։*

Նիկիա
Գր. Լուսավորիչ
Աթանաս Աղեքսանդրացի
Կ. Պոլիս
Բարսեղ Կեսարացի
Ներսես և Ներշապուհ։

Ուրեմն, դժվար չէ նկատել, որ B խմբի ձեռագրերում կանոնախմբերի հաջորդականության հենքը Ա խմբի ունեցած համակարգն է։

Իսկ ապա, երբ ուշադիր ուսումնասիրում ենք Ա—Խ կանոնախմբերի դասավորությունը ձեռագրերի Ա խմբում, նկատում ենք, որ հայ եկեղեցու ավանդական առաջին լուսավորիչ Թադեոս առաքյալի կանոնախումբը դրված է 26 (ԻԶ)-րդ տեղում, Հովհ. Օձնեցու կանոնախմբից հետո։ Ներքևում[1] *Թադեոս առաքյալի կանոնախումբը ներկա ձևի մեջ համարել ենք ուշ շրջանի, նույնիսկ Հովհ. Օձնեցուց հետո հանդես եկած կեղծ գործ, որի մասին, հասկանալի պատճառով, տեղեկություն նա չուներ, այլապես կմուծեր իր հավաքածուի մեջ, որպես հայ եկեղեցում բարձր հեղինակություն ունեցող անձնավորության կանոնական գործ, մի անձնավորություն, որի անվան հետ է կապվում հայ եկեղեցու առաքելական հորջորջումը։ Այդ պատճառով էլ ճիշտ կերպով այն դրվել է Օձնեցու կանոնախմբից հետո։ Մինչդեռ ձեռագրերի B խմբում այն դրված է 3 (Գ)-րդ տեղում, Օձնեցու կանոնախմբից շատ առաջ։ Բանն այդպես է ընթացել Բարսեղ Կեսարացու անունով հայտնի մի այլ կանոնախմբի հետ*[2]*, որը ուշ շրջանի կեղծիք լինելու պատճառով Ա խմբի ձեռագրերում դրված է Օձնեցու կանոնախմբից բավականին հետո՝ 36 (ԼԶ)-րդ տեղում, իսկ B խմբում՝ Օձնեցու կանոնախմբից առաջ 16 (ԺԶ)-րդ տեղում։ Կան նաև նման այլ փաստեր։*

Ի վերջո կանոնագիրք-ձեռագրերի սկզբում դրված առարկայական ցանկը B խմբի it *ձեռագրերում զարմանալի կերպով համապատասխանում է Ա խմբի* A *և սրան հարող այլ ձեռագրերի ցանկերին, երկու դեպքում էլ միևնույն 288 վերնագրերը։* it *ձեռագրերում առարկայական ցանկը համապատասխանում է Ա խմբի* A *ձեռագրին, և ոչ թե իր՝ B խմբի մյուս ձեռագրերի ունեցածին, թեև այստեղ վերնագրերի դիմաց նշված հոդվածների ընդհանուր կարգահամարները տարբեր են, քանի որ տարբեր է նաև կանոնախմբերի հաջորդականությունը։*

*Կարծում ենք բերված փաստերը կհաստատեն այն հետևությունը, թե կանոնագիրք-ձեռագրերի B խումբը (*i*-ին հարող) առաջ է եկել Ա (*A*-ին հարող) խմբից։*

Կանոնագիրք-ձեռագրերի Ա և B խմբերի լծորդության հարցը պարզելուց հետո մեզ հետաքրքրում է կարևոր այն հարցը, թե Հովհ. Օձնեցու կազմած կանոնական հավաքածուն՝ Կանոնագիրքը, կառուցվածքի իմաստով այս երկու խումբ ձեռագրերից ո՞րի մեջ է անաղարտ պահվել։ Առանց փաստեր բերելու, բայց փաստերը նկատի ունենալով, «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորում նշել էինք, որ Օձնեցու Կանոնագիրքը անաղարտ է մնացել ձեռագրերի Ա խմբում[3]*։ Ի՞նչ փաստեր են բերել մեզ նման եզրահանգման։ Հիշենք*

1 *Տե՛ս էջ XLIII—XLIV։*
2 *Տե՛ս Ներքևում, էջ LXV—LXXI։*
3 *էջ XLI։*

Կանոնագրքին առընթեր Հովհ. Օձնեցու հիշատակարանի մի հատվածը. «...Ոմանք առ ոմանս եւ ոչ ամենեքին առ ամենեսեան սոքա սերմանեալք, կամեցայ զբովանդակ զառ ի նոցանէն կանոնական սահմանեալ բան ի միում տեղւոջ գեղեցկագործ մատենիւ ի հայրապետանոցի աստ արմատացուցանել»[1]: Սակայն, Օձնեցին միայն ցաքուցրիվ եղած կանոնախմբերը չէ, որ ի մի է հավաքել և կազմել իր ժողովածուն: Նա կատարել է նաև այլ բնույթի աշխատանք: Դարձյալ լսենք նրան. «Գրեցաք ի սմա ոչ միայն զկանոնական սահմանեալն նոցա շարակարգութիւնս, այլ եւ **զժամանակն եւ զպատճառն ի սոյն այս ի ճերfս ածեալ յաւելաf, ընդ նմին և զգլուխս անցճիւոց ճամառաւտեալ բանիւf ի սկզբան անդ նախակարգեցաf, զի անաշխատաբար անդուստ զբանն յիւրում տեղւոջն գտցէ խնդրողն»**[2] (ընդգծումն մերն է—Վ. Հ.):

Ուրեմն, կանոնական ցաքուցրիվ բնագրերից ժողովածու կազմելուց զատ, Օձնեցին կանոնախմբերի սկզբում դրել է իր հետազոտման արդյունքները՝ առանձին կանոնախմբերի ստեղծման ժամանակի ու պատճառի մասին տեղեկություններ և կանոնախմբերի բովանդակության համառոտ ցանկեր: Ա խմբի ձեռագրերում այս բանը տեսնում ենք հաջորդաբար դրված Ա—ԻԴ կանոնախմբերում, իսկ այնուհետև մյուս կանոնախմբերում, որոնք Կանոնագրքին ավելացվել են Օձնեցուց հետո, նման բան չենք նկատում[3]: Օձնեցու կազմած ժողովածուում, անշուշտ, վերջինը պետք է դրված լիներ իր անունով հայտնի կանոնախումբը: Եվ ձեռագրերի Ա խմբում 24 (ԻԴ)-րդ համարի տակ նշված է այն: Քանի որ կանոնախմբերի Օձնեցու տված բովանդակության համառոտ ցանկերը մասնավորապես, և նրա մեկընդմեջ տված կանոնախմբերի ժամանակի ու պատճառի մասին տեղեկությունները առկա են Ա-ից մինչև ԻԴ կանոնախմբերում, այսինքն 24 կանոնախմբերում, նշանակում է դրանով՝ 24-րդ կանոնախմբով պետք է եզրափակել Օձնեցու ժողովածուի բովանդակությունը:

Այս տեսանկյունով այժմ քննենք Բ խմբի ձեռագրերը: Օձնեցու կանոնախումբը վերջինիս տարբեր ձեռագրերում մի երկու համարի զանազանությամբ դրված է 36—38-րդ համարների տակ, այսպես, efghilqrt-ում՝ 36, kop-ում՝ 37, abcdmsuv-ում՝ 38: Եթե այս համարներից որևէ մեկը ենթադրաբար

---

[1] Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 536:

[2] Նույն տեղում:

[3] Վերևում նշված 24 կանոնախմբերը, որոնցից բաղկացած է Օձնեցու Կանոնագիրքը, ունեն բովանդակության ցանկեր: Բայց այս կանոնախմբերից 10-ը, որոնք, բացառությամբ Սարդիկեի կանոնախմբի, անհատ անձնավորությունների՝ Կղեմեսի, Հարանց հետևողաց, Գրիգոր Լուսավորչի, Բարսեղ Կեսարացու, Սահակ Պարթևի, Սևանտոսի, Հովհ. Մանդակունու, Աբրահամ Մամիկոնեից եպիսկոպոսի և Հովհ. Օձնեցու կանոնախմբերն են, Օձնեցու ասածի նման ժամանակի և պատճառի մասին տեղեկություններ՝ առաջաբաններ չունեն, որոնք կազմել է Օձնեցին: Սրան հակառակ, 14 կանոնախմբեր՝ Առաքելական՝ Նիկիայի, Անկյուրիայի, Կեսարիայի, Նեոկեսարիայի, Գանգրայի, Անտիոքի, Լավոդիկեի, Կ. Պոլսի, Եփեսոսի, Շահապիվանի, որոնց թվում Աթանաս Աղեքսանդրացու, Ներսես Բագրևանդացու և Սահակ Ձորոփորեցու կանոնախմբերն ունեն նման առաջաբաններ: Թե ինչո՞վ կարելի է բացատրել միօրինակության այս խախտումը՝ դժվար է ասել: Մնում է ենթադրել, որ Օձնեցին որոշ կանոնախմբերի վերաբերյալ տվյալներ չի ունեցել (օրինակ, Սարդիկեի ժողովի մասին), իսկ որոշ կանոնախմբեր էլ, հայտնի բան են (օրինակ, Գրիգոր Լուսավորիչ, Սահակ Պարթև և այլն): Նկատի չունենալով նշված բացառությունները, ընդհանուր երևույթն այն է, որ առաջաբաններ տրված են ժողովների կանոնախմբերում, իսկ անհատ անձնավորությունների կանոնախմբերին՝ ոչ:

ընդունենք Օձնեցու ժողովածուի բովանդակած նյութերի վերջին սահմանը, կնշանակի այն ընդգրկել է 36—38 կանոնախումբ։ Բայց այս ճիշտ լինել չի կարող, որովհետև, ինչպես ցույց ենք տվել ներքևում[1], այստեղ ընդգրկված մի շարք բնագրեր, որոնք կազմվել են կամ ի հայտ են եկել Օձնեցուց հետո (Թադեոս առաքյալի, Բարսեղ Կեսարացուն վերագրված, Վաչագանի և Դվինի կանոնախմբերը), այս խմբում դրվել են Օձնեցու կանոնախմբից առաջ։

Մի այլ փաստ. Հովհ. Օձնեցու կատարած աշխատանքները բոլոր՝ 36—38 կանոնախմբերում չենք գտնում։ Օձնեցուց հետո Կանոնագրքին ավելացված կանոնախմբերը՝ Ա խմբի 24 կանոնախմբերից հետո մուծվածները չունեն նրա տեղեկությունները կանոնախմբերի ժամանակի և հանդես գալու պատճառի մասին, ինչպես նաև կանոնախմբերի բովանդակության համառոտ ցանկերը։ Իսկ վերջիններս ունեն միայն այն կանոնախմբերը, որոնք Ա խմբի ձեռագրերում դրված են Ա—ԻԴ համարների տակ։

Այնուհետև. երբ ուսումնասիրում ենք 24 կանոնախմբերի հաջորդականությունը Ա խմբի ձեռագրերում, նկատում ենք. որոշ սկզբունք. նախ դրված են թարգմանական՝ ասորական և ապա հունական, այնուհետև ինքնուրույն՝ հայկական կանոնախմբերը։ Այս կարգը խախտված է միայն երկու տեղ, ուր Գրիգոր Լուսավորչի և Սեանտոսի կանոնախմբերն իրենց տեղում չեն։ Առաջինը դրված է Լավոդիկեի և Սարդիկեի կանոնախմբերի միջև 16 (ԺԶ)-րդ համարի տակ, տեղական ժողովների թվարկման շարքում, իսկ երկրորդը՝ Շահապիվանի և Ներսես Բագրևանդացու կանոնախմբերի միջև 19 (ԺԹ)-րդ համարի տակ։ Այս խանգարումը, թերևս, կարող է հետագայում առաջացած լինել[2]։ Ձեռագրերի Ա խմբում աչքի է ընկնում կանոնախմբերի ըստ նշանակության դասավորումը։ Մինչդեռ Բ խմբի ձեռագրերում կանոնախմբերի համակարգը կարծես դրված է ժամանակագրական հաջորդականությամբ, բայց այդ սկզբունքը, մի շարք դեպքերում, խախտված է։

Այսպիսով, վերևում բերված փաստերը մեզ բերում են այն հետևության, որ Հովհ. Օձնեցու կազմած Կանոնագրքի կառուցվածքի համակարգը պահպանվել է ձեռագրերի Ա խմբում։

Բ. ԿԱՆՈՆԱԳՐՔԻ X ԴԱՐԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մինչև այստեղ պարզեցինք երկու հարց. առաջին՝ այն, որ կանոնագիրք-ձեռագրերի Բ խումբը առաջ է եկել Ա խմբից. երկրորդ՝ Հովհ. Օձնեցու Կանոնագիրքը համեմատաբար անաղարտ պահվել է ձեռագրերի Ա խմբում։ Այժմ անցնենք հաջորդ հարցին՝ Օձնեցուց հետո Կանոնագրքին ավելացված շերտերի և սրանց ժամանակի պարզաբանմանը։ Սակայն, մինչ այդ անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ երբ խոսք է լինում Կանոնագրքի ճոխացման, այսինքն նոր շերտերի ավելացման մասին, ապա դա չի նշանակում, թե այդ ավելացումը կատարվել է մեկ անգամից։ Պատահել է, որ Կանոնագրքի որևէ տարբերակին ավելացվել է մեկ կանոնախումբ, ինչպես օրինակ Ա խմբի

---

[1] *էջ XLIII—CIV։*

[2] *«Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորի Հավելվածում հրատարակված Կանոնագրքի հնագույն և ընդարձակ մի բեկորը հաստատում է մեր այս ենթադրությունը։ Այստեղ Շահապիվանի ժողովի կանոնախմբին հաջորդում է ոչ թե Սեանտոսի կանոնախումբը, ինչպես Ա խմբի ձեռագրերում է, այլ Ներսես Բագրևանդացու և Ներշապուհ եպիսկոպոսի կանոնախումբը (էջ 665)։*

BCDEFGH *կամ* U *ձեռագրերում, որոնք* A-*ի նկատմամբ ունեն մեկով ավելի, թեև տարբեր կանոնախումբ*[1], *իսկ մեկ այլ տարբերակի, ինչպես օրինակ, միևնույն խմբի* IJKLMNOQRSTVXYZWô *ձեռագրերում, միևնույն երեք կանոնախմբերը*[2]: *Այդպիսին է վիճակը նաև կանոնագիրք-ձեռագրերի* Բ *խմբում: Մեր նշած երկու խմբերում Կանոնագիրքն այժմյան ձևի մեջ հանդես է եկել դարերի ընթացքում:*

Հովհ. Օձնեցուց հետո Կանոնագրքին ավելացված յուրաքանչյուր կանոնախմբի ստույգ կամ մոտավոր ժամանակը որոշել անհնար է փաստեր չլինելու պատճառով, սակայն միանգամայն հնարավոր է որոշել կանոնախմբերի որոշ շերտերի Կանոնագիրք մուծվելու մոտավոր ժամանակը: Այդ հարցի ուսումնասիրությունը դյուրացնելու նպատակով առանձին-առանձին խոսենք կանոնագիրք-ձեռագրերի նախ Ա, *այնուհետև* Բ *խմբին ավելացված շերտերի մասին:*

Հայագիտության երախտավոր Ներսես Ակինյանը, կարելի է ասել, առաջիններից մեկն է եղել, որ զբաղվել է Կանոնագրքի կառուցվածքի և սրա կանոնական բնագրերի ավելացման ժամանակի հարցերի քննությամբ: Այդ հարցերին անդրադարձել է իր երկու աշխատություններում[3]: *Ահա թե ինչպես է պատկերացնում նա Կանոնագրքի կառուցվածքը այժմյան ձևի մեջ:*

1. «Հովհաննես Օձնեցվո Հավաքումը կը բովանդակեր ԻԴ գլուխ (իմա՛ կանոնախումբ —Վ. Հ.): **Այսքան գլուխներով ծանոթ կ'երևա Կանոնագիրքս Անանիա Մոկացվո** *(943—967): Անանիա երբ կը գրէր յուր հերքմնագիրը խոսրով Անձևացվո տեսություններուն դեմ (Արարատ, 1897, էջ 277 հհ.) անծանոթ էր դեռ Մակարի Թղթին...: Նաև Անանիա Հաղբատեցի, երբ Պետրոս Գետադարձ կաթողիկոսի (1019—1054) հրամանավ կը գրէր յուր Հակաճառությունը, ուներ աչքի առաջ Մակարի Թղթին ընդարձակ օրինակը և անկե կը բերեր յուր կոչումները, ուստի անծանոթ էր իրեն Թղթին համառոտ խմբագրությունը Կանոնագրքին մեջ:* **Այս նկատառումներով կրնանք ի հառաջագունե ըսել թէ Կանոնագիրքը մինչև 1050 ծանոթ էր հրապարակին միայն Ա—ԻԵ գլուխներով»**[4]**:**

2. «Ընդարձակված Կանոնագրքին կը պատահինք առաջին անգամ 1098-ին, երբ հին Հավաքումը գտած է ԻԶ—ԾԳ հավելվածական մասեր:...Համենայն դեպս Հովհ. Օձնեցվո կազմած Կանոնագրքին մեջ Ը դարու առաջին քառորդին գոյություն չունեին նույն մատենին այժմեան օրինակներու ԻԶ—ԾԳ—ԿԲ գլուխները, որոնց թվին մեջ են նաև Սիոն կաթողիկոսի (767—775) Կանոններն (գլուխ ԻԶ. այս համարը սխալ է նշված. պետք է լինի ԻԵ Ա *խմբում, իսկ* Բ *խմբում՝ Լէ —Վ. Հ.) և Մակարի այս Թուղթը (գլ. խ. համարը դարձյալ սխալ է նշված, պետք է լինի ԼԹ* Ա *խմբում, իսկ* Բ *խմբում՝ ԺԱ—Վ. Հ.): Որովհետև Ժ դարու երկրորդ քառորդին Անանիա Մոկացի չէր տեսած Կանոնագրքին մեջ խ գլուխը և ԺԱ դարու առաջին կեսին Անանիա Հաղբատեցի կարդացած*

---

[1] *«Կանոնագիրք Հայոց», հատ. Ա, էջ XXXI:*

[2] *Նույն տեղում, էջ XXXI—XXXII:*

[3] *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի առ Վրթանէս եպիսկոպոսապետ Սիւնեաց յաղագս կարգաց եկեղեցւոյ, Վիեննա, 1930, էջ 93—110: Նույնի Ազարիա վ. Սասնեցի ատղագէտ, տոմարագէտ և տաղաչափ (Հանդէս Ամսօրեայ, 1936, VII—IX, էջ 315—320, 324—325):*

[4] *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 108:*

է Մակարի Թուղթը Կանոնագրքեն դուրս, **կրնանք Կանոնագրքին ընդարձակված խմբագրության կանխագույն եզր նշանակել 1050, բայց ավելի ճիշտ 1098:**

Տարակույս չի մնար, թե Կանոնագրքին ԾԴ—ԿԲ գլուխները (ըստ Վիեննայի Թ. 810-ի)[1] ավելի ուշ ժամանակ կցված են, ուստի 1098են ետքը և 1600 են հառաջ»[2] (ամենուր ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.):

Հիշեցնենք նաև, որ Ակինյանից բերված այս ընդարձակ քաղվածքում խոսվում է Կանոնագրքի մասին ընդհանրապես, առանց նկատի ունենալու կանոնագիրք-ձեռագրերի Ա և Բ խմբերի բովանդակած նյութերի կառուցվածքը։ Այդպիսի մոտեցումը չի կարող լրիվ և ճիշտ պատկերացում տալ։

Այժմ A *ձեռագրի, ասել է թե Ա խմբի, օրինակով քննենք մեզ հետաքրքրող հարցը լծորդված Ակինյանի վերևում բերված վարկածի հետ։*

VIII դարի առաջին քառորդում, երբ պատրաստ էր Հովհ. Օձնեցու կազմած Կանոնագիրքը, և դրանից էլ բավական հետո՝ մինչև X դարի վերջերը, տակավին գոյություն չունեին վերջինիս ձեռագրերի այժմյան ձևի մեր բաժանման երկու՝ Ա և Բ խմբերը։ Օձնեցու ժամանակ, ինչպես ճիշտ նշում է նաև Ակինյանը, Կանոնագիրքը բաղկացած էր 24 կանոնախմբերից, Ակինյանի արտահայտությամբ՝ գլուխներից[3]։ Օձնեցուց հետո Կանոնագրքում առաջինը մուծվել է Սիոն կաթողիկոսի կամ Պարտավի ժողովի (768 թ.) կանոնախումբը 25 (ԻԵ)-րդ համարի տակ, Օձնեցու կանոնախմբից՝ 24 (ԻԴ)-րդ համարից անմիջապես հետո։ Եվ դա հասկանալի է, որովհետև ժամանակագրական առումով այն ամենամոտն է Օձնեցուն։ Այնուհետև Կանոնագրքում մուծվել են այլ կանոնախմբեր. թե ե՞րբ և քանի՞սը հայտնի չեն։ Միայն Անանիա Մոկացու (X դարի 40—60-ական թթ.) թղթերից իմանում ենք, որ նա օգտվել է Կանոնագրքի մի այնպիսի օրինակից, ուր, արդեն, առկա են հետագա մի շարք կանոնախմբերի ավելացումներ։ Իր երրորդ և մասնավորապես չորրորդ նամակներում Անանիա Մոկացին վկայակոչում է և մեջբերումներ է կատարում Կանոնագրքի Առաքեական, Կղեմեսի, Հարանց հետևողաց, Անկյուրիայի, Նիկիայի, Բարսեղ Կեսարացու, Սահակ Պարթևի, Շահապիվանի և Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբերից[4]։ Ուրեմն X դարի կեսերին Կանոնագրքում արդեն մուծված էր Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը։ Իսկ վերջինս Օձնեցու Կանոնագիրքն անաղարտ պահած Ա խմբի ձեռագրերում դրված է 34 (ԼԴ)-րդ համարի տակ[5]։

---

[1] Ի դեպ նշենք, որ բացառությամբ A *հնագույն և Անկյուրիայի Կարմիր վանքի մատենադարանի մի ձեռագրի, արտասահմանի զանազան մատենադարաններում և գրադարաններում պահվող կանոնագիրք—ձեռագրերի մասին չենք խոսում, որովհետև այդպիսինները Կանոնագրքի կառուցվածքի տեսանկյունով ուշադրության արժանի նոր բան չեն կարող տալ մեր Մատենադարանում պահվող շուրջ երկու հարյուր համանման ձեռագրերի համեմատությամբ։ Ուստի մեզ հետաքրքրող հարցերի պարզաբանման համար բավարարվել ենք Կանոնագրքի գիտա-քննական բնագիրը կազմելու համար օգտագործած 50 ձեռագրերով։*

[2] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 109—110։

[3] Այս ճիշտ տեսակետը 109-րդ էջում (տե՛ս վերևի երկրորդ քաղվածքում) երկիցս ժխտվում է նշելով թե Կանոնագրքին Օձնեցուց հետո ավելացրել են 26 (ԻԶ)-րդ գլխից սկսած։ Քանի որ Օձնեցու Կանոնագիրքը բովանդակում է 24 գլուխ, իսկ սրան կատարված հետագա ավելացումները սկսվել են 26 (ԻԶ)-րդ գլխից, ապա ի՞նչ եղավ 25 (ԻԵ)-րդ գլուխը, որը ոչ Օձնեցու Կանոնագրքում է գտնվում և ոչ էլ հետագայում է ավելացվել, մնաց անհասկանալի։ Այս գուցե, տպագրական վրիպում է։

[4] Արարատ, 1897, Հավելված, էջ 278—279, 281—282, 284—285, 287—288։

[5] Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 4, հատ. Բ, էջ 73։

Ճիշտ ենք համարում Ակինյանի այն կարծիքը, թե Անանիա Մոկացին, երբ գրում էր իր հերքմնագիրը[1] Խոսրով Անձևացու դեմ՝ Կանոնագրքում չի գտել Մակար Ա Երուսաղեմի հայրապետի նամակը[2], այնտեղ տակավին մուծված չլինելու պատճառով, այլապես նա իր քննած հարցի վերաբերյալ ճոխ և անհերքելի տվյալներ կգտներ այնտեղ և կօգտագործեր։ Նշանակում է՝ Անանիա Մոկացու ժամանակ՝ X դարի 40—60-ական թվականներին Կանոնագրքում եղել է Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը 34 (ԼԴ)-րդ համարով և այնտեղ չի եղել Երուսաղեմի հայրապետ Մակար Ա-ի կանոնախումբը, որը դրված է 39 (ԼԹ)-րդ համարի տակ։ Կարելի՞ է ասել, թե Կանոնագիրքն Անանիա Մոկացու ժամանակ եզրափակվել է Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբով։ Չենք համարձակվում։ Այդ ժամանակ Կանոնագիրքը կարող էր եզրափակված լինել 34—38-րդ կանոնախմբերից որևէ մեկով կամ հենց Երկրորդ Նիկիական և կամ 38-րդ տեղում դրված Դվինի կանոնախմբով։ Եթե ճիշտ է մեր ենթադրությունը թե Աղվանից արքա Վաչագանի կանոնախումբը Կանոնագիրք է մուծվել Մովսես Կաղանկատվացու «Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի» աշխատությունից[3], նշանակում է Կանոնագրքում այն մուծվել է և դրվել Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբից անմիջապես հետո մինչև Անանիա Մոկացին և կամ վերջինիցս հետո դարձյալ X դարում։ Մյուս կողմից հայտնի է, որ Անանիա Մոկացին օգտվել է Բարսեղ Կեսարացու կանոնախմբի ԺԲ կանոնից[4], բայց նա չգիտե վերջինիս անունով հայտնի երկրորդ կանոնախմբի մասին, որովհետև եթե գիտենար՝ զանազանելու նպատակով անպայման կնշեր կանոնախմբի համարը (ասենք՝ Բարսեղի առաջի՞ն, թե երկրորդ կանոնախումբ), երբ մեջ էր բերում ԺԲ կանոնը, ինչպես նշում է Երկրորդ Նիկիականի համար՝ տարբերելով իսկական Նիկիայի կանոնախմբից։ Ի դեպ՝ այդպես է վարվել Մխիթար Գոշը, երբ օգտագործել է Բարսեղի երկու կանոնախմբերն էլ։ Եվ մեզ այնպես է թվում, որ այս կանոնախումբը, որը Կանոնագրքում դրված է 36 (ԼԶ)-րդ տեղում, Աղվանից Վաչագան արքայի կանոնախմբից անմիջապես հետո, Անանիա Մոկացու ժամանակ Կանոնագրքում տակավին մուծված չէր։ Դժբախտաբար այս վարկածը լոկ մի ենթադրություն է, որը դեռ կարիք ունի ավելի հիմնավոր փաստարկման։

Համենայն դեպս մեզ համար պարզ է դառնում այն, որ Կանոնագրքի VIII դարի խմբագրությունում ընդգրկված Ա—ԻԴ կանոնախմբերին Օձնեցուց հետո մինչև Անանիա Մոկացին ավելացվել են ԻԵ—ԼԴ կամ ԻԵ—ԼԸ կանոնախմբերը հետևյալ հաջորդականությամբ՝ Սիոն կաթողիկոսի կամ Պարտավի, Թադեոս և Փիլիպպոս առաքյալների, Անտիոքի (Բ), Եփրեմ Ասորու, Կյուրեղ Աղեքսանդրացու, Եպիփան Կիպրացու, Եղիշեի, Անտիոքի խոստովանության, Երկրորդ Նիկիական, Վաչագանի, Բարսեղ Կեսարացու, Գրիգոր Աստվածաբանի և Դվինի կանոնախմբերը։ Հետևապես, ճիշտ չենք համարում Ակինյանի երկիցս

---

[1] Իմա՛ երկրորդ նամակը, Արարատ, 1897, Հավելված, էջ 275—277։

[2] Այս նամակի ընդարձակ բնագիրը, որից օգտվել է Անանիա Շիրակացին VII դարում, և ոչ Անանիա Հաղբատեցին XI դարում, ինչպես սխալմամբ կարծում է Ակինյանը, (այս մասին տե՛ս ներքևում, էջ XCII—XCVI), մեզ չի հասել, իսկ համառոտ խմբագրությունը ավելի անագան մուծվել է Կանոնագրքում 39 (ԼԹ)-րդ համարի տակ (տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 4, հատ. Բ, էջ 216։

[3] Տե՛ս ներքևում, էջ 345—346։

[4] Արարատ, 1897, Հավելված, էջ 282։ Հեղինակը ԺԲ-ի փոխարեն նշում է «երեքտասան»։

Հայտնած կարծիքը, թե «Կանոնագիրքը մինչև 1050 (իմա՛ Անանիա Հաղբատեցու ժամանակ —Վ. Հ.) ծանոթ էր հրապարակին միայն Ա—ԻԵ գլուխներով»[1] կամ «Այսքան գլուխներով (իմա՛ 24, որ բովանդակել է Օձնեցու հավաքածուն—Վ. Հ.) ծանոթ կերևա Կանոնագիրքս Անանիա Մոկացվո (943—967)»[2]։ Այլ խոսքով, Օձնեցուց հետո մինչև Անանիա Մոկացին Կանոնագրքում ավելացումներ չեն կատարվել։ Ինչպես նկատեց ընթերցողը, վերևում ցույց տվեցինք հակառակը։

X դարի կեսերից՝ Անանիա Մոկացուց հետո Կանոնագրքում ավելացրել են նոր կանոնախմբեր։ Սակայն դարձյալ դժվար է որոշել դրանց յուրաքանչյուրի ստույգ ժամանակը։

Հայտնի է, որ Մխիթար Գոշը մեծ չափով օգտագործել է Կանոնագիրքը իր Դատաստանագիրքը կազմելիս։ Բայց դա չի նշանակում, թե նա օգտագործել է Կանոնագրքի այժմյան ձևի մի տարբերակը, ընդհակառակը, ինչպես Ս. Տիգրանյանն է ցույց տվել, Մխիթար Գոշը կանոնական կարգը քաղել է Կանոնագրքի մի հին օրինակից[3]։ Ս. Տիգրանյանի այդ կարծիքը թեև ճիշտ է, բայց նա, դժբախտաբար, ընդհանուր դիտողությունից այն կողմ չի անցնում։ Փորձենք մանավորեցնել այս հարցի պատասխանը։ Մխիթար Գոշի մի վկայությունից թերևս կարելի է եզրակացնել, որ նա իր ձեռքի տակ ունեցել է մի այնպիսի Կանոնագիրք,[4] որի վերջին կանոնախումբը եղել են 645 թ. Դվինում տեղի ունեցած ժողովի որոշումները։ Իր Դատաստանագրքի Ա մասի ԾԴ հոդվածում Գոշը Կանոնագրքից գրեթե բառացի մեջբերելով 645 թվի Դվինի ժողովի է կանոնը, վերջում ավելացնում է. «Զայս իսկ առեալ է վերջնոյ կանոնի զհրաման, զոր եւ մեք չափաւորապէս ըստ զանազանութեան եդաք...»[5] (ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.)։ Այս հատվածի առիթով Վ. Բաստամյանցը իր ծանոթագրություններից մեկում գրում է. «Ինչպես երևում է մեր Մխիթարի ձեռքին եղել է Կանոնագրքի մի այնպիսի օրինակ, որը վերջանում է եղել Դվինի հինգերորդ ժողովի կանոններով, որովհետև Դատաստանագրքիս սույն Առաջին մասի մեջ, նա բացի այդ ժողովի կանոններից, այլևս քաղվածք չէ անում ուրիշ կանոններից։ Թեպետ Գոշի վերաբերմամբ պետք է վերջին ժողով համարվի Պարտավի Երկրորդ ժողովը, որը եղավ 768 թվին՝ Սիոն կաթողիկոսի ժամանակ, ըստ որում հետևյալ ժողովները, որ եղան մինչև Մխիթարի ժամանակը, չհաստատեցին կանոններ, բայց որովհետև նախ մեր կանոնագրքերի մեջ ժողովները չեն դասավորված ժամանակագրական կարգով, և երկրորդ՝ Դվինի Ե ժողովը, որ եղավ 123 տարի Պարտավի Բ ժողովից առաջ, դրած է կանոնագրքերի մեջ դորանից հետո ուստի մեր հեղինակը դյուրությամբ կարող էր սխալվել և Դվինի Ե ժողովը համարել վերջին ժողով։

[1] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 108։

[2] Նույն տեղում։

[3] „Судебная книга“ Мхитара и „Книга канонов“, стр. 69—71 (տե՛ս Известия Кавказского историко—археологического Института в Тифлисе, том III, Тифлис, 1925, стр. 61—72).

[4] Մեզ անհիմն ու անտեղի է թվում Ս. Տիգրանյանի քննադատական այն դիտողությունը, որ իբր թե Վ. Բաստամյանցի կարծիքով Մխիթարն իր Դատաստանագիրքը կազմելիս օգտվել է ոչ թե «Կանոնագիրք Հայոց» ամբողջական ժողովածուից, այլ կանոնական տարբեր հուշարձաններից (տե՛ս նշված հոդվածը, էջ 63, 68)։

[5] Մխիթարայ Գօշի Դատաստանագիրք Հայոց, էջ 211։

Ահա, կարծեմ, միայն այսպիսով կարելի է բացատրել կանոնիս խոսքերը՝ զայս իսկ առեալ է վերջնոյ կանոնի զհրաման»[1]։

Վ. Բաստամյանցն իր կարծիքի սկզբի ճիշտ դրույթից՝ «Մեր Մխիթարի ձեռքին եղել է Կանոնագրքի մի այնպիսի օրինակ, որը վերջանում է եղել Դվինի հինգերորդ ժողովի կանոններով» հրաժարվում է և կարծում, թե, «վերջնոյ կանոնի զհրաման» ասելով Գոշը թերևս նկատի է ունեցել Հայաստանում տեղի ունեցած ժողովների ժամանակագրական կարգը և Դվինի ժողովի համեմատ կանոններ հաստատող վերջին ժողովը համարելով Պարտավինը «մեր հեղինակը դյուրությամբ կարող էր սխալվել և Դվինի Ե ժողովը համարել վերջին ժողովը»։ Այստեղ չի երևում Վ. Բաստամյանցի որոշակի կարծիքը և նա իզուր է մեղադրում Գոշին։ Հետևյալ երկու փաստերի համադրումը և դրանից բխող եզրակացությունը ճշտություն են մտցնում այդ հարցում և ժխտում Վ. Բաստամյանցի վարկածի երկրորդ մասը։

Վերևում նշված հոդվածում Ս. Տիգրանյանը համեմատելով Գոշի Դատաստանագրքի և կանոնագիրք-ձեռագրերի B *(մեր բաժանմամբ Ա) խմբի համապատասխան կանոնախմբերի հաջորդական կարգը, գրում է. «Դատաստանագրքում կանոնադրությունների (իմա՛ կանոնախմբերի —Վ. Հ.) հետևողական դասավորության կարգը հենց այն է, որի մեջ այդ նույն կանոնադրությունները դասավորված են Կանոնագրքի կազմում, նրա* B *խմբի ժողովածուներում»*[2]*։ Այնուհետև եզրակացնում է. «Այսպիսով, Մխիթարը կանոնական կարգը քաղել է Կանոնագիրք ժողովածուից, օգտվելով նրա հին օրինակից...»*[3]*։ Մյուս կողմից, իրավացի է Վ. Բաստամյանցը, երբ վերևի ընդարձակ քաղվածքում գրում է, թե Դատաստանագրքի առաջին մասում Գոշի մեջբերումները Կանոնագրքից ավարտվում են Դվինի 645 թվի ժողովի կանոնների քաղվածներով։ Հետևապես Գոշի «Զայս իսկ առեալ է վերջնոյ կանոնի զհրաման» խոսքերն այլ բան չեն նշանակում, քան այն, որ իր ձեռքի տակ եղած Կանոնագիրքը եզրափակվել է 645 թվի Դվինի ժողովի կանոնախմբով, որը Ա խմբի ձեռագրերում դրված է 38 (ԼԸ)-րդ համարի տակ։*

Այսպիսով, և՛ Անանիա Մոկացու և՛ Մխիթար Գոշի օգտագործած կանոնագիրք-ձեռագրերը չեն ունեցել Երուսաղեմի հայրապետ Մակար Ա-ի կանոնախումբը։ Հիշեցնենք նաև, որ Գոշի ժամանակ՝ XII դարի վերջերին Կիլիկիայում արդեն գոյություն ուներ Ա խմբի ձեռագրերից հնագույնը՝ A*-ն, ընդօրինակված 1098 թվականին, այն էլ 57 և ոչ թե 38 կանոնախմբով, ինչպես էր Գոշի ունեցած օրինակը։ Հնարավոր է, որ Անանիա Մոկացու ձեռքի տակ եղած Կանոնագրքի օրինակը ավարտված լիներ նույն այս՝ 645 թվի Դվինի ժողովի կանոնախմբով։ Գոշի ունեցած Կանոնագրքի օրինակի ծագումը պետք է ընդունել ոչ թե իրեն մոտ ժամանակներում, այլ շատ ավելի հին՝ Անանիա Մոկացու ժամանակներում կամ ավելի վաղ. իսկ սրա մի այլ օրինակում շարունակել են ավելացնել Մակար Ա-ի*[4] *և Սահակ Պարթևի «Գիր ասանդութեան»*

---

[1] Նույն տեղում, էջ 211, ծանոթ. 413։

[2] Տե՛ս նշված աշխատությունը, էջ 70։

[3] Նույն տեղում, էջ 71։

[4] Երուսաղեմի հայրապետ Մակար Ա-ի Թուղթը Հայոց Վրթանես կաթողիկոսին (տե՛ս սույն հատորում՝ ԼԹ համարի տակ) գտնվում է նաև «Գիրք Թղթոց»-ի 407—412-րդ էջերում (այս միակ հրատարակությունը կատարվել է 1901 թվին Թիֆլիսում, 1298 թվին ընդօրինակված ձեռագրից)։ Մատենագրական հուշարձանի ճոխացման փայլուն օրինակ է նաև այս ժողովածուն։

կանոնախմբերը 39 (ԼԹ)-րդ և 40 (Խ)-րդ համարների տակ։ Ուստի ընդունելի չէ Ակինյանի այն կարծիքը, թե «Ընդարձակված Կանոնագրքին կը պատահինք առաջին անգամ 1098-ին, երբ հին Հավաքումը գտած է ԻՁ—ԾԳ հավելվածական մասեր» (ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։ Ընդհակառակը, ինչպես ցույց տվեցինք վերևում Կանոնագրքի հին հավաքմանը առաջին անգամ հանդիպում ենք Անանիա Մոկացուց մի փոքր հետո՝ X դարի վերջերին ԻԵ—Խ ավելացված կանոնախմբերով, որոնք պահված են Ա խմբի ձեռագրերում։ Եվ սա էլ հանդիսանում է Կանոնագիրք X դարի խմբագրությունը, որի մասին չի խոսում Ակինյանը։

Այսպիսով, X դարի 90-ական թվականներին Կանոնագրքի տվյալ օրինակն ընդգրկում էր քառասուն կանոնախումբ, ներառյալ Հովհ. Օձնեցու ժողովածուն։ Կանոնագրքի այս բովանդակությունն այն գումարն է, որի մասին ձեռագրերի Ա և Բ խմբերի առնչությունների հարցը քննելիս, վերևում խոսեցինք որպես որոշակի մի ժամանակաշրջանում ամբողջական դարձած մատենագրական հուշարձանի։

Ինչպիսի՞ փաստերով Հովհ. Օձնեցու ժողովածուն և սրան ավելացված ԻԵ—Խ կանոնախմբերը դիտում ենք մի գործ, որից առաջ եկավ կանոնագրքեձեռագրերի Բ խումբը՝ ի տարբերություն Ա խմբի միևնույն նյութի այլ դասավորության։ Եվ ապա՝ այդ հարցը ինչո՞ւ ենք կապում X դարի 90-ական թվականների հետ։ Այս հարցերի պարզաբանմանը օգնում է ձեռագրերի բազմիցս հիշված Բ խումբն իր ենթախմբերով։ Ուստի դիմում ենք այդ խմբի ձեռագրերին։

it ձեռագրերը բովանդակության ցանկում ունեն 40 կանոնախմբի վերնագիր և այդ հաջորդականությամբ էլ կանոնախմբերը դասավորված են բուն ձեռագրերում։ Սակայն ԻԸ՝ Կյուրեղ Աղեքսանդրացու կանոնախմբի ընդօրինակումով ձեռագրերն այնուհետև մնում են թերի, չընդօրինակվելու պատճառով։ Կասկածից վեր է, որ եթե ընդօրինակությունը շարունակվեր, ապա մնացած կանոնախմբերը նույն հաջորդականությամբ կլինեին մինչև վերջ, Եղիշեի «Վասն դիւահարաց»՝ Բ խմբի ձեռագրերի 40-րդ կանոնախումբը։

Ձեռագրերի մյուս ենթախմբում՝ hlou-ում այլ բան ենք տեսնում 40 կանոնախմբերից հետո։ l ձեռագրի բովանդակության ցանկում նշված են it ձեռագրերի պարունակած Ա—Խ կանոնախմբերի վերնագրերը։ Միևնույն հաջորդականությամբ էլ կանոնախմբերը դասավորված են բուն ձեռագրերում, սակայն դրանից հետո ավելացված են նոր կանոնախմբեր, որոնց վերնագրերը

Վերջինիս XI դարի ծավալը փոքր է և եզրափակվում է հրատարակության 218-րդ էջով։ Այս մասին տե՛ս Ներքևում, էջ XLVII։ Գրիգոր Վկայասերի ժամանակ, 1078 թվին, Մակարի Թուղթը «Գիրք թղթոց»-ում չէր մտել, որովհետև այն տակավին ծանոթ չէր։ Այս Թուղթը ծանոթ չէր նաև Անանիա Մոկացուն, քանզի, ինչպես ցույց տվեցինք վերևում, վերջինս երբ X դարի կեսերին գրում էր իր հերքմնագիրը Խոսրով Անձևացու դեմ՝ Կանոնագիրքը օգտագործելիս Մակարի Թուղթը այնտեղ չէր տեսել։ Մյուս կողմից Մակարի Թուղթը Կանոնագրքում տեսնում ենք X դարի 90-ական թվականների խմբագրության մեջ։ Այսպիսով, որևէ վանքի հնագույն մի ձեռագրից հայտնաբերվել է այն և մուծվել Կանոնագրքում Անանիա Մոկացուց՝ X դարի կեսերից մինչև նույն դարի 90-ական թվականներին ընկած միջոցում։ Այնուհետև բավականին ուշ, գուցե և Թովմաս Հոոմկլայեցու 1298 թվի ընդօրինակության ժամանակ, «Գիրք թղթոց»-ում այն մուծվել է Կանոնագրքից։

չեն նշված բովանդակության ցանկում[1]*։ Վիճակը ճիշտ այդպիսին է Անկյուրիայի Կարմիր վանքի մատենադարանում պահվող մի ձեռագրում*[2]*։*

Մի այլ ենթախմբում՝ acdkmpsv *նույնությամբ պահված են* it*-ի Ա—Խ և* hlou*-ի ԽԱ—ԿԵ կանոնախմբերը և այնուհետև կանոնախմբերը թե բովանդակության ցանկում և թե բուն ձեռագրերում շարունակվում են*[3]*։*

Վերջապես Բ խմբի befgq *ձեռագրերի ենթախմբում Ա—Խ կանոնախմբերը գտնում ենք միևնույն հաջորդականությամբ, ինչպես* it *և վերևում նշված մյուս ձեռագրերում է, սակայն 40 (Խ)-րդ կանոնախմբից հետո այս ենթախմբի շարունակությունը տարբեր է վերևում նշված ձեռագրերից*[4]*։*

Այսպիսով, միևնույն Ա—Խ կանոնախմբերը կանոնագիրք-ձեռագրերի Բ խմբի բոլոր ենթախմբերում կրկնվում են և այնուհետև շարունակությունների մեջ շեղվում։ Այս պարագան մեզ բերեց այն եզրակացության, որ Կանոնագիրքը Հովհ. Օձնեցուց հետո ճոխացվելով մի որոշ և հայտնի ժամանակում բովանդակել է 40 կանոնախումբ։

Հօգուտ այս եզրակացության խոսում է նաև հետևյալ փաստը. Ա խմբի հնագույն A *ձեռագիրը բաղկացած է 57 կանոնախմբերից՝ բաժանված 1332 կանոնների, սակայն ձեռագրի սկզբում դրված առարկայական ցանկում*[5] *արտահայտված են 40 կանոնախմբերի 1257 կանոնները։ Մնացած կանոնախմբերն իրենց կանոններով արտահայտված չեն առարկայական ցանկում։*

---

[1] *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ XXXIV—XXXV։ Միևնույն բանն է կրկնվում նաև* r *ձեռագրում, միայն այն տարբերությամբ, որ շարունակությունը կազմում է ոչ միայն* hlou*-ի ունեցածը, այլ ավելին, ինչպես* acdkmpsv *ձեռագրերը։ Այս ենթախմբի* hou *ձեռագրերը սկզբից թերթ ընկնելու պատճառով՝ չունեն կանոնախմբերի բովանդակության ցանկերը։ Քանի որ* hlou *ձեռագրերը նյութի կառուցվածքի և այլընթերցումներով միմյանց համընկնում են, չենք կասկածում, որ եթե այդ երեք ձեռագրերի սկզբի թերթերի կորուստը չլիներ, այդտեղ էլ կնկատեինք, այն ինչ* l*-ում։*

[2] *Ինչպես նշում է Ցուցակի հեղինակ Բաբգեն Կյուլեսերյանը, ձեռագրի սկզբում դրված է մի ցանկ. «որուն համեմատ ԼԹ գլուխներէ բաղկացած պիտի ըլլա Կանոնագիրքը, և այդ ԼԹ գլուխներուն առաջինն է Առաքելական կանոնք, իսկ վերջինը՝ Սրբոյն Եղիշէի կանոնները, բայց Կանոնագիրքս իրողության մէջ կը բովանդակե աւելի գլուխներ» (Ցուցակ ձեռագրաց Անկիւրոյ Կարմիր վանուց և շրջակայից, Անթիլիաս, 1957, էջ 231)։ Բերված ցանկից երևում է, որ նշված ԼԹ-ի փոխարեն պետք է լինի Խ։ Այդ թյուրիմացությունն արդյունք է տպագրական սխալի։ Կանոնախմբերը թվելիս ԼԷ-ից հետո համարակալումը փոխանակ շարունակվելու՝ ԼԸ, ԼԹ և այլն, այն նորից ետ է գնում՝ ԼԶ, ԼԷ, ԼԸ (նույն տեղում, էջ 233), և այսպես մինչև վերջ։ Մյուս կողմից ԼԹ համարի տակ նշված է ոչ թե Եղիշեի կանոնախումբը, ինչպես նշում է Բաբգեն Կյուլեսերյանը, այլ Հովհ. Կ. Պոլսի հայրապետի, որը հաջորդում է Եղիշեի կանոնախմբին և* hlou *ձեռագրերում դրված է 41-րդ համարի տակ։ Այսպիսով, այստեղ էլ ցանկում և բուն ձեռագրում նույն 40 կանոնախմբերն են, իսկ շարունակությունը* hlou *և ապա* acdkmprsv*-ի նման։ Այն տարբերությամբ միայն, որ 40 կանոնախմբերի շարքում «Խոստովանութիւն Անտիոքայ» գրության (ԻԳ համարի տակ) փոխարեն այստեղ Ե համարի տակ կրկնված է Փիլիպպոս առաքյալին վերագրված կանոնախումբը (նույն տեղում, էջ 231)։*

acdkmprsv *ենթախմբի* acdr *ձեռագրերին է համապատասխանում նաև Մատենադարանի կողմից վերջերս ձեռք բերած № 10311 ձեռագիրը, ընդօրինակված 1637 թ.։ Այն չենք օգտագործել սույն հատորում, վերջինս ավարտված և տպագրության հանձնված լինելու պատճառով։*

[3] *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ XXXV—XXXVI։ Այս ենթախմբին է պատկանում նաև ամերիկաբնակ Տիրան արքեպիսկոպոս Ներսոյանի ձեռագիրը, որի չորատիպ պատճենը վերջերս շնորհակալությամբ ստացանք նրանից։*

[4] *Նույն տեղում, էջ XXXVI—XXXVII։*

[5] *Նույն տեղում, էջ 5—17։*

Արդ՝ ի՞նչ նյութեր են դրանք։ Վերջիններս այն նյութերն են, որոնք ավելացվել են A *ձեռագրում նախագաղափար ձեռագրի ունեցած 40 կանոնախմբերին*[1]*։*

Եթե մինչև այժմ մեր ջանքերն ուղղված էին կանոնագիրք-ձեռագրերի նախքան այժմյան ձևի մեր բաժանման երկու խմբերի հանդես գալը ցույց տալուն և վերջինիս 40 կանոնախմբեր պարունակելու խնդրի պարզելուն, ապա այժմ պարզենք այն հարցը, թե կանոնագիրք-ձեռագրերի B *խումբը երբ հանդես եկավ։*

Վերևում, երբ խոսում էինք Կանոնագրքի կառուցվածքի մասին՝ մեկից ավելի անգամներ նշեցինք, որ Կանոնագիրքը 40 կանոնախմբերով հանդես եկավ X դարի վերջերին կամ նույն դարի 90-ական թվականներին։

Հովհ. Օձնեցու կազմած Կանոնագրքին նոր կանոնախմբերի ավելացման մասին խոսելիս, նկատեցինք, որ B *խմբի մի քանի ձեռագրերում՝* abefgkmpqrs *որոշակի տեղում կանոնական բնագրերն ընդհատվում են պատմական բնույթի նյութերով, որոնք բացառությամբ մեկի*[2]*, կապ չունեն Կանոնագրքի բովանդակած նյութերի հետ, և այնուհետև դարձյալ շարունակվում են կանոնական բնագրերը։ Պատմական բնույթի այդ նյութերը* befgq *ձեռագրերում գտնվում են 40 (Խ)-րդ և 41 (ԽԱ)-րդ՝ Եղիշեի «Վասն դիւահարաց» և «Թուղթ զոր առաքեաց Յակոբոս առ Կոդրատոս» կանոնախմբերի միջև։ Այդ նյութերը կբերենք* e *ձեռագրի համաձայն.*

1. «Նիկիոյ սուրբ ժողովոյն անուանքն են այսոքիկ։

2. Եւ որք ի Կեսարիա ժողովեցան։

3. Յետ մատենի ժամանակագրութեան թագաւոր տէրանց աշխարհիս արանց Արշակունեաց։

4. Ի սրբոյն Գրիգորէ Բագրեւան եւ Արշակունիք միտ (sic) *եպիսկոպոսք վիճակ կարգեալ էին...։*

5. Եպիսկոպոս Երուսաղէմի որոյ եառյ (sic) *պատրիա[ր]գք եղեն։*

6. Կ. Պօլսի եպիսկոպոսք որք հայրապետք[3]*»։*

---

[1] A *և սրան հարող ձեռագրերում (Ա խումբ) 40 (Խ)-րդ համարի տակ դրված է Սահակ Պարթևի «Գիր ապաշխարութեան» կանոնախումբը, որպես 1257 (ՌՄԾԷ)-րդ կանոն։ Վերջինս արտահայտված է առարկայական ցանկի ՁԳ «Վասն հաւատոյ եւ կրաւնից ի Նիկիայ հաւատոյն հաստատուն լինելոյ և նզովեալ հաւատք են այսոքիկ» վերնագրի ներքո (Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 9—10)։ 1257 (ՌՄԾԷ)-րդ կանոնին հաջորդող կանոնները, որոնք արտահայտում են 41—57-րդ կանոնախմբերը, առարկայական ցանկում չենք գտնում, բացառությամբ 1258 (ՌՄԾԸ)-րդ (տե՛ս Դ վերնագրի տակ, նույն տեղում, էջ 5), 1322 (ՌՅԻԲ)—1325 (ՌՅԻԵ)-րդ (տե՛ս Ջ վերնագրի տակ, նույն տեղում, էջ 5) կանոնների՝ թվով 5։ Ավելի ուշադիր ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ դրանք առարկայական ցանկին գրչի կողմից ավելացվել են* A *ձեռագրի ընդօրինակությունից հետո։ Այսպիսով, 17 կանոնախմբեր (ԽԱ—ԾԷ) 75 կանոններով չեն մտել 40 կանոնախմբերից բաղկացած Կանոնագրքի առարկայական ցանկի սկզբնական բնագրում, որովհետև այդպիսիները Կանոնագրքում այն ժամանակ տակավին մուծված չէին։ Դրանք չեն մտել նաև* A *ձեռագրի առարկայական ցանկում, որովհետև առարկայական ցանկի ընդօրինակվելուց հետո են միայն մուծվել այստեղ։*

[2] *Այդ Նիկիայի ժողովի մասնակիցների ցանկն է, որը հնագույն և մյուս ձեռագրերում դրված է Նիկիայի կանոնախմբին կից և այդպես էլ հրատարակեցինք «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորի 133—150 էջերում։*

[3] *Ձեռ. № 783, էջ 185ա—190ա.* b *(էջ 243բ—251բ) և* q *(էջ 146բ—152բ) ձեռագրերում չեն պահվել վերևում նշված 2-րդ և 6-րդ վերնագրերի նյութերը, իսկ* g *ձեռագրում չեն ընդօրինակվել 3-րդ համարի նյութի մեծ մասը և 4-րդ համարի նյութն ամբողջությամբ,*

Մեզ հետաքրքրող հարցը պարզելու համար այս շարքի նյութերից ուշադրության արժանի է երրորդը, որը հայոց կաթողիկոսների ցանկն է, տրված աթոռակալության տարիների սկզբունքով։ Այս բնագիրն ավարտվում է այսպիսի հատվածով. «Յետ սորա (Խաչիկ Ա Արշարունի —Վ. Հ.) ամ մի առանց վերադիտողի մնաց աշխարհս Հայոց։ Իսկ Գագիկ Շահնշահ ժողովեալ զամենայն եպիսկոպոսն եւ զհարս ձեռնադրեն զտէր Սարգիսն հայրապետ աթոռ սրբոյն Գրիգորի, որ <է> հայ թվականն ՆԽԱ (992) էր, իսկ ի ծնընդենէ Փրկչին ՋՂԵ (995) եւ ի սկզբանց անդի ՅՆԺԷ (6417)։ Սա նմանեալ սրբոյն Գրիգորի Հայոց լուսաւորչի»[1]*։*

Ուրեմն կաթողիկոսների ցանկը ավարտվում է Սարգիս Ա Սևանցու կաթողիկոս օծվելու հիշատակությամբ։ Իսկ թե վերջինս քանի տարի է հովվապետել, ցանկի կազմողին հայտնի չէ։ Այստեղից էլ նկատի ունենալով վերևում նշված թվականը՝ 992-ը[2] *կարելի է եզրակացնել, որ կաթողիկոսների ցանկը*

որովհետև նախագաղափար օրինակից թերթ է ընկած եղել. այդ մասին ձեռագրի գրիչը 159ա էջի ներքևի լուսանցքում գրում է. «Թուի թէ այս տեղս պակաս է և յօրինակէն է, որ չմեղադրես»։

akmps *ձեռագրերում այդ նյութերը գրված են մի փոքր այլ դասավորությամբ, որը բերում ենք ըստ* k *ձեռագրի.*

«Եպիսկոպոսք Երուսաղէմի, որք յետոյ պատրիարք։

Կ. Պօլսի եպիսկոպոսք, որք ապա և հայրապետք։

Նիկիայ ժողովոյն անուանք։

Քահանայապետք Հայոց մեծաց։

Եպիսկոպոսք Կամսարական տանն» (էջ 218բ—227ա. նույնը տե՛ս նաև a, *էջ 210բ—219ա,* m, *էջ 220բ—229ա,* p, *էջ 240բ—247ա,* s, *էջ 275—286ա)։ Այս ձեռագրերում չի պահվել միայն* e*-ի ունեցած «Եւ որք ի Կեսարիա ժողովեցան» ցանկը։*

Նշված այս նյութերը հիշված ձեռագրերում դրված են ոչ թե 40 և 41-րդ՝ Եղիշեի և «Թուղթ Յակոբայ առ Կոդրատոս» կանոնախմբերի միջև, ինչպես befgq *ձեռագրերում է, այլ 40-րդ կանոնախմբից երեք (Հովհ. Ոսկեբերանի, Ագաթանգեղոսի և Մեսրոպի) կանոնախումբ հետո։ Այն հանգամանքը, որ 40-րդ՝ Եղիշեի կանոնախմբից հետո այս ձեռագրերում Կանոնագրքի բովանդակած նյութերի շարունակությունը շեղվում է, մեզ ենթադրել է տալիս որ այստեղ ևս պատմական բնույթի նշված նյութերը դրել են 40 կանոնախմբեր պարունակող կանոնագիրք-ձեռագրերի երեք կանոնախումբ ավելացնելուց հետո և կամ սկզբնական բնագրի վերջին մասը վերադասավորել են, այսինքն՝ 40 կանոնախմբեր պարունակող կանոնագիրք-ձեռագրի վերջում գտնվող պատմական բնույթի նյութերը դրել են վերևում նշված երեք կանոնախմբերը վերադասավորելուց հետո։ Ըստ երևույթին այդպես են վարվել նույն այդ նյութերի հետ* r *ձեռագրում, ուր պահվել են Նիկիայի ժողովի մասնակիցների, հայոց կաթողիկոսների և Կամսարական տան եպիսկոպոսների ցանկերը (էջ 278բ—284բ), որոնք դրված են այս օրինակի վերջին՝ 78-րդ «Վասն քահանայագործութեան» կանոնախմբից հետո։*

[1] *Նույն տեղում, էջ 189աբ։ Տե՛ս նույնը* f*-ում, էջ 286աբ,* g*-ում, էջ 159 աբ,* q*-ում, էջ 152ա, իսկ* b*-ում հայոց թվականը նշված է «ԽԱ» (էջ 249ա)։ Կասկածից դուրս է, որ հարյուրավոր նշանակող «Ն» տառն ընկել է։ Վերջին թվականը* bq*-ում նշված է ՅՉԺԷ (6717, էջ 249ա, էջ 152ա)։ Բերված քաղվածքը տե՛ս նաև* a, *էջ 218բ,* k, *էջ 227ա,* m, *էջ 227բ,* p, *էջ 247ա,* s, *էջ 285բ,* r, *էջ 284ա։* ampsr *ձեռագրերում բնագրի ՋՂԵ-ի փոխարեն ՋՂԷ,* r*-ում՝ ՅՆԺԷ-ի փոխարեն ՅՆՃԷ։ Անշուշտ երկու դեպքում էլ առկա է գրչագրական սխալ։*

[2] *Այս թվականի փոխարեն Ն. Մելիք-Թանգյանը նշում է 997։ Մեջբերված քաղվածքում զուգահեռաբար տրված է երեք թվական՝ հայոց ՆԽԱ (992), փրկչական՝ ՋՂԵ (995), որոշ ձեռագրերում ՋՂԷ (997) և աշխարհի արարչագործության՝ ՅՆԺԷ (6417), իր տարբերակներով։ 995 և 997 (ՋՂԵ և ՋՂԷ) թվականներն առաջ են եկել «Ե» և «Է» տառերի սովորական շփոթումից։ Ն. Մելիք-Թանգյանը հետևել է փրկչական 997 (ՋՂԷ) թվականին։ Ճիշտը թերևս հայոց ՆԽԱ (441) թվականին 551 ավելացնելն է՝ 992։*

կազմված պետք է լինի 992 թվականին կամ մոտակա հաջորդ մի քանի տարիներին։

Ի՞նչ գործ ունեն Կանոնագրքում պատմական այս նյութերը, որոնք իրենց բնույթով անհարիր են նրան։ Այս հանգամանքից արդեն Ն. Մելիք-Թանգյանն էր եզրակացրել, որ կաթողիկոսական ցանկի գոյությունը մի շարք ձեռագրերում նշանակում է, թե այդ բնագրերը 997 թվականից առաջ են գոյություն ունեցել Կանոնագրքում և սահման հանդիսացել վերջինիս վավերական և անվավեր բնագրերի միջև. Նա այդպես էլ գրում է. «997 թվի այս ցանկից հետո մասերը անվավեր են, այսինքն հավելվածներ են 10-րդ և 11-րդ և այլն դարերի»[1]։

Մի կողմ թողնելով Ն. Մելիք-Թանգյանի կարծիքի մասնակի ուղղումը[2] նշենք, որ կաթողիկոսական ցանկը կազմել է մի ժամանակակից և մուծել Կանոնագրքում այն ժամանակ, երբ վերջինս Հովհ. Օձնեցուց հետո ճոխացվելով X դարի 90-ական թվականներին՝ Հայոց կաթողիկոսների ցանկը կազմելու պահին բովանդակում էր 40 կանոնախմբեր։ Այդ եզրակացությանն ենք հանգում այն փաստից, որ B խմբի befgq ձեռագրերում,—որի շարունակությունը, ի դեպ, մյուս ենթախմբերից տարբերվում է իր կարճությամբ,—նշված նյութերը դրված են 40 կանոնախմբերից հետո։ Եվ մեզ այնպես է թվում, որ ծագման առումով, այս ձեռագրերը հանդիսանում են it ձեռագրերից հետո Կանոնագրքին ավելացված նոր շերտը պարունակող առաջին և հնագույն օրինակի տարբերակները. այսինքն B խմբի սկզբնական օրինակի տարբերակները հանդիսանում են it ձեռագրերը, իսկ befgq ձեռագրերը նաև այս խմբին կատարված առաջին ավելացումներ ունեցող հետագա օրինակները։

Եվ այս ժամանակ էլ՝ X դարի 90-ական թվականներին Կանոնագրքում կանոնախմբերը թերևս ժամանակագրական հաջորդականությամբ դասավորելու միտումով վերջիններս դասավորել են և ստեղծել կանոնագիրք-ձեռագրերի մեր բաժանման B խումբը՝ նախ it, ապա ճոխացվելով հանդես են եկել befgq, hlou և acdkmpsv ենթախմբերը։ Այսպիսով, մինչև X դարի 90-ական թվականները գոյություն չի ունեցել կանոնագիրք-ձեռագրերի B խումբը։

Վերևում շարադրվածից հետո կարող ենք ասել, որ X դարի վերջերին Կանոնագիրքը մեզ ներկայանում է 40 կանոնախմբերով, այն է՝ առաջին մաս՝ Օձնեցու ժողոված՝ Ա—ԻԹ, ապա երկրորդ մաս՝ Օձնեցուց հետո ավելացված Լ—Խ կանոնախմբերով՝ Սիոնի (կամ Պարտավի) կանոնախմբից մինչև Սահակ Պարթևի «Գիր աւանդութեան» կանոնախումբը։ Այս երկրորդ մասն էլ հրապարակվում է Կանոնագրքի B հատորում։

---

[1] Հայոց եկեղեցական իրաւունքը, Ա գիրք, Շուշի, 1903, էջ 67, 369։

[2] Ն. Մելիք-Թանգյանը մի փոքր սխալվում է. նախ. ոչ թե անվավեր են, այլ կեղծ, երկրորդ. այդպիսին են ոչ միայն 992 թվի (հեղինակը նշում է 997) կաթողիկոսների ցանկից հետո Կանոնագրքում մուծված գրեթե բոլոր կանոնախմբերը, այլ մինչ այդ Կանոնագրքում մուծված որիշ կանոնախմբեր ևս, օրինակ, Թադեոս և Փիլիպպոս առաքյալներին, Գրիգոր Աստվածաբանին, Բարսեղ Կեսարացուն վերագրված և այլ կանոնախմբեր, որոնք ներկայացված են սույն հատորում։ Նման բնագրեր գտնում ենք նույնիսկ Հովհ. Օձնեցու կազմած Կանոնագրքում, օրինակ, Առաքյալների, Հարանց հետևողաց, Սեանտոսի, թերևս Կեսարիայի կանոնախմբերը։

Գ. ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ—ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ Ա ԽՄԲԻ XI ԴԱՐԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սկսած X դարի վերջերից, երբ արդեն Կանոնագրքի հին ձեռագրերի կողքին առաջ եկավ B խումբը, Կանոնագրքի բովանդակության ճոխացումը ձեռագրերի Ա և B խմբերում ընթանում էր միմյանցից անկախ երկու ուղղությամբ։

Նախ քննենք Ա խմբի ձեռագրերի X դարի 90-ական թվականներից հետո ավելացված կանոնական շերտերի հարցը։ Կանոնագիրք-ձեռագրերի հնագույնի A-ի հիշատակարանում գրիչը խնդրում է հիշել. «Եւ զտէր խաչիկ, որ յերկար ժամանակ անդարատ սիրով եւ յաւժար կամաւք զաւրինակս ընձեռեաց»[1]։ Ուրեմն A ձեռագիրն ընդօրինակվել է տեր Խաչիկի օրինակից։ Թե ի՞նչ բովանդակություն և հնություն է ունեցել վերջինս, ինչպես նշում է Ն. Ակինյանը, չգիտենք[2]։ Սակայն որոշ փաստեր այդ ուղղությամբ մեզ խորհրդածությունների առիթ են տալիս։ Վերևում ցույց տվեցինք, որ A ձեռագիրը թեև բովանդակում է 57 կանոնախումբ 1332 կանոններով, սակայն նույն ձեռագրի սկզբում դրված առարկայական ցանկում ընդգրկված են 40 կանոնախմբերի նյութերը՝ 1257 կանոններով։ Մնացած 17 կանոնախմբերը՝ 41—57-րդը առարկայական ցանկում չեն արտահայտվում։ Մյուս կողմից միևնույն ձեռագրի գրիչը հիշատակարանում գրում է, որ կանոնագիրք-մատյանը տեր Խաչիկի օրինակից սկսում է ընդօրինակել նախ Սև լեռան Պաղահու վանքում, այնուհետև ինչ ինչ պատճառներով կիսատ է թողնում ընդօրինակությունը, թերի ձեռագիրը և գաղափար օրինակը (տեր Խաչիկի) իր հետ վերցնելով, տեղափոխվում է Արմեն լեռան կատարին գտնվող Հովհանս անապատը, որի վանահայր Մելիտեն և փոխանորդ Գրիգորիսը «գիտացեալ զթերութիւն գործոյս... հրամայեն լնուլ զպակասութիւն թերութեան գործոյս բարեաց[3]»։ Ակինյանը գրչի այս տեղեկության մասին գրում է. «Հովհաննես գրչի երկդիմի խոսքերը կարծել կու տան, թե այս օրինակությունը նախորդին (իմա՛ տեր Խաչիկի օրինակի —Վ. Հ.) թերությունները լրացնել ձգտած ըլլա։ ...Այստեղ խոսքը անշուշտ Պաղահա վանքին մեջ սկսված ընդօրինակության մասին է, որ կլրացվի Հովհանս անապատին մեջ, ձեռնտվությամբ նույն վանքի առաջնորդներուն, բայց կարող է «լնուլ զպակասութիւն թերութեան գործոյս» ակնարկել նաև Կանոնագրքին պակաս մասերու նոր հավելվածներով ճոխանալը»[4]։

Ակինյանը ճիշտ է, երբ գրչի այդ վկայությունն անվանում է երկդիմի, թեև երկդիմի է նաև իր ենթադրությունը։ Եվ մեզ այնպես է թվում, որ գրչի «լնուլ զպակասութիւն թերութեան գործոյս» խոսքերը վերաբերում են և կիսատ մնացած ձեռագրի ընդօրինակության ավարտելուն և նոր կանոնախմբեր ավելացնելուն։ Ելնելով այս կարծիքից թերևս չսխալվենք, եթե ասենք, որ տեր Խաչիկի օրինակը, որից 1098 թվականին ընդօրինակվել է A ձեռագիրը, ունեցել է 40 կանոնախումբ, իսկ ձեռագրում պարունակված 57 կանոնախմբերից 17-ը՝ ԽԱ—ԾԷ ավելացվել են 1098 թվականի ընդօրինակության ժամանակ։

---

1 *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ* LX։

2 *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 109։*

3 *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ* LX։

4 *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 109։*

Հետևապես, բարեփոխելով Ակինյանի կարծիքը, կարող ենք ասել, որ Հովհ. Օձնեցու կողմից կազմված և հետագայում ճոխացած Կանոնագիրքն իր հնագույն ձևի մեջ պահված է X դարի վերջին ձևավորված խմբագրության մեջ, որը և արտահայտված է A *և սրան հարող ձեռագրերում։ Կանոնագրքի ներկա հատորում X դարի վերջին խմբագրությունը (ԻԵ—Խ կանոնախմբերը) ներկայացնելու հետ միասին, ներկայացված է նաև նրա հետագա՝ XI դարի խմբագրությունը (ԽԱ—ԾԷ կանոնախմբերը), որը արդյունք է Հովհանա անապատի վանահայր Մելիտեի և փոխանորդ Գրիգորիսի և ձեռագրի գրիչ Հովհաննեսի աշխատասիրության։*

Հետաքրքրությունից զուրկ չէ այն փաստը, որ ժամանակակիցների ձեռքում՝ XII դարի վերջերին Կանոնագրքի օրինակներն ունեցել են տարբեր ծավալներ։ Եթե Մխիթար Գոշի օգտագործած Կանոնագրքի բովանդակությունը, ինչպես ցույց տվեցինք վերևում, եզրափակվել է 645 թվի Դվինի ժողովի կանոնախմբով և Կանոնագրքի այս տարբերակն էլ կառուցվածքի իմաստով ունեցել է X դարի հնություն, ապա Գոշի ժամանակակից՝ Ներսես Լամբրոնացին ունեցել է Կանոնագրքի մի այլ տարբերակ, որն ավելի ճոխ բովանդակություն ուներ և որի հնությունը բովանդակության իմաստով XI դարից այն կողմ չէր անցնում։ Ներսես Լամբրոնացին իր հիշատակարաններից մեկում գրում է. «Եւ խուզեալ ընդ նա մեր յարկեղս զրոց կաթուղիկոսարանին՝ ոչ գտաք օրէնս *(իմա՛ քաղաքական-աշխարհական —Վ. Հ.)*, բայց միայն զկանոնականս, որ ի սուրբ հարց ժողովոց էր գրեալ. *և որ ի նոյն յարեցաւ ի նոցանէ կանոնս զգուշաւորս եկեղեցւոյ։ Իսկ քաղաքի օրէնս ոչ գտաւ ի մէջ Հայոց, ոչ եկեղեցիս և ոչ առ իշխանս»*[1] *(ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.)։*

Ինչպես դժվար չէ եզրակացնել այս վկայությունից, Ներսես Լամբրոնացին կաթողիկոսարանում գտել է միայն «զկանոնականս, որ ի սուրբ հարց ժողովոց էր գրեալ»՝ այսինքն՝ Կանոնագիրք։ Թե ինչ ծավալ է ունեցել վերջինս կամ դրա մի որևէ տարբերակը, որը գտնվել է Սկևռայի վանքում, կարելի է իմանալ մեր Մատենադարանի № 3919 ձեռագրից[2]*։ Դա ժողովածու է և բովանդակում է «Գործք առաքելոց», Պողոս առաքյալի թղթերի մեկնությունները և այլ նյութեր։ Ձեռագրի 207ա—218բ էջերում գտնվում է տոնացույց, ուր թվարկված են, թե տարվա ո՞ր ամսին և ո՞ր օրն ինչ տոներ են լինելու։ Տոների թվարկումը երբեմն ընդհատվում է և մեջբերումներ են արվում Կանոնագրքի զանազան կանոնախմբերի համապատասխան կանոններից, նշելով վերջիններիս կարգահամարները։ Մեջբերվածներից միայն չորս կանոնախմբերում, որոնց կարգահամարները նշված են ընդհանուր համարներով, հիշվում է, թե որտեղից են վերցրել քաղվածքները, օրինակ, «Սեբերիանոսի ի Ղուկայ Աւետարանին մեկնութենէն* ի Սկեւռային մեծ կանոնաց գիրքն, *ի ՌՅԻԳ գլու-*

---

[1] *Գարեգին Ա կաթողիկոս, Հիշատակարանք ձեռագրաց, հատ. Ա, Անթիլիաս, 1951, էջ 600. տե՛ս և հմմտ. նաև Քաղաքական օրէնք Ներսիսի Լամբրոնացւոյ, հրատ. Բասմաջյան, Պարիզ, 1907, էջ 5։*

[2] *Ձեռագրի փոքրիկ հիշատակարանում ընդօրինակության տարեթիվը նշված է ՉԾԹ (էջ 44ա)։ Մատենադարանի ձեռագրաց Ցուցակ (Երևան, 1965) կազմողները կարծելով, որ դա սխալ է, որովհետև ձեռագրի գրչությունն իրոք XVII դարի է, հարցականով դրել են 1610 թ. (էջ 1110), ՉԾԹ-ն կարդալով ՌԾԹ։ Դա կարող է ճիշտ լինել, բայց հնարավոր է, որ դա գրչի հին հիշատակարանը լինի, որը ձեռագրի նյութերի հետ ընդօրինակվել է XVII դարում։*

խրն»[1], «Ի տէր Ներսիսի Սկեւռային մեծ կանոնքն ի ՌՅԻԵ գլուխն՝ սրբոյն Դիոնէսիոսի բան յաղագս Աստուածածնին»[2], «Ի նոյն կանոնացն ՌՅԻԶ գլուխն ի տէր Ներսիսի Սկեւռացւոյն գրոցն է. *Մանուէլի»*[3], *«Եւ կան բանքն* ի տէր Ներսիսի Սկեւռային կանոնքն *ի ՌՅԺԸ գլուխն, ուստի եւ զայս գրեցի»*[4] *(ամենուր ընդգծումը մերն է* —Վ. Հ.):

Այս մեջբերումները[5] *ցույց են տալիս, որ նշված ձեռագիր տոնացույցում կատարված քաղվածքները վերցվել են Կանոնագրքի Սկևռայի վանքի առաջնորդ Ներսես Լամբրոնացու օրինակից։ Մի օրինակ, որի ունեցած Կարինի, Եպիփան Կիպրացու (Բ), Սեբերիանոսի, Հիպպոլիտի, Նեքտաոի, Դիոնեսիոսի, Մանուելի, Մելիտոնի և ուրիշ կանոնախմբերը թվով 17, կանոնական այն բնագրերն են, որոնք բացակայում են Կանոնագրքի X դարի խմբագրությունից, մինչդեռ այդպիսիները հանդիպում են XI դարի խմբագրության մեջ։ Այստեղից դժվար չէ հետևեցնել, որ Ներսես Լամբրոնացու ունեցած Կանոնագրքի օրինակը XI դարի խմբագրություն է եղել և ծագել անպայման A ձեռագրից*

---

1 *Ձեռագիր № 3919, էջ 208 ար։*

2 *Նույն տեղում, էջ 214 ա։*

3 *Նույն տեղում, էջ 215 ա։*

4 *Նույն տեղում, էջ 217 ա։ Այստեղ կանոնների կարգահամարների նշումները կատարված են միայն ընդհանուր համարներով, հակառակ այլ դեպքերի։ Այդպես են վարվել գուցե նրա համար, որ այս չորս կանոնախմբերը Կանոնագրքում առկա են մեկական կանոններով։*

Մատենադարանի № 6076 ձեռագրում, վերջինիս հետ կապ չունեցող մի հիշատակարան մեկը մուծել է ձեռագրի վերջին էջում հետևյալ բովանդակությամբ. ***«Թվին Ջb (1456) գրեցաւ*** *Կանոնագիրքս եւ այլ բազում բանս՝ խրատականս հոգոյ եւ մարմնոյ եւ առ Աստուծոյ սքանչելեացն եւ զօրութեանն եւ դաւանութեանն* Ներսէս հայրապետի օրինակէն: *Իմաստնոց բաւ է» (էջ 178 բ, ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։ Բոլոր դեպքերում «Ներսէս հայրապետի օրինակէն» արտահայտությունը մատնացույց չի անում վերևի մեջբերումներում նշված Ներսես Լամբրոնացու օրինակը, այլ նկատի ունի Կանոնագրքի թերևս Ներսես Շնորհալու մի այլ տարբերակը, որը, առանց կասկածանքի, համարում ենք A ձեռագրի տարբերակներից մեկը։*

5 *Մեջբերումներ կատարված են նաև Առաքելական կանոնախմբի Գ, Դ, Զ, Է, Ը, ԻԴ, Նիկիայի՝ ԺԷ, Լավոդիկեի՝ ԽԶ, ԽԸ, Կարինի՝ Զ, Է, Աթանասի՝ Է, Ը, Սահակ Պարթևի՝ Խ, ԽԱ, ԽԳ, Եփրեմ Ասորու՝ Զ, Է, Եպիփան Կիպրացու՝ Գ, Ե (երկու տարբեր կանոնախմբեր) կանոններից և այլն։ Այս նշումներում, ինչպես տեսնում ենք, կանոնները հիշված են կանոնախմբերի միայն մասնավոր համարներով։ Բերված կանոնների կարգահամարները, երբ համեմատում ենք A ձեռագրի համապատասխան կանոնների համարների հետ, նկատում ենք, որ կանոնների մասնավոր համարները համապատասխանում են միմյանց, օրինակ, Առաքելական Գ, Դ, Զ և այլն, իսկ վերևում բերված չորս ընդհանուր համարներից երեքը շեղվում են A-ում եղածից, թեև երկուսում էլ հաջորդականությունը նույնն է։ Դեմ առ դեմ կդնենք երկու բնագրերի ունեցածը.*

№ 3919 ձեռագիր	A ձեռագիր
Մելիտոն—ՌՅԺԸ	*Մելիտոն—ՌՅԺԸ*
Սեբերիանոս—ՌՅԻԳ	*Սեբերիանոս—ՌՅԻ*
Դիոնիսիոս—ՌՅԻԵ	*Դիոնիսիոս—ՌՅԻԲ*
Մանուել—ՌՅԻԶ	*Մանուել—ՌՅԻԳ*

№ 3919 ձեռագրի շարքը ցույց է տալիս, որ Ներսես Լամբրոնացու ունեցած Կանոնագրքում Մելիտոնի և Սեբերիանոսի կանոնախմբերի միջև գտնվել են չորս կանոնախմբեր մեկական կանոնով՝ ՌՅԺԹ, ՌՅԻ, ՌՅԻԱ և ՌՅԻԲ համարներով, մինչդեռ A ձեռագրի նույն տեղում գտնվում է միայն մեկ կանոնախումբ՝ Աթանասինը։ Կանոնների համարակալումների տարբերությունը, անշուշտ, չի կարելի բացատրել գրչագրական սխալով։ Ներսես Լամբրոնացու ունեցած Կանոնագրքի վերջին կանոնախմբերն, ըստ երևույթին, ունեցել են այլ հաջորդականություն, քան A-ի վերջին մասը։

կամ սրա որևէ տարբերակից[1]։ Այսպիսով, եթե Արևելյան Հայաստանում Գոշը օգտագործել էր Կանոնագրքի X դարի խմբագրության մի որևէ օրինակ, ապա նույն ժամանակ Կիլիկիայում Ներսես Լամբրոնացին ունեցել էր Կանոնագրքի XI դարի խմբագրության օրինակ։

Այժմ անցնենք Ա խմբի ձեռագրերի բովանդակության աճի քննությանը XI դարից հետո։ Այս խմբի 29 ձեռագրերը, որոնք համարում ենք XI դարի խմբագրության արդյունք, մինչև XVII դարը բովանդակության առումով քիչ են փոփոխվել։ Չհաշված թերիները, այս խմբի մնացած ձեռագրերը պահել են Կանոնագրքի XI դարի խմբագրության բովանդակած կանոնախմբերը՝ թվով 57[2], և միայն առանձին ձեռագրերում է ավելացվել մեկ կամ ամենաշատը երեք կանոնախումբ։ Այսպես, BCDEFGH *ձեռագրերը, բացի* AP*-ի ունեցած 57 կանոնախմբերից ունեն նաև Սիմեոն Աղվանից կաթողիկոսի անունով հայտնի կանոնախումբը։ Ուրեմն այս յոթը ձեռագրերում կանոնագրքի XI դարի խմբագրությանը ավելացվել է մեկ կանոնախումբ։* U *ձեռագրում ավելացվել է դարձյալ մեկ, ոչ նախորդ ձեռագրերինը, այլ Հովհան Ոսկեբերանի «Յաղագս սահմանի կանոնաց կարգաւորաց, որք գան ի խոստովանութիւն» կանոնախումբը։* IJKLMQRSTVXYZWô *ձեռագրերը, թեև ունեն* AP*-ի 57 կանոնախմբերը, բայց բուն ձեռագրերի (և ոչ բովանդակության ցանկերի) վերջում՝ Հովհանն Մանդակունուն վերագրված «Ի կոչումն ապաշխարութեան» կանոնախմբից հետո ավելի ունեն երեք կանոնախումբ, որոնց վերնագրերը բերում ենք համաձայն* T *ձեռագրի.*

«Նորին կանոնք երրորդ Բարսեղի Կեսարու հայրապետին արարեալ գլուխք ՀԴ (պետք է լինի Հէ—Վ. Հ.):

Յոհաննու Ոսկեբերանի յաղագս սահմանի կանոնաց կարգաւորաց, որք գան ի խոստովանութիւն։

Յաղագս պսակի ամուսնացելոց»[3]։

---

[1] *Այս պնդումը հաստատում է նաև հետևյալ փաստը.* A *և սրան հարող ձեռագրերում Ծ կանոնախմբի վերնագիրն այսպես է. «Մելիտոնի եպիսկոպոսի թուղթ առ* տրիպիս» *(տե՛ս ներկա հատորում, էջ 285, 1-ին տողատակ)։ Ընդգծված աղավաղված անունը նույնությամբ գտնում ենք Ներսես Լամբրոնացու օրինակում, որից և անցել է № 3919 ձեռագրում բերված քաղվածքին. «Մելիտոնի թուղթն որ առ* տրիպիս» *(էջ 217 ա)։*

[2] *Նույն 57 կանոնախմբերն է բովանդակում նաև* n *(№ 778) ձեռագիրը, որը դասել էինք Բ խմբի ձեռագրերի շարքին, սակայն կանոնախմբերի դասավորությունն այստեղ տարբեր է թե՛ Ա և թե՛ Բ խմբերից։ Այս ձեռագիրը, անշուշտ, ծագել է Ա խմբի որևէ ձեռագրից, գուցե և* A *կամ սրա մի տարբերակից և մեր հավանական ենթադրությամբ XVII դարում, Լվովում (տե՛ս ներքևում, էջ* CI—CII):

[3] T, *էջ 342բ—362բ։* Q *ձեռագրում այդ երեք կանոնախմբերը դարձյալ ավելացված են վերջում և ցանկում ոչ մի նշում չկա այդ մասին, սակայն մեկ ուրիշը, հավանաբար XIX դարում, բովանդակության ցանկի վերջում գրանցել է այդ երեք կանոնախմբերի վերնագրերը. «Կանոնք Երրորդ Բարսեղի Կեսարու հայրապետին արարեալ գլուխս Հէ։*

Տեառն Յովհաննու Ոսկեբերանի յաղագս սահմանի կանոնաց կարգաւորաց, որք գան ի խոստովանութեան, գլ[ուխս] ԾԳ։

Յաղագս պսակի ամուսնացելոց հանդերձ ճիւղագրութեամբք և ազգահամարաւ» (էջ 15 ա)։

Ճիշտ այդպես է վարվել մեկ ուրիշը X ձեռագրի միևնույն կանոնախմբերի հետ, ցանկում գրելով վերևում նշված միայն առաջին երկու կանոնախմբերի վերնագրերը (էջ 13 բ)։ Այս շարքի ձեռագրերից XY*-ում բացակայում է վերևում նշված* ABCDEFGHPU *ձեռագրերի ԾԲ համարի տակ նշված Սեբերիանոսի կանոնախումբը։*

Այս երեք կանոնախմբերի մասին T *ձեռագրում գրիչը թողել է հետևյալ տեղեկությունը. «Ծանիջիք ով իմաստուն ընթերցողք, որ այս Գ կանոնքս՝ Բարսղի ՀԷ գլուխն և Յոհան Ոսկէբերանի ԾԳ գլուխն եւ Յակոբ Ղրիմեցոյ կանոնքն* ոչ կայր ի բուն օրինակն. մեք յայլմէ ծեր օրինակէ գտաք եւ եդաք աստ ի կարգի, անմեղադիր լերուք»[1] *(ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)*: *Այս հիշատակարանն ավելի համառոտ գտնում ենք նաև* T *և սրան հարող մի քանի ձեռագրերի վերևում նշված երեք կանոնախմբերից առաջինի վերնագրում. «Նորին կանոնք Երրորդ Բարսեղի Կեսարու հայրապետին արարեալ, գլուխք ՀԴ,* զոր ոչ կայր ի բուն օրինակն, յետոյ գտեալ յայլում յօրինակի եւ աստ եդաք»[2] *(ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)*:

Եթե T *ձեռագրում վերոհիշյալ հիշատակարանը չի ընդօրինակված մի ավելի հին ձեռագրից, նշանակում է այդ երեք կանոնախմբերը Կանոնագրքում մուծել է ձեռագրի գրիչ Գրիգոր քահանան 1621 թ., որից և հիշյալ հիշատակարանն անցել է նշված ձեռագրերին։ Բոլոր դեպքերում այդ կանոնախմբերը XV դարից վաղ չէին կարող մուծվել Կանոնագրքում։*

Վերևում հիշված երեք կանոնախմբերը, որոնք 15 ձեռագրերի բովանդակության ցանկերում չեն մտել, բայց բուն ձեռագրերի վերջում ավելացված են, NO *ձեռագրերում արդեն մտել են նաև բովանդակության ցանկերում, այդ պատճառով վերջիններիս ցանկերում նշված են ոչ թե 57 կանոնախմբերի վերնագրեր,ինչպես վերևում նշված ձեռագրերում են, այլ 60։*

Սկզբից և վերջից թերի լինելու պատճառով (կան ընկած թերթեր) հնարավոր չեղավ պարզել, թե մնացած երկու ձեռագրերը՝ êû *վերևում նշված ենթախմբերից որի՞ն են պատկանում։*

Այսպիսով, պարզվում է Կանոնագրքի Ա խմբի ձեռագրերի բովանդակած նյութերի աճը XI դարի խմբագրությունից հետո մինչև XVII դարը։

Դ. ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ-ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ Բ ԽՄԲԻ ՃՈԽԱՑՈՒՄԸ՝ ԱՆԱՆՈՒՆԻ, ԳԵՈՐԳ ԵՐԶՆԿԱՑՈՒ (XIV—XV դդ.) ԵՎ ԱԶԱՐԻԱ ՍԱՍՆԵՑՈՒ (XVII Դ.) ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Այժմ անցնենք Բ խմբի ձեռագրերի բովանդակած նյութերի աճի քննությանը։ Ինչպես ցույց տվեցինք վերևում, X դարի 90-ական թվականներից հետո Կանոնագրքի բովանդակած 40 կանոնախմբերը ենթարկվում են վերադասավորման և այնուհետև դարձյալ շարունակվում։ 40 կանոնախմբերը վերադասավորման սկզբնական վիճակում գտնում ենք այս խմբի it *ձեռագրերում*[3]*։*

Հաջորդ ենթախմբում՝ befgq *ձեռագրերում մեզ ծանոթ 40 կանոնախմբերից բացի այնուհետև գտնում ենք շարունակություն, որ այստեղ բերում ենք ըստ* e *ձեռագրի*[4]*.*

---

[1] *էջ 369բ. հմմտ.* J, *էջ 329ա։*

[2] T, *էջ 362 բ. հմմտ նաև* J, *էջ 209 ա,* K, *էջ 209ա,* M, *էջ 280 ա,* S, *էջ 331 բ,* V, *էջ 254 ա,* ô, *էջ 190 ա։*

[3] *Այս ենթախմբի* i *ձեռագրի կանոնախմբերի հաջորդական կարգը տե՛ս վերևում, էջ VII—IX և Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ XXXIII։*

[4] e *և սրան հարող ձեռագրերում մեզ արդեն ծանոթ 40 կանոնախմբերին հետևում են վերևում նշված պատմական նյութերը՝ Նիկիայի և Կեսարիայի ժողովների մասնակիցների,*

«ԽԱ. Թուխտ Յակոբայ Տեառնեղբօրն առ Կոստանդիանոս (իմա՛ Կոդրատոս —Վ. Հ.)։

ԽԲ. Կանոնք Երկրորդ Եպիփանու գլուխ Գ։

ԽԳ. Կանոնք Աքաղանգեղայ (sic) *գլուխ Ա։*

ԽԴ. Կանոնք Մեսրովպայ վարդապետի Ա։

ԽԵ. Յիշատակարան Յոհաննիսի Իմաստասիրի։

ԽԶ. Աւանդութիւն Հրէից վասն ողորմութեան»[1]*։*

Այս ենթախմբի ձեռագրերը թեև XVII դարի գրչություն ունեն՝ b*-ն՝ 1632 թ.,* e*-ն՝ 1605 թ.,* f*-ը՝ 1611 թ.,* g*-ն՝ 1618 թ.,* q*-ն՝ XVII դար, սակայն դա չի նշանակում, թե այս ենթախումբը ծագել է XVII դարում։*

Եթե Բ խմբի ձեռագրերից it*-ն պարունակում են նույն խմբի X դարի 90-ական թվականների խմբագրության որևէ ձեռագրի սկզբնական բովանդակությունը, ասել է թե* it *ձեռագրերին տակավին նոր կանոնախմբեր ավելացված չեն, ապա* befgq *ենթախմբում արդեն կատարված է լրացման առաջին շերտը՝ ԽԱ—ԽԶ կանոնախմբերով։ Այս ենթախումբը իրենից ներկայացնում է Կանոնագրքի լրացման մի առանձին թև, որից հետո նոր բնագրերի ավելացում տեղի չի ունեցել։*

Ձեռագրերի մյուս ենթախմբերում ավելացված շերտերը կազմում են միմյանց շարունակությունը։ hlou *ձեռագրերում Կանոնագիրքը թեև շարունակվում է, սակայն հետաքրքիրն այն է, որ Բ խմբի* it *ձեռագրերում պահված կանոնախմբերի վերնագրերն ենք գտնում այս ձեռագրերից* l*-ի բովանդակության ցանկում*[2] *և այստեղ արտահայտված չենք գտնում բուն ձեռագրում նոր կանոնախմբերի ավելացումը*[3]*։ Այս պարագան մեզ բերում է այն եզրահանգման, որ ձեռագրերի նշված ենթախմբում Կանոնագիրքը 40 կանոնախմբեր ունենալուց զատ, ինչպես* it *ձեռագրում է, շարունակվել է։* hlou *ենթախմբի շարունակությունը կազմող նյութերը Կանոնագրքի ավելացման մի այլ թևի, ի տարբերություն* befgq *ձեռագրերի, առաջին շերտն է, որը հանդես է եկել X դարի 90-ական թվականների և XIV դարի կեսերի միջոցում՝ մինչև Գեորգ Երզնկացին, որովհետև մինչև վերջինս այս շերտը արդեն մուտք էր գործել Կանոնագիրք։ Այդ ցույց կտանք ներքևում։ Թե ինչպիսի կանոնախմբեր են ավելացվել* hlou *ձեռագրերում 40 կանոնախմբերից հետո, կտեսնենք* l *ձեռագրի օրինակով.*

«Նորին (իմա՛. Եղիշեի —Վ. Հ.) վասն ուրացողաց։

Նորին վասն երեխայից։

Յոհաննու Կոստանդինուպաւլսոյ հայրապետի։

Հայոց կաթողիկոսների, Բագրևանդի, Երուսաղեմի և Կ. Պոլսի եպիսկոպոսների ցանկերը։ Այս նյութերը ձեռագրերի բովանդակության ցանկերում չեն արձանագրված։ Սրանց հաջորդող կանոնախմբերը ցանկերում թեև նշված են և համարակալված, բայց բուն ձեռագրերում համարակալում չունեն։

[1] *էջ 5 բ. Նույն հաջորդականությունը տե՛ս բուն ձեռագրում (էջ 190 ա—205 ա)։ Միայն* b *ձեռագրում վերջին՝ «Աւանդութիւն Հրէից վասն ողորմութեան» նյութի փոխարեն դրված է Հակոբ Ղրիմեցու «Յաղագս ազգականութեան» բնագիրը։ Իսկ* e *ձեռագրի բովանդակության երկրորդ ցանկում թեև չի նշված, բայց ձեռագրում ընդօրինակված է (վերջից թերի) Հովհ. Մանդակունու մի կանոնախումբը (տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 491—500)։*

[2] *Տե՛ս վերևում, էջ XXI—XXII։*

[3] r *ձեռագրի մասին տե՛ս վերևում, էջ XXII, ծանոթ. 1, և ներքևում, էջ XXXIII։*

Նորին. սկս. «Զոր ինչ խնդրիցէք յանուն իմ...»[1]։

ԽԸ. Մեծի Ագաթանկեղոսի ի բանէն, որ զԿայենէ։

ԽԹ. Երանելոյն Մեսրոպայ Հայոց վարդապետի։

Ծ. Սահմանք և կանոնք կարգի եկեղեցւոյ սրբոյն Ներսէսի հայրապետի Հայոց։

ԾԱ. Կանոնք Յովանու Մանդակունոյ Հայոց կաթողիկոսի գլուխ Է։

ԾԲ. Նորին Յովանու Մանդակունոյ կոչումն ապաշխարութեան։

ԾԳ. [Նորին] Խոստովանութիւն քահանայի։

ԾԴ. Կանոնք երանելոյն Եպիփանու Կիպրացոյ եպիսկոպոսի մեծի և առաքինոյ[2] մարգարէի եւ նշանայգործի գլուխ Գ։

ԾԵ. Ի հարանց կանոնացն է։

ԾԶ. Կղեմայ Հռոմայ եպիսկոպոսին։

ԾԷ. Սրբոյն Դէոնէսիոսի Աթենացւոց եպիսկոպոսի բան Ա։

ԾԸ. Սրբոյն Դէոնէսիոսի Արիսպագացոյն յաղագս աստուածային բանի երկրորդ։

ԾԹ. Կանոնք սուրբ ժողովոյն որ ի Թէոդուպօլիս, որ այժմ կոչի Կարնոյ քաղաք։

Կ. Հիպողիտայ սրբոյ բան ի ծնունդն եւ ի մկրտութիւն Տեառն գլուխ Ա։

ԿԱ. Մելիտոսի եպիսկոպոսի թուխտ առ տոյ (sic) եպիսկոպոսի գլուխ Ա։

ԿԲ. Մանուէլի գլուխ Ա։

ԿԳ. Ի Սոկրատայ գլուխ Ա։

ԿԴ. Նորին։

ԿԵ. Կանոնք տեառն Սիմէոնի Աղուանից կաթողիկոսի» (վերջից թերի)։

Ինչպես դժվար չէ նկատել 1 և նրան հարող hou ձեռագրերում it-ի բովանդակած 40 կանոնախմբերից բացի գտնում ենք ևս 22 կանոնախմբեր։ Վերջիններում կան այնպիսիներ, որ գտնում ենք ձեռագրերի Ա խմբի XI դարի խմբագրության մեջ, օրինակ Կարինի, Ներսեսի, Հիպպոլիտի, Հովհանն Մանդակունու և այլն, սակայն կան և այնպիսիներ, որ չենք գտնում XI դարի խմբագրության մեջ, օրինակ, Ագաթանգեղոսի, Մեսրոպի, Աղվանից կաթողիկոս Սիմեոնի և այլն, կամ ընդհակառակը, օրինակ, Նեկտառի, Աթանասի։

Հաջորդ՝ acdkmpsv ձեռագրերի ենթախումբը հետաքրքիր է նրանով, որ այստեղ արդեն առկա է ավելացումների երկրորդ շերտը, այսինքն այս ենթախումբը բովանդակում է it ձեռագրերի Ա—Խ և hlou ենթախմբի ԽԱ—ԿԵ կանոնախմբերը, որից հետո դարձյալ շարունակվում է։ Այն կներկայացնենք համաձայն m ձեռագրի.

«ԿԶ. Նեկտառեայ Հռոմայ եպիսկոպոսի վասն յիսնակաց գլուխ Ա։

ԿԷ. Հարցումն Թէոդոսի քահանայի առ երանելին Եպիփան վասն Քառասնորդաց և այլոց պահոցն գլուխ Ա։

ԿԸ. Յոհանու Երուսաղէմայ եպիսկոպոսի վասն յիսնակաց պահոց գլուխ Ա։

---

[1] Ձեռագրում Դվինի ժողովի կանոնախումբը դրված է ԼԹ համարի տակ (էջ 197բ), նրան հաջորդող Եղիշեի «Վասն դիւահարաց» կանոնախմբի համարը, որը պետք է լինի Խ, չի նշված (էջ 201 ա), այսպես համարներ չեն նշված վերևում բերված չորս կանոնախմբերի ևս, իսկ Ագաթանգեղոսի կանոնախումբը համարակալված է ԽԸ և հաջորդաբար մնացածները։ Այդ հավանաբար բացատրվում է նրանով, որ Սահակ Պարթևի կանոնախումբը 1 և մի քանի այլ ձեռագրերում բաժանված է առանձին վերնագրերի տակ, որպես առանձին կանոնախմբեր։

[2] Ձեռագրում «աւագինոյ» սխալ ձևով։

ԿԹ. Վասն ութ աւուր պահոց, որ յառաջ քան զՅայտնութիւն գլուխ Ա[1]։

Հ. Կանոնք Ներսէսի Կլաեցոյն վասն ազգապղծութեան գլուխ Ա։

ՀԱ. Կանոնք զգուշաւոր ի խրատ քահանայից գլուխ ԺԲ։

ՀԲ. Կանոնք երկրորդ վասն զգուշութեամբ սպասաւորելոյ քահանայից սուրբ խորհրդոյն գլուխ ՃԼԲ։

ՀԳ. Եզնկայ Կողբացոյ Հայոց վարդապետի վասն պատրաստութեան հաղորդողոյ (sic) գլուխ Ա։

ՀԴ. Նորին Եզնկայ բան երկրորդ գլուխ Զ։

ՀԵ. Բանք Անանիա Հայոց վարդապետի վասն ոչ հաղորդելոյ զժողովրդականսն աւուր Մեծի հինգշաբաթոջ գլուխ Ա։

ՀԶ. Վասն որք ասեն անգոսնելի կիրք ի մարդեղութիւնն Քրիստոսի գլուխ Ա[2]։

ՀԷ. Յաղագս նկարեալ պատկերաց գլուխ Ա։

ՀԸ. Վասն քահանայագործութեան կարգաց խրատ ի պատրաստութիւն գլուխ ԻԹ[3]։

Այսպիսով, այս ենթախումբն ընդգրկում է it և ապա hlou ենթախմբերի ունեցած 65 կանոնախմբերը և ապա ևս 13 կանոնախումբ, սակայն ընդամենը 75[4]։

Այս խմբի r ձեռագիրը, կարելի է ասել, hlou և acdkmpsv ենթախմբերի միջանկյալ օրինակ է հանդիսանում։ Ցանկում նշված են 40 կանոնախմբերի վերնագրեր, այն՝ որ համարում ենք X դարի 90-ական թվականների խմբագրություն, համապատասխան it ձեռագրերին։ Նշված կանոնախմբերը բուն ձեռագրերում դասավորված են ցանկում եղածի հաջորդականությամբ, բացի դրանից այստեղ գտնում ենք ինչպես hlou, այնպես էլ acdkmpsv ենթախմբերի բովանդակած նյութերը։

Վերջին՝ «Վասն քահանայագործութեան կարգաց խրատ ի պատրաստութիւն գլուխ ԻԹ» կանոնախմբին հաջորդում է մեզ արդեն ծանոթ պատմական նյութերը՝ Նիկիայի ժողովի մասնակիցների, հայ կաթողիկոսների և Կամսարական տան եպիսկոպոսների ցանկերը։ Այնուհետև սրա շարունակությունը կազմում են Հակոբ Ղրիմեցու Յաղագս ազգականութեան աշխատությունը, Գոշի Դատաստանագիրքը, Ասորա-հռոմեական օրենսգիրքը և այլն[5]։

---

[1] Բուն ձեռագրում «Սեբ[եր]իանոս յՂուկայ Աւետարանին մեկնութենէ» (էջ 253 բ) վերնագրով։

[2] Բուն ձեռագրում «Այլուստ ժողովածու իմաստախոհ արանց» (էջ 278 բ) վերնագրով։

[3] Վերևում բերեցինք բովանդակության ցանկը. բուն ձեռագրում կանոնախմբերը դասավորված են նույն հաջորդականությամբ։ d ձեռագրի բովանդակությունը նույնն է, միայն սխալ համարակալելու պատճառով երկուսով պակաս է ստացվել։ m ձեռագրի ցանկում թեև բացակայում է, բայց ձեռագրում ուրիշներ ավելացրել են Ներսես Շնորհալու «Խրատ աստիճանաց ազգականութեան» և Հակոբ Ղրիմեցու «Յաղագս պսակի» նյութերը. վերջիններս տե՛ս նաև k ձեռագրում։

[4] Թող մեր այդ նշումը տարօրինակ չթվա, քանի որ ցանկում կանոնախմբերի համարակալումը ավարտվում է 78 (ՀԸ)-ով։ Բանն այն է, որ Սահակ Պարթևի կանոնախումբը (տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 363—421) այս ձեռագրերում ևս դրված է մի քանի համարի տակ, որով համարների թիվն ավելացել է։

[5] r-ին բավական մոտ է ամերիկաբնակ Տիրան արքեպիսկոպոս Ներսոյանի ձեռագիրը։ Պատմական նյութերն այստեղ գտնվում են Մեսրոպի և Ներսես կաթողիկոսին վերագրված

Այսպիսով, Կանոնագրքի Բ հատորի գիտա-քննական բնագրի կազմման համար մեր օգտագործած 50 ձեռագրերի օրինակով պարզեցինք Կանոնագրքի բովանդակության աստիճանական ճոխացումը[1]։ Մնում է ցույց տալ, թե առանձին դեպքերում այդ ճոխացումը երբ է հանդես եկել։

Այս հարցը պարզելուն մեզ օգնում է Անկյուրիայի Կարմիր վանքի մատենադարանում պահվող № 43 կանոնագիրք-ձեռագիրը, որի նկարագրության որոշ տվյալներ և այլ տեղեկություններ վերցրել ենք Բաբգեն Կյուլեսերյանի կազմած ձեռագրաց Ցուցակից[2]։ Նշված ձեռագիրը Ազարիա Սասնեցու պատվերով ընդօրինակել է Սիմեոն Լեհացին, 1609 թվին, Կ. Պոլսում։ Այս ձեռագրում գտնում ենք վերևում բերված m ձեռագրի և սրան հարող ենթախմբի բոլոր կանոնախմբերը։ Կարմիր վանքի մատենադարանի օրինակի վերջին՝ «Վասն քահանայագործութեան կարգաց խրատ ի պատրաստութիւն» կանոնախմբին, որը վերջին է նաև acdkmpsv ենթախմբի ձեռագրերում, հաջորդում է հետևյալ հիշատակարանը. «Արդ՝ աղաչեմք զորդիքդ լուսոյ... զարժանն յիշատակելոյ, զերիցս երանեալ երջանիկ րաբունին, զպետն վարժից եւ զքաջ փաղեբայն հայկազան սեռիս, զմեծ հռետորն **Գէորգ, որ ի պակասն գրոցս շատ աշխատեցաւ եւ գրեաց բազմաշնորհ մատամբն իւրով առ ի կատարել զքերին»**[3] (ընդգծումը մերն —Վ. Հ):

Գեորգ վարդապետի ինքնության մասին ունենք մեկմեկու մերժող երկու հիշատակարան՝ առաջինը գրված XV դարում Հակոբ Ղրիմեցու ձեռքով, երկրորդը՝ 1611 թ. մոտերքում Հակոբ Քյոթահիացու կողմից։ Վերևում քաղվածաբար բերված հիշատակարանի շարունակությունն ունի հետևյալ բովանդակությունը.» [Ը]նդ նմին և զՅակոբ Ղրիմեցիս, զաշակերտս մեծիս րաբունոյ, որ զաղիւսակս և զբոլորակս դրոշմեցի, հանդերձ խրատիւք. նաև դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ»[4]։ Այս վկայության համաձայն «զերիցս երանեալ երջանիկ րաբունին... զքաջ փաղեբայն հայկազան սեռիս,

---

կանոնախմբերի միջև, ինչպես hlou ենթախումբն է։ Սրանից հետո այս ձեռագրի նյութերը դասակարգման առումով, թեև տարբեր են r-ի ունեցած նյութերի դասավորությունից, բայց դրանք գրեթե միևնույն նյութերն են։ r և այս ձեռագրերը XVII դարի գրչություն ունեն և թվում է, թե Տիրան արքեպիսկոպոսի ձեռագիրը պետք է լինի r-ի նախնական օրինակը։ Բ խմբում նշված n-ն ձեռագրի մասին այստեղ չենք խոսի, որովհետև կառուցվածքի առումով Բ խմբին չի պատկանում և երկրորդ, ինչպես վերևում նշեցինք, սրա բովանդակած նյութերը չեն անցնում Կանոնագրքի XI դարի խմբագրությունից։

[1] Ի դեպ ավելորդ չի լինի, եթե ասենք, որ Հայկազյան լեզվի հռչակավոր բառարանում (Վենետիկ, Ա հատոր, 1836, Բ հատոր, 1837) օգտագործվել է Կանոնագրքի Բ խմբի ձեռագրերի տված նյութը։

[2] Բաբգէն աթոռակից կաթողիկոս, Ցուցակ ձեռագրաց Անկիւրիոյ Կարմիր վանուց և շրջակայից, Անթիլիաս, 1957, էջ 229—268։

[3] Նույն տեղում, էջ 235։

[4] Նույն տեղում։ Այս հիշատակարանը XVII դարի (1609 թ.) գրչությամբ է մեզ հասել։ Ինչպես հաղորդում է Բաբգեն Կյուլեսերյանը, իր նկարագրած ձեռագրում չի պահվել Հակոբ Ղրիմեցու նշած «աղյուսակները ու բոլորակները» (Նույն տեղում, էջ 235)։

Հակոբ Ղրիմեցու վերոբերյալ հիշատակարանը մեզ թեև ծանոթ էր նախօրոք, բայց անուշադրության էինք մատնել։ Լ. Խաչիկյանը մեր ուշադրությունը հրավիրեց այդ թերացման վրա։ Հիմք ընդունելով սույն հիշատակարանը նա կարծում է, թե Հակոբ Ղրիմեցին ևս մասնակցություն է ունեցել «Կանոնագրքի» խմբագրման գործին («ԺԵ դարերի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ», մասն երրորդ, Երևան, 1967, էջ 342, ծանոթ. 2)։ Սակայն նման պնդման համար հիշատակարանը ոչ մի հիմք չի տալիս։

«մեծ հռետորն Գէորգ» է XIV դարի վերջի և XV դարի սկզբի մատենագիր, եկեղեցական գործիչ, Հովհան Որոտնեցու աշակերտ, Գրիգոր Տաթևացու ընկեր և համշիրակ, Հակոբ Ղրիմեցու ուսուցիչ Գեորգ Երզնկացին (մեռ. 1416 թ.)։

Երկրորդը, 1611 թվականից մի փոքր անագան Կ. Պոլսում ընդօրինակված Կանոնագրքի հիշատակարանն է, ուր Հակոբ Քյոթահիացին գրում է. «...Տեսի անդ կանոնս, կատարեալ գիրս կանոնաց, զոր հաւաքեալ էր զկանոնս առաքելոց, վարդապետաց, հայրապետաց սրբոց, սուրբ վարդապետն Գէորգ Կիլիկեցին, որ է Սսեցի...»[1] (ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.)։
Այս վկայությամբ էլ խոսքը վերաբերում է XIII դարի ոչ անհայտ մատենագիր Գեորգ Լամբրոնացուն կամ Սկևռացուն։

Եթե Ցուցակի հեղինակ Բաբգեն Կյուլեսերյանը անորոշ կերպով գրում է, թե Կանոնագրքի «Խմբագրողն է Գէորգ Վարդապետ»[2], ապա Ն. Ակինյանը մեջբերելով Հակոբ Քյոթահիացու վերոնշյալ հիշատակարանը գտնում է, որ խոսքը վերաբերում է Գեորգ Լամբրոնացուն, ուրեմն վերջինս է խմբագրել Կանոնագիրքը[3]։

Այս երկու վկայություններից ո՞րն է հավաստի։ Բանն այն է, որ Հակոբ Քյոթահիացին լինելով XVII դարի անձնավորություն, տեղեկություն է հաղորդել իրենից ավելի քան երեք դար առաջ ապրող գործչի մասին։ Եվ տեղեկությունն էլ այնպիսին է, որ հնարավորություն չկա որևէ կերպ ստուգել, թե այդ տվյալը ի՞նչ փաստերի վրա է հենված և ինչքանո՞վ է հավաստի։ Հետևապես այստեղ նույնանուն գործիչների շփոթումը ոչ միայն հնարավոր է, այլև փաստ։ Մինչդեռ Հակոբ Ղրիմեցու վկայությունը վերաբերում է իր ուսուցչին և ժամանակակցին։ Եվ որ կարևոր է, մեզ հետաքրքրող հիշատակարանը, ուր գրված է, թե «...զմեծ հռետորն Գէորգ, որ ի պակասն գրոցս շատ աշխատեցաւ...» և այլն, պատկանում է Հակոբ Ղրիմեցու գրչին։ Թերևս № 8006 ձեռագրի մի հիշատակարանի «...մէկ կանոն ալ տեսի գրվել է ՌՃԻԹ (1680) թվին Ղրիմ, Յակոբ վարդապետ Ղրըմեցի, աշակերտ Գրիգոր վարդապետի և քաջ դիտապետի Եզընկացոյ»[4] վկայությունը վերաբերում է Կանոնագրքի Հակոբ Ղրիմեցու օրինակից[5] արված մի այլ գրչության, որը կատարվել է 1680 թվականին, ինչպես Ազարիա Սասնեցու ընդօրինակությունը 1609 թ. դարձյալ Հակոբ Ղրիմեցու օրինակից։

Ուրեմն, XIV դարի վերջին և XV դարի սկզբին Գեորգ Երզնկացին[6] կանոնագիրք-ձեռագրերի մի ենթախմբին կատարել է հերթական ավելացում։ Թե այդ ավելացումը ո՞ր ենթախմբին է կատարված, թե մինչև այդ ավելացումը ի՞նչ կանոնախմբեր կային ձեռագրերի տվյալ ենթախմբում և թե Գեորգ

---

[1] Նույն տեղում, էջ 265—266։

[2] Նույն տեղում, էջ 234։

[3] «Հանդէս Ամսօրեայ», 1936, VII—IX էջ 324։

[4] էջ 2 բ, Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ LXXI։ Հ. Քյուրտյանը «Սիոն»-ի 1966 թ. հուլիսի համարում (էջ 366 բ) նշում է, որ «Գրիգոր վարդապետի» փոխարեն պետք է լինի «Գէորգ վարդապետի»։ Դիտողությունը ճիշտ է, բայց ձեռագրում գրված է «Գրիգոր վարդապետի»։

[5] Մեր օգտագործած ас ձեռագրերը XIV—XV դարերի գրչություն ունեն։ Այստեղ, դժբախտաբար, հիշատակարաններ չեն պահվել։ Դրանցից մեկնումեկը գուցե Հակոբ Ղրիմեցու օրինակն է։

[6] Հակոբ Ղրիմեցու վերոբերյալ հիշատակարանն անուշադրության մատնելու պատճառով Կանոնագրքի Գեորգ Երզնկացու խմբագրությունը վերագրել էինք Գեորգ Լամբրոնացուն (տե՛ս „Армянская книга канонов и ее редакции“, Ереван, 1967, դոկտորական դիսերտացիայի ավտոռեֆերատ, էջ 20)։

Երզնկացին ի՞նչ կանոնախմբեր է ավելացրել՝ պարզ չէ։ Քննենք այդ հարցերը։

Անկյուրիայի Կարմիր վանքի № 43 ձեռագրում վերևի բերված առաջին հիշատակարանը դրված է վերջին՝ «Վասն քահանայագործութեան կարգաց խրատ ի պատրաստութիւն» կանոնախմբից անմիջապես հետո։ Երբ նկատի ենք առնում այս փաստը, ապա թվում է, թե X դարի 90-ական թվականների Բ խմբի it ձեռագրերի սկզբնական, այսինքն 40 կանոնախմբեր բովանդակող օրինակին է Գեորգ Երզնկացին ավելացրել վերևում նշված ԽԱ—ՀԸ կանոնախմբերը[1]։ Սակայն, մեր կարծիքով, հարցն այնքան էլ պարզ չէ։ Առաջին հիշատակարանից մեզ հայտնի է դառնում Կանոնագրքի Գեորգ Երզնկացու ավելացրած բնագրերի միայն վերջին եզրը՝ հիշատակարանին անմիջապես նախորդող «Վասն քահանայագործութեան կարգաց խրատ ի պատրաստութիւն» կանոնախումբը։ Բայց թե ավելացված բնագրերի սկզբնական եզրը որ կանոնախմբից է սկսվել, հիշատակարանն այդ մասին բան չի հաղորդում։ Վերևում ցույց տվեցինք, որ hlou ձեռագրերը պարունակում են Կանոնագրքի Բ խմբի հնագույն խմբագրության պատկանող it ձեռագրերի բովանդակած նյութերը նույնությամբ և բացի դրանից նաև Կանոնագրքին ավելացված առաջին շերտը՝ ԽԱ—ԿԵ կանոնախմբերը, (ըստ l ձեռագրերի վերևում բերված համարակալման)։ Այս ԽԱ—ԿԵ կանոնախմբերը որպես առանձին միավոր, գոյություն ունեն Բ խմբի երկու ենթախմբերում, միևնույն տեղում մինչև Գեորգ Երզնկացին։ Այս հանգամանքը մեզ եզրակացնել է տալիս, որ hlou ձեռագրերում եղած առաջին շերտը (ԽԱ—ԿԵ կանոնախմբեր՝) X դարի 90-ական թվականների խմբագրությանը (it ձեռագրեր) ավելացվել է մինչև Գեորգ Երզնկացին՝ մինչև XIV դարի երկրորդ կեսը, մի անհայտ անձնավորության կողմից։ Իսկ այնուհետև Գեորգ Երզնկացին վերցրել է hlou ենթախմբի մի որևէ ձեռագիր և կատարել նոր ավելացումներ, հիշատակարանի գրչի խոսքերով «եւ գրեաց բազմաշնորհ մատամբն իւրով առ ի կատարել զթերին» այսինքն՝ ԿԵ կանոնախմբից հետո եղածները՝ ԿԶ-ից մինչև ՀԸ կանոնախումբը (ըստ m օրինակի համարակալման)։ Եվ որովհետև այս նույն բովանդակությունն ու կառուցվածքը ունեն մեր օգտագործած acdkmpsv ձեռագրերը, հետևապես սրանք էլ պատկանում են Կանոնագրքի Գեորգ Երզնկացու խմբագրությանը։ Նշանակում է acdkmpsv ձեռագրերում Կանոնագիրքն ունի XIV—XV դարերի հնություն։ Հենց այս խմբագրությունն էլ օգտագործելով՝ Ազարիա Սասնեցին 1609 թվականին ընդօրինակության ժամանակ Կանոնագրքում կատարեց նոր ավելացումներ։ Սակայն մինչև այդ խնդրին անցնելը, ցանկանում ենք անդրադառնալ Ն. Ակինյանի այն վարկածին, ըստ որի Գեորգ Լամբրոնացուց (իրականում Գեորգ Երզնկացուց) հետո՝ մինչև Ազարիա Սասնեցին Կանոնագրքին կանոնախմբերի նոր շերտ է ավելացրել Կ. Պոլսի պատրիարք Գրիգոր Կեսարացին (մեծ ու փոքր ընդմիջումներով՝ 1601—1626 թթ)։

Ազարիա Սասնեցին, ինչպես ինքն է պատմում իր հիշատակարանում[2],

---

[1] Բարգեն Կյուլեսերյանի Ցուցակի համաձայն համարակալման ԼԹ—ԿԵ կանոնախմբերը։ Հիշեցնենք, որ այստեղ ևս բովանդակում են այն բոլոր նյութերը, ինչ որ կան m և սրան հարող ձեռագրերում, միայն տեղ-տեղ Ցուցակում համարակալման շփոթում կամ բաց թողումներ կան, այդ պատճառով էլ ստացվել է ԿԵ (65) փոխանակ ՀԸ (78) կանոնախումբ։

[2] Այս հիշատակարանը տե՛ս նաև Սիմէոն դպիր Լեհացւոյ ուղեգրութիւն, տարեգրութիւն և յիշատակարանք, հրատ. Ն. Ակինյան, Վիեննա, 1936, էջ 387—390։

1599 թվին հայրենի Սասունը և շրջակա վայրերը Կարա Յազիճիի ասպատակությունների ու ավերումների պատճառով թողնում է հայրենական տունը և երկար դեգերումներից հետո՝ 1603 թվին հասնում Կ. Պոլիս և ապաստանում Գրիգոր Կեսարացու մոտ։ Վերջինիս մասին ահա թե ինչ է գրում նա. «Որ էր վցեալ աստուածաշունչ գրովք, ոչ թէ միայն Հին եւ Նոր Կտակարանօք, այլ եւ արտաքին գրոց. եւ նա ի բազում գրեանց եւ ի բազում տեղաց ժողովեալ էր ի մի, զոր ես անարժանս եկեալ յարեցա[յ] ի նա, եւ աշակերտեալ առ նա տեսի զտիեզերալոյս առաքելոցն եւ զսուրբ ժողովոցն կանոնս եւ յոյժ ուրախացեալ ետու գաղափարել»[1]։

Հենվելով Ազարիա Սասնեցու «ի բազում գրեանց եւ ի բազում տեղաց ժողովեալ էր ի մի» տեղեկության վրա Ակինյանը փորձում է ցույց տալ, որ Գրիգոր Կեսարացին վերցրել է Կանոնագրքի Գեորգ Լամբրոնացու (իրականում Գեորգ Երզնկացու) խմբագրությունը և կատարել նոր ավելացումներ[2], որից հետո միայն նույն գործը իր ուսուցչի օրինակով շարունակել է Ազարիա Սասնեցին։ Այսպիսով, ըստ Ակինյանի, Կանոնագրքի Ազարիա Սասնեցու խմբագրությունը բաղկացած է հետևյալ մասերից՝ Գեորգ Լամբրոնացու, Գրիգոր Կեսարացու և իր Ազարիա Սասնեցու խմբագրություններից[3]։ Եվ Ակինյանի կարծիքով Գրիգոր Կեսարացին Կանոնագրքին ավելացրել է հետևյալ համարակալումների կանոնախմբերը. «Բ. 41—44, 49, 57, 62—70 և 71—72 հոդվածները, ինչպես նաև Գոշի Դատաստանագիրքը, Ասորա-հռոմեական օրենսգիրքը իր հավելված մասերով»[4]։ Որպեսզի ընթերցողըն առարկայական պատկերացում ունենա, թե Ակինյանի նշած համարները որ կանոնախմբերին են վերաբերում, այստեղ կբերենք նրա հիշած համարների համապատասխան կանոնախմբերը l *և* m *ձեռագրերի համաձայն, աջ կողմում փլոր փակագծերում նշելով Ակինյանի ցույց տված համարները։*

Եղիշէի ի կանոնաց գրոց (41).

Յոհաննու Կոստանդինուպոլսոյ հայրապետի (42).

ԽԸ. Մեծի Ագաթանգեղոսի (43).

ԽԹ. Երանելոյն Մեսրոպայ Հայոց վարդապետի (44).

ԾԵ. Ի հարանց կանոնացն է (49).

ԿԵ. Կանոնք տեառն Սիմէոնի Աղուանից կաթողիկոսի (57).

Հ. Կանոնք Ներսէսի Կլաեցոյն վասն ազգապղծութեան (62).

ՀԱ. Կանոնք զգուշաւոր ի խրատ քահանայից (63).

ՀԲ. Կանոնք երկրորդ վասն զգուշութեամբ սպասաւորելոյ...(64).

ՀԳ և ՀԴ. Եզնկայ Կողբացոյ Հայոց վարդապետի վասն պատրաստութեան հաղորդողոյ (sic) *(65).*

ՀԵ. Բանք Անանիա Հայոց վարդապետի (66).

ՀԶ. Այլուստ ժողովածու իմաստախոհ արանց[5] (67).

---

[1] *Բաբգէն աթոռակից կաթողիկոս, Ցուցակ ձեռագրաց Անկիւրիոյ Կարմիր վանուց և շրջակայից, էջ 246։*

[2] *Ազարիա վ. Սասնեցի ատաղագէտ, տոմարագէտ և տաղաչափ (Հանդէս Ամսօրեայ, 1936, VII—IX, էջ 324—325։*

[3] *Նույն տեղում, էջ 325։*

[4] *Նույն տեղում, էջ 324։*

[5] m *ձեռագրի ցանկում այն վերնագրված է այսպես. «Վասն որք ասեն անգոսնելի կիրք ի մարդեղութիւնն Քրիստոսի»։*

ՀԷ. Յաղագս նկարեալ պատկերաց (68).

ՀԸ. Վասն քահանայագործութեան... (69). այնուհետև Նիկիայի ժողովի մասնակիցների (70), Հայոց կաթողիկոսների (71) և Կամսարական տան եպիսկոպոսների (72) ցանկեր։

Թե Ակինյանի պնդումը որքան անհավանական է, ցույց են տալիս ներքոհիշյալ պարագաները. նախ, եթե Գրիգոր Կեսարացին Կանոնագրքին իրոք կատարել է լրացումներ, ինչո՞ւ այդ լրացումները կատարվել են ընդմիջաբար, թռիչքներով, օրինակ՝ նա չի վերցրել 45—48, 50—56, 58—61 (ըստ Ակինյանի նշած համարների) կանոնախմբերը։ Թե Ակինյանը ինչպես է որոշել վերևի համարները՝ մեզ մնաց անհասկանալի։ Երկրորդ, Ակինյանը նշում է այնպիսի կանոնախմբեր, որոնք մինչ այդ Կանոնագրքին ավելացվել էին Գեորգ Լամբրոնացու (իրականում Գեորգ Երզնկացու) կողմից կամ նյութեր, որոնք առկա էին Կանոնագրքի X դարի վերջերի խմբագրությունում՝ ձեռագրերի B խմբի հնագույն ենթախմբերում, օրինակ, Հայոց կաթողիկոսների և Կամսարական տան եպիսկոպոսների ցանկերը։ Էլ չենք խոսում Գոշի Դատաստանագրքի կամ Ասորա-Հռոմեական օրենսգրքի մասին, որոնք կապ չունեն Կանոնագրքի խմբագրությունների հետ և մի քանի ձեռագրերում գտնվել են մի կազմում և միայն այսքանը։ Երրորդ, վերևում ցույց տվեցինք, որ Կանոնագրքի Գեորգ Երզնկացու ավելացումները սկսվում են m և սրան հարող ձեռագրերի ԿՁ կանոնախմբից մինչև ՀԸ, իսկ այնուհետև սկսվում են Ազարիա Սասնեցու լրացումները, այնպես, որ նոր մուծված նյութերի մեջ Գրիգոր Կեսարացուն բաժին չի մնում։ Չորրորդ, Ազարիա Սասնեցու վերոհիշյալ հիշատակարանի «ի բազում գրեանց եւ ի բազում տեղաց ժողովեալ էր ի մի» հատվածի ընդգծված մասը պետք չէ անպայման հասկանալ մի տափի կամ կազմի մեջ հավաքված, այլ որ բազմաթիվ գրքերից և տեղերից նյութեր էր հավաքել իր մոտ, որոնց թվում և Կանոնագիրքը։ Հինգերորդ, Կանոնագրքի այն ձեռագրից, որից 1609 թվին Ազարիա Սասնեցին իր համար ընդօրինակել էր մի օրինակ, 1611 թվի մոտերքում Հակոբ Քյոթահիացին գաղափարել է տալիս իր օրինակը։ Եվ իր թողած հիշատակարանում խոսելով Կանոնագրքին Գեորգ Լաբրոնացու (իրականում Գեորգ Երզնկացու) և Ազարիա Սասնեցու կողմից կատարված ավելացումների մասին, Գրիգոր Կեսարացու լրացումների վերաբերյալ բան չի ասում. ահա այդ վկայությունը. «Տեսի անդ (Գրիգոր Կեսարացու մոտ, Կ. Պոլսում —Վ. Հ.) կանոնս, կատարեալ գիրս կանոնաց, զոր հաւաքեալ էր զկանոնս առաքելոց, վարդապետաց, հայրապետաց սրբոց, սուրբ վարդապետն Գէորգ Կիլիկեցին. որ է Սսեցի եւ անտի առեալ էր զօրինակն երիցս երանեալ քաջ րաբունապետն մեր տէր Գրիգոր (*իմա՝ Կեսարացին —Վ.Հ.*) վարդապետն: Եւ ի նմանէ առեալ էր զօրինակն[1] աշակերտն նորա տէր Ազարիա Սասնեցի...»[2]:

---

[1] Մեջբերման «երիցս երանեալ քաջ... ի նմանէ առեալ էր զօրինակն» հատվածը անուշադրության հետևանքով դուրս է ընկել Բաբգեն Կյուլեսերյանի Կարմիր վանքի ձեռագրաց Ցուցակում բերված Հակոբ Քյոթահիացու հիշատակարանից (էջ 266)։ Եվ ստացվում է սխալ այն տպավորությունը, թե Ազարիա Սասնեցին (XVI—XVII դար) Գեորգ Լամբրոնացու (XIII դար) աշակերտն էր։

[2] Հանդէս Ամսօրեայ, 1936, VII—IX, էջ 324։ Շարունակության մեջ խոսվում է Ազարիա Սասնեցու կատարած ավելացումների մասին։ Հիշատակարանի այդ մասը տե՛ս ներքևում։

Ինչպես դժվար չէ նկատել այս մեջբերումից, Գրիգոր Կեսարացին լոկ պատճենավորել է Կանոնագրքի Գեորգ Երզնկացու խմբագրությունը «անտի առեալ էր զօրինակն» և ուրիշ ոչինչ։

Այսպիսով, վերևում նշված փաստերը և հանգամանքները չեն հաստատում Ակինյանի պնդումը, հետևապես Կանոնագրքին Գրիգոր Կեսարացին ոչ մի ավելացում չի կատարել։ Գեորգ Երզնկացուց հետո ձեռագրերի acdkmpsv ենթախմբին, որ է վերջինիս խմբագրությունը, Ազարիա Սասնեցուց բացի ուրիշների կողմից նոր ավելացում չի կատարվել։

Այժմ անդրադառնանք Կանոնագրքի Ազարիա Սասնեցու խմբագրությանը։ Կանոնագրքի բովանդակության պատմության համար խիստ ուշագրավ է Ազարիա Սասնեցու հիշատակարանը, որը գտնվում է իր համար ընդօրինակած կանոնագիրք-ձեռագրին կից, որից և վերևում կատարեցինք մեջբերումներ։ Հիշատակարանից տեղեկանում ենք, որ Ազարիա Սասնեցին գալիս է Կ. Պոլիս Գրիգոր Կեսարացու մոտ, և վերջինիս սեփականություն հանդիսացող կանոնագիրք-ձեռագիրը տեսնելով գրում է. «յոյժ ուրախացեալ եմ ու գաղափարել»[1]։ Սակայն, ինչպես պարզվում է հիշատակարանի շարունակությունից, նա Կանոնագիրքը անմիջապես ընդօրինակել չի տալիս, այլ նախ հավաքում է կանոնական նոր նյութեր՝ Գրիգոր Կեսարացու մոտ եղած Կանոնագրքից գաղափարվող օրինակի բովանդակությունն ավելի հարստացնելու և ճոխացնելու նպատակով։ Ահա թե ինչ է գրում այդ աշխատանքների մասին Ազարիան. «Ես ջանացի այլ եւս աւելուլ եւ հարստացուցանել, զի մի ինչ պակաս գտանիցի. եւ էր յոլով գրեանք ի Կոստանդինուպօլիս... եւ ես գտի զորս ի քահանայս եւ զորս ի յաշխարհականս եւ զորս ի այլ ազգիս, զոր ոմանք բազում աղաչանօք... հագիւ տային ինձ վասն նախանձու, եւ ժողովեցի բազում բանս եւ զանազան կանոնս, ի առանձնական եւ հասարակ ժողովոց, ի մերոց եւ օտարասեռն ազանց բազում աշխատութեամբ հաւաքեցի իբրեւ զծաղիկ ի պսակս բոլորեալս...»[2]։ Այնուհետև ընդհանուր գծերով թվելով Կանոնագրքին իր կողմից ավելացրած նյութերը[3] շարունակում է. «զոր գտցես լրիւ ի ցանկ մատենիս. բայց ժողովեցաւ սայ ի չար եւ ի դժ[ո]ւար ժամանակս, որ էր Հայոց մեծ թվին ՌԾԲ, որ մինչ ի թվին ԾԸ (այսինքն՝ 1603—1609 թթ.—Վ. Հ.) հազիւ ի մի հաւաքեցի...»[4]։ Ուրեմն, Ազարիա Սասնեցին 1603 թվին գալով Կ. Պոլիս մինչև 1609 թիվը զբաղվել է Կանոնագիրքը լրացնելու, ճոխացնելու նպատակով կանոնական նյութեր հավաքելու գործով, որից հետո միայն 1609 թվին պատվիրել Սիմեոն Լեհացուն ընդօրինակել Կանոնագրքի Գրիգոր Կեսարացու ունեցած օրինակը, որը, ինչպես վերևում ցույց տվեցինք, պատկանում էր Գեորգ Երզնկացու խմբագրությանը։

Ձեռագրի գրիչ Սիմեոն Լեհացին Ազարիա Սասնեցու ջանքերի մասին նույնպես գրում է. «Շնորհիւ Տեառն սկսայ եւ ողորմութեամբ նորին կատարեցի զսուրբ գիրքս, որ կոչի կանոնք, եւ է յոյժ պիտանի եւ անգիտ, որպէս եւ առաջիկայդ ընթեռնլով իմասցիս, թէ որպէս աշխատութեամբ եւ բազմախնդիր [յ]ուզմամբ ի բազում տեղաց եւ գաւառաց ժողովեալ հաւաքեաց ի մի յոյժ

---

[1] Ցուցակ ձեռագրաց Անկիւրիոյ Կարմիր վանուց..., էջ 246։

[2] Նույն տեղում։

[3] Նույն տեղում, էջ 247։

[4] Նույն տեղում։

փարթամ եւ հարուստ»[1]։ Միևնույն միտքը հաստատում է կողմնակի մի այլ անձնավորություն՝ Հակոբ Քյոթահիացին, որը ընտիր Կանոնագիրք ունենալու նպատակով երկար թափառումներից հետո, 1611 թվի մոտերքում, Կ. Պոլսում տեսնում է իր ակնկալածը. «Տեսի անդ կանոնս, կատարեալ գիրս կանոնաց... զի նա (Ազարիա Սասնեցին —Վ. Հ.) բազում ջանիւ խնդրեալ էր բազում տեղիք ժողովոց ի մի վայր ի վերայ այն կանոնացն, առաւել աւելեաց բազում կանոնս ի բազում օրինակաց, այնպէս փարթամ եւ հարուստ, որ ոչ գտանէր ազգիս մերում, ի մի տուփ ժողովեալ, եւ ես տեսի զնա եւ բազում ուրախութեամբ լցայ, եթէ այժմ կատարեցաւ խնդրուածն իմ, եւ առեալ ի նմանէ օրինակեցի...»[2]։

Ուրեմն, Կանոնագրքի Գրիգոր Կեսարացու ունեցած օրինակից (Գեորգ Երզնկացու խմբագրությունից) 1609 թվին Ազարիա Սասնեցին իր համար Սիմեոն Լեհացուն ընդօրինակել է տալիս և այնուհետև կատարում մի շարք նյութերի ավելացումներ, իսկ վերջինիցս էլ Հակոբ Քյոթահիացին 1611 թվին կամ մի փոքր հետո իր համար ընդօրինակել տալիս Արսլան գրչին։

Իսկ ի՞նչ նյութեր է մուծել Կանոնագրքում Ազարիա Սասնեցին։ Թեպետ հարկ չկա թվարկելու բոլոր նյութերը, որոնց թիվը հասնում է շուրջ 40-ի. հետաքրքրվողներին հղում ենք Բաբգեն Կյուլեսերյանի Անկյուրիայի Կարմիր վանքի մատենադարանի ձեռագրերի Ցուցակի համապատասխան էջերին[3], իսկ այստեղ կթվարկենք գլխավորներից մի քանիսը. «Բանք գեղեցիկ եւ յոյժ պիտանի վասն աթոռոյն Ախթամարայ, որ է ի ներքոյ բանադրանաց ի սրբոյն Գրիգորէ Տաթեւացւոյ», «Խրատ կանոնական ընթանուր ամենայն հաւատացելոց ի Քրիստոս, ասացեալ Կիրակոսի կաթողիկոսի սուրբ էջմիածնի», «Տեսիլ սրբոյն Սահակայ հայրապետին» և սրա մեկնությունը, Գրիգոր Լուսավորչի տեսիլը, Դավիթ Ալավկա որդու կանոնները, Հռոմի եպիսկոպոս Օգոստինոսի «Վասն վարուց կրօնաւորաց» և «Խրատ ողջաձ...» գրությունները, Ներսես Շնորհալու թղթերը ու այլ նամակներ, Վանականի գործերից երկուսը, հայոց թագավորների կարգն ըստ Մովսես Խորենացու և իր՝ Ազարիայի կազմած հայոց կաթողիկոսների ցանկը և այլ նյութեր։ Այս համառոտ թվարկումից էլ երևում է, որ Ազարիա Սասնեցու լրացումները մեծ մասամբ կանոններ չեն և չեն համապատասխանում Կանոնագրքի բնույթին, օրինակ, Գրիգոր Լուսավորչի և Սահակ Պարթևի տեսիլները, այլ և այլ բազմաթիվ նամակներ, հայոց թագավորների և կաթողիկոսների ցանկերը, Նիկիայի և Քաղկեդոնի ժողովների վերաբերյալ նյութերը և այլն։

Շտապենք ասել, որ եթե Կանոնագրքի X դարի խմբագրությունում ավելացված են մի երկու ոչ կանոնական նյութեր, ապա նման նյութերի քանակը հաջորդ XI, XIV—XV դարերի խմբագրություններում ավելի մեծ տեղ է բռնում, իսկ XVII դարում Ազարիա Սասնեցու խմբագրությունը, կարելի է ասել, նյութի ընտրության եղանակը հիմնովին խախտեց, և նրա ավելացրած նյութերը ոչ

---

[1] Նույն տեղում, էջ 241—242։

[2] Նույն տեղում, էջ 265—266. տե՛ս նաև Հանդէս Ամսօրեայ, 1936, VII—IX, էջ 324։ Այս անձնավորության մասին տե՛ս նաև Մկրտիչ Աղավնունու «Մեր Կանոնագիրքն և Յակոբ եպիսկոպոս Կուտինացի» հոդվածը «Բիւզանդիոն»-ի 1897, հուլիսի 14-ի № 214-ում։

[3] էջ 235—239։ Այս մասին Ազարիա Սասնեցին գրում է նաև իր հիշատակարանում, տե՛ս նույն տեղում, էջ 247։

թե Հարստացրեցին Կանոնագրքի բովանդակությունը, այլ այն դարձրին մատենագրական զանազան նյութերի ժողովածու։

Մինչև այժմ քննում էինք տարբեր ժամանակներում Կանոնագրքին ավելացրած նյութերի շերտերի, դրանց ժամանակի և հնարավորության դեպքում ավելացում կատարողների ինքնության հարցերը։ Եվ որպեսզի այդ բանը ընթերցողների համար ատրկայական երևա, XLII էջում ներկայացնում ենք Կանոնագրքի ճոխացման սխեման։

Ե. ԿԱՆՈՆԱԳՐՔԻՆ ԱՎԵԼԱՑՎԱԾ ՄԻ ՇԱՐՔ ԿԱՆՈՆԱԽՄԲԵՐԻ ՎԱՎԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՅԼ ՀԱՐՑԵՐ

Դարերի ընթացքում Կանոնագրքի բովանդակության աճը պարզելուց հետո, անցնենք լրացված նյութերի վավերականության հարցին։

Հովհ. Օձնեցուց հետո Կանոնագրքին ավելացված նյութերի շարքում աչքի են ընկնում իրենց քանակով այնպիսիները, որոնք կեղծ գրվածքներ են։ Իհարկե այդպիսի գրվածքներ կան նաև Օձնեցու կազմած Կանոնագրքում, օրինակ, Առաքյալներին, Հարանց հետևողաց, Աթանաս Աղեքսանդրացուն, Սևանտոսին վերագրված և թերևս Կեսարիայի կանոնախմբերը։ «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորի «Ծանոթագրություններ» բաժնում խոսել ենք Կեսարիայի և, մասնավորապես, Աթանաս Աղեքսանդրացու կանոնախմբերի մասին։ Վերջինս չենք գտնում նույն հեղինակի աշխատությունների շարքում[1]։ Սակայն նրա աշակերտ Տիմոթեոս Աղեքսանդրացու 61 (37+24) հարց ու պատասխանի երկու բնագրերում գտնում ենք Աթանասի կանոնախմբի 15 հարց ու պատասխանի նյութերը[2]։ Թե ե՛րբ է այս կանոնախումբը ստեղծվել և վերագրվել Աթանասին՝ դժվար է հաստատ բան ասել, սակայն հաստատ է այն, որ այդ կանոնախումբը մեր մատենագրության մեջ գոյություն ուներ մինչև Հովհ. Օձնեցին՝ VIII դարի սկզբները։ Իսկ Սևանտոսի կանոնախմբի վերաբերյալ Ակինյանի փորձը՝ այն վերագրելու Դիոնեսիոս Աղեքսանդրացուն, հազիվ թե համոզկեր լինի[3], որովհետև այդ վարկածը նա հիմնավորում է այնպիսի վիրահատությամբ, որ դարձյալ մնում է անհավատալի, ուստի և այն դիտում ենք որպես կեղծ գրություն։

---

[1] Տե՛ս «Ս. Աթանասի Աղեքսանդրիոյ հայրապետի ճառք, թուղթք եւ ընդդիմացութիւնք», Վենետիկ, 1899։ Այստեղ գտնում ենք 141 հարց ու պատասխան «Երանելի Աթանասի ասացեալ հարցմունք վայելուչք եւ պատասխանիք հոգեշահք» վերնագրով (էջ 347—477), բայց ոչ մի նմանություն չկա այս երկու բնագրերի միջև, օրինակ, քահանայի ուխտության մասին խոսում է այս գրքի ՃԻԷ (էջ 457—458) և Կանոնագրքի Աթանասի ԾԴ (էջ 312—313) հարց ու պատասխաններում, բայց ոչ մի նմանություն։

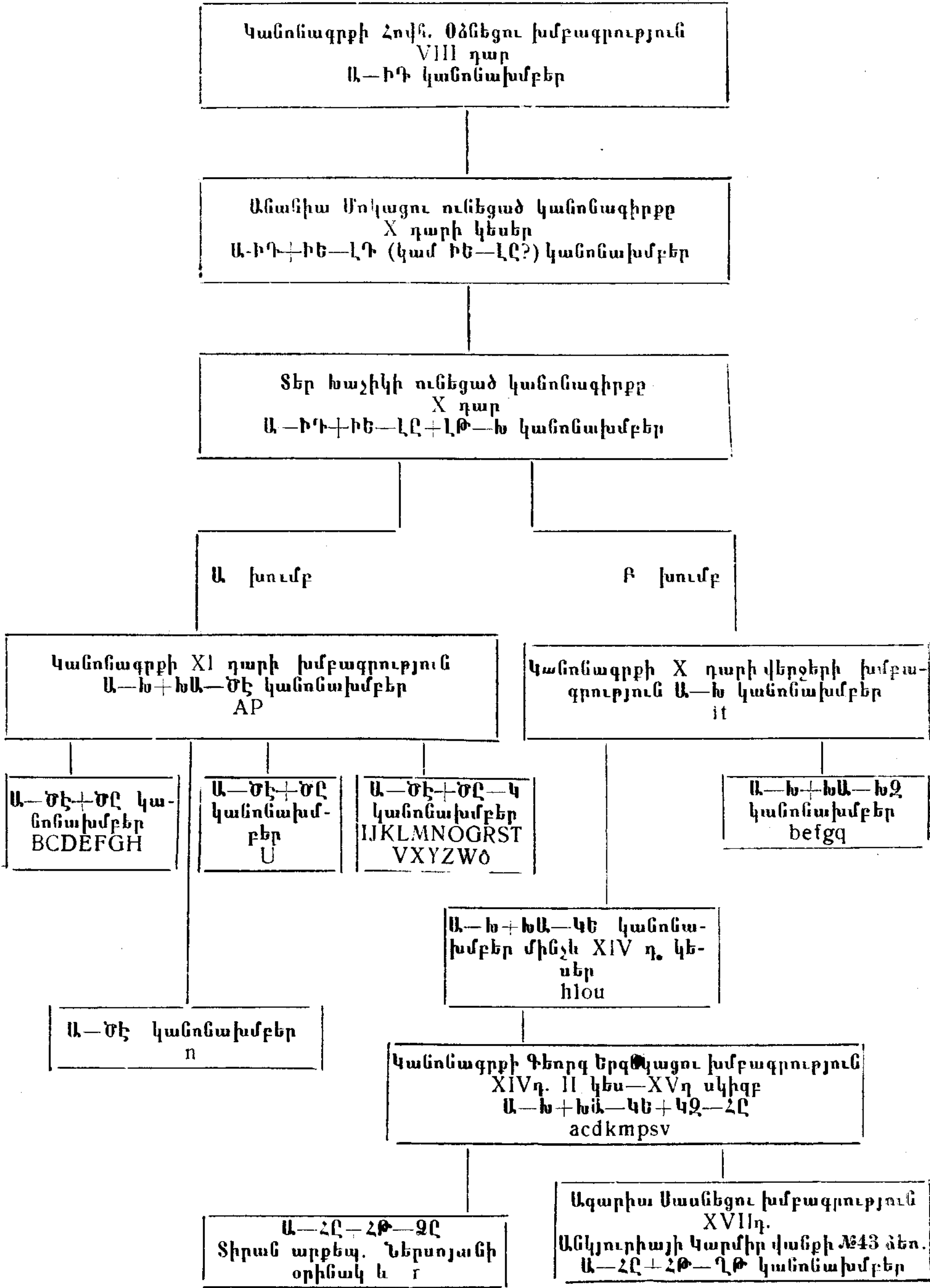
[2] Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 603, 606—608, 610։

[3] Հանդէս Ամսօրեայ, 1949, IV—XII, էջ 59—70. մասնավորապես կարդա 70-րդ էջը, ուր կան հետևյալ հեռացատկ մակաբերումները. իբր Դիոնեսիոս Աղեքսանդրիայ *անունից առաջ է եկել* Սեւանդեայ *անունը. այսօրինակ ձևով՝*

Դ Ի Ո Ն Ե Ս Ի Ո Ս Ա Ղ Ե Ք Ս Ա Ն Դ Ր Ի Ա Յ
Ս Ե Ի Ա Ն Դ Ե Ա Յ

կամ Մեծրուժանայ *ձևից՝* քաղանայից *ձևը, այսպես՝*

Մ Ե Ծ Ր Ո Ւ Ժ Ա Ն Ա Յ
Ք Ա Ղ Ա Ն Ա Յ Ի Յ

Կանոնագրքի Հովհ. Օձնեցու խմբագրություն
VIII դար
Ա—ԻԴ կանոնախմբեր
Անանիա Մոկացու ունեցած կանոնագիրքը
X դարի կեսեր
Ա-ԻԴ+ԻԵ—ԼԴ (կամ ԻԵ—ԼԸ?) կանոնախմբեր
Տեր Խաչիկի ունեցած կանոնագիրքը
X դար
Ա—ԻԴ+ԻԵ—ԼԸ+ԼԹ—Խ կանոնախմբեր
Ա խումբ
Բ խումբ
Կանոնագրքի XI դարի խմբագրություն
Ա—Խ+ԽԱ—ԾԷ կանոնախմբեր
AP
Կանոնագրքի X դարի վերջերի խմբագրություն Ա—Խ կանոնախմբեր
it
Ա—ԾԷ+ԾԸ կանոնախմբեր
BCDEFGH
Ա—ԾԷ+ԾԸ կանոնախմբեր
U
Ա—ԾԷ+ԾԸ—Կ կանոնախմբեր
IJKLMNOGRST
VXYZWб
Ա—Խ+ԽԱ—ԽՁ կանոնախմբեր
befgq
Ա—Խ+ԽԱ—ԿԵ կանոնախմբեր մինչև XIV դ. կեսեր
hlou
Ա—ԾԷ կանոնախմբեր
n
Կանոնագրքի Գեորգ Երզնկացու խմբագրություն
XIVդ. II կես—XVդ սկիզբ
Ա—Խ+ԽԱ—ԿԵ+ԿՁ—ՀԸ
acdkmpsv
Ա—ՀԸ+ՀԹ—ՉԸ
Տիրան արքեպ. Ներսոյանի օրինակ և r
Ազարիա Սասնեցու խմբագրություն
XVIIդ.
Անկյուրիայի Կարմիր վանքի №43 ձեռ.
Ա—ՀԸ+ՀԹ—ՂԹ կանոնախմբեր

Սակայն դառնանք Հովհ. Օձնեցուց հետո ավելացված մի շարք կանոնախմբերի վավերականության հարցին։

Թադեոս առաքյալին վերագրված կանոնախումբը *Կանոնագրքի համակարգում դրված է 26 (ԻԶ)-րդ տեղում։ Այս կանոնախմբի հեղինակի մասին, վաղուց է, որ գոյություն ունի արդարացի կասկածանք։ Տակավին 1880 թվին Վ. Բաստամյանցը գրում էր. «Դոքա (Թադեոսի կանոնները —Վ. Հ.) չեն պատկանում մեր առաջին լուսավորչին (Թադեոսին —Վ. Հ.), այլ հետո են հորինված»*[1]*։ Հակոբոս Տաշյանը «Վարդապետութիւն առաքելոց» (Վիեննա, 1896) իր հմտալի աշխատության 131—148-րդ էջերում մանրամասն քննելով սույն կանոնախմբի վավերականության հարցը, գտնում է, որ այն ներկա ձևի մեջ «ո՛չ Ե դարեն կրնանք համարել»*[2]*, քանի որ վերջինիս մեծ մասի աղբյուրը հանդիսանում է «Վարդապետութիւն առաքելոց» մատյանը*[3]*։ Մի փոքր անագան նույնպիսի կարծիք են հավաստում Ն. Մելիք-Թանգյանը և Մ. Օրմանյանը։ Առաջինը հենվելով պատմական մի շարք փաստերի վրա*[4] *եզրակացնում է. «Պասերի խնդիրը, ժամանակագրության (թերևս պետք է լինի* ժամակարգության—Վ. Հ.) *տեսակները և կանոնադրությունը, նվիրապետության կարգը, ջրի և անխմոր հացի գործածության վեճերը, բոլորը սկսվում են շատ ուշ և կանոնավորվում են III, IV, V, VI, VII դարերում»*[5]*։*

Եվ իսկապես, երբ հետևում ենք այս կանոնախմբի հոդվածների բովանդակությանը, ապա նկատում ենք, որ հոդվածների զգալի մասը քաղված է մեզ հայտնի աղբյուրներից, օրինակ, Ա հոդվածը կազմված է Պողոս առաքյալի նամակներից (Ա Տիմ. Գ, 1—3, Տիտ. Ա, 7—9) և Առաքելական ԻԲ հոդվածից, Գ-ն՝ Նեոկեսարիայի ԺԶ, Դ-ն՝ Առաքելական Ի, ԻԱ, ԻԲ, Ե-ն՝ Հովհ. Օձնեցու ԺԲ և Սիոնի Ը, Զ-ն՝ Առաքելական ԼԱ հոդվածներից և այլն։ Կազմողն իր ձեռքի տակ գտնվող սկզբնաղբյուրներից օգտվել է ազատ ձևով, քաղված նյութը մատուցել է վերաշարադրելով։

Զ հոդվածում հեղինակը խոսում է պատարագի գինու բաժակը անխառն և անապական մատուցելու մասին։ Այս հոդվածի վերջին հատվածը. «Մի՛ ոք յանդգնեսցի խառնել ջուր ի յայն բաժակն...» մինչև վերջ Տաշյանը համարում է» հետսամուտ ընդմիջարկություն»[6]*։ Մեզ այդպես չի թվում։ Կանոնախմբի ներկա ձևի մեջ շոշափված առանձին հարցեր հայ եկեղեցում կարգավորվել են VI, VII դարերում։ Ինքը՝ Տաշյանն էլ կարծում է, որ այն «ամենեն կանուխ իսկ դնելով՝ Ե դարեն հառաջ չի յերևան եկած»*[7]*։ Քանի որ գինու բաժակին ջուր խառնելու վեճերը կապված Քաղկեդոնի ժողովի որոշումների հետ առաջ եկան VI դարում և այնուհետև այդ հարցը մնաց օրակարգում հաջորդ դարերում. ուրեմն խնդրական այդ հարցը այստեղ ընդմիջարկություն չէր կարող լինել և*

---

[1] «Փորձ», 1880, VIII—IX, էջ 83, ծանոթ. 3, տե՛ս նաև 1881, VI, էջ 52. հմմտ. «Մխիթարայ Գօշի Դատաստանագիրք Հայոց» Վաղարշապատ, 1880, էջ 411, ծանոթ. 915։

[2] էջ 146։

[3] էջ 141, 147։

[4] Ի միջի այլոց անտեղի է հիշված խաչիկ կաթողիկոսի անունը կրող դավանական գրությունը-տե՛ս Ասողիկ, Պատմութիւն տիեզերական, ՍՊԲ, 1885, գլուխ ԻԱ։

[5] Հայոց եկեղեցական իրաւունքը, գիրք Ա, էջ 475. հմմտ. Մ. Օրմանյան, Ազգապատում, հատ. Ա, Բեյրութ, 1959, էջ 44։

[6] Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 403, տողատակ։

[7] Նույն տեղում, էջ 134։

իր վրա կրել է VI դարից սկսած առաջ եկող վեճերի կնիքը։ Ե հոդվածի առթիվ Տաշյանը գրում է. «Ե կանոնն՝ այն է եկեղեցվո սեղանին նկատմամբ հրամայվածը շատ նման կը հնչէ ս. Սահակա մէկ կանոնին»[1]։ Մեզ այնպես է թվում, որ Տաշյանը Ե հոդվածի աղբյուրը ճիշտ չի նշում։ Նրա նշած Սահակի Բ հոդվածը շատ քիչ է առնչվում մեզ հետաքրքրող հոդվածի հետ։ Թադեոս առաքյալին վերագրված կանոնախմբի Ե հոդվածում կարդում ենք. «Արժան է եպիսկոպոսին հաստատել սեղան ի քարանց՝ ասրինակ խաչին, եւ զայն ծածկել սրբովք կտաւովք եւ խնկարկութեամբ ընդ առաւօտս եւ ընդ երեկոյս եւ ի ժամ պատարագին խափան մի՛ լիցի խնկոց եւ լուցմանց»։ Տաշյանի մատնանշած Սահակի Բ հոդվածում կարդում ենք. «Եւ զտաճարս աղաւթիցն՝ յորս սուրբ եւ աստուածընկալ սեղանն է հաստատեալ, յորոյ վերայ կատարի մեղսաքաւիչ եւ կենդանարար խորհուրդ մարմնոյ եւ արեան ապրեցուցչին մերոյ եւ Տեառն, ըստ արժանի բաւականութեանն զարդարուն պահեսցեն անխափան լուցմամբք եւ խնկարկութեամբ, եւ պարսպեալ եղիցի քաղաք որմովք...» (հոդվածի շարունակությունը մկրտատան և ավազանի մասին է, ուստի այն չենք բերում)։ Այս երկու մեջբերումների մեջ աղերսվող կետերը շատ քիչ են։ Մինչդեռ Հովհ. Օձնեցու կանոնախմբի ԺԲ հոդվածում գրված է. «Ոչ է արժան զսեղանն, յորոյ վերայ պատարագն Քրիստոսի մատչի, փայտեղեն կանգնել եւ շարժուն, այլ քարեղէն եւ անշարժ հիմնացուցանել»[2]։

Մի այլ տեղ Հովհ. Օձնեցին գանգատվում է, որ «ի տեղիս տեղիս զսեղանս եւ զաւազանս ոչ առնեն ըստ հրամանի եւ աւանդութեան երանելեացն մերոց հարանց՝ քարեղէն եւ անշարժաբար զերկոսինն հիմնացուցանելով»[3] կամ «է՞ր աղագաւ քարեղէն եւ ոչ փայտեղէն հրամայեցաւ կանգնել մեզ սեղան» և այնուհետև հաջորդում է բացատրությունը[4]։ Ուրեմն, Օձնեցու ժամանակ, առանձին տեղերում խախտվել էր ավանդական սովորությունը և նա պահանջում էր վերականգնել այն։ Արդյո՞ք այս պահանջի արձագանքը չէ նաև Թադեոս առաքյալի համապատասխան հոդվածը։ Իսկ թե պատարագից հետո ինչպես պետք է այն պահել, այդ մասին գրում է Սիոն կաթողիկոսը իր կանոնախմբի Ը հոդվածում. «Յայսմհետէ մի՛ իշխեսցեն զնոյն անպատուութիւն առնել սուրբ աւազանին, այլ ընդ այլ սրբութիւնսն պատուով կալցին, որպէս զսեղանն եւ զխաչն՝ **վերարկուաւ ծածկեսցեն եւ խնկարկութեամբ պատուեսցեն»**[5] (ընդգծումը մերն է —Վ. Հ): Դժվար չէ նկատել և համոզվել, որ մեզ հետաքրքրող Ե հոդվածը վերաձևված է ոչ այնքան Սահակի վերոբերյալ հոդվածի, այլ Հովհ. Օձնեցու և Սիոն կաթողիկոսի համապատասխան հոդվածների վրա։ Իսկ այս հեղինակները VIII դարի անձնավորություններ են։

Ի դեպ, Տաշյանը վերևում չի էլ ասում, թե Թադեոս առաքյալի սույն կանոնը Սահակ Պարթևի Բ կանոնից է վերցրել, այլ ասում է «շատ նման կը հնչէ»։

---

[1] Նույն տեղում, էջ 147, հմա՛ Սահակի Բ հոդվածը, Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա., էջ 368—369։

[2] Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 520—521։

[3] Յովհաննու Իմաստասիրի Աւձնեցւոյ մատենագրութիւնք, Վենետիկ, 1833, էջ 5։

[4] Նույն տեղում, էջ 7։

[5] Տե՛ս Ներկա հատորում, էջ 9։

Տաշյանը գտնում է, որ առաջարկվող կանոնախումբը «գոնե Օձնեցվոյն օրով շատ ծանոթ ըլլալու չէր. վասն զի անոր հավաքման մեջ մտած չէ»[1]։ Այս կարծիքը կարող է ճիշտ լինել, բայց հակառակ սրան, կարող է ճիշտ լինել նաև այն, որ այս կանոնախումբը Օձնեցու օրոք Կանոնագրքում չի մտել, ոչ թե այն շատ ծանոթ չլինելու պատճառով, այլ դեռ հորինված չէր։

Թե ով կարող է եպիսկոպոս և վարդապետ լինել հարցին Սահակ Պարթևն անդրադարձել է իր կանոնախմբի ԽԵ և ԽԹ հոդվածներում[2]։ Եթե հայերի առաջին լուսավորչի կանոնախումբը լիներ թեկուզ և ասորերեն, Սահակ Պարթևը կօգտագործեր անպայման, սակայն ավելի հավանական չէ՞, որ հակառակն է տեղի ունեցել՝ այդ հարցերի մասին գրելիս վերևում նշված այլ աղբյուրների հետ այս կանոնախմբի հեղինակը օգտագործել է նաև Սահակ Պարթևի կանոնախումբը։

Սույն կանոնախմբի Ե հոդվածի այն մասը, թե «հաստատել սեղան ի քարանց՝ աւրինակ խաչին», մատնացույց է անում ոչ թե խաչը ևս անպայման կառուցել քարից, մի երևույթ, որը մեզ մոտ հանդես է եկել շատ հնից[3], այլ այն, որ սեղանը լինի քարից պատրաստված խաչի նման ամուր և անշարժ։ Թե որքանով է ճիշտ մեր այս ասածը՝ երևում է Հովհ. Օձնեցու կանոնախմբի մի այլ՝ ԻԷ հոդվածից, ուր թույլատրվում է խաչ պատրաստել ոչ միայն քարից, այլև ուրիշ նյութերից. «Եթէ ոք խաչ արասցէ փայտեայ եւ կամ յի՛նչ եւ իցէ նիւթոյ, եւ ոչ տացէ քահանային աւրհնել եւ աւծանել զնա միւռոնովն սրբով, ոչ է պարտ զնա ի պատիւ ընդունել կամ երկրպագութիւն մատուցանել...»[4]։ Մի բան, որ հայ եկեղեցում շարունակվում է մինչև օրս։

Ուշադրությամբ ուսումնասիրելով մյուս հոդվածների բովանդակությունը՝ նկատեցինք, որ Դ և ԺԲ հոդվածները կրկնված են Ա հոդվածում. այսպես՝ Դ հոդվածում ասվում է, որ եպիսկոպոսը պետք է հրաժարվի տգետներին, հիմարներին (ոչ խելագար), գողերին, շնացողներին և անժուժկալներին ձեռնադրելու, որպեսզի «մի՛ բարկացուցանել զԱստուած», իսկ Ա հոդվածում նույն հարցերի մասին խոսում է ընդարձակ ձևով և դարձյալ ավելացնում՝ այդպիսին «Ի բարկութիւն շարժէ զԱստուած»։ ԺԲ հոդվածում, ինչպես և Ա-ում, միակերպ դատապարտում է եպիսկոպոսին, եթե նա առաջնորդվում է կաշառքի, մերձավորության և բարեխոսության սկզբունքներով։

Այս բոլոր փաստերը հաստատում են, որ սույն կանոնախումբը կեղծ գրվածք է և այն չէր կարող հանդես գալ VIII դարից վաղ, այլ Հովհ. Օձնեցուց և Սիոն կաթողիկոսից հետո։ Երիցս արդարացի է Տաշյանը երբ գրում է. «Բայց թերևս չխալինք ընդունելու, որ Օձնեցիէն հառաջ դեռևս ծանոթ չէին անոնք՝ (Թադեոս առաքյալի կանոնները —Վ. Հ.) գոնե առհասարակ, վասն զի եթե ծանոթ ըլլային, անշուշտ Օձնեցի զանոնք ալ առած կըլլար յուր կանոնագրոց հավաքման մեջ...»[5], որովհետև ավանդական այս անձնավորությունը մեծ

---

[1] Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 131։

[2] Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 403, 409—410։

[3] Տե՛ս Ս. Գ. Բարխուդարյան, Հայաստանի կոթողային հուշարձանները, ՀՍՍՀ ԳԱ Տեղեկագիր, (հաս. գիտ.), 1960, № 7—8, էջ 61։ Մի զրույցի ժամանակ Ս. Բարխուդարյանը հայտնեց, որ քարից, այսպես կոչված «թևավոր խաչեր» հայերը պատրաստել են IV—V դարերում։ Իսկ խաչքարերը IX դարից վաղ մեզ չեն հասել։

[4] Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 532—533։

[5] Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 146։

հեղինակություն ուներ հայ եկեղեցում՝ հանդիսանալով քրիստոնյա առաջին քարոզիչներից մեկը Հայաստանում։ Հետևապես Թադեոս առաքյալի անունով հայտնի կանոնախմբի ծագման մասին Ակինյանի վարկածը՝ «Թե՛ վարդապետությունն առաքելոց և թե՛ Թադեի կանոնք նախնաբար Ասորիքի մեջ ծագում առած են Դ դարու վերջերը (380) և անկե հասած Հայաստան»[1] մեզ ճիշտ չի թվում։

Հովհ. Օձնեցու կազմած Կանոնագրքում հետագա ավելացումների մեջ այս կանոնախումբը կազմում է հնագույն և առաջին շերտի մի մասնիկը, հաջորդելով Սիոնի (Պարտավի) կանոնախմբերին։ Նշանակում է՝ Օձնեցուց հետո նրա Կանոնագրքում առաջինը մուծվել է Սիոնի (Պարտավի) կանոնախումբը և այնուհետև այս։ Այդ կարող էր տեղի ունենալ VIII դարից հետո, բայց ոչ անպայման մինչև X դարի վերջերը, ինչպես կարծում է Ն. Մելիք-Թանգյանը[2], այլ ավելի վաղ, ասենք՝ VIII դարի վերջերից մինչև IX դարը ներառյալ։

Անտիոքի ժողովին վերագրված երկրորդ կանոնախումբը *Կանոնագրքի համակարգում դրված է ԻԸ (28)-րդ տեղում։ Այս կանոնները պետք չէ շփոթել Անտիոքում կայացած մի շարք ժողովներից որևէ մեկի որոշումների հետ[3]։ Սույն կանոնախմբի Է հոդվածում հեղինակը գրում է. «...զոր դրոշմեցաք ի մի վայր բովանդակեալ եւ* ծայրաքաղ *արարեալ, զաւգտակարն ամենայնի զմեզս և զարդարութիւն ցուցաք...»[4] (ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։ Այս նշումը արդեն հուշում է, թե այն որտեղից է քաղված։ Մեր որոնումները ցույց տվեցին, որ, օրինակ, Ա հոդվածը համառոտված է Անտիոքի ժողովի Կանոնագրքում մտած ԺԳ հոդվածից[5], Բ-ն, Գ-ն, Դ-ն, Ե-ն, Զ-ն և Թ-ն՝ համապատասխանաբար Լավոդիկեի Ի, ԻԸ, Լ, Ծ, ԾԱ և ԾԵ հոդվածներից[6], իսկ Է և Ը հոդվածները՝ Աստվածաշնչի տարբեր մասերից և առայժմ մեզ անծանոթ այլ գրքերից։ Այսպիսով, առաջարկվող կանոնախումբը կեղծ է և ոչնչով չի կապվում Անտիոքի որևէ ժողովի մշակած կանոնների հետ։ Հաշվի առնելով այն փաստը, որ սույն կանոնախումբը Օձնեցու կազմած Կանոնագրքից հետո է մուծվել Կանոնագրքում և այն էլ ավելացումների սկզբնական շերտում, մինչև X դարը, մնում է ենթադրել, որ այն ստեղծվել է VIII դարի երկրորդ կեսից մինչև IX դարը ներառյալ։*

Անտիոքի խոստովանությունը *Կանոնագրքի համակարգում դրված է 33 (ԼԳ)-րդ տեղում։ Այն կանոնական բովանդակություն չունի, այլ պատկանում է դավանաբանական հակաճառական սեռին, ուր նզովվում են հայ եկեղեցու ուսմունքին խորթ տեսությունները։*

Որոշ հրատարակություններում այս բնագիրը նշված է բոլորովին ուրիշ հեղինակություններով։ «Գիրք թղթոց»-ում, ինչպես նկատել էր Հ. Անասյանը[7] այն վերագրված է սուրբ Աբդիշո եպիսկոպոսին։ Ահա վերջինիս երկու նամակների վերնագրերը. «Նորին Աբդիսոյ եպիսկոպոսի. յաղագս անիծեալ Նեստորականաց և ամենայն հերձուածողաց»[8] և «Նորին Աբդիսոյի եպիսկոպո-

---

1 *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 43։*

2 *Հայոց եկեղեցական իրաւունքը, գիրք Ա, էջ 476—477։*

3 K. J. Hefele, Conciliengeschichte, Erster Band, Freiburg im Breisgau, 1855, S. 109, 433, 477, 483, 512 *և շար.։*

4 *Տե՛ս սույն հատորը, էջ 48։*

5 *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 213—214։*

6 *Նույն տեղում, էջ 234—236, 239—242։*

7 *Հայկական մատենագիտություն, հատ. Ա, Երևան, 1959, էջ 941—942։*

8 *«Գիրք թղթոց, էջ 66—67։*

ա ի. յաղագս նզովելոյ զամենայն հերձուածողս, որք էին հակառակ ուղղափառաց»[1]։ Առաջին նամակն ընդգրկում է սույն բնագրի 65—68, իսկ երկրորդը՝ 69—71 էջերը[2]։ Առաջին նամակի սկզբի «Քանզի այսպէս հաւատամ առաջնորդութեամբ Միածնին որ վասն մեր մարդացաւ» հատվածը չի պահվել Կանոնագրքի բնագրում, մնացածը գրեթե նույնն է, եթե նկատի չունենանք առանձին մասերում որոշ բառերի ավելացումը կամ անունների փոփոխում։ Նույնն է երկրորդ նամակը, միայն թե սրա վերջին մասը, սկսած «զայս ամենայն զոր գրեցաք և նզովեցաք...» հատվածից մինչև վերջ բավական ընդարձակ է և տարբեր Կանոնագրքի բնագրի համապատասխան հատվածից, իսկ սրա վերջին «Սուրբ և խաղաղարար ժողովն որ յԱնտիոք...» հատվածը, ուր թված են ժողովի մասնակիցների մի մասի անունները, Աբդիշոյի երկրորդ նամակում չի պահվել։

«Գիրք թղթոց»-ում Աբդիշո եպիսկոպոսի այս երկու նամակները դրված են 14 և 15-րդ տեղերում։ «Գիրք թղթոց»-ի 219-րդ էջերում, այսինքն 56-րդ՝ «Տեառն Կոմիտասու Հայոց կաթուղիկոսի վասն հաւատոյ» նամակից հետո կա մի հիշատակարան, ուր կարդում ենք. «Աւրինակ գրոցս՝ որ լեալ էր Տէր Գրիգորիսի Վկայասիրին՝ մինչև ցայս վայր էր, և նա այսպէս էր գրեալ. Ջվահրամ որդի Գրիգորոյ Մագիստրոսի, յիշեսջիք յաղաւթս ձեր, ո՜վ երջանիկ դասք ուղղափառաց խմբիցդ Ազքանազեան սեռի։ ՇԻԷ թուական»։ Ուրեմն, «Գիրք թղթոց»ի Գրիգոր Վկայասերի օրինակը 1078 թ. պարունակում էր 56 նամակներ, հրատարակված բնագրի կեսից պակաս։ Այսինքն Կանոնագրքի մեզ հասած հնագույն օրինակի, Նոր Ջուղայի Ամենափրկիչ վանքի մատենադարանի № 131 ձեռագրի ընդօրինակման ժամանակ՝ 1098թ. «Գիրք թղթոց»-ի Գրիգոր Վկայասերի օրինակը ուներ 56 նամակներ, որոնց թվում նաև Աբդիշո եպիսկոպոսի վերոհիշյալ երկու նամակները։ Եթե նկատենք, որ Աբդիշո եպիսկոպոսի վերևում նշված երկու նամակները տեղավորված են «Գիրք թղթոց»-ի սկզբնական մասում, 56 նամակների 14 և 15-րդ տեղերը, նշանակում է դրանք «Գիրք թղթոց» են մտել շատ վաղ, գուցե և վերջինիս կազմման սկզբնական խմբագրության ժամանակ։ Մինչդեռ սույն բնագիրը Կանոնագրքում մտել է Հովհաննես Օձնեցուց հետո IX—X դարերի միջոցին։ Այստեղից կարելի է ենթադրել, որ այս բնագիրը Կանոնագիրք է մուծվել «Գիրք թղթոց»-ից։ Սակայն չշտապենք։ Հ. Անասյանը նկատել էր նաև, որ այս բնագրի առաջին մասը Երուսաղեմի սուրբ Հակոբյանց մատենադարանի ճառընտիրներից մեկում կրում է Աբրահամ կաթողիկոսի անունը[3]։ Ահա այդ բնագրի վերնագիրը. «Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի խոստովանութիւն»[4]։ Եթե նկատի չունենանք շարադասության առանձին շեղումներ, վերջինս ծածկում է Աբդիշո եպիսկոպոսի վերևում նշված առաջին նամակին։ Աբրահամ կաթողիկոսի խոստովանության միայն վերջին մասը սկսած «Արդ ամենայն վարդապետք զգուշացուցին զմեզ...» հատվածից[5] մինչև վերջ չենք գտնում Աբդիշո եպիսկոպոսի առաջին նամակում, այն գտնում ենք սրա երկրորդ նամակի վերջին մասում, սկսած «զայս ամե-

[1] *Նույն տեղում, էջ 68—69։*

[2] *Տե՛ս ներկա հատորում։*

[3] *Հայկական մատենագիտություն, հատ. Ա, էջ 942։*

[4] *Տե՛ս Ն. Պողարյան, Մայր ցուցակ ձեռագրաց սրբոց Յակոբեանց, հտ. երկրորդ, Երուսաղէմ, 1953, էջ 32։*

[5] *Տե՛ս նույն տեղում, էջ 32—33։*

նայն զոր գրեցաք և նզովեցաք» հատվածից մինչև վերջ, ուր Աբդիշո եպիսկոպոսի երկրորդ նամակի «առաւել ի Դաւթայ երանելոյ...ի մոլորեցուցիչ գիտութենէ, և ճշմարիտ վարդապետքն» ընդարձակ հատվածը[1] չի պահվել Աբրահամ կաթողիկոսի խոստովանության մեջ։ Կարելի է նաև նշել, որ Կանոնագրքի Անտիոքի ժողովի խոստովանությունը և Աբրահամ կաթողիկոսի խոստովանությունն ընդհանուր առմամբ ծածկում են միմյանց, միայն վերևում նշված վերջին հատվածը չենք գտնում Կանոնագրքի բնագրում։ Միևնույն բնագրի այս երեք տարբերակներից հարազատության առումով, Աբրահամ կաթողիկոսի խոստովանությունը համեմատաբար ավելի մոտ է Աբդիշո եպիսկոպոսի առաջին նամակին։ Երուսաղեմի այն ձեռագիրը, որտեղ գտնվում է Աբրահամ կաթողիկոսի խոստովանությունը, նոր ձեռագիր է, ընդօրինակված Երուսաղեմում, 1737 թ.։ Հետևապես այն չի կարող հաստատ համոզում ներշնչել այս բնագիրը Աբրահամ կաթողիկոսին վերագրելու համար։

Մեզ հայտնի է նաև առաջարկվող բնագրի մի այլ, արդեն հրապարակված տարբերակը։ «Կնիք հաւատոյ»[2] ժողովածուի վերջին փաստաթուղթը ունի այս վերնագիրը. «Մեկնութիւն ի յայտարարութիւն և կշտամբանք հերձուածոցն»[3]։ Սրա երկրորդ մասը՝ սկսած 369-րդ էջի 6—7 և 16-րդ տողից մինչև վերջ միևնույն բնագրի մի այլ տարբերակն է։ Ձեռագիրը, որից հրատարակել է Կարապետ եպիսկոպոսը, դժբախտաբար թերի է։ Հրապարակված է մինչև մեր հրատարակության «զի է Աստուած և մարմին ի մի բն»[4] հատվածը։ «Կնիք հաւատոյ»-ի տարբերակը մեզ հետաքրքրում է այն առումով, որ բնագիրը տրված է ամբողջական ձևով, որպես մի փաստաթուղթ։ Այսպես է նաև Կանոնագրքի տարբերակը։ Մինչդեռ «Գիրք թղթոց»-ում և Ն. Պողարյանի «Ցուցակ»-ում եղած տարբերակները այս բնագիրը մեզ ներկայացնում են որպես երկու առանձին փաստաթղթեր։ Մյուս կողմից, քանի որ սույն բնագիրը և «Կնիք հաւատոյ» ժողովածուն իրենց բնույթով և էությամբ դավանաբանական գրվածքներ են, հարմար է ենթադրել, որ մեզ զբաղեցնող բնագիրը «Կնիք հաւատոյ»-ից է անցել Կանոնագրքին։ Իսկ թե այս նույն բնագիրը ինչպես է հանդես եկել այլ հեղինակների՝ Աբդիշո եպիսկոպոսի, Աբրահամ կաթողիկոսի անուններով՝ դժվարանում ենք որևէ բան ասել։

Հենց այն հանգամանքը, որ այս բնագիրը տարբեր տեղերում հանդես է եկել տարբեր անուններով, իսկ «Կնիք հաւատոյ» ժողովածուում անանուն, ցույց է տալիս որ այն կեղծ է, թեև կարող է խոր հնություն ունենալ։

Ի դեպ, սույն բնագրի նյութերը համեմատել ենք նաև Միաբանի հրատարակած «Գիրք հերձուածոց»-ի[5] համապատասխան նյութերի հետ[6], բայց դժվարանում ենք ասել, որ վերջինիցս օգտվել են։

Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը *Կանոնագրքի համակարգում զբաղեցնում է 34 (ԼԴ)-րդ տեղը։ Կանոնախմբի վերնագրում նշված «երկրորդ» բառը պետք չէ շփոթեցնի մեզ առնչություններ փնտրելու այս կանոնախմբի և 787*

---

[1] *Գիրք թղթոց, էջ 69։*

[2] *Հրատ. Կարապետ եպիսկոպոսի, Էջմիածին, 1914։*

[3] *Նույն տեղում, էջ 366։*

[4] *Տե՛ս ներկա հատորը, էջ 70, տող 2։*

[5] *Վաղարշապատ, 1892։*

[6] *Նույն տեղում, հատվածներ ԽԲ, ԿԲ, ԿԶ, ՃԽԵ—ՃԽԷ, ՃԾ և այլն, էջ 7, 10—12, 16—17, 19—20։*

թվի երկրորդ անգամ Նիկիայում հրավիրված ժողովի և վերջինիս որոշումների միջև։ Վերնագրի «կրկնաբանելով կարճ ի կարճոյ» հատվածը հուշում է մեզ, որ սույն կանոնախումբը ինչ որ մի բանի համառոտ կրկնությունն է։ Ելնելով դրանից առաջարկվող և մեր ձեռքի տակ եղած կանոնական մյուս բնագրերը համեմատեցինք և նկատեցինք, որ այն վերցրված, համառոտված և խմբագրրված է Նիկիայի, Անկյուրիայի, Կեսարիայի, Նեոկեսարիայի, Գանգրայի, Անտիոքի և Լավոդիկեի կանոնախմբերի հոդվածներից։ Իսկ թե վերնագրում ինչո՞ւ են գրել «Կանոնք երկրորդ Նիկիականք», թերևս Նիկիայի 325 թվի ժողովի որոշումներից տարբերելու համար, մյուս կողմից տեղական նշված ժողովների որոշումները ևս ունեին Նիկիայի տիեզերական առաջին ժողովի որոշումների ոգին ու կնիքը և դրանք նույնպես ընդունվել էին հայ եկեղեցու կողմից[1]*։*

Այստեղ դեմ առ դեմ կդնենք Երկրորդ Նիկիական, Կանոնագրքում բերված հիշված ժողովների կանոնախմբերի և կլոր փակագծերում հունարեն բնագրի (վերջինս նշում ենք պայմանականորեն, հետագայում բացատրելու պայմանով) համապատասխան հոդվածների համակարգը.

Երկրորդ Նիկիական	*Կանոնագիրք*		*Հունարեն*
Ա.	Նիկիայի	Ա.	(1)
Բ.	»	Բ.	(2)
Գ.	»	—	(3)
Դ.	»	Դ.	(4)
Ե.	»	Ե.	(5)
Զ.	»	Զ.	(6)
Է.	»	Է.	(7)
Ը.	»	Ը.	(8)
Թ.	»	—	(8)
Ժ.	»	Թ.	(9)
ԺԱ.	»	Ժ.	(10)
ԺԲ.	»	ԺԱ.	(11)
ԺԳ.	»	ԺԳ.	(13)
ԺԴ.	»	ԺԴ.	(14)
ԺԵ.	»	ԺԵ.	(15)
ԺԶ.	»	—	(16)
ԺԷ.	»	ԺԶ.	(17)
ԺԸ.	»	ԺԷ.	(18)
ԺԹ.	»	ԺԹ.	(19)
Ի.	»	Ի.	(20)
ԻԱ.	Անկյուրիայի	Ա, Բ.	(1,2)
ԻԲ.	»	Դ.	(4)
ԻԳ.	»	ԺԲ.	(11)
ԻԴ.	»	ԺԵ.	(14)
ԻԵ.	»	ԺԶ.	(15)
ԻԶ.	»	ԺԷ.	(16)
ԻԷ.	»	ԺԸ.	(17)

[1] *Հմմտ. Ս. Տիգրանյան, Հայոց իրավունքի պատմության ներածություն, Երևան, 1924 էջ 106։*

Երկրորդ Նիկիական		Կանոնագիրք	Հունարէն
ԻԸ.	Անկյուրիայի	ԺԹ.	(18)
ԻԹ.	»	Ի.	(19)
Լ.	Կեսարիայի	Ա.	(Անկյուրիայի 20)
ԼԱ.	»	Գ.	(» 21)
ԼԲ.	»	Թ.	(» 25)
ԼԳ.	Նեոկեսարիայի	Բ.	(2)
ԼԴ.	»	Գ.	(3)
ԼԵ.	»	Դ.	(4)
ԼԶ.	»	Ե.	(5)
ԼԷ.	»	Զ.	(6)
ԼԸ.	»	Ա.	(1)
ԼԹ.	»	Է.	(7)
Խ.	»	ԺԴ, ԺԵ.	(9, 10)
ԽԱ.	»	ԺԳ.	(8)
ԽԲ.	»	ԺԶ.	(11)
ԽԳ.	»	ԺԷ.	(12)
ԽԴ.	»	ԺԸ.	(13)
ԽԵ.	»	Ի.	(15)
ԽԶ.	Գանգրայի	Ա.	(1)
ԽԷ.	»	Գ.	(3)
ԽԸ.	»	Բ.	(2)
ԽԹ.	»	Դ.	(4)
Ծ.	»	Ե, Զ.	(5, 6)
ԾԱ.	»	Է.	(7)
ԾԲ.	»	ԺԱ.	(11)
ԾԳ.	Լաւոդիկեի	ԻԴ.	(24)
ԾԴ.	»	ԻԵ.	(25)
ԾԵ.	»	ԻԶ.	(26)
ԾԶ.	»	ԻԷ.	(27)
ԾԷ.	»	ԻԸ.	(28)
ԾԸ.	»	ԻԹ.	(29)
ԾԹ.	»	Լ.	(30)
Կ.	»	ԼԲ, ԼԳ.	(32, 33)
ԿԱ.	»	ԼԵ.	(35)
ԿԲ.	»	ԼԶ.	(36)
ԿԳ.	»	ԼԷ.	(37)
ԿԴ.	»	ԼԹ.	(40)
ԿԵ.	Գանգրայի	ԺԷ.	(17)
ԿԶ.	»	ԺԶ.	(16)
ԿԷ.	»	ԺԵ.	(15)
ԿԸ.	»	ԺԸ.	(18)
ԿԹ.	»	ԺԹ.	(19)
Հ.	»	ԻԲ.	(20)
ՀԱ.	Անտիոքի	Զ.	(6)

Երկրորդ Նիկիական		Կանոնագիրք	Համարն
ՀԲ.	Անտիոքի	Է.	(7)
ՀԳ.	»	Ը.	(8)
ՀԴ.	»	Թ.	(9)
ՀԵ.	»	ԺԳ.	(13, 22)
ՀԶ.	»	ԺԶ.	(16)
ՀԷ.	»	ԺԷ.	(17)
ՀԸ.	»	ԺԸ.	(18)
ՀԹ.	»	ԻԲ.	(23)
Ձ.	»	ԻԳ.	(24)
ՁԱ.	»	ԻԴ.	(25)
ՁԲ.	Լավոդիկեի	Բ.	(2)
ՁԳ.	»	Գ.	(3)
ՁԴ.	»	ԼԳ.	(33)
ՁԵ.	»	Թ.	(9)
ՁԶ.	»	ԼԱ.	(31)
ՁԷ.	»	ԺԱ.	(11)
ՁԸ.	»	ԺԲ.	(12)
ՁԹ.	»	ԺԴ.	(14)
Ղ.	»	ԺԵ.	(15)
ՂԱ.	»	ԺԷ.	(17)
ՂԲ.	»	ԺԸ.	(18)
ՂԳ.	»		
ՂԴ.	»	ԺԹ.	(19)
ՂԵ.	»		
ՂԶ.	»	—	(21)
ՂԷ.	»	ԻԳ.	(23)
ՂԸ.	»	ԻԲ.	(22)
ՂԹ.	»	ԽԲ.	(45)
Ճ.	»	ԽԳ.	(46)
ՃԱ.	»	ԺԶ.	(16)
ՃԲ.	»	ԽԴ.	(47)
ՃԳ.	»	ԽԵ.	(48)
ՃԴ.	»	ԽԸ.	(51)
ՃԵ.	»	ԽԷ.	(50)
ՃԶ.	»	ԽԹ.	(52)
ՃԷ.	»	ԾԱ.	(53)
ՃԸ.	»	ԾԱ.	(54)
ՃԹ.	»	ԾԲ.	(55)
ՃԺ.	»	ԾԳ.	(56)
ՃԺԱ.	»	—	(57)
ՃԺԲ.	»	ԾԴ	(58)
ՃԺԳ.	»	ԾԵ.	(59)
ՃԺԴ.	ավելացրել է կազմողը		

Այսպիսով, մեզ համար պարզ է դառնում, թե սույն կանոնախումբը

ինչ է ներկայացնում իրենից։ Սակայն, որոնումների ժամանակ մեր հետաքրքրասիրությունը պատվում էր այն հարցի շուրջը, թե արդյոք այս կանոնախումբը Հովհ. Օձնեցու Կանոնագրքի հանդես գալուց հետո՞ է կազմվել՝ օգտագործելով Կանոնագրքում նշված ժողովների բնագրերը, թե՞ կազմողը անմիջական աղբյուր է ունեցել նույն ժողովների որոշումները, որոնք առանձին առանձին գոյություն են ունեցել մինչև Հովհ. Օձնեցին, ասել է թե մինչև Կանոնագրքի հանդես գալը։

Կանոնական նշված բնագրերի ուշադիր և մանրակրկիտ համեմատական վերլուծությունը ցույց տվեց, որ այս կանոնախումբը հանդես է եկել մինչև Կանոնագրքի հանդես գալը և սրա կազմողը օգտվել է ոչ թե Կանոնագրքից, այլ վերևում հիշված ժողովների որոշումների, Կանոնագրքից անկախ, առանձին առանձին գոյություն ունեցող բնագրերից։ Ահա թե ինչպիսի փաստեր մեզ բերեցին այդ համոզման։

Սույն կանոնախմբի և Կանոնագրքի համապատասխան կանոնախմբերի հոդվածները համեմատելիս նկատեցինք, որ այստեղ կան այնպիսի հոդվածներ, որ չեն պահվել Կանոնագրքում, բայց այդպիսիները գտնվում են միևնույն կանոնախմբերի հունարեն բնագրում. այսպես՝ այս կանոնախմբի Գ հոդվածում կարդում ենք. «Ոչ է պարտ որոց ի վիճակաւորութեան են՝ ի ներքս ածական ունել կանայս, բայց ի հանւոյ եւ ի մաւրէ եւ ի քեռէ»։ Կանոնագրքի Նիկիայի կանոնախմբի բնագրում այդպիսի կանոն չկա, այնտեղ Գ կանոնը բոլորովին այլ բան է, մինչդեռ նույնի հունարեն բնագրի 3-րդ կանոնը արտահայտված է Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի Գ կանոնում։ Հունարենում կարդում ենք. „'Απηγόρευσεν καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν κλήρῳ, ἐξεῖναι συνείσακτον γυναῖκα ἔχειν. Πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα, ἢ ἀδελφήν, ἢ θείαν, ἢ ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγεν“[1] (Ընդհանրական մեծ ժողովը բոլորովին (բացարձակապես) արգելեց եպիսկոպոսին, երեցին, սարկավագին և ընդհանրապես հոգևորականության մեջ մըտնողներից որևէ մեկին կնոջ հետ միասին բնակվելը, բացի մորից, քրոջից, մորաքրոջից (հորաքրոջից) կամ այն անձերից, որոնք դուրս են ամեն կասկածանքից)։

Մեզ հետաքրքրող երկու կանոնների նույնությունը ակներև է, ձևական տարբերությունը կայանում է նրանում, որ հունարենում մեկ մեկ թվում է հոգևորականության՝ եպիսկոպոս, քահանա, սարկավագ աստիճանները և այնուհետև էլի ավելացնում «ընդհանրապես հոգևորականության մեջ մտնողներից որևէ մեկին». իսկ Երկրորդ Նիկիականում գրված է վերջին՝ ընդհանուր ձևով և ապա՝ հունարենի մորաքրոջ (հորաքրոջ) փոխարեն այստեղ գրված է մամի՝ «ի հանւոյ»։

Ի դեպ այս կանոնը անցել է նաև Եպիփանի անունով հայտնի կանոնախմբին[2]։

ԴՁ հոդվածում կարդում ենք՝ «Ոչ է պարտ զկէսսարկաւագաց ի սարկաւագաց տեղի ունել»։ Կանոնագրքի Լավոդիկեի կանոնախմբի հոդվածներում նման սահմանում չենք գտնում, մինչդեռ նույնի հունարեն 21-րդ հոդվածում կարդում ենք. „''Οτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ καὶ ἅπτεσθαι

[1] I. B. Pitra, Juris ecclesiastici graecorum historia et monumenta, tom. 1, Romae, MDCCCLXIV, p. 428. այսուհետև Պիտրա։

[2] Տե՛ս սույն հատորում, էջ 62։

δεσποτικῶν σκευῶν[1]“.(*Պետք չէ սպասավորը (կեսսարկավագը) սարկավագանոցում տեղ ունենա (մտնի) և հպվի տերունական սպասներին)։ Ինչպես դժվար չէ նկատել, Կանոնագրքի Լավոդիկեի կանոնախմբի ԻԱ հոդվածում ընդարձակված ձևով պահվել է հունարեն նույն հոդվածի միայն վերջին մասը,իսկ առաջին հատվածի մասին ոչ մի խոսք չկա, մինչդեռ Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի ԴՁ հոդվածում պահվել է հունարենի առաջին մասը, իսկ երկրորդ մասը դուրս է ընկել։ Այսպիսով, հունարեն միևնույն հոդվածի նյութը հայերեն երկու տարբեր բնագրերում տարբեր մոտեցմամբ է օգտագործվել։*

Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի ԾԺԱ հոդվածում կարդում ենք. «Ոչ է պարտ ի գեաւղս կամ յագարակս եպիսկոպոս նստուցանել, այլ տեսուչք շրջել»։ Այս ևս չենք գտնում Կանոնագրքի Լավոդիկեի կանոնախմբի սահմանումներում, մինչդեռ նույնի հունարեն 57-րդ հոդվածի սկզբի հատվածը արտահայտում է ԾԺԱ հոդվածը։ Ահա հունարենը. „Ὅτι οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις καὶ ἐν ταῖς χώραις καθίστασθαι ἐπισκόπους, ἀλλὰ περιοδευτάς,...“[2] *(Պետք չէ գյուղերում և (փոքր) բնակավայրերում եպիսկոպոս նշանակել (հաստատել, նստեցնել), այլ շրջիկ)։ Հունարենի շարունակությունը Կանոնագրքում բացակայում է, ուստի այն չենք բերում։*

Վերևում նշված օրինակներին նման են նաև այս կանոնախմբի Թ և ԺՁ հոդվածները, որ Կանոնագրքի Նիկիայի կանոնախումբը չունի, բայց դրանք արտահայտված են նույն կանոնախմբի հունարեն 8-րդ և 16-րդ ընդարձակ հոդվածների փոքր հատվածներում։

Բերենք այլ տիպի փաստեր. Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբում կան այնպիսի հոդվածներ, որոնք թեև համառոտ են, բայց կարող ենք նկատել, թե այդ համառոտումը ո՞ր բնագրից է կատարված՝ Կանոնագրքի՞, թե հունարենի։ Այսպես, սույն կանոնախմբի ԽԳ հոդվածում կարդում ենք. «Որք ի հիւանդութեան մկրտեցան՝ մի՛ ձեռնադրեսցին ի քահանայութիւն, քանզի ոչ հաւատացին, բայց եթէ երկիւղածութեամբ կեցցեն կամ հարկ ինչ լինիցի»։ Այս պետք է համապատասխանի Կանոնագրքի Նեոկեսարիայի ԺԷ հոդվածին. ահա այն. «Վասն որք ի նեղութիւն անկանիցին կամ ի խիստ հիւանդութիւն եւ կամ ըմբռնեսցի ի բռնաւորաց եւ վասն նեղութեան մկրտիցի, եւ կամ յառաջ էր անուն քրիստոնեայ եւ գործք վատթարք եւ ապա վասն նեղութեանն ի հաւատս կացցէ, զայնպիսին ընդունի եկեղեցի, այլ ոչ կատարելապէս, զի ակամայութեամբ են հաւատքն. զայնպիսւոյն ասէ գիր. «Միթէ՞ ի հող խոստովան առնիցիմ առ քեզ»[3]։ Իսկ նույն կանոնախմբի հունարեն բնագրի 12-րդ հոդվածում գրված է. „Ἐάν νοσῶν τις φωτισθῇ, εἰς πρεσβύτερον ἄγεσθαι οὐ δύναται, οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ᾿ ἐξ ἀνάγκης,...“[4] *(Եթե որևէ մեկը հիվանդ ժամանակ [մկրտությամբ] լուսավորվեց, այդպիսին չի կարող երեց դառնալ, որովհետև նրա հավատը ոչ թե իր ցանկությամբ է, այլ անհրաժեշտությամբ (կարիքի, պահանջի)։ Հունարեն հոդվածի վերջին մասը չենք բերում, որովհետև այն Կանոնագրքում դարձյալ չի պահվել։ Կանոնագրքի բնագրում խոսքը հիվանդի մկրտության մասին է, մինչդեռ Երկրորդ Նիկիական և հունարեն հոդվածներում՝ հիվանդ ժամանակ մկրտվածներին քահանա չձեռնադրելու մասին է։*

---

[1] *Պիտրա, էջ 488։*

[2] *Պիտրա, էջ 503։*

[3] *Հատ. Ա, էջ 186։*

[4] *Պիտրա, էջ 453։*

Մի այլ օրինակ. Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի ԽԵ հոդվածում կարդում ենք. «Սարկաւագունք պարտ է լինել յեկեղեցւոջ է, ըստ առաքելական կանոնին որ ի Գործս առաքելոցն» (տե՛ս Զ, 3)։ Կանոնագրքի Նեոկեսարիայի կանոնախմբի համապատասխան՝ Ի հոդվածում ասված է. «Եւ սարկաւագունս ըստ պիտոյիցն արժան է առնել, որչափ տեղիքն եւ պէտքն խնդրեսցեն, եւ մի՛ աւելիս ինչ զի մի՛ ցոփութիւն լինիցի»[1]։ Հունարեն համապատասխան՝ 15-րդ հոդվածում գրված է. „Διάκονοι ἑπτὰ ὀφείλουσιν εἶναι κατὰ τὸν κανόνα, κἂν πάνυ μεγάλη εἴη ἡ πόλις, πεισθείσῃ δὲ ἀπὸ τῆς βίβλου τῶν Πράξεων“[2]։ *(Սարկավագները ըստ կանոնի պետք է լինեն յոթ [հոգի], եթե նույնիսկ շատ մեծ է քաղաքը, իսկ դրանում կհամոզվեք Գործք [առաքելոց] գրքից)։ Կանոնագրքի բնագրում բացակայում է սարկավագների թիվը՝ յոթ և վերջինիս աղբյուրը, մինչդեռ այդ երկուսն էլ գտնում ենք և՛ հունարենի և՛ Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի վերևում նշված հոդվածներում։*

Դարձյալ օրինակ. Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի նախավերջին՝ ԾԺԳ հոդվածում կարդում ենք. «Ոչ է պարտ ոգիտական կամ անկանոնական գիրս կարդալ կամ սաղմոսել յեկեղեցւոջ, այլ զկանոնեալքն՝ զՆոր եւ զՀին Կտակարանաց, ըստ որում եւ կանոնեալքն են»։ Վերջինս Կանոնագրքի Լավոդիկեի ԾԵ հոդվածի առաջին մասն է[3], իսկ երկրորդ մասը, ուր թվում է Հին և Նոր Կտակարանի բովանդակությունը[4], Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբում բացակայում է, իսկ հունարենում դրված է որպես առանձին հոդված՝ 60 համարի տակ[5]։ Բերում ենք վերևում նշված՝ ԾԺԳ հոդվածին համապատասխան հունարեն 59-րդ հոդվածը. „Ὅτι οὐ δεῖ ἰδιωτικοὺς ψαλμοὺς λέγεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐδὲ ἀκανόνιστα βιβλία, ἀλλὰ μόνα τὰ κανονικὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς διαθήκης“[6]. *(Պետք չէ (հարմար չէ) եկեղեցում իր հորինած սաղմոսն ասել (կարդալ), ոչ էլ պարականոն գրքեր, այլ միայն Հին եւ Նոր Կտակարանի կանոնական [գրքերը])։ Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի այս հոդվածը և՛ բովանդակությամբ և՛ կառուցվածքով համապատասխանում է ավելի հունարենի նշված հոդվածին, քան Կանոնագրքի ունեցածին։*

Եվ էլի. սույն կանոնախմբի Լ հոդվածում կարդում ենք. «Եթէ ոք շնացաւ կամ շնայցէ՝ Է ամ ապաշխարեսցէ, եւ այսպէս աղաւթակից լիցի»։ Սրան համապատասխան Կանոնագրքի Կեսարիայի կանոնախմբի Ա հոդվածում կարդում ենք. «Վասն կանանց, որ ընդ արամբ են եւ շնան, թէ թողցեն ի բաց զպղծութիւնն եւ յապաշխարութիւն եկեսցեն՝ Ե ամ առ դրանն ընդ ձեռամբ կացցեն եւ Բ ամս մտեալ յեկեղեցի եկեսցէ ընդ ապաշխարողս, քննեալ վարքն, տրաւք տնանկաց քաւեալ զմեղս իւր՝ հաղորդելոյ աւրինացն արժանի լիցի»[7]։ Հայերեն այս երկու բնագրերից մեջբերման միտքը արտահայտված է Անկյուրիայի ժողովի հունարեն բնագրի 20-րդ հոդվածում. ահա այն. „Ἐάν τινος γυνὴ μοιχευθῇ, ἢ μοιχεύσῃ τις ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν δεῖ αὐτὸν τοῦ τελείου τυχεῖν, κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς προάγοντας“[8]. *(Եթե որևէ կին կամ [տղամարդ] շնացավ, կատարյալ հաղորդության [համար] յոթ տարի, դրան տանող [պատժի] աստիճանների*

---

[1] *Հատ. Ա, էջ 187։*

[2] *Պիտրա, էջ 454։*

[3] *Հատ. Ա, էջ 240—241։*

[4] *Նույն տեղում, էջ 241—242։*

[5] *Պիտրա, էջ 503—504։*

[6] *Նույն տեղում, էջ 503։*

[7] *Հատ. Ա, էջ 169։*

[8] *Պիտրա, էջ 447։*

համաձայն)։ Կանոնագրքի բնագրում խոսքը վերաբերում է միայն կանանց, մինչդեռ Երկրորդ Նիկիականում և հունարենում՝ և՛ կանանց և՛ տղամարդկանց։ Այստեղ պատժաչափը նույնն է՝ յոթը տարի, մինչդեռ Կանոնագրքում՝ աստիճաններով՝ 5+2։

Մի այլ փաստ. Կանոնագրքի Ա հատորի ծանոթագրություններում արդեն ցույց ենք տվել, թե հունարենից հայերեն թարգմանված Կանոնագրքի առանձին կանոնախմբերում ինչ հոդվածներ հունարեն կանոնախմբերը չունեն և ընդհակառակը. օրինակ, Կանոնագրքի Նիկիայի կանոնախմբի Գ և ԺԸ, Անկյուրիայի Ժ, Կեսարիայի Բ, Զ, Ը, և Ժ, Նեոկեսարիայի Ը—ԺԲ, Գանգրայի Ի, ԻԱ, ԻԳ և ԻԴ, Անտիոքի ԻԵ հոդվածները հունարեն բնագրերում չենք գտնում[1]։ Այստեղ նշված հոդվածներից և ոչ մեկը չի օգտագործված Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբում, մինչդեռ, ինչպես վերևում նշեցինք, հունարեն մի շարք հոդվածներ, որոնք Կանոնագրքում չեն պահվել, օգտագործվել են Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբում։ Միայն այս փաստը ցույց է տալիս, որ Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը կազմվել է վաղ քան նշված կանոնախմբերին կատարվել են այդ ավելացումները։

Վերոբերյալ փաստերի նշումից հետո արդեն կարող ենք եզրակացնել, որ ճիշտ չեն Վ. Բաստամյանցի և Ն. Մելիք-Թանգյանի այս կանոնախմբի վավերականության մասին հայտնած կարծիքները։ Մխիթար Գոշի Դատաստանագրքի առաջին մասի ԾԴ հոդվածին տված 291-րդ ծանոթագրության մեջ Վ. Բաստամյանցը գրում է. «Բացի Նիկիո ժողովի 20 կանոններից, մեր կանոնագրքերի մեջ կան ևս 115 կանոն, որք կոչվում են Կանոնք Երկրորդ Նիկիական... Ձևայելով բազմաթիվ արևելյան և արևմտյան հնագույն հեղինակների վկայության վրա, թե Նիկիո առաջին ժողովը (325 թ.) հաստատեց միայն քսան կանոն, ոմանք կարծում էին դոցա թիվը քսանից ավելի, մինչև անգամ յոթանասուն։ 16-րդ դարում ի հայտ եկան մի արաբերեն ձեռագիր կանոններ Նիկիո ժողովի անվամբ, դոցա թարգմանեցին ոմանք 80 և ոմանք 84 համարով, իսկ զանազան հավելվածներով նոցա թիվը ըստ ոմանց հասնում է մինչև 128-ի։ Մեր հեղինակը (Գոշը—Վ. Հ.) արդեն 12-րդ դարում ունեցել է իր ձեռքի տակ այդ տեսակ կանոններ...»[2]։

Ն. Մելիք-Թանգյանը իր միևնույն գրքում այս կանոնախմբի մասին երկու տարբեր կարծիք է հայտնում. «Հայոց ձեռագրերում կան 114—115 Երկրորդ Նիկիական կանոններ։ Այդ ավելի համարվող կանոնները պիտի քաղված լինին ժողովի ընդհանուր արձանագրությունից, որը մեզ չի հասել»[3]։ Եվ ապա.

---

[1] Այս հանգամանքը լույս է սփռում Կանոնագրքում Կեսարիայի անունով մտած կանոնախմբի վավերականության վրա, որովհետև, ինչպես ցույց է տալիս վերևում շարադրածը, V դարում այդ կանոնախումբը գոյություն չուներ (հմմտ. Ն. Ակինյան, Շահապիվանի ժողովի կանոնները, «Հանդէս Ամսօրեայ», 1949, № 4—12, էջ 105. հմմտ. Ն. Մելիք—Թանգյան, Հայոց եկեղեցական իրավունքը, գիրք Ա, էջ 183, Կանոնագիրք Հայոց, հատ Ա, էջ XLI, 572—574)։ Ահա թե ինչ է եզրակացնում Ն. Ակինյանը. «Ինձ կը թվի, թե հայ խմբագիրը շահագործած է այդ տեղիքը կազմելու համար նոր «Կեսարիո կանոններ» ինչ ինչ առնելով Անկյուրիո կանոններեն, ինչ ինչ հերյուրելով ըստ քմաց» (Նույն տեղում, էջ 105)։ Ընդունելի եզրակացությունն այն է, որ այս կանոնախումբը կազմվել է V դարից հետո՝ VI—VII դարերում։ Սակայն երկբայելի է Ակինյանի «ինչ ինչ հերյուրելով ըստ քմաց» արտահայտությունը։ Կազմողը ոչ թե հերյուրել է «ըստ քմաց», այլ գուցե իր ձեռքի տակ ունեցել է այնպիսի աղբյուրներ, որոնց մասին մենք առայժմ պատկերացում չունենք։

[2] Մխիթարայ Գօշի Դատաստանագիրք Հայոց, էջ 154—155։

[3] Հայ եկեղեցական իրավունքը, գիրք Ա, էջ 159։

«Գալով մեր ձեռագրերի 115 Երկրորդ Նիկիական կանոններին, պետք է նկատել..., որ նրանցից սկզբի քսան կանոնները նույնն են, ինչ որ իսկական Նիկիական կանոնները, բայց ոչ հայոց ձեռագրերում եղած Նիկիականը, իսկ մնացած 95 կանոններն են ժողովածու առաքելական, տիեզերական, տեղական ժողովների կանոնների, նոր բան ամենևին չեն ներկայացնում իրենց բովանդակությամբ, նրանք բոլորն էլ անվավեր են, որովհետև Նիկիայի վավերական կանոնները քսան են»[1]։

Վերևում բերված փաստերից երևում է, որ Մխիթար Գոշը իր ձեռքի տակ չի ունեցել «այդ տեսակ կանոններ» (իմա՝ արաբերենից թարգմանված—Վ. Հ.), ինչպես կարծում է Վ. Բաստամյանցը և ոչ էլ այս կանոնախումբը կազմված է առաքելական և տիեզերական ժողովների կանոններից, ինչպես մասնակիորեն սխալվում է Ն. Մելիք-Թանգյանը։ Այդ հարցին այժմ կարելի է ստույգ պատասխանել. Մխիթար Գոշը օգտվել է Կանոնագրքի X դարի խմբագրության մի որևէ տարբերակից[2] և, որ կարևոր է, Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը աղբյուրագիտական առումով չի լծորդվում Կանոնագրքի համապատասխան բնագրերի հետ։ Սույն բնագիրը անհամեմատ ավելի հարազատ է հունարեն համապատասխան բնագրերին, քան Կանոնագրքի ունեցածը։

Սրանից հետո այնուամենայնիվ, մեզ շարունակում է հետաքրքրել այն հարցը, թե Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի կազմողը ի՞նչ բնագրեր է օգտագործել՝ հունարե՞ն, թե դրանց հայերեն հնագույն թարգմանությունները։ Վերևում հունարեն բնագրերը վկայակոչեցինք, որովհետև մինչև հիմա մեզ չեն հասել այդ կանոնախմբերի հայերեն հնագույն թարգմանությունները։ Բայց և այնպես որոշ փաստեր մեզ ստիպում են եզրակացնել, որ հեղինակը օգտվել է ոչ թե հունարեն, այլ սրանց հայերեն հնագույն թարգմանություններից։

Կանոնագրքի Ա հատորի «Հավելված» բաժնում հրատարակել էինք Մատենադարանի № 2151 ձեռագրի մագաղաթյա պահպանակի բովանդակած նյութը։ Վերջինս Բարսեղ Կեսարացու կանոնախմբի հոդվածների ոչ լրիվ ցանկն է, ապա Կանոնագրքում մտած նրա Գ, Դ, Ե, Ժ (հունարենին համապատասխան 2, 4, 8, 9 և 18-րդ) հոդվածները թերի վիճակում և Կանոնագրքում չմտած նրա հունարեն 15, 16, 17-րդ հոդվածները[3]։ Մի բնագիր էլ հրատարակել էինք նույն հեղինակի կանոնախմբի «Ծանոթագրություններ» բաժնում[4]։ Այն Կանոնագրքում մտած Բարսեղ Կեսարացու ԾԱ (հունարենին համապատասխան 87-րդ) հոդվածի հայերեն հնագույն և ամբողջական թարգմանությունն է։ Կանոնագրքից անկախ ընդօրինակությունների շնորհիվ մեզ են հասել այս երկու բնագրերը, որոնք, անշուշտ, գոյություն են ունեցել մինչև Հովհ. Օձնեցին, այսինքն՝ մինչև Կանոնագրքի հանդես գալը և հանդիսանում են Բարսեղ Կեսարացու կանոնական նամակների հայերեն հնագույն և լրիվ թարգմանության բեկորները։ Բարսեղ Կեսարացու կանոնական նամակների հայերեն հնա-

[1] Նույն տեղում, էջ 160—161։

[2] Տե՛ս վերևում, էջ XIX—XX։

[3] Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 657—661։ Տպագրական սխալի պատճառով 17-րդը դարձել է 47-րդ, էջ 651։

[4] Նույն տեղում, էջ 620—621։ Այս բնագիրը վերցրել էինք Մատենադարանի № 659 ձեռագրից, սակայն, հետագայում մեր որոնումների ժամանակ մեզ հանդիպեց դրա այլ տարբերակները, հետևյալ ձեռագրերում՝ №№ 436 (էջ 186 ա—187 ա), 822 (էջ 191 բ—193 բ), 1500 (էջ 919 ա—920 ա), 5595 (էջ 349 ա—351 բ)։

գույն և լրիվ թարգմանության փաստը մեզ իրավամբ ենթադրել է տալիս, որ նման թարգմանություն անպայման ունեցել են նաև Նիկիայի, Անկյուրիայի, Նեոկեսարիայի, Գանգրայի, Անտիոքի և Լավոդիկեի ժողովների որոշումները, որոնք ինչ ինչ պատճառներով մեզ չեն հասել։ Ն. Ակինյանի կարծիքով այս վեց կանոնախմբերի հայերեն թարգմանությունը Եզնիկը բերել է 436/437 թվականներին[1], որոնք թեև չեն օգտագործվել, բայց ընդունվել են Շահապիվանի ժողովի կողմից։ Դժվար է ասել, թե Եզնիկը բերել է այդ կանոնախմբերի թարգմանությունը։ Գուցե նա բերել է դրանց հունարեն բնագրերը և դրանք թարգմանել Հայաստանում, որ ավելի հավանական է։ Բայց որ այդ կանոնախմբերը թարգմանվել են հինգերորդ դարի 30-ական թվականներին ավագ թարգմանիչների գործունեության բուռն շրջանում, միանգամայն հավանական է։

Հետաքրքիր է նաև հետևյալ փաստը. վերևում ցույց ենք տվել, թե Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը կազմելիս ինչ կանոնախմբեր են օգտագործվել։ Տեղական ժողովներից միմիայն Սարդիկեի կանոնախումբն է դուրս մնացել Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի համար օգտագործված աղբյուրների ցանկից, թեև այն մտել է Հովհ. Օձնեցու կազմած Կանոնագրքում։ Ինչո՞ւ։ Ըստ երևույթին նշված ժողովների որոշումների հայերեն հնագույն թարգմանություններից հետո Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը կազմելիս Սարդիկեի կանոնախումբը տակավին թարգմանված չէր։ Վերջինիս թարգմանության ոճը, բառակազմությունը զգալի կերպով տարբերվում է նշված ժողովների հայերեն թարգմանություններից։ Ինչպես ճիշտ նկատել է Համազասպ Ոսկյանը, Սարդիկեի կանոնախումբը թարգմանվել է «Հունաբան դպրոցի աշակերտի մը» կողմից[2]։ Այդ թարգմանությունը, ուսումնասիրողի գնահատմամբ, «մութ է և ստրկական»[3]։ Ասել է, թե այն թարգմանվել է VI—VII դարերում, մինչև Հովհ. Օձնեցին։ Այս ենթադրությունը հաստատում է նաև մի այլ կարծիք։ Հովսեփ Գաթրճյանը անցյալ դարի 60-ական թվականներին պատրաստել էր մի ուսումնասիրություն՝ նվիրված Հայոց Կանոնագրքին։ Վերջինս անտիպ է։ Որանից երկու հատված հրատարակվել է Հ. Տաշյանի «Վարդապետութիւն առաքելոց» աշխատության 429—442 էջերում և «Հանդէս Ամսօրեայ»-ի 1949-ի № 4—12-ի 135—137 էջերում։ Գաթրճյանի համոզմամբ Կանոնագրքի V դարի ժողովածուն ներկայանում է հետևյալ բովանդակությամբ.

«1. Առոբի՝ Կանոնք Առաքելոց ԼԴ։

2. Յունական՝ ա. Կանոնք Նիկիոյ Ի, բ. Կանոնք Անկիւրայ, գ. Կանոնք Կեսարեայ, դ. Կանոնք Նիոկեսարեայ, ե. Կանոնք Գանգրայ, զ. Կանոնք Անտիոքայ, է. Կանոնք Ղաւոդիկեայ ՄԹ։

3. Հայ՝ Կանոնք Շահապիվանի Ի»[4]։

---

[1] Հանդէս Ամսօրեայ, 1949, № 4—12, էջ 105, համմտ. նույնի Քննութիւն Ս. Սահակի վերագրված կանոններու, Վիեննա, 1950, էջ 2։ Սակայն այստեղ հեղինակը որոշակի չի նշում այն մասին, թե Եզնիկը իր հետ կանոնների հունարեն բնագի՞րը, թե վերջինիս հայերեն թարգմանությունը բերեց։

[2] Սարդիկէի ժողովքի հայերէն կանոնները, Վիեննա, 1945, էջ 115։

[3] Նույն տեղում, էջ 132։

[4] Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 441—442, Հանդէս Ամսօրեայ, 1949, № 4—12, էջ 137. համմտ. Հ. Ոսկյան, Սարդիկէի ժողովքի հայերէն կանոնները, էջ 117։

Ինչպես դժվար չէ նկատել՝ Գաթրճյանը, այնուհետև Տաշյանը[1] *և Ակինյանը*[2]*, Կանոնագրքի V դարի խմբագրությունից բացառում են Սարդիկեի ժողովի կանոնախումբը, որովհետև վերջինս այդ ժամանակ հայերեն թարգմանված չէր։ Իսկ դա նշանակում է, որ Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը կազմվել է մինչև Սարդիկեի ժողովի կանոնների հայերեն թարգմանությունը՝ մինչև VI—VII դարերը։ Ելնելով սրանից կարելի է եզրակացնել, որ Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը կազմել է V դարի վերջերին, կամ VI դարի սկզբներին։*

Այս կապակցությամբ տեղին է հիշել Ակինյանի կարծիքը։ Մեզանից տարիներ առաջ նա Շահապիվանի ժողովին նվիրած ուսումնասիրության մեջ գրել է. «Համառոտութիւնս (իմա՛ Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը —Վ. Հ.) կատարված է վաղ ժամանակ մը, երբ տակավին նախնական թարգմանությունը կը գտնվեր անաղարտ վիճակի մեջ»[3]*։*

Գաթրճյանի, Տաշյանի և Ակինյանի վարկածը, թե Կանոնագրքի առաջին խմբագրությունը կազմվել է V դարում, թերևս կասկածելի է։ Գոնե այդպես կարելի է եզրակացնել Հովհ. Օձնեցու հետևյալ վկայությունից. «Վասն զի ոմանք առ ոմանս եւ ոչ ամենեքին առ ամենեսեան սոքա սերմանեալք, կամեցայ զբովանդակ զառ ի նոցանէն կանոնական սահմանեալ բան ի միում տեղւոջ գեղեցկագործ մատենիւ ի հայրապետանոցի աստ արմատացուցանել»[4]*։ Եվ մեզ այնպես է թվում, որ V դարում Հովհ. Օձնեցու սկզբունքով (ինկորպորացիայի) չեն կազմել Կանոնագրքի առաջին խմբագրությունը, այլ գործնական նկատառումներով ի մի բերելով համառոտել են ձեռքի տակ եղած առանձին-առանձին գոյություն ունեցող՝ նշված ժողովների ընդարձակ բնագրերը, հետագայում ճոխացրել և այդպես օգտագործել։ Ճիշտ է, առայժմ դժվար է այս բնագրի հանդես գալու ժամանակը ստույգ որոշել, բայց կասկածից դուրս է, որ այն խոր հնություն ունի։ Մեր ենթադրությամբ V դարի կանոնական հավաքածուն հանդիսացել է սույն կանոնախումբը, որը Օձնեցուց հետո Կանոնագրքում մուծվելով ստացել է «Կանոնք Երկրորդ Նիկիականք» անունը։ Այսպիսով, Երկրորդ Նիկիականը կազմվել է մի անձնավորության կողմից, որն իր ձեռքի տակ ունեցել է նշված կանոնախմբերի հայերեն հնագույն թարգմանությունները։ Եվ ճիշտ է Բարսեղ Սարգիսյանը, երբ այս կանոնախմբի մասին գրում է. «Բայց ինձ կը թվի, որ Նիկիականեն* անկախ և անանունե *մը գրված ըլլա»*[5]*։*

Քանի որ Հովհան Մանդակունին V դարի վերջին քառորդի անձնավորություն է, «Ուստի,—ենթադրում է Ակինյանը,—Կանոնագրքի խմբագրութիւնն ալ մոտավորապես նույն դարի վերջին քառորդին կատարված ըլլալու է»[6]*։ Եթե ճիշտ է այս ենթադրությունը, ապա կարելի է ասել, որ թերևս Հովհան Մանդակունին էլ եղել է Երկրորդ Նիկիականի կազմողը։*

Մեզ հետաքրքրում է նաև այն հարցը, թե արդյոք Հովհ. Օձնեցին Կանոնագիրքը կազմելիս իր ձեռքի տակ ունեցե՞լ է այս կանոնախումբը։ Վերջինիս մի

---

[1] *Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 230։*

[2] *Հանդէս Ամսօրեայ, 1949, № 4—12, էջ 104։*

[3] *Նույն տեղում։*

[4] *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 536։*

[5] *Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց մատենադարանի Մխիթարեանց ի Վենետիկ, հատ. Բ, Վենետիկ, 1924, էջ 619. (ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։*

[6] *Հանդէս Ամսօրեայ, 1949, № 4—12, էջ 111։*

այլ՝ «Սակս ժողովոց որ եղեն ի Հայք» փոքրիկ աշխատության մեջ, որը մտել է նաև «Գիրք թղթոց»-ում, կարդում ենք. «Առաջին ժողով արար երանելի հայրապետն մեր սուրբն Գրիգոր,... յորժամ եկն Ռստակէս ի Նիկիայ սուրբ ժողովոյն, բերելով ընդ ինքեան զգիր կանոնաց թուեալ միահամար կարգաւ տունս ԾԱ, յորս նայեցեալ սուրբն Գրիգորի սուղ ինչ յաւելումն արարեալ յեդեալ կանոնսն սուրբ հայրապետացն՝ որք ի Նիկիայն ժամանեալ ժողով»[1] (ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.)։ Եթե ընդունենք, որ Նիկիայի ժողովի քսան կանոններին (գուցե եղել է այնպիսի օրինակ, ուր Նիկիայի ժողովի կանոնները նշված են 21. հմմտ. բ ձեռագիրը՝ № 3544, որտեղ կանոնները նշված են 22)[2] Գրիգոր Լուսավորիչը «սուղ ինչ յաւելումն արարեալ» կցել է իր կանոնախումբը 30 կանոնով[3], ընդամենը 51 կանոն, ինչպես նշում է Օձնեցին վերևի մեջբերման մեջ։ Բայց դա համոզկեր չէ, որովհետև Օձնեցին նշում է. «բերելով ընդ ինքեան... տունս ԾԱ», որին նայելով Գրիգոր Լուսավորիչը նոր միայն «սուղ ինչ յաւելումն արարեալ»։ Նշանակում է՝ Օձնեցու պատկերացմամբ Արիստակեսը բերել է Նիկիայի ժողովի որոշումները բաղկացած 51 կանոններից։ Իսկ եթե ընդունենք, ինչպես վերևում ցույց տվեցինք, որ Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը բաղկացած է ոչ միայն Նիկիայի, այլև ուրիշ ժողովների՝ Անկյուրիայի, Նեոկեսարիայի, Գանգրայի, Անտիոքի, Լավոդիկեի կանոնախմբերի թվով 51 կանոններից և այն Նիկիայի անունով իր հետ բերել է Արիստակեսը, դարձյալ չի ստացվի. նախ՝ մինչև Արիստակեսի վերադարձը, տեղի էին ունեցել Անկյուրիայի, Նեոկեսարիայի (314 թ.) և Նիկիայի (325 թ.) ժողովները, իսկ մյուս ժողովները տեղի էին ունեցել Նիկիայի ժողովից՝ 325 թվականից հետո, հետևաբար, Արիստակեսը չէր կարող իր վերադարձից հետո տեղի ունեցած ժողովների որոշումները բերել, լավագույն դեպքում նա կարող էր բերել Նիկիայի, Անկյուրիայի և Նեոկեսարիայի ժողովների որոշումները, որոնք առանց Գանգրայի, Անտիոքի և Լավոդիկեի կանոնախմբերի բաղկացած են 60 կանոններից (20+25+15)։ Երկրորդ՝ Նիկիայի ժողովի որոշումներն իրականում կազմված են 20 կանոններից, և հավաստի այլ աղբյուրներից մեզ հայտնի է, որ Արիստակեսն իր հետ Հայաստան է բերել Նիկիայի ժողովի 20 կանոնները։ Այդպես էլ այն մտել է մեր մատենագրության մեջ, տակավին նրա արշալույսին (V դար)։ Մովսես Խորենացին, որը ժամանակով շատ ավելի մոտ էր Արիստակեսին, քան Հովհ. Օձնեցին, իր «Պատմութիւն Հայոց»-ում գրում է. «Այլ դարձեալ Արիստակէս արժանահաւատ բանիւ, եւ քսան կանոնեալ գլխովք ժողովոյն՝ գայ հանդիպի հօրն եւ արքային ի Վաղարշապատ քաղաքի»[4] (ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.)։ Ագաթանգեղոսը հաստատում է նույնը, բայց չի

---

[1] Գիրք թղթոց, էջ 220։ Նախապես ասենք, որ բնագրի «տունս ԾԱ»-ն այլ տարբերակում կարող էր այլընթերցում ունենալ. այդ մտայնությամբ ստուգեցինք Մատենադարանում պահվող Հովհ. Օձնեցու վերոհիշյալ աշխատության երեք օրինակները։ Սրանցից երկուսը ունեին միևնույն՝ «տունս ԾԱ» ընթերցումը (№ № 500, էջ 297 ա, 3062, էջ 68 բ), իսկ երրորդը՝ № 3076 ձեռագիրը՝ «տունս Ա» էջ 109 բ)։ Կասկածից վեր է, որ այստեղ «Ծ»-ն ընկել է անուշադիր ընդօրինակելու հետևանքով։

[2] Տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 114, առաջին տողատակ։

[3] Նույն տեղում, էջ 243—249։

[4] Տփխիս, 1913, էջ 240. տե՛ս նաև Հովհ. Դրասխանակերտցի, Պատմութիւն Հայոց, Թիֆլիս, 1912 թ., էջ 40։

նշում կանոնների քանակը[1]։ Այսպիսով, թեև Հովհ. Օձնեցին կարծում է, թե Արիստակեսը իր հետ բերել է Նիկիայի ժողովի որոշումները 51 կանոնով, իրականության չի համապատասխանում։ Մեր համոզմամբ Հովհ. Օձնեցու մոտ հիշվածը Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբն է, որը, նրա կարծիքով, իր հետ բերել է Արիստակեսը և որը Օձնեցու ժամանակ ունեցել է 51 կանոն։ Այսպիսով, մինչև Օձնեցին, մինչև Կանոնագրքի հանդես գալը, նշված ժողովների կանոնների հայերեն հնագույն թարգմանության բնագրից ծաղկաքաղ անելով, համառոտելով և պարզեցնելով կազմվել է այս կանոնախումբը Երկրորդ Նիկիական անունով[2]։ Այս վերնագիրը դրվել է այն ժամանակ, երբ սույն կանոնախումբը, Օձնեցուց հետո մուծվել է Կանոնագրքում, որպեսզի տարբերվի Նիկիայի առաջին տիեզերական ժողովի կանոնախմբից։ Վերնագիրը սկզբնապես թերևս այդպես չի եղել, այն հավանաբար եղել է «Կանոնք Նիկիականք» ձևով[3]։

Հովհ. Օձնեցին հարկ չի համարել սույն կանոնախումբը մուծել իր կազմած Կանոնագրքում, որովհետև սրա փոխարեն նա Կանոնագրքում մուծել է Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբին հիմք հանդիսացած հայերեն հնագույն և լիարժեք թարգմանությունների խմբագրությունը։ Հետագայում, Օձնեցուց հետո, այս կանոնախումբը ճոխացվել է նույն աղբյուրների հիման վրա, դարձել 114 կանոններ և մինչև X դարի առաջին կեսը, գուցե և առաջին տասնամյակներում՝ մինչև Անանիա Մոկացի կաթողիկոսը, մտել է Կանոնագրքում։

Մեր ասածը՝ ճոխացման փաստի ճշտությունը երևում է հետևյալից։

---

[1] Պատմութիւն Հայոց, աշխատութեամբ Գ. Տէր—Մկրտչեան և Ստ. Կանաեանց, Տփխիս, 1909, էջ 465—466։

[2] Ս. Տիգրանյանը կարծում է, թե Ուխտանեսի «Գիրք կանոնացն Նիկիայ» նշումը (Պատմութիւն Հայոց, հատ. Ա, Վաղարշապատ, 1871, էջ 110) ակնարկում է Հովհ. Օձնեցու այն վկայությունը, ըստ որի Արիստակեսը իր հետ բերել է Նիկիայի ժողովի 51 կանոնները (Տե՛ս Հայոց իրավունքի պատմության ներածություն, էջ 107)։ Հնարավոր է, բայց ապացուցման համար հիմքեր չունենք։

Ի դեպ, նման մի բնագիր կազմվել է ավելի ուշ շրջանում։ Վերջինս դարձյալ Նիկիայի անունով է և ունի 50 կանոն (Կանոնագրքի Ա հատորում սխալմամբ նշված է 48 (էջ 561. մեկով ավելի են նշված նաև նախորդ՝ 560-րդ էջի 21 և 22-րդ տողերի 7, 9, 7 թվերը)։ Այն գտնվում է №№ 659, 8459, 9311, ձեռագրերում, իսկ սրա մի այլ տարբերակը՝ № 657 ձեռագրում 31 կանոնով (տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 560—562, 569—570)։ Այս բնագիրը և Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը ընտրած նյութի տեսակետից ոչ մի նմանություն չունեն, օրինակ՝ կան հոդվածներ, որ Երկրորդ Նիկիականն ունի, բայց այս բնագիրը չունի (տե՛ս Նիկիայի Զ, Է, ԺԱ, ԺԵ, ԺԹ, Ի, Անկյուրիայի ԺԲ, ԺԶ, ԺԹ, Ի, Նեոկեսարիայի Ա, Գ, Զ, ԺԸ, Ի) և ընդհակառակը (Կեսարիայի Բ, Դ-Ը, Ժ)։ Այս բնագրում օգտագործված է չորս կանոնախումբ՝ Նիկիայի, Անկյուրիայի, Կեսարիայի և Նեոկեսարիայի, ընդ որում Նիկիայի կանոնախմբից վերցված է 14 հոդված՝ Ա—Ե, Ը—Ժ, ԺԲ—ԺԴ, ԺԶ—ԺԸ, Անկյուրիայից 12-ը՝ Ա—Դ, Է—ԺԱ, ԺԵ, ԺԷ, Ի, Կեսարիայից լրիվ՝ Ա—Ժ, Նեոկեսարիայից 14-ը՝ Բ, Դ, Ե, Է—ԺԷ։ Իսկ № 657-ում Նիկիայից մեկ հոդված՝ ԺԸ, Անկյուրիայից 9՝ Ա—Դ, Է—Ժ, Ի, Կեսարիայից լրիվ՝ Ա—Ժ, Նեոկեսարիայից 12-ը՝ Բ, Դ, Է—ԺԴ, ԺԶ, ԺԷ։ Բոլոր դեպքերում էլ միևնույն կանոնախմբի բերված և չբերված հոդվածների ընդհանուր քանակը համապատասխանում է Կանոնագրքում եղած նույն կանոնախմբերի հոդվածների քանակին՝ Նիկիա 20, Անկյուրիա 20, Կեսարիա 10, Նեոկեսարիա 20։ Այս բոլորը ցույց են տալիս, որ նշված ձեռագրերում պահված բնագիրը կազմվել է Կանոնագրքի համապատասխան կանոնախմբերից։ Այն ավելի ուշ շրջանում՝ XIII—XIV դարերում, Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի նման նոր կանոնախումբ վերակազմելու մի փորձ է։ Ըստ երևույթին այդպիսի կանոնախմբեր ստեղծելու անհրաժեշտությունը զգացվել է միջնադարում։

[3] Հմմտ. Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 560։

Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի հոդվածների հաջորդականության համապատասխան, օգտագործված աղբյուրներն ունեն հետևյալ համակարգը.

Ա—Ի հոդվ.՝	Նիկիայի հունարեն	1—20 հոդվ.		չի օգտագործված	12-րդը.
ԻԱ—ԼԲ	» Անկյուրիայի	»	1—25	»	3,5—10, 12, 13, 22—24-րդը
ԼԳ—ԽԵ	» Նեոկեսարիայի	»	1—15	»	14-րդը
ԽԶ—ԾԲ	» Գանգրայի	»	1—11	»	8—10-րդը
ԾԳ—ԿԴ	» Լավոդիկեի	»	24—40	»	31, 34, 38 39-րդը
ԿԵ—Հ	» Գանգրայի	»	15—20	—	—
ՀԱ—ՁԱ	» Անտիոքի	»	6—25	չի օգտագործված	10—12, 14, 15, 19—21-րդը
ՁԲ—ՃԺԳ	» Լավոդիկեի	»	2—23 45—59	»	4—8, 10, 13, 20, 49-րդը

Ի՞նչ է երևում այս աղյուսակից։ Հերթականությամբ օգտագործված են Նիկիայի, Անկուրիայի, Նեոկեսարիայի, Գանգրայի, Լավոդիկեի կանոնախմբերը, այնուհետև կրկնվում են վերջին երկու կանոնախմբերը և այս երկուսի միջև մեկ անգամ օգտագործվել է Անտիոքինը։ Ընդ որում վերևում նշված առաջին երեք կանոնախմբերը օգտագործված են գրեթե ամբողջությամբ, բաց թողնելով առանձին հոդվածներ, իսկ չորրորդ և հինգերորդ՝ Գանգրայի և Լավոդիկեի կանոնախմբերը օգտագործված են մասնակիորեն։ Այս հանգամանքը, ըստ երևույթին, հնարավորություն է ստեղծել այդ կանոնախմբերին անդրադառնալ երկրորդ անգամ։ Կարծում ենք, որ եթե այս բնագիրը մեկ անգամից և մեկ մարդու կողմից կազմվեր, Գանգրայի և Լավոդիկեի կանոնախմբերը չէին կրկնվի։ Կազմողը կվերցներ Գանգրայի կանոնախմբից այնքան, ինչքան ինքը նպատակահարմար կգտներ, հետագայում դրան չանդրադառնալու դիտավորությամբ, ինչպես արված է Նիկիայի, Անկյուրիայի և Նեոկեսարիայի կանոնախմբերի հետ, և նոր միայն կանցներ ուրիշ կանոնախմբերի։ Այդպես և Լավոդիկեինը։ Իսկ Անտիոքի կանոնախումբը, թեև օգտագործվել է մեկ անգամ, սակայն դա նշանակում է, որ սրանից արված լրացումը կատարվել է Գանգրայի և Լավոդիկեի կանոնախմբերի լրացման ժամանակ։

Այստեղ խոսեցինք կանոնախմբերի կրկնությունների մասին, բայց փաստեր կան, ուր այս կանոնախմբի տարբեր շերտերում կրկնված է միևնույն հոդվածի միտքը. օրինակ՝ Կ հոդվածում կարդում ենք. «Ոչ է պարտ ընդ հերետիկոսս ճաշել կամ աղաւթել, կամ աւրհնութիւն առնուլ ի նոցանէ»։ Սա համապատասխանում է Լավոդիկեի 32 և 33-րդ հոդվածներին[1], իսկ ավելի ներքև, ՁԴ հոդվածում գրված է. «Ոչ է պարտ հերետիկոսաց ընդ մեզ յաղաւթս կալ»։ Սա էլ համապատասխանում է Լավոդիկեի 33-րդ հոդվածին[2]։ Այս հոդվածի միտքը գտնում ենք վերևում մեջբերված Կ հոդվածում։ Հազիվ թե միևնույն հեղինակը նման կրկնություն թույլ տար[3]։

---

[1] Հմմտ. Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 236, հոդված ԼԲ, ԼԳ։

[2] Նույն տեղում, էջ 236, հոդված ԼԳ։

[3] Ի դեպ, այս ՁԴ հոդվածը չի պահվել սույն կանոնախմբի № 659 ձեռագրի տարբերակում, որովհետև սրա միտքը գտնում ենք ՂԴ հոդվածում (նույն Կ հոդվածը, որը № 659 ձեռագրում դրված է ՂԴ համարի տակ)։

Որևէ աշխատության ճոխացման, լրացման փաստը նոր երևույթ չէ հայ մատենագրության մեջ, ինչպես օրինակ կարելի է նշել «Գիրք թղթոց», «Կնիք հաւատոյ» ժողովածուները։ Որ ժամանակի ընթացքում Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը լրացվել ու ճոխացվել է վերոհիշյալից հետո, հազիվ թե վիճարկվի։ Կարելի է վիճարկել միայն ավելացված շերտերի վերաբերյալ. օրինակ՝ մեր համոզմամբ, այս կանոնախմբի սկզբնական բնագիրը, որը և Օձնեցուն ծանոթ էր, եղել են Ա—ԾԲ հոդվածները[1], որոնք վերցվել են Նիկիայի, Անկյուրիայի, Նեոկեսարիայի և Գանգրայի կանոնախմբերից։ Հետագայում մեկ ուրիշը ավելացրել է ԾԳ—ԿԴ (Լավոդիկեի 24—40) հոդվածների շերտը, իսկ մեկ ուրիշն էլ՝ ԿԵ—ՃԺԳ (Գանգրայի 15—20, Անտիոքի 6—25, Լավոդիկեի 2—23, 45—59) հոդվածների համառոտումը։ Թերևս այսպես ավելի հավանական է, որովհետև վերևում, ինչպես ցույց տվեցինք, ՁԴ հոդվածը կրկնվում է Կ-ում, որը գտնվում է երկրորդ՝ ԾԳ—ԿԴ հոդվածների շերտում, իսկ ՁԴ-ն ԿԵ—ՃԺԳ՝ վերջին շերտում։ Միևնույն հեղինակը, ինչպես նշեցինք, նման կրկնություն թույլ տալ չէր կարող։ Այսպիսով, Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի սկզբնական բնագրում եղել են Ա—ԾԲ հոդվածները, հետագայում դրան ավելացրել են ԾԳ—ԿԴ և ապա ԿԵ—ՃԺԳ հոդվածները։

Որ Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի սկզբնական բնագիրը կազմված է եղել Ա—ԾԲ հոդվածներից և մնացած հոդվածները հետագա ավելացումներ են, երևում է սրա մի այլ՝ № 659 ձեռագրի տարբերակից։ Այդ ցույց տալու համար № 659 տարբերակի հոդվածների հերթականության համապատասխան դեմ առ դեմ կբերենք Կանոնագրքի ունեցած համակարգը.

№ 659	**Կանոնագիրք**	**№ 659**	**Կանոնագիրք**
Ա.	Ա	ԺԹ.	ԺԹ
Բ.	Բ	Ի.	Ի
Գ.	Գ	ԻԱ.	ԻԲ
Դ.	Դ	ԻԲ.	ԻԲ
Ե.	Ե	ԻԳ.	ԻԳ
Զ.	Զ	ԻԴ.	ԻԴ
Է.	Է	ԻԵ.	ԻԵ
Ը.	Ը	ԻԶ.	ԻԶ
Թ.	Թ	ԻԷ.	ԻԷ
Ժ.	Ժ	ԻԸ.	ԻԸ
ԺԱ.	ԺԱ	ԻԹ.	ԻԹ
ԺԲ.	ԺԲ	Լ.	Լ
ԺԳ.	ԺԳ	ԼԱ.	ԼԱ
ԺԴ.	ԺԴ	ԼԲ.	ԼԱ
ԺԵ.	ԺԵ	ԼԳ.	ԼԲ
ԺԶ.	ԺԶ	ԼԴ.	ԼԳ
ԺԷ.	ԺԷ	ԼԵ.	ԼԴ
ԺԸ.	ԺԸ	ԼԶ.	ԼԵ, ԼԶ

[1] *Օձնեցու իմացածից մեկ հոդվածով ավելի, կամ նա իր ձեռքի տակ ունեցել է այնպիսի տարբերակ, որը պարունակել է 51 հոդված։*

№ 659	Կանոնագիրք	№ 659	Կանոնագիրք
ԼԷ.	ԼԷ	ՀԵ.	ՁԶ
ԼԸ.	ԼԹ	ՀԶ.	ՁԷ
ԼԹ.	ԼԸ	ՀԷ.	ՁԸ
Խ.	—	ՀԸ.	ՁԹ
ԽԱ.	Խ	ՀԹ.	Ղ
—.	ԽԱ	Ձ.	ՃԱ
ԽԲ.	ԽԲ	ՁԱ.	ՂԱ
ԽԳ.	ԽԳ	ՁԲ.	ՂԲ
ԽԴ.	ԽԴ	ՁԳ.	ՂԳ, ՂԴ
ԽԵ.	ԽԵ	ՁԴ.	ՂԵ
ԽԶ.	ԽԶ	ՁԵ.	ՂԶ
ԽԷ.	ԽԷ	ՁԶ.	ՂԷ
ԽԸ.	ԽԹ	ՁԷ.	ԾԴ
ԽԹ.	—	ՁԸ.	ԾԴ
Ծ.	Ծ	ՁԹ.	ԾԵ
ԾԱ.	ԾԱ	Ղ.	ԾԶ
ԾԲ.	ԾԲ	ՂԱ.	ԾԷ
ԾԳ.	ԿԵ	ՂԲ.	ԾԸ
ԾԴ.	—	ՂԳ.	ԾԹ
ԾԵ.	ԿԵ	ՂԴ.	Կ
ԾԶ.	ԿԶ	ՂԵ.	ԿԱ
ԾԷ.	ԿԸ	ՂԶ.	ԿԲ
ԾԸ.	ԿԹ	ՂԷ.	ԽԸ
ԾԹ.	Հ	ՂԸ.	ԿԳ
Կ.	ՀԱ	ՂԹ.	ԿԴ
ԿԱ.	ՀԲ	Ճ.	ՂԸ
ԿԲ.	ՀԳ	ՃԱ.	ՂԹ
ԿԳ.	ՀԴ	ՃԲ.	Ճ
ԿԴ.	ՀԵ	ՃԳ.	ՃԲ
ԿԵ.	ՀԶ	ՃԴ.	ՃԳ
ԿԶ.	ՀԷ	ՃԵ.	ՃԴ
ԿԷ.	ՀԸ	ՃԶ.	ՃԵ
ԿԸ.	ՀԹ	ՃԷ.	ՃԶ
ԿԹ.	Ձ	ՃԸ.	ՃԷ
Հ.	ՁԱ	ՃԹ.	ՃԸ
ՀԱ.	ՁԲ	ՃԺ.	ՃԹ
ՀԲ.	ՁԳ	ՃԺԱ.	ՃԺ
ՀԳ.	—	ՃԺԲ.	ՃԺԱ
—.	ՁԴ	ՃԺԳ.	ՃԺԲ
ՀԴ.	ՁԵ	ՃԺԴ.	ՃԺԳ, ՃԺԴ

Այսպիսով, երկու բնագրերի կանոնների հաջորդականության զուգորդումից երևում է, որ նախ այս կանոնախմբի՝ մեր նշած սկզբնական բնագիրը ներկայացնող Ա—ԾԲ կանոնների հերթականությունը և՛ Կանոնագրքում և՛ № 659 տարբերակում նույնն են. միայն շարունակության մեջ խախտվում է հերթականու-

թյունը, ուրեմն հասկանալի պատճառով, ընթանում է այլ համարակալմամբ։ Այնուհետև, հաջորդ՝ ՄԳ—ԿԳ կանոնները № 659 տարբերակում ամբողջությամբ տեղափոխված է ՁԷ—ՂԹ համարների տակ։ Մի կողմից այն հանգամանքը, որ Կանոնագրքի Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի Ա—ՄԲ կանոնները № 659 տարբերակում դրված են սկզբում, միևնույն հերթականությամբ, և միայն շարունակության մեջ է խախտվում կանոնների հաջորդականությունը, իսկ մյուս կողմից մեր նշած երկրորդ շերտը՝ ՄԳ—ԿԳ կանոնները, որպես ամբողջական հատված, օգտագործված է նույն տարբերակի վերջին մասում, մեզ թույլ է տալիս կրկին հավաստելու, որ Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը սկզբնապես ունեցել է 52 կանոն (կամ 51, ինչպես Օձնեցին է հաղորդում), որին ծանոթ էր Օձնեցին։

Վերևում (էջ XVII—XVIII) արդեն նշել ենք, որ Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը Կանոնագրքում մուծվել է մինչև X դարի առաջին կեսը, գուցե և առաջին տասնամյակներում, համենայն դեպս մինչև Անանիա Մոկացի կաթողիկոսը (941—965 թթ.՝ ըստ Գալուստ Տեր-Մկրտչյանի, 946—969 թթ.՝ ըստ Մաղաքիա Օրմանյանի)։ Ինչպիսի՞ փաստեր բերեցին մեզ այդ համոզման։ 1897 թ. «Արարատ»-ի մարտ և հունիս ամիսների Հավելվածում Գալուստ Տեր-Մկրտչյանը հրատարակեց Անանիա Մոկացու չորս գրությունները հետևյալ վերնագրերով ա. «Տեառն Անանիայի Հայոց կաթողիկոսի յաղագս ապստամբութեան տանն Աղուանից որ ընդ ժամանակս ժամանակս լեալ իցէ ձեռնադրութիւնն արտաքոյ սուրբ Լուսաւորչի աթոռոյն» (էջ 129—144), բ. «Տեառն Անանիայի Հայոց կաթողիկոսի պատճառ յաղագս զխոսրով նզովելոյն զԱնձեւացեաց եպիսկոպոսն» (էջ 275—277), գ. «Նորին տեառն Անանիայի Հայոց կաթողիկոսի յաղագս որ ասեն, թէ մի պատիւ հայրապետին եւ եպիսկոպոսին եւ վասն մի լինելոյ կոչմանն» (էջ 277—280), դ. «Նորին տեառն Անանիայի Հայոց կաթողիկոսի» (էջ 280—288)։ Այս գրությունները ուշագրավ և կարևոր տեղեկություններ են պարունակում ոչ միայն X դարի առաջին կեսի և հաջորդ տարիներում հայերի քաղաքական, եկեղեցական պատմության, այլև հայ բանասիրության վերաբերյալ։

Արդարացի է Ակինյանը, երբ գրում է, թե Մոկացի կաթողիկոսը երես առ երես թերթել է Հայոց Կանոնագիրքը[1]*։ Սակայն նա ոչ միայն թերթել է Կանոնագիրքը երես առ երես, այլև վերջին գրության մեջ բավական քաղվածքներ բերել Կանոնագրքի տարբեր կանոնախմբերից՝ Առաքելական, Կղեմեսի, Հարանց հետևողաց, Նիկիայի, Անկյուրիայի (սխալմամբ նշում է Նեոկեսարիայի), Կ. Պոլսի, Եփեսոսի, Բարսեղի, Սահակի, Շահապիվանի, ինչպես նաև Երկրորդ Նիկիական։ Բերում ենք վերջինիցս արված քաղվածքը. «Կարճառոտ ի կանոնաց, որ եւ այն կոչի Նիկիայի, ԻԱ գլխոյն. Պարտ է, ասէ, զիրիցունս որ զոհեցին եւ ապա դարձան եւ խոստովան եղեն ոչ ամենեւին լուծանել, աթոռոյն միայն արժանի լինել, այլ ոչ պատարագ մատուցանել եւ ի վարդապետութեան կալ»*[2]*։ Այս մեջբերումը համապատասխանում է Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի ԻԱ կանոնին, որովհետև կանոնախմբի անունը և հոդվածի համարը ճշտիվ նշում է Անանիա Մոկացին։ Ահա Կանոնագրքի համապատասխան հոդվածը. «Պարտ է զերիցունս որ զոհեցին եւ ապա դարձան եւ խոստովան եղեն՝ ոչ ամենեւին լուծանել, աթոռոյն միայն արժանի առնել, այլ ոչ պատա-*

---

1 *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 108։*

2 *«Արարատ» 1897, էջ 281։*

րագ մատուցանել, եւ ոչ ի խաւսսն կալ եւ ոչ այլ պաշտաւն պաշտել քահանայութեան։ Նմանապէս եւ սարկաւագին՝ ոչ քարոզել եւ ոչ սպասաւորել, բայց եթէ վասն յոյժ երկիւղածութեան՝ եպիսկոպոսն հրամայիցէ»[1]։ Այս մեջբերման վերջին մասը՝ սկսած «նմանապէս եւ սարկաւագին...» հատվածից Անանիա Մոկացին չի բերել, որովհետև իր քննած հարցին չէր վերաբերում։ Այս երկու հատվածների համեմատությունը ցույց է տալիս նաև, որ Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը կազմվելուց հետո մնացել է անաղարտ և նրա վրայով օտար ձեռք չի սահել։ Մյուս մեջբերումը, որը հանդիսանում է վերևում բերվածի հիմքը, Անանիա Մոկացին սխալ է հասցեագրում, ահա այն. «Նեոյ-Կեսարիայն, որ եւ այն Նիկիա անուանի, վասն երիցանց, որ ի բռնութենէ հեթանոսաց նախ քան զտանջանս զոհեցին եւ ճշմարտութեամբ դարձան, զպատիւ յաթոռոյն կալցին, այլ ի թարգմանութիւն նստել կամ պատարագ մատուցանել կամ Աւետարան կարդալ՝ ոչ ունի իշխանութիւն»։ Այս մեջբերման «որ եւ այն Նիկիա անուանի» հատվածը թվում է թե հուշում է Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի մասին, բայց այստեղ սույն կանոնը արդեն մտել է ԻԱ կանոնի տեսքով։ Մյուս կողմից այս քաղվածքի հենց սկզբի «Նեոյ-Կեսարիայն» նշումը չի կարող լինել նրա հասցեատերը, որովհետև Նեոկեսարիայի կանոնախմբում նման կանոն չենք գտնում։ Եթե Անանիա Մոկացին նկատի ունի վերջինիս Կանոնագրքի բնագրի ԺԷ կանոնը[2], ապա այն հիվանդների, նեղության և բռնության մեջ ընկածների մկրտության մասին է, թեև սրա համապատասխան հունարեն կանոնում խոսքը ոչ թե նմաններին մկրտելու, այլ քահանա ձեռնադրելու մասին է։ Անանիա Մոկացու վերևի մեջբերումը եթե լիներ ազատ շարադրությամբ, թերևս համաձայնվեինք, որ այն վերցված է Նեոկեսարիայի կանոնախմբից, բայց այն բերված է գրեթե բառացի, հետևապես կարող ենք ստույգ մատնացույց անել Կանոնագրքի համապատասխան կանոնախումբը։ Անկյուրիայի կանոնախմբի Ա կանոնում կարդում ենք. «Վասն երիցանց. որք ի բռնութենէ հեթանոսաց մինչեւ ի տանջանս ածել ի վերայ եւ մահ սպառնալ եւ նոքա առ երկիւղի զոհեցին եւ ապա ջանացան, նկրտեցան եւ ճշմարտութեամբ դարձան. վասն այսպիսեացս կամ եղեւ զի զաթոռոցն կարգն կալցին, այլ ի թարգմանութեան նստել կամ պատարագ մատուցանել կամ Աւետարան կարդալ՝ ոչ ունին իշխանութիւն»[3]։ Կարծում ենք հարցը լուծված է։

Այս ամբողջ շարադրանքից երևում է, որ Անանիա Մոկացու ժամանակ, X դարի կեսերին, Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբն արդեն մտել էր Հովհ. Օձնեցուց հետո, նրա կազմած Կանոնագրքում 34 (ԼԴ)-րդ համարի տակ։ Հնարավոր է, որ Անանիա Մոկացու ժամանակ Կանոնագիրքը եզրափակվել է Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբով։

Բարսեղ Կեսարացուն վերագրված կանոնախումբը Կանոնագրքում զետեղված է 36 (ԼԶ)-րդ տեղում։

Որոշ ձեռագրերում, օրինակ՝ №№ 835, 837, 8459, կանոնախմբի վերնագիրը թեև նման է Կանոնագրքի ունեցածին, բայց որպես հեղինակ նշված է ոչ թե Բարսեղ Կեսարացին, այլ Հովհան Ոսկեբերանը։ Ահա այդ վերնագիրը. «Տեառն

[1] Տե՛ս ներքևում, էջ 76։
[2] Հատ. Ա, էջ 186։
[3] Նույն տեղում, էջ 154։

Յովհաննու ասացեալ (№ 837-ում՝ ասաց) ի խնդրոյ սրբոյն (№ 835-ում՝ չիք սրբոյն) Բարսղի սահմանադրութիւն վասն պէսպէս եւ բիւրապատիկ ախտից»[1]

Տվյալ պահին չենք կարող ստույգ որոշել, թե դրանցից որն է սկզբնապես հանդես եկել։ Մեր կարծիքով, հավանականը առաջինն է, որովհետև Կանոնագրքի XI դարի խմբագրության մեջ այս կանոնախումբը նշված է նրա անունով։ Այդպես գիտի նաև Մխիթար Գոշը[2]*։ Ավելին. հոդվածներից մեկի կապակցությամբ Գոշը կասկած է հայտնում, թե այդ Բարսեղ Կեսարացունը լինի։ Դատաստանագրքի Ա մասի ՁՁ հոդվածում մեջբերելով վերջինիս կանոնախմբի ՄԸ կանոնը*[3] *Գոշն ավելացնում է. «Երկբայի այս կանոնք սրբոյ լինել Բարսղի, եւ թէ նորա անհնարին է լինել այս կանոնաց»*[4]*։ Այս քաղվածքից երևում է, որ Գոշը ևս սույն կանոնախումբը Բարսեղ Կեսարացունը չի համարել։*

Այն հարցը, թե տվյալ կանոնախումբը իսկապես պատկանում է Բարսեղ Կեսարացու և կամ Հովհան Ոսկեբերանի գրչին, մենք ևս բացասաբար ենք պատասխանում։ Եվ ահա թե ինչու։ Ուշադիր քննելով կանոնների բովանդակությունը և դրանք համադրելով մեր ձեռքի տակ գտնված կանոնական այլ բնագրերի հետ, նկատում ենք շոշափելի բազմաթիվ կետեր, որոնք մեզ հուշում են, թե այս կանոնախումբը աղբյուրագիտական ինչպիսի հիմքեր պետք է ունենա։ Թերևս անհրաժեշտություն չզգացվի բոլոր 272 կանոնների այդ հիմքերը նշել, մանավանդ, որ մի շարք կանոնների համար չկարողացանք ստույգ հիմքեր գտնել։ Այնուամենայնիվ, մեր ասածը ցույց տալու նպատակով կնշենք շատերից մի քանիսի աղբյուրագիտական հիմքերը։ Նախ և առաջ բնորոշ է այն, որ կանոնախմբի սկզբի հոդվածները համառոտված և խմբագրված ձևով քաղված են Կանոնագրքի Հովհ. Օձնեցու խմբագրության մեջ մտած Բարսեղ Կեսարացու կանոնախմբի կանոններից[5]*։ Թերևս այս մոտեցմամբ էլ բնագրի կազմողը թաքնվել է Բարսեղ Կեսարացու անվան տակ։ Դեմ առ դեմ կդնենք այս երկու բնագրերի և ապա մյուս աղբյուրների համապատասխան կանոնները.*

Առաջարկվող կանոնախումբ	Կանոնագիրք Հայոց, հ. Ա		
Ա կանոն	*Բարսեղ Կեսարացի*	*Գ*	*կանոն*
Բ »	»	*Ը*	»
Գ »	*Աթանաս Աղեք.*	*ԾԹ*	»
Դ »	*Բարսեղ Կեսարացի*	*ԻԴ*	»
Ե »	»	*ԻԸ*	»
Զ »	»	*ԻԹ*	»
Է »	»	*Լ*	»
Ը »	»	*ԼԱ*	»

1 №№ 8459, էջ 90 ա, 835, էջ 126 ա, 837, էջ 66 ա։ Վերնագիրն այդպիսին է նաև №№ 7060 (էջ 78 ա—116 ա), 2576 (էջ 155ա—160ա) ձեռագրերում, որոնք, սակայն, չենք ուսումնասիրել և արդյունքները նշել ծանոթագրություններում, որովհետև այդպիսիները հանդիպեցին սույն աշխատանքի տպագրվելու ընթացքում։

2 Դատաստանագիրք Հայոց, էջ 181, 187։

3 Բաստամյանցը նշում է ՄԷ, որովհետև իր օգտագործած ձեռագրում՝ № 761, այժմյան № 778-ը, նշված է ՄԷ, էջ 175 բ։

4 Դատաստանագիրք Հայոց, էջ 187։

5 Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 329—362։

Առաջարկվող կանոնախումբ	Կանոնագիրք Հայոց, հ. Ա
Թ կանոն	Բարսեղ Կեսարացի ԼԲ կանոն
Ժ »	» ԼԳ »
ԺԱ »	» ԼԴ »
ԺԲ »	» ԼԷ »
ԺԴ »	Կղեմես Ի »
ԺԵ »	» ԻԳ »
ԺԶ »	» ԿԳ »
ԺԷ »	» ԿԴ »
ԺԸ »	» ԾԲ »
ԻԴ »	» ՀԲ »
ԻԶ »	Աթանաս Լ »
ԼԲ »	Սահակ վերջնոյ Դ, ԺԱ »
ԼԳ »	Հարանց հետևողաց ԺԶ »
ԼԴ »	Գր. Լուսավորիչ ԺԶ »
ԼԵ »	Հարանց հետևողաց ԻԳ »
ԼԶ »	» ԺԱ »
ԼԹ »	» ԺԶ » Գր. Լուսավորիչ ԺԳ »
ԾԲ »	» Թ »
ԾԵ »	Նեոկեսարիա ԺԳ »
ԾԹ »	Գր. Լուսավորիչ ԻԶ »
ԿԱ »	» ԻԲ »
ՀԲ »	Գանգրա Ա, Թ »
ՀԴ »	» Դ »
ՀԹ »	Գր. Լուսավորիչ ԺԵ »
Ձ »	Գանգրա Ի »
ՁԱ »	» ԻԳ »
ՁԴ »	Գր. Լուսավորիչ Է »
Ղ »	Շահապիվան Ժ »
ՂԲ »	» ԺԱ »
ՂԶ. »	Գր. Լուսավորիչ ԺԱ »
ՃԲ »	Գանգրա ԺԶ »
ՃԴ »	» ԺԵ »
ՃԺ »	Սահակ Պարթև ԺԷ »

Եվ այսպես կարելի է շարունակել։ Վերևի նշումները ցույց են տալիս, որ այս բնագրի հեղինակը Բարսեղ Կեսարացին չէր կարող լինել։ Սույն կանոնախմբում նկատեցինք մի այլ երևույթ էլ։ Մի շարք կանոններ կրկնված են՝ մերթ համառոտ, մերթ մի փոքր ընդարձակ. այլև կան հարցեր, որոնց նվիրված է 3—4 կանոն։ Բերենք այս կարգի մի շարք փաստեր.

1. Բ և ՂԷ կանոնները վերաբերում են այն բանին, թե պատերազմում մարդ սպանելիս, սպանողի հետ ինչպե՞ս վարվել, որպես հանցապարտի՞, թե նա անպարտ է։

2. ԼԳ և ԼԹ կանոնները վերաբերում են կույսերին, որոնք դրժում են իրենց խոստումը։

3. ԼԴ և ՁԹ կանոնները վերաբերում են դիակողոպտությամբ զբաղվողներին։

4. ԼԲ և ԾԺԲ կանոնները վերաբերում են բորոտ և ուրուկ քահանաների և սարկավագների վարքագծին։

5. ԾԽԴ և ՄՀԱ կանոնները վերաբերում են հայհոյողներին։

6. ԼՁ և ԾԽՁ կանոնները վերաբերում են բորոտների և ուրուկների հետ կենակցողներին։

7. Իէ, ԾԽԹ, ՄԺԹ և ՄԻԱ կանոնները վերաբերում են ամուսնության ազատ ընտրության հարցին։

8. Ժ, ԺԱ, ԽԹ, ԾԼԴ և ԾՉԱ կանոնները վերաբերում են մերձավորների կենակցության հարցին, իսկ ՀԱ, ԾԼԲ, ՄԺԵ և ՄՀԲ հոդվածները՝ մերձավորների և խնամիների ամուսնությանը։

Մեջ ենք բերում մերձավորների ամուսնության վերաբերյալ ՀԱ և ՄԺԵ կանոնները. «ՀԱ. Եթէ ոք առնու կին ի մերձաւոր արենէ իւրմէ մինչեւ ի Գ-երորդն եւ յէ-երորդն՝ նզովեալ եղիցի եւ մեկնեսցեն ի միմեանց առաջնորդքն. եւ վասն պսակին անարգելոյ Ծ դրամ տուգանս տացէ յեկեղեցին եւ Գ ամ առ դրանն ապաշխարեսցէ. բայց վարդապետն իշխան է զինչ կամեսցի»[1]։

«ՄԺԵ. Եթէ ոք յիւր արենէ եւ ի մերձաւորէ խնամութիւն առնէ մինչեւ ի չորրորդ եւ ի հինգերորդ ազգն՝ պսակն անվաւեր լիցի եւ պսակադիրն լուծցի. Ծ դրամ տուգանս տացէ եւ ապաշխարութիւն պոռնկին եղիցի եւ ում կամի առն լիցի»[2]։

Միևնույն հարցի մասին տարբեր մոտեցում և սահմանում։ Այս փաստերը համոզում են, որ սույն բնագիրը թերևս մեկ հեղինակ չի կազմել, այլ մեկից ավելի և կամ կազմողն այնքան անփույթ է եղել, որ պատշաճ ձևով չի ընտրել և մշակել քաղվածաբար վերցրած նյութերը, որի պատճառով ստացվել են կրկնություններ։

Այսպես ուրեմն, առաջարկվող բնագիրը Բարսեղ Կեսարացու գրչին չի պատկանում, այն կեղծ գրվածք է։

Ն. Ակինյանը, հետևելով Հ. Գաթրճյանին, Սահակ Պարթևի կանոնախումբը[3] համարում է կեղծ, կարծելով, թե այն հանդես է եկել Ներսես Բ Բագրևանդացու կանոնախմբից[4] հետո։ Հետևապես, ինչպես, եզրակացնում է Ն. Ակինյանը, օգտվելու դեպքում Սահակ Պարթևի կանոնախմբի հեղինակն իր առջև ունեցել է Ներսես Բ Բագրևանդացու կանոնախումբը[5]։ Այստեղից էլ նա իր աշխատության 51—53 էջերում մի շարք շոշափելի կետեր է համադրում միմյանց և եզրակացնում, որ Սահակ Պարթևի անունով հայտնի կանոնախումբը կեղծ է և հանդես է եկել VI դարի 60-ական թվականներից հետո կամ ավելի ուշ[6]։

Շարունակելով քննական իր տեսությունը՝ Ակինյանը կարծում է նաև, որ Սահակ Պարթևին վերագրված կանոնախմբի հեղինակը օգտագործել է Բարսեղ Կեսարացու անունով հայտնի սույն կանոնախումբը։ Այս վարկածը

---

[1] Տե՛ս սույն հատորում, էջ 118։

[2] Նույն տեղում, էջ 159։

[3] Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 363—421։

[4] Նույն տեղում, էջ 475—490։

[5] Քննութիւն Ս. Սահակի վերագրուած կանոններու, Վիեննա, 1950, էջ 51։

[6] Նույն տեղում, էջ 24, 63։ Հմմտ. Ս. Տիգրանյան, Հայոց իրավունքի պատմության ներածություն, էջ 116—117։

հավաստելու համար նա վկայակոչում է Սահակ Պարթևի կանոնախմբի ԺԵ կանոնը[1], որը, ըստ Ակինյանի, թեև «Ներսէսի ԻԴ կանոնի համաձայն խմբագրված է, նկատի ունի նաև Բարսեղի (իմա՛ սույն կանոնախմբի —Վ. Հ.) ՄԺԹ և ՄԻԱ կանոնները»[2] և դեմ առ դեմ բերում նշված երեք կանոնախմբերի տվյալները[3]։

Եթե ճիշտ է այս պնդումը, նշանակում է պետք է ընդունել, որ Բարսեղ Կեսարացուն վերագրված սույն կանոնախումբը երևան է եկել մինչև Ներսես Բ Բագրևանդացու կանոնախմբի հանդես գալը՝ մինչև VI դարի կեսերը։ Սակայն այս պնդումը ապացուցելու համար փաստեր գոյություն չունեն։ Ի դեպ, Ակինյանը չի էլ կասկածում առաջարկվող կանոնախմբի վավերականության վրա։ Մինչդեռ ուրիշ փաստեր, որոնք անտեսել է Ակինյանը, տրամագծորեն հակառակ եզրակացությանն են բերում։ Այսպես. Ակինյանը չի կասկածում Կանոնագրքի Հովհ. Օձնեցու ժողովածուում մտած Սահակ Գ Ձորոփորեցու կանոնախմբի[4] վավերականության վրա[5]։ Վերջինս Կանոնագրքում մտել է «Կանոնք վերջնոյ Սահակայ գլուխք ԺԴ» խորագրով. այսինքն Հովհ. Օձնեցու համար Սահակ Գ Ձորոփորեցին, որը կաթողիկոս է եղել 677—703 թթ., հանդիսացել է վերջին Սահակը[6]։

VII դարի վերջում կամ VIII դարի սկզբում ստեղծված այս կանոնախմբից օգտվել է Բարսեղ Կեսարացուն վերագրված սույն կանոնախմբի հեղինակը։ Բերում ենք այդ փաստերը դեմ առ դեմ.

Կարծեցյալ Բարսեղ Կեսարացի

«ԼԲ. Թէ երէց կամ սարկաւագ բորոտի կամ ուրկանայ՝ միայն առանձինն յաղաւթս կացցէ, առանց խորհրդոյ. եւ եթէ վախճանի՝ պատուով թաղեսցեն։

Եւ սխնական թէ վախճանի՝ մատուսցէ քահանայն պատարագ, ելցէ ի վեր եւ տացէ հաղորդ եւ արասցէ զփշատակ նորա ի նմին աւուր, զի այն է արժանն»[7]։

Սահակ Ձորոփորեցի

«Դ. Հարցումն. Եթէ երէց ոք բորոտի կամ ուրկանայ, պա՞րտ է յառանձին աղաւթսն իւր Աւրհնութիւն եւ փառս ասել եւ աւետարանել, թէ բնաւ իսկ զինուորել։

Պատասխանի. Յառանձին աղաւթս ասել արժան է՝ Աւրհնութիւնն եւ փառս, բայց յայլ ինչ մի՛ համարձակել»։

ԺԱ. Հարցումն. Քահանայ որ սխնական է կամ խցարգել եւ պսուրբ խորհուրդն խնդրէ առ ի հաղորդել, արժա՞ն է իւրովի կատարել զհաղորդութեանն եւ զգոհանալոյն աղաւթս յարգելանի անդ կամ ի սեան, եթէ նորին իսկ մատուցողին այսօրէիկ պատշաճին։

Պատասխանի. Ջճաշակմանն պարտ է ասել, եւ զգոհութեանն ասացեալ է»[8]։

Եթե բացառենք խմբագրական աշխատանքը, նմանությունը ակներև է։ Հիշենք, որ բացի Սահակ Գ Ձորոփորեցու այս վկայությունից կանոնական գրականության մեջ նման տեղեկություն այլուստ մեզ ծանոթ չէ։ Այստեղից

---

[1] Կանոնագիրք Հայոց, հտ. Ա, էջ 382։ Ակինյանը նկատի ունի Իէ կանոնը։

[2] Քննութիւն Ս. Սահակի վերագրուած կանոններու, էջ 53։

[3] Նույն տեղում, էջ 53—54։

[4] Կանոնագիրք Հայոց, հտ. Ա, էջ 506—513։

[5] Քննութիւն Ս. Սահակի վերագրուած կանոններու, էջ 13։

[6] Ս. Տիգրանյան, Հայոց իրավունքի պատմության ներածություն, էջ 147—149։

[7] Տե՛ս սույն հատորում, էջ 108—109։

[8] Կանոնագիրք Հայոց, հտ. Ա, էջ 508—509, 511։

հարց է առաջանում, եթե Բարսեղին վերագրված սույն կանոնախումբը հանդես է եկել մինչև VI դարի կեսերը, գուցե ավելի վաղ՝ մինչև Ներսես Բ Բագրևանդացու կանոնախմբի հանդես գալը, ինչպես երևում է Ակինյանի բերած փաստերի համադրումից, ապա ինչպե՞ս կարող էր նրա հեղինակը օգտվել VII դարի վերջում ստեղծված Սահակ Գ Ձորոփորեցու կանոնախմբից։ Նշանակում է Սահակ Պարթևի կանոնախմբի ԻԷ կանոնը իր հիմքում չի ունեցել սույն կանոնախմբի նշված կանոնները, ինչպես թվում է Ակինյանին, և Բարսեղին վերագրված այս կանոնախմբի ստեղծման ժամանակը պետք է ետ բերել և դա ճիշտ կլինի։ Այս պարագան ցույց է տալիս, որ սույն կանոնախումբը հանդես է եկել VII դրանից հետո, համենայն դեպս Սահակ Գ Ձորոփորեցուց հետո։ Եվ այդ պատճառով էլ այն չի մտել Հովհ. Օձնեցու ժողովածուի մեջ, որովհետև այդ ժամանակ տակավին գոյություն չուներ։ Այս դեպքում, արդեն, կհանգենք հակառակ եզրակացության. այն է՝ Ներսես Բ Բագրևանդացին, ինչպես և կարծեցյալ Բարսեղ Կեսարացու սույն կանոնախմբի հեղինակը օգտվել են Սահակ Պարթևի կանոնախմբից[1]։ Այլ հարց է, որ ներկա ձևի մեջ Սահակ Պարթևի կանոնախումբը կարող է որոշ չափով հեռացած լինել իր սկզբնական բնագրից։ Եթե նկատի ունենանք այն փաստը, որ սույն կանոնախմբում չի օգտագործված Սիոն կաթողիկոսի (Պարտավի 768 թ.) կանոնախումբը, ապա կարելի է ենթադրել, որ մեզ հետաքրքրող բնագիրը հանդես է եկել մինչև Հովհ. Օձնեցին. բայց միակ այդ փաստը բավարար չէ նման ենթադրության հենակ ծառայելու, իսկ այլ փաստեր առայժմ մեզ հայտնի չեն։ Բոլոր դեպքերում փաստն այն է, որ սույն կանոնախումբը չի մտել Հովհ. Օձնեցու ժողովածուում և հանդես է գալիս այն նյութերի շարքում, որոնք ավելացվել են Հովհ. Օձնեցուց հետո մինչև X դարի վերջերը։ Այստեղից եզրակացնում ենք, որ այն եղել է Կանոնագրքի մինչև XI դարի խմբագրությունում։ Անանիա Մոկացի կաթողիկոսը իր նամակներում[2] թեև մեջբերումներ չի կատարել ներկա կանոնախմբից, ինչպես Առաքյալների, Կղեմեսի, Նիկիայի և այլ կանոնախմբերից, կարող ենք ենթադրել, որ այդ ժամանակ այս կանոնախումբը տակավին մուծված չէր Կանոնագրքում, սակայն հնարավոր է, որ Մոկացու ժամանակ այն եղել է Կանոնագրքում, բայց դրա օգտագործման անհրաժեշտությունը նա չի զգացել։

Ընդհանուր առմամբ հայ եկեղեցու պաշտամունքի և ծիսական հարցերը այստեղ քիչ տեղ են բռնում, ավելի շատ ավատական հասարակության ապրելակերպի, առօրյա կյանքի, հոգևորականության ցածր աստիճանի, մասնավորապես քահանաների վարքագծի հնարավոր խախտումները խափանելու նպատակով կանոնական սահմանումներ են, օրինակ, ԾԽԱ կանոնում կարդում ենք. «Թէ ոք ի մտի դնէ պոռնկել ընդ կնոջ իշխանի եւ յորոգայթ մահու անկանի, արիւն նորա ի գլուխ նորա եղիցի»[3]։ Կանոնական որոշումներում գաղտնի պոռնկության մասին բազմաթիվ կանոններ կան ընդհանրապես, բայց այստեղ հարցը մասնավորված է իշխանի կնոջ վերաբերյալ։ ԾՆ կանոնը սահմանում է, որ եթե արհեստավորը պատվիրատուի նյութից գողանա, ապա չորեքպատիկը վճարե կամ ապաշխարե[4]։ ԾԻՆ կանոնով դատապարտվում են նրանք, ովքեր

[1] Հմմտ. Հ. Տաշյան, Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 217—218, 229, 239։

[2] «Արարատ», 1897։

[3] Տե՛ս սույն հատորում, էջ 135։

[4] Նույն տեղում, էջ 126։

թատրոնի օթյակում կնոջ հետ ներկա են գտնվում ներկայացման[1]։ ՃԿԴ կանոնը կարգավորում է ծնողների ժառանգության բաժանման հարցը, սահմանելով, որ երկու քույրերը պետք է ստանան մեկ բաժին[2]։ ՃՁԸ հոդվածը խիստ դատապարտում է արհեստական վիժում կատարողներին[3], իսկ ՀԳ կանոնը՝ հղիանալուց արհեստական կերպով խուսափողներին[4]։ ՁԸ հոդվածը սահմանում է, որ ով «հրդեհիցէ զարդար վաստակս՝ տուժեսցի ընդ միոյն չորեքկին» կամ ապաշխարե տասը տարի[5]։ Հղի կինը եթե հրաժարվում է ամուսնու հետ կենակցելուց, իսկ ամուսինը դրա համար նրան ծեծում է, ապա վերջինս հանցապարտ է (ՂԱ)[6]։ Հիվանդներին պետք է բժշկել սուրբ դեղերով, այլապես բժշկողները մեղավոր են (ՃՁԹ)[7]։ Այն երկրի թագավորը, որը լինում է նախահարձակ, իրավունք չունի զոհաբերություն (մատաղ) անելու (ՃՂԸ)[8]։ Եթե վաճառողը սուտ երդմամբ կգովի իր ապրանքը իրացնելու նպատակով՝ նա արժանի է նզովքի (ՄՃ)[9]։ ՄԺԲ կանոնում խոսվում է ծնունդի ժամանակ ծանր վիրահատության և անհրաժեշտության դեպքում մեղավորներին պատժելու մասին[10]։

Ամուսնության և պսակի մասին այս կանոնախմբում էլ կան բազմաթիվ կանոններ, սակայն որոշ առումով հետաքրքիր է ՃԽԹ կանոնը, ուր կարդում ենք, որ եթե ազնիվ դիտավորությամբ զույգը ամուսնանում է, իսկ սրանց ծնողները համաձայն չեն, ապա գործը պետք է գլուխ բերել. «զի լաւ է ի ծնաւղաց անարգիլ քան ուրանալ յԱստուծոյ»[11]։ Այս հոդվածը, ըստ էության, Սահակ Պարթևի կանոնախմբի Իէ հոդվածի և Պողոս առաքյալի առ Եփեսացիս թղթի (Ե, 31) ոգու վերաշարադրումն է։

Վերևում շարադրված կանոնների նման կան այլ բնույթի ուրիշ կանոններ ևս, օրինակ, ՁՁ, ՃԺԵ, ՃԻԷ, ՃԻԹ, ՃԼՁ, ՃՂԳ, ՃՂԴ, ՃՂԵ, ՃՂՁ և այլն։ Իսկ մի շարք կանոններ, որոնց աղբյուրագիտական հիմքերը չկարողացանք որոշել, թերևս հեղինակը վերցրած լինի սովորույթի իրավունքից։

Ինչպես տեսնում ենք, նշված և չնշված նման կանոնները դուրս են գալիս դավանանքի և պաշտամունքի ծիսական հարցերի նեղ շրջանակներից։ Եվ որպես այդպիսին, սույն կանոնախումբն իր ընդգրկումներով և ծավալով կարծես մի առձեռն կանոնագիրք է մայր Կանոնագրքում։ Եվ այդ է պատճառը, որ Մխիթար Գոշը իր Դատաստանագրքի երկրորդ մասում այս կանոնախմբից օգտվել է (Գոշ ՂԳ՝ Իէ, ՂԴ՝ ՁԸ, ՂԵ՝ ՃԵ, Ճ՝ ՄԱ, ՃԱ՝ ՄԲ) ավելի հաճախ, քան որևէ այլ կանոնախմբից։

Գրիգոր Աստվածաբանին վերագրված կանոնախումբը *Կանոնագրքի համակարգում դրված է 37 (Լէ)-րդ տեղում։ Այս կանոնախմբի վավերականությունը պարզ չէ. օրինակ՝ Տաշյանը այն համարում է կեղծ[12], թեև փաստեր չի*

[1] *Նույն տեղում, էջ 130։*
[2] *Նույն տեղում, էջ 143։*
[3] *Նույն տեղում, էջ 151։*
[4] *Նույն տեղում, էջ 119։*
[5] *Նույն տեղում, էջ 122։*
[6] *Նույն տեղում, էջ 122—123։*
[7] *Նույն տեղում, էջ 151—152։*
[8] *Նույն տեղում, էջ 154։*
[9] *Նույն տեղում, էջ 155։*
[10] *Նույն տեղում, էջ 158։*
[11] *Նույն տեղում, էջ 137։*
[12] *Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 72, 149։*

բերում։ Ճիշտ է, Աստվածաբանի գրվածքներում չենք հանդիպում նման կանոնական գրությունների, բայց որոշ փաստեր,—իսկ թե դրանք որքանով են հավաստի՝ առայժմ չենք կարող պնդել,—մեզ խորհրդածությունների առիթ են տալիս. օրինակ՝ կանոնախմբի նախաբանում, Ա և Բ կանոններում, երբ խոսվում է հերձվածների մասին, հիշվում են Արիոսը, Մակեդոնը, և սրանց առնչությամբ Նիկիայի և Կ. Պոլսի տիեզերական ժողովների որոշումները, սակայն խոսք չկա Նեստորի և Եփեսոսի տիեզերական ժողովի որոշումների մասին։ Մի այլ օրինակ. ԺԷ կանոնում, երբ խոսվում է Աթանաս Աղեքսանդրացու աքսորման մասին, հեղինակը գրում է, որ վերջինս «**ազդ արարեալ առ մեզ** *ի ձեռն գրոյ...*»[1]*։ (Ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։ Այս փաստերը տպավորություն են ստեղծում, որ սույն կանոնախումբը հանդես է եկել IV դարում՝ մինչև 431 թ. Եփեսոսի ժողովը։*

Այս առումով պակաս հետաքրքիր չէ նաև հնագույն բառերի գոյության փաստը այստեղ. օրինակ՝ **գտակ** *(սկզբնապատճառ, հնարող),* **արտագրել** *(մերժել, արտաքսել, տարագրել),* **լրակցութիւն** *(բովանդակություն, միաբան),* **համապատիւ** *(պատվակից),* **ծանրաբեռ**, **արտադրել** *(բացատրել, ճարել, վճռել, մեկնել)* **գտանիլ** *(լինել),* **բարեձեւութիւն**, **ակատան** *(ապահով վիճակ, ամրություն),* **պատուճասակոծ** *և այլն, որոնք գտնում ենք V դարի հեղինակների գրվածքներում կամ այդ ժամանակ կատարված թարգմանություններում. օրինակ՝ Եզնիկ, Եղիշե, Ագաթանգեղոս, Մովսես Խորենացի, Հովհ. Մանդակունի, Պլատոն, Բարսեղ Կեսարացի, Գրիգոր Նյուսացի, Փիլոն, Եվսեբիոս և այլն։*

Իհարկե, այս փաստերը բավարար չենք համարում խնդրի վերջնական լուծման համար, մանավանդ եթե նկատի ունենանք ԻԳ կանոնը, ուր արգելվում է եպիսկոպոսների ամուսնությունը, որը ուշ ժամանակի արտահայտություն է, գոնե մեր իրականության մեջ։ Համենայն դեպս, եթե ճիշտ է Տաշյանի կարծիքը, մնում է ենթադրել, որ կեղծողը այդ բանը կատարել է բավական նուրբ կերպով, կամ էլ Գրիգոր Աստվածաբանի առանձին գրվածքներից նա քաղվածաբար այնպես է օգտվել, որ առաջին դեմքով գրելու ձևը պահվել է։

Դվինի 645 թ. ժողովի կանոնախումբը *Կանոնագրքում գրավում է համակարգի 38 (ԼԸ)-րդ տեղը։ Այս ժողովի որոշումները պահպանվել են միայն Կանոնագրքում։*

Ուսումնասիրողները գրեթե բոլորն էլ ընդունում են, որ Ներսես Գ Շինողի օրոք տեղի է ունեցել երկու ժողով՝ 645 թ., ուր սահմանվել են այս կանոնները և 648 թ. (Լեոն ընդունում է 650 թ.)[2]*, ուր մերժվեց բյուզանդական կայսր Կոստանդինոս Գ-ի պահանջը՝ հայ-բյուզանդական եկեղեցական միություն կազմելու մասին։*

Ն. Մելիք-Թանգյանի կարծիքով Ներսես Գ Շինողի ժամանակ Դվինում հրավիրվել է մեկ ժողով՝ 648 թ. և այստեղ էլ սահմանվել են վերևում նշված կանոնները[3]*։ Մեր նպատակը չէ որոշել ժողովի ստույգ տարեթիվը, առայժմ այդ խնդիրը խիստ դժվար է՝ բավարար փաստեր չլինելու պատճառով։ Այս կանոնախմբի վերնագրից երևում է, որ մեզ հետաքրքրող ժողովը տեղի է ունեցել Կոստանդինոս Գ կայսեր չորրորդ տարում, այսինքն 645 թ.։ Այս տեղեկությունը հաստատող վկայություններ չունենք այլուստ։ Անկախ ժողովի*

[1] *Տե՛ս սույն հատորը, էջ 194։*

[2] *Հայոց պատմություն, հատ Բ., Երևան, 1947, էջ 324, 326։*

[3] *Հայոց եկեղեցական իրավունքը, Ա գիրք, էջ 390։*

տարբեթվից, տեսնենք, թե այս կանոնախմբի մասին հայ մատենագրության մեջ ինչպիսի հիշատակության ենք հանդիպում։

Սույն կանոնախմբի սահմանման մասին ժամանակակից և ժամանակով մոտ պատմիչները ոչինչ չեն հաղորդում։ Ճիշտ է, Սեբեոսը[1], Հովհաննես Դրասխանակերտցին[2] և Ասողիկը[3] պատմում են Դվինի մի ժողովի մասին, որը տեղի է ունեցել Կոստանդինոս Գ կայսեր Հայաստան գալուց չորս տարի առաջ (ըստ Սեբեոսի), կամ երկու տարի առաջ (ըստ Հովհ. Դրասխանակերտցու, Վարդանի[4]), հավանաբար 648 թվին, բայց ժողովում սահմանե՞լ են առաջարկվող կանոնները, այդ մասին ոչինչ չեն ասում. միայն նշում են, որ ժողովում մերժվել է հայ-բյուզանդական եկեղեցական միություն կազմելու կայսերական առաջարկը։ Վերջինիս մասին, նույնիսկ չի հիշում Սամուել Անեցին[5]։ Կիրակոս Գանձակեցին բոլորովին այլ բան է հաղորդում. Ներսես Գ Շինողը Բագավանում հրավիրել է մի աշխարհաժողով շարականների երգեցողության մեջ միօրինակություն մտցնելու նպատակով[6]։

Բարեբախտաբար մեզ հասել են Հայաստանում տեղի ունեցած ժողովների մի քանի ցուցակներ։ Այդ ցուցակներից հնագույնը Հովհ. Օձնեցու կազմածն է, բայց այստեղ, դժբախտաբար, ոչինչ չի արձանագրվել սույն կանոնախումբը սահմանող ժողովի մասին[7]։ Ճիշտ է, Հովհ. Օձնեցին նշում է. «Ի սկզբան թուականութեանս Հայոց, վեցերորդ ժողով արար տէր Ներսէս ի Դուին...։ Զայս ժողով արար տէր Ներսէս, հակառակ ժողովոյն Քաղկեդովնի»[8] կամ «Նախ քան զմեզ հաստատեալ էին ի սուրբ հաւատ միութեան անպականաբար, ի ձեռն տեառն Ներսէսի որ ի Դուին հաւաքեալք ընդ ձեռամբ նորա»[9]։ Սակայն այս վկայությունները վերաբերում են Ներսես Բ Բագրևանդացու հրավիրած ժողովին[10]։

Մխիթար Գոշի մի նամակում, որը պահվել է մեր Մատենադարանի №№ 2966 (էջ 63բ—80ա), 3062 (էջ 165ա—176բ) ձեռագրերում, բերվում է նման մի ցուցակ։ Այստեղ ևս խոսքը գնում է վերևում նշված Ներսես Բ Բագրևանդացու հրավիրած ժողովի մասին։ Սակայն զարմանալին այն է, որ Մխիթար Գոշը Դատաստանագիրքը կազմելիս օգտվել է այս կանոնախմբի Է—ԺԲ կանոններից[11] առանց իր աղբյուրը հիշելու, ինչպես վարվում է այլ դեպքերում, մինչդեռ Հայաստանում կայացած ժողովների իր կազմած ցուցակում չի նշում այս ժողովը։ Գուցե դա բացատրվում է նրանով, որ Գոշի նամակում բերված այդ ցուցակը վերցված և համառոտված է Հովհ. Օձնեցու վերևում նշված «Սակս ժողովոց որ եղեն ի Հայք» ցուցակից։

Ստեփանոս Օրբելյանի Պատմության ԿԹ՝ «Թուղթ վասն հաւատոյ եւ

[1] Սեբեոսի եպիսկոպոսի պատմութիւն, Երևան, 1939, էջ 145։

[2] Հովհ. Դրասխանակերտցի, Պատմութիւն Հայոց, Թիֆլիս, 1912, էջ 87։

[3] Ասողիկ, Պատմութիւն տիեզերական, էջ 91։

[4] Վարդան Բարձրբերդցի, Պատմութիւն տիեզերական, Մոսկվա, 1861, էջ 95։

[5] Հաւաքմունք ի գրոց պատմագրաց, հրատ. Ա. Տեր-Միքելյան, Վաղարշապատ, 1893, էջ 80—83։

[6] էջ 61—62։

[7] Գիրք թղթոց, էջ 220—223։

[8] Նույն տեղում, էջ 221։

[9] Նույն տեղում, էջ 223։

[10] Նույն տեղում, էջ 72—75։

[11] Դատաստանագիրք Հայոց, մասն Ա, ԾԴ—ԾԷ, մասն Բ, ԾԳ—ԾԴ։

կարգաց եկեղեցւոյ յարեւելեան աշխարհէս առ կաթողիկոսն Հայոց տէր Գրիգոր...» գլխի[1] մի քանի էջերում (էջ 453—455) բերվում է նման մի ցուցակ, բայց մեզ հետաքրքրող ժողովի մասին դարձյալ ոչ մի խոսք։ Այսպես է դրությունը Մատենադարանի № 2335 ձեռագրի (1421 թ. ընդօրինակություն) 33բ—36բ էջերում պահվող արտաքին և հայոց ժողովների մի այլ ցուցակում։

Թե ինչով կարելի է բացատրել այդ լռությունը, դժվար է հաստատ բան ասել. թերևս ենթադրաբար ասվի, որ եթե բացառենք Շահապիվանի ժողովը, ապա Հովհ. Օձնեցու, Մխիթար Գոշի, Ստեփանոս Օրբելյանի մոտ նշված են այն ժողովները, որոնք արծարծել են արտաքին վտանգի հետ կապվող դավանաբանական հարցեր՝ հայ եկեղեցին պատնեշելու համար օտար եկեղեցիների ազդեցությունից և միությունից, դրանով իսկ պահպանելու հայ եկեղեցու անկախությունը և ապա հայ ժողովրդի ազգային դեմքը։ Իսկ այն ժողովները, որոնք նվիրված են եղել քրիստոնյա հայ համայնքի ներքին կյանքում կարգ ու կանոն հաստատելուն, առօրյա ապրելակերպի ավանդական կարգերի պահպանմանը և կամ ծիսական հարցերին, չեն մտել պատմիչների երկերում և նշված ցուցակներում։ Այս բանը, կարծեք, երևում է Մխիթար Գոշի վերևում բերված նամակից։ Ժողովները թվարկելուց հետո նա ավելացնում է. «Գլխաւոր ժողովք ի Հայք այդոքիկ են, զի զաղանդն մերժեցին զչար եւ ոչ ընկալան»[2]։ Ուրեմն, նրա և մյուսների նպատակը ոչ թե Հայաստանում տեղի ունեցած բոլոր ժողովների ցուցակ կազմելն է, այլ գլխավոր ժողովների, իսկ գլխավորը, նրանց պատկերացմամբ, այն է, որ նշեցինք վերևում։ Թերևս սրանով բացատրվի, թե ինչու Հովհ. Օձնեցին ժողովների իր կազմած ցուցակում անտեսել է ոչ միայն Ներսես Բ Բագրևանդացու[3] և Ներսես Գ Շինողի (առաջարկվող բնագիրը), այլև 719 թ. իր հրավիրած Դվինի[4] ժողովների մասին նշել, մինչդեռ 726 թ. Մանազկերտի իր հրավիրած ժողովը մտել է նշված ցուցակում[5]։

Նման մոտեցումը արտացոլումն է հայ միջնադարյան պատմագրության մեջ իշխող այն մտայնության, թե պետք է նշել կամ արձանագրել անսովոր, քաղաքական նշանակություն ունեցող և մարդկանց առօրյա ապրելակերպը բեկբեկող արտաքին և ներքին իրադարձությունների և ոչ թե հասարակության համապազօրյա կրկնվող «անփոփոխ» վիճակի մասին։

Այս մոտեցումը, կարծես, խախտել է Գրիգոր Տաթևացին իր «Գիրք հարցմանց»[6] աշխատության իններորդ հատորի Ը պրակում. այն վերնագրելով «Առանձին ժողովք Հայոց»[7], ուր խոսում է յոթ ժողովների մասին՝ Շահապիվան, Կարին, Դվին, Մանազկերտ, Պարտավ, Վաչագան և Սիմոն։ Ի տարբերություն վերևում նշված ցուցակների, Գրիգոր Տաթևացին այստեղ խոսում է մեզ հետաքրքրող՝ Դվինի ժողովի մասին։ Բերում ենք այդ հատվածը լրիվ. «Երրորդ ժողովն է Դվնայ, ի չորրորդ ամի թագաւորութեանն Կոստանդեայ Հռոմոց, հրամանաւ մեծի կաթողիկոսին Հայոց Ներսէսի Շինողի եւ այլ է եւ Ժ եպիսկոպոսաց եւ վարդապետաց բազմաց եւ իշխանաց։ Եւ նորոգեցին

---

1 *Թիֆլիս, 1910, էջ 449—460։*

2 *№№ 2966, էջ 67բ, 3062, էջ 167բ։*

3 *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 475—490։*

4 *Նույն տեղում, էջ 514—535։*

5 *Գիրք թղթոց, էջ 223։*

6 *Կ. Պոլիս, 1729։*

7 *Նույն տեղում, էջ 544—545։*

զթուլութիւն եւ զերկպառակութիւն ինչ եկեղեցւոյ եւ հաստատեցին գիրս կանոնականս Բժ-ան գլխոց»[1]։ Եվ կարելի է ասել, Դվինի այս ժողովի մասին, թեև անագան, բայց մատենագրական միակ վկայությունն է սա։ Մեզ թվում է, որ Գրիգոր Տաթևացին այս տեղեկությունը վերցրել է ոչ թե հնագույն պատմիչների երկերի վկայություններից, այլ Կանոնագրքից։

Թե ինչո՞ւ Հովհ. Օձնեցին այս կանոնախումբը չի մուծել իր կազմած Կանոնագրքում, թերևս բացատրվի վերևում նշված հանգամանքով, իսկ եթե մեր նշումը ճիշտ չէ, գուցե ենթադրվի, որ Հովհ. Օձնեցին տեղեկություն չուներ այդ ժողովի մասին կամ ավելի ճիշտ՝ այդ ժողովի որոշումների բնագրի մասին։

Ժողովի մասնակիցների մասին կարելի է ասել հետևյալը։ Մ. Օրմանյանը կարծում է, թե ժողովի մասնակիցները եղել են 16 անձնավորություն, իսկ 17-րդը՝ Հակոբոս Պալունյանց եպիսկոպոսը Ջամչյանի ավելացրածն է[2]։ Այս դիտողությունը ճիշտ չէ։ Նշված անվան հանդիպում ենք Կանոնագրքի գրեթե բոլոր ձեռագրերում։

Կանոնների տակ ստորագրված 17 մասնակիցներից երկուսի անուններին հանդիպում ենք այլ աղբյուրներում, օրինակ՝ Ստեփանոս Օրբելյանը հիշում է Հովհաննես Մարդպետական եպիսկոպոսին, որը Եզր կաթողիկոսի, Մաթուսաղա Սյունյաց եպիսկոպոսի և այլ եպիսկոպոսների հետ ստորագրել է Հերակլ կայսեր ուղարկված հավատո գրի տակ[3]։ Գրիգոր Անձևացյաց եպիսկոպոսի անունը մի քանի անգամ հիշվում է «Գիրք թղթոց»-ում[4] և Ուխտանեսի Պատմության մեջ[5]։

Մ. Օրմանյանը Վանանդի Իսրայել եպիսկոպոսին[6], իսկ Հ. Աճառյանը՝ Տայոց Իսրայել եպիսկոպոսին[7] ենթադրաբար նույնացնում են Իսրայել Ա Ոթմսեցի ապագա կաթողիկոսի հետ։ Այս երկու ենթադրություններից մեկն ու մեկը կարող է ճիշտ լինել, բայց ոչ մեկն էլ փաստերի վրա չի հենվում։

Այնուհետև ցանկանում ենք կանգ առնել մի այլ հարցի վրա ևս։ Մխիթար Գոշը իր Դատաստանագրքում օգտագործել է առաջարկվող կանոնախմբի վերջին վեց՝ Է—ԺԲ կանոնները։ ԺԱ կանոնի սկզբի հիմնական մասը նա օգտագործել է Դատաստանագրքի Բ մասի ԾԳ հոդվածում, մեզ հետաքրքրող մասը բերելով գրեթե նույնությամբ։ Այս և Գոշի նշված հոդվածների էական տարբերությունն այն է, որ Կանոնագրքի «կռուով և պատուհասիւ» բառերի փոխարեն Դատաստանագրքում կարդում ենք «և կոռով և պահակութեամբ»[8]։ Գոշի Դատաստանագրքի հրատարակիչ Վ. Բաստամյանցը այս մասին տրված ծանոթագրության մեջ գրում է հետևյալը. «Միայն մեր օրինակի մեջ (հին №-ը՝ 492, նոր №-ը՝ 488 —Վ. Հ.) և № 489 Կարապ. մեջ (այժմյան №-ը՝ 209 —Վ.Հ.) **կոռով**, իսկ մյուս օրինակների մեջ և կանոնի մեջ՝ **կռուով**»[9]։

---

1 Նույն տեղում, էջ 544—545։

2 Ազգապատում, Բեյրութ, 1959, էջ 712։

3 Պատմութիւն..., էջ 119։

4 էջ 146, 149, 151։

5 Հատոր Բ, Վաղարշապատ, 1871, էջ 55, 57, 64։

6 Ազգապատում, էջ 713։

7 Հայոց անձնանունների բառարան, հատ. Բ, էջ 393։

8 Մխիթարայ Գօշի դատաստանագիրք Հայոց, էջ 412։

9 Նույն տեղում, էջ 412, ծանոթ. 921։

Սակայն Գոշի Դատաստանագրքի մեր Մատենադարանում և այլուր պահվող 29 ձեռագրերում այդ հատվածի ստուգումները ցույց տվեցին, որ քանի ձեռագրերում պահվել է «և կոռով և պահակութեամբ»[1], մեկում՝ «և կոռով և սուղրայով»[2], երկուսում՝ «և կոռովութեամբ և պահակութեամբ»[3], երկուսում՝ «և կոռով և պահսուղրայովակութեամբ»[4], երկուսում՝ «և կռով և պահակութեամբ»[5], վերջին երկուսում՝ «և կռուով և պահակութեամբ»[6] ընթերցումները։

Ակադ. Հ. Մանանդյանը ուշադրություն դարձնելով «և կռուով և պատուհասիւ» հատվածի փոխարեն «և կոռով և պահակութեամբ» փոփոխության վրա, գրում է․ «Կոռ»-ը, իմ կարծիքով, հիշատակված է եղել նաև Դվնի 645 թվի ժողովի ԺԱ կանոնում։ Այս վկայությունը, որ ամենահինն է ու կարևորը, անհայտ է մնացել մինչև այժմ, որովհետև «կոռ»-ի վերաբերյալ հատվածը կանոնում աղճատվել և փոփոխման է ենթարկվել ագետ գրիչների կողմից»։ Ապա դեմ առ դեմ դնելով Կանոնագրքից և Դատաստանագրքից վերցրած համապատասխան հատվածները շարունակում է. «Այս համեմատությունից պարզ երևում է, որ Դվնի կանոնում բնագիրն աղճատված է և «կռուով և պատուհա-

[1] Տե՛ս մեր Մատենադարանի ձեռագրերը №№ 2750, էջ 129ա, 2776, էջ 136ա, 2775, էջ 183ա, 3291, էջ 95ա, 2593, էջ 138ա, 6890, էջ 100բ, 6398, էջ 89բ, 3562, էջ 131բ, 7580, էջ 6բ, 8938, էջ 392բ, 2383, էջ 61ա, 8245, էջ 52բ, 2635, էջ 202ա, 209, էջ 137ա, 488, էջ 70ա, 485, էջ 125ա, 486, էջ 76ա, (վերջին չորս ձեռագրերը Վ. Բաստամյանցի օգտագործածներն են) Ջմմառայի, Լենինգրադի Սալտիկով-Շչեդրինի անվան գրադարանի ձեռագրերը (Երևանի Մատենադարանի միկրոֆիլմերի ֆոնդ, համապատասխանաբար №№ 365, էջ 200ա, 133. վերջին ձեռագրի էջերը համարակալված չեն, հոդված ՃԺԶ), Վենետիկի ձեռագիր, էջ 465 (այս և XIX դարում սրանից ընդօրինակված Թբիլիսիի ձեռագրերի ընթերցումները շնորհակալությամբ վերցրինք Խ. Թորոսյանից)։

[2] № 6496, էջ 332բ,։ «Սուղրայով» ընթերցումն այս և մի քանի այլ ձեռագրերում անցել է ամենայն հավանականությամբ № 488 ձեռագրից, տե՛ս ծանոթ. 4։ «Սուղրան» որպես կոռ գործածում է Զաքարիա Սարկավագը, նա գրում է. Ամիրգունա խանը «բազմացոյց զսուխրայն՝ այսինքն կոռն» (Պատմագրութիւն, հատ. Ա, Վաղարշապատ, 1870, էջ 46. հմմտ. Առ. Դավրիժեցի, էջ 84)։

[3] №№ 10311, էջ 334բ—335ա, 3788, էջ 287։

[4] №№ 8926, էջ 295բ (այստեղ «պահսուղրայով» ձևով), 2655, էջ 250ա։ № 488 ձեռագրում (1295 թ. գրչություն) «պահակութեամբ» բառը լուսանցքում բացատրված է «սուղրա»։ Հետագայում այս բառը մուծվել է «պահակութեամբ» բառի մեջ այս ձևով՝ «պահսուղրայովակութեամբ»։ № 8926 ձեռագրում վերևում բերված հատվածն ուղղված է «և կոռով և պահակութեամբ»։

[5] №№ 795, էջ 292ա, 3059, էջ 81բ։ № 795-ում (1618 թ. գրչություն) «պահակութեամբ» բառին որպես բացատրություն լուսանցքում դարձյալ դրված է «սուղրայով», իսկ № 3059-ում «կռով» բառն ուղղված է «կոռով»։

[6] № 3497, էջ 128ա («պահակութեամբ» բառն այստեղ «պահսուղրայովագութեամբ» ձևով), Վրաստանի ՍՍՀ Գիտությունների ակադեմիայի Թբիլիսիի ձեռագրերի ինստիտուտի Arm. 14 ձեռագիր (մեր Մատենադարանի միկրոֆիլմերի ֆոնդ, № 50), էջ 116բ։ Այս ձեռագիրն ընդօրինակված է վերևում նշված (ծանոթ. 1) Վենետիկի Մխիթարյանների № 1237 ձեռագրից (XII դարի գրչություն), որը, սակայն, «կռուով»-ի փոխարեն ունի «կոռով»։ Այս երկու ձեռագրերում թեև պահվել է «կռուով» ձևը, սակայն Վ. Բաստամյանցը դրանք չի օգտագործել։ Ուստի մեզ համար անհասկանալի է մնում Վ. Բաստամյանցի վերևի նշումը, թե իր օգտագործած «միայն» երկու ձեռագրերը ունեն «կոռով, իսկ մյուս օրինակների մեջ և կանոնագրքի մեջ՝ կռուով»։ Կանոնագրքում, իսկապես, այդպես է, սակայն Դատաստանագրքի վերևում նշված ձեռագրերի, դրանց թվում և Բաստամյանցի օգտագործածների, տվյալները նման բան չեն հաստատում։ Վ. Բաստամյանցի օգտագործած № 657 (հին №-ը՝ 749) ձեռագրում այս հոդվածը չի պահվել, Դատաստանագիրքը թերի լինելու պատճառով։ Ձեռագրում հոդվածների ցանկը հասնում է ՄՃԱ համարին (էջ 22բ—28ա), Դատաստանագիրքը ավարտվում է ՃԼԶ հոդվածով (էջ 28բ—87բ)։

սիւ» խոսքերը, որ անտեղի են ու անհարմար, ծագել են «կռով և պահակութեամբ» ուղիղ ընթերցվածի աղավաղումից։ Մխիթար Գոշը, անկասկած, ունեցել է ձեռքի տակ Դվնի կանոնի բնագիրն առանց այդ աղճատման։ Կարծում եմ, որ այս սրբագրության դեմ ոչ մի առարկություն չէ կարող լինել, որովհետև աղճատումն ակներև է ու անվիճելի»[1]։

Վերևում ցույց տվեցինք, որ Դատաստանագրքի մեր ձեռքի տակ եղած ձեռագրերը բոլորն էլ ունեն նշված փոփոխությունը։ Հետևապես Գոշի մոտ սկզբնապես եղել է «և կռով և պահակութեամբ» ձևը։ Բայց արդյոք այս կանոնում սկզբնապես եղել է նույն այդ ձևը, որը հետագայում «փոփոխման է ենթարկվել տգետ գրիչների կողմից», ինչպես կարծում է ակադ. Հ. Մանանդյանը։ Նախ՝ Կանոնագրքի մեր օգտագործած բոլոր ձեռագրերը տալիս են «կռուով և պատուհասիւ» ընթերցումը, երկրորդ՝ կանոնի էությունից ելնելով, թվում է, թե VII դարի համար ճիշտ է «կռուով և պատուհասիւ» ձևը, քան թե Դատաստանագրքում պահվածը՝ «և կռով և պահակութեամբ»։ Եվ ահա, թե ինչու։ Կանոնը սկսվում է այսպես. «Ոմանք յազատաց ի վերայ տկարանոցաց իշխանութիւն առնեն...»։ Սա նշանակում է, որ ոչ բոլոր ազատները, այլ նրանցից մի մասը բռնություն է բանեցնում հիվանդանոցներում և աղքատանոցներում պատսպարվածների նկատմամբ։ Ի դեպ, այդպես են սկսվում նաև նույն կանոնախմբի Ժ և ԺԲ կանոնները։ Այս կանոնում խոսքը գնում է այն մասին, որ «Ազատներից ոմանք հիվանդանոցներում և աղքատանոցներում պատսպարվածների վրա բռնություն են գործադրում, որպես ունեցողների հարկեր պահանջում և (նույնիսկ) իրենց (ընչազուրկները) կերակուրները և ըմպելիները հանձնում են (ազատների) գործակալներին. (վերջիններս) կռվով և պատուհասով նեղում են ողորմելի հավատակիցներին (եղբայրներին), չարչարում անխղճաբար, մինչդեռ անհրաժեշտ էր հոգալ նրանց պետքերը...» և այլն։ Ի դեպ, Վ. Բաստամյանցը ավելի վաղ ևս գտնում էր, որ «կռուով և պատուհասիւ նոյնպէս հարմար է»[2]։

Գոշը վերցնելով այս կանոնը, նախքան Դատաստանագրքում մուծելը, նրա վրա կատարել է խմբագրական աշխատանք։ Այդ աշխատանքի ժամանակ այլ բառերի կրճատման և փոփոխման հետ փոխել է «կռուով և պատուհասիւ» սկզբնական ձևը «և կռով և պահակութեամբ»։ Այս փոփոխությունը, լավ է ասել խմբագրությունը, անհրաժեշտ էր, եթե նկատի ունենք Գոշի ժամանակ, շուրջ հինգ դար տևող Հայաստանի և մանավանդ Հյուսիսային Հայաստանի տնտեսական և ագրարային հարաբերությունների զարգացման ընթացքը։

Երուսաղեմի հայրապետ Մակար Ա-ի կանոնախումբը Կանոնագրքի համակարգում դրված է 39 (ԼԹ)-րդ համարի տակ։ Այս բնագիրն իր բնույթով նամակ է. այն պահվել Կանոնագրքում և «Գիրք թղթոց»-ում[3]։ Հայագիտության մեջ, եթե բացառենք մի քանի հետազոտողների ընդհանուր բնույթի կասկածանքը, սույն կանոնախումբը համարում էին Երուսաղեմի հայրապետ Մակար Ա-ի հեղինակություն, այսինքն IV դարի։ Ընդհանուր այս ըմբռնման

[1] Հայաստանի արքունի հարկերը մարզպանության շրջանում, Երևան 1926, էջ 39։ Նույն միտքը տե՛ս նաև հեղինակի «Ֆեոդալիզմը հին Հայաստանում», Երևան, 1934, էջ 208—209, Քննական տեսություն հայ ժողովրդի պատմության, հատ. Բ, մասն Ա, Երևան, 1957, էջ 382—383։

[2] Մխիթարայ Գօշի Դատաստանագիրք Հայոց, էջ 412, ծանոթ. 921։

[3] էջ 407—412։

դեմ, բավականին կրքոտ, հանդես եկավ Ակինյանը։ Նա, առաջին անգամ, 1908 թվին «Հանդէս Ամսօրեայ»-ում՝ «Կիւրիոն կաթողիկոս Վրաց» աշխատության մեջ[1] *կարծիք հայտնեց, որ «Գրված է թուղթս Զ դարու Բ կիսուն Երուսաղեմի Մակար Բ հայրապետն (565—572) առ Վրթանես եպ. Սյունյաց (558—580)»։ Միաժամանակ հեղինակը այս վարկածի մանրամասն քննությունը վերապահում էր «ուրիշ առիթի»։ Եվ ահա նա, կատարելով իր խոստումը, Մակար եպիսկոպոսապետի թղթի գրության ժամանակի մասին տվեց մանրամասն ուսումնասիրություն, որը նախապես լույս տեսավ 1930 թ. «Հանդէս Ամսօրեայ»-ում*[2] *և ապա առանձին գրքով, «Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի առ Վրթանէս եպիսկոպոսապետ Սիւնեաց յաղագս կարգաց եկեղեցւոյ» խորագրով*[3]*։*

Իր աշխատության 13—21 էջերում թվարկելով այն հեղինակներին, որոնք գտնում են, թե այս թուղթը գրված է IV դարում, հեղինակը դրան հակադրում է մի քանի հայագետների՝ Գաթրճյանի, Գելցերի, Վեբերի, Տաշյանի, Անգելո Մայիի և Ալիշանի կասկածանքը և ավելացնում. «Այս դարերու համոզման դեմ ունինք նաև Ե—ԺԱ դարերու լռությունը: Ոչ միայն Ե—Է դարերու հայ մատենագիր-պատմագիրներու անծանոթ է թուղթս հանվանե, *այլև ոչ Ը—Ժ դարու մատենագիրք կճանչնան անոր գոյությունը»*[4] *(ընդգծումը մերն է—*Վ. Հ.): *Եվ ապա թվարկում Մովսես Խորենացու (հեղինակի կարծիքով IX դարի մատենագիր), Հովհաննես Դրասխանակերտցու, Ասողիկի, Ցուրտավի եպիսկոպոս Մովսեսի անունները։ Մի պահ ենթադրենք, թե այս թուղթը ոչ թե IV, այլ VI դարի գրություն է, դրանով «Ե—ԺԱ դարերու լռությունը» կխախտվի՞. իհարկե ոչ։ Այս դեպքում էլ լռությունը կմնա լռություն։ Հետևապես այդ լռությունը չի կարող փաստարկ լինել հեղինակի ձեռքում։*

Մակարի կանոնախմբի Ա հոդվածում խոսվում է այն մասին, թե սարկավագները իրավունք չունեն մկրտություն կատարելու, որովհետև դա եպիսկոպոսների և քահանաների իրավունքն է։ Իսկ եթե սարկավագները կատարել են նման քայլ, ապա Մակարը պահանջում է հետաքննել, որովհետև առանձին գավառներում դա սովորություն էր. և եթե այն կատարել են հետևելով տեղի սովորությանը, «անմեղութեամբ է վասն անգիտութեան կարգաց եկեղեցւոյ... իսկ եթէ գիտէր զկարգս եկեղեցւոյ եւ անց զնոքաւք»՝ պատժել։ Վերապատմելով նշված հոդվածի բովանդակությունը Ակինյանը վկայակոչում է 306 թվականի Ելվիրայի ժողովի 77-րդ կանոնը, ուր թույլատրվում է սարկավագին մկրտել, պայմանով, որ հետո եպիսկոպոսը սարկավագի մկրտածը դրոշմով լրացնե[5]*։ Այստեղից Ակինյանը եզրակացնում է. «Ուստի Դ դարուն տակավին «խափանեալ» չէ սարկավագի իրավունքը մկրտելու, և ոչ ալ կնկատվի ապօրինի»*[6]*։ Այդպես էր դարի սկզբում, սակայն Ելվիրայի ժողովից շուրջ քսան տարի հետո՝ 325 թվականին Նիկիայի ժողովի XVIII կանոնը (հունարեն բնագիր) արգելում է սարկավագներին հաղորդություն մատուցել*[7]*։ Միևնույն կանոնի հայկական*

[1] *էջ 171. նույնը տե՛ս առանձին, Վիեննա, 1910, էջ 98, ծանոթ. 2։*

[2] *էջ 509—578։*

[3] *Վիեննա, 1930։*

[4] *Նույն տեղում, էջ 22—23։*

[5] K. I. Hefele, Conciliengeschichte, Erster Band, Freiburg im Breisgau, 1855, S. 159.

[6] *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 26։*

[7] *Պիտրա, էջ 434—435։* «... τοῖς πρεσβυτέροις τὴν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδόασιν, ὅπερ οὔτε ὁ κανὼν, οὔτε ἡ συνήθεια παρέδωκεν...»

տարբերակում՝ Ժէ հոդվածում սարկավագներին արգելվում է «աւրՀնս» (հաղորդություն) տալ և «մկրտութիւնս» առնել[1]։ Այս ոգով է սահմանված Սահակ Պարթևի կանոնախմբի Ժէ հոդվածը. «Եւ սարկաւագք մկրտութիւն մի՛ իշխեսցեն առնել, ապա եթէ արասցեն՝ լուծեալ լիցին ի սարկաւագութենէն հանդերձ պատուհասիւ, զի ոչ է սարկաւագն քահանայ, այլ սպասաւոր քահանային»[2]։ Ակինյանը այս կանոնախումբն էլ, դժբախտաբար, կեղծ է համարում, ուստի և քննության ենթակա հարցերի համար նշանակությունից զուրկ։

Սահակ Պարթևի վերևում նշված կանոնում սարկավագների այդ քայլի դատապարտումը ցույց է տալիս, որ նույնիսկ V դարում նման դեպքերը բացառություն չեն կազմել և վերջիններս արգելելու համար մշակվել են կանոններ։ Եթե եկեղեցական կարգ ու կանոնի վիճակն այդպիսին էր V դարում, նշանակում է IV դարում այն դրանից տարբեր չէր։

Բացի այդ, Վ. Հացունին բերելով մի շարք փաստեր՝ Գործք առաքելոցից, Իգնատիոսից (II դար), Տերտուղիանոսից (III դար), Կիւրեղից (IV դար) և Հերոնիմոսից (IV դար), ցույց է տալիս, որ սարկավագներն այդ իրավունքն ունեին, որովհետև սկսած առաքյալների ժամանակներից գոյություն է ունեցել մկրտության երկու տեսակ՝ սովորական, որը կատարում էին եպիսկոպոսներն ու քահանաները, և անսովոր՝ բացառիկ առիթների ժամանակ՝ սարկավագները, երբ բացակա էին առաջինները[3]։

Մակարը նամակից և նամակատարներից իմանալով հայ եկեղեցու պաշտամունքի ծիսական թերությունների մասին՝ պատասխան նամակում Վրթանեսին գրում է. «Եւ զամենայն կանոնադրութիւնս սրբոյ ժողովոյն որ վասն հերձուածողացն եղեւ, զորս կարեւոր է ընդունել ամենայն բարեպաշտաց, որ եղեւ վասն դրութեան կարգաց եկեղեցւոյ»[4]։ Նամակի մի այլ մասում Մակարը ասում է. «զժողովոյն կարգեալսն»։ Մեջբերելով այս հատվածները Ակինյանը պնդում է, թե դրանցում Մակարը ակնարկել է «Սահմանադրութիւն առաքելոց» մատյանը[5]։ Ելնելով նման մտայնությունից, նա առաջարկում է այդ մատյանի «διαταγαί (կամ διατάξεις) τῶν ἁγίων ἀποστόλων» վերնագիրը սրբագրել «διατάξεις τῆς ἁγίας Συνόδου»։ Ինչո՞ւ. որպեսզի այն համարվի իր՝ Ակինյանի պնդմանը։ Մի՞թե չի կարելի «սրբոյ ժողովոյն», «զժողովոյն կարգեալսն» արտահայտությունների տակ անկախ Ակինյանի սրբագրությունից «դյուրավ» (Ակինյանի օգտագործած բառն է) հասկանալ ոչ թե Առաքելոց սահմանադրությունը, այլ Նիկիայի ժողովը, ուր բացի հերձվածողական հարցերից (Պողոս Սամոստացի, Արիոս) քննվել են և ընդունվել եկեղեցու բարեկարգության վերաբերյալ կանոններ[6]։ Միանգամայն ճիշտ է Վ. Հացունին, երբ գրում է. «Որոնք (Նիկիայի կանոնները —Վ. Հ.) թեպետ հասած էին մեր

1 Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 129։

2 Նույն տեղում, էջ 378։

3 Տե՛ս Առ Վրթանէս թղթին հեղինակը Մակար առաջին է, ոչ երկրորդը (Բազմավէպ, 1931 թ. էջ 15)։

4 Տե՛ս նույն հատորում, էջ 218։

5 Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 29—30։

6 Հմմտ. Վ. Հացունի «Թուղթ Մակարայ Երուսաղէմացւոյ առ ս. Վրթանէս, Բազմավէպ, 1929, էջ 260։ Իր մի այլ հոդվածում Վ. Հացունին այս կապակցությամբ գրում է. «Մակարա բացատրութենեն ու ժողովին անունը չտալեն կհետևի՝ որ ժողովը կամ դեռ միակն էր յուր տեսակին մեջ ու ծանոթ ամենուն, կամ տակավին շատ նոր էր և նույնպես հայտնի հասարակաց (Բազմավէպ, 1931 թ., էջ 18)։ Եվ ապա շարունակում. «Արդարև միակ, թարմ և

աշխարհը, բայց կերևի թե նորադարձ Հայաստանի կրոնական խառնակ վիճակին մեջ լավ արմատ չէին բռնած»[1]։

Ըստ երևույթին նման պայմաններում է, որ Վրթանես կաթողիկոսը հարկ է համարում դիմել Մակար Ա-ին և նրանից խնդրել իրեն հետաքրքրող հարցերի պատասխանները։ Մյուս կողմից, եթե ընդունենք Ակինյանի նշված ենթադրությունը, այն դեպքերում ի՞նչպես հասկանանք Մակարի թղթի «զի զծողովոյն կարգելսն ոչ ասեն ուրեք ուրեք քահանայքն ի ժամ մկրտութեանն»[2] (ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.) արտահայտությունը։ Ընդգծված հատվածում խոսքը վերաբերում է Նիկիայի ժողովի Հավատամքին, որը պետք է ասվեր մկրտության ժամանակ, բայց Հայաստանում տեղ-տեղ խախտվել էր։ Հետևապես խոսքն այստեղ ոչ թե Առաքյալների սահմանադրության մասին է, այլ Նիկիայի ժողովի և նրա սահմանած Հավատամքի[3]։

Իսկ թղթի այն մասում, ուր ասվում է «աւանդեմ զկանոնադրութիւնս զայս ձեզ, ունեալ յառաքելոցն պատմութեանց» (Դ հոդված), Ակինյանը հասկանալով Առաքելական անվավեր կանոնները՝ եզրակացնում է. «Արդ այս անվավերական մատյանը հրապարակ ելած է, ինչպես քննիչները ապացուցած են, Դ դարու վերջերն և կամ Ե դարու առաջին տասնյակին Ասորիքի մեջ»[4]։ Նշանակում է, ինչպես կարծում է Ակինյանը, Մակարը կարող էր միայն դրանից հետո օգտվել։ Կարծում ենք Մակարի թղթի խոսքը ոչ թե «անվավերական մատյան»-ի կամ սրանից օգտվելու մասին է, այլ Առաքյալներին վերագրված ավանդության։ Այս առումով միանգամայն ճիշտ է հարցիս մասնագիտական և մանրախույզ քննության հեղինակ Տաշյանը, երբ գրում է. «Ոմանք, անշուշտ, գրավոր կանոն մը չեն ակնարկեր, այլ ընդհանուր ավանդություն մ' որ այն սովորությունքն առաքելոց կ'ընծայեր»[5] (ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.)։ Ուստի պարտադիր չէ ընդունել, թե Մակարը օգտվել է IV դարի վերջին և V դարի սկզբին հանդես եկած այդ մատյանից և դրանով էլ նրա տեղը շարժել դեպի VI դար[6]։

խական ժողով մը, Նիկիականը, և ինք միայն կրնար ըսել «զկանոնադրութիւնս սրբոյ ժողովոյն». որուն ինքն էլ մասնակցած էր» (Նույն տեղում, էջ 19)։

[1] Նույն տեղում, էջ 261։

[2] Տե՛ս սույն հատորում, էջ 219։ Ուխտանեսը հաղորդում է, որ Հավատամքն ասվում է նաև ավետարանն ընթեռնելուց հետո (Պատմութիւն Հայոց, Բ, գլ. ԻԲ, էջ 43)։

[3] Սակայն Վ. Հացունին Նիկիայի Հավատամքի մասին ոչինչ չի նշում։ Նա հենվելով Հեֆելեի այն կարծիքի վրա, որ Նիկիայի ժողովի որոշումներից կորած նյութեր կան, որոնք Նիկիական Բ կանոնի ընդլայնումն են (Conciliengeschichte, Erster Band S. 356), կարծում է թե ժամանակի ավանդությամբ Ագաթանգեղոսը Լուսավորչի բերանը դնում է մի վարդապետություն, որը ասվելու է մկրտության ժամանակ (Բազմավէպ, 1931, էջ 19)։ Ճիշտ է Հավատամքին այդպիսի հավելում գոյություն ունի, բայց այն չի ասվում առանձին, այլ ասվում է Նիկիայի Հավատամքից անմիջապես հետո (տե՛ս Հայ եկեղեցու Մաշտոց, Էջմիածին, 1894, էջ 26—29)։

[4] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 30—31։

[5] Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 149—150։

[6] Ինչո՞ւ անպայման հասկանալ «Սահմանադրութիւն առաքելոց» մատյանը, ինչպես կարծում է Ակինյանը, երբ Մակարի թղթում խոսք չկա այդ մասին։ Ընդհակառակը թղթի Դ և Է հոդվածներում խոսվում է միայն ավանդության մասին. «ունեալ յառաքելոց պատմութեանց և աւանդութեամբ» կամ «ըստ առաքելոցն աւանդութեան». տե՛ս նաև Վ. Հացունու հոդվածում (Բազմավէպ, 1931 թ., էջ 16)։ Այս կապակցությամբ թերևս ավելորդ չի լինի այստեղ բերել ամերիկաբնակ Տիրան արքեպիսկոպոս Ներսոյանի 1966 թ. փետրվարի 24-ի մեզ գրած նամակից մեկ հատված. «Ակինյան իր փաստը կը հիմնե այն բանի վրա՝ որ Կանոնք Առաքելականք Ե դարու խմբագրություն է։ Բայց այս ճիշտ չէ։ Լավագույն բանասերներ, օրինակ, անգլիացի Բևերիտգէ (Բևրիճ) կը դնե զանոնք երրորդ դարու կիսուն։ Պեարսոն (Պիյրսըն)

Ակինյանի կարծիքով VI դարում Հայ եկեղեցում հանդես են եկել պաշտամունքի ծիսական կարգ ու կանոնի զեղծումներ[1]*։ Իր այդ ցույց տալու համար նա վկայակոչում է VIII դարի հեղինակ Հովհ. Օձնեցուն։ «Հայ պատգամավորներու հաղորդած տեղեկությունները,—գրում է Ակինյանը,—Հայաստանի մեջ մուտ գտած* զեղծումներու *մասին կ'արդարանան Հովհ. Օձնեցվո վկայությամբ, որ իբր 720-ին այսպես կը մաքառի նույն զեղծումներու դեմ»*[2] *(ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.) և բերում է Օձնեցու «Մատենագրութիւնք» աշխատության 5—6 էջերը*[3]*։ Նախ՝ եթե ընդունենք, որ Մակարի Թուղթը գրվել է VI դարում, նշանակում է այն գրվելուց հետո էլ հայ եկեղեցու ոլորտում նշանակություն չի ունեցել, որովհետև նշված թղթի գրությունից հետո էլ շուրջ երկու հարյուր տարի, ինչպես կարծում է Ակինյանը, այդ զեղծումները գոյատևել են հասնելով մինչև VIII դար։ Երկրորդ՝ եթե խոսքը գնում է զեղծումների մասին, ապա պետք է ընդունել, որ հայ եկեղեցում պաշտամունքի ծիսական հարցերում եղել է կարգ ու կանոն, որը ինչ-ինչ պատճառներով զեղծվել է կամ աղավաղվել և այն վերականգնելու համար կարիք չկար դիմելու մեկ ուրիշի։ Հովհ. Օձնեցին իր ժամանակի զեղծումների դեմ մաքառելիս նման քայլի չդիմեց, այլ ինքը ձեռնամուխ եղավ զեղծումների վերացմանը։ Երրորդ՝ Մակարի Թղթում խոսք անգամ չենք գտնում զեղծումների մասին. Թղթում խոսվում է այն մասին, «Թէ կողմանք Արեւելից (իմա՛ Հայաստանում —Վ. Հ.)* բերի են զգուշութեամբ յայսպիսիսս *բազում ինչ իրաւք»*[4] *(ընդգծումը մերն է— Վ. Հ.)։ Ինչպես տեսնում ենք, այստեղ խոսքը ոչ թե զեղծումների, այլ թերի՝ ոչ լրիվ լինելու մասին է։ Նշանակում է հայ եկեղեցում պաշտամունքի ծիսական կարգ ու կանոն եղել է, բայց այն լրիվ չէր, անհրաժեշտ էր դարձնել կատարյալ, որի համար էլ դիմել են հեղինակավոր մի անձնավորության՝ Մակար Ա-ին*[5]*։*

անգլիացին կպնդե թե Առաքելական կանոնները խմբագրված են Նիկիոյ ժողովեն առաջ։ Հաոնակ գերմանացին խմբագրության ժամանակը կը դնե մոտավորապես 300 թվականը։ Համենայն դեպս Առաք. կանոնները հիմնված են երրորդ դարու և ավելի կանուխի կանոններու վրա, և ինչ ավելի բնական է, քան այն՝ որ Մակար անուղղակի ակնարկած լինի անոնց»։

[1] *Քանի որ ծիսական մի շարք հարցեր՝ մկրտության, մեռոնի, մանկան զգայարանների օծման, օծման տարբեր յուղերի՝ հիվանդների, մահացածների և այլն մանրամասն քննություն կատարել է Վ. Հացունին և մերժել Ակինյանի այդ հարցերի մասին առաջ քաշած կարծիքները, դրանց չենք անդրադառնա. հետաքրքրվողներին կհանձնարարեինք կարդալ Վ. Հացունու երկրորդ հոդվածը տպված Բազմավէպում (1931 թ. հատկապես 20, 61—64 էջերը)։*

[2] *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 32։*

[3] *Վենետիկ, 1833։*

[4] *Տե՛ս սույն հատորում, էջ 219։*

[5] *Մակար Ա-ը և ոչ Մակար Բ-ը մեծ հեղինակություն է ունեցել հայ եկեղեցում։ Մեր մատենագրության մեջ պահվել են մի շարք գրություններ վերագրված նրան, օրինակ, Մատենադարանի № 2776 ձեռագրի 249բ—258բ էջերում պահվել է մի հարց ու պատասխան. «Հարցումն երիտասարդի միոյ տխմարի եւ պատասխանի սուրբ հաւրն Մակարայ վասն ամենայն գործոց առաքինի» վերնագրով։ Մի այլ հարց ու պատասխանից, որը վերագրված է Վանական վարդապետին, իմանում ենք, որ հայերը Քրիստոսի Ծննդյան և Հայտնության տոնը միասին կամ առանձին տոնելու վերաբերյալ դիմել են Մակար Ա-ին և նրանից ստացել ցուցումներ, տե՛ս № 1480, էջ 575) և այլն։ Անկախ նրանից, թե այս տեղեկությունները ինչքանով են հավաստի, վերջիններս ցույց են տալիս Մակար Ա-ի հեղինակության փաստը հայ եկեղեցում, տե՛ս և հմմտ. Վ. Հացունու հոդվածը, Բազմավէպ, 1931 թ., էջ 70։*

Ծիսական կարգ ու կանոնի թերությունները հայ եկեղեցում ավելի բնական էին IV դարում, երբ քրիստոնեությունը նոր էր մուտք գործել Հայաստանում, ինչպես ծիսական, այնպես էլ ուրիշ հարցեր տակավին լրիվ չէին մշակվել ու ձևակերպվել հայ եկեղեցու ընդերքում[1]*։ Մյուս կողմից, ինչքան հարմար է VIII դարի իրավիճակով բացատրել ու հաստատել VI դարի հայ եկեղեցու պաշտամունքի ծիսական խրադրությունը։ Եթե հարցը վերաբերում է VIII դարի փաստերով VI դարի ծիսական զեղծումները արդարացնելուն, այն դեպքում Հովհ. Օձնեցին նշված աշխատության մեջ խոսում է նման այլ կարգի զեղծումների մասին, որոնք չեն արտահայտվել Մակարի թղթում։ Հովհ. Օձնեցին գրում է. «Բայց առ սոքօք եւ զայս եւս տեսանեմք յոմանս անկարգութիւն սովորութեամբ հիմնացեալ. զի ղնոսա, որք յամուսնութիւն անդր գայցեն, ոչ տանելով ըստ օրինաց հաւատացելոց յեկեղեցիս ի մէջ ժողովրդոց, հաղորդս առնելով ամենայն կարգաց եւ կրօնից քրիստոնէութեան, եւ անդ յարժանաւոր տեղիսն զնոսա պսակեսցեն։ Այլ առանց ժամու եւ աղօթից եւ առանց օրհնելոյ եւ հաղորդութեան, արտաքոյ մնան՝ ուր կամք իցեն։ Եւ քահանայն ընդ ձեռն ուրուք անդր երթողաց հրամայէ տանել զպսակն, թշնամանելով միանգամայն զպսակն եւ զպսակեալսն»*[2]*։*

Մի այլ օրինակ. «Բայց տեսանեմք առ այսոքիւք եւ զայն եւս, եթէ ոմանք եւ վայելչագունից սովորութեանց ջանան խափանումն ի վերայ բերել. եւ զաստուածայայտութեանն եւ զծննդեան նորին զօր, զոր ի վեցն յունուարի ի միասին տօնել սովոր է աշխարհս մեր, այժմ զծննդեանն սիրեն ոմանք կատարել զտօն, իսկ յայտնութեանն խորհրդոյ՝ եւ ոչ միով իւիք կամին ճառս ի մէջ բերել, կապելով ամենեւին զինքեանս ընդ ընթերցուածոցն հրաման»[3] *և այլն։*

Օձնեցու ժամանակի՝ VIII դարի այս իսկական զեղծումները արդյունք էին ոչ թե պաշտամունքի ծիսական հարցերին անտեղյակության կամ թերի լինելուն, որովհետև Մակարի նամակը (VI դար, ինչպես կարծում է Ակինյանը) կար, ուրեմն պետք է այս կամ այն չափով գիտակ լինեին այդ հարցերին և վերացնեին։ Այդ զեղծումները, և ոչ թերությունները, պետք է բացատրել այլ պատճառներով, որոնք կապ չունեն հայ եկեղեցու պաշտամունքի ծիսական հարցերի աստիճանական զարգացման հետ։ Օձնեցու ժամանակ ծիսական հարցերի զեղծումները կապված էին տվյալ ժամանակի քաղաքական հանգամանքների հետ։ Մի կողմից բյուզանդական կայսրության և բյուզանդական եկեղեցու նվաճողական ու միավորման քաղաքականությունը, հայ համայնքի ներսում առաջ եկած աղանդավորական շարժումները և, վերջապես, արաբական ավերիչ արշավանքներն ու ապա ծանր հարկապահանջությունը։ Ահա թե ինչպես է ներկայացնում Ղևոնդ պատմիչը երկրի, մասնավորապես եկեղեցիների և նրանցում կատարվող ծիսական կարգ ու կանոնի վիճակը. «աշխարեալ եւ աւաղեալ զկորուստ աշխարհիս եւ զկործանումն եկեղեցեաց եւ զթափուր

[1] *Մակար Ա-ից հետո էլ Տերենտիոս կոմեսին Բարսեղ Կեսարացու 370-ական թվերին գրած մի նամակում հետաքրքիր տեղեկություն ենք գտնում Հայաստանի, ավելի ճիշտ Փոքր Հայքի հայերի նման վիճակի մասին «Իսկ ինչ վերաբերում է այն բանին, որ Հայաստանում այսպիսի անտարբերությամբ խախտվում են օրենքները, ապա ես նրանց տվի կանոններ, թե ինչպես պետք է հոգ տանել»* (δοὺς αὐτοῖς καὶ τύπους περὶ τῶν ἀδιαφόρως κατὰ τὴν 'Αρμενίαν παρανομουμένων ὅπως αὐτοῖς προσῆκεν ἐπιμελεῖσθαι. *տե՛ս* Saint Basile Lettres, tome I (texte établi et traduit par Yves Courtonne, Paris, 1957, p. 218):

[2] *Մատենագրութիւնք, էջ 10։*

[3] *Մատենագրութիւնք, էջ 12։*

յինելն ի նախարարական տոհմէն»[1]. *«սուրբ եկեղեցին խրթնացեալ ի բարեզարդութենէ բեմին եւ լռեալ ձայն աստուածային փառատրութեանն, ընդ նմին լռեալ հոգեւոր և բանաւոր պատարագացն կարգք...»*[2]։ *Համանման վկայություն VII դարի համար հաղորդում է Սեբեոսը. «Արդ՝ զի թշնամիք աստուածպաշտութեանն բազում անգամ արշաւեալ կորուսին զերկիրս մեր. եւ որպէս զմարդիկ երկրիս կորուսին, եւ զկտակարանս եկեղեցւոյ եւ զվարդապետս նոյնպէս սպառեցին։ Եւ արդ՝ կտակարանս եւ վարդապետս ոչ գոն...»*[3]։

Երկրի տնտեսությունը, զինված ուժերը քայքայվում էին։ Կոտորածների, եկեղեցիների ու վանքերի կողոպուտի, ընդհանուր ավարառության և ծանր հարկապահանջության պայմաններում կարո՞ղ էր հայ եկեղեցու պաշտամունքի ավանդական ձեւերի մեջ խախտումներ ու զեղծումներ չառաջանալ։ Իհարկե ոչ։ Օձնեցին այս մասին է խոսում։ Նա թվելով ծիսական զեղծումների շարքը, գրում է. «Եւ պատճառ ոչ ունիմ ասել, զանփո՞յթն առնելոյ զառաջնոցն այսպիսի խառնաբնդոր եւ եղծագործ սովորութեանց, եթէ ժամանկի կարճութիւն, եթէ հիւանդութեանց ի վերայ անկումն, եթէ անպարապութիւն յաշխարհակալացն հարստահարութենէ. զայս ի նոսա եւ յաստուած թողլի է»[4] *կամ «զայն՝ նորագիւտ եւ դեռահաւակ ժամանակն ստիպէր առնել այնպէս»*[5] *և կամ «այս (Քրիստոսի ծնունդը և մկրտությունը մեկ օրում՝ հունվարի 6-ին տոնելը —Վ. Հ.) նախնական սովորութիւն ի վաղընջաց հետէ նախահաւեալ, եւ մինչև առ մեզ հասեալ»*[6]։ *Ինչպես տեսնում ենք, այստեղ խոսքը վերաբերում է ոչ թե պաշտամունքի ծիսական հարցերի թերություններին և կամ անտեղյակությանը, այլ ինչ ինչ պատճառներով եղած կարգ ու կանոնի խանգարմանը, զեղծմանը։ Հետևապես մեզ չի համոզում Ակինյանը, երբ փորձում է Օձնեցու տվյալներով բացատրել VI դարի ծիսական հարցերի խանգարումները, եթե այդպիսիք նույնիսկ գոյություն են ունեցել։*

Ակինյանը այնուհետև բերում է «Հավատարիմ ժամանակակցի մը և եղելության քաջածանոթ անձնավորության մը վկայություն»[7], *այն մասին, որ «հիրավի Մակար Բ (VI դար—Վ. Հ.) գրած է թուղթ առ Հայս»*[8]։ *Նա նկատի ունի Երուսաղեմի հայրապետ Մակար Բ-ի հաջորդ Հովհաննես եպիսկոպոսապետի (ըստ Ակինյանի 575—592 թթ.) նամակը*[9] *գրված Աղավնքի*[10] *հովվապետ Աբասին (552—596 թթ.) «Սրբոյ եւ աստուածասիրի երանելոյ հոգեւոր եղբօր եւ պաշտօնակցի մերոյ Աբասայ եպիսկոպոսի Աղուանից ի Յոհաննէ եպիսկոպոսապետէ Երուսաղէմի» խորագրով*[11]։ *Այստեղ կբերենք Ակինյանի կողմից այս նամակից վերցված երկու քաղվածները. «Աստուածասէր Թումաս, երանելոյ Պանտավանաց վանական,* **ըստ սովորութեանն՝** *որպէս յառաջ քան զմեզ յաջորդեալք ս. աթոռոյն Յակովբայ եղբօր Տեառն* **առեալ էր գիր հաւատոյ**

1 *Պատմություն, Ս. Պետերբուրգ, 1887, էջ 23։*

2 *Նույն տեղում, էջ 21։*

3 *Սեբեոսի եպիսկոպոսի պատմութիւն, Երևան, 1939, էջ 131։*

4 *Մատենագրութիւնք, էջ 8։*

5 *Նույն տեղում, էջ 6։*

6 *Նույն տեղում, էջ 12։*

7 *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 47։*

8 *Նույն տեղում։*

9 *Նույն տեղում, էջ 46։*

10 *Պետք է նկատի ունենալ «Հայոց արևելից կողմանք»-ը՝ Կուրի և Արաքսի միջագետքը։*

11 *Տե՛ս «Արարատ», 1896, մայիս, Հավելված, էջ 252—256. հրատ. Կարապետ վարդապետ։*

եւ կարգաց եկեղեցւոյ, նոյնպէս եւ ի մէնջ խնդրեաց *եւ մատոյց տոմարս երկուս ժողովոյ որ առանց Քրիստոսի ժողովեալ էր ի Հայս հակառակ սրբոյ եկեղեցւոյ»*[1]։

«Բայց վասն քո երանութեանդ լուաք, եթէ կամակից ես բարւոյ եւ ընկալար թուղթս երկուս ի Մակարայ եւ յԵւսդորայ՝ ի ձեռն բարեպաշտի եւ աշխատասիրի Թումասու, որ ոչինչ պէտս ունի ի ձէնջ պատուի եւ մեծութեան, բայց միայն ոգոց ձերոց փրկութեան, վասն որոյ եւ զիս թախանձեաց գրել ըստ օրինակի նոցա, *որ յառաջ քան զմեզ էին նախընկալք աթոռոյս Յակոբայ առաքելոյ»*[2] *(ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.)*։

Ակինյանի կարծիքով ոչ մի տարակուսանք չկա, թե Հովհաննես եպիսկոպոսապետը այլ գրվածք կակնարկե, որովհետև նամակում նախ նշված է Մակարի անունը (Ակինյանի կարծիքով Բ-ը), և ապա գրության բովանդակությունը՝ «վասն կարգաց եկեղեցւոյ»[3]։

Քննենք այս հարցը ավելի մանրամասն։ Հովհաննես եպիսկոպոսապետի վերոնշյալ նամակից պարզ երևում է, որ ոչ այս և ոչ էլ նամակում ակնարկված Մակար Բ-ի նամակները ուղղված չեն հայոց ընդհանուր հոգևոր պետին, ինչպես նշված է Մակար Ա-ի նամակում (տես՝ այս կանոնախումբը), այլ Աղվանից հովվապետին՝ Աբասին։ Ավելին, Երուսաղեմի Հովհաննես եպիսկոպոսապետի վերոհիշյալ նամակում խոսք անգամ չկա, թե իր անմիջական նախորդը՝ Մակար Բ-ը նամակ է գրել Սյունյաց եպիսկոպոս Վրթանեսին։ Ընդհակառակը, նամակից երևում է, որ Մակար Բ-ը գրել է Աղվանքի եպիսկոպոս Աբասին։ Իր վարկածը Ակինյանը փորձում է բացատրել այսպես. «Հովհաննու թղթին մեջ չէ հիշված Վրթանես հանվանե, թեև իրեն ուղղված էր Մակարի թուղթը։ Այսպեսի անուշադրություն ներելի էր անշուշտ հայրապետի մը, որ կգրեր յուր թուղթը «հեռաբնակ կողմանց», իրարու սահմանակից աշխարհներու, որոնց պետերը կգործեին համամիտ և միասիրտ»[4]*։ Թույլատրելի՞ է Երուսաղեմի հայրապետին այսպիսի տարօրինակություն, երբ Սյունյաց եպիսկոպոս Վրթանեսը, ինչպես կարծում է Ակինյանը, նամակ է գրել նրան և խնդրել եկեղեցու ծիսական կարգին վերաբերող հարցերի պատասխաններ, իսկ նա պատասխանն ուղարկում է մեկ ուրիշին՝ Աղվանից եպիսկոպոս Աբասին։ Եվ մի՞թե կարելի է արդարացնել այդպիսի «անուշադրությունը» նրանով, որ Աղվանքի և Սյունիքի հոգևոր պետերը «կգործեին համամիտ և միասիրտ» կամ այդ «անուշադրությունը» ծնել է նրանից, որ Մակարը իր թուղթը գրել է «հեռաբնակ կողմանց»։ Այդ հեռավորությունը ի՞նչ նշանակություն կարող էր ունենալ հոգևոր երկու պետերի, առավել ևս երկու երկրների անունը շփոթելու խնդրում։ Չէ որ Մակարին ուղղված նամակում պետք է նշված լիներ Վրթանես (անկախ նրանից, թե ով է վերջինս՝ IV դարի Վրթանես կաթողիկոսը, թե VI դարի Սյունյաց եպիսկոպոս Վրթանեսը), ինչպես այս կանոնախմբի մեջ նշված է նրա գրողի անունը։ Եթե, իսկապես, Մակարին ուղղված նամակի մեջ չի նշված նրա գրողի անունը, ինչ որ միանգամայն անհավանական է, ապա մի՞թե նամակատարները, որոնք հայ եկեղեցու ծիսական հարցերի մասին Երուսաղեմում պատմում էին ոչ*

[1] Նույն տեղում, էջ 252։

[2] Նույն տեղում, էջ 255—256։

[3] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 48։

[4] Նույն տեղում, էջ 61։

համառոտ կերպով, չգիտեին կամ չէին ասել իրենց հոգևոր պետի անունը։ Սակայն ինչն է ստիպել Ակինյանին՝ Աղվանից եպիսկոպոս Աբասին ուղղված Մակար Բ-ի նամակը նույնացնելու քննարկվող կանոնախմբի հետ։ Այն, որ Երուսաղեմի Հովհաննես եպիսկոպոսապետը վերևում հիշված իր նամակի մեջ Մակար Բ-ի, Աղվանից եպիսկոպոս Աբասին ուղղված նամակի բովանդակության մասին ասում է. «կարգ եկեղեցւոյ»։ Եվ քանի որ առաջարկվող բնագրի ներածականում և Ա, Թ հոդվածներում մի քանի անգամ հիշվում է «կարգ եկեղեցւոյ» կամ «կարգք եկեղեցւոյ» և բացի այդ, այս կանոնախումբը ինքնին վերաբերում է եկեղեցու պաշտամունքի կարգ ու կանոնին, նշանակում է, ինչպես եզրակացնում է Ակինյանը, Երուսաղեմի Հովհաննես եպիսկոպոսապետի նամակում հիշված Մակար Բ-ի նամակը սույն բնագիրն է, հետևապես վերջինիս հեղինակն է Մակար Բ-ը VI դարում, ուղղված Սյունիքի եպիսկոպոս Վրթանեսին։ Սակայն ինչքա՞ն հիմնավոր է նամակի բովանդակությամբ որոշել նամակի կամ նրա հեղինակի ինքնության հարցը։ Հայտնի է, օրինակ, որ Հովհ. Օձնեցին էլ երկու գրություն ունի «Յաղագս կարգաց եկեղեցւոյ» վերնագրով և նույն խնդրին վերաբերող[1], բայց բովանդակությամբ բոլորովին այլ բան է, քան սույն կանոնախմբում շոշափված հարցերը, որոնք վերաբերում են դարձյալ եկեղեցու կարգերին[2]։ Նշանակում է «կարգ եկեղեցւոյ», «կարգք եկեղեցականք» չեն վերաբերում միայն ծիսական հարցերին, այլև դավանաբանությանը։ VI դարի Երուսաղեմի հայրապետների գրությունները Աղվանքի Աբաս եպիսկոպոսին հենց այդ բնույթն են ունեցել։ Հարցի մանրամասն քննությունը ստիպում է մեզ կանգ առնել Երուսաղեմի Հովհաննես եպիսկոպոսապետի Աղվանից եպիսկոպոս Աբասին ուղղված նամակի բովանդակության և դրա հետ աղերսվող Պանտավանքի վանական Թումասի գործունեության վրա։

VI դարի կեսերին քաղկեդոնականությունը (այդ ժամանակվա գրություններում այն նույնանում էր նեստորականության հետ)[3] թափանցել էր Աղվանք և Սյունիք։ Այս բանը անհանգստացնում է հայ եկեղեցուն։ Կաթողիկոս Հովհաննես Բ Գաբեղենեցին մի քանի եպիսկոպոսների հետ նամակ է գրում Աղվանքի եպիսկոպոս Աբասին[4], մի նամակ էլ Սյունյաց եպիսկոպոս Վրթանեսին[5]։ Նամակներում խորհուրդ է տրվում մերժել նորամույծ ուսմունքը։ Այս նամակների մասին իմանում է Երուսաղեմի Հովհաննես եպիսկոպոսապետը և նամակ գրում Աղվանից եպիսկոպոս Աբասին։ Նամակը, որի էությունը դավանաբանական հարցերն են, ուղղված է հայ եկեղեցու դեմ, այն համարվում է հերձված, որը «ընդ բազում հերձուածս միաւորի»[6]։ Նամակի հեղինակը առանց թաքցնելու գրում է, որ նա Երուսաղեմում հալածելով նզովել է հայերին

---

[1] Մատենագրութիւնք, էջ 81—100։

[2] Հմմտ. Գրիգոր Տղայի նամակը Գրիգոր Տուտեորդուն՝ «Գիր ողջունի եւ հարցումն խրատու տեառն Գրիգորի Հայոց կաթողիկոսի Տղայն կոչեցելոյ առ մեծապատիւ վարդապետն Գրիգոր որդի Տուտեայ, խնդրելով ի նմանէ բան պատասխանոյ թղթին Հոռոմոց, որ էր գրեալ առ նա ցուցանել նոցա գրով զկարգս եկեղեցական զխոստովանութիւն հաւատոց մերոց» վերնագրով. ՄՄ № 2966, էջ 49բ—52բ։

[3] Գիրք թղթոց, էջ 49, 79, 81։

[4] Նույն տեղում, էջ 81—84. Մ. Կաղանկատուացի, Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի, Թիֆլիս, 1912, էջ 137—142։ Թեև այս ժամանակ Աբասն արդեն Աղվանքի հայոց կաթողիկոսն էր։

[5] Նույն տեղում, էջ 78—80. Ստ. Օրբելյան, Պատմութիւն նահանգին Սիսական, Թիֆլիս, 1912, էջ 92—96։

[6] «Արարատ», 1896, մայիս, էջ 252։

և այրել նրանց վանքերից մեկը[1]։ Այնուհետև շարադրում իրենց դավանքի սկզբունքները[2] և խորհուրդ տալիս մերժել հայ եկեղեցու դավանանքը։

Այս բանագնացությունների մեջ մեծ դեր է խաղում Երուսաղեմի Պանտավանքի՝ վանական Թումասը, մի անձնավորություն, որը մի քանի անգամ եղել է Աղվանքում։ Հենց սա էլ հայ կաթողիկոսի նամակի և Աղվանքում իր կուսակիցների դեմ տարվող հալածանքի մասին հաղորդում է Երուսաղեմի Հովհաննես եպիսկոպոսապետին։ Այդ մասին վերջինիս Աղվանքի եպիսկոպոս Աբասին գրած նամակում կարդում ենք. Թումասը «**ըստ սովորութեանն** որպէս յառաջ քան զմեզ յաջորդեալք... **առեալ էր** գիր հաւատոյ եւ կարգաց եկեղեցւոյ, **նոյնպէս եւ ի մէնջ խնդրեաց...**»[3]: Նույն նամակի մի այլ մասում դարձյալ կարդում ենք. «**զիս թախանձեաց գրել ըստ օրինակի նոցա**»[4] (*իմա՝ Մակար Բ և Եվսդոքիոս. ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.*)։ Ուրեմն, Թումասը հաջորդաբար դիմել է Երուսաղեմի Մակար Բ, Եվսդոքիոս և Հովհաննես հայրապետների օգնությանը և վերջիններս նրա խնդրանոք և թախանձանքով նամակ են գրել Աղվանքի եպիսկոպոս Աբասին։ Այդ նամակները, Ակինյանի հավանական ենթադրությամբ, Աղվանք է տարել և ապա թարգմանել Թումաս[5]։ Նշանակում է Երուսաղեմի հայրապետներին հայերը, այդ թվում և Սյունյաց եպիսկոպոս Վրթանեսը, նամակով չեն դիմել։

Դավանաբանական հարցերի շուրջը գրված՝ Հովհաննես եպիսկոպոսապետի նամակից բացի, Մակար Բ-ի և Եվսդոքիոսի նամակները թեև մեզ չեն հասել, սակայն այդ միակ նամակից էլ կարող ենք եզրակացնել, թե Աղվանքում Թումասի գործունեության նշանախեցը որն է եղել։ Այդ մասին այնտեղ կարդում ենք. Թումաս «**ոչինչ պէտս ունի ի մէնջ պատուի եւ մեծութեան, բայց միայն ոգոց ձերոց փրկութեան**»[6] (*ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.*)։

Ուրեմն, պայքարը գնում էր դավանաբանական հարցի շուրջը՝ Աղվանից եկեղեցին դուրս բերելու հայ եկեղեցու ազդեցությունից։ Այս էր Թումաս վանականի գործունեության և Երուսաղեմի նշված հայրապետների առաքած նամակների բովանդակության մեխը։

Հարց է առաջանում. ինչպե՞ս կարող էր Սյունյաց եպիսկոպոսությունը ի դեմս նրա պետ Վրթանեսի, որը հայ լուսավորչական եկեղեցու ներկայացուցիչն էր, նամակ գրել քաղկեդոնական եկեղեցու հայրապետներից մեկին՝ Մակար Բ-ին և նրանից հայ եկեղեցու ծիսական կարգերի վերաբերյալ ցուցումներ խնդրել։ Սյունիքի աշխարհիկ և հոգևոր պետերը քաղաքական պատճառներով ինչքան էլ դժգոհ լինեին Մամիկոնյաններից և ձգտեին բաժանվել Դվինից[7], կարող էին հոգևոր կենտրոնի նկատմամբ հակաթոռ լինել, բայց ոչ հրաժարվել հայ եկեղեցու ավանդական դավանանքից։ Այս հանգամանքը եզական չէ հայ եկեղեցու պատմության մեջ։ Ի դեպ, Ակինյանը ևս այս կարծիքին է. «Իհարկե, նման քաղաքական պարագաներու մեջ տեղի ունեցած թեմական բաժանումները արտաքին են միայն և չեն կարող ազդել դավանաբանական համոզում–

---

1 Նույն տեղում։

2 Նույն տեղում, էջ 254։

3 Նույն տեղում, էջ 252։

4 Նույն տեղում, էջ 255։

5 Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 48։

6 «Արարատ, 1896, մայիս, էջ 255։

7 Այս մասին կարդա Ակինյանի նշված աշխատության 51—56 էջերը։

ներու վրա»[1]։ Եվ մնում է զարմանալ, թե ինչպես մեր հեղինակը հարցի երկու հակադիր ծայրերը փորձում է միացնել։

Դավանաբանական այդ պայքարում, ինչպես հաղորդում է Մովսես Կաղանկատվացին, ի վերջո հաղթանակով է դուրս գալիս հայ եկեղեցին։ Աղվանից Աբաս եպիսկոպոսը «հալածեաց ի տանէն Աղուանից զվարդապետս կրօնին այնմիկ՝ զԹովմաս եւ զՈղիայն եւ զԲնոտն եւ զԻբաս եւ զայլս ընդ նոսին...»[2]։

Այս բնագրի ժամանակի որոշման հարցում նշանակություն ունի նաև մի այլ հանգամանք։ Սույն կանոնախմբի Է հոդվածում կարդում ենք. «Հանել ի սեղանն զհացն սուրբ՝ ջերմ ըստ առաքելոցն աւանդութեան եւ անապակ, առանց իրիք խառնման...»։ Սույն հոդվածը Ակինյանի մոտ ունի հետևյալ տեսքը. «[Պարտ է] հանել ի սեղանն զհացն սուրբ՝ ջերմ ըստ առաքելոցն աւանդութեան եւ զբաժակն՝ անապակ, առանց իրիf խառնման...»[3] (ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.)։ Ընդգծված հատվածը նշանակում է հաղորդության ժամանակ գինու բաժակին ջուր չխառնել։ Պատարագի ժամանակ գինու բաժակին ջուր խառնելու հարցը կապված Քրիստոսի երկու բնության՝ Քաղկեդոնի ժողովի որոշումների հետ, Հայաստանում վեճի առարկա դարձավ VI դարից։ Մինչև VI դարը գինու բաժակին ջուր խառնելը խնդիր չէր մեզ մոտ։ Արևելյան եկեղեցիների մի մասը, տվյալ դեպքում հայ եկեղեցին, հակառակ արևմտյան եկեղեցուն, հնուց ի վեր հաղորդությունը կատարում էր անխառն գինով՝ գինու բաժակին առանց ջուր խառնելու։ Եթե ընդունենք, որ այս բնագրի Ակինյանի կազմածը ճիշտ է, այսինքն բնագրում թողնենք «զբաժակն» բառը, նշանակում է հայերը այդ հարցին անդրադարձել են V դարից հետո, որովհետև վերջինս վեճի առարկա էր, ինչպես նշեցինք վերը, մասնավորապես, սկսած VI դարից։ Ինչպես ճիշտ նկատել է Հացունին, «Երուսաղեմացի հայրապետ մը, որ ինք տիեզերական սովորությամբ... ջրախառն բաժակով կը պատարագեր, անկասկած, չէր կարող Հայոց հանձնարարել անապակը, ...»[4]։ Իսկ եթե «զբաժակն» բառը չդնենք բնագրում, նշանակում է սույն կանոնախումբը առաջ է եկել մինչև այդ հարցի խնդիր դառնալը։ Բանն այն է, որ Կանոնագրքի այս հատորի համահավաք բնագրի կազմման համար օգտագործած 50 ձեռագրերից 4-ը՝ hlou ունեն «զբաժակն» իսկ մեկը՝ F «զգինին» բառերը[5]։ Այս երկու բառերը ունեցող 5 ձեռագրերը XVII դարի են, իսկ «Գիրք թղթոց»-ի տվյալը 1298 թվականի է։ Ուրեմն, մնացած ձեռագրերը, որոնց մեջ և հնագույն ձեռագրերը, չունեն «զբաժակն» կամ «զգինին» բառերը։ Մի՞թե պարզ չէ, որ այդ բառն անազան ընդմիջարկություն է[6]։ Նշված հոդվածում ասվում է. «ըստ

[1] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 55։

[2] Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի, էջ 143։

[3] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 123։

[4] Բազմավէպ, 1929, էջ 263։

[5] «Գիրք թղթոց»-ում պահված է «բաժակ», էջ 411։ Այս բառերից որևէ մեկը չունեն նաև ամերիկաբնակ Տիրան արքեպիսկոպոսի սեփականությունը հանդիսացող ձեռագիրը (էջ 40բ), և ծանոթագրությունների համար օգտագործած №№ 648, 3562 ձեռագրերը. իսկ № 4488-ի բնագիրը, որը վերցված է Ջամչյանի պատմության Բ հատորից, ունի։

[6] Տե՛ս և հմմտ. Հացունու հոդվածը, Բազմավէպ, 1929, էջ 263։ Ի դեպ, Ներսես Շնորհալու մի նամակում բերվում է եկեղեցական բազմաթիվ հայրերից մեջբերումներ այս խնդրի մասին։ Այստեղ Թադեոս առաքյալից հետո՝ երկրորդ տեղում նշված է Մակար Ա-ի մեզ հետաքրքրող նամակի հետևյալ հատվածը. «Պարտ է զսուրբ հացն ըստ առաքելոյն անդութեան

առաքելոցն աւանդութեան»։ Այս ավանդությունը գրավոր մատյան է դարձել IV դարի վերջում, ուր խոսք անգամ չկա բաժակի մասին[1]։ Հետևապես չի կարելի մի կողմից ընդունել այս ավանդությունը, ուր բաժակի մասին խոսք չկա, իսկ մյուս կողմից բնագրում դնել «ըբաժակն» բառը։ Դա ժամանակավրեպ է։

Հենց այս հոդվածի աղերսով Ակինյանը դիմում է Անգելո Մայիին[2], որը, իբր թե, Մակարի Թուղթը համարում է կեղծիք «Դ դարու առաջին կեսին համար»[3]։ Վերջինս սույն կանոնախմբի է հոդվածի և ոչ ամբողջ բնագրի համար գրում է. «Կանոնը կամ կեղծ կամ ընդմիջարկություն է»[4]։ Այսպիսով, Անգելո Մային է հոդվածն անվերապահորեն «կեղծ» չի համարում, այլ «կամ կեղծ կամ ընդմիջարկություն»։ Եվ նա ճիշտ է, որովհետև հիմքեր ուներ։ Եթե ընդունենք, որ բնագրում սկզբնապես եղել է «ըբաժակն» բառը, նշանակում է, այս բնագիրը հորինվել է VI դարում և վերագրվել IV դարի հեղինակ Մակար Ա-ին։ Այս իսկապես կեղծիք է։ Իսկ եթե ընդունենք, որ «ըբաժակն» բառը սկզբնապես բնագրում չի եղել և այն ավելացրել են հետագայում, նշանակում է այստեղ գործ ունենք բնագրի ընդմիջարկության հետ և այդպես էլ Անգելո Մային կարծում է։ Վերջինս չխորանալով բնագրի մասնագիտական և խոր վերլուծության մեջ, որպիսի նպատակ նա չի էլ ունեցել, առաջին տպավորությամբ գրել է. «Կանոնը կամ կեղծ կամ ընդմիջարկություն է»։ Իսկ Ակինյանը այս բանի վրա ուշադրություն չդարձնելով դուրս է գցում մեջբերման վերջին մասը և պահում միայն «կեղծ» բառը և այն վերագրում ամբողջ բնագրին, մինչդեռ Անգելո Մային տվյալ դեպքում կարծիք է հայտնել միայն է հոդվածի մասին։

Վերջապես Սահակ Պարթևի կանոնախմբի ԼԷ հոդվածում[5] խոսք չկա բաժակը անապական պահելու մասին, որովհետև այդ ժամանակ նման խնդիր գոյություն չուներ։ Իսկ Ներսես Բ Բագրևանդացու և Ներշապուհի կանոնախմբում (VI դար) խոսում է բաժակի անապականության կամ անխառնության մասին[6], որովհետև այս ժամանակ այդ խնդիրը, կապված Քաղկեդոնի ժողովի որոշումների հետ, սուր վեճի առարկա էր։

Ի դեպ, Ակինյանը փորձում է Տաշյանի ճիշտ հարցադրումը ծռել։ Տաշյանը «Վարդապետութիւն առաքելոց» աշխատության մեջ խոսելով Առաքելական կանոնների և «ուրիշ հնագույն» գրությունների աղերսի մասին, թվարկում է

ջերմ հանել ի սեղանն առանց իրիք խառնուածոյ, զի ապականացու իւիք ոչ փրկեցաք, այլ անապական մարմնով և արեամբ անարատ գառինն» (№ 502, էջ 151բ. տե՛ս և հմմտ. № 4405, էջ 239ա)։ Այս բացակայում է Ներսես Շնորհալու «Թուղթ ընդհանրական»-ի տպագրված (Էջմիածին, 1865) բնագրում։ Երբ էլ լինի այս նամակի խմբագրության ժամանակը կարևոր չէ, կարևոր է այն, որ այստեղ օգտվել են Մակարի Թղթի մի այնպիսի բնագրից, ուր բացակայել է բաժակի հարցը (հմմտ. Ներսես Լամբրոնացու 1197 թ. Կ. Պոլսում վարած վիճաբանության ժամանակ այս հարցի մասին արտահայտածը. № 2019, էջ 374աբ)։ Իր երկրորդ հոդվածում Վ. Հացունին ցույց է տալիս, որ «անապակ, առանց իրիք խառնման» խոսքերը վերաբերում են հաղորդության հացին (Բազմավէպ, 1931 թ., էջ 64—65)։

[1] *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 46, հոդ. ԼԱ։*

[2] *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 21, 23։*

[3] *Նույն տեղում, էջ 23։*

[4] „Canonem vel fictum vel interpolatum„. *տե՛ս* Scriptorum veterum nova collectio e Vaticanis codicibus edita, tomus X, Romae, MDCCCXXXVIII, *էջ 272, ծանոթ. 1։*

[5] *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 392։*

[6] *Նույն տեղում, էջ 480—481, հոդված Ջ, հմմտ. նաև Հովհ. Օձնեցու կանոնախմբի Ը հոդվածը, նույն տեղում, էջ 519։*

մի շարք հեղինակների՝ Մակարի, Եփրեմ Ասորու, Սոկրատի, Գրիգոր Աստվածաբանի գրությունները։ Այս շարքում բացի Մակարի գրությունից, Տաշյանը մյուսների գրությունները համարում է կեղծ[1], *իսկ Մակարի գրության (իմա՛ առաջարկվող բնագրի) մասին ահա թե ինչ է գրում. «Միայն նշանակություն կրնա ունենալ Մակարա անվամբ եղած հիշյալ կանոնն,* **որուն անվամբ եղ՛ած կանոնադրությունն թերևս հնականն ճառագատ գործ մ'ըլլա»**[2] *(ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.)։ Մեջբերելով այս հատվածը Ակինյանը գրում է. «Բայց չէ արտահայտված Տաշյան, թե հարազատության դեպքին ո՞ր Մակարի պետք է վերագրել գրությունը»*[3]*։ Տաշյանը երբ գրում էր վերոբերյալ տողերը, հայագիտության մեջ գրեթե բոլորի կարծիքով սույն գրությունը համարվում էր Մակար Ա-ին (IV դար), հետևապես նա կարիք չուներ նշելու Մակար Ա, առանց այդ նշման էլ հասկանալով վերջինս։*

Գալով առաջարկվող բնագրի վերջում Բասենի և Բագրևանդի Տուրգյա (կամ Տուրքյա) եպիսկոպոսի դեպքին, Ակինյանը գրում է. «Տուրգ (ըստ ՁՁ նաև Տուրք) առանց տարակույսի աղավաղված *հայկական անուն մըն է»*[4] *(ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.)։*

Այս անվանը հանդիպում ենք մեր պատմիչների մոտ, օրինակ, Մովսես Խորենացին Հայկ նահապետի շառավիղներից մեկին կոչում է Տուրք[5]*։ Տուրք անունով մեկը 1227 թ. ընդօրինակել է տվել մի Ճառընտիր*[6]*։ Այս նույն անունով ուրիշ անձնավորությունների հանդիպում ենք 1304, 1315, 1347 թվականներին գրված հիշատակարաններում*[7]*։*

Ունենք այս անվան փաղաքշական ձևը՝ Տուրքիկ, հայր Թեղենյաց վանքի, XIII դարում մասնակցեց Զաքարեի հրավիրած կրոնական ժողովին[8]*։ Հետևապես Տուրք անունը աղավաղված չէ։ Ակինյանը նշված անունը դիտում է աղավաղված, որպեսզի այն մակաբերի Տիրիկ կամ Մարկոս անուններից։ Եվ քանի որ այս բնագիրը համարում է VI դարի գործ, ուստի նա «Գիրք Թղթոց»-ից վերցնում է Բագրևանդի VI դարի եպիսկոպոսներ Տիրիկին և Մարկոսին*[9] *և կարծում, որ «Տուրգեայ» անվանաձևը կարող էր առաջ գալ* Տիրիկ=Տիրկայ *ձևից. «որուն Կ՝ հնչափոխությամբ կարող էր փոխանակ* Κ *նաև* Γ *լսված ըլլալ հույն ականջին մեջ. ուստի նախնաբար տառադարձված՝* ΤΥΡΚΟΥ *կամ* ΤΥΡΓΟΥ *հայ թարգմանիչը այս գրությունը շրջած է տառադարձական օրենքով հայերե-*

---

[1] Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 148—149։

[2] Նույն տեղում, էջ 150։

[3] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 22։

[4] Նույն տեղում, էջ 72։

[5] Պատմութիւն Հայոց, էջ 114. տե՛ս նաև Ասողիկ, Պատմութիւն տիեզերական, հրատ. Ստ. Մալխասյանց, ՍՊԲ, 1885, էջ 35, Ս. Անեցի, էջ 49, Վ. Հացունու հոդվածը (Բազմավէպ, 1931 թ., էջ 68—69)։

[6] № 3779, էջ 545բ։ Այս ձեռագրի մասին գրում է նաև Մ. Սմբատյանցը, բայց նա ձեռագիրը նշում է որպես Հայսմավուրք, իսկ ստացողին՝ Տուրքին համարում գրիչ. տե՛ս Տեղագիր Գեղարքունի ծովազարդ գաւառի, որ այժմ Նոր Բայազիտ գաւառ, Վաղարշապատ, 1896, էջ 407։

[7] Լ. Խաչիկյան, ԺԴ դարի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ, Երևան, 1950, էջ 25, 116, 367։

[8] Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմութիւն Հայոց, էջ 171, հմմտ. Մանր ժամանակագրություններ 13—18-րդ դդ., կազմեց Վ. Ա. Հակոբյան, Երևան, 1951, էջ 38։ Տե՛ս և հմմտ. նախորդ ծանոթագրության մեջ Լ. Խաչիկյանի նշված աշխատությունում, էջ 184։

[9] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 73։

նի՝ ՏԻՐԳԱՅ *կամ* ՏՈՒՐԳԵԱՅ»[1], *կամ* Մարկոս=Մարգեայ. *«որուն սխալագրութիւնը դյուրավ* ՏԱՐԳԵԱՅ *և* ՏՈՒՐԳԵԱՅ *կրնար կարդացվիլ»[2]։ Եթե այս ենթադրությունը (լոկ ենթադրությունը) հավանական է, ապա պարտադիր չէ այդ անունները փնտրել հեղինակի ցանկացած ժամանակում՝ VI դարում. Բուզանդը IV դարի երկրորդ կեսին Բասենի եպիսկոպոս նշում է Տիրիկ անունով մեկին. «Եւ էին երկու եպիսկոպոսք Բասենայ գաւառին, Մովսէս եւ Տիրիկ»[3]։ Ավելի վաղ ժամանակի համար (IV դարի 20—30-ական թվականներ) պատմիչները տեղեկություններ չեն հաղորդում։ Գուցե եղել են Տիրիկ կամ Մարկոս անուններով եպիսկոպոսներ, մանավանդ եթե նկատի ունենանք, որ Բասենի կամ Բագրևանդի եպիսկոպոսների համար Տիրիկ անունը կարծեք եղել է ժառանգական[4]։ Ագաթանգեղոսը հաղորդում է, որ Գրիգոր Լուսավորչի կողմից քրմերի որդիներից ձեռնադրված եպիսկոպոսներից մեկի անունը եղել է Տիրիկէս[5], թեև նշված չէ, թե ո՛ր թեմում։*

Ի միջի այլոց նշենք, որ չի արդարանում Ակինյանի զարմանքը, երբ գրում է. «Երկո՞ւ Բագրևանդ և կամ մեկ Բագրևանդի երկո՞ւ եպիսկոպոս պետք է ենթադրել։ Բայց այսպես հազիվ թե հնարավոր ըլլա»[6] *(ընդգծումը մերն է— Վ. Հ.)։ Ի՞նչ կա որ. Բագրևանդը կամ որևէ մի այլ թեմ ունեցել է երկու եպիսկոպոս, թերևս այդպես կարելի է եզրակացնել Բուզանդի վերոնշյալ վկայությունից, իսկ Ներսես Բ Բագրևանդացի կաթողիկոսի «Ուխտ միաբանութեան Հայոց աշխարհիս...» նամակի տակ, միմյանցից անջատված, ստորագրված է. «Տիրակ Բագրեւանդեայ եպիսկոպոս» և «Մարկոս Բագրեւանդեայ եպիսկոպոս»[7], կամ մի այլ նամակում նշված է. «Ի Փովկասայ եւ ի Սամուէլէ Բասենոյ եպիսկոպոսաց»[8]։ Ուրեմն, երկու եպիսկոպոս մեկ Բագրևանդին կամ Բասենին։ Այստեղ տարօրինակ բան չկա։ Մեկ թեմին որպես բացառություն, երկու եպիսկոպոս լինելը արձանագրված է նույնիսկ ավելի ուշ ժամանակի կանոնական որոշումներում։ 1651 թ. Երուսաղեմի ժողովի կանոններում, որ Առաքել Դավրիժեցին բերում է համառոտ, կարդում ենք. «Հինգերորդ՝ միոյ վիճակի մի՛ լիցին երկու եպիսկոպոսք, եւ երկու առաջնորդք, բայց թէ կարի մեծ ինչ պատճառ ի մէջ գայցէ»[9]։ Նախ՝ պետք է ընդունել, որ կյանքում որևէ թեմ ունեցել է երկու եպիսկոպոս, որպեսզի ժողովը որոշում ընդուներ այն արգելելու մասին, երկրորդ՝ Երուսաղեմի ժողովը այդ երևույթը արգելում է վերապահությամբ, թույլատրելով բացառություն, որը ստացել է օրենքի ուժ, արձանագրվելով ժողովի որոշումներում։*

Այս փաստերը, հավանաբար, վրիպել են Ակինյանի ուշադրությունից։

Ակինյանը որոշելով, որ Տուրգ եպիսկոպոսը VI դարի Բագրևանդի Տիրիկ կամ Մարկոս եպիսկոպոսն է, այնուհետև փորձում է ընդհանուր շոշափելի եզրեր գտնել առաջարկվող բնագրի Տուրգ եպիսկոպոսի վերաբերյալ եղած «սա-

[1] Նույն տեղում, էջ 74։

[2] Նույն տեղում, էջ 75—76։

[3] Պատմութիւն Հայոց, Վենետիկ, 1889, էջ 279։

[4] Հմմտ. Բուզանդի վերոհիշյալ և «Գիրք թղթոց»-ի (էջ 73) վկայությունները։

[5] Պատմութիւն Հայոց, աշխատությամբ Գ. Տեր-Մկրտչյան և Ստ. Կանայանց, Տփղիս, 1909, էջ 442։

[6] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 75։

[7] Գիրք թղթոց, էջ 73։

[8] Նույն տեղում, էջ 41։

[9] Պատմութիւն Հայոց, Վաղարշապատ, 1896, էջ 332։

կաւուք ընդ արիանոսս միաւորեալ է եւ դարձեալ խղճեալ» վկայութեան և Հովհաննես Բ Գաբեղենեցի կաթողիկոսի և այլոց նամակի տակ Բագրևանդի Տիրիկ կամ Մարկոս եպիսկոպոսների ստորագրության բացակայության միջև։ Նա գրում է. «որ Բագրևանդի եպիսկոպոսի անունը՝ Տիրիկ կամ Մարկոս չի տեսնըվիր Հովհաննես Գաբեղենեցվո 568-ին գրած կրկին թղթերու մեջ, իսկ Բասենի աթոռին վրա կը ներկայանա Ներսես («ի Ներսայ») Բասենո և Մարդաղո եպիսկոպոս տիտղոսով (Գիրք թղթոց, 78, 81)։ Ուստի Հայոց կաթողիկոսի Միաբանության ուխտեն դուրս ելած է Բագրևանդի եպիսկոպոսն և հարած անշուշտ Աղվանից և Սյունյաց միության»[1] (ընդգծումը մերն է —Վ. Հ.)։ Եթե այսպես մոտենանք, ապա Հովհաննես Բ Գաբեղենեցի կաթողիկոսի անմիջական նախորդ Ներսես Բ Բագրևանդացի կաթողիկոսի և այլոց «Ուխտ միաբանութեան Հայոց աշխարհիս...» թղթի տակ ստորագրված Հարքի եպիսկոպոս Պարգևը, Արշամունյաց եպիսկոպոս Վաղոտը, Արծրունյաց եպիսկոպոս Գրիգորը, Ապահունյաց եպիսկոպոս Հոհանը, Արշարունյաց եպիսկոպոս Հովուկը և ուրիշներ[2], կամ սրանց հաջորդները չեն ստորագրել Ակինյանի նշած նամակի տակ[3], ուրեմն սրա՞նք էլ «Հայոց կաթողիկոսի միաբանության ուխտեն դուրս ելած» են «և հարած անշուշտ Աղվանից և Սյունյաց միության»։

Եթե հարցերն այսպես, լոկ ենթադրություններով և առանց փաստերի, լուծվեն, ապա շատ անհարիր եզրակացությունների կհանդիպենք։ Թե ինչո՞ւ վերոհիշյալ եպիսկոպոսները չեն ստորագրել նշված նամակում, ինչո՞ւ երկու գավառ ունեցել է մեկ եպիսկոպոս կամ մեկ գավառ երկու եպիսկոպոս և նման այլ ինչուներ, դժվար է, գուցե և անհնար, առայժմ լուսաբանել, անհրաժեշտ փաստեր չունենալու պատճառով, իսկ առանց դրանց լոկ ենթադրությունները գործին չեն օգնում։

Ըստ երևույթին, այս հարցի քննությունից և իր եզրակացություններից (թե ենթադրություններից) գոհ չլինելով Ակինյանը գրում է. «Խնդիրը այս տեսակետե առնելով ալ լուծված չ'ըլլար Տուրքյա «Բասենոյ եւ Բագրեւանդեայ» թեմերու եպիսկոպոս հորջորջվելու կնճիռը։ Այս հարցը որչափ ալ այժմ անբացատրելի կ'երևա, բայց բարդությունն նույն դարուն համար բոլորովին ալ եզական չէ»[4]։ Եթե VI դարի համար Ակինյանը տեսնում է բարդություն և այն էլ ոչ «եզական», ապա այդ բարդությունն ինչքան կնճռոտ կլինի պատմագիրների նույնիսկ անձուկ վկայությունների բացակայության պայմաններում IV դարի վերաբերյալ։ Նշանակում է՝ քանի դեռ նոր փաստեր չունենք, պետք է հենվենք եղած վկայությունների համեմատական քննության վրա և հանգենք սրանցից բխող եզրակացություններին։

---

[1] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 76։ Ի դեպ, Վ. Հացունին իրական չի համարում Մ. Կաղանկատվացու վկայությունը Սյունյաց եպիսկոպոսների (Պետրոսի և՛ Վրթանեսի) ապստամբությունը հայ կաթողիկոսական աթոռի դեմ (Բազմավէպ, 1931 թ., էջ 66—68)։ Նա գրում է. «Ոչ Պետրոս և ոչ Վրթանէս հայրապետական աթոռեն զատված չապրեցան երբեք» (Նույն տեղում, էջ 68)։ Այդ եզրակացության համար հիմք է ընդունում Հովհաննես Բ Գաբեղենեցի կաթողիկոսի Վրթանեսին ուղղված նամակի հետևյալ տողերը. «Որպէս ցայժմ լեալ էք ազգ սուրբ, ժողովուրդ սեպհական տեառն Աստուծոյ, նոյնպէս և այժմ էք և մինչև յավիտեան...» (Գիրք թղթոց, էջ 79)։

[2] Գիրք թղթոց, էջ 73։

[3] Նույն տեղում, էջ 78, 81։

[4] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 76։

Մակարի թղթում երկու անգամ հիշվում է արիանոսների մասին, ահա այդ տեղերը. Զ հոդվածում Մակարը հաղորդում է փրկական խորհուրդը զգուշությամբ կատարել «զի մի՛ արիանոսացն մերձ լինելով» և վերջում, երբ խոսում է Տուրդ եպիսկոպոսի մասին, «որ սակաւուք ընդ արիանոսս միաւորեալ է եւ դարձեալ խղճեալ»։ Վ. Հացունին այս մասին գրում է. «Այդ կցորդութիւնն արիանոսաց հետ կը յարմարի Դ դարուն, մինչ վեցերորդին Հայք գործ ունէին նեստորականաց հետ, և արիանոսք վաղուց լռել էին։ Նոյն ինքն Մակար արիանոսներէն միայն կը զգուշացնէ զՀայս, ապացույց, թե Նեստոր ու Եվտիքես չկային տակավին»[1]։ Ակինյանը առարկում է նաև սրա դեմ, գրելով, որ եթե VI դարում արիանոսները չէին կարող երևալ Հայաստանում, ապա «Դ դարու համար անհեթեթ է կարծել, թե Հայաստան արիանոսներ գոյություն ունեցած ըլլան»[2]։ Բանն այն է, որ արիանոսները մեծ աղմուկ էին հանել Արևմուտքում։ Նրանք դատապարտվեցին Նիկիայի ժողովի կողմից, որին մասնակցում էին նաև Մեծ և Փոքր Հայքի ներկայացուցիչները։ Մակարը զգալով արիանոսների վտանգի մեծությունը, զգուշացրել է Հայոց հովվապետին հնարավոր վտանգի ներթափանցումից, մանավանդ որ այդ ժամանակ քրիստոնեությունը տակավին խոր և ամուր արմատներ չուներ հայ ժողովրդի մեջ. հիշենք Վրթանես կաթողիկոսի դեմ կազմակերպված մահափորձը Աշտիշատում, որին մասնակցում էր նաև թագուհին[3]։

Ակինյանը, այնուհետև, փորձում է բացատրել իր վարկածը, դարձյալ դիմելով լոկ ենթադրությունների. «Ես կը կարծեմ թե «Արիանոսք կամ սխալ իմացումն է հունարեն սկզբնագրին αἱρετικός, αἱρεσιώτης, *«հերձուածող» բառին, և կամ ավելի հավանորեն «արիանոսք» գործածված է իբրև հակադրություն «նեստորիանոսք» հորջորջման»[4]։*

Ակինյանի փորձառու աչքից դժբախտաբար վրիպել է կարևոր մի փաստ։ Խոսելով Անանիա Հաղբատեցու (XI դար) «Հակաճառութիւն ընդդէմ երկաբնակաց» աշխատության «Վասն տօնի Ծննդեան Քրիստոսի» գլխի մասին և վերջինիցս մեջբերելով ընդարձակ քաղվածք[5], նա նշում է, որ այս գլուխը հայտնի է նաև Անանիա Շիրակացու անունով և կրում է «Ի Յայտնութիւն Տեառն եւ Փրկչին մերոյ» խորագիրը։ Ակինյանի կարծիքով Անանիա Հաղբատեցու այս գրությունը, հետագա ընդօրինակողները շփոթել են երկու Անանիաների գրության հեղինակությունը և վերագրել Անանիա Շիրակացուն։ Այս գրությունն իրականում Անանիա Հաղբատեցո՞ւնն է, թե Անանիա Շիրակացունը, Ակինյանը քննության հարց չի դարձրել և անուշադրությամբ է անցել այդ խնդրի վրայով։ Այս քննենք ավելի մոտիկից։

Ակինյանը խոսելով Մակարի թղթի հնագույն բնագրի և նույնի Կանոնագրքում պահված խմբագրության աղերսի մասին գրում է. «Թղթիս այժմյան օրինակը, պահված Կանոնագրքի մեջ, կներկայացնե համառոտություն մը ընդարձակ բնագրին, կատարված առանց տարակուսի ԺԱ դարու սկիզբը։ Սկզբնագիրը, այնպես ինչպես ելած էր Մակարի ձեռքեն, եղած է ընդարձակ,

[1] *Բազմավէպ, 1929, էջ 260։*

[2] *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 77, տե՛ս Վ. Հացունու առարկությունը («Բազմավէպ», 1931 թ., էջ 71)։*

[3] *Բուզանդ, էջ 7—8։*

[4] *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 78։*

[5] *Նույն տեղում, էջ 82—84։*

առանձին մուտքով և գլխարկարգությամբ։ Բնագրին այս կազմությունը կնկատվի նաև այն բեկորներեն, որ պահպանված են այժմյան օրինակին ավերակներու մեջ»[1]։

Ակինյանի դիտողությունները սկզբնական բնագրի ընդարձակ լինելու, վերջինիս այլ կազմություն ունենալու վերաբերյալ միանգամայն ճիշտ են։ Եվ նա մի քանի դեպքերում նշում է ներկա բնագրի մեջ տեղ գտած ետևառաջությունների մասին[2]*։ Սակայն նա խիստ սխալվում է, երբ այս թղթի ընդարձակ բնագրից օգտվելը վերագրում է XI դարի հեղինակի Անանիա Հաղբատեցուն*[3]*։ Անանիա Հաղբատեցու «Հակաճառութիւն ընդդէմ երկաբնակաց» աշխատության ԺԲ ճառը կոչվում է «Վասն տաւնի Ծննդեանն Քրիստոսի»*[4]*։ Ակինյանը որպեսզի ցույց տա, որ Մակարի թուղթը սկզբնապես եղել է ընդարձակ, քան Կանոնագրքում եղածը, իր գրքի 82—84-րդ էջերում դեմ առ դեմ բերում է այս երկու բնագրերից ընդարձակ հատվածներ։ Մենք ևս բերում ենք այդ հատվածները, օգտվելով Մատենադարանի № 567 ձեռագրի և Կանոնագրքի համապատասխան բնագրերից։*

Անանիա Հաղբատեցի, № 567 ձեռ.	Մակարի կանոնախումբ, Կանոնագրքի ներկա նատորում
«Իսկ յաւուրս սրբոյն Կոստանդիանոսի, ի սուրբ ժողովոյն Նիկիա ոչ եղեւ ընկալեալ տօնս այս ի սրբոց հարցն, այլ ըստ նոյն կանոնի սրբոց առաքելոցն սահմանադրեցին տօնել։ Եւ յայտ ի թղթոյն երանելւոյն Մակարա հայրապետին Երուսաղէմի, զոր ի Հայաստանեայցս գրեաց յաշխարհ, յաղագս խրատու սրբոյ մկրտութեան, քանզի նա մի էր ի սրբոց հարցն ՅԺԸ-իցն, որ ի Նիկիա։ Եւ գրեալ է այսպէս ի Զ-երրորդ գլխի հրամանի խրատուութեանն. «Բայց կարգաւորութիւն մկրտութեան սուրբ աւազանին եւ փոյթ յօժարութեան երից տօնիցն մկրտութեան, յորում առաւել եւս փափագին մերս դաւանել ի մկրտութիւնն զընծայեալսն Աստուծոյ, եւ կատարեալ զօրինակ մեծի փրկական խորհրդոյն, յոր ի սուրբ եւ յերեւելի աւուրս կատարեցաւ։ Եւ այժմ մեծաւ փափագանօք փութան կատարել ի սուրբ տեղիսս Քրիստոսի, զոր պարտ է եւ ամենայն քրիստոնէից երկիրպածացս Քրիստոսի կատարել ի նոսա զկոչումն մկրտութեանն սուրբ Յայտնութեանն եւ ծննդեանն Տեառն, եւ փրկական Զատկի կենարար չարչարանացն Քրիստոսի եւ ի շնորհալից Պենդակոստէին, յորում էջք աստուածային Հոգւոյն ի մեզ ծաւալեցան։ Զոր պարտ է զիւրաքանչիւր սրբոց տօնից պատճառ մկրտութեանն ծանուցանել, զի եւ դուք ի նոյն փութացեալք կատարեցէք։ Քանզի լուսաւոր աւր ծննդեանն Քրիստոսի եւ	

[1] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 81, հմմտ. էջ 108։

[2] Նույն տեղում, էջ 84—89, թեև Վ. Հացունին առարկում է նաև դրա դեմ (Բազմավէպ», 1931 թ., էջ 71—72)։

[3] Նույն տեղում, էջ 15—16, 81 և շար.։

[4] Տե՛ս մեր Մատենադարանի № 567 ձեռագիրը, էջ 89ա—97բ։

մեր մեղսաքաւիչ ծնունդ սուրբ աւազանին ի նմին փրկական աւուրն կատարեցի, այլ ի նմին աւուրն առ ի յանձն մկրտել յաղագս առ մեզ զիջանելոյ։ Զի ոչ եթէ ինքն կարօտ էր սրբութեան, այլ զի զմեզ կամեցաւ սրբել ի մեղաց պղծութենէ, որ մեծաձայն գոչմամբ աղաղակէ ասելով. «Եթէ ոչ ոք ծնցի ի ջրոյ եւ ի Հոգւոյ՝ ոչ մտանել կարէ յարքայութիւնն Աստուծոյ մերոյ Քրիստոսի»։ Ըստ նմին օրինակի ծնեալք ընդ նմա եւ մկրտեալք ընդ նմին եղիցուք ի սուրբ աւուրն ծննդեանն Քրիստոսի։ Իսկ ի կենսաբեր Յարութեանն Զատկին ի ձեռն մեռուցանելոյ զմեղս մեր ի ջուրս աւազանին՝ [նմանողք լինիմք մեռելութեան մահու Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւ երեքկին ընկղմամբն թաղել ի ջուրս սրբոյ աւազանին] զերեքօրեայ զթաղումն՛ Տեառն մերոյ նշանակեմք յանձինս մկրտելոցն, զոր եւ աստուածային առաքեալ յայտնապէս ցուցանէ ասելով, թէ «Թաղեալք ընդ նմին մկրտութեամբն, ի մահ նմանողք եղիցուք նմանութեան մահու նորա. զի եւ նորոգութեամբ յարութեանն հաղորդք լինիցիմք նմա ի կեանսն յաւիտենականս։

Իսկ յաւուրն շնորհապարգեւ սրբարար Պէնտակոստէին զլուսապայծառ ազդումն Հոգւոյն Սրբոյ կենդանարարի, որ ի տեսակս հրեղէն լեզուաց իջեալ յառաքեալսն երեւեցաւ, պարգեւելով նոցա ձեռս ի վերայ մկրտելոցն դնելով պարգեւս, ընդունելով ի շնորհաց Հոգւոյն։ Ըստ նմին օրինակի եւ մեք ի նմին աւուր ձեռս ի վերայ մկրտելոցն դնելով նոյն հոգի պարգեւի, զորոյ զօրինակն զգուշութեամբ անխափան կատարեմք, զի կատարեալք լիցուք». զայս Մակարիոս»[1] (ընդգծումը Ակինյանինն է — Վ. Հ.)։

Եւ երեքկին ընկղմամբն թաղեալ ի ջուր սուրբ աւազանին, զերեքաւրեայ թաղումն Տեառն նշանակեմք յանձինս մկրտելոցն։ Զոր եւ աստուածային առաքեալն յայտնապէս ցուցանէ ասելով, թէ՝ «Թաղեցաք ընդ նմա մկրտութեամբն, նմանողք եղիցուք նմանութեան մահու նորա, զի նորոգութեամբ յարութեանն հաղորդ լինիցիմք նմա ի կեանսն յաւիտենից»։ Եւ այսպէս ուղիղ դաւանութեամբ ձեռս ի վերայ դնելով՝ պարգեւեալ լինի Հոգին Սուրբ ի փրկութիւն մեզ, լուսաւորել զկոչեցեալսն յորդեգրութիւն։ Եւ հաւատովք ածանիմք յիւղ սրբութեան»[2]։

Ինչպես նշեցինք վերևում, Ակինյանին հայտնի էր, որ Անանիա Հաղբատեցու վերևում նշված աշխատության ԺԲ գլուխը (Ակինյանը նշում է ԺԱ)[3] վերագրված է Անանիա Շիրակացուն՝ «Ի Յայտնութիւն Տեառն եւ Փրկչին մերոյ» խորագրով։ Բերում ենք այդ ճառի համապատասխան հատվածը պրոֆ. Աշ. Աբրահամյանի հրատարակության համապատասխան. «Իսկ յաւուրս սրբոյն Կոստանդիանոսի, ի սուրբ ժողովին Նիկիայ ոչ եղեւ ընկալեալ տաւնս այս ի սրբոց հարցն. այլ ըստ նոյն կանոնի սրբոց առաքելոցն սահմանեցին տաւնել։ Եւ յայտ է ի թղթոյ երանելւոյն Մակարայ հայրապետին Երուսաղէմի, զոր ի Հայաստանեայցս գրեաց աշխարհ յաղագս խրատու սրբոյ մկրտութեանն. քանզի նա մի էր ի սրբոց ՅԺԸ հարանցն, որք ի Նիկիա. եւ գրեալ է այսպէս ի վեցերորդ գլխի հրամանի խրատտուութեանն, բայց կարգաւորութիւն մկրտութեան սրբոյ աւազանին եւ փոյթ յաւժարութեանն Գ տաւնիցն, յորում առաւել եւս փափագեն միգազդ փութացուցանել ի մկրտութիւն զընծայեալսն Աստուծոյ, եւ կա-

[1] էջ 89բ—90բ։

[2] էջ 223։

[3] Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 15, ծանոթ. 1։

տարել զաւրինակ մեծ փրկական խորհրդեանն, որ ի սուրբ եւ յերեւելի աւուրս կատարեցաւ։ Եւ զայս մեծաւ փափագանաւք փութան կատարել ի սուրբ տեղիսս Քրիստոսի, զոր պարտ է եւ ամենայն քրիստոնէից երկիւղածաց Քրիստոսի կատարել ի նոսա զկոչումն մկրտութեանն ի սուրբ յայտնութեանն ծննդեանն տեառն, եւ փրկական զատկի կենարար չարչարանացն Քրիստոսի, եւ ի շնորհաւլից Պենտակոստին, յորում աստուածային էջք Հոգւոյն կենդանարարի ի մեզ ծաւալեցան։ Զոր պարտ է զիւրաքանչիւր տաւնիցն պատճառ ծննդեանն եւ մկրտութեան ծանուցանել, զի եւ դուք ի նոյն փութացեալք կատարեցէք. քանզի յուսաւոր ծննդեանն Քրիստոսի եւ մեր մեղսաքաւիչ ծնունդ սրբոյ աւազանին ի նմին փրկական աւուրն կատարեցաւ, զի ի նմին աւուր առ յանձն մկրտիլ յաղագս առ մեզն զիջանելոյ։ Զի ոչ եթե ինքն կարաւտ ինչ էր սրբութեան, այլ զմեզ կամեցաւ սրբել ի մեղացն պղծութենէ, որ մեծաձայն գոչմամբ աղաղակէ ասելով, եթե ոչ ոք ծնցի ի ջրոյ եւ ի Հոգւոյ, ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ. զի ըստ նմին աւրինակի ծնեալք ընդ նմա, եւ մկրտեալք ընդ նմին եղիցուք ի սուրբ աւուր ծննդեանն Քրիստոսի։

Իսկ ի կենսաբեր յարութեանն զատկին, ի ձեռն մեռուցանելոյ զմեզս մեր ի ջուրս աւազանին նմանողք լինիմք մեռելութեան մահուան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւ երեքկին ընկղմամբն թաղել ի ջուրս սրբոյ աւազանին, զերեքաւրեայ թաղումն տեառն մերոյ նշանակեմք յանձինս մկրտելոցն, զոր եւ աստուածայինն առաքեալ յայտնապէս ցուցանէ, ասելով, թէ թաղեալք ընդ նմին մկրտութեամբն, նմանողք եղիցուք նմանութեան մահու նորա, զի եւ նորոգութեամբ յարութեանն հաղորդ լինիցիմք նմա ի կեանսն յաւիտենականս։

Իսկ յաւուրն շնորհապարգեւ սրբարար Պենտեկոստեին զլուսապայծառ ազդումն Հոգւոյն կենարարի, որ ի տեսակս հրեղէն լեզուաց իջեալ յառաքեալսն, պարգեւելով նոցա ձեռս ի վերայ մկրտեցելոցն դնելով, ընդունելով պարգեւս ի Հոգւոյն շնորհաց։ Ըստ նմին աւրինակի եւ մեք ի նմին աւուր ձեռս ի վերայ մկրտելոցն դնելով, նոյն հոգի պարգեւի, զորոյ զաւրինակն զգուշութեամբ անխափան կատարեմք, զի կատարեալք լիցուք։ Զայս Մակարիոս»[1]։

Ինչպես դժվար չէ նկատել՝ Անանիա Հաղբատեցու և Անանիա Շիրակացու մեջբերված հատվածների մեջ իմաստային և էական տարբերություններ չկան։ Ավելին, նույնությամբ գնում են ոչ միայն Հաղբատեցուց և Շիրակացուց բերված վերևի մեջբերումները, այլև Հաղբատեցու «Հակաճառութիւն ընդդէմ երկաբնակաց» աշխատության ԺԲ գլուխը սկզբից՝ «Բազում աշխատութիւնն գործառնութեանս մերոյ վասն սրբոյ տօնիս յԱստուծոյ էր»[2] մինչև նույն ձեռագրի 96-րդ բ էջի «Բայց նա ուրեմն խոտանեն բանք ճշմարտի. սակայն ոչ թիւրեսցուք ի ճանապարհէ հարցն» հատվածը[3]։ Միայն այստեղից հետո տարբեր են Անանիա Հաղբատեցու և Անանիա Շիրակացու բնագրերի վերջին փոքր մասը։

Այժմ մնում է պարզել, թե այս բնագիրը ումից ումն է անցել. Շիրակացուց Հաղբատեցո՞ւն, թե ընդհակառակը, ինչպես կարծում է Ակինյանը։ Ամբողջ

---

[1] Անանիա Շիրակացու մատենագրությունը, Երևան, 1944, էջ 283—284։

[2] № 567, էջ 89ա։

[3] Այս ամբողջը՝ մի քանի էջ տե՛ս և համմտ. Շիրակացու նշված ճառի հետ (պրոֆ. Աշ. Աբրահամյան, Անանիա Շիրակացու մատենագրությունը, էջ 283՝ «Բազում աշխատութիւն գործառնութեանս մերոյ վասն սրբոյ տաւնից» հատվածից մինչև 290-րդ էջի «բայց նա ուրեմն խոտան են բանք ճշմարտի, սակայն ոչ թիւրեսցուք» հատվածը)։

հարցն այն է, որ Անանիա Շիրակացու նշված ճառը գտնվում է մեր Մատենադարանի թղթյա հնագույն ձեռագրում[1], որի ընդօրինակությունը կատարվել է 971 թ., այսինքն այն ժամանակ, երբ Անանիա Հաղբատեցին հավանաբար դեռ չէր ծնվել։ Նշանակում է՝ մինչև Անանիա Հաղբատեցին այս ճառը գոյություն ուներ։ Մյուս կողմից, Անանիա Շիրակացին վերևի մեջբերման հատվածի սկզբում շատ որոշակի գրում է, որ մկրտության վերաբերյալ Մակարը նամակ է գրել Հայաստան։ Կարծես Անանիա Շիրակացին կանխազգում էր, որ կարող են հետագայում նամակի հեղինակին՝ Մակարին շփոթել ուրիշների հետ, ինչպես այս դեպքում, նամակում ավելացնում է, թե խոսքը որ Մակարին է վերաբերում՝ այն Մակարին, որը մասնակցել է 325 թ. Նիկիայի ժողովին[2]։ Ուրեմն, VII դարում սույն նամակը գիտեին որպես Մակար Ա-ի հեղինակություն։ Հետևապես կասկած չի մնում, որ Անանիա Հաղբատեցին «Հակաճառութիւն ընդդէմ երկաբնակաց» աշխատության ԺԲ գլուխը վերցրել է Անանիա Շիրակացուց։ Այս բանը նշում է նաև ինքը՝ Անանիա Հաղբատեցին և չգիտես ինչու այն դարձյալ վրիպել է Ակինյանի ուշադրությունից։ Անանիա Հաղբատեցին նշված աշխատության ԺԳ՝ «Պատճառ երից սրբասացութեանն, զոր Հայք ի դէմս Որդւոյ ասեն» գլխի[3] սկզբի մասում գրում է. «Թէ վասն էր երիցս սրբասացութիւնն վերաբերի հասարակածութեանն եւ մի երրեակ խաչեցարն կցորդ ի վերայ յատուկ յանուն միածնի՝ որդւոյն Աստուծոյ, եւ թէ յորում ժամանակի եւ յորոց ումանց նախ կարգեցաւ. բայց նախ զյառաջագրեալ զխորհուրդ խաչին տեսչիր սկզբնաւորեալ ի կենաց տնկոյն որ ի դրախտին, զի անդուստ ի վերուստ իսկ արկեալ էր ի միտ երեքսրբեան տէրութեան զխորհուրդ փրկագործ խաչելութեան Աստուածն բանի, զոր յայլում տեղւոջ քաղեալ եմ եւ եդեալ. եւ ապա զայս, զոր յԱնանիա վարդապետին գրոցն համառօտիւ ժողովեցի[4] *(ընդգծումը մերն է — Վ. Հ.)։ Թվում է, թե Հաղբատեցին «յԱնանիա վարդապետին գրոցն» ասելով նկատի ունի միայն Անանիա Շիրակացուն և նրա գրվածքները։ Այդ մասին առարկություն հազիվ թե լինի։ Գուցե առարկություն լինի այն մասին, թե Հաղբատեցու այս վկայությունը չի կարելի տարածել միևնույն աշխատության ԺԲ գլխի վրա, այլ խոսքը այստեղ վերաբերում է միայն նույն աշխատության ԺԳ գլխի աղբյուրներին։ Սակայն այն փաստը, որ Շիրակացու Հայտնության ճառը գոյություն ուներ մինչև Հաղբատեցու ծնունդը մի կողմից և վերջինիս վկայությունը Շիրակացու գրվածքներից ծաղկաքաղ անելու մասին («համառօտիւ ժողովեցի») մյուս կողմից, ոչ մի կասկած չեն թողնում, որ Հաղբատեցին օգտվել է Շիրակացուց։ Հետևապես Մակարի թղթի ընդարձակ բնագրից օգտվել է ոչ թե Անանիա Հաղբատեցին XI դարի առաջին կեսին, այլ Անանիա Շիրակացին VII դարում[5] և այն գիտե որպես Մակար*

---

[1] *№ 2679։*

[2] *Անանիա Շիրակացու մատենագրությունը, էջ 283։ Նույն միտքը բառացի տե՛ս Անանիա Հաղբատեցու անունով № 567 ձեռագրից վերևում մեջբերված ընդարձակ հատվածի սկզբում։*

[3] *№ 567, էջ 98ա—111բ։*

[4] *Նույն տեղում, էջ 98ա։*

[5] *Մովսես Կաղանկատվացին գրում է. «Նոյնպէս Մարկոս (կարդա Մակարիոս—Վ. Հ.) հայրապետն Երուսաղէմի, որ մի էր ի Նիկիական հարցն, յիւրում խրատական թղթին գրեաց առ Հայս յաղագս մկրտութեան, եթէ ի միում աւուր տօնեմք զԾնունդն և զՄկրտութիւնն, զոր-օրինակ մահն և թաղումն անկատար է առանց յարութեանն...» (Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի, III գլ. ԺԳ, էջ 362)։ Այս ամբողջն արտահայտված ենք գտնում Մակար Ա-ի Վրթանես*

Ա-ի գրած։ Եթե այս թուղթը գրված լիներ՝ Մակար Բ-ի կողմից VI դարի երկրորդ կեսին՝ 567 թ[1]*, ինչպես կարծում է Ակինյանը, Անանիա Շիրակացու, որպես մատենագիր հանդես գալուց 50—60 տարի առաջ, հազիվ թե Շիրակացին շփոթեր թղթի հեղինակներին, մանավանդ որ նա գիտեր երկու Մակարների գործունեությունը*[2]*։ Նշանակում է Մակար Ա-ի թղթի մասին ունենք հանվանե վկայություն VII դարից։ Ուստի Ակինյանի «Ե—Է դարերու հայ մատենագիր-պատմագիրներու անծանոթ է թուղթս հանվանե»*[3] *պնդումը ճիշտ չէ։ Ինչպես նաև ճիշտ չէ նրա մի այլ պնդումը. «Անանիա Հաղբատեցի, երբ Պետրոս Գետա-դարձ կաթողիկոսի (1019—1054) հրամանավ կը գրեր յուր Հակաճառությունը, ուներ աչքի առաջ Մակարի թղթին ընդարձակ օրինակը և անկե կը բերեր յուր կոչումները, ուստի անծանոթ էր իրեն թղթին համառոտ խմբագրությունը Կանոնագրքին մեջ»*[4]*։ Իրականում Մակարի թղթի համառոտ խմբագրությանը անծանոթ էր Անանիա Շիրակացին, իսկ Անանիա Հաղբատեցին նշված թղթի ընդարձակ բնագիրը օգտագործել է վերջինիս միջոցով։*

Մի այլ հանգամանք։ Ճիշտ է Ակինյանի դիտողությունը, որ Կանոնագրքում պահված այս բնագրի վերնագիրը սկզբնականը չէ և այն «Առանց տարակույսի կանոնագրոց խմբագրչեն է, ուստի և անհարազատ»[5]*։ Եվ նա ենթադրում է, որ խորագիրը սկզբնապես պետք է լիներ այսպես. «Մակարիոսի արքեպիսկոպոսի Երուսաղէմի կանոնադրութիւն յաղագս կարգաց Կաթողիկէ եկեղեցւոյ, առ քրիստոսասէր եւ երկիւղած եպիսկոպոսապետն Վրթանէս եւ առ համօրէն եպիսկոպոսս եւ քահանայս Հայոց*[6]*»։ Այս ենթադրության համար նա վկայակո-չում է բնագրի նախաբանի հետևյալ հատվածը. «Վասն երկիւղին Աստուծոյ ոչ հեղգացաք... Ես Մակարիոս արքեպիսկոպոս Երուսաղէմի եւ ամենայն բազմու-թիւն եպիսկոպոսացս, որ ընդ իս են՝ [եւ] առաքել ի կողմանսդ Արեւելից առ քրիստոսասէր եւ երկիւղած եպիսկոպոսապետդ Վրթանէս եւ առ համայրէն եպիսկոպոսս եւ քահանայս Հայոց»*[7]*։*

Հարց է առաջանում. եթե այս շարադրանքն ընդունում է Ակինյանը, ապա ինչո՞ւ է նա գտնում, որ Մակարը նամակը գրել է ոչ թե Հայոց կաթողիկոս Վրթանեսին, այլ Սյունյաց եպիսկոպոս Վրթանեսին։ Այս առթիվ հիշում ենք Վ. Հացունու բացատրությունը. «Ոչ Սյունյաց առաջնորդը կրնար «եպիսկոպո-սապետ» կոչվիլ և ոչ ալ Մակար կարող էր խոսիլ ամբողջ հայ կղերին՝ սովորա-կան եպիսկոպոսի մը բերանով, փոխանակ Հայոց կաթողիկոսին՝ որ կը հրամա-յեր եպիսկոպոսաց, և ինքը միայն կրնար լսեցնել յուր ձայնը»[8]*։*

կաթողիկոսին գրած թղթի ընդարձակ բնագրում (տե՛ս վերևի ընդարձակ քաղվածքում, էջ XCIII—XCIV*, իսկ նույնի Կանոնագրքում մտած համառոտ տարբերակում չի պահվել միայն «եթէ ի միում աւուր տօնեմք զԾնունդն և զՄկրտութիւնն» հատվածը։*

Հնարավոր է, որ Մովսես Կաղանկատվացին այս մեջբերումը վերցրած լինի Անանիա Շիրակացուց։ Բոլոր դեպքերում Մակար Ա-ի թղթի մասին տեղեկություն ունենք նաև X դարից։

[1] *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 77։*

[2] *Պրոֆ. Աշ. Աբրահամյան, Անանիա Շիրակացու մատենագրությունը, էջ 284, 395—396։*

[3] *Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի..., էջ 22։*

[4] *Նույն տեղում, էջ 108։*

[5] *Նույն տեղում, էջ 11։*

[6] *Նույն տեղում, էջ 11։*

[7] *Տե՛ս սույն հատորը, էջ 219—220. հմմտ. նաև Դ հոդվածի սկիզբը։*

[8] *Բազմավէպ, 1929, էջ 260, տե՛ս նաև նրա երկրորդ հոդվածում (Բազմավէպ, 1931 թ., էջ 70)։*

Թվում է, թե պարզ է ասվածը։ Ասվածը ցույց է տալիս, որ սույն կանոնախումբը Երուսաղեմի հայրապետ Մակար Ա-ի նամակն է ուղղված Հայոց կաթողիկոս Վրթանեսին (IV դար) և Ակինյանի խաչընդուս ջանքերը այն վերագրելու Սյունյաց Վրթանես եպիսկոպոսին (VI դար)՝ իզուր են։

Կարինի կարծեցյալ ժողովի կանոնախումբը *Կանոնագրքում դրված է 42 (ԽԲ)-րդ համարի ներքո։ Հենց սկզբից ասենք, որ այստեղ նշված Կարինի ժողովը ոչնչով չի լծորդվում մեր սկզբնաղբյուրներում բազմիցս հիշատակվող այն ժողովի հետ, որ հրավիրեց Հերակլ կայսրը, ուր և Եզր կաթողիկոսն ընդունեց քաղկեդոնական դավանանք։ Պատմիչների մեծ մասի համաձայն (Ասողիկ, Սամուել Անեցի, Կիրակոս Գանձակեցի, Ստ. Օրբելյան և ուրիշներ) այս ժողովը հրավիրվել է Կարինում, մինչդեռ Սեբեոսը և Հովհ. Դրասխանակերտցին այդ մասին նշում չունեն։ Սեբեոսը գրում է. «եւ գնաց կաթուղիկոսն յերկիրն Ասորեստանի, ետես զթագաւորն եւ հաղորդեցաւ ընդ նմա աւրինաւք»[1], իսկ Հովհ. Դրասխանակերտցին անորոշ է գրում. Եզր կաթողիկոսն «յանձն առնու երթալ առ կայսր»[2] հավանաբար Երուսաղեմ։ Սկզբնաղբյուրների հավաստած Կարինի ժողովը տեղի է ունեցել 629 թ.։ Վերջինիս մասին պատմիչների հաղորդածն էլ հավանաբար անցել է Հայաստանում հրավիրված ժողովների մի քանի ցուցակներին, օրինակ, Հովհ. Օձնեցու[3], Մխիթար Գոշի[4], Ստ. Օրբելյանի[5] և Անանունի[6]։*

Այսպիսով, առկա եղած փաստերը վերաբերում են Հերակլ կայսեր և Եզր կաթողիկոսի ժամանակ Կարինում կայացած ժողովին։ Իսկ մեզ հետաքրքրող Կարինի ժողովի մասին սկզբնաղբյուրները բացարձակ առումով լռում են։ Միակ սկզբնաղբյուրը այդ մասին առաջարկվող կանոնախմբի առաջաբանն է, այն էլ, դժբախտաբար, հակասական տեղեկություններով լի։ Այստեղ կարդում ենք, որ Թեոդուպոլսում (Կարին) տեղի է ունեցել ժողով «հրամանաւ մեծի թագաւորին Յուստինեայ» «հանդերձ կաթողիկոսաւն Հայոց Սահակաւ»։ Թերևս քննության առանձին նյութ չդարձնենք XIV—XV դարերի մատենագիր Գրիգոր Տաթևացու «Գիրք Հարցմանց»-ի՝ այս ժողովին վերաբերող տողերը, ուր կարդում ենք. «Երկրորդն է ժողովն Թէոդուպօլսի, որ այժմ կոչի Կարնոյ քաղաք։ Ոչ այն զոր յետոյ Հերակլ քաղկեդոնիկ ժողովեաց եւ խաբեաց զԵզր կաթողիկոսն Հայոց։ Այլ հրամանաւ մեծի թագաւորին Ուստինեայ ժողովեցան Յունաց եւ Հռոմոց եւ Հայոց եւ Վրաց եւ Աղուանից եպիսկոպոսունք եւ կաթողիկոսն Հայոց Սահակ, եւ հաստատեցին զկանոնսն երից սուրբ ժողովոյն որ ի Նիկիայ, ի Կոստանդնուպօլիս եւ յԵփեսոս։ Եւ նզովեցին զաղանդն Մարկիանու եւ զԱրտեմոնի եւ զտումարն Լեւոնի. եւ միաբանեցան ի մի հաւատս սուրբ առաքելոցն եւ ի կանոնս սուրբ ժողովոյն ինչ պէտք էին յաւելին գլուխս Թ ի զգուշութիւն եկեղեցւոյ»[7]։ Սակայն այս տեղեկությունը համարում ենք նշանակալից, քանի որ քաղված լինելով Կանոնագրքի սույն կանոնախմբից՝ նորություն չի բովանդակում։

1 *Պատմութիւն..., էջ 102։*

2 *Պատմութիւն Հայոց, Թիֆլիս, 1912, էջ 77։*

3 *Գիրք թղթոց, էջ 221, 223։*

4 *№ 2966, էջ 67ա։*

5 *Պատմութիւն..., էջ 455։*

6 *№ 2335, էջ 36բ։*

7 *Գիրք հարցմանց, էջ 544։*

Ուսումնասիրողներից Միքայել Չամչյանը, Աբել Մխիթարյանցը, Ներսես Մելիք-Թանգյանը, Լեոն և ուրիշներ, իրենց ուսումնասիրություններում անտեսել են այս ժողովի որոշումները և լռությամբ անցել դրանց կողքով, սակայն առանձին ուսումնասիրողներ փորձել են հավաստել այս կանոնախմբի վավերականությունը և ցույց տվել, թե ե՞րբ կարող էր տեղի ունենալ այդ ժողովը։ Կարապետ եպիսկոպոսի (Տեր-Մկրտչյան) կարծիքով Կարինի այս ժողովը, ինչպես ակնարկված է կանոնախմբի առաջաբանում, հրավիրվել է Հայոց կաթողիկոս Սահակ Բ Հաբքացու (իմա՛ Ուղկացու, 534—539 թթ.) օրոք 532 թվականից առաջ[1]։ Մ. Օրմանյանը կարծում է, որ այդ ժողովը կայացել է 692 թ. Տրուլյան ժողովից հետո, ի հակադրություն քաղկեդոնականության և Տրուլյան ժողովի, ուր հայ եկեղեցու ծիսական խնդիրների մասին մի քանի կանոններ էին ընդունված։ Օրմանյանը թեև որոշ տարակուսանքով, բայց այնուամենայնիվ կարծում է, որ Կարինի ժողովը քանի որ չհամապատասխանեց Հուստինիանոս Բ կայսեր կամքին և չհամաձայնեց Քաղկեդոնի դավանության, զայրացրեց կայսրին, և վերջինս Հայոց կաթողիկոս Սահակ Գ Ձորոփորեցուն (677—703 թթ.) հինգ եպիսկոպոսների և մի քանի իշխանների հետ բանտարկեց և ուղարկեց Կ. Պոլիս[2]։

Այսպիսով, Կարապետ եպիսկոպոսի կարծիքով Կարինի ժողովը հրավիրվել է Հուստինիանոս կայսեր և Սահակ Բ Հաբքացի կաթողիկոսի օրոք 532 թ. առաջ, իսկ Օրմանյանի կարծիքով՝ Հուստինիանոս Բ կայսեր և Սահակ Գ Ձորոփորեցու օրոք, 690-ական թվականներին։ Վերջին կարծիքը հիմնավոր չէ, որովհետև, եթե ժողովը տեղի ունեցած լիներ 690-ական թվականներին, անհնարին է, որ վրաց եկեղեցու ներկայացուցիչները մասնակցած լինեն, քանի որ վրաց եկեղեցին այդ ժամանակ արդեն բաժանված էր հայ եկեղեցուց և պաշտպանում էր վերջինիս հակառակ դրույթներ։ Իրականում, եթե այդ ժողովը կայացել է, ապա այն կարող է տեղի ունեցած լինել Հուստինիանոս Ա կայսեր և Սահակ Բ Հաբքացի կաթողիկոսի օրոք։ Սակայն այս վարկածն էլ հեռու է ճշմարտությունից։ Հակոբոս Տաշյանն անդրադառնալով սույն կանոնախմբի վավերականության հարցին, միանգամայն ճիշտ կերպով այն համարում է կեղծ, և նրա հորինողը, ինչպես կարծում է Տաշյանը, փորձում է մի ժողով գումարել տալ Կարինում Հուստինիանոս Բ և Սահակ Գ Ձորոփորցու օրոք[3]։

Ժողովի որոշումների առաջաբանում ասվում է, որ «Հրամանաւ մեծի թագաւորի Յուստինեայ» ժողով կայացավ «ի միջասահմանս աշխարհին Հայոց, Վրաց, եւ Աղուանից» որին մասնակցում են «յամենայն քաղաքաց եւ յաշխարհաց Յունաց եւ ի Հոռոմոց եւ ի մեծն Հռոմայ», Հայաստանի, Վրաստանի և Աղվանքի ներկայացուցիչները։ Ինչպես ցույց է տալիս ժողովի որոշումների ուսումնասիրությունը, դրանք ունեն հակաքաղկեդոնական բնույթ։ Թեև չեն նշված Նեստորի և հետևորդների անունները, բայց մերժում է Լևոնի տոմարը։ Հարց է առաջանում. կարո՞ղ էին Արևմուտքի եկեղեցիները, նույնիսկ Հռոմը, մասնակցել այս ժողովին և ընդունել իրենց դրույթները խարազանող

---

[1] Հայոց եկեղեցւոյ պատմութիւն, մասն Ա, Վաղարշապատ, 1908, էջ 196—197։ Ի դեպ, այդպես է կարծում նաև Գրիգոր Տաթևացին վերևի մեջբերման մեջ, գտնելով, որ Կարինի ժողովը տեղի է ունեցել մինչև Հերակլ կայսեր դարձյալ Կարինում հրավիրված ժողովը։

[2] Ազգապատում, էջ 766—767։

[3] Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 240—241։

կանոններ, ինչպես սույն կանոնախմբի կանոններն են։ Իհարկե ոչ։ Այս կանոնախմբի վավերականության մասին Տաշյանի եզրակացությունը միանգամայն հիմնավոր և ճիշտ ենք համարում. «Թե ամբողջ այս պատմվածքն յուր այժմու հանգամանաց մեջ բոլորովին անպատմական և անհեթեթ կարկատանք մըն է, և ոչ վայրկյան մը կըրնա տարակուսվել։ Դժվար է երևակայել, թե ինչպես կըրնար պատմական դույզն ծանոթություն ունեցող մ՚ այս պարագայիս մեջ... ստեղծել պատմություն մ՚որուն համեմատ ոչ միայն Հայք, Վիրք և Աղվանք, այլև «Յոյնք և Հոռոմք» և «ի մեծն Հռոմայ» անգամ եպիսկոպոսք գան ժողով գումարեն ի Կարին, և այն՝ մերժեն Չորրորդ տիեզերական ժողովն, դնեն այնպիսի կանոններ, որոնք այն ատեն բոլորովին հակառակ էին այն եկեղեցյաց սովորությանց, ինչպես է Ծննդեան տոնը հունվար 6-ին կատարել, անապակ անջուր սրբագործել և այլն»[1]։

Հետաքրքիր է նաև հետևյալ փաստը. Ա կանոնում գրված է. «Եթէ պատրիարգ իցէ եւ եթէ եպիսկոպոս հրամանաւ թագաւորականաւ ելցէ յաշխարհէ եւ յաքսորս բնակեսցէ մինչեւ ի մահ»[2] եթե հարում են Արտեմոնի դավանանքին։ Ինչպե՞ս կարող էր այդ տողերը գրվել, երբ հայ իրականության մեջ այս ժամանակ թագավոր չկար։ Սա անտեղյակություն է և կեղծիք։

Թե ե՛րբ է ստեղծվել այս կեղծ բնագիրը, դժվար է ասել, սակայն կարելի է հաստատ ասել, որ սույն բնագիրը չի մտել Կանոնագրքի ոչ Հովհ. Օձնեցու VIII դարի և ոչ էլ X դարի խմբագրության մեջ, այլ մտել է Կանոնագրքի XI դարի խմբագրության մեջ։

Ներսես կաթողիկոսին վերագրված կանոնախումբը Կանոնագրքում դրված է 43 (ԽԳ)-րդ տեղում «Սահմանք եւ կանոնք կարգի եկեղեցւոյ սրբոյն Ներսէսի հայրապետի Հայոց գլուխք ԽԳ» խորագրով։ Վերնագրի «սրբոյն Ներսէսի հայրապետի Հայոց» հատվածը մեզ հուշում է, որ հեղինակը հայ եկեղեցու կաթողիկոսներից մեկը պետք է լինի։ Քննության ենթակա շրջանում հայ եկեղեցու պատմության մեջ հանդիպում ենք չորս Ներսես կաթողիկոսի, Ներսես Ա, որը կաթողիկոս եղել է 353—373 թթ., Ներսես Բ Աշտարակեցի կամ Բագրևանդացի՝ 548—557 թթ., Ներսես Գ Իշխանեցի կամ Շինող՝ 641—661 թթ., Ներսես Դ Շնորհալի՝ 1166—1173 թթ.։ Այս չորս Ներսեսներից որի՞ն կարելի է համարել սույն բնագրի հեղինակ։ Վերնագրում նշված «սրբոյն Ներսէսի» արտահայտությունը թերևս հարմար լիներ Ներսես Ա-ին կամ Ներսես Դ Շնորհալուն, որովհետև հայ եկեղեցին վերջիններիս դասել է սրբերի կարգը։ Սակայն ոչ մի փաստ չունենք Ներսես Ա-ին վերագրելու, իսկ Ներսես Շնորհալուն չենք կարող վերագրել, որովհետև նրա կաթողիկոս դառնալուց շուրջ 70 տարի առաջ այս կանոնախումբը արդեն մտել էր Կանոնագրքի XI դարի հավաքածուի մեջ[3]։ Վերջինիս սկզբում դրված է Կանոնագրքի բովանդակության ցանկը, ուր ԽԳ համարի տակ կարդում ենք. «Կանոնք սրբոյն Ներսիսի Գ-րդ գլուխ ԻԳ»[4]։ Ուրեմն, այս կանոնախմբի հեղինակը որոշելու առաջին փորձը կատարվել է XI դարում և այն վերագրել են Ներսես Գ Շինողին։ Ուրիշ-

[1] Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 241—242։

[2] Տե՛ս ներքևում, էջ 247։ Հմմտ. նաև Ե կանոնը, էջ 251։

[3] Խոսքը Նոր Ջուղայի Ամենափրկիչ վանքի մատենադարանի № 131 ձեռագրի մասին է, ընդօրինակված 1098թ. մեր օգտագործած A ձեռագիրը։

[4] Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 4։

ներ, օրինակ՝ Վ. Բաստամյանցը, հեղինակ համարում է Ներսես Բ Բագրևանդացուն[1]։

Եթե Ներսես Գ Շինողին վերագրելու հիմքեր չունենք, ապա Վ. Բաստամյանցը փորձում է իր կարծիքը հիմնավորել, գրելով, թե «Ուշադրության արժանին այն է, որ հիշյալ բոլոր կանոնագրքերի մեջ (իմա՛ իր օգտագործած —Վ. Հ.) այս երկու տեսակ կանոնները (իմա՛ առաջին՝ Ներսես և Ներշապուհի ու երկրորդ՝ այս կանոնախմբերը—Վ. Հ.) միշտ միասին են դրված[2]։ *Վ. Բաստամյանցի օգտագործված ձեռագրերում ստուգեցինք երկու Ներսեսների անունով մեզ հասած կանոնախմբերի տեղը, և նկատեցինք, որ դրանք նշված ձեռագրերում միշտ չէ, որ միասին են դրված. օրինակ՝ Բաստամյանցի նշած №№ 746, 752, 759 (այժմյան համարակալմամբ համապատասխանաբար №№ 654, 833, 660) ձեռագրերում այս երկու կանոնախմբերը միմյանցից դրված են բավականին հեռու։ Այսպես է դրված նաև Կանոնագրքի քննական բնագիրը կազմելու համար մեր կողմից օգտագործված 50 ձեռագրերում (սրա մեջ է մտնում նաև վերևում նշված №№ 654, 660 ձեռագրերը)։ Բաստամյանցի նշած մյուս ձեռագրերում՝ №№ 741, 742, 743, 750, 761 (այժմյան համարակալմամբ համապատասխանաբար №№ 649, 650, 651, 658, 778) երկու Ներսեսների կանոնախմբերը թեև հաջորդում են միմյանց, բայց այդ փաստը հիմք չի տալիս այս կանոնախմբի հեղինակին համարել Ներսես Բ Բագրևանդացուն, որովհետև այս ձեռագրերը, բացառությամբ № 778-ի լիակատար կանոնագրքեր չեն, այլ համառոտ, որոնք հանդես են եկել սկսած XIV դարից և իրենց մեջ լրիվ չեն պարունակում Հովհ. Օձնեցու կազմած և սրանից հետո Կանոնագրքին ավելացված կանոնախմբերը։ Այսպիսի կանոնագրքեր մեր Մատենադարանում պահվում են մի քանի տասնյակի հասնող ձեռագրերում, որոնց մի խմբում Կանոնագիրքը վերագրվում է Եպիփանին. «Գէորգեայ Հայոց վարդապետի համառաւտ ժողովեալ ի կանոնվնաց սրբոց հարցն յԵպիփանու կանովն» վերնագրով*[3]։ *Նման կանոնագրքերից մեկում պահվել է գրչի շատ բնորոշ հիշատակարանը. բերում ենք մեզ հետաքրքրող հատվածը. «...սատանոր կատարեցաւ աստուածային օրինացն հեռեւողաց սուրբ հարցն կանոնագրաց* լիակատար կանովնաց սակաւ ծաղկաքաղս փոքր մի կանոնս»[4] *(ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։ Նշանակում է հետագայի խմբագրողները կամ գրիչները սույն կանոնախումբը դիտել են Ներսեսի և Ներշապուհի կանոնախմբի հեղինակ Ներսես Բ Բագրևանդացու գրչի արդյունք և վերադասավորելիս դրել հաջորդաբար*[5]։

Իսկ № 778 ձեռագիրը, թեև լիակատար Կանոնագիրք է ուրույն կառուց-

---

[1] *«Փորձ», 1881, IV էջ 57, Մխիթարայ Գօշի Դատաստանագիրք Հայոց, Հառաջաբանութիւն հրատարակողի, էջ 74—75, ծանոթ. 44, բնագրում էջ 105, ծանոթ. 185, էջ 108, ծանոթ. 192 և այլն։*

[2] *Մխիթարայ Գօշի Դատաստանագիրք Հայոց, Հառաջաբանութիւն հրատարակողի, էջ 74—75, ծանոթ. 44։*

[3] *№ 1242, էջ 88ա. հմմտ. նաև №№ 657, էջ 88ա, 833, էջ 7բ, 6562, էջ 47ա և այլ ձեռագրերում։*

[4] *№ 657, էջ 129բ, ձեռագիրը 1614 թվի ընդօրինակություն է։*

[5] *Տեղն է հիշելու, որ այս կանոնախմբի՝ Ա. Ղլտճյանի կազմած գիտա-քննական բնագիրը չքացված է այսպիսի ձեռագրերի ընթերցումներով, որոնք կատարված են հետագայում և ունեն հողվածի միտքը պարզ և հասկանալի դարձնելու բնույթ, հետևապես նման ընթերցումները, թեկուզ հասկանալի, չեն համապատասխանում սույն կանոնախմբի սկզբնական բնագրին։ Ուստի նման ընթերցումներով պետք է ոչ թե բնագիր կազմել, այլ այն բացատրել։*

վածքով[1], սակայն ձեռագրի հիշատակարանը մեզ ենթադրել է տալիս, որ ձեռագրի պատվիրատու՝ Լվովի եկեղեցու ավագ քահանա տեր Զաքարիան Կանոնագրքի նախնական կառուցվածքի վրայով ձեռք է սահեցրել և մասնակիորեն փոփոխել կառուցվածքը. «Դարձեալ աղաչեմ զձեզ... մի մոռանալք յիշել ի Քրիստոս զյառաջ անուանեալ տէր Զաքարիայն, որ բազում աշխատութեամբ եւ ջատագովութեամբ պարզեաց եւ սրբագրեաց զկանոնս...»[2]։ Թերևս այդ «պարզեաց»-ի արդյունք է ոչ միայն երկու Ներսեսների կանոնախմբերի միմյանց հաջորդումը, այլև այն, որ տիեզերական երեք ժողովները՝ Նիկիա, Կ. Պոլիս, Եփեսոս դրված են հաջորդաբար, մինչդեռ մեզ հայտնի այլ կանոնագիրք ձեռագրերում դրանք ուրիշ դասավորություն ունեն[3]։

Այս փաստերից հետո կարելի է ընդունել, որ Բաստամյանցի քննության առարկա հանդիսացող եզրակացությունը հիմնված է միանգամայն թույլ հենակետի վրա։ Այս կանոնախումբը իրավամբ անվավեր են համարել և հետագայի հորինվածք՝ Ն. Մելիք-Թանգյանը[4] և Ա. Ղլտճյանը[5]։ Վերջինս գրում է նաև, որ կանոնների ընդհանուր բնույթը ցույց է տալիս, թե նրանք խմբագրված լինեն զանազան ժամանակներում ու հետո իրար հետ միացված[6]։ Այդ դժվար է ասել, քանի որ փաստեր չկան։ Սակայն նրա՝ հետագայի հորինվածք լինելը կասկածից դուրս է։

Կանոնախմբի վերնագրում նշված է. «Սահմանք եւ կանոնք կարգի եկեղեցւոյ»։ Ծանոթանալով հոդվածների բովանդակությանը՝ եկեղեցու կարգավորության, նրա տարբեր աստիճան սպասավորների կամ պաշտամունքի վերաբերյալ բան չենք գտնում։ Հոդվածների նյութերը վերաբերում են մարդկանց առօրյա խնդիրներին։ Թե երբ կարող էր ստեղծվել այս կանոնախումբը, հնարավոր է պարզել ներկա բնագրի հոդվածների աղբյուրագիտական հիմքերի քննությամբ։ Այդ աշխատանքի մեզանից տասնյակ տարիներ առաջ կատարել է Ա. Ղլտճյանը։ Նախ քննենք նրա արածը։

«Հանդէս Ամսօրեայ»-ի 1908 թ. մայիս (էջ 133—139) և հուլիս (էջ 161—166) համարներում նա տվել է այս կանոնախմբի ուսումնասիրության արդյունքները, իսկ օգոստոսի (էջ 227—232) համարում՝ գիտա-քննական բնագիրը։ Ահա թե ինչ է գրում նա. «Այս կանոնները խմբագրողն իր կանոններից Ա—ԺԲ, ԺԳ—ԺԷ, ԺԹ, Ի, ԻԲ—ԻԵ, ԻՁ և ԼԴ—Խ կանոնները խմբագրելիս օգտվել է Առաքելական ԻԹ և ԽԵ, Նիկիական, ԺԳ, Անկյուրիայի Ժ, ԺԷ, Կեսարիայի, Ա, Բ, Գ, Ե, Թ, Ժ, Նեոկեսարիայի, Ա, Ը, Թ, ԺԱ, ԺԲ, Բարսեղի, ԺԱ, ԻԵ, ԻՁ, ԻԸ, Թադեոսի, ԺԹ, Ի, ԻԱ, ԻԸ, Լուսավորչի Դ, Ե, Զ, ԺԱ, ԺԴ, Շահապիվանի Բ, ԺԳ, Պարտավի (իմա՛ Սիոնի —Վ. Հ.) ԺԱ, ԺԳ, ԻԳ, Բարսեղի (Բ) Խ, ԽԵ, ԾԳ, ՃԻԱ, ՃԽՁ, ՄԷ, ՄՀԱ, Աթանասի ԿԱ, Գոշի Ա մասն ՁՁ, Բ մասն ԽԸ, ԽԹ, ԾԱ, ԴԴ կանոններից, երբեմն համարյա թե բառացի արտագրելով նրանցից»[7]։ Մնացած 12 կանոններն են կազմում, ըստ Ղլտճյանի, խմբագրողի ինքնուրույն մասը, որը

---

1 *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ XXX, ծանոթ 5։*

2 *№ 778 (ո), էջ 291բ։*

3 *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 4։*

4 *Հայոց եկեղեցական իրաւունքը, գիրք Ա, էջ 369։*

5 *«Հանդէս Ամսօրեայ» 1908, մայիս, էջ 134։*

6 *Նույն տեղում, հունիս, էջ 166։*

7 *«Հանդէս Ամսօրեայ», 1908, մայիս, էջ 134։*

վերցված է սովորույթի իրավունքից[1]։ Մի կողմ թողնելով մի շարք նշումներ, օրինակ՝ Առաքելական ԻԹ, ԽԵ, Նիկիական ԺԳ, Բարսեղի ԺԱ, ԻԸ, Թադեոսի Ի, ԻԱ, Պարտավի (Սիոն) ԻԳ, Բարսեղի (Բ) Խ, ՄՀԱ հոդվածները, որ արտահայտված չենք գտնում սույն կանոնախմբում, ավելացնենք, որ Գոշից օգտվելու փաստը բոլորովին իզուր է նշված։ Կարծեցյալ Ներսեսը ինչպես կարող էր իր կազմած կանոնախմբում օգտվել Գոշից, երբ վերջինիցս գրեթե հարյուր տարի առաջ այդ կանոնախումբը արդեն մտել էր Կանոնագրքի XI դարի հավաքածուի մեջ[2]։

Ա. Ղլտճյանի վերևում նշած՝ Գոշի հոդվածները հեռավոր նմանություն ունեն սույն կանոնախմբի համապատասխան հոդվածների հետ։ Վերևում էլ ցույց ենք տվել, որ Գոշի օգտագործած Կանոնագիրքը չուներ 39 (ԼԹ)-րդ կանոնախմբից սկսած, հետևապես այս կանոնախումբը ևս։ Իսկ Ղլտճյանը ի՞նչ հիման վրա էր Գոշի Դատաստանագիրքը համարում այս կանոնախմբի աղբյուրներից մեկը։ Այս հարցի պատասխանն իմանում ենք «Մուրճ»-ի 1905 թ. մայիսի համարում Ն. Մելիք-Թանգյանի «Հայոց եկեղեցական իրաւունքը» գրքի մասին նրա գրախոսականից։ Թվելով մի շարք ձեռագրեր՝ Ղլտճյանն այնուհետև գրում է. «որոնց մեջ 751 ձեռագիրը[3] մատենադարանի (իմա՛ էջմիածնի —Վ. Հ.) բոլոր կանոնագրքերի մեջ ամենահինն է (1368 թվին գրված) ...»[4] (ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։

Այսպիսով, այս թյուրիմացությունը ծնունդ է այն բանի, որ Էջմիածնի № 751 (այժմյան համարակալմամբ № 659) ձեռագրից հին կանոնագիրք-ձեռագիր, ինչպես օրինակ Նոր Ջուղայի վերևում նշված (XI դար) և մեր Մատենադարանի № 6409 (XIII դար) ձեռագրերը այն ժամանակ Ղլտճյանին ծանոթ չէին, որոնցից առաջինը Գոշի Դատաստանագրքից գրեթե հարյուր տարի վաղ գոյություն ուներ և պարունակում էր այս կանոնախումբը։

Վերջինիս Զ հոդվածի համար, եթե Սիոնի կանոնախմբի ԺԳ հոդվածը որպես աղբյուր կարող ենք երկբայությամբ նշել, քանի որ այդ կարող էր քաղված լինել նաև Նեոկեսարիայի Թ հոդվածից, մանավանդ երկու բնագրերում էլ պատժաչափերը նույնն են, ապա ԺԴ հոդվածի համար, որպես աղբյուր, կարելի է հաստատորեն մատնացույց անել Սիոնի ԺԱ հոդվածը։

Այս փաստերը մեզ ստիպում են հավաստել, որ կարծեցյալ Ներսեսը օգտագործել է ինչպես Կանոնագիրքը, այնպես էլ Սիոնի կանոնախումբը, լինի այն Կանոնագրքում, թե վերջինից դուրս։ Նշանակում է՝ մեր հեղինակը հանդես է եկել VIII դարից հետո։ Ժամանակագրական այս սահմանը թերևս անշարժ չէ։ ԻԷ հոդվածում հանդիպում ենք «ապռոնայէ» բառին։ Ղլտճյանն իրավամբ գրում է, որ այդ բառը չի բացատրված հայերեն բացատրական և ոչ մի բառարանում[5]։ Երկար որոնումներից հետո նա գալիս է այն ենթադրության, որ նշված բառը կազմվել է լատիներեն abortus (բայը՝ aborior) բառից, հայացնելով այն՝ ապռոնել—ապորթել—ապռոնայել, այսինքն վիժել։ Հենց

1 Նույն տեղում։

2 Այս հավաքածուի բովանդակության ցանկը տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 3—4։

3 Մի այլ տեղ էլ այդ համարը նա սխալմամբ գրում է 741, տե՛ս «Հանդէս Ամսօրեայ», 1908, V, էջ 135։

4 «Մուրճ», 1905, V, էջ 154. Նույն միտքը տե՛ս «Հանդէս Ամսօրեայ»-ում 1908, V, էջ 135։

5 Հանդէս Ամսօրեայ, 1908, էջ 232։

դրա մասին է հոդվածի միտքը և բնագրում «ապոռնայէ» բառը բացատրված է «ձգէ» (խմա՛ վիժե) բառով[1]։ Հավանական ենք համարում այս ենթադրությունը։ Այսպիսով, սույն կանոնախումբը կարող էր հանդես գալ մի այնպիսի միջավայրում, որտեղ շփումը լատինների հետ առկա էր։ Իսկ այդպիսի շփում նկատում ենք Կիլիկիայում[2], որտեղ հայերը IX—X դարերում զգալի թիվ էին կազմում[3]։ Սրա հետ մեկտեղ, եթե նկատի ունենանք, որ մեզ հասած կանոնագիրքձեռագրերից ամենից հինը՝ XI դարի հավաքածուն ընդօրինակվել է և լրացվել նույնպես Կիլիկիայում[4], ապա բացառված չէ այն հնարավորությունը, որ Կիլիկիայի հայերի միջավայրում ստեղծվել է սույն կանոնախումբը։

Բարսեղ Կեսարացուն վերագրված «Վասն պէսպէս եւ բիւրապատիկ ախտից» կանոնախումբը, որի ՂԹ, ՃԻԱ, ՄԸ հոդվածներից օգտվել է կարծեցյալ Ներսեսը (հմմտ. համապատասխանաբար ԺԱ, Բ, ԼԸ հոդվածները), Կանոնագրքի X դարի խմբագրության մեջ արդեն կար, իսկ Ներսեսին վերագրված կանոնախումբը Կանոնագրքում մտել է, ինչպես ճիշտ կերպով դիտել է Ն. Մելիք-Թանգյանը, 997 թվականից հետո[5], այսինքն XI դարի խմբագրության ժամանակ։ Եվ իզուր է ջանք թափում Ա. Ղլտճյանը մերժելու Ն. Մելիք-Թանգյանի այդ վարկածը, հենվելով նրա թերևս ոչ ճիշտ մի արտահայտության վրա[6]։

Այսպիսով, այս կանոնախմբի ստեղծման ժամանակագրական միջոցը համարում ենք X դարից և Կանոնագրքում առաջին անգամ մտել է նրա XI դարի հավաքածուի մեջ։

Սակայն անհրաժեշտ ենք համարում մեր դիտողությունները ներկայացնել սույն կանոնախմբի ԻԲ կանոնի առթիվ Ա. Ղլտճյանի սրբագրության մասին։ Նշված կանոնում կարդում ենք. «Վասն զազգական կին առնելոյ. ցհինգերորդն մի՛ իշխեսցէ, եւ չորրորդն ապաշխարեսցէ եւ երրորդքն մեկնեսցին եւ ապաշխարեսցեն»[7]։ Առարկելով մի շարք հեղինակների (Վ. Բաստամյանց, Ն. Մելիք-Թանգյան, Ա. Սեդրակյան և ուրիշներ) Ա. Ղլտճյանը հոդվածի «ցհինգերորդն» բառը փոխարինում է «զերրորդն» բառով[8]։ Այս հարցին նա անդրադարձել է մանրամասնորեն իր երեք աշխատություններում[9]։ Երկար վիճելուց և պատմական ճանապարհորդություն կատարելուց հետո նա հոդվա-

---

[1] «Հանդէս Ամսօրեայ», 1908, V, էջ 232։ Հ. Աճառյանը «Հայերէն նոր բառեր Կանոնագրքի մէջ» իր հոդվածում «ապոռնա» բառը բացատրում է «հօսում կամ վիժում ունեցող» (Բազմավէպ, 1924 թ., էջ 81)։ Սակայն նա այս բառը համեմատում է նաև «հուն. ἀπίρροια «հօսում» ἀπόρροος «հօսում ունեցող» և կամ ἀπουρέω «միզած ժամանակ դուրս ձգել» բառերուն հետ, թեև առնցմե ոչ մեկուն ճշտիվ համապատասխան չըլլար։ Արդյոք ավելի մերձավոր ստորական ձև մը կա՞» (նույն տեղում)։ Դիմեցինք ստորագետ պրոֆ. Ե. Տեր-Մինասյանին։ Նա մերժեց այդ բառի ստորական ծագումը։

[2] Տե՛ս Г. Г. Микаелян, История Киликийского армянского государства, Ереван, 1952, стр. 181.

[3] Նույն տեղում, էջ 51։

[4] Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ LIX։

[5] Հայոց եկեղեցական իրաւունքը, գիրք Ա, էջ 369։

[6] «Մուրճ», 1905, V, էջ 154. տե՛ս նաև «Հանդէս Ամսօրեայ» 1908, V, էջ 134—135։

[7] Տե՛ս սույն հատորը, էջ 260—261։

[8] Տե՛ս «Հանդէս Ամսօրեայ», 1908, VIII, էջ 229, Կանոնգիրք Հայոց, Թիֆլիս, էջ 119։

[9] Ամուսնություն, ամուսնալուծություն և քաղաքացիական պսակ, Ալեքսանդրապոլ, 1904, Հանդէս Ամսօրեայի 1908, V, VI համարներում (տես վերևում) և Հայ հին իրաւունքը, Ալեքսանդրապոլ, 1913։

ծին տալիս է հետևյալ կերպարանքը. «Վասն զազգական կին առնելոյ. զեր-րորդն մի՛ իշխեսցէ, չորրորդն ապաշխարեսցէ և երրորդքն մեկնեսցին և ապաշխարեսցեն»[1]։ Այնուհետև Ա. Ղլտճյանը շարադրում է վերոբերյալ հոդ-վածից բխող հետևյալ կետերը. 1. Երրորդ աստիճանում չհամարձակվեն ամուսնանալ։ 2. Չորրորդ աստիճանում ամուսնացածները ապաշխարեն։ 3. Երրորդ աստիճանում ամուսնացածները բաժանվեն և ապաշխարեն[2]։ Եվ ապա այս հոդվածի մասին գրում է. «Մեր վերջնական եզրակացությունն այն է, որ նա (հոդվածը —Վ. Հ.) սահմանում է երրորդ աստիճանի արյունակիցների պսակի խիստ արգելք, և կողմնակի կերպով թույլ է տալիս չորրորդ աստիճանի արյունակիցների ամուսնություն»[3]։

Որ Ա. Ղլտճյանի առաջարկած ուղղումը ճիշտ չէ և բնագրում պետք է թող-նել «ցհինգերորդն» և ոչ թե դարձնել «զերրորդն», երևում է նաև 1661 թ. Ղալասար գյուղում ընդօրինակված № 838 ձեռագրի (էջ 138ա) ազգականների ամուսնու-թյան մասին տարբեր հեղինակներից արված քաղվածքներում։ Վերջիններիցս մեկի վերևում գրված է «Ներսէսի է» և բերում սույն հոդվածից հետևյալ քաղ-վածքը. «Ե-երրորդն՝ մի՛ իշխեսցէ և Դ-ն՝ ապաշխարեսցեն, և Գ-ն՝ մեկնեսեն»[4]։ Այն ժամանակ ճիշտ են հասկացել, հետո է, որ ոմանք շփոթել են և տվել տար-բեր բացատրություններ։

Մեզ ավելի ճիշտ է թվում նախորդ՝ «ցհինգերորդն» ընթերցումը։ Բնագրի «ցհինգերորդն մի՛ իշխեսցէ» հատվածը հոդվածում համարում ենք ընդհանուր դրույթ կամ սահմանում։ Եթե պատահի, որ մինչև հինգերորդ աստիճանը, ասենք, չորրորդ, երրորդ աստիճաններում ամուսնություններ լինեն, ապա չորրորդ աստիճանում գտնվողները ապաշխարեն՝ ամուսնությունը շարունակե-լով հանդերձ, իսկ երրորդ աստիճանում գտնվողները բաժանվեն և ապաշխա-րեն։ Մեր այս բացատրությունը հաստատող փաստեր հանդիպեցին ՊՊԿԱ գոր-ծերում[5]։ Ճիշտ է, այստեղ խոսքը ոչ թե հինգերորդ, այլ վեցերորդ աստիճանի ազգակցական կապի մասին է, մեկ աստիճանով հեռու վերևի նշումից, բայց մոտեցումը նույնն է։ 1909 թվականի հոկտեմբերի 14-ին էջմիածնի հոգևոր սինոդը հանդես է գալիս հետևյալ հայտարարությամբ հասի և չհասի հարցում. «... ա. Անվաւերք համարիցին պսակք կատարեալք մինչ ցհինգերորդ աստի-ճան ազգակցութեան և ցչորրորդ աստիճան խնամէութեան։ բ. Անթոյլատրելի համարիցին պսակք հինգերորդ և վեցերորդ աստիճանաց ազգակցութեան և չորրորդ աստիճանի խնամութեանց։ Բայց ի դէպս պատահմանց՝ յորժամ յայտնեսցի, եթէ կատարեալք են պսակք ի յիշատակեալ անթոյլատրելի աստի-ճանս, պսակքն համարիցին վաւերականք, իսկ պսակադիր քահանայն, պսա-կեալքն ենթարկեսցին խիստ ապաշխարանաց ըստ այսմ...»[6]։ Վավերագրի շարունակության մեջ խոսում է նման դեպքերի մասին. «Եփրեմ քահանայն տէր Ստեփանեան Ղայաբաշի գեղջ վճռովդ ծանուցեալ է յանցաւոր յայնմ, զի ի նոյեմբեր ամսեան 1905 ամի պսակեալ է նորա զԱրշակն Համբարձումեան

[1] Հանդէս Ամսօրեայ, 1908, VIII էջ 223, Կանոնգիրք Հայոց, էջ 119։

[2] Հանդէս Ամսօրեայ, 1908, VI, էջ 161։

[3] Նույն տեղում, էջ 164։

[4] էջ 80ա։

[5] Պատմության պետական կենտրոնական արխիվ (Երևան). այսուհետև ՊՊԿԱ։

[6] Ֆոնդ 57, գործ 1362, էջ 58աբ։ Տե՛ս նաև Խրիմյան հայրիկի 1899 թ. հունիսի 30-ի, դեկտեմբերի 17-ի և 1902 թ. հունվարի 4-ի կոնդակները («Արարատ» 1902 թ., Ա, էջ 3—7)։

ընդ Սաթենկան Յովսէփեան և զՍողոմոնն Բաբայեան ընդ Բաւականի Ղուլիեան, գիտելով, զի նոքա գտանին ընդ իրեարս ի վեցերորդում աստիճանի ազգակցութեան. **սոյն օրինակ պսակք թէպէտ և արգելեալ են կանոնական օրինօք եկեղեցւոյ Հայոց, սակայն ոչ համարին անվաւեր՝ յորժամ** *արդէն կատարեալ են նոքին*»[1] (ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։

«Ամուսնություն, ամուսնալուծություն և քաղաքացիական պսակ» աշխատության մեջ Ա. Ղլտճյանը գրում է. «Պետք է առանձնապես շեշտել, որ հայ եկեղեցին ամուսնական չհասության դեպքում յուրաքանչյուր նոր աստիճան արգելելիս, հետևել է հունա-բուզանդական եկեղեցուն։ Յուրաքանչյուր նոր արգելք արձագանք է գտել (սխալմամբ տպագրված է գրել —Վ. Հ.) հարևան հայ եկեղեցու կյանքում և նա այդ ազդեցության տակ, իր կանոնական սահմանադրությունն անելիս, ուշ կամ շուտ, այնտեղ՝ արևմուտքում արդեն արգելված արյունակցական պսակների աստիճանները մտցրել իր եկեղեցու գործադրվող կանոնների մեջ՝ նախապես ազգի և եկեղեցու ներկայացուցիչների կանոնադիր ժողովի հաստատությունն ստանալով»[2]։ Մենք կասկածելի ենք համարում այս դրույթը։ Հայ եկեղեցին, որը արևմտյան եկեղեցու դեմ պայքարի դարավոր պատմություն ուներ, կապված քաղկեդոնականության հետ, հազիվ թե նման սարկամտությամբ հետևեր հունա-բուզանդական եկեղեցուն։ Ենթադրենք, թե Ա. Ղլտճյանի այս եզրակացությունը ճիշտ է, այն դեպքում ինչու է նա ջանում այս հոդվածի «ցհինգերորդն» բառը փոխել «զերրորդն» բառով, չէ որ Կ. Պոլսի պատրիարք Փոտի Նոմոկանոնում (tit. 13, cap. 2) մինչև IX դարը արգելվում էր ամուսնությունը ազգականների միջև մինչև չորրորդ աստիճանը, իսկ IX դարից այն արգելեցին հինգերորդ աստիճանում[3]։ Նշանակում է կարծեցյալ Ներսեսն էլ հետևել է Փոտի Նոմոկանոնին և գրել «ցհինգերորդն»։ Այսպիսով, այս ընթերցումը ևս իր հերթին ցույց է տալիս, որ սույն բնագիրը առաջ է եկել VIII դարից հետո, քանի որ հայ եկեղեցում սկսած Շահապիվանի ժողովից (նույնը և Առաքելական կանոնախմբում) մինչև Սիոնի Պարտավում հրավիրված ժողովը (VIII դ.) ամուսնությունը ազգականների միջև արգելվում էր մինչև չորրորդ աստիճանը ներառյալ։ Այս հարցի մասին, ինչքան մեզ հայտնի է, հայ եկեղեցական ժողովներում, VIII դարից հետո մինչև 1243 թ. Սսի ժողովը, որոշում չի ընդունվել։ Ներսես Շնորհալին[4] և Սսի ժողովը[5] ամուսնության թույլատրելի ազգականության աստիճանը ավելի են հեռացրել։

Վերևում արդեն ցույց տվեցինք մի շարք բնագրերի, օրինակ՝ Թադեոս առաքյալին, Բարսեղ Կեսարացուն, Ներսես կաթողիկոսին, Գրիգոր Աստվածաբանին վերագրված, Երկրորդ Նիկիական, Անտիոքի (Բ), Կարինի ժողովների

---

[1] Նույն տեղում, էջ 60ա. տե՛ս նաև 1916 թ. դեկտեմբերի 10-ի կանոնական կոնդակը նույն խնդրի մասին, ֆ. 57, գ. 1402։ Նույն ֆոնդի 1393 գործում, 1916 թ. ապրիլի 30-ի թվարկությամբ կան մի շարք գրություններ, ուր թույլատրվում է վեցերորդ աստիճանի արդեն կատարված ամուսնությունները, որոնք օրենքով արգելված են, էջ 36, 38—41, 86, 87 և այլն)։

[2] էջ 28։

[3] Այս տեղեկությունը վերցրել ենք Վ. Բաստմյանցի հոդվածից տե՛ս Փորձ, 1880, XI—XII, էջ 157։

[4] Թուղթ ընդհանրական, Էջմիածին, 1865, էջ 84—85։

[5] Ա. Ղլտճյան, Կանոնգիրք Հայոց, էջ 175, Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմություն Հայոց, էջ 304—305։

կանոնախմբերի կեղծ լինելը և համոզված ենք, որ այդ հարցում հազիվ թե որևէ տարակույս լինի։ Սակայն կան բնագրեր, որոնք ներկա ձևի մեջ նույնպես կեղծ են, բայց այդ ցույց տալու համար մեր ձեռքի տակ առայժմ բավարար հիմքեր չունենք։ Օրինակ՝ Փիլիպպոս առաքյալի, Եփրեմ Ասորու[1], Կյուրեղ Աղեքսանդրացու, Եպիփան Կիպրացու, Հիպպոլիտի[2], Նեկտարի, Մանուելի, Մելիտոնի, Հովհան Մանդակունու մի քանի կանոնախմբերը և էլի ուրիշներ։ Ի դեպ, կեղծ ասելով պետք չէ հասկանալ հայ եկեղեցու տեսություններին, սահմանումներին ընդհանրապես կամ ծիսական սկզբունքներին և կամ ավատական հասարակության ավանդական սովորույթներին հակասող ինչ որ նոր բան։ Դրանք, կարելի է ասել, կեղծ են որևէ կանոնախմբի հեղինակի վավերականության առումով, իսկ կանոնական բնագիրը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ հեղինակների վավերականությունը կասկած չհարուցող և հայտնի ժողովների կանոնախմբերի ունեցած նյութերի մի նոր տարբերակ, բազմաթիվ դեպքերում վերցըված այս կամ այն հայտնի հեղինակի կամ ժողովի կանոնախմբերից։ Իսկ եթե պատահում է, որ առանձին հոդվածների աղբյուրագիտական հիմքերը պարզ չեն, ապա դրանք էլ, թերևս, սովորութային իրավունքից վերցված լինեն։ Նշված կանոնախմբերը թեև կեղծ են, բայց այդ բանը նրանց մի մասին չի զրկում որպես հասարակության զարգացման պատմական որոշ ժամանակա-

[1] Կանոնագիրք Հայոցի Ա հատորում (էջ XIX) խոսելով «ազատ»-ների իրավական վիճակի մասին գրել էինք. «Այս վիճակը արտահայտված ենք գտնում տակավին IV դարի հեղինակ Եփրեմ Խուրի Ասորու կանոնական մի գրության մեջ, որը հայերեն թարգմանվել է V դարում, իսկ հետագայում՝ Հովհ. Օձնեցուց հետո մուծվել Կանոնագրքում»։ Ինչպես հիմա է մեզ թվում, այդ գրությունը կեղծ է, վերագրված Եփրեմ Ասորուն։ Սակայն այնտեղ քննված հարցի մեր բացատրության համար այս ճշտումը նշանակություն չունի, որովհետև այնտեղ մեզ հետաքրքրում էր ոչ թե հեղինակի հարցը, այլ քննության ենթակա հատվածի միտքը։ Այս կանոնախմբի Բ հոդված մի հատվածի վերաբերյալ ըստ երևույթին ճիշտ է Ակինյանի կարծիքը՝ համապատասխան հատվածը Շահապիվանի ժողովի կանոնախմբից անցել է Եփրեմ Ասորու անունով հայտնի կանոնախմբին («Հանդէս Ամսօրեայ» 1949, № 4—12, էջ 112)։

[2] Սա II—III դարի անձնավորություն է (Ե. Տեր-Մինասյան, Ընդհանուր եկեղեցական պատմություն, հատ. Ա, Էջմիածին, 1908, էջ 138։ Պրոֆ. Ե. Տեր-Մինասյանը «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորի նյութերի մշակման ժամանակ մեր ուշադրությունը հրավիրեց Ֆ. Լաուխերտի „Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concilien nebst den apostolischen Kanones“, (Freiburg i[m] B[reisgau] und Leipzig, 1896) գրքի վրա և իր անձնական օրինակը սիրահոժար կերպով տրամադրեց մեզ օգտագործելու, որի համար հայտնում ենք մեր շնորհակալությունը), հետևապես, այդ ժամանակ վեճ գոյություն չուներ Քրիստոսի ծնունդը և մկրտությունը մեկ օրում՝ հունվարի 6-ին, կամ տարբեր օրերում՝ դեկտեմբերի 25-ին և հունվարի 6-ին տոնելու մասին։

Պատասխանելով մեր նամակին, ֆրանսիացի հայագետ հայր Ռընուն 1965 թվականի հունիսի 18-ին մեզ գրած նամակում ահա թե ինչ է գրում Կանոնագրքում մտած Հիպպոլիտի և Մելիտոնի մեկական կանոնների մասին. «Հունական կանոնական այն ժողովածուները, որ ես ուսումնասիրել եմ, չեն պարունակում այս կանոնները։ Նրանք չկան նաև Հիպպոլիտի կանոնների արաբական վերսիայում, որանք իմ բարեկամներից մեկը շուտով հրատարակելու է «Patrologia Orientalis»-ում։ Հայկական այս բնագրերը որոշակիորեն անվավեր են և թխված հայոց պահանջներին բավարարություն տալու նպատակով։ Հայկական եկեղեցին, սերտորեն կապված լինելով Երուսաղեմից ստացած ավանդություններին, ճանաչում է միայն հունվարի 6-ի տոնը, մինչդեռ հունական եկեղեցին ու նրա ազդեցության տակ գտնվող եկեղեցիները աստիճանաբար ընդունում էին [դեկտեմբերի] 25-ի տոնակատարությունը։ Հարց է ծագում, թե արդյո՞ք այս կանոնները մի կեղծարարի գործ չեն, որը ցանկություն է ունեցել հայկական ծիսակատարության սովորույթներին տալ ավելի հին վավերականություն։ Ո՛չ Հիպպոլիտը, ո՛չ Մելիտոնը չէին ճանաչում Հայտնության տոնը»։

շրջանի սոցիալ-տնտեսական և իրավական հարաբերությունների արտահայտիչ լինելուց (Բարսեղ Կեսարացուն, Ներսեսին վերագրված և այլն)։

Սակայն ամենից հետաքրքիրն այն է, որ հայ եկեղեցին դավանանքի և ծիսական հարցերի հետ լծորդվող պարականոն և կեղծ գրվածքների նկատմամբ անհանդուրժող լինելով, արգելում էր դրանց օգտագործումը[1], մյուս կողմից Կանոնագրքում, որը արդեն հանդիսանում է վավերագրերի պաշտոնական հավաքածու, մուտք են գործել նման գրվածքներ։ Ի՞նչով կարելի է բացատրել այս երևույթը։ Նայած պարագաներին, երբ արդեն որևէ խնդրի առնչությամբ անհրաժեշտություն է զգացվել հենվել ոչ միայն ժամանակի աստվածաբանության մակարդակի և սեփական իմացության վրա, այլև ապացուցման համար փնտրել հեղինակություններ և վերջիններիս անուններով հարցի լուծումը սպառված համարել։ Ժամանակակիցները կամ հետագայի անձնավորություններն այդ արել են նրա համար, որ իրենց գրվածքի արժեքը բարձրանա։ Դա միաժամանակ ցույց է տալիս, ոչ միայն որևէ հարցի լուծման քննադատական մոտեցման բացակայությունը, այլև աստվածաբանության մեջ հեղինակությունների առաջ անվերապահ խոնարհվելը միջնադարում։ Նման պայմաններում, ահա պահանջ է զգացվել հորինելու կեղծ գրություններ, որոնք վերագրվել են պատմական և ոչ պատմական անձնավորություններին։

Այս նշանակում է, որ հայ եկեղեցին կրոնական իր դրույթները հաստատ ու անսասան պահելու նպատակով շքամուտքից հետ էր դարձնում կեղծ կամ պարականոն գրվածքները, իսկ հետնամուտքից ներս թողնում՝ իրեն ձեռնտու նման գրություններ։

Առանձին դեպքերում և ընդհանուր կերպով պարզել ենք նման բնագրերի հորինման մոտավոր ժամանակները, հասկանալի է, դրանց հեղինակների հարցը դարձյալ թողնելով մթության մեջ, որովհետև փաստեր չունենալու պատճառով անկարող ենք որոշել։ Սակայն մի բան պարզ է. դրանց հեղինակները հոգևորականներ լինելով հանդերձ, համենայն դեպս չեն եղել ցածր աստիճանի կրոնավորներ, այլ ժամանակի աստվածաբանության մակարդակին կանգնած, կրթված անձնավորություններ, որոնք և փորձել են իրենց ուժերը նաև այս բնագավառում։

Կանոնագրքին ավելացված տարբեր շերտերում կարելի է մի ընդհանուր երևույթ էլ նկատել։ Եթե Հովհ. Օձնեցուց (և ոչ միայն Հովհ. Օձնեցուց) հետո Կանոնագրքում մուծվում էին բնագրեր, որոնց մի մասը կեղծ էր, բայց բոլոր դեպքերում դրանք իրենց բնույթով կանոններ էին և վերաբերում էին ավատական հասարակության անդամներին, հոգևորականության վարքագծին, վարվելակերպին, հայ եկեղեցու ծիսական և իրավաբանական զանազան հարցերին, —օրինակ՝ Թադեոս և Փիլիպպոս առաքյալներին, Բարսեղ Կեսարացուն, Ներսես կաթողիկոսին վերագրված, Երկրորդ Նիկիական, Կարինի ժողովի և ուրիշ կանոնախմբեր,—ապա ավելի ուշ՝ XI դարի խմբագրությանն ավելացված բնագրերն իրենց բնույթով կանոններ չեն, օրինակ՝ «Սրբոյն Դիոնեսիոսի Աթենացւոյ եպիսկոպոսի» բնագրից մինչև վերջ (ԽԵ-ԾԷ կանոնախմբերը)։ Էլ չենք խոսում XVI—XV և XVII դարերի ավելացումների մասին, որոնց զգալի մասը կապ չունի Կանոնագրքի բնույթի հետ։

---

[1] *Այդպիսի մի շարք գրվածքների ցանկը տե՛ս Հ. Անասյան, Հայկական մատենագիտություն, Երևան, 1959, Ներածություն, էջ XXXIX—XL. տե՛ս նաև, էջ 898—913։*

Թերևս տեղն է այստեղ քննել Կանոնագրքի և Ճառընտիր կոչվող ժողովածուների բովանդակած առանձին նյութերի լծորդության հարցը։ Ճառընտիրները տարբեր ծավալի ժողովածուներ են, ուր հավաքված են բազմապիսի բովանդակություն ունեցող նյութեր։ Նյութերի ընտրության տեսակետից սրանք միանման չեն։ Վերջիններս բովանդակում են ընդհանուր և ազգային եկեղեցական նշանավոր հայրերի ճառերը, սրանց գրվածքներից առանձին գլուխներ կամ ընդարձակ հատվածներ, վարքագրական, վկայաբանական, մեկնողական, քերականական և նույնիսկ փիլիսոփայական նյութեր[1]։ Այս նյութերի մի մասի վավերականության պարզումը բանասիրության ապագա խնդիրն է։

Ճառընտիրների հանդես գալը միջնադարում տվյալ դեպքում կապված է քրիստոնյա հայ համայնքի անդամների դավանաբանական դաստիարակության հարցի հետ։ Սրանք իրենց ներգործության բնույթով խրատական են՝ մարդկանց կրթել, դաստիարակել՝ համոզելու, բացատրելու, օրինակ ծառայեցնելու և ոչ թե կանոնական կամ կարգադրական միջոցներով։ Այս առումով Ճառընտիրներն ավելի շուտ կապվում են խրատական, քան թե կանոնական կամ դատաստանական գրականության հետ, որովհետև այնտեղ բացառված է ապաշխարության և քրեական պատասխանատվության խնդիրը։

Սակայն Ճառընտիրները ժամանակի ընթացքում ճոխացվելով երբեմն ընդգրկել են նաև կանոնական գրվածքներից ընդարձակ քաղվածքներ. օրինակ՝ Բարսեղ Կեսարացու, Սահակ Պարթևի, Հովհ. Մանդակունու, Նիկիայի, կարծեցյալ Կարինի և այլ կանոնախմբերից[2]։

№№ 993, 1525 ճառընտիր-ձեռագրերում պահվել է Աբրահամ Մամիկոնեից եպիսկոպոսի կանոնախմբի Ա կանոնը[3]։ Վերջինս նշված ձեռագրերում ունի «Աբրահամու Մամիկոնէից եպիսկոպոսի առ Վաչաքան արքայ Աղուանից վասն տգիտութեան» խորագիրը[4]։ Այս երկու ձեռագրերում եղածը երբ համեմատում ենք Կանոնագրքի համապատասխան կանոնի հետ, նկատում ենք, որ միմյանց միանգամայն ծածկում են[5]։

Միևնույն № 993 Ճառընտիրում պահվել է Առաքյալներին վերագրված կանոնախմբի վերջին մի ընդարձակ հատվածը՝ «Վիճակք առաքելոցն Տեառն» խորագրով[6], ուր պատմվում է, թե քարոզելու նպատակով առաքյալները որ երկրները գնացին[7]։

Ուսումնասիրելով վերոհիշյալ Ճառընտիրներում և Կանոնագրքում պահված Աբրահամ Մամիկոնեից եպիսկոպոսի և Առաքյալների կանոնախմբերից

---

[1] *Տե՛ս № 1500 ձեռագիրը։ Այստեղ գտնում ենք Դավիթ Անհաղթի «Սահմանք իմաստասիրութեան» (էջ 1053բ), «Ամելախաւսի իմաստասիրի եւ հռետորի Աթենացո[յ] եպիսկոպոսի լուծմունք Պրոկղի Դիադոխոսի...» (էջ 1068ա), «Ներածութիւն Պորփիւրի» (էջ 1125բ), Արիստոտելի «Ստորոգութիւն» (էջ 1146բ), «Պերիարմենիաս» (էջ 1168բ), «Յաղագս առաքինութեան» (էջ 1184բ), «Յաղագս աշխարհաց» (էջ 1185բ) աշխատությունները, քերականություն (էջ 1121բ) և այլն։*

[2] *Տե՛ս № 933, էջ 71բ—80ա։*

[3] *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 501—502։*

[4] *№ 1525, էջ 188բ. հմմտ. № 993, էջ 243ա։*

[5] *Այս բնագիրն առնչվում է ավելի Կանոնագրքի ունեցածի, քան Մովսես Կաղանկատվացու Պատմության պահած (հատ. Ա., գլուխ ԻԵ) բնագրի հետ։ Վերջինիս պահած «զբեռինս» բառը բացակայում է Կանոնագրքի և Ճառընտիրի ունեցած բնագրերում։*

[6] *էջ 643աբ։*

[7] *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, 58-րդ էջի 6-րդ տողից մինչև 63-րդ էջի 5-րդ տողը։*

բերված ընդարձակ հատվածները՝ կարելի է եզրակացնել, որ վերջիններս Ճառընտիրներին անցել են Կանոնագրքից։ Սակայն կան բնագրեր էլ, որ հակառակ եզրակացության են բերում։ Այսպես. Կանոնագրքի ներկա հատորում 46 (ԽԶ)-րդ համարի տակ նշված Եպիփան Կիպրացու կանոնախմբի Գ կանոնը կանոնագիրք-ձեռագրերի Բ խմբում դրված է որպես նույն հեղինակի մի առանձին գործ, որ Ա խմբի ձեռագրերում միացրել են Եպիփան Կիպրացու անունով հայտնի մի այլ գրվածքի և կազմել այդ կանոնախումբը՝ բաղկացած երեք կանոններից[1]։ Շարունակելով մեր որոնումները՝ № 941 Ճառընտիր-ձեռագրում նկատեցինք, որ մեզ հետաքրքրող Գ կանոնը այստեղ նույնպես բերված է որպես առանձին գործ՝ «Հարցումն Թէոդոսի քահանային ընդ երանելին Եպիփան վասն քառասնորդաց պահոց» վերնագրով[2]։ Այս և Կանոնագրքի համապատասխան բնագրերի համեմատությունը ցույց տվեց, որ Ճառընտիրում պահվածը բավականին ընդարձակ է[3]։ Այս հանգամանքը եզրակացնել է տալիս, որ այն համառոտվելով և խմբագրվելով Ճառընտիրից (ոչ անպայման № 941 ձեռագրից) անցել է Կանոնագրքին։ Հնարավոր է, սակայն, որ սույն բնագիրը անցել է այս երկուսին մի երրորդ՝ ընդհանուր սկզբնաղբյուրից։

Երուսաղեմի Սուրբ Հակոբյանց վանքի մատենադարանի Ճառընտիրներից մեկում[4] գտնվում են XI դարի խմբագրության ժամանակ Կանոնագրքում մուծված կանոնախմբերից մի քանիսը։ Ձեռագրաց Ցուցակում բերված և Կանոնագրքի նույն կանոնախմբերի համապատասխան հատվածների համեմատությունը ցույց տվեց, որ Ճառընտիրում գտնում ենք Հիպպոլիտի, Նեկտարի, Մելիտոնի և Աթանաս Աղեքսանդրացու կանոնախմբերը[5], որոնք Կանոնագրքի ներկա հատորում համապատասխանաբար ունեն ԽԸ, ԽԹ, Ծ և ԾԱ համարները։

Քանի որ այս գրվածքներն իրենց բնույթով կանոնական բնագրեր չեն, այլ դավանաբանական, և ավելի հարմար են Ճառընտիրի կամ դավանաբանական նման մի գրվածքի, քան թե կանոնական ժողովածուի համար, ուստի կարող ենք եզրակացնել, որ այդ գրվածքները եղել են որևէ Ճառընտիրում և հետագայում՝ XI դարում Կանոնագրքին նոր ավելացումներ կատարելիս մուծվել են այնտեղ։

Ինչպես տեսանք, Կանոնագրքի XI դարի խմբագրության վերջին 13 գրվածքները (ԽԵ—ԾԷ համարների տակ եղածները) Ճառընտիրներից կամ ինչ-ինչ գրվածքներից վերցված քաղվածքներ և կամ առանձին գլուխներ են, օրինակ՝ Ղուկասի Ավետարանի մեկնությունից (Սեբերիանոս, ԾԲ) և այլն. երբեմն էլ՝ առասպելախառն պատմություններ (հիշենք թեկուզ Եպիփան Կիպրացուն վերագրված՝ ԽԶ համարի տակ գտնվող բնագիրը)։ Այս գրությունները առանձին-առանձին վերցրած բանասիրական կամ աղբյուրագիտական առումով կարող են այն նշանակությունը չունենալ, ինչ որ Կանոնագրքի տար-

---

1 *Տե՛ս սույն հատորի 268—280 էջերը։*

2 *Էջ 224ա. ամբողջ բնագիրը 224ա—225բ էջերում։*

3 *Պատկերացում կազմելու համար նշված բնագիրն ամբողջությամբ բերել ենք «Ծանոթագրություններ» բաժնի համապատասխան տեղում, տե՛ս ներքևում 388—390 էջերը։*

4 *Արտավազդ արքեպիսկոպոս Սիրմէեան, Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Երուսաղէմի սրբոց Յակոբեանց վանքի, Ա հատոր, Ս. Ղազար, 1948, էջ 3—50, 1419 թվի ընդօրինակություն։*

5 *Նույն տեղում էջ 5։*

քեր խմբագրությունների հետ լծորդվելիս, այդ պատճառով էլ փորձ չարինք դրանք դուրս հանելու ներկա հատորի հրատարակությունից։

Զ. «ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ»-Ը ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Վերևում կանոնագիրք-ձեռագրերի խմբերը, նրանց առնչությունները, Կանոնագրքին հետագայում ավելացված շերտերը և վերջիններիս հետ լծորդվող այլևայլ հարցերը քննելուց հետո, այնուամենայնիվ մեզ դարձյալ հետաքրքրում են հետևյալ երկու հարցերը. նախ՝ Կանոնագրքի օգտագործման ժամանակագրական սահմանները և երկրորդ՝ այն, թե երբևէ օգտագործվե՞լ են վերևում նշված կանոնական կեղծ բնագրերը։ Մեզ հայտնի են փաստեր, երբ այդ բնագրերի վկայությունները, որպես պաշտոնական վավերագրերի հեղինակություն, օգտագործվել են և՛ մատենագրական տարբեր բնույթի երկերում և՛ հայ եկեղեցու իրավասության տակ գտնվող հարցերի վերջնական լուծման կարգադրություններում։ Անցնելով նշված հարցերի քննությանը՝ նպատակ չունենք ցույց տալ Կանոնագրքի որպես սկզբնաղբյուրի օգտագործման փաստերը Մխիթար Գոշի և Սմբատ Սպարապետի դատաստանագրքերում։ Բանասիրությունն այդ խնդրում արդեն մեծ գործ է արել[1] և իր ջանքերն այս ուղղությամբ տակավին կարող է շարունակել։ Այստեղ կնշենք այլևայլ առիթներով միջնադարում և ավելի ուշ շրջանում Կանոնագիրքն ընդհանրապես և նրա կեղծ կանոնախմբերը մասնավորապես օգտագործելու մեզ հայտնի փաստերը։

Վերևում ցույց ենք տվել, որ X դարի կեսերին Անանիա Մոկացին իր թղթերում քաղվածաբար օգտվել է Կանոնագրքի տարբեր կանոնախմբերից՝ Առաքելական, Կղեմեսի, Հարանց հետևողաց, Անկյուրիայի, Կ. Պոլսի, Եփեսոսի, Բարսեղ Կեսարացու, Սահակ Պարթևի և Շահապիվանի[2]։ Սրանց հետ մեկտեղ նա միաժամանակ բերում է Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի ԻԱ կանոնը այսպիսի նշումով. «Կարճառոտ ի կանոնաց որ եւ այն կոչի Նիկիայի ԻԱ գլխոյն»[3]։

Մխիթար Գոշի կողմից Կանոնագրքի օգտագործված լինելը, որպես ընդհանուր ճանաչում գտած փաստ, չենք քննի։ Սակայն կանգ կառնենք նրա կատարած աշխատանքի մի այլ կողմի վրա։ Գոշը թեև կասկածանքով է վերաբերվել Կանոնագրքի այս հատորում տեղ գտած՝ Բարսեղ Կեսարացու անունով հայտնի կանոնախմբի վավերականությանը[4], բայց այդ չի խանգարել, որ նա

---

[1] Տե՛ս Մխիթար Գոշի Դատաստանագրքի հրատարակիչ Վ. Բաստամյանցի մանրամասն ծանոթագրությունները հրատարակության զուգահեռ, Ս. Տիգրանյանի վերևում նշված աշխատությունը և այլն։

[2] «Արարատ, 1897, Հավելված, էջ 278—279, 281—282, 284—285, 287—288։ Թղթերի հրատարակիչ Գալուստ Տեր—Մկրտչյանը տողատակին նշել է վերևում բերված կանոնների մեծ մասի համապատասխան կարգահամարները և ներկայացրել կանոնները։

[3] Նույն տեղում, էջ 281։

[4] Մխիթարայ Գօշի Դատաստանագիրք Հայոց, էջ 187 (մասն Ա)։ Ի դեպ նշենք, որ բացի Կանոնագրքից, ժամանակին օգտագործվել են կանոնական առանձին բնագրեր, որոնք չեն մտել Կանոնագրքում։ Այս դեպքում արդեն, դեր է խաղացել հեղինակության ուժը։ Առողիկը պատմելով Սևանի կղզում, Կամրջաձորում, Հաղբատում և Սանահինում հիմնադրված վանական միաբանությունների մասին գրում է, որ դրանք կազմակերպվել են «ըստ... ։ կանոնին

օգտագործի այն։ Եվ ոչ միայն վերջինս, այլ մի շարք կեղծ կանոնախմբերից, որոնց իսկության վրա չի կասկածել, վերցրել է երբեմն ընդարձակ նյութեր և օգտագործել Դատաստանագրքի տարբեր հոդվածներում, տալով դրանց օրենքի պատշաճությանը հասնող ուժ. օրինակ՝ Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի Զ և ԶԹ կանոնները նա արտահայտել է Դատաստանագրքի Ա մասի Հ և ՀԱ հոդվածներում, Բարսեղ Կեսարացու կանոնախմբի ԽԴ, ԶԴ, ՄԸ, ՄԹ, ՄԺ, ՄԺԱ, ՄԺԹ կանոնները՝ համապատասխանաբար ԶԳ, ԶԴ, ՂԶ, Ղէ, ՂԸ, Ղ, ՂԱ հոդվածներում, Թադեոս առաքյալի ԼԱ կանոնը՝ ՂԲ հոդվածում, դարձյալ Բարսեղ Կեսարացու կանոնախմբի Իէ, ԶԸ, Ղէ, ՃԱ, ՃԵ, ՄԱ, ՄԲ կանոնները համապատասխանաբար արտահայտել է Դատաստանագրքի Բ մասի ՂԳ, ՂԴ, ՃԺէ, ՂԵ Ճ, ՃԱ հոդվածում, Թադեոս առաքյալի ԼԳ կանոնը՝ ՃԲ հոդվածում և այլն։

XIII դարի մատենագիր Հովհաննես Երզնկացու «Խրատ հասարակաց քրիստոնէից՝ քահանայից եւ ժողովրդոց...»[1] աշխատության մեջ «ծաղկաքաղ արարեալ» բերված են Կանոնագրքի մի շարք կանոնախմբերից բավականին նյութեր. օրինակ՝ Առաքելական, Գրիգոր Լուսավորչի, Սահակ Պարթևի, Բար-

---

սահմանադրութեանն սրբոյն Բարսղի», օրինակ, Սևանում «միացեալ ժողովեցան եղբարց բազմութիւն, կանոնադրութեան սահմանաւ սրբոյն Բարսղի, միակրօնք ի տան Աստուծոյ եղեալ...» (Ստեփաննոսի Տարօնեցւոյ Ասողկան Պատմութիւն տիեզերական, հրատ. Ստ. Մալխասյանց, Ս. Պետերբուրգ, 1885, էջ 181, տե՛ս նաև էջ 160, 173—174)։ Մի այլ տեղ անդրադառնալով Սարգիս Ա Սևանեցի կաթողիկոսի ապրելակերպին գրում է. «Ժրաջան աղօթիւք ի տուէ և ի գիշերի կատարէր զկանոն կարգի կրօնաւորական սահմանին, պնդութեամբ վարեցեալ և պահոցն սրբութեամբ և ձևով մարմնոյ որգունակ սրբոյն Բարսղի յաստուածաբանէն ներբողեալ» (Նույն տեղում, էջ 260, ամենուր ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։ Ասողիկի հավաստումները, թե վանական միաբանությունները իբր կազմվել են ըստ Բարսեղ Կեսարացու կանոնական սահմանման, կարող են կասկածելի լինել, որովհետև չորս դեպքում տեղեկությունները միանման ձևով է հաղորդում, կարևորն այն է, որ Ասողիկը փորձում է այդ գործողությունները հիմնավորել Բարսեղ Կեսարացու նշված կանոնական սահմանումով։

Մեր Մատենադարանի № 3031 ձեռագրում, որը հայտնի է Սանահինի քյոթուկ անունով, ևս գտնում ենք նշում Բարսեղ Կեսարացու այդ բնագրի մասին. «...զՍիմէաւն քաջ քարտուղարն Սանահնու, որ զՍրբուհոյ Աստուածածնիս հիմնարկութեանն և աւարտմանն ականատես էր եղեալ, որ ի ժամուն յայնմիկ գրել (sic) զգիրս Բարսղի Կեսարացւոյ յաղագս ճգնաւորաց...» էջ 19բ)։ Կանոնագրքում նման կանոնախումբ չենք գտնում ո՛չ Բարսեղ Կեսարացու և ո՛չ էլ մեկ ուրիշի անուններով։ Սակայն Կանոնագրքից դուրս մեզ հայտնի է նրա մի կանոնախումբը, որի հայերեն հնագույն թարգմանությունը պահվել է մեր Մատենադարանի մեզ հայտնի մի քանի ձեռագրերում (№№ 659, 822, 1500 և այլն)։ Այս բնագրի հունարենը մեզ հասել է։ Բարսեղ Կեսարացու նամակների նոր հրատարակության առաջին հատորի 52—57 էջերում (Saint Basilae Lettres, t, I, par Yves Courtonne, Paris, 1957) գտնվում է սույն բնագրի հունարենը Περὶ τελειότητος βίου μοναχῶν (Վանականների կատարյալ վարքի մասին) խորագրով։ № 822 ձեռագրում խորագիրը պահվել է այսպես. «Նորին սրբոյ Բարսղի եպիսկոպոսի թուղթ առ սուրբն Գրիգոր Աստուածաբան եպիսկոպոս Նազիազու յաղագս կրոնական վարուց» (էջ 188ա)։ Սույնի վերջին հատվածը բավական մոտ է հունարենի վերնագրին։ Այստեղ խոսվում է այն մասին, թե ինչպես պետք է վանականը պահի իրեն իր կենցաղավարության մեջ։ Ասողիկի քանիցս հիշատակությունը արդյո՞ք սույն բնագիրն է ակնարկում, որոշակի և անվերապահ պատասխանել դժվարանում ենք։ Սակայն այն փաստը, որ այս կանոնախումբը վանականների կենցաղավարության մասին է, և այդ հարցի մասին Բարսեղ Կեսարացուց մեզ այլ բան հայտնի չէ, ենթադրում ենք, որ Ասողիկը ակնարկել է սույն կանոնախմբին։

[1] Նշում ենք Մատենադարանում պահվող այս գործի բազմաթիվ ձեռագրերից միայն մեկը՝ № 581, էջ 178ա—262բ։

սեղ Կեսարացու, Ներսես Բ Բագրեվանդացու, Հովհ. Օձնեցու, կեղծ Ներսեսի և այլ կանոնախմբերից[1]։ Նույն աշխատության Սիրո մասին գլխում[2] հեղինակը բերում է Բարսեղ Կեսարացու ԾԹ կանոնը։

Գրիգոր Տաթևացին «Գիրք հարցմանց» աշխատության[3] իններորդ հատորի 52-րդ պրակում «Վասն է՞ր ազգն Ցռանկաց զերկու օր պահոցն լուծանէ» հարցին պատասխանելիս հիշելով Նիկիայի և Բարսեղ Կեսարացու կանոնները. մեջ է բերում Եփրեմ Ասորու կանոնախմբի Բ և Գ կանոնները[4]։

Քրիստոսի ծնունդը և մկրտությունը մի օրում՝ հունվարի 6-ին, թե տարբեր օրերում՝ դեկտեմբերի 25-ին և հունվարի 6-ին տոնելու վերաբերյալ միջնադարում ընթացել են բորբոքված վեճեր։ Այդ վեճերը մասնավորապես սուր բնույթ են կրել, երբ Արևմուտքից հայ եկեղեցուն սպառնում էր եկեղեցական միության խնդիրը։ Այդ վեճերը արտահայտվել են մատենագրական զանազան նյութերում։ Մատենադարանի № 502 ձեռգրում պահվել է այսպիսի մի գործ «Վկայութիւնք վասն ծննդեանն Քրիստոսի եւ մկրտութեան. զի պարտ է տօնել ի միում յաւուր ի յունուարի ի վեցն»[5]։ Այստեղ համառոտ և ընդարձակ քաղվածքներ են բերված Հովհ. Երուսաղեմացու, Նեկտարի, Գրիգոր Աստվածաբանի, Հիպպոլիտի, Սեբերիանոսի, Մանուելի, Մելիտոնի, Կարնո ժողովի[6] Կանոնագրքում գտնված կանոնախմբերից իրենց դրույթների հաստատման և ճշտության մասին։ Նման մի գրվածքի հանդիպում ենք վերևում նշված № 3919 ձեռագիր տոնացույցի տարբեր մասերում, ուր քաղվածաբար և ընդարձակ ձևով բերված են Առաքելական, Նիկիայի, Աթանասի, Սահակ Պարթևի, Եփրեմ Ասորու, Եպիփան Կիպրացու, Սեբերիանոսի, Հիպպոլիտի, Նեկտարի, Մանուելի, Մելիտոնի, Լավոդիկեի և Կարինի ժողովի կանոնախմբերից[7]։

Կանոնագիրքն օգտագործելու հետաքրքիր փաստերի հանդիպում ենք XVIII, XIX և XX դարի առաջին երկու տասնամյակներում։

1781 թ. Ռուսահայ թեմի առաջնորդ Հովսեփ Արղության նորահիմն քաղաքի՝ Նոր Նախիջևանի հոգևոր դատարանի համար կազմում է «Կանոնադր-

---

[1] Նույն տեղում, էջ 202աբ, 204բ, 205ա—207բ, 210աբ, 215բ, 216բ, և շար.։

[2] Նույն տեղում, էջ 198բ։ Այս գտնում ենք նաև № 9063 Ճառընտիրում (1623 թվի ընդօրինակություն), ուր բերված է Բարսեղ Կեսարացու ԾԲ և ԾԹ կանոնները (էջ 8բ)։ Նույն ձեռագրի տարբեր գլուխներում բերված են առանձին կանոններ. օրանակ՝ «Կանոն վասն երդման» գլխում Քրիստոսին ուրանալու դեպքում մատնացույց է արվում Բարսեղ Կեսարացուն վերագրված է կանոնը (էջ 4ա), «Յաղագս պսակի եւ խրատ վասն ամուսնութեան» գլխում՝ Սիոն կաթողիկոսի (Պարտավի) կանոնախմբի ԺԶ կանոնը հետևյալ խմբագրությամբ՝ «Յառաջին ժամանակին սուրբ հարքն արգելին զազատս եւ զանազատս յարեան մերձաւորութենէ, բայց այժմ լուծեալ տեսանեմք զկանոնք սուրբ հարցն՝ մանաւանդ յազատաց, զի անխտիր խառնին յիւրեանց մերձաւորսն անկարգ ամուսնութեամբ, այլ մերով բանիւ, զոր գրեմք ի հրամանաց առաջին սուրբ հարցն մի՛ իշխեսցեն ազգականք ամուսնութեամբ զուգիլ. ապա թէ ոչ՝ նզովեսցին ի մէնջ եւ ի սուրբ [հար]ցն կանոնաց…, (էջ 3բ) և այլն։

[3] Կ. Պոլիս, 1729։

[4] էջ 651։ Նույն աշխատության մի այլ մասում, երբ խոսվում է անապական պատարագի մասին, Գրիգոր Տաթևացին հիշում է Առաքելոց և Կղեմեսի կանոնները (էջ 548), սակայն Տաշյանը նրա բացատրությունը իրավացիորեն համարում է «անճիշտ և կամավոր մեկնություն» (Վարդապետութիւն առաքելոց», էջ 252—253)։

[5] էջ 146ա—162բ. հմմտ. «Արարատ», 1896, Հավելված, էջ 49—52։

[6] Նույն տեղում, էջ 146բ—148ա, 153աբ, 155աբ, Հմմտ. № 4405, էջ 227ա և շար.։

[7] էջ 208ա—217բ։

րութիւնք»[1]։ Վերջինս բաղկացած է վեց մասից և 126 գլխից[2] (իմա՛ կանոն կամ հոդված)։ «Բան առ բարեսէր ընթերցողս» առաջաբանում հեղինակը գրում է. «Զառաջակայ կանոնս ոմանս ծաղկաքաղ արարեալ ի կանոնաց նախնի հարց սրբոց, եւ սրբոյ եկեղեցւոյ Հայաստանեաց հովուապետաց, ընծայեցի նորոյ հոգեւոր դատարանին մերոյ եւ նորաշէն քաղաքիս Նախիջեւանայ»[3]։ Առաջին մասի Է գլխում խոսելով եպիսկոպոսների կարգման և սրանց պարտավորությունների մասին, վերջում ավելացնում է. «Տես ի կանոնս Կղեմայ ի գլուխն ԼԶ, ԼԸ ԼԹ եւ զայլ կանոնս սրբոց հարց, եւ ի յԱնտիոքայն, գլուխ ԻԴ, ԻԶ, եւ ի կանոնս ազգիս Հայոց յատուկ ժողովոց»[4]։ Քահանաների մասին խոսելիս Բ մասի ԺԶ գլխում գրում է. «Վասն քահանայից անթիւ են կանոնք, այլ մեք այսպէս գրեմք. եթէ քահանայ ոք ունի զԿանոնգիրքն, ընթերցցի եւ գիւր կանոնն գիտասցէ, եւ որ ոչ ունի զԿանոնգիրքն, թող զՄաշտոց գիրքն կարդասցէ...»[5]։ Հոգևոր պաշտոնյաների եկամտի մասին խոսելիս վերջում ավելացնում է. «Տես ի Կանոնգիրքն»[6] (ամենուր ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։ Այս Կանոնադրությամբ, ինչպես նշում են հրատարակիչները, «ոչ միայն այս (Նոր Նախիջևանի—Վ. Հ.), այլև բոլոր Ռուսաստանի մյուս վիճակները[7], այսինքն մինչև 1836 տարին»[8], մինչև Պոլոժենիայի գործադրությունը առաջնորդվել և կառավարվել են։ Իհարկե Հովսեփ Արղությանցի վերևում նշված Կանոնադրությունը հոգևոր մի վիճակի համար էր։ Նման կանոններ, թերևս ավելի համառոտ բովանդակությամբ, կազմել են այլ վիճակներում ևս, օրինակ, Տիգրանակերտի վիճակում «ինչ-ինչ ի կանոնաց նախնեաց էին անհետ արարեալ եւ զբազում անվայել եւ վնասակար իրս իւրեանց ի բնէ օրէն համարեալ նոքօք վարէին»[9]։ Այս պայմաններում, 1825 թ. հոգևոր առաջնորդ Կարապետ վարդապետի ջանքերով և «հաճութեամբ գլխաւորաց» կազմվում են 12 կանոններ, այնուհետև «համայն ազգօք, որք են աստ, ընդհանրական սինօթ արարեալ ԺԳ պատուիրա-

---

[1] Տե՛ս Մասեաց աղաւնի եւ ծիածան Հայաստանեայց, Թեոդոսիա, 1864, էջ 75—80, 110—112, 135—139, 230—233, 290—292։

[2] Նշված առաջաբանում Հովսեփ Արղությանցը թեև նշում է այդպես (էջ 78), սակայն երկշաբաթաթերթի 1864 թվի համարների նշված էջերում տեղ են գտել հինգ մասերը 99 գլուխներով, 6-րդ մասը իր 27 գլուխներով, հաջորդ համարներում չգտանք։ 1865 թվի 161—163, 189—192 էջերում գտնում ենք նույն հարցի մասին պարզաբանումներ, բայց դրանք վեցերորդ մասը չեն կազմում։

[3] Նույն տեղում, էջ 77։

[4] Նույն տեղում, էջ 78։

[5] Նույն տեղում, էջ 111։

[6] Նույն տեղում, էջ 137։ ԻԶ հոդվածում գրում է. «Հարկ է տեսնել եւ ի Կանոնգիրքս, որ ի կանոնս առաքելոց, զոր ի ձեռն Կղեմայ...», Նույն տեղում, էջ 139։

[7] Այդ մասին ահա թե ինչ է գրում Ռուսաստանի հայոց հովվապետ Հովհաննես արքեպիսկոպոսը Ներսես Աշտարակեցուն 1825 թվի դեկտեմբերի 26-ին. «Կոնսիստորեան մեր ի սկզբանէ հաստատութեան իւրոյ մինչեւ ցայժմ ունի ինքեան կանոն կառավարութեան զփոքրիկ մատեանն իրաւանց, զոր հանգուցեալ նախընթացն մեր յառաջնորդութեան վիճակին սրբազան Յովսէփ ընտրեալն ի կաթողիկոսութիւն Հայոց, քաղեալ ի կանոնաց եկեղեցւոյ մերոյ եւ ի խրատուց ծիսարանին մերոյ, այն է, Մաշտոցին,...որով եւ վարի վիճակ ամենայն որպէս դատաստանական կարգաց» (Մաշտոցի անվան Մատենադարանի արխիվային բաժին, ֆ. կաթ. դիվան, թղթ. 51, վավ. 129, էջ 1ա. այսուհետև ՄԱԲ)։

[8] Մասեաց աղաւնի եւ ծիածան Հայաստանեայց, 1864, էջ 74։

[9] ՄԱԲ, կաթ. դիվան, թղթ. 53, վավ. 26։

նըս եղաք եւ հաճութեամբ համայնիցս կնքեցաք»[1]։ Եվ այս «Ջքսան եւ հինգ բանից կանոնականաց զօրինակն» Կարապետ վարդապետը Հովհաննես քահանայի միջոցով 1826 թվի մայիսի 18-ին ուղարկում է կաթողիկոսին ծանոթանալու և հատուկ կոնդակով դրանց գործադրության թույլտվություն ստանալու նպատակով։ Այս կանոնների մի մասի սկզբնաղբյուրը Կանոնագիրքն է. «որոց (կանոնների —Վ. Հ.) ոմանք են ի հաստատութիւն սրբոց նախնի կանօնաց»[2]։ Վերևում բերված քաղվածքները վերցրինք Կարապետ վարդապետի՝ կաթողիկոսին ուղղված գրությունից, իսկ կանոնները այստեղ չենք գտնում։ Շարունակելով մեր որոնումները արխիվի մի այլ թղթապանակում՝ հանդիպեցինք միայն 12 կանոնների[3], որոնք վերաբերում են հասի ու չհասի և ընդհանրապես ամուսնության հարցերին։

Հոգևոր բարձր իշխանությունների գրություններում հաճախ ենք հանդիպում Կանոնագրքից կատարված քաղվածքների այս կամ այն հարցը բնութագրելու և կամ վճռի հիմք հանդիսանալու վերաբերյալ։ Վիրահայոց հոգևոր առաջնորդ Ներսես Աշտարակեցին 1815 թ. փետրվարի 5-ի գրությամբ Սաղախլուի Հովսեփ քահանային պատժում է ապօրինի պսակ կատարելու պատճառով։ Մեղադրանքը հիմնավորվում է Կանոնագրքի մի քանի կանոնախմբերից բերված քաղվածքներով. օրինակ՝ Կղեմեսի 37, 57-րդ, Գրիգոր Լուսավորչի 8-րդ, Բարսեղ Կեսարացու 215-րդ (բնագրում նշված է 214) կանոններով[4]։

Կանոնագրքի օգտագործման փաստերի հանդիպում ենք նաև XX դարի առաջին երկու տասնամյակներում։ Գևորգ Ե կաթողիկոսը 1915 թվի նոյեմբերի 26-ի գրությամբ սինոդին հայտնում է. «Ի նախնեաց անտի սուրբ եւ առաքելական եկեղեցիս Հայաստանեայց զհետ եղեալ կանոնաց սահմանելոց յազգային ժողովոց, յառաքելաշաւիղ հայրապետաց եւ հարանց սրբոց, առաջնորդէր բանաւոր հօտին իւրոյ ի բարւի վարս եւ յանարատ կեանս...»[5]։ Այնուհետև հիշեցնում է, որ «հոգեւոր ատեանք մեր, յորս քննին եւ ի յայտ ածին առն եւ կնոջ ի միմեանց եւ ի կապիցն օրինական ամուսնութեան, միանգամայն զանց արարեալ զկանոնօքն հնոց եւ ոչ ունելով նորս եւ աներկբայս եւ ոչ ուղեցոյցս, թէ

---

1 Նույն տեղում։

2 Նույն տեղում։

3 ՄԱԲ, կաթ. դիվան, թղթ. 51, վավ. 272։ Ներսես Աշտարակեցին 1817թ. հոկտեմբերի 6-ի թվագրությամբ Վրաստանի թեմի քահանաների համար մշակում է 13 կանոններ, թե նրանք ինչպես են իրենց պահելու եկեղեցում (ՄԱԲ, կաթ. դիվան, թղթ. 31, վավ. 77), կամ կանոններ թաղման վերաբերյալ (Նույն տեղում, թղթ. 32, վավ. 170. 1818 թիվ հունվարի 2)։ Այս երկու դեպքում էլ Կանոնագրքից օգտվելու հետքեր չգտանք։

4 ՄԱԲ, կաթ. դիվան, թղթ. 27, վավ. 4։ Տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, Կղեմեսի Լէ, Ծէ, Գր. Լուսավորչի Ը (էջ 85, 90, 246)։ Թիֆլիսի հայազն իշխան Սողոմոն Արղությանի դուստրը ամուսնանալու նպատակով երկրորդ անգամ է մկրտվում։ Այս բանը մեծ հուզմունք է առաջ բերում Թիֆլիսի հայ հասարակության մեջ։ Ներսես Աշտարակեցին մի գրությամբ (անթվական, բայց մինչև 1816 թվի փետրվարի 29-ը) աշխատում է հանգստացնել հասարակությանը։ Նա կրկին դիմում է Կանոնագրքին իր ասածները հավաստելու նպատակով. «նախ առաջին առնեմ ատանօր զկանոնս, զորս ունի եկեղեցի Հայաստանեաց իբրեւ զհիմունս խորհրդոյ սրբարար մկրտութեան եւ դրոշմի...»։ Ապա «ի Կանոնագիրս Հայոց»-ից մեջ է բերում Կղեմեսի ՀԹ, Ջ, ՋԱ կանոնները և այլն. ՄԱԲ, կաթ. դիվան, թղթ. 29, վավ. 13։ Գաղտնի պսակ կատարող քահանաներին պատժելու Մ. Օրմանյանի կոնդակը տե՛ս «Լոյս» (Կ. Պոլիս), 1907 թ. № 14, էջ 209—211։

5 ՊՊԿԱ, ֆ. 57, գ. 49, էջ 45ա։

յո՞ր դէպս իրաւունք իցեն բաժանիլ զամուսինս ի միմեանց...»[1]։ Վերջում պահանջում է սինոդի անդամներից, որ ուսումնասիրեն վերջին երեսուն տարվա սինոդում գտնվող ամուսնալուծության գործերը, դրանց հանգամանքները, և պարզեն, թե նման դեպքերում «որպիսիք ի հնոց կանոնաց գործադրեալք իցեն, յո՞ր դէպս խոտորմունք ի նախնեաց սովորութեանց եղեն...»[2] և այլն։

Ամուսնության և ամուսնալուծության հարցերում հայ եկեղեցու մենաշընորհը ակնառու կերպով երևում է Եվրոպայի հայոց հոգևոր առաջնորդ Ութուճյանի՝ Մանչեստրից 1909 թվի օգոստոսի 27/9 սեպտեմբերի Մատթեոս Բ կաթողիկոսին ուղղված գրությունից[3], ուր ասված է. «Հայ. եկեղցին յուր զավակաց մեջ պատահած ամուսնական խնդիրներու մեջ երբեք չ'ընդունիր ո՛չ փաստաբան և ո՛չ դատարան. հետևաբար, ես իբրև եպիսկոպոս հայ. եկեղեցվո այս մասին ոչ մի խոսք չունիմ Ձեզ (փաստաբանին —Վ. Հ.) ասելիք»[4]։

Քանի որ Կանոնագրքի VIII դարի խմբագրությունը ստեղծել էր հայոց կաթողիկոս Հովհ. Օձնեցին և իր ժողովածուում նա ընդգրկել էր հայ եկեղեցու կողմից արդեն ընդհանուր ճանաչում գտած և ընդունված տիեզերական,

---

[1] Նույն տեղում, էջ 45բ։

[2] Նույն տեղում, էջ 46ա։ Հայ եկեղեցու ընդունած կանոնների հաստատ պահելու պահանջը արտահայտված է եպիսկոպոս ձեռնադրվողի երդմնագրում։ Նման մի քանի երդմնագրեր (1917 թիվ ապրել) տե՛ս ՊՊԿԱ, ֆ. 57, գ. 454։

[3] ՊՊԿԱ, ֆ. 57, գ. 1350։

[4] Նույն տեղում, էջ 25ա։ ՊՊԿԱ-ի 57-րդ ֆոնդում պահվել է № 673 գործը (ցուցակ № 1։ Գործը բաղկացած է 171 թերթից։ Սրա վրա մեր ուշադրությունը հրավիրեց Գր. Հ. Կարախանյանը, որին հայտնում ենք մեր շնորհակալությունը) «Ցանկ եկեղեցական կանոնանց» խորագրով։ Գրվածքի հեղինակը և ժամանակը հայտնի չեն։ Ձեռագրից կարելի է ենթադրել, որ այն գրվել է XIX դարի վերջերին կամ XX դարի սկզբներին։

Ինչպես երևում է «Առ ընթերցողս» հեղինակի առաջաբանից (վերջինս երկու օրինակով է. նախ՝ դրված է սկզբում, էջ 1—2, թերի, և վերջում՝ 170բ—171ա լրիվ) նա ուսումնասիրելով էջմիածնի մատենադարանում պահվող կանոնագիրք-ձեռագրերը, ճառընտիրները, զանազան հարցերի մասին սինոդի դատական գործերը և վճիռները, քաղվածաբար վերցրել է անհրաժեշտ նյութեր։ Յուրաքանչյուր քաղվածքի վերջում նշված է, թե դրանք որտեղից է վերցրել։ Այս նյութերը հեղինակը ՛դասավորել է այբբենական կարգով՝ Ա—Օ (էջ 3ա—126ա), օրինակ, աբեղա, ազահություն, ազապ *և այլն։ Աշխատության նպատակի մասին հեղինակը գրում է. «Ներկա ժողովածուն... պարունակում է իր մեջ այն բոլոր կարգերն ու օրենքները. որոնցով ղեկավարվել են հայ եկեղեցին ու հայ ժողովուրդը երկար դարեր, քրիստոնեության Հայաստան մուտք գործելուց գրեթե մինչև մեր օրերը և որոնցից շատերը նույնիսկ մինչև այսօր էլ գոյություն ունեն մեր եկեղեցում և էական նշանակություն ունեն մեր հոգևոր և հոգևոր—վարչական գործերում։ ...Սույն աշխատությունս ուրեմն մեկ կողմից մի կարևոր պակաս լրացնում է զուտ պատմա-բանասիրական տեսակետից, մյուս կողմից-մանավանդ մեր այս օրերում-գալիս է մի անհրաժեշտ ծառայություն մատուցանելու հատկապես հայ եկեղեցուն, սրա կանոնական, վարչական բարեփոխությանց առթիվ, ...» (էջ 170աբ)։*

Գործի հաջորդ էջերում՝ 127ա—161ա գտնվում է նաև Արիստակես Դավթյանի «Կանոնք ս. ժողովոց եւ հարց եկեղեցւոյ» (պրակ Ա, Թիֆլիս, 1904) աշխատության սկզբունքով կազմված մի այլ աշխատություն՝ սկզբից թերի, մնացել է ԿԱ վերնագրի տակ դրված նյութերի վերջին մի փոքր մասը։ Ավարտվում է Ձէ «Յաղագս նկարեալ պատկերաց թէ որք են երկրպագելի» վերնագրի տակ նշված նյութերով։

Ակադ. Աշոտ Հովհաննիսյանը ծանոթանալով սույն աշխատության ձեռագրին լուսանցքում գրել էր, որ «անհեղինակ այս գործը ամենայն հավանականությամբ պատկանում է Բաբգեն Աղավելյանի գրչին. իր սարկավագության ժամանակ, այս մասին ինձ 1914—1915 թվականներին պատմում էր ինքը հեղինակը...։ Բաբգենը հետագայում սինոդի անդամ էր և հեղինակություն էր համարվում կանոնական և մանավորապես ամուսնալուծական հարցերում»։

տեղական ժողովների, նշանավոր հայրերի և ազգային կանոնադրությունները, բնական է, որ այն իր ժամանակի և հետագայի համար հանդիսացել է պաշտոնական ժողովածու, թեև վերջինս եկեղեցական հատուկ ժողովի կողմից չէր հաստատվել։ Դրանից հետո Կանոնագրքին կատարված ավելացումները, ավատական հասարակության տարբեր շերտերը ներկայացնող ժողովի կամ ընդհանրապես հայ եկեղեցին ներկայացնող, ասենք կաթողիկոսի նման, պաշտոնական անձի կողմից չեն հաստատվել։ Այս ավելացում կատարողներն իրենց ժամանակի կրթված, բայց անհատ անձնավորություններ են եղել, ինչպես օրինակ, Հովհաննա անապատի վանահայր Մելիտեն և փոխանորդ Գրիգորիսը (XI դ.), Գեորգ Երզնկացին (XIV—XV դդ.), Ազարիա Սասնեցին (XVII դ.) և այլն։ Ավելին, երբեմն առանձին կանոնախմբեր Կանոնագրքում մուծել են գրիչները[1]։ Սակայն այս հանգամանքը չի խանգարել, որ Կանոնագիրքն ամբողջությամբ վերցրած չկորցներ իր նախնական պաշտոնական բնույթը և ըստ սովորության շարունակեր մնալ ավատական հասարակության ներքին կյանքի մի շարք կողմերը կարգավորող պաշտոնական ուղեցույց։

Այս երևույթը բնականոն էր հայ ժողովրդի պատմության համար, որովհետև նա դարեր շարունակ զրկված լինելով իր պետականությունից, եկեղեցուն նայում էր որպես միակ կենտրոնական և համազգային մի հաստատության, որի իրավասության տակ գտնվող հարցերի լուծման համար Կանոնագիրքն ամբողջությամբ համարվում էր բարձրագույն իշխանության կամքի արգասիք։

Այդ է ցույց տալիս վերևում շարադրվածը։

Այսպիսով, վերևում բերված փաստերը ցույց են տալիս, որ Կանոնագիրքն օգտագործել են ոչ միայն ողջ միջնադարում, այլև մինչև XX դարի առաջին տասնամյակները՝ նոր դարաշրջանի սկզբները, ընդ որում օգտագործել են նաև կեղծ կանոնախմբերը և գրությունները՝ առանց կասկածելու դրանց վավերականության վրա։

Իհարկե եղած փաստերը այսքանով չեն սպառվում։ Մասնավորապես նոր ժամանակներին վերաբերող նյութերը ներկայացրինք այն չափով, ինչ չափով Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի արխիվային վարչության և Մատենադարանի արխիվներում մեր ուսումնասիրած մի քանի հարյուրի հասնող գործերից կարողացանք քաղել մեզ հետաքրքրող նյութերը՝ գիտակցելով, որ նման բազմաթիվ այլ փաստեր կգտնվեն նշված արխիվների նույն ֆոնդերի տարբեր գործերում։ Արխիվներում եղած ողջ նյութերի վերհանումը մեր ուժերից վեր էր և մեր նպատակից դուրս։

Կյանքում Կանոնագրքի օգտագործման հարցին վերահասու լինելիս, անշուշտ, անհրաժեշտ է նկատի ունենալ հետևյալ հանգամանքը։
Քանի գալիս ենք միջնադարից այս կողմ, մասնավորապես Արևելյան Հայաստանում 1836 թվի Պոլոժենիայի հրապարակումից հետո, Կանոնագրքի օգտագործման մարզերը հետզհետե նեղանում են՝ կապված հոգևոր իշխանության գործունեության շառավիղների փոքրանալու հետ։ Երբ պատմական Հայաստանը և տարբեր գաղթավայրերում գտնվող հայ համայնքները ենթակա են դառնում տարբեր պետությունների վարչա-քաղաքական ազդեցությանը, քրեական և մասամբ քաղաքացիական հարցերում ենթարկվում տվյալ երկրի համա-

[1] Տե՛ս վերևում, էջ XXX։

պատասխան օրենքներին։ Հոգևոր իշխանությունները այս պայմաններում զբաղվում են դավանանքի, ծիսական, ամուսնության, ամուսնալուծության, կրթական և նման այլ հարցերով։ Կանոնագրքի այդպիսի երկարատև օգտագործումը բացատրում ենք ոչ միայն նրա կենսունակությամբ, այլև հայ ժողովրդի պետականությունը կորցնելու փաստով, երբ նման պայմաններում պետականության որոշ իրավունքներ ստանձնել էր հայ եկեղեցին։ Կանոնագիրքը պահում էր իր կենսունակությունն այն չափով, ինչ չափով հայ ժողովրդի տնտեսական կյանքում և հասարակական կառուցվածքում հեղաբեկիչ փոփոխություններ չէին կատարվում։

Այսպիսին է եղել Կանոնագրքի անցած երկարաձիգ ճանապարհը. մերթ ճոխացվել է բովանդակությամբ, մերթ նվազել գործադրության շառավիղով, իսկ այժմ մեկընդմիշտ դարձել մատենագրական մի հուշարձան, արտացոլելով իր մեջ մեր ժողովրդի անցած գնացած օրերի ներքին կյանքի բազմաթիվ կողմերը։

Է. ԱՅԼԵՎԱՅԼ ՀԱՐՑԵՐ

Հովհ. Օձնեցուց հետո Կանոնագրքին ավելացված նյութերից երկուսում՝ 645 թվի Դվինի (ԼԸ համարի տակ) և ապա Կարինի (ԽԲ համարի տակ) ժողովների կանոնախմբերում, բացառությամբ Û ձեռագրի, որը ընդհանրապես ցանկեր չունի, մյուս ձեռագրերում, նախքան կանոնների շարադրությունը, գտնում ենք վերջիններիս բովանդակությունն արտահայտող ցանկեր։ Այս հանգամանքը նկատի ունենալով կարելի է կարծել, թե այդ երկու կանոնախմբերը սկզբնապես Օձնեցու Կանոնագրքի մասն են կազմել, քանի որ նա իր հիշատակարանում գրում է, թե Կանոնագրքի ցանկերն ինքն է կազմել՝ «Եւ զգլուխս անցնիւրոց համառաւտեալ բանիւք ի սկզբան անդ նախակարգեցաք»[1]։ Սակայն դա ճիշտ չէր լինի, որովհետև ցանկեր ունեցող կանոնախմբեր գոյություն ունեն նաև Կանոնագրքից անկախ. օրինակ՝ Կանոնագրքի Ա հատորում մտած Բարսեղ Կեսարացու կանոնախումբը։ Վերջինիս առայժմ եզակի մի տարբերակը, դժբախտաբար թերի, հրատարակեցինք Կանոնագրքի Ա հատորի Հավելվածում «Կանոնագրքի հնագույն բեկորներ» խորագրի տակ[2]։ Ինչպես վերևում ցույց տվեցինք[3], այս բնագրում կան այնպիսի կանոններ, որ հունարեն բնագրում գտնում ենք, բայց Կանոնագրքի Բարսեղ Կեսարացու կանոնախմբում չեն պահվել, որովհետև դրանք մասնավոր դեպքերի կապակցությամբ տրված հարցումների պատասխաններ են։ Այս փաստը մեզ եզրակացնել է տալիս, որ նշված բնագիրը հանդիսանում է Բարսեղ Կեսարացու կանոնական նամակների հայերեն սկզբնական թարգմանության մի տարբերակը, որ ավելի հին է, քան Օձնեցու կազմած Կանոնագիրքը։ Մյուս կողմից, այդ հնագույն բնագրում պահվել է կանոնների բովանդակության համառոտ ցանկ, դարձյալ թերի։ Վերջինս, երբ համեմատում ենք Կանոնագրքում գտնվող համապատասխան

---

[1] *Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ 536։*

[2] *էջ 657—661։ Այս բնագիրը թեև հրատարակել ենք նշված խորագրի տակ, բայց խակն ասած, այն ոչ թե Կանոնագրքի բեկոր է, ինչպես այդ վերնագրի տակ հրապարակված մյուս բնագրերը, այլ Կանոնագրքից անկախ և մինչև Կանոնագիրքը գոյություն ունեցող բնագիր։*

[3] *էջ* LII։

ցանկի հետ, որ կազմել է Հովհ. Օձնեցին, նկատում ենք, որ դրանք տարբեր բնագրեր են, հետևապես կազմված տարբեր անձնավորությունների կողմից: Բարսեղ Կեսարացու կանոնախմբի հնագույն բեկորը ունեցել է ցանկ՝ անկախ Հովհ. Օձնեցուց և մինչև Օձնեցին: Վերջինս, թերևս, այդ օրինակով է, որ ցանկեր է կազմել իր Կանոնագրքում մտած կանոնախմբերի համար: Հետևապես չի կարելի ասել, թե այն կանոնախմբերը, որոնք ցանկեր ունեն, անպայման գտնվել են Օձնեցու կազմած Կանոնագրքում: Այսպես և 645 թվի Դվինի ժողովի կանոնախումբը ցանկ ունի, բայց Հովհ. Օձնեցու Կանոնագրքում չի գտնվում: Դժբախտաբար չկարողացանք պարզել, ի՛նչպես և ե՛րբ է կազմվել ցանկը, թերևս այդ արվել է Օձնեցու հետևողականությամբ և նրանից հետո: Համենայն դեպս մի բան պարզ է, որ այս կանոնախումբը ոչ միայն Օձնեցու Կանոնագրքում տեղ չի գտել, այլև, ինչպես ցույց ենք տվել վերևում, այս ժողովը չի արտահայտված Հովհ. Օձնեցու «Սակս ժողովոց որ եղեն ի Հայք» աշխատության մեջ[1]:

Կարինի կարծեցյալ կանոնախմբի ցանկի հարցը համեմատաբար ավելի դյուրին է բացատրել: Քանի որ սույն կանոնախումբը հանդես է եկել բավական ուշ, չի երևում Կանոնագրքի նույնիսկ X դարի խմբագրության մեջ և միայն XI դարի խմբագրությունում է գտնվում, կարծում ենք, որ նրա ցանկը կազմվել է այդ ժամանակ դարձյալ Հովհ. Օձնեցու հետևողականությամբ:

Այսպիսով, այս երկու կանոնախմբերի ցանկի գոյության փաստը մեզ հիմք չի տալիս պնդել, թե այդ կանոնախմբերը սկզբնապես եղել են Կանոնագրքի Հովհ. Օձնեցու խմբագրության մեջ:

Որ այս ցանկերն ընդհանրապես փոփոխական են եղել՝ երևում է նրանից, որ առանձին ձեռագրերում դրանք ունեն մասնակի տարբերություններ: Իսկ մեր օգտագործած Բ խմբի ձեռագրերից kmps-ում, որոնք XVII դարի ձեռագրեր են, անխտիր կերպով բոլոր կանոնախմբերը ունեն ցանկեր: Սրանք արդեն հետագայում են կազմված: Մասամբ այդպես է, բայց դարձյալ տարբեր վերևի նշվածներից, Ա խմբի O ձեռագրի ունեցածը: Սակայն այստեղ բոլոր կանոնախմբերը չեն, որ ունեն ցանկեր. օրինակ, դրանք չունեն Երկրորդ Նիկիական, Բարսեղ Կեսարացուն վերագրված, կեղծ Ներսեսի կանոնախմբերը և ուրիշներ, թվով շուրջ 20 կանոնախմբեր: Նկատի ունենալով, որ 645 թվի Դվինի և Կարինի ժողովների կանոնախմբերի ցանկերը ունեն մեր օգտագործած բոլոր ձեռագրերը, նպատակահարմար գտանք դրանք թողնել համապատասխան կանոնախմբերի բնագրերում, իսկ Okmps ձեռագրերի ունեցած մյուս կանոնախմբերի ցանկերը, որոնք չեն պահվել մնացած ձեռագրերում, դրել ենք ծանոթագրություններում համապատասխան կանոնախմբերին կից:

Վերջում դրել ենք «Հավելված» բաժինը, որտեղ զետեղել ենք սույն հատորի մեջ մտած կանոնախմբերից երկուսի՝ Բարսեղ Կեսարացուն վերագրված և Հովհ. Մանդակունու կանոնախմբերի հնագույն երկու բեկորները (Բ և Գ): Մյուսը (Ա) մի ընդարձակ հատված է Անկյուրիայի կանոնախմբի: Վերջինս չէր պատկանում սույն հատորին և պետք է դրված լիներ Ա հատորում, բայց որովհետև ժամանակին այն մեր ուշադրությունից վրիպել էր, և միայն մեր Մատենադարանի ձեռագրերի Ցուցակի Ա հատորը լույս տեսնելուց հետո մեզ հայտնի դարձավ,

[1] LXXIII—LXXV:

նպատակահարմար գտանք այն ևս զետեղել սույն հատորում։ Այս երեք բեկորները ձեռագրերի պահպանակներ են և գտնվում են Մատենադարանի №№ 168, 967 և 3534 ձեռագրերում։

Սույն հատորի բնագրերը ևս պատրաստված են Ա հատորում կիրառված սկզբունքներով[1]։

«Կանոնագիրք Հայոց» Ա հատորի 5—17 էջերում, ինչպես ձեռագրերում է, A*-ի նմանությամբ դրել էինք ամբողջ Կանոնագրքի բովանդակությունն արտահայտող առարկայական ցանկը։ Հետագայում, երբ ուսումնասիրում և հրատարակության էինք պատրաստում Բ հատորի նյութերը, պարզվեց, որ մի քանի դեպքերում կանոնները սխալ են բաժանված. օրինակ՝ Բասեղ Կեսարացուն վերագրված կանոնախմբի ՄԽԴ կանոնը, որն անիմաստ է ներկա ձևի մեջ և հանդիսանում է ՄԽԵ—ՄԽԸ կանոններին նախորդող մի փոքրիկ մասը կամ Գրիգոր Աստվածաբանին վերագրված կանոնախմբի ԺԷ և ԻԵ կանոնները (*A *ձեռագրի համարակալմամբ ԺԸ և ԻԶ) հանդիսանում են ԺԶ-ի և ԻԴ-ի շարունակությունը և այլն։ Նման դեպքերում ուղղումներ չկատարեցինք, որովհետև Կանոնագրքի վերևում նշված առարկայական ցանկի արդեն ստուգված և սրբագրված համապատասխան համարներից կշեղվեր։ Այդ պատճառով էլ նման կանոնները թողեցինք նույնությամբ ինչպես* A *ձեռագրում է։ Եվ որովհետև կանոնների ընդհանուր կարգահամարները այս ձեռագրերում առաջին կանոնախմբից սկսած սխալներով էր պատահում. օրինակ՝ միևնույն համարը կրկնվում էր կամ բաց թողնվում մի համար և կամ կանոնախմբի առաջաբանը համարակալված էր որպես կանոն (Գրիգոր Աստվածաբան), ուստի Կանոնագրքի Ա հատորում ձեռագրի ունեցածը թողեցինք կլոր փակագծերում, ձախ կողմում ավելացնելով հերթական ստույգ համարները, որոնք համապատասխանում են առարկայական ցանկում նշվածին։*

«Ծանոթագրություններ» բաժնում օգտագործված ձեռագրերից 15-ը բովանդակում են ոչ թե Կանոնագիրքն ամբողջապես, այլ առանձին՝ մի կամ մի քանի կանոնախմբեր, ընդ որում կանոնները բերված են ոչ լրիվ՝ համառոտ կամ ընդարձակ ձևով, այնպես որ սրանց նյութերը խիստ դժվար էր օգտագործել համեմատությունների համար ընտրված հիմուն ձեռագրերի հետ։ Այդ պատճառով նման ձեռագրեր օգտագործել ենք համապատասխան կանոնախմբերին տրված ծանոթագրություններում։ Դրանք հետևյալ ձեռագրերն են №№ 648, 649, 650, 651, 659, 835, 837, 2964, 3276, 3369, 3562, 4488, 5182, 8459, 9311։ Իսկ մի շարք այլ ձեռագրեր օգտագործել ենք «Ներածության» և «Ծանոթագրություններ» բաժնում՝ քաղելով անհրաժեշտ տվյալներ։ Այդ ձեռագրերն են՝ №№ 209, 436, 485, 486, 488, 500, 502, 567, 581, 822, 838, 850, 859, 933, 941, 993, 1248, 1480, 1500, 1525, 2019, 2152, 2335, 2383, 2593, 2679, 2750, 2775, 2776, 2966, 3031, 3062, 3076, 3497, 3562, 3779, 3788, 3919, 4405, 4779, 5595, 6076, 6398, 6890, 8245, 8463, 8465, 9063, 10311, միկրոֆիլմերի բաժնի №№ 50, 133, 365 (Թբիլիսիի, Լենինգրադի, Զմմառի ձեռագրերից) ժապավենները, ինչպես նաև Տիրան արքեպիսկոպոս Ներսոյանի ձեռագրի չորատիպ մեր սեփական օրինակն ու Վենետիկի Գոշի Դատաստանա-

---

[1] *Տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, Ա,* XLVII—LI, LIII—LV *էջերը։*

գրքի հնագույն № 1237 ձեռագրի Խ. Թորոսյանի մոտ պահվող համեմատությունը։

Կանոնագրքի երկու հատորների բնագիրը կազմելիս համեմատությունների համար ու ծանոթագրություններում օգտագործած 50 և վերևում նշված №№ 648, 649, 650, 651, 657, 659, 2964, 3369, 3562, 8459, 9311 ձեռագրերի նկարագրությունը տված է Ա հատորում (էջ LIX—LXXIX), իսկ մյուսներինը ավելորդ համարեցինք տալ, քանի որ մեր օգտագործած ձեռագրերի նկարագրությունը տրված է Մատենադարանի ձեռագրերի Ցուցակի երկու հատորներում[1]։

Անհրաժեշտ համարեցինք ստորև տալ Կանոնագրքի գիտա-քննական բնագիրը կազմելիս օգտագործած 50 ձեռագրերի պայմանական նշանները։ Կանոնագրքի բնագրում համեմատությունների համար օգտագործել ենք նաև Ա հատորում չօգտագործված երկու նոր ձեռագրեր, որ Մատենադարանը ձեռք էր բերել երբ տպագրության էր հանձնվել Ա հատորը[2]։ Դրանք են №№ 9769 (u), 10137 (v)։ Այս երկուսն էլ պատկանում են կանոնագիրք-ձեռագրերի Բ խմբին՝ u-ն՝ hlo, v-ն՝ kmps ենթախմբերին։

Մի քանի կանոնախմբերի՝ Թադեոս առաքյալի, Երուսաղեմի հայրապետ Մակար Ա-ի և Հովհան Մանդակունու (ԽԱ) հրատարակությունները, որոնք տպագրվել են արտասահմանում գտնվող հայերեն ձեռագրերի հիման վրա, համեմատությունների ժամանակ նույնպես օգտագործվել են։ Առաջինի համար օգտագործել ենք Հակոբոս Տաշյանի «Վարդապետութիւն առաքելոց» (էջ 392—425. նշված է w տառով), երկրորդի համար՝ Ն. Ակինյանի «Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի հայրապետի առ Վրթանէս եպիսկոպոսապետ Սիւնեաց յաղագս կարգաց եկեղեցւոյ» (էջ 111—126. նշված է x տառով) և երրորդի համար՝ «Տեառն Յովհաննու Մանդակունւոյ Հայոց Հայրապետի ճառք» (Վենետիկ, 1836, էջ 202—203. նշված է z տառով) աշխատությունները[3]։

Տարբեր կանոնախմբերում Աստվածաշնչից և Ավետարաններից բերված քաղվածքների տեղերը որոշել ենք և նշել համապատասխան բնագրերի ներքևի լուսանցներում, սակայն մի քանիսի տեղերը չկարողացանք որոշել։ Դրանք սույն հատորի հետևյալ էջերում են՝ 187—188, 191, 217, 297։

Սույն աշխատության երկու հատորների տպագրությամբ ավարտում ենք Կանոնագրքի VIII, X և XI դարերի խմբագրությունների հրատարակությունը։

Սույն հատորը, ավարտելուց հետո, քննարկվել է Հայկ. ՍՍՀ Գիտ. ակադեմիայի պատմության ինստիտուտի միջին դարերի պատմության բաժնում։ Աշխատակիցների արված դիտողությունները շնորհակալությամբ ընդունվել է մեր կողմից։

---

[1] Ա հատորը լույս է տեսել 1965 թ., իսկ Բ-ը՝ 1970 թ.։

[2] Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա, էջ XLV, ծանոթ. 3։

[3] Համազասպ Կեսրկյանը «Collectio canonum ecclesiae Armenae, canones apostolici» (Venezia,S. Lazzars, 1941) I պրակում հրատարակել է Կանոնագրքում մտած հինգ կանոնախմբեր՝ Առաքելական (էջ 1—41), Կղեմեսի (էջ 42—72), Հարանց հետևողաց (էջ 73—84), Թադեոս (էջ 85—110) և Փիլիպպոս (էջ 111—116) առաքյալների։ Վերջին երկու կանոնախմբերը, որոնք մտնում են սույն հատորում, համեմատեցինք Կանոնագրքի մեր պատրաստած համապատասխան բնագրերի հետ և չնկատեցինք որևէ տարբերություններ։ Քանի որ Կեսրկյանի հրատարակության հիմք հանդիսացել է մեր օգտագործած Λ ձեռագիրը։ Այս հրատարակության մասին այլ տեղեկություններ տե՛ս «Կանոնագիրք Հայոց» Ա, էջ XXVII, ծանոթ. 2։

* * *

«Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա և Բ հատորներում համեմատությունների համար օգտագործված ձեռագրերի պայմանական նշանները.

Ա խումբ

A—*Նոր Ջուղայի օրինակ*	K—№ *4403*	U—№ *3148*
B—№ *6409*	L—№ *4631*	V—№ *3099*
C—№ *8926*	M—№ *5782*	X—№ *449*
D—№ *795*	N—№ *7580*	Y—№ *3297*
E—№ *2635*	O—№ *3291*	Z—№ *7317*
F—№ *6496*	P—№ *9298*	W—№ *3059*
G—№ *2655*	Q—№ *5894*	ô—№ *3065*
H—№ *2596*	R—№ *2883*	ê—№ *1779*
I—№ *8158*	S—№ *3097*	û—№ *3141*
J—№ *3706*	T—№ *9438*	

Բ խումբ

a—№ *7615*	h—№ *3368*	p—№ *3544*
b—№ *8380*	i—№ *656*	q—№ *8236*
c—№ *8964*	k—№ *654*	r—№ *9513*
d—№ *2676*	l—№ *8938*	s—№ *3098*
e—№ *783*	m—№ *2677*	t—№ *646*
f—№ *8006*	n—№ *778*	u—№ *9769*
g—№ *5148*	o—№ *660*	v— *10137*

Ամերիկաբնակ Տիրան արքեպիսկոպոս Ներսոյանի սեփականությունը հանդիսացող ձեռագիրը Կանոնագիրք, Դատաստանագիրք և կանոնական նյութերի ժողովածու է։ Թերթեր՝ 240, մեծություն՝ 19,5×13, նյութ՝ թուղթ, գիր՝ նոտրագիր, երկսյուն. սկզբից, միջից և վերջից կան ընկած թերթեր. ժամանակ, վայր, գրիչ՝ անհայտ, ժամանակը ենթադրվում է՝ XVII դար։ Առարկայական ցանկը գտնվում է 2ա—10բ էջերում, Կանոնագիրքը՝ 10բ—127բ էջերում. կանոնախմբերի ցանկն ընկած է։ Այս ձեռագրի չորատիպ պատճենը ուշ ստանալու պատճառով չկարողացանք այն օգտագործել գիտա-քննական բնագիրը պատրաստելիս։

Վ. Ա. ՀԱԿՈԲՅԱՆ

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ

ԻԵ

ԿԱՆՈՆՔ ՍԻՈՆԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԳԼՈՒԽՔ ԻԳ

Որք պատմող աստուածային աւրինադրութեանն եղեն աշակերտքն՝ առաքեալք ի Տեառնէ եւ ընդհանուր ընդ տիեզերս աւետարանել առին հրաման զբանն կենաց եւ ընկալան զաջողութեան շնորհ ի Սրբոյ Հոգւոյն՝ իշմամբ ի նոսա, ուր էին իսկ ժողովեալ ի վերնատունն միով միաբանութեամբ հաւատով, քանզի «Ուր իցեն երկուք կամ երեք ժողո-

1 N կանոնախմբի վերնագրից մինչև Հովհ. Մանդակունու կոչումն ապաշխարութեան կանոնախումբն բնկած է ê այս ճատորի բովանդակած նյութերը չեն բնդօրինակված bit Սիոնի կանոնախումբն ամբողջությամբ չի ընդօրինակված û կանոնախմբի №-ը մուծված է վերնագրում՝ *կանոնք իէ սիոնի հայոց կաթողիկոսի,* չիք *գլուխք իգ* AIJKLMOP QRSTUVXYZWahklmnorsv *սիովնի* ô *սիօվնի* u *սիմովնի* bpq չիք *սիոնի* Ap *հայւոց* OW չիք *հայոց* gs *կաթաղիկոսի* JKLMOQSTXZW clqr *կաթուղիկոսի* R *կաթուղիկոսին* BCDEFGH *կաթողիկոսի հայոց* AU *գլուխս* EKLMOPSTVZbhlpqr su *գլուխ* n *ունի գլուխս իգ* v *գըլուխք իգ աւգնեայ հոգիդ ճշմարիտ աստուած* XWg չիք *գլուխք իգ* A-PQUbefhloqru *իբ* DGH *ի* Yackmn ps *իդ*

2 n մինչև երկրորդ տողը վերնագիր՝ *նախադրութիւն կանովնիս* g չիք *որք պատմող... և ժողովրդոց նոցին* էջ 7-*րդ* տող 2-րդ RUn *որ* XYô av *պատմօղ* (նաև *պատմաւղ*) bk *պատմողք* kmps *յաստուածային* FIQSUôûefl *օրինադրութեան* M *յօրինադրութեանն* Yûbenq *աշակերտք*

3 IJOWacefhklmoprs *առաքեալքն* u *առաքելական* befq չիք *ի, տեառն* IJKLMOPRSTUYZW *ի տեառնէ* է achklmoprv *ի տեառնէն* u *ի տեառնէ էն* Lhu *ընթհանուր* c *յընդհանուր* o *ընթհանիւր* e *ընդհամար* փխ. *ընդհանուր* üabcefhklmopq rsuv չիք *ընդ (տիեզերս)* hloru *տիեզերաց* abcefkmpqsv *առին հրաման աւետարանել*

4 abcefkmpqsv չիք *և* Y *զաջողութեանն* û *յաջողութեան* abcefklmo pqrsuv *զաջողութիւն* GH *զաջոյլութեան* (ô *զառողջութեան* h *զառողջութիւն*) փխ. *զաջողութեան* ô *շընոր* U *ի որբոց* փխ. *ի սրբոյ* abce fkmpqsv *ի հոգւոյն* (bcf *ի հոգոյն*) *սրբոյ* CDGHRXYhloru *հոգոյն*

5 a *իջմամբ* Y չիք *իսկ, ժողովեալք* Uû *ի վերնատուն* u *ի վերատունն* b չիք *ի վերնատունն... ժողովեալ* տող 6-րդ. ô *միօվ* e *սիրով* փխ. *միով*

6 akmoprsv *միաբանութեան* ô *հաւատօվ* hloru *հաւատովք* IJû չիք *հաւատով* ackmpsv *վասն զի* փխ. *քանզի* ûlmopu *երկու* v *կամ երկու կամ* ûefq *և* փխ. *կամ* U *իրեք* ehloqu *գ* (f *գ-ք*) փխ. *երեք*

վեալ յանուն իմ, անդ եմ եւ ես ի մէջ նոցա» ասաց Տէր: Զնոյն եւ մեծն Պաւղոս ասէ. «Ոչ թողուցուք զժողովս միմեանց, որպէս սովոր են ոմանք»**:*

Ի սոյն միաբանական ժողով ամ յամէ մեզ արժան է հասանել, քննել եւ տեսանել զկարգս եկեղեցւոյ, զոր կանոնեցին սուրբ հարքն, թէ որպէս ունիցին առաջնորդք կամ ժողովուրդք եկեղեցւոյ: Վասն որոյ ես՝ Սիոն, որ ոչ ըստ արժանեաց, այլ ըստ ողորմութեանն Աստուծոյ, եպիսկոպոսապետ Հայոց, հոգ զայս յանձին եդեալ կոչեցի դեպիսկոպոսակիցս իմ ի հոգեկան հարկիս այսորիկ, խորհուրդ տնտեսել մեզ սպասաւորաց բանին, զոր ընկալաք յանձին՝ հովուել զժողովուրդ Տեառն, հաստատել զաւանդեալ աւրինադրութիւն սուրբ հարցն, իսկ զթերին լնուլ բարեպաշտութեամբ, ի նոյն կանոն միաբանել: Եւ վասն զի ամենայն ուրեք խափան եւ արգելեալ տեսանեմք զգործ մշակութեան վերատեսուչ դիտողաց եկեղեցւոյ ի բռնագոյն գործավար իշխեցողաց, որ

* Մատթ. ԺԸ, 20 ** Եբր. Ժ, 25

1 IKLMQRSTUYZ *անուն* ô *անունն* QR չիք *իմ* afq չիք *եմ* HIJKLMOQ RSTXYZWôûbehlmoru չիք *և* kpsuv *անդ և ես ի մէջ նոցա եմ* b չիք *ասաց տէր* c *տէրն* û չիք *զնոյն և մեծն... ոմանք* JWbq *զմեծն*

2 IRST *պողոս* cfhkmopqrsuv *թողցուք* e *թէ առցուք* փխ. *թողուցուք* IJ *զմիմեանց զժողովս* Y *միմիեանց* o *միմիանց* hlor *որպէս և* l *սովորին*, չիք *են*

4 hlou *ի այն (u յայն)* փխ· *ի սոյն* û *արդ ըստ կանոնի պարտ է մեզ առնել ի սոյն* փխ. *ի սոյն* J *յամ (b յամէ)* փխ. *ամ* ô *ամ է* փխ. *յամէ, զի* փխ. *մեզ* beq չիք *մեզ* p *արժան է մեզ* û չիք *մեզ արժան է հասանել* a *հասալել*

5 o *քնել* beq *զկարգ* ô *զկարկս* GH *զսազս (E զկարազս)* փխ. *զկարգս* CDHUVôbcefhlopquv *եկեղեցոյ* JKLMQRSTXZ *յեկեղեցւոյ* û չիք *զոր կանոնեցին սուրբ հարքն* DGH *հարցքն*

6 bq *ունիցի առաջնորդ* û *առաջնորդք հովիւք կամ* KLMQRSTXYZô չիք *կամ ժողովուրդք* k *ժողովուրդ* CDHUVôbcefhloqu *եկեղեցոյ* JKMQRSTXû *յկեղեցւոյ* l *նորոյ* փխ. *որոյ*

7 km չիք *ես* M *սիմովն* ô *սիօվն* բացի DGHabcefhlpqru-ից մնացած ձեռ-երը *սիովն* p չիք *որ* bq *որոց* փխ. *որ ոչ* hlu չիք *ըստ (արժանեաց)* B *այղ* FIMQSXWôûb *ողորմութեան* Dû չիք *աստուծոյ*

8 A *հայւոց* Y *զհոգս* b *հոգսն* efq *հոգս* G *յանձնին* Môhlopu *անձին* Y *կալայ* փխ. *եդեալ* Hûr *եպիսկոպոսակիցս* I *զեպիսկոպոսապետս* Y *զեպիսկոպոսակից* q *զեպիսկոպոսիցըս*

9 Y *քո իմ* bq *և* փխ. *ի* Sô *խորհուրդն* oru *տնտեսեալ* h *տեառն տեսեալ (l ընտեսեալ* Sô *տեսել)* փխ. *տընտեսել*

10 ô *բանին տեառն զոր* befq *ընկալան* ô *անձին* abcefhklmopqrsv *յանձն* AKLMPQRSTUXôûbefhklmou *հովել* cv *հովուել* Oc *զժողովուրդն* h *ժողովուրդ* ô *քրիստոսի* փխ. *տեառըն* c չիք *տեառն*

11 ô *հաստատիլ* V *զաւանդել զօրինադրութիւն* b *աւրինադրութեանն* e *զօրինադրութեան* fq *աւրինադրութեան* hlou *աւրէնադրութիւնն* r *օրինադրութիւնն* û *հարց* b *հոգւոյն* փխ. *հարցն*

12 G *լինուլ* û չիք *բարեպաշտութեամբ... միաբանել* U *կանոնաւն* k mps *կանոնն* ô *կանուն կանոն* E *կաման* փխ. *կանոն* ôb *միաբանեալ* û *չիք և (վասն)*

13 hlou *արգելան* ABCDHUY *արգել լեալ (Y չիք լեալ)* befq *տեսանեմ* Y *մշակութեանն* o *մշտկութեան*

14 MRr *զիտողաց* փխ. *դիտողաց* s *տիտողաց* DHIVôbcefhloqu *եկեղեցոյ* bcefkmpsv չիք *ի* u *ի ընագոյն* փխ. *ի բռնագոյն* ô *գործէվար* bq *գործ բարի* փխ. *գործավար* Un *իշխեցողացն* bq *յիշողացս (e իշողացս)* փխ. *իշխեցողաց* բացի KLMRSTXYZô-ից մնացած ձեռ-երը *իշխեցողացս* ô *որք*

ընդ մեզս են եպիսկոպոսացս որոց խափան եղեւ ի նոցանէ առ մեզ գալ, հաւանական իւրեանց թղթովք գրեցին մեզ ածել յաւարտումն բարի զբարւոքապէս խորհրդոյն։ Եւ զի ինձ եւ որք ընդ իս էին աստուածապատիւ եպիսկոպոսունք աշխարհին Հայոց՝ Գէորգ Ոստան եպիսկոպոս, Սահակ Հարքայ եպիսկոպոս, Սաղովկ Սիւնեաց եպիսկոպոս, Եսայի Գողթան եպիսկոպոս, հարկ եղեւ հասանել ի մայրաքաղաքդ Աղուանից՝ Պարտաւ։ Էր ընդ մեզ եւ բարեպաշտ իշխան աշխարհին մերոյ Սահակ Բագրատունի եւ այլ պատուական ազատք, մեր բարեպաշտութեան աշակերտք ընդ նմա՝ Ատրներսեհ Սիւնեաց տէր, Սմբատ Բագրատունի, Մերուժան Արծրունի, Վահրամ Խորխոռունի, Արտաւազդ Աշոցայ տէր,

1 Wôûbefhloqru մեզ hloru կեան փխ. են JYûbehqv եպիսկոպոսաց Un եպիսկոպոսացն W եպիսկոպոսակիցս ô եպիսկոպոս kmps որ փխ. որոց b խափանել Q եղեն ô եղեզ b և փխ. եղև Y ի նոցան

2 abcefkmpqsv գալ առ մեզ e հաւան q հաւանի ô հաւանական բանին իւրեանց û իւրոց kmps չիք իւրեանց V թխտովք aefklmoqsuv թըղթով br թխթով c թխթիվ h թըխտով abcefkmpqsv առ մեզ ô ածել տանի աւարտումն Sûn աւարտումըն km բանի փխ. բարի HMUbeq չիք բարի X չիք բարի ավելեցրել են ուրիշներ

3 BCDEFGHIJKLMOPQRSTUVZôafln oru զբարիոքապէս Xû բարւոքապէս Yv զբարոքապէս W բարւոկարար bq բարիոք որպէս փխ. զբարւոքապէս b չիք զի l որ V յիսս Wôûbefhlmoqruv իս kmps ինն n էին և

4 DGHor աշխարհիս hlu աշխարհի A BD հայիոց OP հայւոց Pô գէորք RZ գէորգէոս Y գէորքէոս KLMQ TXb ձեռ-երում սխալ բառ անջատում կատարելով բնագրի գէորգ ոստան-ը գրել են գէորգոս տան R YZ տուն փխ. ոստան û արքեպիսկոպոս ոստան

5 b հարկ եղև հասանել սահակ արքեպիսկոպոս փխ. սահակ... եպիսկոպոս hlmu չիք սահակ... եպիսկոպոս IJKLMOPQRSTUYXZWô հարքայ Yn հարկայ eq չիք հարքայ û արքեպիսկոպոս հարքայ eq արքեպիսկոպոս PXYfq սադովք a սադովկք b սիւնեա û արքեպիսկոպոս սիւնեաց q եպիսկոպոսք (եսայի)

6 RXae գողզան Y գողտան bq գողդեան f գողթեան hlo գովթան û արքեպիսկոպոս գողթան k ի հասանել ի CDGHû ի մայրաքաղաք KL MQRSTXYZôbp ի մայրաքաղաքն OW ի մայրաքաղաքդ a ի մայրաքաղաքս r ի մայրաքաղաքացդ s ի մայրաքաղաքա ô ազվանից b զաղաւից (q աղաւթից a աղաւնից) փխ. աղուանից

7 Y պարտև W է abcefkmqsv և փխ. էր p և փխ. ընդ Y չիք մեզ ûbef pq չիք և ô պարեպաշտ b բարեպաշտն û չիք բարեպաշտ ôn իշխանն l լինել փխ. իշխան Y չիք իշխան û աշխարհին ô աշխարհհին ձախ լուսանցքում BCD մեր

8 û բակրատունի l պարեէպաշտութեան Y բարեպաշտութեանն blq բարեպաշտութեամբ û աշակերտ r աշակերտքն

9 bq անդներսէս b սիւնեա R տր պատիվը չիք OWe ըմպատ G ամբատ R տըմբատօ բագրատու

10 ô ի մերուժան û արծրուբի b անծրունի E գահրամ oprs վարհամ bq չիք վահրամ e խորխորունի klmps խորխոռունի bq չիք խորխոռունի բացի BCDEFGHUcfnuv-ից մնացած ձեռ-երը խոռխոռունի IJ արտաւադտ Wôûbhlu արտաւազ o արտևազ r արտևազտ BCDEGH աշոցաց O աշոցու S աշտոցա (X աշտոց W դաշոցու ô դաշտոց û տոշոց b դաշտոցա q աշացա) փխ. աշոցայ

Վահան Վանանդայ տէր, Սահակ Գողթան տէր։ Այդր աչողեաց ուղղիչն խորհրդոց Հոգին Սուրբ զկատարումն մերոյ աստուածահաճոյ խորհրդոց՝ ձերով համախոհ ընդ մեզ միաբանութեամբ, ո՜վ աստուածապատիւ սրբութեամբ եւ պայծառացեալ ի Քրիստոս, առաքինազարդ ուղղափառ վարդապետութեամբ յառաքելականդ վերամբարձեալ աշտիճան տէր Դաւիթ կաթողիկոս Աղուանից, դուք եւ որ ընդ ձեզդ էին աստուածապահ տեարք աշխարհիդ ձերոյ՝ Վարազ Քուրդակ Վաչագանեան, Վարդան Սատոյեան, Տիրիկ Քարոյեան, այլովք ազատովք ձերովք ըստ հիմնացեալ եւ արձանացեալ ի ձեզ աստուածային հաւատոյ բարեփառութեան, զոր հաստարակաց ընկալաք յերջանիկ հայրէն մեծէն Գրիգորէ։ Որով դուք կալով հաստատուն եւ անշարժ, եղէք համաշունչ ընդ մեզ բարեփառութեան հաւատովք եւ գործովք բարեաց՝ շնորհաւն Աստուծոյ, եւ եղիցուք։

1 Su չիք *վահան* bq չիք *վահան վանանդայ տէր* C *վահան վանանդայ... գողթան տէր* ավելացրել են ուրիշներ ներքևի լուսանցքում G չիք *վահան վանանդայ... գողթան տէր* AU *վահանդայ* IJKLMOPQRSTVYZWû *վահանդայ* X *վանանդայ* ô *դայ* (ef *վանդայ*) փխ. *վանանդայ* Y *գողտանց* elmou *գողդան* abcefkmqsv չիք *տէր (այդր)* OW *այտր* b *անդր* (hou *արդ* q *ատր*) փխ. *այդր* ûbq *յաջողեաց* M *ուղիչն* û *ուղղիչ* ô *ուղիղն*

2 Y *խորհրդոց ուղղիչ տէր և հոգին* G *խորհրդոցն* hloru *խորհրդոյ* achklmoprsv *խորհրդոյ (հոգին)* u *խորհրդոյն*

3 ô *ձերոց* ps *ձերոյ* o *համայխոհ* r *որ* փխ. *ով*

4 ûhlu չիք *և* ef *առաքինազարդ*

5 R *վարդապետութիւն* Y *վարդապետութեանն* BCDEFGHUbcpq *յառաքելական* IJKLMQRSTXYZôûe *առաքելականդ* n *յառաքելականս* OW *վերհամբարձեալ* r *վերամբարձ* CDEGHKLORSXYZWôûbcehqr *աստիճան* lmopsu *յաստիճան* kv *յաշտիճան*

6 IJKLMQRSTUXZWcmr *կաթուղիկոս* s *կաթաղիկոս* ô *աղվանցի* ab *աղաւնից* q *աղօնից* b *և դուք և* DGHû չիք *և* Yûhl *որք*

7 r *աստուածապահք* e *տիեարք* befq *ձերոց* Y *քուրտակ* b *քորդեակ* ef q *քորդակ* BCDEH *վաչաքանեան* Qôhlu *վաչականեան* b *վաչանագեան* q *վաչագեան*

8 F *ոյեան* ուղղված է *սատոյան* b *սատոնեան* eq *սատոնեան* h *սատոյան* l *սատորեան* KLMRSTXYZ *տիրիք* ô *դիրիք* acfkmpsv *տիրակ* beq *տիրան* փխ. *տիրիկ* û *քարոյեան* ABDEFGHIJLMOPRSTXY *քարոեան* beq *քարոնեան* k *քարոյան* A *այլովք* û *այլով* ô *ազատով* û *ազատով* e *ազատօք* û *ձերովդ*

9 hu *ընդ* փխ. *ըստ* Y *հիմնեցեալ* ô *հիմնեցեալք* bq չիք *և արձանացեալ* o *աստուածաին* Z չիք *աստուածային... բարեփառութեան զոր* acfhklmoprsuv *հաւատոցն* beq *հաւատն*

10 K *բարեփառութեամբ* ô *բարիփառութեամբ* Y *բարեփառութեանն* bq *բարեպաշտութեամբ* bq *հաւասարակեաց* փխ. *հաստարակաց* ô *ընկալցուք* IJKLMQRSTXYZôlor *երջանիկ* û *մեծ հօր* bq *հայրէ* Wq *մեծէ* b *ի մեծէ*

11 KMû *գրիգորէն* KRXY *անշարժք* K *համաշունչք* ô *աստուածաշունչ* փխ. *համաշունչ*

12 OWb *բարեփառութեամբ* V *փառեփառութեան* Y *բարեփառութեանն* l *բարէփառութիւն* KLMQSTXYZûe *հաւատով* ORWô *հաւատոց* DGH չիք *և* c չիք *և* ավելացրել են ուրիշներ բացի bq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *գործոց* e *բարեաց գործոց* S *շնորհօն* ô *շնորհօք* û *շնորհիւ* n *շնորհաւքն* XYabcefhklmopqrsuv *շնորհիւն*

13 X *եղիցիք* բացի Z *եկեղեցիք* փխ. *եղիցուք* befhloqru-ից մնացած ձեռ-երը *եղիցիք*

Եւ արդ՝ կարգեցաք միաբանութեամբ զայս սահման բարեկարգութեան առաջնորդաց եկեղեցւոյ եւ ժողովրդոց նոցին։

ՁԷ (ՁԱ) Ա. Եպիսկոպոս կամ քորեպիսկոպոս կամ երէց մի՛ ստասցի ի պատճառս փառաց մարմնոյ զփառս շնորհաց Հոգւոյ՝ զպատիւ սրբութեան ածմանն, որպէս ըստ մարմնական զբաւման ունել, անփոյթ առնելով զժողովրդոցն հիւանդութեանց, եւ որ ի նոսա են հոգեկան ցաւոց վէրք, իսկ եթէ ծուլասցի՝ լուծցի։

ՁԸ (ՁԲ) Բ. Եպիսկոպոսաց մի՛ լիցի համարձակութիւն յայլ եպիսկոպոսի վիճակէ քահանայ ձեռնադրել. ապա թէ ոչ՝ լուծցի ինքն եւ ձեռնադրեալն։

ՁԹ (ՁԳ) Գ. Եպիսկոպոս մի՛ իշխեսցէ առնուլ ինչ [ի] յանցաւորաց եկեղեցւոյ, այլ յանցաւորին իւր ձեռաւք հրամայեսցէ տալ ի ձեռս աղքատաց, զի քաւեսցէ զյանցանս իւր։

Ղ (ՁԴ) Դ. Եպիսկոպոսունք մի՛ իշխեսցեն քորեպիսկոպոսաց կամ քահանայից սեղան տալ հաստատել կամ եկեղեցի աւրհնել։

ՂԱ (ՁԵ) Ե. Եպիսկոպոսունք մի՛ իշխեսցեն միւռոն աւրհնել կամ յաւելուած առնել եւ տալ քահանայից, այլ ամ յամէ ի հայրապետանոցէն առցեն ըստ կանոնական հրամանի սուրբ հարցն։

1 I կարգեցէք ô զարկեցաք BCDEG Hbq չիք միաբանութեամբ ôr զըայս միաբանութեամբ զայս (r չիք զայս) Fabcefhklmopqrsuv զայս (r չիք զայս) դնել սահման Xô սահմանս Y բարեկարգութեանն m բարեկարգութեամբ
2 DHYôabcefhloqu եկեղեցոյ p եղեղեցւոյ Jû ժողովոց (b ժողովք q ժողով) փխ. ժողովրդոց bq նոցա
3 Y և փխ. կամ (քորեպիս.) u քորեպիսկոպոսն K եպիսկոպոս փխ. քորեպիսկոպոս G ստատի փխ. ստասցի H չիք ի
4 eg չիք փառաց Y չիք զփառս, զըշնորհս CDGHIJSTVô հոգոյ Ycfg hlou հոգոյն abekmqrsv հոգւոյն Y սրբութեանն c ածման սրբութեանն
5 J յօծմանն Qbqu ածման û յօծման Y չիք ըստ eg մարմնականն ABCDEU սրաւման O բօսման û զբօսան ô անզայթ փխ. անփոյթ
6 OWûa զժողովրդոց n զժողովրդւոցն Jû հիւանդաց X հիւանդութեան K որ և փխ. և որ h չիք որ R ի նոսա փխ. ի նոսա abcefghkmopqrsuv հոգեկանաց I հոգէկանաց
7 AB ծուղասցի X լուասցի փխ. ծուլասցի ô նայ լուծցի lu ծուլցի փխ. լուծցի
8 A յայղ ôû այլ v եպիսկոպոսէ L ի վիճակէ bfg վիճակ e ի վիճակ
9 OW քահանայի s քահանայն OQX YW եթէ D լուցի Y լուցցի a լուծըցին h ձեռնադրեալն r ձեռնադրեալն իւր
10 Q եպիսկոպոսի Sô անցաւորաց AE KLRSTUXZng եկեղեցւոց BCDH եկեղեցոյ I յեկեղեցոյ JMû յեկեղեցւոյ ô եկեղեցոյց achklmorsuv յեկեղեցի epq եկեղեցի Y եկելոց (b եղիցի) փխ. եկեղեցւոյ
11 AH այղ MSôbg անցաւորին RVXY bqv ձեռաւքն (նաև ձեռօքն) p հըրամայեսցէ իւր ձեռօք e հրամայէ g հրամաէ r ի ձեռն ô աղք [ատ]աց
12 eg զանցանս b իւր արդարութեամբ
13 g եպիսկոպոսք o եպիսկոպոսունն q իշխեսցին ackmpsv և փխ. կամ
14 q և հաստատել HJMQ յեկեղեցի I զեկեղեցի P սկզբնապես եղիցի այնուհետև գրիչն ուղղել է եկեղեցի
15 K եպիսկոպոսունքն ô եպիսկոպոսի IJ իշխեսցին k յիշխեսցեն BCDEH Garv միռոն KLMRSTXZô միւռոնն QVbcefgklmopqsuv մեռոն Y մեռոնն û մեռօն h չիք միւռոն ab cefgkmopqrsuv և կամ RX չիք կամ ôeg աւելուած b յաւելուածու
16 efg և կամ տալ B այղ h կամ փխ. այլ eg կամ յայլմէ փխ. այլ ամ յամէ ôû յամ ամէ b յամէ ամէ ôo (ամ) ամէ h յամենայն փխ. ամ q ի հայրապետ û ի քահանայապէտէն փխ. ի հայրապետանոցէն begq առցէ KLMQRSTXYô չիք առցեն
17 ô կանոնականի k կանոնակի n կանոնմնական hlouv հրամանին KLM QRSXYZô սրբոց û չիք սուրբ հարցն eg զհարցն (g հարցն) մերոց

ՁԺԲ (ՁՁ) Ձ. Եւ վարդապետ կարգեսցեն անխափան յեկեղեցիսն, զի մի՛ շնորհ աստուածգիտութեանն խափանեսցի եւ ճարակող աղանդք հերձուածոցն ի ներքս մտցեն։

ՁԺԳ (Ձէ) Է. Վանք շինեսցին ի գեւղս, զի անդ հանգիցեն առաջնորդք եկեղեցւոյ եւ հիւրք եւ աղքատք. եւ զհաց նուիրացն աւրհնութեան ի տանէն յերիցեղբարցն տանցն եւ ի քահանայիցն, զոր անդր կարգեալ եղեւ, եւ զմատաղենիս եւ զհատ ի վերայս առնուն գեղականքն, եւ վարձ տան նահապետի, եւ աւերեն զվանսն եւ զլոյս. զպաշտաւն, զխնկարկութիւն ի վանացն եկեղեցւոյ խափանեն։ Զայնպիսիսն ծանր նզովիւք կապեալ

1 IJ *վարդապետս* beq *վարդապետք հրամայեցին* (e *հրաման*) *և* (e չիք *և*) *կարգեցին* g չիք *և վարդապետ կարգեսցեն... համարձակ առնել ինչ՝* էջ *14* տող 11-րդ X *կարգեցին* ô *զարկեսցեն* u *կարգեսցին* o *յանխափան* ô *յեկեղեցին* û *յեկեղեցիս* ep *եկեղեցիսն* CDGHabcefkmpqsv *շնորհք* Y *շնորտրհն* û *շնոր*

2 C *աստուած[գիտութեանն]* DGH *աստուածային* IJMQSXWôûbefl nq *աստուածգիտութեան* V *յաստուածգիտութեանն* KLMQRSTXYZ *խափանեսցին* QR *ճարակողք* XY *ճարակօղք* ackmpsv *ճարակաւղ* (նաև *ճարակօղ*) bq *ճարակոր* OW *աղանդս* û *աղանդ* bq *աղանդքքն* DG*հերձուածոյլն* Yhr *հերձուածողաց* l *հերձուղաց* o *հերձուածոց* u *հերձուղած* բացի OUWbcefkmnpqsv-ից մնացած ձեռ-երը *հերձուածոյն*

3 Ua *ի ներս* û *մտցեն վասն դատելոյ և քարոզելոյ*

4 b *շինեսցեն* nq *շինեսցին* hlu *շինեցան ի գեղս* (h *ի գիւղս*) *և շինեսցին զի անդ* e չիք *շինեցան* BCDEFGH *ի գեղս* IJKLMQRSTVXYZW ôûbcq *ի գիւղս* Paenps *ի գեղս* Y *անտ* a չիք *անդ* c *հանկիցեն* r *և առաջնորդք* CDHôbcefhlopqru *եկեղեցոյ*

5 ôhlu չիք *և* (*հիւրք*) ABEIJKLPQR STVZW *հերք* X *աղք* ուրիշներ ուղղել են *աղքատք* hlu *և աղքատք զի օգտեսցին* (h *աւգտեսցին*) *և շահեսցին գեղջացի* (h *գիւղջացի*) *շինականք ի յաղօթից* (h *ի յաղաւթից*) *և հանապազորդ* (h *հանապազ*) *պատարագացն և ի լուսաւոր բանից խրատու վարդապետութեանցն միշտ մերձ տեսանելով և լսելով բատ այնմ* (l *ընդ որում*) *թէ տես աչացն հաստատէ քան զլուր ականջացն և զհաց* d *հացն* ûbeq *նուիրանացն* KMZ *նըւիրացն* Q *նըւիրեացն* Yl *օրհնութեանն* ack mpsv *աւրհնութեամբ* befq չիք *աւրհնութեան* DGH *ի տունկսն* (Ybq *ի տունս* acefkmps *ի տունըսն* û *ի տօնս* E *ի տեառնական* փխ. *ի տաւնսն*

6 IJôefps *երիցեղբարցն* û *երիցեղբարց* q *յերիցեղբարց* Y *և տանցն* E *[տ]անցն* abcefhklmopqrsuv *տանց* R (*տանցն*) *և* կրկնված է Y չիք (*տանցն*) *և* bq չիք *ի* (*քահանայիցն*) բացի CDGHRXY-ից մնացած ձեռ-երը *ի քահանայից* q *զոր անդր կարգեալ եղև* կրկնված է oû *անդ* փխ. *անդր* ô *զարկեալ*, *կան* փխ. *եղև*

7 ô *զմատաղէնինսն* hlu *զմատեղենիս* r *զմատեղինիս* բացի akmopsv-ից մնացած ձեռ-երը *զմատաղէնիսն* OW hloru *զհաս* փխ. *զհատ* b *հատն* q *դհատն* BCDEFGHabcefkmps *ի վերայսն* hq *ի վերա այս* (q *այսն*) փխ. *ի վերայս* GH *առնուլն* X *առնոյն* c *առնուլ* E *գեղեկանքն* bk *գեղականք* ô *զվարձ* beq *վարձուն* փխ. *վարձ տան*

8 ôbq *աւիրեն* r *օրերէն* փխ. *աւերեն* Y *զվանս* hlu *զվանսն զաղօթս և զպաշտօն պատարագաց զլոյս և զխնկարկութիւն և զամենայն բարէկարգութիւն ի վանաց եկեղեցոյն խափանեսցեն* ôû *պաշտօն* lOabc emopqrsv *և զպաշտաւն* (նաև *զըպաշտօն*) kn *և զպաշտաւնն* L *զըխնկարկութիւնս* ôû *խնկարկութիւն* M *և զխնկարկութիւնն* f *և զխնկարկութիւնք* abcekmpqsv *և զխնկարկութիւն*

9 CDH *ի վանանցն* O *ի վանանց* ûo r *ի վանաց* befq *ի* (e *և ի*) *վանիցն* CDHOôbcpq *եկեղեցոյ* M *յեկեղեցւոյ* efor *եկեղեցոյն* I *խափանեն* or *խափանեսցեն* IJ *զայսպիսին* ô *զայնպիսսին* ûb *զայնպիսին* b *ծանր*

եմք եւ բանիւ Աստուծոյ։ Մի՛ իշխեսցեն ժողովրդականքն այնմ շնորհի, թող ի վանս երթայ ամենայն հասն ըստ առաջին կարգաւորութեան հարցն։ Եւ վանական մի՛ իշխեսցէ տանել ինչ անտի ի տուն իւր, իսկ եթէ յանդգնեսցի՝ ի մեղս եղիցի նմա։

ՁԺԴ (ՁԸ) Ը. Եւ տեսանեմք ի տեղիս տեղիս անարգեալ զսուրբ աւազանս մկրտութեան ի չպէտս համարեալ ի տգէտ եւ յանմիտ քահանայից. եւ զջուր լուացման հանեն արտաքս հեղուն ի կոխումն եւ յապականութիւն։ Յայսմհետէ մի՛ իշխեսցեն զնոյն անպատուութիւն առնել սուրբ աւազանին, այլ ընդ այլ սրբութիւնսն պատուով կալցին, որպէս զսեղանն եւ զխաչ՝ վերարկուաւք ծածկեսցեն եւ խնկարկութեամբ պատուեսցեն, եւ զջուրն անդէն ի նմին աւազանին կորուսցեն։ Եւ քահանայ որ անցանէ ըստ այս հրաման՝ լուծցի։

ՁԺԵ (ՁԹ) Թ. Քահանայ, որում հասեալ է կարգ տարեկան սպասաւորութեան

1 hlpu չիք և HKLMOQRSTYZVôbc ehnq բանիւն X բանին ուղղված ուրիշից L չիք իշխեսցեն BCDEFG Hû ժողովրդականք bq և ժողովրդականք (q ժողովրդականքն) q այնմն ô շնորհաց

2 acefkmpqsv ի վանսն b երթան Hq ընդ (DG ընտ) փխ. ըստ Ybo կարգաւորութեանն ô գարկաւորութեան hlu կարգաւորութեանց

3 b հարքն (q հա[րքն?]) փխ. հարցն 1 ի փխ. և b վանականքն Ye անդի h չիք ի (տուն) q թէ

4 Meq անդգնեսցի ô անդքնեսի b անտրգնեսցի ô չիք ի hloru նզովեալ փխ. նմա

5 û տեսանեմ bq անարգել û սուրբ G զսուրբ ձախ լուսանցքում LOUY Wbcfmnv աւազանն aeq աւազան hlu աւազանսն

6 Yq մկրտութեանն b ինչ ի պէտս փխ. ի չպէտս ô համարել O ի անմիտ q ի յանմիտ GIJKLMQRSTX YZWôûe անմիտ b քահանայիցս C չիք և (զջուր) տողամեջ ավելացրել են ուրիշներ G չիք և

7 b ի ջուր OW զջուրն KLMQRSTXYZô զջուր աւազանին լուացման (ô լուացման) eq ջուր լուացմանն f լուսցմանն r հանել p և արտաքս û և արդաքս q արտս փխ. արտաքս p հեղեն 1 և ի կոխումն eq ապականութիւն S յանապականութիւն ô յանապակութիւն

8 e այսմհետէ Z մի իշխեսցեն յայսմհետէ ô չիք յայսմհետէ... անպատուութիւն K չիք մի իշխեսցեն BCDacfhmuv անպատութիւն ER անպատուութիւն K պատուութիւն e անպատիւ b ապատատնութիւն (q ապատատութիւն) փխ. անպատուութիւն Q առնեն e առնուլ H զսուրբ

9 B այդ (ընդ) s (ընդ) այդ ûn սրբութիւնս G պատով RZ պատուով e պատուելով CG կալցեն b չիք որպէս bkmps զսուրբ (b սուրբ) սեղանն W սեղանն û զսեղան

10 ôefv զխաչն bq զսուրբ խաչն ôbe fq վերարկօք (նաև վերարկաւք) Z վերակւօք û վերարկուք u վերակուաւք U խնկարկութեամբ ծածկեսցեն kmps չիք և (խնկար.) ô և ի խնկարկութեամբ U և պատուեսցեն f և խնկարկութեամբ պատուեսցեն աջ լուսանցքում

11 ûps զջուր efkmpqs անդրէն b չիք անդէն hlu ի նմին կորուսցեն ի մէջ աւազանին CDGH աւազան E աւազանի abcefkmpqsv չիք ավազանին ô կորուսցե û ամփոփեսցի փխ. կորուսցեն ô քահանայն H յանցանէ ô հանցէ և անցէ փխ. անցանէ

12 Y ընդ փխ. ըստ û չիք ըստ KOW aekmrs այսմ bq այսմն ûhl չիք այս c հրամանիս այսմիկ ô այ[ս] հրամանս OW հրամանս û զհրամանաւ aehloru հրամանի ô լուծցի զէարքէն

13 Y քահանայն V յորում քահանա Kp չիք է abcefhklmôqrsuv կարգ (beq կարգի) հասեալ է ô դարկ p կարգն b տարէկանս Y սպասաւորութեանն acefv սպասաւորութիւն hloru սպասաւր J չիք սպասաւորութեան

եկեղեցւոյ, սրբութեամբ եւ արդարութեամբ կայցի զեկեղեցին եւ անխափան ի տուէ եւ ի գիշերի կատարեսցէ զաստուածային աղաւթս։

ՂԺԶ (ՂԺ) Ժ. Երկրորդ ամուսնացելոցն մի՛ թողացուսցէ ի կարգէ ապաշխարութեան, ինքն պարկեշտաբար արբցէ, ապա եթէ ի զեղխ արբեցութեան գտցի՝ լուծցի։

ՂԺԷ (ՂԺԱ) ԺԱ. Քահանայք պատուէր արասցեն արանց եւ կանանց եւ զատեբաց նոցա, զի ոչ արասցեն ընդ հեթանոսի զուգութիւն, զի չէ ամուսնութիւն, այլ անաւրէն եւ պիղծ խառնակութիւն, զի զի՞նչ բաժին կայ հաւատացելոյն ընդ անհաւատին, զի չար է քան զշնութիւն, եւ որ գարշագոյն է քան զշնութիւն՝ բնական յանցանք։

ՂԺԸ (ՂԺԲ) ԺԲ. Քահանայք մի՛ իշխեսցեն զնշխար կենաց հացին մանկանց

1 CDHôhlou *եկեղեցոյ* IJ *յեկեղեցւոյ* Q *յեկեղեցոյ* abcefkmpqs *սրբոյ եկեղեցոյ* (akms *եկեղեցւոյ*) e *սրբութիւն* f *սրբութեամբն* Q *յարդարութեամբ* e *արդարութիւն* CDH û *կայցեն* ô *կայցին* կրկնված է. բացի q-ից մնացած ձեռ-երը *կայցին* OW *յեկեղեցին* ô *եկեղեցի* u *եւ եկեղեցին*

2 KL *ի տուէ* p *ի գիշ[եր]ի* Y *կատարեսցեն* K *կատարեսցէ զխորհուրդ զաստուածայինն* ABCDEFG HJLMOPSTVXYZ *զաստուածայինն* KRX *աղաւթք* Y *աղօթքն* Z *աղաւթսն* QST *աղ[աւթս?]* û *աղօթս և զգործս* abcefkmpqsv *զաղաւթս* (bq *զաղաւթն* v *զաղաւթսըն*) *աստուածային*

3 ô *երկրորդ ամուսնութիւն ամուսնացեալնի մի դողացուսցէ ի դարկէ* û *ամուսնացելոց* BCDEG *թողացուսցեն* H *թողացուսցենէ* abc efkmpq *թողցէ* s *թողթէ* v *թողցէն* Ub *ի կարգ* p *ի կարգի* Yhor *ապաշխարութեանն*

4 bq *ինքն բարիոք և պարկեշտայբար* (q *պարկեշտաբար*) CDEGH *պարկեշտութեամբ* û *պարգեշտաբար* achklmoprsuv *պարկեշտ* befq *կացցէ* փխ. *արբցէ* ô չիք *ապա... արբեցութեան* UYbefnpq *թէ* befq չիք *ի* hlou *ի զեխ* k *ի զեղխս* r *ի զեղջ* փխ. *ի զեղխ* beq *զեխութեամբ* f *զեղխութեան* KLRVYZ *արբեցութեանն* befq չիք *արբեցութեան*

5 ôb *գտցի նայ լուծցի*

6 DHq *քահանայ* b *քահանայ որ* ôb *արասցէ* c *արասցեն* կրկնված է q *արեանց* փխ. *արանց* G *արանց և կանանց... ոչ արասցեն* վերևի լուսանցքում R *զատերաց*

7 U *զի ո ոչ* e *զինչ* փխ. *զի ոչ* abcfh klmopqrsuv *չարասցեն* ô *ընդ հեթանոսի հետ զուգաւորութիւն* bh lqu *հեթանոսս ի զուգութիւնն* (bq *ի զուգութիւն*) e *զուքգութիւն* û *զուգաւորութիւն* բացի LMQRST XYZôn-ից մնացած ձեռ-երը չիք *զի (չէ)* beq չիք *չէ... անաւրէն*

8 B *այդ* U *այլ անօրէնութիւն այլ անօրէն և պիղծ* acfkmsv *անաւրէնութիւն* p *անօրնութիւն* CDEG H չիք *և* Sôbq *ի պիղծ* l *խառնակութիւնն* O *զի (զինչ)* աջ լուսանցքում bq չիք *զի (զինչ)* Pô *ինչ* ô *բաժին* կրկնված է v չիք *բաժին* D GHUYlnoqu *հաւատացելոցն* QS *հաւատելոյն* ô *հաւատացելոս* be *հաւատացելոց*

9 ô *անհաւատից* q *(քան) զշնութիւնն* C չիք *և որ... զշնութիւն* ավելացրել են ուրիշներ ձախ լուսանցքում G չիք *և որ... զշնութիւն* e չիք *որ* l չիք *որ... զշնութիւն* Q *գարշագոյնն* e *գարշութիւն և պիղծ աղտեղութիւն* փխ. *գարշագոյն է քան զշնութիւն* բացի IJMVWôû bhoqu-ից մնացած ձեռ-երը *գարշագոյնն*

10 Fôû չիք *է* ô *շնութիւն* ûq *զշնութիւնն* Facfkmpsv *անբնական* hl r *անբանական* o *յանբանական* u *և անբանական* Gb *անցանք* q *անցաք* ô *յանձեկես* BCDEH *յանցանքն*

11 b *քահանայ* IJhl *զնշխարս* û *զնշխարհս* b *զնշխարն* e *զնշխարհք* q *զնշխարհ* ô *կենացին* փխ. *կենաց հացին* û *մանկաց* q *մանկանցն*

կամ զինուորաց տալ առնել, այլ ինքեանք արասցեն. եւ ի սրբութեան բաժակն բաւական արկցեն զբաժակն եւ մի՛ խառնեսցեն այլ գինի յեւոյ։

ՁԺԹ (ՁԺԳ) ԺԳ. Երրորդացն զուգութիւն խառնակութիւն է, պղծագործ շնութիւն, անքաւելի յանցանք. այնպիսիքն եթէ ապաշխարութեամբ կամին ջնջել զմեղս, նախ որոշեսցին ի միմեանց իսպառ, ապա եղիցին արժանի ապաշխարութեան. եւ քահանայ որ զուգութեան նոցա պատճառ լինի՝ լուծցի եւ նզովեսցի։

ՁԻ (ՁԺԴ) ԺԴ. Որք չեւ հասեալ ի ժողովրդականաց յայն, որ ի նեղութենէ հարկաց անձինքն հասանեն ի վաճառ, եւ սակաւ ինչ ի գոյութեան լինի, եւ վաճառեսցէ զեկեղեցի կամ զսպաս սրբութեան կամ ի կարասւոյ կամ յանդաստանաց եկեղեցւոյ՝ նզովեսցի յԱստուծոյ եւ ի մէնջ. եւ զայնպիսին մի՛ ոք կոչեսցէ քրիստոնեայ։

ՁԻԱ (ՁԺԵ) ԺԵ. Կրանաւոր ուր առեալ է զկրանս սրբութեան եւ տեղափոխ։

1 Y զինուորաց Le և առնել û ունել փխ. առնել AXs այդ bq և ինքն LRXY ի (X չիք ի) սրբութեանն ô ի սրբութիւն
2 hl արբցեն փխ. արկցեն û բաժակին (և մի) e չիք զբաժակն բացի bpq-ից մնացած ձեռ-երը՝ զբաժակին p այլ խառնեսցեն FLh խառնեսցին AXs այդ bq չիք այլ û յեւոյ այլ գինի hlu գինւոյ acefhkm sv բաժակ փխ. գինի bq զբաժակն փխ. գինի p չիք գինի h չիք յեւոյ
3 Fô երրորդացն ûh երրորդաց ôû զուգաւորութիւն abefhklmopqrsuv զուգումն b խառնակութեան, չիք է û պղծագոյն b պղծայղործ p և պղծագործութիւն RXY շնութիւն է b շնութեան r շնութիւնք u շընորհ փխ. շնութիւն p չիք շնութիւն
4 Qbq անցանք KLMQRSTXZ այնպիսիսն Y այնպիսին ô յայնպիսոն bhloqru այսպիսիքն C [ապ]աշխարութեամբ DG աշխատութեամբ (H աշխատու) փխ. ապաշխարութեամբ k յապաշխարութեամբ bq կամի
5 bq ննջելոյ փխ. ջնջել q նա խորշեսցին փխ. նախ որոշեսցին DEH OWô որոշեսցեն o ի միմիանց ô չիք իսպառ KLMQRSTXYZô և ապա r ապա եթէ եղիցին
6 hloru ապաշխարութեան (r ապաշխարութեամբ u ապաշխարութիւն) արժանի bq չիք և ô քահանայն q քքահանան Fhlmu զուգաւորութեան M զուգութիւն b զուգութեանց KLMQRSTXYZôhlou լիցի e լինին
7 e լուծցին apsv նզովիցի pq նզովի e նզովեալ ô և եւ նզովեալ եղի փխ. և նզովեսցի
8 k որ (չև) q չիք որք չև... նզովեսցին ի մէնջ՝ էջ 12-րդ տող 11-րդ b չիք չև, զհասեալ Yb ի ժողովրդականացն Qôbhlou այն û ի նեղութեան է b ի նեղութենէն են
9 LOWbhlopu անձինք l հասանին o հասանել ն KLMQRSTXYZô չիք ի be չիք ի վաճառ... ի գոյութեան լինի Y ի գոյութեանն hlu չիք (ինչ) ի b չիք և
10 b մի վաճառեսցէ ô զեկեղեցին KLM RTXYZbhlou սպաս ô սպասաւորութեան փխ. զսպաս սրբութեան QY ps սրբութեանն CDGHYaefhloru ի (hlu չիք ի) կարասոյ P ի կարասուոյ ô ի կարասոյն b ի կարասցոյ Sô չիք (կարասւոյ) կամ
11 Sô չիք յանդաստանաց եկեղեցւոյ Q անդաստանաց CDHbhiu եկեղեցոյ IJQ յեկեղեցւոյ akmv եկեղեցւոյն efps եկեղեցոյն or յեկեղեցոյ DG HQôru աստուծոյ p ի մէջ փխ. ի մէնջ be չիք և (զայնպիսին) û զայնպիսի be այնպիսին m զայնպիսին
12 Gô կոչեսցի aks քրիստոնեայ h քրիստոնեայս
13 b կրանաւոր Khln որ փխ. ուր bo չիք ուր hlu չիք է abcefkmpsv զըկրաւն (նաև զկրօն) C զկաւնս ուրիշներ տողամեջ ուղղել են զկրաւնս Y սրբութեանն H տեղափոխեալ

լինի ուխտէ յուխտ՝ արգելեալ լիցի եւ մի՛ ոք իշխեսցէ զայնպիսին ընդունել, այլ ուր ընծայեցաւն Քրիստոսի, ի նմին տեղ կատարեսցէ զառաքինութեան իւրոյ զհանդէս. եւ կատարեսցի՝ բայց եթէ յառաջնորդաց կոչեսցի յառաջ՝ յառաջնորդութիւն եկեղեցւոյ եւ կամ վարդապետութիւն ունիցի ի լրումն աստուածեղէն ուսման առաջնորդին։

ՉԻԲ (ՉԺԶ) ԺԶ. Յառաջ առաջին սուրբ հարքն յիւրեանց ժամանակս արգելին զազատս եւ զանազատս յարեան մերձաւորութենէ։ Այժմ առ մեւք լուծեալ տեսանեմք, մանաւանդ յազատաց, զկանոն հարցն, զի անխտիր խառնին առ իւրեանց մերձաւորսն անկարգ ամուսնութեամբ։ Յայմմհետէ ի չորրորդ զարմ մի՛ իշխեսցեն ամուսնութեամբ զուգիլ. ապա թէ ոչ՝ նզովեսցին ի մէնջ, եւ ինքեանք տացեն պատասխանի Աստուծոյ ի մեծութեան նորա դատաստանին։

ՉԻԳ (ՉԺԷ) ԺԷ. Տկարքն, քանզի ի տանց, յընտանեաց եւ ի քաղաքաց իւրեանց

1 XWbq *ի* (XW չիք *ի*) *յուխտէ* hlu *յուխտի* (o *ուխտի*) փխ. *ուխտէ* D H *յուխտս* փխ. *յուխտ* Môps *ուխտ* b չիք *յուխտ* e *յարգելեալ* h *գրաէ արգելեալ* p *արգիլեալ* b *զայնպիսի-սըն* s *այնպիսին*

2 AB *այդ* ôb *այլ որ* DH *ընձաեցաւն* Eh *ընձայեցաւն* R *ընծեցաւն* ûb *ընծայեցաւ* EFGKMOPQWZeu *քրիստոս* abcefkmpsv *ի քրիստոս* IJ û *տեղւոջ* k *տեղէ* CDGHabcefhl mopsuv *տեղի* H *կատարէ* K *կարացէ* փխ. *կատարեսցէ* MYûh *զառաքինութեանն* u *զառաքինութիւնն*

3 hlu չիք *իւրոյ* b *հանդէս,* չիք *եւ կատարեսցէ* acklmoprsuv *թէ* HILôû bpsu *առաջնորդաց*

4 Sôbhlnou չիք *յառաջ* CGIô *առաջնորդութիւն* X *յառաջնորդութիւնն* b *յառաջնորդութեան* CDHôefhlou *եկեղեցոյ* IJ *յեկեղեցւոյ* b *եկեղեցոյն* ôûhloru չիք *եւ* b *վարդապետութեան* h *զվարդապետութիւն*

5 Q *ունիցին* F *աստուածային* IJûhl u *ուսմանն* Ye *յառաջնորդին* û *առաջնորդի* b *առաջնորդն* h *յառաջնորդութիւնն* lu *յառաջնորդութիւն*

6 DGH *առաջ* o *յառաջն* r *զառաջ* IJ KLMQRSXYZôûbehlu չիք *յառաջ* T չիք *յառաջ* ուրիշներ ավելացրել են IJKLMOQRTXYZWôûbeor *յառաջին* (*սուրբ*) c *հայրքն* IJKLMQRSX YZôûbe *իւրեանց* û չիք *արգելին*

7 A չիք *եւ զանազատս* ուրիշներ ավելացրել են աջ լուսանցքում ô *զազգըս* (b *զանտանիս*) փխ. *զազատս* ER չիք *եւ զանազատս* IJYôû *արեան* b *մերձաւորութենէն* e *յայժմ* DEGH *միւք* UVXYZWôûabcefk mprsv *մեւաք* (նաև *մեօք*) hlou *մեք*

8 IJKLMOQRSTXYZWôûbelnopu *աղատաց* AIJKLMOPQRSTUVXYZ n *զկանոնն* F *կանոնն* hou *սուրբ հարցն*

9 n *ընդ* (r *այլ*) փխ. *առ* Uhlu չիք *առ* hlu *յիւրեանց* ô *անգարկ* hor *անարգ* փխ. *անկարգ* hlou *ամուսնութեամբ զուգեալ* (l *զուգեալն*) hlo *արգ յայմմհետէ* (l *այմմհետէ*) F *այմմհետէ* H *այմմհետէ... ամուսնութեամբ* տող *10*-րդ ավելացրել են ներքևի լուսանցքում r չիք *յայմմհետէ... մի իշխեսցեն* տող *10*-րդ b չիք *յամմհետէ... ամուսնութեամբ* տող *10*-րդ

10 K *իցէ* փխ. *ի* acefhklmnopsuv չիք *ի* Yû *չորրորդ* ackmps *գչորրորդ* hl *գչորորդ* BCDEGYacefhklmopsuv *զարմն* hou *իշխեսցին* e *ամուսնանալ եւ* CDGHôackmprv *զուգել* b *ի զուգիլ* s *զուգեալ* BCDEFGHef *եթէ*

11 O *նզովեսցեն* b *նզովի* be չիք *ի մէնջ* U *ինքեանց* f *ինք* û *տացին* b *զըպատասխանիսն* q *զպատասխանիս* Yô *ի մեծութեանն*

12 ô *դատաստանի* acefhklmoprsuv *դատաստանի*

13 Ue *ի կարքն* (s *զկարքն*) փխ. *տկարքըն* c չիք *ի* (*տանց*) BCDFGHfk ms *յնտանեաց* Q *եւ ընտանեաց* e *եւ յընդանեաց* û *եւ յընտանեաց* ô *ընտանեաց* c *յնդանեաց* q *ընտանեաց* HIûabcefkmqsv չիք *եւ* Iô չիք *ի* (*քաղաքաց*) G *իւրոց* p *տըկարքն քանզի հալածեալ եղեն եւ մերժեալք ի տանց եւ յնտանեաց ի քաղաքաց առաջին*

մերժեալք եւ հալածեալք եղեն, առաջին սուրբ հարքն բարեպաշտ իշխանաւքն անկելանոցս շինեցին, ուր զնոսա ժողովեցին եւ վիճակս կարգեցին գաւառաց գաւառաց անդր տալ զտուրս ողորմութեան ի մխիթարութիւն նոցա։ Այժմ ի տեղիս տեղիս այն աւերեալ է, եւ ելանեն տկարքն յայլ մուրողացն վիճակաց առնուն զմուրողին, եւ նոքա զրկին ի միմեանց եւ չքաւորեալ շրջին։ Յայսմհետէ հոգ լիցի եպիսկոպոսաց եւ նոցին ազատաց եւ այլ գլխաւորացն՝ հաստատել զաւերեալ յարկսն շինութեամբ, ժողովել զանկեալսն եւ պատուէր առնել ժողովրդոցն, որք վիճակաւն են հաստատեալ նոցա՝ առնել ողորմութիւն, եւ աւտար վիճակաւորաց չտալ ինչ։ Եւ մի՛ ոք իշխեսցէ անցանել ընդ այս հրաման։

1 û մերժեալ և հալածեալ c հալածք R չիք և հալածեալք beq չիք առաջին ps հարք Yc և բարեպաշտ bq բարէպաշտիլ I բարէպաշտ IKLMOQRSTXYZWôbq իշխանքն ûe իշխանօք

2 GM անկելանելոցս Y անկելանոց er անկելոցս b անկելան այս փխ. անկելանոցս km անկանելոցս bq շինեցին ուր և նոսին (զ նոսա) DGHKLMQRSTXZbefq ժողովեցին p ժողովէին բացի ôacklmorsuv-ից մնացած ձեռ-երը ժողովեցեն H չիք և b և ի վիճակ q վիճակն ô գարկեցին bq կարգեցին

3 û գաւառս (անդր) bpq ի գաւառ (անդր) CDEGH աւագաց փխ. գաւառաց (անդր) B չիք գաւառաց (անդր) աջ լուսանցքում կարմիր թանաքով ավելացրել են ուրիշներ SYô չիք գաւառաց (անդր) b անդրն û տուր (ողորմ.) E չիք զտուրս (ողորմ.) V զողորմութեան Y ողորմութեանն ô ողորմածաց ողորմութիւն փխ. ողորմութեան X ի մխիթարութիւնն

4 ô յայժմ hlou և այժմ m չիք տեղիս (այն) ավելացված է ձախ լուսանցքում GSô չիք տեղիս (այն) Qabcefkmpqsv չիք այն U աւերել է ôo աւիրեալ է b չիք է e յելանեն beq չիք տկարքն

5 CDGHIJQôûhmu այլ bq յայլում YZWh մուրացողացըն ôûq մուրողաց bq չիք մուրողացն OYacefhklopsuv վիճակացն b վիճակին U առնուն b յառնուն

բացի p-ից մնացած ձեռ-երը չունեն և (նոքա) e կրկին փխ. զրկին BCDEGHE չիք ի Y ի միմիեանց ô ի միմիանց

6 û յայնմհետէ bq յայսմնհետէ abchklmopqrsuv եպիսկոպոսացն hlo չիք և նոցին... գլխաւորացն՝ տող 7-րդ

7 bpq ազատացն km յայլ p գլխաւորաց a հաստատել F զաւերեալս X զաւետարանսն փխ. զաւերեալ բացի ûabcefhklmnopqrsuv-ից մնացած ձեռ-երը զաւերեալսն BCDEFGH յարկս Y շինութեանն befq շինութեան

8 abf ժողովեալ R առներ û ժողովրդոց hou ժողովրդականաց lr ժողովրդականացն Wûefkmpqrsv վիճակաւ a ի վիճակաւ c վիճակաւոր Q վիճակ առնեն փխ. վիճակաւն են P վիճակաւն են... և աւտար՝ տող 9-րդ ներքևի լուսանցքում

9 hlou վիճակաւ (h վիճակ) են (h էն) նոցա հասեալ առնել bq հաստատեալք cefkmprsv հասեալ փխ. հաստատեալ KLMQRSTXYZô յաւտար (նաև յօտար) û վիճակացն բացի acefkmpqsv-ից մնացած ձեռ-երը՝ վիճակաւորացն

10 p ոչ տալ ô մինչ փխ. ինչ û չիք ինչ և մի... այս հրաման G չիք և hloru մի ինչ ոք ô առնել փխ. անցանել abcefhklmopqrsv ելանել ըստ փխ. անցանել ընդ u ելանել փխ. անցանել acfhklmopqrsuv այսմ b այնմ IJ հրամանս beq հրամանիս hlor հրամանացս

ՉԻԴ (ՉԺԸ) ԺԸ. Ի յիշատակ վախճանելոցն ի յընտանեաց նոցա որ ինչ ըստ կարգի աւրինաց քրիստոնէութեան, զոր հրամանաւ սուրբ հարցն կատարեն զմխիթարութիւն հոգւոց նոցա կամ զքառասունս եւ զազապս ի հանգիստ նոցա կամ զայլ տուրս, զոր ինչ եւ հրամայեսցէ վախճանեալն հոգւոյ իւր, մի՛ իշխեսցեն յայլ եկեղեցիս կամ ի կրաւնաւորանոցս տալ. այլ անդէն գեղջ եկեղեցւոյն երիցուն լիցին եւ վանացն՝ այնպիսեացն հասք, եւ իւրեանց տան երիցուն, ուր շնորհաւք սուրբ աւազանաւն վերըստին եղեւ ծնեալ եւ պսակեալ եւ կենացն հացիւ կերակրեալ, ուստի եւ յուղարկեալ առ Աստուած երթայ։ Իսկ յորժամ հարկաւորն յիւր եկեղեցին կատարեալ լինի, եւ կամեսցի աւելորդս ինչ առնել յայլ եկեղեցիս կամ ի կրաւնաւորս կամ յաղքատս, ապա լիցի համարձակ առնել ինչ։

1 A սույն հոդվածի մասնավոր համարակալումը սխալմամբ կրկնված է *ժէ* փոխանակ *ժը* hklmopqsuv չիք *ի (յիշատակ)* DHhlopsuv *դյիշատակ* bef *ի յիշատակս* q *դյիշատակս* Jbelnu *վաղճանելոցն* ps *վախճանելոց* o *վաղջանելոցն* r *վախջանելոցն* Ubefqn չիք *ի (յընտանեաց)* BCDH *ի յընդանեաց* GZac hkpsv *ի յնտանեաց* ô *ի ընտանեաց* e *ընտանեաց* f *յնտանեաց* bq *տանեաց* փխ. *յընտանեաց* F *ի* փխ. *ըստ*

2 ô *զարկի* hlou *կարգին* Q *յաւրինաց* Y *քրիստոնէութեանն* beq *քրիստոնէից* ksv *քրիստոնէութեան* u *քրիստոնէութեամբ* b *հրաման* û *հարց* bq *հարքն* hlu *հոգոյն* փխ. *հարցն*

3 CDHQYûmv *հոգոց* efhloqu *ոգոց* b *նոցա ոգոց* bpu չիք *կամ* ô *զքառասունսն* hlu *զխ* o *զխ-ունս* q *զխ-ս* b չիք *զքառասունս... նոցա* pv *զազապ*

4 ô *զինչ* փխ. *զայլ* b չիք *և* abcfkm pqsv *հրամայիցէ* IJSTelnu *վաղճանեալն* û *վախճանեալ* b *ի վաղճանեալն* q *ի վախճանեալ* r *վաղխջանեալն*

5 CDHIVYôbefhlu *հոգոյ* KMQRSTX YZôefhlmopqrsuv *իւրոյ* b *իմոյ* փխ. *իւր* f *իշխեն* k *յիշխեսցեն* DGHIJôûbu *այլ* Mbqr *յեկեղեցիս* OYW չիք *ի* ô *ի կրօննաւորաց* b *ի կրանաւորաց* q *ի կրաւնաւորացն* ek *ի կրօնաւորանոցն* h *ի կրօնաւորացս* բացի acflmoprsuv-ից մնացած ձեռ-երը *ի կրաւնաւորս*

6 A *այգ* hlou *անդրէն* AIJKLPQRST VXZ *գեւղք* MYWôû *գիւղք* O *գեօղք* U *գեաւղք* acfkrsv *գեաւղջն* (նաև *գեօղջն*) b *ի գիւղ* qe *ի գիւղն* h *ի գեաւղջն* lm *ի* (m չիք *ի*) *գեղջն* ou *ի* (o չիք *ի*) *գիւղջն* CDGHYô hloru *եկեղեցոյն* M *յեկեղեցւոյն* km ps *եկեղեցւոյ* abcefqv չիք *եկեղեցւոյն* ôhlu չիք *երիցուն* o *և երիցոյն* r *և երիցուն* abcefkmpqsv *երիցուն* (beq *իրիցուն*) *լիցին* (c *լինիցի* e *լիցի*) *և* (kmps չիք *և*) *եկեղեցւոյն* (b *եկեղեցոյն* efq *եկեղեցոյն* pv *եկեղեցւոյ*) *և վանացն* (b *վանեաց*) hlou *լինիցի* CDGHOW *վանանցն* LMQRSTXYZôûkq *այսպիսեացն* b *այսպիսոյն*

7 abcefqv *հասքն* hlou *հասկ* b *տանն* QVbeflqu *իրիցուն* l *շնորհօքն* Ya bcefhklmopqrsuv *աւազանին*

8 beq չիք *եղև* ôbefhlnoru *կենաց* q *կենաց հացիւ պսակեալ և կենաց հացիւ կերակրեալ* ô *կերակրեալք եղև* q *ուստի և յուղարկեալ* կրկնված է ô *ու[ս]տի*

9 ôûkn *ուղարկեալ* f *յղարկեալ* b չիք *առ* hlou *երթայ առ աստուած* Q *երթալ* ô *որժամ* IJôûq *իւր* MSb hmq *յեկեղեցին* û *եկեղեցի*

10 ô *կատարել* OVWn *և տարեալ* փխ. *կատարեալ* ô *լին[ի?]* hlu չիք *և* GIJVbhlmnqu *յաւելորդս* û *ինչ յաւելորդս* IJKLMQRSTXYZôûq *այլ* MQfmqrs *յեկեղեցիս* b *եկեղեցին* OW (*եկեղեցիս*) *և կամ*

11 IJKLMQRSTXYZôbeq *աղքատս* ac kms *համարձակել* (p *համարձակեալ*) փխ. *համարձակ առնել* IJ *յառնել* n *ինչ առնել* v չիք *առնել* hlu չիք *առնել ինչ* o չիք *ինչ* e *ինչ և իցէ*

ՁԻԵ (ՁԺԹ) ԺԹ. Ժողովրդական ոք որ յաղագս պէսպէս ինչ սխալանաց բանադրեալ լինի յեպիսկոպոսէն, թէ մեռեալ՝ թող չթաղէ զնա քահանայ, եւ ոչ զերախայն մկրտել. ապա թէ դէպ լիցի երախայի հասանել այնպիսւոյն մեռանելոյ, քահանայն մկրտեսցէ զերախայն եւ թաղեսցէ զմեռեալն, եւ զայլ կապանս բանին պնդութեամբ անլոյծ պահեսցէ։

ՁԻԶ (ՁԻ) Ի. Իսկ եթէ դիպեսցի երախայի հիւանդանալ եւ քահանայն հեռի իցէ եւ ընթանան յընտանեացն առ քահանայն ի կոչել, անդէն ուր դիպաւ քահանայն՝ սկսցի զկարգ մկրտութեանն յանուն երախային. եւ եթէ դէպ լիցի երախային մեռանել յորժամ եկեսցէ քահանայն, կնքեսցէ սուրբ

1 A սույն հոդվածի մասնավոր համարակալումը սխալմամբ նշված է *ժը* փխ. *ժթ* BCDEFGHYbefgkmq *ժողովրդականք*, չիք *ոք* (Y ունի *ոք*) û չիք *որ* bq *ի պէսպէս ինչս* Y չիք *ինչ* o *ինչ պէսպէս* eghmnq *սղալանաց* r *սըղխալանաց* û *բանարեալ*

2 BCDEFGH *լինին յեպիսկոպոսաց* hl u *լինի յիւրմէ* (u *յուրմէն*) *եպիսկոպոսէն* IJOWôûop *եպիսկոպոսէն* bfq *յեպիսկոպոսէ* M *մեռեալ* է be gq *մեռանի* hlou *մեռաւ* n չիք *թող* b *չի թաղէ* eg *չթաղեն* n *մի թաղեսցէ* q *չի թաղեն* hlu *չթաղի* o *չի թաղի* befghloqu չիք *զնա* բացի n-ից մնացած ձեռ-երը՝ *նմա* փխ. *զնա* VGbfps *քահանայն* egq *քահանայքն*

3 YWôûbqr *երեխայ* բացի hlopu-ից մնացած ձեռ-երը՝ *երախայ* hlopu *և ոչ զերեխայն* (h *զերեխայն* p *զերախայ*) *քահանայն* (p *քահանայ*) *մկրտեսցէ և թէ այնպիսոյն* (p չիք *այնպիսոյն*) *երեխայն* (h *երախայն* p *երեխային*) *դէպ* (p *և թէ դէպ*) *լինի մեռանել քահանայն* փխ. *եւ ոչ զերախայն. . մեռանելոյ քահանայն* g *մկրտեն* f *և ապա* n *և* փխ. *ապա* բացի ûbegq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *և* փխ. *ապա թէ* n *լինի* CDGHUNO (*լիցի*) *երախային* eg *երեխային* YWôûlq *երեխայի* ô *հասանիլ* n չիք *հասանել* CDGHIMQYûabcorv *այնպիսոյն* ôq *յայնպիսոյն* efg *այնպիսոյ*

4 բացի n-ից մնացած ձեռ-երը ունեն *կամ* (*մեռանելոյ*) GKLMQYZô *մեռելոյն* I *մեռանելւոյ* X *մեռանել* bq *մեռելոյ* է o *մեռանելոյն* բացի Jû acegkmnprsv-ից մնացած ձեռ-երը՝ *մեռելոյ* ô *քահանայ* p *մկրտէ* b *ապա մկրտեսցէ* Y *երեխայն* Wbeg hlnqr *զերեխայն* ô *զեխայն* û *զերեխայ*

5 H *զայլն* bq *զայս* փխ. *զայլ* u *բանս* ô չիք *բանին* P *պնդութեան* Y *ընդութեամբ* e *պնտութեամբ* Gbe gq *անլուծ* p չիք *անլոյծ*

6 A սույն հոդվածի մասնավոր համարակալումը սխալմամբ նշված է *ժթ* փխ. *ի* g չիք *իսկ եթէ դիպեսցի*... *ի վերայ ակամային դիպեսցի*՝ էջ 16 տող 2-րդ ô *տիպեսցի* cu *դիպեսցէ* Y Wôûbhlqu *երեխայի* en *երեխային* u *հիւանդալ* û *կամ* փխ. *և* u չիք *և* ûh *քահանայ* Oos *հեռ իցէ*

7 û *ընթանայն* bhlou *ընթանայ* q *ընթանան* CDGH *յնտանեացն* Yhlor u *ընտանեացն* û *ընտանեաց* n *ընտանիքն* ôp չիք *յընտանեացն* Y չիք *առ* abcefkmqsv *առ քահանայն կոչել յնտանեացն* (a *յնդանեացն* b *ընտանեացն* e *ընդանեացն* IYô hlopru չիք *ի* Jû չիք *ի կոչել*... *քահանայն* p *կոչել յնտանեացն անդէն* I *և դիպաւ* KLMRSTZ *դիպու* efq *դիպեցաւ* b *դիպեցօ* c *դիպ*

8 h *քահանայ* ô *սկ̀անիցի* û *սկսեսցի* bq *սկսի* ef *սկսկի* Jbq *ի կարգ* ô *զգարք* û *կարգ* FIQSWôûn *մկրտութեան* b *քահանայութեանն* փխ. *մկրտութեանն* KLMQRSTYZô *անուն* YWôûbq (*յանուն*) *երեխային* hloru չիք *յանուն երախային* e *երեխային կատարել և եթէ* Z չիք *և եթէ դէպ իցի երախային* û *թէ* H *դիպ*

9 IJ *լինիցի* YWôûelqru *երեխային* ôûr *մեռանիլ* OW *առ քահանայն* û *քահանայ* բացի ûn-ից մնացած ձեռ-երը՝ *և կնքեսցէ* o *քնկեսցէ*

նշանաւն զգլուխն եւ թաղեսցէ ընդ Քրիստոսի մկրտեալսն։ Այդ կանոն ի վերայ ակամային դիպեսցի։

ՁԻԷ (ՁԻԱ) ԻԱ. Քորեպիսկոպոսունք մի՛ իշխեսցեն զդուռն եկեղեցւոյ փակել եւ խափանել զաստուածային աղաւթիցն ժամ վասն աւրընթրեաց կամ վասն միոյ ուրուք յանցանաց, բայց զպարտաւորս աւրընթրեացն եւ զմեղուցելոցն անձինս բանադրեսցեն։ Գեղջաւագ որ յաղագս արքունի հարկաց զդուռն եկեղեցւոյն փակել տայ բռնաւորին եւ աստուածային ժամուն աղաւթիցն խափան արասցէ՝ նզովեսցի ի կեանս եւ ի մահ։

ՁԻԸ (ՁԻԲ) ԻԲ. Որք գերեվար լինին յանաւրինաց եւ ակամայ առ քաղցի կամ ի հարկէ նոցա կերիցեն յանսուրբ եւ ի պիղծ մսոյ, յորժամ դարձ արասցէ նոցա Աստուած յիւրեանց տեղիս՝ ամ մի ջերմեռանդ սրտիւ ապաշ-

1 eq նշանաւ bq զգլուխն զաւծումն և թաղեսցէ e ընդ օրինօքն քրիստոսի b չիք ընդ քրիստոսի բացի Jûbcefhloqu-ից մնացած ձեռ-երը՝ ընդ մկրտեալսն bq զմկրտեալսն û չիք այդ կանոն U կանոնին b կանոնիդ

2 Ub չիք ի X ակամայի ô յակամային e ակամայից hlu ակամայիցն R դիպեսցէ b դիպեսցի այսպէսնացս û չիք ի վերայ ակամային դիպեսցի

3 A սույն հոդվածի մասնավոր համարակալումը սխալմամբ նշված է ի փխ. իա J քորեպիսկոպոսինք P զոր եպիսկոպոսունք փխ. քորեպիսկոպոսունք Q իշխեսցին D զդուռն hlou զդրունս CDHYôacr եկեղեցոյ I յեկեղեցոյ J յեկեղեցւոյ befghlopqu եկեղեցոյն kms եկեղեցւոյն a փակեալ

4 û կամ փխ. և, զաստուածայինն g զածային առանց պատվի ûeg աղօթից p աղաւթից abcefgkmqs ժամն n ժամ կամ վասն v չիք վասն s աւրընթերեաց KLRSTVXZô որ ընթրեաց (MG որոյ ընթրեաց b որ ընտրեաց q որ ընդրեաց k ընթրեաց) փխ. աւրընթրեաց eg և կամ f զըկամ bq զկամս փխ. կամ

5 O աւուրք (W աւուրց) փխ. ուրուք bq յուրուք b անցանացն v յանցանացն eglopru զպարտաւորսն ûu աւրընթրեաց ps աւրընթերեացն ô աւուր ընթերեացն (eg յօրընթերեացն bq որ ընթերեացն) փխ. աւրընթրեացն

6 ô զմեղուցելոց befgq զանձինս մեղուցելոցն (b մեղուցելոյն) Vr յանձինս ô բանադրեսցին AJKPQv գեաղջաւագ DGH գեղջաւագն I գաւղջաւագ LMORZn գեւղջաւագ Uôacfkmps գեաւղջաւագ o գեղջաւակ VW գիւղջաւագ b գեղջաւորօք q գեղջաւորաւք bcegkmnpqs գեղջաւագ-ից առանձին հոդված G արքուն ô որք ունին (l անքունի) փխ. արքունի

7 b հրապարակեաց (q հպատակեաց eg հպրկեաց) փխ. հարկաց U որ զդուռն CDHôbcfghloru եկեղեցոյն M յեկեղեցւոյն Yp եկեղեցոյ eq եկեղեցուն s եկեղեցւոյ ac փակեալ ô չիք փակել eg յանօրինաց փխ. բռնաւորին

8 u ժամու M ժամոյն b բանի փխ. ժամուն Feg և աղօթիցն û աղօթից M և նզովեսցի r նզովեսի bfgpq նզովեալ եղիցի փխ. նզովեսցի û ի կեան o չիք ի կեանս begq չիք ի կեանս և ի մահ ô ի մաս փխ. ի մահ

9 A սույն հոդվածի մասնավոր համարակալումը սխալմամբ նշված է իա փխ. իբ M որք A գերավար X զգերավար b գերայվարին cfr գերէվար eg գերէվարք m գերեվարք M գերավարք U գեղավար փխ. գերեվար b չիք լինին r ի ի յանօրինաց lJû անօրինաց b յօրինացն M Ybegq յակամայ Y քաղցին

10 ô նոցին a կերակրիցեն ehloru կերիցէ IJôû անսուրբ egq յանուն սուրբ փխ. յանսուրբ abefghklmp qruv չիք և hloru ի (r չիք ի) պըղծոյ մսէ ô որժամ

11 h աստուած ձախ լուսանցքում IJK LMQRSTXYZôûegkr իւրեանց ô ա տարի eg ա ամ b կամ ի (q ամ ի) փխ. ամ մի Y ջերմեռանոն u ջերմեռանտիւ l ջերմեռեանտ ABE FIJKLOPQRSTVXZacfor ջերմեռանդն û ապաշխարեսցեն

խարեսցէ արտասուաւք, պահաւք եւ աղաւթիւք արտաքոյ եկեղեցւոյ. եւ եթէ սխալանք այն իսկ իցեն նմա՝ հաղորդեսցի ւուրինաց, եւ զուրբաթ եւ զչորեքշաբաթ խպառ պահեսցէ։ Նոյն կանոնդ եղիցի եւ առ կանայս, որք ակամայութեամբ պղծին ի հեթանոսաց։

ՁԻԹ (ՁԻԳ) ԻԳ. Աղջիկ խաւսեալ առն, թէ [յ]ապարահի իցէ, մի՛ իշխեսցեն քահանայքն այնպիսւոյն պսակ դնել կամ զուգել ընդ առն յամուսնութիւն, մինչեւ սրբեսցի յապարահէն եւ ապա ամուսնասցի։

Եւ եղիցի ձեզ ամենեցուն եկեղեցականաց եւ աշխարհականաց պաշտել ի գիրք սուրբք՝ ի Հին եւ ի Նոր Կտակարանաց՝ Մովսէսի գիրք՝ Ծննդոցն, Ելիցն, Ղեւտիկոնն, Թիւք, Երկրորդ աւրէնք. Յեսու Նաւեայ, Դատաւորացն, Հռութայն, Թագաւորութեանցն Դ, Մնացորդացն գրոց աւուրք

1 H *և արտասուաւք* p *արտասւօք* H *և պահովք* ABCDEFGHIJKPRSTV Zeg *պահովք* Y *պահօվք* l *պահեաւք* b չիք *պահաւք* CDEH չիք *և (աղաւթիւք)* Q *արտաքուոյ* CDHVY ôbcefghloqru *եկեղեցոյ* IM *յեկեղեցւոյ*

2 ûbv *թէ* begoru *սղալանք* p *սխալանքն* q *սղալանքն* eg *այնպիսի* փխ. *այն* p *իսկ իցեն այն նմա* hlou *են* փխ. *իցեն* b *նա* փխ. *նմա* Vm *յաւրինաց* b *աւրինացն* hlou չիք *և (զուրբաթ)* Jû *զուրբաթն*

3 Qkm *զչորեքշաբաթի* W *չորեքշաբաթ* ô *զչորեքշաբաբ* û *զչորեքշաբաթն* egh *զչորեքշաբթի* (նաև *զզ-շաբթի*) lq *զզ-շի* u *զ-շի* p *զչորեքշաբաթին* b *զշաբաթի* փխ. *զչորեքշաբաթ* A *խպառ*-ի *պառ* վանկը ձախ լուսանցքում p *պահեսցէ իսպառ* BCDEFGHhloru *կանոն* l *կանոնք* n *կանոնքդ* bg *կանոնք կանոնաւդ* փխ. *կանոնդ* û *որք* փխ. *և (առ)*

4 befgn *որ* o *որկ* q *սորա* փխ. *որք* û չիք *որք* eg *յակամայութեամբ* o *աքամայութեամբ* bq *կամաւորութեամբ* փխ. *ակամայութեամբ* ô *պղծիցեն ի հեթանոսացն* o չիք *ի*, *հեթպնոսացն*

5 A սույն հոդվածի մասնավոր համարակալումը սխալմամբ նշված է *իբ* փխ. *իգ* beg *աղչիկ* o *խա[ւսե]ալ* hlu *ի* (l չիք *ի*) *տալ* փխ. *խաւսեալ* L չիք *առն* ô *առն ապարահի թէ իցէ* BCDEGH *եթէ* GOackmops *ապարահ* U *ապահարի* y *ապարահաւ* bfghlquv *ապահար* e *ապար[ահ?]* ôbeghlqu *իշխեսցէ*

6 H *քահանայք* ôeg *քահանայն* h *քահանայ* CDGHMOYWôabcefghlopqruv *այնպիսոյն* g չիք *կամ զուգել* l *զոգել* b *չիք ընդ* g չիք *ընդ առն յամուսնութիւն* DGLQôpqrs *ամուսնութիւն* b *ամուսնութեան* k *յամուսնութիւնն* Y *զուգութիւն* փխ. *յամուսնութիւն*

7 BCDEGHefghluv *յապահարէն* ô *ապարահէն* bq *ապահարէն* I *յամուսնասցին* Jûacklmoprsv *ամուսնասցին* eq *յամուսնասցի* u *ամուսնասցին և եղիցի ձեզ ամուսնասցին*

8 befgq չիք *և եղիցի ձեզ… սիրաքայ իմաստութիւնն*՝ էջ *18*-րդ տող *4*-րդ L *ամենեցուն ձեզ* C *ամենուն* achklmo *ամենեցունց* C *աշխարհակաց* G *աշխարակաց* ուրիշներ ուղղել են *աշխարհականաց* MQR չիք *և աշխարհականաց* û չիք *պաշտել*

9 R *և* փխ. *ի (գիրք)* OWôûp չիք *ի (գիրք)* Rô *գիրքս* S *ի գիրկս* KLMQTX *ի գիրքս* ûnu *սուրբ* hlo չիք *ի (հին)* u *քահանային* փխ. *ի հին* Hc չիք *ի (նոր)* hlopu *կտակարանացն* DFGHO *մովսէս* ô *մօվսէսի* ks *մովսիսի* r *գիրք* CD *ծնընդոցն* IJlu *ծնընդոց* O *ծընընդոցն* Vûho *ծննդոց* Y *ծնդոց*

10 Yûhlou *ելից* W *եղիցն* IJKLMOPQRSTVXZôhlnopu *ղետականն* Y *ղետական* W *ղետացւոյն* û *ղետականք* BCDEFGH *թիւքն* i *թիւրք* փխ. *թիւք* ô *յերկրորդ* BCDEFGHRX *աւրէնքն* (նաև *օրէնքն*) Mô *յօրէնք* R *յեսու նաւեայ* hlou *դատաւորք*

11 բացի Wôû-ից մնացած ձեռ-երը *և հռութայն* û *հռութայ* V *և հռուդայն* բացի Wakmps-ից մնացած ձեռ-երը *թագաւորութեանց* W *չորս* û չիք *դ* Yûo *մնացորդաց* un *գրոցն* hloru չիք *գրոց* û չիք *գրոց աւուրք* բ *(եզրի)* G *աւուրքք* hlou *աւուրք*

Բ, Եզրի Բ բանք, Գիրք Յոբայ, Սաղմոսացն գիրք Ա, Սողոմոնի Գ գիրք, Բժ մարգարէքն, Եսայի, Երեմիայ, Եզեկիէլ, Դանիէլ։ Եւ արտաքուստ պատգամաւորեսցի առ ի յուսուցանել զձեր մանկունս զուսումնաբազումն Սիրաքայ իմաստութիւնն։

1 ackmprsuv չիք *բ (եզրի)* բացի BCDEFGHlno-ից մնացած ձեռ-երը *երկու (եզրի)* ackmpsuv *և* (u չիք *և*) *բ եզրի* փխ. *եզրի բ* W *երկու (բանք)* û չիք *բանք գիրք* W *յօբայ* lu *ովբայ* բացի CDGHôkmps-ից մնացած ձեռ-երը *յովբայ* OWhlou *սաղմոսաց* û *սաղմոս* r *(սաղմոսացն) գիրգ* û չիք *(սաղմոսացն) գիրք* u *գիր* փխ. *գիրք (ա)* ackmpsv *մի* փխ. *ա* YWû չիք *ա* G *սողոմոնի* Uacn *սողովմոնի* Y *սողոմոնի* kms *սողովմովնի* r *սողովնի* ABEFôûluv *սողոմովնի* KLMQRSTXYZô *գ* (û *ա*) փխ. *գ* Y *գիրքն (բժ)* r *գիրգ (բժ)* û չիք *գիրք (բժ)*

2 BCEGQ *բ-տասան* DH *բ տասանայ* JLMPRSTUVXZv *բժ-ան* ôcmn *բժ-ն* hloru *ժբ մարգարէիցն* û *մարգարէք բժ* ô *մարգարէիցն* OW *երկոտասան մարգարէականքն* (W *մարգարէից*) *սողոմոնի գ* (W *երեք*) *գիրք եսայի* QRSTXYô *երեմիայի* û *երեմեայ* AB *եզեկիէզ դանիէզ* ô *եզեկիէլի դանիէլի* û *դանիէլ եզեկիէլ* Y *եզէկլի և դանիէլի* n *յարտաքուստ*

3 H *յառ* a չիք *ի* LMOQRSTXYZWôûnop *ի ուսուցանել* M *մանկուսն* û *մանուկս* r *մանկունսն* G *զուսումարազումն* û *ուսումնարազումս*

4 r *սիրաքս* uv *սիրաք* FEIJQSXWûlnu *իմաստութիւն* M *ի իմաստութիւն* ô *իմաստութեանն* c *իմաստութիւնն մակարայեցիքն գ*

ԻՁ

ՍԱՀՄԱՆՔ ԿԱՆՈՆԱՑ ՍՈՒՐԲ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ ԹԱԴԷՈՍԻ Ի ՔԱՂԱՔԻՆ ՈՒՌՀԱՅ Ի ԼՈՒՍԱՒՈՐԵԼ ԶՆՈՍԱ ԳԼՈՒԽՔ ԼԴ

Յորժամ լուսաւորեցաւ քաղաքն մկրտութեամբ, ձեռնադրեցին եպիսկոպոսունս, քահանայս եւ սարկաւագունս, եւ հաստատեցին վարդապետս ալրէնսուսոյցս, եւ եղեւ հաստատութիւն եկեղեցւոյ եւ սեղանոյ

1—2 c *և կանոնք* hlouw *սրբոյն* Rkm *առաքելոցն* sv *առաքելոյ* hlouw չիք *առաքելոյն* RVXYôdhloprsu *Թաթէոսի* û *կանոնք իզ սրբոյն Թադէոսի առաքելոյ սահմանդ ի քաղաքն ուռհայ ի լուսաւորել զնոսա* befgq *կանոնք և սահմանք սուրբ* (q *սըրբոյն*) *առաքելոյն Թաթէոսի* (fq *Թադէոսի*) *ի գալ* (g *գալն*) *նորա յուրհայ* (eg *ուրհայ* f *յուռհա*) *քաղաք և լուսաւորել* (eg *լուսաւորեաց*) *զնոսա մկրտութեամբ սուրբ աւազանին* փխ. *սահմանք... զնոսա*

2 1 չիք *ի* v *ի քաղաք* hintw *ի քաղաքն* LOUVWr *ուրհայ* R *առհայ* ô *ուռհայու* ikmn *յուրհայ* louw *ուռհայի* t *եդեսիայ* փխ. *ուռհայ* BE *ի լուսաւոր* OW *ի լուսաւորելն* acklmosw *ի լուսաւորելն* n *լուսաւորեալ* W *զնա* փխ. *զնոսա* cd *զընոսա բան և հարցումն և պատասխանիք լգ* v *զնոսա բան լգ հարցումն և պատասխանիք* OR *գլուխ* բացի Y-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *գլուխք լգ* n 2-րդ և 3-րդ տողերի միջև վերնագիր *յառաջաբանութիւն կանոնիս*

3 X *լուսաւորեցաւաւ* ô *լուսաւորեաց ի քաղաքն* û *քաղաք այն մկրտութեամբ* t *մկրտութեամբ քաղաքն ուրհայ ձեռնադրեցին* befgqw *ձեռնադրեցան* hlou *ձեռնադրեցաւ* Gb w *եպիսկոպոսունք* û *զեպիսկոպոսն* ef *եպիսկոպոսկք* gq *եպիսկոպոսք* t *եպիսկոպոսունսն* H *և եպիսկոպոսունս*

4 befgqw *և* (gw չիք *և*) *քահանայք* t *և քահանայս* Ir *ընդ քահանայս* G *սարկօագունքս* befgqw *և* (efg չիք *և*) *սարկաւագունք* befgqw *հաստատեցան վարդապետք* hou *հաստատեցաւ* G *հաստ[ատ]եցին* t *զվարդապետս* hu *վարդապետ*

5 b *և ալրէնուսուցք* fw *և ալրէնսուսոյցք* g *և օրէնսուսուցաք* hou *և ալրէնսուսոյցս* i *և օրէնսուսոյց* q *և ալրէնսուսուցուք* DH *ալրէնսուսուցս* Wp *ալրէնուսոյցս* ô *օրէնսուսուցինս* û *օրէնսուսոյց, հաստատուն* CDGHVYôchiloru *եկեղեցոյ* IJ *յեկեղեցւոյ* Y *սեղանոյն* t *սեղանւոյ* befgq *պայծառութիւն եկեղեցոյ աստուծոյ և սեղանոյ կամեցաւ զնալ անտի* (bq *անդի*) *զի քարոզեսցէ և այլոց քաղաքաց գաւառացն և կացոյց փոխանակ իւր զադդէ կերպասագործն* (b *կերպասայգործս* q *կեպասագործն* f *կերպասագործ*) *ժողովեցան ամենեքեան հարցանել ցնա զամենայն կարգս եկեղեցոյ և զկրօնս* (q *զկրաւնս*) *քրիստոնէից և նա պատմեաց նոցա կարգաւ ըստ հրամանի փրկչին գըլուխք* (bq *գլուխ*) *լբ* փխ. *հաստատութիւն եկեղեցւոյ... ըստ հրամանի փրկչին՝* էջ 20 տող 3-րդ

Աստուծոյ. սկսան հարցանել զնա զամենայն կարգաւորութիւն եկեղեցւոյ եւ զամենայն կրաւնս քրիստոնէից եւ նա պատուիրեաց նոցա կարգաւ ըստ հրամանի Փրկչին։

Չւ (ՉԻԴ) *Ա. Հարցումն. Ո՞րպէս պարտ է կալ եպիսկոպոսին ի տեսութեան։*

Պատասխանի. Եպիսկոպոսն եղիցի անարատ, պարկեշտ, ուսուցող, մի՛ արծաթասէր, մի՛ արբեցող, մի՛ կերող, մի՛ զաւշաքաղ, մի՛ հարկանող, մի՛ կաշառառու, այլ հանդարտ, որպէս ասաց եղբայրն մեր եւ գլխաւորն Պաւղոս, եղիցի աւրինակ բարւոյ, տքնող, պահող, ատեցող զհանգիստ քնոյ, լինել աւրինակ հաւտին ամենայն կարգաւ, առնել ձեռնադրութիւնս արժանաւորաց՝ այնոցիկ որ հասու եւ գիտունք են գրոց,*

* Հմմտ. Ա. Տիմ. Գ, 1—4, Տիտ. Ա., 7—8

1 D *սկսակսան* t *և ըսկսան* ô *հարձանել* բացի KLRXYZ-ից մնացած ձեռ-երը *զնա* ps *զնոսա* փխ. *զնա* CD *կարգութիւնս* G *կարգութիւնս* ուրիշներ ուղղել են *կարգաւորութիւնս* HKLMQRSTYZdhlou *կարգաւորութիւնս* ô *զարկաւորութիւնս* r *ըսպասաւորութիւն* փխ. *կարգաւորութիւն* Jû չիք *կարգաւորութիւն եկեղեցւոյ և զամենայն* CDHYôacdhilopru *եկեղեցոյ*

2 u չիք *և զամենայն... քրիստոնէից* û *զկրօնս* hlo *կրաւնսն* d *կրօսն* փխ. *կրաւնս* AD *քրիստոմնէից* û *քրիստօնէից* t *քրիստոնէական* ôչիք *և նա*, *պատուըիեաց* t *պատուիրեալ ուսոյց* *նոցա* ô *զարգաւ* hlopu չիք *կարգաւ* t *կարկա*[ւ]

3 ô *զամենայն ըստ հրամանի փըրկչին տեառն մերոյ* d *հրամանին* K *փըրկչի* lou *փրկչին և աստուծոյ*

4 ô *հարձումն* u *հարցմունք* û չիք *հարցումն* բացի bq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *հարցումն առաջին* բացի Hbefq-ից մնացած ձեռ-երը ունեն *թէ որպէս* H *թէ*-ն ավելացրել են ուրիշներ d *կեալ պարտ է* c *կեալ* bef ghloqu *եպիսկոպոսին կալ* JXYW *ի տեսութեանն* U *ի տեսութիւն* CD FGabcdhiklmosuvw *ի տեսչութեան* EHprt *ի* (H չիք *ի*) *տեսչութիւն* I *ի տեսչութեան* ուրիշներ ուղղել են *ի տեսութիւն* efgq *ի տեսչութեան* (eg *ի տեսութիւն*) *եկեղեցոյն* ôû չիք *ի տեսութեան*

5 b *պատասխանէ* h *այլ* (o *ասէ* û *ասէ սրբազան առաքեալն*) փխ. *պատասխանի* բացի efg-ից մնացած ձեռ-երը՝ *ասէ առաքեալն* փխ. *պատասխանի* dhlou *եպիսկոպոս* bq *և պարկեշտ* O *պարկեշտս* û *պարգեշտ* u *պարտկեշտ* BCDEGHXYh rt *ուսուցաւղ* (նաև *ուսուցօղ*) F *ուսուցանօղ* OWblmnq *ուսուցանող* ô *ուսուցօղս* d *ուսոյցող* u *ուս-*<*ուս*> *ուցող*

6 R չիք *մի արծաթասէր* BCDEFGX Yôakmpsv *արբեցաւղ* (նաև *արբեցօղ*) H *և մի* (*արբեցող*) h *մի կերող մի արբեցող* BCDEFGHXYô *կերաւղ* (նաև *կերօղ*) Vû *զոշաքաղ* t *մի հարկանող մի զօշաքաղ* befgq *մի արծաթասէր* (b *արծաթայսէր*) *մի հարկանող մի արբեցող մի կռուող* (q *կովող*) *մի զաւշաքաղ* (b *զաւշայքաղ* g *զօշաքաղ*) *մի կաշառառու* BCDEFGHXYô *հարկանաւղ* (նաև *հարկանօղ*)

7 ûou *կաշառու* J *կաշառ առնու* B *այդ* bf *հանտարտ* i *հանդարտս* û *ասէ* w *ասացն* Y չիք *և* û *գլխաւոր* r *գլխաւորն սուրբ առաքեալն պօղոս*

8 I *պողոս* û *պաւղոս եպիսկոպոս եղիցի* CGVôabcdefghiklmopqrsuv *բարոյ* BCDEFGHXYacikmpsv *տքնաւղ* (նաև *տքնօղ*) b *տէր քննող* փխ. *տքնող* BCDEFGHXYacdikm prstv *պահաւղ* (նաև *պահօղ*) M *պահեցող* befgq չիք *պահող* bq *և ատեցող* BCDEFGHXYacdikmpstv *ատեցաւղ* (նաև *ատեցօղ*)

9 ô *զհանգիստքն* û *հանգիստ* q *քընոյ* ô չիք *քնոյ*, *լինիլ* J *յամենայն* BCDEFGH *կարգաւք* (նաև *կարգօք*) ô *զարկաւ* K *առ ձեռնադրութիւնս առնել* Z չիք *առնել... արժանաւորաց* BCDEFGHabcdefg hiklmopqrstuvw *ձեռնադրութիւն* P *զձեռնադրութիւնս*

10 V *արժանաւորացն* û *այնոցիք* GY ûn *որք* hlou *որ գիտուն և հասուկ են* cdrv *գիտունքն* G *գիտնունք* ô *գիտու*

կարգաց եւ աւրինաց Աստուծոյ։ Զտգէտսն խոտեալ ի բաց՝ մի՛ ձեռնադրեսցէ, քանզի տգիտութիւն՝ Աստուծոյ խոտելի է քան զամենայն չարագործութիւն. յայսմանէ առաւել զգուշասցի քան յամենայն իրաց, քանզի տգէտ քահանայ կամ սարկաւագ, կամ ով որ է յառաքելական աշտիճանի, ի բարկութիւն շարժէ զԱստուած, զի բերանովն ի միտ առնու եւ ասէ, եւ սրտիւն ոչ իմանայ զասացեալն եւ բարկացուցանէ զԱստուած. եւ վնասակար ամենայնին եպիսկոպոսն լինի։ Արդ՝ քանզի կորուստ է այդ հոգւոց, փախիցեն յայսմ ամենայնէ, զուսումնասէրսն եւ զգիտունսն յառաջեցուսցեն ամենայն պատուով, իսկ զտգէտսն ամենեւին մի՛ կացուցանել առաջնորդս կամ վերակացու ինչ շնորհի եկեղեցւոյ. իսկ եթէ

1 ô զարկաց kn և կարգաց Pbhq կարդաց փխ. կարգաց IJbcdgq աւրինացն (նաև օրինացն) V յօրինաց e յօրինացն Yb զտգէտս Yû bcefgq խոտել CGH խոտեսցեն U խոտորեալ (W խստեալ) փխ. խոտեալ d ի բաց խոտելի է Y և մի ձեռնադրել Kc ձեռնադրեսցի b ձեռնադրելոց է

2 û զի փխ. քանզի ô քան զտգիտութիւն Z տգիտութեամբ bchloqt տգիտութիւնն r տըգիտութիւն առաջի աստուծոյ Wt խոտելի (t խոտեալ) է աստուծոյ Y չիք տգիտութիւն աստուծոյ խոտելի է քան û չիք աստուծոյ Y ամենայն

3 befgq չիք առաւել G զգուշասջիք H զգուշասց befgq զգուշ (f զգոյլ) լինիցի d թէ քան ամենայն KLME OQRSTXYZWôbeghiloqu զամենայն f ամենայն hou յիրաց

4 hu տգէտն Kbq քահանայն befgq և փխ. կամ (սարկաւագ) b սարկաւագքն g սարկաւագք efq սարգաւագունք r չիք կամ (ով) ô օվ û befgq և իցէ (f է) փխ. որ է ôrt իցէ փխ. է OWl չիք է IJMQôûb eghloqu առաքելական բացի AIM PQTUfv-ից մնացած ձեռ-երը աստիճանի V յաստիճանի

5 q ի բարկութեան ô ժարժէ û աստուած efgq զի թէ ô բերանօվն Yû չիք զի բերանովն... բարկացուցանէ զաստուած՝ տող 6-րդ X ուրիշներ ուղղել են ոչ ոչ ի միտ befgq չիք և ասէ և

6 egw սրտիւ h յիմանայ befgq չիք զասացեալն... զաստուած

7 û չիք եւ վնասակար... յայսմ ամենայնէ՝ տող 8-րդ b վընասայկար է egq վնասակար է IJ յամենայնի MYcdvw ամենայնի i յամենայնին W ամենեցուն befg ամենայնի լինի (b լինել) եպիսկոպոսն (b եպիսկոպոս) Qôq եպիսկոպոս u եպիսկոպոսին r լինէի q չիք լինի K չիք արդ... հոգւոց t չիք արդ eg զի արդ A ձախապես գրված է եղել քահանայ գրիչը խնամքով մաքրել և ուղղել է քանզի acdmprsv քահանայ զի (hlou քահանայք զի bfqt զի) փխ. քանզի eg չիք քանզի Y կուրսաստէ փխ. կորուստ է

8 DH այտ befgq այս փխ. այդ CD MRXYôchlmopstu հոգոց bq հոգւոյ d հոգոյդ efg հոգոյ KLMQRS TXZô փախիցուք Y փախիցուց O փոխիցէ փխ. փախիցեն բացի v-ից մնացած ձեռ-երը՝ փախիցէ ô այսմ IJKLSVY յամենայնէ acdhikmopr suvw յայսմանէ (t յայնմանէ efg q ի սմանէ b ի սմանէ ապայ) փխ. յայսմ ամենայնէ û արդ զուսումնասէրսն t իսկ զուսումնասէրն K MQRSXbdhlqru զուսումնասէրն W զուզումնասերսն ôeg զուսումնասէր G զգիտունս û գիտունսն rt զգիտունն

9 AOPSUûacdhiln յառաջեսցուսցեն Ws յառաջացուսցեն ô առաջացուսցեն u յառաջեցուսցէ befgq յառաջկացուսցէ W պատւով ô պատուօվ t և փխ. իսկ Y զտգտսն befgq կացուսցէ

10 û առաջնորդ eg յառաջնորդս befg q և փխ. կամ abcdefghiklmoprst uv վերակացուս q վերակացցուս a cdhiklmoprstuvw չիք ինչ befgq շնորհի (g շնորհ) ինչ l չիք շնորհի CDHVYôabcflmopqrsu եկեղեցոյ IMQ յեկեղեցւոյ d թէ hou չիք եթէ

յանդգնեալ եպիսկոպոսն արասցէ զայն վասն կաշառոյ կամ վասն մերձաւորութեան կամ վասն բարեխաւսութեան, այնպիսի եպիսկոպոս նզովեալ եղիցի. եւ որ ինչ վնաս ծնանիցի՝ տացէ վրէժս յաւուրն դատաստանի յանմահ տանջանսն։

ՉԼԱ. (ՉԻԵ) Բ. Հարցումն. Ո՞րպէս արժան է ունել եպիսկոպոսին զիւրսն եւ զաւտարսն։

Պատասխանի. Արժան է եպիսկոպոսին զամենայն հաւատացեալս միապէս սիրել, եւ զիւր մերձաւորսն մի՛ առաւել մեծարել քան զայլ հաւատացեալսն, թէպէտ եւ եղբայր իցէ կամ քոյր։ Եւ կաշառ ամենեւին մի՛ առնուլ, այլ զինքն մեռեալ համարել աշխարհի. մի՛ երբեք քրքրել եւ զուարճանալ կամ լկտի ինչ խաւսել կամ հրապարակաւ զոք յանդիմանել առանց երկրորդ հարցման՝ նախ առանձինն, եւ ապա երկու կամ երեք

1 M անտգնեալ S անդգնեալ ô անդքնեալ bq անտգնելով eg անդգնելով f յանդգնելով u յանդգնել ûbfqu եպիսկոպոսին d եպիսկոպոս eg արասցէ զայս եպիսկոպոսն BCDEFGHbfq զայս befgq կամ վասն (կաշառոյ) IQSTX կաշառուոյ M կաշառուոյ Uainsvw կաշառոց ûprt կաշառաց bcefgq կաշառու dhlou կաշառուց hlou և փխ. կամ (վասն) Y մերձաւորութեանն d չիք մերձաւորութեան

2 d չիք կամ վասն C չիք կամ վասն բարեխաւսութեան... եղիցի և որ յուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ G չիք կամ վասն բարեխաւսութեան... եղիցի և որ r չիք վասն Y բարեխօսութեամբ LYô այնպիսին BDEFHOVWûbcdefghiklot uvw եպիսկոպոսն KLMQRSTXYZ ô չիք եպիսկոպոս

3 r լիցի t զոր befgq ինչ անտի վընասք ծնանին նայ (նաև նա) ընկալցի զվրէժ cdv ծնանիցի վնաս hklou ծնանիցէ c վրէժ Jû յաւուր l դատաստանին

4 ôûl անմահ bdefgq չիք յանմահ տանջանսն uv տանջանս ô տանջանսն յաւիտենականս

5 p այս հոդվածը դրված է գ-ի տեղը, իսկ գ-ն՝ բ-ի w չիք հարցումն, եպիսկոպոսին ունել, կամ փխ. և û չիք հարցումն... պատասխանի բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ զարձեալ ասէ առաքեալն փխ. հարցումն... պատասխանի w զարձեալ ասէ առաքեալն փխ. պատասխանի e պարտ է և արժան (g պարտ է) փխ. արժան է befgq եպիսկոպոսն (ef եպիսկոպոսին g եպիսկոպոսն և արժան) ունել

6 b զաւետարսն փխ. զաւտարսն

7 befgq պարտ է փխ. արժան է g եպիսկոպոսն q եպիսկոպոս ô ամենայն Ybefgkmq հաւատացեալսն

8 ô իւր bg չիք և զիւր մերձաւորսն մի առաւել մեծարել Y միաւորել փխ. մի առաւել û մի առաւել սիրել կամ մեծարել c աւելի (h առնել) փխ. առաւել efg աւելի սիրել փխ. առաւել մեծարել l մեծառել ô զամենայն փխ. զայլ u չիք զայլ ôû հաւատացեալս u զհաւատացեալսն

9 ô թէպէթ befgpq չիք և (եղբայր) b efgq է փխ. իցէ

10 W առնել befgq տացէ, չիք այլ B այդ befgq զի ինքն DGH համարի befgq համարեալ է (bq չիք է) յաշխարհէ G աշխարհի IJ յերբէք efg զբօսեալ (bq զբաւսեալ û քրքրել) փխ. քրքրել befgq կամ փխ. և

11 Lô զւարճանալ ô խօսիլ g յանդիմանեալ

12 r առանց U երրորդ փխ. երկրորդ p երկրորդ ձախ լուսանցքում acdh iklmoprstuv հարցմանց bq հարցըմանցն l հարման փխ. հարցման բացի Mabcghiklmopqrsuv-ից մնացած ձեռ-երը՝ առանձին. բացի ôbe fgq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն և (ապա) ôk և փխ. կամ V երիւք

վկայիւք, վարդապետաւք. հեշտական հանդերձիւք մի՛ վարել եւ մի՛ ընաւ առանց ընկերակցացն հարցմանց գործել ինչ, զի այն է հաճոյ Աստուծոյ։ Կացուցանել ընդ ձեռամբ իւրով տեսուչս վարդապետս, տեսուչս գաւառաց, քաղաքաց՝ հովուել զհաւատացեալսն. եւ ժողովրդոցն հնազանդել հովուացն կացուցելոցն յեպիսկոպոսէն. կարգեսցէ ի շէնս երկուս կամ երիս քահանայս եւ մի սարկաւագ, իսկ յագարակն քահանայ մի եւ սարկաւագ մի։ Զհաշմեալ զոք մի՛ ձեռնադրել, զի եթէ զարատաւորն պատարագ չտայ մատուցանել մարգարէն, ո՞րչափ եւս առաւել որ զայս պատարագս մատուցանէ՝ արժան է անարատ լինել։ Առանց վկայից եւ քննութեան մի՛ զոք ձեռնադրել, զի մահաբեր վնասք ծնանին։*

* Ղեւտ. ԻԲ, 20

1 û *վկայուք* O *վկաիւք* V *և վարդապետօք* l *վարդապետիւք* û չիք *վարդապետաւք* HYlqs *հրեշտական* (egmpr *հրեշտակական*) փխ. *հեշտական* Vaciklmoprsuv *վարիլ* h *վարկանել* փխ. *վարել* befgq *մի վարել մի պճնող և մի ընաւ* l չիք *մի* (*ընաւ*) ô չիք *ընաւ*

2 ô *ընկերանց* û *ընկերակցաց* G *հարցմանցն* i *հրամանացն* փխ. *հարցմանց* t *հաճոյ առաջի աստուծոյ*

3 bq *ձեռամբն* acdks (*իւրով*) *տեսուչ* t *վարդապետ* befgq չիք *տեսուչս վարդապետս* IJ *և տեսուչս* (*գաւառաց*) s *տեսուչ* KLSTXYZôûhp չիք *տեսուչս* (*գաւառաց*)

4 Q *գաւառաց* t *և քաղաքաց* befgq *և քաղաքաց վարդապետս հովել* (f *հովուել*) Y *հուուել* ôûdlmopsu *հովել* ôhn *զհաւատացեալս* û *հաւատացեալսն* befgq *զհօտս* (bq *զհաւտս*) *տեառն* փխ. *զհաւատացեալսն* ô *ժողովրդաց* ûhlou *ժողովրդոց* n *ժողովրդւոցն* ôt *հնազանդիլ* d չիք *հնազանդել*

5 ôdlmp *հովացն* eg *հովւացն* hw *հովուաց* osu *հովաց* DHUs *կացուցանելոցն* Y *կացոցելոցն* û *կացուցելոց* u *կացուցանել* befgq *կարգելոցն* փխ. *կացուցելոցն* DHIJKLMQRSTYZôûhou *եպիսկոպոսէն* ô *գարկեսցի* hlou *կացուսցէ* փխ. *կարգեսցէ* d *ի շէն* chlou *իշխանս* փխ. *ի շէնս* ôbegq *ը* d *ը-ուս* km *երկու* pu *յերկուս*

6 b *և* փխ. *կամ* ô *գ* hou *յերիս* begq չիք *և* (*մի*) LY *սարկաւագս* BCDEFGH չիք *և մի սարկաւագ... քահանայ մի* f *սարկաւագ մի* Rû begq չիք *իսկ յագարակն... սարկաւագ մի* այս հատվածը P ձեռագրում ուրիշներ ավելացրել են ներքևի լուսանցքում ô *յաքարակն* f *յագարակին* kmp *յագարակս* s *յագարագս*

7 u չիք *և* s *զհաշմալ* U *զհաշտեալ* (û *զհաշուեալ* rt *զշահմեալ*) փխ. *զհաշմեալ* ûbfghloqu *որ* GK *ձեռնադրեսցէ* kmps *ձեռնադրեսցի* mps չիք *զի* cdhilmoprstuvw *թէ* k չիք *եթէ* befgq *զարատաւորսն* v *զարարտաւորն*

8 D *պագարագ* b *պատարագիչ* U *չտաց* acdhiklmoprstu *չտայր* b *հրամայէր* (efg *չհրամայէր* q *չի հրամայեր*) փխ. *չտայ* Y *մատուցանել* befgq *զերկնաւոր* փխ. *որ զայս*

9 K *պատարարագս* ûkmps *պատարագ* u *մատուցանել* befgq *պատարագն մատուցանել, առանց արատոյ* փխ. *արժան է անարատ լինել* ô *անրատ* ôt *լինիլ* hlou *և առանց* befgq *մի զոք ձեռնադրել առանց վկայից* (g *վկաից*) *և քննութեան* (bq *քննութեամբ*) *և առանց հաւանութեան ժողովրդեանն* փխ. *առանց վկայից... ձեռնադրել*՝ տող *10*-րդ

10 Y *քննութեանն* Z *քննութեամբ* ôû *քննութեանց* u *որ* d *ձեռնադրելով* befgq *զի անտի* (bq *անդի*) փխ. *զի* OW *մահաբեր է* ctkmps *մահաբերք* CDGIJKLMQRSTXYZôûcs *վնաս* H *վնաս* ավելացված է ձախ լուսանցքում ô *ծնանի* d *ծնանին քեզ*

ՁԼԲ (ՁԻՁ) Գ. Հարցումն. Որպիսի՞ չափով պարտ է ձեռնադրել քահանայս եւ սարկաւագունս, եւ ո՞րչափ կալ ի կարգին։

Պատասխանի. Արժան է եպիսկոպոսին ձեռնադրել քահանայս երեսնամեայս, եւ զերեսուն ամ կալ ի կարգին եւ ապա լռեսցէ։ Իսկ յիսնեմենիք կամ թէ աւելի՝ մի՛ եւս ձեռնադրել քահանայ կամ սարկաւագ, եւ մի՛ ամուսնութիւն հրամայել, զի յայսմ վայրի անձինք աղճատին եւ միտք եւ ժամանակք. եւ զինքն պատրաստել յիւրում ուղեւորութեանն, պայծառացուցանել զիւր զլապտերն, զի մի՛ զայլսն հոգալով զինքն անփոյթ արասցէ եւ զրկեսցի ի յաւիտենական կենացն։

ՁԼԳ (ՁԻԷ) Դ. Հարցումն. Որպիսի՞ աւրինակաւ պարտ է ընտրել զլաւն ի յոռեացն եւ ձեռնադրել։

Պատասխանի. Արժան է եպիսկոպոսին առաւել հրաժարել ի ձեռ-

1 w չիք *հարցումն* û չիք *հարցումն... պատասխանի* բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *զարձեալ սոէ առաքեալն* փխ. *հարցումն... պատասխանի* begq *չափաւոր*

2 b *սարկաւագս*

3 w *զարձեալ սոէ առաքեալն* փխ. *պատասխանի* BCDEGH *եպիսկոպոսի* t *զքահանայս* Y *երեսնամե* aclmoprsw *երեսն ամիս* kv *երեսն ամի* f *երեսն ամենի* i *զերեսն ամիս* h *զերեսն ամեայն* t *երեսն ամեայս* u *երեսն ամիւն* begq *լ* (q *լ-ն*) *ամին* (eg *ամի*)

4 befgq *և ի* (bg չիք *ի*) *լ* (*ամ*) ûdp *լ* ô *երեսուն* բացի CDGHWhilortu-ից՝ մնացած ձեռ-երը *զլ* lo *ամս* u *ամա* փխ. *ամ* û *կալցի* ô *կացցէ* (befgq *կացեալ*) փխ. *կալ* û չիք *ի* ô *ի զարքին* befgq չիք *և* c *իսկ թէ* DGH *յիսնեմենեք* ô *յիսնեամիք* û *ծ* b *ծ ամիցն* ef *յիսնամենիցն* g *ծ ամենիցն* q *յիսնամիցն* hou *յիսնամիք* (l *յիսնամիաք*) փխ. *յիսնեմենիք* բացի BCE-ից մնացած ձեռ-երը՝ *յիսնեմիք*

5 t *և կամ թէ* Hôû չիք *թէ* Ychlou *աւելիք* krt *յաւելի* acdhiklmoprst uvw չիք *ևս* befgq *թէ ևս առաւել մի քահանայ ձեռնադրել* ô *ձեռնադրեսցէ* F *մի և ձեռնադրել* կրկնված է ci *քահանայս* i *սարկաւագս* u *սարգաւագ*

6 J *ամուսնութիւնն* kt *յամուսնութիւն* OYWôûdegru *այսմ* q *այսմի* ô *հեռէ* փխ. *վայրի* w *վայր* befg q *աղճատի անձն և միտքն* (f *միտք*) *և ժամանակ է* (q *ժամանէ*)

7 ôl *ժամանակ* d *ժամանդք* w *ժամանակ է զինքն* befgq չիք *և* ô *պատրաստէ* e *պատրաստ ատել* IJôûbefghiloquw *իւրում* V *յուրում* r *յիւրումն* Y չիք *յիւրում* I KLMQRSTXYWôûps *ուղեորութեան* Ybegq *ուղղեորութիւն* d *ուղաւորութեան* fln *ուղղեորութեան* i *ուղղեորութեանն* h *ուղեութեանն* u *ուղղութիւն*

8 h *չպայծառացուցանել* u *զպայծառացուցանել* t *զլապտերն իւր* EKLM QRSTXZô *զլապտերսն* Ybefgq *լապտերսն* Hps *լապտերն* f *զայլս* rt *զայլն* d *զինքեան փոյթ*

9 begq *առնէ* փխ. *արասցէ* D *սրկեսցէ* Un *զրկեսցէ* բացի MWe-ից մրնացած ձեռ-երը չունեն *ի* ahiklmo psuw *յաւիտենից* Yô *կենաց*

10 w չիք *հարցումն* բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *զարձեալ սոէ առաքեալն* փխ. *հարցումն... պատասխանի* w *զարձեալ սոէ առաքեալն* փխ· *պատասխանի* e *հարց* û չիք *հարցումն... պատասխանի* bq *աւրինաւք* e *ընդրել* bq *ընտրել զայլն և զլաւն* w *զլաւսն*, չիք *ի* eq *և* փխ. *ի*

11 eg *զօռին* b *յառեաջցն* (f *յառեացն*) փխ. *ի յոռեացն*

12 U չիք *արժան է եպիսկոպոսին* hiloruw չիք *առաւել* befgq *աւելի հրաժարեսցէ* (bq *հրաժարելոց է*) *եպիսկոպոսն* (b *եպիսկոպոսին*) *ի ձեռնադրութենէ* (q *ի ձեռնադրութենէն*) ô *հրաժարիլ* O *ի ձեռնադրութեան է* hu *ի ձեռնադրութենէն* kmps *ազխտաց ձեռնադրութենէ* (k *ձեռնադրութեան*) T չունի այս հոդվածը, այն ներքևի լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ

նադրութենէ ագիտաց եւ տխմարաց, յանմտից, ի ցոփասրտից, ի վատասրտից, ի յափշտակողաց, ի շնացողաց եւ յայլ վատթարութենէ, զայնպիսիսն ամենեւին մի՛ ձեռնադրել եւ մի՛ բարկացուցանել զԱստուած։

ՉԼԴ (ՉԻԸ) Ե. Հարցումն. Զի՞նչ աւրինակաւ պարտ է ուղղել զսուրբ սեղանն եւ ո՞րպէս պարտ է սպասաւորել։

Պատասխանի. Արժան է եպիսկոպոսին հաստատել սեղան ի քարանց՝ աւրինակ խաչին, եւ զայն ծածկել սրբովք կտաւովք, եւ խնկարկութեամբ ընդ առաւաւտս եւ ընդ երեկոյս, եւ ի ժամ պատարագին խափան մի՛ լիցի խնկոց եւ լուցմանց։

ՉԼԵ (ՉԻԹ) Զ. Հարցումն. Զհաց եւ զգինի ո՞րպէս պատշաճեսցուք առ սուրբ սեղանն։

1 kmp չիք *ե, ի տխմարաց* h *ագիտացըն* t *և ի տխմարաց* u *տխմարացն* EGHfq *յանմտաց* IJKLMQRSTXYZôû *անմտից* egh *անմտաց* kps *ի յանմտից* lo *և անմտից* t *և յանմտից* u *և անմտաց* m *ի անմտից* û *և* փխ. *ի (ցոփասրտից)* lo չիք *ի (ցոփասրտ.)* Jhu *ի* (hu չիք *ի*) *ցոփասրտաց* û *ցոփասրտաց* KQRSTXô *ի ցօփասրտից* (Ċաև *ցաւփասրտից*) t *ի ցոփարանից* begq *ի* (b *և ի*) *ցոփամտաց* O *ի փոփասրտից* ուղղված *ի ցոփասրտից* P *և ի վատասրտից* û չիք *ի (վատասրտից)* i *և* փխ. *ի (վատասրտից)* begq *ի* (b *և ի*) *վատամտաց* w *ի վատամտից* փխ. *ի վատասրտից* hu *ի վատասրտաց*

2 b *և* փխ. *ի (յափշտ.)* բացի t-ից մնացած ձեռ-երը՝ չունեն *ի (յափշտ.)* Y *և* փխ. *ի (շնաց.)* û չիք *ի (շնաց.)* ô չիք *ի շնացողաց* b *և ի շնացողաց* t *և ի յայլ* IJKLMQRSTXYZôûegpru *այլ* բացի Jûabcdefghiklmnopqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը ունեն *յայլ* *ի* befgq *վաթար* (bf *վատթար*) *գործոց* Or *վատթարութեան է* (r չիք *է*) c *վաթարութենէ* d *թաթարութենէ* u *վատթարութենէ է*

3 t *և զայնպիսիսն* Mbq *զայսպիսիսն* ô *զայնպիսսն* ûacdghkloru *զայնպիսին* w *զայնպիսիս* eg *ձեռնադրեսցես* km *ձեռնադրեսցէ* r *ձեռնադրեց* s *ձեռնադրեաց* cd չիք *և մի բարկացուցանել զաստուած* k *բարկացուցանէ*

5 d այս հոդվածը գրված է հաջորդի տեղը, իսկ վերջինս սրա. գրիչը նշում է հոդվածների տեղափոխման մասին *առաջն այս է ապայ վերին* w չիք *հարցումն* û չիք *հարցումն … պատասխանի* բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *զարձեալ ասէ առաքելոյն* փխ. *հարցումն… պատասխանի* g *օրինաւ, պարէէ* bq *աւրհնել* փխ. *ուղղել* b չիք *զսուրբ սեղանն… արժան է եպիսկոպոսին՝* տող 7-րդ

6 w չիք *պարտ է*

7 w *զարձեալ ասէ առաքելոյն* փխ. *պատասխանի* b չիք *հաստատել* û *զսեղան*

8 t *յօրինակ* befgq *խաչին անշարժ և և զնա ծածկեսցեն սուրբ հանդերձիւք* փխ. *խաչին և զայն… և խընկարկութեամբ* ô *սրբօվք* dh *սուրբ* p *կտաւօք սրբովք* û *կտաւօվք* klt *կտաւօք* cmos *կտաւաւք* ô *խնկարգութեամբ* t *խնկարկրութեամբ*

9 befgq *և ընդ առաւօտ* (f *առաւաւտս*) S *առօտս* l *առաւօտն* û *ի ժամանակ* befgqt *սուրբ պատարագին* (g *պատարագն*) ô *անխափան* OW չիք *խափան*

10 ô չիք *մի լիցի* c *խնգոց* befgq *խընկարկութիւնն* (bq *խնկարկութեան* f *խնկարկութեանն*) *և լուցման ի ժամս իւրեանց* (e *իւրոց*) ô *լուցման* u *լուծմանց*

11 w չիք *հարցումն* û չիք *հարցումն… պատասխանի* բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *զարձեալ ասէ առաքելոյն* (U *առաքելոյ*) փխ. *հարցումն… պատասխանի* begq *զհացըն* bq չիք *և* bgq *զգինին* b *պատճառեսցուք* փխ. *պատշաճեսցուք*

12 f *սեղան* g *[ս]եղանն*

Պատասխանի. Ջհաց պատարագին յորում աւուր մատուցանիցեն՝ ի նմին աւուր եփեսցեն խաչապէս դրոշմաւ. նոյնպէս եւ զգինին սուրբ բաժակին՝ սուրբ ամանաւք հանցեն ի սուրբ սեղանն, մի՛ ոք յանդգնեսցի խառնել ջուր ի յայն բաժակն, զի չէ այն աստուածահաճոյ, այլ անագորոյն մտաց. եւ որ առնէ ոք զայնպիսին, չէ քրիստոնեայ, եւ նզովեալ եղիցի մինչեւ դարձցի յաղանդոյն։

ՉԼՁ (ՉԼ) է. Հարցումն. Ո՞րպէս պարտ է աւրհնել զեկեղեցին եւ զսեղանն։

Պատասխանի. Եւ ժողով արասցէ եպիսկոպոսն քահանայից աթոռակցաց իւրոց, սարկաւագաց, ժողովրդոց՝ յորժամ սեղան հաստատէ, եւ մատուսցեն աղաւթս տքնութեամբ եւ արտասուաւք, սաղմոսիւք, մար-

1 w դարձեալ առէ առաքելոյն փխ. պատասխանի airtvw զհացն û արժան և պիտոյ է զհաց փխ. զհաց g պատարագն IJKLMQRSTZg որում ô որ փխ. յորում LMQRTXZq յաւուր hlo աւուրն ô չիք աւուր Kbefq մատուցանեն g մատուսցեն l մատուցանելոց են ps մատուցանիցին Un յորում աւուր մատուցանիցեն զպատարագն
2 a և ի նմին b խաչայպէս eg խաչանիշ p խաչանման MY դրոշմամբ begq դրոշմովս f դրոշմով u դրաշմաւ ûc զգինի mu գինին k գին-[ին?] befgq և (bq չիք և) զգինի ի բաժակոյն (bq ի բաժակուն f չիք ի) ի սուրբ ամանս պահեալ (b պահեալս) և սուրբ ամանով հանցեն ի սեղանն սուրբ (bq չիք սուրբ) և u և զսուրբ Y չիք սուրբ
3 u զբաժակ Y չիք բաժակին w ամանաւ D հայցեն ուրիշներ ուղղել են հանցեն û սեղան k չիք սուրբ (սեղանն) acdhiklmoprstvw և մի ոք F յանդգնեսցի ոք S յանդգնեսցի ô յանդքնեսցի egl անդգնեսցի q անդքնեսցի
4 befgq ջուր խառնել û չիք ի (յայն) befgq չիք յայն efq « բաժակին kmps չիք զի չէ kms յայն p չիք այն ô ի աստուածահաճոյ befgqt աստուծոյ հաճոյ B այլ b անայգորոն efgloq անագորոն hu անագորսն D անագրոյն ուրիշներ ուղղել են անագորոյն HO անարգագոյն (W անարգագոյն) փխ. անագորոյն
5 p թէ փխ. և որ ô զոք Wbefgq չիք ոք w այնպիսին kms զի այնպիսին befgq զայն փխ. զայնպիսին t ոչ է Y չքրիստոնեա hklmopsu այլ փխ. և (նզովեալ) Ga չիք և (նզովեալ) t եղիցի նզովեալ
6 KLMQRSTXYZôbefgq լիցի G դարձ doru դարձի efg դառնայ bq ի դառըն փխ. դարձցի DDFGHYôbfiq աղանդոյն eg աղանդոյն և զղջանայ
7 բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երում չիք հարցումն... պատասխանի e հարց w չիք հարցումն bq եկեղեցի, սեղան W զսուրբ սեղանն
8 e պատասխան w չիք պատասխանի befgq յորժամ սեղանն (fg սեղան) հաստատէ եպիսկոպոսն ժողով արասցէ աթոռակցաց իւրոց (g իւրեանց) քահանայից և (f չիք և) սարկաւագաց ժողովրդոց (b և ժողովրդոց) մատուցանել փխ. և ժողով արասցէ... հաստատէ և մատուսցեն՝ տող 10-րդ ô դարձեալ և ժողով փխ. և ժողով û քահանայից եպիսկոպոսն և աթոռակցաց i քահանայի acdkmprsv քահանայի յաթոռակցաց hlou քահանայի յաթոռակցացն t յաթոռակցաց U աթոռակոյցաց w աթոռակցացն
9 t և սարկաւաց և ժողովրդոց X սարկաւաքաց n ժողովրդւոց ôu որժամ i զսեղան ô հաստատի
10 X մատուցանեն V յաղօթս Y զաղօթս efg չիք և (արտասուաւք) ô արտասօք û արտասուօք ou արտասուովք OW և սաղմոսիւք û մարգարէյուք սաղմոսիւք k չիք սաղմոսիւք g մարգարէք r և մարգարէիւք c մարգարէականաւք

գարէիւք, առաքելովք եւ սուրբ աւետարանութեամբք, աւծեալ սրբով իւղով, եւ ապա մատուսցեն պատարագ։

ՁԼԷ (ՁԼԱ) Ը. Հարցումն. Թէ ո՞րպէս պարտ է յաւուր շնորհին մխիթարութիւն առնել ժողովրդոց՝ կերակրաւք եւ ըմպելեաւք։

Պատասխանի. Յորժամ հաստատէ եպիսկոպոսն զսեղանն՝ արժան է ի նմին աւուր զենմունս առնել վասն Աստուծոյ զուարակս եւ նոխազս եւ ոչխարս, որպէս եւ Սողոմոն արար ի շինուած տաճարին իւրոյ ի հաստատել սեղանոյն եւ հաճոյ եղեւ Աստուծոյ եւ հոտոտեցաւ Տէր ի հոտ անուշից։

ՁԼԸ (ՁԼԲ) Թ. Հարցումն. Ո՞րպէս արժան է ժողովրդեան կալ յաղաւթս յեկեղեցւոջ։

Պատասխանի. Յորժամ ի մի վայր ժողովիցին հաւատացեալքն յաղաւթս ի տուն Աստուծոյ, զայլ ինչ մի՛ խաւսիցին, բայց միայն զա-

1 aiklmoprstu և (ս չիք և) առաքելաւք (նաև առաքելօք) c և առաքելականաւք dhvw և առաքելովք bfq չիք և (սուրբ) G սուրբք QYZWô acdhikmoprstuv աւետարանութեամբ ûbetgqw աւետարանաւ l աւետարանութիւն IJ աւծեալք be fgq աւծանելով սուրբ ô սրբօք F սրով (?) փխ. սրբով û սուրբ իւղով օծեալ ô իւղօք kms եղով bq ժողովն փխ. իւղով w իւղով սրբով

2 befgq մատուցանել Y պատարագն d պատարագս

3 û չիք հարցումն... պատասխանի բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ զարձեալ ասէ առաքեալն փխ. հարցումն... պատասխանի e հարց w չիք հարցումն q [որպ]էս w շնորհի

4 w ժողովրդեան egw կերակրովք fq ըմպելայաւք

5 w զարձեալ ասէ առաքեալն փխ. պատասխանի ô որժամ e յորյժամ hlou հաստատեսցէ ûu եպիսկոպոս û զսեղան f սեղան q սեղանն ô արժանի begq չիք արժան է

6 ô չիք է begfq չիք ի նմին աւուր b զենմուն r առնուլ L չիք վասն befgqw չիք վասն աստուծոյ KL զըւարակս bq առջառս (eg արջառս f աջառս) փխ. նոխազս û զնոխազս

7 ô չիք և (ոչխարս) û զոչխարս Qhquw չիք և (սողոմոն) A սողոմոյն H սողոմ Q զսողոմոն û սողօմոն kmps սողովմոյն a սողովմոյն r սողովմոն t սօղօմոն C cs զշինուածս G շինուածս ուրիշներ ուղղել են զշինուած h ի շինուածս t ի շինումն befdq ի շինել բացի hlnou-ից մնացած ձեռ-երը զշինուած փխ. ի շինուած cl o տաճարի befgq չիք իւրոյ, և փխ. ի, հաստատեաց ô ի հաստատիլ

8 û սեղանւոյն befgq սեղան OWe յաստուծոյ v չիք աստուծոյ t զի փխ. և (հոտոտեցաւ) u չիք և v յոտոտեցաւ ô հոտեցցաւ (b հաստատեցաւ) փխ. հոտոտեցաւ ôbe glq տէրն

9 eg անուշից այսպէս պարտ է

10 û չիք հարցումն... պատասխանի բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ զարձեալ ասէ առաքեալն փփ. հարցումն... պատասխանի e հարց w չիք հարցումն befqw ժողովրդականացն fg յեկեղեցոջ bq յեկեղեցոջն

12 w զարձեալ ասէ առաքեալն փխ. պատասխանի ô որժամ Ghou չիք ի lr չիք մի CGHhlmnopsw ժողովեսցին D ժողովեցին ուրիշներ ուղղել են ժողովեսցին OWdi ժողովեցին Y ժողովիցիք ô ժողովին k ժողովեսցեն U ժողովեսցի befgq ժողովին (bq ժողովուրդքն) փխ. ի մի վայր ժողովիցին befghloq հաւատացեալք GIJôûhlou աղաւթս (նաև աղօթս) Un յաղօթսն befgq չիք յաղաւթս

13 CDGHeg ի տան IJeh ի տունն bq ի տանն O յաստուծոյ OW զայս փխ. զայլ w մի ինչ խօսեսցին GO W խօսիցեն abcdefghiklmopqrstu խաւսեսցին (նաև խօսեսցին v խօսիցին ուղղված է խօսեսցին ô զաղօթս befgq յաղաւթս (eg աղօթս) աստուծոյ մի

ղուխն, մի՛ քրթմնջեսցեն ընդ միմեանս, այլ կացցեն ընդ արեւելս, ձեռս ի վեր ամբարձցեն, խնդրելով զարդարանալ եւ արքայութեան արժանի լինել, եւ բարութեանցն որ անդն է պատրաստեալ արժանանալ։

ՉԼԹ (ՉԼԳ) Ժ. Հարցումն. Եթէ ոք ագիտութեամբ ձեռնադրեսցէ քահանայ զանարժան ոք եւ յետոյ յայտնեսցի, զի՞նչ արժան է առնել։

Պատասխանի. Թէ ձեռնադրեսցէ զոք եպիսկոպոսն քահանայ կամ սարկաւագ, եւ յանցանք ինչ լինիցին առ նմա՝ որպէս է մարդոյ՝ զինչ եւ է աղտեղութեամբ, շնութեամբ կամ գողութեամբ կամ սպանութեամբ, եւ ի ժամ ձեռնադրութեանն չգիտաց ոք, եւ ապա յետոյ ինքն զղջասցի կամ զինչ եւ իցէ պատճառմնաւք յայտնին, ոչ կարէ նա սպասաւորու-

1 Yt և մի (քրթմնջեսցեն) l քրթմնչեսցեն M քրդմնջեսցեն Y քրտմնջեսցեն ô որթմնջեսցեն cd քրթմնջեն q քրթմնճեսցեն befgq և մի ընդ միմեանս նայիցեն (f նայեսցին) այլ կացցեն (f կայցեն q կացեն) AB այդ p կայցեն l չիք ընդ (արեելս) IJOWûdekmns յարեելս befgq և (bfq չիք և) զձեռս

2 befgq ի վեր ամբարձեալ (b համբարձեալ) CEHOWw համբարձցեն Y անբարձցեն Wr ամբարձեն d ամբարձին t ամբարձեալ u ամբարձցին ô խնեբելով bq խնդրելով խնդրեսցեն փխ. խնդրելով hlou զարդարանալն befgq զարդարութիւն H արքայութիւն QY արքայութեանն befgq և զարքայութիւն (f արքայութեանն) արժանանալ զոր պատրաստեաց աստուած փխ. արքայութեան արժանի լինել... պատրաստեալ արժանանալ՝ տող 3-րդ

3 ô լինիլ ps լինին ô չիք (լինել) և Yôirt բարութեանց lou բարեացն km նորա փխ. որ Yôûdhkmst անդ է p չիք է, արժանան

4 b-ում հարցը բավականին ընդարձակ է՝ հարց եթէ ոք ագիտութեամբ ձեռնադրեսցէ քահանայն և յետոյ յայտնեսցի զինչ է արժան առնել՝ բեմին սպասաւորութիւն առնել կալ ի պատուի միայն բեկեալ սրտիւ մինչև յաւր մահուան իւրոյ û չիք հարցումն... պատասխանի՝ տող 6-րդ բացի efgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ զարձեալ աւէ առաքեալն (G առաքեալն աւէ) փխ. հարցումըն... պատասխանի՝ տող 6-րդ e հարց w չիք հարցումն, ձեռնադրեցաւ f ձեռնադրեսցի g քահանայ կամ սարկաւագ w չիք զանարժան

5 w չիք ոք q է արժան

6 w զարձեալ աւէ առաքեալն փխ. պատասխանի ûbefgqt եթէ b ագիտութեամբ ձեռնադրեսցէ Yôbefgq ոք ûbefgkmpqsu եպիսկոպոս Y զեպիսկոպոսն

7 ou սարկաւագն ps սարկաւագաց k mp չիք և ôegkmps անցանք q անցանքն befgq չիք ինչ, լինի O լիցին n լինիցին ձախ լուսանցքում l լինիցի U չիք լինիցին befgq նա փխ. նմա irt չիք առ նմա befgq չիք որպէս է մարդոյ զինչ և է ôû չիք է (մարդոյ) acdhiklmoprstuvw որպէս և է

8 Y է և befgq շնութեան կամ գողութեան (f գողութեամբ) կամ (b և կամ) այլ ինչ (f զինչ) աղտեղութեան (q աղտեղութեամբ ûp և փխ. կամ (գողութեամբ) r բսպաննութեամբ befgq չիք սպանութեամբ

9 FIMSXWôûhlnopqu ձեռնադրութեան d ձեռնադրութեամբ r ձեռնադրութիւնն KLRXû չի գիտաց Vô չգիտացաք befgq և վկայեաց ոք (bq սրբ) ոչ փխ. ոք Vô չիք ոք q յինքն OVYW ինքն յետոյ ô չիք յետոյ, զինքն Y զղջացեալ befgq զղջացաւ

10 befgq և կամ պատճառանաւք ինչ իրքն (eg իրք) յայտնեցաւն (bg յայտնեցաւ) hlou և կամ (զինչ) o և կամ կրկնված է ô յայտնեն t յայտնեսցի befgq այլ սպասաւորութիւն

թիւն առնել սեղանոյն, եւ ոչ պատարագ մատուցանել, այլ արտաքոյ ապաշխարել զյանցանս իւր զԲԺ ամ, ապա որ ինչ արժանն է շնորհել՝ առաջի ներքոյ բեմին սպասաւորութիւն առնել եւ կալ ի պատուի միայն բեկեալ սրտիւ մինչեւ յաւր մահուան իւրոյ։

Չխ (ՉԼԴ) ԺԱ. Հարցումն. Եթէ ձեռնադրեցաւ ոք եւ յետոյ գարշեցաւ, զի՞նչ արժան է առնել։

Պատասխանի. Իսկ եթէ ձեռնադրեսցէ զոք եպիսկոպոսն, եւ մարդն ուղիղ էր, ապա շնացաւ կամ գողացաւ կամ այլ ինչ վատթար գործեաց, այնպիսին ամենեւին բարձցի ի քահանայական շնորհէն, եւ ձեւն եւ նշանն. քանզի անհնար է նմա այլ քահանայանալ, այլ արտաքոյ ապաշխարել ԺԵ ամ. ապա յորժամ եկեղեցւոյ արժանանայ եւ հաղորդութեան

1 befgq սեղանոյ (g սեղանս) t առնել սպասաւորութիւն Y սպասաւորութեանն Mû սեղանունոյն befg q կամ փխ. և p չիք և befgq չիք ոչ hlou պատարագս AB այգ befg q արտաքոյ եկեղեցւոյ ապաշխարել

2 p ապաշխարեսցէ Dôdeklmps զանցանս ahioruv զյանցանսն IJKLM OPQRSTVXZil զժբ-ան ô զբժ-ն û բժ ahkmopsuv զժբ bdefgq ժբ W երկոտասան n զերկոտասան r ըզերկոյ տասան ամին t զամս բժ-ան bdefgq և ապա befgq զոր BCDE FGHIJKLMOQRSTUXYZWôûdh iklmnoprstu արժան է befgq մարթի փխ. արժանն է

3 R յառաջի befgq նմա փխ. առաջի kmps ի ներքոյ առաջի բեմին (km s բեմբին) w նմա առաջի befgq ի ներքոյ l ներքս OW բեմին ապա սպասաւորութիւն b չիք բեմին սպասաւորութիւն... մահուան իւրոյ՝ տող 4-րդ efgq չիք և G ի պատուի Dacdhiklmoprstuv ի պատիւ w ի պատուին hlouw չիք միայն

4 GKLQZmqs աւր IJMORSYôûkp օր Wdirtw ցօր achouv ցաւր ô մահուն

5 û չիք հարցումն եթէ... պատասխանի իսկ. բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ դարձեալ առէ առաքեալն փխ. հարցումն... պատասխանի w չիք հարցումն e հարց թէ եթէ f և ապա յետո bq է արժան

7 w դարձեալ առէ առաքեալն փխ. պատասխանի Y թէ իսկ cp թէ t չիք եթէ befgq չիք իսկ եթէ ձեռնադրեսցէ զոք եպիսկոպոսն և ô ոք R որք փխ. զոք û եպիսկոպոս l զեպիսկոպոսն

8 befgq եթէ ուղիղ էր մարդն և ապա (eg չիք ապա) յետոյ շնացաւ lp է փխ. էր Un և ապա r յետոյ փխ. ապա OWr և փխ. կամ (գող.) X չիք կամ գողացաւ BCDEH չիք այլ deq վաթար g վաթթար t վատթարութիւն RXYD գործոց

9 egq այնպիսոյն t ամենեւիմբ Hbcd չիք ամենևին RXY բարձցի ի նմանէ քահայանական շնորհն hlou ի բաց բարձցի egq բարձի f չիք ի, քահանայութեանն begq ի քահանայութեան շնորհացն Z շնորհին û շնորհէ f շնորհն hlou նշան B շնանն փխ. նշանն

10 ô տան զի փխ. քանզի acdhklmop rsuv անհնարին է befgq այլ քահանայանալ նմա AB (նմա) այգ CD քահանանալ ô քահանայեանալ l չիք քահանայանալ B այգ (արտաքոյ) befgq արտաքոյ եկեղեցոյն (f յեկեղեցոջն g եկեղեցին) ապաշխարիցէ (bq ապաշխարելոց է) նայ (efgq չիք նայ) ժե ամ

11 d ժե ամ ապաշխարել BCDEFGH եժ hu ժէ W տասն և հինգ t զամս ժե ô որժամ hlou յայնժամ փխ. յորժամ G յորժամ ուրիշներ ուղղել են յայնժամ bdefgpq չիք յորժամ CD Hackmps եկեղեցոյ ln յեկեղեցւոյ d յեկեղեցոյ b յեկեղեցոյն eq եկեղեցոյն f յեկեղեցոջն g եկեղեցուն hioru եկեղեցի KLMQRSTXYôl չիք եկեղեցւոյ Gbefgq արժանանալ S յարժանանայ K արժանան այլ և հաղորդութեան Yr հաղորդութեամբ km հաղորդութեանն

սուրբ պատարագին, ընդ այլ զինուորսն կացցէ յեկեղեցւոջն եւ անհնար լիցի նմա այլ ի բեմ ելանել կամ կարդալ կամ սաղմոս ասել՝ մինչեւ յաւր մահուան իւրոյ, քանզի պղծեաց նա զսուրբ ամուսնութիւնն եւ առ ոտն կոխեաց. մի՛ համարձակեցուսցէ եպիսկոպոսն, քանզի չէ հնար նմա այլ քահանայ լինել:

(ՁԼԵ ԺԲ.) Իսկ եթէ յանդգնեալ եպիսկոպոսն վասն կաշառոյ կամ վասն բարեխաւսութեան կամ վասն մերձաւորութեան հրաման տացէ այնպիսւոյն քահանայութեան, տացէ վրէժս յաւուրն դատաստանի յաններելի տանջանսն:

ՁԽԱ (ՁԼԶ ԺԳ) ԺԲ. Հարցումն. Ամուսնացեալ քահանայ որ կամի պատարագ մատուցանել, ո՞րպէս պատրաստեսցէ զինքն:

Պատասխանի. Ամուսնացեալ քահանայք յորժամ զսուրբ պատա-

1 GHh պատարագն befg խորհրդոյն (q խորհրդոյն) փխ. պատարագին hlouw և ընդ befgq չիք այլ OWô bq զինուորս û զինուորս LPQTl կացէ CDGHVYabfgkmqs յեկեղեցոջն ô եկեղեցոջն û յեկեղեցւոջ c յեկեղեցին befgq զի փխ. և

2 OW իցէ (befgq է) փխ. լիցի begq չիք նմա այլ t նորա փխ. նմա fp չիք այլ OYWôhchq ի բեմն d ի բեմըն KSô մտանել փխ. ելանել Hûacdfkmps սաղմոսել (b աղերսել) փխ. սաղմոս ասել f մինչ

3 Iôû որ Q աւր Lacdhklmos ցաւր efgprtuvw ցօր AFKLMPQRSTUX Zn մահուանն befgq չիք նա ôû սուրբ IJQSVûdn ամուսնութիւն ô զամուսնութիւն befgq ձեռնադրութիւնն փխ. ամուսնութիւնն Y առն Q առաւաւտն փխ. առ ոտն

4 DGH ոտս eg յոտն Y չիք ոտն û համարձակեսցէ bq համարձակեցուցանէ ô զեպիսկոպոսն bdq եպիսկոպոս t քան չէ փխ. քանզի Z չիք հնար bfpqs նմա հնար

5 Ebeg չիք այլ ô մտանել ի քահանայութիւն փխ. նմա այլ քահանայ լինել d քահանայալ p քահանայնալ i լինի rt լինիլ dp չիք լինել

6 befgq ժբ հոդվածը միացված է նախորդ՝ ժա հոդվածին c թէ Qôl անդգնեալ bq յանդգնել eg անդգնել եպիսկոպոսացն KLMQSTX կաշառուոյ begq կաշառի l կաշառոց p կաշառոց u կաշառացն r չիք վասն (բարեխաւսութեան) bq չիք կամ վասն բարեխաւսութեան Y բարեխաւսութեանն ef բարէխօսութեան c բարեխաւսելոյ

7 K չիք վասն (մերձաւորութեան) Y մերձաւորութեանն H հրամ[ան?] bq հրամանացուցէ (eg հրամանեցուցէ) փխ. հրաման տացէ BEF ôav տայցէ CGHYWôûacdhklmort uv այնպիսոյն D այնպիսոյ ps յայնպիսոյն befgq նմա փխ. այնպիսւոյն

8 QY քահանայութեանն befg քահանայանալ q քահանալ E տացէ (befgq կրեսցէ) փխ. տացէ L վրէժս տացէ ûkmps վրէժ befgq նա զվրէժ ô աւուրն CDGHadiklmr դատաստանին IJKLMQRSTXYZôû աններելի do յաներելի u յայններելի փխ. յաններելի du տանջանս r տանջանացն eg աններելի տանջանսն աններելի

10 F ժբ հոդվածն ընդօրինակված չէ և տեղը բաց է թողնված û չիք հարցումն... պատասխանի. բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը դարձեալ ասէ առաքեալն (a առաքեալ) փխ. հարցումն... պատասխանի՝ տող 12-րդ be հարց w չիք հարցումըն begq քահանայն (eg քահանայ) որպէս պատրաստիցէ որ կամի պատարագ մատուցանել w որպէս պատրաստեսցի պատարագ մատուցանել փխ. որ կամի... զինքն

12 w դարձեալ ասէ առաքեալն փխ. պատասխանի W ամուսնացուցեալ CGk քահանայքն befgq քառասուն (f երկու) աւուրս հրաժարեսցէ ի կնոջէն և ապա մատուսցէ պատարագ (q պատարագս) փխ. ամուսնացեալ քահանայք... ցմատուցման աւրն՝ էջ 31 տող 2-րդ ô որժամ û սուրբ Uûnps պատարագ

բազն մատուցանել կամին, զերիս աւուրս հրաժարեսցեն ի կանանց իւրեանց ցմատուցման աւրն. զի եթէ զհաց զառաջաւորութեան ոչ ետ քահանայն առանց քննելոյ եւ զսրբութիւնն գտանելոյ, ո՞րչափ եւս առաւել՝ որ զայս երկնաւոր պատարագս մատուցանեն, պարտին սուրբ լինել եւ պատրաստս որպէս Աստուծոյ սպասաւորս, ահիւ կաւլ եւ դողութեամբ, զի արժանի լիցին անմահ կենացն։

ՉԽԲ (ՉԼԷ ԺԴ) ԺԳ. Հարցումն. Անձամբ քահանայ ո՞րպէս արասցէ։

Պատասխանի. Եթէ ոք կուսութեամբ քահանայութիւն ընկալեալ է՝ այնպիսին տքնող լիցի, պահող. յորում աւուր զսուրբ պատարագն մատուցանել կամին՝ պատրաստ լիցին զգիշերն ամենայն տքնել սուրբ խորհրդով առանց ամենայն կեղծաւորութեան, զի ընդ Աստուծոյ ի խորհուրդ մտանէ։

ՉԽԳ (ՉԼԸ ԺԵ) ԺԴ. Հարցումն. Եթէ արժա՞ն է քահանային երդնուլ։

1 tv *կամիցին* M *զեօթն* (d *զխ*) փխ. *զերիս* CDEGHSYôlotw *հրաժարեսցին* ôhou *ի կանանցն* ô չիք *իւրեանց*

2 t *մինչև ցմատուցման* c *մատուցմանց* hkms *մատուցման* G *ցմատումն* ուրիշներ ուղղել են *մինչև ցմատուցումն* U *օր* n *իւր* փխ. *աւրն* e չիք *զի*, *զեթէ* ûcgp *թէ* B CDEGHbefgqt *զհացն* MVY *զառաջաւորութեանն* Wbfq *առաջաւորութեան* cd *զառաջաւորութեանց* befg *չետ* Y *եղ* r *քահանայ*

3 befgq *քննութեան* U չիք *և զսրբութիւնն գտանելոյ* IJMSYWôûhlou *զսրբութիւն* R *զըսրբութիւնս* c *զսրբութիւնսն* bq *զսրբութեան* eg *սրբութիւնն* d *սրբութիւն* kmps *ոչ գտանելոյ* bq չիք *եւ*

4 d չիք *որ* befgq չիք *զայս*, *զերկնաւոր պատարագն* (b *պատարագս մատուցանէ* w *պատարագ* ôr *մատուցանին* ht *մատուցանելն* befgq *պարտ է* LMQRSTXYZ *սուրբս* D չիք *սուրբ* C չիք *սուրբ* տողամեջ ավելացրել են ուրիշներ G չիք *սուրբ* աչ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ ôt *լինել*

5 IJOWûabcefglnopqstv *պատրաստ* ô *պարաստս* befgq *որպէս և* e *յաստուծոյ* t *սպասաւոր աստուծոյ* f *իսկ սպասաւոր* ô *սպասաւորիլ* bd eghlopqrsu *սպասաւոր*

6 befgq *զի պսակացն արժանի լիցի* d *արժանին* KLMQRSTYZdhiklmorst uv *լինիցին* befgq *և անմահ* K *յանմահական* LMQRSTXYZôm *անմահական* dl *կենաց* v *ամենայն կենացն*

7 w չիք *հարցումն* բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *հարցումն..*, *պատասխանի* be *հարց* b *որ* փխ. *որպէս* w չիք *պատասխանի*

8 բացի uôacdhiklmnoprstuv-ից մնացած ձեռ-երը *և եթէ* km չիք *ոք* i *զքահանայութիւն* befgq *եթէ կուսան քահանա ոք լինի* փխ. *եթէ ոք... ընկալեալ է* բացի acdhiklm oprstuvw-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *է* c *ընգալեալ*

9 BCDEFGHXacdkmpsv *տքնաւղ* (նաև *տքնօղ*) ô *տղնող* RXY *լիցին* bq *և լիցին* BCDEFGHXacdikmpsv *պահաւղ* (նաև *պահօղ*) TYbefghloq tu *և պահող* (Y*պահօղ*) IJKLMQRS TXYZô *որում* û *սուրբ* ô *պատարագ*

10 befgq *կամիցի* t *կամիցին* befg *պատրաստեսցէ* q *պատրաստեցէ* b efgq չիք *լիցին* JKSTZû *յամենայն* M *տղնել* 1 *տըքնող* U չիք *տքնել.. ամենայն՝* տող 11-րդ ô *սուրբ* կրկնված է

11 befgq *խորհրդով կատարեալ* (b *և կատարեալ*) *մտաւք* (G *մտօք*) *առանց* cdt չիք *ամենայն* J *կեղծաւորութիւն* L *կեղծաւորութեամբ* Y *կեղծաւորութեանն* befgq *քանզի* փխ. *զի*, չիք *ընդ* GIJKLMOPQRS TVXYZWôûabdeghiklmopqrstuvw չիք *ի* f *և* փխ. *ի* eg *խորհուրդն*

12 Y *մտանեն* W *մտանէ* կրկնված է ô *մատուցանէ* (bq *կատարէ և մտանէ* փխ. *մտանէ*

13 բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *հարցումն... պատասխանի* eg *հարց* w չիք *հարցումն* bfq *քահանայի* q *երդնուլն*

Պատասխանի. Քահանայ որ երդնուցու՝ ամենեւին մի՛ լիցի նմա ի քահանայութեան կալ, զի զբանն Աստուծոյ արհամարհեաց։

ՉԽԴ (ՉԼԹ ԺԶ) ԺԵ. Հարցումն. Ո՞րպես պարտ է քահանային լինել։

Պատասխանի. Արժան է քահանային աղքատասէր լինել, քաղցրաբան, խոնարհրդական, զմեղուցեալսն ուղղել ապաշխարութեամբ, պահաւք եւ աղաւթիւք, եւ զամենեսեան արքայութեան արժանացուսցէ, զի յերեւելն Քրիստոսի ամենեքեան առնուցուն զանթառամ պսակն, զոր անդն է պատրաստեալ։

ՉԽԵ (ՉԽ ԺԷ) ԺԶ. Հարցումն. Որ հաւատացեալ եւ մկրտեալ է, եւ անկանի ի մեղս, զի՞նչ պարտ է առնել։

Պատասխանի. Որ միանգամ ի Քրիստոս մկրտեալ են՝ մի՛ երբեք լիցի նոցա անկանել ընդ մեղաւք, այլ աստուածահաճոյ վարել զկեանս իւրեանց՝ մի՛ շնալ, մի՛ գողանալ, մի՛ արբենալ, մի՛ երդնուլ, մի՛ բամ-

1 w չիք *պատասխանի* q *նմա չէ* (g *ամաչէ*) *արժան* փխ. *քահանայ որ... մի՛ լիցի նմա* t *ամենիւիմբ* c *մի՛ լիցի նմայ ամենևին* OW *ի նմա* t չիք *նմա* OWô չիք *ի*

2 JY *ի քահանայութեանն* dlo *ի քահանայութիւն* befgq *կալ ի կարգի քահանայութեան* BEûcdhit *կեալ* kmps չիք *կալ* W *զբան* hlmorsu *բանն* befgq *անարգեաց* փխ. *արհամարհեաց* M ուրիշներ շարունակել են *որպէս ասաց տէրն եղիցի ձեր այոն այո և ոչն ոչ* hlou *արհամարհեաց (*lo *արհամարեաց) նա*

3 բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ չունեն *հարցումն... պատասխանի* e *հարց* w չիք *հարցումն* b *լինել քահանային*, f *քահանայի*

4 w չիք *պատասխանի* befgq չիք *քահանային, աղքատ* ôrt *լինի* Q *քաղցրական* Y *և քաղցրաբան* hlou *ի քաղցրաբան* q չիք *քաղցրաբան* ավելացրել են ուրիշներ

5 û *և ի խոնարհրդական* befgq *զմեղուցեալն* cd *զմեղուցեալս* achiklmop rstuv *ուղիղ* փխ. *ուղղել* bq *յուղղել յապաշխարութեան* e *յապաշխարութեամբ* f *յապաշխարութիւն* F *ապաշխարու* K *պահաւք ապաշխարութեամբ*

6 befgq չիք *և (աղաւթիւք)* i *զամենայն* d *յարքայութեան* բացի FLJM QSVXWôûahiklmnoprstuv-ից մնացած ձեռ-երը *արքայութեանն* befgq *արժանաւոր կացուցանել արքայութեանն* ahiloruv *արժանացուցանէ* cdtw *արժանացուցանել* GIJKMQSTXZl *երևելն* R *երևելի* Yôûr *երևիլն* befgpq *յերևել* t *յերևիլն*

7 BCDEFGHbefgq չիք *ամենեքեան* befgq *առնուցու* D *զանթամ* ուրիշներ ուղղել են *զանթառամ* u *զանթառամն* f *զանթառամ փառաց պսակն* ô *զի* փխ. *զոր* OWût *անդ է* befgq չիք *զոր անդն է* ô չիք *անդն է*

8 befgq չիք *պատրաստեալ* ô *պատրաստեալ է սիրելեաց իւրոց* KLMQRST XYZ *պատրաստեալ սիրելեաց իւրոց*

9 hlou *dq* հողվածը դրված է ժէ-ի տեղը և ընդհակառակ û չիք *հարցումն... պատասխանի* w չիք *հարցումն* բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը *դարձեալ ասէ առաքեալն* (c *առաքեալ*) փխ- *հարցումն,.. պատասխանի* be *հարց* begq *հաւատացեալ է* w *հաւատացեալ է և մկրտեալ և* g չիք *է* w *անկանիցի*

10 w *արժան է* փխ. *պարտ է*

11 w չիք *պատասխանի* befgq չիք *որ միանգամ... մկրտեալ են* d *մկրտեալ<եալ> են* I *յերէք*

12 bq *լինիցի* DGHôrt *անկանիլ* cd *անգանել* ô չիք *ընդ, մեղս* A *այլ* h *աստուածհաճոյ* l *վարեալ* r *վարիլ* Zt *վարուք վարել*

13 Q *շնար, գողանար* S *կողանալ* Q *արբենար* befgq չիք *մի արբենալ* r *մի երդնուլ թէ սուտ և թէ իրաւ մի բամպասել* d *բամբասեր* ô *բանբասել*

բառնել, այլ որպէս Աստուծոյ իսկ ժողովուրդ առանց ամենայն կեղծաւորութեան։

Ձխջ (ՁխԱ ԺԸ) ԺԷ. Հարցումն. Որ շնայ զի՞նչ պարտ է առնել։

Պատասխանի. Թէ որ այր կամ կին քրիստոնեայ շնացաւ՝ արտաքոյ եկեղեցւոյ ապաշխարեսցեն զԴ ամս տքնեալ, պահեալ եւ աղաւթեալ, եւ լուծումն շաբաթու եւ կիւրակէի լիցի եւ ի տէրունական տաւնսն՝ մինչեւ ի կատարել երից ամացն. ապա ի չորրորդումն լիցի արժանի հաղորդութեան։ Եւ որ գողասցի ոք՝ զնոյն պատուհաս կրեսցէ։ Ապա եթէ ի մեղսն յաւելցեն, կրկին ապաշխարեսցեն։

Ձխէ (ՁխԲ ԺԹ) ԺԸ. Հարցումն. Որ ի շնալն հեղցէ զորդեծնութիւն, զի՞նչ պարտ իցէ առնել։

1 û *մի բամբասել մի պախարակել այլ* AB *այզ* W *աստուծոյ* փխ. *այլ* û *իսկ աստուծոյ* bq *ժողովուրդն,* չիք *ամենայն* efg *առանց աղտոյ լինել և* (ef չիք *և*) *առանց կեղծաւորութեան* IJLMY *կեղծաւորութեանն*

3 w չիք *հարցումն* û չիք *հարցումն... պատասխանի.* բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *զարձեալ ասէ առաքեալն* (c *առաքեալ*) փխ. *հարցումն... պատասխանի* e *հարց* begq *իցէ* փխ. *է*

4 w *զարձեալ ասէ առաքեալն* փխ. *պատասխանի* OWûdkms *եթէ* ô չիք *թէ ոք* U *որ* փխ. *ոք* DH *այլ* փխ. *այր* befgq չիք *թէ ոք այր կամ կին քրիստոնեայ շնացաւ* û *քրիստոնեայ*

5 adhiloruv *ապաշխարեսցէ յեկեղեցւոյ* (horu *եկեղեցոյ* l *յեկեղեցո*) CDHIJMYôbcefgkmpqs *եկեղեցոյ* GO *յեկեղեցւոյ* ûbcfqtw *ապաշխարեսցէ* eg *ապաշխարիցէ* Wadhilortuv *զերիս* ôûbefgq *զ ամ* (ôû *ամս*) w *տքնել* Q *տգնեալ* kmps *տքնել* (ms *տգնել*) *պահել* l չիք *տքնեալ* ô *պահօք* dh *պահաւք* t *տքնութեամբ պահօք* befgq *պահաւք և աղաւթիւք և տքնութեամբ* achkloruv չիք *և* (*աղաւթեալ*) d *աղաւթիւք* ôt *աղօթիւք* kmps *աղաւթել* (նաև *աղօթել*)

6 acdhlortuvw *ի շաբաթու* ô *շաբաթ* d *ի շաբաթ*-kms *շաբաթոյ* p *շաբա-<բա>թոյ* CDEGHIJKLMOPQRST VXYZWôegin *կիրակէի* U *կիրակի* bq *կիրակէին* acdhlortuvw *ի կիրակէի* (aovw *կիւրակէի* c *կիրակէ*) kms *միայն* փխ. *լիցի* befgpq չիք *լիցի* A-MO-TVXYZWûn չիք *ի* A-MO-Wôûin *ի* (Uôn չիք *ի*) *տաւնսն* (i *տօնս*) bdefghloqw *տաւնս* (նաև *տօնս*) u *տաւնսն* fegkmpqs *մինչ* Y *կատարել մինչև*

7 Yôa չիք *ի* (*կատարել*) p *ի կատարումն* t *ի կատարել* ô *կատարիլ* k mps *զ* t *զերից* DH *իրաց* փխ. *երից* ôû *ամաց* Ukmps չիք *ի* (*չորրորդումն*) d *ի չորրորդումն* befgq *ամաց և յամին չորրորդի հաղորդութեան արժանի լիցի* (b *հաղորդ կրեսցէ*) Y *հաղորդութեանն*

8 b չիք *և որ գողասցի... պատուհաս կրեսցէ* dhkou *որք* (l *որ*) փխ. *ոք* ûq չիք *ոք* v չիք *ոք* ավելացրել է գրիչը կարմիր թանաքով efgq *զգոյն* (l *զնայն*) փխ. *զնոյն* OW *պատոհասն* ô *զայս ապաշխարան կրեսցէ եթէ կրկին մեղանչեսցեն կրկին զամ ապաշխարեսցեն* փխ. *ոք զնոյն... կրկին ապաշխարեսցեն*՝ տող 9-րդ abcdefghilopqrtuw *թէ*

9 ûlefgpqst *ի մեղս* Un *աւելցեն* k *աւելան* mp *յաւելան* s *յաւելնան* t *յաւելցին* befgq *յամեալ իցէ* փխ. *յաւելցեն* DH *կիրակին* փխ. *կրկին* bq *ապաշխարեսցէ* egf *ապաշխարիցէ*

10 û չիք *հարցումն... պատասխանի.* բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *զարձեալ ասէ առաքեալն* (ct *առաքեալ*) փխ. *հարցումն... պատասխանի* w չիք *հարցումն* e *հարց* bw *ի շնանալն* befg *զորդէծնութիւնն* w *զորդեծնութիւն հեղուցու*

11 w *է* փխ. *իցէ* befgq *հրամայել* փխ. *առնել*

Պատասխանի. Թէ որ ի քրիստոնէից ի շնալն զորդեծնութիւնն հեղուցու եւ զԱստուծոյ երկիւղն ոչ ինչ համարի՝ զի մի՛ մարդկան յայտնեսցի, այնպիսին ընդ սպանողսն ապաշխարեսցէ բազում հառաչանաւք։

ՁԽԸ (ՁԽԳ Ի) ԺԹ. Հարցումն. Որ հեղու զինքն զի՞նչ պարտ է առնել։

Պատասխանի. Թէ որ անժուժկալաբար ըկէ զինքն եւ հոսումն արասցէ մարմնոյն, պիղծ է այնպիսին, ընդ շնացելոյն ապաշխարեսցէ. եւ եթէ յաւելեալ իցէ ի գործն՝ կրկին ապաշխարեսցէ, եւ այնպիսիքն ձեռնադրութեան մի՛ լիցին արժանի։

ՁԽԹ (ՁԽԴ ԻԱ) Ի. Հարցումն. Որ ընդ արուի պղծի՝ զի՞նչ առնելի է այնպիսին։

Պատասխանի. Թէ որ պղծի ընդ արուի, պիղծ է այնպիսին. զամե-

1 w *դարձեալ սոէ առաքեալն* փխ. *պատասխանի* OWûckmps *եթէ* s *ո* փխ. *որ* l չիք *ի (քրիստ.)* hu *ի քրիստոնէից* kmps չիք *ի (շնալն),* *շնացեալ* acdirv *ի շնացեալն* hu *ի շնանալ* ûo *ի շնանալն* befgq *որ ի շնալն զորդէծնութիւնն* (b *զորդէծութիւն*) *հեղուցու զի մի մարդկան յայտնեսցի և զաստուծոյ երկիւղն առ ոչինչ համարի այնպիսին* (bq *այսպիսին*) *ընդ սպանօղսն* (b *սպանողս* fq *սպանողսն*) *ապաշխարեսցէ* (eg *ապաշխարիցէ*) *բազում հառաչանաւք* փխ. *թէ որ ի քրիստոնէից... բազում հառաչանաւք՝* տող 3-րդ ILMOQSTXYZWôûdkl mpsu *զորդէծնութիւն* KR *զորդէծնութեան* H *հեղուցու*

2 EJû չիք *և* ACDGHuv *երկիւղն* BEF klmops *երկեղն* h *զերկիւղն* h *համարի* t *համրիցի* ô *համարեսցի* փխ. *յայտնեսցի*

3 Hk *յայնպիսին* cd *նոյնպիսին* փխ. *այնպիսին* ô *այլ ընդ* XYtv *սպանօղսն* cnr *սպաննողսն* h *սպանանեալսն* ou *սպանանողսն* ô *ապաշխարեսց* Y *բազում արտասուօք և հառաչանօք* X *հառաչանօք*

4 w չիք *հարցումն* û չիք *հարցումն... պատասխանի.* բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *դարձեալ սոէ առաքեալն* փխ. *հարցումն... պատասխանի* e *հարց* begq *առնիցէ* (fw *առնելի է*) փխ. *պարտ է առնել*

5 w *դարձեալ սոէ առաքեալն* փխ. *պատասխանի* befgq *պիղծ է այնպիսին ընդ շնացողս* (eg *շնացօղսն*) *ապաշխարեսցէ* (eg *ապաշխարիցէ* f *ապաշխարեցէ*) *և թէ* (f *եթէ*) *յամէ կրկին ապաշխարեսցէ* (bq չիք *և թէ... ապաշխարեսցէ*) *և ձեռնադրութեան արժանի մի եղիցի* փխ. *թէ որ՝ անժուժկալաբար... ձեռնադրութեան մի լիցին արժանի՝* տող 8-րդ R *արժուժկալաբար* i *ըլկեսցէ* R չիք *և*

6 kmps *մարմնոյ իւրոյ պիղծ է* ô *պիղծ է* կրկնված է IJôûacdhilortu w *շնացողսն* dv *շնացաւղսն* Ukm *շնացելոցն* ps *շնացելոց* ô *ապաշխարեսցէ*

7 h չիք *և (եթէ)* H չիք *և եթէ յաւելեալ... կրկին ապաշխարեսցէ* ավելացրել են ուրիշներ աջ լուսանցքում Qim չիք *և եթէ յաւելեալ... կրկին ապաշխարեսցէ* IJdlotu *թէ* ô *կրկին գործեսցէ* փխ. *յաւելեալ իցէ ի գործն* k *յաւել իցէ* hlou չիք *ի* Y *ապաշխարեսցեն* d *ապաշխարիցէ* Y չիք *և, այնպիսին*

8 GH *ձեռնադրութիւն* XY *ձեռնադրութեանն* hloru *լիցի* ôd *արժանի* (d *արժան*)*.* *մի լիցին*

9 w չիք *հարցումն* û չիք *հարցումն..* *պատասխանի.* բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *դարձեալ սոէ առաքեալն* (c *առաքեալ*) փխ. *հարցումն... պատասխանի* eg *հարց* f *ընդ* կրկնված է w *արժան է առնել* փխ. *առնելի է այնպիսին*

10 w *դարձեալ սոէ առաքեալն* փխ. *պատասխանի* Iûadkmprstv *եթէ* i *զոր* Z չիք *որ* IJ *պղծիցի* (*ընդ*) û *պղծեսցի* befgq չիք *թէ որ պղծի ընդ արուի պիղծ է այնպիսին* Y *պղծէ*

նայն աւուրս կենաց իւրոց. ապաշխարեսցէ արտաքոյ եկեղեցւոյն, եւ ի ժամանակի որոշմանն հաղորդեսցի։

ՉԾ (Չխե ԻԲ) ԻԱ. Հարցումն. Եթէ ամուսնացեալքն շնան՝ զի՞նչ արասցուք։
Պատասխանի. Թէ որ առնակին իցէ եւ շնացաւ, ԺԲ ամ ապաշխարեսցէ արտաքոյ՝ արտասուաւք զամենայն սրբապահս. յետ Զ ամի անցանելոյ շաբաթու եւ կիւրակէի եւ ի տէրունական տաւնս լուծումն արասցէ եւ ի տարւոյն զերրորդ մասն պահեսցէ, եւ ապա մտցէ յեկեղեցի եւ հաղորդեսցի։

ՉԾԱ (ԻԳ) ԻԲ. Հարցումն. Կախարդի՝ զի՞նչ արասցուք։
Պատասխանի. Կախարդի՝ ուրացողի կանոնք եղիցին ի վերայ։

1 L չիք *աւուրս* t *իւրեանց* HOPQ *ապաշխարհեսցէ* KL *ապաշխարեաց* ô *ապաշխարեսցի* g *ապաշխարիցէ* t *ապաշխարեսցեն* L *արտաքւոյ* d *արտաքու* HYbcdhiklmoprsuv *եկեղեցոյն* ôfg *եկեղեցոյ* Q *յեկեղեցւոյն* eq *եկեղեցւոյ* v *և ի* կրկնված է hou չիք *ի*
2 hou *ժամանակս* l *ի ժամանակս* Yû u *որոշման* befgq *իւրոյ որոշմանն* (bq *որոշման*) t *հաղորդեսցին*
3 w չիք *հարցումն* û չիք *հարցումն*.. *պատասխանի*. բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *զարձեալ ասէ առաքեալն* (c *առաքեալ*) փխ. *հարցումն*... *պատասխանի* e *հարց* efg w *ամուսնացեալք*
4 w *զարձեալ ասէ առաքեալն* փխ. *պատասխանի* ô չիք *թէ* CDhlou *ոք* փխ. *որ* t չիք *որ* G չիք *թէ որ* ավելացրել են ուրիշներ ô *առնայկինից* l *առնակինն* befgq *արտաքոյ եկեղեցոյ* (eg *եկեղեցոյն*) *ապաշխարեսցեն* (g *ապաշխարիցեն*) *ժբ* (b *բժ-ան*) *ամ արտասուօք զ ամ աւրէնս մի՛ առցեն և զմի մասն կերիցեն զտարոյն և զշաբաթն* (f *զշաբաթ*) *և զկիրակէ* (e *զկիրակէի* f *զկիւրակէ*) *և զտէրունական* (f *զտէրունեան*) *տաւնս և զերիս մասն պահիցեն և ապա մտցեն* (b *մտիցեն*) *յեկեղեցի* (g *յեկեղեցին*) *և հաղորդեսցին* փխ. *իա* հոդվածի պատասխանը՝ 4-րդ տողից մինչև 8-րդ տողը BCFGH *բժ* i *բժ-ան* W *տասներկու* ô *ժե* փխ. *ժբ*, *ապաշխարիցէ* u *ամբաշխարեսցէ* v *ա[պ]աշխարիցէ*
5 n *արտաքւոյ* p չիք *արտաքոյ* ô *արտասօք* û *արտասուօք* t *եկեղեցւոյն* փխ. *արտասուաւք* achilortuw *սրբապահ* BCDEGHkmps *և յետ* ô *ետ* Y չիք *յետ* ADUWacit *վեց* a *զամենայնի* փխ. *զ ամի* D չիք *ամի* ավելացրել են ուրիշներ KLMQRS TXYZ *անցանել* ô *անցանելն* ou *անցցանելոյն* p *անցելոյ* t *անցանելոյն*
6 MQtw *ի շաբաթու* ckmps *շաբաթի* ôd *շաբաթ* ôw չիք *և, կիրա* [*կէի*?] BCDEFGHIJKLMOPQRSTVXYZ Wcdhikmsuv *կիրակէի* Un *կիրակի* û *կիւրակէ* t *և ի կիրակէի* O չիք *ի* (*տէրունական*) CDHcdhiklmopr stuvw *տաւնսն* (նաև *տօնսն*) IJ *տօն* û *տօնի* Ga *տունսն* փխ. *տաւնս* d *լուծմունս*
7 Y չիք *ի* (*տարւոջն*), *տարոջ* CDG HVôdmps *ի տարոջն* MQ *ի տարւոջն* ûiltv *ի տարւոջ* achou *ի տարոջ* ô *զերորդ* û *երորդ* AP *մասնն* ô *պասեսցէ* JKLRSTXZûk mps *եկեղեցի* Y *եկեղեցին* dhlou *յեկեղեցին* ô *եկեղ<եղ>եցի*
8 k *և ի հաղորդեսցի*
9 w չիք *հարցումն* kmps *զարձեալ ասէ առաքեալն* փխ. *հարցումն*... *պատասխանի*. բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *հարցումն*... *պատասխանի* e *հարց* bq *կախարդս* eg *զկախարդս* eg *զինչ արասցուք և կամ որպէս*
10 w չիք *պատասխանի* Y *կախարդ* GH Yhilortu *և ուրացողի* kmps *մի կանոն* RX *այդ եղիցի* v *եկեղեցի* փխ. *եղիցին* c *ի վերոյ* û *որպէս ասացաք ի ներքո 24 գրեալքն* փխ. *ի վերայ* bfq *ուրացողին ապաշխարանքն* (f *ապաշխարութիւնն*) *եղիցի* (eg *ընդ ուրացողսն ապաշխարեսցէ*) փխ. *կախարդի*... *եղիցին ի վերայ*

ՋՃԲ (ԻԴ) ԻԳ. Հարցումն. Որ շնայ եւ զմանուկն սպանանէ՝ զի՞նչ արասցուք։

Պատասխանի. Որ շնայ եւ զմանուկն սպանանէ՝ ցաւր մահուան իւրոյ ապաշխարեսցէ, եւ ի վախճանին հաղորդեսցի։

ՋՃԳ (ՋԽՁ ԻԵ) ԻԴ. Հարցումն. Զչորեքշաբաթ եւ զուրբաթ ո՞րպէս արժան է պահել։

Պատասխանի. Արժան է քրիստոնէից զուրբաթ եւ զչորեքշաբաթ պահել եւ աղաւթել, զի աւուրք չարչարանաց Տեառն մերոյ են, տրտում արտասուաւք յիշելով զնորա խոնարհութիւնն, եւ գոհանալով զնմանէ, որ եկն եւ փրկեաց զմեզ իւրովք չարչարանաւքն. պահել մինչեւ ցինն ժամն։

ՋՃԴ (ՋԽԷ ԻԶ) ՙԻԵ. Հարցումն. Ո՞րպէս կատարեսցուք զպատուածային տաւնսն։

1 w չիք հարցումն բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն հարցումն.. պատասխանի eg հարց bq մանկունս f զմանուկս b լինիցի փխ. արասցուք W արասցուք այնպիսւոյ

2 w չիք պատասխանի abcdefghiloqr tuvw ձեռագրերում այս՝ իգ հոդվածը դրված է իդ-ի տեղը և հակառակ J սույն հոդվածը գրված է ձեռ-երի ներքևի լուսանցքում û զըմանուկս G սպանէ befgq զամենայն աւուրս կենաց իւրոց ապաշխարեսցէ և ի (eq չիք ի) վաղճանի (f վախճանին g վաղճանին) հաղորդեսցի փխ. որ շնայ և զմանուկըն... և ի վախճանին հաղորդեսցի՝ տող 3-րդ ôcdkmnprst մինչև ցաւր (nrt յաւր ô օր) v մինչ յօր, մինչ -ն ավելացրել են ուրիշներ Uahouw յաւր i ցօր o մահուն akmprstv մահուանն

3 Y չիք իւրոյ ô ապաշխարեսցի cd ապաշխարիցէ CDGH չիք և ի Q չիք ի HQ վաղճանին IJMTINRS ի վաղճանին dt ի վաղջանին h ի վախճանի lou ի վաղճանի ô ի վաճանին հաղորդեսցի օրինաց

4 w չիք հարցումն բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն հարցումըն... պատասխանի e հարց bq զչորեքշաբաթն, զուրբաթն

6 w չիք պատասխանի befgq արժան է պահել և աղաւթել զի աւուրք չարչարանաց են փրկչին մերոյ տրտմել և (efg չիք և) արտասուել յիշել զնորա կամաւոր խոնարհութիւնն (bq չարչարանքն զխոնարհութիւնն) և գոհանալ զնմանէ որ եկն և փրկեաց (e փրկեացն) զմեզ իւրով չարչարանաւք (eg չարչարանօքն) պահեալ լիցի մինչև ցինն (b ցյինն) ժամն փխ. արժան է քրիստոնէից... մինչև ցինն ժամն՝ տող 6-րդից մինչև 10-րդ՝ իդ հոդվածի պատասխանը. l ձեռագրում իդ հոդվածը միացված է իբ հոդվածին ô քրիստոնէի, չորեքշաբաթ km զչորեքշաբաթի ps զչորեքշաբաթին

7 KLMQRSTXYZ և զի (աւուրք) Z աւուրքք W աւուր K չարչարանանաց acdhilortuvw են (r է) տեառն մերոյ (v մերում rt չիք մերոյ) ô չիք են c տրտմութեամբ kms տրտմել p չիք տրտում

8 p չիք արտասուաւք Y և արտասուօք ô արտասօք û արտասուոք ks արտասուել ôklmos յիշել h լինել (u շինել) փխ. յիշելով kmps զնորա վասն մեր զխոնարհութիւնն IKLM QRSTVXZWôûcn խոնարհութիւն O խոնարութիւնն w զխոնարհութիւն d խոնարհութեամբ hu զըխոնարհութիւնն kmps գոհանալ

9 km փրկեացն Wûkmps իւրով ô իւրօք Yhlouw չարչարանաւք (նաև չարչարանօք) V չարչարանովքն i դինն kmps ցթ ժամն և ապա ճաշակել

11 w չիք հարցումն û չիք հարցումն.. պատասխանի բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը՝ դարձեալ (kmps սուրբ փխ. դարձեալ) ասէ (c չիք ասէ) առաքելին (c առաքեալ) փխ. հարցումն... պատասխանի e հարց f տաւնս w տօնից կարգս փխ. տաւնսն

Պատասխանի. Յորժամ զտէրունական տաւնսն կատարեն հաւատացեալքն՝ նախ յառաջ պահեսցեն շաբաթ մի ի պատիւ եւ ի սպաս տաւնին եւ ապա տաւնեսցեն։

ՉԾԵ (ՉԽԸ ԻԷ) ԻՁ. Հարցումն. Զսուրբ Քառասներորդ ո՞րպէս արժան է պահել։

Պատասխանի. Զսուրբ Քառասունսն պահեսցեն հաւատացեալքն սրբութեամբ, ուրոյն զշաբաթ եւ զկիւրակէ, եւ յորժամ յաւր չարչարանաց Տեառն գայցեն, տքնեսցեն եւ անդադար աղաւթեսցեն, ժպիտ մի՛ ումեք եղիցէ յայն աւուրսն, այլ արտասուս ըստ Տեառն մերոյ. եւ ապա զկենարար պասեքն արասցեն ցնծալով ընդ յառնել Տեառն մերոյ, աղաւթիւք փառաւորել զնա՝ որ փրկեաց զմեզ յարութեամբն իւրով եւ ետ մեզ երգակից լինել վերնոցն։

1 w դարձեալ առաքելոյն աւէ փխ. պատասխանի S որժամ defgq չիք յորժամ... հաւատացեալքն p զտէրունա[կա]ն OW տօնն û տօնս

2 R առաջ befgqt չիք յառաջ Q պահեսցեն յառաջ U չիք շաբաթ մի u չիք ի (պատիւ) befgq ի պատիւ տաւնին (g տօնին) և ի սպաս A ցի (BCDFGH յի) փխ. ի (սպաս) ô չիք ի (սպաս) k չիք սպաս 1 տաւնի Y տօնիցեն ô տօնեցեն

3 befg կատարեսցեն (q կատարեսցին) փխ. տաւնեսցեն

4 w չիք հարցումն ûbq չիք հարցումըն... պատասխանի. բացի efg-ից մնացած ձեռ-երը՝ դարձեալ աւէ առաքելոյն (c առաքելոյ) փխ. հարցումն... պատասխանի e հարց g քառասներրորդն

5 w դարձեալ աւէ առաքելոյն փխ. պատասխանի ôû սուրբ f քառասունս u խ-ունն ծq քառասնորդս w քառասնորդսն s պահենցեն ô սրբութեամբ պահեսցեն, չիք հաւատացեալքն ckm հաւատացեալք befgq ամենայն քրիստոնեայք (b քրիստոնեաքն g քրիստոնեայք q քրիստոնեայքն) փխ. հաւատացեալքն

6 r սրբութեան û որոց (bq տարոյն eg տէրունի f որոյն) փխ. ուրոյն Y չիք ուրոյն, շաբաթն rt չիք զշաբաթ befgq ի շաբաթէ BCDEFGHIJKLMOPQRSTUVXZWôdhintuv զկիւրակէ kmps զկիրակի r զ [կ] իւրակէ b ի կիրակէի egq ի կիրակէէ f ի կիւրակէէ ô որժամ CDGHdhlmosu աւր ôûkp օր p չարչարանացն befgq և յորժամ չարչարանաց տեառն մերոյ աւրն (e օրն f աւուրք g յօրն) գան (bq գայ) մի ոք իշխեսցէ ժպտել այլ տրտմէ (f տրտում q տրտմելն) ընդ (q չիք ընդ) տեառն մերոյ տքնութեամբ անդադար աղաւթիւք փխ. և յորժամ յաւր չարչարանաց... ըստ տեառն մերոյ՝ 8-րդ տող

7 K տեառն մերոյ kmps հասանեն փխ. գայցեն Y գայցէ r տքնեսցեն Jû տօնեսցեն փխ. տքնեսցեն dt չիք անդադար hlou և ժպիտ t ստեղ փխ. ժպիտ t և մի ոք փխ. մի ումեք

8 Qôkps այն m ումեք այն աւուրսն եղիցէ ûhlou յայնմ I աւուր JL յաւուրսն ôc աւուրս Kô արտասուօք Vcdhilortuw ընդ փխ. ըստ û չիք ըստ տեառն մերոյ rt աստուծոյ փխ. տեառն J չիք տեառն

9 ôû կենարար m պասեկքն t պասէք c արասցեն կրկնված է befgq ցնծացեալք p ցնծութեաք DGH ընտ V ըստ փխ. ընդ jKLMQRSTZôûadhlou առնել kmw յառնելն ps առնելն befgq տեառն մերոյ յառնելն (q առնելն)

10 LMOQcrt փրկեացն Wôûkms յարութեամբ

11 ô երգակից r երկակից rt լինիլ k փրկնոցն փխ. վերնոցն abcdefghiloqrtuvw վերնոցն (c վերնոց t վերնայնոցն) նմա (h և նմա o չիք նմա) փառք յաւիտեանս ամէն

ՉՄՁ (ՉԽԹ ԻԸ) Իէ. Հարցումն. Որ պղծի ընդ անասնոյ զի՞նչ արասցուք։
Պատասխանի. Որ ընդ անասնոյ պղծի՝ որչափ ամք են մարդոյն՝ ընդ ունկնդիրսն կացցէ, ապա Ե ամ ընդ ձեռամբ, ապա մտցէ յեկեղեցի ընդ ժողովուրդսն, եւ ի վախճանին հաղորդեսցի։
ՉՄԷ (ՉԾ ԻԹ) ԻԸ. Հարցումն. Որ զՔրիստոս ուրանայ եւ զղջացեալ դառնայ, զի՞նչ արասցուք։
Պատասխանի. Զամենայն աւուրս կենաց իւրոց ապաշխարեսցէ արտասուաւք, պահաւք եւ աղաւթիւք, տրաւք տնանկաց, եւ ի վախճանին հաղորդեսցի։
ՉՄԸ (ՉԾԱ Լ) ԻԹ. Հարցումն. Որ կամաւք մարդ սպանանէ, ո՞րպէս արժան է։
Պատասխանի. ԺԵ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Ե ամ ընդ ձեռամբ, եւ յելս անձին իւրոյ հաղորդեսցի։

1 Un անասնոց acdhilortuvw չիք հարցումն (w հարցը ունի որ... զինչ արասցուք. այս ձեռ-երում իէ հոդվածը դրված է իր հոդվածի տեղը և հակառակը. երբեք ձեռ-երում այս հոդվածն ունի վերնագիր՝ di հարցողաց և պատասխանիք h հարցական բանից. befgq հարցումն (eg հարց b չիք հարցումն) թէ ընդ անասուն որ պղծեսցի փխ. հարցումն որ պղծի ընդ անասնոյ

2 m պատասխանէ r հարցումն փխ. պատասխանի cuv չիք պատասխանի Y չիք որ ôbefgkmpqs չիք որ ընդ անասնոյ պղծի DG չիք ընդ C չիք ընդ ավելացրել են ուրիշներ n յորչափ t են ամք k ամպք փխ. ամք l մարդւոյն ô մարդոյ befgq որչափ (g զամենայն) ամս (g աւուրս b ամք e յամս) կենաց մարդոյն (g իւրոց) են (g չիք են) ապաշխարեսցէ և ի վաղճանին (f ի վախճանին) հաղորդեսցի փխ. որչափ ամք են... և ի վախճանին հաղորդեսցի՝ 4-րդ տող

3 kmps ունկնդիրս Y կայցցէ t չիք կացցէ Y և ապա mpst չիք ապա (և) w հինգ kmps է փխ. ե u չիք ընդ (ձեռամբ), ձեռնամբ ôkmps եկեղեցի d յեկեղեցին

4 c ժողովրդեանն FI ի վաղճանին J MOQSTilmnoprsu ի վաղճանին Y û ի վախճանի dt ի վաղջանին

5 acoruv հարցողաց e հարց hlu բայց փխ. հարցումն dlw չիք հարցումն kmps ուրանայ զքրիստոս befgq ուրանան և զղջանան (f զղջացեալ) և դառնան (bfq չիք դառնան) befgq ձեռ-երում այս հոդվածը դրված է իա և իբ հոդվածների միջև S զղջանալ ô զղջանեալ KLMQRSTXYZô որ զքրիստոս ուրանայ և զղջացեալ (M զղջաց Q զղջացի STô զղջասցի Z զղջա) փխ. որ

6 befgf որպէս փխ. զինչ efghlotu արասցուք նմա (f չիք նմա eg նոցա)

7 l հարց փխ. պատասխանի U ամենայն J յաւուրս b իւրեանց d ապաշխարիցէ

8 û արտասուօք c պահաւք և արտասուաւք r և պահօք AFIJPUVI պահովք Ed չիք պահաւք ûhlou չիք և ûbghklmoqsu և տրաւք (նաև տրօք) AIJKLPRSTUVYZf տրովք acev տնանգաց JMOQSTegilmnou ի վաղճանին û ի վախճանի ar ի վաղխճանին dt ի վաղջանին bq ի (q չիք ի) վաղճանի

9 X հաղորդեսցէ MQ հաղորդեսցին

10 e թէ փխ. որ bq մարդասպան է Q մարդասասպան է V սպանէ km սպանեալ է ûkmps արժան է առնել E·իթ հոդվածը ներքևի լուսանցքում

11 befgq ընդ ունկնդիրս կացցէ (f կայցէ) ժե ամ IJKLMOQRSTVXZcn տասն և ե YW տասն և հինգ D ժէ i հինգետասան v զժե t զամս եժան P վասն և ե փխ. ժե CDGHR XYôûacdhilnortuvw ունկնդիրսն Y l կայցէ rt չիք կացցէ W հինգ û և ե k է փխ. ե ms չիք (ե) ամ t չիք (ամ) ընդ Y չիք ե ամ ընդ ձեռամբ befgq և զայլ ժամանակս փխ. ե ամ begq չիք ընդ

12 deg և ի յելս Y յել ôû ելս a յելօ bq յանձին t իւրում

ՉՄԹ (ՉՄԲ ԼԱ) Լ. Հարցումն. Որ մի մաւր կաթամբ սնեալ են՝ ատարք ի միմեանց, արժա՞ն է ամուսնանալ։

Պատասխանի. Ձէ արժան, զի ծնաւղ եւ սնուցող մի համարեն։

ՉԿ (ՉՄԴ ԼԲ) ԼԱ. Հարցումն. Եթէ ազգականք ամուսնանան, զի՞նչ արասցուք։

Պատասխանի. Քակել արժան է ի միմեանց եւ ծանր ապաշխարութիւն ի վերայ դնել, զի չէ ամուսնութիւն, այլ յարակայ պոռնկութիւն եւ ընդ անիծիւք Արարչին։

ՉԿԱ (ՉՄԴ ԼԳ) ԼԲ. Հարցումն. Որ զսահմանս ընկերին յափշտակէ, ո՞րպիսի ինչ է։

Պատասխանի. Զոր գրեաց Մովսէս հրամանաւ Աստուծոյ՝ իջցեն անէծքն ի վերայ նորա եւ եղիցի նզովեալ ի կեանս եւ ի մահ։

Իբրեւ կատարեաց զայս սուրբ առաքեալն Թադէոս, ասէ ցժողովուրդն. Հարք եւ եղբարք, որք Տեառն եւոուք զանձինս, այս ձեզ յինէն

1 eou հարց BCDEFGHOPQRSTdgik mnprst չիք հարցումն bq եթէ (r ոչ) փխ. որ t որ ի միոյ մօր û մօրն Hbdgın կաթեամբ r կաթ befgq են (g չիք են) և են ատարք IJ յատարք d սնուցեալ eghlou չիք ի u միմիանց

2 G ամուսնանայ u չիք ամուսնանալ

3 u չիք պատասխանի չէ արժան ô և փխ. զի, ծնօղքն bmpqs ծնաւղն e gk ծնօղն IJWû ծնող W սնուցանողն ps սնուցանաւղն km սնացաւղն ô սնուցողն q սնուցաւղն u սնուցանաւղ e սնուցօղնն bq սնուցողն t սնուցիչ n սնող աջ լուսանցքում ուղղված սնուցանող բացի IJMQS TVûchr-ից մնացած ձեռ-երը սնուցաւղ W սնուցանող ընդ մի համար է bfd ընդ մի r ի փխ. մի O W միապէս փխ. մի ô մի կու համարուին adhiloruv համարէ c համարեալ է t համօրէ D համրին ուրիշներ ուղղել են համարեն GHJKL MQRSVXYZûp համարին

4 û թէ ազգական ô եաթէ ազգկանիք ամանաննան զինք արկարցուք փխ. եթէ ազգականք... զինչ արասցուք Qku ամուսնան rt ամուսնանալ t պարտ է առնել փխ. արասցուք

5 P փակել փխ. քակել RXY պարտ է փխ. արժան է h չիք արժան է ի միմեանց ô չիք ի միմեանց Geglq u չիք ի O ի միմիանց f ծանրր q ապաշխարանք

6 leg չիք ի CDGH դնեն K դնել ի վերայ ô զի չէ կրկնված է o զինչ է փխ. զի չէ m չիք չէ ուրիշներ ավելացրել են ոչ B այդ W հանապազ փխ. յարակայ Skmps արակայ u յարակաց Y տարակայ փխ. յարակայ ô և ընդ անիծեօք է այլ զի արակայ պոռնկութիւն և խարարչէն անիծեալ է արակչէն փխ. այլ յարակայ... անիծիւք արարչին՝ տող 7-րդ

7 DGHOWb անիծաւք (նաև անիծօք) gi անիւծիւք Z անիծեաւք KLMQ RSTXYZ արարչէն

8 JW սահմանս abcdefghiloqrtuvw զսահման c ընգերին r յընկերին G eg ափշտակէ Y յապշտակէ c յափշտակիցէ kmps յափշտակեաց Gr որպէս ô զողանացէ և յափշտակեացէ որպիսի ինչ առնեմք նոցա փխ. յափշտակէ որպիսի ինչ է՝ տող 9-րդ

10 Q որ բացի AUûabcdefghiklmnopqr stuv-ից մնացած ձեռ-երը գրեացն ôu մօվսէս Yôbckmpst հրամանաւն hklmpsu իջցէ

11 Môûabcghiklmopqrstuv անէծք M և ի վերայ ABCDEFGHIJKOPUVX Wûn չիք և (եղիցի) ô եղիցին X նզօվեալ ô նզովեալք b ի կեանսն acdv ի մահ և ի կեանս h ի մահս

12 Y իսկ իբրև hlou և իբրև Gkmps չիք զայս C չիք զայս ավելացրել են ուրիշներ kmps չիք սուրբ, Թադէոս (p Թաթէոս) զայս ամենայ սաէ Vôdeghloru Թաթէոս I ցժողովուրդքն Y ցժողովուրդսն

13 DGHOôbkmps հայրք Y հարք իմ DGHKLôbckmpqs եղբայրք h որ ô քորք փխ. որք c չիք որք begq են ոյք (f եոոյք) փխ. եոուք G զանձինսն ô զանձին զայս kmps զանձինս ձեր այս

ուրէնք եւ այլոց՝ որ չեն ձեր լինելոց են։ Արդ՝ հաստատուն կացէք յամենայնի զոր լուարուք յինէն. մի՛ անցանէք ըստ սահմանս ըստ այսմ, զի ձեզ բարի լինիցի եւ երկայնակեացք լինիցիք. եղիցի ձեզ յիշատակ բանս այս, եւ մի՛ մոռանայք յաղագս ձեր. եւ զայլ կարգաւորութիւն ուսուսցէ ձեզ Ազդէ զամենայն՝ զոր լուաւ յինէն, ըստ կարգին զոր կարգեցին եղբարքն առաքեալքն Տեառն, եւ պահեսջիք խաղաղութեամբ ի փորձանաց չարին. խաղաղութիւն ընդ ձեզ։

Զայս ուրինադրութիւն ես Զաքարիա աշակերտ առաքելոյն Թադէոսի գրեցի, որպէս լուայ ի նմանէ, ամենայն հաւատացելոց ի Քրիստոս. նմա փառք յաւիտեանս. ամէն։

1 kmps *օրէնք լիցի և* AIJKLMOPQRȘTUVXYZWôûkmnps *այլ* փխ. *այլոց* nt *որք* GQTôps *են* CDGHUôbeghlnoprtu *ձեզ* փխ. *ձեր* G *կացցէք* acdhilortuvw *կայցէք ի տէր* (w *ի տէր սիրելիք*) *յամենայնի* (hlou *ամենայնի*) mpt *ամենայնի*

2 ô *լւարուք* û *լուայք* g *լուարուքն* b *անցէք* n *անցանիցէք* Cbhoqu *ընդ* փխ. *ըստ* a չիք *ըստ սահմանս* ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ bq *սահմանաց* kmps չիք *ըստ (այսմ), յայսմ* c *այս* hlou *այսմիկ* փխ. *այսմ*

3 adirtv *բարի ձեզ* CDGHhlouw *զի բարի լիցի* (hlou *լինիցի*) *ձեզ* (l չիք *ձեզ*) M *լինիցին* OWgp *լիցի* d *լինիցիք* W *յերկայնակեաց* ûabirw *երկայնակեաց* fq *երկեանակեաց* d չիք *երկայնակեացք լինիցիք* I *լինիջիք (եղիցի)* a *լիցիք* t *լիջիք* ho u *իցէք* (l *իցեն*) փխ. *լինիցիք* Y *լինիցիք ի վերայ երկրի եղիցի* ehlouw *և եղիցի* m չիք *ձեզ* S *յիշատակք* ô *յիշատակս* e *զյիշատակ*

4 RX *յայս* û *մոռանայք* aoqr *մոռանաք* I *աղաւթս* Jû *աղօթս* befgq չիք *ձեր* OW *այլ* KLMQRSTXYZ *կարգաւորութիւնս* Vachiklmoprstuw *կարգաւորութիւնն* ô *զարկաւորութիւնս* begq *կարգաւոր* û *կարգադրութիւն* փխ. *կարգաւորութիւն* v *ուսուցանէ*

5 t չիք *ձեզ* ô *զազդէ* eg չիք *զամենայն* OW *լուաք* ô *լւաւ, կարքին* u *կարգեցի* kmps *եղին* փխ. *կարգեցին* ô *զարկեցին* DGHKôkmpqs *եղբայրքն* b *եղբայր* hlou *եղբարք*

6 hlu *առաքեալ* o *առաքեալք* ô *և առաքեալքն* t *եղբարքն իմ* c *կարգեցին առաքեալքն տեառն եղբայրք մեր պահանջեսցիք* befgq *և պահեսջիք* (g *պահեսցջիք*) t *պահպանեսջիք* u *պահեսցիջ* h *խաղաղութիւն* t *ի փորձութենէ* bq չիք *ի փորձանաց*

7 bq չիք *չարին խաղաղութիւն* d *չարէն* c *և խաղաղութիւն* h չիք *խաղաղութիւն ընդ ձեզ* աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ

8 d *զի զայս* ô *օրինադրութիւնս* hilo u *ուրինադրութիւնս* s *ետ* փխ. *ես* begq չիք *ես* ps *առաքելոյ* hlou *Թաթէոսի առաքելոյ* Vbdegkp *Թաթէոսի*

9 begq *գրեալ* L *լըւայ* begq *լուաւ* u *ի նման* A-MO-XZcinrsv *ի նմանէն* p չիք *ամենայն հաւատացելոց* dhlouv *հաւատացելոցն*, չիք *ի* hlo *քրիստոսի* Lkmps *ի քրիստոս յիսուս նմա*

10 ô *և նմա* abcdefghiloqrtuvw չիք *նմա փառք յաւիտեանս ամէն* (d ունի *ամէն*) s *յաւիտեան* n չիք *յաւիտեանս* lônp չիք *ամէն*

ԻԷ

ԿԱՆՈՆՔ ՏԵԱՌՆ ՓԻԼԻՊՊՈՍԻ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ ԳԼՈՒԽՔ Ը

Յաղագս Քառասունս ունելոյ. երիս միանգամ արժան է եւ այլ ոչ հրամայեմք, բայց զսահմանեալ աղաւթսն անխափան կատարեսցէ մատուցողն, եւ ի մէջ կանոնացն կարգացմունք առաքելականք եւ մարգարէականք, եւ խունկ արկանել եւ յամենայն աւր սպաս առնել եկեղեցւոյն եւ յամենայն տասնեակս գիշերապաշտաւն առնել եւ սաղմոսել անդ ձայնիւ։

Տեառն Փիլիպպոսի հրամայեալ է ունել Քառասունք՝ զոր կարգեաց հրամանաւ նորա Յովհաննէս Աւետարանիչն՝ մայրն Տեառն բարեխաւ-

1 û կանոնախմբի համարը վերնագրում է՝ *կանոնք իէ փիլիպպոսի առաքելոյն* n *սահման կանոնի տեառն սրբոյն փիլիպպոսի առաքելոյն* փխ. *կանոնք... գլուխք ը* Wb q չիք *տեառն* A *փիղիպպոսի* BEF HKMRSTXabcdefgiklmopqrsu *փիլիպոսի* ABEFHUdfhuv *առաքելոյ* W *առաքելոյն փիլիպպոսի* O *առաքելոյն քրիստոսի* ms *գլուխ* բացի ôkp-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *գլուխք* k *ինն* (mps *թ*) փխ. *ը* բացի ô-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *ը*

2 v *սղագս* ûbegq *քառասուն* c *քառասնորդաց* h *քառասունսն* lou *խունկն* mps *առնելոյ* (k *առնել*) փխ. *ունելոյ* q *երիցս* kmps չիք *երիս* X *անգամ* ô *արժանի է* Y չիք *և* b *այլոյ* q *աւէլ* փխ. *այլ*

3 hlou չիք *բայց* R *սահմանել* KMQS Zôû *սահմանեալ* d *զսահմանեալն* T *սահմանեալ* ուրիշներ ուղղել են *զսահմանեալ* q *յաղաւթս* KQRT *անխտրան* L *կատարեսցէ անխափան* t *կատարեսցէ մատուցողն անխափան* ô *կատարեսցի* k *կատարեսցէն* BCDEFGHXYôkm *մատուցաւղն* (նաև *մատուցօղն*) bcq *մատուցանողն* lu *մատուցողան* h *մատուցաւղսն* ps *մատուցանաւղն*

4 ô *ի մէնջ* ûpst *կանոնաց* RSXZ *կանոնացն* (Yô *կանանց*) փխ. *կանոնացն* e *կարգացմունքն* W *ընթերցմունք* փխ. *կարգացմունք* Yô *առաքելական* R չիք *և* (*մարգարէականք*)

5 egq *արկանելոյ* ôhklmopsu *ամենայն* befgq *ամէն* I *յաւր* ô *զըսպաս* CDHYôbcefghiklmopqrsuv *եկեղեցոյն* Q *յեկեղեցւոյն*

6 ôeghlu *ամենայն* (*տասնեակս*) bq *ամէն* kmps *զամենայն* E *տասնեակն* e *տասնեկս* Y *տօնեակս* (dh *տաւնեակս*) փխ. *տասնեակս* ou *գիշերպաշտաւն* cd *սաղմոս* R չիք *և սաղմոսել* n *ընդ* փխ. *անդ* befg q *ընծայիւք* փխ. *անդ ձայնիւ*

8 km *տեառն*-ից առանձին հաղված k *վասն* փխ. *տեառն* ps չիք *տեառն* û *արժան և* փխ. *տեառն փիլիպպոսի* A *փիղիպպոսի* BCDEFGHX abcdfgiklmopqsu *փիլիպոսի* lo *խունք* u *խ-ունքն* n *քառասունս* ô *զորգեաց* GH *կարեաց* փխ. *կարգեաց*

9 IJKLMOPQRSTUZôhkmnopsu *յոհաննէս* bq *յովաննէս* d *յովհանէս* Yl *յոհանէս* ûc *աւետարանիչ* Wûa cdhklmnopqrstu *մաւր* (նաև *մօր*) RXY *նորա մօրն* (Y *մօր*) ô *և մօր* befgkmpqst *բարեխօսել* (նաև *բարեխաւսել*) m *բարեխաւսել նմա... յաղագս ինքեան՝* էջ 42 տող 1-ին կրկնված է

սեալ նմա, նախ առաջին յաղագս ինքեան բարեխաւսութեան որ զանհաւան քաղաքն կործանեաց Փիլիպպոս եւ հրամայեաց ունել զՔառասունսն. ԽԸ աւր վասն թողութեան մեղաց կենդանեաց եւ մեռելոց՝ ըստ ԽԸ քաղաքացն Յեսուայ, որովք ապրէին ամենայն մահապարտքն ի նոսա ապաւինեալք. եւ հրամայեալ է զհասն ԽԸ երկդրամեան տալ յեկեղեցին ըստ կատարման աւուրցն խորհրդոյն, զոր յանդրանկացն պահանջէր Աստուած տալ քահանայական ազգին Ղեւտացւոց, զոր անուանեաց փոխանակ Եգիպտացւոց անդրանկացն կործանելոցն, զի սակաւաւորք էին. իսկ եթէ յաղագս աղքատութեան պակասեսցէ քան զԽԸ երկդրամեանն՝ հաւանութեամբ քահանային արժան է։

Նորին կանոնք գլուխք Ը

ՁԿԲ (ՁԾԵ) Ա. Կին եթէ ամուլ դիպեսցի՝ անգիտաբար ամուսնանալով, անմեղք

1 KMYkr *յառաջին* U *առջին* F *յառաջ* փխ. *առաջին* ô չիք *առաջին յաղագս* C *յաղագ* û *վասն* փխ. *յաղագս* ô *և ինքեան* ms *ինքեանք* G H *բարեխաւսութեամբ* D *բարեխօսութեամբ* Y *բարեխօսութեանն* hl tu *զոր*

2 A *փիղիպպոս* BCDEFGHacdgiklm opqrsu *փիլիպոս* kmps *առնել* փխ. *ունել* lou *զխ-ունսն* b *զքառասունքս* q *զի քառասունս* art *զքառասուն աւուրսն* (t *օրսն*) փխ. *զքառասունսն* cd *զխ աւուրսն* փխ. *զքառասունսն* i *զըքառասուն*

3 W *քառասուն ութն* t *աւուր* b *որ* փխ. *աւր* Vkmps չիք *խը աւր* V չիք *վասն թողութեան... մեռելոց ըստ* d *վասն քաւութեան թողութեան* Y *թողութեանն* k չիք *կենդանեաց* lu *վասն* փխ. *ըստ* W *քառասուն ութն* mpst *քառասուն և ութ* beq *քառասուն* (eg *ի*) փխ. *խը* hlu *քաղաքաց* kmps *քաղաքացըս*

4 kmps *եսուայ* n *ըստ յեսուայ* û *եսուայ* f *յեսովա* ôbegkmpqst *որով* BCDEFGHE *ապրէինն ի նոսա ամենայն մահապարտքն ի նոսա* J *յամենայն* ô *մահապարտեալքն* hlou *մահապարտք* c *ի նմա* փխ. *ի նոսա* n *յապաւինեալք* q *ապաստանեալք* փխ. *ապաւինեալք*

5 d *զհրամայեալ* ir *հրամայեալք* o *հրամաեալ* irt չիք *է* Y *հասն* kmp s *խ և ը* W *քառասուն* փխ. *խը* ô *երդրամեալ* *տան* KLRSTXZômp st *եկեղեցին* Y *եկեղեցոյն* eg չիք *յեկեղեցին*

6 ô *աւուրց* û չիք *աւուրցն* DGHô *խորհրդոցն* Yc *խորհրդոյ* kmps *խորհրդոց* q *խորհրդւոյն* DGRXY *յանդրանկանց* H *յանդրականց* IL QSbeghiklmpqs *անդրանկացն* ûou *անդրանկանցն* M *յանդրակացն* ô *անդրակացն* W *պահանճեր*

7 BEF *ղեւտացւոցն* CDGH *ղեւտացոցն* Yabcdfghq *ղեւտացոց* û *ղեւտացւոց* befgq *զոր իւր անուանեաց*

8 CDGHYôefg *եգիպտացոց* ahlorv *եգիպտացւոցն* bcdqu *եգիպտացոցն* G *անդրանկանցն* R *անդրանայն* ô *անդրանիկն* hlou *անդրանկաց* V *անդրանկացն* YMûot *կործանելոց* acdhilruv *կործանելոյ* ô *կործանեաց* FIKLMQRSTZôûabdehilou *սակաւ աւուրք* (be *աւուր*) Y *սակաւորք* g *սակաւ աւոր*

9 ô *աղագս* b *յաղքատութեան* ABCDE GJOPUYkmns *աղքատութեանն* ô *պակասեսցէ* kmps *պակասէ* W *զըքառասուն ութ* ôû *խը* A *երկրդրամեանն* û *դրամեան* de *զերկդրամեանն* hlou *երկդրամեան*

10 W *քահանայի*

11 û չիք *նորին կանոնք գլուխք ը* bef gq *կանոնք նորին* CDGHQVhlou *կանոն* CDEHIJLMOPQRSTVhlqu *գլուխ* Wô չիք *գլուխք* i *ութ* W չիք *ը* kmps *նորին փիլիպոսի կանոնք* փխ. *նորին կանոնք գլուխք ը*

12 û *եթէ կին* q *կինն* Un *թէ* Vn *յամուլ* DGH *դիպեսցէ* d *լինի* փխ. *դիպեսցի* c նախապես գիպիցի ուրիշների ուղղել են *լինիցի* cd *ամուսնայցէ* i *ամուսնալով* q *ամուսնալով*

են, մի՛ որոշեսցին ի միմեանց, իսկ զոր այլոց արանց փորձեալ իցեն եւ յետոյ այլք առնուցուն զկանայս անպտուղս, նոքա են ըստ նմանութեան քաղից եւ խոզից, որք զվայրենանալն միայն կամիցին. պարտապան եղիցին Աստուծոյ. նոքա զարուագիտացն զդատաստանսն ընկալցին, է ամ արտաքոյ եկեղեցւոյ ապաշխարեսցեն, եւ Ժ ամ յեկեղեցի մտցէ եւ ելցէ ընդ ապաշխարողս, եւ ապա հաղորդեսցի աւրինաց։

ՁԿԳ (ՁՕԶ) Բ. Շուն եթէ փոխանակեսցի ընդ ոչխարի՝ մի՛ պատարագեսցի ոչխարն, զի գինք շան են։

ՁԿԴ (ՁՕԷ) Գ. Էշ եթէ փոխանակեսցի ընդ ոչխարի կամ ընդ արծաթոյ՝ պատարագեսցի ոչխարն, զի սրբեցաւ ի վերայ նստելով Տեառն, բայց ինքն ոչ ուտիցի։

ՁԿԵ (ՁՕԸ) Դ. Իսկ որ զենուն զնա եւ զվերարկու նորա վաճառեսցեն՝ որոշե-

1 DGHKLMOQRSTXZWôûblu *որոշեսցեն* d *որոշեսցեսցեն* û *ի <մի>* *միմեանց* hlou չիք *ի միմեանց* Ya *որ* a *զայլոց* lou *յայլոց* acdhilortuv *իցէ*

2 ô *է եւոյ* ôû *այլ* Yp *առնիցեն* abcdefghiloqrtuv *առնուն* û *կանայս* q *անպտուղ* JY *նմանութեանն* Vô *նմանութեանց*

3 DGH *քալից* (begq *քաղցից*) փխ. *քաղից* G *խոցից* û *խօզից* Eab *զըվայրենալն* ûg *զվայրենանալ* cdhlortuv *զվայրանալն* kmps *զվերանալն* փխ. *զվայրենանալն* abcdefghklmopqrstuv չիք *միայն* DGHLQRSTXYZôûbdefghiloqruv *պարտական*

4 բացի GIJKLMQRSVXYZWôûbcefhikmpqrst-ից մնացած ձեռ-երը *յաստուծոյ* befgq *նոքա աստուծոյ* (g *յաստուծոյ*) kmps *նոցա* փխ. *նոքա* b eghloqu *զարուագիտաց* BCDEFGHacdfirv *զդատաստանս* IJLUôûhlnou *զդատաստան* bq *զդատաստանն* kmps *դատաստանսն* t *զատաստանս* c *ընդալցին* kmps *դիցեն ի վերայ* փխ. *ընկալցին*

5 W *եօթն* DH *ե* փխ. *է* mps *ամի* ps n *յարտաքոյ* CDIMSTVYôbfhklmopqrsu *եկեղեցոյ* Q *յեկեղեցւոյ* ceg *եկեղեցոյն* dv *եկեղեցւոյն* a չիք *եկեղեցւոյ* Ou *ապաշխարեսցին* ût *ապաշխարեսցէ* kmps չիք *եւ (Ժ ամ)* W *տասն* IJûkmps *եկեղեցի (մտցէ)* ôlou *եկեղեցին* acdefghiqrtv *յեկեղեցին*

6 a չիք *մտցէ* D չիք *եւ ելցէ* աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ S *յելցէ* G *յեղեցի* փխ. *ելցէ* BCDEFGHXYi *ապաշխարաւղս* (նաև *ապաշխարօղս*) k *ապաշխարող* befgq չիք *եւ (ապա)* IS *յօրինաց* J *յաւրինաց* bdfhlopqsu *աւրինացն* (նաև *օրինացն*) eg *յաւրինացն* (g *օրինացն*) *աստուծոյ*

7 bq *շունն* û *թէ շուն* d *փոխանեսցի* բացի kmps-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *ընդ* c *ոչխարոյ* b *պատարագեսց[ի?]* ô *մի՛ պատարագեսցի զի գինք շանն են* գրված է աջ լուսանցքում RXY չիք *ոչխարն*

8 acdv չիք *զի գինք շան են* û *գին* ps *գինքն* û *է* փխ. *են*

9 U *ոչ* փխ. *էշ* û *եթէ էշ* kmps *թէ* բացի kmps-ից մնացած ձեռ-ը չունեն *ընդ (ոչխարի)* hioru *ոչխարոյ* t *ոջխարոյ* b *ոչխարի* կրկնված է q *ոչխարն* կրկնված է DGHôacdhilortuv չիք *ընդ* C *ընդ* ավելացրել են ուրիշներ տողամեջ t *արջառոյ* փխ. *արծաթոյ* ô ձեռագրում *գ եւ դ* հոդվածներն ընդօրինակելիս գրիչը խառնել է և տվել հետևյալ ծանոթությունը *եւ այլն վերի շարին գրեալն է գ տողով գրած։*

10 t *ոջխարն* abcdefghiloqrtu *վասն զի* փխ. *զի* befgq *ի վերայ նորա նըստելով* t *նստելով տեառն ի վերայ նորա*

11 kmps *ուտուլի* փխ. *ուտիցի*

12 q այս հոդվածը միացված է նախորդին՝ գ հոդվածին û *եթէ* փխ. *իսկ* acitv *որք* hou *զենու* l *զէնու* kmps *զվերարկուն հանեն եւ զենուն զինքն եւ վաճառեն զմորթն* փխ. *զենուն զնա... նորա վաճառեսցեն* Y չիք *զնա* E *զվերարկուս* R *զվերակու* ôbq *վերակու* eg *զվերարկուն* X *զվերարկու* ուրիշներ ուղղել են *զվերարկու* JKLMOQRSTXZWôûdhiklmpsu *,որոշեսցեն* Ybefg չիք *որոշեսցին*

ցին յեկեղեցւոյ. եւ որք զանմաքուրսն ի գազանաց կամ յանասնոց զենցեն եւ զվերարկուս նոցա վաճառեսցեն հեթանոսաց եւ զարծաթն կերիցեն՝ այնպէս է, թէ զշուն ուտիցեն. նոքա որոշեսցին յեկեղեցւոյ, զի հեթանոսական սովորութիւն է։

ՁԿԶ (ՁՃԹ) Ե. Որսորդք որ զմաքուր անասունս որսասցեն եւ վիրաւորեալ եւ առանց զենման ուտիցեն՝ նոքա որոշեսցին յեկեղեցւոյ. ապա եթէ զվերարկուն հանցեն կամ թէ լոկ մերձեսցին ի մեռեալ մարմինսն, զի եւ այս հեթանոսական սովորութեան չարիք են։

ՁԿԷ (ՁԿ) Զ. Կանանց որ ըստ ամսական սահմանացն լինիցի՝ ըստ ապականածնութեան արեան, այրն մի՛ մերձեսցի ի նա ամուսնանալով. ապա եթէ մերձեսցի՝ նզովեալ եղիցի։

ՁԿԸ (ՁԿԱ) Է. Կանանց եթէ նոյն ծորումն լինիցի ախտակրական արեան եւ

1 F որոշեսցին յեկեղեցւոյ... նոցա վաճառեսցեն՝ տող 2-րդ աջ լուսանցքում befgq չիք յեկեղեցւոյ... նոցա վաճառեսցեն CDHITVchimst յեկեղեցոյ Sûk եկեղեցւոյ ôlmou եկեղեցոյ d յեկեղեցոյն kmps որ V զանմաքուրս KLMQRSTXYZ ի գազանացն û չիք ի GIJKLMQRSTZôûloru անասնոց XY անասնոցն kmps անսուրբ անասնոց û զենցէ

2 H զվերարկուսն R զվերարկուս X ըզվերակուս ուրիշներ ուղղել են զվերարկուս ûl վերարկուս c զվերարկու kmps զմորթն փխ. զվերարկուս, չիք նոցա dkmps վաճառեն D կիրեցին Ho կերիցին Oô կիրիցեն

3 Ubnq եթէ փխ. է թէ egs չիք է kmp որպէս փխ. է acdit է որպէս թէ hlo որպէս զէշ փխ. թէ C եթէ u չիք թէ, զէշ շուն r թէ որպէս զշուն կերիցեն CDGHûhlo շուն bq զշունն kmps շուն որ կերիցէ W նորա (l նոցա) փխ. նոքա Lôklm psu որոշեսցեն CDHYbcfr յեկեղեցոյ IJOûk եկեղեցւոյ ôegmpqs եկեղեցոյ lu եկեղեցոյն dg յեկեղեցոյն hq չիք զի

4 h չիք հեթանոսական սովորութիւն է Un հեթանոսաց q զհեթանոսական M սովորութիւնն է ô սովորով են û սովորութիւն է այն

5 OW որսորդ û որք bq չիք որ CG ps անասունսն g անասուն W որսացէ ûabdhiklmopqrstv որսայցեն u որսացեն ô չիք եւ (վիրաւորեալ) p վիրաւոր բացի AIJSTbdo-ից մրճացած ձեռ-երը վիրավորեալ BCDEFGHôû չիք եւ (առանց)

6 r առ փխ. առանց t անզենման փխ. առանց զենման DGHKLMQRSTXZôbdklmqsu որոշեսցեն CDHVbcfgq յեկեղեցոյ Ydh յեկեղեցոյն ôk mps եկեղեցոյ û եկեղեցւոյ lou եկեղեցոյն A ապ[ա] BCDEFGbcdefgkmpqs թէ H չիք եթէ û վերարկու bq զվերարկուսն

7 D հայցեն ուրիշներ ուղղել են հանցեն K չիք թէ DGH ղուկ (C ղոկ) փխ. լոկ kms չիք ի eg չիք մեռեալ bq մարմինն d մարմնինան Hm չիք եւ

8 m զայս BCDEFGH սովորութիւն J սովորութեանն kmps սովորեալ t սովորական d չարիք են եւ սովորութիւնն IJ չարիքն b չիք չարիք, է փխ. են

9 h ընդ փխ. ըստ H ամուսնական փխ. ամսական kmps սահմանաց ou սահմանանացն CGHOWt լիցի IJUôkmps լինիցին Y ապականածնութեանն ô ապականածու cd ապականութեան

10 bkms արեանն p արենն q այրեան ô յայրն ûbq այր ôt չիք ապա

11 BCEFGbikmpqs թէ Hôbq մերձեսցին L լիցի

12 ms թէ Yt լիցի ûd եղիցի p եղինիցի n լինիցի ձախ լուսանցքում U չիք լինիցի cdhilortuv եւ ախտակրական Q ախտակրականն b ազտակրական ekmps աղթակրական bq այրեան kmps չիք արեան

խափանէ զայգոյն եւ զերեկոյին աղաւթսն մերձ կալով յեկեղեցին, արհամարհեաց նա զմկրտութեան ջուրն՝ նզովեալ է։

ՁԿԹ (ՁԿԲ) Ը. Եթէ ամենայն այր կամ կին կամ մանկունք դատարկացեալք ի գործոյ, ե՛ւ այգոյն ե՛ւ երեկոյն խափանեսցեն զաղաւթսն՝ ոչ ժամանելով յեկեղեցին, ունկն դնելով սահմանական կարգաց, նզովեալ է։

1 Qt զայգւոյն ABEFIJKLMPRSTUZ befnq զայգուն u զաղոյն Q զեղեկոյի û զերեկոյն d զերիկոյին ô զիշերային փխ. զերեկոյին, զաղօթքսն ô մեծ (m մեր) փխ. մերձ Y մերձենալով փխ. մերձ կալով ôû t եկեղեցին kmps եկեղեցի

2 BCDEGH զմկրտութեանն bdq զմկրտութիւն Jû ջուր ô չուրն abc defghikmopqrtuv ջրովն bdefkmp qs եղիցի փխ. է

3 բացի begq-ից մնացած ձեռ-երը և փխ. եթէ IJ յամենայն KLMQSTZ և կամ (կին) u մանկունքն h դատարկացեալ

4 ôbghkoqu ի (q և) գործոց e ի գործոցն n ի գործւոյ t ի գործոյն Qt այգւոյն kms յայգոյն p յայգն d այգոյն բացի GYûchiorv-ից մնացած ձեռ-երը այգուն RUVbfgn երիկուն kmps երիկունն Y երեգուն v երեկույն l երիկոյն Z երեւուն փխ. երեկոյն բացի Kôûchiort u-ից մնացած ձեռ-երը երեկուն ab cdfikmpqrstv խափանեսցէ eg փոխանակեսցէ փխ. խափանեսցեն ûb q զաղօթս Yhlou ժամանեսցեն ac dv մտանելով փխ. ժամանելով

5 Rôûkmps եկեղեցին IJ յունկն d ունկնդրութիւն o դրելով n դնել CGbefghq կարգացն ô դարկաց t աղօթիցն փխ. կարգաց abcdefgh klmopqrtuv եղիցի (i եղիցին s լիցի) փխ. է X չիք է

ԻԸ

ԿԱՆՈՆՔ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆՏԻՈՔԱՅ [ԳԼՈՒԽՔ Թ]

Որպէս ասէ՝ յերկուց եւ յերից վկայից հաստատեսցի ամենայն բան, այլ ինքն իսկ տէրն մեր Փրկիչն ասէ. «Ուր երկու եւ երեք միաբանեսցին յանուն իմ, անդ եմ ես ի մէջ նոցա. եւ զամենայն զոր ինչ խնդրեսցեն՝ եղիցի նոցա». եւ եթէ ասիցեն լերինս փոխեաց՝ փոխեսցի։*

Սուրբ եւ խաղաղարար ժողովն որ ժողովեցան յԱնտիոքացւոց եկեղեցին. կողմանց Պաղեստինացւոց եւ Ասորւոց եպիսկոպոսք ԺԹ որ հաստատեցին զմեծ ժողովոյն Նիկիայ զկանոնն, ոչ աւելի քան զայն եդեալ,

* Մատթ. ԺԸ, 19—20

1 û կանոնք իը անտիոքայ երկրորդ n կանոմն երկրորդ ժողովոյն անտիոքայ ունի գլուխս Թ bq ձեռ-երում վերնագիրը շարունակվում է՝ b անտիոքայ գլուխ լը սահմանեալ սրբոց հայրապետաց q անդիոքա սահմանեալ սրբազան եպիսկոպոսաց d անդիոքա գլուխս լէ c կանոն Z երկրորդք u անդիոքայ it այս կանոնախումբն ընդօրինակված չէ՝ 46-րդ էջից մինչև 54-րդ էջը g 46-րդ էջից մինչև 63-րդ էջը՝ այս և հաջորդ կանոնախումբն ընկած է n մինչև երկրորդ տողը դարձյալ վերնագիր՝ նախադրութիւն կանոնիս

2 Hu եպիսկոպոս փխ. որպէս d չիք որպէս ասէ IJûdeg երկուց kms յերկու p երկու ô բ-ց p կամ փխ. և DGHIJVûde երից k երեք m յերեք p երիւք s յերիւք ô գ-ց kmp s վկայիւք IJKLMOPQRSTUVXYZ Wôû չիք վկայից f հաստատի

3 AB այղ n և ինքն bq և փխ. իսկ d nhv չիք իսկ p տէր BCDEFGH չիք մեր e տէրն ասաց և փրկիչն յիսուս քրիստոս թէ ուր abcdfklmop qsuv և փրկիչն ûn փրկիչ hlo որ փխ. ուր ôouv բ p կամ փխ. և ô quv գ Gs միաբանեսցի KLMQRST û միաբանեսցեն RYhloru միաբանին d ժողովեալ են փխ. միաբանեսցին

4 ôo անուն d և ես

5 c տացի փխ. եղիցի û չիք և efq թէ ô լերանց klmpsu փոփոխեաց փխ. փոխեաց KLMQRSTXYZ փոխեաց ասէ և փոխեսցի (R փոխեսցէ) ô փոխեսցեն ասէ եղիցի փխ. փոխեաց փոխեսցի DGH փոխեսցին bq փոփոխեսցի փխ. փոխեսցի

6 c խաղաղար û որք b չիք որ CDYb cfhruv յանտիոքացող GH յանտոքացոց ô անտիոքացոց a յանտիոքայ d յանդիոքացւոց e անտիոքացոց q յանդիոքացո Voqr յեկեղեցին û եկեղեցի KOW չիք եկեղեցին

7 n ի կողմանց achklmoprsuv կողմանցն OW չիք կողմանց CDGHYab cefv պաղեստինացոց OW պաղեստինացւոց ô պաղեստինացուց d պաղեստենացւոց q պաղըստենացոց CDGHIJKLMQRSTUVXYZWôûac defhlnoqru ասորոց b չիք և ասորւոց W եպիսկոպոս bq եպիսկոպոսքն BCDEFGH բժ W տասներկու ûn որք

8 Y մեծ GQVhlou ժողովն X նիկիեայ b զնիկիայ d նիկիոյ ûbd զկանոն G աւել e զայն որ եդեալն էր acd ms կարգել (kpv կարգեալ) փխ. եդեալ

այլ զնոյն հաստատելով առաքեցաք ընդհանրական սուրբ կաթողիկէ եկեղեցւոյ, խաղաղութիւն ձեզ բազմասցի, ողջ լերուք ի Տէր։

ՂԲ (ՉԿԳ) Ա. Եպիսկոպոս որ մի՛ իշխան լիցի այլոց վիճակի ձեռնադրել ի քահանայութիւն, բայց եթէ գլխաւորին հրամանաւ. ապա եթէ յանդգնեսցի ոք առնել՝ անվաւեր լիցի եւ յայլոյ իշխանութիւն բազմութեամբ մի՛ մտցէ։

ՂԲԱ (ՉԿԴ) Բ. Կամ եղեւ մեծ եւ սուրբ ժողովոյն՝ եթէ սարկաւագ ընդ երիցու մի՛ նստցի՝ մի՛ յեկեղեցւոջ եւ մի՛ ի հացի, բայց եթէ երէցն հրամայեսցէ։ Նոյնպէս եւ դպիրն ընդ սարկաւագի մի՛ նստցի։

ՂԲԲ (ՉԿԵ) Գ. Կամ եղեւ մեծ եւ սուրբ ժողովոյն եթէ յեկեղեցւոջ բազմականս արկանել եւ հաց ուտել եւ խրախունս առնել մի՛ ոք իշխեսցէ, միթէ տունս ոչ ունիցին։

ՂԲԳ (ՉԿԶ) Դ. Կամ եղեւ մեծ եւ սուրբ ժողովոյն, թէ երէց կամ սարկաւագ կամ

1 B այդ I այն փխ. այլ beq չիք այլ Lbf ընթհանրական d ընթանրական l ընդ նանրական փխ. ընդհանրական bq չիք սուրբ û կաթուղիկէ սուրբ IJKLMOQRSTUVXZWôcde hkmnor կաթուղիկէ s կաթաղիկէ

2 DHabcefq եկեղեցոյ IMQn յեկեղեցւոյ Jhu յեկեղեցոյ Yôr եկեղեցի aefhloqu ընդ ձեզ d ի ձեզ ô բազմասցի ձեզ bq բազմեսցի փխ. բազմասցի

3 CDHQSacdhklmopsuv եպիսկոպոսք CDHacdhklmopsuv չիք որ bq մի որ (b չիք որ) իշխեսցէ կամ լիցի m մի իշխեսցեն իշխան p իշխան մի d իշխեսցին achklmoprsuv լիցին A այդոց BCDEFHOW յայլոց DH վիճակացի Gô վիճակաց G ի ձեռնադրել I ձեռնադրելով a ձեռնադրեալ c ձեռնառրել ô ձեռնադրել զոք abcdefhklmopqrsuv չիք ի bef q քահանայ hlu զքահանայութիւն

4 d գլխօրի de հրամանաւն C ապ[ա] ô չիք ապա bcepq թէ Q անդգնեսցի ô անդքնեսցի e ոք անդգնեսցի bq ոք յանտըգնեսցի (q անդգնեսցի) ոք

5 R քո փխ. ոք RXY յառնել bq առնելով փխ. առնել e չիք առնել ô անվաւեր փխ. անվաւեր IJQYôh այլոյ Uacfklmprsv յայլոց ûbdenq այլոց ô իշխանութեամբ q իշխանութիւնն DGHY բազմութիւն

6 befq տացէ փխ. մտցէ

7 abcdefkmpqsv չիք կամ եղև... ժողովոյն եթէ U չիք մեծ û թէ HOb delmqu իրիցու û երեց

8 dqv չիք մի (նստցի) F նս[տ]ցի b նստիցէ q նստջի abcdekmpqs չիք մի (յեկեղեցւոջ) C եկեղեցոջ ուղղված է տողամեջ յեկեղեցւոջ DGY ôb եկեղեցոջ KQRSTZ եկեղեցւոջ Hcefhqru յեկեղեցոջ c չիք և abcef kmpqsv կամ փխ. մի (ի հաց) r ընդ փխ. ի LYs չիք ի v ի հաց dv թէ r երէցն եթէ K հրամայեսցէ երէցն

9 h նոցա փխ. նոյնպէս abcdefkmpq sv չիք նոյնպէս, և մի (f մի ընդ) դպիր hlou դպիր ô չիք և (դպիրն) O չիք ընդ abcdefkmpqsv չիք մի նստցի

10 s կակ փխ. կամ S չիք և (սուրբ) û չիք և սուրբ d ժողովին e թէ b q չիք եթէ CDHYcfhlru յեկեղեցոջ ôe եկեղեցոջ Sd եկեղեցւոջ bq յեկեղեցոջն b բազմայկանան

11 LMQRSTXYZô առնել փխ. արկանել bq չիք և (հաց) ô կամ փխ. և (խրախունս) d խրախուն b հրախունս (b խրատունս) փխ. խրախունս

13 û չիք կամ եղև... սուրբ ժողովոյն Y չիք մեծ և սուրբ ժողովոյն ô սուրբ ժողովոյն մեծի q սուրբ մեծ ôq չիք և (սուրբ) f սուրբ և մեծ LMRSTZûacdhklmoprsuv եթէ ô չիք թէ երէց... կամ ով և իցէ s յերէց befq քահանայ փխ. երէց

ով եւ իցէ յուխտէ մանկանց քրիստոնեայ անուն ի վերայ՝ մի՛ ղուղել ընդ կանայս եւ մի՛ ի բաղանիս մտանել։

ՁՀԴ (ՁԿԷ) Ե. Կամ եղեւ մեծ եւ սուրբ ժողովոյն, թէ քահանայ իցէ եւ ամենեւին իսկ յուխտէ մանկանց՝ երթեալ ի հարսանիս ոչ կաքաւել եւ ոչ ի պարու գալ, այլ պարկեշտութեամբ ընթրիս ուտել, որպէս եւ վայել է։

ՁՀԵ (ՁԿԸ) Զ. Կամ եղեւ մեծ եւ սուրբ ժողովոյն, թէ քահանայ իցէ կամ բնաւ յուխտէ մանկանց՝ մի՛ տեսանել զխաղ ի հրապարակս եւ մի՛ զձայն երգոց եւ փողոց, թողեալ զերգս հրեշտակաց, եւ զերեսցես զմիտս քո ի նոսա, եւ մի՛ գուսանամուտ առնել քահանայից զտուն իւր՝ թողեալ զերգս Աստուծոյ, քանզի ոչ կարեն ի միասին բնակիլ։

ՁՀԶ (ՁԿԹ) Է. Քանզի զայդ ամենայն կանոն, զոր դրոշմեցաք ի մի վայր բովանդակեալ եւ ծայրաքաղ արարեալ, զաւգտակարն ամենայնի զմեզս եւ զարդարութիւն ցուցաք ձեզ, զամենայն ինչ ընդ ապաշխարութեամբ

1 beq ոք փխ. և ûacdkmprsv յուխտի ehlou ուխտի ô ամենայն ուխտի փխ. յուխտէ AU քրիստոմնեաց R քրիստոննեաց bq քրիստոնէ ks քրիստոմնեայ ô եկեղեցոյ քրիստոննեայ CDGH չիք ի (CD ունի ի) վերայ G իմ փխ. մի bq չիք մի (ղուղել) C զղել տողամեջ ուղղված է ղուղել O և զօղել YWhkpr զօղել cflmosuv զաւղել a զաւղեալ d զօղեալ DHX ուզզել (Jû զուղել bq աւզաւղել e օղօղել n յուզզել) փխ. ղուղել

2 b կանայսն ôd ընգ փխ. ի (բաղանիս) b ի բաղանիսն

3 û չիք կամ եղև... սուրբ ժողովոյն d չիք մեծ և H չիք և (սուրբ) ô չիք և սուրբ D ժողովնոյն d ժովոյն OWlu եթէ ô չիք թէ û քահանայն ô չիք իցէ d և թէ ով որ իցէ փխ. իցէ և ամենեւին իսկ bq չիք (իցէ) և V յամենեւին bq կամ բնաւ փխ. ամենեւին իսկ ô ամենայն ուխտ մանկանց ամենեւին

4 acefhklmpsuv չիք իսկ IJMe ուխտէ JLMOPQRSTVXYZûdhlnqu երթալ ô չիք երթեալ b յերթեալ ôbr ի հարսանիսն Y և ոչ bq կամ փխ. ոչ (կաքաւել) ô կագաւել, չիք և (ոչ) û չիք ի (պարու) ô ի պարս d ի պար

5 ô գալ ասելոյ այլ B այգ ô և ըմբել փխ. որպէս և վայել է abcefhklmo pqrsuv վայել է քրիստոնէից (akps քրիստոմնէից)

6 û չիք կամ եղև... սուրբ ժողովոյն F սուրբ և մեծ ôd չիք և սուրբ e ժողովն OWhlu եթէ ô չիք թէ, չիք իցէ d չիք թէ քահանայ իցէ b քահանայից իցէ bq և ամենեւին փխ. կամ բնաւ ô և ամենայն եկեղեցական փխ. կամ բնաւ յուխտէ մանկանց՝ տող 7-րդ

7 Meq ուխտէ r յուխտի s և մի OW խաղ ô զխաղ ի մէջ հարսանեաց մի տեսանել և մի ի հրապարակս d ի հրապարակ ô մեզ փխ. և մի ôacdkmps ձայն or զձայնս

8 Wô երգուց Vô փողուց f զփողոց A FGHKLMhuv հրշտակաց b զերեսցի hlu զերես prs զերեսցեն KLMQRS XYZô չիք ի նոսա T չիք ի նոսա ավելացրել են ուրիշներ

9 Sô կուսանամուտ b գուսան ամենայն սուտ փխ. գուսանամուտ acd fkmpsv քահանայի beq քահանայ ի տունս (e ի տուն) û ի տուն u զտունս G զտօն փխ. զտուն û թողել b թողուլ l զզերգս փխ. զերգս

10 p զի փխ. քանզի G քան ուրիշները ուղղել են քանզի O ընկակիլ BCDE FGKLMQRSTXZWacdefhklmopqsu v բնակել

11 Y քանզիզի Hôev այդ d զայտ R կամ փխ. ամենայն abcdefhklmop qrsuv չիք կանոն bq որ dev չիք զոր c զոր դրեցաք և դրոշմեցաք p դրոշմեցայք s դրոշմեծայք BDEFG H բաւանդակեալ J բովանդեալ

12 Hlr ծանրաքաղ (b ծաղրայքաղ q ծաղրաքաղ) փխ. ծայրաքաղ U ծայր[աքաղ] Môe զօկտակարն bm q զաւկտակարն R զուգստակարն Y զօգտակարսն

13 Y զարդարութիւնս V ըստ փխ. ընդ u ապաշխարութիւն

եղեալ ուզում ձեզ գործեցաք, զի խոտորել ի չարէն եւ առնել զբարին եւ զհաճոյն եւ զկատարեալն, զի իբրեւ զհատ ցորենոյ իջեալ ի հող՝ բողբոջեալ զատոքութիւն ցուցէք եւ բովանդակութիւն ըստ արքունական դրոշմեալ ի տախտակս քարեղէնս մատամբն Աստուծոյ գրեալ ներքոյ եւ արտաքոյ եւ տուեալ ի ձեռն Մովսէսի.

«ա. Մի՛ եղիցին ձեզ աստուածք, բայց յինէն։

բ. Մի՛ առնիցէք ձեզ կուռս ըստ ամենայն նմանութեանց, որ յերկինս եւ կամ յերկրի եւ կամ ի ջուրս։

գ. Մի՛ առնուցուս զանուն տեառն Աստուծոյ քո ի վերայ սնոտեաց։

դ. Յիշեսջիր դու զայն, զի ի Զ աւուր արար տէր Աստուած քո զերկինս եւ զերկիր եւ յեւթներորդին հանգեաւ։ Նոյնպէս եւ դու պահեսցես զպատուիրանսդ, զի հանգիցես յետ Զ հազար դար ի կենաց քոց։

ե. Պատուեա զհայր քո եւ զմայր, զի աւրհնութիւն հաւր հաստատէ զորդիս։

1 Y *օգուտ* ուրիշներ ուղղել են *յօգուտ* bq չիք *զի* ôaef *խոտորեալ* bq *զխոտորեալ* IJû չիք *ի* k չիք *և* ô *զբարի* u *զբարին*

2 ep չիք *և (զհաճոյն)* KLMQRSTXYZô n *զհաճոյսն* G *զկատարելն* e *զհետ* փխ. *զհատ* բացի Yûabcdfklmopqrsv-ից մնացած ձեռ-երը *հատ* l *ցորենոյ* BCDEFGH *անկեալ* փխ. *իջեալ*

3 d *զատոքութիւնն* H *զհատոքութիւն* km *զստուքութիւն* փխ. *զատոքութիւն* û չիք *զատոքութիւն* r *ցուցաք* BCDEFGH *բաւանդակութիւն* ô *բովանդակութիւն*

4 û չիք *դրոշմեալ ի տախտակս* h չիք *ի* W *ի տազտակս* m չիք *ի տախտակս քարեղէնս մատամբն աստուծոյ գրեալ* Y *քարեգէն* ûacfkps *մատամբ* de *մատեամբն* v *մա*<*մա*>*տամբ* abcdefkqsv *դրոշմեալ* փխ. *գրեալ* p չիք *գրեալ* DGH *գրեալ է* û *ի ներքոյ*

5 q *արտաքոյն* bq չիք *և (տուեալ)* KLZôm *տրւեալ* hlu *առեալ* փխ. *տուեալ* OWûbefnq *ի ձեռս* ûfkps *մովսիսի* v *մօսէսի* ô *մօսէսի մարգարէի* r *մովսէսի մարգարէին*

6 bhqs չիք *ա* û չիք *ա մի եղիցին... ուրուք մի ցանկանար*՝ էջ 50 տող 6-րդ b *զի* փխ. *մի* beq *եղիցի* d *առնիցէք* փխ. *եղիցին* IJVr *քեզ* փխ. *ձեզ* Ro չիք *ձեզ* d *աստուածս* O *բաց* r *միայն* փխ. *յինէն*

7 bhq չիք *բ* behlqu *առնէք* d *եղիցին* փխ. *առնիցէք* u *ձեր* Q *կառս* (e *կոռս*) փխ. *կուռս* QRSTXYZ *յամենայնի* bq *այն* փխ. *ամենայն* բացի acdefkmpsv-ից մնացած ձեռ-երը՝ *ամենայնի* Y *ինչ յերկինս* d *ի յերկինս* ô *երկինս*

8 Macdefhklmpqrsuv չիք *և (կամ)* b չիք *և կամ յերկրի և* Y *ի* փխ. *կամ (յերկրի)* ô չիք *կամ (յերկրի)* ru *կամ ի յերկիր* (r *յերկրի*) IJôe *երկրի* L *յերկի*[*ր*?] Mdefhlqu չիք *(յերկրի) և* ô չիք *կամ (ի ջուրս)*

9 bhq չիք *գ*, *զի* փխ. *մի* ô *առնիցես* eh *զանունն* ôbehloqu չիք *տեառն* b *զաստուծոյ անունն* v *այ* պատիվը չունի beq չիք *քո* U *սնոտեայ* f *մի առնուցուս... ի վերայ սնոտեաց* ձախ լուսանցքում

10 bhq չիք *դ* ô *յիշեսցես* IJKLMOPQRSTVXYZWôbdeq չիք *ի* l *ի վերա* փխ. *ի զ* d *զվեց* W *վեց* Uafmnps *ի վեց* u *ի վ* փխ. *ի զ* ôdehklr *օր* acfmopqsu *աւր* b չիք *տէր* R *աստուածք*, չիք *քո* lou *զյերկինս*

11 ST *յեւթներրորդին* BDG *յիւթներորդին* IJ *եւթներրորդին* h *եւթներորդն* Or *յօթներորդին* XYW *յեօթներրորդին* ô *եօթներորդի* beq *էերորդին* lu *եաւթներորդին* mo *յեաւթներորդին* H *յութներորդին*

12 ô *զպատուիրանս* hlou *զպատուիրանսդ զի*. բացի abcdefkmpqs-ից մնացած ձեռ-երը՝ *զպատուիրանդ* ô *քո* փխ. *զի* e *հանկիցես* ôd չիք *յետ* ABCDEFGHafkmnops *վեց* ô *զզ* d *զվեց* BCDEFGHbehloqruv *ռ* S *տարի* փխ. *դար ի* ô *ամենակնաց* փխ. *դար ի կենաց*

13 bhq չիք *ե* J *հզօր* փխ. *զհայր* achloruv *զմայր* (l *մայր*) *քո զի* bq *աւրհնութեամբ* v չիք *հաւր* ôhl *հաստատեսցէ* r *հաստատեալ է* W *ե-ն* դրված է զ-ի տեղը և հակառակը

14 Z *զորդի*

զ. Մի՛ սպանանէր։
է. Մի՛ շնար։
ը. Մի՛ գողանար։
թ. Մի՛ սուտ վկայէր եւ մի՛ սուտ խաւսէր։
ժ. Մի՛ ցանկանար ընչից ընկերին քո, եւ ամենայն զինչ եւ իցէ ուրուք մի՛ ցանկանար»։*

*ՁՀէ (ՁՀ) Ը. Միւս եւս մարգարէական կանոնիւ պարսպեցից զքեզ, ո՛վ քաջդ Թէոփիլէ, եւ բովանդակեցից զկանոնս. եկ երթիցուք ի սաղմոսարանն, որ Հանապազ սեղան առաջի եդեալ կերակրէ զմեզ զինչ ասելով. «Եկայք որդեակք իմ, լուարուք ինձ եւ զերկիւղ Տեառն ուսուցից ձեզ. մարդ ոք որ կամի զկեանս սիրել եւ զաւուրս իւր տեսանել ի բարու-թեան»** եւ ժառանգել զարքայութիւնն երկնից. «Լռեցուսցէ զլեզու իւր ի չարութենէ եւ շրթունք իւր մի՛ խաւսեսցին զնենգութիւն, խոտորեսցէ ի չարէ եւ արասցէ զբարի»*** եւ բնակեսցէ յաւիտեանս յաւիտենից։ Մի՛*

* Ելք, Ի, 3—4, 7—17. հմմտ. Մատթ. ԺԹ, 18—19. ** Սաղ. ԼԳ, 12—13.
*** Սաղ. ԼԳ, 14—15

1 bhq չիք *զ* c *սպանէր* q *սպանանէր* փխ. *սպանանէր*
2 bhq չիք *է*
3 bhq չիք *ը* ôdeq *գողանայր*
4 bhq չիք *թ* ôq չիք *(և) մի* d *սուտս (վկայեր)* Vôd չիք *սուտ (խաւսեր)* բացի DGHW-ից մնացած ձեռ-երը *խաւսիր*
5 bhq չիք *ժ* DGHa *ցանկանայր* lôfk mv *ցանկար* behloqu *ցանկայր* r *ցանկանայցես* IJLOWôcdfhklmnp rsuv *ընկերի* be *եղբօր* (q *եղբաւր*) փխ. *ընկերին* ô *կնոջ* փխ. *ընկեր-ին* r *քում* HYl *զամենայն* d *ամե-նայն աւուրք զինչ* VYep *ինչ* ô *ընչից նորա և բնաւ* փխ. *զինչ և իցէ ուրուք* D *ից[է]*
6 d չիք *ուրուք* e *մի ցանկար ուրուք* G *ցանկանայր* IOfkmr *ցանկար* b hlnoqu *ցանկայր* M *ցանայր* (ô *ցա-կար*) փխ. *ցանկանար*
7 Rq *միուս* k *թիւս* փխ. *միւս* b *եւն* F *և* փխ. *եւ* û չիք *միւս եւ* ôbeq *կանոնիս* BCDEFGHh *պատսպարե-ցից* lu *պարսպարեցից* IKLMOPQ RSTXZôps *պարապեցից* (Y *պարա-պեցի* û *պարգեցից*) փխ. *պարսպե-ցից* ûe *քեզ* k չիք *զքեզ* ac *քաչ* d hklmoprsuv *քաջ*
8 Ans *թէովփիղէ* MOPQSTUabcdkm orv *թէովփիլէ* DGH *փիլիպէ* (C *փիլէ*) փխ. *թէոփիլէ* BCDEFGH *բաւանդակեցից* ô *բովանդակեցից* û չիք *և բովանդակեցից... ուսուցից ձեզ՝* տող *10*-րդ n *զկանովնս* c *եկայք* փխ. *եկ* bq *եկեսցուք* փխ. *եկ երթիցուք* b *ի մարգարէստաց սաղմոսն* փխ. *ի սաղմոսարանն* I չիք *ի*
9 Y *ար* փխ. *որ* RXY *սեղանն* cd *եդե-ալ առաջի մեր* (c չիք *մեր*) *կերա-կրէ* e չիք *զինչ* Q *զինչ* կրկնված է hlou *ինչ ասելոց*
10 U *որդիեակք* o *որդեաք* n *որդեակք* աչ լուսանցքում ô *ի և* փխ. *իմ* IKLMQRYZbcefqr *և լուարուք* Y *յինէն* փխ. *ինձ* CDGH չիք *ինձ* Ah *զերկիգ* P *զերկիւղն* Gdq *ու-սուցի*
11 ô չիք *ոք,* *զկեանս իւր սիրել* Wbc efq չիք *և(զաւուրս)* d չիք *զաւ-ուրս իւր տեսանել* Y *ի բարութեանն* br *ի բարութիւն*
12 Id *ժառանկել* IQSVXWôûfhlnu *զար-քայութիւն* IJKLMQRSTXZehq *յեր-կնից* ôbq *լըռեցոյ* f *լռեցուցէ* ôb *քո* փխ. *իւր* q չիք *իւր*
13 ôhu *շրթուն* ôs *քո* (p *նորա*) փխ. *իւր* p չիք *մի* Yôabcdefhlmopqrsuv *խաւսեսցի* (Ցաև *խօսեսցի*) lVôbde qu *խոտորեսա* Ychlopr *խոտորեսցի*
14 c *ի չարէն* ôbq *արա* d *արասցես* e *զբարին* q չիք *և (բնակեսցէ)* û չիք *և բնակեսցէ... ի մարդկանէ՝* էջ *51* տող *2*-րդ BC *բնակեսցէս* DEGH bdq *բնակեսցես* Yô *բնակեսցի* O *զյաւիտեանս* bdq *յաւիտենից ի* (b չիք *ի*) *նմա մի* hlou *և մի (խաւ-սիր)*, h *մի խաւսիր*-ից առանձին հողված DH *մի* կրկնված է

խաւսիր զումեքէ եւ մի՛ լսեր զումեքէ եւ մի՛ որ քեզ չար թուի՝ ընկերին քում առներ զայն. երկիր յԱստուծոյ ամաչելով եւ պատկառելով ի մարդկանէ. քանզի գրեալ է. «Զառիծ ոյժ զարդարէ եւ զմարդ՝ Աստուծոյ երկիւղն». «Մեծամեծք աղքատացան եւ քաղցեան, բայց որք խնդրեն զՏէր՝ մի՛ պակասեսցի ի նոցանէ ամենայն բարութիւնք»*: Ո՞ յուսացաւ ի Տէր եւ յամաւթ եղեւ. սուտ ամենեւին մի՛ խաւսել. սուտ մի՛ երդնուլ. յորժամ երդնուս եւ դաշինս կռես՝ զուխտիւ մի՛ անցանել. լուր զինչ ասեն. «Կորուսանէ զամենեսեան որ խաւսին սուտ»**: Զսրբութիւն եւ զպարկեշտութիւն սիրեցէք, զխոնարհութիւն բնական ագանելիս ձեզ արարէք, զմարդասիրութիւն քոյր կոչեցէք. զծերս պատուեցէք, զմանկունս սիրեցէք, զխրատ եւ զուսումն վարդապետութեան մի՛ արգելուք, զընկերս

* Սաղ. ԼԳ, 11 ** Սաղ. Ե, 7

1 Y խօսեր Wb (խաւսիր) զումեքէ q զումեգէ (և մի) V չիք և մի լսեր զումեքէ bq չիք և (մի) Wb (լսեր) զումմեքէ e զումեք q զումմեգէ ô չիք մի (որ) C չիք որ ավելացրել են տողամեջ G չիք որ ավելացրել են գոր d ոք փխ. որ Y զքեզ ô չար թւի քեզ ընկերին e չար թուին քեզ զայն ընկերին առներ յերկիր IJKLM թըւի IJKLMQRSTXYZWhlnoru ընկերի

2 F չիք քում DGHmrs առնել ôbpq մի առներ (p առնել) ô չիք զայն ô երկրի զու յաստուծոյ q յերկիր GHIJLQhlmu աստուծոյ X ամանչելով Rô չիք և պատկառելով X չիք և պատկառելով ավելացրել են ուրիշներ աջ լուսանցքում

3 b գրել է d գրեալ է թէ ABCDEFGHPUanpsv առեծ û առիւծոյն H քան փխ. քանզի Udp ուժ QVW bekmpq յոյժ ô [զ]արդարէ ôdhrv զմարդն

4 abcdefhklmopqrsuv երկիւղն (or երկիւղիւն v երկեղն) աստուծոյ H և զերկիւղն Q երկիւղիւն û երկիւղ G մեծամեծ d քաղցան v քաղցեալք գրիչն այնուհետեւ ուղղել է քաղցեան Uûdhlou ոյք (G ուք abcefk mpqrs որ) փխ. որք

5 r զնա փխ. զտէր def պակասեսցէ c պակ[աս]եսցի f ի նոցանէն lôûbhkl mpqsuv բարութիւն û չիք ո յուսացաւ ի տէր և յամաւթ եղև b յուսայ

6 ôp ամօթ b սուտ է ամենևին IVôe hl խօսիր bdoqu խաւսիր c խաւսիլ r խօսիլ Yû խօսեր IJ և սուտ s սուս փխ. սուտ (մի) û և մի սուտ Y չիք սուտ (մի) b չիք սուտ մի Y և մի (երդնուլ) ô մի ես (երդնուլ) d երդուիր

7 ô որժամ û չիք յորժամ երդնուս... մի անցանել d յերդըւիս Y երդնունս G կռուես (ô գռես bqr կրես d դընես) փխ. կռես E զուխտի b մի զուխտիւ Y անցանիր ô անցուցանել bdeq անցաներ T չիք լուր զինչ ասեն աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ o ինչ hlu ինձ փխ. զինչ

8 Y ասին hklmoprsu ասէ b ասէ մարգարէն թէ կորուսանէ c ասէն որ սուտ խաւսի կորուսանէ l զամենեսեանսն d զայնոսիկ փխ. զամենեսեան Yônr ոյք փխ. որ OWe խօսէին q խաւսէին Yô զսուտ ôûl սրբութիւն W զսրբութիւնն l և կրկնված է ô չիք և

9 Fô պարկեշտութիւն û պարգեշտութիւն bq զպարկեշտութիւնն Y սէրեցէք bq զխոնարհութիւնն bp բանական ô անգանելիս beq է ձեզ, առէք փխ. արարէք

10 QYq զմարդասիրութիւնն l և մարդասիրութիւն L չիք զմարդասիրութիւն IJKMT զոչեցէք beq չիք զծերս... սիրեցէք ô ծերս p զմանուկ s զմանուկս

11 F սիրեցէք q զխրատն b զիրատն d զյուսումն H վարդապետ Se վարդապետութիւն Y վարդապետութեան ô վարդապետի bq և (q չիք և) զվարդապետութիւնն Y արհամարհէք (ô անգոսնէք) փխ. արգելուք ABafhsv զնկերս KLMQRST XYZô զեր՝ի վերոյ զընկերս (MRS TXZô զնկերս) քեզ

գեր ի վերոյ քեզ արասցես, զվարդապետս մեծարանաւք կալջիր, առաջի մեծամեծաց լռութիւն, առաջի իմաստնոց ունկնդրութիւն՝ ի վեր ունելով զմիտսն եւ ի խոնարհ՝ զաչսն. ոչ հպարտութեամբ, այլ խոնարհութեամբ երթ յԱւետարանն եւ ուսիր. որ կամիցի ի ձէնջ մեծ լինել, եղիցի ամենեցուն սպասաւոր։ Յայսր վերայ փառաւորեսցուք զԱստուած անդադար բերանով, յամենայն ժամ գոհութեամբ փառս տացուք Հաւր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս. ողջ լերուք ի Տէր ամենայն մանկունք ուխտի եկեղեցւոյ։

ՁՀԷ (ՁՀԱ) Թ. Ամենայն գիրք աստուածաշունչք են ի խրատ եւ ի վարդապետութիւն, բայց կանոնեալ եւ աւրէնսաւորյց գիրք, զորս պարտ է ընդունել, ցուցցուք՝ Ծնունդք, Ելք, Ղեւտականն, Թիւք, Երկրորդ աւրէնք, Յեսու

1 BCDEFGH *գեր ի վերոյ քան քեզ* ps *քան* փխ. *քեզ* bqr *արասցեն* c *զվարդապետն* kmps *զվարդապետ* q *մեծարաւք* u սկզբնապես *մեծարարաւք* ապա գրիչն ուղղել է *մեծանարաւք* Yôbdhloqu *կալջիք* RXY չիք *առաջի*

2 RXY չիք *մեծամեծաց լռութիւն* ô *ունիջիք* փխ. *առաջի* CD *[ի]մաստնոց* W *ի վերայ* փխ. *ի վեր* abcd ekmpqsv *ունել*

3 Wbefpquv *զմիտս* U *զմիիմսըն* փխ. *զմիտսն* ûe չիք *և* Z չիք *ի* Y *ի խոնհարս* ô *ի խոնար* h *զաչն* բացի OQRUXYWcdlnoru-ից մնացած ձեռ-երը *զաչս* B *այդ*

4 q *յերթ* ô *էրթ* *սուրբ աւետարանն* IJYûbdepq *աւետարանն* b *ուսիր ի նմանէ եթէ կամիցի* h *ոչ* փխ. *որ* ô *որ ասէ որ կամիցի* DGH *կամիցէ* X *կամեսցի* L *ի մէնջ* Y *լինիլ* ô *լինիցի* û չիք *եղիցի ամենեցուն*

5 û չիք *սպասաւոր* abcefkmpqsv *սպասաւոր ամենեցուն* Mûr *այսր* b *յայրս* փխ. *յայսր* d *այս որ ի վերայ* փխ. *յայսր վերայ*

6 ô *բերանով, ամենայն* e *և ամենայն* ôbeq չիք *ժամ* Yô *գոհութիւն* bcem pr *գովութեամբ* BCDEFGH չիք *գոհութեամբ* Yô *և փառս* d *փառս տացուք գոհութեամբ* ô *մատուցանել* փխ. *տացուք* CDGHIJMOQST VYabcefhlpqru *որդոյ*

7 CDGHIMQabcdfhloqu *հոգւոյն* Y *սուրբ հոգւոյն* eq չիք *այժմ և միշտ և* bn չիք *այժմ և միշտ և յաւիտեանս* ô չիք *և միշտ* W չիք *(միշտ) և* d չիք *միշտ և յաւիտեանս* I չիք *յաւիտեանս* Wafmpv *յաւիտեանս յաւիտենից ամէն* (W չիք *ամէն*) ñeqs *յաւիտեանս* (s *յաւիտենից*) *ամէն* Yû չիք *ողջ լերուք... ուխտի եկեղեցւոյ*՝ տող 8-րդ CFRU *ի տեառնէ* ô չիք *ի տէր ամենայն*

7—8 b *ի տէր մանքունք ամենայն ուխտի*

8 d չիք *ուխտի* DHJVZôbcefhloru *եկեղեցոյ* M *յեկեղեցւոյ* q *յեկեղեցո*

9 IJ *աստուածաշունչք* W *աստուածաշունչ* q *չեն* p *են առ ի խրատ* H չիք *ի (խրատ)* d *ի (խրատ)* կրկնված է, չիք *և ի* q չիք *(և) ի* ô *վարդապետութիւնք*

10 hlu *կանոնայս*, չիք *և* GX *օրէնսաւսուց* J *աւրէնք ուսոյց* ô *օրէնսոյց* d *յօրէնսուսուց* l *օրէնուսոյց* r *գիրք* ûu *զոր* ô *զայս* փխ. *զորս* r *ընդունիլ*

11 GVôdl *ցուցուք* ûacefkmpqsv *ցուցաք* b *ցուցաք ձեզ* ABDUûcn *ծնունդ* Y *և գրիք մովսէսի* փխ. *ծնունդք... երկրորդ աւրէնք* r *ելք* BCDEFGH *ղեւիկոնն* Vdhlou *ղեւտականք* ûr *ղեւտական* ô *և ղեւտականք* F *թիւսն* ôd *զթիւն* û *թիւն* m *զթիւնսն* բացի BCDEGH-ից մնացած ձեռ-երը *զթիւսն* H *երկրորդք* բացի EFGbeq-ից մնացած ձեռ-երը *զերկրորդ* KLQRZ *յաւրէնսն* MSTX *յօրէնսն* ûdl *օրէնս* բացի BCDEFG H-ից մնացած ձեռ-երը *աւրէնսն* Q *և* զեսու ôabpe *զեսու* բացի Yû-ից մնացած ձեռ-երը *զյեսու*

Նաւեայ, Դատաւորացն, Հռութ, Դ Թագաւորութիւնք, Բ Մնացորդաց, Եզրաս, Դաւիթի ՃԾ սաղմոսն, Առակքն Սողոմոնի, Եկեղեսիաստէսն, զԱւրհնութիւն աւրհնութեանցն, զՅոբն, ԲԺ մարգարէքն՝ Ովսէէ, Ամովս, Միքիէ, Յովէլ, Աբդիու, Յովնան, Նաւում, Ամբակում, Սոփոնիա, Անգէաս, Զաքարիա, Մաղաքիա. Եսայի, Երեմիաս, Եզեկիէլ, Դանիէլ։ Համանգամայն Հնոց Կտակարանաց տունք է ՔՃԻԹ։ Նոր Կտակարանք՝ չորս աւետարանիչքն՝ Մատթէոս, Մարկոս, Ղուկաս, Յովհաննէս. Գործք առաքելոց, Կաթողիկեայց թուղթք է՝ ա Յակոբայ, բ Պետրոսի, գ Յովհաննու,

1 ôbe *նաւեան* u *նաւեայ* Yq *դդատաւորն* u *դդատաւորս* բացի û-ից մնացած ձեռ-երը *զըդատաւորսն* cr *զհռուդ* Ode *զհռութն* բացի Yû-ից մնացած ձեռ-երը *զհռութ* W *զըչորրորդ* n *դչորս* R *դ* փխ. *դ* d չիք *դ* O *չորրորդ* OWe *թագաւորութիւնքն* Y *թագաւորութեանց* û *թագաւորութիւն* OWdn *երկու* e *մնացորդացն* Y *մնացորդք*
2 Yûelu *դաւիթ* ô *թաւթի* c *դաւիթ* *մարգարին ճծ* W *հարիւր հիսուն* e *սաղմոս* Wn *սաղմոսսն* pr *առակ* Xôbeq *առակն* adfhklmosuv *առակք* A *սաղոմովնի* BE *սաղովմոնի* CDG HI *սաղոմոնի* Uanv *սողովմոնի* k mrs *սողովմովնի* p *սողոմովնի* Y *գ* *գիրք սողոմոնի* փխ. *առակքն... աւրհնութեանցն* V *եկեղէսիաստէնսն* r *եկեղեցիաստէնս* X *եկելէսիաստէսն* l *եկղեսցաստէսն* W *եկեղէստիաստէս* ô *էկէլիսիասն* bq *եկեզեստիաստէն* cv *եկէլեսիաստէսն* d *եկելիեսաստէսն* e *եկեղեստիաստէն* s *եկեղեցիսաստէսն* u *եկղեսիաստեն* û չիք *եկեղեսիաստէսն... աւրհնութեանցն* hu *զաւրհնութիւնն*
3 n *աւրհնութեանցն* ô *յոբայն* û *յովբ* bhq *զյոբ* lu *զյովբ* ao *զովբն* բացի CDGHVWde-ից մնացած ձեռ-երը *զյովբն* JKLMPQRSTUVX dhr *բժ-ան* OWn *երկոտասան* ôbo *բժ-ն* eps *ժբ* O *մարգարէկնքն* n *մարգարէսն* ûabcfmpqsv *մարգարէք* Y *բժ մարգարէսն* փխ. *բժ մարգարէքն... մաղաքիա*՝ տող՝ 5-րդ Uûf *ովսէ* c *ովսէի* beq *յովսէ* ôlo *յովսէէ* h *յովսէսէ* u *յովսէէու* u չիք *ամովս* BCDEFGH *և միքիէ* Wô *միքիայ* b *միքէ* AKMOPQRS TUXZacfkmns *միքեէ*
4 G *ովել* e *յովիէլ* ns *յովեղ* f *աբդիաս* bq *յունանու* (e *յունան*) փխ. *յովնան* b *նաւումայ* q չիք *նաւում* d kmsv *անպակում* U *ամպակում* b *ամբակումայ* f *ամբակուկ* opu *անբակում* W *սոփոնիաս* û *սոփոնեա* cpv *սոփովնիա* kms *սովփոնիա* d *սովփոնիայ* e *սոփոնի* KLQSTX *յանգէաս* MR *յանդէաս* Z *յանգէա* acfkmsv *անկէոս* p *անգէոս* AUbd equ *անկէաս* BCDEFGH *անկեա* բացի IJPVWôû-ից մնացած ձեռ-երը *անգեա*
5 û *զաքարեայ* den *զաքարիաս* bq չիք *զաքարիա* be *մաղաքիաս* r չիք *մաղաքիա* Inps *եսայիա* JWbepqs *երեմիայ* Yû *երեմեայ* f *երեմիս* B Fa *եզեկիէզ* R *եզեկէլ* b *եզեկիէլի* q *եզեկիէ* B *դանիէզ* b *դանիէլի* G h *համայնգամայն*
6 h չիք *հնոց* d *գիրքն* փխ. *տունք է* p *տուն* beq չիք *տունք* Yûq չիք *է* c *տունք է ամենայն քճիթ* a *աքճիթ* b *ճիթ* d *քճիէ* q *էճիթ* v *էաքճիթ* H *ք[--?]* փխ. *քճիթ* û *իսկ նոր կտակարանքն* v *նոր*-ից առաջ ձիճ ճոդված M *կտակարանաց* IQU ôbdlopqu *դ* f *դ-ս* OW *չորք* a *չոր* ուրիշներ ուղղել են *չորս* ôbdfqr *աւետարանիչք*
7 BCDEFGHOPQUWbdeflqru *մաթէոս* Y չիք *մատթէոս... յովհաննէս* bq *և մարկոս* IJKLMOPQRSTVXZ bdefhlou *յոհաննէս* ô *յոհան* Yu *գործ* OWbehloqru *առաքելոցն* Y չիք *առաքելոց*
8 MQRSThlu *կաթուղիկեաց* acdfkms v *կաթուղիկէ* p *կաթողիկէ* ûbq *կաթուղիկէք* e *կաթուղիկէքն* n *կաթուղիկէից* ô *կաթուղիկեայք* F G *կաթողիկեաց* բացի BCDEF-ից մնացած ձեռ-երը *կաթուղիկեայց* O Vd *թուխտք* c *թուխթք* r *թուղթք* hlo *թուղթքն* n *թուխթն* beq չիք *թուղթք* Y *է կաթողիկէքն* փխ. *կաթողիկեայց թուղթք... ա յուդայի* W *եօթն* e չիք *է* ô *ա-կն* d չիք *է ա յակոբայ... պաւղոսի թուղթք* ABFGIJPUVûabcfkmnoqrv *յակովբայ* S *ակոբայ* e *յակոբ* bq *պետրոս* IJKLMOPQRSTVXZôû *յոհաննու* b *յոհան* e *յոհաննէս*

ա Յուդայի. Պաւղոսի թուղթք ԺԴ՝ ա. առ Հռոմայեցիս, բ. առ Կորնթացիս, գ. առ նոյին, դ. առ Գաղատացիս, ե. առ Եփեսացիս, զ. առ Փիլիպպեցիս, է. առ Կողոսացիս, ը. առ Թեսաղոնիկեցիս, թ. առ նոյին, ժ. առ Եբրայեցիս, աժ. առ Տիմոթէոս, բժ. առ նոյն, գժ. առ Տիտոս, դժ. առ Փիլիմոն։ Այս սահմանք եղան ի ժողովոյն Անտիոքայ միանգամայն Նորոց Կտակարանաց տունս ԱՓՇՂԱ։ Եւ միահամուռ Հին եւ Նոր Կտակարանաց տունս ԹԻՋԻ։

1 beq յուդա IJMRSTVZô պօղոսի r պետրոսի փխ. պաւղոսի Y ժդ թուղթ պօղոսի փխ. պաւղոսի թուղթք... անտիոքայ միանգամայն՝ առդ 5-րդ L թուղք T թուղդք V թուխտք clo թուխթք beq չիք թուղթք BCDEFGHfq դժ W տասըն չորս k ժբ beq չիք ա բացի ac dfhklmoprsuv-ից մնացած ձեռ-երը առաջին (v առաջինն) փխ. ա ôbe q չիք (ա) առ AIJKLMPQRSTUX Zahklmnoprv հռովմայեցիս O հռոմայեցիսն W հռոմայեցիսն û հռովմայեցիսն ô հռովմայեցոց cd հռոմաեցիսն bf հռովմէացիս eq հռոմէացիս u հռոմայեցիք p չիք բ û կորնթացիս, մնացած ձեռ-երը կորնթացիսն

2 ehlu չիք գ առ նոյին hl ա փխ. գ u չիք դ P գաղատիս IL յեփեսացիս V յեբեսացիս APans փիղիպեցիս b փիլիպպէացիս c փիլիպեցիսն o փիլիպեցի բացի VWûhlu-ից մրնացած ձեռ-երը փիլիպեցիս

3 Q չիք է առ կողոսացիս ը առ թեսաղոնիկեցիս o կողոցիցիս q կողացացիս dq չիք (ը) առ O թեսսաղոնիկեցիս lf թեսաղինիկեցիս e թեսաղօնիկեցի n թեսաղովնիկեցիս q թեսեղանացիս r թեսաղունիկեցիս bq չիք թ e չիք թ առ նոյին BCDEF GH նոյն փխ. նոյին

4 LQXWko եփրայեցիս b եփրացիս V յեբրայեցիս e եբրայեցին JKLMOPQ RSTVXZWôûbcdfkmnpqv ժա r աժ-ան e չիք աժ DGH տիմիթէոս ST ô տիմօթէոս ûq տիմէթէոս acfkv տիմովթէոս b տիմէթէոսէ JKLMO PQRSTUVXZWôûcdfnpq ժբ o բժ-ն r բժ-ան e չիք բժ առ նոյն b չիք բժ առ նոյն գժ առ տիտոս JKLMOPQRSTVXZWôûcdfnq ժգ p գժ-ն rv գժ-ան e չիք գժ JKL MOPQRSTVXZWôbdfkq դժ ô ժդ-ն p դժ-ն r դժ-ան e չիք դժ

5 q չիք (դժ) առ BD փիղիմոն Auan s փիղիմովն IJKLMOPQRSTVXZ Wûkmp փիլիմովն ô փիլիմօվն v փիլմովն û սահման ô չիք եղան b ի ժողով cdefhklmopqrsuv ի ժողովըն b անդիոքայ u անտիոք q միայնգամայն û միանգամայն տունք նորոց

6 e և նորոյ Y նոր fnq նորոյ U նց փխ. նորոց u տուն H տաւնս փխ. տունս Uôn չիք տունս cd տունս ամենայն BDEG ափշա beq ափղա cd փշղա fn ա փշղա H չիք ափշղա J միահամառ ûb կտակարանացն k msv կտակարան efq կտակարանք

7 Vû տունք bef տուն Uônuv չիք տունս BDEGU թիչի n թիչի a ժեռչի cdklpsv ժէռչի h չիք թւչի

ԻԹ

ԿԱՆՈՆՔ ՏԵԱՌՆ ԵՓՐԵՄԻ ԱՐԴԻՒՆԱԿԱՏԱՐ ԿՐԱՒՆԱՒՈՐԻ ԶՈՐ ՈՒՍՈՒՑԱՆԷՐ ՅԱՆԱՊԱՏԻՆ Ի ԿՈՒՍՈՒԹԵԱՆ ՃԱՌԷՆ ԳԼՈՒԽ[Ք] Ը

ՉՀԹ (ՉՀԲ) Ա. Քահանայ կամ կրաւնաւոր կամ սարկաւագ, որ կամակոր մտաւք ինքեան ընկենուն զպատիւն կամ զբեմն վասն ծանրութեան կամ ծուլութեան կամ ամբարտաւանութեան կամ հակառակութեան կամ ամուսնութեան՝ արտաքս ընկեսցի յեկեղեցւոյ եւ ի ժողովրդոց եւ ի կենդանի խորհրդոյն, քանզի հաւասար է նա այնոցիկ որ զՈրդին Աստուծոյ առ ոտն հարին եւ զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարեցան եւ զշնորհաց

1 û կանոնախմբի №-ր վերնագրում՝ *կանոնք իԹ սրբոյն եփրեմի* Fr *կանոն* H *կանոնականք* t *կանոմն* u *[կ]անոնականք* V չիք *տեառն* e *երբեմի* H *արդիւնաւոր* b *արդիւնականտար* l *արդինակատար* t *արդիւնարար* Y *կրօնաւոր* û *կրոնաւորի* b *կրանաւորի*

2 b *զորս* ô *սնուցաւ* (û *սնանէր*) փխ. *ուսուցանէր* բացի bkmps -ից մնացած ձեռ-երը *սնուցանէր* փխ. *ուսուցանէր* ô *ան[ա]պատն* v *անապատ* Jdfkmnpst *յանապատն* b չիք *յանապատին... գլուխ[ք] ը* բացի ûeq-ից մնացած ձեռ-երը *անապատն* X *ի* կրկնված է K *ի կուսութեան է* Y *ի կուսութեանն* qr *ճառին* KLMQRSTXYZôp *ճառէ* Wû չիք *ճառէն* G *գլուխ* i *ութն* I-TV-Wôûaefhklmopqrstuv չիք *գլուխ[ք] ը* մնացած ձեռ-երը *գլուխս ը*

3 Y *քանզի քահանայ* a *կամ* (*կրաւնաւոր*) կրկնված է b չիք *կամ* (*կրաւնաւոր*) û *կրոնաւոր* R *կրաւաւոր* փխ. *կրաւնաւոր* ô *կա[մ]* (*սարկաւագ*) bq *որք* e *որ և* Q *կամակօր* Yq *կամակար* ef *կամկար* (h *կամաւոր* u *կամօոր*) փխ. *կամակոր* b *կամաւ արտաքինքն* փխ. *կամակոր մտաւք ինքեան*

4 ô *ինքեն* u *ինքնեն* kpqs *ինքեանք* chiloruv *ընկենու* t *ընկենու<նու>* C *ընուն* ուղղված *ընկենուն* DGH *ընդունին* փխ. *ընկենուն* n չիք *ընկենուն* ô *զպարտին* ûe *զպատիւ* r *զփիլոնն* փխ. *զպատիւն*, *և* փխ. *կամ* (*զբեմն*) Y չիք *վասն ծանրութեան* X *ծանրութեանն* b *ծանտրութեան* f *ծանրրութեան* LYbehilmoqrtu *կամ վասն* (*ծուլութեան*) AB *ծուղութեան*

5 b *և կամ* (*ամբարտաւանութեան*) ir *կամ վասն* (*ամբարտաւանութեան*) IKLRSTXZû *յամբարտաւանութեան* J *յամբարտաւանութեանն* Y *ամբարտաւանութեանն* r *և* փխ. *կամ* (*հակառակութեան*) Ri չիք *կամ հակառակութեան* Y *հակառակութեանն* b *և կամ* (*ամուսնութեան*) U չիք *կամ ամուսնութեան* QYs *ամուսնութեանն* be *յամուսնութեան* q *յամուսնութեանն*

6 b *արտաքոյ* c *ընդկեցի* e *ընկեցին* d *ընկեցի յաւրինաց եկեղեցոյ* C DHcfhlptu *յեկեղեցոյ* G *յեկեղեցւոց* KMOWû *եկեղեցւոյ* Y *եկեղեցոյ* ô *եկեղեցոյն* beq *յեկեղեցոյն* i *յեկեղեցի* bq չիք *ի* (*ժողովրդոց*), *ժողովրդոցն* n *ի ժողովրդւոց* ôkmp sv չիք *ի* (*կենդանի*)

7 bdequ *են* փխ. *է*, չիք *նա* Yû *որք* M չիք *որ* X *զորդիս* i *զորդիսն*

8 e *յոտն* q *յոտս* ô *ոտն համարին* (b *ոտս կոխան արարին*) փխ. *ոտն հարին* ru *նորա* փխ. *նորոյ*

հոգին թշնամանեցին. ապա եթէ ապաշխարեալ դարձցին, յետ է ամի ապաշխարութեան արժանասցին եկեղեցւոյ ի հաղորդութիւն. իսկ զպատիւն եւ զսքեմն ըստ կամաց եպիսկոպոսին առցեն։

ՂՁ (ՂՀԳ) Բ. *Որք ճաշակեցին ի մոռացութենէ ի մսոյ ի չորեքշաբաթու կամ յուրբաթու՝ որոշեսցին յեկեղեցւոյ՝ Գ շաբաթ պահելով սրբութեամբ եւ տրաւք տնանկաց եւ պատարագաւք, Ժ կրկին գան արբցէ եւ ապա հաղորդեսցի. իսկ եթէ ամբարտաւանութեամբ կամ արհամարհելով զառաքելական հրամանն՝ Գ ամ ապաշխարեսցեն, Խ կրկին գան արբցեն եւ Լ դրամ տուգանս տացեն յեկեղեցին. եւ յաւուրն յորում պղծեցաւ՝ զնա սրբութեամբ պահեսցէ մինչեւ ցմահ իւր, եւ ապա հաղորդեսցի աւրինաց։ Ապա եթէ ազատ ոք է եւ ոչ առնու յանձն զապաշխարութիւնն եւ զկարգն՝ Ծ դրամ տուգանս տացէ յեկեղեցին եւ Լ դրամ՝ յաղքատս, եւ ապա հաղորդեսցի աւրինաց։*

1 hv *թշնամեցին* u *թշնամանեցի* abcdefhiklmopqrstuv *թէ* ehlq *դարձին* d *յետս* I *յետ է ամի... արժանացին* աջ լուսանցքում ավելացրել է գրիչը Jû չիք *յետ է ամի... արժանացին* DGH *և* փխ. *է* W *եօթն* ô *ամ*

2 Yhq *ապաշխարութեանն* X *արժանացի* hilrtu *արժանաւորեացին* C DHYôcdfhptu *եկեղեցոյ* q *յեկեղեցոյ* GIJKLMQRSTVXZû *յեկեղեցւոյ* b *յեկեղեցի* bd *ի հաղորդութեան* Un չիք *իսկ* û *պատիւ* b *պատիւն* d *զպատիւ*

3 d *ըսքեմն* u *սքեմն* ôr *զքսեմն* (û *քեմն* r *զոքեմն*) փխ. *զսքեմն* u *կամա[ց] եպիսկոպոս*

4 ilo *որ* u *[ո]ր* beq *մոռացան և* (eq չիք *և*) *ճաշակեցին* (e *ճաշակի*) hu *ի մսոյ ի մոռացութենէ* k *և ի (մըսոյ)* e չիք *ի (մսոյ)* R *իմաց* փխ. *ի մսոյ* ô չիք *ի (չորեքշաբաթու)* b *ի չորեքշաբթի* d *ի չորեքշաբաթի* qi *ի չորեքշաբաթ* r *և կամ* t չիք *կամ*

5 t չիք *յուրբաթու... զ շաբաթ* d *ի յորբաթի* IJKLMQRSTXYZôûbeikps *ուրբաթու* KLMQRSTXYZ *որոշեցեն* b *յորոշեցեն* CDHYbcdefhlqru *յեկեղեցոյ* lû *եկեղեցւոյ* M *յեկեղեցւոյն* ô *եկեղեցոյ* W *երեք* Q *պահեսցեն* ô *պահելոյ*

6 acelo *տնանգաց* M չիք *և (պատարագաւք)* R *պատարագուք* b *պատարագաւ* W *տասն* b *արկցեն* փխ. *արբցէ* e *հաղորդեսցին*

7 u *[ի]սկ* ô *թէ* Xbq չիք *եթէ* Y *անբարտաւանութեամբ*

8 ûdqu *հրաման* W *երեք* û *ապաշխարեսցեն* p *ապաշխարենցեն* W *քառասուն* S *կրգին* q *կրկնին* U չիք *զան արբցեն* n *արբցէ* d *արբեն* ուղղված *արբցեն*

9 W *երեսուն* d *տրամս* qu *տրամ* c *տուգան տտացեն* Yôakmv *տայցեն* LMRSTYZôk *եկեղեցին* ût *եկեղեցւոյն* e *եկեղեցոյն* cd չիք *և* IJMûc *յաւուր* ô *աւուրն* GIKLQRSTXZô elnrs *որում* ô *պղծեցաւն* û *զայն* փխ. *զնա* b չիք *զնա*

10 Yd *պահեսցեն* b *կացէ* փխ. *պահեսցէ* Un չիք *մինչև* dps *ի մահ* klm *մահ* v չիք *իւր* e *ապա թէ* bq *աւրինացն* X *օրինաց* ուրիշներից ուղղված *յօրինաց* e *օրինացն*

11 abcdefhklmopqsuv *թէ* hu *աղքատ* փխ. *ազատ* b *ազատք* Yb չիք *ոք* b *էն* փխ. *է* ô *իցէ* փխ. *է, ոչ առնուցու* beq *չառնու* ô *անձն* Yôû b *ապաշխարութիւն* q *յապաշխարութիւն* IKLMQRSTXWdln *զապաշխարութիւն* ô *զգարկն* beq *զըկարգ*

12 ô *հիսուն* b *և ե* (e *զժ* q *ե*) փխ. *Ծ* ô *տրամ տայ տուգան* IJKLMPQR STXYZW *տուգան* O *աւազուն* փխ. *տուգանս* OYWahkmps *տայցէ* ôe *եկեղեցոյն* û *եկեղեցին* acdkmpsv չիք *և (Լ դրամ)* W *երեսուն* Q *ը* (û *զ*) փխ. *Լ* û *տրամ* IJKLMQRS TYZE *աղքատս* ôû *աղքատաց* u *յաղքատաց* X *աղքատս* ուրիշներից ուղղել են *յաղքատս* q *աղքատս տացէ և ապա*

13 Sd *յաւրինաց* bq *աւրինացն աստուծոյ* (q չիք *աստուծոյ*) X *օրինաց* ուրիշներից ուղղել են *յօրինաց* Ye չիք *աւրինաց*

ՁՁԱ (ՁՀԴ) Գ. Իսկ եթէ քահանայ դիպեցի ի նոյն չարիս՝ մի՛ պաշտեսցէ զքահանայութիւնն, այլ է ամ ապաշխարեսցէ եւ ապա հրամանաւ եպիսկոպոսին պաշտեսցէ զքահանայութիւնն։

ՁՁԲ (ՁՀԵ) Դ. Որք մեռելոտի ուտեն կամ զհեթանոսի զենեալ՝ նզովեալ լիցին ի կենդանութեան եւ ի մեռանել, եւ որոշեսցին յեկեղեցւոյ. ապա եթէ ապաշխարեսցեն եւ դարձցին՝ յետ ամի մի ապաշխարութեան հաղորդեսցին։

ՁՁԳ (ՁՀԶ) Ե. Քահանայ որ յանուրջս պոռնկեսցի գիջութեամբ՝ որոշեսցի յեկեղեցւոյ շաբաթ մի պահաւք եւ տքնութեամբ ի դուրս աղաւթանոցին. ապա եթէ ոչ խոստովանութեամբ մաքրեսցին՝ նզովեալ լիցին ի կեանս եւ ի մահ։

ՁՁԴ (ՁՀէ) Զ. Պահք Աստուածայայտնութեան այսպէս կարգեցան. կրաւնաւորաց եւ այրեաց եւ ապաշխարողաց՝ Ծ աւր պահք կարգեցան եւ հաստա-

1 ս [ի]սկ ûbd *քահանայն* G *դիպեսցէ* rt *հանդիպեսցի* (b *հանդիպի*) փխ. *դիպեսցի* ô *ի նըյն* փխ. *ի նոյն* d *չարիքն* IJKLMOPQRSTVYWôû bdnqv *զքահանայութիւն*

2 Bs *այդ* Wt *եօթն* DGH *և* փխ. *է* p *ապաշխարեսցեն* Un չիք *և* befq չիք *և ապա... պաշտեսցէ*

3 p *ապաշխարեսցէ* փխ. *պաշտեսցէ* û *քահանայութիւն պաշտեսցէ* IRST Wôdinopq *զքահանայութիւն* v *քահանայութիւնն*

4 ս [ո]րք q *մեռեալոտի* t *զմեռելոտի* p չիք *ուտեն* abdefkmqs *և կամ* r *կամ զհեթանոսի* կրկնված է ckmps *զհեթանոսաց* beq *հեթանոսի* brt *զենեալն* dl *եղիցին* p *եղիցի*

5 JYW *ի կենդանութեանն* K *ի կենդանութեան իւրում և ի մեռանել* bde *ի մեռանելն* hlou *ի մահ* be չիք *և (որոշեսցին)* lûbkq *որոշեսցեն* ô *որոշեսցի* CDHYcdfi *յեկեղեցոյ* ô *եկեղեցոյ* ûps *եկեղեցւոյ* ehu *յեկեղեցոյն* l *եկեղեցւոյն* o *եկեղեցուոյն* bq չիք *յեկեղեցւոյ... ապաշխարեսցեն* acdefkmpsv *թէ*

6 d *դարձցին և ապաշխարեսցեն* BCD EGHe *ապաշխարեսցին* RXY չիք *ապաշխարեսցեն* R չիք *և (դարձցին)* beo *դարձին* befqr *յետոյ* ôd չիք *յետ* KOWbdhqru *ամ* BE *ամիս* փխ. *ամի* ôt *ա ամի* ep *մի* (p *միոյ*) *ամի* cfks չիք *մի* n *միոյ* KLRTYZ *ապաշխարութեանն* q *ապաշխարութեամբ* d չիք *ապաշխարութեան* ô *ապաշխարեսցին և հաղորդեսցին օրինաց* b *ապաշխարեսցեն և ապայ հաղորդեսցին* lu *հաղորդեսցի* e *հաղորդեսցին օր[ինաց]*

8 ս [ք]ահանայ LQloq *անուրջս* I *յանուրջ* ô *յանարջս* Y *պոռնկիցի* be fq *պոռնկի* ս *պոռնկեցաւ* Vo *գիճութեամբ* Q *որոշեսցին* bq *նա որոշեսցի* (q *յորոշեսցի*) CDHUcd hilp *յեկեղեցոյ* Rû *եկեղեցւոյ* Ybe qu *յեկեղեցոյն* ô *եկեղեցոյ* f *յեկեղեցի*

9 p *եա* փխ. *և* oq *տգնութեամբ* n *աղաւթիւք* փխ. *տքնութեամբ* բացի ABCHfmqrt-ից մնացած ձեռ-երը *աղոթանոցին*

10 UWabcdefhiklmnopqrsuv *թէ* b *խոստութեամբ* փխ. *խոստովանութեամբ* t *եթէ խոստովանութեամբ ոչ մաքրեսցին* e *մաքրեսցին թէ ոչ նզովեսցի* hlou *եղիցին նզովեալ* i *լիցի* t *եղիցին* ô *են* փխ. *լիցին* be q չիք *լիցին* bq *նզովեսցի* (b *նզովի*) *ի* (b չիք *ի*) *կեանք* U *և ի կեան* n *ի մահ և ի կեանս* ô չիք *ի կեանս*

11 U չիք *և* ô չիք *և ի մահ*

12 KLMQRSTXYZô *պահս* OW *քահք* (bhlou *քահանայք*) փխ. *պահք* BC DEGHYbcfklmqsv *աստուածայայտնութեանն* a *աստուածայ յայտնութեանն* hu չիք *այսպէս* Hk *կարգեցին* abcdefmpqsv *կարգեցաւ* b *կրանաւորաց* q *կրաւնաւորացն*

13 cd *այրեաց և կրաւնաւորաց* ôû չիք *և (այրեաց)* bq *այրեացն*, չիք *(այրեաց) և* b *ապաշխարողացն* q *ապաշխարողած* W *հիսուն* ô *պաք, եգինք* փխ. *կարգեցան և հաստատեցան* Yabcdefhiklmopqrsuv չիք *կարգեցան և* t *հաստատեցան պահք* փխ. *պահք կարգեցան և հաստատեցան* KLMQRSTXYZ *հաստատեցին*

տեցան, իսկ աշխարհականաց՝ ութաւրեայ, բայց ի պահել ութաւրեայ՝ եւ զկիւրակէն. այլ որպէս Աստուածայայտնութիւնն ինքն ոչ լուծանի, այլ լուծանէ զառաքելական հրամանն, նոյնպէս եւ զկիւրակէն ծոմացուցանէ, վասն զի լուծանէ զչորեքշաբաթն եւ զուրբաթն։

ՁՁԵ (ՁՀԸ) Է. Իսկ զմարտիւրոսաց յիշատակս ոչ փոխեսցեն շաբաթու եւ կիւրակէի, եւ անխտիր կատարեսցեն։

ՁՁԶ (ՁՀԹ) Ը. Եւ տէրունական պատարագ կիւրակէի եւ յայլ աւուրս անխտիր կատարեսցեն, իսկ ի չորեքշաբաթու եւ յուրբաթու՝ ոչ։

1 F աշխարհական bq աշխարհականացն Vklmnqrtuv ը օրեա ô ութ օր befq ը աւր BCDEFGHhlou չիք բայց ի պահել ութաւրեայ ô չիք ի. զպահել t պահել բաց f ի պահելն Venqrv ը օրեա pt չիք ութաւրեայ

2 pt չիք և H զկիրակ bhoqu կիրակէն բացի Aûaft-ից մնացած ձեռ-երը զկիրակէն Bs այդ (որպէս) p զի որպէս DFGHIKLMQRSTXZWûno u աստուածայայտնութիւն r ի աստուածայայտնութիւնն ôdh աստուածայայտնութեան C աստուածայայտնութիւն ուղղված է աստուածայայտնութիւնն ô ինք h լուծանել C չիք լուծանի այլ ավելացրել են ուրիշներ DGR չիք ոչ (DR ունեն ոչ) լուծանի այլ Bs այդ

3 lû լուծական է ôe առաքելական i հրաման bcdefhiklmopqrstuv նմանապէս փխ. նոյնպէս t զկիւրակին b կիրակէն dr զկիրակին բացի Aûacilnov-ից մնացած ձեռ-երը զկիրակէն efq ծոմացուցանէր d ծոմանցուցանէ b ծանուցանէր փխ. ծոմացուցանէ

4 ôb չիք վասն ô լուծացուցանէ IJdl զչորեքշաբաթ ou զչորէքշաբաթ û զ շաբաթ QRSTXZdn զուրբաթ l զզուրբաթն û ուրբաթն

5 ó իս[կ] u [ի]սկ CDFGHIJOPUVZ Wûhinortu մարտիրոսաց i մարտիրոսացն բացի KLMQRSTXYabcdefkmpqsv-ից մնացած ձեռ-երը մարտիւրոսաց DGH յիշատակն բացի abcefiklmpq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն ոչ abefkmpqs փոփոխեսցեն hlou չիք փոխեսցեն G եսցեն ուրիշներ ուղղել են փոխեսցեն Y ի շաբաթու bq զշաբաթ ef շաբաթ ô շուաբու փխ. շաբաթու

6 lo ի կիւրակէի bq զկիրակի u զկիրակէի բացի Aûacfhnrv-ից մնացած ձեռ-երը կիրակէի G կիրակէի և յայլ աւուրս անխտիր ô յև c այլ փխ. և բացի IJLMOPQRSTVXYZ Wôûabcdefhiklmopqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը չունեն և

7 u [ե]ւ (տէրունական) befq պատարագն ô պատարագն անխըտիր և այլ աւուրս կատարեսցեն փխ. պատարագ կիւրակէի... անխտիր կատարեսցեն բացի Aûacfnortv-ից մնացած ձեռ-երը կիրակէի s յայդ IJQurtu այլ GSVYp յաւուրս bhl ou աւուր abcdefhiklmopqrstuv անխտրաբար

8 IJKLôadehloqu չիք ի hu չորեքշաբաթ lo չորէքշաբաթ GIJKLMQRSTXYZûdfkr ուրբաթու b զուրբաթ eq զուրբաթու hlou յուրբաթ ô ուրբաթու ոչ կատարեսցեն i յուրբաթու ոչ աւրհնեալ է աստուած ամէն

I.

ԿԱՆՈՆՔ ԿԻՒՐՂԻ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻՈՅ ԳԼՈՒԽՔ Ե

ՁՁէ (ՁՁ) Ա. Քահանայ որ կոյս իցէ կամ այրի եւ աշխարհի քահանայութիւն առնէ, նաեւ ժողովուրդքն եւ ընդունողք նորա՝ նզովեալ եղիցին։

ՁՁԸ (ՁՁԱ) Բ. Քահանայ որ կին ունի եւ ի շնութիւն անկանիցի կամ յայլ վատթարութիւն, եւ վկայութեամբ յայտնեսցի՝ լուծցի ի քահանայութենէն. ապա եթէ յանդգնութեամբ արասցէ՝ նզովեալ լիցի, նաեւ ժողովուրդքն եւ ընդունողք նորա ի կեանս եւ ի մահ։ Ապա եթէ ապաշխարութեամբ մաքրեսցի՝ ըստ կամաց եպիսկոպոսին հաղորդեսցի։

ՁՁԹ (ՁՁԲ) Գ. Որք ամուսնացեալ են ընդ հեթանոսաց եւ տացէ նոցա Աստուած

1 û կանոնախմբի №-ը մուծված է վերնագրում՝ կանոն ⟨ սրբոյն կիւրղի աղեքսանդրացւոյ n ունի ընդարձակ վերնագիր՝ կանոն սրբոյն կիւրղի աղէքսանդրացւոց եպիսկոպոսապետի ունի գլուխս ե Wkmp sv կանոն K աղէքսանդրու Llo աղէքսանդրացւոց cu աղեքսանդրացւոց MSôfh աղէքսանդրացոյ Y աղքսանդրացոյ PUv աղեքսանդրացոյ RXg աղէկսանդրացոյ k աղեկսանդրացոյ d աղէկսանդրացոց Omr աղէկսանդրացւոյ V աղեկսանդրացւոյ FKLMPRSTVXZ գլուխ AU գլուխս I հինկ ô յինգ RS է փխ. ե CDEGHOWûcefghiklmopr stuv չիք գլուխք ե (G ունի ե) bq չիք կանոնք... գլուխք ե a այս կանոնախումբն ամբողջությամբ մինչև եղիշեի կանոնախումբը՝ էջ *59—63* ընկած է

2 ôu չիք որ b կուս u կոյր փխ. կոյս du չիք իցէ ô ե կամ Y չիք կամ այրի V յաշխարհի

3 ô որ առնէ d նայե իւր CGhm ժողովուրդն XY ընդունօղքն cdkmpsv ընդունաւղք IJKOVWûbl ընդունողքն qû չիք նորա JUiqru եղիցի Kf լիցին

4 û քահանայն bcdefgkmpqsv ունիցի QY չիք ի KLRTZ ի շնութիւնն u իշխանութիւն փխ. ի շնութիւն K անկանիցի CDGHIJKLMQRSTX YZôûegkmpqs այլ r չիք յայլ KL RTZ վատթարութիւնն eq վաթարութիւն Y վատթարութիւնս

5 egqs չիք ի IJu ի քահանաութենէ

6 dp թէ Qôdeglqu անդգնութեամբ b անտգնութեամբ bq նզովի cdfhikl mopqrstuv եղիցի ôeg է փխ. լիցի bq չիք լիցի hlu ինքն փխ. նաեւ I նաև ձախ լուսանցքում ô նա փխ. նաև, չիք ժողովուրդքն բացի ilo ru-ից մնացած ձեռ-երը ժողովուրդն

7 ABCDEFGYcfkmpsv ընդունաւղք X ընդունօք OWôûlt ընդունողքն d ընդունաւղքն ô չիք նորա ի e չիք ի (կեանս)̃b և ի կեանս q ի մահս ô ի մահ նզովիւք են եթէ ապ[ա] u եթէ ապա ghl չիք ապա g չիք եթէ ep թէ Y մինչև փխ. ապա եթէ eg ապաշխարեսցէ

8 eg և մաքրեսցի Y և հաղորդեսցի r հաղորդեսցին eg հաղորդեսցի աւրինաց (g օրինաց)

9 ôûbefgq ամուսնացեալք են L հեթանոսի ô չիք և d տաց hilortu տէր փխ. աստուած

ժամանակ ապաշխարութեան, զամենայն ժամանակս ապաշխարեսցեն արտասուաւք եւ ողորմութեամբ, որպէս զի զամենայն ինչս իւրեանց տացեն աղքատաց, ի տարւոջն միանգամ հաղորդեսցին ուրինաց։ Ապա եթէ ոչ գոյ տեղի եւ ոչ զերծանի ի կապանաց անաւրէնութեանն, գնեսցեն ծառայս եւ ազատեսցեն քանի եւ կարասցեն. եւ ապա յետին թոշակին արժանի լինիցին։

ՉԳ (ՉՁԴ) Դ. Որք զժառանգս հեթանոսաց առնուն ի սնունդ, այնպէս է որպէս որ զաւձ խնամարկեալ պաշտեսցէ ի ձեռն սովորութեան՝ ըստ ամուսնացելոցն ընդ հեթանոսական ազգին ուսան զանաստուածպաշտութիւնս նոցա. նոքա զթովչացն ապաշխարութիւնս կրեսցեն, Գ ամ արտաքոյ ապաշխարեսցեն եւ Գ ամ ընդ ապաշխարողսն եղցեն, եւ ապա հաղորդեսցին ուրինաց։

ՉԳԱ (ՉՁԴ) Ե. Քահանայ որ աւրհնէ զմթերս ըմպելեաց յորս անկանի մուկն

1 r ապաշխարութեան իւրոյ RXYl չիք ապաշխարութեան զամենայն ժամանակս bq չիք զամենայն... ապաշխարեսցեն c (զամենայն) ժամանակն o ժամանակ eg ժամանակս իւրեանց (e իրեանց) բացի ôûdefghiknrtu-ից մնացած ձեռ-երը ժամանակսն h ապաշխարեսցէ

2 E արտասուօք û արտասուաք ô արտասօք և ապաշխարութեամբ զժամանակս իւրեանց ապաշխարեսցեն արտասօք փխ. ապաշխարեսցեն արտասուաւք, չիք և eg ողորմածութեամբ Y զի որպէս ô չիք որպէս զի kms չիք զի br ամենայն lou զինչս G իւրոյ ուղղված իւրեանց J իւր

3 cfkmpqsv տայցեն q աղքատացն Y և փխ. ի q և ի տարոջն CDGHVY ôbcdefhlquv ի տարոջն û ի տարւոջ r ի տարուջն ôfq հաղորդեսցեն bq ուրինացն eg օրինացն ô չիք ուրինաց

4 bfegq թէ m չիք եթէ eg չիք և. որ փխ. ոչ (զերծանի) bfq չիք ոչ bhl ou ի կապանացն ISTXôû անօրէնութեան Y անօրէնութեանց KL QRZbcd անաւրէնութեան hlu չիք անաւրէնութեանն

5 Vps զծառայս hlu ազատ արասցեն փխ. ազատեսցեն eu քանզի Y որքան փխ. քանի, կարեն ô եթէ փխ. (քանի) և, կարողիցին d չիք և (ապա) q ապա և M յետի Qeg թօշակին bdq թաւշակին

6 ôg արժան Y արժանացին BCDEG HOWûbdefghiklmopqrstuv լիցին RX լինիցի c լիցի ô են փխ. լինիցին Y չիք լինիցին

7 p որ ô զժառանգ o զժառանկս GJO Wô ի սնունդս û՞ի սնուցանել n այսպէս ô են փխ. է bcfq չիք է

8 ôt չիք որ b զաւձն u պաշտեսցեն eg և ի ձեռն Y սովորութեանն ô ընդ փխ. ըստ bcdefghiklmopqrst uv չիք ըստ û ամուսնացելոց hilo rtu ամուսնացելոյն

9 W ըստ (b ի) փխ. ընդ û անաստուածապաշտութիւնս h զանաստպաշտութիւն

10 m չիք նոցա Y չիք նոքա b զթովչացս d զթովչաց ôcdgkmpsv ապաշխարութիւն rt ապաշխարութիւնսն bcdefghiklmopqrstuv ընկալցին փխ. կրեսցեն W երեք l արտաքոյ ապաշխարեսցեն և գ ամ ներքին յուսանցքում hilou արտաքս JKLMQRSTYZôû չիք արտաքոյ ապաշխարեսցեն և գ ամ

11 u չիք ապաշխարեսցեն և գ ամ ընդ X չիք և (գ) W երեք kmps ա փխ. գ X ապաշխարօղսն befghloq ապաշխարողս ckms ապաշխարաւղս pv ապաշխարօղս û իցէն փխ. եղցեն g մտցեն և եղցեն փխ. եղցեն i չիք և գ ամ ընդ ապաշխարողսն եղցեն OWô հաղորդեսցի n հաղորդեսցեն

12 Xeg օրինացն Rq ուրինացն b ուրինացն սստուծոյ Y չիք ուրինաց

13 t ըմպէ փխ. աւրհնէ BCDEGHgh ըմբելեաց l ըմբելեացն u ըմբելյաց ô օրինաց ըմպելյաց փխ. ըմպելեաց, որս m կամ յորս Hf մունկն eg մուկ

կամ այլ ինչ զարշելի սողուն, կամ ի հնձան՝ անիծեալ լիցի քահանայն։ եւ անսուրբ իբրեւ զմուկն, ի կարգէն լուծցի եւ անհաղորդ կացցէ ամս Գ արտաքոյ աղաւթանոցին ջերմեռանդն ապաշխարութեամբ, եւ ապա հաղորդեսցի աւրհնաց։

1 m չիք *կամ այլ ինչ… իբրև զմուկն՝* տող 2-րդ ôbcdefgkpqsv չիք *ինչ* S *քարշելի* begq *զազանի* փխ. *զարշելի* ô *սուղունք*, չիք (*սողուն*) *կամ* egq չիք *ի* ABOci *ի հնձան* I *լիցին* bq *լինի* H չիք *լիցի* û *քահանայ*

2 hlu *անսուրբ և զարշելի իբրև* beg *զմուկ* hilu *և ի կարգէն* ô *ի զարգէն* U չիք *լուծցի* G *կացէ* H *կայցէ* be *զամս* V *զերիս ամս*

3 բացի bq-ից մնացած ձեռ-երը *երիս* hlou *արտասուաւք* փխ. *արտաքոյ* hu *յաղօթանոցին* l *յաղաւթանոցին* Y *աղօթեսցէ* (bq *աղաւթեսցէ*) փխ. *աղաւթանոցին* Un *ջերմեռանդ արտասուօք* (n *արտասուաւք*) *և ապաշխարութեամբ* QUYôûbdnqt *ջերմեռանդ* ô չիք *ապա*

4 Yôegh *օրհնացն* cqu *ուրհնացն* b *ուրհնացն աստուծոյ*

ԼԱ

ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԳԻՐ ՏԵԱՌՆ ԵՊԻՓԱՆՈՒ ԱՍԱՑԵԱԼ ԳԼՈՒԽՔ Ե

ՉՂԲ (ՉՁԵ) Ա. Եպիսկոպոս կամ երէց կամ սարկաւագ որ տանտիկին ունիցի ի տանն ըստ հեթանոսական սովորութեանց, լուծցին յիւրաքանչիւր աշտիճանէ, բայց ի հանւոյ կամ ի մաւրէ կամ ի քերցː

ՉՂԳ (ՉՁՁ) Բ. Որք ուլունս արկանեն վասն կրից կամ վասն այլ ինչ հմայութեանց բարբանջանայ կամ գրարարութեամբ որ վարին՝ որոշեսցին յեկեղեցւոյ, զի թողին զԱստուած եւ գնացին առ ճանճիկ աստուածն Ակկարոնիː

ՉՂԴ (ՉՁէ) Գ. Չկնի Յարութեան զերիս աւուրս ոչ ընթեռնուն Կաթողիկէք, վասն

1 û կանոնախմբի №-ը մուծված է վերնագրում՝ *կանոն՟լա տեառն եպիփանու* n *կանոյն սրբոյն եպիփանու կիպրացւոց եպիսկոպոսի ասացեալ գլուխս* ե ôg *կանոնք* (e *կանոն*) փխ. *կանոնական գիր* J *եպիբանու* ôbdm *եփիփանու* Y *եփիպանու* ps *առաքելոյ* փխ. *ասացեալ* ûbegq չիք *ասացեալ* ACDEGHPUm *գլուխս* FIJKLMPQRSTVXZ *գլուխ* I *հինգ* OWûbcdefghklmopqrstuv չիք *գլուխք* ե

2 c չիք *կամ երէց* ô[*ս*]*արգաւակ* I *ի տան տիկին* v *տանս ի կին* փխ. *տանտիկին* ô *ունիցին*

3 OVW *ի տան* (v *տանն*) *ունիցի* l չիք *ի* ôhilortu *ի տան* A Նախապես *սովորութեանն* գրիչն ուղղել է *սովորութեանց* BCDEHU *սովորութեանն* FGnu *սովորութեան* ô *սովորութիւն* q *լուծցին ըստ իւրաքանչիւր* IJûeghklprtu *իւրաքանչիւր* ô *իւրեանց* փխ. *յիւրաքանչիւր* EFOQRSXYZWûceghlmopqr su *աստիճանէ* KLô *աստիճանէն* Vb *յաստիճանէն* dit *յաստիճանէ*

4 ctv *բայց* ô *ի հանէ* բացի ûikmpst-ից մնացած ձեռ-երը *ի հանոյ* Yô *և* փխ. *կամ* (*ի մաւրէ*) ô *մի* փխ. *ի* (*մաւրէ*) R *ի մարէ* Y *և* փխ. *կամ* (*ի քերց*)*, ի քեռոյ* g *ի քւերց* be *ի քուերց*

5 u [*ո*]*րք* b *ուլուսն* q *ուլունսն* t *ուլուն* n *արկանել* ô *և որ վասն* (*կրից*) Q *վանս* փխ. *վասն* (*կրից*) ô չիք *վասն* (*այլ*)*, հմայութեան*

6 ô *բարբանջանանց* ft *բարբաջանաց* BCDEHOôbghilt *գրարութեամբ* û *գրարութեան* u *գրարարութեան* Y *գրագրութեանն* hilortu չիք *որ* CDHYbcdefghkloquv *յեկեղեցոյ* V *յեկեղեցոյն* ô *եկեղեցոյ* r *եկեղեցւոյ*

7 u *գնացի* ABCDEFGHVhilnru *ճանճիկն* eg *ճանիկ* ô *աստուած* h *ա* [*ստուածն?*] begqrt *չաստուածն* lu չիք *աստուածն* AIJKLMOPQRSTU VXZWûkmnpsv *ակկարովնի* Y *ակարօնի* ô *ակկարօնի* b *ակորոնի* cgioqr *ակարոնի* d *ակկարնոյի*

9 u [*զ*]*կնի* Ybefghiloqrtu *յարութեանն* Iû *երիս* i *ընթեռնուլ* IJKLM OPQRSTUVXZWbcdefghiklmnors tuv *կաթուղիկէք* ô *կաթուղէք* û *կաթուղիկեաց* p *զկաթուղիկէք*

զի ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի Սուրբ Հոգին են կանոնք. եւ երկրորդ կանոն վասն զի յՈրդի է, որպէս ոչ թողաւ ոգի նորա ի դժոխս եւ ոչ մարմին նորա ետես զապականութիւն եւ յոյս եղեւ ամենայն ծագաց երկրի։

ՉՂԵ (ՉՁԸ) Դ. Որք ի ծովու կորեան կամ ի գետոյ կամ յամպարշտաց կամ ի շանդից եւ ի գազանաց եւ ի սրոյ եւ յամենայն չարամահութեանց՝ զյիշատակս ամենայն մեռելոց որ ի Քրիստոս հաւատացելոցն կատարեսցեն ի տնաւրէնութենէն մինչեւ ցհասարակաց յարութիւնն։

ՉՂԶ (ՉՁԹ) Ե. Որք ի Զատկէն մինչեւ ցՊենտակոստն եւ յամենայն կիւրակէ պսակ դնեն՝ նզովեալ եղիցին. իսկ եթէ յիշատակք սրբոց պատահին յաւուրս Յարութեան Տեառն՝ նոցա յիշատակքն հասարակաց կատարեսցին. տաւն Կարապետին եւ Մկրտչին Յովհաննու եթէ ի Յարութեան աւուր հանդիպեսցի՝ անխափան կատարեսցեն, նմանապէս եւ զամենայն մարտիրոսաց։

1 ô չիք *զի ի*, *զՀայր* beghloqu չիք *ի* (*Հայր*) BCEFGH *և ի յորդի* d *և ի յորդի են և* IJû *որդին* KLMQRST XYZôbeghqu *որդի* egp չիք *ի* (*սուրբ*) g *հոգի* d չիք *են* bq չիք *և երկրորդ կանոն* DH *յերկրորդ* KR XYôdefgkmnpsv *կանոնք*
2 ilou *զի վասն* IJMQôûbdegqr *որդի* OQVôdhlnou *թողու* Q *յոգի* û *հոգի* M *որ ի* R չիք *ի* b չիք *ի դժոխս և ոչ մարմին*
3 b չիք *նորա* MQRSTXZ *յամենայն* hlou *զաւառաց* փխ. *ծագաց* IJKM QRSTXZ *յերկրի* d *երկրին*
4 u [*ո*]*րք* A սկզբնապես *ծովու* ուրիշից ուղղված *ծովու* Y *ի ծով* û *ի ծովի* hlu *ի ծովս* t *ի ծովուն* FUY bcdefghiklmnopqrstuv *ի գետոց* I *ի գետուոյ* û *ի գետի* k չիք *կամ* (*յամպարշտաց*) FIJOPRSTXWûcd fhilkmnpqstuv *յամբարշտաց* g *ամպարշտաց* MQVôbeg *ամբարշտաց* Y *յանպարշտաց* r *յանբարշտաց* ô չիք *կամ* (*ի շանդից*)
5 S *ի շանտից* Vc *ի շանթից* p չիք (*շանդից*) *և* ûd *կամ* փխ. *և* (*ի սրոյ*) ôh *իւրոյ* (b *ի յիւրոյ* t *ի սիրոյ*) փխ. *ի սրոյ* Môbh *ամենայն* bq *չար պատահութեանց* փխ. *չարամահութեանց*
6 d *զյիշատակս նոցա ամենայն* hlu *մեռելո* bdefpqsv *որք* eg *հաւատացելոց* b *հաւատացեալ են ապա կատարեսցեն* BDEHY *կատարեսցին*
7 ûhl *ի անօրէնութենէ* u *ի անաւրէնութենէ* U *ցհասարակութիւնն* n *ցհասարակ* u *ցհասակաց* փխ. *ցհասարակաց* IKLMQRSTZWd *յարութիւն* V *յարութեամբ* Y *յարութեանն* ô *արութիւնն* u *յարութեան* U չիք *յարութիւնն*
8 t *որ* u [*ո*]*րք* g *ի զատ*[*կ*]*էն* û *մինչ* ABCDEFGH *ցպենդակոստ* IObcem uv *ցպենդակոստն* Pô *ցպէնտակոստն* Yt *ցպէնտէկոստէն* W *ցպենդեկոստէ* û *ցպենդէկոստն* h *ցպէնդակոստն* o *ցպենտակոսն* lôeg *ամենայն* hlou *զամենայն* bq *կիրակէի* hlrtu *կիրակէս* o *կիւրակէս* k *կիրակէն* բացի AYûcefgv-ից մնացած ձեռ-երը *կիրակէ*
9 t *եթէ պսակ* b *եղիցի* g չիք *եղիցին* HQûbdeghkluv *յիշատակ* betgp *սրբոցն*
10 ô *աւուրս* d *յարուրս* u *յաւաւրս* Y b *յարութեանն* ô *ի* փխ. *նոցա* CD GHû *յիշատակ* Ecdkmpsv *յիշատակք* bqt *յիշատակն* Vôûb *կատարեսցեն*
11 Q չիք *տաւն կարապետին* Uû *յովհաննու մկրտչին* Y *յոհաննու մկրտչին* n *յովաննու մկրտչին* Gb *յովհանու* ILMVdegklmou *յովաննու* PQRSTXZi *յովանու* Ybefgq *ի յարութեանն*
12 IJn *յաւուր* c *աւուրս* begq *ուր* փխ. *աւուր* p չիք *աւուր* ilortu *հանդիպի* h *հանդիպին* Y *պահեսցի* փխ. *հանդիպեսցի*, *կատարեսցեն անխափան* Hcdikmoprstuv *կատարեսցին* t չիք *և* ikmps *ամենայն*
13 c *սրբոց մարտիրոսաց* UYbn *մարտիրոսացն* բացի Akms-ից մնացած ձեռ-երը *մարտիրոսաց*

ԼԲ

ԿԱՆՈՆ ԵՂԻՇԷԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ԳԼՈՒԽ Ա

ՁՂԷ (ՁՂ) Ա. Եթէ ոք ի կիւրակէի կամ ի տաւնի կամ յերեւելի աւուր ամուսնանայ ընդ կնոջ իւրում՝ Ը աւր ապաշխարեսցէ եւ ապա հաղորդեսցի։

1 Վերնագիրն ընտրեցինք n ձեռ-ից. մնացած ձեռ-երը տարբեր վերնագրեր ունեն՝ ABCDEFGHU *եղիշայի* (U *եղիշէի*) *գլուխ ա* IJKLM OPQRSTVXYZWô *կանոնք եղիշէի վարդապետի* (IJYô *վարդապետին* Z *վարդապետի ասացեալ*) *գլուխ ա* (Vô *մէկ* W չիք *գլուխ ա*) û *կանոն լբ եղիշէի վարդապետին* մյուս ձեռ-երի վերնագրերը խիստ համառոտ են՝ c *եղիշէի բան* efg *եղիայ* (f *եղիայի*) *վարդապետի* d *եղիշէի կանոնք իէ* hloru *եղիշայի* i *նորին* km ps *եղիշէի* v *եղիշէի ասացեալ գլուխ ա* bt չիք *կանոն... գլուխ ա* t ձեռ-ում այս միակ հոդվածը կցված է նախորդ կանոնախմբին որպես վեցերորդ հոդված, q չիք այս կանոնախումբը

2 u [*ե*]*թէ* բացի dhlntu-ից մնացած ձեռ-երը չունեն (*ոք*) *ի* efg *կիւրակէ* d *ի կիրակէ* uv *ի* (v չիք *ի*) *կիրակի* բացի AWûcnor-ից մնացած ձեռ-երը *կիրակէի* բացի bdnt-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *ի* (*տաւնի*) bdt *ի տօնի* R *տոնի* փխ. *ի տաւնի* IJKLMQRSTVXYZôûr *երեկի* k *յաւուր* hlortu *աւուրս* M *ամուսնայ* ôu *ամուսնասցի*

3 b *ի* փխ. *ընդ*, *կնոչ* IJLMRSTXZ *կնուջ* Oeg *իւրոյ* W *ութն* b *թ* փխ. *Ը* i *ութ* Ybcdfgkmpsv *ամ* փխ. *աւր* bcefhklmopstuv չիք *և* h lou չիք *ապա* Q *հաղորդեսցին* ô *հաղորդեսցի օրինացն*

ԼԴ

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ ԺՈՂՈՎՈՅՆ ԱՆՏԻՈՔԱՅ

ՉՂԸ (ՉՂԱ). Խոստովանիմք որպէս ուսուցին գիրք սուրբք եւ վարդապետք ճշմարիտք ՅԺԸ-ն որ ի Նիկիա եւ ՃԾ-ն որ ի Կոստանդնուպաւլիս եւ Մ-ն որ յԵփեսոս, որ հաստատեցին զհաւատս սուրբս որ ժողովեցան ի Սուրբ Հոգւոյն եւ յիւրեանց ժամանակս հալածեցին զմոլորեցուցիչսն, որք էին իբրեւ զգայլս ապականիչս հաւտին Քրիստոսի. եւ զի նահատակեցան

1 û կանոնախմբի №-ը մուծված է վերնագրում՝ *կանոն լգ երրդ ժողովոյն անտիոքայ* IJKLMOPQRSTV XYZWô *կանոնք* (ô *կանոն*) *և* (KL չիք *և*) *խոստովանութիւն* (KLRST Xô *խոստովանութիւնն*) *երրորդ* (V ô *երորդ* I *երկրորդ*) փխ. *խոստովանութիւն* bq *անտիոքայ խոստովանութիւն ժողովոյն կանոնքն այս է* (q չիք *կանոնքն այս է*) e *անտիոքայ խոստովանութիւնն և սուրբ ժողովոյն զաւանութիւն սուրբ հաւատ* f *անտիոքու խոստովանութիւն ժողովոյ* g *անտիոքայ խոստովանութիւն և սուրբ ժողովոյն* C *ժողովոյ* GH *ժողոյ* t չիք *ժողովոյն*

2 r *ասացին* փխ. *ուսուցին* u չիք *ուսուցին* r *գիրք* û *սուրբ գիրք* b չիք *գիրք սուրբք* egq *սուրբ* û *ճշմարիտ վարդապետք*

3 d *ճշմարտութեան* h *ճշմարիտ* ô *զճժը* û *յծը* t *երեք հարիւր և ժը* bdeghilnopqu *յժը* RXY *ի Նիկիայն* BCDEGHeg չիք *և (ճծ-ն)* W *հարիւր հիսուն* t *հարիւր ծ* բացի BCFGH-ից մնացած ձեռ-երը *ճծ* M *(ճծ-ն) որք* ô չիք *(ճծ-ն) որ* A *ի կոստանտինուպոլիս* B *ի կոստանդինուպաւղսի* DFGHIJLMRSTUV XYZôcdefghilnoprtu *ի կոստանդինուպաւլիս* (FGJMTUVXYZôgh iprtu *կ. պօլիս*) Q *ի կոստանդինուպոլիս* CEK *ի կոստանդինուպաւլսի* b *ի կոստանդիանոսիպաւլիս* q *ի կոստանդիանուպաւլսի* GJbefghklp qrt չիք *և (մ-ն)* m *որ* փխ. *և (մ-ն)* B *յմ-ն* GUûbcdefghklmnopqrsuv *մ* Y *մ-քն* ô *քճ* Wit *երկու հարիւր* (W *հարիւրն*)

4 c *(մ-ն) որք* A սկզբնապես *յեփեսու* ուրիշներ ձախ լուսանցքում ուղղել են *յեփեսոսի* DGHKLMQRSTXYZ û *եփեսոս* ô *ի եփեսոս* brt *ի յեփեսոս* Uin *յեփեսոսի* h *յեփեսոս սուրբս* t *որք (հաստատեցին)* n չիք *որ (հաստատեցին)* b *սուրբ (որ)* Uûcn *որք (ժողովեցան)* t չիք *որ* beg *և* փխ. *որ* q *ժողովեցին* t *ժողովեալք* ût *ի հոգւոյն սրբոյ* O W չիք *ի սուրբ հոգւոյն* v չիք *սուրբ* r *սուրբն*

5 CGHPQVYUôbcdfghilmoqu *հոգոյն* IJKLMQRSTXZôûdhku *իւրեանց* Y *և ի իւրեանց* t *ի ժամանակս իւրեանց* MST *հալածիցին* O *զմոլորեցուցիչքն* Y *զմորորեցուցիչսն* eg *զմոլորեցուցիչն* q *զմոլորեցուցիչս* b *որ*

6 eg *իբր* d *զգայս* bq *ապականիչ* ps *ապականիչսն* IKLQû *հաւատին* փխ. *հաւտին* bq *ի հաւտին* b *նահատակեցին* D *նահատեցան* ուրիշներ ուղղել են *նահատակեցան*

Հաւատովք եւ նզովեցին զամենայն հերձուածողս. եւ ահա գրեալ են անուանք նոցա ի գիրս կենդանութեան, եւ մեք որդիք եւ ժառանգք նոցա հաւատոցն եմք, քանզի նախանձաւորք նոցա եմք, զաւրանամք հաւատովք եւ նզովեմք զամենայն հերձուածողս:

Նզովեմք զԱրիոս որ հայհոյեաց եւ ասէ թէ՝ «Որդի ոչ է ի բնութենէ Հաւր»:

Նզովեմք եւ զՄակեդոն որ ասաց թէ՝ «Հոգին Սուրբ նուազագոյն է քան զՀայր եւ զՈրդի»:

Նզովեմք եւ զՊաւղոս Սամոսատացի որ ասէր թէ՝ «Յիսուս մարդ էր եւ իմաստութեամբ զաւրանայր եւ ուսուցանէր. եւ իմաստութիւն մեծ է քան զՅիսուս»:

Նզովեմք եւ զՓլաբիանոս եպիսկոպոս որ ասաց թէ՝ «Որպէս նմանութեամբ եւ ստուերաւք երեւեցաւ Որդին Աստուծոյ յաշխարհս եւ ոչ ա՛ռ ստուգապէս մարմին եւ շունչ ի Սուրբ Կուսէն»:

1 ô *հաւ[ա]տովք* D *նզովեցի* ուրիշ-ներ ուղղել են *նզովեցին* Xp *հեր-ձուածօղս* Yc *հերձուածողսն* ds *հերձուածաւղս* ô չիք *անուանք*

2 ô չիք *նոցա* chilortu *ի գիրն* p *ի գիր* Y *կենդանութեանն* c *հենդանի* O *որդիկք* QVWôbdeq *ժառանգ* hlu *ժառանգաւորք* irt *ժառանգորդք* o *ժառանգաւորդք*

3 Yf *հաւատոյն* ûbq *հաւատոց* b *են* փխ. *եմք* û *նախանձաւոր* bcdefgh iklmopqrstuv չիք *քանզի նախան-ձաւորք նոցա եմք* û *զորանամք* ô *հաւատովք* b *հաւատով եմք* hlou չիք *հաւատովք*

4 Hô չիք *և* Y *զնզովեմք* O *հերձու-ածողքն* XYps *հերձուածօղս* Wûch lou *հերձուածողսն* dv *հերձուածաւղս*

5 ôd *նզովիմք* hlou *նախ նզովեմք* ô *որ* փխ. *և* efhilortu *եթէ* bq չիք *թէ* Y *որ[դի]* û չիք *է* Y *ի բնութե-նէն* S *ի բռնութենէ* փխ. *ի բնու-թենէ*

7 ô *նզովիմք* b չիք *և* ô *զմակեթոն* û *զմակետոն* e *զմակեդուն* kmsv *զը-մակեդոնն* defhiklmoprstuv *եթէ* r չիք *սուրբ* KLZ *նըւազագոյն* S *նուա-ազա* ô *նուազա* Sô *գոյն է քան զը-հայր... զյիսուս աստուած՝* էջ *69* տող *3*-րդ ընկած է

8 û *որդի*

9 ûb չիք *և* IVb!o *պաղոս* û *պօղոս* IJ *և սամոսատցի* bcdefghiklmopqrsv *սամոսատցին* t *սամուսատացին* R *սամոսատցի* փխ. *սամոսատցի* IJU *ասէ* n *ասաց* H *եթէ* l չիք *թէ յի-սուս մարդ էր* RZi *մարթ էր*

10 bq *իմաստութեամբն* e *յիզաստու-թեամբ* û *զորանայր* bqrt չիք *զա-ւրանայր եւ ուսուցանէր և իմաս-տութիւն* BCDEGHchklmopsuv *ի-մաստութիւնն (մեծ)* d *իմաստու-թեամբ* Yc *էր* փխ. *է*

11 b չիք *քան* q *յիսուս* t չիք *զյիսուս* տեղը բաց է թողնված

12 n մինչև 12-րդ տողը մի նոր ճառ-ված՝ *նզովեմք և զմանի և զմար-կիոն և զբարդուծան և զետիքէս որ ասաց եթէ յերկնից եբեր զմար-մինն յիսուս* ABCDGHSbefgkmps *զփղաբիանոս* R *զփաբիանոս* n *զը-փղափիանոս* q *զըղաբիանոս* F *զը-մանի և զմարկիոն և զետիքէս* փխ. *և զփլաբիանոս եպիսկոպոս* v ուրիշ-ներ ջնջել են *զփլաբիանոս* անունը և ավելացրել *զչարաժողովն դիոս-կորոսի յորում նահատակեաց զը-սուրբն փլաբիանոս* cdghilnortuv *եպիսկոպոսն* e *զեպիսկոպոսն* bq չիք *եպիսկոպոս* բացի ûfkmp-ից մնացած ձեռ-երը *զեպիսկոպոս* F *ասացին* hiklmoprsuv *եթէ*

13 R *[ս]տուերաւք* r *ստուերուք* h *սը-տերօք* b *թէ երևեցօ* ûb *որդի* IJK LMQRTXZu *աշխարհս* û *աշխարհի* b *աշխարս* Y *աշխարհիս* U *յաշ-խարհս... մարմին* կրկնված է

14 Jû չիք *առ* r *էառ* p *ստուգապէս առ* W *շունչ* BCDEFGHn *ի սրբոյ* b *կուսին մարիամու աստուածածնին* q *կուսին մարիամայ*

Նզովեմք եւ զԱպաւղինար որ ասաց թէ՝ «Մարմին. ս՛ռ ի Սուրբ Կուսէն, եւ միտս եւ շունչ ոչ առ»։

Առաւել նզովեմք զպիղծն Նեստոր որ հայհոյեաց եւ ասէ թէ՝ «Մարիամ ոչ ծնաւ Աստուած, այլ մարդ արարած իբրեւ զմի ի մարգարէիցն, եւ այնու մեծ էր քան զմարգարէսն, զի տաճար էր բանին Աստուծոյ»։

Նզովեմք եւ զԹէոդորոս եւ զԴիոդորոս եւ զԻբիա եւ զԱկակ եւ զԲարա ի Մծբնայ եւ զպիղծ կանոնս նոցա. եւ որ միանգամ հնազանդեցան կամ հնազանդին չար ժողովոյն Նեստորի որ ամպարշտեալ ասաց թէ՝ «Շնորհի արժանաւորեցաւ Քրիստոս՝ լինել տաճար բանին Աստուծոյ. Նոյն այս մարդ՝ Քրիստոս, ի զաւակէ Դաւթի, չարչարեցաւ եւ մեռաւ, եւ մահուամբն իւրով արար փրկութիւն ամենեցուն։ Եւ յաղագս այնր պատուեցաւ լինել Որդի Աստուծոյ»։ Եւ հայհոյեն եւ ասեն. «Այլ՝ Որդի Աստուծոյ ի Հաւրէ, եւ այլ՝ որդի որ ի Մարիամայ է». մինչեւ խելագարեցան եւ արհամարհեցին զՀայր երկու որդւովք՝ միովն բնութեամբ եւ միովն եկամուտ։ Եւ յայսմ մուծին զչորրորդութիւնն խոստովանութեամբն

1 m չիք *Նզովեմք... ի սուրբ կուսէն* Q *որ* փխ. *և* hu չիք *և* MVûbcefg hiknpqt *զապողինար* r *զաբողինար* Y չիք *մարմին* ûbqr *էառ* BCDEG H չիք *սուրբ*

2 hlou *միտ* t *զմիտ* O *շունչս* Wbdeg qr *շունչս* t *զշունչ* Wûbegqr *էառ*

3 û *Նզովեմք առաւել* r չիք *Նզովեմք* IJLVeghinpt *զպեղծն* û *պիղծ* h *զնեստորն* Y չիք *ասէ* bq *մարիամու*

4 B *այդ* bq *ի մի* փխ. *զմի ի* e չիք *զմի* I *ի մարգարիցն* û *ի մարգարէից*

5 KLZ *այսու* (MQR *այլու* X *այլ ատ*) փխ. *այնու* û *զմարգարէս*

6 bcdefgkmpqsv չիք *Նզովեմք եւ զԹէոդորոս... բանին աստուծոյ՝* տող 9-րդ G *զԹէոյդորոս* V *դիոդորոս* Y չիք *և զդիոդորոս* R *զիբա* hilnrtu *զըիայ*

7 i *զբարս* Y *ի մծբա* It *զպեղծ* û *պիղծ* hu *զպիղծս* ûn *որք* n *միանգամայն*

8 Yû *և* փխ. *կամ* FMOPQTVXYinqt *ամբարշտեալ* IJû *յամբարշտեալ* h lou *ամբարշտացեալ*

9 EFJMPQRSTUVXYWûor չիք *թէ* t *շնորհիւ* J *արժանեցաւ* û *արժանացաւ* Yûhtu *լինիլ* h *բաժին* փխ. *բանին*

10 û *նոյնպէս և այս* q *այս* կրկնված է t *մարդ այս* b *մարդս*, չիք *քրիստոս* q *քրիստոսի*, չիք *ի* u *ի զաւակ էր*

11 Yûbcd *մահուամբ* cd չիք *իւրով* ûb *զփրկութիւն* b չիք *և* d *յաղագս* b *զ անդր* փխ. *այնր* lo *պարտեցաւ* (hu *պատեցաւ*) փխ. *պատուեցաւ*

12 Yt *լինիլ* E *յորդի* r *որդին* Lb չիք *և հայհոյեն... որդի աստուծոյ* X չիք *այլ որդի աստուծոյ ի հաւրէ և* q *հաւրէ և այլ լինել որդի* փխ. *եւ հայհոյեն... այլ որդի* n չիք *աստուծոյ (ի հաւրէ)* A *յաստուծոյ* ձախ յուսանցքում. բացի CDGIJKM OQRTVYZûdefghikloqrtu-ից մնացած ձեռ-երը *յաստուծոյ*

13 Cbcdefghiklmopqrsuv չիք *ի (հաւրէ)* bq *այլ որդին ի* (b չիք *ի*) *մարիամայ* (b *մարիամու*) *ապա հայհոյեն և ասեն մինչև* (q *և մինչ*) s *այդ* GQYûdefghiklmoprtuv չիք *որ* Y չիք *ի (մարիամայ)* F *ի մարիայէ* ուրիշները ուղղել են *ի մարիամայ է* Odr *ի մարիամէ* W *ի մարեմայ* OWdefrt չիք *է* fg *և մինչեւ* (g *մինչ*) e *մինչ* D *խելաբեցան* ուղղված է *խելագարեցան* hu *խելագրեցան*

14 cd *և* (c չիք *և*) *ասացին արհամարհելով* Ubgnqv *ք* CDGHMQTVYZ bcdefgklmopqsu *որդովք* X *որդւով* ir *որդովքն* t *որդւովքն* ûeq *միով* g *մի* b *միաբանութեամբ* փխ. *միովն բնութեամբ* v *բնութեամբն*

15 û *միով* Y *եկամտութեամբն* begq *եկամուտս* T *և (յայսմ)* կրկնված է LM *այսմ* b *այն* (q *յայնմ*) փխ. *յայսմ* hilortu *մուծանեն* IQWûdu *զչորրորդութիւն* Y *զչորորդութիւն* i *և չորրորդութիւնն* Wbdhu *խոստովանութեամբ* û *խոստովանութեանն* eg *խոստովանութեան* q *ի խոստովանութեամբն*

իւրեանց եւ մոռացան զսուրբ զերրորդութիւնն որ յերկնաւորաց եւ յերկրաւորաց փառաւորի եւ ըստ նոցա բանիցն անաւրէնութիւն հաստատի, եթէ նոր Աստուած երկրպագի, որոյ սկիզբն ի Մարիամայ եւ այսր է. եթէ այդ այդպէս է, ամենայն ազգք եւ տոհմք կորեան, եթէ մարդ էր լոկ որ ի խաչին էր, եւ մարդոյ խաչի երկիր պագանեն եւ զմարմին եւ զարիւն մարդոյ ճաշակեն։

Նզովեմք եւ զտոմարն Լեւոնի որ Բ բնութիւն ասաց եւ Բ դէմս ի Քրիստոս յետ միաւորութեանն։

*Նզովեմք եւ զՍեւերիանոս եւ զգիրս նորա զապականիչս որ արար բաժանումն ի մարմնաւորութենէ անտի եւ ասաց եթէ՝ «Մահկանացու էր մարմինն Աստուծոյ, որպէս ամենայն մարդոյ՝ մինչեւ ցյարութիւնն անփառաւոր եւ անկատար, բայց ի յարութեանն փառաւորեցաւ»։ Եւ ոչ լուան զբանն Պետրոսի առաքելոյ որ ասէր թէ՝ «Մարմին նորա ոչ ետես զապականութիւն»**։

* Գործ. Բ, 31

1 u *իւրոց* i *սուրբ* IMû *երրորդութիւն* Jd *զերրորդութիւն* beghlotu *երրորդութիւնն* bq չիք *որ* IJûbeghlo q *երկնաւորաց* RY *յերկնաւոր* u *երկնաւորացս* v *յերկնաւորացն* H KLQRTZûbo *երկրաւորաց* cfirv *յերկրաւորացս* eghqlu *երկրաւորացս* t *յերկրաւորաց պատուի և փառաւորի*

2 BCDEFGH *փառաբանի* û *ընդ* փխ. *ըստ* G *աւրէնութիւն* ուրիշներ ուղղել են *անաւրէնութիւն* Y *անօրէնութիւնն* փխ. *անաւրէնութիւն*

3 ûbq *թէ* û *երկիրպագի* k *ի սկիզբն* KLMQRTUXYZ չիք *ի* eg *ի մարիամու* l *ասր* փխ. *այսր* t չիք *և այսր* D չիք *է (եթէ)* ավելացրել են ուրիշներ U *թէ*

4 p չիք *այդ* b *այսպէս* Ycdhlouv *ազգ* l *տոհմղ* o *տոհմգ* hilortu *և եթէ* b efgq *լոկ էր* Qd չիք *որ*

5 q *խանքն* փխ. *խաչին* v *ի խաչին էր քրիստոսի և* bcdefgkmpqsv չիք *(խաչին) էր* t *ապա* փխ. *(էր) և* b չիք *(էր) և* OWklmps *խաչին* û *երկիր պագանէր խաչի* F *եր[կ]իր պագանեն* j *երկիր պագանէր* f *երկիր պա[գա]նեն* OYWq *երկրպագանեն* I *զմարմինն* OW *մարմին* v չիք *և զմարմին...ճաշակեն*՝ տող 6-րդ

6 hilortu *ճաշակեն զմարդոյ* (i *մարդոյ*)

7 FMOQTXYW *զտօմարն* J *տօմարն* KLRZn *զտաւմարն* Ibcdiloqrtu *զտումարն* eg *տումարն* hkms *զտովմարն* ABFcisv *ղևոնի* b *լևոն* J *լևոնի* ջնջված է Wkmpst *(որ) երկու* ioru *(որ) երկուս* I չիք *բ բնութիւն ասաց և* hrtu *բնութիւնս* Wfik pst *երկու (դէմս)* horu *երկուս (դէմս)* KLMOQRTXYZkmnps *դէմք* v 7-րդ և 8-րդ տողերը ձեռագրում ջնջել են և ավելացրել՝ *զգրոցն գրոյս ընդ դեոսկորոսի և պարսամայ պղծոցն որք մոլորեցուցին զմիամիտ հայս*

8 t *յետ անճառ միաւորութեանն* CD FGHIOQXWûcdefgnpq *միաւորութեան*

9 bcdefgkpsv չիք *և (զսեերիանոս)* C DG *զսեերանոս* ուրիշներ ուղղել են *զսեերիանոս* H *զսեերանիոս* KLM QRTXYZ *զսեեոիանոս* U *զզսեերիանոս* k *զսեորիանոս* I *զգիր* D *զապա[կա]նիչս* Y *և զապականիչս* b *և զապականիչն* t *զապականիչ*

10 û *զբաժանումն* bq *ի մարմնաւորութենէն* befq *անդի* Iûbcdefgqt *թէ*

11 FWû *մարմին* i չիք *ամենայն* IMW ûhkmns *ցյարութիւն* b *յարութիւն* d *ցարութիւն* Q *ցյայտնութիւն* փխ. *ցյարութիւնն*

12 Y *և անփառաւոր* b չիք *անփառաւոր... ի յարութեանն* IMWûdhn *ի յարութեան* c *ի յարութիւնն*

13 K *լըւան* L *լուանն* eg *զբան* û *պետրոս* Wûbdeq *առաքելոյն* bcdefg hikmopqrstv *ասէ* bcdhiklmopqruv *եթէ* t չիք *թէ* IJKOPVWbdefghiklo qrtu *մարմինն* AIJKOPUVWûbefg hiloqrstuv չիք *նորա* WO *տեսանէ*

14 CGh *զապականութիւնն*

ա. Որ ոչ հաւատայ եթէ բնութեամբ էութեանն ճանաչի միութիւնն, որ ոչ այսպէս խոստովանի՝ նզովեալ լիցի։

բ. Որ ոչ խոստովանի զՅիսուս Աստուած որ համբուրեաց զխաչն կամաւորութեամբ վասն մեր՝ մինն ի դիմաց յերրորդութենէն եւ ի բնութենէ Աստուծոյ հաւր, բայց փոխանակ այդորիկ ասէ թէ՝ «Մարդ է, բնութեամբ այր է, արարած Աստուծոյ է, շնորհաւք որդի է, ընտրութեամբ անչարչարելի եւ անմահական, եւ բնութեամբ մարդ գոլով». որ ոչ այսպէս խոստովանի՝ նզովեալ լիցի։

գ. Որ ասէ թէ՝ «Յերկնից կամ յայլմէ բնութենէ առ մարմին Աստուած եւ ոչ խոստովանի թէ՝ ի մերմէ բնութենէս եւ ի Մարիամայ սրբոյ կուսէն առ Տէրն մեր մարմին եւ շունչ, չարչարեցաւ եւ մեռաւ վասն մեր որպէս եւ կամեցաւ», որ ոչ այսպէս խոստովանի՝ նզովեալ լիցի։

դ. Որ համարձակիցի զմարմինն Աստուծոյ ասել ապականացու ի միաւորութեանն եւ ասէ բաժանումն Աստուծոյն եւ մարմնոյն, եւ ոչ ա-

1 KLMRTVXYZWûbhqtu չիք ա Un հաւատայց befgq թէ l թէ եթէ IJ բնութեամբն b բնութիւն q բնութիւնն IMQWb էութեան ù էյութեան e էոյութեանն FIQMdn միութիւն kp ի միութիւնն m ի միաւորութիւնն փխ. միութիւնն

2 l չիք որ ոչ bq որ ոչ այս այսպէս է Hb խոստովանին q նզովի u չիք նզովեալ Zdegnp եղիցի b եղիցին c է փխ. լիցի uq չիք լիցի

3 KLMRTVXYZWûbhqt չիք բ u չիք որ ոչ խոստովանի q խոստովանին begq զյիսուս քրիստոս աստուած i քրիստոս փխ. աստուած l համբուրեացն C համբերեաց ուրիշներ ուղղել են համբուրեաց GHdefgq համբերեաց փխ. համբուրեաց GH զխաչի g զխաչին W խաչն û խաչի befq ի խաչին

4 BCDEFGHdhloprstuv մին km մի ô մարմինն փխ. մինն ADEFHUW յերրորդութենէն G երրորդութենէն c երրորդութենէ IJKLMQRSTVXZôb efghklmopqrst երրորդութենէն Yû d երրորդութենէ u երրորդութեան են Cbq ի բնութենէն hu չիք (և) ի u բնութեան

5 eg չիք աստուծոյ W հօր աստուծոյ n ուրիշներ ձախ լուսանցքում հաւր բայց բառերի միջև ավելացրել են մարդկային մարմնով G չիք փոխանակ bcdefgkmpqsv այդոցիկ d և ասէ ô աս[է] cdefghikl mopqrstuv եթէ ô մարթ W չիք է q բնութեամբն

6 d չիք է արարած աստուծոյ է քեն տեղը բաց է թողնված ձեռ-ում hlo u չիք աստուծոյ b շնորհաւքն ceq ընդրութեամբ rt զընտրութեամբ v բնտրութեամբն d չիք ընտրութեամբ քեն տեղը բաց է թողնված

7 hlou անչարչարելի է և g անմահա[կա]ն eg չիք և (բնութեամբ) b և մարդ H որով փխ. որ ոչ FGn չիք ոչ i այնպէս X չիք այսպէս

8 Hbegqr խոստովանին kmps խոստովանինն ûdeit եղիցի f լիցին g եղիցին ôc է փխ. լիցի

9 v գ-ը ճառվածը դրված է դ-ի տեղը և հակառակը KLMRSTVXYZWôûbh t չիք գ X ասի n եթէ ô երկնից GH այլմէ Wbqr էառ

10 F խոստովի ուրիշներ ուղղել են խոստովանի hilortuv եթէ h ի մերմէս Wû բնութենէ u բնութենէս G մարամայ ուրիշներ ուղղել են մարիամայ b սուրբ

11 Y տէր hu չիք և (շունչ) W շունչ և hu չիք և (մեռաւ), մերոյ

12 bq որ ոչ այսպէս որ չի խոստովանի նայ (q չիք նայ) q նզովի Yûb cdgin եղիցի q չիք լիցի

13 KLMRSTVXYZWôûbht չիք դ bhlo mu համարձակի ûhpu զմարմին d ասել զմարմին աստուծոյ beq ասել թէ hilortu ապականացու ասել

14 FIMQSUWôûbdnu ի միաւորութեան eg և ի միաւորութենէ A և ասէ... և մարմնոյն աջ լուսանցքում գրիչից? ôbcdefghiklmoprstuv աստուծոյ eg մարմնոյ

ռաւել խոստովանի անապական մի բնութիւն անմահի, մի դէմս երկրրպագեալ, զի է Աստուած եւ մարմին ի մի բնութիւն անյերկուանալի, որ ոչ այսպէս խոստովանի՝ նզովեալ լիցի։

ե. Որ ասէ զկարգ միաբանութեանն բաժանեալ յԲ բնութիւնս եւ յայն մուծանեն զչորրորդութիւնն, այնպիսիքն նզովեալ լիցին։

զ. Որ ասէ զմահն Տեառն կենդանացուցչի եւ զչարչարանսն փրկաբար՝ ապականացու, եւ ոչ առաւել խոստովանեսցի, եթէ չարչարանաւք անչարչարելի եւ մահուամբ անմահ, որ էնն Աստուած, որ ամենայն ինչ դիւրին է, որ ոչ այսպէս խոստովանի՝ նզովեալ լիցի։

է. Որ ասէ զմարմինն ճշմարիտ Աստուծոյ տեառն Յիսուսի Քրիստոսի թէ ի միաւորութենէն մինչեւ ի յարութիւնն ապականացու էր եւ անփառաւոր եւ անկատար, բայց ի յարութեանն փառաւորեցաւ եւ կատարեցաւ, եւ ոչ խոստովանի եթէ որպէս զկնի յարութեանն էր, նոյն-

1 b ի խոստովանի K ի մի Hô միութիւն փխ. մի բնութիւն K չիք բնութիւն H անմահից E ի մի (դէմս) ô դէս փխ. դէմս h երկիր պագել ô երկիր պագեալ u երկի[ր] պագել

2 bm չիք է b չիք եւ, զմարմինն c մարմինն g չիք ի GHôûefghlopqs tu աներկուանալի Db աներկուանելի n ի դէմ աներկբայանալի փխ. անյերկուանալի

3 X չիք այսպէս ô խոստովանեսցի b խոստովանին q նզովի BCEGHYbd i եղիցի ô լիցին q չիք լիցի

4 KLMRSTVXYZWôûbht չիք ե hilor tu չիք ասէ û ասէր ô զզարկ CDG HIMQSVXôûbdu միաբանութեան W միաւորութեան (n միութեան) փխ. միաբանութեանն ô բաժանեալ կրկնված է efg բաժանել t բաժանէ bq անբաժանելի փխ. բաժանեալ IJOPVWd յերկու KLMQRS TXZû երկու ô բ eg երկուս fhikl moprstuv յերկուս bq բ-ուս բնութեանս n բնութիւնս ի քրիստոս և

5 ôûb այն egit յայնմ r այնրմ d մուծանէ irt մուծանել և ôc զչորրորդութիւն d չիք զչորրորդութիւնն lQSWûbefmnps զչորրորդութիւն բացի rt-ից մնացած ձեռ-երը զչորրորդութիւն Jbir այսպիսիքն m այնպիսին q նզովեսցի HYkls լիցի X լինին ôegit եղիցին B լից[ի?] c q են (d է) փխ. լիցին

6 KLMRSTVXYWôûbht չիք զ Wbdk mq զմահ IJ կենդանացուցիչի û կենդանացուցիչ H չիք և Yûbcdef ghiklmopqrstuv զչարչարանս

7 ô եւ փխ. և, երեւի առաւել փխ. առաւել KLMQRSTXYZcd խոստովանի Ybcq թէ

8 c անչարչարելի է և q մահուամբն ô մարմնով փխ. մահուամբ c էնն befgq է փխ. էնն բացի d-ից մնացած ձեռ-երը են eg բանն աստուած befgqt որոյ (i և) փխ. որ (ամենայն) bq յամենայն ps զամենայն

9 Hû խոստովանին irt խոստովանեսցի q նզովի û լիցին bdlmrt եղիցի q չիք լիցի

10 KLMRSTVXYZWôûbcht չիք է Môû զմարմին b ճշմարիտն efgq ճըշմարտին ilmo ճշմարտի d ճշմարիտի K տեառն ճշմարիտ աստուծոյ b տեառն աստուծոյ n և տեառն û cd տեառն մերոյ յիսուսի

11 cps եթէ bq չիք ի (միաւորութենէն) û ի միաւորութենէ rt ի միաւորութեանն IMQSWôûbdn ի յարութիւն ô անապականացու û չիք և

12 ô անփառաւորի û չիք անփառաւոր ISWôûbdn ի յարութեան HL չիք և (կատարեցաւ) OW չիք և կատարեցաւ

13 t և որ ոչ bcdefghiklmopqrtu թէ v չիք եթէ û որ փխ. որպէս IMSW ôûd յարութեան bq չիք էր նոյնպէս

պէս եւ յառաջ քան զյարութիւնն կենդանացուցիչ եւ անապական, որ ոչ այսպէս խոստովանի՝ նզովեալ լիցի։

Զայս ամենայն զոր գրեցաք եւ նզովեցաք զամենայն հերձուածողս պիղծս, ուսեալք ի մարգարէից եւ յառաքելոց որ ասէ՝ «Փախիր ի պիղծ եւ ի նորաձայն հակառակութենէ եւ ի մոլորեցուցիչ գիտութենէ», զոր պատուիրեցին մեզ սուրբ վարդապետք, եւ զոր ասացեալ է սրբոց՝ ոչ մեկնիմք ի նոցա ուղղափառ հաւատոյն եւ խոստովանիմք եւ երկիր պագանեմք Սուրբ Երրորդութեանն՝ Հաւր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։*

Սուրբ եւ խաղաղարար ժողովն որ յԱնտիոք յԱստուծոյ ժողովեցան, յորում էին՝ Եւսեբիոս, Թէոդորոս, Նարկեսոս, Անտիոքոս, Պաւղոս, Նիրիկիոս, Եւարքեղոս, Եւստաթէոս, Մակեմոս, Եւսիքիոս, Մանիկոս, Եթերիոս, Յակոբոս, Ագապիոս, Մանգնոս, Ենիոս, Թէոդիտոս, Ալփիոս, Նի-

* Հմմտ. Ա. Տիմ. Զ, 20

1 Gô *առաջ* bq չիք *և յառաջ քան զյարութիւնն* CDGHIMSWôû *զյարութիւն* d *զարութիւն* ô *կենդանացուչցիչ* û *և (անապական)* կրկնված է

2 ô *խոստովանեսցի* b *խոստովանին* q *նա նզովի* dgit *եղիցի* b *եղիցին* c է փխ. *լիցի* q չիք *լիցի*

3 U *յայս* û չիք *զայս ամենայն զոր գրեցաք... և յաւիտեանս յաւիտենից ամէն*՝ տող *9*-րդ ô չիք *ամենայն զոր* bd *որ* Y *գրեցինքն, նզովեցինք* E *հերձուածողս* Xps *հերձուածօղս* v *հերձուածաւղս* Y *հերձուածօղսն* d *պիղծ հերձուածողս*

4 ô *և պիղծս* t *զպիղծս* m չիք *պիղծս* Wcd *ուսեալ* v *ի մարգարէիցն* IJKLMQRSTXYZôg *առաքելոց* be *առաքելոցն* dv *յառաքելոցն* Ybefgq *ասէ* (Y *ասէրն*) *թէ* u *փախիք* q *ի պիղծն* b *ի պղծութենէն*

5 Mbefgq չիք *ի (նորաձայն)* b *խառնակութենէն* փխ. *հակառակութենէ* R չիք *և (ի մոլորեցուցիչ)* ô *ի մոլորիչ* b *գիտութենէն* n *գիտութեան*

6 befgq չիք *մեզ* ô *սուրբք* b չիք *սուրբ* Ybeq *վարդապետքն* d չիք *և* Y *ասացեալն* bq *ասացեալք* b չիք *է* t *ի սրբոցն* eg *ի սրբոց և ոչ*

7 Whlu *մեկնեմք* b *ի նոցանէ* M *[ուղ]ղափառ* deg *ուղղափառ* bcdegikmp sv *հաւատոցն* u *հաստատոյն* փխ. *հաւատոյն* b չիք *և (խոստովանիմք)* Xn *խոստովանեմք* Y *երկրպագանեմք* X *երկիր պագեմք*

8 ISW *երրորդութեան* ô *երրորդութեան* d *երրորդութեամբ* CDGHIJO Qôbcdefghilou *որդոյ* CDHYôbdfg hklou *հոգոյն* b *այժմ* e *յայժմ*

9 n չիք *և միշտ... ամէն* W չիք *և (յաւիտեանս)* U չիք *և յաւիտեանս... ամէն* Yegi չիք *յաւիտենից* ôi չիք *ամէն*

10 ô *խաղաղարարն ժողով անտիոքայ որք* ôbq *ժողովոյն* P չիք *ժողովն որ յանտիոք յաստուծոյ* ձախ լուսանցքում ուրիշ ձեռք ավելացրել Y *որ ի յանդիոք* IJeg *անտիոք* GI *աստուծոյ*

11 IJKLMQRSTYZô *որում* û *յղ եպիսկոպոսք* փխ. *յորում էին... Թէոդոսիոս*՝ էջ *72* տող *3*-րդ kmps *եկին* փխ. *էին* efq *ևսերիոս* u *եւսեբիոս* ôegt *Նարկէոս* hlou *Նարկէսոս* p *Նարկէսս* Y *Նարկեսիոս* bq չիք *Նարկեսոս... եթերիոս*՝ տող *12*-րդ V *յանտիոքոս* e *անդիոքոս* lYô *պօղոս* R *Նիրկիոս* c *Ներիսիոս* efg *Նիրիկոս* hlo չիք *Նիրիկիոս*

12 Y *եւարքեղայոս* eg *արքեղոս* hu *եւարքեղաս* n *եւարգեղոս* efg *մակէսոս* n *և մակեմոս* u *մարկեմոս* h չիք *մակեմոս եւսիքիոս* IJKLMO PQSTVXYZW *եսիւքիոս* loru *եւսեքիոս* ô *եւտիքիոս* փխ. *եւսիքիոս* d չիք *եւսիքիոս մանիկոս* Y *մանիքոս* m *մանկիոս* e *եթերիոս*

13 l *ակոբոս* t *յակօբոս* բացի JYdeghl oqu-ից մնացած ձեռ-երը *յակովբոս* b *ագիպոս* q *յագիպիոս* h *մագնոս* rt *մանդէոս* J *մանգոս* Fbcdefgkm pqsv չիք *մանգնոս... ագապիոս* l *ենիոտ* DG *թէոդիտոս* ABCDGHU hilnortu *աղփիոս* P *ադփիոս* փխ. *ալփիոս* OY *Նիկիտաս* R *Նիկետոս* ô *Նեկետաս*

կետաս, Ագապիոս, Մարկոն, Դեմատրոս, Բարսոս, Աղեքսանդրոս, Պետրոս, Մովսէս, Պատակիոս, Անատոլիոս, Մակեդոնիոս, Պետրոս, Կիւրիոն, Թէոդորոս, Թէոդոսիոս՝ յիշխանութենէ Հովտաց Ասորւոց, ի Փիւնիկեցւոց, ի Նախնեաց յԱրաբացւոց, ի Միջագետաց, ի Կիւլիկեցւոց, ի Սուրացւոց. ԼԴ եպիսկոպոսք։

1 H *ագիպիոս* befgq *մարկոս* փխ. *մարկոն* cf *դեմետրիոս* eg *դէմէտրիոս* dq *դէմետրոս* b *դեմերտոս պետրոս բարսոս աղեքսանդրոս* ô *դեմատրոս* h *դեմատրոսն* ps *դիմետրոս* efgq *բասոս* Mcdgpqr *աղէկսանդրոս* V *աղեկսանդրոս* eg *պետրոս պեփրոս մովսէս*

2 bq *և մովսէս* ôrt *մօվսէս* n *մովսէս պատակիոս* ձախ լուսանցքում գրչից U չիք *մովսէս պատակիոս* b *պատիկոս* CDGHbeghiklmopqrstuv *անատողիոս* Un *անատուլիոս* Z *անատոլիս* f *անատողիս* W *անատօլիոս* kmnpsv *մակեդոմնիոս* բացի Wdfglq-ից մնացած ձեռ-երը *մակիդոնիոս* VXYZô *կիւրոմն* b *կիւրինոյ* gkm *կիւրոն* q *կիւրիւն* բացի BCDEFGHcdefprsv-ից մնացած ձեռ-երը *կիւրիոմն*

3 ô *թէոդորոսիոս* M *թէոդիսիոս* bq *թէոդորիոս* փխ. *թէոդոսիոս* Wô չիք *թէոդոսիոս* KLMQRSTYZ *յիշխանութենէն* ô *իշխանութենէն* W *հովուաց* (km *հովաց*) փխ. *հովտաց* lQRXYWôûcdefghiklmopqrstu *ասորոց* b *ասորաց* BCDEFGH չիք *ասորւոց* Uhiltuv *և* փխ. *ի* (*փիւնիկեցւոց*) Wûbcdefgkmpqs չիք *ի* (*փիւնիկեցւոց*) ôbceghloqu *փիւնիկեցոց* f *փիւնեկեցոց* r *ի փիւնիկեցուց* CDGHY *ի փիւնիկեցոց* P չիք *ի փիւնիկեցւոց... յարաբացւոց* ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ v չիք *ի փիւնիկեցւոց... յարաբացւոց*

4 Y *և ի* (*նախնեաց*) û չիք *ի նախնեաց* D *յարբացւոց* Y *արապացոց* gq *արաբացոց* n *արաբացւոց* ôbcd fo *յարաբացոց* ô *ի միջագիտաց* B F *ի կիղիկեցւոց* CDGY *ի կիլիկեցոց* EHlJip *ի* (ip *և ի*) *կիլիկեցւոց* U *ի փիւղիկեցւոց* r *և ի կելիկեցւոց* ôght *և* (ôt չիք *և*) *ի կիւլիկեցոց* b *և կիւրղիկեցոց* cdf *և ի կիւղիկեցոց* q *և ի կիւղեկեցոց* At *և* (A չիք *և*) *ի կիւղիկեցւոց* eklmouv *և ի* (*կիւլիկեցւոց*) O *ի կիւլեկեցւոց* Ytv *և ի* (*սուրացւոց*) begq *և* փխ. *ի* (*սուրացւոց*)

5 Yegq *սուրացոց* CDGHfi *ի սուրացոց* cd *ի սիւրացոց* ô *ի սուրացւոց որքա լգ* Jû չիք *ի սուրացւոց* I *ի սուրացոց* աջ լուսանցքում գրչից Y *եպիսկոպոսունք* û *որք սահմանեցին կանոնս* փխ. *լգ եպիսկոպոսք* bcdefghiklmopqrstuv չիք *լգ եպիսկոպոսք*

ԼԴ

ԿԱՆՈՆՔ ԵՐԿՐՈՐԴ ՆԻԿԻԱԿԱՆՔ ԶՈՐ ԵԴԻՆ ՅԺԸ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՔՆ ԿՐԿՆԱԲԱՆԵԼՈՎ ԿԱՐՃ Ի ԿԱՐՃՈՅ ԴԼՈԽՔ ՃԺԴ

ՋՂԹ (ՋՂԲ) Ա. Ոչ է պարտ զկրճատեալսն եւ ներքինիս արարեալս զինքեանս՝ ի վիճակ քահանայութեան յառաջ ածել։

Պ (ՋՂԳ) Բ. Ոչ է պարտ զհեթանոսաց զնորատունկս եւ զնորուսումնս առժամայն յեպիսկոպոսութիւն յառաջ ածել։

ՊԱ (ՋՂԴ) Գ. Ոչ է պարտ որոց ի վիճակաւորութեան են՝ ի ներքս ածական ունել կանայս, բայց ի հանուոյ եւ ի մաւրէ եւ ի քեռէ։

ՊԲ (ՋՂԵ) Դ. Ոչ է պարտ եպիսկոպոս ձեռնադրել առանց երից եպիսկոպոսաց՝ ի վտանգի։

1 û կանոնախմբի №-ը մուծված է վերնագրում՝ *կանոնք լդ երկրորդ* p *յերկրորդ* PWn *նիկիական* q *նիկիանք* cd *որ եղան* i *երեք ճժը* ôû *եպիսկոպոսունք* bq *եպիսկոպոս* eg *հայրապետքն* փխ. *եպիսկոպոսքն* CDGHMdflortu *եպիսկոպոսք*

2 ô *կրկնաբանել* hou *կրկնաբանեալ* l *կրկնաբանեալք* Lô *գլուխ* Wûabef ghiklmopqrstuv չիք *գլուխք ճժգ* բացի Ycd-ից մնացած ձեռ-երը *գլուխս* ô *ճձզ* n *ճժե*

3 d չէ H *կրճատեալսն* h *զկրճատեալսն* F *ներքենիս* lhp *զներքինիս* lu *զըներքենիս* b *ներքինիսն* Y *զներքինիսն* Jû *զներքինին* (J *զներքին ի*) *տարարեալս* t *և զինքեանս ներքինիս արարեալս* abcdefhiklmopqrsu v *արարեալ* û *զինքն*

4 hlu *ի վիճակի* JLRTY *քահանայութեան* ô *առաջ ածեալ* F *յառաջել* փխ. *յառաջ ածել* c *ածեալ*

5 bq *հեթանոսաց* t չիք *զհեթանոսաց* Y *զնորատունկսն* ôao *նորատունկս* bq *զնորատունկն* efg *զնորատունկ* ô *նորուսումն* û *զնորաուսումնս* cd *զնորուսումն* l *զնորուսմունք* v *զնորուսմունս* BCDEFGHbefg *զնորուսմունս*

6 lôû *եպիսկոպոսութիւն* J *եպիսկոպոսութիւնն* Q *յեպիսկոպոսութիւնն* ô *ի յառաջ* BCDEFGH չիք *յառաջ* abcdefghiklmopqrstuv *ածել* (q *աճել*) *յեպիսկոպոսութիւն*, չիք *յառաջ*

7 H *ոքոց* փխ. *որոց* ôb չիք *ի* GQfp *ի վիճակաւորութեանն* eg *ի վիճակաւորութենէն* Y *ի վիճակաւորութիւնն* ô *վերակացութենէն* փխ. *վիճակաւորութեան են* h *ի ներքո* q *ի ներս* achiklmoprstuv *ածականըս* Q *աստուածական* (d *ականս*) փխ. *ածական*

8 Yôacdikmprsv *բաց* û չիք *ի* (*հանուոյ*), *զհանուոյ* p *ի հաւատոյ* (s *ի հաւատույ*) փխ. *ի հանուոյ* U *հան[ւոյ?]* բացի ikmv-ից մնացած ձեռ-երը *ի հանոյ* Yhlo չիք *և* (*ի մաւրէ*) OW *ի մօր* e *ի մօրէ* t *ի մօրոյ* ô *կամ* փխ. *և* (*ի քեռէ*) û չիք *և* (*ի քեռէ*) Yôq *ի քեռոյ* p *ի քեռնէ*

9 bhlu *եպիսկոպոսին* q *եպիսկոպոսն* m չիք *առանց* adhlmopstu *գ* ikrv *երեք* q *ցերից* L չիք *երից* o *եպիսկոպոսից*

10 KMQTYn *ի վտանկի* bq *ի վտանգէ* hlou *ի վտանգիցն*

ՊԳ (ՉՂԶ) Ե. Ոչ է պարտ զառ ի յիւրմէ եպիսկոպոսէ որոշեալս յայլմէ յառաջ գալ։

ՊԴ (ՉՂԷ) Զ. Ոչ է պարտ զվաղնջուցն սովորութիւն ի գաւառի գաւառի եկեղեցեաց նորաձեւել։

ՊԵ (ՉՂԸ) Է. Պարտ է Երուսաղէմի եպիսկոպոսին զմայրաքաղաքին ունել զպատիւ։

ՊԶ (ՉՂԹ) Ը. Պարտ է ձեռնադրել զայնոսիկ որ ի Նաւատացւոց ժառանգութենէն գրովք հաւանեալք ուղղափառութեան հաւատոյ, թէպէտ եւ եպիսկոպոսք իցեն, եկեալքն ածանել։

ՊԷ (Պ) Թ. Պարտ է զերկրորդ ամուսնացեալսն յետ երից ամաց շնորհին արժանի առնել։

ՊԸ (ՊԱ) Ժ. Պարտ է ի բաց մերժել զժառանգաւորսն՝ զյանդիմանեալսն եւ ոչ խոստովանեալսն զիւրեանց մեղսն։

ՊԹ (ՊԲ) ԺԱ. Ոչ է պարտ զուրացողսն կամ զյանցաւորսն ի ժառանգութիւն յառաջ ածել։

1 Z *զառի ի յիւր* Hôp չիք *ի* Wô *իւր* egpst *ի իւրմէ* lu *ի իւրմէն* h *ի յիւրմէն* o *ի յւրմէն* բացի abcdfik mqrv-ից մնացած ձեռ-երր *ի յիւր* RXY *յեպիսկոպոսէ* ôbefgq *եպիսկոպոսէն* û *որոշեալ* p *որոշեալն* G *այլմէ* Y *յայլմէ* կրկնված է ô *առաջ* kmps չիք *յառաջ*

2 RX *գալով* kms *ալ* (p *կալ*) փխ. *գալ*

3 u *ոչ է պարտ է* Y *ի վաղընջուց* û *ի վաղնջուց* diort *զվաղնջուց* n *զվաղնչուցն* h *զվաղընջոց* lu *զըվաղընջաց* Xt *սովորութիւնն* Gbq չիք *ի* ir *ի գաւառէ գաւառի* mps *ի գաւառ գաւառի* hlot *ի գաւառէ ի* (o չիք *ի*) *գաւառի* (t *գաւառ*) l *ի գաւառի գաւառ* û *ի գաւառի ի գաւառի* Gcdegn չիք *գաւառի* (*եկեղեցեաց*) IJ *եկեղեցեացն* MQho *յեկեղեցեաց* l *յեկեղեցոյ* u *եկեղեցո* a *եկեղեաց* befgq չիք *եկեղեցեաց*

4 ú *նոր ձեւել* g *նորանեել* փխ. *նորաձեւել*

5 IJKLQRSTXZû *յերուսաղէմի* acdk mprstv [*երուսաղէ*]*մի* begiq չիք *երուսաղէմի* Y *բառ մայրաքաղաքին* ôt *ունիլ* b *յունել*

6 H *պատիւ* b *զպատիւն* ô *զպարտիս* փխ. *զպատիւ*

7 t *որք* CDGHLUYbefgkmpqs *ի նաւատացոց* ô *ի նաւազացոց* t *ի բազմութիւն* փխ. *ի նաւատացւոց* ûu *ժառանգութենէ* eg *ժառանգութիւնն* km *ժառանգութեանն* bq *ժառանգել* (t *ժողովրդոց*) փխ. *ժառանգութենէն*

8 բացի Yôabcdefghmpqsv-ից մնացած ձեռ-երր *հաւանեալ* Y *ուղղափառութեանն* ô *ուղղափառութեանց* t *ուղղափառ* g *ուղափառութեան* t *հաւատոյն* բացի Uabdefghiklmn opqrsuv-ից մնացած ձեռ-երր *հաւատոց* ô *թէպէթ* o *թէպէպ* ô չիք *եւ*

9 abcdefgklmopqsuv *եկեղեցիքն* (h *յեկեղեցիքն* r *եկեղեցիսն* t *յեկեղեցին*) փխ. *եկեալքն* abcdefghklmo pqsuv *եւ ածանել* (նաև *օծանել*) KLQRTZ *յածանել* MSXY *յօծանել*

10 Y չիք *է*, *երկրորդ* hlou *զամուսնացեալսն երկրորդ* DH *ամուսնացեալն* GYn *ամուսնացեալքն* bq *ամուսնացեալս* ô չիք *յետ* BCDE GH *զ* Yacn *շնորհի* g *զշնորհին*

12 U *զժառանգութիւնսն* û *ժառանգաւորսն* b *զժառանկաւորսն* ûabcegi oprt *յանդիմանեալսն* hu *յանդիմանեալս* b *զյանդիմանեալս* û չիք *եւ* t *զոչ*

13 v *խոստովանեալ* ô *զիւրեան* ûbegq *իւրեանց* Refgp *մեղս* ô *զմեղսն* bq *ի մեղս*

14 v *չէ* Wô չիք *ոչ*, *պարտ է* XY *զուրացօղսն* Mhlotu *եւ կամ* c *եւ* փխ. *կամ* b *զյանցաւորն* ûdeghloprs *զանցաւորսն* cdehlou *ի ժառանգաւորութիւն* J *ի ժառանգութիւնն* bq *ի ծառայութիւն* փխ. *ի ժառանգութիւն*

15 hlu չիք *յառաջ* W *չածել* q *ածել* փխ. *ածել*

ՊԺ (ՊԳ) ԺԲ. Պարտ է զուրացող հաւատացեալսն առանց վտանգի՝ հրաժարեալս յամենայն աշխարհիս իրաց՝ Գ ամս արտասուաւք եւ մտերմութեամբ եւ ճգնութեամբ ապաշխարել, եւ այսպէս աղաւթից հաղորդել, եւ զկնի ժե ամի շնորհին արժանի լինել։

ՊԺԱ (ՊԴ) ԺԳ. Պարտ է զվախճանեալսն շնորհի արժանի առնել թէպէտ եւ անարժանք իցեն, իսկ կեցեալք՝ արգելուլ։

ՊԺԲ (ՊԵ) ԺԴ. Պարտ է զհաւատացեալսն զերեամ մի ուսուցանել եւ այսպէս աղաւթակից լինել եւ մկրտել։

ՊԺԳ (ՊԶ) ԺԵ. Ոչ է պարտ եպիսկոպոսին յայլմէ քաղաքէ յայլ փոխել յաղագս խռովութեանց։

ՊԺԴ (ՊԷ) ԺԶ. Պարտ է որք արհամարհեցին՝ ժառանգաւորք՝ զիւրեանց եկեղեցիսն, այլուր ոչ ապաշխարել։

ՊԺԵ (ՊԸ) ԺԷ. Ոչ է պարտ ժառանգաւորաց՝ տոկոսիս առնուլ կամ տասանորդս շահից։

ՊԺԶ (ՊԹ) ԺԸ. Ոչ է պարտ սարկաւագի աւրէնս տալ, եւ ոչ նստել ընդ երիցու։

1 XY *զուրացօղսն* բացի W-ից մնացած ձեռ-երը *զուրացողսն* ôg *զհաւատացեալս* c *զհօատացեալս* r *հաւատ ածեալս* բացի Ybdnq-ից մնացած ձեռ-երը՝ *հաւատացեալն* q *առանց* ձախ լուսանցքում ûnou *վտանկի* E *հրաժարեալ* bnq *հրաժարեալսն*

2 lôeg *ամենայն* G *աշխարհս* hl *աշխարհի* ou *աշխարհիիս* r *յաշխարհիս* t *իրաց աշխարհիս* Ri *ի բաց* (bdq *իւրեանց* l *ի սիրաց* h *իսրաց*) փխ. *իրաց* W *երեք* Wabcefghiloq uv *ամ* rt *տարի* փխ. *ամս* û *արտաւոք* t *մտերմութեամ[բ]*

3 bq *ապաշխարեալ*, *աղաւթիցն* IJKLMOPQRSTVXYWôû *հաղորդել* (ô *հաղորդիլ*) *աղօթից* (KLMQRST *աղաւթից*) ort *հաղորդիլ*

4 û չիք *և* hlou *և զժե* (h *զժէ*) *ամի զկնի ապա շնորհին* (h *շնորհեն*) W *տասն և հինգ* J *ամ* Labcdefgk mpqsv *ամին* Y *արժան* ôt *լինիլ*

5 OQSTWôhirs *զվաղճանեալսն* û *զվախճանեալն* lot *զվաղջանեալսն* u *զվաղջ[ան]եալսն* d *զվաղջանեալսնն* bq *զվարժեալսն* (eg *զվարժեալս* f *զվարճանեալս*) փխ. *զվախճանեալսն* acdhiklmopstuv *շնորհին* Y *արժան* A *արժանի* գրչից ավելացրած աջ լուսանցքում d չիք *արժանի* n *լինել* փխ. *առնել* ô *թէպէթք*

6 ô *անարժանի* la *արժանք* փխ. *անարժանք* Yûhlou *կեցեալքն* beghlqu *արգելով*

7 û *հաւատացեալսն* cefgi *զհաւատացեալս* rt *զհաւատացեալ* IJLcdv *զերկեամ* û *զերկամ* hlou *գ ամ* C G *զերեմ* (begq *զերա* ps *զերամ* t *զերախայս*) փխ. *զերեամ* r *զերեխայս ա ամ* փխ. *զերեամ* hlou չիք *մի* f *ուսուցել* CDGH չիք *ուսուցանել*՝ C-ում ուրիշներ են ավելացրել, իսկ DGH-ում տեղը բաց է թողնված h *այսինքն* փխ. *այսպէս*

8 b *աղաւթից* ôrt *լինիլ*

9 ô *պարտ է ոչ* u *ոչ է պարտ է* IJKLMQRSTYZôû *այլ* (*փոխել*) t *ի յայլ* i *փոփոխել* rt *փոփոխիլ*

10 befgq *խռովութեան* ô *խոստովանութեանց* փխ. *խռովութեան*

11 e *արհամարեցին* hlo *ժառանգաւորքն* û *իւրեանց* J *յեկեղեցիսն* ôi *զեկեղեցիսն* û *յեկեղեցիս* befgq *եկեղեցին* hlou *եկեղեցիս*

12 e *այլու[ր]* V *այլուր ոպ ոչ* begq *պարտել* (f *պաշտել*) փխ. *ապաշխարել*

13 û ժէ ճողված դրված է ժը-ի տեղը և ընդհակառակը M չիք *պարտ* G *ժանգաւորացն* ուրիշներ ուղղել են *ժառանգաւորացն* բացի abcdefghik lmopqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը *ժառանգաւորացն* P *տոկոսիս* rt *տոկոսին* GUbhilotu *առնել* Y *տալ կամ առնուլ* փխ. *առնուլ, և կամ*

14 ô *շահեացի* e *շնորհից* (g *շնորհին*) փխ. *շահից*

15 p չիք *պարտ* Iû *յօրէնս* J *յաւրէնս* s *աւրէսն* OW չիք *աւրէնս* f չիք *տալ* ավելացրել են տողամեջ ուրիշներ JOWû չիք *տալ* eghloqt *նստիլ* k *ն[ս]տել* Yôcdnu *իրիցու* W *երիցուի* b *իրիցուն* egq *իրիցունս* f *Երիցունս* l *երեցու*

ՊԺէ (ՊԺ) ԺԹ. Պարտ է որք ի հերձուածողացն դառնան՝ Պաւղիանոսք եւ Պոնտացիք՝ մկրտել, թէպէտ եւ եպիսկոպոսք իցեն։

ՊԺԸ (ՊԺԱ) Ի. Ոչ է պարտ կիւրակէի յաղաւթսն կալ եւ ծունր կրկնել, եւ ոչ յաւուրս Պենտակոստէիցն։

ՊԺԹ (ՊԺԲ) ԻԱ. Պարտ է զերիցունս որ զոհեցին եւ ապա դարձան եւ խոստովան եղեն՝ ոչ ամենեւին լուծանել, աթոռոյն միայն արժանի առնել, այլ ոչ պատարագ մատուցանել, եւ ոչ ի խաւսսն կալ եւ ոչ այլ պաշտաւն պաշտել քահանայութեան։ Նմանապէս եւ սարկաւագին՝ ոչ քարոզել եւ ոչ սպասաւորել, բայց եթէ վասն յոյժ երկիւղածութեան՝ եպիսկոպոսն հրամայիցէ։

ՊԻ (ՊԺԳ) ԻԲ. Պարտ է որ վտանգիւ եւ բռնութեամբ զոհեցին, եւ միշտ խոստովանեալ զինքեանս քրիստոնեայս՝ Գ ամ ապաշխարեսցեն, եւ ապա շնորհին արժանի լինել։

1 hlou *որ* k *ոք* փխ. *որք* E *հերձուածողացն* ûbhloqrtu *ի հերձուածողաց* eg *դառնալ* hloû *ընդ առնան* փխ. *դառնան*՝ Նշված չորս ձեռ-երի այս սխալ ընթերցումն առաջ է եկել նրանից որ *ի հերձուածողացն* բառը գրելիս վերջին երկու բաղաձայն՝ *ց ն* տառերի միջև գրել են *ը* տառը՝ *ի հերձուածողացըն* ձեռագրային ընդօրինակելիս վերջին երկու՝ *ըն* տառերն անջատել են և սրանց միացրել հաջորդ՝ *դառնան* բառի առաջին՝ *դ* տառը և ստացվել է *ի հերձուածողաց ընդ առնան* փոխանակ *ի հերձուածողացն դառնան* ABCDEHGHUhlnortuv *պաւղիանոսք* (նաև *պօղիանոսք*) befgiq *պողիանոսք* kmps *պաւղինոսք* IOW *պոնդացիք* q *պոնտացիկ*

2 ôt *մկրտիլ* cd չիք *մկրտել* bq *թէպէտք* û *թէ* փխ. *թէպէտ* Gb չիք *և*

3 cd *յաւուր կիրակէի* (c *կիւրակէի*) բացի AUûabcfhnv-ից մնացած ձեռ-երը *կիրակէի* qt *ի կիրակէի* C *յաղաւթս* ուրիշներ ուղղել են *յաղաւթսն* Gûegtu *յաղօթս* BDEHhlo *յաղաւթս* bq *ի յաղաւթսն* Y *կալն* Z *կալ* ուղղված է *գալ* hlmpsu *գնալ* փխ. *կալ* n չիք *կալ* տեղը բաց է թողնված, բացի RSôûegt-ից մնացած ձեռ-երը *գալ* փխ. *կալ* բացի e gt-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *և* (*ծունր*) bq *ի* փխ. *և* (*ծունր*) qr *ծունգր* t *մինչև* փխ. *և ոչ* Kôd *աւուրս* Lbqv *յաւուրսն*

4 BDEFHILOQRXZm *պենդակոստէիցն* bfou *պենդակոստէից* MT *պենտակոստէիցն* Vr *պէնտէկոստէիցն* Wû *պէնդէկոստէիցն* Yeghlnq *պենտակոստէից* ô *պէնտակոստէի* c *պենտէկոստէից* t *պէնտէկոստէին*

5 L *զերիցունսն* û *երիցունս* cqu *զիրիցունս* Yhlotu *որք* eg չիք *և* (*խոստովան*) K *խոստովանեցան* f *խոստ*[*ով*]*ան*

6 bq *և ոչ* b *աթոռոյ* q *յաթոռոյ* efg kms *աթոռոյն* Y *արժան* abcdefgh iklmopqrsuv *լինել* (t *լինիլ*) փխ. *առնել* BD *այղ* befgq չիք *այլ*

7 u *պատարագս* t չիք *ոչ* (*ի խաւսսն*) BDEGbdfq *ի խաւսն* FHYeg *ի խօսն* ô *ի խօսուն*

8 L *մատուցանել* փխ. *պաշտել* KLRT XYZ *քահանայութեանն* hu *նոյնպէս* (l *նոյս* R *նմանագին*) փխ. *նմանապէս* Rô չիք *և* (*սարկաւագին*) R չիք *սարկաւագին* I չիք *քարոզել և*

9 bg չիք *ոչ* I չիք *ոչ սպասաւորել* bc egq *թէ* OWô չիք *վասն* cd *յոյժ վասն* hilortu չիք *յոյժ* Gû *երկիւղածութեամբ* G ուրիշներ ուղղել են *երկիւղածութեան* H *յերկիւղածութեան* Ybq *երկիւղածութեանն* c *երկեղածութեանն* ef *երկուղածութեանն* g *երկիղածութեանն* v *երկիղածութեան* ûdq *եպիսկոպոս* bhl u *եպիսկոպոսին*

10 ûabhilortu *հրամայեսցէ*

11 t *որք* b *և* փխ. *որ* befgq *բռնութեամբ եւ վտանգիւ* (b *վտանգի*) a չիք *զոհեցին* ô չիք *և* (*միշտ*) U *խոստովանել*

12 q *զինքեալ զինքեանս* Oeg *քրիստոնեաս* c *քրիստոնայս* W *երեք* G *ապաշխարեն* c *ապաշխարել* v *ապաշխարեցեն*

13 D *լիլել* ôt *լինիլ* ûbq *լինին*

ՊԻԱ (ՊԺԳ) ԻԳ. Զխաւսեալ աղչկունսն եւ յայլոց յափշտակեալս՝ պարտ է առաջին խաւսեցելոյն ի բաց տալ, թէպէտ եւ բռնազբաւսեցան։

ՊԻԲ (ՊԺԵ) ԻԴ. Որք յուխտի անդ իցեն երիցունք եւ սարկաւագունք, եւ հեռի իցեն ի մսոյ, կամ եղեւ զի ճաշակեսցեն, ապա եթէ կամեսցին՝ պահեսցեն ի մսոյ. ապա եթէ պղծեսցին կամ պիղծ համարեսցին մինչեւ զբանջարն որ ընդ մսոյն անկանիցի, կամ հպիցի ի միսն՝ չուտիցեն, եւ ոչ անսայցեն կանոնացս, լուռ լիցին յաշտիճանէ քահանայութեանն։

ՊԻԳ (ՊԺԶ) ԻԵ. Ոչ է պարտ զեկեղեցւոյ ստացուած երիցանց վաճառել։

ՊԻԴ (ՊԺԷ) ԻԶ. Պարտ է զպոռնկացեալսն ընդ անբան կենդանիսն յետ մկրտութեանն՝ ԺԵ ամ ապաշխարել եւ այսպէս աղաւթակից լինել։ Ապա եթէ,

1 egq զխաւսեցեալ m զխաւսեալս eg աղչկունսն h յաղչկունս BCDEFGHôûacdiklmoprstuv աղջկունս IJô ûcdegqsu այլոց Y յափշտակեալսն ûn ափշտակեալս eg ափշտակեալսն h յափշտակեալ lou ափշտակեալ ü առաջի XYbdhlnoqu յառաջին eg յառաջի

2 Whfq խաւսելոյն akmprstv խօսեցելոցն i խօսեցելոցն b խաւտելոյն փխ. խաւսեցելոյն d չիք ի բաց X չտալ befgq չիք և BDEFGH բռնազբաւսեցին Y բռնազբօսեցանն b բռնասզբաւսից e բռնազբաւսիցէ g բռնազբօսիցէ f բռնասզբաւսեալ իցէ i բռնասբաւսեցան q բռնազբաւսից û [բռնա]զբօսեցան U բռնախօսեցան (r բըռնաս խօսեցան) փխ. բռնազբաւսեցան J և բռնազբաւսեցան բառից և բռնա հատվածը չի գրված և տեղը բաց է թողնված

3 Iacdhiklmopsuv ոյք փխ. որք ôdeg q ուխտի bg անտի cdhlu անտ bc gq իրիցունք r յերիցունք ô սարկաւագքն Mmu հեռիցեն

4 RXY զի կամ եղև XY չիք զի a կամ եղև ... պահեսցեն ձախ լուսանցքում գրչից abcdefhiklmopqrsuv և ապա Habdefghiklmopqrstu թէ IJ û չիք ապա եթէ... պահեսցեն ի մսոյ ehklou կամեսցեն Y կամեսցին պահել ի մսոյ պահեսցեն aegi պահեսցին

5 a չիք ի մսոյ abcdhiklmopqrstuv թէ Wh պղծիցին ô պղծիցեն bq պղծեսցեն բացի acdegkmnpstv-ից մնացած ձեռ-երը՝ պղծեցին Y և փխ. կամ (պիղծ) u պղծ d չիք պիղծ Y համարիցին û համարեցին bqt համարեսցեն hlou համարեցան Y բանջարն b զբանջար alv ցբանջարն e զբանճարն ms ցբանճարն u ցբա[ն]ջարն cd ցբանջուրն

6 û մսոյ b արկանիցի cd անգանիցի bq և կամ (հպիցի) acdhklmopsuv պահիցի (begq պահեսցէ rf պահեսցի) փխ. հպիցի q ի միւսն փխ. ի միսն hlu չիք ի bqr և (r չիք և) ոչ ուտիցեն fg և չուտիցեն Y չուտիցին

7 e անսասցեն g անսացեն o այսայցեն փխ. անսայցեն ûabcdefgkmn pqsv կանոնաց eg լռեսցին Da լիցիցին H լինիցին ûhou լիցի eg չիք լիցին EFKLORSXYZWachiklmoprstuv յաստիճանէ I աշտիճանէն J յաշտիճանէն ô աստիճանէ û աստիճանէն begq յաստիճան d ի յաստիճանէ bq քահանայութեանց eg քահանայութենէն IMOQSXZW ôûcdfhilnopu քահանայութեան

8 CDHVôabcdefghiklmopqsu զեկեղեցոյ Yr եկեղեցոյ û եկեղեցւոյ t զստացուածս եկեղեցւոյ I զստացուած L ստացուածսն MYcilprsu ստացուածս o ըստածուածս begq զստացուածս ô ստացւածք d չիք ստացուած Un երիցու û երիցան c իրիցանց hloru յերիցանց bq իրանց փխ. երիցանց

9 hlou չիք ընդ անբան OW անբուն (U անբառս d բան) փխ. անբան Y կենդանիս ô ետ abcdefghklmopqrstuv զհետ IKLMQRSTVXZWôûdhlnou մկրտութեան

10 W տասն և հինգ D ժէ hlou չիք ժե ամ t այնպէս CDGH չիք և այսպէս... իցեն իե ամ՝ էջ 78 տող 1-ին hl o աղաւթեսցեն irtu աղօթեսցեն ô լինիլ hilortu չիք լինել ûabcdhiklmopqrstuv թէ J չիք եթէ

ամուսնացեալք իցեն՝ ԻԾ ամ. եւ այսպէս ի վախճանի կենացն հաղորդեսցին։

ՊԻԵ (ՊԺԸ) ԻԷ. Ոչ է պարտ բորոտաց կամ դիւահարաց ընդ հաւատացեալսն աղաւթել։

ՊԻԶ (ՊԺԹ) ԻԸ. Ոչ է պարտ զկացեալսն եպիսկոպոսունս եւ ոչ ընկալեալ՝ զայլոց եկեղեցիս նեղել։

ՊԻԷ (ՊԻ) ԻԹ. Որք կուսութիւն խոստացան եւ արհամարհեցին զխոստումն, ընդ երկրորդ ամուսնացելոցն ապաշխարեսցեն։

ՊԻԸ (ՊԻԱ) Լ. Եթէ ոք շնացաւ կամ շնայցէ՝ Է ամ ապաշխարեսցէ, եւ այսպէս աղաւթակից լիցի։

ՊԻԹ (ՊԻԲ) ԼԱ. Եթէ մայր զմանուկ սպանանէ՝ յամենայն ժամանակս իւր ապաշխարեսցէ եւ ի վախճանին հաղորդեսցի. եւ որ զկամաւոր սպանութիւնս առնեն՝ նոյնպէս. իսկ որ ոչ կամաւոր սպանութիւնս առնեն՝ Ծ ամ ապաշխարեսցեն։

ՊԼ (ՊԻԳ) ԼԲ. Եթէ ուրուք խաւսեալ զաղջիկ՝ ապականեսցի ընդ քեռ նորա եւ

1 OW ամուսնացեալս o ամուսնացեալք KLMQRSTXYZô են փխ. իցեն W քսանհինգ bq խե փխ. իե hlou չիք իե ամ beq այնպէս ô ապաշխարեսցեն փխ. այսպէս Wôu և ի վաղճանի (W վախճանի) IJMOQS Tbgilmnoqr ի վաղճանի dh ի վաղջանի Lû կենաց Jôhlo հաղորդեսցի
3 ahklmpsv հաւատացեալս
4 b աղաւթեսցեն d աղաւթեսցէ q աղաւթեալսն աղաւթեսցեն
5 u ոչ է պարտ է d չիք պարտ F զկացեալս û զկացեալ abcdefghikl mopqrsu զկեցեալսն X ըզգացեալսն (t զրկեցեալս) փխ. զկացեալսն ak ms եպիսկոպոսութիւնս bcdqv յեպիսկոպոսութիւնս efg յեպիսկոպոսութեանս hiloru եպիսկոպոսութեան t յեպիսկոպոսութեան BC ընկալեալս c ընգալեալ BCDFGH զայլոյ abcdefghklmopqrstuv զայլ
6 bqr յեկեղեցիս ô եկեղեցին եղեալ Rbhu նեղեալ
7 ir որ M ոյք փխ. որք Jû կուսութեամբ h կուսութեան q կուսութիւնս Y խ[ո]ստացան rt խոստանան ABEFOPfn զխոստումնն û զխօստումն
8 KLMQRSTXZ երրորդ (ô երորդ) փխ. երկրորդ Y ամուսնացելոցան ô ամուսնացիլոցն û ամուսնացելոց hlo ապաշխարեսցէ u ապաշխարհեսցեն
9 t չիք եթէ hilortu որ փխ. ոք p նշանեցաւ (s նշնացաւ) փխ. շնացաւ p և փխ. կամ g չիք շնացաւ կամ bq շնացէ փխ. շնայցէ W եօթն
10 r աղօթից iJKLMQRSTXZô լինիցի
11 r այր փխ. մայր OWegt զմանուկն bq զմանուկս ôchlou զմանուկն (ô զմանուկ c զմանուկս) իւր û սպանցէ Yô ամենայն bcdefghloqu զամենայն hiou զաւուրս փխ. ժամանակս KLMQRSTXYZôbq չիք իւր hlou ապաշխարէ p ապաշխարեալ AIJKMOPQRSTUVXYZW ապաշխարիցէ
12 U չիք ի IJLMOQSTbegilmnoqru ի վաղճանին Y ի վախճանի dt ի վաղջանին ô ի վախճանեսցի ժամուն հաղորդեսցի ûnt որք Gbegq չիք որ t կամաւ ô զկամաւ որպէս սպանումն արասցէ փխ. զկամաւոր սպանութիւնս առնեն ch սպանութիւնս q [սպանու]թիւնս բացի MOWûabdfilmoprstuv-ից մնացած ձեռ-երը սպանութիւնսն
13 ô նոյնպէս ապաշխարեսցի t նոյնպէս որպէս ասացաւ փխ. նոյնպէս bpqs չիք նոյնպէս... առնեն ô իսկ որ ոչ կամաւորապէս իսկ որ որ որ ոչ կամաւոր այսպէս կրկնված է ût որք t ոչն aefgimort կամաւ hlu չկամաւ cd չիք կամաւոր Rc սպանութիւնս Xn սպանութիւնսն ô զսպանութիւն Wûv հինգ Ebcdegk mpqs է փխ. և
14 CDGHhlo ապաշխարեսցէ
15 a եթէ ոք ուրուք bq խաւսեցեալ e խօսեցեալ bgr զաղջիկ bcdhiklmo pqrsuv ապականեսցէ Q չիք ընդ քեռ Q չիք նորա և

դարձեալ ապականեսցի ընդ խաւսեցելումն, ինքն եւ որ գիտակակիցքն են՝ ժԵ ամ ապաշխարեսցեն եւ ապա հաղորդեսցին։

ՊԼԱ (ՊԻԴ) ԼԳ. Կին եթէ ամուսնասցի երկուց եղբարց՝ մինչեւ ի վախճան որոշեսցի։

ՊԼԲ (ՊԻԵ) ԼԴ. Եթէ ոք ընդ բազում ամուսնութիւնս անցեալ է, ի վախճանին արժանի լիցի շնորհին։

ՊԼԳ (ՊԻԶ) ԼԵ. Եթէ ոք ցանկասցի ննջել ընդ կնոջ եւ ոչ ձեռն արկիցէ՝ անպարտ լիցի, իսկ եթէ ձեռն արկեալ եւ ոչ կարացեալ՝ պարտաւոր լիցի ապաշխարութեան։

ՊԼԴ (ՊԻԷ) ԼԶ. Երախայն կա՛մ դադարեսցէ ի մեղանչելոյն կա՛մ ի բաց որոշեսցի։

ՊԼԵ (ՊԻԸ) ԼԷ. Պարտ եւ արժան է դյղիսն մկրտել։

ՊԼԶ (ՊԻԹ) ԼԸ. Ոչ է պարտ զշնացեալսն ի քահանայութիւն մատուցանել։

ՊԼԷ (ՊԼ) ԼԹ. Ոչ է պարտ քահանայից՝ յերկրորդ հարսանիս երթալ։

ՊԼԸ (ՊԼԱ) Խ. Ոչ է պարտ զերիցունս մեղուցեալս նախ քան զձեռնադրութիւնն՝

1 Q չիք *դարձեալ ապականեսցի* hilo rtu *ամուսնասցի* փխ. *ապականեսցի* ô *խօսեալն* bqu *խաւսեցումն* û *որք* Eas *գիտակիցքն* W *գիտակակիցք* ô *գիտաքն* û *գիտակք* begq *գիտակիցք* d *գիտակնիքն* lortu *կամակիցքն* (hi *կամակիցք*) փխ. *գիտակակիցքն*

2 bd *իցեն* փխ. *են* lo *և ժե* Wû *ամօքն և հինգ* ir *ապաշխարեսցէ* R *ապաշխարեցին* Gô *հաղորդեսցեն* IJhlou *հաղորդեսցի* b *հաղորդին* e g *հաղորդեսցին ի մարմնոյ տեառն*

3 hilortu *որ* փխ. *կին եթէ* ps *թէ* hl *ամուսնացի* GH *երից եղբարց* ա-*մուսնացի* ô *բ-ց* t *բ-ուց* gn *բ* BC DEF *երից* փխ. *երկուց* h *յերկուց* be չիք *երկուց* Y *եղբարցն*, չիք *ի*, *ցվախճան* HIJMOQSTôbegilmru *ի վաղճան* dqt *ի վաղջան* n *ի վաղճանի*

4 eg *որոշեսցին*

5 begq չիք լդ ճողվածը՝ *եթէ ոք... լիցի շնորհին* hilortu չիք *եթէ* hlou *որք* (irt *որ*) փխ. *ոք* p *ի* փխ. *ընդ* ô չիք *ընդ* flou *ամուսնութիւն* IMOQSTdimnr *ի վաղճանին* lotu *ի վաղջանին* H *ի վանճանին* ô *ի վա[խ?]ճանին* û *ի վախճանին միայն արժանի*

6 hlou *արժանասցի* IJûartv *լիցին* Q *լինիցի* hlou չիք *լիցի* ô *լինի շընորհաց հաղորդութեան*

7 ir *ոյք* (t *որք*) փխ. *ոք* Y *ցանկացեալ* û *ցանկասցէ* afs *ցանգասցի* egr *ցանկասցին* t *ցանկասցեն* r *կնոջ ընդ հետ ննջել և ընդ ձեռնարկիցէ* IJ *կնոջն* m *կնոչ* Yps չիք *ոչ* t *ոչ ընդ ձեռնարկիցէ* eg *ձեռն արկանիցէ* ou *ձեռնա[ր]կիցէ* bq *անպարտաւոր* egh չիք *անպարտ*

8 eg չիք *լիցի իսկ... ոչ կարացեալ* h չիք *լիցի* ô *իցէ* (lu *է*) փխ. *լիցի* s *թէ* ô *ձեռնարկեալ իցէ պարտաւոր է ապաշխարութեան զի ոչ կարաց* փխ. *ձեռն արկեալ... ապաշխարութեան* i *կարաց* hlou *է* փխ. *լիցի* JKLRTXYh *ապաշխարութեանն*

10 Q *երայխայն* Wôbdhkms *երեխայն* û *երեխայ* Ucu *դադարեսցի* ô *ի մեղանչելոյն* Y *և կամ* (*ի բաց*), չիք *ի բաց* ô *որոշեսցեն* t *մերժեսցի* փխ. *որոշեսցի*

12 CDbq *պարտ է և արժան է*

13 befgq *ոչ է պարտ և արժան* զշնացեալսն ûd *շնացեալսն* hlou *շնացեալս* t *զշնացեալս* i չիք *ի* d *ածել* փխ. *մատուցանել*

14 o չիք *է* KLMQRSTXZps *քահանայիցն* v սկզբնապես *քահանային* գրիչն այնուհետև ուղղել է *քահանայից* KLMQRSTVXYZôûv *երկըրորդ* hlo *յերկրորդից* u *յերկրորդիս*

15 u *ոչ է պարտ է* bcq *զիրիցունս* H *երիցունս* d *մեղուցեալսն* b *զձեռնադրութեանս* IMQSWôdhlnoqu *զձեռնադրութիւն*

մատուցանել պատարագ կամ մկրտել, բայց զայլ պատիւ ունել, թէ երկիւղածութեամբ կացցեն։ Նոյնպէս եւ սարկաւագունք։

ՊԼԹ (ՊԼԲ) ԽԱ. Եթէ կին ուրուք շնացաւ մինչդեռ աշխարհական իցէ եւ յայտնի գոցի ընդ յանցանաւք, զայսպիսեացս զարս ոչ է արժան ի քահանայութիւն մատուցանել. իսկ եթէ յետ ձեռնադրութեանն գոցի ի շնութեան, կինն արձակել արժան է. ապա եթէ ունիցի ի կնութեան՝ ոչ կարէ լինել քահանայ։

ՊԽ (ՊԼԳ) ԽԲ. Ոչ է պարտ նախ քան զԼ ամն ձեռնադրել քահանայ։

ՊԽԱ (ՊԼԴ) ԽԳ. Որք ի հիւանդութեան մկրտեցան՝ մի՛ ձեռնադրեսցին ի քահանայութիւն, քանզի ոչ հաւատացին, բայց եթէ երկիւղածութեամբ կեցցեն կամ հարկ ինչ լինիցի։

ՊԽԲ (ՊԼԵ) ԽԴ. Որք ի գեաւղս երիցունք իցեն կամ ի քաղաքս՝ յանդիման եպիսկոպոսաց աղաւթս ոչ է իշխանութիւն կատարել։

1 acdhklmoprstuv չիք *պատարագ կամ մկրտել* begq *մկրտութիւն առնել* փխ. *մկրտել* hlou չիք *բայց* ou *այլ զայլ* փխ. *զայլ* IJû չիք *զայլ* b *պատիւ* q *պատիւն* acdefghkl moprstuv *պատիւն* r *ունիլ* i *լինել* փխ. *ունել* ôp *եթէ*

2 bq *երկիւղածութիւն* cd *երկեղածութեամբ* e *երկուղածութեամբ* hlor *կեցցեն* i *նոյն* Yf *սարկաւագունքն* ô *սարգաւուկունս* bq *սարկաւագն* eg *սարկաւագացն* hlu *սարկաւագք*

3 H *մինչև դեռ* m *մինչ* h *յաշխարհական* rt *յաշխարհականն* ABCDE FGHIOPUVWacfnv *աշխարհականն*

4 d *գոցեն* BCDHQbfhlmoqu *անցանաւք* EGMôeikr *անցանօք* û *յանցաւորօք* ô *այսպիսեաց* ûu *զայնպիսեաց* b *զայսպիսեաց* hilort *զայնպիսեացն* k չիք *զայսպիսեացս... ի քահանայութիւն* ô *զարսն* û *արս* c *զայրսն* hlortu *զայրս* LMQRSTZ *զզարս* (b *զորս* K *զվարս*) փխ. *զարս* Yôeg *ի* (ô չիք *ի*) *քահանաութեան* XW *ի քահանայութիւնն*

5 abcdefgipqstv *մերձեցուցանել* փխ. *մատուցանել* o *ետ* ô *ի* փխ. *յետ* d *ձեռնադրութիւն* բացի ABEJKL OPRTUVXYabcfkmpstv-ից մնացած ձեռ-երը *ձեռնադրութեան* ô *կինն ի շնութիւն* c *կինն ի շնութեան* BCDEGHbdegq *ի շնութիւն* Y *ի շնութեանն*

6 t *զկինն* H *արձակել* գրված է աջ լուսանցքում KLMQRSTXYZôd *արժան է արձակել* t *իսկ* փխ. *ապա* c *թէ* befgq *ունի* t *ունիցի զնա ի կընութեան* u չիք *ի* Yd *ի կնութեանն* begq *ի կնութիւն* q *ոչ է կարէ* t *կար* Yt *լինիլ* hlou *քահանայ լինել ոչ կարէ*

7 ôacdkmnpsv *քահանայ լինել* (ô *լինել*) eg *քահանայ կամ սարկաւագ*

8 K չունի խը ճողվածը Yû *լ* Môt *զեբեաուն* բացի UWhlnopqt-ից մնացած ձեռ-երը *ամ* ô *ձեռնադրե* û *զըք քահանայ* hlou *քահանայս*

9 ir *որ* begq չիք *ի* bq *հիւանդ և հիւանդութեան* XY *ի հիւանդութեանն* F չիք *հիւանդութեան* ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշները. բացի abcdefghiklmnopqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը *ձեռնադրեսցեն* ûkmps չիք *ի* KLRTXYZ *ի քահանայութիւնն* û *քահանայ*

10 ps *թէ* RXY չիք *եթէ* acdf *երկեղածութեամբ* e *երկուղածութեամբ* i *երկիղածութեան* r *երկիւղածութեան* t *յերկիւղածութեան* v *երկիղածութեամբ* Hi *կացցեն* û *կեցցէ* aq *կեցեն* eg *կեցեալ են կամ* V *կեցցեն և կամ*

11 t *հարկս* u չիք *ինչ* ô *լինիցին*

12 L *որ* BCDEFGH *ի գեղս* IJMOVZc h *ի գեղս* QRXYWeglopqrstu *ի գիւղս* û *ի գիւղս կամ ի քաղաքս երիցունք իցեն* cq *իրիցունք* u *երիցունս* Y *և* փխ. *կամ* lbegq չիք *ի (քաղաքս)* ô *ի քաղաք* hlu *ի քաղաքն, յանդիմանեալ* ô *անդիման*

13 t *յաղօթս* acdikmprstv *չէ* Sô չիք *է* eghlou *չէ* (eg *ոչ է*) *իշխանութիւն աղաւթս* (gu *աղօթս* h *յաղաւթս*)

ՊԽԳ (ՊԼԶ) ԽԶ. Սարկաւագունք պարտ է լինել յեկեղեցւոջ է, ըստ առաքելական կանոնին որ ի Գործս առաքելոցն*:

ՊԽԴ (ՊԼԷ) ԽԷ. Եթէ ոք զամուսնութիւն մեղադրիցէ, որպէս թէ զամուսնացեալսն ոչ մտանել յարքայութիւն Աստուծոյ՝ նզովեալ եղիցի:

ՊԽԵ (ՊԼԸ) ԽԸ. Եթէ ոք ծառայ պատճառանաւք աստուածպաշտութեան գնասցէ ի տեառնէ, երբեւ ոչ թողացուցեալ ի նմանէ՝ նզովեալ եղիցի:

ՊԽԶ (ՊԼԹ) ԽԹ. Եթէ ոք գարշեսցի ի մսակերաց՝ նզովեալ եղիցի:

ՊԽԷ (ՊԽ) ԽԹ. Եթէ ոք խղճիցէ յերիցուէ ամուսնացելոյ ալրէնս առնուլ՝ նզովեալ եղիցի:

ՊԽԸ (ՊԽԱ) Ծ. Եթէ ոք արհամարհելով զեկեղեցեաւն եւ զեկեղեցւոյ խորհուրդ ի տան գործէ՝ նզովեալ եղիցի:

ՊԽԹ (ՊԽԲ) ԾԱ. Եթէ ոք զեկեղեցական պտուղս առանց գիտելոյ վերակացուին ծախիցէ՝ նզովեալ եղիցի:

* Գործ 9, 3

1 Y ձեռ-ում խն հոդվածը դրված է ծբ և ծգ հոդվածների միջև ô սարգաւակիք r սարկաւագօք t սարկաւագօք Ն պարտ է լինիլ յեկեղեցւոջ û պարտին ô լինիլ eg չինել փխ. լինել CDEGH յեկեղեցւոջ (E յեկեղւոջ G եկեղեցոջ H եկեղեցւոջ) լինել IJhlou եկեղեցւոջ ô եկեղեցուջ av ի յեկեղեցւոջ Ybcfq յեկեղեցոջ eg եկեղեցոջ kmps ի յեկեղեցոջ YWi եօթն GH ե փխ. է û է ամ ըստ a առաքեալս [...]

2 Y կանոնի r չիք ի գործս CDGHYû առաքելոց I առաքելւոյն

3 abefgikmpqrstv զամուսնութիւնն d զամուսնութիւնս o մեղադրիցէ befgq մեղադրեսցէ ô զամուսնացեալքն hlou զամուսնացեալս

4 acdhiklmopstv չմտանել u չմտել û ոչ մտանեն UVacgnt յարքայութիւնն IJKLMQRSTXZûhlou արքայութիւն Yr արքայութիւնն ôe fq զարքայութիւնն b զարքայութիւն BCDEFGH յեկեղեցի փխ. յարքայութիւն c եղից [ի?] նզովեալ CDGHKYafhiklmoprsuv լիցի ô լիցին b է փխ. եղիցի q չիք եղիցի

5 bq ծառայ է BCDEFGH ծառայ հանէ ի տեառնէ (DEFGH ի տեռնէ) իւրմէ (G ի իւրմմէ) պատճառանաւք (H պատճառանաւք) JY աստուածպաշտութեանն befgq աստուածպաշտութեան պատճառանօք (q պատճառանաւք) բացի abcdefg hiklmopqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը չունեն գնասցէ ի տեառնէ

6 egt ի տեառնէն km ի տեառն Z չիք ոչ d թողուցեալ hlort թուլացուցեալ (u թուլացաեալ i թաքուցեալ) փխ. թողացուցեալ eigq ի նմանէն eg եղիցին afhiklmosu լիցի r չիք եղիցի

7 eg ի մսակերակրեաց bq ի մսոյ կերակրոց AIJKLMOPQRSTVXYZ Wôn ի մսակերացն ABCDEFGHO PUVWnq նզովեսցի, չիք եղիցի R STXYZafkmprsuv լիցի ô եղի (b է) փխ. եղիցի

8 hlou խը հոդվածը դրված է ծ-ի տեղը և հակառակը RW չիք ոք W խղճիցի KLMQRSXYZgn երիցուէ ô երեցւէ bct յերիցուէ q իրիցուէ DGHLbegq ամուսնացելոց I ամուսնացելւոյ û օրէն Q առնու ô առեալ

9 LYôacfikmprsv լիցի b է փխ. եղիցի

10 V թէ F չիք ոք c արհամարհէ e արհամարհելով bq զեկեղեցեաւ b չիք և CDHôabcdefgikmpqs զեկեղեցոյ hlou զխորհուրդ եկեղեցոյ bq և խորհուրդն ôegt խորհուրդն

11 d ի տան ի գործէ Hhilortu գործեն IJû գործիցէ M նզովեսցի, չիք եղիցի Yacikmprsv լիցի t լիցին ô է փխ. եղիցի

12 t չիք ծա հոդվածը g զեկեղեցեան hlo զեկեղեցոյ u զեկեղեցի bq զեկեղեցեաւն և պտուղ f զեկեղեցիան պտուղ eg պտուղն I գիտելւոյ ir գիտելով L վերակացութիւնն h վերակացութիւն û վերակացուի

13 q ծախիցէ MW նզովեսցի, չիք եղիցի բացի CHKQVûôbdghlnou-ից մնացած ձեռ-երը լիցի

ՊԾ (ՊԽԳ) ԾԲ. Եթէ ոք գարշեսցի յայնցանէ որ հաւատով ագապս առնեն եղբարց կամ աղքատաց՝ նզովեալ եղիցի։

ՊԾԱ (ՊԽԴ) ԾԳ. Ոչ է պարտ քահանայից ի կապելոյս մտանել։

ՊԾԲ (ՊԽԵ) ԾԴ. Ոչ է պարտ կէսսարկաւագաց կամ դպրակարգացաց հաց տալ ուրհնութեան կամ գինի ուրհնել ի ճաշի։

ՊԾԳ (ՊԽԶ) ԾԵ. Ոչ է պարտ երդմնեցուցանել զերախայն, բայց միայն զկարգեալսն յեպիսկոպոսաց։

ՊԾԴ (ՊԽէ) ԾԶ. Ոչ է պարտ քահանայից յագապս մասունս բառնալ եւ թշնամանել զքահանայութիւն։

ՊԾԵ (ՊԽԸ) ԾԷ. Ոչ է պարտ յեկեղեցիս ճաշել։

ՊԾԶ (ՊԽԹ) ԾԸ. Ոչ է պարտ քրիստոնէից ի շաբաթու կամ ի կիւրակէի շաբաթանալ կամ հրէանալ։

ՊԾԷ (ՊԾ) ԾԹ. Ոչ է պարտ առն եւ կնոջ ի միասին մտանել ի բաղանիս։

1 cd գարշիցի u յանցանէ F յայնմանէ (ô այնցանէ d յայցանէ m յայսցանէ) փխ. յայնցանէ Ybnq որք փխ. որ r հաւատով u յագապս b efgq ագապ

2 IOYWû և փխ. կամ t ստաբաց փխ. աղքատաց bq չիք նզովեալ եղիցի Qt եղիցին Yô լիցին BCDFGHUa cfgikmpsv լիցի r չիք եղիցի

3 IJbl քահանայիցն Yûbq քահանայի iu քահանային bq չիք ի. կապելյոյս Weg ի կապելեայ բացի ABCDEFG Uacdhiklmnoprstuv-ից մնացած ձեռ-երը՝ ի կապելոյս ô մտնել

4 KRXYZ կիսասարկաւագաց L կիսարկաւագաց MT կէսսարկաւագաց ô գիսասարգաւակ UWiu սարկաւագաց փխ. կէսսարկաւագաց Y և փխ. կամ û չիք կամ (դպրակարգացաց) CDGô դպրակարդաց Q դիրակարգացաց û դպրակարգից abc dehgkmpqsv դպրակարգացաց (q դպրակարգաց) կամ կէսսարկաւագաց d հացի ուրհնութիւն տալ

5 JKLQRTXYZ ուրհնութեանն eg ուրհնութիւն q ուրհնել (կամ) b չիք ուրհնութեան կամ գինի Yû և փխ. կամ ô կամ կրկնված է q ուրհնելն CDEGHhu չիք ի begq ի ճաշելն

6 Y երդումնցուցանել Q դերախայն երդմնեցուցանել Yûabcdfm զերեխայս Wôrt զերեխայսն e երախայս gq երեխայս psv զերախայս bhkl mopqsuv զկարգեալս

7 IJûbghloqu եպիսկոպոսաց M յեպիսկոպոսաց ավելացրել են ուրիշներ KLQRSTXYXô չիք յեպիսկոպոսաց

8 LSZô չիք ոչ է պարտ KMRTXY եպիսկոպոսաց քահանայից (Q եպիսկոպոսաց կամ քահանայից) փխ. քահանայից ô քահանայ ագապս ûhlou ագապս c յագապսն T յագապս մասունս.. զքահանայութիւնն Ներքևի լուսանցքում IJRû մասուն փխ. մասունս

9 ôûbq քահանայութիւն բացի IMPQ SUZWdhlnopsu-ից մնացած ձեռ-երը՝ զքահանութիւնն

10 D ձէ ճողվածը Ներքևի լուսանցքում u[ո]չ ôq եկեղեցիս t յեկեղեցումն IJKLMOPQRSTVXYZWôûnu ճաշակել acdkmpsv ճաշ ուտել 10-րդ և 11-րդ տողերի միջև բերի ճողված՝ ոչ է պարտ եպիսկոպոսաց

11 begq ձր ճողվածը c դրված է ձթ ճողվածի տեղը և հակառակը ô քրիստոնէի hlou քրիստոնէիցն Y և փխ. կամ (ի կիւրակէի) բացի AUacflno uv-ից մնացած ձեռ-երը ի (JMûer չիք ի) կիրակէի f ի շաբաթանալ ou շաբա[թա]նալ

12 Y որպէս փխ. կամ d հրէանալ ոչ

13 u չիք և բացի ORUXôhlnoqu-ից մնացած ձեռ-երը կնոջ begqrt ի (b g չիք ի) բաղանիս մտանել (b մտանել) i չիք ի (բաղանիս) Uhns ի բաղանիսն d ի բաղանի

ՊՃԸ (ՊՃԱ) Կ. Ոչ է պարտ ընդ հերետիկոսս ճաշել կամ աղաւթել, կամ աւրհնութիւն առնուլ ի նոցանէ։

ՊՃԹ (ՊՃԲ) ԿԱ. Եթէ ոք առ հրեշտակս կամ առ այլ ոք յարարածոց յաղաւթս կացցէ՝ նզովեալ եղիցի։

ՊԿ (ՊՃԳ) ԿԲ. Եթէ ոք թով իցէ կամ կախարդ իցէ՝ նզովեալ եղիցի։

ՊԿԱ (ՊՃԴ) ԿԳ. Ոչ է պարտ աւրհնել ընդ Հրէայս կամ ընդ հերձուածողս կամ ընդ հեթանոսս, եւ ոչ տաւնական ընծայս առնուլ։

ՊԿԲ (ՊՃԵ) ԿԴ. Ոչ է պարտ եպիսկոպոսին ի ժողովս կոչելոյ՝ արհամարհել եւ ոչ երթալ, բայց եթէ հիւանդ լինիցի։

ՊԿԳ (ՊՃԶ) ԿԵ. Եթէ ոք կին յաղագս ճգնութեան փոքրիցէ զհերս իւր եւ առնական ձեւ զգեցցի՝ նզովեալ եղիցի։

ՊԿԴ (ՊՃԷ) ԿԶ. Եթէ որդիք թողցեն զծնաւղս պատճառաւ աստուածպաշտութեան իբրեւ ոչ ինչ խափանեալ ի նոցանէ՝ նզովեալ լիցին։

1 EFGHLRXYZWû հերիտիկոսս ô հերետիկոսաց bcdm հերիտիկոսի q հրիտիկոսի e հրէտիկոսս g հրէտիկոս kpsv հերետիկոսի o հերերետիկոսս r հերետիկոսն t հերիտիկոսսն I ճաշկել բացի ABCDEFGHOPUc finrt-ից մնացած ձեռ-երը ճաշակել փխ. ճաշել Y և փխ. կամ (աւրհնութիւն) KLRTZ աւրհնութիւնն a cdkmpsv չիք աւրհնութիւն befgq առնուլ աւրհնութիւն

2 acikmrsv ի նոցանէն bq ի նմանէ d ի նոցանէ ինչ

3 sn թէ BCDEFH յառ (հրեշտակս) d հրեշտակս աղաւթս կացցէ կամ առ այլ ոք արարածոց IJMôûhlopu չիք առ (այլ) OWbpqs յայլ G այլոց փխ. այլ ոք û ինչ փխ. (այլ) ոք e gq չիք (այլ) ոք IJôûegr արարածոց Ym արարածոցս Z յարարած ackpsv յարարածոցս IJôû աղօթս

4 ps կացցեն e չիք եղիցի բացի ILdh lnoru-ից մնացած ձեռ-երը լիցի

5 eg ոք որ թով U սկզբնապես թով իցէ ճետագայում ուղղել են թովիչ իցէ JKLMOPQRSTVXYZWôû թովիչ (I թովիճ) փխ. թով իցէ t չիք իցէ (նզովեալ) M նզովեսցի BCDF GHUYôacfikmpsv լիցի Mr չիք եղիցի

6 d և ոչ t օրհնիլ acdkmpsv ընդ հրէայս (v հրեայս) աւրհնել bq հրէայսն Y և փխ. (հրէայս) կամ E հերձւածողս XY հերձուածօղս v հերձուածաւղս û հերձուածողսն k հերձուածս û չիք կամ

7 û չիք ընդ հեթանոսս fq ընծայս cr t առնել S մատնուլ (ô մատուցանել) փխ. առնուլ

8 Y եպիսկոպոսի bq չիք ի, ժողովն Un ի ժողով Ffgilortu կոչեցելոյ achkmpsv կոչեցելոց d ի կոչելոցն km արհամ[արհ]ել u արհամարել

9 i չերթեալ բացի Qhilortu-ից մնացած ձեռ-երը չերթալ Yacdghiklmopdrstuv թէ f լինի ôacdghiklmoprstuv լիցի Y է (û իցէ) փխ. լինիցի

10 begq կին ոք ô աղագս Y ճգնութեանն t ճգնութեան պատճառի փոքրեսցէ efgq փոքրեսցէ hlou զհեր ô անառակ (k առնակին փխ. առնական

11 Q զձև ô զգեցի e ազեցցի M նզովեսցի Y է փխ. եղիցի Mq չիք եղիցի բացի UWbeghlou-ից մնացած ձեռ-երը լիցի

12 BCDEGH եթէ ոք որդիք RX եթէ ոք թողցեն [որ?]դիք ô որդիկք Y թողցեն որդիք Fabcdefghiklmopqrstuv որդիք թողցեն (begq թողցեն որդիք h թողթեն) զհաւատացեալ ծնաւղս (egkmpr ծնօղս dfi ծնողս hl զծնաւղս t ծնօղսն Fu զծնօղս) իւրեանց Fabcdefgikmpqrsv չիք իւրեանց) պատճառաւ (h efgp պատճառ) û ծնողս IJKQRSTWô զծնողս BCDEGH աստուածպաշտութեամբ Y աստուածպաշտութեանն d աստուածապաշտութեան

13 Y իբր bq չիք ինչ û խափանել acdkmv ի նոցանէն BCDEGaikms լիցի Zghru եղիցի T է փխ. լիցին lot եղիցին eq չիք լիցին

ՊԿԵ (ՊԾԸ) ԿԷ. Եթէ ոք թողցէ զիւր որդիս յաղագս ճգնութեան՝ նզովեալ եղիցի։

ՊԿԶ (ՊԾԹ) ԿԸ. Եթէ ոք յաղագս ճգնութեան պահիցէ յաւուր կիւրակէի եւ յաւուրս Պենտակոստէից՝ նզովեալ եղիցի։

ՊԿԷ (ՊԿ) ԿԹ. Եթէ ոք առանց մարմնական վտանգի զեկեղեցական պահս լուծանէ՝ նզովեալ եղիցի։

ՊԿԸ (ՊԿԱ) Հ. Եթէ ոք ամբարտաւանելով գարշեսցի ի մարտիւրոսաց ժողովոց՝ նզովեալ եղիցի։

ՊԿԹ (ՊԿԲ) ՀԱ. Եթէ ոք եպիսկոպոս կամ այլ ոք ի վիճակելոցն լուծեալ յեպիսկոպոսաց իշխեսցէ ի ժողովն գալ՝ նզովեալ եղիցի։

ՊՀ (ՊԿԳ) ՀԲ. Ոչ է պարտ յաւտարաց՝ առանց յանձնարարական թղթոյ ի քահանայութիւն մատուցանել։

ՊՀԱ (ՊԿԴ) ՀԳ. Ոչ է պարտ երիցու՝ կանոնական թուղթ տալ։

ՊՀԲ (ՊԿԵ) ՀԴ. Պարտ է զմայրաքաղաքի եպիսկոպոսն՝ որ ի գաւառի եկեղեցիքն են՝ ունել հոգ, եւ առանց նորա ոչ կացուցանել եպիսկոպոս։

1 t թողուցու BCDEGH որդի hlou որդիսն R յաղագըս Y ճգնութեանն ô ճգնութեան պատճառի փխ. յաղագս ճգնութեան KYûacdkmps լիցի Q եղիցին ô է փխ. եղիցի

2 BCDEGH պահիցէ յաղագս ճգնութեան Y ճգնութեանն F պահիցէ ճգնութեան bq պահեսցէ պահիցէ փխ. պահիցէ akmpsv յաւուրս բացի AUYûafv-ից մնացած ձեռ-երը կիրակէի R չիք կիւրակէի և յաւուրս abcdefghiklmopqrsfu կամ փխ. և ô կամ ի փխ. և

3 Xbeq յաւուր g յաւոր d աւուրս Y ô չիք յաւուրս BCDEHIOPfhlu պենդակոստէից Wû պենդէկոստէից ô պէնտակոստին b պենտէկոստէից c պենտէկոստէից p պենգակոստէին r բենտէկոստէից t պէնտէկոստէին Q եղիցին RXacfkmprs t լիցի Yô է փխ. եղիցի eq չիք եղիցի n հաջորդում է Gar հոդված՝ եթէ ոք ի կիրակէի պաս պահէ նզովեալ եղիցի այստեղ կրկնված և վերաշարադրված է կը հոդվածը

4 H առան[ց] a զմարմիական ô վտանգի մարմնական ddnt վտանկի t պահքն

5 Y լուծէ c լուծցէ W նզովեսցի ô է լիցի փխ. եղիցի M չիք եղիցի բացի ELVeghnptu-ից մնացած ձեռ-երը լիցի

6 G ամբարտանելով bp ի մարտիրոսական hlou ի մարտիրոսացն բացի ABEaf-ից մնացած ձեռ-երը ի մարտիրոսաց OW ժողովոյ bhiloqrtu ժողովոյն p ժողովից Y չիք ժողովոց

7 u չիք եղից բացի KLMQSTZûbehn r-ից մնացած ձեռ-երը լիցի

8 hlou հա հոդվածը դրված է հբ հոդվածի տեղը և հակառակը t չիք ոք, եպիսկոպոսք Y ի վիճակելոյ hlu ի վիճակելոյն abcdefgkmpqsv ի (q չիք ի) վիճակելոց IJôûbeghlnopq ru եպիսկոպոսաց

9 acdfikmrstv ի ժողով begpq ի ժողովս hlou չիք ի n ժողովոյ ô գալով ûv գնալ փխ. գալ aciklmrst լիցի ô է փխ. եղիցի Meu չիք եղիցի

10 ôûek ստարաց g օտրաց n աւտարաց û արանց առանց փխ. առանց ô անձնարարական v վկաական փխ. յանձնարարական Vb թխթոյ ackms թղթոց d թխթոց er թխտոյ lu թղթոյն

11 KR ի քահանայութիւնն Y մատուցանիլ

12 û հգ հոդվածը դրված է հդ հոդվածի տեղը և հակառակը Y չիք պարտ ô երիցու begnq իրիցուն l երիցունք t երիցանց OVce թուխտ bd gqs թուխթ hiltu թուղթս0 թուխթս r թուխտս KLMQRSTXZô տալ թուղթ l տայ U չիք տալ t տալ ումեք

13 hl զմայրաքաղաքին u զմայրաքաղաքն km զի մայրաքաղաքի s զմայրաքաղաք ûd եպիսկոպոս hlo եպիսկոպոսքն u չիք եպիսկոպոսն t եպիսկոպոսին որք ի գաւառի իցեն R եկեղեցինքն ûacdefgikmpst եկեղեցիք r յեկեղեցիք hlou եպիսկոպոսացիք փխ. եկեղեցիքն

14 drt չիք են bq և փխ. են hlou հոգ ունել

ՊՀԳ (ՊԿՁ) ՀԶ. Ոչ է պարտ եպիսկոպոսին յայլմէ գաւառէ փոփոխիլ եւ յայլում ձեռնադրութիւն առնել։

ՊՀԴ (ՊԿԷ) ՀԷ. Ոչ է պարտ զեպիսկոպոսաց սահմանս լուծանել այլոց եպիսկոպոսաց։

ՊՀԵ (ՊԿԸ) ՀԸ. Եթէ ոք ձեռնադրեալ ոչ ընկալցի՝ առանց հաղորդութեան եղիցի։

ՊՀԶ (ՊԿԹ) ՀԹ. Պարտ է զձեռնադրեալ եպիսկոպոսն եւ ոչ ընկալեալ ի ժողովրդենէն՝ նմին պատուոյ կցորդութիւն ունել, բայց ի ձեռնադրութենէ։

ՊՀԷ (ՊՀ) Ձ. Ոչ է պարտ եպիսկոպոսին զայլ ոք ընդ իւր կացուցանել փոխանորդ՝ առանց ժողովոյն։

ՊՀԸ (ՊՀԱ) ՁԱ. Պարտ եւ արժան է զգիտութիւն ամենայն եկեղեցական իրաց ունել՝ եպիսկոպոսին իշխանութիւն եւ երիցանց. իսկ որ առանձին ինչ է եպիսկոպոսին, ի դէպ է, որոց կամիցի՝ թողուլ։

ՊՀԹ (ՊՀԲ) ՁԲ. Պարտ է եպիսկոպոսին ամենայն իրաց ունել իշխանութիւն

1 begq ևն հոդվածը դրված է ևq հոդվածի տեղը և ճակատակը BCDEGH *եպիսկոպոսի* m *յայժէ* d *զաւառի* BCDEFGH *փոխիլ* û *փոխել* OUWôbeghlnqu *փոփոխել* û *կամ* փխ. *և* IMORXYWûtu *այլում* d *յայլումն*

2 q *ձեռնադրութիւնս* hlou *առնուլ* ô *առնել հրաման ոչ*

3 EMôûd *եպիսկոպոսաց* bq *սահմանն* î *զսահմանս* achiklmopqu *յայլոց* t *այլում* (q *առանց*) փխ. *այլոց*

5 ô չիք *եթէ* t *զձեռնադրութիւն* A սկզբնապես *ձեռնադրութիւն* ճետագայում աջ լուսանցքում ուղղված *ձեռնադրեալ* բացի B—TV XYZWôûn-ից մնացած ձեռ.-երը *ձեռնադրութիւն* c *ընդալցի* t *ընկալաւ* r *առանդ* Rt *հաղորդութիւն*

6 O *եղիցին* bq *եկեղեցի* (r *եկեղեցից*) փխ. *եղիցի*

7 ô *ձեռնադրեալ* b *ձեռնադրեալն* efgq *զձեռնադրեալն* r *զձեռնադրել* Q *եպիսկոպոս* hlou չիք *ոչ* Yp *ընկալեալն* c *ընդալեալ* hlou *ընկալեալ նմին ժողովրդենէն նոյն պատուոյ* Yû *ի ժողովրդենէ*

8 KZWû *պատւոյ* ô *տանոյ* փխ. *պատւոյ* X *կցորդութիւնն* û *չունել* Yûcimv *բաց* KLMQRSTVXYZô *ի ձեռնադրութենէն* beg *ի ձեռնադրութեանն* fq *ի ձեռնադրութեան*

9 lu *այլ* h *այլք*, չիք *ոք* c *զայլ ոք* կրկնված է l *փոխանակորդ*

10 efgq *ժողովոյ* irt *ժողովրդեանն* (lou *ժողովրդեան* h *ժողովուրդն* b *ժողովրդւոյ*) փխ. *ժողովոյն* U *ժողովոյն նզովեալ լիցի* û *ժողովոյ և ընտրութեան*

11 iq *պարտ է և արժան է* q *զգիտութիւնն* u չիք *ամենայն* hlor *երիցական* (t *երիցականաց*) փխ. *եկեղեցական* d *եկեղեց* u չիք *եկեղեցական* bq *իրացն* IJKPû *իւրաց* (d *անիրաւաց*) փխ. *իրաց* u չիք *իրաց*

12 bqu չիք *ունել* A-ûn չիք *եպիսկոպոսին* L *զիշխանութիւնն* RTXZ *իշխանութիւնն* Y *և իշխանութիւն* hilort չիք *իշխանութիւն* CDFGHY չիք *և* Ladefgmsv *երիցանցն* Q *իրիցանց* c *իրիցանցն* b *իրիցանցն* b *իրանց* (q *իրանցանցն*) փխ. *երիցանց* Krt *առանձինն* ô չիք *ինչ* rt *չէ* փխ. *ինչ է* p *իցէ* փխ. *է*

13 ôhilortu *եպիսկոպոսաց* abdfhilmoprstuv *ի* (hilortu չիք *ի*) *դէպէ եպիսկոպոսին որոց* (irt *որոյ* hlou *որ և*) փխ. *ի դէպէ որոց* egq *ի դէպէ եպիսկոպոսին ամենայն իրաց* (g չիք *իրաց*) փխ. *ի դէպէ որոց* KLMQRSTXZô *որոյ* abcdefgmpqsv *կամի* k *ոչ կամի* hloru *կամեսցի* it *կամեսցին* hilortu չիք *թողուլ*

14 hr *իրօք* ilou *իրաւք* ô *առնել* փխ. *ունել* t *իրօք իշխանութիւն եկեղեցականաց ունել* hlou չիք *ունել իշխանութիւն* r չիք *ունել* k *և իշխանութիւն*

եկեղեցականաց եւ որպէս կամի մատակարարել ի կարաւտեալս, իսկ եթէ ինքն կարաւտ է ի հարկաւոր պէտսն՝ վարեսցի, ոչ ինչ ըստգտեալ։

ՊՁ (ՊՀԳ) ՁԲ. Պարտ է զազգի ազգի մեղանս զանկեալս եւ զմտերմաբար ապաշխարեալս շնորհին արժանի առնել։

ՊՁԱ (ՊՀԴ) ՁԳ. Ոչ է պարտ զաժամայն մկրտեալսն ի քահանայութիւն մատուցանել։

ՊՁԲ (ՊՀԵ) ՁԴ. Ոչ է պարտ հերետիկոսաց ընդ մեզ յաղաւթս կալ։

ՊՁԳ (ՊՀԶ) ՁԵ. Ոչ է պարտ ի հանգստարանս կամ ի վկայարանս հերետիկոսաց երթալ։

ՊՁԴ (ՊՀԷ) ՁԶ. Ոչ է պարտ ուղղափառաց եկեղեցւոյ ընդ հերետիկոսաց ամուսնութիւն առնել։

ՊՁԵ (ՊՀԸ) ՁԷ. Ոչ է պարտ զպառաւունս առաջոյ նստեալս լինել։

ՊՁԶ (ՊՀԹ) ՁԸ. Պարտ է եպիսկոպոս՝ ընտրութեամբ եպիսկոպոսաց լինել։

1 hlou *եկեղեցական* c *եկեղեցակաց* ուրիշներ ուղղել են *եկեղեցականաց* P *եկեղեցականաց* աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ hilortu *ում* փխ. *որպէս* bq *մատակաւրաւրէ* eg *մատա* [*կարարել?*] Y *ի կարօտեալսն* begq չիք *ի կարաւտեալս իսկ* m *իսկ*-ից առանձին հոդված hilortu չիք *իսկ*

2 begq չիք *եթէ ինքն* bq չիք *կարաւտ է* Y չիք *է* hlou *ի հարկաւորսն պէտս յիւր վարեսցի* bq *պէտ* efg *պէտն* C չիք *ինչ* ավելացրել են *ուրիշներ* BDEGH չիք *ինչ* DEGH *ըստգտեա* ô *զգելեալ* (k *զըտեալ*) փխ. *ըստգտեալ*

3 CDEFGH *զյազգի* (*ազգի*) ôûeg *ազգի* (*ազգի*) lo *զազգ* (*ազգի*) hlo u *զմեղանս* adkmpsv *զանգեալս* bfq *անգեալս* eg *անկեալս* t *զանկեալսն* û *մտերմաբար* bq *զմտերմաբարձր*

4 eg *ապաշխարանաց* i *զապաշխարեալս* t *ապաշխարհեալսն* u *ապաշխարեալ* hlou *շնորհի* Y *արժան* c *առնելի*

5 b ձգ հոդվածը դրված է ձդ հոդվածի տեղը և հակառակը ô *չէ* û *առժամայն* i *մկրտեալս* M *ի քահանայ* BCDEFGH *ածել* փխ. *մատուցանել*

7 ps ձդ հոդվածը դրված է ձե հոդվածի տեղը և հակառակը u ձդ հոդվածը չունի ô *չէ* F չիք *է* CEFGH LXYWôûabcdgt *հերիտիկոսաց* e *հրետիկոսաց* q *հրիտիկոսաց* e *յընդ* Le *աղաւթս* Xôû *աղօթս*

8 d ձե հոդվածը դրված է ձզ հոդվածի տեղը և հակառակը ô *չէ* u *ոչ է պարտ է* IJ *ի հանգստարանի* ξ *ի հանկստարանս* Yô *և* փխ. *կամ* b չիք *կամ ի վկայարանս* EFGHLW ûabcdqr *հերիտիկոսաց* MS *հերեկիկոսաց* ôg *հրետիկոսաց* p *հեթանոսաց* փխ. *հերետիկոսաց* Y չիք *հերետիկոսաց*

9 v *աղօթել* փխ. *երթալ*

10 adh *ուղափառաց* CDHTYcdefghiklm oprs *եկեղեցւոյ* ô *եկեղեցին* bq *եկեղեցոյն* u *եկեղեցիս*, *ըստ* փխ. *ընդ* ô չիք *ընդ* EFGLXWûabdmt *հերիտիկոսաց* qr *հերիտոկոսաց* ô *հրետիկոսաց* bhloqu *ամուսնութիւնս*

12 d ձէ հոդվածը դրված է ձը հոդվածի տեղը և հակառակը ô *չէ* u *ոչ պարտ է* G *պարտել պառաւունս* r *զպառաւունսն* Vho *յառաջոյ* lu *յառաջնոյ* b *առաջնոցն* q *առաջնոյն* ô *նստես* û *նստել* bdefghloq u *նստեալ* ût *լինիլ* beghklq *լինի* W *նինել* փխ. *լինել* cd չիք *լինել*

13 beghlqtu *եպիսկոպոսին* o *եպիսկոպոսի* (*ընտրութեամբ*) eo *ընդրութեամբ* hlu *ընտրութիւն* b *եպիսկոպոսին եպիսկոպոսաց* փխ. *եպիսկոպոսաց*

ՊՁէ (ՊՁ) ՁԹ. Ոչ է պարտ եւ արժան զսրբութիւնսն աւրհնութեամբն ի յայլ տեղիս առաքել։

ՊՁԸ (ՊՁԱ) Ղ. Ոչ է պարտ ժողովրդականաց փոխանակ սաղմոսասացի կամ գրակարդացի առանձինն սաղմոսել կամ գիրս կարդալ յեկեղեցւոջ։

ՊՁԹ (ՊՁԲ) ՂԱ. Ոչ է պարտ ի ժողովս զսաղմոսն ի միմեանս յարել, այլ ի միջին գրակարդացումն առնել։

ՊՂ (ՊՁԳ) ՂԲ. Պարտ է զնոյն պաշտաւն աղաւթից յամենայն ժողովս լինել։

ՊՂԱ (ՊՁԴ) ՂԳ. Պարտ է զկնի վարդապետութեանն՝ երախայի յաղաւթս լինել։

ՊՂԲ (ՊՁԵ) ՂԴ. Իսկ ապաշխարողաց եւ զնացելոց սոցա եւ ապա հաւատացելոցն։

ՊՂԳ (ՊՁԶ) ՂԵ. Ոչ է պարտ ժողովրդականաց ի սեղանն հաղորդել եւ ոչ արանց ի բեմ նլանել։

ՊՂԴ (ՊՁէ) ՂՁ. Ոչ է պարտ զկէսսարկաւագաց ի սարկաւագաց տեղի ունել։

1 ô չէ hilortu չիք *ոչ է* hilo *պարտ է* rtu *պարտ և արժան է* q *անարժան* b *ըզսրբութիւնն* ú *զսրբութիւն վասն օրհնութեան* IS *աւրհնութեան* J *աւրհնութեանն* KLMOPQRT VXZ *յաւրհնութեան* Yô *օրհնութեան* W *յօրհնութեան* g *յաւրհնութեանն* bq *ի յաւրհնութեան* e *յաւրհնութեանն* r *յօրհնութեամբ* hlotu *աւրհնութեամբ* d *աւրհնութեամբ բան* փխ. *աւրհնութեամբն* բացի n-ից մնացած ձեռ.-երը *աւրհնութեանքն* HIJKLMO PQRSTVXYZWôûbn չիք *ի* HIJ KLMQRSTXYZôû *այլ*

2 g *տեղի*, *առնել* փխ. *առաքել*

3 eg *ի ժողովրդականաց* n *սաղմոսասացին* u *սաղմոսաց* փխ. *սաղմոսասացի* u *ի կամ (գրակարդացի)* d չիք *կամ*

4 d չիք *գրակարդացի* ô *գրագարդացի* GXôûefg *առանձին* iloru *առաջել* (ht *յառաջել*) փխ. *առանձինն* Y չիք *առանձինն* bq չիք *առանձինն... կարդալ* hilortu *և սաղմոսել* ô *սաղմոսե[լ]* CGQ *սաղմոս առել* O W *գիր* ô *գարդալ* ABPYcefg *յեկեղեցւոջ* IJ *յեկեղեցւոյն* ô *եկեղեցուջ* ú *եկեղեցւոջ* b *ի յեկեղեցւոյն* q *ի յեկեղեցոյն* u *յեկեղեցիս*

5 ô չէ Ucn *ի ժողովսն* T *զսաղմոսնի* Yô *սաղմոսն* d *զսաղմոս* 1 *զսաղմոսն* b *ի միմեանցն* eg *ի միմիեանս* hilotu *ի միասին* (r *ի մի առել*) փխ. *ի միմեանս* ô *հարել* ուղղված *յարել* W *հարել* B *այդ* ò չիք *այլ* a չիք *ի (միջին)*

6 b *ի միջոց* ps *ի միջինն* q *ի միջի* ô *գրակարդացմունս* efg *գրոց կարդացումն* b *գրոց կարդացմունն* i *գրակարդումն* rt *կարդացումն* փխ. *գրակարդացումն*

7 km *պաշտաւնն* S *յաղօթից* d *յաղաւթից* GIJUôûhinru *ամենայն* b *յամենայն ժամ ժողովս* ô *ժող|ով|ս* hlou *ժողովսն* ôt *լինիլ* BCDEH *առնել* փխ. *լինել*

8 b չունի ըզ հոդվածը FIQSUXWôûc dhopbqsu *վարդապետութեան* l *վարդապետութեան* Wûnr *երեխայի* ô *երախային* aekmpsv *երախայից* d *յերախայից* egq *երեխայից* hlou *երախի* բացի PSYd-ից մնացած ձեռ.-երը *աղաւթս* ôt *լինիլ* ûv *առնել* փխ. *լինել*

9 hlou ըզ հոդվածը միացված է ըզ հոդվածին, որպես մի հոդված բերես ու ավելի ճիշտ է c *ապաշխարողացն* I *գնացելւոց* bq *գնացելոցս* v *գնացելոյն* acdhiklmoprstuv *նոցա* փխ. *սոցա* bq չիք *սոցա* ô *և հաւատացելոցն* ûbefgq *հաւատացելոց*

11 p ղե հոդվածը դրված է ըզ հոդվածի տեղը և հակառակը ô չէ abcefghk lmopqsuv *ժողովրդականացն* RX *ի սեղանոն* Yûdlortu *ի սեղան* Ybhlo qt *հաղորդիլ* dq *կանանցն* (efg *կանանց*) փխ. *արանց* r չիք *արանց*

12 QWbcegq *ի բեմն*

13 s ըզ հոդվածը դրված է ղէ հոդվածի տեղը և հակառակը Uûnhlou *կէսսարկաւագաց* ût *զկիսասարկաւագ* b *զկէսսարկաւագն* ef *զկէսսարկաւագս* q *զկէսսարկաւագացն* cd *սարկաւագաց* փխ. *զկէսսարկաւագաց* ú *կիսասարգաւակաց տեղի ունիլ աւագ սարգաւակաց* ûhlou չիք *ի* b չիք *ի սարկաւագաց* hlou *զտեղի սարկաւագացն* (u *սարկաւագաց*) eg *ի տեղի սարկաւագաց* n *ի սարկաւագաց տեղիս ունել* աջ լուսանցքում ú *զտեղի* bq *ի* (q չիք *ի*) *տեղիս* cd *ընդունել* փխ. *ունել*

ՊԽԵ (ՊՁԸ) ԽԷ. Ոչ է պարտ սպասաւորաց եւ ոչ դրակարդացաց ուրար ընդ պարանոց՝ եւ այսպէս ընթեռնուլ կամ սաղմոսել:

ՊԽԶ (ՊՁԹ) ԽԸ. Ոչ է պարտ կէսսարկաւագաց եւ ոչ փոքր մի գդրունսն թողուլ եւ զբաւսնուլ ուրեք:

ՊԽԷ (ՊԽ) ԽԹ. Ոչ է պարտ յետ երկուց շաբաթուց Քառասն[եր]որդացն ընդունել զոք ի մկրտութիւն:

ՊԽԸ (ՊԽԱ) Ծ. Պարտ եւ արժան է, որք մկրտին, զՀաւատն ասել ի Մեծի Հինգշաբաթին:

ՊԽԹ (ՊԽԲ) ԾԱ. Պարտ է եւ ի շաբաթու Աւետարան կարդալ:

Ջ (ՊԽԳ) ԾԲ. Պարտ է որք ի հիւանդութեան մկրտեսցին՝ զՀաւատն ասել, յորժամ ողջասցին:

ՋԱ (ՊԽԴ) ԾԳ. Պարտ է զկնի մկրտութեանն ածանել զլուսաւորեալսն ածմամբ սրբով, անուանելով ածումն պարգեւ ի Հոգւոյն Սրբոյ:

ՋԲ (ՊԽԵ) ԾԴ. Ոչ է պարտ ի Քառասներորդսն պատարագ մատուցանել, թէպէտ եւ մարտիրոսաց յիշատակ իցեն, բայց ի շաբաթէ եւ ի կիւրակէէ:

1 ô չէ c *և սպասաւորաց և* hlo *սպասաւորացն* d *դպրաց* (q *եպիսկոպոսաց* u *սարկաւագացն*) փխ. *սպասաւորաց* befgq չիք *ոչ* (*դրակարդացաց*) ûhloq *դրակարդաց* b *դրայկարդաւոյ* V *դրակարդայ* F *կարդացաց* ուրիշներ ուղղել են *գրակարդացաց* U *գրակարդացող* g q *արար* փխ. *ուրար*

2 ô *պարանոցն* n *պարանոց արկանել և այսպէս* t *պարանոցն ունել և այնպէս* hlou *և ոչ այսպէս* begq *այնպէս* (QSô *այս*) փխ. *այսպէս* q *ընթեռնու* hlu *և* փխ. *կամ* Gab eghklmoprstu *սաղմոս ասել* ô չիք *կամ սաղմոսել*

3 ô *չէ պար*[*տ*] KLXYZ *կիսասարկաւագաց* S *կէսսարկաւագաց* ô *կիսասրբաւագաց* b *փոքրն* t *ի* փխ. *մի* Yôûabt *գդրունս*

4 ô *և ոչ զբօսնուլ* IJ *զբաւսննուլ* û *զբոսնուլ* l չիք *և զբաւսնուլ ուրեք* ô չիք *ուրեք*

5 IJôû չիք *յետ* hlou *շաբաթոյ* û *քառասնորդաց* lo *խ–որդացն*

6 ô *չոք* (l *զքո*) փխ. *զոք* JLWq *ի մկրտութիւնն*

7 kmu *պարտ է և արժան որք* d չիք *որք* b *զհաւատամքն* k *զհաւատ* ô *զհաւ*[*ա*]*տն* hilortu *զայն* փխ. *զհաւատն* bq *ասեն* hlou *ասելով* C FGH չիք *ի* ôû *ի մեծ* KRTXcd *հինկշաբաթին* L *հինգշաբթի* û *եշաբթի* u *շաբաթին* փխ. *հինգշաբաթին*

9 beg չիք *և* FY չիք *ի* bq *աւետարանն* ô *զարդալ* q *կարդանալ* b *կարդալ և ուսուցանել*

10 p *որ* KLMQRSTZ *ի հիւանդութիւն* Y *ի հիւանդութեանն* ô *ի մկրտութեան հիւանդ էին* hilortv *մկրտին* cd *զհաւատսն* r *զհաւատամն* t *զհաւատամքն* R *ասելով* Sô չիք *ասել*

11 hilortu *ողջանան* KLMQRSTYZWô bk *ղղջասցին* փխ. *ողջասցին* v *ողջասցի*

12 CDFGHIMQSXWôûbcdhlnopu *մկրտութեան* IJ *յօծանել* acdmsv *ածմամբն* egkp *օծմամբն*

13 ô *սրբով* rt *սուրբ* g *անուանելու* kt չիք *անուանելով* E *պարտի ի* (u *կարգի*) փխ. *պարգև ի* l *պարգ*[*և*]*ի ի* CDGHJGRUYôbfgiopqsv *հոգոյն* dhlu *ի հոգոյն* R չիք *սրբոյ*

14 ôu չիք *ի* bcv *ի քառասնորդս* q *ի քառասունորդս* d *ի քառասնորդացն* efkms *ի քառասներորդսն* p *ի քառասնորդսն* as *պատարագս* O *մատարագ*

15 CFGHIJKLMOPQRSTVXYZWôûa—v *մարտիրոսաց* befgq *կատարի* փխ. *իցեն* DEHûackmpstv *բաց* K LMQRSTXY *ի շաբաթի* ôgp *ի շաբաթու* d *ի շաբաթ* u չիք *շաբաթէ... մեծի հինգ* ճղ և ճն ճողվածների մնացած մասերը միացրել են միմյանց և դրել որպես մեկ ճողված hlo չիք (*ի շաբաթէ*) *և* EKLMQR STXYegp *ի կիրակէի* ô *ի դիրակի* f *ի կիւրակէ* irt *ի կիրակէ* hlo *ի կիրակէէն* b *ի կիրակէք պարտ է* d *ի կիրակէ լիցի* q *ի կիրակէ պարտ է* բացի ûac-ից մնացած ձեռ-երը *ի կիրակէէ*

ԶԳ (ՊՂԶ) ԾԵ. Ոչ է պարտ զՔառասն[եր]որդս Մեծի Հինգշաբաթին լուծանել, այլ չորակեր լինել։

ԶԴ (ՊՂԷ) ԾԶ. Ոչ է պարտ ի Քառասներորդսն կամ յաւուր Պենտակոստէից կամ ի կիւրակէսն յամենայն Հարսանիս կատարել։

ԶԵ (ՊՂԸ) ԾԷ. Ոչ է պարտ քրիստոնէից ի Հարսանիս ծափս Հարկանել կամ երգս ինչ անպատեհ երգել։

ԶԶ (ՊՂԹ) ԾԸ. Ոչ է պարտ քաՀանայից ի Հարսանիս կամ ի քաղաքս՝ տեսիլ ինչ ստաՀակ տեսանել։

ԶԷ (Զ) ԾԹ. Ոչ է պարտ քրիստոնէից Հանգանակաւք զինարբուաց վարել։

ԶԸ (ԶԱ) ԾԺ. Ոչ է պարտ երիցանց առանց եպիսկոպոսին ի սեղանն ելանել, նստել։

ԶԹ (ԶԲ) ԾԺԱ. Ոչ է պարտ ի գեաւղս կամ յագարակս եպիսկոպոս նստուցանել, այլ տեսուչ շրջել։

1 p ԾԵ հոդվածը դրված է ԾԳ հոդվածի տեղը և հակառակը G *ի քառասնորդս* KLMQRSTXYZacdefgikmn pr *զքառասնորդսն* ô *զքառասներորդսն* hlo *ի–որդսն* W *զքառասներորդս* t չիք *զքառասնորդս* BCDE FGH *ի մեծի* lcdv *Հինկշաբաթին* ûb *Հինգշաբաթի* ó *ե-շաբթի* u *լուծան[ել]*
2 ôt *լինիլ*
3 ôp չիք *ի* û *քառասնորդաց* p *զքառասնորդսն* û *ի քառասներորդս* ac efno *ի քառասնորդսն* bdkmqsv *ի քառասնորդս* l *ի քառասնորդսն* hl *և* փխ. *կամ* ód *կամ ի* BCDEFHac efgipqrstv *յաւուրս* G *յօուրս* km *յաւուրսն* ô չիք *յաւուր* CDHIOPb eflou *պենդակոստէից* VYZûc *պենտէկոստէից* W *պենդէկոստէից* ó *պէնտակոստի* d *պենտակոստէիցն* t *պենտակոստէին*
4 F *ի կիրակէցն* ô չիք *ի,* *կիրակէի* begq *ի կիրակէն* բացի AUûacfnrt v-ից մնացած ձեռ-երը *ի կիրակէսն* lôpt *ամենայն* p *Հարսանիսն* s *Հարսանիսն* ô *առնել* փխ. *կատարել*
5 u *ոչ է պարտ է* k *քրիստոմնէից* q *քրիստոնէիցն* t չիք *քրիստոնէից* E չիք *ի* Un *ի Հարսանիսս* pqs *ի Հարսանիսն* e *ի Հարս* b չիք *Հարսանիս* Ai սկզբնապես *օպաս տան-ել* հետագայում ուրիշներ ուղղել են *ծափս Հարկանել* acdhklmoprstuv *օպաս տանել* փխ. *ծափս Հարկանել* befgq *ծափս Հարկանել կամ* (b չիք *կամ*) *կաքաւել կամ երգս*
6 X *գերգս* ô *կամ անպատեհ երգս երգել* d *ինչսն* ûn *անպատեհս* di *պատեհ* befgq *կամ* (b չիք *կամ*) *երգս* (b *երգարանս* q *երգարան*) *անպատեհս* (bq *պատեհս*) *արասցեն* փխ. *երգս... երգել* E *Հերգել*
7 cd ԾԸ հոդվածը դրված է ԾԶ հոդվածի տեղը և հակառակը bq *քահանայիցն* (b *քահանային*) *ի Հարսանիսն* r *և* փխ. *ի (Հարսանիս)* cd hiklmoprstu *ի քաղաք* v *ի քաղաքատեսիլս* acfhiklmnoprsu *տեսիլս* b *տես* eg *տեսիս* q *տեսես* t *զտեսիլս*
8 d *ինչս* abcefgiqrsv *ստահակս* t *զստահակս* km *ստահաակս* IOVW *լինել* փխ. *տեսանել*
9 ô *չէ,* *քրիստոնէին* k *քրիստոմնէից* H *Հանգանոք* Y *Հանգանա* acd *Հանկանակաւք* bq *Հանգանակագ* hlu *Հանգանաւք* r *Հանգանակս* R *զինորբուաց* Y *զինարբուս* ô *դինարբուցաց* û *զինի արբաց* aceg m *զիներբուաց* ps *զիներբոսաց* o *զինարուաց* b *զինարբաց* Yacdiklm oprstuv *վարիլ*
10 c *երիցանց* ô *եպիսկոպոսաց* ûhiortu *եպիսկոպոսի* l *եպիսկոպոսին* Yûab hiloru *ի* (hioru չիք *ի*) *սեղան* (i *սեղանն*) acdefgkmpsv *ելանել նախ քան եպիսկոպոսին* (c *եպիսկոպոսն* ps *զեպիսկոպոսին*) *ելանել* փխ՝ *ելանել*
11 û *նստիլ* hlnou *և նստել*
12 F *պարտս* BCDEFGH *ի գեղս* JOPh nq *ի գեւղս* IKLMQRSTVXYZWó ûbcdelort *ի գիւղս* u *ի գուղս* û *և* փխ. *կամ* ô *ի յագարակս* hlou *ագարակս* k *եպիսկոպոսս* ps *եպիսկոպոսին* v *յեպիսկոպոսք* ô *նստեցուցանել* U *նստել* *նստուցանել* փխ. *նստուցանել*
13 B *այլ* Wc *տեսուչ* ô *տեսուչս* t *տեսողք* bqt *շրջիլ*

ՋԺ (ՋԳ) ՃԺԲ. Ոչ է պարտ երիցանց կամ եպիսկոպոսաց ի շինական տունս պատարագ մատուցանել։

ՋԺԱ (ՋԴ) ՃԺԳ. Ոչ է պարտ տգիտական կամ անկանոնական գիրս կարդալ կամ սաղմոսել յեկեղեցւոջ, այլ զկանոնեալքն՝ զնոր եւ զՀին Կտակարանաց, ըստ որում եւ կանոնեալքն են։

ՋԺԲ (ՋԵ) ՃԺԴ. Որ ոք իշխեսցէ լուծանել զսահմանեալ սրբոյ ժողովոյս այսորիկ, որ ի Նիկիա ժողովեցաւ առաջի աստուածապսակեալ Թագաւորին Կոստանդիանոսի՝ նզովեալ եղիցի, իսկ կատարիչք սահմանի կանոնացս աւրհնեալ եղիցին. ամէն։

1 acdefgkmnpsv *եպիսկոպոսաց կամ երիցանց* (cd *իրիցանց*) bq *եպիսկոպոս կամ երէց* (q *իրիցանց*) Q *ի շինուական* d *իշխանական տունս* փխ. *ի շինական տունս* t *տեղիս* փխ. *տունս*

2 ekm *պատարագս* n *զպատարագ*

3 OW *տգիտականի* eg *տգիտնական* Ca *դիտական* (hlou *դիտնական*) փխ. *տգիտական* cd *և* փխ. *կամ* Y չիք *կամ* bq *անկանոն* û *գիր* hilor tu *գիրս* փխ. *գիրս*

4 t *և* փխ. *կամ* abceghiklmopqrstu *սաղմոս ասել* GYcfgh *յեկեղեցոջ* ô *եկեղեցոջ* bq *յեկեղեցոյն* ABDE H *այդ* ps *կամ այլ* փխ. *այլ* X *զկանոնեալ* û *զկանոնեալն* bhklm opsu *զհին և զնոր* E չիք *զնոր և... կանոնեալքն են՝* տող 5-րդ Y *կտակարանոն* û *կտակարանս* bq *կտակարանացն* n *կտակարանքն*

5 hltu *ընդ* փխ. *ըստ*

6 ô *ոչ է պարտ որ ոք* Eb *որք* (r *որով* t *ով*) փխ. *որ* Ebr չիք *ոք* k *յիշխեսցէ* befgq *լուծանէ* փխ. *իշխեսցէ* ô *զսահմանեն* û *սահմանեալ* Un *զսրբոյ* abcdefgkmqsv *սրբոց* a *ժողովս* rt *ժողովոյն* ABC DEFGHUcdkmpsv *ժողովոցս* բացի ûbefgq-ից մնացած ձեռ-երը *այսորիկ*

7 û *ի Նիկեայ* ôbcdefghlnoqu *ժողովեցան* ôûtu *աստուածապսակ*

8 A *Կոստանդիանոսի* ai *լեցի* rt *լիցին* befgq չիք *եղիցի* hou *իսկ*-ից առանձին նշված û *կատարիչ* b *կատարիչն* efgq *կատարիչքն* iou *կատարիչքս* b *սահմանական* eg *սահմանն* q *սահման* u *սահմանի* կրկնված է Y *կանոնիս* b *կանոնեալն* eg *կանոնացն* q *կանոնեալ*

9 Y *օրհնեալք* hlou *ուրհնեալք* CD GHegiqr *եղիցի* b *եղից* ôûbfhilop qrtu չիք *ամէն* d *աստուծոյ* փխ. *ամէն*

ԼԵ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՆՈՆԻ ՎԱՉԱԳԱՆԱՅ ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԱՐՔԱՅԻ ԵՂԵԱԼ Ի ԺՈՂՈՎՆ ՈՐ ՅԱՂՈՒ[Է]ՆՍ ԵՂԵՒ ԳԼՈՒԽ[Ք] ԽԱ

Յամս Վաչագանայ Աղուանից արքայի բազում հակառակութիւնք լինէին ի մէջ աշխարհականաց եւ եպիսկոպոսաց եւ քահանայից եւ քորեպիսկոպոսաց, ազատաց եւ ռամկաց։ Այս կամ եղեւ արքայի առնել ժողով յԱղուէն, բազմամբոխ ատեան, յանուանն մարերի որ աւր երեքտասան էր։

Ես՝ Վաչագան Աղուանից արքայ, Շոփաղիշոյ Պարտաւայ արքե-

1 Û կանոնախմբի №-ը մուծված է վերնագրում՝ *կանոն լե վաչագանայ աղուանից* փխ. *սահմանադրութիւն... գլուխ[ք] խա* dit այս կանոնախումբը՝ *91*-րդ էջից մինչև *101*-րդ էջը չի ընդօրինակված Kp *կանոնին* Uchkns *կանոնքն* F *կանոն կանոնի* փխ. *կանոնի* BCDEFGH *վաչաքանայ* lu *վաչագանայ* b *վաչագաւ* eq *վաչագայ* g *վաչագա* ô *աղվանից* abq *աղաւնից* e *աղուանից*

2 Kô *արքային* bq չիք *արքայի* (q ունի *արքայի*)... *գլուխք* OW *եղեալն* u *յեղեալ* Yô *ի ժողովս* eg չիք *ի ժողովն* u *որով որ* փխ. *որ* I JXô *աղուանս* OW *յաղուան* Q *աղուանս* p *աղանս* փխ. *յաղուէնս* մնացած ձեռ-երը *յաղուանս* r *եղեւ նմայ* n *ունի գլուխս ի* GIJKLMO PQRSTVXYZ *գլուխ ի* (p *ի* ուրիշներ ուղղել են *ի*) Wôaceighk lmoprsuv չիք *գլուխք խա* մնացած ձեռ-երը *գլուխս* BCDEFH *ի* (bq *խա*) փխ. *խա*

3 n վերնագրի և առաջաբանի՝ 2-րդ և 3-րդ տողերի միջև *նախադրութիւն կանոնմնիս* q *կամս* փխ. *յամս* F *վաչաքանայ* gu *վաչագանայ* S *աղուաննից* ô *աղվանից* bq *աղաւնից* փխ. *աղուանից* g *արքայի եղաւ կանոնս վասն զի բազում* b *բազումք* g *խռովութիւն* փխ. *հակառակութիւնք*

4 g *լինէր* Wôûbegpq չիք *և (եպիսկոպոսաց)* Wô չիք *և (քահանայից)* ô չիք *և (քորեպիսկոպոսաց)* kp *քորիսկոպոսաց*

5 J *և ազատաց* R *և ռամկաց և ազատաց* g *ազատ <աց>աց, վասն որոյ ժողովեալ ի տեղոջս աղուանս կարգեցաք այսպէս* փխ. *այս կամ... երեքտասան էր*՝ տող 7-րդ ô չիք *կամ* hlou *արքային* Y չիք *արքայի առնել*

6 GIJûq *աղուան* XY *յաղուանս* ô *աղվան* e *աղուանս* բացի acfhmop rtuv-ից մնացած ձեռ-երը *յաղուան* I *բազմախմբոխ* Yô *բազմանբոխ* b *բազմամբոզ ատեանն* ehlou *յատեան* ô *անուանն* b չիք *յանուանն* bq չիք *որ աւր* û *որ էր երեքտասան*, չիք *աւր* U *գժ-ան* bq *գժ* n *գժ-ան* O *երկտասան*

8 GKLMQRSTYZôbekmpq *և* (h *ես*) փխ. *ես* G *վաչաքան* Y *աղուանից վաչագան* g չիք *ես վաչագան... կարգեցաք այսպէս*՝ էջ *93*-րդ տող *3*-րդ ô *աղվանից* û *աղւաանից* abq *աղաւնից* ackpsv *և շոփաղիշոյ* hlo r *շոփեղիշոյ* u *շափեղիշոյ* C *շափաղիշոյ* ուրիշներից ուղղված *շոփաղիշոյ* DGH *շոփաշլիշոյ* E *շոփադիշոյ* Y *շաղփաղիշոյ* ô *շոփաղիսուսոյ* O W *պարտաւ* e *պարտաւաց* hlor *պերտեւայ* b *հպարտեցօ* (q *հպարտացաւ* u *պերտայ*) փխ. *պարտաւայ* p *արքեպիսկոպոս պարտաւայ* q *արքեպիսկոպոսն*

պիսկոպոս, Մանասէ Կապաղակայ եպիսկոպոս, Յովնան Հրաշոյ եպիսկոպոս, Անանիա եւ Սահակ եւ Ռուփոս եպիսկոպոսք, Յովսէփ Կաղանկատուայ երէց, Մաթէ Պարտաւայ երէց, Թովմայ Թագաւորի դրան երէց, Պօղոս Գայէգուճու երէց, Շմաւոն Ցրոյ քորեպիսկոպոս, Մաթէ Դարահոջու երէց, Արայիկայ Բեթայ երէց, Ուրբաթ Այրմանուշէից երէց, Յովէլ եւ Պարպ, Միքէ եւ Յակոբ երիցունք եւ ազատ մարդիկ եւ նահա-

1 b *մնասէ* 1 *մանասէս* զ *ասէ* (e *մասէ*) փխ. *մանասէ* Jûu չիք *մանասէ կապաղակայ եպիսկոպոս* ackmpsv *կապադակոյ* Q *կապաղայկապ* bq *կաղաղակոյ* (ef *կապյապակոյ*) փխ. *կապաղակայ* Y *կապաղակայ յովանէս եպիսկոպոս հրաշոյ յովնան եպիսկոպոս* ô չիք *եպիսկոպոս* û *յովհան* (efq *յոհան*) փխ. *յովնան* ô չիք *եպիսկոպոս* (*անանիա*)

2 b *անանիայ յոհան եպիսկոպոս և սահակ* E *ռուսիգ* P *ռուփդ* av *ռուփդ* գրչից ուղղված *ռուսափոր* fhlou *ռուփդ* (ckmps *ռուսափոր* b *ռուդուգ* q *ռուոպ* n *ռուումիգ* r *րստսոփը*) փխ. *ռուփդ* e *ռւ ռուփդ* փխ. *և ռուփդ* beq *եպիսկոպոս* û *շմաւոն եպիսկոպոս զրոբորի յովսէփ երէց կաղանկատուայ մաթէ երեց պարտաւայ թովմա երեց թագաւորի դրան պօղոս երեց գայէգուճու մաթէ երեց դարահոջու* փխ. *յովսէփ կաղանկատուայ ... մաթէ դարահոջու երէց*' առդ 5-րդ c *կաղանկատուաց երէց պաւղոս գէառոյ երէց շմաւոն ցրո քորի եպիսկոպոս մաթէ պարտաւա երէց թովմաս թագաւորի դրան երէց մաթէ դարահոջոյ* փխ. *կաղանկատուայ երէց... մաթէ դարահոջու երէց*' առդ 5-րդ ô *յոսէփ* CGH *կալանկատուայ* kmp *կալանկատուաց* abfqsv *կաղանկատուաց* U *կաղանկանտուաց* ô *կաղանկանդաւտայ* e *կաղանկատուեաց* hlu *կաղանդատուայ* or *կաղանդատուայ* O *կաղանկան* գրիչն ուղղել է *կաղանկանտուա* բացի BDEF-ից մնացած ձեռ-երը *կաղանկանտուայ*

3 r չիք *երէց* (*մաթէ*) բացի BCDEF GHahklmopqsuv-ից մնացած ձեռ-երը *մաթէ* ô չիք *մաթէ պարտաւայ երէց* A *պարտաւա երէց* ավելացված է աջ լուսանցքում beq *պարտաւիայ* f *պարտաւիա* hl *պարտայ* bq *թգ ի* փխ. *թագաւորի* H *դարան* փխ. *դրան*

4 IYn *պօղոս* G *այէգուճու* Un *գայէգուճու* O *գայէգուճոյ* Y *գայէգուջու* h *գայցէգուճու* bq *գայէջոց* a *գայէջուգա* e *գայէջուց* f *գայէջոյ* v *գայէջու* km *գէջու* (p *գեջու* s *գէջու*) փխ. *գայէգուճու* Gb *շմօոն* W *շմաւօն* AIJKLMOPQRSTUVX Zh *շմաւոփն* q *շմաւոն ցրո քորո* կրկնված է BCDEFHô *ցրուոյ* IOV W *ցր* (km *ցո*) փխ. *ցրոյ* Ybeqg *քորոյեպիսկոպոս* h *քո[ր]եպիսկոպոս* ps *քորի եպիսկոպոս* բացի F GHôalmou-ից մնացած ձեռ-երը *քորեեպիսկոպոս* MRSXYbq *մաթէ* u *մաթէոս*

5 CDH *դարահուջու* hlou *դարահուճու* F *դարահոճու* G *դարհաւուջու* bef q *դարուհոջ* ô *դարահոջւոյ* a *դրոհոջու* kps *դարահոջու* v *դարահոյջու* KMSTZ *արայիհայ* LXYQR *արայիհայ* Jûru *արայիկայ* ô *արայիհաշ* a *սարայիկայ* b *արիագիկայ* u *բեթաս* b *բեդայ* ef *բեդեայ* q *բեթեա* R *բիդայ* բացի Qôh lmnoru-ից մնացած ձեռ-երը' *բեդայ* ûe չիք *ուրբաթ* ô *այրմանուշիր* b q *այրմանուշէի* ôe *մանուշէից* փխ *այրմանուշէից*

6 ABCDFHUas *յովէց* û *յովսել* ackm psv *պար* (h *պարգ*) փխ. *պարպ* û *և միքէ* ackrsv *միքէ* (m *միթէ*) փխ. *միքէ* բացի ôb-ից մնացած ձեռ-երը *միքէ* բացի Yôbcenour-ից մնացած ձեռ-երը *յակովբ* bnq *երիցունք* û չիք *երիցունք և* L *ազատք* OWôbe lq *մարդիք* QYûhkmnosu *մարդիկք* UYûbinq *նահապետք* e *սահապետք* (h *անհապետքն*) փխ. *նահապետքն*

պետքն Արցախայ, Բակուր Կաղանկատուայ նահապետ եւ այլք բազումք, որք միաբան առաջի իմ եկին ի հանդէս ի հովոց տեղւոջս յԱղուէն, եւ կարգեցաք այսպէս.

ՉԺԳ (ՂՂ) Ա. Երիցունք որ ի շէնս լինիցին, երկիցս անգամ ի տարւոջն եպիսկոպոսին երկիր պագցեն եւ զկարգս հոգեւորս ուսցին ի նմանէ ըստ գրոց. եւ որպէս կարգն է՝ ի տարւոջն եպիսկոպոսին ընծայ տարցի։

ՉԺԴ (ՂԷ) Բ. Քահանայ եւ սարկաւագ յորժամ ձեռնադրեն՝ Դ դրամ քահանային եւ Բ՝ սարկաւագին տացեն։

ՉԺԵ (ՂԸ) Գ. Աղատ մարդոյ եւ թագաւորազգի որ ինչ հոգւոյն մասն է տացէ իւրովք ձեռաւք ի կենդանութեանն՝ ձի թամբաւք եւ սանձիւք, եւ զոր ինչ կարողութիւնն իւր՝ տացէ. ապա եթէ ի կենդանութեանն չտայցէ, յետ մահուն ընտանիքն տացեն։

1 ô արծախայ r արձախայ Un բարուկ M արցախայ... նահապետ ձախ լուսանցքում ավելացրել է գրիչը B CDEFGHôacfkmpsv կաղանկատուաց hu կաղանտատուաց lor կաղանդատուաց bq կաղանկատուացն e կաշանկատուաց U կաղանկանատուայ KL կաղանկանտըւաց n կաղանկանտուայ A կաղանկանուաց մնացած ձեռ-երը կաղանկատուաց OYWû նահապետք Gbq այլ ô այլս

2 OW որ beq չիք որք KLMQRSTXYZô իմ են եկին e չիք ի (հանդէս) Wfl ի հաւոյ acv ի հովուոց km ի հավու ô ի հավոց ps ի հովու b eq ի հաւատոց) փխ. ի հովոց բացի RXY-ից մնացած ձեռ-երը ի հաւվոց û չիք ի հովոց... յաղուէն HOVv տեղոջս Y տեղուոջս ô տեղոջ acehoq ի տեղոջս b ի տեղոջ fr ի տեղւոջս l ի տեղուոջս u ի տեղւոջն kmps որ ի տեղւոջս (km տեղոջս) M յաղուեն ô աղվէն acfv յաղուէնս bq գյառուանս km աղուենս ps աղուէնս n աղուէն բացի û-ից մնացած ձեռ-երը չունեն և

3 ô գարկեցաք

4 u իրիցունք ô որք l որ ձախ լուսանցքում M չիք որ hloru լինին C երիցս ուրիշներ ուղղել են երկիցս HMVch երիցս (n եր իցս) փխ. երկիցս f անկամ kms չիք ի (տարւոջն) GYôcefglqu ի տարոջն Ms ի (s չիք ի) տարուոջն ûa ի տարւոջ b ի տարոջ Q ի տ ոոջն փխ. ի տարւոջն

5 Y երկրպագցեն b եկիրը պագեսցեն efgq երկրպագեսցեն ô զգարքս հոգէորս fq հոգեոր բացի KYWôûab cefghkmopqrsuv-ից մնացած ձեռ-երը ի նմանէն

6 b զրոյ ô գարքն է GYôbcefghlqu ի տարոջն û ի տարւոջ M սկզբնապես ի տարւոջն ներազայում ուղղել են ի տեղւոջն G ըն[ծ]այ RYkmps տարցին Xô տարցեն G զարձցի փխ. տարցի

7 û քահանային bq կամ փխ. և ô սարգաւակ որժամ ú ձեռնադրին W զ չորս ûacefgkmqrv գ փխ. զ ô դրամ a զարամ Y չիք քահանային

8 eg չիք և W երկու ô բ-ս սարգաւակին û բ դրամ eg տայցեն

9 q գ նոդվածը միացված է բ նոդվածին ô աղատաց U մարդոց Zeg թագաւորի ազգի (eg ազգ) ô թագաւորաց ազգի g ինձ փխ. ինչ CDHQYôbc հոգոյն efghlpru հոգոյ akmoqsv հոգւոյ ô տայցէ մասն է տայցէ

10 ô իւրովի ûbeq իւրով g իւր G ձեռովք ô ձեռամբ bq ձեռօքն ef ձեռովք IMQSVXWûbefghlnoqru ի (q չիք ի) կենդանութեան V թամպօք ô թամբ b թամօք e թամպովք g թամպով h բամբաւք V սանձաւք ûps որ befg չիք ինչ

11 IJKLMQRSTXYZWôûhloru կարողութիւն ackmpsv կարողութիւնն (cv կարողութիւն) է իւր befgq կարողութիւն է, չիք իւր ô ունիցի փխ. իւր H տայցէ ô չիք ապա be fgq թէ m չիք եթէ IMQSXWôûeg n ի կենդանութեան R չտացցէ r ոչ տայէ ûbefghloqu չտացէ hloru թէ յետ

12 JVWûkmn մահուան ôbpq մահուանն U մանուն փխ. մահուն beg ընդանիքն բացի CDEFGHRYachk lmopqrsuv-ից մնացած ձեռ-երը ընտանիք ô ընդանիք նորա տացեն Ycn տայցեն

ՃԺՁ Դ. Պտուղ ի ժողովրդոց երիցուն՝ կարգ այս լիցի. Թուանիկն Դ դրիւ ցորեան եւ Չ դրիւ գարի եւ ԺՉ փասս քաղցու. եւ որ տառապեալն իցէ՝ հացիդ զկէսն տացէ եւ զինի որչափ եւ կարող իցէ. իսկ որոյ վար եւ այգի չէ՝ մի՛ առցեն։ Եւ որ ոք աւելի քան զայս տացէ սակս ոգեաց՝ բարի առնէ, որպէս Պաւղոս ասէ. «Որ առատութեամբ սերմանէ, առատութեամբ հնձեսցէ»*։ Եւ այր ոչխար է՝ ի տանէ ոչխար մի եւ Գ գլաթ բուրդ, մի պանիր. եւ այր ի տան ից[է]՝ մի յովանակ. եւ այր պախրէք իցեն՝ որթ մի։

ՃԺԷ (ՃԹ) Ե. Եթէ ազատ է, եւ եթէ շինական, եւ եթէ այլ ոք յաշխարհականաց՝ ի տարուջն զպատարագն մի՛ խափանեսցէ, այսինքն զմեռելոց յիշատակ,

* Բ Կոր. Թ, 6

1 ô պտուղս ի ժողովրդոցն բոլոր ձեռներում ղ ճողվածը միացված է գ ճողվածին և չի պահվել ճողվածի ընդհանուր №-ը û երիցու f երիցուն ձախ լուսանցքում begq չիք երիցուն ô գարկս û կարգս bq կարգն IJ լինիցի H թուանիկքն begq գրուանիկն փխ. թուանիկն AIJKLMOPRSTXYZWakmps չորս ô գրիս eg գրիւանս R ցորեն

2 ôbegq չիք և (գ) W վեց ô գրիս (b egq գրուանայ f գրուա) փխ. գրիւ l քարի փխ. գարի ô չիք և (մգ) W տասն և վեց G սկզբնապես փաս ուրիշներ ներագայում ուղղել են թաս û խաղցու փխ. քաղցու ûb տառապեալ u տառակալեալն eg է փխ. իցէ KLMTXZô զհացիդ bq հացի R չիք հացիդ

3 R չիք զկէսն... կարող իցէ K կէսն û կէս ô տայցէ ps տացես ô չիք և (գինի) X զգինի ô քինի v և որ (կարող) û են (gprs որ) փխ. և (կարող) ô չիք և (կարող) BCDHa m կարաւղ Ekp կարօղ BE իսկ որ որոյ befgq որոց b ագ (fq այգ h ագի) փխ. այգի

4 ô ոչ են (ackmpsv չիցէ befgq ոչ իցէ) փխ. չէ n է ուրիշներ ուղղել են չէ DG առյեն (EH առյէն) փխ. առցեն IJ յաւելի beghlo որք, չիք ոք KRSTXZô աւելցի L աւելցէ Q ավելցէ lou աւելի է քան BCDFGH քան զայս աւելի E քանզի աւելի, չիք զայս l քան զայս... պաւղոս ասէ ներքևի լուսանցքում r զայս մի տացէ U տացեն n տայցէ Y վասն (begq սակաւ) փխ. սակս Y հոգոյ W ոգւոց ô ոգեացն û հոգւոյ b հոգոց q հոգւոց akmprsv ոգւոյ cf ոգոյ eg ոգոց hou յոգւոյ l յոգւոց

5 ô առցեն begq առնեն IJKSTYô պօղոս Q չիք առատութեամբ սերմանէ l սերմանէ կրկնված է

6 CDHYeg և հնձեսցէ cefghklmosuv և այր-ից առանձին ճողված g այր (bq որ) փխ. այր û ոչխարք են ի տանէն abcefgkmpqsv չիք է acfkmnpsv ի տան ôbegq ունի տանն (ô ի տանն; b չիք տանն) փխ ի տանէ Y ի տաանէ փխ. ի տանէ b չիք ոչխար մի Y ոչխարէ (մի) H չիք և (գ) ô մի տայցէ և գ W երեք E բ փխ. գ Vehlou գղագ bq գղած փխ. գլաթ IKLMôacgn բուրթ m բուրբ

7 Y մին (պանիր) abcefghklmopqrsuv ա փխ. մի û չիք մի (պանիր) V ի տան ձի իցեն û ի տան իցեն ձիք km իցեն ի տան bq ի տանի U չիք ի ôps չիք ի տան IJ իցին ô ունի փխ. իցէ մնացած ձեռ-երը իցեն Yeghlou մին q մինն ô ա փխ. մի b չիք մին (յովանակ) ô ովանակ û աւանակ (begqr յաւանակ) փխ. յովանակ û ոյց փխ. այր (պախրէք) IJhlou պախրիք X պախրէկ q պաղրէք

8 OW յորթ ô մի որթ մի eg որթ մի տացեն

9 ûbgu չիք է ûbefgq չիք (է) և abcefghklmoqrsuv չիք և (եթէ) ûbq թէ (այլ) A այգ r յայլ CDGHIJV ôûegr աշխարհականաց

10 JYbcefghlqru ի տարոջն ô չիք ի, զտարոջն û ի տարւոջ պատարագ c պատարագն eg խափանեսցեն c խարեսցէ փխ. խափանեսցէ I զմեռելւոց ô մեռելոց ûafkmpsv զմեռելոյ beq զմեռելոցն c զմեռելոյն ôr յիշատակն bq զյիշատակն

որպէս կարող է, եւ անմասն մի՛ արասցեն զմեռեալսն ի վաստակոց իւրեանց։ Եւ մեռեալ մարդոյն թէ ձի է՝ մի ձի յոր եւ կամի եկեղեցի տացէ. թէ արջառ է՝ նոյնպէս արասցէ։

ՃԺԸ (ՃԺ) Ձ. Վանաց երէց կամ վանական որ եթէ ի վանացն գայթանք որ առնէ եւ ի վերայ յայտ լինի՝ անարգեսցեն զնա եւ ի տեղւոյն ի բաց արասցեն եւ զխոստակին յեկեղեցի կալցեն։

ՃԺԹ (ՃԺԱ) Է. Եթէ վանաց երիցունք բազում են եւ ժողովուրդք սակաւ, եւ այլ վանաց ժողովուրդք բազում են եւ երիցունք սակաւ, ի բազում ժողովրդենէն առցեն եւ տացեն վանացն, որոյ երիցունքն շատ են։

ՃԻ (ՃԺԲ) Ը. Քրիստոնեայ մարդ որ կռուի եւ արիւն հեղու՝ տարցեն առաջի եպիսկոպոսին եւ ըստ արժնացն պատուհասեսցեն։

ՃԻԱ (ՃԺԳ) Թ. Երէց որ զշէն մեծ պահեսցէ, այլ մի՛ պահեսցէ շէն. եւ որ մատ ի ագարակք են՝ մի երէց պահեսցէ, եւ այնչափ հովուեսցէ երէցն, որչափ առաջնորդեին կարիցէ։

1 Xkp կարօղ am կարաւղ R անմանս H չիք մի Y արասցէ u այրեսցէ փխ. արասցեն Yûbefg զմեռեալս Z զմեռեալն

2 XYegq իւրոց u և թէ մեռեալ ûg զմեռեալ v մարդւոյն ô եթէ ունիցէ ձի փխ. թէ ձի է g չիք է (մի) hl oru ա փխ. մի ô մի ձի տայցէ որ c զմի ձին f մին ձին g զմին ձին և կամիցի IKLMOQRSTUXYZWbc fqr յեկեղեցի ô եկեղեցոջ տայցէ a յեկեղեցիս eg եկեղեցին v եկ[եղե]ցի

3 Ylou և թէ hr և եթէ afmsv եթէ be g չիք թէ արջառ... արասցէ g չիք թէ արջառ... յեկեղեցի կալցեն՝ տող 6-րդ MOVk առջառ afpsv աջառ Y չիք է ô արջառն նոյնպէս և ոչխարն արասցէ

4 kmprs և փխ. կամ QXY վանականօք R վանականաւք ô վանականք QR XYô չիք որ (եթէ) en թէ bq չիք ի U ի վանանցն û գայթան k գաթանք E չիք որ (առնէ)

5 ps առնեն, չիք և (ի վերայ) bhloru այգ փխ. յայտ û լիցի e յանարգեացեն m անարգեացեն f չիք զնաև... արասցեն ուրիշներ ավելացրել են ներքևի լուսանցքում hl չիք ի, հտեղոյն CDGHYcnu ի տեղոյն ô ի տեղեացն beq ի զեղոյն փխ. ի տեղւոյն, ի բաց փխ. ի բաց

6 RXô զխոստակնն hlu խոստակն IJ RSXYû եկեղեցի ô եկեղեցօղն abcf hklmopqsu յեկեղեցին v յեկ[եղե]ցին Ke կալցի VYfl կալցին u կալին ô տացեն փխ. կալցեն

7 b վանից երիցունքն ôg երիցունք q երիցունքն hlou բազումք BCDEF GHer ժողովուրդ û ժողովրդականք bq ժողովուրդքն l և այլ վանաց կրկնված է n այլս

8 Y վանաց երիցու[ն]ք սակաւ են և ժողովուրդք բազումք BCDEFGHa cefkmqv ժողովուրդ û ժողովրդականք բազումք h բազումն, չիք են bq իրիցունք eg երիցունքն Z բազում գրված է աջ լուսանցքում ô նորա ի բա[զ]մութենէն փխ. ի բազում ժողովրդենէն G ժողովրդեանէն p ժողովրդէն

9 q են առցին ô այն վանացն G վանաց û որք փխ. որոյ բացի n-ից մնացած ձեռ-երը՝ որ փխ. որոյ F եր[ց]ունքն JOWûkm երիցունք ô bghqu իրիցունքն e իրիտունքն l իրիցունք Y շատք ô բազումք (b բազում) փխ. շատ

10 c քրիստոնէիս kmsv քրիստոնեայ Meg կռուին OWô կովի q կռիւ eg հեղուն û տացեն abcfkmoruv տարցին QRSXYô առաջի թ եպիսկոպոսին (ô եպիսկոպոսի)

11 f արժնացZhlsn պատուհասեսցին

12 g չունի բ ճողվածք bq զշէնն (մեծ) Ybq չիք այլ մի պահեսցէ û պահեսցին (շէն) ô զշէն (և) b շէնն û շենաւ փխ. շէն և l մուտ փխ. մատ

13 YWfr երկու Y ագարաք b ագարագն er ագարակ q ագարակքն abcefkm pqv իցեն փխ. են bq մինն ef մին hloru ա L որչափ (ô ոսյն չափ b անչափ) փխ. այնչափ ABDFJLM OPSTZWôbehkops հովեսցէ Y հուուեսցէ û երէց

14 Yûbcefhklmopqrsuv առաջնորդել a առաջնորդեալ befq կարասցէ

ՋԻԲ (ՋԺԴ) Ժ. Այր՝ զերրորդ ազգի կին մի՛ արասցէ, եւ զեղբաւր կին մի՛ ա-րասցէ։

ՋԻԳ (ՋԺԵ) ԺԱ. Եւ՛ որ զկին թողու, եւ որ առանց պսակի կին առնէ, եւ որ անաւրէն եւ մարդասպան է, եւ կամ զգէտս հարցանէ, զայնպիսին կապեալ՝ ի դուռն արքունի տարցեն եւ դառն մահ ի վերայ դիցեն։

ՋԻԴ (ՋԺԶ) ԺԲ. Եւ այնք որ կռծ դնեն, զատնուտէրն եւ զգուսանն կապեսցեն եւ ի դուռն արքունի տարցեն եւ պատուհաս ի վերայ դիցեն. եւ ընտանիք զհետ արտասուել մի՛ իշխեսցեն։

ՋԻԵ (ՋԺԷ) ԺԳ. Որ զմեռելոտի ուտէ եւ որ ի Քառասներորդն միս ուտէ եւ որ ի կիւրակէի գործ ինչ գործէ եւ յեկեղեցի չերթայ՝ երէցն պատուհաս արասցէ ժողովրդեամբն հանդերձ։

ՋԻԶ (ՋԺԸ) ԺԴ. Եւ որ չորեքշաբաթու կամ ուրբաթու միս ուտէ յառաջ քան զաղուհացսն՝ մի շաբաթ պահեսցէ։ Եթէ երիցուն առաջի որ գայ եւ վկայէ վասն մարդոյն, թէ չէ այդպէս, աւագ շինին կալցի եղն մի ղմարդոյն եւ յերէցն տացէ։

1 b *ալլ* փխ. *այր* Ս *զերկրորդ* փխ. *զերրորդ* n *յերկրորդ* ուղղված է *յերրորդ* u *ազգ* begq չիք (*ազգի*) *կին* abcfgkpqsv չիք *և* Y *զեղբօրն* b չիք *մի արասցէ*

3 X *եթէ* փխ. *և* (*որ զկին*) b չիք *որ* (*զկին*) û *կին* begq *զկինն* (*թողու*) û չիք *որ* (*առանց*) s *պսակ* L *առնիցէ* óû *առնու* l *առցէ* û չիք *և որ*

4 Un *անօրէն* (n *անաւրէն*) *է* *և* û չիք *և* (*կամ*) ô *զգէտքս* *հարձանէ* b *զայսպիսին*

5 Ybefgq *կապել* (Y *կապեալ*) *և ի դուռն* (e *դուռս* g *դուրս*) b *արքունիս* Un *տացեն* Q *դուռն* փխ. *դառն* bq *պատուհասն* (eg *պատուհաս նմա* i *պատժմահաս*) փխ. *դառն մահ* ô *մահու* ôeg չիք *ի* (*վերայ*) eg *դիցեն մեծ*

6 g չունի ժբ-ժա ճողվածները՝ էջ 100 տող 9-րդ m *և այնք որ... ի վերայ դիցեն* կրկնված է q *այնքն* G *այքն* ուրիշներ ուղղել են *այնք* H *այքն* (b *այնքան* r *որք*) փխ. *այնք* BCDEFGHûn *որք* p *դիցեն* bq *զգուսանքն* k *զգօսանն* m *զգաւսանն* ô lnru *զկուսանն* փխ. *զգուսանն*

7 Yq չիք *ի* (*դուռն*), *զդուռն* ô *ի զառն* փխ. *ի դուռն* b *արքունիս* hlou *տարցին* H չիք *և* (*պատուհաս*) bq *զպատուհասն* u *պատուհաս* փխ. *պատուհաս* BCDEFGHbpqsv *ընտանիքն* e *ընդանիքն* hlo *զնտանիք*

8 û չիք *զհետ* BDEY *արտասուել* CFIJ OQU *արտասուել* m *արտասուեալ* e *ի* փխ. *մի* ô *մի արտասուսցեն*, չիք *իշխեսցեն*

9 v *զմեռելոտի* ô <ու>*ուտէ* BCDEF GH չիք *որ* (*ի քառասներորդն*) O X *ի քառասներրորդն* Y *ի քառասներրորդնսն* ackmpsv *ի քառասնորդն* q *ի խ-երորդն*

10 բացի KLMQRSTUXYZWôbcekmpq s-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *ի* (*կիւրակէի*) բացի Aflqu-ից մնացած ձեռ-երը՝ *կիրակէի* W *կիրակէ* LMQRSTXYZ *ի գործ* (*ինչ*) n *գործիցէ* (*և*) q *գործեսցէ* ô չիք *և* (*յեկեղեցի*) e *և որ յեկեղեցին* sôûq *եկեղեցի* û *երեց* b *էրէց* p *պատուհասեսցէ*

11 p չիք *արասցէ* Xûn *ժողովրդեամբ* a bcefhklmopqrsuv *հանդերձ ժողովրդեամբն* (efps *ժողովրդեամբ*)

12 hlu չիք *և* b *որ ի չորեքշաբաթի* e *դ-շաբաթի* q *դ-շաբթի* Vû *և* փխ. *կամ* FVh *յուրբաթու* bq *ուրբաթի* n *յորբաթու* ôps *ուտիցէ* e [*ք*]*ան*

13 p *զաղուհացս* bq *զաղուհացն* befq *մին* ackmpsv *ա* hloru *շաբաթ մի* G *պահեսցէ* In *և եթէ* bq *իրիցուն* c *երիտուն* n *առաջի երիցուն* OW *յառաջի* Ye *յառաջ* beq *գայ որ*

14 l *մարդուոյն* ô *չէ* KQSTZôbq *աւագ* bq *շինի* v *շինին*<*ին*> CDGHô *կալցէ* pr *կալցին* befd *մին* Xbq *մարդոյն* Y *ի մարդոյն* e *զմարդուն*

15 GHYlqu *երէցն* DIû *երեցն* ôe *էրէցն* b չիք *և յերէցն տացէ* a *տայցէ*

ՋԻԷ (ՋԺԹ) ԺԵ. Եթէ աշխարհական ոք յերիցու կամ ի սարկաւագի վերայ բամբասանս դիցէ եւ նոքա խոստովանեսցին թէ այդպէս իցէ, եպիսկոպոսն դիցէ ի վերայ կարգ՝ յանապատի ապաշխարեսցեն։ Ապա եթէ ոչ խոստովանեսցին ճշմարտութեամբ եւ զոր այլքն ասեն՝ ճշմարտութեամբ յայտ լինի, որպէս ի կանոնս է գրեալ՝ պատուհաս դիցեն եւ ի բաց հալածեսցեն ի շինոյն։ Ապա եթէ մեղքն չեն յայտ, պատարագ հրամայեսցեն մատուցանել քահանային եւ երդումն լիցի այն։

ՋԻԸ (ՋԻ) ԺԶ. Եւ եթէ ընկերք իւր եւ աշակերտք մեղս ի վերայ դնեն երիցուն եւ ինքեանք հաւատարիմք են, երէցն առաջի սեղանոյն կացցէ եւ ամբաստանողք առաջի ժողովրդեանն ի բեմէն ի վայր առցեն եւ ի շինոյն արտաքս հանցեն։ Ապա եթէ աշակերտքն քինով լինին եւ ժողովուրդքն գիտէին եթէ յառաջն խռով էին, քահանայն պատարագ մատուսցէ եւ ժողովուրդքն անիծիւք ի բաց հալածեսցեն։ Ապա եթէ խոստովանին, թէ

1 b և եթէ որ աշխարհական ոքք յիրիցու qr և թէ Vno յաշխարհական IJûhlou երկցու C չիք ի ավելացրել են ուրիշներ GQYôûbhlnopqsu չիք ի Y սարկաւագ D բամբանանս Ycr բանբասանս ôe բանպասանս û բանբասան hlou բամբաս

2 ô չիք և akmsv խոստովանեսցին beq խոստովանին hloru թէ այդ այդպէս beq է փխ. իցէ f չիք իցէ H և եպիսկոպոսն q եպիսկոպոս

3 ô զարք lôû անապատի bq ապաշխարեսցէ c ապաշխարեսցին ôûabcehklmopqrsuv թէ ôb խոստովանեսցի

4 h զոր և փխ. և զոր JRUYôûb չիք և (Uû ունեն և) զոր այլքն ասեն ճշմարտութեամբ q այլք t այղքն I այ[լ]քն

5 IJûbn յայտնի p և յայտ KLMQSXYZôûn լիցի IJ ի կանոնքս Wacefhkmopqrsv ի կանոնսն b ի կանոնէս lu ի կանոն Wb չիք է ô պատուհասցի v պատուհասեսցեն BCDEFGHbefq հալածիցեն

6 l ի շինուոյն n ի շնոյն ուղղված ի շինոյն ûbefqv թէ b մեղք p չիցեն մեղքն abcefkmqsv չիցեն H այտ û հրամայեսցին Sô չիք հրամայեսցեն

7 Jû չիք քահանային և երդումն լիցի այն be լինի f լիցին achklmoprsuv լիցի նմա (h նմ[ա]) այն

8 LUñabenqv չիք և (եթէ) û կամ փխ. (իւր) և e աշակերտք իւր f աշակերքդ ôv ի մեղս û զմեղս ô չիք ի Y դիցեն ի վերայ Hev դիցեն bq դնիցեն H յերիցուն hq իրիցուն

9 Vô հաւատարիմ T հաւա[տ]արիմք be չիք (են) երէցն hlu առ ի (o առաջի) փխ. առաջի X սեղանուն a սեղանւոյն e կացցեն Racefmpqsv չիք (կացցէ) և Xô ամբաստանօղք Y անբաստանօղք befhlou ամբաստանողքն r անբաստանողք են akmv ամբաստանաւղքն c ամբաստանաւղք ps ամբաստանօղքն

10 b և առաջի. բացի abcefkmpqsv-ից մնացած ձեռ-երը ժողովրդեանն (Y ժողովուրդքն ûr ժողովրդեան) առաջի բեմին (R բեմի) b չիք ի վայր ô չիք և Gr չիք ի (շինոյն) Ll ի (l չիք ի) շինուոյն ou չիք ի, շինուն hlou յարտաքս

11 abefhloquv թէ CDGHeq քենով c քենոյվ T գինով ուրիշներ ուղղելեն քինով JKLMRSXYZôûn գինով փխ· քինով H ժողովուրդք b ժողովուրդն e ժողովրդականքն n ժողովուրդքն աջ լուսանցքում

12 G եթ[է] առաջն ûbefq թէ յառաջ (b յառաջն) ps յառաջ v պատարագս n մատուսցէ զպատարագն bhloru մատուցանէ ô ժողովուրդ բացի OYbehklopu-ից մնացած ձեռ-երը ժողովուրդն

13 bch անիւծիւք F չիք ի բաց բացի GHbq-ից մնացած ձեռ-երը հալածեսցին ûf թէ behloqru չիք եթէ beq չիք խոստովանին BCDEFHU amn եթէ (սուտ) ô չիք թէ

սուտ սաացաք, ապաշխարութիւն ի վերայ դիցեն եւ ի վանաց մի՛ հանցեն։ Իսկ եթէ յետ այնր վնաս գործիցեն՝ կանոնաւք դատեսցին։

ՃԻԹ (ՃԻԱ) ԺԷ. Դարձեալ եպիսկոպոսունք եւ երիցունք զաղատ արանց առաջի արքայի եղեն տրտունջ, եթէ ի շինի երկուս կամ երիս եկեղեցիս առնեն վանս։ Եւ արքայի առաջի ազատ մարդիկ պայմանեցին, եւ արքայի եւ եպիսկոպոսաց եւ ազատաց այսպէս հաճոյ թուեցաւ, թէ զարարեալ եկեղեցիսն թողցեն եւ զպտուղ եւ զհաս եկեղեցւոյ ի վասմ եկեղեցին տացեն։

ՃԼ (ՃԻԲ) ԺԸ. Եւ որ տասանորդս տան ազատ մարդիկ՝ զկէսն ի բուն եկեղեցին տացեն եւ զկէսն յիւրեանց եկեղեցին։

ՃԼԱ [ԺԹ]. Կիւրակէին տէր եւ ծառայ ի վասմ եկեղեցին երթիցեն յաղաւթս եւ զյիշատակ յեկեղեցին տարցեն, այլ անաշխարհիկն զհոգեցատուրն յեկեղեցին տարցէ։

1 ô չիք սուտ u սաացուք e սաացաք սաեն (ô իւրեանց) փխ. սաացաք km ապաշխարութեամբ bq ի վանացն

2 b անդրն (q անդր) փխ. այնր b վասն փխ. վնաս Y գործեն e գործեսցեն acfmosuv քանոնաւքն hklr կանոնօքն Ynp կանոնիւք û կանոնաք beq դատեսցեն

3 û չիք դարձեալ bq եպիսկոպոսքն (b եպիսկոպոսն) և երիցունքն p արանցն Y յառաջի

4 RXYb արքային hloru տրտունջք e ի շինի է երկու ôb p c և փխ. կամ Yh յերիս ôbc գ IJ եկեղեցիս acefkmpsv եկեղեցի bq եղիցի փխ. եկեղեցիս r առնել

5 bq վանք ôe չիք և Yabcefkmnpqsv առաջի արքայի lu ազատի YWhlou մարդիկք ôbeq մարդիք hlu պայմանեցեն բացի XY-ից մնացած ձեռ-երը պայմանեցին bq չիք և (արքայի) 1 արտայի փխ. արքայի

6 hlu չիք և (եպիսկոպոսաց) abcefk mpqsv և ազատաց և եպիսկոպոսաց c այսպէս հաճոյ...եղաւ ի վերայ էջ 100 տող 9-րդ ընկած է KLZ թըւեցաւ u թոյեցաւն bq զարդարեալ փխ. զարարեալ

7 ôhlo եկեղեցին û զեկեղեցիսն v եկ[եղե]ցիսն bq զպտուղս W հաս CDHVôbefhoqru եկեղեցոյ (ի վամ) IJ յեկեղեցւոյ Y չիք եկեղեցւոյ X ուրիշներ ուղղել են ի վսեմ û չիք ի, վսեմ be և վասն (hqu ի վասն 1 ի վասն ամ) փխ. ի վասմ KQ յեկեղեցին (տացեն) b եկեղեցի q ամենայն եկեղեցի v եկ[եղե]ցին û եկեղեցւոյն (hloru եկեղեցիսն e եկեղեցոյ) փխ. եկեղեցին

8 Y տայցեն

9 H և որ...մարդիկ ներքևի լուսանցքում ôbq որք r չիք որ S դասանորդս ô տասանորքք, չիք տան, ազատք YWûbn մարդիկք ôeqr մարդիք û կես H չիք զկէսն ի բուն եկեղեցին տացեն b ի բան փխ. ի բուն ûhlu եկեղեցի b յեկեղեցին v եկ[եղե]ցին

10 û կես IJKLMQRSTXYZôefq իւրեանց û եկեղեցի v եկ[եղե]ցին բացի UVôabeflmnopqsu-ից մնացած ձեռ-երը յեկեղեցին

11 B—TVXYZWôabpq կիրակէին û կիւրակէի միայն r ձեռ-ում է կիւրակէին բառից առանձին հոդված. մնացած ձեռ-երում այս հոդվածն միացված է նախորդ՝ ժը հոդվածին x ուրիշներ ուղղել են ի վսեմ û չիք ի, վսեմ 1 ի վասն ամ փխ. ի վասմ b ի վասմ-ը գրված է հապավված և պատվով՝ ի վս ամ h չիք ի վասմ û եկեղեցի

12 Iû զյիշատակս bq յիշատակ e յիշատակ p յիշատակս LRXYehloqu եկեղեցին v յեկ[եղե]ցին m տարցէ բացի Iôûbefkpqsuv-ից մնացած ձեռ-երը տարցին ABs այլ Fm չիք այլ այնաշխարհիկն...տարցէ Gq անաշխարհիկն û անաշխարհիկ X ըղհոգեցատուռնն

13 G եկեղեցին Y ի յեկեղեցին û յեկեղեցի v յեկ[եղե]ցին Xe տարցեն BCDEGHIJOQVûn տարցին բացի abfhklopqrsuv-ից մնացած ձեռ-երը տարցի

ՉԼԲ (ՉԻԳ ԺԹ) Ի. Ազատ արանց որչափ իւրեանց դաստակերտքն են՝ զերէց առանց եպիսկոպոսի մի՛ իշխեսցեն հանել, եւ մի՛ եպիսկոպոսն իշխեսցէ առանց նոցա հանել եւ տանել։ Եւ երիցուն թէ յազատէ կամ ի ժողովրդականէ վտանգ լինի, գնալ մի՛ իշխեսցէ առանց եպիսկոպոսին։

ՉԼԳ (ՉԻԴ Ի) ԻԱ. Ազատ մարդոյ իւր ծկեղեցւոյ եթէ ււեղան կանգնէ կամ նըշխարս բերէ կամ պատարագ առնէ՝ եպիսկոպոսին հրամանաւ արասցէ, որչափ իւր կարողութիւն իցէ։ Եւ որ զայս հրաման առնէ եւ կատարէ՝ աւրհնեալ եղիցի. եւ որ ոչն առնէ՝ հեռի եղիցի յեկեղեցւոյ եւ ապա ըստ կարին տուգանս բերցէ առաջի եպիսկոպոսին։ Եւ յետ այնր որչափ տուգանն տացէ մարդն որ ի կանոնսն գրեալ է՝ ընդ աւրհնութեամբ արասցեն։

(ՉԻԵ ԻԱ). Զայս պայման արարին եպիսկոպոսքն եւ քահանայքն եւ ազատ մարդիկ առաջի արքային. թէ ի մեր եպիսկոպոսաց եւ յերիցանց եւ յե-

1 Ի ճողվածը kmsuv ձեռ-երում միացված է նախորդ ճողվածին G առանց փխ. արանց q արանց կրկնված է ô դաստակերքն û դաստակերաք b չիք են

2 bq իշխեաց e իշխեսցն f իշխեացն k յիշխեսցեն Pakps հանել և (a չիք և) տանել այլ (P չիք այլ) և մի (akps չիք և մի) եպիսկոպոսն v հանել և տանել և մի եպիսկոպոսն bef հանել (e հհանելն) և (b չիք և) ունել փխ. հանել RXZmq չիք հանել և մի...առանց նոցա ab ef չիք և մի CDEHû եպիսկոպոս (իշխեսցէ) G եպիսկոպոսի (իշխեսցէ) bef չիք եպիսկոպոսն իշխեսցէ

3 bef չիք առանց նոցա հանել և տանել Un հանել առանց նոցա p հանել և տանել առանց նոցա q ունել (v տանել) փխ. տանել Y չիք և (երիցուն) ôu իրիցուն û երիցու akmpsv երիցունք bq երէցն C ազատէ ուրիշներ ուղղել են յազատէ DGIJMYôûbqru ազատէ a չիք ի ôe ի ժողովրդենէ bq ի ժողովրդականէն h ի ժողովրդանէ

4 b լինին OW և գնալ be զի այլ (q զի մի այլ) փխ. գնալ H իշխէ IJYûe եպիսկոպոսի

5 u [ա]զատ q մարդւոյ H իւր և IJ յեկեղեցւոյ Yôehlou եկեղեցոյ be եկեղեցոյն q եկեղեցուն bq թէ ô չիք եթէ H կացնէ f կանկնէ b գնէ փխ. կանգնէ abefkmqsv եթէ (p թէ) փխ. կամ e գնշխարս q նշխարհս

6 o պատարա[գ] v պատարագս bpq հրամանաւն e արացէ b առնէ և արասցէ փխ. արասցէ

7 ô կարողութեամբ abhklmpuv կարողութիւնն a զոր KLMQRSTX հրամանն e հրամանս H առն[է?] BCDEFGH չիք և կատարէ

8 XY եղիցի յեկեղեցւոյ (Y յեկեղեցոյ) և որ R չիք և որ ոչն առնէ հեռի եղիցի ûabekmpqsv ոչ b առնիցէ Y չիք առնէ, լիցի (յեկեղեցւոյ) DHYbfhoru յեկեղեցոյ OWû եկեղեցւոյ ôeq եկեղեցոյ m չիք յեկեղեցւոյ Y չիք և (ապա)

9 Mbehloqru կարգին (Y կարգի) փխ. կարին ô եւ f այնրր p յայնր bq այնորիկ փխ. այնր F տոգանն ûbh տուգանս lopqu տուգան

10 bq տացցէ ur տայցէ ô որք, ընդ փխ. ի H չիք ի hlu ի կանոնագրեալ ûboqr ի կանոնս l չիք գրեալ Y կայ փխ. է բացի bq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն է ô չիք ընդ, եղիցի փխ. արասցեն

12 q արար ûbq եպիսկոպոսք g եպիսկոպոսունքն բացի Ybefqhklmnop rsu-ից մնացած ձեռ-երը քահանայք BCDEFHbq ազատք

13 H և մարդիկ LYWôûbn մարդիկք e մարդիքն gq մարդիք JU արքայի bq եպիսկոպոսացն E չիք և (յերիցանց) bq իրիցանցն IJKLMQRST YZôûaefglmpsv երիցանց ps չիք և (յեկեղեցւոյ) CDHYbfhoqru յեկեղեցոյ ôeg եկեղեցոյ ûklms եկեղեցւոյ

կեղեցւոյ բերանոյ՝ աւրհնեալ եղիցի Թագաւորն Թագուհովն հանդերձ եւ զաւակովն եւ ամենայն աշխարհովս որ յայս ժողովեալ են՝ աւրհնեալ եղիցին։

Եւ զայս հրաման մատանեցին՝ Մուծիկ արքայի հրամանատար, Միրհաւրիկ հազարապետ, ազգապետ[ք]՝ Մարութ, Տիրազգ, Ասպրակոս, Շամայ, Բակուր, Առատան, Արշէս, Վարդան քաջ, Գարդմանայ տէր՝ Խուրս, Գերմանոս[ե?]ան, Խոսկեան, Փիրոզ նահապետ եւ ամենայն ազատք Աղուանից։ Վասն առաւել գրոյս [հաստատութեան] Վաչագանայ արքայի Աղուանից մատանի եդաւ ի վերայ։

1 p *բերանոյ եկեղեցւոյ* M *բերան* Hô *լիցի* Y *եղիցին* eg *Թագուորովն* f *Թագուրհովն* ps *Թագոհւովն* m *Թագուհւովն* r *Թագուհոյն* n *Թագուհիւ*[q *Թագաւորակնօք* փխ. *Թագուհովն* b *Թագաւորականաւք* փխ. *Թագուհովն...զաւակովն*

2 ô *զաւակօվք* q *զաւակաւք* eg *զաւակովքն* IJKLMQRSTXYZ *յամենայն* ô չիք *ամենայն* W *աշխարաւ* ô *աշխարհօվն* kmps *աշխարհովն* akmpsv *որք ի յայս* Gô *այս* RXY û *յայսմ* n *ի յայսմ* fhloru *ի յայս* begq *ի յայս* (e *այս*) *վիճակս ժողովեալ*

3 ô *լիցին* eg *եղիցին եկեղեցոյ բերանոյ աւրհնեալ եղիցին* փխ. *եղիցին*

4 begq *առենագրեցին* (fhloru *մատենագրեցին* ô *մտանիցեն*) փխ. *մատանեցին* bq *մուծիկարգ* բացի ab egkmpqsv-ից մնացած ձեռ-երը *արքայ և հրամանատար* fm *հրամատար*

5 Y *միրհաւորիկ* ô *միհօրիկ* bq *մորհորիկ* eg *մորհօրիկ* hr *հմիրհօրիկ* lou *հմիրհաւորիկ* kp *միոհօրիկ* ms *միոհաւրիկ* RSXYWôabefghklmpq suv *ազգապետ* Uo չիք *ազգապետ[ք]* մնացած ձեռ-երը *ավկապետ* b *մարութ* Y *տիրազարտ* (akmsv *միրազգ* p *միրազգ* r *տիրազգ* b *տիրաազգ*) փխ. *տիրազգ* Y *ասպրազոս* û *ասպրանկոս* afkps *ասպրակոս* hloru *ըսպրակոս* begq *ասպրակուրս*

6 Xr *բեկուր* h *բեկու[ս?]* lou *բեկուռ* բացի abefgkmqs-ից մնացած ձեռ-երը *բկուր* û *առաքան* (hlou *էռատան* r *եռատան*) փխ. *առատան* a *արշէ* (kmopsv *արշէս* n *ոշէք*) փխ. *արշէս* բացի hlru-ից մնացած ձեռ-երը *ոչէս* փխ. *արշէս* ô *կարդմանա* û *գարդմանոյ* a *գարդամանայ* ef *գարդման* q *գարդմաան* q [տ]էր

7 eg *խու[ր]ս* hlou *խուսր* IJû *և գերմանոսան* G *դերմանոսեան* befq *գերմանոս* hklmoprsuv *գերմոսան* L *խոսգեան* Y *խորկեան* W *խօսկեան* abq *փիրոք* hlou *ագատ* Q *ազգատք* փխ. *ազատք*

8 ab *աղաւնից* eg *գրոյնս* h *գրոյն* BCDEFGH *վաչաքանայ* Jû *վաչագանից* Llu *վաջագանայ* b *վաչայգան* ehq *վաչագան* g *վաչագայն* v *վաչագանեայ*

9 û *արքայ* eg *արքայիս* m չիք *արքայի* ô *աղվանից* abq *աղաւնից* n *մատանին* r *մատենի* փխ. *մատանի* b *ի վերա նորա*

ԼՁ

ԲԱԶՂԻ ԳԻՐ ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ՎԱՍՆ ՊԷՍՊԷՍ ԵՒ ԲԻՒՐԱՊԱՏԻԿ ԱԽՏԻՑ ԳԼՈՒԽՔ ՄՀԲ

ՉԼԴ (ՋԻՁ) Ա. Եթէ ոք ապականէ զէգ յանկարծաւրեայ բռնաբարութ, մահապարտութեան դատաստան ընկալցի՝ Բ մահ համարեալ լիցի եւ մինչեւ ի վախճան ապաշխարեսցէ։ Հայելով վարդապետն՝ իշխան լիցի կարճել զկարգն։

ՉԼԵ (ՋԻԷ) Բ. Որ ի պատերազմի արիւն հեղու՝ պարտ է Գ ամ ապաշխարել։

ՉԼԶ (ՋԻԸ) Գ. Թէ թողցէ այր զկին վասն զաւակի, պարտ է հաւաստեաւ քննել եւ տալ ապաշխարութիւն զերկկնոյն։

1 IJKLMOPQRSTYXZWô *կանոնք բարսղի* (IJMô *բարսեղի*) փխ. *բասղի գիր կանոնական* DEGHUacefg kmrstv *բարսղի* Cdlo *բարսեղի* F *բարս[ղ]ի* hu *բարսղի է* i *նորին սրբոյն բարսղի* փխ. *բասղի* bq *գիր բարսեղի կանոնական* n *գիր կանոնական սրբոյն բարսեղի* û կանոնախմբի №-ը մուծված է վերնագրում, այսպես՝ *կանոնք լգ սրբոյն բարսեղի պէսպէս ախտից* փխ. *բասղի... մհբ* l *կանոնականք* i *պէս* u չիք *և* X *ժիրապատիկ*

2 E *ախտիցս* eg *ախթից* b *աղաւթից* (q *աղաւթ* W *աղխտից կամ ախտից*) փխ. *ախտից* GJPRbdlmpqtu *գլուխ* Wg չիք *գլուխք* բացի IKLMQSTXYZôe-ից մնացած ձեռ-երը *գլուխս* i *բճհ և երկու* ps *մհզ* t *երկու հարիւր հը* u *մկը* n չիք *մհբ* ավելացրել են ուրիշներ Wbg չիք *մհբ* v *մհբ օգնեա*

3 abegkmoqrt *թէ* d չիք *եթէ ոք ապականէ* տեղը բաց է թողնված bc egq չիք *ոք* H *անապականէ* X *ապականիցէ* c չիք *ապականէ* n *զէգն* d *զէք* b *զքո* փխ. *զէգ* hu չիք *զէգ* Seg *անկարծօրեայ* ô *անկարծօրէն* lo *անկարծաւրէն* cdh *յանկարծաւրէն* irtu *յանկարծօրէն* BCDEFGHIKLMYôabcdefghkmpq rtuv *բռնաբարոյ* o *բռնաբարութ* X *մահապարտութեանն*

4 ô *տատաստան* d *դատաստանք* c *ընգալցի* dps *ընկալցին* W *երկրորդ* G *ամարեալ* ուրիշներ ուղղել են *համարեալ* bp չիք *և* Y չիք *և մինչև...հայելով*՝ տող 5-րդ

5 hu չիք *ի* h *ցվախճան* u *ցվաղճան* EFIJMQSTbdegimnoq *ի վաղճան* t *ի վախջան* ô *ապաշխարիցէ* û *վարդապետին* bq *վարդապետին նա իշխան* c *վարդապետն ի զղջումն իշխան* d *ի վարդապետսն ի կարն իշխան լիցի* e *ի կարճել*

6 bq *զկարգն այնպիսոյն* (q *այնպիսուն*)

7 b *ի պատերազմն* cdeg *ի պատերազմին* b *հեղուն ապա պարտ է* W *երեք* O *ապաշխարհել* ô *ապաշխարել*

8 BCDEGHûbltv *եթէ* Un *որ* (d *է*) փխ. *թէ* ô չիք *թէ* u *զկինն* Ybdef gqt *զկին իւր վասն* C *հաւատեաւ* ուրիշներ ուղղել են *հաւաստեաւ* DGH *հաւա[ս]տեաւ* lu *քնել*

9 d չիք *տալ* Yhu *զապաշխարութիւնն* bk *զապաշխարութիւն* d *ապաշխարութեան* b *զերկնոյն* t *երկուցունց* ô չիք *զերկկնոյն*

ՋԼԷ (ՋԻԹ) Դ. Որ հարուածովք մահու հարկանէ զընկեր իւր՝ մահապարտ է։ Թէ տէր զծառայ իւր սպանանէ տարապարտուց՝ մահապարտ է. թէ տիկին զաղախին՝ նոյն է։ Եւ եթէ յաւր հարկի արիւնհեղութիւն լինի՝ մահապարտ է եւ պարտական. ի զուր անկեալ ի ձեռս իշխանի՝ մահապարտ է. եւ որ զգող յորոգայթ ընկենու՝ մահապարտ է։

ՋԼԸ (ՋԼ) Ե. Թէ աղախին ի տեառնէ իւրմէ պոռնկի ակամայ՝ առանց պատժոյ է։

ՋԼԹ (ՋԼԱ) Զ. Եթէ ոք կուսութիւն խոստանայ պահել եւ պոռնկի, զամենայն աւուրս կենաց իւրոց ընդ ձեռամբ կացցէ։

ՋԽ (ՋԼԲ) Է. Եթէ ոք երդնու ուրացութեամբ՝ ԺԵ ամ ընդ ունկնդիրսն կացցէ եւ Ա ամ՝ առ դրանն, հաղորդեսցի աւրինաց։

ՋԽԱ (ՋԼԳ) Ը. Եթէ ոք ի կախարդաց կամ ի դեղատուաց յապաշխարութիւն գան, արժան է յորդորել ի հաւատս, զի մի՛ ի խստութենէ կանոնաց զարհուրեալ անդրէն դառնայցեն ի նոյն չարիս, բայց դրոշմ դիցեն ի ճակատն եւ յուսն եւ ի ձեռսն եւ ի ծունգսն խաչանիշ։

1 cq *որ ի հարուածով* ûbfg *հարուածով* ô *զկին իւր և զնկեր* փխ. *զընկեր իւր* BCDHSafghiklns *զնկեր* q չիք *իւր* ôd չիք *մահապարտ է*

2 KLMRSTYZôc *և թէ* dt *եթէ (տէր)* û *տէր թէ ծառայ* Q չիք *թէ տէր... մահապարտ է* befgq *զծառայն* h lou *զծառայս* d *սպանանէլ* rt *հարկանէ* փխ. *սպանանէ* ô չիք *սպանանէ* hu *ի տարապարտուց* t *եթէ (տիկին)* ôbq *տիկինն*

3 bhloqtu *զաղախինն* ô չիք *զաղախին* beg *նոյնպէս (զ նմանապէս)* փխ. *նոյն է* ûu չիք *և* Yui *թէ* ô չիք *եթէ* Qbq *աւր* ô *օր* X *հօր (hu յաւ 1 յօ)* փխ. *յաւր* acdkmpsv չիք *յաւր* cdu *ի հարկի* ô *և արիւնհեղութիւն* begq *արիւն հեղու* û *լիցի* bq *նա* փխ. *լինի*

4 B *և պարտական...իշխանի մահապարտ է* ձախ լուսանցքում bcdq չիք *և պարտական...իշխանի մահապարտ է* 1 է փխ. *ի (զուր)* hlou *պարտակ* (l *պարտական) ի* (l *է) զուր անկեալ ի ձեռս իշխանի մահապարտ է և պարտական զի ուր* (այնուհետև l-ը չունի) *անկեալ ի ձեռ* (o *ի ձեռս* u *ի ձեռն) իշխանի* կրկնված է a *անգեալ* rt *արկեալ* փխ. *անկեալ*

5 beq *զգողն* Sô *որոգայթ* s *ընկենաւ*

6 bcl *եթէ* b *աղախինն* efg չիք *ի, զտեառնէ* ABCDEFGHIJOPQhklm pstv *ի տեռնէ* ô *պոռնկեսցի* ef *յակամայ* բացի Yôegn-ից մնացած ձեռ-երը *պատժոց է*

7 q *թէ* abdefgkmpqsv չիք *ոք* q *կուսութիւնն* ô *խոստանայ կուսութիւն* Y *պահիլ* C չիք *և* ավելացրել են ուրիշներ m *պոռնկիլ*

8 J *յաւուրս* i *աւուրց* ôi չիք *կենաց*

9 cd է հոդվածը դրված է ը հոդվածի տեղը և հակառակը q *թէ* ô *երթնուցու* f *յերդնու* L *երդնու ընդ* Z *ուրացութիւն* bq *ուրացութեան* W *տասնհինգ* hu *ժէ* փխ. *ժե* abf ikmpqrsv *ունկնդիրս* h *ունկնդիրն* ôg *կացէ*

10 KLMQRSTXYZWôabcdfgkmpqsv *մի* փխ. *ա* ortu չիք *ամ* C չիք *առ* ավելացրել են ուրիշներ DGHI չիք *առ* YWdi *դրան* ôû *ապա հաղորդեսցի* Yegt *օրինացն* fhoqu *աւրինացն* d *յաւրինացն* b չիք *հաղորդեսցի աւրինաց* û չիք *աւրինաց*

11 q *թէ* ô չիք *(ոք) ի* b *ի կախարդ* q *ի կախարդի* Y *և* փխ. *կամ* c չիք *կամ* ôps չիք *(կամ) ի* KL *դեղատըւաց* M *դեղատտուաց* R *ի դեղատուաց* ô *դեղատուաց* bq *ի դեղատուած* IJKLMQRSTXYZôûdghl oru *ապաշխարութիւն*

12 ûeg *գայ* ô *կայ* փխ. *գան* boqu *յարժան* R *յորդորէ* ô *որդորել* KRû hloq չիք *ի* b *խստութենէն* s *ի խոստութենէ* bq *զարհուրեալ է*

13 û *անդէն* d չիք *անդրէն* d *դառնայ ի յնոյն* GYckmqs *դրոշմն* b *ի դրոշմն* Q չիք *(դիցեն) ի, ղճակատն* Y *ի ճակատս*

14 Y *ի* փխ. *և* ô չիք *և (յուսն)* km չիք *և յուսն* ô *ուսն* hilortu *յուսնսն* (U *յուրն* d *յոյսն* q *յուսնս)* փխ. *յուսն* ôbcdeghnoqu *ի ձեռն* EHIJKLMPQRSTVXYZWûhilnortu *ի ծունկսն* Oô *ի ծուկսն* abcdefgk mpqsv չիք *և ի ծունգսն* be *խաչյնման* gpq *խաչանման* u *խաչիանիշ*

ՁԽԲ (ՁԼԴ) Թ. Որ զառականս ընդ արուս անցուցանէ՝ եղիցի ի վերայ նորա ժամանակ այն որ ի շնութիւնս զանաւրէնութիւնս գործեն, Գ ամ ապաշխարեսցէ ընդ ունկնդիրսն, Ա ամ՝ ընդ ձեռամբ։

ՁԽԳ (ՁԼԵ) Ժ. Որ ընդ եղբաւր պոռնկի՝ ընդ սպանողի ընկալցի։

ՁԽԴ (ՁԼԶ) ԺԱ. Որ ազգային ապականէ՝ ընդ շնացողի պատուհաս կրեսցէ։

ՁԽԵ (ՁԼԷ) ԺԲ. Որ զՔրիստոս ուրանայ եւ յանցանէ զփրկական խորհրդովն՝ զամենայն ժամանակսն լալով ապաշխարեսցէ եւ յետին թոշակին արժանի լիցի, եթէ այր եւ եթէ կին։

ՁԽԶ (ՁԼԸ) ԺԳ. Եթէ ոք պոռնկի ի տան Աստուծոյ ընդ արուի կամ ընդ իգի՝ արժանի լիցի միայն զհաւատացեալս տեսանել Ժ ամ, յետ Ժ ամի արժանի լիցի ընդ հաւատացեալս կալ՝ Ե ամ ընդ ունկնդիրս, Ա՝ ընդ ձե-

1 abcefgkmpqstv *զառականս իւր ընդ* H *անցուցանել* (eg *ացուցանէ*) փխ. *անցուցանէ* bg *ցուցանէ* հմմտ. ἐπιδεικνύμενος Թարսեղ Կեսարացու կանոնախմբի յբ նողվածում (տես. Կանոնագիրք Հայոց, հտ. 1, էջ 351) բոլոր ձեռ-երը ունեն *անցուցանիցէ*, *անցուցանէ*, *անցուցանեն*, *անցուցանել իցէ* ձևերը. Այժմ համապատասխան հուն.-ի ընթերցում պահել են միայն bq ձեռ-երը, W չիք *ի* ô *ժամ[ան]ակ* û *ժամանակային* bq *ժամանակն*

2 û չիք *այն*, չիք *ի*, *զշնութիւնս և* efhioqrtu *ի շնութիւնսն* g *ի շնութեանն* acflmpqs *զանաւրէնութիւն* egv *զանօրէնութիւն* ir *զանօրէնութիւնսն* L *գործեն զանաւրէնութիւնս* W *երեք* ô *ապաշխարեսցի* bm *ապաշխարեսցեն* d *ապաշխարեսցէ* gq *ապաշխարէ* lo *ապաշխարիցէ*

3 u *ունկնդիրօրն* G *կացէ ա ամ* KLMQRSTXYZôcd *և մի* (cd *ա*) W *մի* (b *մէկ*) փխ. *ա* av չիք *ամ*

4 R *եղբար* b *եղբաւրն* d *պոռընկ* ôcenrt *սպաննողի* hlou *սպանող* c *ընգալցի* ip *կալցի* փխ. *ընկալցի* t *ընկալցի զպատիժ*

5 BCDEFGHVdfhikmpqrstuv *զազգային* b *զազգայկանն* ge *զազգայինս* H *և ընդ* ou *շնացուղի* Ycd *պատուհասի* q *պատուհասն* M *կրեսցի* Ycd չիք *կրեսցէ*

6 b *որք* Kk *յայնցանէ* ôû *անցանէ* û *զփրկչական* ûdhlou *խորհրդով* b *խորհուրդն* q *խորհուրդս*

7 ô չիք *զամենայն* Uûbcdhilnortu *ժամանակս* efgq *ժամանակն* ô *ժամանակն* *զաւուրս իւր լալով* v *ապաշխարիցէ* ce *և ի յետին* M *յետի* ô *եւտին* X *յետ* ուրիշներ ուղղել են *յետի* bd *թաւշակին* eg *թօշակին* q *թաւշակէն*

8 bq *լինիցի* d *լինիցին* n *լիցի* ձախ լուսանցքում Uhlou չիք *լիցի* Yôû bcgi *թէ* (*այր*) Yûdelq չիք *և* (*եթէ*) Yôûbcgqu *թէ* (*կին*) i *ընդ* փխ. *եթէ*

9 T *պոռն[կ]ի* u *պոռնիկի* be *ի տունն* gq *ի տուն* ô *արփի* bdefgpt *և* փխ. *կամ* AIJKLMOPQRSTVXYZWôûn չիք *ընդ* (*իգի*) F *եգի* ô *էգի*

10 b *արժան* d *լիցին* q *մի լիցի* ô *զաւատացեալս* u *զհաւատացեալ* t *լիցի ընդ հաւատացեալսն միայն* b չիք *միայն…արժանի լիցի* Yûacdefghiklmopqrsv *զհաւատացեալսն* t *տեսանիլ* H *կալ* փխ. *տեսանել* W *տասն* akmsv *զտասն* cdfopqrtu *դժ(ամ)* H *և* փխ. *Ժ(ամ)* Jeg *ամի* (*յետ*) BCDEFGHhlotu *և յետ* ô *ետ* I *ամ յետ* Ժ աջ լուսանցքում YW (*յետ*) *տասն* û *այսր* փխ. Ժ *ամի* I չիք Ժ *ամի* p չիք *յետ* Ժ *ամի… կալ և ամ՝* տող 11-րդ cegq *ամին* (*արժանի*) f *ամինին* hlou *ամաց* (*արժանի*) e *արժան*

11 eg *լիցին* q *լինիցի* h չիք (*լիցի*) *ընդ* Yabcdefgiklmoqrstuv *հաւատացեալսն* h *զհաւատացեալսն* d *կեալ* P *կամ* ուրիշներ ուղղել են *կալ* K չիք *կալ* W *հինգ* q չիք *ամ* HUYWûacdefghikmnoqrtuv *ունկնդիրսն* YWôû *և* (W չիք *և*) *մի* (Y *մին* ô *ա*) *ամ* (Wôû չիք *ամ*) b *մէկ* GIhiorstu *ա ամ ընդ* b չիք (*ա*) *ընդ* CD *ձեռամ[բ]*

ռամբ մտցէ եւ ելցէ ընդ ապաշխարողս. ապա արժանի լիցի արիւնաց։ Թէ քահանայ կամ սարկաւագ կամ ուխտական հանդիպեսցին ի չար ախտին՝ մինչեւ ի վախճան ընդ ունկնդիրս կացցէ, յետին թոշակին թէ լիցի արժանի։

ՁԽԷ (ՁԼԹ) ԺԴ. Որ զինքն կտրեաց՝ մի՛ լիցի քահանայ, զի անձնասպան է։

ՁԽԸ (ՁԽ) ԺԵ. Քահանայ կամ սարկաւագ կամ ուխտական ի շնութեան կամ ի գողութեան կամ ի ստախաւսութեան կամ ի զուր վկայութեան գտցին՝ լուծցին եւ ապաշխարեսցեն ըստ գործոցն։

ՁԽԹ (ՁԽԱ) ԺԶ. Եպիսկոպոս կամ երէց որ երկու ձեռնադրութիւնս ընդունին՝ լուծցին ինքեանք եւ առնելիքն. բայց թէ վասն աստուածային խրատուն արգելեալ լինի յիւր հայրապետէն՝ ապա առցէ զաւծումն իւր։

ՁԾ (ՁԽԲ) ԺԷ. Եպիսկոպոս կամ երէց զսուրբ Քառասունսն կամ զուրբաթ կամ զչորեքշաբաթ լուծանէ՝ նզովեալ լիցի, բայց եթէ հիւանդ լինի։

1 BDEGHa *ապաշխարաւղս* CFYkv *ապաշխարօղս* bcefgq *ապաշխարողսն* o *ապաշխարողս* *տրօք* *տնանկաց* *ապա* hu չիք *ապա* bi *արժան* BCDEFGH *լիցին* q *լինիցի* q *աւրինացն* deg *օրինացն* b *աւրինացն* *աստուծոյ*

2 deq *թէ*-ից ճոր ճոզված KLMQRST XYZakmpsv *և թէ* (RX *եթէ*) OW bc *եթէ* ó չիք *թէ* û *թէ* փխ. *կամ* (*սարկաւագ*) eg *սարկաւագ* *հանդիպի* *կամ* *ուխտական* hlou *ուխտի* *մանկանց* փխ. *ուխտական* acdfik mpstv *հանդիպեսցի* hlou *հանդիպի* bq չիք *հանդիպեսցին* ôpqtv չիք *ի* l *ի չար չար*

3 b *ախտէն* hlou *ախտն* q *ախտին է* t *ախտիս այսմիկ* *մինչև* s *մինչ չև* IJMSTbegimnou *ի վաղճան* dqt *ի վաղջան* l *ի վախջան* OUWûchlno tu *ունկնդիրսն* V *կացցեն* i *կայցէ* û չիք *կացցէ* bq *կացցէ նա յետին* Yôdg *և յետին* (ô *ետին*) i *յետի* bdq *թաւշակին* Yeh *թօշակին* û *թոշակի* b *ապա* փխ. *թէ* XY չիք *թէ*

4 Mn *լինիցին* ôq *լինիցի* բացի IJYûa bcdefgiklmoprstuv-ից մնացած ձեռ-երը *լիցին*

5 b *որք* g *թէ* փխ. *որ* Yeg *զինք* i *կտրեաց* փխ. *կտրեաց* ô չիք *մի* C *անձն սպանէ* ուղղված ուրիշներից *անձնասպան է* DGH *անձն սպանէ* JKLMQRTXZ *յանձնասպան է*

6 b *սարկաւակ* OW *յուխտական* hlou *ուխտի մանկանց* փխ. *ուխտական* d ժե ճողվածը միացված է ժդ ճողվածին CDGHhu *ի շնութիւն* Y *որ ի շնութեանն* b չիք *ի շնութեան կամ*

7 q չիք *ի* (*գողութեան*) G *ի գողութիւն* i չիք (*գողութեան*) *կամ* u *ի ստախօսութիւն* abcdefgkmpqsv չիք *կամ ի ստախաւսութեան* G *ի զաւր* (t *ի սուտ*) փխ. *ի զուր* Y *վկայութեանն* ûhu *գտցեն*

8 G *լուծցեն* Y *ապաշխարեսցէ* ô *ապաշխարեսցին* ôbgq չիք *ըստ* IJ KLMQRSTXYZûps *գործոց* efhlouv *գործոյն* bq *զգործոյն* n *գործւոյն* ög չիք *գործոցն*

9 eg *էրէց* *կամ սարկաւագ որ ր* (g *երկու*) *ձեռնադրութիւն* OVabckm pqsv *ք* hlou *երկուս* abcdfikmpqrs tv *ձեռնադրութիւն* dhlot *ընդունին* Y *ընդունիցի* X *ընկալցի* փխ. *ընդունի*

10 Qd *առնելինքն* û *առնելիք* bq *առինքն* (eg *առնիքն*) փխ. *առնելիքն* ûd *եթէ* c չիք *թէ* ô չիք *վասն* Q *ային* առանց պատվի Vh *խրատոյն* q *գրոցն* փխ. *խրատուն*

11 l *անարգեալ* փխ. *արգելեալ* IJKLM QRSTXYZôegkp *իւր* û չիք *յիւր* Mq *հայրապետին* G *զուծումն* փխ. *զաւծումն* l չիք (*զաւծումն*) *իւր*

12 R *երէց որ երկու* *զսուրբ* b *քառասունքն* eg *խ* oq *խ-ունսն* ûq *և* փխ. *կամ* (*զուրբաթ*) q *զուրբաթսն* ó *չորեքշաբաթ կամ զուրբաթն* ûh iou *և* փխ. (*զուրբաթ*) *կամ*

13 KLMQRST *զչորեքշաբթի* XYZ *զչորեքշաբաթի* g *զդ-շի* h *զչորեքշաբաթիւն* l *զչորեկշաբաթիս* o *զչորէքշաբթիսն* u *զչորեքշաբաթիսն* t *եթէ լուծանէ* l չիք *լուծանէ* O *լզովեալ* q *լուծանէ նայ նզովեալ* b *լինիցի* d *լինի* eg *եղիցի* Reg չիք *բայց...լինի* AIJKLMOPQST UVXYZWôûc *թէ* b *լինիցի*

ՋՃԱ (ՋԽԳ) ԺԸ. Քահանայ կամ սարկաւագ թէ կաղանայ կամ կուրանայ եւ այլ վարքն սուրբ են, արժան է կալ յաշտիճանի։

ՋՃԲ (ՋԽԴ) ԺԹ. Զեկեղեցի յետ ի աւուր արժան է սրբել. թէ յանաւրինաց մտեալ ուխեակս ոչ առնէ՝ քահանայն սրբեսցէ, թէ ուխեակս առնէ՝ հրամանաւ եպիսկոպոսին սրբեսցի։

ՋՃԳ (ՋԽԵ) Ի. Քահանայ մի՛ իշխեսցէ շաբաթու եւ կիւրակէի արտաքոյ կալ, բայց թէ անհնարին լինի եւ ի աւր առանց խորհրդոյն մի՛ իշխեսցէ կալ. ապա եթէ յանդգնի՝ նզովեսցի։

ՋՃԴ (ՋԽԶ) ԻԱ. Քահանայ որ գաշխարհական գործով զբաղի եւ ոչ կայ զգոյշ տաւնից եւ պաշտամանց, ունելով բարեխաւս զսուրբ մարտիրոսսն, եղիցի նա որպէս հեթանոսն։

ՋՃԵ (ՋԽէ) ԻԲ. Քահանայութիւն է՛ որ յԱստուածոյ է եւ է՛ որ ի սատանայէ. դի որ ուրացող է կամ արուագէտ կամ անասնապիղծ կամ պոռնիկ կամ

1 ô զաղանայ S չիք կամ (կուրանայ) RXYZ ուրկանայ փխ. կուրանայ
2 A այղ q այլք r այլքն Hûeg վարք Y սուրբք hloru արժանի են (r է) L են փխ. է EFKLORXZWdimpst յաստիճանի c յաստիճանն IJ աշտիճանի S յաշտիճան f յաշտիճանին Ybhlor աստիճանի u աստիճան ûeq աստիճանին ó աստիճանին իւրոյ
3 I զեկեղեղեցի O եեկեղեցի Ulqr յեկեղեցի b եկեղեցի p յեկեղեցիս s զեկեղեցիս ô ետ Wt քառասուն p պարտ է փխ. արժան է b անաւրէնքն q անաւրէնք IJûeghlnou անաւրինաց ôbq մտեալ է ուխեակս (ô օթեակս) û մտեալ միայն և օթեակս
4 irt յօթեակս d յաւթեակս hn աւթեանս u աւթեակս t չիք ոչ û արարեալ փխ. առնէ m առնէ հրամանաւ եպիսկոպոսին քահանայն fl քահանայ KLMQRSTXYn և թէ (Y եթէ) ô և փխ. թէ t չիք թէ աւթեակս առնէ h օթեակ lou աւթեակ r յօթեակս n աւթեվանս û արարեալ իցէն փխ. առնէ
5 h սրբեսցին KLMQRSTXYZhiloru սրբեսցէ t չիք սրբեսցի
6 hq շաբաթ d կամ փխ. և b ի կիրակի dq կիրակի բացի AWûanorv-ից մնացած ձեռ-երը կիրակէէ n յարտաքոյ beg արտաքոյ եկեղեցոյ կալ d կեալ ó չիք կալ
7 bdefghqu եթէ CDEHbcefgkmpqsv անհնար beg լինի O և աջ յուսանցքում Wt քառասուն Ydhotu խորհրդոյ l խորհրդոց e խորհուրդ g խորհրդու I հաղորդւոյն փխ. խորհրդոյն r իշխեաց abdefghiklm opqstv կալ մի իշխեսցէ u կալ մի եթէ իշխեսցէ û կեալ Y մնալ փխ. կալ r չիք կալ
8 KLMQ և ապա ûbcdeghioqrtuv թէ. l թէ կրկնված է KLMOPQRSTVX ZWhipu յանդգնին ô անդգնին û յանդգնեսցի b անտքնի egloq անդգնի Yacdefghiklmnoprstuv նզովեալ լիցի (deilnoprt) եղիցի
9 r որ քահանայ OW քահանայն bgh loqru աշխարհական lo գործովք cd զբաղեալ (c զպաղեալ) է և ոչ eg զմպաղի փխ. զբաղի l չիք ոչ ôbe gq զա (hlou կալ) փխ. կայ Mûcd eghiklmopru զգուշ
10 d տաւնիցն Yacdfhikmoprstuv պաշտաման eglq պաշտաման ô պաշտմանց b պաշտպան փխ. պաշտամանց CIJOQVWciklmnop մարտիրոսն FGHKLMRSTXYZôûbdhrst uv մարտիրոսն P զմարտիրոսն eg մարտիրոսս q մարտիրոս E եղիցին
11 E չիք նա Yôû հեթանոս a հեթանոսս bt զհեթանոսս dfn զհեթանոսն eg հեթանոսս kmpqs զհեթանոսսն r զհեթանոս u հեթանոսի
12 Y քահանայութիւնն Iôd աստուծոյ q չիք է (և) LMQYZ չիք ի Uônps t ի (ô չիք ի) սատանայէ է
13 h չիք որ M ուրացնողն XYkp ուրացողն asv ուրացաւղն բացի h lou-ից մնացած ձեռ-երը ուրացողն befq արուագէտն l չիք կամ (անասնապիղծ) b անասնայպիղծն e անասնապիղծն Y և փխ. կամ (պոռնիկ) hlou չիք կամ պոռնիկ... կամ մարմնապղեծ՝ էջ 106 տող 1-ին ô և փխ կամ (արբեցող)

արբեցող կամ ընչասէր կամ մարմնազեղծ կամ արիւնահեղ կամ ագահ կամ անողորմ, եւ լինի քահանայ, այնպիսին ի հայրէ սատանայէ է. եւ եթէ չեն գիտակ նորա չար գործոցն, թէ որդի սատանայի է նա, մկրտեալն եւ պսակեալն ի նմանէ անմեղադրելի են՝ վասն չգիտելոյ զչարիսն, բայց ամենայն չարիք պատահեն նոցա։

ՃՂՋ (ՋԽԸ) ԻԳ. Իսկ որ յԱստուծոյ է, այս է՝ սուրբ, հեզ, խոնարհ, հանդարտ, աղաւթասէր, ողորմած, գթած, պարկեշտ, խաղաղարար, յամենայն չարեաց մեկնեալ՝ խորհել ի պատուիրանս Տեառն։ Արդ՝ արժան է եպիսկոպոսին հաւաստեաւ քննել զանարատն, զի միջնորդ է ընդ Աստուած եւ ընդ մարդիկ, եւ կապող եւ արձակող յերկինս եւ յերկրի. եւ զի մարդիկ յերեսս հային եւ պատուեն, իսկ Աստուած՝ ի սիրտն, զի զարատաւոր անսաունն ոչ ընկալաւ Աստուած ի հաճոյս իւր, ապա որչափ եւս առաւել զմարդ անարժան, զոր եւ հովիւ ոք ոչ ընդունի խա-

1 BDEGHamsv *արբեցաւղ* CFXYikp *արբեցօղ* Y *և* փխ. *կամ (ընչասէր)* ô չիք *կամ (ընչասէր)* d *ընչասէրն* ô չիք *կամ (մարմնազեղծ* IJ *մարմնազեղչ* u *զեղծ* փխ. *մարմնազեղծ* d *արիւնահեղն* Y *և* փխ. *կամ (ագահ)* ô չիք *կամ(ագահ)* r *յագահ*

2 Y *և* փխ. *կամ (անողորմ)* ou *և կամ (անողորմ)* CEYabcd *անողորմն* t չիք *և լինի* ô *քահանայն* t *այնպիսի քահանայն* b *ապա այնպիսին* OW *ի հօրէն* ûq չիք *է* I *զի* փխ. *(է) և*

3 OVWcd *թէ* begq *լինի* փխ. *չեն* Y *գիտ[ակ]* bq *գիտնաւոր* U *ի նորա* l *չարար* Hôb *չարագործոցն* hlou *գործոյն* n *գործւոցն* u *որդ[ի]* KMQRSTXZô *սատանայէ է* q *սատանայ է* begq *և* փխ. *նա* ô չիք *նա* d *մկրտեալ* g *մկրտեալքն*

4 ûl չիք *և* U *և պսակեալն* ձախ լուսանցքում d *պսակեալ* g *պսակեալքն* l չիք *պսակեալն* Y չիք *ի նմանէ* acdefgkmpqsv *անմեղադրելիք* b *մեղադրելիք* n *է* փխ. *են* ô *վասն զի* KLd *չի գիտնլոյ* Y *չգիտելոյն* û *չարիսն* l *զչարիս* t *զչարիսն նորա բայց*

5 eg *զամենայն* BCDEGHWtu *պատահէ* U *պատահենցեն* hio *պատեհէ* (l *պատեհ*) փխ. *պատահեն*

6 GQ *աստուծոյ* Whou չիք *է (այս)* eg չիք *(այս) է* bq *այս է որ* (q չիք *որ*) *սուրբ* (q *սուրբս*) *լինել հեզ* ô *խոնար* ô *հանդարդ* b *հանտարտ*

7 U *գթած* ձախ լուսանցքում û *պարգեշտ* H *խաղարար* d *խաղաղար* HSôq *ամենայն* b *ի յամենայն*

8 abcdefgkmpqsv *հեռացեալ* փխ. *մեկնեալ* d *խորհիլ* E *խորհեալ* l չիք *խորհել* b *տեառն աստուծոյ* a չիք *տեառն*

9 C *հաւաստեա* ուրիշներ ուղղել են *հաւաստեաւ* abcdefghiklmopqrstuv *քննել հաւաստեաւ* u *մի* փխ. *զի* d *առ* փխ. *ընդ (աստուած)* b չիք *ընդ (աստուած)*

10 b չիք *ընդ (մարդիկ)* G չիք *ընդ (մարդիկ)* ավելացրել են ուրիշներ Ycnr *մարդիկք* begloqu *մարդիք* k *մարդկան* ôûbknt չիք *և (կապող)* BCDHacdisv *կապաւղ* EFGXYkmpt *կապօղ* BDFGHacdmsv *արձաւկաւղ* CEXYikpt *արձակօղ* ISô *երկինս* Sôbd *երկրի* u *յերկիր*

11 Ycmn *մարդիկք* bdeghloqru *մարդիք* Dl *յերես* b *յերեսն* C *յերես* ուրեիշներ ուղղել են *յերեսս* GH *յերեա* փխ. *յերեսս* ô *զերեսս* l *հանին* փխ. *հային* Y չիք *պատուեն իսկ* cd *պատուեն զնա իսկ* l *աստուծասիրտ* փխ. *աստուած ի սիրտն* Jû *ի սիրտ* Y *ի սիրտս* L *ի սիրտս նոցա զի* t *զի որ*

12 Rbq *զարատաւորն* û *արատաւոր* Llort *անսաունսն* ûbdqv *անսաուն* ô *զանսաունն* hu *զանսաունսն* c *անսաունս* i *անազունսն* RXZ *և ոչ* bq չիք *ոչ* ip չիք *աստուած* û *ի հաճոյս իւր աստուած* hlou *ի հաճոյսն* F *որչաչ*

13 ôbdhqu *զմարդն* DEegi *զմարդկան արժան* GH *զմարդկան* Y *զի* փխ. *զոր* u չիք *և* Y *հօվիւ* lu *ոչ ոք* dg *ի խաչանց* bq *խառանց* փխ. *խաշանց*

շանց վասն չար համբաւուն, թող թէ միջնորդ ընդ Աստուած եւ ընդ մարդիկ։

ՋԾԷ (ՋԽԹ) ԻԴ. Այր խուլ կամ համր մի՛ իշխեսցէ կալ ի կարգի քահանայութեան, թէ ոք յանդգնի՝ եղիցի նզովեալ։

ՋԾԸ (ՋԾ) ԻԵ. Ամբարտաւանք եւ փառասէրք գրկեալ են ի կենացն յաւիտենից, զի զաստիս լաւ համարեցան, քան զԱստուծոյսն. զի որ ի կենդանութեան իւրում ոչ զղջացաւ եւ ապաշխարեաց եւ դարձաւ ի մեղաց իւրոց՝ յետ վախճանին ոչինչ է աւգուտ, որպէս մեծատանն։

ՋԾԹ (ՋԾԱ) ԻԶ. Թէ ծառայ անհնազանդ լինի տեառն կամ աղախին՝ մի՛ պահեսցէ ի տան իւրում, զի թէ հանդիպի մահ ի խրատուէն՝ մահապարտ է։

ՋԿ (ՋԾԲ) ԻԷ. Որդիք որ ոչ հնազանդին ծնաւղաց իւրեանց՝ որ ինչ հասանէ յընչիցն տացեն սիրով եւ նստուսցեն ուրոյն, զուցէ չար հանդիպի. եւ որ կանայս առնեն՝ նոյնպէս արասցեն, զի այն է հաճոյ Աստուծոյ, զի եւ Պաւղոս զնոյն ասէ։*

ՋԿԱ (ՋԾԳ) ԻԸ. Քահանայ որ լուծեալ է ի կարգէն վասն չար գործոց՝ զմկրտելն եւ զպսակելն ի նմանէ պարտ է այլ նորոգել։

* Հմմտ. Եփես. Ե, 31

1 Un *չարահամբաւոյն* d չիք *չար* Yô ûabcdfhiklmopqrstuv *համբաւոյն* d *թէ թող* ô *միջնորդն*
2 GYcnr *մարդիկք* begiq *մարդկան* hl ou *մարդիք*
3 hu *կոյր* (l *որ*) փխ. *այր* ûb *և* փխ. *կամ* Y *իշխեսցին* k *յիշխեսցէ* l *յիշեսցէ* փխ. *իշխեսցէ* ô *գալ* փխ. *կալ* Y *ի կարգս* b *ի կարգ* JY *քահանայութեանն*
4 nt *եթէ* KLMQRSTYô *և թէ* ô *անդգնի* b *յանադնի* eg *անդգնի* q *անաքնի* G *եղիցին* Mq չիք *եղիցի* IJKLQRSTXYZôûbdeghilou *նզովեալ եղիցի* (Y *լիցի*) M *նզովեսցի* q *նզով[եսցի?]*
5 lo *անբարտաւանք* Hc *զրկեալք* bcq չիք *են* eg չիք *ի* Fcq *ի կենաց* r *ի փառացն* փխ. *ի կենացն*
6 t չիք *զի* d *զաստի* p *զաստին* ô *աստէնս* b *զայսղիս* X *զայստիս* BCDEGHûacefghklmoqstu *զաստիս* ô *համար[ե]ցան* X ուրիշներ ուղղել են *համարեցին* eg *զաստուծոյն* bq չիք *զի*, *զոր* E *մի* փխ. *որ* d չիք *որ* Yacmpsv *ի կենդանութեանն*
7 Vôq *և ոչ ապաշխարեաց* IJVôû *և ոչ դարձաւ* ir *ի* (i չիք *ի*) *մեղացն* r *իւրոցն* I չիք *իւրոց*
8 b *և յետ* FIJMQSTbeghimnqru *վաղճանին* dlo *վաղջանին* t *վախջանին* q *աւգուտ է* ô *մեծատունն* kmps *մեծատան*
9 hl *եթէ* Y *ախադին* b *աղախինն* bn *պահեսցի* hlou *պահեսցեն*
10 b չիք *ի* (*տան*) u չիք *ի տան* lou *մի* փխ. *զի* i *հանդիպին* l չիք (*մահ*) *ի* Ht *ի խրատուէ* բացի av-ից մնացած ձեռերը *ի խրատուէն*
11 irt *թէ* (t *եթէ*) *որդիք* b *մարդիք* փխ. *որդիք* Y *որք* t չիք *որ* G *հնազանդի* BCDEFGIJKLMQRSTY ZWôûfipt *ծնողաց* Gôbdehlnu *իւրոց*
12 IJô *ընչիցն* BCDEFGHafhkmsv *յնչիցն* û *ընչիցս* efhq *տայցեն* hil ortu *տացեն նմա սիրով* W *նստուցանիցէն* t *նստուցանեն* e *նստոյցեն* g *նստուցեն* b չիք *նստուսցեն ուրոյն* efg *սիրոյն* (q *սիրով*) փխ. *ուրոյն* beg *զուցէ* n *չարին հանդիպին* ô *հանդիպեսցի* b *և որ կան և որ կանայս* փխ. *և որ կանայս*
13 Uct *կանայս* befgq չիք *նոյնպէս արասցեն* ô *հաճոյն* d *հաճոյն* u չիք *աստուծոյ* t *որպէս* փխ. *զի* (*և*) ôb չիք *զի* (*և*) ô *զև* hou չիք *և* B DGH *և ոչ պաւղոս* (G *պօղոս*)
14 IJRSTYZ *պողոս* b *զպօղոս* û *և նոյն պօղոս* c *զնոյնս* i *զայն* փխ. *զնոյն* t չիք *զնոյն* u *ասեն*
15 q չիք *է* hlou *ի կարգէ* ô *ի դարգէն*, *չարագործոց* dt *գործոցն* hu *գործոյ* S *գորգոց* փխ. *գործոց* Y *զմկրտելսն*
16 K *պարտ է ի նմանէ* abcdefgkmpq sv չիք *պարտ է* o չիք *է* u չիք *այլ*

ՋԿԲ (ՋՃԴ) ԻԹ. Թէ ուրկանայցէ այր կամ կին՝ չէ արժան թողուլ ի բաց. եւ եթէ դեւ ունի՝ նոյնպէս, այլ սրբութեամբ ունել զնա, եւ այն է հաճոյ Աստուծոյ. ապա եթէ թողու՝ մի՛ իշխեսցէ ամուսնանալ մինչ կենդանի իցէ զրկեալն եւ ամ յամէ ինչս տալ նմա, զի զոր Աստուած զուգեաց մարդ՝ մի՛ մեկնեսցէ, զի մի մարմին են. եւ եթէ ոք ամուսնասցի՝ շուն կոչեսցի։

ՋԿԳ (ՋՃԵ) Լ. Ուխտաւոր մի՛ ճանապարհ ունիցի ի մարմնաւոր կանայս վասն սիրոյ եւ մի՛ տեսցէ զպսակեալս եւ մի՛ ինքն դիցէ պսակ կամ առնիցէ մկրտութիւն կամ ուրէնս տալ կանանց, այլ ի մտանել արեգականն երթալ ի տեղիս իւրեանց. եւ եթէ յանդգնին՝ նզովեալ եղիցին ի Քրիստոսէ։

ՋԿԴ (ՋՃԶ) ԼԱ. Զշաբաթ եւ զկիւրակէ եւ զՊենտակոստէ մի՛ ոք իշխեսցէ ընդ պահաւք արկանել, բայց զայսահարսն։ Եւ որ յառաջ քան զՅայտնութիւնն ծնունդ առնէ՝ նզովեալ լիցի։

ՋԿԵ (ՋՃԷ) ԼԲ.. Թէ երէց կամ սարկաւագ բորոտի կամ ուրկանայ՝ միայն ա-

1 bclu *եթէ* q *ուրկանասցէ* bq *այրն* b *կինն* OW *ոչ է* bq *թէ* փխ. *չէ* Ihlou *արժանի* ô *չէ* *ար թողուլ* *արժան* b *արժան է* t *ի բաց զմի-մեանս և եթէ*

2 biq *թէ* o *դ[ե]վ* n *ունին* b *նա* փխ. *նոյնպէս* AB *այդ* ô *ունիլ* F *ըն-դունել* փխ. *ունել* n *այս է* p *հա-ճոյ լինել* փխ. *այն է* *հաճոյ* û *հաճոյ է* t *հաճոյ առաջի աստուծոյ*

3 abcdefgkmpqsv *թէ* ô *թողուլ* ô *իշխես* r չիք *ամուսնանալ* Ldru *մինչև* eg *կենդանին*

4 befgq *է* փխ. *իցէ* 1 *զրկեալ* GH *կամ* փխ. *ամ* MQhnou *յամ* *ամէ* (Mho *յամէ*) ô *ամ* *ամէ* d *յամէ* *ամ* i *ամենայն* (l *յամենայն*) փխ. *ամ* b *յամենայնէ* փխ. *ամ յամէ* ô *զինչս* q *ինչ* ô *տացէ* q *ստանալ* փխ. *տալ* t *նմա* *առ ի շատանալ զի զոր*

5 Zô չիք *մի* (*մարմին*) abkmps *նոքա* փխ. *են* cdefgqv *են նոքա և* ûbcit *թէ* cd չիք *ոք* Y *ամուսնանայ* r *ամուսնասցի թողելոյն շուն*

6 Sô *կոչեսցէ* b *շուն կոչեսցի այն-պիսին*

7 r *յուխտաւոր* û *մի ունիցի ի ճա-նապարհի* ô *ճանապար* p *առ* փխ. *ի* Yûb չիք *ի* ô *ի մարմնաւոր* û *մարմնաւորականաց*

8 Môbefgilqrt *զպսակեալն* KLMQRS TXYZô *և մի* փխ. *կամ*, *առնիցեն* d *մկրտութիւն առնիցէ*

9 K *մկրտութիւնն* hlou *և* փխ. *կամ* (*ուրէնս*) û *օրէն* ô *դալ* փխ. *տալ* B *այդ* BEFû *արեգական* r *արեգա-կն* Un *երթան* բացի LMVYZûabdh ilmopstuv-ից մնացած ձեռ-երը *երթեալ*

10 ûb *ի տեղի* q *ի տեղին* Y չիք *և* ôû lt *թէ* MQeg *անգգնին* q *անտգնին* Y *յանդգին* b *յանդքնի* û *յանդգ-նին առնել նզովեալ* Qôb *եղիցի* M *նզովել* W *նզովեսցին* Jûacfikmqrs tv *լիցին* e *լիցի* MW չիք *եղիցին* Y չիք (*եղիցին*) *ի* ôûcd չիք *ի քրիստոսէ*

11 o *ի շաբաթ* O *և զի կիրակէ* d *զկի-րակէն* բացի AUûafnorv-ից մնա-ցած ձեռ-երը *զկիրակէ* b *և* (*ըզ-պենտ.*) կրկնված է I *զպենտակո-դէն* Pefm *զպէնդակոստէն* Wû *զպէնդէկոստէն* q *պենտակոստէն* t *զպէնտէկոստէ* hu *զպենդակոստէ* B CDEFGH *մի ոք իշխեսցէ ընդ պահաւք արկանել և զպենտակոս-տեն* (F *զպենդակոստէն* H *զպէ-տակոստէն*) բացի ilor-ից մնացած ձեռ-երը *զպենտակոստէն* eg չիք *ոք* q չիք *ընդ*

12 aefqv *պահովք* kmps *անցուցանել* փխ. *արկանել* U *զայսահարս* û *այսահարսն* kmps *և որ*-ից առաջ-ձին ճողված FIMQSVXWôûb *զյա-յտնութիւն* I *այտնութիւն* d *զյա-յտն* փխ. *զյայտնութիւնն*

13 hu *առնել* ilqt *առնեն* CGKUben *եղիցի* hlortu *լիցին*

14 bcq *եթէ* t չիք *թէ* û *թէ* փխ. *կամ* (*սարկաւագ*) S *ուրանայ* փխ. *ուրկանայ* t *եթէ բորոտի* GIJVûcd *առանձին*

առանձինն յաղաւթս կացցէ, առանց խորհրդոյ. եւ եթէ վախճանի՝ պատուով թաղեսցեն։

Եւ սիւնական թէ վախճանի՝ մատուսցէ քահանայն պատարագ, ելցէ ի վեր եւ տացէ հաղորդ եւ արասցէ զյիշատակ նորա ի նմին աւուր, զի այն է արժանն։

ՋԿԶ (ՋԾԸ) ԼԳ. Որ մոնողոնութիւն խոստանայ եւ կին առնէ, ուրացող է, նոյնպէս եւ քահանայն։

ՋԿԷ (ՋԾԹ) ԼԴ. Որ զգիսն կողոպտեն եւ ի տեղին ունին, արիւն նորա ի գլուխ նորա եղիցի։

ՋԿԸ (ՋԿ) ԼԵ. Սերմներթութիւնք ի քուն՝ է՛ որ խոտելի է եւ է՛ որ անմեղադրելի է. զի թէ ի մտի դնէ պոռնկել ընդ ումեք եւ կամ մաքառին ընդ իւրեանց մարմինս եւ ապա ընդ քուն անցանէ՝ համարեալ է նմա ընդ պոռնկին։ Ապա եթէ յանհոգս առնի եւ անցանէ՝ առանց պատժոց է, զի սովորութիւն է մարմնոյ եւ հարկ է անցանել։

ՋԿԹ (ՋԿԱ) ԼԶ. Որ ընդ կանայս ուրկացեալս շնայ՝ որպէս ընդ անասնոյ

1 IJôûcegp *աղօթս* n *կայցէ* d *կացցեն* b *յաղաւթս մատուցանէ և կացցէ* begq *խորհրդոց* IJMQSTdegi mnqr *վաղճանի* or *վաղջանի* t *վախջանի* b *վաղճանի մատուսցէ քահանայն պատարագ և պատուով թաղեսցեն զնա* փխ. *վախճանի… թաղեսցեն* ô *պատուով*

2 ô *թաղեսցի* R *թաղեհցեն* Zl չիք *պատուով* Zl չիք *թաղեսցեն… թէ վախճանի՝* տող 3-րդ

3 kmps *և սիւնական*-ից առանձին հոդված EIJMQSTdegimnoqu *վաղճանի* t *վախջանի* ô *վախճանեսցի* Vb *մատուսցեն* C *մատուցէ* ուրիշների ուղղել են *մատուսցէ* p *մատուցէ* egq *քահանային* f *քահանայնն* h *քահանայ* b չիք *քահանայն* G *պատարագ քահանայն* W *պատարագ* կրկնված է 1 չիք *պատարագ* M *և ելցէ*

4 b *հատցէ* փխ. *տացէ* IJû *հաղորդս* l *զիշատակ* d *նորին* փխ. *նորա* c *աւոր*

5 F *այն է արժանն է* ûegn *արժան*

6 W *մոնողութիւն* ûor *մոնողնութիւն* t *զմոնողոնութիւն* h *խոստանայն* b *առցէ* CFGXYc *ուրացօղ* BDEH aksv *ուրացաւղ* hu *յուրացող* R *նոյն* փխ. *նոյնպէս*

7 բացի BCDEFGHKLûbefghiloqu-ից մնացած ձեռ-երը *քահանայ*

8 Wbefgq *զգիս* û *զիսն* R *կող[ոպ]տեն* HY չիք *ի* Y *զտեղիսն* û *ի տեղ* ô *ի դեղն* փխ. *ի տեղին* բացի abcde fghiklmopqsu-ից մնացած ձեռ-երը *տեղն* Y *նոցա* փխ. *նորա*

9 bq չիք *նորա (եղիցի)* Zbegir *եղիցին* p չիք *եղիցի*

10 H *սերմներթութիւն* W *սերմն երթութիք* bct *ի քունն* bq *թէ* փխ. *է (որ խոտելի)* Z չիք *է (և)* d չիք *և է որ անմեղադրելի է*

11 ABCDEFGHIJOPVYcdg չիք *(անմեղադրելի) է* CDEFGHn *եթէ* d չիք *թէ* ô *ընդ* փխ. *ի* Y *ի մտին* b *թէ որ ի մտի* Yhotu *պոռնկիլ* ô *պոռնկիլն* begq չիք *և* ô *թէ* (k *ընդ*) փխ. *կամ* hilu *մաքառի*

12 ôt *մարմինս իւրեանց* Un *մարմինն* d *մարմինս համարեալ է նմա անդ պոռնկլին և ապայ ընդ քուն անցանէ* ûchilortuv *քունն* R *անգանէ* փխ. *անցանէ* û *համարելի է* b *համար* փխ. *համարեալ* befg *լիցի* (q *լիցին*) փխ. *է* Un չիք *է* Lû *պոռնիկս* W *պոռնիկին* ô *պոռնկիլն*

13 abcdefghkmopqstuv *թէ* begq *անհոգ* IJMRSXYZWôûhiklnortu *անհոգս* KLMQRTXYZôbegq *առնէ* ô չիք *և անցանէ* Uûc *անցանի* ûeg *պատժոյ է* 1 *պատժեսցէ* X *սովորութենէ*

14 Xhu չիք *է (մարմնոյ)* û *մարմնոց* a cdhiklmoprstuv *մարմնոյն* H չիք *և* t *ի հարկէ* U *հարս է* փխ. *հարկ է* befgq չիք *հարկ է* Hbefgq *անցանէ*

15 b *ուրկացեալսն* d *ուրացեալս* փխ. *ուրկացեալս* begq *շնան* ilortu *շնայց* BCDUhn *անասնոց է* 1 *անասուն է*

է, նոյնպէս որ ընդ արս ուրուկս շնայ՝ որպէս ընդ մեռելոյ շնայ, նոյնպէս եւ ընդ մարմնազեղծս եւ ընդ այսահարս։

ՋՀ (ՋԿԲ) Լէ. Եթէ ոք պոռնկի ճարտարութեամբ առն՝ համարեսցի որպէս այն, որ զմանկունսն սպանանեն. եւ ապաշխարութիւն նոյն եղիցի, զի արիւնահեղ է։

ՋՀԱ (ՋԿԳ) ԼԸ. Եթէ ոք անարժանութեամբ յաւրէնս մատչի՝ հանդիպի նոցա այսահարութիւն, գողութիւն, պիսակութիւն, մուրացութիւն, աղքատութիւն. պատահարք ամենայն չարեաց հանդիպին իւրեանց եւ որդւոց իւրեանց եւ որպէս հուր կիզու զամենայն ինչս իւրեանց։

ՋՀԲ (ՋԿԴ) ԼԹ. Վասն այնոցիկ որ զանձինս իւրեանց նուիրեցին Աստուծոյ եւ շնան եւ կին առնեն եւ արանց լինին՝ է ամ ապաշխարեսցեն եւ բազում տրաւք աղքատաց արժանի լիցին աւրհնաց։

ՋՀԳ (ՋԿԵ) Խ. Կին որ առանց ընկերի ի ճանապարհ երթայ եւ ի պղծութիւն

1 G չիք նոյնպէս որ ընդ արս ուրուկս շնայ abeghiklmoqrstuv և որ FH չիք որ d այր BC չիք ուրուկս շնայ որպէս ընդ մեռելոյ շնայ ավելացրել են ուրիշներ ձախ լուսանցքում X ուրուկ bq ուրկուն efg ուրկունս n ուրկացեալս (u ուրակս) փխ. ուրուկս û որպէս թէ ընդ efgq չիք (որպէս) ընդ dhilortu չիք որպէս ընդ մեռելոյ շնայ b է փխ. շնայ f շնանա

2 v չիք (նոյնպէս) և Un (նոյնպէս) և որ ընդ Yq չիք ընդ (մարմնազեղծս) H մարմնաեղծս ô մա[ր]մնազեղծս շնայ և ընդ hu մարմնոյ զեղծ (u զեղծս) q զմարմնազեղծս, ահաահարս

3 V թէ Jû չիք որ i պոռըն[կ]ի n առն սերմն զսերմն հարկանէ համարեսցի bq չիք այն

4 û որպէս որ զմանկունս bq չիք որ Y որք Ybchklmopsu զմանկունս drt զմանուկսն D զմանկունսն e g սպանանէ il սպանեն e ապաշխարութիւն Ucioru նոցա փխ. նոյն h արիւնահեղն befgq չիք զի արիւնահեղ

5 lou են փխ. է bethgq չիք է

6 D արժանութեամբ ուրիշներ ուղղել են անարժանութեամբ G անարժան ûr օրէնս hlou աւրէնս q յաւրէնսն ô հանդիպեսցի k չիք նոցա

7 k չիք այսահարութիւն գողութիւն J այսահարութիւն ô յայսահարութիւն abcdefgmpqsv այսահարութիւնք LR գաւղութիւն M գօթութիւն STXô գօղութիւն c գողութիւնք d գոթութիւնք l գոթութիւն G գողութիւն ուրիշներ ուղղել են գոթութիւն cd պիսակութիւնք M չիք պիսակութիւն c մուրացութիւնք BCDEGH չիք մուրացութիւն c աղքատութիւնք

8 û չարիք lt հանդիպի BE որդւոցն W չիք իւրեանց (և որդւոց) CDF GH որդոցն IJKLMOQRSTVWôbc deghilopqru որդոց Y չիք և որդւոց իւրեանց

9 û զի փխ. և (որպէս) b չիք և (որպէս) d և հուր կիզու որպէս BCD FGH չիք և որպէս... ինչս իւրեանց Y նոցա (d իւր) փխ. իւրեանց ûq չիք իւրեանց

10 Gcd այնորիկ r այսոցիկ IJûegt որք ô աստուծոյ փխ. իւրեանց K չիք իւրեանց KLMZi նըւիրեցին Ob յաստուծոյ ô չիք և

11 ûd նշան փխ. շնան H չիք և (կին) ô առնուն KPQSTZ առանց (ô արան u ուրանց) փխ. արանց ô լին[ին?] W եօթն F ե փխ. է H չիք ամ b ապաշխարեն eg չիք բազում

12 û տրոց bghlm տնանկաց (e տնանդաց) փխ. աղքատաց He արժան Mbd լինիցին u լինին egmq լիցի IKLZ յաւրինաց MQSTX յօրինաց e օրհնացն bq աւրհնացն աստուծոյ

13 bq կինն dg ընկեր ô ի ճանապար c չիք ի (ճանապարհ) ավելացրել են ուրիշներ FGIJQVYûbeiqrt չիք ի ճանապարհ) d երդայ t զընայ փխ. երթայ bq չիք և e ի աղծութիւն cd ի պղծութիւն անաւրինաց անկանի

անկանի՝ Գ ամ ապաշխարեսցէ եւ որաւք անանկաց արժանի լիցի աւ-րինաց։

ՁՀԴ (ՁԿԶ) ԽԱ. Կին որ յանաստն մատչի պղծիլ ի նմանէ՝ կցորդ է նա անաս-նաղանցի։

ՁՀԵ (ՁԿԷ) ԽԲ. Կին որ գիտիցէ զչարիս առն իւրոյ եւ ծածկիցէ եւ պղծել տայ զսուրբ անկողինսն՝ Ե ամ ապաշխարեսցէ, նոյնպէս եւ այրն եւ այլ գի-տակք չարեաց։

ՁՀԶ (ՁԿԸ) ԽԳ. Ծնաւղք եթէ զիւրեանց զաւակաց պղծութիւն տեսանեն եւ ծածկեն վասն ամաւթոյ եւ վասն աւգտի անձանց, չարիք նոցա ի գլուխ նոցա եղիցին եւ Է ամ ապաշխարեսցեն, բայց վարդապետն իշխան լի-ցի կարճել զկարգն։

ՁՀԷ (ՁԿԹ) ԽԴ. Թէ ոք ներքինի իցէ կամ մարմնազեղծ եւ կեղծաւորութեամբ կին առնէ եւ կնոջն հասեալ ի վերայ գործոյն՝ իշխան է կալ եւ քակել.

1 W երեք g չիք և (որաւք) G անա-կաց ac անանգաց eg աղքատաց փխ. անանկաց, և ապա արժան (g արժանի) լիցի օրինացն ôkp լիցին q լինիցին dq աւրինացն IMSTX յօրինաց JKLRZ յաւրինաց b աւր-ինացն աստուծոյ

3 bq կինն IJMQSôûhlou անասուն h չիք մատչի պղծիլ բացի FXbcdegn qrt-ից մնացած ձեռ-երը պղծել ô պղծեղին, չիք ի ps են փխ. է hik lmprtuv չիք նա ô անաս[նա]ղան-ցի û անասնապղծի i անասնա-ղարդի

5 b կինն rt գիտէ begq իւրում abde fghiklmopqrstuv ծածկէ Y ծածկել տայ փխ. ծածկիցէ ct չիք և (պղ-ծել) Y պղծէ փխ. պղծել տայ

6 û սուրբ IJKLMQSTXZôkmps յան-կողինսն Pû անկողինս Yd յան-կողինս l անկողինք t անկողինն W հինգ b է փխ. Ե, ապաշխարեցէ egq ապաշխարէ kmps ապաշխա-րեսցեն b սոյնպէս Y չիք նոյնպէս h այրն գիտացէ և այլ r այլք k mps որոց (Y որ) փխ. այլ cv չիք և (v ունի և) այլ d թէ գիտէ զչար կնոջ փխ. և այլ գիտակք չարեաց Y գիտենն ôbceglr գիտակ

7 ôabcefghiklmoqv չարեացն Y չիք չարեաց

C ծնաւղ ուրիշներից ուղղված ծնաւղք DH ծնաւղ b ծնաւղքն u զծնաւղք JWû ծնողք acdhiklmosuv թէ r որք (t որ) փխ. եթէ GYû իւրեանց LMQRSTXôabcefgkmpqs

v զաւակացն Ohioru պղծութիւնն ôbq զպղծութիւն et զպղծութիւնն g զպղծութիւնսն kmps պղծու-թիւնսն F տե[ս]անեն kmps չիք տեսանեն և

9 J ամօթոյն LRZ յամաւթոյ STXY յամօթոյ ô ամօթի û ամոթոյն h ամոթու oq ամաւթու u ամօթու ô կամ փխ. և (վասն) q չիք և (վասն) Yc չիք վասն (աւգտի) dfo աւկտի i օկտի q անձանցն ô անձանձ G ազանց (g իւրեանց) փխ. անձանց hou [անձ]անց Mb ի գլուխ

10 b իւրեանց փխ. նոցա q չիք նոցա W եղիցի acdefghiklmopqrstuv չիք եղիցին Q չիք և W եօթն Gv և փխ. է u չիք ամ v ապաշ-խարիցեն ATZq ապաշխարեցեն ûl վարդապետ d վարդապետն և սուրբ հայրապետն իշխան

11 C կարճ ուրիշներ ուղղել են կար-ճել DGH կարճ begq կարճելոյ û զկարգն կարճել d զկարգ g զժամն փխ. զկարգն

12 Yúbcl եթէ I որ փխ. ոք Ydu ներ-քենի Labcdefgkmpqsv և փխ. կամ ou զկեղծաւորութեամբ

13 bfq առնիցէ eg առցէ it առնու M կնուջս SZ կնւոջն û կնոջ befgq ի վերա հասեալ Y և իշխան է ô չիք է ûd կեալ hilotu կինն փխ. կալ և r չիք կալ և X չիք և m կաքել

եթէ քակի՝ ո՛ւմ կամի առն լիցի, եւ զկէս ընչից նորա առցեն եւ վասն պսակին տուգան տացէ յեկեղեցին, Գ ամ ապաշխարեսցէ։

ՁՀԸ (ՁՀ) խԵ. Թէ ոք ննջէ ընդ զոքանչի կ՛ամ ընդ քեռ կնոջ իւրոյ, առաջին վարդապետքն ԺԵ ամ եդին, բայց վասն մարդասիրութեան է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Բ ամ մտեալ յեկեղեցին ելցէ ընդ ապաշխարողս, տրաւք եւ բազում ողորմածութեամբ արժանի լիցի յետին Թոշակին։

ՁՀԹ (ՁՀԱ) խԶ. Այր եթէ ննջիցէ ընդ կնոջ իւրում արուագիտութեամբ, ըստ առաքելոյն որ ասէ. «Թողեալ զպէտս բնականս, բորբոքեցան ի պէտս անբնականս»*, թէ ի զղջումն եկեսցէ՝ ԺԵ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Ե ամ ընդ ձեռամբ, տրաւք տնանկաց եւ արտասուաւք, թէ լիցի յետին

* Հռոմ. Ա, 26

1 UYacfhiklmnopqrsu և թէ (Yp եթէ) bq թէ t չիք եթէ քակի bq մաքի (k կամի) փխ. քակի t և յորում փխ. ում dn ում և t կամիցի F առնին փխ. առն լիցի t լինել C կէս ուրիշների ուղղել են զկէս DG Hbe կէս Ybd ընչիցն ô առց[են] HY չիք և (վասն) 1 չիք վասն

2 Y պսակի Wûbefgkmnpqs տուգանս d տուգանք h տոգան aefgkmpsv տայցեն bcdhiloqrtu տացեն KQR STXYZ եկեղեցին LM զեկեղեցին ô չիք յեկեղեցին LMQRSTXYZôac degkmpst և զ W երեք ô ապաշխարեսցի b ապաշխարեսցն or ապաշխարէ s ապաշխարեցէ u ապաշխարէն v ապաշխարիցէ բացի acdefghiklmopqt-ից մնացած ձեռ-երը ապաշխարեսցեն

3 Ybcdlru եթէ û ննջի befgq ննջեսցէ ôl չիք ընդ (զոքանչի) r ննջէ հետ ընդ զոքանչին uôq զոքանջի h զոգանչի i զոքընջի 1 զաքանչի os զոգանջի ô առաջի begq յառաջին

4 ûl վարդապետք W տասն և հինգ 1 չիք ամ Gabcefgkmqrsv մարդասիրութեանն W եօթն v ե փխ. է

5 բացի AGIJOPUVWdilnoq-ից մնացած ձեռ-երում ունկնդիրսն G կացեն բացի QYûl-ից մնացած ձեռ-երը կացցեն giot կայցեն W երկու LRSTXYôop եկեղեցին eg և ելցեն G ապաշխարօղօ X ապաշխարօղսն Ykp ապաշխարօղս amsv ապաշխարաւղս c ապաշխարաւղսն ô ընդ ապաշխարօղսն ելցէ բացի Cb dfhiloqrtu-ից մնացած ձեռ-երը ապաշխարողսն

6 ABCDEFGHIJKLMPSTZ տրովք n տրովք տնանկաց և բազում abcde fgkmpqsv և ողորմածութեամբ բազմաւ (d բազումս) hlu ողորմութեամբ Y արժան Uôdelnou լիցին Q յետի ô վերջին փխ. յետին Yg թօշակին bdq թաւշակին

7 U յայր r ննջեսցի befghiloqtu ննջեսցէ X կնոջն ir իւրոյ A արուագիտութեամբ-ի գիտութեամբ հատվածը աջ լուսանցքում B C արուագիտութեամբ

8 ô առաքելոցն r թողուլ bq պէտս û բնական Ծ բաւական (h բաւականս u բանականս) փխ. բնականս XY չիք բնականս բորբոքեցան ի պէտս I բորբոքեցան ի պէտս յանբնականս ձախ լուսանցքում R չիք բորբոքեցան ի պէտս անբնականս JUôû չիք ի (պէտս) ô զպէտս

9 E անբնական V յանբնականս D բնական (bu անբանական) փխ. անբնականս CG բնականս ուրիշներ ուղղել են անբնականս IJû և թէ ô եթէ bq չիք թէ Ō զի փխ. ի Wbegq չիք ի b ըրզձումն փխ. զզջումն Yeg եկեսցեն W տասն և հինգ KLMQRTXZôûceghu ունկնդիրսն a ունկնդիրսս d ապաշխարեսցէ փխ. ունկնդիրս կացցէ Un կացցեն û և ե W հինգ bfgq է փխ. ե

10 H չիք ամ ô տրօքն p չիք տրաւք... արտասուաւք H տնակաց abcdefg hiklmoqrstuv չիք տնանկաց ô արտասօք û արտասուօք ô չիք թէ G թէ յետին թոշակին արժանի լիցի OVYWbiq լիցին ô եղիցին F յետի

թոշակին արժանի. բայց վարդապետն հայելով ի վարսն՝ իշխան լիցի կարճել զպատիժն։ Նոյն կանոն եւ կնոջն եղիցի։

ՋՋ (ՋՀԲ) ԽԷ. Կին եթէ շնացաւ ընդ առն անաւրինի յիւր կամաց եւ զղջացաւ՝ Է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Գ ամ ընդ ապաշխարողս մտցէ եւ ելցէ յեկեղեցին, բազում տրաւք եւ ողորմութեամբ հաղորդեսցի աւրհնաց. բայց վարդապետն հայելով ի վարսն՝ զյորդորումն սիրոյ մի՛ արգելցէ, իշխան է կարճել զժամանակն։

ՋՁԱ (ՋՀԳ) ԽԸ. Կին եթէ շնացաւ ընդ եղբաւր առն իւրում, թէ ի զղջումն եկեսցէ՝ Է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Գ ամ ընդ ապաշխարողս մտցէ եւ ելցէ յեկեղեցին, բազում տրաւք եւ ողորմութեամբ հաղորդեսցի աւրհնաց. բայց վարդապետն զսէր մի՛ արգելցէ։

ՋՁԲ (ՋՀԴ) ԽԹ. Թէ ոք շնայ ընդ խորթու կամ ընդ մերձաւորի արեան իւրում եւ ի զղջումն եկեսցէ՝ Ե ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Գ՝ առ դրանն, Բ՝ ընդ ապաշխարողս մտցէ եւ ելցէ յեկեղեցին, տրաւք տնանկաց հաղորդեսցի աւրհնաց։

1 LSbdq թաւշակին TYZeg թօշակին n վարդապետին ôû ի վարս bq ի նա ապա վասն փխ. ի վարսն eg չիք ի վարսն
2 BCDEGHк զպատիժսն eg զկարգն փխ. զպատիժն b կանոնք A կնոջ ձախ լուսանցքում ավելացված է ն՝ կնոջն BCDEFGHKLMOPQRSTU VXZWûhlnu կնոջ d եղիցի ô չիք եղիցի
3 bq կինն Y չիք ընդ առն B անաւ[րէն?] DGH անաւրէն C անօրէն ուրիշներ ավելացրել են ի անօրէնի q յանաւրինի eg յիւրում bq չիք յիւր IJKLMQRSTUVXYZôûnt իւր bq չիք կամաց c կամացն dt կամաւ eg կամուն g չիք և n չիք և զղջացաւ
3—4 Y զղջացացաւ է ամ ապաշխարեսցէ և Գ ամ ընդ ունկնդիրսն կացէ և ապա մտցէ
4 W եօթն Ubefgnq ե փխ. է u չիք (է) ամ Q չիք ընդ ունկնդիրս կացցէ դ ամ A ի ունկնդիրս ն-ն ավելացված է ձախ լուսանցքում JKLMOPRSTVXZôûcdefghlu ունկնդիրսն Ur կացցեն û և գ W երեք BEamsv ապաշխարաւղս CD GHXkp ապաշխարօղս egq ապաշխարողսն KLMQRSTUXYZô եկեղեցին t յեկեղեցի
5 h չիք և eg օրհնացն fg աւրհնացն b աւրհնացն աստուծոյ
6 r եպիսկոպոսն փխ. վարդապետն b eg չիք ի, զվարսն a ի վարս ô զյորդորում û յորդորումն dps զորդորումն b և զորդորումն abcd fhikmopqrsuv սիրոյն l սիրուն
7 û ժամանակն
8 bq կինն ûhilou (կին) թէ cd շնայ b եղբաւրն r առն եղբօր û չիք ի d զղջացի փխ. ի զղջումն եկեսցէ
9 W եօթն BCDEFGHYôûcdghnu ունկնդիրսն f ունկնգիրս W երեք û և գ c չիք ամ BEamsv ապաշխարաւղս CDGHXYkp ապաշխարօղս ghloru ապաշխարողսն ir կացցէ փխ. մտցէ
10 YZô եկեղեցին t յեկեղեցի eg տրօք տնանգաց և ողորմածութեամբ և ապա հաղորդըսցի J ողորմածութեամբ abdmqs աւրհնացն kpv օրհնացն eg չիք աւրհնաց
11 bq չիք բայց a վարդապետ û սէր bcefghilortuv զսէրն ôkmps մի արգելցէ զսէր
12 clr եթէ bq որ փխ. ոք e ոք որ շնայ Y շնացաւ cd խորդոյ egm խորդու Y և կամ ô և փխ. կամ CG իւրումն bcdefghq իւրոյ
13 beg չիք և Eacdkmpsv է փխ. ե W հինգ c չիք ամ Ycdghirt ունկնդիրսն ô օնկնդիրսն Ygo կացէ W երեք ackpsv չիք գ m չիք գ տեղը բաց է թողնված d չիք գ առ դրանն LXY գ ամ առ BCDEFGHWûgq դրան W երկու Y և բ ամ û և բ d բ ամ HY չիք (բ) ընդ
14 BDEakmsv ապաշխարաւղս CFGH Xp ապաշխարօղս cg ապաշխարողսն Y չիք ապաշխարողս KLMQR STXYZ եկեղեցի ôou եկեղեցին բացի abcdefghiklpqrstv-ից մնացած ձեռ.-երը յեկեղեցի cd և տրաւք acg տնանգաց d և ողորմութեամբ փխ. տնանկաց b ապա հաղորդեսցի
15 bef աւրհնացն g օրհնացն q աւրհնաւք d չիք աւրհնաց

ՋԶԳ (ՋՀԵ) Ծ. Կուսան թէ պոռնկեցաւ ընդ արամբոյն՝ ահա պղծեաց զամենայն տունն եւ զբարկութիւնն Աստուծոյ շարժեաց ի վերայ երկրի. թէ ի զղջումն եկեսցէ եւ թողցէ զչար գործսն՝ Ե ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Գ՝ առ դրանն, Բ՝ ընդ ձեռամբ մտցէ եւ ելցէ յեկեղեցին ընդ ապաշխարողս, տրաւք անանկաց հաղորդեսցի աւրհնաց։

ՋԶԳ (ՋՀԶ) ԾԱ. Թէ որ ամուսնասցի ընդ առն անաւրինի, թէ թողցէ զպղծութիւնն եւ յապաշխարութիւն եկեսցէ՝ Գ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Բ ամ՝ ընդ ձեռամբ, Ա՝ ընդ ապաշխարողս մտցէ եւ ելցէ յեկեղեցին, տրաւք եւ արտասուաւք արժանի լիցի աւրհնաց։ Ապա եթէ դարձուսցէ զայրն ի մոլորութենէն ըստ գրեցելումն, թէ՝ «Որ դարձուցանէ զմոլորեալն նա

1 Z չունի ծ ճողվածը Vabcdefghikl mopqrstuv եթէ b պղծեցաւ փխ. պոռնկեցաւ eg արամբուն kmps արամբւոյն b արեամբ որբոյն (q արեամբարբոյն) փխ. արամբոյն q ապա փխ. ահա b պղծեցաւ Y զամենայն կրկնված է

2 DHû տուն C տուն ուրիշներ ուղղել են տունն CDGHIJKLMQSTVXW ôûdl զբարկութիւն R վըբարկութիւն b բարկութիւն CDGH շարժեալ ST շրջեաց փխ. շարժեաց T-ում ուրիշներ ուղղել են շարժեաց m եթէ

3 d չիք ի abcefghiklmopqrsv եկեսցեն u եկեալ են abcefghiklmopqrsuv թողցեն d թողութիւն խնդրեսցէ փխ. և թողցէ... գործսն A և թողցէ աջ լուսանցքում R գործան ô գործս Edq է փխ. և W հինգ բացի GMabfkmpqsuv-ից մնացած ձեռ-երը ունկնդիրսն բացի BCDEFGH ûbdegt-ից մնացած ձեռ-երը կացցեն

4 LYWegq գ (W երեք) ամ առ b չիք գ առ դրանն 1 չիք ամ ընդ... կացցէ գ BEFKûdqr դրան t դրամբ Yû և բ W երկու dfkmpqsv բ (dq բ ամ) ընդ ապաշխարաւղս (d ապաշխարաւղսն fq ապաշխարողս kp ապաշխարօղս) մտցէ և ելցէ ընդ ձեռամբ յեկեղեցին (k եկեղեցին) տրաւք (pv տրօք d և ողորմութեամբ) eg ապաշխարողս (c ապաշխարողսն a ապաշխարաւղս) փխ. ձեռամբ b չիք մտցէ և ելցէ... ընդ ձեռամբ՝ տող 8-րդ ô չիք և Sû եկեղեցի ôe եկեղեցին բացի acdfghilmopqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը յեկեղեցի ceg չիք (յեկեղեցին) ընդ a ընդ ձեռամբ յեկեղեցին փխ. յեկեղեցին ընդ ապաշխարողս BCDE ապաշխարաւղս FGHXY ապաշխարօղս hlo rtu ապաշխարողսն cefgs չիք ապաշխարողս

5 ehu և ապա (e չիք ապա) տրաւք ô չիք տրաւք ac անանգաց eg աղքատաց և ողորմածութեամբ փխ. անանկաց M ան[ան]կաց ôd չիք անանկաց ôr և հաղորդեսցի û չիք հաղորդեսցի fiiqu աւրհնացն eg օրհնացն ABCDEFGHU չիք աւրհնաց

6 lcdghu եթէ (որ) q չիք թէ (որ) t թէ կին որ IJQSXWôûdfhlqu զպղծութիւն

7 IJKLMQdegloq ապաշխարութիւն Y ապաշխարեսցէ փխ. յապաշխարութիւն եկեսցէ p եկեսցէն W երեք ôacdghiklmoprtuv ունկնդիրսն W երկու C չիք (բ) ամ ավելացրել են ուրիշներ FGôacdefghik lmoprstuv չիք (բ) ամ

8 hu չիք ընդ (ձեռամբ) W մի փխ. ա KUn ա ամ ընդ Y չիք (ա) ընդ Basv ապաշխարաւղս CDEFGHXY km ապաշխարօղս cg ապաշխարողսն d ապաշխարաւղսն abcdfhikl mopqrstuv չիք և ելցէ Ybegkmps եկեղեցին Rôû եկեղեցի A յեկեղեց բացի acdfhiloqrtuv-ից մնացած ձեռ-երը յեկեղեցի Ymup տրաւք (Yp տրօք) անանկաց (m և անանկաց) և արտասուաւք (Yp արտասուօք) տող 9-րդ

9 R արտասուք՝ ô լից q լինիցի I յաւրհնաց J յօրհնաց bdfpqs աւրհնացն eg օրհնացն ABCDEFGH IJOPUVWûbcnpq թէ abdefghikl moqstuv դարձուցանէ Fr չիք դարձուցէ զայրն... գրեցելումն թէ որ՝ տող՝ 10-րդ b զայն փխ. զայրն

10 Yôûbcdlnoq ի մոլորութենէ U գրեցելում t գրեցելոյն it չիք թէ IJ Yin դարձուցէ dk զմոլորեալն

մեծ կոչեսցի», բայց սակայն վասն անարգանաց սուրբ պսակին՝ Ա ամաւ որբեսցի եւ հաղորդեսցի աւրինաց։*

ՋՁԵ (ՋՀԷ) ԾԲ. *Թէ որ առեւանկ արասցէ՝ պսակն անվաւեր եղիցի, եւ պսակագիրն լուծցի, եւ կինն ո՛ւմ կամիցի՝ առն լիցի։ Ապա եթէ յամեցաւ գործն՝ վարդապետն իշխան լիցի ուղղել. եւ եթէ բաժանեսցի՝ ապաշխարութիւն պոռնկին եղիցի։*

ՋՁԶ (ՋՀԸ) ԾԳ. Կին որ առանց կամաց բռնադատեցաւ՝ Բ ամ ապաշխարեսցէ։

ՋՁԷ (ՋՀԹ) ԾԴ. Կին եթէ շնայ ընդ ուխտականաց եկեղեցւոյ՝ եղիցի ապաշխարութիւն նորա ընդ երեքկնոյն։

ՋՁԸ (ՋՁ) ԾԵ. Թէ ոք յաւժարի ի քահանայութիւն եւ կին նորա ի պոռնկութեան գտանի՝ քահանայանալ անհնար է։

ՋՁԹ (ՋՁԱ) ԾԶ. Կին քահանային եթէ գտանի ի պոռնկութեան՝ թողցէ ի բաց, ապա եթէ ոչ՝ լուծցի ի քահանայութենէն։

* Հմմտ. Մատթ. Ե, 19

1 t չիք *սակայն* eg *անարգանացն* i *անարգայ* q [*ան*]*արգանաց* AIJKL MOPQRSTUVXYZWôûbfng *մի* փխ. *ա* Y *ամ* t *տարով* փխ. *ամաւ*

2 û *յօրինաց* dmq *աւրինացն* e *օրինացն* F չիք *աւրինաց* b *աւրինացն ատուծոյ*

3 cdg *եթէ* n *որ* փխ. *ոք* d *առանեկ* փխ. *առեւանկ* cdp *անվավեր* eg *անուաւեր* BCDEFGHLRXY *լիցի* d *պսակ դիրն* r *պսակադիրսն*

4 cd չիք *եb* չիք *և կինն... առն լիցի* Yûdhoqu *կին* l *յում* OW *կամեսցի* ûhilortu *կամի* hilortu *լինի* (irt *լիցի*) *առն* a *առնն* h չիք *ապա* U bcefgnq *թէ* d *ամեցաւ* IJKLMPQ RSTUVXYZWôûdn *ի գործն*

5 U *վարդապետսն* R *լինի* bq *է* փխ. *լիցի* e *ուղել* bciqtu *թէ*

6 hilortu *պոռնկի* *լիցի* (h *եղիցի*) b *եղիցին* û *լինիցի ի վերայ*

7 kmq ծգ ճողվածը միացված է նախորդին ps չունեն ծգ ճողվածը d ծգ ճողվածը դրված է ծդ-ի տեղը և ճակառակը qu *կինն* b *ապա կինն* d *կամ*[*աց*] W *երկու* eg *ապաշխարէ*

8 bq *կինն* cd *թէ* OW չիք *ընդ* iJ *յուխտականաց* CDôbcefghilopqrsu *եկեղեցոյ* HMY *յեկեղեցոյ* IJKLO QRSTXZW *յեկեղեցւոյ* R *լիցի* b *յեկեղեցի* փխ. *եղիցի* ôh չիք *եղիցի*

9 Y *նորա գ ամ ընդ կնոյն* W *ըստ* փխ. *ընդ* abcdefhiklmopqrstu չիք *ընդ* Z *գ կնւոյն* ackmpstv *երեքկնոցն* b *երեկկնոյն* d *գ-կնոցն* ô *ընդ գ-կնոյն եղիցի* բացի Wefghil oqru-ից մնացած ձեռ-երը *գ-կնոյն*

10 Uûbn *եթէ* eg *օժարի* HKLMQRST YZô չիք *ի* b *կինն* d *և կին նորա ի պոռնկութիւն* աջ լուսանցքում hilortu չիք *ի* (*պոռ.*) Y *ընդ* փխ. *ի*, *պոռնկութեանն* hlortu *պոռնկի* Wôabcefgkmpqsv *ի պոռնկութիւն*

11 d *գտան* hilotu չիք *գտանի* eg *քահանայանալն* û *նմա քահայանալ* bdhilqrtu *քահանայանալ* (u *քահանայութիւն*) *նմա* (bq *նորա*) *անհնարէ* ô *անհնար է նորա քահանայ լինիլ* np *ոչ կարէ* փխ. *անհնար է*

12 m *քահանայի կին* G *քահանայ* ուրիշներ ուղղել են *քահանային* բացի BDFGHIbdeghiloqrtu-ից մնացած ձեռ-երը *քահանայի* ûchil oru *թէ* û *գտցի* CDFGHWbq չիք (*գտանի*) *ի* Yf *ի պոռնկութեանն* բացի Xûackmpqsv-ից մնացած ձեռ-երը *ի պոռնկութիւն*

13 FGYWûabcdefgnpqstv *թէ* l չիք *եթէ* km *թէ ոչ թողցէ լուծցի* h չիք *ոչ* H չիք *ի* IJWûn *ի քահանայութենէ* Y *ի կարգէ* փխ. *ի քահանայութենէն*

ՁԼ (ՁՁԲ) ՄԷ. Ուստր կամ դուստր քահանային թէ գոցին ի պոռնկութեան՝ տուժեսցին երեքպատիկ քան զաշխարհականին։

ՁԼԱ (ՁՁԳ) ՄԸ. Կին քահանային թէ փոքրեսցէ զհերս իւր եւ զդեղն այլակերպէ՝ եղիցի նզովեալ եւ Զ ամ ապաշխարեսցէ։

ՁԼԲ (ՁՁԴ) ՄԹ. Քահանայ որ կաշառ առնու եւ կանոնս լուծանէ՝ ելցէ ի կարգէն եւ եղիցի նզովեալ։

ՁԼԳ (ՁՁԵ) Կ. Քահանայ որ զպաս սուրբ խորհրդոյն տանի ի վաճառ կամ առնէ կնոջ իւրում՝ եղիցի նզովեալ։

ՁԼԴ (ՁՁԶ) ԿԱ. Քահանայ որ զխոստովանութիւն հրապարակէ եւ յայտնէ՝ Նզովեալ եղիցի եւ մեղք նորա ի գլուխ նորա։

ՁԼԵ (ՁՁԷ) ԿԲ. Քահանայ որ զաւշաքաղութեամբ ընթանայ ի վաճառս, ի գինեմոլս, յերգս, ի տունս անհաւատից եւ յայլոց վիճակս՝ եղիցի նզովեալ։

ՁԼԶ (ՁՁԸ) ԿԳ. Քահանայ որ զեղխի գինով՝ է ուր Աւետարան մի՛ իշխեսցէ կարդալ եւ մի՛ մատչել ի սուրբ խորհուրդն։

1 b *դուստրն* l *դուստր* bcfq *քահանայի* ût *եթէ* ôhu չիք *թէ* OW *գացեն* p *գտանիցի* abcdefghiklmo qstuv *գացի* Y *ի պոռնկութեանն* բացի Xûacefkmpsv-ից մնացած ձեռ-երը *ի պոռնկութիւն*

2 OW *տուժեսցեն* Yôabcdeghklmopq rstuv *տուժեսցի* Wnou *գ պատիկ* bq *երեքապատիկ* e *երքպատիկ* IJu *զաշխարհական* û *աշխարականին* Y *աշխարհ[ական]ին* acdefghklmp qrstv *զաշխարհականն* b չիք *քան զաշխարհականին*

3 ôûf *քահանայի* ôûbet *եթէ* ô *փոքրեսցի* I *փոքրեսցէէ* ô *զհերն* A *այդակերպէ* i *այլակերպեսցէ*

4 K *և լիցի* Y չիք *և զ ամ ապաշխարեսցէ* W *վեց* R չիք *ամ* i *զամենայն* փխ. *զ ամ* lortu *ապաշխարէ*

5 CG չիք *որ* ավելացրել են ուրիշներ DH չիք *որ* ô *եթէ* փխ. *որ* H *առու* q [*առ*]*նու* cdgt *զկանոնս* û *կանոն* R *ի կարգէ* ô *ի գարկէն*

6 ô *և նզովեալ եղիցին* Mbr չիք *և* Z *նզովեալ լիցի*

7 ûq *քահանայն* Xbegq *սպաս* hilortu *զսուրբ սպաս* ô չիք *սուրբ* Q *խորհրդանդոյն* R *խորհրընդոյն* s չիք *ի*

8 H *առն*[*է*] d *ի կնոջէ* egq *իւր* b *իւրո* CDEGHYbegn *նզովեալ եղիցի* (Y *լիցի*) ô *նա նզովեալ եղիցի* u *եղից* q չիք *եղիցի*

9 û *քահանայն* CDKLQRTZbcefgq *զխոստովանութիւնն* H *խոստովանութիւնն* befgq *յայտնէ և հրապարակէ* R *յայտէ* a չիք *և յայտնէ*

10 r *հրապարակէ եղիցի նզովեալ և յայտնէ մեղք* bc *եղիցի նզովեալ* qv չիք *եղիցի* q *նզովի* BH չիք *և* MQôe *մեղքն* ô չիք *նորա* (*ի գլուխ*) b *ի գլուխն* bq *եղիցի* փխ. (*ի գլուխ*) *նորա* Ur (*ի գլուխ*) *նորա եղիցի*

11 û *քահանայն* ACFIJMPQTUVWû *զօշաքաղութեամբ* GRSXYôeghipr tuv *զօշաքաղութեամբ* O *զօշաքաղութիւն* d *ի վաճառն* û *և ի գինեմոլս* eg չիք *ի* (*գինեմոլս*) hu *ի գինիմոլս*

12 û *երգս* abcdfhiklmopqrstuv *ի յերգս* eg *և ի յերգս* Yeg *և ի տունս* d *ի տուն* ô *և ի տուգանս* փխ. *ի տունս* di *յանհաւատից* GIJYôûbe gpqrsu *այլոց* b *վիճակացն* egq *վիճակաց* c *վիճակնս* ô [*վի*]*ճակս* o *եղիցին* ef չիք *եղիցի* ûbgq *նզովեալ եղիցի* W *նզովեսցի* փխ. *եղիցի նզովեալ*

13 i *քահանայն* UWôbdhmotu *զեխի* s *ոեղի* H *զխեղխի* G *զեխի* ուրիշներ ուղղել են *զեղխի* BEKTZkm *գինւով* W *գինեաւ* ô *գինօվ* Wt *եօթն* E *ամ* փխ. *ուր* B չիք *ուր* ô *աւետարան մի իշխեսցէ աւետարան զարդալ*

14 R *կարկալ* ôûqri *մատչիլ* b *մատչի* Gû չիք *ի* ô *և ի սուրբ խորհրդոյն*

ՋՂԷ (ՋՁԹ) ԿԴ. Քահանայ որ մատչի ի սուրբ խորհուրդն, ի կանանց սուրբ [լիցի] Բ աւուրբք, եթէ ոչ՝ նզովեալ եղիցի։

ՋՂԸ (ՋՂ) ԿԵ. Քահանայ որ զարդար դատաստան թիւրէ վասն երեսաց՝ նզովեալ եղիցի։

ՋՂԹ (ՋՂԱ) ԿԶ. Քահանայ որ երդումն տայ մարդոյ՝ թէ՛ արդար, թէ ոչ՝ նզովեալ եղիցի։

Ռ (ՋՂԲ) ԿԷ. Քահանայ որ առանց խոստովանութեան զյետին թոշակն տայ վասն մարդկան հաճութեան, մեղք նորա ի գլուխ նորա, բայց եթէ Բ կամ Գ վկայիւք արդարանայ։

ՌԱ (ՋՂԳ) ԿԸ. Կին որ ի ծնունդս վարանի յաւուրս պահոցն վասն տկարութեան մարմնոյն, արժան է ձէթ եւ գինի տալ, եւ եթէ վախճանի՝ աւրէնս։

1 F չունի կղ հոդվածը բայց տեղը բաց է թողնված, ուրիշներ ավելացրել են այդ հոդվածը C ներքևի լուսանցքում կղ հոդվածի համար ձեռ-ի գրիչը գրում է *վասն հաղորդ տալոյն սաէ զայս* û *քահանային* h loru *քահանայի* բացի RXYôbcdq-ից մնացած ձեռ-երը *որ ոչ մատչի* bhiloqu չիք *ի (կանանց)* Fp չիք *ի կանանց սուրբ* ô *պարտ է ընդ բ աւուրբ ի կանանաց սուրբ լինիլ* փխ. *ի կանանց... աւուրբք* cd *եթէ (c և) ոչ սուրբ կացցէ ի կանանց (d կանաց) բ (d խ) աւուրբք առաջ* (c չիք *առաջ*) փխ. *ի կանանց...եթէ ոչ՝* տող 2-րդ b *մեղօք* փխ. *սուրբ լիցի* W *սուրբ* կրկնված է q չիք *սուրբ*

2 ô *լինի* մնացած ձեռ-երը չունեն *լիցի* at *երկու* hu *գ* (kmps *ի*) փխ. *բ* GW չիք *բ* F *բ աւուր սուրբ* IJ *յաւուրբք* U *աւոր* Yn *աւուրբ* lo *աւուրք* hu *աւուրբք յառաջ* փխ. *աւուրբք* b *աւուրն* բացի ô-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *եթէ ոչ* e *նզովեացի* ô *եղիցին* acv *լիցի* e չիք *եղիցի*

3 d չիք *զարդար* IJMQôbghnqu *դատաստանն* acfkloprstv *դատաստանս* d *զդատաստանս* m *թիւրէ* b *երեսացն* h *յերեսացն* û *վասն կաշառի կամ երեսաց* t *երեսաց մարդկան նզովեալ*

4 Ydkmstv *լիցի* hiloru *եղիցի ի քրիստոսէն մերմէ*

5 Y կզ հոդվածը դրված է կէ հոդվածի տեղը և հակառակը d կզ հոդվածը դրված է կը հոդվածից հետո bgq *դերդումն* Un *մարդոյն* Wa *մարդւոյ* ps *եթէ (արդար)* ûcq *արդար է* eg *զարդար* d *թէ սուտ թէ իրաւ* փխ. *թէ արդար թէ ոչ* RY *և թէ (ոչ)*

6 o *նզովէ* Ydkmsv *լիցի* ôh *է* փխ. *եղիցի* oq չիք *եղիցի*

7 MY *խոստովանութեանն* ô *տացէ վերջին թոշակն* d *որ զյետին թաւշակն առանց խոստովանութեան տայ* KLRbq *թաւշակն* eg *թօշակն* û *թոշակ* t *տացէ ուրուք վասն*

8 o *մարդ[կ]ան* Y *մարդահաճութեանն* eg *մարդահաճութեան* E *հաճութեամբ* Z չիք *հաճութեան* M *հաճութեան [նզովեալ եղիցի և] մեղք* ուղիղ անկյուն փակագծերում եղածը ավելացրել են ուրիշներ QXe *մեղքն* bq *ի գլուխն, եղիցի* փխ. *նորա(ի)*d *նորա եղիցի բայց* Yt *թէ* Xbegq չիք *եթէ* Wfiklmoprst *երկու*

9 hu *և* փխ. *կամ* Wikt *երեք* fhlmops u *երիւք*

10 bq *կինն* H չիք *ի* Un *ի ծնունդն* u *վար[ան]* km *վատնի* փխ. *վարանի* G *յուր* ô *աւուրս* dr *ի յաւուրս* ôhilortu *պահոց* I *պահւոցն* X *տկարութեանն*

10—11 Y *պահոց արժան է ձէթ և գինի տալ վասն տկարութեանն*

11 MQRSTYZôûegt *մարմնոյ* b *մարմնոյն* ô *ձէ[թ]* C *գին[ի]* t չիք *(տալ)* և û չիք *և եթէ վախճանի աւրէնս* acdgkmpsv *թէ* IJMOQTb degilmnoqru *վաղճանի* t *վաղջանի* IJ *յաւրէնս* ô *յօրէնս* Y *օրէնս է* abcdefgkmpqsv *աւրէնս* (egkv *օրէնս*) *տալ* (d *տալ նմայ*)

ՌԲ (ՋՂԴ) ԿԹ. Այր որ թողու զկին իւր վասն աստուածպաշտութեան եւ կամի աղաւթական լինել՝ նզովեալ եղիցի եւ Գ ամ ապաշխարեսցէ առ դրանն։

ՌԳ (ՋՂԵ) Հ. Եթէ ոք մսահատի վասն պղծութեան՝ նզովեալ եղիցի եւ Ա ամ ապաշխարեսցէ. ապա եթէ վասն հաւատոց է՝ պահեսցէ։

ՌԴ (ՋՂԶ) ՀԱ. Եթէ ոք առնու կին ի մերձաւոր արենէ իւրմէ մինչեւ ի Զ-երորդն եւ յէ-երորդն՝ նզովեալ եղիցի եւ մեկնեսցեն ի միմեանց առաջնորդքն. եւ վասն պսակին անարգելոյ Ճ դրամ տուգանս տացէ յեկեղեցին եւ Գ ամ առ դրանն ապաշխարեսցէ. բայց վարդապետն իշխան է զինչ կամեսցի։

ՌԵ (ՋՂԷ) ՀԲ. Որ ղամուսնութիւն անարգէ վասն հաւատոց եւ զարշ համարին զսուրբ անկողինս, նզովեալ լիցին եւ Ա ամ ապաշխարեսցեն։

1 Ml այլ փխ. այր b զկինն t զկին ու զկին L չիք վասն MY աստուածպաշտութեանն du աստուածապաշտութեան m աստուածպաշտութեան և կամի աստուածպաշտութեան և կամի աղաւթական 1 կամ[ի] Y չիք կամի

2 GM յաղօթական 1 առաւթական U լինիցի Yt լինիլ hu լինել առանց կամաց կնոջն նզովեալ d եղիցի և թէ զղջասցի գ ամ bq չիք եղիցի H չիք և W երեք u չիք ամ LMRS TZ ապաշխարիցէ b ապաշխարեսց[է?] ûabdkmuv դրան q դրան եկեղեցոյ

3 Un և եթէ 1 քո (t ոք) փխ. ոք d մահապարտի փխ. մսահատի RYZ պղծութեանն bq նզովի Y լիցի bg q չիք եղիցի W մի (Un մէկ) փխ. ա abcdfhiklmopqrsv ամ մի u ամի փխ. ա ամ

4 beq ապաշխարէ d և ապայ begq չիք ապա u չիք ապա եթէ վասն հաւատոց է OYWacdefghiklmopqr stv թէ 1 չիք եթէ g վ[ասն] U ի վանս փխ վասն Q անհաւատոց է b նա պահեսցէ eg չպահեսցէ u չիք պահեսցէ

5 gt թէ K չիք ոք hlou առնէ d ի մերձաւորէն hu ի մերձաւորէ ô ի մերձաւորաց իւրոց յարենէ IJKLM QRSTVXYZûegt յարենէ G է փխ. արենէ d չիք արենէ n մինչ H չինչև փխ. մինչև bdhu չիք ի (զ-երորդն) OWo ի վեցերրորդն Z ի վեցերորդն b զ-երորդ ds ի (d չիք ի) զ-երրորդն hu զվեցերորդ ôû ի զ

6 ûeg կամ փխ. և (յէ-երորդն) kmps չիք և, յեւթներորդն JKLMQSTr է-երրորդն RXYZeghlnotu է-երորդն i է-երդն W յեօթներրորդն a յևթներորդն ôb ի է-երորդն c ի յէ-ներորդն û ի է ասաիճանի փխ. յէ-երորդն Ed չիք և յէ-երորդն q նզովի nr եղիցին Y է փխ. եղիցի bq չիք եղիցի n մեկնեսցին Ylo ի (l չիք ի) միմիանց ûb առաջնորդք hu առաջնորդք ժամանակն (u ժամանակին) և վասն

7 ûg պսակի I անարգելւոյ b անարգանացն q անարդանաց u անարգոյ W հարիւր ôd տրամ E չիք ճ դրամ F տուքանս acdv տուգան ôl տացեն p տայցէ I յեկեղեցւոյ ôb եկեղեցին eg եկեղեցոյն W երեք o իրեք

8 Qûdq դրան e դրանս hilort ապաշխարեսցեն OW վարդապետքն G լիցի փխ. է KLMQRSTXYZôacdhi klmoprstuv զինչ և befgq կամիցէ (e կամիցի f կամեսցի g կամի) արասցէ

10 Ecegq ղամուսնութիւնն ilort ղամուսնութիւնս ô անարգել û անարգեաց 1 ան[ար]գէ cq անարգէ և զարշ համարի վասն հաւատոց Un հաւատոյ bk հաւատոցն abde fgiklmoprstuv համարի

11 û սուրբ Eacefgikmprstv անկողինսն IJKLMQZd յանկողինս RTXYb յանկողինսն hlo անկողինն u անկողին KLMRSTXYôû եղիցին q նզովի QZhiklmoprstuv եղիցի acd fr լիցի bq չիք լիցին W մի փխ. ա acdfhiklmoprstuv ամ մի b ամ [մ]ի DHR չիք ամ acdfhiklmoprsu v ապաշխարեսցէ g ապաշխարէ q ապաշխարի

ՌԳ (ՋՂԸ) ՀԳ. Եթէ ոք վասն յաճախ պատուղ տալոյ արգելցէ զինքն յարդար անկողնոյ՝ Գ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌԵ (ՋՂԹ) ՀԴ. Եթէ ոք յուխտէ եկեղեցւոյ անգոսնեսցէ զքահանայ որ կանամբի իցէ եւ զարշի ի նմանէ՝ նզովեալ եղիցի։

ՌԸ (Ռ) ՀԵ. Որ զաւր կիւրակէին ոչ պատուէն կամ յառաջ քան զարձակել քահանային ի թատերս ընթանան կամ յայլ սատանայական զբաղմունս՝ ընդ խաչահանունսն եղիցին։

ՌԹ (ՌԱ) ՀԶ. Եթէ ոք զհեթանոսաց բարս ունիցի, զաւուրս եւ զժամս խորէ, եւ զհին եւ զնոր լուսնի, եւ զաւուրս եւ զշաբաթս պահէ, որպէս Հրէայ, եւ ոչ գործէ յաւուր շաբաթու՝ ընդ խաչահանունսն եղիցի։

ՌԺ (ՌԲ) ՀԷ. Թէ ուխտաւոր եկեղեցւոյ կամ քահանայ ի պղծութեան անասնոց գտցի՝ մերժեսցին ի կարգէ իւրեանց եւ մինչեւ ի վախճան ընդ ունկնդիրս

1 eg թէ begq չիք ոք ô աճախ cd պտողոցն b չիք պատուղ cd չիք տալոյ V յարգելցէ Môûgilnoq արդար p յարգելցէ փխ. յարդար

2 AFOPVWadegkmpqsv անկողնոց I JKLQX յանկողնոց MRSTZ յանկողնոյց ôt անկողնոյն c անգողնոց f անկողոց n յանկողնոյ Wt երեք Q ապաշխարեսցէն dq ապաշխարէ û նզովեալ լիցի գ ամ փխ. գ ամ ապաշխարեսցէ

3 befgq թէ t ի փխ. ոք Kd չիք ոք ô ուխտէ CDHq յեկեղեցոյ IJKLMQ STZ յեկեղեցւոյ ôbcdefghloprsu եկեղեցոյ afirv անկոսնեսցէ b յանկոսնեսցէ lo յանգոսնեսցէ R անգանեսցէ (û անարգեսցէ) փխ. անգոսնեսցէ û քահանայն bqrt զքահանայն Môb կանամբ q կանամպի

4 f ի նմանէն Q չիք ի Y չիք ի նմանէ q նզովի ôd լիցի f չիք նզովեալ եղիցի Y է փխ. եղիցի q չիք եղիցի

5 û որք, կիւրակէյի egq կիրակին բացի AUacfnotv-ից մնացած ձեռ-երը կիրակէին t և կամ Rô առաջ Yôb զարձակիլ d զարձակելն g զարձակե

6 KMQRSTXZôbd ի թաթերս hu ի թատերսն l ի թատերըն o ընթատերս կրկնված է CDG ի թ[ատերս] ուղիղ անկյուն փակագծերում եղածը CG ձեռ-երում ավելացրել են ուրիշներ իսկ D ձեռ-ում տեղը բաց են թողել H չիք թատերս Q ընթանայն A յայղ ôûeghqr այլ d զբաղմունսն

7 ô խաչահանուածս û խաչահանուացն cdegtu խաչահանունս b խաչհանուացս f խաչահննունսն i խաչահանունսն q խաչահանուս UX ôûafhklmnoqrsuv եղիցի

8 l բար ô ունիցին befgq չիք զաւուրս և H չիք զաւուրս և... լուսնի և՝ տող 9-րդ X խրատէ փխ. խորէ

9 ûbefghlqu չիք և (զհին) ô հին hlo u զհինս û չիք և (զնոր) ô նոր b զնորն chlou զնորս h զլուսնին lo u լուսնին kmps եթէ ոք փխ. և (զաւուրս) այստեղից նշված ձեռ-երում նոր հոդված û շաբաթս K պահեսցէ aps զհրէայ fkm զհրեայ ô հրէայք eg հրէեայ

10 u գործ kmps ոչ գործէ զգործ յաւուր ô աւուր ûdirt յաւուրս M խաչահանօղսն ô խաչահանուանսն ûk խաչահանունսն q խաչահանողս b խաչհանողսն cdmp խաչահանունս eg խաչահանուացն

11 bcefglq եթէ ô ուխտաւոր adfkmqsv ուխտաւորն CDHôbcefghilprsu եկեղեցոյ M յեկեղեցւոյ q յեկեղեցոյ Ycdr ի պղծութիւն abcefghkm pqsuv անասնոց F չիք անասնոյ տողամեջ ավելացրել են ուրիշներ

12 abcdefgkmpqstv գտցին OWû մերժեսցեն begq չիք մերժեսցին GYa bcegdfhiklmnopqrstuv ի կարգէն ô ի զարգէն beg իւրեանց լուծցին և մինչև hlou չիք և f մինչ hu չիք ի (վախճան) h զվախճան u վաղճան EIJMQSTbdegilmnqrs ի վաղճան R ի վախջան ot ի վաղջան ôûcdfhu ունկնդիրսն

կացցեն. եւ եթէ սրտի մտաւք դարձցին՝ հեծեծանաւք արժանի լիցին աւրինաց։

ՌԺԱ (ՌԳ) ՀԸ. Թէ ոք փոփոխէ զոսկերս մարտիրոսաց՝ նզովեալ եղիցի։

ՌԺԲ (ՌԴ) ՀԹ. Որ առ փափագ զգերեզմանս բանան՝ Գ ամ ընդ ունկնդիրս կացցեն, Ա ամ ընդ ձեռամբ, հաղորդեսցի աւրինաց։

ՌԺԳ (ՌԵ) Ձ. Որ զաւր կիւրակէի կամ զՊենտակոստէ զպահաւք արկանէ քան զկարգեալսն առաքելոցն՝ նզովեալ եղիցի։

ՌԺԴ (ՌԶ) ՁԱ. Որ առողջ մարմնով եւ կատարեալ հասակաւ եւ յառաջ քան զարձակել ժողովրդեանն յաւուր կիւրակէի ճաշակէ՝ նզովեալ լիցի եւ Ա ամ ապաշխարեսցէ։

ՌԺԵ (ՌԷ) ՁԲ. Եթէ ոք ի սուրբ աղուհացսն յաղեցաւ յանդէտս՝ Ա ամ ընդ ձե-

1 1 կացեն h չիք կացցեն KLRSTXYZ ôbegit թէ Q և թէ beg դարձին d դարձան Y և հեծեծեսցեն h և հեծեծանաւք u և հեծեծանօք p արժանաւցին փխ. արժանի լիցին Q լինիցին lu լիցի

2 e օրինացն d յաւրինացն bq աւրինացն Քրիստոսի (q չիք քրիստոսի)

3 bcl եթէ G չիք ոք Gt փոխէ b փոխեսցէ, մարտիրոսացն բացի A-ից մնացած ձեռ-երը մարտիրոսաց IJ LMOPQSTXYZWôir լիցի k եղիցին F է փխ. եղիցի

4 û որք BCDGHIJOVôbdeghnqr փափաք u փափաքս eg գերեզմանս MYZbegt բանալ W երեք բացի QUabeghiklmnopqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը ունկնդիրսն

5 BCDEGHt կացցէ 1 կացեն Y և մին (W մի) փխ. ա cdkmprstuv չիք ամ q չիք ընդ hu ապա հաղորդեսցի Y և հաղորդեսցին c և հաղորդեսցի Qbp հաղորդեսցին fu աւրինացն bq աւրինացն սրբոյ g չիք աւրինաց

6 GHIJKLMQRSTXYZôbq կիրակէի û կիւրակէյի բացի ct-ից մնացած ձեռ-երը կիւրակէ d կիրակէին բացի afv-ից մնացած ձեռ-երը կիրակէ Yû և փխ. կամ n չիք կամ d կամ ընդ զպենտակոստէին APef զպէնդակոստէ IJL զպենդակոստէի RSTZ պենտակոստէ V զպենտակոստ X պենտակոստէի Y պենտեկոստէի W զպենդեկոստէ ô պէնտակոստէին û պէնդէկոստէի r զպենտէկոստէ b պենտայկոստէին q պէնդակոստէի t զպէնտէկոստէի

abcdefgkmpqstv ընդ պահաւք (eg kptv պահօք f պահովք) ô պահօք Rhlu չիք զպահաւք արկանէ bq չիք քան

7 Udn զկարգեալս ôbq զկարգեալն irt զկարգսն BEGH յառաքելոյն CVcn յառաքելոցն Yôût առաքելոց b առաքելոյն 1 յառաքեալոցն q առաքեցան փխ. առաքելոցն X նզովեսցի hu եղիցի նզովեալ Yûi լիցի ôr եղիցին q չիք եղիցի

8 OW զառողջ t առողջ է ô մարմնով և կատարեա[լ] eg հասակով p չիք և (յառաջ) ôb առաջ

9 b զարձակիլն nr զարձակեալ q զարձակեալն t զարձակիլ ûps ժողովրդեան d ժողովուրդեանն bfgq յաւուրս e յօուրս q կիրակէին բացի AUûafnu-ից մնացած ձեռ-երը կիրակէի f և ճաշակեսցէ acdhiklm oprstuv ճաշակեսցէ Wû ճաշակել b ճաշակեն q ճաշակին bq չիք նզովեալ լիցի BCEFGHdfhklmpsu եղիցի BCEGH չիք և Wf մի փխ. ա bq զի և ամ մի ապաշխարէ u ամ մի

10 1 չիք ամ ô ապաշխարիցէ e ապաշխարէ

11 ô որ եթէ ոք e թէ ABEFLOPUWd no յաղուհացսն u աղուհացն C աղուհացսն արխիշներ ուղղել են յաղուհացսն ô ազեցաւ eq յաղեց g աղեց û աղեցաւ (b յաղթեց) փխ. յագեցաւ IJegnrt անդէտս b յանդէտսն q յանդեասս փխ. յանդէտս Y չիք յանդէտս Wû մի փխ. ա q չիք ամ ô չիք ընդ ձեռամբ

ռամբ ապաշխարեսցէ, թէ գիտութեամբ՝ Գ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ. վարդապետն իշխան է լուծանել զկարգն։

ՌԺՁ (ՌԸ) ՁԳ. Անխտիր մատուսցէ քահանայն զպատարագն որպէս ի Զատկին, նոյնպէս եւ յամենայն ժամ, եւ մի՛ նողկալով ի բաժակէն. թէ ոչ՝ նզովեալ եղիցի։

ՌԺԷ (ՌԹ) ՁԴ. Թէ ոք ուտէ ի տեղւոյ իւր՝ տացէ ընդ միոյն չորս, ապա թէ ոչ՝ ապաշխարեսցէ ըստ գործոցն հրամանաւ քահանային։

ՌԺԸ (ՌԺ) ՁԵ. Թէ յաղեսցի կերակուր ի պիղծ անասնոց, թէ կենդանի հանգիպի՝ արժան է ուտել, ապա եթէ մեռեալ է, կայտառն հեղցի ի վայր. եթէ յանգէտս ոք ուտէ՝ Խ աւր ապաշխարեսցէ. ապա եթէ գիտիցէ եւ գողնաբար ուտէ՝ Գ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, տրաւք տնանկաց արժանի լիցի աւրինաց։

1 M ապա[շխա]րեսցէ bq ապաշխարէ abcdfhiklmopqrstuv եթէ a եթէ գիտութեամբ կրկնված է W երեք p չիք գ ամ Yôûcfkq ունկնդիրսն
2 eg լուծանելոյ զկարգսն d որպէս կամի այնպէս առնէ փխ. լուծանել զկարգն
3 DGHbegq մատուցանէ C մատուցէ ուրիշներ ուղղել են մատուսցէ Vô ûhl քահանայ q քահանան RXY զպատարագն քահանայն r որ փխ. որպէս
4 PYôde ամենայն û չիք և (մի) t և ի մի R մին û նողկտալով Y [ն]ողկալով d [ն]ողկեալ n նողտալով a beefghiklmopqrstuv նողկալ Y և թէ c ապա թէ
5 ampsv լիցի g է փխ. եղիցի q չիք եղիցի
6 CDEGHûbcln եթէ i որ փխ. ոք l չիք ոք û ուտէ ոք t չիք ուտէ CD GHXYabefghloqrtuv ի տեղոյ cd ի տեղոյն ô ի դեղոյ n եկեղեցւոյ փխ. ի տեղւոյ t տացէ իւր b տացցէ BCDEFGHVbeghipqtuv դ W միայն չարս փխ. միոյն չորս d չիք միոյն R չոր[ս] b և փխ. ապա թէ ABCDHIJPUVûn եթէ G եթ[է]
7 l ապրեսցէ փխ. ապաշխարեսցէ o րս[տ] G գործոյցն OWabefglmnqv գործոյն ûp գործոց hou չիք գործոցն b հրամանաւն b քահանայի
8 cl եթէ b թէ ոք M աղեսցի û յաղեսցի փխ. յաղեսցի UYbegnq ի կերակուր ի t կերակրոց փխ. անասնոց Jû եթէ H հանդիպ[ի) Z չիք հանդիպի
9 ô իցէ փխ. է (ուտել) UYabcdefgk mnpqsv թէ bq չիք (մեռեալ) է X Y կատառն ot կայտեառն d կայտա[ռ]ն befgq եկաց (bg կաց) տառն (bq զառն) փխ. կայտառն bq հեղցէ d հեղձի CDHd չիք ի այս C-ում ավելացրել են ուրիշներ
10 Y և թէ ûacdefgikmpsv թէ bq չիք եթէ Sôeg անգէտս F չիք յանգէտս ոք... ապա եթէ p ուտէ ոք W քառասուն L չիք աւր bdegq ապաշխարէ Y և փխ. ապա Yûabcdefgk mpqsv թէ beghq գիտէ b չիք և
11 BCDEGHkmsv գողանաբար R գողնոսբար W գողոնունաբար efgq գողաբար htu գողունաբար c գաղտաբար b գողանա փխ. գողնաբար ուտէ F գողանաբար d ուտիցէ գաղտաբար BCDEFGHQôacefghk mpqsuv ուտիցէ l ուցէ փխ. ուտէ W երեք Vôûcdfiklmoprstuv ունկնդիրսն c կացէ n կայցէ b կացցէ և ա ամ ընդ ձեռամբ տրաւք ac տնանգաց û չիք տնանկաց d չիք տրաւք տնանկաց b ապայ արժանացի աւրինացն egq արժանացի փխ. արժանի լիցի d և ապայ հաղորդեսցի փխ. արժանի լիցի Y արժան
12 Y է փխ. լիցի LRZd յաւրինաց TX Y յօրինաց e օրինացն q աւրինացն û օրինաց լիցի

ՌԺԹ (ՌԺԱ) ՁՁ. Ի զաղանաբեկէն ի Ե մասնէն զԱ տացէ աղքատաց, թէ ոչ՝ Ա ամ ապաշխարեսցէ։

ՌԻ (ՌԺԲ) ՁԷ. Մի՛ ոք իշխեսցէ զյափշտակեալ անասուն մատուցանել ի նուէր Տեառն. եթէ ոք յանդգնեսցի՝ անընդունելի եղիցի։

ՌԻԱ (ՌԺԳ) ՁԸ. Թէ ոք հրդեհիցէ զարդար վաստակս՝ տուժեսցի ընդ միոյն չորեքկին, թէ ոչ՝ Ժ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌԻԲ (ՌԺԴ) ՁԹ. Որ զդիս կողոպտեն՝ Ժ ամ ընդ ունկնդիրս կացցեն, Ա ամ ընդ ձեռամբ, բազում տրաւք տնանկաց հաղորդեսցի աւրինաց։

ՌԻԳ (ՌԺԵ) Ղ. Վասն այնոցիկ որ լոկ դիւթեն եւ ոչ կախարդեն, իշխանութիւն լիցի քահանային՝ խանձել եւ մրել, եւ Ա ամ ընդ ունկնդիրս ապաշխարեսցէ եւ Ա ամ ընդ ձեռամբ, հաղորդեսցի աւրինաց։

ՌԻԴ (ՌԺԶ) ՂԱ. Կին եթէ լինիցի յղի յառնէ իւրմէ եւ նա ոչ սպասեսցէ նմա, որպէս տկար անուժոյ, այլ ըստ խստութեան սրտի զան հարկանէ եւ

1 begq չունեն ձգ հոդվածը GPYhlntu չիք ի (զաղան.), զզաղանաբեկեն t զզաղանաբեկն G չիք ի (Ե) hou չիք ի Ե մասնէն Wt ի հինգ F մասէն LRXr զա-ն Yct զմինն Wh u զմին akmpsv զմի f ա ilo զմէկն n զմէկ d զա մասն տացեն û ա մասն աղքատաց տացեն IJ աղքատաց տացէ BCDEGH և թէ ûhu ապա թէ ûcd ամ մի Wf մի ô չիք ա

2 STZ յամ hu չիք ամ K յապաշխարեսցէ û ապաշխարեսցեն

3 Gq յիշխեսցէ J զյափշտակեան ôbq դյափշտակեալն d յափշտակեալ e go զափշտակեալ ô յանասուն b անյուսոյն (զ անյուսուն) փխ. անասուն d մատուցանէ KLMQô ի նըւէր Yûdhkmpsu չիք ի û տեառն նուէր

4 ûht թէ acdefgkmpqrsv և եթէ (cpq v թէ) G անդգնեսցի KLMQRSTô յանդգնեսցէ bq յանդգնի c յանդգնեսցի ոք H ընդունելի ուրիշները ուղղել են անընդունելի kp լիցի d է փխ. եղիցի

5 ôûbcdegpq եթէ bfq հրդեցէ eg հրդեսցէ c հրդիհիցէ d հոդէից փխ. հրդեհիցէ bq զարդարն W վաստակ bq զվաստակն l վաստ[...?] t վաստակս ուրուք տուժեսցի ackmpsv միոյ

6 b չորեկկին p եթէ l չիք թէ cd ոչ տացէ ժ ամ l Ե փխ. ժ XWt սասն ôe ապաշխարեսցի lr ապաշխարէ

7 ût որք d կողոպտին W սասն L չիք ընդ... ա ամ Ycdhtu ունկնդիրսն Y մին W մի a չիք ա bcdk mpqsv չիք ամ

8 d չիք բազում... տնանկաց AJPTU ôceopsv տնանգաց d և ապայ հաղորդեսցի VX յօրինաց b ուրինացն

9 ûct որք bq որ ընդ լոկ l դիւթութեանն d ոչ են կախարդ Y կախարդին

10 ô քահանայի H խանձիլ û նախատել փխ. խանձել n մըըրել bq չիք և (ա) W մի փխ. ա Sôl չիք ընդ ունկնդիրս...և ա ամ՝ տող 11-րդ բացի bdegq-ից մնացած ձեռ-երը ունկնդիրսն befgq կացցէ փխ. ապաշխարեսցէ

11 R և կրկնված է W մի փխ. ա Yô ամ մի acdefghklmopqstuv չիք ամ dhu և ապայ հաղորդեսցի b հաղորդեսց[...?] QS յաւրինաց bq աւրինացն Wd չիք աւրինաց

12 bq կինն ûq թէ OW եղիցի d յղի է (c յղի իցէ) փխ. լինիցի յղի ô հղի Sôhlou առնէ q յիւրմէ d և ոչ նայ Y սպասցէ abcefgklmpqsv սպասիցէ hiortu սպասիցի BCDEF GH սպասաւորեսցէ փխ. սպասեսցէ hlou չիք նմա

13 p իբրև փխ. որպէս Q չիք որպէս d չիք որպէս տկար անուժոյ b անուժոյ գ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ այլ ըստ Y խստութեանն e g սրտին û սրտի իւրոյ զան Y հարկանիցէ hilortu հարկալ փխ. հարկանէ m չիք և

մանուկն մեռանի՝ պարտական է արեան արդարոյ. Է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Գ ամ ընդ ձեռամբ հաւասարեալ աղաւթից՝ արժանի լիցի աւրինաց։

ՌԻԵ (ՌԺԷ) ՂԲ. Թէ ոք ի վերայ մեռելոյ կոծ դնէ եւ արիւն հանէ, կոծադիրքն եւ կոծողքն նզովեալ լիցին ի Քրիստոսէ եւ Բ ամ յեկեղեցի մի՛ մտցեն։

ՌԻԶ (ՌԺԸ) ՂԳ. Թէ մեռեալ պատուիրեաց՝ թէ զիս կոծով լացէք, պատարագ մի՛ իշխեսցեն առնել եւ կոծողքն Բ ամ ապաշխարեսցեն։

ՌԻԷ (ՌԺԹ) ՂԴ. Քահանայ որ վասն իւր վատ գնացիցն հալածեալ իցէ յեպիսկոպոսէն յայլ վիճակ, եւ անդ զկարգ քահանայութեանն յառաջ ունի, զմկրտեալն ի նմանէ եւ զպսակեալն ընդունել պարտ է եւ զվրէժն յԱստուած թողուլ։

ՌԻԸ (ՌԻ) ՂԵ. Թէ յանցանէ ոք ընդ կնոջ պոռնկութեամբ եւ ցանկութիւն նորա

1 d մանուկ, չիք է D չիք է արեան գրիչը տեղը բաց է թողել ուրիշներ այն լրացրել են AIJKLMPQRSTVXZô արեանն E մանկանն փխ. արեան I արդարուոյ l որդոյ փխ. արդարոյ W եօթն DGH է փխ. է KLMQRSTXZôcdfikmpstv ունկնդիրսն Y ապաշխարեսցէ փխ. ընդ ունկնդիրս կացցէ

2 ô կացէ W երեք Y չիք գ ամ... աղաւթից A ձեռամ r ձեռօք F հաւասարել abcefgmpqsv հաւասարեսցի d հաւասարեսցէ k համարեսցի փխ. հաւասարեալ Rb աղաւթիցն X աղօթիցն befq և արժանի (e արժան) I լիցին ô լինի q լինիցի KLRZ յաւրինաց MT X յօրինաց qu աւրինացն e օրինացն d չիք աւրինաց b աւրինացն քրիստոսի

4 clr եթէ I մեռելւոյ ûl մեռելոց bcd մեռելոյն ps մեռելին befgq դնեն X արիւն ô արին befgq հանեն b կոծողի[ր]քն g կոծդիրքն q կոծողի[ր]քն բացի acdefhiklmoprstuv-ից մնացած ձեռ-երը կոծադիրն

5 afklmsv կոծաւղքն Ocp կոծօղքն d կուծաւղքն q կողաւղն bq նզովեալ եղիցին (b չիք եղիցին) ի վերայ աւրինացն քրիստոնի i լիցի efghu եղիցին l ի քրիստոս ûhu չիք ի քրիստոսէ Y չիք ի քրիստոսէ... մի մտցեն Wi երկու ô եկեղիցին ûq եկեղեցի hops յեկեղեցին v մի մտցեն յեկեղեցի աստուծոյ OWi մտցէ

6 ct եթէ (մեռեալ) Yôûbeghqu մեռեալն i պատուիրեա c եթէ (զիս) Hk չիք թէ ct կոծելով Y թաղեցէք փխ. լացէք r նորա պատարագ t պատարագ վասն նորա մի իշխեսցեն առնուլ

7 l յիշխեսցեն W առնելն acfkmsv կոծաւղքն Xp կոծօղքն d կոծօղք b կոծողն eg կոծեալքն q կոծաւղն W երկու p ամս բ D չիք ամ ավելացրել են ուրիշներ u չիք ամ blqr ապաշխարեսցէ do ապաշխարեն

8 ûiq քահանայն t չիք վասն, յիւր ô ûl վատգնացից akmsv վատգնացուն d վատգնացու գործոյն հալածեալ իցէ ô հալածեաց t յեպիսկոպոսէն հալածեալ իցէ J լիցէ փխ. իցէ IJVôû եպիսկոպոսէն h յեպիսկոպոսն

9 abcdefghkmpqsv յայլ (beg այլ) վիճակ յեպիսկոպոսէն GH դնա յայլ IJKLMQRSTYZôû այլ ô վիճա[կ] hu վիճակս begq անդէն û չիք անդ CLRXY զկարգն ô զգարգ û կարգ FILQSVXWôûbdehklnoqu քահանայութեան G առաջ û յառաջին hloru ունին t ունիցի

10 Y զմկրտեալ abdefgiklmopqrsv զմկրտեալսն u մկրտեալսն t զմկրտեալսն և զպսակեալսն ի նմանէ fq ի նմանէն Y զպսակեալ acdfiklmqrsuv զպսակեալսն gh պսակեալսն bq զվրէժս hiortu զվրէժսն Yô վրէժն û կարէ փխ. զվրէժն Gl Jôûdlr աստուած

12 clt եթէ ôûeghu անցանէ Y չիք որ q պոռընկութեան efg ցանկութիւնն rtu ցանկութեամբ s ցանդութիւն befgq չիք նորա

ոչ եկեսցէ յայտ՝ Բ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Ա՝ ընդ ձեռամբ, հաղոր-դեսցի աւրհնաց։

ՌԻԹ (ՌԻԱ) ՂԶ. Իգացելոյն՝ Գ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Ա ամ՝ ընդ ձեռամբ, բազում արտասուաւք արժանի լիցի աւրհնաց։

ՌԼ (ՌԻԲ) ՂԷ. Որք ի պատերազմի արիւն հեղին. թէ թշնամիք յարձակին յանաւրհնաց ի վերայ աշխարհին եւ ազդ լինի իշխանի աշխարհին եւ յարուցեալ տացէ պատերազմ ընդ նոսա եւ հանդիպի մահ ի ձեռաց ուրուք՝ անպարտ է յարենէն։ Ապա եթէ սուրն վերանայ եւ գերեվարն անկցի ի սուր՝ արիւն նորա ի գլուխ նորա, զի տարապարտուց հեղաւ։

ՌԼԱ (ՌԻԳ) ՂԸ. Իսկ եթէ այլ որոգայթիւ պատահի ոչ կամաւ եւ ոչ ոխակալութեամբ, այլ անգիտութեամբ եւ ի զղջումն գայ՝ է ամ ընդ ունկնդիրս

1 H *եկեսց[է]* bq *յայս* փխ. *յայտ* W *երկու* ôacdfhiklmoprstuv *ունկնդիրսն* hu *և ա* ChWû *ա* (W *մի* û *և ա*) *ամ ընդ* AF *ձեռամ* b *ձեռամբ բազում արտասուաւք հաղորդեսցի* d *և ապայ հաղորդեսցի*

2 KRZ *յաւրհնաց* MSTXYô *յօրհնաց* e *օրհնացն* f *աւրհնացն* bq *աւրհնացն աստուծոյ*

3 Pl չունեն ղզ հոդվածը, որը P ձեռ-ի ներքևի լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ u *իգացելոց* բացի Un-ից մնացած ձեռ-երը *իգացելոցն* Wt *երեք* s *ըն[դ]* բացի CDFGHUXûb enq-ից մնացած ձեռ-երը *ունկնդիրսն* ûeg *կայցեն* Yô չիք *կացցէ* Yû hu *և ա* W *մի* (o *մէկ*) փխ. *ա* Hô abcdefghikmopqrtuv չիք *ամ*

4 û *և բազում* ô *արտասօք* û *արտասուօք* Y *ողորմութիւն* փխ. *արտասուաւք* d չիք *բազում... արժանի* abcefghikmopqrstuv *հաղորդեսցի* փխ. *արժանի լիցի* d *և ապայ հաղորդեսցի աւրհնաց* փխ. *լիցի աւրհնաց* e *օրհնացն* f *աւրհնացն* q *աւրհնացն աստուծոյ* b *աւրհնաց պատուիրանացն աստուծոյ*

5 begq *որ* X չիք *ի*, *զպատերազմի* K q *ի պատերազմին* QSô *արիւնն* T *արիւն* OVW *հեղու* d *հեղուն* beg q չիք *թէ* G *թշմանիք* nu *թշնամին* IJKLMQRSTXZôadeghknoru *արձակին* l *արձակինին* m չիք *յարձակին* G *անաւրհնաց* IJûeg *անօրհնաց* d *յաւրհնացն* փխ. *յանաւրհնաց* Y չիք *յանաւրհնաց*

6 W չիք *ի* û *աշխարհի* Ris *ազգ* (Ub egq *ասա* l *ազտ*) փխ. *ազդ* G չիք *և ազդ... աշխարհին* աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ ô *և ազդ լինի իշխանին* կրկնված է Q *լինին* û *լիցի* bh *իշխան* d չիք *իշխանի*

7 Y *պատերազմ տացէ* BCDEFGHclv *պատերազմն* hu չիք *և* շձ *ընդ* փխ. *ի*

8 d *են* փխ. *է* c չիք *անպարտ է յարենէն* ô *յարենէ* d չիք *յարենէն* ûabcdefgkmpqsv *թէ* C չիք *եթէ* ավելացրել են ուրիշներ G չիք *եթէ* l *սօրն* bhq *աւրն* (eg *օրն*) փխ. *սուրն* ST *ի սուրն վերանայ եւ գերեվարն անկցի ի սուրն* կրկնված է. այս հոդվածը T ձեռ-ում հանած է կետերով l չիք *վերանայ և գերեվարն* H *գերէվայրն* b *գերիվայր* Xq *գերիվարն* X *անկանիցի*

9 eg *ի սուրս* ô *արին* beg *արեան* q *արեանն*, չիք (*արիւն*) *նորա* begi q չիք *ի գլուխ նորա* bhu *զի ի տարապարտուց* OW *հեղու* b *հեղաւ այսպիսի*

10 c *թէ* u *յայլ* IJKLMRSTXYZt *յորոգայթիւ* ô *յորոգայթիս* R *պատահիւ* ô *պատահեսցի* abcefgkmpqsv *պատահէ* d *պա[տա]հէ* t *պատուհասի* փխ. *պատահի* Jl *կամ* փխ. *կամաւ* û չիք *ոչ կամաւ և* d *այլ և ոչ*

11 l չիք *այլ* G չիք *այլ անգիտութեամբ* ավելացրել են ուրիշներ աջ լուսանցքում ô չիք *այլ անգիտութեամբ* J *գիտութեամբ* փխ. *անգիտութեամբ* b *թէ* փխ. *և* q չիք *և* û չիք *ի* G *ի զղջում* b *ի զղջման* d *ի զղջումնն* W *եօթն* H *և* փխ. *է* բացի abefgkmqv-ից մնացած ձեռ-երը *ունկնդիրսն*

կացցէ, Գ ամ՝ ընդ ձեռամբ, տրաւք տնանկաց եւ սուրբ աղաւթիւք արժանի լիցի աւրինաց։

ՃԼԲ (ՃԻԴ) ՂԹ. Իսկ եթէ ոմանք չոգան ի պոռնկութիւն կամ յայլ չար գործս եւ լինիցի նոցա անդ վախճան, արիւն նոցա ի գլուխ նոցա։ Բայց նոքա որ սպանին՝ ընդ պատժաւք են՝ Ե ամ ընդ ունկնդիրս կացցեն, Բ ամ՝ ընդ ձեռամբ, տրաւք տնանկաց արժանի լիցին աւրինաց։ Իսկ պոռնիկն յուրկանոց երթիցէ եւ վաստակիցէ զողեացն Է ամ, Գ ամ ընդ ապաշխարողս մացէ եւ ելցէ յեկեղեցին, եւ թէ լիցի արժանի յետին Թոշակին։

ՃԼԳ (ՃԻԵ) Ճ. Իսկ եթէ ի ձեռն առաջնորդին վասն աստուածային խրատուն վախճանի, արժան է ի բաց կալ ի կարգէն եւ ապաշխարել ի ձեռն առաջնորդին, որպէս եւ կամեսցի։

1 Y *ե գ ամ* W *երեք* IJû չիք *ամ* g *ձեռօք* m չիք *տրաւք* d չիք *տրաւք... աղաւթիւք* G *տնա[ն]կաց* ace *տնանգաց* m *տրանկաց* hu չիք *և* bq *աղաւթից* Y *արժան* d *և ապայ արժան է հաղորդութեանն* փխ. *արժանի լիցի աւրինաց*

2 G *լից[ի]* q *լինիցի* KLRSZ *յաւրինաց* MQTXY *յօրինաց* bf *աւրինացն* e *օրինացն* q *աւրինացն աստուծոյ*

3 c *թէ* beghloqu չիք *եթէ* ekq *չորան* JM *ի պոռնկութիւնն* chilortu *և կամ* C *այլ* ուրիշներ ուղղել են *յայլ* GIJKLMQRSTXYZôbeghqr *այլ* EIKORVXWô *չարագործս* b *չարագործ* egq *գործ*

4 KLMRSTXYZô *լիցի* hirtu *լինի* 1 *լինի նոցա ի գլուխ անդ* cn *անդ նոցա* Z չիք *անդ* FIJMQSTbdegim nqsu *վաղճան* L *վախճանին* lot *վաղջան* ô *արին* b *արիւնաց* բացի bcdefgklmopqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը *նորա* փխ. *(արիւն) նոցա* Eor չիք *ի* d չիք *ի գլուխ... բայց նոքա* Y *իւր* (b *եկեղեցրն* q *եղիցի*) փխ. *նոցա (բայց)* h *նոցա է* բացի acefgiklmoprstuv-ից մնացած ձեռ-երը *նորա է* (KLMQRSTXô չիք *է*) փխ. *նոցա (բայց)* t *այնոքիկ* փխ. *նոքա*

5 Yût *որք* g *սպաննին* bl չիք *ընդ (պատժաւք)* bq *պատժողք* n *պատժովքն* բացի acdhiklmoprstu-ից մնացած ձեռ-երը *պատժովք* W *հինգ* RXY *է* փխ. *ե* bq չիք *ընդ ունկնդիրս կացցեն բ ամ* f *ունկնդիր* M *ձեռկնդիրսն* փխ. *ունկնդիրս* բացի OWûeg-ից մնացած ձեռ-երը *ունկնդիրսն* Y չիք *կացցեն* բացի ôûacefghiklmoprstuv-ից մնացած ձեռ-երը *կացցէ* Y *ե բ ամ* w *երկու*

6 t *ձեռօք* co *տնանգաց* Y *արժան* q *լինի* բացի ûhiloptu-ից մնացած ձեռ-երը *լիցի* bq *աւրինացն* eg *օրինացն* û *պոռնիկ*

7 OW *յուրկանայ* ô *ուրկանոց* bcefg hloqrtu *յուրկանոցն* i *ուրկանոցն* û *երթայ* bq չիք *և* c *վաստակեսցէ* p *վաստակեսցի* KMQRSTXYZ *զողեաց* OW *զողեննեացն* ô *զոթեաց* hu *զողացն* 1 *զոյղեացն* t *զոթեացն* eg *որ գործեացն* (q *գործեացն* b *գործոցն*) փխ. *զողեացն* W *եօթն* EHV *ե* փխ. *է* G *է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ գ ամ* Yû *ե գ* (Y *դ*) KLMQSTXZô *դ* (W *հինգ*) փխ. *գ* behiiloqrstu չիք *ամ* g չիք *գ ամ* Y չիք *ընդ* BCDEmsv *ապաշխարաւղս* HXkp *ապաշխարօղս* ego *ապաշխարողսն* Yi *ապաշխարեսցէ* L *ապաշխարողս եղիցի մացէ*

8 Y չիք *և ելցէ* n *ելցէ և մացէ* KLMRTXYZôt *եկեղեցին* BCDEGH չիք *յեկեղեցին* hu չիք *և (թէ)* eghu *եթէ* Yl չիք *թէ* befgq *լինիցի* k չիք *լիցի* Y *արժան լիցի* ô *եաին* befgq չիք *յետին* Zd *Թաւշակին* MRSTYô *Թօշակին* bq *աւրինացն* (eg *օրինացն* f *աւրինաց*) փխ. *Թոշակին*

9 t *թէ* û *ի ձեռս* Jû *ծնողաց հանդիպի վախճանն* (J *վաղվանն*) փխ. *առաջնորդին վասն* նշված երկու ձեռ-երի այս հատվածը և հոդվածի առաջին տողի համապատասխան հատվածն է սխալմամբ կրկնված և հոդվածում r *և ամեսցի* փխ. *աստուածային*

10 FIJMQSTbdegimnoqu *վաղճանի* lt *վախջանի* c *արժանի է* ô չիք *արժան է* ô *ի գարկէն* O *ապաշխարհել* Y *յառաջնորդին* ô *առաչնորդին*

11 ô *որպ[էս] է և* BCDEFGHû *կամիցի*

ՌԼԴ (ՌԻԶ) ԾԱ. Իսկ եթէ ի ձեռն ծնուղաց հանդիպի վախճան յանգիտութեան վասն աստուածային խրատուն՝ Ե ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Բ՝ ընդ ձեռամբ, տրաւք եւ արտասուաւք արժանի լիցի աւրինաց։

ՌԼԵ (ՌԻԷ) ԾԲ. Որդիք որ ոչ պատուեն զծնաւղս իւրեանց՝ եղիցին նզովեալ։

ՌԼԶ (ՌԻԸ) ԾԳ. Ծնաւղք որ զորդիս իւրեանց ակնառութեամբ սիրեն եւ ոչ խրատեն երկիւղիւն Աստուծոյ՝ նզովեալ եղիցին։

ՌԼԷ (ՌԻԹ) ԾԴ. Վարդապետք որ զաշակերտս իւրեանց ակնառութեամբ ուսուցանեն՝ նզովեալ եղիցին։

ՌԼԸ (ՌԼ) ԾԵ. Արուեստաւորք որ զայլոց ինչս յափշտակեն՝ նզովեալ եղիցին, եւ տացեն ընդ միոյն չորեքպատիկ. ապա եթէ ոչ՝ ապաշխարեսցեն վարդապետին հրամանաւ։

1 U ի ձե[ռն] Q չիք ի ձեռն e ծնողացն g ծնողացն IJKMQRSTXYZ ôûadfiklmpsv ծնողաց hilort հանդիպին FIJMQSTbdegilmnoqru վաղճան st վախջան GIbhloqtu անգիտութեան eg անգիտութեամբ և վասն LRSXZô յաստուածգիտութեան (Q աստուածգիտութեան Y յաստուածգիտութեանն) փխ. յանգիտութեան T յաստուածգիտութեան ուրիշներ ուղղել են յանգիտութեան

2 W հինգ o չիք ամ H [ունկն]դիրսն բացի GWûbegq-ից մնացած ձեռերը ունկնդիրսն bfq կացցեն ôû և բ W երկու KYchilortu բ ամ C բ ամ վերջինի բառն ուրիշներ հանել են b չիք բ ընդ ձեռամբ l ձեռաւք

3 KLMQRSTXYZû տրաւք (XYZô տրօք) տնանկաց և արտասուաւք (Xô արտասուօք) d չիք տրաւք և արտասուաւք û արտասուոք Ye արժան d և արժանի ապա լինի J յօրինաց OWe օրինացն qu աւրինացն b աւրինացն աստուծոյ

4 Yûn որք r պատուեթեան JKQSTWô ûdi զծնողս T իւր HQUln եղիցի d նզովեալ եղիցին ô եղիցին նըզովեալ եղիցին եղիցին û նզովեալք b չիք եղիցին նզովեալ

5 û ծնողքն QRSTYZWôdi ծնողք b չիք ծնողք... իւրեանց այս հոդվածը միացված է նախորդին Ynr որք l չիք իւրեանց q ակնառութեան hou ակնարկութեամբ (ôû անառակութեամբ) փխ. ակնառութեամբ b չիք և l չիք ոչ

6 KLMQRSTXZôh երկիւղն û երկիւղիւ ac երկեղիւն f երկիղիւն kms երկիւղէն v երկիղիւն Y չիք երկիւղիւն աստուծոյ W նզովեսցի adefgkmpqsv եղիցին (dk եղիցի) նզովեալ CDGHRlu եղիցի Y լիցին ô են փխ. եղիցին

7 Yûc որք efkm զաշակերտսն u զաշակերտ d ակ[ն]առութեամբ hu ակնարկութեամբ (ôû անառակութեամբ) փխ. ակնառութեամբ p ակնառութեամբ սիրեն և ուսուցանեն q և ուսուցանեն

8 eghv եղիցին նզովեալ q նզովէին MR եղիցի YWdr լիցին i լիցի u չիք եղիցին

9 D արուեստաւուրք Ir արուեստաւոր v որուեստաւորք Yûcn որք d զայրոց (q զայլ) փխ. զայլոց Un ինչսն d ինչ ô չիք ինչս eglափշտակեն r յափըշտակին q նզովի փխ. նզովեալ եղիցին acdehiklmoprstu v լիցին ô են փխ. եղիցին b չիք եղիցին

10 d և տացոյն Y տայցեն bhloqu չիք ընդ eg միոյ q զմիոյն u միայն փխ. միոյն Y չորեքին ô չեքեքպատիկ r չորեքպատիկք b դ-պատիկ q զապատիկ g դ փխ. չորեքպատիկ u չիք չորեքպատիկ ապա եթէ ոչ Z չիք ապա եթէ ոչ KLQR STXYabcdefghiklmopqrstv թէ be gq ապաշխարեն CDEGHYd վարդապետի KLMQRSTXZ վարդապետին ô վարդապետիս

11 dkms հրամանաւն eg հրամանօն b q հրամանաւն նզովեալ եղիցի

ՌԼԹ (ՌԼԱ) ԾԶ. Որք յամուսնութեան են, սուրբ անկողնաւք, զսուրբ Քառասնորդսն եւ զաւր մեծի շաբաթու եւ կիւրակէի սուրբ լիցին եւ յաղաւթս ընթասցին եւ ի զղջումն մեղաց։

ՌԽ (ՌԼԲ) ԾԷ. Յաւուր կիւրակէի մի՛ ոք իշխեսցէ գործել, բայց միայն զկերակուրսն, զի զհիւրսն ընկալցին եւ աղաւթից ստէպ կացցեն։

ՌԽԱ (ՌԼԳ) ԾԸ. Քահանայ վայրապար զոք ընդ բանիւ մի՛ արասցէ, բայց եթէ վասն աստուածային գործոց։

ՌԽԲ (ՌԼԴ) ԾԹ. Աշխարհական եթէ բամբասէ զքահանայն կամ ապտակէ՝ ընդ խաչահանումսն եղիցի, բայց եթէ Բ կամ Գ վկայիւք հաստատի, ապա եպիսկոպոսն ունի իշխանութիւն դատել։

ՌԽԳ (ՌԼԵ) ԾԺ. Սարկաւագ ոչ է հաւասար քահանայի, այլ սպասաւոր։

ՌԽԴ (ՌԼԶ) ԾԺԱ. Մի՛ իշխեսցէ ճաշակել սարկաւագն ընդ քահանային եւ մի՛՛ դպիրն ընդ սակաւագին։

1 AIJKLMOPQRSTUVXYZWôûhilno ։u որ GQôhu ամուսնութեան Y ամուսնութեանն s յամուսնութեանն eghu և սուրբ l չիք սուրբ IJSTVXôeir յանկողնօք KLMQRZ q յանկողնաւք m: զսուրբ կրկնված է b սուրբ Yd քառասունսն ô քառասունքն û քառասնորդս b քառասնորդքն c քառասունս g քառասնորդն hilru քառասներորդսն o քառասներրորդսն t քառասերորդսն

2 beq ի փխ. և (զաւր), յաւր W զոր d զօրն Y չիք զաւր c շաբաթուն n շաբաթի Y հինգշաբթի փխ. շաբաթու bc կիրակէին k կիրակի բացի AUYûafmnouv-ից մնացած ձեռ-երը կիրակէի l չիք սուրբ լիցին bhqu չիք (լիցին) և H աղաւթս IJû աղօթս U յաղօթսն cn յաղաւթսն l յաղաւթ

3 bhoqu ընթացեն l ասեն փխ. ընթասցին eghlu չիք և b եկեսցեն այսպիսիս փխ. մեղաց

4 u զաւուր û ոչ ոք իշխեսցէ գործել յաւուր կիւրակէի ô կիրակէ f կիւրակէ բացի Aûalnrv-ից մնացած ձեռ-երը կիրակէի c կիրակէի սուրբ լիցին և մի ոք Y զկերակուրս ôce g զկերակուրն

5 ABCDFGHPY զհեւրսն ôbegq հիւրսն cdo զհիւրս Z զիւրսն (l զիւրս) փխ. զհիւրսն b ընկալցի c ընդալցին MT կացցեն բառն ավելացրել են ուրիշներ u կացցէ բացի abcdefghiklmopqrstv-ից մնացած ձեռ-երը չունեն կացցեն

6 û քահանայն AKLMVk վարապար Sô վայրաբար cd որ վայրապար eg վայրարպար բանիւ զոք մի bq չիք ընդ ô բանի l բան c չիք մի adeghiklmortuv թէ Ybq չիք եթէ

7 Y օրինացն աստուծոյ փխ. աստուածային գործոց ôbeg գործոյն q գործոցն d գործոյ է BEFIJKLMPQSTXZûackmv գործոյ

8 ûbegq թէ KLMQRSTXYZô եթէ ոք բամբասէ (ô բանբասէ) c բամբասեսցէ d բանբասեաց է g բամպասէ lo բանբասէ p բամբասէ կամ ապտակէ զքահանայն ôfh զքահանայ û զքահանայն d զքահանութիւն c ապտակեսցէ

9 l խաչախանունսն Qcde խաչահանունս Yk խաչահանուսն û խաչահանուացն bq խաչահանողսն ôep եղիցին l բա[յ]ց aciklopr stv թէ YWafiklmoprs երկու Yeg և փխ. կամ ô բ ամ ապաշխարեսցին փխ. բ կամ RXYWfiors երեք aklmpv երիւք M գ ամ վկայիւք r վկայութիւն t վկայութեամբ cdhpu հաստատեսցի hlou չիք ապա

10 d եպիսկոպոս befq ունի եպիսկոպոսն (q եպիսկոպոս) g ապա ունի իշխանութիւն եպիսկոպոսն դատել ûi իշխանութիւն ունի Y իշխանութիւնն դատել զնոսա d ունի դատելոյ իշխանութիւն ի վերայ քահանային l չիք դատել

11 ô սարգաւակ Y չիք հաւասար, քահանայ I քահանային B այդ Y սպասաւոր նմա d սպասաւոր է

12 ûcdh սարկաւագ (h սարկաւագն) ճաշակել eg սարկաւագն ընդ քահանային ճաշակել ô սարգաւակն Yûd քահանայի a չիք ընդ քահանային

13 ûeglq դպիր b դպիր ընդ քահանայի և ընդ սարկաւագին ô սարգաւակին ûq սարկաւագի

Ռխե (ՌԼէ) ԾԺԲ. Քահանայ կամ սարկաւագ թէ լինիցի ուրուկ կամ բորոտ՝ ոչ է արժան կալ ի կարգին, այլ պարապել իւրեանց անձանց։

Ռխզ (ՌԼԸ) ԾԺԳ. Քահանայ մի՛ իշխեսցէ ձէթ արկանել երախայի, այլ մկրտել, թէեւ ի ծնունդս հանդիպի։

Ռխէ (ՌԼԹ) ԾԺԴ. Քահանայ ի ժամ մկրտութեանն մի՛ իշխեսցէ զկինմարդ ի սուրբ աւազանն թողուլ. եւ մի՛ կնքաւոր կացուցանել զայսահարս եւ զապաշխարողս։

Ռխը (ՌԽ) ԾԺԵ. Քահանայ մի՛ իշխեսցէ յերեւելի երիվար հեծանել զաւ հանդերձս երեւելիս զգենուլ, բայց ի խորհրդին, եւ կամ բոկ եւ անպատմուճան ի սեղանն մատչել. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի։

Ռխթ (ՌԽԱ) ԾԺԶ. Թէ ոք ի դպրաց կամ յուխտէ եկեղեցւոյ յափշտակէ յաստուածային գրոց կամ ի սուրբ սպասուց եկեղեցւոյ՝ ընդ խաչահանութեան եղիցի։

ՌԾ (ՌԽԲ) ԾԺէ. Թէ ոք ի քահանայից կամ ի սարկաւագաց ի տեսլեան յան-

1 ô *սարգաւակ* t *եթէ* û չիք *թէ, լիցին* hu *լիցի* lt *լինիցին* Sô *ուրուք* h *ուրուկք* Z *չէ*
2 hu չիք *է* lchv *արժանի* ô *ի զարկին* l *ի կարգի* B *այդ* û *պարապիլ* b *[պ]արապել* i *պարագել* փխ. *պարապել* q *անձանց իւրոց* û *անձին*
3 b չիք *ձէթ* Wûboqru *երեխայի* l *երէխաի* B *այդ* l *մկրտ* p *մկրտութեան*
4 HRXYhu *թէ* փխ. *թէև* b *և թէ ի* e gq չիք *ի* û *ի ծնունդ* s *ի ծնունդս*
5 IJû *մի իշխեսցէ ի ժամ մկրտութեան* CFGKLMQSTUXZWôdefilpu *մկրտութեան* l *յիշխեսցէ* Y չիք *մի իշխեսցէ* û *կինմարդ* b *զկինմարդն* t *զկինմարդ մերձ ի սուրբ*
6 abcdefgkmpqsv չիք *սուրբ* abdefgkmp *յաւազանն* q *յաւազան* c *յոտգանն* u *աւետար[ա]նն* փխ. *աւազանն* Y չիք *մի* ô *քնքաւոր* ûc *կնքահայր* Y *կնքաւոր առնել չէ օրէն և ոչ զայսահայրս* t *կացուցանել կնքաւոր* b *կացուցանեք* KLMQRSTXô *այսահար*
7 BCDEHakmqs *զապաշխարաւղս* FYXp *զապաշխարօղս* û *ապաշխարողն* c *զապաշխարողն* ô *և մեղ ապաշխարողս*
8 d *քահանայի* Y չիք *մի* Yôûegn *երեւելի* l *ի յերեւելի* b չիք *յերեւելի* AOPUiu *երիւար* ô *երիվարս* akmpsv *երիվարի* b *յերիվարս* hn *յերիվար* q *[երի]վարս* t *հեծնուլ* acdefgkmpsv *նստել* (bq *նստիլ*) փխ. *հեծանել*
9 hq *յերեւելիս* efg *զգենուլ* Y չիք *զգենուլ* û *բա[յ]ց* n *մի* փխ. *և կամ* Y չիք *և կամ* l *փոկ* (R *բոխ*) փխ. *բոկ* t *բոկ ոտամբ* k *և* û *կամ* փխ. (*բոկ*) *և* L *և կամ* (*անպատմուճան*) eg *անպամուճան* u *անպատմուծան*
10 Eôû *ի սեղան* ût *մատչիլ* a-mo-v չիք *և* (*եթէ*) Yeglpt *թէ* M *յանդգնի* Qeg *անդգնի* ABEJKLMOPQRSTVXYZabcef *լիցի* oq չիք *եղիցի*
11 ûabcdfklmpqsv *եթէ* ô չիք *ոք* L *ի դպրոց* փխ. *ի դպրաց* û *և* փխ. *կամ* LMQRSTYZegp *ուխտէ* ôcdt *ի յուխտէ* (ô *ուխտէ*) û *յուխտի* U *ի ուխտաւորաց* փխ. *յուխտէ* CDHMTYôabefghilmoqu *եկեղեցոյ* IJc *յեկեղեցոյ* QV *յեկեղեցւոյ* r *եկեղեցոյ ընդ յափըշտակէ* eg *ափշտակէ* t *յափշտակեսցէ* IJUegiqrt *աստուծային* û *ի սուրբ գրոց աստուածային* Sô չիք *յաստուածային*
12 SZô *գրեց* փխ. *գրոց* OW *սպասւոյ* P *սպասոց* Uegn *սպասու* s *սպ[ա]սուց* CDHQVYôbefghilmopqsu *եկեղեցոյ* c *եկեղեցոյն* Yc *խաչահանունս* ô *խաչահանունքն* ûk *խաչահանուսն* q *խաչահանողսն* b *խաչհանողս* e *խաչահան* g *խաչահանուացն* m *[խաչա]հանունեան*
13 ôcdg *եղիցին*
14 RSTXYZôbc *եթէ* HKLMRSTXYô չիք *ի* (*սարկաւագաց*) ô *սարգաւակաց* acikmpsv *ի տեսլեանց* beghqtu *ի տեսլեանն* BDEFGH *յանցիցէ* C *յանցիցէ* ուրիշներ ուղղել են *յանցանիցէ* ûahikmprsuv *անցանիցէ* bd *յանցանէ* c *անցանէ* l *յանցանաց իցէ*

ցանիցէ՝ մի՛ իշխեսցէ ի սուրբ խորհուրդն մերձենալ, բայց եթէ անհնար իցէ։

ՌՃԱ (ՌԽԳ) ՃԺԸ. Այր կամ կին որ սրբութեամբ են՝ արժան է ի սուրբ խորհուրդն մերձենալ. ապա եթէ անապաշխար են եւ անսուրբ՝ մի՛ իշխեսցեն. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ ընդ խաչահանուանն Քրիստոսի եղիցի եւ ընդ անամաւթին Յուդայի։

ՌՃԲ (ՌԽԴ) ՃԺԹ. Կին տեռատես եւ ծնեալ՝ ի սուրբ եկեղեցի մի՛ իշխեսցէ մերձենալ մինչեւ սրբեսցի. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի։

ՌՃԳ (ՌԽԵ) ՃԻ. Կին յղի ի սուրբ անկողնոց՝ մտցէ ի սուրբ եկեղեցի եւ համարձակ ի սուրբ խորհուրդն մերձեսցի անխտիր։

ՌՃԴ (ՌԽԶ) ՃԻԱ. Որ պոռնկին եւ զմանկունսն սպանանեն, իշխան է առաջնորդն ժամանակին խուզել, մրել եւ աշխարհալուր ձաղել եւ դրամ առնուլ եւ յաղքատս տալ եւ գանալից խրատել, եւ առ դրանն ապաշխարել զկարգ իւր։

1 l չիշխեսցէ ûd խորհուրդ AFJPST մերձանալ Wilortu թէ u անհրար
2 ô է փխ. իցէ
3 l զայր û որք r ուր փխ. որ bq չիք որ ôbm սրբութեան dhq սրբութեանն û սուրբ փխ. սրբութեամբ b չիք են Sô արժանի, չիք է hu արժանի են
4 p մերձենալ ի սուրբ խորհուրդն û խորհուրդ ABFJKP մերձանալ ûab cdefghikmopqrstuv թէ rt անապաշխարել, չիք են BCDEFGHeg իցեն փխ. են k չիշխեսցեն
5 Yhu չիք և (եթէ) Mlopt թէ eg անդգնեսցին (g անդգնեսցի) ոք Mk յանդքնի q յանտղնի Qô անդգնի Q և ընդ AMOPQSTUVWn խաչահանան Yû խաչահանուսն ô խաչահանուանան bcel խաչահանուսն q խաչահանուս d ի քրիստոսէ hlortu չիք քրիստոսի bq է քրիստոսի փխ. քրիստոսի եղիցի a cefgkmpsv է փխ. եղիցի IJKMOP QRSUVXYZWôdn չիք եղիցի T չիք եղիցի տեղը բաց է թողնված
6 û անամօթ յուդայի եղիցի J անամօթի lp անյամօթին qs յանամաւթին Y չիք անամաւթին, յուդայի լիցին ô յուդայի են h յուդային
7 U մեռամես փխ. տեռատես գրիչը շփոթել է երկաթագիր «մ» և «տ» տառերը n կամ ծննդականն փխ. և ծնեալ t չիք և ծնեալ տեղը բաց են թողել n ի սուրբ խորհուրդն և յեկեղեցի g մի իշխեսցէ ի սուրբ եկեղեցի MQ յեկեղեցի ô եկեղեցին r իշխեսցեն
8 AIJPQRSTZ մերձանալ ûdpu թէ hilotu չիք ոք Q յանդքնի Uq յանդգնին eg անդգնի f նզովեսցի q նզովեսցին ô եղիցի կրկնված է KMQRSTXYZ լիցի hlou է փխ. եղիցի
9 q կինն bfgq չիք (յղի) ի Y ի սուրբ եկեղեցի մտցէ որ սուրբ յանկողնոց KLMQRSTXZôqr յանկողնոց b յանկողնոցն v յանկողնոյ IJn յանկողնոյ Uût անկողնոյ L ի սուրբ եկեղեցի մտցէ ô չիք (մտցէ) ի, եկեղեցի սուրբ MQdq յեկեղեցի
10 Y չիք ի, խորհրդոյն û խորհուրդ Y հաղորդեսցի փխ. մերձեսցի b արժանաւոր փխ. անխտիր Y չիք անխտիր
11 ût որք Q պոռնկին akmpsv պոռնկի Q զմանուկսն cdeg զմանուկն DH դմանունսն փխ. զմանկունսն Uûhlnopu զմանկունս BCDEHQ սպանեն l սպասեն փխ. սպանանեն Y յառաջնորդն ûdt առաջնորդ q առաջնորդին
12 g չիք ժամանակին KLMQSZ խուզիլ IJbq և մրել K չիք ձաղել Y չիք և (դրամ) Gk առնել G ի փխ. և (յաղքատս)
13 IJKLMQRSTUôeg աղքատս û աղքատաց d յաղքատաց c ի յաղքատս l յաղ[ք]ա[տ]ս Y և տալ աղքատաց և գալալից eg գանաչից (hu գանողից û գանով) փխ. գանալից û տէրն փխ. դրանն բացի CGHbilnoprt-ից մնացած ձեռ-երը դրան bq շարել (e աշարել f աշխարել) փխ. ապաշխարել ô զգարկ c զկարգն gl չիք զկարգ
14 cgl չիք իւր b իւր այսպիսի

ՌՃԵ (ՌԽԷ) ՃԻԲ. Որ զմանկունս անհաւատից ի սուրբս առնուն՝ Բ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ եւ Ա ամ՝ ընդ ձեռամբ։

ՌՃԶ (ՌԽԸ) ՃԻԳ. Կին մի՛ իշխեսցէ զհանդերձս առն զգենուլ եւ ելանել ի հրապարակս. ապա եթէ ոք յանդգնի՝ Ա ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՃԷ (ՌԽԹ) ՃԻԴ. Ոչ է արժան ճաշակել հաւատացելոց ընդ անհաւատից եւ ոչ համբուրել եւ ոչ ի տունս նոցա մտանել. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի։

ՌՃԸ (ՌԾ) ՃԻԵ. Ոչ է արժան աւթեակս առնել կնոջ ի թատերս կամ ի վաճառս. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի։

ՌՃԹ (ՌԾԱ) ՃԻԶ. Ոչ է արժան կնոջ մատչել եւ նայել յանասունս, յորժամ մերձենան յիրեարս, կամ համբուրել. եւ եթէ ոք համարձակի՝ նզովեալ եղիցի։

ՌԿ (ՌԾԲ) ՃԻԷ. Ոչ է արժան կնոջ առ գինեմոլս հուպ լինել եւ ճաշակել ընդ նոսա, այլ ուրոյն նստել եւ ցած կալ եւ սպաս ունել եկեղեցւոյն. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի։

1 IOVWbhioqru *զմանկունսն* d *զմանուկս* eg *զմանուկսն* Mbt *անհաւատիցն* U *անհաւատ իցէ* W *հաւատից* U չիք *ի* eg *ի սուրբսն* n *ի սնունդ* աջ լուսանցքում ուղղված *ի սուրբս* ôbqt *առնու* Qr *առնուլ* R *ա[ռ]նուն* W *երկու*

2 Yôacdeghiklmorstv *ունկնդիրսն* u *ունկնդիրն* ûc *կացցեն* f *կացէ* eg չիք *եւ* Y *մին* W *մի* l *ամենայն ի* փխ. *ա ամ* Ykpsv չիք *ամ* q չիք *ընդ* d *ձեռամբ հոգորդի*

3 bq *զհանդերձսն* բացի Yûacdefghiklmoprstuv-ից մնացած ձեռ-երը *զհանդերձ* T *զգենուլ* ô *զգենիլ* efq *ազենուլ*

4 Yabcdefghiklmpqstuv *թէ* n չիք *ոք* Môeg *անդգնի* q *անտքնի* Wû *մի* Xd *ամ մի* LY չիք *ա* GHbeg *ապաշխարէ* M *ապաշխարեսցի* d *յապաշխարեսցէ* i *ապաշխարութեամբ*

5 u չունի ճիդ-ճիէ հոդվածները h *զհաւատացելոց* rt *հաւատացեալ* q *հաւատացելոցն* G *հաւատացելոց ճաշակել* bq *անհաւատիցն*

6 d չիք *եւ ոչ ի տունս նոցա մտանել* ûb *ի տուն* U *նորա* փխ. *նոցա* ô չիք *նոցա* eg *մտանեն* efgq չիք *եւ* (*եթէ*) hlopt *թէ* Yb չիք *եթէ* Mg *անդգնի* û *յանդգնեսցի* q *անտքնի*

7 Y *լիցի*

8 l չունի ճիե հոդվածը ô ճիե հոդվածը դրված է ճիզ հոդվածի տեղը և հակառակը Yn *աւթեանս* փխ. *աւթեակս* b *աւղեակս* ût *կնոջ աւթեակս* (r *օթեակս*) *առնել* m *կնոչ* a չիք *կնոջ* G չիք *ի* (*թատերս*) boq *ի թաթերս* n *ի զատերս* Y *և* փխ. *կամ* kmp *ի վաճառ*

9 ôabcdefgkmpqstv չիք *եւ* Yacefgkmopqs *թէ* IMeg *անդգնի* q *յանտքնի* GHd *լիցի* q չիք *եղիցի*

10 hm *կնոչ* û չիք *կնոջ* ôbqt *մատչիլ* Xôr *նայիլ* Y *նահել* t *նայել ի խառնակութիւնս անասնոց* փխ. *նայել... յիրեարս* IJûr *անասուն* a cdkmps *ի յանասուն* efgq *յանասունսն* բացի CDEFGHRYhlo-ից մնացած ձեռ-երը *յանասուն*

11 AIMPQST *մերձանան* RU *մերձենանան* q *մերձենայ* ôû *իրեարս* bq *յիրար* d *ի յիրարս* hlms *յիրարս* G *[համբ]ուրել* t չիք *եւ* Yûcegip *թէ* l չիք *ոք* U *համարձակին* Y *յանդգնի* փխ. *համարձակի* d *ոք յանդգնի և համարձակի* r *համարձակի զտեսանելն նզովեալ*

12 LY *լիցի* hilort *լիցի* (h *եղիցի* i *իլիցի*) *ի քրիստոսէ*

13 b *կնոչն* m *կնոչ* q *կնոջն* û չիք *կնոջ* befgq *ի* փխ. *առ* ôr *լինիլ* d չիք *եւ*

14 lor *որոյն* begq *ուրուն* փխ. *ուրոյն* ô *ուրելոյն* ուղղված է *ուրոյն* b *նստեալ* Y *ծաց* dl *ցանկալ* փխ. *ցած կալ* R *կայ* փխ. *կալ* begq *սպասու* n *ապաւթեն* փխ. *սպաս ունել* CDGHôbcbefghior *եկեղեցոյն* KLMQRSTXZp *յեկեղեցւոյն* Yq *յեկեղեցոյն* s *եկեղեցւոյն* In չիք *եկեղեցւոյն* ô չիք *եւ* (*եթէ*) Yû eghlt *թէ*

15 Yôl չիք *ոք* ô *անդքնի* egq *անդգնի* Y *լրբի* փխ. *յանդգնի* Yacfs *լիցի* loq չիք *եղիցի* d *եղիցի ամէն*

ՌԿԱ (ՌԾԴ) ԾԻԸ. Ոչ է արժան կնոջ յաւուրս տանի զինքն այլակերպել եւ յեկեղեցի ընթանալ, որպէս ի պոռնկաց. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ քահանայն արգելցէ ի մարմնոյ Տեառն եւ եղիցի նզովեալ։

ՌԿԲ (ՌԾԴ) ԾԻԹ. Մի՛ իշխեսցէ կինմարդ զենուլ զանասուն կամ որս առնել կամ հնձան հարկանել կամ առնապէս վարել ի վար եւ ի հունձ եւ հոլանել զինքն եւ յայտնել զամաւթ. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի։

ՌԿԳ (ՌԾԵ) ԾԼ. Ոչ է արժան եղբաւր առ քեռ ննջել ի ժԵ ամենից ի վեր, կամ առ այլ մերձաւորի. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ պոռնկին ապաշխարութիւն եղիցի։

ՌԿԴ (ՌԾԶ) ԾԼԱ. Եթէ ոք ի տղայութեան յանցեաւ մինչեւ ի ժԵ ամն՝ մի՛ յիշեսցի առաջի Տեառն, ըստ գրոյն որ ասէ. «Զմեղս մանկութեան իմոյ եւ

1 m կնոչ ûb չիք կնոջ chiort յաւուր e տօ[ն]ի eg զինք L չիք զինքն l յայլակերպէլ f այլակերպ ուրիշՃեր ուղղել ԵՃ այլակերպել ô եկեղեցին ûkmqr եկեղեցի bcd յեկեղեցին

2 f ընթ[ան]ալ Lhilort երթալ փխ. ընթանալ OWh ի պոռնկաց bq ի պոռընկանոցն cdt ի պոռնկանոց Y ի պոռնկատուն ô ի պոռնկիոց ô չիք և (եթէ) egilopt թէ ô անդքնի eg անդգնի t յանդըգնեսցի d չիք յանդգնի hr քահանայ begq չիք քահանայն

3 begq չիք արգելցէ... տեառն և t արգելցէ զնա L ի սուրբ մարմնոյն KLMQRSTXYZfhilort ի մարմնոյն KYZ չիք և eg չիք եղիցի bg նզովեալ եղիցի Y եղիցի նզովեալ լիցի

4 Y իշխեսցեն q կինն մարդն r կին փխ. կինմարդ L զենուլ կինմարդ hilort զանասուն (i անասուն) զենուլ b չիք զենուլ ô անասուն b զանասունն q զանասունսն F չիք զանասուն R առել eg առնուլ

5 ABCFIJKMOPQSTXZegq հնծան R հընծուն h հրձան t կոխելոյ փխ. հարկանել ôh չիք ի վար lp վարել զինքն ի վար, km վարել (k փխ. առնել) զինքն ի վար, ի վաճառ փխ. և ի հունձ

5—6 abcdefgqrsv վարել զինքն ի վար (b ի վայր) և ի հունձ (bcv հունձս r հունձն s [...]) փխ. վարել ի վար... հոլանել զինքն p չիք և ի հունձ և հոլանել km չիք և հոլանել զինքն i վարել զինքն ի վար և ի հունձն և հոլանել զինքն ի վար և ի հունձ և յայտնել o վարել և ի հունձ և հոլանել զինքն ի վար և ի հունձ և յայտնել

6 l հըլանել, չիք զինքն h չիք և հոլանել զինքն t առնաբար և փխ. և (յայտնել) k և կամ յայտնել Y չիք յայտնել t զամօթն bfghiloqrt թէ ô անդքնի gq անդգնի t յանդըգնեսցի R նզովել AFGKLOPQRSTUVXYZôafglo լիցի c է փխ. եղիցի qr չիք եղիցի

7 ô արժան ննջել եղբօր ընդ քեռն ի ժե ամենից abmqs եղբաւրն kpv եղբօրն bhioqtu քեռն d քոյր r նըննջել մինչև ի ժե b չիք ի (ժե)W ի տասն և հինգ bu ամից egq ամիցն d ամէն f ամենիցն akmpsv և ի վեր acdkmpsv չիք կամ

8 acdkmpsv չիք առ այլ մերձաւորի և (cd ուՃեՃ և) eg այլ առ XWô չիք առ A այգ bq չիք այլ H մերձաւոր Y մերձաւորս begq չիք և ceghlortu թէ ôû չիք ոք Qô անգգնի û յանդգնիին r ապաշխարութիւնք L ապաշխարութիւն ի վերա եղիցի Y ապաշխարեսցէ ABCD EHOPXZacefkmpqstv ապաշխարութիւնն

9 t եղիցին ô է փխ. եղիցի

10 egl թէ Yabcfhikmoqrstv ի տղայութեանն d ի տղայութեան ժամանակին անցաւ ôeg անցեաւ û մինչ H չիք ի (ժե) W ի տասնհինգ f ի եժ bq ժ (o ժէ) փխ. ժե d ամ l յիշեսցէ IJWûbq իշխեսցէ (H յիշխեսցի) փխ. յիշեսցի

11 kmps գրուն Wq չիք որ Y մանկութեանն l չիք մանկութեան UYôac giklmnpv չիք իմոյ

զանգիտութեան իմոյ մի՛ յիշեր»*. բայց արժան է ծնաւղացն հսկել եւ զարդարն չտալ պղծել մինչեւ ի սուրբ ամուսնութիւնն. ապա եթէ ոչ՝ առանց պատժոց մի՛ արասցէ վարդապետն։

ՌԿԶ (ՌԾԷ) ԾԼԲ. Թէ լինիցին Բ եղբարք կամ այլ մերձաւորք եւ կամեսցին ամուսնանալ Բ քերց կամ յայլ մերձաւորս՝ որոշեսցին ի միմեանց, եւ թողցեն յայն որ յառաջն էր ընթացեալ. ապա եթէ առ նախանձու երկոքինն ամուսնասցին՝ թողցեն զառաջին պսակեալն եւ զյետինն քակտեսցեն ի միմեանց. եւ վասն պսակին անարգանաց Ճ դրամ յեկեղեցին տուգանս տացեն եւ ապաշխարութիւն երկկնոյն եղիցի եւ սրբեալ ի մեղաց՝ լիցին առն եւ արասցեն կանայս։

ՌԿԷ (ՌԾԸ) ԾԼԳ. Մի՛ ոք իշխեսցէ ելանել յանկողինս հարսին եւ մերձաւորի. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ ապաշխարութիւն պոռնկին եղիցի։

ՌԿԸ (ՌԾԹ) ԾԼԴ. Մի՛ ոք իշխեսցէ ի տան Աստուծոյ գինեմոլս առնել կամ ի մահիճս ննջել կամ շատախաւս լինել որպէս հեթանոսս, այլ ահիւ եւ դո-

* Սաղ. ԻԴ, 7

1 Y զանգիտութեանն OWûbdq չիք և զանգիտութեան իմոյ Yôeft չիք իմոյ Y չիք մի յիշեր acdv յիշել Ze յիշեր այլ յիշեա բայց Y արժանի hu ծնօղաց ôû ծնողաց բացի ACDEGHOPVWbcegiklmnoqrt-ից մնացած ձեռ-երը ծնողացն hru հսկեալ O հսկել փխ. հսկել

2 Y պղծիլ IMQSôûd ամուսնութիւն JUYWûa—u թէ v թ[է]

3 Rbeg պատժոյ Y արասցեն f առասցէ փխ. արասցէ Y վարդապետքն f վարդապետ

4 Qc եթէ beglq լինիցի ô չիք լինիցին Wfpt երկու HKLZôbcdehlpqs եղբայրք Y և փխ. կամ befglq չիք այլ Mkl փխ. և

5 W երկու t յերկու bqr քերձ e քուերց g քուերց h քերոց փխ. քերց IJKLMQRSTXYZôûadhklmopqrsuv այլ KLMOQRSTVXYZWâ մերձաւորք q մերձաւորսն G մերձաւորքս lôûabcfiklmopqs որոշեսցեն i և փխ. ի Y ի միմիեանց lo ի միմիանց

6 ôkmpqrs այն t զայն û զայն յայն փխ. յայն DGH չիք յայն c չիք յայն ավելացրել են ուրիշներ Vôr առաջն l յառաջ Yûbcdefgqrt թէ s նախ[ան]ձու V երկոսինն Yûa երկոքին d երկոյքին

7 d թողցին ô առաջին e պառաջինն W յետինն û յետին l զյետին û քաքտեսցեն degilrt քակեսցեն Yk քակտեսցին

8 Y ի միմիեանց lo ի միմիանց û պսակի h պատկերին փխ. պսակին ô անարգելոյն ûcegq անարգանացն Wt հարիւր hu ձ փխ. ճ ôd տրամ k դրամս d տուգանս տացեն յեկեղեցոյն փխ. յեկեղեցին տուգանս տացեն ôg եկեղեցին û եկեղեցիս e եկեղեցուն q յեկեղեցոյն

9 Yû տացցեն bt տայցեն q ապաշխարութիւնն Wirt երկուկնոյն Ud v բ-կնոցն L բ-կնւոյն akmps երկուկնոցն c երկկնոցն b երկնոյն բացի Yefgq-ից մնացած ձեռ-երը բ-կնոյն d եղեցի gt եղիցին bq սրբեսցէ eg սրբեսցին f սրբի efg չիք ի

10 Radhiklmoprstuv լինիցին befgq լիցի Y չիք լիցին առն և

11 cd իշխեսցէ ոք kq յիշխեսցէ l յիշ[խ]եսցէ bg յելանել e յելանել <անել> Yb յանկողին hqu յանկողինսն bhloqtu հարսինն L չիք և ûd և կամ bt մերձաւորին L չիք մերձաւորի

12 DGHôe չիք և Yûp թէ Y չիք ոք ô g անդգնի kq ապաշխարութիւնն t յապաշխարութիւն Y պոռնկին լիցի ապաշխարութիւն G պոռնիկին ô եղիցին X կրեսցէ փխ. եղիցի

13 b չիք ի (տան) Gn ի տանն t ի տունն b գինէմոլ Y լինիլ փխ. առնել Y և կամ

14 b ի մահիճն Y և փխ. կամ CIJMXYôûdefghikprtv շատախօս ABDEFKPUVI շատխաւս OW շատխօսել փխ. շատախաւս լինել ôt լինիլ BCDEFGHI հեթանոս Y զհեթանոսս KLMQRSTXbcnqt զհեթանոսս B այղ

ղութեամբ կալ առաջի Աստուծոյ եւ խնդրել զթողութիւն մեղաց. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի։

ՌԿԸ (ՌԿ) ՃԼԸ. Մի՛ ոք իշխեսցէ թաղել զդիս մեռձ ի սուրբ եկեղեցիս, այլ արտաքս ի քայլ. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի։

ՌԿԹ (ՌԿԱ) ՃԼԶ. Մի՛ ոք իշխեսցէ զեկեղեցի Աստուծոյ առնել շտեմարանս իւղոյ եւ մեղուս եւ պանրոյ եւ ձկան կամ այլ կերակրոյ, բայց միայն սուրբ սպասուն եւ կտակարանացն եւ սուրբ խորհրդոյն բաժակոյ եւ ձիթոյ. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի։

ՌՀ (ՌԿԲ) ՃԼԷ. Հարկ է քահանային եւ ուխտականաց սուրբ եկեղեցւոյ դյարակայս ի սուրբ եկեղեցւոջն մատուցանել զաղաւթս՝ զերեկորեան պաշ-

1 1 խնդրելով ahiklmoprstu չիք և (եթէ) Yg hlou թէ

2 ôû չիք ոք d յանդգնի ոք Ug անդգնի R յանդգն[ի] t յանդըգնեսցի f նզովեսցի Yb լիցի Q եղիցէ q չիք եղիցի

3 a չունի ճլե համարը r իշխեսցէ զեկեղեցիս աստուծոյ թաղել զդիս մերձ այլ h թողել փխ. թաղել n թաղել աջ լուսանցքում u չիք թաղել ôû չիք ի (û ունի ի) սուրբ J MQdgn յեկեղեցիս ns այդ b յարտաքո eghkmqu արտաքոյ

4 CDGHWltu քառասուն ôbcdefgkm pqs չիք և Yûctu թէ Y ոչ փխ. ոք kms չիք ոք W յանդգնեսցի g անդգնի Y չիք յանդգնի f նզովեսցի q նզովի Ykmrtv լիցի

5 h իշխեսցէ ոք 1 յիշխեսցէ lt զեկեղեցիս d յառնել զեկեղեցիս cd չիք աստուծոյ IJ ի շտեմարանս Y ըշտեմարանս il շտեմարան ort ըշտեմարան b յիշտեմարանս d յըշտեմարանս n յշտեմարանս q յշտեմարանս

6 S իւղոց afkmnpqs եղոյ b եղու eg եղոյ deg մեղրոյ ô չիք և (պանրոյ) Y պանրի be պանտրոյ d պանրոյ աման փխ. պանրոյ f պանրրոյ h պանրոց rt պանրով d կամ փխ. և (ձկար) hilou ձիթոյ (rt ձիթով) փխ. ձկան b և կամ d և փխ. կամ n յայլ s այղ

7 X զսուրբ bhilortu ի սուրբ Y սպասն bcegq սպասու Y կտակարանսն ôbefgq կտակարանաց ou կտակար[ան]ացն K չիք և (սուրբ) t և ի սուրբ ô խորհրդոյ b խորհրդոց AOPUVW բաժակւոյ ô բաժակի efq բաժակոյն b բաժակին g և բաժակոյն Y չիք և (ձիթոյ)

8 Y ձէթ b ձիւոյ g ձիթոյն ûilt չիք և (եթէ) Yûabcefgklmopqrsuv թէ lôeg անդգնի f յանդգնին q նզովի ûadhmou լիցի

9 v զարկէ փխ. հարկ է dhlouv քահանայից AIJKOPUVWûabcfikmp qrs քահանայի C չիք սուրբ եկեղեցւոյ զյարակայս ի ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ G չիք սուրբ եկեղեցւոյ զյարակայս ի acdefikqrsv սրբոյ p չիք սուրբ hlotuv եկեղեցոյ (t եկեղեցւոյ) սրբոյ DEHYôbcefgipqr եկեղեցոյ MQ յեկեղեցւոյ bq որ զյարակայսն (q զյարակայս) eg և զարակայս hilouv յարակայս l զառակայսս (acdkmps յարաժամ) փխ. զյարակայս Y չիք զյարակայս բացի BDEFHXfr-ից մնացած ձեռ. երը զարակայս

10 beg չիք ի kmps չիք ի սուրբ DHb efghloqu եկեղեցոջն MQd յեկեղեցւոջն T եկեղեցւոյջն Yôc եկեղեցոջ ûakps եկեղեցւոջ m եկեղեցոյջ v եկեղեցոջն Y կատարել փխ. մատուցանել lbq զաղաւթն d զաղաւթսն r չիք զաղաւթս Y և երեկոյանն deg և զերկորեան (d զերկորեան) lôprt զերեկօրեան bq զերեկաւրեա c զերեկոյեան ho զերեքաւրեայն l զերկաւրեայն i զերեկորեայն uv զերեքօրեան û չիք զերեկորեան acdhklmos պաշտաւնն iprtv պաշտօնն bq պաշտաւնս Y պաշտօնս և այլ ամենայն պաշտօն զի այն է eg պաշտօնէ û և պաշտօն ô չիք պաշտաւն

տաւն եւ զգիշերի զաղաւթսն, եւ այն է հաճոյ Աստուծոյ։ Ապա եթէ մոլի ի ծուփս աշխարհիս գնել եւ վաճառել՝ եւ ի գաւառս իշխանութեամբ իշխանաց շրջել՝ այնպիսւոյն ի զուր է քահանայութիւնն, որպէս առաքեալ ասէ. «Լաւ էր նմա եթէ բնաւ չէր ծանուցեալ զարդարութեան ճանապարհն քան եթէ ծանեան եւ յետս կացին». եթէ յանդգնի ոք՝ նզովեալ եղիցի։*

ՌՀԱ (ՌԿԳ) ՃԼԸ. Ոչ է արժան քահանային արիւն հեղուլ մարդոյ եւ ոչ զանասնոյ, եւ ոչ որս առնել կամ զենուլ ինչ, այլ զեւթն աղաւթսն անդադար մատուցանել. եւ եթէ ոք խոտորի՝ լուծցի յաւծմանէն եւ եղիցի նզովեալ։

ՌՀԲ (ՌԿԴ) ՃԼԹ. Այր կամ կին յանհաւատից թէ գան ի մկրտութիւն՝ արժան է ընդունել քահանային, բայց փորձել եւ քննել պարտ է. թէ ունին ամու-

* Բ Պետր. Բ, 21

1 acefgiklmopqrs *զգիշերին* bdhuv *զգիշերային* û չիք *և զգիշերի զաղաւթսն* acfkm *աղաւթսն* egpt *աղօթսն* hirv *աղօթս* o *աղաւթս* b *աղաւթքն* l *զաղաւթս* q *աղաւթն* u *զաղօթս* ô չիք *զաղաւթսն* ûcn *զի* փխ. *և (այն)* ô *հաճոյն* eg *է որ հաճոյ* abcfhiklmopqrstuv *հաճոյ առաջի աստուծոյ* abcdefgkmpstv *թէ* q չիք *եթէ*

2 bq *ի ծուփս* IJû *աշխարհի* i *գնել* փխ. *գնել* eg չիք *և (վաճառել)* bq *և իշխանութիւնս* eg *և իշխանութեամբ* KLMQRSTXYZô չիք *իշխանութեամբ*

3 q *շրջիլ* CDGHIJMOQYWôûacdefg kqrtuv *այնպիսոյն* b *և այնպիսոյն* Uu *այնպիսին* hilop *այսպիսոյն* ôûabceighiklmopqrsv չիք *ի* IMQ SVXWôûdln *քահանայութիւն* f *քահանայութեանն* b *որ* փխ. *որպէս* GDGHXYWôbdegpq *առաքեալն*

4 ûbeg *է* փխ. *էր* Gq *մնայ* փխ. *նմա* BDEFGHIOYWabcdefghiklm opqrsuv *թէ* t չիք *եթէ* C *բաւ* ուրիշներ ուղղել են *բնաւ* D *բաւ* (Y *իսկ*) փխ. *բնաւ* ô չիք *բնաւ* eg *բնաւ իսկ չէր* Y *ծանեալ* XYk *զարդարութեանն* i *զարդարութիւն* bq *նմա զարդարութեան* ô *զճշմարտութեան* փխ. *զարդարութեան* Y *ճանապարհ*

5 B *քանզի* CDGHJKYôûabcdefghikl mopqrstuv *թէ* akmpsv *ծանեաւ* H akmsv *յետ* akmpsv *եկաց* b *կացցին* eg *կացին ի սուրբ պատուիրանացն և եթէ* (e *թէ*) Y *կացին ի սուրբ օրինացն որ նոցա աւանդեցաւ և թէ* BCDEGHacdfhlrtuv *և եթէ* o *և յեթէ* Vûbq *և* (Vû չիք *և*) *թէ* IJKLMOPQRSTVXYWûaen *ոք յանդգնի* (e *անդգնի*) ô *զայս յանդգնօղն* փխ. *եթէ յանդգնի ոք* GHbdgq չիք *ոք*

6 Yafhiks *լիցի* oqu չիք *եղիցի*

7 LQRYhu *թէ* փխ. *ոչ է* բացի ûm-ից մնացած ձեռ-երը *չէ* RY *արժան է* f *արժանի* ôûbefgq *քահանայի* X *արիւն*-ից առաջ ուրիշներ ավելացրել են *ոչ* b *արիւնն* n *զարիւն* a *մարդւոյ* d *ոչ մարդոյ* Y չիք *մարդոյ... և ոչ (որս)* HKMRSTXZôût *անասնոյ*

8 Y *և որս* ô *որ[ս]* Ui *առնուլ* befgq չիք *ինչ* B *այդ* q չիք *այլ* Ubdlmo u *զեաւթն* XWûrt *զեօթն* ô *զօթն* V *զյէ* efgq *զէ* Y *իւր* փխ. *զեթն* ôû *աղօթս*

9 bq *մատուցանել աստուծոյ թէ ոք* fghiloprtuv չիք *և* Ych *թէ* Y *օծմանէն* ô *օծմանէ* ûuv *յօծմանէ* d *ի յաւծմանէն* g չիք *յաւծմանէն* A չիք *և եղիցի նզովեալ* ավելացրել են ուրիշներ blq չիք *և եղիցին նզովեալ* d *եղիցին*

10 HIJKLMQRSTXYZôûhlou *անհաւատից* bdq *յանհաւատիցն* ôûht *եթէ* H չիք *թէ* efg *գտանի* փխ. *գան* Yef չիք *ի* hu *արժանի,* չիք *է* bq *արժան է քահանային մկրտել և ընդունել*

11 b *պարտ է և քննել* t *եթէ* abegklm psv *ունի* r *ունել* d *ամուսին ունի* Hbq *ամուսնին* v *ամուսնի* Y *ամուսնութիւն* փխ. *ամուսին*

սին՝ չէ արժան քակտել, այլ սրբութեամբ տանել յաւազանն եւ զկարգն կատարել եւ ապա աւրհնել զջուրն եւ ինքեանց լուանալ տալ եւ ինչս ծախել եւ աւր ըստ աւրէ յորդորել ի հաւատս։

ՌՀԳ (ՌԿԵ) ԾԽ. Թէ ոք վասն ընչից դիւր սուրբ արմատն խառնակէ ընդ ուրուկս կամ ընդ այլ մարմնադեղծս առ ի պատճառս ամուսնութեան՝ եղիցի նզովեալ։

ՌՀԴ (ՌԿԶ) ԾԽԱ. Թէ ոք ի մտի դնէ պոռնկել ընդ կնոջ իշխանի եւ յորոգայթ մահու անկանի, արիւն նորա ի գլուխ նորա եղիցի։

ՌՀԵ (ՌԿԷ) ԾԽԲ. Կին քահանային եթէ վախճանի ի վաթսնամենից ի վեր, քահանայն կացցէ յեկեղեցւոջն, ապա եթէ ի մանկութեան հանդիպի՝ երթալ առ ուխտականս եւ անդ լինել մինչեւ ցվախճան. նոյնպէս եւ կանայք նոցա, զի այն է հաճոյ առաջի Աստուծոյ. եւ եթէ ոչ՝ եղիցին նզովեալ։

ՌՀԶ (ՌԿԸ) ԾԽԳ. Թէ ոք արգելցէ զպտուղ քահանային կամ զերի կամ զմորթի

1 բացի dglno-ից մնացած ձեռ-երը *որ չէ* Wûdglnov *ոչ է* Ybefgnq *քակել* Bs *այդ* r *տանիլ* IJKLMQRSTXY Zôû *աւազանն* ô *զարկն*

2 b *կատարել և ընդունել և ապա* ô *տան* Y չիք *տալ* C չիք *և (ինչս)* ավելացրել են ուրիշներ DGH չիք *և (ինչս)* q *և ինչս ծախել* Ներքևի լուսանցքում

3 ô *օրսըստօրէ* eg *յօր ըստ օրէ* q *յաւր ըստ աւրէ* t *յօրստօրէ* B *աւրստաւրէ* c *ի հաւատս սրբութեանն*

4 abcdfkmqsv *եթէ* R *վաս ընչիչ* b *ընչիցն* d *ընչիցս* f *ինչից* Yeg *իւր* bq չիք *դիւր*, *ի սուրբ* k *յարմատն* p *խառնէակէ* t *ընդ ուրուկս խառնէ* Y *ստրուկս* փխ. *ուրուկս*

5 û *այլ ընդ* h *մամնոյ դեղծս* bcdefg hlkmopqsuv չիք *առ* JKLRTXYZ *ամուսնութեանն* Vbeg *նզովեալ եղիցի* u *և եղիցի* ô *եղիցի նզովեալ եղիցի*

6 R *նզովել* f *նզովեսցի* q *նզովի*

7 Gabcdefgkmpqsv *եթէ* b *ի մարդկանէ* փխ. *ի մտի դնէ* û *դնի* ûort *պոռնկիլ* X *ըն[դ]* ôeg *որոգայթ* adhiklmoprsuv *յորոգայթս*

8 V *արիւնն* Y *իւր* փխ. *նորա (ի)* b q *ի գլուխն* a *ի գլուխ նորայ* կրկնված է Y *իւր* փխ. *նորա* b չիք *նորա* Y *լիցի* efgq չիք *եղիցի*

9 bq *եթէ (q թէ) կին քահանային* UYûkn *քահանայի* IORSTVYZWô ûacdefghiklmoprsuv *թէ* FIJQSTU bdegilmnoqru *վաղճանի* t *վաղջանի* BCDEHad *ի* (H չիք *ի*) *վաթսամենից* (a *վաթսնեմենից*) GLMQ STXYZWhnt *ի վաթսունամենից* u *ի վաթսունամից* r *ի վատսունամենից* ûb չիք *ի* û *վաթսունամեայ* lo *ի վատսնամենից* b *կ ամն* ôegq *ի կ ամից* (ô *ամենից*) R *ի վաթսոնամենից* փխ. *ի վաթսնամենից* fkmps *ի վաթսնեմենից*

10 h *քահանայ* CDHbcfhilmoqu *յեկեղեցւոջն* Gôeg *եկեղեցոջն* Vû *յեկեղեցւոջ* Y *յրկեղեցոջ* RXYabcdefgh kmpsuv *թէ* BCDEHXYeg *ի* (eg չիք *ի*) *մանկութեանն* Gbq չիք *ի* G *մանկութենէն* b *մանկութենէ* r *ի մանկութենէ*

11 Sôacefkmp *երթեալ* It *յուխտականսն* JYûacbdfhiklmopsuv *ուխտականսն* r *ուխտականն* ôt *լինիլ* bq *մինչ* FIJMQSTeglmnr *ցվաղճան* Xh *ցվախճանն* L *ցվախճանին* bdq *ի վաղճան* akps *ի վախճան* c *ի վախճանն* ou *ցվաղճանն* t *ցվախջան* Z չիք *նոյնպէս*

12 q չիք *է* ô *հաճոյն* Y չիք *հաճոյ* d *աստուծոյ առաջի աստուծոյ* Yôeg hku չիք *առաջի* hilortu չիք *և* Y չիք *և եթէ... նզովեալ* Mbcegpv *թէ* m չիք *եթէ* CVXûabcdeknpqs *եղիցի* ôghilortu *նզովեալ եղիցի* W *նզովեսցին*

14 CDEFGHbct *եթէ* q *որք* փխ. *ոք* ABCDFFGHOPUVWafkmnsv *քահանայի* ôdhu չիք *կամ (զերի)* F չիք *կամ զերի* ô *զերին* bnt *զերիկամ* սխալմամբ բառանջատում չի կատարված՝ *զերի կամ* ô *զմորթին* ûadkpsv *զմորթ*

կամ զայլ հաս սուրբ եկեղեցւոյ, զոր սուրբ հայրապետացն կարգեալ է ազգմամբ Սուրբ Հոգւոյն, եղիցի ընդ խաչահանումն Քրիստոսի։

ՌՀէ (ՌԿԹ) ՃԽԴ. Որ պղծեն զբերանս իւրեանց դատարկ բանիւք եւ հայհոյեն զՍուրբ Հոգին որ բնակեալն է ի մարդն՝ նոքա եւ զմարդ պղծեն եւ անսանիւ, եւ զպատկեր Աստուծոյ ի շան պատկեր ասեն. կցորդ են այնոցիկ որ ընդ անասունս պղծեցան, բայց քահանայն իշխան է զոր ինչ կամեսցի։

ՌՀԸ (ՌՀ) ՃԽԵ. Որք յաւժարեցան յարուագիտութիւն եւ ոչ անկան ի գործն եւ յայլոց գիտութենէ զերծան՝ կցորդ են գործելեացն, բայց ապա վասն չարեացն ի գլուխ չերթալոյ՝ է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Ա՝ ընդ ձեռամբ. նոյն կանոն եւ որ ընդ անասուն խորհեցան պղծել։

ՌՀԹ (ՌՀԱ) ՃԽԶ. Որ պոռնկի ընդ գողի եւ ընդ ուրուկս, կցորդ է այնոցիկ որ ընդ անհաւատս պղծիցին։

1 û *այլ* d *զայլս* dhu *հաս* irt *սպաս* փխ. *հաս* CDHQYôbcefghilopqsu *եկեղեցոյ* M *յեկեղեցոյ* ô *ի* փխ. *զոր* t *ի* *սրբոց* RXbegq *հայրապետքն* p *հայրապետաց* Y *հարքն* փխ. *հայրապետացն* ô *զարկեալ է* bq *հաստատեալ են* (eg *սահմանեցին*) փխ. *կարգեալ է* RXYr *են* փխ. *է*

2 l *աստմամբ* CDGHJYûbcdfghiopsu v *հոգոյն* Yaefgkloqrstv *եղիցին* W *խաչահանումն* û *խաչահանուսն* e *խաչհանունղն* b *խաչհանողսն* q *խաչահանողսն* cd *եղիցի նզովեալ*, չիք *ընդ* *խաչահանունսն* hu *ընդ* (u *բառ*) *խաչահանունսն* *եղիցի* *նզովեալ* փխ. *եղիցի ընդ... քրիստոսի*

3 ûcbt *որք* l *պեղծեն* u չիք *պղծեն* d *դատարկաբանիւք* H *բան* lû *բանիւ* H չիք *և* ô *հայհոյութեամբ* a—hklmopqrstuv չիք *հայհոյեն*

4 ô *սուրբ հոգւոյն* acdefgkmpqsv *զհոգին սուրբ* HYcefghiklmopqrst *բնակեալ* lJû *ի մարդ* I *և նոքա* Ia—mopqrstuv չիք *և* (*զմարդ*) bc defglq *զմարդն* û *անասուն* bq *անասնի*

5 d չիք *և* (*զպատկեր*) Xa *պատկեր* Y *պատկերն* ôdu *զպատկերն* l *զպատ[կ]եր* t *պատկերի* (*աստուծոյ*) r *աստուծոյ նոքա ի շան* Y չիք *ի* d *պատկերն* (*ասեն*) Y չիք *պատկեր* bq *կցորդք* Y *այնոքիկք* H *այնոց[իկ]*

6 Yûrt *որք* G *անասուն* adhiloprstuv *անասունսն* Mh *քահանայ* n *քահանային* l չիք *է*, չիք *ինչ* Yhu *և* *կամեսցի* beg *կամեսցի արասցէ*

7 KYefgl *որ* l *յաւժարեց* lJû *արուագիտութեան* lor *արուագիտութիւն* ALRTZ *յարուագիտութիւնն* b *յարուայգիտութեանն* d *յարուագիտութեամբ* egq *յարուագիտութեան* a—mopqrstuv *չանկան*

8 HIJKLMQRSTVXYZôûdegr *այլոց* bdq *գիտութենէն* ûr *գիտութեան է* (r չիք *է*) Q *ոգիտութենէ* r *կցորդ են նոքա* Yûv *գործելեաց* g *գործելոցն* l *ծործելեացն* KLMQRSTXYZôhru չիք *ապա*

9 L *չարութեանն* Y չիք *ի* ôabcdefgkmpqsv *չերթալոյն* W *եօթն* l չիք *ամ* KLMQRSTVXYZôûcdfghilopqrstu *ունկնդիրսն* ô *կացէ* h *և ա* W *մի* GHKûbdglnpq *ա ամ ընդ* l չիք *ընդ* (*ձեռամբ*)

10 G *կանոնք* befgq չիք *կանոն* buh *է և որ* F չիք *և* F *անասու* VYûq *անասունս* befg *անասունսն* d *անասունն* bi *խորհել* BCDEFGH չիք *խորհեցան* rt *պղծիլ* L *գործել* փխ. *պղծել* Y չիք *պղծել* b *և պղծել այսպիսիս*

11 c *պոռնկին* u *պոռնիկի* Y չիք *ընդ* *գողոյ* r *գոթոյ* ôlt *գոթի* û *գողւոյ* p *գոթղի* b *գաւղի* q *գաւթի* c *գողիս* d *գողին* բացի Gûbcefghqrtu-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *ընդ* (*ուրուկս*) u *կցցորդ* բացի BCDEFGHbefgq-ից մնացած ձեռ-երը *են* փխ. *է* Ycrt *որք*

12 a—gikmpqrst *անհաւատսն* M *[ան]հաւատս* HKLMQRSTXZô *պղծիցեն* OWacdfhiklmopstv *պղծին* Ybcgq *պղծեցան* r *պղծի* u *պղծեն*

ՌՁ (ՌՀԲ) ՃԽԷ. Այր որ պոռնկի ընդ երկուց քերց՝ է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Գ՝ ընդ ձեռամբ, տրաւք տնանկաց յետին թոշակին թէ լիցի արժանի, բայց կին ի նոցանէ մի՛ արասցէ։

ՌՁԱ (ՌՀԳ) ՃԽԸ. Թէ ոք պոռնկեցաւ ընդ ումեք եւ յետոյ վասն առաջնորդին յորդորելոյ կին արար զնա, տուգան եւ հարումն մի՛ առցէ, բայց ապաշխարութիւն պոռնկին եղիցի։

ՌՁԲ (ՌՀԴ) ՃԽԹ. Այր թէ յարեցաւ ի կին սրբութեամբ՝ առանց իւր ծնաւղացն, եւ իւր հաճոյ թուեցաւ եւ երդուաւ, արժան է տանել ի գլուխ զգործն, զի լաւ է ի ծնաւղաց անարգիլ քան ուրանալ յԱստուծոյ. եւ եթէ ամուսնասցին՝ մի՛ ոք իշխեսցէ քակտել զնոսա։

ՌՁԳ (ՌՀԵ) ՃԾ. Այր կամ կին եթէ ոչ միանգամ, այլ երկիցս եւ երիցս եւ բազում անգամ պոռնկեցան եւ ի զղջումն գան, զի՞նչ աւրէն է գործել։ Ըստ բազում մեղացն բազում պատիժք կուտին. բայց ապա յիշելով զբան մարգարէին Եզեկիէլի թէ՝ «Անաւրէնն դարձցի, ամենայն անաւրէնու-

1 H այլ փխ. այր d չիք որ g պոռն[կ]ի L ընդ պոռնկի երկուց Qûd ր X երկու Vh քեռց b քեւերց e բուերց g քըւերց W եօթն CGH է փխ. է F չիք է Yôcdefhopqrstu ունկնդիրսն g ունկնդի[ր]ս

2 Yh է դ W երեք r ձեռօքբ ac տնանգաց ô չիք յետին MRdeg թօշակին bq թաւշակին hv թոշակի ô չիք թոշակին t եթէ Y չիք թէ bq լինիցի hou լինի l լիցից Y արժան

3 bq կինն Y չիք ի նոցանէ

4 chou եթէ DGH ումեքէ ô եւոյ l եւ Y յառաջնորդին

5 eg ի յորդորելոյն lo որդորելոյ n խրատելոյ փխ. յորդորելոյ û տուգանս b տուգանք ef տունգան b հարցմունք փխ. հարումն n տացէ փխ. առցէ q ապաշխարութիւնն

6 b ապաշխարութիւն ընդ պոռն[կ]ին եղիցի այ[ս]պիսիս. Y չիք պոռնկին Gf եղիցին Y լիցի

7 IKSôûbdefghiloqrtu եթէ p յարաւ s յարեաւ Y չիք ի կին IJûkmps ծնողաց բացի AFGHOPRUVWbeh loqtu-ից մնացած ձեռ-երը ծնողացն

8 v յիւր KLZô թըւեցաւ Lô երթուաւ l երդուա, չիք է ôr տանիլ befgq չիք ի գլուխ l զգործ

9 RXYg ի ծնողացն bde ի ծնօղացն cfq ի ծնաւղացն l ի ծնա[ւղա]ց u ի ծնաւղ բացի AGHOPUWahm no-ից մնացած ձեռ-երը ի ծնողաց h անարգել lOQTYZ անկարգիլ (R անկարգել S անկարգիր ô անգարգիլ) փխ. անարգիլ k հեռանալ (m ներանալ p թերանալ s երանալ) փխ. ուրանալ IMSôûdnr աստուծոյ Y զաստուած, զի փխ. և p չիք և ûbiqt թէ S յամուսնասցի ûbq ամուսնասցի r ամուսնասցեն

10 Y ոք մի Uûbfghoqtu քակել ô քակտիլ k զնա փխ. զնոսա Yt չիք զնոսա

11 û և փխ. կամ P չիք կամ ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ t կամ թէ կին ոչ թէ միանգամ g չիք կին bcefgq թէ B այդ d ոք փխ. ոչ, երից t չիք և (բազում)

12 cp չիք անգամ Yl չիք ի q գայն b զինչ է աւրէն գործել û չիք զինչ... բայց՝ տող 13-րդ o աւրէնն է u օրէնն է

13 DGHu չիք բազում (մեղացն) C չիք բազում մեղացն ավելացրել են ուրիշներ KLMQRSTXZôl մեղաց Y պատիժս bq պատիժ Q կուտեն û պիտոյ է փխ. ապա ô յիշելով l յի[շ]ելով nq զբանն

14 ABC եզէկիէզի OQ եզեկեէլի û եզեկելի ac զեզեկիէլի e եզեկիէլ g եզեկիելի որ ասէ թէ ût եթէ d անաւրէն Y դարձցի անօրէնն ûde q դարձի KLMQRSTXYZ յամենայն ûbq չիք ամենայն d յանաւրէնութիւնք Y անօրէնութենէ իւրմէ անօրէնութիւնք փխ. անաւրէնութիւնք n յամենայն անաւրէնութենէ իւրմէ մի յիշեսցին մեղք նորա հայեսցի՝ էջ 138-րդ տող 1-ին

թիւնք նորա մի՛ յիշեսցին», հայեսցի վարդապետն ի ջերմեռանդն սրտին յաւժարութիւն եւ ի սրբութեամբ պահսն եւ յաղաւթսն, իշխան է զինչ կամեսցի, բայց միայն հաւատովք։*

ՌՁԴ (ՌՀՁ) ՃԾԱ. Բազում են մեքենայք սատանայի եւ բազում անգամ կորուսանէ զմարդիկ՝ կամ հայր ընդ դստեր կամ քոյր ընդ եղբաւր. առաջին աւրէնքն այրել հրամայեցին եւ արժանի իսկ են. բայց յաղագս Որդւոյն Աստուծոյ, զթով ժողովել զմոլորեալսն, [թէ] եկեսցեն յապաշխարութիւն, արժան է երթալ ի գողենոցն եւ վաստակել մինչեւ ի վախճան. ԺԵ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Ե ամ՝ ընդ ձեռամբ, թէ լիցի արժանի յետին թոշակին։

ՌՁԵ (ՌՀԷ) ՃԾԲ. Քահանայ կամ սարկաւագ կամ ուխտական եկեղեցւոյ թէ պոռնկի յախտ ցանկութեան սատանայի, լաւ է միանգամ պոռնկել եւ ապաշխարել քան ամուսնանալ եւ յարակայ պոռնկել երեքկին եւ չորեք-

* Հմմտ. Եզեկ. ԺԸ, 21—22

1 û *նոցա* փխ. *նորա* ôfq *հայեսցին* b *հայեսցեն* r *հայեացի* ôq *վարդապետք* û *վարդապետ* b *վարդապետքն* Y չիք *ի*, *ջերմութիւն* փխ. *ջերմեռանդն* Hûbdhioqrtu *ի ջերմեռանդ* b *սիրտն*

2 eg *և յօժարութիւնն* ôhiprtuv *յօժարութիւնն* abcfkmoqs *յաւժարութիւնն* l *յաւժարութեամբ* Y չիք *յաւժարութիւն* YW չիք *և ի* ûb չիք *ի* aefgkmpsv *ի սրբութեան* b *սրբութեանն* W *ի պահսն* q *պահս* IJû *և ի յաղօթսն* (û *աղօթս*) G *յաղաւթս* ôeg *աղօթսն* l *յաուաւթսն* b *ապա իշխան է*

3 cd *և* (c չիք *և*) *կամի* OYW չիք *բայց*

4 ABCDEFGPU *մենքենայք* f *անկամ*

5 G *զմարդ* OWbegq *զմարդիք* Ych *զմարդիկք* ô չիք *կամ* (*հայր*), *դստեր* X *քուր* V *եղբօրք* Yl *եղբայր* Y *առաջինք*

6 ô *այրել կու հրամայէ առաջին օրէն* Yû *օրէնք* d *աւրէնք* l *օրէն* s *անաւրէնքն* bq *այրիլ* l *հրամեաեցին* eghu *արժան* û *է* փխ. *են* d *յաղակս* CDGHIJQVYôbcdeghioqt u *որդւոյն* f *յորդոյն* l *որդ[ոյն]*

7 q չիք *աստուծոյ* beq *զթալով* g *զթալ* ôb *ժողովեալ* l *զմոլորեալս* m *զմկրտեալսն* (p *մկրտեալն*) փխ. *զմոլորեալսն* t *զի եկեսցեն* lQôûdl oru *ապաշխարութիւն* J *ապաշխարութիւնն* X *յապաշխարութիւնն*

8 Y *և արժան է* MRSTXY *ի գողենոյն* ô *ի գոթենոյն* ûcd *ի գողենոց* n *ի գողենուցն* qt *ի գոթենոցն* FIJMQ STdin *ի վաղճան* abefghklmopqsu v չիք *ի* (*վախճան*), *ցվախճան* (bc glmoqu *ցվաղճան*)

9 ABCDEFGHJUas *եժ* v *եժ-ան* W *տասնհինգ* hpu *ժէ* փխ. *ժե* O *ունկնդիրս* Yôûacdhikloprstuv *ունկնդիրսն* OW *կացցեն* Y *և* փխ. *կացցէ* W *հինգ* E *է* փխ. *ե* ôq չիք (*ե*) *ամ* ô *եթէ* Y չիք *թէ* Yd *լիցին* begq *լինիցի* ô չիք *արժանի*

10 Ya—gkmpqsv *յետին թոշակին* (bdq *թաւշակին* Yed *թօշակին*) *արժանի* (e *արժանի օրինացն*) ô *ետին* LS Z *թաւշակին* MT *թօշակին*

11 e *ուխտահան* CDHJYôbcefghilopqs u *եկեղեցոյ* MQ *յեկեղեցւոյ* d *եկեղեցոջ*

12 IJû *պոռնկեսցի* LQt *պոռնկին* Gegh *ախտ* b *յախթ* q *յաղթ* Q *ուխտ* փխ. *յախտ* Y *ցանկութեանն* d *ցանկութիւն* l *զօ է* փխ. *լաւ է* f *միանկամ* Yr *պոռնկիլ* gq *պոռկել* փխ. *պոռնկել* Wb չիք *և*

13 Wb չիք *ապաշխարել* l *արակս* Yrt *պոռնկիլ* aefgiklmpqrsv *դ-կինն և դ-կինն* OW *և կամ* (*չորեքկին*) c *երեքկինն* բացի Wdt-ից մնացած ձեռ-երը *դ-կին* W *չորսկին* c *չորեքկինն* b չիք *և չորեքկին* բացի dt-ից մնացած ձեռ-երը *դ-կին*

կին յար ի պոռնկութեան, զի լաւ էր նոցա պոռնկել եւ ի կարգ գալ ապաշխարութեամբ քան պղծել զեկեղեցի Աստուծոյ եւ զարդարութեան պսակն։

ՌՁԶ (ՌՀԸ) ԾՄԳ. Թէ ոք ակամայ ըմբռնեցաւ յանաւրինաց ի պոռնկութիւն, որպէս թէ ի գերութեան վարեալ եւ առանց աւգնականի ի փորձութիւն անկանի՝ յայտ է թէ առանց պատժոց է, թէ՛ այր եւ թէ՛ կին, բայց այրն ի քահանայութիւն մի՛ իշխեսցէ մերձենալ. ապա եթէ ընդ իւր հաւատակցի ըմբռնեցաւ ակամայ՝ Ա ամ ապաշխարեսցէ ընդ ձեռամբ եւ մտեալ յեկեղեցի հաղորդեսցի աւրինաց։

ՌՁէ (ՌՀԹ) ԾՄԳ. Թէ ոք յանհաւատից առցէ իւր կին ի հաւատացելոց եւ ինքն յաւժարի ի հաւատս՝ նախ տեսցեն սրտի մտաւք զդարձ նորա եւ ապա առցէ զաւծումն մկրտութեան եւ զպսակն աւրհնութեան։ Ապա եթէ յա-

1 Y որ յար egu յարի BDEGHb ի պոռնկութենէն c ի պոռնկութենէն ուրիշներ ուղղել են ի պոռնկութեան u ի (պոռ.) կրկնված է, ի պոռնկութիւն Yegq ի պոռնկութեանն v [պ]ոռնկութեան բացի eglq-ից մնացած ձեռ-երը ի պոռնկութեան են (b է) ôg է փխ. էր T պոռնել Yqt պոռնկիլ Klm ի կարգի ô ի գարկ t և գալ ի կարգ BCDEFGHlnor կալ փխ. գալ

2 Ra--mopqrstuv ապաշխարութեան Y ապաշխարութեանն n և յապաշխարութիւն X եկեղեցի Y զեկեղեցին d զեկեղեցիս ô եկեղեցին Y զարդարութեանն

3 d պսակն ապականել

4 ûcd եթէ ISôbdeghlnopqu յակամայ u ընմբռնեցաւ l ընկղմեցաւ փխ. ըմբռնեցաւ bq յանաւրինացն r յանօրինացն IJû անօրինաց C յաւրինաց G յօրինաց այս երկու ձեռերում եղածն ուրիշներ ուղղել են յանաւրինաց Hû ի պոռնկութեան Y չիք ի, պոռնկութիւնն ô ի պառնութիւն փխ. ի պոռնկութիւն i չիք ի պոռնկութիւն

5 i թէ որպէս û չիք թէ ô թէ ոք ի գերութեան YWps ի գերութիւն i ի գերութիւնն G վարել

6 hilortu անկաւ bfq չիք (պատժոց) է bfhioqu եթէ (այր) q այր է և gi չիք և ABFHIJWabfhiklmnopqrsuv եթէ (կին) k (բայց) յայրն

7 ô չիք ի eg ի քահանայութեան AJ MOST մերձանալ m այլ փխ. ապա ûabcdefgkmpsv թէ b չիք ընդ P հաւատակցէ k հաւատ անկցի փխ. հաւատակցի

8 u ըմբռնեցաւ IMVeg յակամայ a չիք ակամայ բացի a—mopqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը մի փխ. ա li չիք ամ ô ապաշխարեց Y չիք ընդ ձեռամբ ô ձեռամ բացի KLMQRSTXZ ôûhlortu-ից մնացած ձեռ-երը չիք և

9 IKLSTZóo եկեղեցի û եկեղեցին bc degq յեկեղեցին RXY չիք յեկեղեցի ô հաղորդես d հաղորդեսցին Sdk յաւրինաց Xô յօրինաց e օրինացն Y չիք աւրինաց bq աւրինացն աստուծոյ

10 cd եթէ IJKLMQRSTXYZôûdghl անհաւատից b յանհաւատիցն l ուցէ փխ. առցէ h ընդ իւր Y չիք իւր, չիք ի b ի հաւատացելոցն G չիք ինքն

11 hlou չիք ի eg ի հաւատսն c ի հոստսն bms նախատեսցեն փխ. նախ տեսցեն eg տեսցէ Y զդարձն û չիք և ապա

12 t առցեն r առանց փխ. առցէ ABEFKLPQRTUXZafimrsv մկրտութեանն Y սուրբ մկրտութեանն LQRXYb պսակն û պսակ XYr օրհնութեանն t բայց փխ. ապա Cf չիք ապա եթէ... զպսակն աւրհնութեան աջ էջ 140 տող 1-ին լուսացրում ավելացրել են ուրիշներ CXk չիք ապա եթէ... զպսակն աւրհնութեան abcdegmpqsv թէ ô առաջ cdegq յառաջն

ռաչ ամուսնացի եւ զպսակն ուրհնութեան պղծեսցէ՝ ապաշխարութիւն ըստ այնմ որ ընդ անաւրինին պոռնկի։

ՌԶԸ (ՌԶ) ՃԾԵ. Պոռնկորդի կամ անհաւատ թէ վարժին դպրութեամբ եւ սուրբ վարուք մատչին ի քահանայութիւն, վկայութեամբ այնոցիկ որ գիտակն են՝ եղիցին արժանի, զի չիք խտիր ի ձեռն աւազանին։

ՌԶԹ (ՌԶԱ) ՃԾԶ. Թէ ոք պոռնկեցաւ եւ այլ ընտանիքն նորա կամ ծնաւղքն նորա նախատեցին զնա եւ նա առ նախատինսն իւր չոգաւ անկաւ ի ջուր կամ խեղդ արկ եւ մեռաւ, արիւն նորա եւ մեղքն ի գլուխ հոգաբարձուացն, զի ոչ զգուշացան մահուան աղչկանն եւ առանց առաջնորդին դատեցան։ Ապա եթէ ինքն առանց առաջնորդին դատելոյ, վասն նախատանաց խեղդ արկ եւ մեռաւ կամ չար դեղաւք, ահա կուտեաց զմեղս ի վերայ մեղաց, եւ ի դպրութենէն կենաց ջնջեցաւ անուն նորա. մի՛ իշ-

1 û զպսակ b պսակն KLMQRTZ աւրհնութեանն Y օրհնութեանն r յօրհնութեանն d պղծեցեսցէ t պղծիցէ K ապաշխարութեան Qeg ապաշխարութիւնն 1 չիք ապաշխարութիւն

2 ûh ընդ փխ. ըստ ô չիք ըստ այնմ որ ընդ hlu այսմ Ij անաւրինի ûd անօրինի Y անօրէնս bq անաւրէնս W անորինին kms անաւրինին eg անօրէնսն o աւրինին (h աւրինի u աւրին) փխ. անաւրինին LMbe ghlu պոռնկին ô պոռնկին եղիցի

3 bq պոռընկի որդի c պոռնկորդիք h զպոռնկորդի û և փխ. կամ cd անհաւատի r անհաւատս t եթէ eg ի դպրութիւն

4 ûbdhikqru վարիւք Yû որք W գիտակք b գիտնա q գիտնակ ût գիտակ

5 b չիք են XYl եղիցի b եկեղեցին փխ. եղիցին u չիք խտիր b չիք ի ou ի ձեռ Y սուրբ աւազանին j յաւազանին

6 cd եթէ ô և այլ կրկնված է e յայլ ûeh ընդանիք բացի ABCDEFGHJ PV-ից մնացած ձեռ-երը ընտանիք Yd և փխ. կամ IJSTWû ծնողք ô ծնողս MOU ծնօղք dn ծնաւղք K LRZi ծնողքն

7 Yûa—mopqrstu չիք նորա egq նախատիցեն u նախատեսցեն U չիք նախատեցին... նա առ u չիք և նա առ ô չիք նա t յառ K ան փխ. առ ô նախատինք առ Yd նախատինս cp նախատանս efgqs նախատանսն hu չիք իւր br չոքաւ ûegt և անկաւ (g անկօ) b չիք անկաւ d խեղդաւ կամ անկաւ ի ջուր փխ. անկաւ... խեղդ արկ bq ի ջուրն

8 eg չիք կամ ô կամ ի խեղդ û կամ ի խեխտ ackmo խեղդառ (ghpsu խեղդաւ e խեղթաւ l խեղդու r խեղդեր t խեղդեալ) փխ. խեղդ արկ t չիք և (մեռաւ) ô արին Y արիւն և մեղք նորա KRXô նորա և մեղքն նորա ի գլուխ Ob մեղք hilortu չիք և մեղքն bcq ի գլուխն Jôû չիք ի (ô ունի ի) գլուխ d ի գլուխ նորա Y ի գլուխս իւր հոգաբարձուացն G հոգաբարձուաց e հոգէբարցուացն g հոգէբարձուացն i հոգաբարձիցն l հոգաբարձրացն oru հոգաբարձացն û հոգաբարձուացն են զի

9 r եղիցի զի u զի ոչ կրկնված է Y չիք ոչ CDH զգուշացանան u զգուշացաւն IJû ի մահուան a—mo—v մահուն û աղջկան beghlou աղչկանն d աբջկանն ô առան[ց] H առանց աչ լուսանցքում Jû չիք առանց ô յառաջյանանորդին bd առաջնորդի

10 Y դատեցին a—gkmpqsv թէ l յինքն Un առաջնորդի a—mopqstuv ուրուք (q ուրուկ) փխ. առաջնորդին DH նախատացան

11 S խեղտարկ ô խեղդ անկաւ (e խեխտաւ g խեղդաւ) փխ. խեղդ արկ Y և փխ. կամ q չիք կամ l չիք չար l զեւաւք փխ. դեղաւք b չիք զմեղս

12 b չիք ի վերայ մեղաց ô չիք և KLM QRSTXYZôûbdeghiloqtu ի դպրութենէ r ի դպրութեան b ջնջեացին

խեսցէ քահանայն երթալ ի դի նորա կամ թաղել զնա կամ պատարագ առնել, բայց վարդապետն իշխան է յիշատակին։

ՌԴ (ՌՋԲ) ՃԾէ. Կին պոռնիկ եթէ ի ծնունդս վատնի՝ մի՛ իշխեսցէ քահանայն փարշել կամ նողկալ, թէեւ իւր հանդիպին իրքն, այլ երթալ փութով եւ տալ կնիք մանկանն, զի չիք խոտիր։

ՌԴԱ (ՌՋԳ) ՃԾԸ. Թէ ոք ի հաւատացելոց գերեվար լինիցի՝ վասն կերակրոյ մի՛ մեղցի, բայց վասն հաւատոց մեղցի, զի պսակ ընդ սուրբս ընկալցի։ Ապա եթէ ուրասցի՝ ուրացեալ լիցի առաջի Հաւրն որ յերկինս է. թէ դառնայ ի հաւատն՝ վարդապետն իշխան է հաւատովքն ուղղել զգործն։

ՌԴԲ (ՌՋԴ) ՃԾԹ. Թէ ոք յիւր արդարութեան վաստակս ընթացաւ վասն իւր ազգի եւ յորոգայթ անկաւ կամ ի ձեռս աւազակաց կամ ի ժանիս գազանաց՝ անպարտ է յիւր արենէն, արժան է թաղել զնա իւրովին հանդերձիւն։

1 ôûbdegq քահանայ ô երդալ L ի դիս b ի դին û ի տի ô ի դնի փխ. ի դի l ի դն փխ. ի դի նորա R նրա (ir նոցա) փխ. նորա Y և փխ. կամ ô չիք կամ (թաղել) ôb չիք զնա OW պատարագք

2 d առնել նմայ b չիք բայց u վարդապետ h յիշխան է u յիշ[խ]ան է q է իշխան KLMQRSTXYZôû յիշատակել b յիշատակի eg յիշատակին (g յիշատակի) նորա d որպէս և կամի փխ. յիշատակին

3 HDd պոռնկի C պոռնկի ուրիշներ ուղղել են պոռնիկ acdefghiklmop qrstuv թէ OW չիք եթէ n մարանի փխ. վատնի Y չիք մի, իշխեսցեն l յիշ[խ]եսցէ bdhiq քահանայ n քահանային բացի acefgklmoprs tuv-ից մնացած ձեռ-երը չունենք քահանայն

4 ûacdfhiklmoprstuv գարշիլ n քարշել (M գարգել) փխ. գարշել Y զընաւ գարշիլ կամ խորշիլ փխ. գարշել l կալմ փխ. կամ ô թէ իւր և փխ. թէև իւր Y չիք թէև իւր հանդիպին իրքն dhlu հանդիպի W չիք հանդիպին իրքն այլ u և այլ B այդ eg երթեալ ô փութով f փութալ

5 Y կնիքն û մանկան bq մանկանց Y չիք զի ô խոտիր այնոցիկ

6 ûc եթէ bq ի հաւատացելոցն BCE FKLMRSTXYZô գերիվար DGH գերիվայր k գերէվայր Q գերիվեար befgq գերիվարիցի, չիք լինիցի Uôn լինիցին ô ի վերա փխ. վասն OWackmpsv կերակրոց

7 d չիք բայց վասն հաւատոց մեղցի b և փխ. բայց AIJKLMOPQRSTU VXYZWôn չիք վասն f հաւատոց GH հօտոց befgiopqr հաւատոյ hn հաւատոյն b մի մեղցի d պսակս eg պսակն ô ի (l առ) փխ. ընդ Yeg չիք ընդ Un սուրբսն Y սրբոց c ընդալցի ps ընկալցին egq կալցի (d լիցի) փխ. ընկալցի

8 abcdefghklmpqsuv թէ F (եթէ) ուրացի bq լինի Y ստուծոյ փխ. հաւրն ô հօր իմոյ որ d հաւր աստուծոյ որ bq որ ի յերկինս Y չիք որ յերկինս է i յերկինսն է l և եթէ Hô եթէ ô դարձցի

9 r ի հաւատն իւր Ybdefghiloqtu հաւատովք ûr հաւատով

10 cr եթէ bnq որ փխ. ոք hlu չիք ոք IJLMQRSTXYZôûdgr իւր Kt զիւր G արդարութեամբ XY արդարութեանն el յարդարութեան u արդարութիւն d վաստակն որ վաստակն

11 eg օկտի fq աւկտի p օգտին s աւգտին Gôl որոգայթ ôu անկան b անգաւ hlo անկանի d ի ձեռն bq չիք ի ձեռս ô աւազակաց անկաւ կամ hlou և կամ (ի ժանիս) ô ի ժանի b ի ժանից

12 ô անպարտ է կրկնված է IJKLMQR STXYZûbdegln իւր ô չիք յիւր K LMQRSTXYZôdeglmnqt յարենէն ûb յարենէ i արեն է û զի արժան է b նա արժան է q նայ փխ. արժան է BCDEFGH արժանի է hu յիւրովիւն lo յիւրովին q յիւրով Y իւր ôbdefg իւրով Yôûl հանդերձիւ

ՌՂԳ (ՌՁԵ) ՃԿ. Ապա եթէ տեսանէ զսուր թշնամեաց կամ զայլ որոգայթս եւ այլք զգացուցին եւ նա անփոյթ արար, վասն իւր ճոխութեան չոգաւ ի դետ մոլեկան կամ ընդդէմ սրոյ կամ յայլ որոգայթս ըմբռնեցաւ, արիւն նորա ի գլուխ նորա, եւ չէ արժան թաղել զնա։

ՌՂԴ (ՌՁԶ) ՃԿԱ. Թէ ոք դնէ զլոյս իւր ի մարդ մահկանացու, եղիցի նզովեալ յԱստուծոյ։

ՌՂԵ (ՌՁԷ) ՃԿԲ. Թէ ոք յուսայ յինչս եւ ի ստացուածս եւ յերկրաւոր ծուփս, ե՛ս յեկեղեցւոյ ե՛ւ յաղաւթից անփոյթ լինի, չար ախտիւ դիւին զմարմինն շինէ եւ զհոգին կոճոպէ՝ ի յետի աւուրն, որպէս խաշն, ի դժոխս դարձցի։

ՌՂԶ (ՌՁԸ) ՃԿԳ. Ծնաւղք որ զինչս իւրեանց հոգեացն այլում տան եւ զիւրեանց զաւակսն ընդ վայր հարկանեն՝ նզովեալ լիցին եւ տուրք նոցա անընդունելի եղիցի։

1 i այլ փխ. ապա OWûa—mopqrsuv թէ R զմաանէ փխ. տեսանէ d սուր u զօր փխ. զսուր befgq թշնամեացն û և փխ. կամ Y այլ IJKLOQRSTXYZWûkr յորոգայթս

2 l այլ q այլքն S զկացուցին eg ազացուցանեն b զնա և փխ. և նա R չիք նա b արարին Ybegqt ճոխութեանն q չոգաւ

3 d նոլորական փխ. մոլեկան IJû չիք ընդդէմ IJKLMQRSTVXYZôbeghl oqu այլ IJKLMQRTVXYZWdmrt յորոգայթս n յորոգայթ begq որոգայթ b ընպռնեցաւ e ըմբըռնեցաւ

4 bq ի գլուխն բացի d-ից մնացած ձեռ-երը իւր փխ. նորա ô ոչ արժան է h արժանի ô չիք զնա

5 cdr եթէ e զլոյսն bl չիք ի U մարդ կրկնված է RX ի մարդ ի մահկանացու u մահկանացաւ q [մահ]կանացու kps եղիցին ô չիք եղիցի dr նզովեալ եղիցի

6 JYd աստուծոյ i եղիցի փխ. յաստուծոյ ôhlortu չիք յաստուծոյ

7 cdr եթէ g ինչս Ybdeg չիք ի b յստացուածս q ի յստացուածս t ի ստացուածս իւր և ô և ի երկրաւր û և ի յերկրաւոր J յերկրաւորս OW յերկաւոր (HD յերկրաւ) փխ. յերկրաւոր C յերկրաւ ուրիշներ ուղղել են յերկրաւոր h ձուփս n ծփանս

8 ô չիք և (յեկեղեցւոյ) CDHbcdefghilopqtu յեկեղեցոյ n եկեղեցւոյ ô եկեղեցո IVYôegprt աղօթից Jdkmns աղաւթից ô անփոյա û ծուփս և անփոյթ լինի յեկեղեցւոյ և աղօթից քանզի չար bho ախտին U ախտի ի փխ. ախտիւ hlou դիւթին փխ. դիւին ûd զմարմին

9 eg հոգին b կոչապէ (n կոզոպոէ q կոչոպոէ) փխ. կոճոպէ acdkmpv և ի յետի (c յետին) Ye և փխ. ի (յետի), յետին bfghilnoqrtu ի յետին û չիք ի յետի c աւրն l օրն s աւուր LMQRSTXYZôû չիք աւուրն a որպէսն H խաշն փխ. խաշն û և դարձցի որպէս խաշն ի դժոխս s ի դժոխ Vf դարձցին d դարձի q մատչի և դարձի (b մաշեացին) փխ. դարձցի

10 P չունի նկզ հոդվածը U ծնօղքն d ծնաւղքն n ծնողքն Jôûi ծնողք ûc որք c զինչ ô իրեան Y զինչս վասն հոգոց իւրեանց այլոց akmqrst հոգւոյն bcdfhilopuv հոգոյն eg հոգուն OW ձեռ-երը հոդվածի սկզբում ունեն ընդարձակ հատված բերում ենք ամբողջ հոդվածը ծնօղք եթէ լինիցի որդիք նորա և զորդիքն յառաջ քան զհայրն մեռանին և լինիցի թոռն հօրն և կամ թոռնիայքս (W թոռնեայքս) և (O չիք և) ունիցի բաժին հաւասար ընդ հօր եղբարցն իւրում զի ոչ են զրկեալք այլ հին օրինացն էր այսպէս այլով զի հաւասարք են (W այլ ոչ զի հաւասարք են այլ հին օրինացն էր այսպէս) և ծնօղքն (W ծնողքն) որ զինչս իւրեանց հոգւոցն այլում տան և զիւրեանց զաւակսն (W ստակսն) ընդ վայր հարկանեն նզովեալք լիցին նոքա և տուրք նոցա անընդունելի եղիցի (W չիք եղիցի) t զի արեանց փխ. զիւրեանց

11 ô զաւա[կսն?] û զաւակունս acdkmpsv զաւակն l վա[յ]ր M և նզովեալ bq նզովլին Zacdgkmqru լիցի e չիք լիցին s տրաւք b ընդունելի

12 hioru եղիցին b լիցին efkmpsv լիցի Y չիք եղիցի

ՌՂէ (ՌՁԹ) ՃԿԴ. Զինչս ծնաւղացն հաւասարեսցեն եւ ընդ Բ քոյրն մի բաժին տացեն։

ՌՂԸ (ՌՂ) ՃԿԵ. Որ զանդարձ ծնաւղաց կամ զայլ նինչեցելոց ոչ հատուցանէ՝ եղիցի նզովեալ եւ մեղք նորա ի գլուխ նորա։

ՌՂԹ (ՌՂԱ) ՃԿԶ. Այր հաւատացեալ որ յաւուր կիւրակէի զձայն Աւետարանին ոչ լսէ՝ ընդ խաչահանուսն է, բայց թէ անհնար է։

ՌՃ (ՌՂԲ) ՃԿէ. Քահանայ որ երթայ ուրեք կամ ուխտական՝ արժան է յեկեղեցին ընթանալ եւ առ քահանային ադանել վասն պաշտամանն, թէ ոչ՝ նզովեալ եղիցի։

ՌՃԱ (ՌՂԳ) ՃԿԸ. Քահանայ զաղտ պսակ մի՛ աւրհնեսցէ եւ զաղտ աղ մի՛ աւրհնեսցէ եւ մի՛ ի դուրս ուրեք յեկեղեցւոյն։

ՌՃԲ (ՌՂԴ) ՃԿԹ. Եւ ի դրաց աւրէնս մի՛ տացէ աշխարհականաց, բայց թէ

1 ո զինչսն û ծնողաց JKLMQSTXY Zôaikmprs ծնողացն ô հաւասարեսցին, չիք և b չիք ընդ Wfiloru երկու eg երկս b բ-ուս q երկուս Gt չիք բ Yt քոյրս bq քուրոչ hor u քոյր befgioq մին ô չիք մի

1—2 OW տայցեն և բ (W երկու) բաժին զմի եղբօրն տայցեն

2 ôt տայցեն

3 û որք, դկտակ փխ. զանդարձ Yk ծնողացն bt ծնօղացն dq ծնաւղացն IJKLMQRSTXZWôcimrsv ծնողաց û չիք ծնաւղաց կամ զայլ g և փխ. կամ K այլ d յայլ bqt նինջեցելոցն av չիք ոչ

3—4 û ոչ հատուցանիցէ ի կտակ նզովեալ եղիցի c չհատուցանէ յեկեղեցին նզովեալ է և այլք մեղք նորա

4 G եղիցին Fabdefgkmpqsv և այլ մեղք ô մեղս Y յատուծոյ փխ. և մեղք... նորա û չիք և մեղք... նորա բացի a—gkmpqrstv-ից մնացած ձեռ-երը նոցա փխ. նորա (ի գլուխ) Q ի գլուխս b ի գլուխն KLMQRSTXô նոցա (b եղիցի) փխ. (ի գլուխ) նորա r նորա եղիցի

5 Ol այլ փխ. այր p հաւատոյ, յօր Y կիրակէին բացի AGûacfnv-ից մնացած ձեռ-երը կիրակէի KLQRS TXZôbq զձայնն begq չիք աւետարանին ûlr աւետարանի

6 t եթէ ոչ bq ոչ լսէ քահանայի ընդ խաչհանուացս (q խաչահանուանս) է Mcdfhnou խաչահանունս Ykl խաչահանուան ô խաչահանուանս û խաչահանուս g խաչահանուացն e խաչահանուանսն բացի DEFGH KLQRSTXZaimprstv-ից մնացած ձեռ-երը խաչահանսն bq եթէ Y յայն որ փխ. թէ r նընհնար û անհնարին adilrt լինի (hou լիցի v ինչ լինիցի egp իցէ) փխ. է km s չիք է

7 GHd ուրուք OW յուխտական q չիք արժան ôehou եկեղեցին g յեկեղեցին l եղիցին փխ. յեկեղեցին

8 M քահանայ e յադանել b անարգել փխ. ադանել ôt ադանիլ û պաշտաման e պաշտման gu պաշտմանն bq պաշտպան (l պաշտպանն) փխ. պաշտամանն e և թէ b եթէ, չիք ոչ ô ոչ զայն նզովեալ

9 R նզովել bq նզովի AFIJLMPQSTV YZefgnrt լիցի OWô է փխ. եղիցի

10 OW զաղտն ô կամ փխ. զաղտ Jû և ի զաղտ X և զաղտ աղ մի օրհնեսցէ ներքևի լուսանցքում l չիք և զաղտ աղ մի աւրհնեսցէ ô չիք մի աւրհնեսցէ

11 Y չիք (և) մի Yu չիք ի IJ ի դուռս (n զիւրս) փխ. ի դուրս ô չիք ի դուրս û մի ուրեք ի դուռս q յուրէք lotu ուրուք GHIVcdfhlopqru յեկեղեցոյ Yeg եկեղեցոյ ô եկեղեցոյ û եկեղեցւոյն iv եկեղեցոյն

12 b որ փխ. և Y ի դրանց [M ի դիւաց blp ի (l չիք ի) դպրաց] փխ. ի դրաց KLRZ յաւրէնս MQSTX յօրէնս q աւրէնք e տայց IXûbn եթէ

յետին թօշակ կամ տղայոց որ հիւանդ են։ Եւ եթէ ոք յանդգնի՝ ընդ խաչահանութեան եղիցի։

ՌԾԳ (ՌՂԵ) ԾՀ. Քահանայ մի՛ իշխեսցէ լուծանել զսուրբ կանոնս զոր եդին սուրբ վարդապետք. եւ առն կամ կնոջ որ զիւրեանց մեղսն չեն ապաշխարեալ եւ ինքեանք փափագեն յեկեղեցի եւ յաւրէնս՝ մի՛ տացէ նոցա պղծել զտուինն Աստուծոյ եւ մի՛ զմարգարիտս առաջի խոզաց արկանել։ Եւ եթէ ոք համարձակի՝ ապաշխարութիւն նոցա անընկալ լիցի, եւ քահանայն ընդ խաչահանութեան եղիցի։

ՌԾԴ (ՌՂԶ) ԾՀԱ. Այր կամ կին ուխտական կամ շնորհաց տէր՝ մի՛ իշխեսցէ ի բեմ ելանել կամ սպաս ունել կամ ճրագ լուցանել. եւ եթէ համարձակի ոք՝ եղիցի նզովեալ։

ՌԾԵ (ՌՂԷ) ԾՀԲ. Ոչ է արժան քահանայի կամ դպրաց առնուլ զագապսն ի

1 L *թաւշակ* Y *թօշակ* ô *թօշակն* bq *թաւշակին* d *թօշակն* eg *թօշակին* hilortu *թօշակին* Y *և* փխ. *կամ* ô *է կամ* g *տղաոց* o *տղայոց կամ որ* d *լինին* փխ. *են* IMUabceghik lmnqrstuv չիք *և* QYa=mopqrstuv *թէ* d *յոք* OVW *ոք որ* MQeg *անդգնի* ô *անդքնի* H *յանդգն* Y *ոչ լսէ* փխ. *յանդգնի*

1—2 d *նզովեալ եղիցի ամէն* փխ. *ընդ... եղիցի* b *խաչահանողս* AIJ OPUVYWûv *խաչահանման* e *խաչահան* cn *խաչահանունս* g *խաչահանուաց* q *խաչահանու ս*

2 ô *եղիցին* Y *է* փխ. *եղիցի* ev չիք *եղիցի*

3 JMOPQSTW *լուծել* b չիք *լուծանել* q *զսուրբ կանոնս լուծանել* ô չիք *զսուրբ, զկանոնս* cdrs *կանոնսն* e g *կանոնն* hlo *զկանոնս սուրբ* u *զկանոնս սուրբ զոր* կրկնված է R չիք *զսուրբ կանոնս զոր եդին* Y *կանոնս եկեղեցոյ զոր*

4 IVhilort *սուրբ հարքն* (h *հայրապետքն*) *և վարդապետք* (h *վարդապետքն* u *վարդապետն*) I *սուրբ հարքն և* ձախ լուսանցքում Lôbe gq *վարդապետքն* d *հայրապետք* փխ. *վարդապետք* bq *առ* Y *և* փխ. *կամ* M *կնոչ* hlou *որդի* փխ. *որ* d kmps *մեղս* b *մեղքն* ô *մեղանչեն* փխ. *մեղսն չեն* aefgq *չեն խոստովանել* (bq *խոստովաներ*) *և ապաշխարել* DEFHachiklmortu *ապաշխարել*

5 F *ինքեան* IJKLPQRSTXYZôbdegn oq *փափաքեն* û *փափակեն* rtu *փափակին* ôt *եկեղեցի* bgq *յեկեղեցոյ* e *եկեղեցոյ* ps չիք *և (յաւրէնս)* Gb *աւրէնս* ô *օրէնս* û *տացէ* a—mo—v *տացեն* b *նմա* փխ. *նոցա* g չիք *նոցա*

6 û *զտուն* a—mo—u *զտաճարն* (v *զտաճարնն*) փխ. *զտուինն* begq *զմարգարիտն* cf *զմարգարիտ* q *խոզի* egpq չիք *և (եթէ)* Qbc *թէ*

7 befgq չիք *ոք* m *համարձակի ոք* c *համարձակեսցի* gq *անընկալցի* b *ընկալցի* փխ. *անընկալցի* e *ընկալցի* ուղղված է *անընկալցի* Hbhi *քահանայ*

8 A *խաչահանման* ուղղված է *խաչահանութեան* PUWn *խաչահանման* ôu *խաչահանութեան* û *խաչահանութեան* a—imopqrsv *խաչահանութեան* (bq *խաչահանողս* eo *խաչահանութեան*) *քրիստոսի եղիցի* (h *եղիցին*)

9 eg *այլ* փխ. *այր* û *և* փխ. *կամ* (*կին*) cr *կամ կին կամ ուխտական շնորհաց* d *կամ կին ք շնորհաց տէր կամ ուխտական մի* b *ուքականն* (q *ուրկանայ*) փխ. *ուխտական* lotu *կամ ուխտական* փխ. *ուխտական կամ* Y *և* փխ. *կամ* (*շնորհաց*) Gn չիք *կամ (շնորհաց)*

10 ôbcq *ի բեմն* Y *և* փխ. *կամ (սպաս)* d չիք *կամ սպաս ունել* hiklmoprs t *առնել* փխ. *ունել* Y *և* փխ. *կամ* (*ճրագ*) T *ճրակ* S *լուծանել* Ybcgikt *թէ* t *համարձակիցի* n *համարձակիւք*

11 Ydu չիք *ոք* ô *եղիցին* b *յեկեղեցին* (q *եկեղեցի*) փխ. *եղիցի* u չիք *եղիցի* LQVhilrt *նզովեալ եղիցի* o *նզովէ*

12 M չիք *արժան* G *քահանային* V *դպրացն* Y *և կամ սարկաւագի* փխ. *կամ դպրաց, զագապ առնուլ* l *առն[ուլ]* hl *զագապն* KLQ *զապապսն* փխ. *զագապսն* Z *զա ապսն* բաց թողնված տեղում մեկը մատիտով ավելացրել է *գ*՝ *զագապսն* b *զհոգէպահսն* (q *զհոգէպահս*) փխ. *զագապսն*

տուն, այլ յեկեղեցւոջն ուտել եւ զաղքատսն ընդունել եւ յերեկորէն կանխել ի պաշտաւնն մինչեւ ի լոյսն. նոյնպէս եւ զերախայրիսն՝ նախ տանել յեկեղեցին յունկնդրութիւն Աւետարանին եւ ապա ամփոփել իւրեանց. եւ այն է հաճոյ Աստուծոյ: Եւ եթէ ոք համարձակեսցի զանարժանս առնել եւ ոչ ըստ հրամանի կանոնաց՝ եղիցի նզովեալ:

ՌԾՁ (ՌՂԸ) ԾՀԳ. Մի՛ իշխեսցեն ընտանիք քահանային ի բեմ ելանել եւ մի՛ իշխեսցեն ընդունել ի տունս իւրեանց զշնորհս առանց պաշտաման քահանային եւ ունկնդրութեան սուրբ Աւետարանին: Ապա եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի:

ՌԾԷ (ՌՂԹ) ԾՀԴ. Թէ ոք ուխտական կամ դպիր ժողովրդեանն առաջնորդէ եւ հրապարակաւ աղաւթէ կամ շնորհս առնու յինքն կամ պտուղ կամ ապաշ-

1 efgq ի տան b տալ փխ. ի տուն ô ի տուն իւր այլ B այղ BEûho յեկեղեցւոջ G եկեղեցւոջ C եկեղեցոջ ուրիշներ ուղղել են յեկեղեցւոջն Dô եկեղեցոջ Hlu յեկեղեցոջ IJS եկեղեցւոջն LYbcfq յեկեղեցոջն d յեկեղեցին eg եկեղեցոջն ô իւտել փխ. ուտել q չիք (ուտել) և Hq զաղքատս cd չիք և զաղքատսն ընդունել E յերոկորեն ô երկորեն V յերեկօրէն c յերեկաւորէն hlnou յերեկաւրէն fq յերիկորէն eg յերիկոէն b յերեկաւրեա (d երեկաւրէն) փխ. յերեկորէն Y կա[ն]խել

2 BCDEFG ի պաշտամանն (H ի պաշտմանն) փխ. ի պաշտաւնն û ի պաշտոն eg ի պաշտօն û ի լոյս e ի լոյ[ս]ն 1 չիք ի (լոյսն), ցլոյս k չիք նոյնպէս û չիք նոյնպէս և զերախայրիսն... եղիցի նզովեալ՝ տող 5-րդ akmpsv զերախայրիս b զերեխայիսն c զերէխայրիս d յերեխայրիս բացի RXfh ou-ից մնացած ձեռ-երը զերեխայրիսն e նախատանել k առնել փխ. տանել

3 KMQST յեկեղեցինն ô զեկեղեցին b յեկեղեցիս egq յեկեղեցիսն Gô ունկնդրութիւն acfikmpqrstv յունկնդիր beghlou ունկնդիր d ունկն[դիր] q յաւետարանին t յապա Y ապա ամենայն անփոփել Xe անփոփել Iou յամփոփել ps ամփոփէր E ամփոխել (R փոփել) փխ. ամփոփել bq յիւրեանսն M յիւրեանցս egirt յիւրեանս hlou յինքեանս (Y ինքեանց) փխ. իւրեանց բացի IJôdkmps-ից մնացած ձեռ-երը յիւրեանց

3—4 cb յիւրեանց (d իւրեանց) տունն (d տուն) և այն է

4 Y դի փխ. և C յայն ô հաճոյն X հաճոյ առաջի աստուծոյ Y դի փխ. և (եթէ) Uchnotu թէ KLMQRSTYô համարձակի X համարձակի քան անզարժանսն o համարձեսցի acefghiklmoprsuv զանարժանսն b զարժանս

5 b հրամանին Y կանոնի հրամանացն bdq կանոնացն beg նզովեալ եղիցի q չիք եղիցի, նզովցի

6 bdegq մի ոք իշխեսցեն c իշխեսցէ ուրիշներ ուղղել են իշխեսցեն DGH իշխեսցէ cdeg ընդանիք ôbcd ի բեմն

7 b (մի) ոք իշխեսցեն r չիք ընդունել eg և զշնորհս I զշնորհն chou զշնորհսն egl պաշտման q պաշտպան փխ. պաշտաման ôb չիք պաշտաման

8 Rr ունկնդրութեամբ Y ունկնդրութեանն ô ունկնդրութիւն Yb չիք սուրբ Y և փխ. ապա Ya—gkmpqsv թէ Mq անդգնի ô յանդքնի t յանդըգնեսցի

9 q չիք եղիցի, նզովի adpsv եղիցի նզովեալ R չիք նզովեալ եղիցի BCDEFGHPUcefhnoru լիցի

10 ckmps եթէ RXYbdq չիք ոք Ihs յուխտական IYûdp ժողովրդան Y յառաջնորդէ kmps չիք և

11 n յաղաւթէ km չիք կամ a—gkmpqs շնորհուկս v շնորհուկ ûeg առնէ b առ[նէ?] q առն[է?] IJôûbqt ինքն q կապ փխ. կամ (պտուղ) kmps չիք կամ (պտուղ) û զպտուղ Y և (q կապ) փխ. (պտուղ) կամ

խարութիւն ղնէ մեղաւորաց կամ վասն տգիտութեան զքահանայն արհամարհէ՝ եղիցի ընդ խաչահանունմն Քրիստոսի։

ՌԾԸ (ՌԾ) ԾՀԵ. Քահանայ կամ ուխտական յորժամ երթան ի վաճառ՝ չէ արժան ի մէջ գռեհիկ ամբոխին ի ճաշ կամ ի գինի մտանել եւ հայհոյել զԱստուած, այլ երթալ ի տուն, ուր արժան է, եւ անդ ճաշակել։ Եւ եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի։

ՌԾԹ (ՌԾԱ) ԾՀԶ. Քահանայ մի՛ իշխեսցէ աւրէնս տալ այսահարի մինչեւ գիտասցէ զդիւին հալածումն։ Ապա եթէ յանդգնի ոք եւ նա ի դիւէն այլ ըմբռնի՝ ե՛ւ քահանայն ընդ խաչահանունմն Քրիստոսի է, ե՛ւ այսահարն մի՛ իշխեսցէ յեկեղեցի մտանել։

ՌԾԺ (ՌԾԲ) ԾՀԷ. Այր կամ կին եթէ հանդիպին այսահարութեան եւ զիւրեանց մեղսն խոստովանին, արժան է քահանային արգելուլ զնոսա յեկեղեցւոյ եւ յաւրինաց՝ մինչեւ զկարգն կատարեսցեն եւ ի դիւացն հեռասցին. ապա եթէ ննջեսցեն յաղաւթս եւ ի պահս պնդութեան՝ արժան է չզրկել յետին

1 Y չիք *կամ (վասն)*, *վասն* կրկնված է ps չիք *վասն* Yv *ագիտութեանն* p *անգիտութեամբ* s *անգիտութիւն* û *քահանային* hi *զքահանայ* l չիք *զքահանայն* b *ընդ քահանայն* e *ա[ր]համարէ*

2 p չիք *ընդ* W *խաչահանուն* ûq *խաչահանուսն* bcl *խաչահանունս* Y *նզովիւ* փխ. *խաչահանունմն քրիստոսի* d *քրիստոսի եղիցի* ûbp չիք *քրիստոսի*

3 Y չիք *կամ ուխտական* e *երթայ* Y չիք ի *վաճառ*, *թէ արժան է* փխ. *չէ արժան* b *արժանի*

4 Hbqru *գռեհիկ կամ ամբոխի* (u *ամպոխի* H *բոխին*) t *գռեհկի կամ յամբոխի* adhiklmops *գռեհի կամ ամբոխի* (o *ամպոխի* s *ամբխի*) cf v *ամբոխի* Y *անբոխին* bq չիք *ի* (*ճաշ*) h *ի ճաշակ* փխ. *ի ճաշ* eg *և կամ ի գինի* H չիք *կամ* Lb չիք *ի* (*գինի*) b *ըմպել* փխ. *մտանել* B [*հայհոյ*]*ել*

5 a—mopqrstuv *զաստուած հայհոյել* (g *հահոել*) B *այդ* BCDEFGH *ի տունս* bq *ի տունն* ô *ի տուն իւր ուր* g *ի տուն և անդ ճաշակել ուր արժան է* acdkmpsv *իւր* փխ. *ուր* r չիք *ուր* bcq *թէ*

6 abdefgkpqsv չիք *ոք* begq *անդգնի* Y *լըրի* փխ. *յանդգնի* f *նզովեսցի* q *նզովի* p *եղիցի նզովեալ* LY *լիցի* c *է* փխ. *եղիցի* eq չիք *եղիցի*

7 H *յաւրէնս*

8 Vhu *զհալածումն դիւին* r *յիւրմէն* փխ. *հալածումն* t *հալածումն յինքէնէ ապա եթէ յանդըգնի* n *և ապա* a—gkmnpqsv *թէ* KLMOQR STXYZWô *ոք յանդգնի* Gcg *անդգնի* A *այդ*

9 M *ըմբռնիի* b *ըմպըռնի* cd *ըմբռնեսցի* r *ըմբըռն* abcdefghiklmopq stuv չիք *և* (*քահանայն*) bhr *քահանայ* q *քահանան* cl *խաչահանունս* û bq *խաչահանուսն* (b *խաչահանունս* q *խաչահանուս*) *է քրիստոսի* h u չիք *է* H չիք *և* b *այսայհար*

10 OQYWbd *յեկեղեցին* ôo *եկեղեցի* ô *մանել*

11 ûbl *հանդիպի* KLRTYZd *այսահարութեանն* t *յայսահարութեան*

12 G *մեղան* eg *զմեղսն* m *արժան է քահանային* կրկնված է ef չիք *է* c *արգելել* Jûu *զնա* փխ. *զնոսա* ô չիք *զնոսա* CH *եկեղեցոյ* DIJUVb efghilpq *յեկեղեցոյ* Yc *յեկեղեցոյն* ô *եկեղեցոյն* o *յեկեղեցուոյ*

13 IUVôûp *օրինաց* bdoqu *յաւրինացն* hilrt *յօրինացն* ô *զգարկն* a—gkm pqsv *կատարեսցեն զկարգն* KM չիք *ի* dn *ի դիւաց* c *ի դիւէն* X *հեռասցեն*

14 a—mopqrsuv *թէ* ô *ննջեսցին* abcgm pqs *ննջիցեն* dk *ննջեցին* v *ննջեցեն* t *ննջիցին* փխ. *ննջեսցեն* U *ննջեն* Y *յաղօթսն* eg *աղօթս* b չիք *ի պահս* Y *պնդութեանն* ô *պնդութեամբ* gpr *պնտութեան* qt *չի զըրկել* acdhiklmprstuv *ի յետին*

թոշակէն եւ զյիշատակն կատարել ընտանեացն եւ լնուլ զկարգն վար-դապետին մարդասիրութեամբ։

ՌԺԺԱ (ՌԺԳ) ԺՀԸ. Քահանայ մի՛ իշխեսցէ մտանել ի տուն կնոջ որ ունիցի այր անհաւատ, մի՛ թողցէ զնա յեկեղեցի Աստուծոյ եւ մի՛ ընկալցի ողջոյն ի նմանէ եւ մի՛ տացէ աղ զուարակի նորա եւ մի՛ կնիք ուստերաց եւ դստերաց նորա. եւ եթէ հասանէ վախճան՝ զրկեսցին ի թոշակէն, բայց թէ դարձցին եւ ապաշխարեսցեն զկարգն. եւ եթէ ոք յանդգնի ի քահանայից երթալ առ նոսա եւ տալ զսրբութիւնս Աստուծոյ՝ շանց՝ եղիցի ընդ խաչահանուսն Քրիստոսի։

ՌԺԺԲ (ՌԺԴ) ԺՀԹ. Քահանայ մի՛ թողցէ զոք յերդումն յեկեղեցի ամենեւին եւ մի՛ ճրագ անցուցանել եւ լինել ուրացող. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ եղիցի ընդ խաչահանուսն Քրիստոսի, զի դատաւորքն իշխանք են եւ ոչ քահանայք։

ՌԺԺԳ (ՌԺԵ) ԺՁ. Իշխան է քահանայն զայլոյ բանադրած լուծանել մինչ որո-

1 HUWn *թոշակին* Lb *թաւշակին* Ye g *թօշակէն* dq *թաւշակէն* û *յիշատակ* ls *զիշատակն* ô *զյիշատակել*, չիք *կատարել* eg *զյիշատակն նորա կատարել* d *կատարեն* Z *յընտանեացն* deghqu *ընդանեացն* Y *զկարգն լնուլ* ô *զգարգն*

2 Y *մարդասիրութեամբ վարդապետին* bq *մարդասիրութեանն* eghuv *մարդասիրութեամբն* n *մարդասիրութիւն* ô *վերստին* փխ. *մարդասիրութեամբ*

3 Y չիք *կնոջ* ô *ունի*

4 n *զայրն* Y *ա[ն]հաւատ կնոջն մի* b *թողցի* Ueg *եկեղեցի* ô *եկե[ղե]ցին* û *յեկեղեցին* r *յաստուծոյ* ô չիք (*և*) *մի* c *ընդալցի* ô *զողջոյն* t *ողջույն*

5 f *ի նմանէն* Y *տայցէ* KL *զըւարակի* b *զուարակաց* km չիք *նորա* bq *ուստերացն*

6 b *դստերացն* ûbcdmqt *թէ* Yô *հասանի* X չիք *հասանէ* IJKQSTbdeg ilmnoqu *վաղճան* t *վաղջան* LMQ RSTXZûbiq *զրկեսցեն* G չիք *ի* n *զրկեսցին ի յետին թոշակէն* IJ *թոշակին* Ydeg *թօշակեն* bq *թաւշակէն*

7 Xhku *եթէ* L *դարձցի* dq *դարձին* e *դարձցին* ô *զգարկն* Y *բայց* փխ. *և* (*եթէ*) ûcegp *թէ* Geg *անդգնի* Un *յանդգնիցի* ô *յանդքնի* UYôbh nu չիք *ի*

8 ô *քահանայի* hu չիք *քահանայից* H *ի քահանայից ոք երթալ* e *երթեալ* HY չիք *և* Y *զսրբութիւնն* ô *սզսրբութիւնս* ûl *զսրբութիւն* d *սրբութիւնս* t *զսրբութիւնն* 1 *սոցա* փխ. *աստուծոյ* բացի Gabcefh iklmpqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը *եղիցին*

8—9 û *շանց այնոցիկ ընդ խաչահանուս քրիստոսի եղիցի*

9 Y չիք *ընդ* S *խաչահանունս* W *խաչահանսն* b *խաչհան* e *խաչահան* q *խաչահանուսն* Ybe չիք *քրիստոսի*

10 l ռժբ հոդվածը կրկնված է ռժդ և ռժե հոդվածների միջև Y *ոք* EIJô ûr *երդումն* Yô *եկեղեցին* d *յեկեղեցին* eq *եկեղեցի* r *ամենեւին ի մէջ յեկեղեցւոյ* e *յամենեւին*

11 beq *ի* փխ. *մի* R *ճ[ր]ագ* Yrt *լինիլ* Badkmsv *ուրացաւղ* CDFGHXY *ուրացօղ* Ucn *թէ* û չիք *և եթէ ոք... քրիստոսի* 1 չիք *ոք* Gg *անդգնի* ô *յանդքնի* q *[յան]դգնի* Yô *եղիցին*

12 ô չիք *ընդ* O *խաչահանուսն* W *խաչահանսն* q *խաչահանուս* Y չիք *քրիստոսի* û *քանզի* փխ. *զի* befgq *դատաւոր* ûacdhiklmopqstuv *դատաւորք* ô *իշխան* abefghmnop qsuv *իշխանքն* r *իշխանքն են ի քաղաքի և ոչ* ôefgiqv *քահանայքն* 1 *քահանայ*

14 û *կարող է* փխ. *իշխան է* IJûd *քահանայ* q *քահանան* OUWûln *զայլոց* ô *զայլոյյ* d *զայլ* h *զայլս* LZi *բանադրեալ* ôq *բանադրածն* OUW bkmn *մինչև* cl *որոշեսցին* s *որոյշին* bq *որ ի* փխ. *որոշին*

շին մահուամբ ի միմեանց. նոյնպէս եւ զխոստովանողս, զի եղբայր յեղբաւրէ աւգնի։ Ապա եթէ քահանայն կենդանի իցէ՝ մի՛ իշխեսցէ լուծանել. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ եղիցի նզովեալ։

ՌԾԺԴ (ՌԾՁ) ԾՁԱ. Քահանայ վայրապար ընդ բանիւ մի՛ արասցէ եւ մի՛ ոխպահեսցէ եւ արգելցէ զերթեւեկ ի տանէ այնպիսւոյն, զի առ արտաքինսն իմաստութեամբ գնասջիք, եւ արեգակն ի վերայ բարկութեան ձերոյ մի՛ մտցէ, եւ մի՛ տայք տեղի սատանայի։

ՌԾԺԵ (ՌԾԷ) ԾՁԲ. Արժան է քահանային ի տարւոջն երկիցս անգամ ժողովել զկուսանսն յեկեղեցին եւ խրատել եւ ուսուցանել՝ հրաժարել ի սատանայական գործոց, զի որ ի ծածուկ զչարիսն գործեն՝ զնոսա յայտ ածցէ, կրթելով զաղջկունսն յաստուածպաշտութիւն, զի դէտ է քահանայն ի վերայ ժողովրդեանն։

ՌԾԺԶ (ՌԾԸ) ԾՁԳ. Քահանայ որ յաշխարհութիւն կոչէ զմեղաւորս՝ մի՛

1 Yo *ի միմիանց* bq *ե* (b չիք *ի*) *միմեանց չկարէ* (b *չի կարէ*) *նոյնպէս* Y չիք *նոյնպէս* BDEHacsv *զխոստովանաւղս* CGXYkp *զխոստովանօղս* d *զխոստովանօաւղս* b *զխոստովանողսն* OW (*զի*) *եղբարք* b (*զի*) *եղբայրն* v (*զի*) *եղբար* AFGHPZ *յեղբարէ* lJQôûegpv *եղբօրէ* i *յեղբօր* r *եղբօր*

2 q *յաւգնի* ô չիք *ապա* a—gikmqsv *թէ* ûb *քահանայ* r չիք *քահանայն* uv *կենդան* Y *իցէ կենդանի*

3 Gô չիք *և* bcegp *թէ* p *ոչք* փխ. *ոք* eg *անդգնի* CD *նզովեսցի* GHKLMQRSTVXYZôbcegi *նզովեալ եղիցի* (Yô *լիցի*)

4 LQRSTY *քահանայն* bq *որ վայրապար զոք բանիւ* f *զոք վայրապար զոք ընդ* acdkmpsv *վայրապար զոք* (d *զոր*) *ընդ* eg չիք *ընդ* eghilortu *բանիւ զոք մի* b չիք *մի* (*արասցէ*) l չիք *և մի ոխս պահեսցէ* bdi *ոխ*

5 ô *պահիցի* eg *և մի արգելցէ* eq *արգելցէ զոք զերթևեկ* J *զիրթևեկ* U ôcnp *զերթ և զեկ* (n *զեկն*) V *զերգևեկ* û *երթևեկ* Yôûel *ի տանէն* d *ի տանեացն* CDGHMQYôcefgpqv *այնպիսոյն* L *այնպիսւոյն* hi *այսպիսեացն* loptu *այնպիսեացն* b *այսպիսոյն* d [*այն?*]*պիսոյն* ûefg *արտաքինս*

6 G *գնասցիք* d *գնասցիջ* GM *բարկութեամբ* Yq *բարկութեանն*

6—7 ô *արեգակն բարկութեամբ մի մտցէ ի վերայ ձեր և մի տայք սրբութիւն շանց և մի տեղի սատանայի*

7 Ybq չիք *ձերոյ*

8 befgq *ի տարոջն* (f *ի տարւոջն*) *քահանային* CDGHVYôbcdegloqu *ի տարոջն* OW *երկից* a *երգիցս* ôûhlnu *երիցս* փխ. *երկիցս* f *անկամ*

9 ô *զզուսանքն* lo *զկուսանս* ôlo *եկեղեցին* Y չիք *յեկեղեցին* ôbeghqu չիք *և* (*խրատել*) Y չիք *խրատել և ուսուցանել* l չիք *և* (*ուսուցանել*) F [*ուս*]*ուցանել* a—glmoqrstu *և հրաժարել* ô չիք *ի*, *զսատանայական* CDHXd *ի սատանական* o *ի սատանայեական*

10 bq *գործոցն* n *գործւոց* ô չիք *ի*, *զծածուկ* r *և ի չարիսն* H *զչարինսն* ûbefgq *զչարիս* Y *ի նոսայ* c *ի յայտ* Yôeg *ածէ* q *տացէ* փխ. *ածցէ*

11 C *կրթել* ուրիշներ ուղղել են *կրթելով* i *կրթել* û *զաղջկունս* b *զաղչկունս* eg *զաղչկունսն* h *յաղչկունսն* lJô *աստուածպաշտութիւն* KRTXYZior *յաստուածպաշտութիւնն* l *յաստուածպաշտութեանն* a—gkmpqsv չիք *յաստուածպաշտութիւն* d *քանզի* փխ. *զի* W *զիտ է* h չիք *է* ûh *քահանայ* ô չիք *ի*

12 ô չիք *վերայ ժողովրդեանն* QSTXZWûe *ժողովրդեան*

13 Qdkq *քահանայն* GIJMûdeghlmo *աշխարութիւն* ô *գոչէ*

խստութեամբ եւ անաչառութեամբ ըստ կանոնաց խստութեան, այլ մեղմով ի կարգ ածել, զիւրեաւ առնուլ եւ զլոյս ոչ հատանել, զի Աստուած մարդասէր է եւ ոչ կամի զմահ մեղաւորին, զի առաքեալքն մեղմով ածին ի հաւատս զտիեզերս եւ ոչ խստութեամբ։ Եւ եթէ ոք նողկնու յայսպիսեացս եւ զարշի վասն խիստ եւ դառն մեղացն, եւ նա դառնայ ի նոյն մեղքն՝ ինքն յանաւրէնութեան իւրում մեռցի, եւ զարիւնն ի ձեռաց դիտին խնդրեսցէ։

ՌՃԺԷ (ՌՃԹ) ՃՁԴ. Այր կամ կին եթէ սրտի մտաւք դառնան յապաշխարութիւն եւ եհաս վախճան նոցա մինչդեռ ի կարգին էին՝ արժան է չզրկել զնոսա յետին Թոշակէն, եւ զպարտս մեղացն ընտանիքն հատուսցեն եւ եթէ ոչ՝ նզովեալ եղիցին։

ՌՃԺԸ (ՌՃԺ) ՃՁԵ. Կերակուր որ յաղեալ է յանաւրինաց՝ զայն շունք կերիցեն եւ ի հաւատացելոց մի՛ ոք իշխեսցէ ճաշակել ընդ նոսա. եւ եթէ ոք յանդըգնի՝ եղիցի նզովեալ։

1 G չիք *խստութեամբ...կանոնաց* C չիք *և անաչառութեամբ ըստ կանոնաց խստութեան* աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ ô *անաչառութեամբ* h *ընդ* փխ. *ըստ* b *կանոնացն* be *խստութեամբ* q *խստութեամբն* Y չիք *խստութեան* Bs *այլ* Y *մեղմօվ*

2 ô *ի զարկ* bq *գործել* փխ. *ածել* û չիք *զիւրեաւ առնուլ* h *զիւր* փխ. *զիւրեաւ* բացի acdhiklmoprstuv-ից մնացած ձեռ-երը *զիւր և* փխ. *զիւրեաւ* JMOPQRSTVXYôbp *առնել* q *առնոյլ* l չիք *առնուլ և* q չիք *և* ô beghqu *զլոյսն* a—mopqsuv *չհատանել*

3 i *մարդասէր է աստուած* û *զի* փխ. *և (ոչ)* DG *մեղաւոր* C *մեղաւոր* ուրիշներ ուղղել են *մեղաւորին* bq *առաքեալն* r *առաքեալքն քրիստոսի մեղմով* ô *մեղմօվ ածեն*

4 b *ի հաւատ* q *և զտիեզերս և* l չիք *և ոչ* H *խստութեամբ* փխ. *խստութեամբ* cp *թէ* q *ոչ* փխ. *ոք* GY *նողկնաւ* û *[ն]ողկնու* bcq *նողկա* eg *նղկա* (d *նեղկենու*) փխ. *նողկնու* IJLMQRSTXYZôûegq *այսպիսեացս* hu *յայսպիսեացն* r *յայնպիսեացս* t *այնպիսեաց* b չիք *յայսպիսեացս*

5 Yô չիք *և (զարշի)* ô չիք *զարշի* a—mo—v *դառն եւ խիստ* (g *ի խիստ*) ûps *մեղաց* eg *և ի նա* q *և դառնայ* t *դառնա կրկնի ի նոյն* e չիք *ի*

6 Y *մեղսն* befgq *և ինքն* hu *յինքն* Y չիք *ինքն* IJMQSTXYôûr *անօրէնութեան* KLRZhu *անաւրէնութեան* n *յանաւրէնութեանն* ô *իւրում* կրկնված է i *իմում* փխ. *իւրում* LMQRSTXZ *մեռցէ* Y *և մեռցի* *և* OWn *զարիւն* IJûa—mo—v *զարիւն նորա ի ձեռաց* Y *զարիւն նորա ի ձեռաց քոց խնդրեցից ասէ տէր* b *դիտէն* q *խնդրեն և դիտի*

7 ôadfkmlsv *խնդրեցից* Eûcegt *խնդրեսցի* b *խնդրեն*

8 û *և* փխ. *կամ* a—mo—v *որ* փխ. *եթէ* Q չիք *եթէ* a—mopqrsuv *դարձան* t *դարձցին* IJQûhlou *ապաշխարութիւն* k *յապաշխարութեան*

9 IJMQSTbegimqu *վաղճան* lot *վաղջան* d *վաղջանն* r *վաղխճան* H չիք *ի* ô *ի զարդին* û *ի կարգի* A *են* այնուհետև ուղղված *էին* adefghik lmopqrstv *են* փխ. *էին* u չիք *էին* l *են* փխ. *է* b *չէ զրկել* t *չի զրկել*

10 achikloprsuv *ի յետին* GMm *Թոշակին* Yeg *Թօշակէն* b *Թաւշակին* dq *Թաւշակէն* u *Թոշակ* Y *զպարտսն* eq *պարտս* hu *զպարտ* IJ *ընտանիսն* degq *ընդանիքն* d *հատուսցին* u *հատուսցեն* փխ. *հատուսցեն* ô *հատուսց* ôhilortu չիք *և (եթէ)* cegkmpsv *թէ* Y չիք *եթէ*

11 f *նզովեսցին* q *նզովի,* չիք *եղիցին* բացի BCYdg-ից մնացած ձեռ-երը *լիցին* DGHûhiloru *եղիցի* v *լիցի*

12 d չիք *որ* KLQ *յաղեալ* փխ. *յաղեալ* legr *անօրինաց* J *անաւրինաց* dk *յանաւրինացն* h *անտ յաւրինաց* (u *յանտ յօրինաց*) փխ. *յանաւրինաց* J *շուն*

13 ô չիք *և* e *իշխեսցէն* b չիք *ընդ,* *զնոսա* i չիք *և* Ycp *թէ* H չիք *ոք* ô *յանդքնի* g *անդգնի* t *յանդըգնեսցի*

14 Yôûbegikmn *նզովեալ եղիցի* (Y *լիցի* ô *է*)

ՌԾԺԹ (ՌԾԺԱ) ԾՁՁ. Ոչ է արժան քահանայի յանաւրինաց պտուղ առնուլ կամ կաթն կամ խունկ, կամ ողջոյն տալ եւ վիճել վասն հաւատոյ, եւ զանունն Աստուծոյ հայհոյել, կամ փոխ տալ եւ առնուլ ի նոցանէ, բայց զայն միայն որ ի սպանդանոցի վաճառի. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ լիցի։

ՌԾԻ (ՌԾԺԲ) ԾՁէ. Արժան է քահանային իւր վիճակին զգոյշ կալ հաւտին եւ զչարագործսն յանդիմանել հրապարակաւ, մանաւանդ զձեռնածուսն եւ զթովիչսն եւ զդեղահատսն եւ զլերդահմայ[ս]ն եւ զթիկնագէտսն եւ զյուռթողսն եւ զհատընկէցսն եւ զայլ փաթեթս չարեաց սատանայի. զայնպիսիսն արգելուլ յեկեղեցւոյ եւ ի կնքոյ եւ ի տաւնից մինչեւ ի կարգ կալ եւ ապաշխարել՝ Բ ամ ընդ ունկնդիրս եւ Ա ամ ընդ ձեռամբ, արտա-

1 LQRYbkopu *թէ* փխ. *ոչ է* X *թչէ* բացի BDEFGHûl-ից մնացած ձեռ-երը *չէ* XY *անժան է* bq *արժանի* Y *քահանայից* b *քահանայն* lm *քահանային* IJôi *անօրինաց* û *ի յանօրինաց* b *առնել*

2 Y *և* փխ· *կամ (խունկ)* DGH չիք *կամ (խունկ)* C չիք *կամ (խունկ)* ավելացրել են ուրիշներ Y *և* փխ. *կամ (ողջոյն)* eg *ի* փխ. *և (վիճել)*, *վիճելն* bq *և ի վիճել* c *և ոչ վիճել վասն...կամ փոխ տալ* տող 3-րդ ներքևի լուսանցքում KLMQSTXY Zôhu *հաւատոց* Jûadfhiklmorsuv *զանուն* g չիք *և զանուն*

3 g չիք *աստուծոյ հայհոյել* W *փող* l չիք *առնուլ* f *ի նոցանէն* ô չիք *ի նոցանէ*

4 hu *զայս* ôbdq չիք *զայն* G չիք *զայն* ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ ô չիք *որ ի* b *յի* C *ի վաճառի* ô չիք *և* Yu *թէ* ABFI OPUVûhlort *յանդգնի ոք* Ynu չիք *ոք* M *յանդքնի* ô *անդքնի* g *անդգ-նի* R *նզովել* f *նզովեսցի* q *նզովի*

5 Qôûbcdghilortu *եղիցի* fkq չիք *լիցի*

6 t *յիւր* X *իւրոց* e *վիհակին* n *վի-ճակի* K *վիճակէն* GMQYôûbcdhlo qu *զգուշ* eg *զգուշանալ* dr *կեալ* begq չիք *կալ* X *հաւատին* փխ. *հաւտին*

7 km *զչարագործս* G *զչար գործս* q *անդիմանել* a *մաւաւանդ* P չիք *մանաւանդ...զլերդահմայսն*՝ տող 8-րդ ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ ô *զձեռնածունս* û *ձեռնածուս* bcflo *զձեռածուսն* a *զձեռուածուսն* d *զձեռածսն* hikmr tu *զձեռածուննսն* q *զ[ձ]եռածուննս* û չիք *և*

8 G *թովիչսն* û *թովիչս* J *զթովիճսն* Y *զթօվիչս* ô *զթովիչսն* կրկնված է Q *և դեղահատն և զթովիչսն* ôû չիք *և (զդեղահատսն)* G *զտեղահա-տն* û *դէղահատն* ô *զդեղահարսն* t *զդեղահատսն* բացի RXYa—ilmop qrsuv-ից մնացած ձեռ-երը *զդեղա-հատն* û *լերդահմայն* b *զլերդա-հնայն* hou *զլերդահման* t *զլերթա-հըմայն* I *զդիկնագէտսն* û *թիկնա-գէտսն* l *զթիկնագէտս* I *և (զյուռ-թողսն)* կրկնված է ûabcdfghkmpq su չիք *և (զյուռթողսն)*

9 û *յուռթողսն* l *զուռթողսն* befgq չիք *զյուռթողսն և* acdkmpsv չիք *զյուռթողսն և զհատընկէցսն* û *հատընկեցսն* b *զհատընկէցն* Sô *զհաւատ ընկէցսն* (Y *զհատէկցսն* U *զհամընկէցսն*) փխ, *զհատընկէց-սն* eg *այլ* KRXY *փաթեթսն* b *թաթերս* (q *թաթեթս*) փխ. *փա-թեթս*

10 ô *զայնպիսսն* û *զայնպիսիս* b *զի զայնպիսիսն* hiloqu *զայնպիսին* ô *արգելիլ* bq *արգել* eg *արգելել* CD HYbcefghipqru *յեկեղեցոյ* ô *եկե-ղեցոյն* d *յեկեղեցւոյն* Xô չիք *ի (կնքոյ)* i *ի կնքոյն* G *ի կարգեալ* փխ· *ի կարգ կալ*

11 KLMVXYabcefgik1mopqrst *գալ* փխ. *կալ* eq *յապաշխարել* W *երկու* begq *ե* փխ. *բ* բացի OWbqt-ից մնացած ձեռ-երը *ունկնդիրսն* ôbq *ունկնդիրսն* (bq *ունկնդիրս*) *կաց-ցէ և ա ամ* eg չիք *և (ա ամ)* VX YW *մի* փխ. *ա* ôdhq չիք *ամ (ընդ)* b չիք *ընդ (ձեռամբ)* H *արտասուք* ô *արտասօք* û *արտասւոք*

սուաք եւ տրաք տնանկաց արժանի լիցին աւրինաց. եւ եթէ ոչ դառնան ի չար գործոցն՝ քահանայն կնիք նոցա մի՛ տացէ եւ պսակ մի՛ դիցէ եւ զդիս նոցա մի՛ թաղեսցէ. եւ եթէ ոք լուծցէ զկանոնս՝ նզովեալ լիցի։

ՌՃԻԱ (ՌՃԺԳ) ՃՉԸ. Իսկ որ չար դեղովք սպանանեն զմանկունս յորովայնին եւ զարգանդն կապեն դեղովք վասն յաճախ պոռնկութեան, եւ զայր եւ զկին խողխողեն եւ առելիս առնեն միմեանց ի պսակին՝ արժան է քահանային զայնպիսին ի կարգ եւ յապաշխարութիւն ածել. Է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Գ ամ՝ ընդ ձեռամբ, արտասուաւք եւ տրաւք տնանկաց արժանի լիցի աւրինաց։ Եւ եթէ ի նոյն աղանդին մեռանին՝ ահա չար է մահ մեղաւորին, զրկեսցին ի սուրբ աւրինացն եւ ի դիրս քրիստոնէից մի՛ թաղեսցին։

ՌՃԻԲ (ՌՃԺԴ) ՃՂԹ. Այր կամ կին որ ի հիւանդութիւն անկանին՝ արժան է

1 aceg *տնանգայ* ս չիք *արժանի լիցին աւրինաց* Xûlrt *լիցի* acdkmpsv *լինել* X *յօրինաց* bq *աւրինացն* eg *օրինացն* bc *թէ* O *եթէ ոք չդառնան* CD չիք *ոչ* ավելացրել են ուրիշներ G *ոք* փխ. *ոչ* ուրիշներ ուղղել են *ոչ, դառն* ուրիշներ ուղղել են *դառնան*

2 BCDEFGHV *գործոյն* û *գործոց* n *գործւոցն* Hûbh *քահանայ* OZ *քահանայքն* W *քահանայք* befgq *նոցա կնիք* ô չիք *նոցա* IJKLMQR STXYZû *մի տացէ* (û *տացցէ*) *նոցա* ôi *տայցէ* hu *արասցէ* փխ. *տացէ* IJû *մի դիցէ պսակ* n *դնիցէ* ս *դիցի* bd *տացէ* փխ. *դիցէ*

3 hiloru *զդի* q *դիս* ô *դաղեցուսցէ* փխ. *թաղեսցէ* h *ոչ* փխ. *ոք* acdef ghikloqsuv չիք *ոք* ô *լուծցի* b *լուցէ* Udq *զկանոնսն* ս *զկանայս* փխ. *զկանոնս* f *նզովեսցի* q *նզովի* LYôûdghilnrtv *եղիցի* c *է* փխ. *լիցի* fq չիք *լիցի*

4 eg չիք *որ* ô *դեղով* girt *դեղօք* O *դեղելով* բացի BCDEFGH-ից մնացած ձեռ-երը *դեղով* achmu *սպանեն* բացի BCDEFGHbdefgiklopqrstv-ից մնացած ձեռ-երը *սպանանէ* IJb ilqrt *զմանկունսն* LRXY *զմանուկս* eg *զմանուկ* BD *յորովայնին* ô *որովայնին* ps *յորովայնի* eg *յորովայնի մօր*

5 eg *զյարգանդն* LOVY *զյարգանդն* W *զյարկանդն* h *զարգանդսն* lmo *զարգանտն* q *զարգանդ* p *զկարգ անդն* (ս *զարգանան*) փխ. *զարգանդն* ս չիք *կապեն դեղովք վասն յաճախ* OW *դեղելով* Vb *դեղով* ô *դեղօվ* dlo *դեղաւք* giprt *դեղօք* h չիք *դեղովք* ô *աճախ* b *պոռնկութեանն* ô չիք *եւ (զայր)* b չիք *եւ (զկին)*

6 û *կին* q *զկինն* b չիք *զկին* b *խոյխոյեն* Y *զառելիս* ûa—moqrstuv *առելի* IIûhps *ի միմեանց* Y *միմեանց* o *միմիանց* h չիք *ի*

7 abdefgkmpqsv *զայնպիսիսն* (b *զայսպիսին* defqv *զայնպիսին*) *քահանային* (b *քահանայն* q *քահանայ*) Yclort *զայնպիսիսն* ô *ի զարկ* bq *ի կարգն* GIJKSYZôûlo pr *ապաշխարութիւն* hu *ի ապաշխարութիւն* LMQRT *ապաշխարութիւնն* W *եօթն* H *է* (befgq *ը*) փխ. *է*

8 KLMQRSTXYZûcdfhiloprstu *ունկնդիրսն* û *կացցեն* Yeg *և գ* W *երեք* Hb չիք *ամ* E *արտասուօք* ô *արտասօք* û *արտասւուք* Y *արօք և արտասուօք* H *տնանկաց* ceg *տնանգաց* Y չիք *տնանկաց*

9 Oeg *արժան* A—EH—MO—Wôchn *լիցին* KLRZ *յաւրինաց* MQSTXY *յօրինաց* eg *օրինացն* b *աւրինացն աստուծոյ* c *թէ* BCDEFGH *աղանդն* n *աղանդ* hiortu *մեռնն* (l *մեռս*) փխ. *աղանդին* ս *մեղանին*

10 U չիք *է* Qbefq չիք *մահ* r *մեղաւորի* beqg չիք *զրկեսցին* c չիք *ի սուրբ, յաւրինաց* dm *յաւրինացն* l *աւրինաց* ô *ի դիրս օրինաց քրիստոնէից* c *ի դիր*

11 ôûaehklmoqrsu *թաղեսցեն* b *թաղեսցեն այսպիսիւ*

11 û *և* փխ. *կամ* DH չիք *որ* C չիք *որ* ավելացրել են ուրիշներ blu չիք *ի* FV *ի հիւանդութեան* FYbefgq *անկանի*

սուրբ դեղովք բժշկել եւ ի պիղծ դեղոց հրաժարել՝ ի Թիւրակէէ եւ ի Թռչնոց կամ ի գազանաց եւ ի կայտառաց. զի եթէ մահ հասանէ նոցա, զրկեալ են ի սուրբ աւրինացն, քահանայն մի՛ իշխեսցէ Թաղել. եւ եթէ ողջանան եւ յապաշխարութիւն գան՝ Գ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ եւ Ա ամ՝ ընդ ձեռամբ, արժանի լիցի աւրինաց.

ՌՃԻԳ (ՌՃԺԵ) ՃՂ. Եթէ ոք յաղեսցի ի մսոյ՝ իւր կամաց, որ յանաւրինաց գնեալ են, Բ ամ՝ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Ա ամ՝ ընդ ձեռամբ առ դրանն ապաշխարեսցէ։ Նոյն կանոն որ զմեռելոտի ուտէ։

ՌՃԻԴ (ՌՃԺԶ) ՃՂԱ. Իսկ եթէ այլում վաճառեն զմեռելոտի կամ զկերակուր որ յաղեալ իցէ շան կամ մկան՝ եղիցին նզովեալ եւ Բ ամ ապաշխարեսցեն։

ՌՃԻԵ (ՌՃԺԷ) ՃՂԲ. Անասնոց բազում որոգայթ հասանեն եւ մարդիկ պղծին

1 bq *դեղով* eg *դեղոյ* n *դեղուց* rt *դեղովդ* բացի Iafhklmosuv-ից մնացած ձեռ-երը *դեղաւք* (*բժշկել*) ô *բժշկե* hlou չիք *և (ի պիղծ)* b *ի պեղծ դեղով* q *դեղո* OW *դեղաց* û *դեղօքյ* Yôû *հրաժարիլ* BCDEFGH *ի Թիրակէէ* U *ի Թիւրակէ* bdhipu *ի* (b *և ի*) *Թիւրակէ* e *և ի Թիւրականէ* g *և ի Թիւրանէ* q *և ի Թիւրակն է* l *ի Թիւրակկէ* p չիք *և (ի Թռչնոց)* CH *ի Թռչոց* C-ում ուրիշ-ներ ուղղել են *ի Թռչնոց*

2 Ychloru *և* փխ. *կամ* t *և կամ* ô չիք *կամ* û չիք *(կամ) ի* a—mopqrstuv *և ի պիղծ կայտառաց* (b *կայտառած* q *կատաղած*) û *ի յայտարայ* փխ. *ի կայտառաց* bcdefghiklmopq rsuv *Թէ* û չիք *մահ* abdefgmpqsv *հասանի*

3 a չիք *են* hilortu չիք *սուրբ* Mr *յօրինացն* hu *յօրինաց* l *աւրինաց* o *յաւրինաց* t *ի յօրինացն* b *աւրինացն աստուծոյ քահանայ* û *օրինաց քահանայ* Jôdh *քահանայ* RX Y չիք *իշխեսցէ* Y *զի* փխ. *և* c *Թէ*

4 pv *ողջանան* (Y *ողջան*) փխ. *ողջանան* IJQbhlopu *ապաշխարութիւն* L *յապաշխարութիւնն* W *երեք* ôacdfhiklmoprstuv *ունկնդիրսն* Wû *կացցեն* a—mopqrstuv *և* (p չիք *և*) *ա ի ներքս և ապա* (g չիք *և ապա*) *հաղորդեսցի աւրինաց* (bpqs *աւրինացն* ert *օրինաց* dfg չիք *աւրինաց*) փխ. *և ա ամ...լիցի աւրինաց*՝ տող 5-րդ W *մի* փխ. *ա*

5 DEY չիք *ամ* OW *արժան* Y *և օրինաց լիցի արժան* ô *լիցին* KLRSZ *յաւրինաց* MQTX *յօրինաց*

6 Y նդ ճողվածը դրված է նդա ճողվածի տեղը և ճակատակը adefloqr tuv *Թէ* Y չիք *ոք* q *յաղեաց* be չիք BCDEFGHabcdeikmov *յիւր* bq *կամացն* IJSô *անօրինաց* Kd *անաւրինաց* bq *յանաւրինացն* d *գինեալ* փխ. *գնեալ*

7 û *է* փխ. *են* W *երկու* d չիք *(բ) ամ ընդ* Uôacdfhkmnortuv *ունկնդիրսն* s *ունկնդիր* d *կացէ* բացի Yûhiloprstu-ից մնացած ձեռ-երը *կացցեն* Yôcdeg *և ա* Wfq *մի* փխ. *ա* BCDEGHacefgkmpqrsv չիք *(ա) ամ* BCDEFHYûb *դրան*

8 բացի ûdeh-ից մնացած ձեռ-երը *ապաշխարեսցեն* Y *նոյն է* ô *սոյն* փխ. *նոյն* Y չիք *կանոն* a—mopqr stv *կանոն* (hi *կանովն*) *է որ* (cd *է և որ*) BCDEFGH *զմեռելոտիս* Y *մեռելոտին* ûhlru *մեռելոտի* m *զմեռելուտի* d *զմեռոտին ուտէ* Y չիք *ուտեն* ô *ուտողացն եղիցի*

9 c *Թէ* BCDFGH *վաճառեսցեն* ô *զմեռելոտին*

10 G *իցեն* û *յաղեալ* փխ. *յաղեալ* beg q *և եղիցի* բացի Ic-ից մնացած ձեռ-երը *եղիցի* efgq *նզովեալ յաստուծոյ և բ ամ* U *նզով* b չիք *և բ ամ ապաշխարեսցեն* W *երկու* G չիք *ամ* KLMQRTXYZi *ապաշխարեսցէ* S *յապաշխարեսցէ* q *ապաշխարեն*

12 ô *բազու[մ]* d *բազմաց* hilortu *բազում անգամ որոգայԹ* (r *յորոգայԹ*) IJZb *յորոգայԹ* fq *յորոգայԹք* acdegkms *որոգայԹք* BCF GHYackmt *մարդիկք* OWôbdeghl qu *մարդիք* KLQRSXZô *պղծեն* U *պղծեն* ուրիշներ ուղղել են *պղծին*

վասն ագահութեան. իսկ որ ղենում ի ձգել զսուրն եւ յորդէ արիւնն հանդերձ շնչովն, կերիցեն անխիղճ։ Ապա եթէ յորոգայթ անկեալ է, որպէս մարթէ՝ զենցէ եւ հանցէ արիւն հանդերձ շնչով եւ կերիցէ։

ՌՃԻԶ (ՌՃԺԸ) ՃՂԳ. Ոչ է արժան ուտել զմիս ուղտու եւ ցռու եւ նապաստակի։ Ապա եթէ ոք համարձակի՝ աւրէնս մի՛ իշխեսցէ առնուլ մինչեւ Ա ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՃԻԷ (ՌՃԺԹ) ՃՂԴ. Որսոց բազում որոգայթք են պատրաստեալ մարդկան ի ջուր եւ ի ցամաքի՝ երէոց եւ թռչնոց եւ ձկանց. որ ի ձեռն սրոյ հանդիպի, արժան է ուտել ըստ բանին Սահակայ որ հրամայեաց Եսաւայ, բայց զաւթեկանն մի՛ կերիցեն. եւ որ թռչուն է իջեալ ի վերայ՝ գէշ կոչեսցի, իսկ եթէ ճակարդիւ՝ զենցեն ձեռամբ եւ ապա կերիցեն։

ՌՃԻԸ (ՌՃԻ) ՃՂԵ. Իսկ ձուկն յորոգայթ անկեալ, որպէս եւ հանդիպի կերիցեն։

ՌՃԻԹ (ՌՃԻԱ) ՃՂԶ. Եւ յորսոց մատաղ մի՛ իշխեսցէ առնել, բայց զաղաւնի եւ զայլ սուրբ թռչունս։

1 Y *ագահութեանն* h *ագահին* Z *անգիտութեանն* (n *ահագին*) փխ. *ագահութեան* n *որք* h *զսուրս* h *զսուրս* u *զուրս* փխ. *զսուրն* ô *որդէ* Z *յոր[դ]է* begq *յորդորէ* փխ. *յորդէ* h *յորդորէ* ուղղված *յորդէ* û *արիւն* g *զարիւնն* ô *հանդեր[ձ]*

2 ô *շնչօվն* efglq *շնչով* a—mo—v *կերիցէ* û *անխիղջ* g *անխեղճ* H *ապա եթէ*-ից առանձին ճողված Uacdkm psv *թէ* begq չիք *եթէ* Geg *որոգայթ* ô *անկանիցի* hu *անկեալ է*

3 KRUX *մարդ է* (bq *զմարդ* cd *պարտ է* 1 *մարդթ է*) փխ. *մարթէ* Lbq *արիւնն* Y *արիւնիւն* ô չիք *հանդերձ* GIYnpt *շնչովն* q *շնջով* ô *շնչօվն անխիղճ կերիցեն* G *կերիցէն*

4 1 չիք *է* ô *միս* bq *զմիսն* CDGLMQ Yôcdhlortu *ուղտոյ* bq *ըղտոյ* KL QRSTXYZô *և* (T *և* կրկնված է) *ոչ ցռու* (Sô *ձռու*) q *ձռոյ* G չիք (*ցռու*) *և*

5 M չիք *ապա եթէ ոք համարձակի* աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ eg *և* փխ. *ապա* F *եթ[է]* a—kmopqrstuv *թէ* Y *համարձակեսցի* biq *առնել* akmps *մինչ* Y չիք *մինչև* բացի OYabcdhilmopst uv-ից մնացած ձեռ-երը *մի* փխ. *ա* fgr *ամ մի* eg *յամի* փխ. *ա ամ* L չիք *ամ* Mô *ապաշխարեսցի* d *ապաշխարէ* hilortu *ապաշխարել*

7 KLMOPQRSTVXZWô *որսոյ* b *որսոց* ûhms *որոց* (HY *որոյ*) փխ. *որսոց* CD *որոց* ուրիշներ ուղղել են *որսոց* IJKMQRSTXYZr *յորոգայթք* ô *պատրաստել են* eg *են պատրաստեալ են* c *պատրաստել* d *մարդիկ*

8 ô *ի ջրոյ* l *ի ջուրս* cf չիք *և* (*ի ցամաքի*) m չիք *ի* (*ցամաքի*) cdl *ի ցամաք* bq *երիվարոց* փխ. *երէոց* e չիք *և* (*ձկանց*) eg *և որ*, չիք *ձեռն* l *որսոց* փխ. *սրոյ* û *հանդիպին*

9 u *ընդ* փխ. *ըստ* BCDEFGHct *իսահակայ* r *բանին նահապետին մերոյ սահակայ* r *որ հրամ[այեաց]* *որդոյն իւր եսաւայ* I *յեսուայ* U *եսայիա* ôu *եսուայ* bq *եսայեայ* i *յեսաւայ*

10 Y *զօթեկան* û *զաւթեակն* (ô *զէեկանն* b *զաւթէկան* e *զօթեկանն* q *զաւթէգան*) փխ. *զաւթեկանն* BC DEFGH *ուտիցեն* փխ. *կերիցեն* b *ի թռչուն* e *ի թռչունն* q *որ է ի թռչուն է* g *թռչունն* acdkmpsv *իջէ* փխ. *է* ûbq *ի վերայ նա գէշ* (û *գիշոյ*)

11 û *թէ* s *թակարդիւ* hou *հակարթիւ* փխ. *թակարդիւ* բացի ABCMUabc dfiklmnqv-ից մնացած ձեռ-երը *թակարթիւ* eg չիք *ձեռամբ* Yt չիք *ապա*

12 G չունի ճղե ճողվոծը W *ձուկնն* O W *որոգայթ* X *անկեան* Y *և իցէ* a—hklmopqrstuv չիք *և* Y չիք *հանդիպի* abdefgklmoqrstv *կերիցէ*

13 eg *և որ որսայ* IJôûkm *որսոց* U *յորսոյ* b *յորսողաց* (q *որսողաց* Y *որոյ*) փխ. *յորսոց* d *մի ոք իշխեսցէ* BCDEGHYûct *իշխեսցեն* Qr *առնուլ* u *բայց* G *աղօնի* ô *զաղաւնին* b *զաղօնիս*

14 ôbc չիք *սուրբ* b *թռչունսն* tv *թռչուն*

ՌԾՂ (ՌԾԻԲ) ԾՂԷ. Զանասուն խեղ կամ զայլ ինչ արատաւոր զինչ եւ իցէ մատաղ մի՛ ոք իշխեսցէ առնել կամ զյափշտակեալն։ Եւ եթէ յանդգնի ոք՝ քահանայ կամ ժողովրդական, նզովեալ եղիցի եւ զմատաղն անընդունելի արասցէ Աստուած։

ՌԾՂԱ (ՌԾԻԳ) ԾՂԸ. Եթէ աշխարհախումբ առնիցի յերկրի թշնամեաց՝ ոչ արժան է զենուլ մատաղ եւ զենլեացն աղ մի՛ իշխեսցէ տալ։

ՌԾՂԲ (ՌԾԻԴ) ԾՂԹ. Զանասուն զոր նուիրէ ոք Տեառն, զնոյնն հատուսցէ Տեառն. եւ եթէ յանկարծ հասանէ որոգայթ՝ աղ տացէ եւ բաշխեսցէ աղքատաց եւ զմորթն եւ զհասն յեկեղեցին տացէ։ Ապա եթէ յափշտակեն կամ ի ժանիս գազանի անկանի, արժան է զպարտսն հատուցանել, թէ ոչ՝ նզովեալ եղիցի։

ՌԾՂԳ (ՌԾԻԵ) Մ. Զնուէրս Տեառն, զոր հատուցանէ ոք, մի՛ իշխեսցէ պահել ի տան իւրում յուտելիս, այլ աւրն բաշխեսցէ աղքատաց սրտի մտաւք. եւ թէ ոք պահէ՝ նզովեալ եղիցի։

1 K զանասունս OW յանասուն bl անասուն q յանասունն t զխեղ անասուն Un և կամ ûd այլ g ինչ և իցէ արատաւոր ինչ և իցէ բացի Hûbcdefkmnpqst-ից մնացած ձեռերը զարատաւոր u զարատաւոր ô զին[չ] Yû չիք զինչ և իցէ

2 ô տացէ փխ. ոք p չիք ոք ô իշխել Y և փխ. կամ H յափշտակեալն Qû զափշտակեալն ao զհափշտակեալ b զափշտակեալսն eglps զափշտակեալ cdfhikrtuv զյափշտակեալ Ygp թէ eg անդգնի G անդգն ուրիշներ ուղղել են յանդգնի IKLMQRSTVXZôpt ոք յանդգնի (ô յանդքնի) d ոք յանդգնի ոք Y չիք յանդգնի, ոչ փխ. ոք

3 eg ի քահանայից OYW լիցի t է փխ. եղիցի e չիք եղիցի ùhlou մատաղն Y չիք և զմատաղն...աստուած

4 ô լիցի փխ. արասցէ ú չիք արասցէ, աստուծոյ Rô չիք աստուած

5 Ve աշխարհախումբ û աշխարախում[բ?] g աշխարախումբ bq աշխարհի ամենայն փխ. աշխարհախումբ Qûen առնիցէ bq սպառիցէ փխ. առնիցի G երկրի acdefhi klmopqsuv յերկիր r յերկիրն t երկիր g չիք յերկրի CGYûbdefgm npqt ոչ է արժան

6 ô առնուլ փխ. զենուլ b չիք և զենլեացն աղ q զենեացն u զենլեանցն Y չիք զենլեացն g չիք աղ ûa—mopqrstuv իշխեսցեն CD մի եսցէ ուրիշներ ուղղել են մի իշխեսցէ Y չիք իշխեսցէ Y տացեն նոցա

7 Uq յանասուն ûl անասուն hit որ d չիք զոր KLQôi նըւիրէ d ոք նուիրէ KLMQRSTXZôûbcdegklm pqsuv զնոյն Y զհատուցումն նոյն լիցի տեառն KLMQRSTXZô հատուցանիցէ

8 bcegqt չիք տեառն Yû թէ befgq յանկարծակի Y չիք յանկարծ, հասանի IJKLMQRSTXZôbegqrt յորոգայթ ô աղքատացէ փխ. աղ տացէ kmv տայցէ b բաշխեսցեն q աղքատացն

9 ó չիք և (զմորթն) H մորթն Hd հասն ôu եկեղեցին akmpv տայցէ begt տացեն Y չիք տացէ a—gkm pqsv թէ ô յափշտակիցէն eg յափշտակեն q յափշտակին

10 Y և փխ. կամ e և կամ IJûa—mop qstuv գազանաց r գազանաց հանդիպի կամ անկանի H անկի Wu զպարտն s զպարտս 1 զպարտուն ô զարտսն (n զպարտրանս) փխ. զպարտսն Y չիք զպարտսն a—gkm pqv զպարտս (eg զպարտսն) տեառն (bq նա) հատուցանել g և թէ n ապա թէ Y չիք թէ ոչ

11 f նզովեսցի, չիք եղիցի ehor լիցի b gq է փխ. եղիցի Y չիք նզովեալ եղիցի

12 Gacefgkmpsv զնուէր ûbq նուէր K Lô զնուէրս acdkmv ոք մի ոք u չիք ոք ôr ոք մի իշխեսցէ ոք պահել Y չիք ի

13 IJôû ուտելիս Bs այդ ô յայլ a cfhmos յաւրն ikpruv յօրն dt ի յաւրն (t յօրն) b աւուրն p չիք աղքատաց Y մտօք

14 HUn չիք և FHIOSUVWôabdefhikl mnoqrstuv եթէ Yl չիք ոք AIJKL MOPQRSTUbceghnr է փխ. եղիցի Yafmps լիցի v լինի oqu չիք եղիցի

ՌՃԼԴ (ՌՃԻԶ) ՄԱ. Թէ ոք զիւր ինչս արատաւոր տացէ ընկերի իւրում ի պատճառս վաճառու, եւ նենգութեամբ զրկէ սուտ երդնելով, եւ ինքն գովի յանձին իւրում, վասն զրկելոյ զեղբայրն՝ նզովեալ եղիցի։

ՌՃԼԵ (ՌՃԻԷ) ՄԲ. Թէ ոք սուտ վկայէ եւ ընկենու զեղբայր իւր յորոգայթ մահու եւ տուգանաց՝ Է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Բ ամ՝ ընդ ձեռամբ, որբաւք տնանկաց արժանի լիցի աւրհնաց։

ՌՃԼԶ (ՌՃԻԸ) ՄԳ. Այր կամ կին անիծանող կամ բամբասող՝ նզովեալ եղիցին եւ անէծք նոցա ի նոսին դարձցին. եւ եթէ ապաշխարեն՝ Գ ամ առ դրանն կացցեն հառաչելով, արժանի լիցին աւրհնաց։

ՌՃԼԷ (ՌՃԻԹ) ՄԴ. Այր կամ կին եթէ ի զղջումն գան եւ ի խոստովանութիւն՝ մի՛ տացէ կրաւնաւորի կամ յայլ վիճակի, այլ իւրում քահանային՝ իւրում

1 cegt *եթէ* dv *իւր* t չիք *զիւր* ûq *զինչս իւր* t *զարատաւոր ինչս* ôdv *զինչս* V-ում ուղղված է *ինչս* c *ինչսն* O *արատաւոր* r *արատաւորաց* ô *արաացէ* (r *է*) փխ. *տացէ* g u *ընկեր* l *զընկերի* c *ի պատճառն*

2 OWbq *վաճառոյ* p *վաճառի* f *նենկութեամբ* l *նենգութեան* rt *ստէ* փխ. *զրկէ* r *և սուտ* Y *երդլով* ôeg *երդնուլով* û *երդմամբ* b *երդվնալով* hlortu *երդնուլ* ô չիք *և (ինքն)* eg *ինք* abefgkmpqsv *գովիցի* hlortu *գովիցէ* c *գովեացէ* d *գովեացի* n *գովէ*

3 Yôhlou *անձին* c *յանձն* I *զրկելոյ* Uegn *զրկելոյն* b *զրկելով* Y *որոյ* փխ. *զրկելոյ* Y չիք *զեղբայրն* բացի KLMQRSTXZôûbdeghilnortu-ից մնացած ձեռ-երը՝ *լիցի* Y *արար նզովեալ* փխ. *նզովեալ եղիցի* c *է* փխ. *եղիցի* q չիք *եղիցի*

4 bceh *եթէ* u չիք *սուտ վկայէ և ընկենու* begq *վկայեսցէ* c *ընդենու* abdfkmpsv *զեղբայրն* Gn չիք *իւր* Yôlo *որոգայթ* v չիք *մահու*

5 eg *տուգանացն* o *տուգանգաց* W *եօթն* FGH *է* փխ. *է* Uôcdhnpt *ունկնդիրսն* G *կացէ* Yô *և ր* W *երկու* ôa--mo--v չիք *ամ* q չիք *ընդ (ձեռամբ)* U *ձեռօք* q *ձեռաւք* g *և որօք*

6 acdsv *տնանգաց* G *տն[ան]կաց* Oe *արժան* b *ապա արժանի* g չիք *լիցի* KLQSZ *յաւրհնաց* MRSX *յօրհնաց* deq *աւրհնացն* b *աւրհնացն աստուծոյ*

7 begq չունեն մզ հոդվածը û *և* փխ. *կամ (կին)* BDEHamsv *անիծանաւղ* CFGYkp *անիծանօղ* Sôht *անիծող* û *և* փխ. *կամ (բամբասող)* B EGaks *բամբասաւղ* CDFHipv *բամբասօղ* Y *բանբասօղ* r *բանբասող* Y *լիցին* hiklmopsuv *եղիցի*

8 d *եթէ իշխանութիւն լիցի* փխ. *և անէծք... և եթէ* c *և թէ իշխանութիւն լինի* փխ. *և անէծք... դարձցին* afhklmoprstuv չիք *և անէծք...դարձցին* L *ի նոսա* GH *դարձցի* C *դարձցի* ուրիշներ ուղղել են *դարձցին* p չիք *և (եթէ)* af hiklmorstu *ապաշխարեսցեն* cd *ապաշխարել* W *երեք* GYôûd *դրան*

9 ô *կացեն* akps *կայցեն* d *կացցէ* Y չիք *կացցեն* Vl *հառաչելով* hu *ապա արժանի* ô չիք *արժանի լիցին* R *լիցի* L *յաւրհնաց* dh *աւրհնացն* Y չիք *աւրհնաց*

10 acegiklmoprstv *թէ* d չիք *եթէ* ô չիք *ի (զղջումն)* Un *կամ* փխ. *և* ps չիք *և* bl չիք *(և) ի* q *ի խոստովանութիւնն* u չիք *և ի խոստովանութիւն*

11 Y *տացի* hu *տացեն* q *տացցէ* a *կրաւնորի* b *կրանաւորի* Y չիք *կրաւնաւորի* Yû չիք *կամ* IJKLM QSTXYZúfrtu *այլ* s *այդ* n *յայլում* ô չիք *յայլ* eg *այլ վիճակի քահանայի այլ իւր քահանային* R *վիճակէ* Zn *վիճակին* Y *վիճակի քահանայի այլ իւրն* U չիք *վիճակի այլ իւրում քահանային իւրում* B *այդ (իւրում)* H *յայլ (իւրում)* X *այլում* փխ. *այլ իւրում* IJô *(այլ) և իւրում* abcdfk mpqsv *իւր* փխ. *իւրում* hlou *յիւրում* OW չիք *իւրում քահանային* b *քահանայի* KLMQRSTXŽûbefgn pqs *իւրում* Y չիք *իւրում*

վիճակին։ Եւ զկարգն առեալ թէ գտցին ի պղծութեան՝ եղիցի ապաշխարութիւն նոցա ընդ ուրացողացն։

ՌՃԼԸ (ՌՃԼ) ՄԵ. Խոստովանողք մի՛ իշխեսցեն արիւն հեղուլ եւ վայրապար խաւսել կամ ի գինեմոլս երթալ առանց իւր վարդապետին, եւ ոչ յեկեղեցի մտանել եւ համբուրել զաջ քահանային, կամ ամուսնանալ որ կոյսն իցէ՝ մինչեւ զկարգն ի գլուխ տանի աւրհնութեամբ իւրոյ վարդապետին։ Եթէ ոք յանդգնի՝ ապաշխարութիւնն անընկալ լիցի եւ եղիցի նզովեալ։

ՌՃԼԹ (ՌՃԼԱ) ՄԶ. Այր վաթսնամեայ կամ կին որ մերձ են ի վախճան, արժան է պարապել աղաւթից եւ երթալ յեկեղեցին, անդադար զցայգ եւ զցերեկ խնդրել ի Տեառնէ զթողութիւն մեղաց։ Ապա եթէ ջեռցին ի ցանկութիւն եւ կամին ամուսնանալ, զայնպիսին ոչ ընդունի եկեղեցի, զի ոչ է հարսանիս, այլ պոռնկութիւն. իշխան է առաջնորդն զինչ եւ կամեսցի։

1 Y չիք վիճակին bq վիճակի Yû զկարգ ô զգարկն t եթէ û դարձեալ փխ. թէ Jir չիք թէ OWôb գտցեն Y գտցի GYacdhiklmoprstu v ի պղծութիւն q ի պղծութեանն K և եղիցի Y չիք եղիցի ապաշխարութիւն

2 Ybefgq չիք նոցա Q ըստ փխ. ընդ b ուրացողաց M ուրացողացն O Wm ուրացողսն ô ուրացողսն եղիցի Y ուրացօղս է I ապաշխարողացն փխ. ուրացողացն

3 Yk խոստովանօղք am խոստովանաւղք begq չիք արիւն Y հեղուն ô վայրաբար

4 ô խօսիլ Y և կամ l չիք կամ IMYZ dg չիք ի d գինէմոլ Y գինեմոլս լինել երթալ i վարդապետի bq քահանային փխ. վարդապետին EI JKLRSTXYZûeg եկեղեցի ô եկեղեցին

5 ô աջ h զաչ Y կոյս b կուս q կուսան

6 ô զգարկն û զկարգ hlou ի գլուխն b տանել q տանիլ ô օրհնութեան b աւրհնութիւն hilort իւր u իւրով

7 DGYa—dfg—mopr—v և եթէ (bp թէ) ô անդքնի eg անդգնի IJMSX YWôûdkn ապաշխարութիւն L յապաշխարութիւնն c անընգալ eg անընդունակ փխ. անընկալ W անընկալցի Qu չիք և eg եղիցի t եղիցին նզովեալք Qegu նզովեալ եղիցի (u եղիցին) RY չիք և եղիցի նզովեալ

8 D այլ փխ՝ այր n այր վաթսնամեա այր կամ կին որ մերձ Lûdhrt վաթսուն (r վատթսուն t վացսուն) ամեայ X վաթսընամեայ ôbegq կամեայ բացի U-ից մնացած ձեռ-երը չունեն որ I մերձ են աջ լուսանցքում LZ մերձենայ (RXY մերձենան bq մեծ) փխ. մերձ են efg չիք են Qbq ի (bq չիք ի) վաղճանի IJMSTôdemru ի վաղճան lo ի վաղջան g ի վարճան n ի մահ փխ. ի վախճան

9 û պարապիլ M աղօթիցն efk երթեալ JYôlp եկեղեցին befgq յեկեղեցի b չիք անդադար Y զցայք

10 ûbeqr և խնդրել v խնդրելով G զթողութիւն մեղաց ի տեառնէ eg զողորմութիւն փխ՝ զթողութիւն Y չիք մեղաց a—giklmopqrstv թէ KLMQSô ջերցին t ջեռասցին KL OPRTVYZd ի ցանկութիւնն befg q ի ցանկութիւնս

11 G կամի C կամի ուրիշներ ուղղել են կամին a—gkmpqstv կամիցին hln ou կամեսցին Y չիք և կամին Kû hkquv զայնպիսին ô զայնպիսան b զայսպիսին bq ընկալցին (efg ընկալցի) փխ. ընդունի IMOWeg յեկեղեցի Yq յեկեղեցին ôt եկեղեցին bhlou եկեղեցի (b յեկեղեցին) աստուծոյ

12 բացի OWôcdhpqtu-ից մնացած ձեռ-երը չունեն (ոչ) է b հարսանիք q հարսանի Y պոռնկութիւն է g պոռնկութիւն բայց իշխան է hu պոռնկութիւն և շնութիւն իշխան է bhu կամեսցի նա (hu չիք նա) արասցէ

ՌՃԽ (ՌՃԼԲ) ՄԷ. Իսկ եթէ այրիք իցեն՝ ծնեալ որդիս եւ տեսեալ զթոռունս եւ ի նոյն ախտ անկանիցին, զայն ոչ ընդունի եկեղեցի Աստուծոյ։ Եւ քահանայ որ զուգէ զնոսա՝ եղիցի նզովեալ։

ՌՃԽԱ (ՌՃԼԳ) ՄԸ. Իսկ եթէ մինն կոյս իցէ եւ մինն այրի, եւ մինն վախճանի, որ մնայն՝ ամուսնանալ անհնար է. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ ապաշխարութիւն երեքկնոյն եղիցի եւ քահանայն լուծցի։

ՌՃԽԲ (ՌՃԼԴ) ՄԹ. Թէ ոք խաւսեսցի կին եւ հաստատեալ իցէ քահանային Բ եւ Գ վկայիւք, մի՛ իշխեսցէ թողուլ զնա եւ այլ առնել, բայց եթէ վասն պոռնկութեան եւ մարմնաղեղծութեան։

ՌՃԽԳ (ՌՃԼԵ) ՄԺ. Կին կամ այր ցաւագին կամ ախտաժէտ կամ արուագէտ մի՛ իշխեսցէ ամուսնանալ եւ ապականել զպսակն աւրհնութեան։ Եւ եթէ ոք յանդգնի՝ զկէս ընչից իւրոց տացէ աղքատաց եւ Գ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՃԽԴ (ՌՃԼԶ) ՄԺԱ. Կին եթէ խաւսեալ իցէ առն եւ ընթացեալ յեկեղեցին եւ

1 Y *թէ* o *այրիք<իք>* OWn *որդիք* d *յորդիս* u *տեսանէ* ô *զթոզոունս* û *թոռունս* hilortu *զթոռունսն* G *զթոռուն* ուրիշներ ուղղել են *զթոռունս* b *զթոչունսն* (e *զթոչունս*) փխ. *զթոռունս*

2 W *ախտական իցէն* փխ. *ախտ անկանիցին* KLMOQRSTXYZ *անկանիցեն* bfg *անկանի* eg *անկանին* û *զայնս* f *ընդուն* MOr *յեկեղեցի* Yt *եկեղեցին* cd *կաթուղիկէ եկեղեցի* a—gkmpqsv *աստուծոյ զի* (v *և* փխ. *զի*) *ոչ* (bdq *ոչ է*) *հարսանիս* (m չիք *զի ոչ հարսանիս*) *այլ* (s *այղ*) *պոռնկութիւն* (eg *պոռնկութիւնս*) *և քահանայ* (bdq *քահանայն*) LVYu *քահանայն*

3 g չիք *որ* t *զուգեալ է* bq *պսակէ* փխ. *զուգէ* bdegq *նզովեալ եղիցի* KLMQRSTXYZô *նզովեալ է* W *նզովեսցի*

4 BCDEFGHadhkmpsv *մին (կոյս)* CDG *կոյսն* bq *կուս* bgloqrtu *է* փխ. *իցէ* acdfkpsv չիք *իցէ* BCDEFGHWadikmprs *մին (այրի)* IJuv *մի (այրի)* R *ա-ն* (V *մէկ*) փխ. *մինն (այրի)* բացի UYôûbcefghln oqt-ից մնացած ձեռ-երը *ա* փխ. *մինն (այրի)* adqmpsv *մին (վախճանի)* b *կինն* (q *կին*) փխ. *մինն (վախճանի)* IJMQSTôbdeglnqru *վաղճանի* hi *վաղճանի* o *վաղջանի*

5 bq *և* փխ. *որ* OWl *մնան* UYûbfnq *մնա* eg *մնացն* bq չիք *անհնար է* hu չիք *և* F *եթ[է]* Ymp *թէ* Mg *անդգնի* ô *յանդքնի* b *յանտըգնի* KLMQRSTXZ *յապաշխարութիւն* b *ապաշխարութիւնն*

6 OUV *գ-կնոյն* u *երեքնոյն* û *լիցի* Jh *քահանայ* bd չիք *և քահանայն լուծցի* ô *լուծանէ զնոսայ*

7 ûcegs *եթէ* p *և թէ* befgq *խաւսի* (eg *խօսի*) *ի* (efg չիք *ի*) *կին*, *է* փխ. *իցէ* u *է իցէ* CDH *քահանային* Wlort *երկու*

8 Wloref *երեք* O *գ-իւք* i *երիւք* û *վկայուք* bq *այլն* s *այղ* OWa—m opqrstuv *առնուլ* acdkmpsv *թէ* C չիք *եթէ* ավելացրել են ուրիշներ DGH չիք *եթէ*

9 Yd *պոռնկութեանն* JY *մարմնազեղծութեանն* H *մարմնաեղծութեան* P *մա[ր]մնաղեղծութեան*

10 n *այր կամ կին* ô *այրի* r *ցաւաքին* bq *ախտաժէտ է կամ* q *արուագէտ է*

11 Yû *իշխեսցեն* lo *իշխէ* G *ամուսնալ* OW չիք *ամուսնանալ* Y *և զպսակն* ûv *զպսակ* Y *օրհնութեանն* Yc q *թէ* acd—loqrsv չիք *ոք*

12 ô *անդքնի* d *յանդգնի ոք* egq *անդգնի* û *կէս* ô չիք *տացէ* W *երեք* bdeq *ապաշխարէ*

13 u *զկին* CDGH չիք *եթէ* O *եթէ* կրկնված է bfq *խաւսեցեալ* egi *խօսեցեալ* befgq *է* փխ. *իցէ* q *առ* b չիք *ակն* bq չիք *(առն) և* cdr *ընթացեալ իցէ* IJôûdot *եկեղեցին* r *յեկեղեցի* W չիք *յեկեղեցին*

յառաջ քան զմտանելն յեկեղեցին չար գործքն յայտնի լինիցին աղջկանն, իշխան է այրն առնել կամ արձակել։ Ապա եթե յեկեղեցի մտեալ է՝ մի՛ իշխեսցէ արձակել։ Ապա եթէ արձակէ՝ այրի կոչեսցի եւ Գ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՃԽԵ (ՌՃԼԷ) ՄԺԲ. Կին որ ի ծնունդս վատնի եւ ոչ կարէ ծնանել, եւ ի ճարտարաց ոք գիտասցէ, արժան է յաւշել եւ զերծուցանել զմայրն։ Ապա եթէ մանուկն կենդանի լինի յորովայնին եւ յանդգնի ոք սպանանել զմանուկն՝ Է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Բ ամ՝ ընդ ձեռամբ, ապա արժանի լիցի աւրհնաց։

ՌՃԽԶ (ՌՃԼԸ) ՄԺԳ. Կին եթէ ամուսնասցի եւ Աստուած փակէ զարգանդն՝ չտալ նմա պտուղ եւ նա զվնասն յայրն տայ եւ պոռնկի վասն մանկան՝ Է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Բ ամ՝ ընդ ձեռամբ, արժանի լիցի աւրհնաց։

ՌՃԽԷ (ՌՃԼԹ) ՄԺԳ. Եթէ ոք ձեռն արկանէ անասնոյ ի հաւատացելոց՝ յեկեղեցի մի՛ մտցէ եւ յաջ քահանային մի՛ իշխեսցէ մերձենալ եւ մատաղ մի՛

1 ô *առաջ* G *առաջ* ուրիշներ ուղղել են *յառաջ* Pb չիք *և յառաջ քան զմտանելն յեկեղեցին* p-ում այս հատվածը ներքևի լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ OYW *զմտանել* û *մտանել* Yô *եկեղեցին* բացի Gôûg-ից մնացած ձեռ-երը *և չար* OW *գործն* û *չարագործք աղջկան* փխ. *չար գործքն* acdfkm psv *յայտնիցին* bq *յայտնեսցին* e g *յայտնիցեն* Y *յայտնին* HKLM QSTZûu *լիցին* ô *լիցի* i *լինիցի* R X *են* փխ. *լինիցին* bh *աղչկանն* e *աղչիկանն*

2 e *առնելն* CDGHMbhiq չիք *ապա եթէ…իշխեսցէ արձակել* այս հատվածը C-ում աջ M-ում ձախ լուսանցքներում ավելացրել են ուրիշներ acdegkmpsv *թէ* Yr *եկեղեցին* Môû *եկեղեցի* acdefgklmpstuv *յեկեղեցին* KLMQRSTXZô *մտանել* փխ. *մտեալ է* Y չիք *է*

3 a—gkmqstv *թէ* H *արձակի* t *ոչ* փխ. *արձակէ* k *այր* ô *կոչեսցի կլինն և գ* Wi *երեք* ô *ապաշխարեսցի* e *ապաշխարէ*

5 bq *կինն* hlou *ոք* փխ. *որ* CG չիք *որ* C-ում ավելացրել են ուրիշներ d *ի ծնունդսն* n *վարանի* փխ. *վատնի* bhiloru *ծնանիլ* e *ծնանիել* ô չիք *ի* d *ի ճարտար արանց*

6 hu *որ* փխ. *ոք* ôeg *օշել* û *յոշել* E *զերձուցանել* Y *զերծուցուցանել*

7 a—mo—v *թէ* LSôkm *յինին* Q *գոըովայնին* U *յորովայնի* ô *որովայնի* Q չիք *և* M *անդգնի* ô *անդքնի* b *յանտգնի* acdkmpsv չիք *ոք* d *սպանան* q *սպանել* ô *զմանն[ու]կն*

8 W *եօթն* FHKRUXYkmns *և* փխ. *է* d չիք *է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ* Yôcefghiprstu *ունկնդիրսն* BCDE H *լինիցէ* փխ. *կացցէ* Gc *կացէ* G-ում այս բառը ուրիշներ ուղղել են *լինիցի* û *և բ* W *երկու* acefghiklm opqrstuv չիք *ամ* d *ձեռամբ ապաշխարել ապա* Y *և ապա* Sôgt չիք *ապա*

9 au *լինի* JLRSZ *յաւրինաց* IMQTX *յօրինաց* bhq *աւրինացն* eg *օրինացն*

10 H մժգ հոդվածը գրված է ներքևի լուսանցքում գրչից h *թէ* ôo *զարգանտն* f *զարգանդ* m *զարգա[ն]տըն*

11 û *զպտուղ* beq *զաւակ* (g *զօակ*) փխ. *պտուղ* bq *նորա* փխ. *նա* cm pstv չիք *նա* L *զվնաս* begq *վնասն* Iûlopu *այրն* efq *յայր* ô *զայրն* b *այրն է* (q *այր է*) փխ. *յայրն տայ* L *տացէ* efg *նորա* փխ. *տայ* û չիք *և պոռնկի վասն մանկան* a չիք *վասն* Qbhikmqr *մանկանն* S *մարդկան* (ô *մարկար*) փխ. *մանկան*

12 W *եօթն* CGH *և* փխ. *է* ôcdefghilor stu *ունկնդիրսն* F *կացց[է]* G *կացէ* BDEFGHû *և բ* W *երկու* f չիք *բ* a—eg—moq—v չիք *ամ* A *ձեռամ* bn *ապա արժանի* q *աւրինացն* b *աւրինացն աստուծոյ պատուիրանին*

13 Y *թէ* Yb *արկէ* BHYcu *անասնոց* i r *ի հաւատացելոյ* ôirt *եկեղեցի*

14 i չիք *մի (մտցէ)* ô *աջ* begq *յառաջ* փխ. *յաջ* Uhu *քահանայի* f *քահանային նա մի* q *կամի* փխ. *մի (իշխեսցէ)* AJPQSTU *մերձանալ* Ud *և մի մատաղ մի*

իշխեսցէ առնել։ Եւ եթէ թողցէ ի բաց՝ Գ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Ա ամ՝ ընդ ձեռամբ, արժանի լիցի աւրհնաց։

ՌՃԽԸ (ՌՃԽ) ՄԺԵ. Եթէ ոք յիւր արենէ եւ ի մերձաւորէ խնամութիւն առնէ մինչեւ ի չորրորդ եւ ի հինգերորդ ազգն՝ պսակն անվաւեր լիցի եւ պատակադիրն լուծցի. Ճ դրամ տուգանս տացէ եւ ապաշխարութիւն պոռնկին եղիցի եւ ում կամի առն լիցի։

ՌՃԽԹ (ՌՃԽԱ) ՄԺԶ. Կատարղի աղանդութիւն, զոր առեւանկն ասեն, թէ քահանայ խորհրդակից լինի կամ պսակ դնէ՝ լուծեալ լիցի ի կարգէն, Ծ տաճկինակ եւ Ճ դրամ տուգանս տացէ յեկեղեցին եւ զպիղծսն մեկնեսցեն ի միմեանց, Ճ դրամ առցեն, զի զաւրէնսն պղծեաց։ Եւ որ ընդ նոսին էին մտեալ՝ ԾԾ տաճկինակ եւ ՃՃ դրամ տուգանս տացեն։ Ապա, եթէ հաւանեսցին ծնաւղքն, պսակ առցեն եւ աւրէնս, եւ ապա եղիցին այր եւ կին։

1 ûc *թէ* bq *թէ ոք* W *երեք* h չիք *ամ (դ)* KLMRSTXYZôcdeghilortu *ունկնդիրսն* BDEFGHYûd *և ա* W befq *մի* փխ. *ա*

2 Hacdkmpsv չիք *ամ* e *արժան* g *արժանաւոցի* d *և հաղորդեսցի* փխ *արժաւրի լիցի աւրհնաց* S *յաւրհնաց* bq *աւրհնացն*

3 Gadfhiklmnopquv *թէ* r *թէ ոք* JKLMQRSTXYZô *իւր* r *ի յիւր* eg չիք *յիւր* i *յարենէ իւրմէ* FJKLMQRSTUXYZûbeginoq *յարենէ* t *յարեան* W *անենէ* փխ. *արենէ* r չիք *և* nr չիք *ի* bq *կամի առնել* ef g *առնել*

4 bq չիք *ի, ցչորրորդ* Hû *ի չորրոր* O W *ի չորրորդն* UYbegnr չիք *ի* (*հինգերորդ*) R չիք *և ի հինգերորդ* KTo *ի հինգերրորդ* Od *ի հինգեր-որդն* W *ի հինգերրորդն* u *հինգ* W *ազգ* bq *ազգն նորա պսակն* d *և պսակն* O *անվաւերն* p *անվավեր* a—mo—v *եղիցի*

5 Wt *հարիւր* d *տրամ* IJKLMOQRSTVXZWôûv *տուգան* U *երանս* փխ. *տուգանս* G *տայցէ* OWô *տայցէ* eg *տացեն* Y *ապաշխարութիւնն* q *ապաշխարութիւնք* b *ընդ պոռնկին* RSXû *պոռնկի*

6 n *լիցի* Y չիք *եղիցի* U *առն լիցի և ում կամի և ապաշխարութիւն պոռնկին լիցի* AC չիք *և ում կամի* (C *կամիցի*) *առն լիցի* ավելացրել են ուրիշներ BDEFGH *կամիցի* d *կամ[ի]* F *առն լիցի* փխ. *և ում կամի առն լիցի* u *կամի<մի>* d *լինի* f *լինիցի* c *լիցի կինն*

7 bq *կատարի* (pu *մատաղի*) փխ. *կատաղի* deghiloqrt *զոր և* GHWd *առեւանկն* ü *և առանկն* փխ. *առեւանկն* E *կա[տաղի]* ուղղանկյուն փակագծերի միջինը չիք և տեղը բաց են թողել hlou չիք *ասեն* eg *եթէ* KLMQRSTX *քահանայն*

8 H *խորհրդակիցի* bgq *լիցի* g *լուծցի* R *լուծել* OVWcde *լինի* bq *լինիցի* Zrt *եղիցի* O չիք *ի* MQRSTYZ *ի կարգէ* Y *և ծ* W *հիսուն* t *հարիւր* փխ. *ծ*

9 beg *տաճկնակ* û *թաշկինակ* փխ. *տաճկինակ* Wt *հարիւր* d *տրամ* h u չիք *դրամ* û *տուգան* akmpsv *տայցէ* bq *տացեն* ôeg *եկեղեցին* ü *սուրբ եկեղեցւոյն* dp *զպեղծսն* im *զպիղծս* s *ի պիղծսն* eg *մեկնեսցէ*

10 Y *ի միմիեանց* o *ի միմիանց* ô *ի միմեաց* Wt *հարիւր* d *տրամ* r *առանց* փխ. *առցեն* b չիք *զի* Yû *զօրէնս* bcq *զաւրէնս* ô *օրէնս* i *օրէնսն* X *զանօրէնսն* փխ. *զաւրէնսն* û *պղծեցին* hu չիք *պղծեաց* ût *որք* KLMQRSTXô չիք *ընդ* T-ում ավելացրել են ուրիշներ q *նոս[ին?]*

11 b *է* փխ. *էին* Lp *մտեալ էին* bq *ճծ* փխ. *ծծ* բացի abcdefghiklmopqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը *ծծ* (W *հիսուն հիսուն*) *դրամ* (ô *տրամ*) *և ճճ տաճկինակ* (û *թաշկինակ*) BCDEFGH *տացէ* dfhklmopv *առցեն* փխ. *տացեն* Y *և ապա* abcdgkmpqsv *թէ*

12 u *հաւանեսցեն* G *ծնաւղաց* Yp *ծնողաց* û *ծնողքն* բացի hilortu-ից մնացած ձեռ-երը *ծնաւղացն* (նաև *ծնողացն*) begq *պսակն* û *և եղիցին ապա* Y *լիցին* p *այլ* գրչից ուղղված *այր*

ՌԾԾ (ՌԾԽԲ) ՄԺէ. Կանայք որ զիւրեանց արսն ատիցեն, այրիք կոչեսցին մինչեւ ի մահ. ապա եթէ դարձցին առ արս իւրեանց՝ լուծեալ լիցի բանադրութիւնն։ Ապա եթէ մինչ չեւ դարձեալ են առ արս իւրեանց ընդ այլում ամուսնասցին՝ շուն կոչեսցին եւ մինչեւ ցվախճան ընդ ունկնդիրս կացցեն եւ յետին թոշակէն զրկեալ եղիցին. եւ զինչս նոցա աղքատաց բաշխեսցեն, զի ոչ է արժան առնուլ յեկեղեցի։

ՌԾԾԱ (ՌԾԽԳ) ՄԺԸ. Այր եթէ թողցէ զկին իւր եւ արասցէ այլ՝ շուն կոչեսցի, հաղորդել ընդ քահանայի կամ ընդ ժողովրդականաց մի՛ իշխեսցէ, հալածեսցի յազգէ եւ ի տոհմէ իւրմէ, եւ ինչքն աղքատաց բաշխեսցի։ Ապա եթէ դարձցի յառաջինն եւ ապաշխարեսցէ՝ Է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Գ ամ՝ ընդ ձեռամբ՝ տրաւք տնանկաց եւ ջերմեռանդն ապաշխարութեամբ արժանի լիցի աւրինաց։

ՌԾԾԲ (ՌԾԽԴ) ՄԺԹ. Տղայոց պսակ մի՛ դիցէ քահանայն՝ մինչեւ ի չափ հա-

1 W *քահանայք* փխ. *կանայք* Yût *որք* û *իւրեանց* ôbeghilrt *այրսն* û *յառնէ* cou *այրն* d *յայրս* KLM QRSTXYZôbdegps *ատեցին* û *յատիցին* u *ատեցեն* G *ստիցեն* փխ. *ատիցեն*

2 f *մինչ* M չիք *մինչև...դարձցին* ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ Yacdefgkmpsv չիք *ի*, *ցմահ* ûa—gkmpqsv *թէ* degq *դարձին* bge *աւուրս* փխ. *առ արս* Xcdhilrtu *այրս* Y *այր* Yv *լիցին* û *եղիցի* b *լինի* Y *ի բանադրութենէն* Z *ի բանադրութիւնն* eg *և բանադրութիւն* FIJQRSXWôûdfq *բանադրութիւն*

3 ô չիք *ապա* a—gkmpqsv *թէ* Yû չիք *եթէ* FGHLMRUVWbghlnqr *մինչ* (ô *ոչ*) փխ. *մինչ չև* e *և* փխ. *չև* Y չիք *են* P *այլ* ուրիշներ ուղղել են *առ* begq *աւուրս* փխ. *առ արս* clt *այրս* d *այր* hu չիք *արս* ô *իւրեան* c չիք *ընդ* A *այզում* t *այլս* փխ. *այլում*

4 r *կոչեսցի* ôeghilortu չիք *և* Y *մինչ* FHIJMQRSTbegimoq *ցվաղճան* lo ru *ցվաղճանն* h *ցվախճանն* t *ցվաղջանն* d *ցվաղջան* p *ի վախճան* q չիք *ընդ* O *ունկնդիրս* բացի IJKLMPQSTVZWûbq-ից մնացած ձեռ-երը *ունկնդիրսն*

5 H *կայցեն* BCDEFG *և ի յետին* ô *ետին* a—mo—v *ի* փխ. *յետին* bdq *թաւշակէն* eg *թօշակէն* EKLMOQ RSTUVXZWô *թոշակին* OW չիք *և* (*զինչս*) hilortu *իւրեանց* (I *նորա*) փխ. *նոցա*

6 G *բաշխեսցին* Y *լիցի* փխ. *բաշխեսցեն* IJM *և զի* Y չիք *զի* b *է նոցա արժան առնուլ նոցա յեկեղեցոյ* q *առնուլ նոցա յեկեղեցին* ôfhu *յեկեղեցին* eg *եկեղեցին* kmpst *եկեղեցի* Y *յեկեղեցին աստուծոյ* R չիք *յեկեղեցի*

7 û *եթէ այր* acdhiklmoprstuv *թէ* k mp *թողու* q *զկինն* û *կոչեսցի մի իշխեսցի հաղորդիլ*

8 k *թէ* փխ. *ընդ* (*քահանայի*) KLM QRTXYZt *հաղորդիլ* Ybt *և* փխ. *կամ* Yd չիք (*կամ*) *ընդ* cd *աշխարհականաց* փխ. *ժողովրդականաց* û չիք *մի իշխեսցէ* IR *հալածեսցէ*

9 ô *ազգէ* ûq *ինչք* b *զինչն* (t *զինչսն*) փխ. *ինչքն* beghloqu *բաշխեսցէ* begq չիք *ապա եթէ...ապաշխարեսցէ* Wbcdfkmpsv *թէ*

10 Y *դարձցին* Un չիք *և* W *եօթն* s *է* փխ. *է* iv չիք *ընդ* (*ունկնդիրս*) Y ôacdefghiklmoprstuv *ունկնդիրսն* L չիք *ունկնդիրս կացցէ* c *կացէ* d *կացցեն*

11 Y *և գ* W *երեք* L չիք *գ ամ ընդ* eg *և տրօք* L *տընանկաց տրաւք և ընչիւք և ջերմեռանդն* ac *տնանգաց* eg *աղքատաց* փխ. *տնանկաց* S *ջեռմերանդն* YWôûbdgqt *ջերմեռանդ*

12 d *լիցին* q *լինիցի* S *յաւրինաց* d *աւրինացն* eg *օրինացն* bq *աւրինացն աստուծոյ*

13 u *տղաոց* KLQSZ *դիցի* ô *դնիցէ* ûd ht *քահանայ* CDH *մինչ* m *ի վաղճան* փխ. *ի չափ* bq *հասանելն*

սանեն եւ զիւրեանց հաճոյսն իմանան։ Եւ եթէ ոք յանդգնի՝ լուծցի ի քահանայութենէն եւ Ճ դրամ տուգանս տացէ յեկեղեցին. եւ տղայն ի չափ հասեալ՝ ում կամի ամուսնասցի։

ՌՃԾԳ (ՌՃԽԵ) ՄԻ. Թէ ոք խաւսեալ իցէ կին հաստատութեամբ քահանային եւ այլում առն տացեն՝ նզովեալ լիցի. եւ կինն այրի կոչեսցի եւ պսակն անվաւեր եղիցի։

ՌՃԾԴ (ՌՃԽԶ) ՄԻԱ. Ծնաւղք բռնաբար զզաւակս իւրեանց առն մի՛ տացեն, բայց խւրեանց հաճոյիւք, զի մի՛ ի փորձութիւն սատանայի անկցին. եւ վասն ընչից զտղայս ծերոց մի՛ տացեն. եւ եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի եւ մեղք նոցա ի գլուխ ծնաւղացն եղիցի։

ՌՃԾԵ (ՌՃԽԷ) ՄԻԲ. Թէ ոք յիշխանաց զքահանայ անարգէ վասն պոռնկաց կամ այլ չարագործաց, որպէս թէ աւգնական լինել նոցա, եւ զարդար դատաստանն թիւրէ, որպէս եւ գիրն ասէ՝ «Իշխանք ձեր գողակիցք են գողոց»*, եղիցի նզովեալ ի Քրիստոսէ. եւ չարիք նոցա ի գլուխ նոցա եղիցին։

ՌՃԾԶ (ՌՃԽԸ) ՄԻԳ. Քահանայ թէ զչարիս ուրուք ծածկէ վասն կաշառաց

* Եսայ. Ա., 23

1 RV չիք *և* (*զիւրեանց*) û *հաճոյս* l *հաճոյսն իւր* Y *ընդրեն* փխ. *իմանան* û *թէ* M *անդգնի* ô *յանդքնի* b *յանտգնի*

2 ôûu *ի քահանայութենէ* Wt *հարիւր* ô *տրամ* k *տուգանսն* ABEIJKLM PQRSTVYZô *տուգան* F չիք *տուգանս* Lôp *տայցէ* Or *տացէն* q *տա* ôeg *եկեղեցին* q *ի տղայն* Mô *տղան* û *տղայ*

3 IJû *հասեալ է ում* L *ում և կամի* C DH *ամուսնի* C-ում ուրիշներ ուղղել են *ամուսնասցի* s *ամուսնանցի*

4 bceghu *եթէ* b *կինն* u *հաստատութեան*

5 Y *տայցեն* abcefghklmopqruv *տացէ* bq *նզովի* e *նզովեսցի* Yd *լիցին* ilpt *եղիցի* d *կին*

6 c *անվավեր* eg *անուաւէր* BCDEF GHYp *լիցի*

7 il *ծնողքն* U *ծնաւղն* bnq *ծնաւղքն* JKLRSTXYZWôû *ծնողք* CDGHôû hu *զաւակս* C-ում ուրիշներ ուղղել են *զզաւակս* H *իրեանց*

8 a *իւրեանցն* b *իւրոց* l *զիւրեանց* Xbiq *հաճոյիւքն* û *հաճոյուք* efgq չիք *ի* û *ի փորցութիւն* I *անկցին* *սատանայի* beghloqu *անկանիցին*

9 b *ընչիցն* H *զտղայն* Y *տղայն* ô *միատայցեն* փխ. *մի տացեն* v *տայցեն* Yacv *թէ* bhilotu չիք *ոք* ô *յանդքնի* bhilortu *յանդգնին* b *նզովին* q *նզովի*

10 hlortu *լիցին* b չիք *եղիցի* բացի BC DEGHacdfkmnpsv-ից մնացած ձեռ-երը *լիցի* (*և*) IJûbep *նորա* փխ. *նոցա* Y չիք *գլուխ* IJXû *ծնողաց* bq *նորա* փխ՝ *ծնաւղացն* KLMQRSTY ZWôadiprv *ծնողացն* Y *խնդրեսցեն* (d *է*) փխ. *եղիցի*

11 ûbc *եթէ* IJQôeghlmqr *իշխանաց* û *քահանայի* q *զքահայնան* բացի B CEGHôefghilortu-ից մնացած ձեռ-երը *զքահանայն* G *կամ վասն*

12 Y *և* փխ. *կամ* l *յայլ* I *չար գործաց* cegkmpqsv *չար գործոց* f *չար գործոյ*

13 ôûhu *դատաստան* d *թիւրել* M չիք *և* i *գիրս* rt *և ի գիրս* u *զգիրն* l չիք *ձեր* fhilortu *գողակից* s *գողակիցք* փխ. *գողակիցք*

14 d *գողաց* Y չիք *գողոց* kms *և եղիցի* բացի FGUXûacdhkmnprsuv-ից մնացած ձեռ-երը *եղիցին* Yb *նզովեալք* q *նզովք* begq չիք *ի Քրիստոսէ* Y չիք *նոցա* (*ի գլուխ*) ô *ի գլուխս* c *նորա* փխ. *նոցա* (*եղիցին*)

15 t *լիցին* Yôb չիք *եղիցին* բացի CG LQacdefgikmprs-ից մնացած ձեռ-երը *եղիցի*

16 ôût *եթէ* hu *որ* փխ. *թէ* OWr չիք *թէ* ô *չարիք* û *չարիս* pt *ծածկեսցէ* BCDEFGHQI *կաշառոց*

կամ վասն երկիւղի կամ վասն ամաւթոյ՝ մինչեւ ցմահ բաժին նորա ընդ Յուդայի եղիցի։

ՌՃԾէ (ՌՃԽԹ) ՄԻԴ. Քահանայ զխաչ մի՛ իշխեսցէ աւրհնել առանց բեւեռաց եւ հարկ է զուարակաւ պայծառացուցանել զնա եւ աշխարհախումբ աղաւթիւք։

ՌՃԾԸ (ՌՃԾ) ՄԻԵ. Թէ ոք ի քրիստոնէից զխաչ յափշտակէ վասն ոսկւոյ կամ վասն արծաթոյ կամ վաճառէ կամ բեկանէ՝ եղիցի ընդ խաչահանուսն Քրիստոսի։

ՌՃԾԹ (ՌՃԾԱ) ՄԻԶ. Թէ ոք ի հաւատացելոց տեսանէ զխաչ ի գերութեան ի ձեռս անաւրինաց եւ ոչ ջանայ մինչեւ ցմահ թափել զնա՝ եղիցի նզովեալ ի Քրիստոսէ։

ՌՃԿ (ՌՃԾԲ) ՄԻէ. Քահանայ որ ի մեծի Զատկին եւ ի Յայտնութեանն ոչ աւետարանէ յամենայն տունս ժողովրդեանն՝ եղիցի նզովեալ։

ՌՃԿԱ (ՌՃԾԳ) ՄԻԸ. Հարկ է քահանային ի տարւոջն սուրբ խաչիւն եւ աշխար-

1 Ah երկիղէ c երկեղի KLMQRXYZô վասն այլ (RX այլ վասն) երկիւղի ST վասն այլ վասն երկիւղի K երկիւղի կամ վասն յամաւթոյն բաժին նորա ընդ յուդայի եղիցի մինչև ցմահ բացի MQZbt-ից մնացած ձեռ-երը երկիւղի (c երկեղի Ah երկիղի) մինչև ցմահ կամ վասն ամաւթոյ (RST յամաւթոյն XY յամօթոյն ô ամօթոյն L յամոթոյն) M ամօթոյն Q ամաւթոյն Z յամաւթոյն t ամօթոյ

2 bfqt յուդային ô ուդայի եղիցի և եղի[ցի]

3 KLMQRSTXYZôq մի իշխեսցէ խաչ (q զխաչն) q պահել փխ· աւրհնել b իշխեսցէ առանց բևեռաց պահել և հարկ է eg բևեռի M բևեռաց բառի առաջ ուրիշներ ավելացրել են եպիսկոպոսին և

4 C զուարկաւ K զըւարակաւ ô զուարակ b զզուարակօ d զուարակս Y զուրաղաւ փխ. զուարակաւ G պայծայուցանել ուրիշներ ուղղել են պայծառացուցանել Un չիք զնա c չիք (զնա) և b աշխարհս խումբ d աշխարախումբ eg աշխարախամբ

6 ûbce եթէ W չիք ի bqu զխաչն ôe g ափշտակէ CDGHJXYWôeghlou ոսկոյ bcdfipqrt ոսկոյն akm ոսկւոյն adfkms և կամ Yb և փխ. կամ

7 Y չիք վասն LST արծաթւոյ Vn արծաթւոյն բացի IJKMQRXYZW ôûeg-ից մնացած ձեռ-երը արծաթոյն L չիք կամ (վաճառէ) Iôû կամ վասն վաճառի (I վաճառէ) Y t կամ բեկանէ կամ (Y և) վաճառէ H կամ բեկանէ Ներքևի լուսանցքում q չիք ընդ Yû խաչահանուսն W խաչահանոսն ôbc խաչահանուսն q խաչահանուս

9 ûb եթէ bq ի հաւատացելոցն բացի a—mo—v-ից մնացած ձեռ-երը չունեն ի հաւատացելոց ôb զխաչն l չիք ի (գերութեան) Y ի գերութեանն bdegpqu ի գերութիւն

10 ô ի ձեռաց c ի ձեռն f ջանամ S ողջանայ (ô զղջանա) փխ. ոչ ջանայ ôa—mo—v ի մահ E զմահ hi lor ի (i չիք ի) թափել Y թափիլ G եղիցին

11 bd չիք ի քրիստոսէ

12 Ybq չիք ի (մեծի) ôd ի մեծ EO UXWabdefgklmnpqs չիք (և) ի Wdn յայտնութեան FIMQSôûhu ի յայտնութեան t եթէ ոչ bq ոչ առնու աւետարան կամ խաչ և երթա ի տուն (q տունն) փխ. ոչ աւետարանէ յամենայն տունս՝ տող 13-րդ e աւետարան կարդայ (g կարդա աւետարան) փխ. աւետարանէ

13 lô ամենայն X չիք յամենայն Xûh nu ժողովրդեան ôn նզովեալ եղիցի p եղիցի նզովեալ եղիցի

14 hu պարտ փխ. հարկ lo քահանայն bq որ ի տարոջն (q տարոջ) CDG Hcdefghln ի տարոջն X ի տարւջն ô ի տարուչն o ի տարուոջն Y չիք սուրբ Yû խաչիւ d խաչին beg չիք և O աշխարախումբ

հախումբ աղաւթիւք ելանել ի սահմանս երկիցս եւ երիցս անգամ եւ աւետարանել առ շեղջս եւ առ հնձանս. եւ եթէ ոչ՝ եղիցի նզովեալ։

ՌՃԿԲ (ՌՃԾԴ) ՄԻԹ. Երախայ որ ի մաւրէ մեռեալ հանդիպի՝ անպարտ են ընտանիք նորա, վկայութեամբ երկուց եւ երից։

ՌՃԿԳ (ՌՃԾԵ) ՄԼ. Երախայ եթէ յարգանդէ մաւր իւրոյ կենդանի գայ եւ հոգաբարձուքն անփոյթ առնեն եւ ոչ զգուշացուցանեն քահանային եւ երախայն մեռանի, արիւն նորա ի վերայ ամենեցուն որ ի տեղին հանդիպեցան, մանաւանդ ի վերայ մանկաբարձին եւ ծնաւղացն. Է ամ ընդ ունկընդիրս կացցէ, Գ ամ՝ ընդ ձեռամբ, ապա հաղորդեսցի աւրինաց. բայց վարդապետն հայելով ի վարսն՝ իշխան է կարճել զկարգն։

ՌՃԿԴ (ՌՃԾԶ) ՄԼԱ. Ապա եթէ ծնաւղն զգուշացուցանէ քահանային, եւ նա վասն իւր աշխատութեան եւ կամ վասն այլ զբաղման անփոյթ արար եւ մանուկն մեռաւ՝ քահանայանալ ոչ կարէ, զի ոչ զգուշացաւ հաստին. Գ

1 b աղաւթիւքն d աղաւթ befgq չիք ելանել eg երկից c երիցս և երիցս g երից û չիք անգամ Xôbq չիք (անգամ) և b աւետարանաւ q աւետարան

2 Y ի փխ. առ (շեղջս) Gps չիք առ (շեղջս) CDGH շեղջ d շեղջօ ô զեղջս փխ. շեղջս Y ի փխ. առ (հնձանս) S հնծաս ABCDFIJLMP QRTXeg հնծանս KLMQRSTXYZ ôbegqt չիք և (եթէ) c թէ bq չերթալ փխ. եթէ ոչ Y չիք եթէ ոչ L երթիցէ (M երթցի) փխ. եղիցի Yô efgt նզովեալ եղիցի (Y լիցի)

3 bq միջ ճողվածը դրված է մլ ճողվածի տեղը և ճակառակը ô թէ երախա YWûcdmrs երեխայ bq երեխայ (b որեխա) որ յարգանդի (b յարգանդէ) մաւր իւրոյ փխ. երախայ որ ի մաւրէ K ի մաւրէն RX մեռեալ լինի և հանդիպի Y լինի փխ. հանդիպի, և անպարտք Veg ընդանիք c ընդանիքն akmps v ընտանիքն

4 ackmpsv չիք նորա Y բ ôe բ-ց q բ-ից hru երկից Y չիք և Ye գ-ց q գ-ից

5 YXûcdmqr երեխայ bdghnpt թէ L որ փխ. եթէ c ի յարգանդէ ô արգանդէ m մաւր յարգանդէ t յարգանդի մօրն q մաւրն u իմոյ փխ. իւրոյ mt չիք իւրոյ r կայ փխ. գայ H չիք և CGO հոգաբարձունքն ô հոգաբարձուն û հոգաբարձուք ior հոգէբարձուքն lqt հոգէբարձունքն b հոգէբարձոյքն d հոգայբարձուք

6 X զգոյշացուցանեն b զգուշացուցանել t զուշակեն փխ. զգուշացուցանեն Q երեխային YWôûbcdi mnqr երեխայն

7 k չիք ամենեցուն...ի վերայ՝ տող 8-րդ t որք բացի a—ilmopqrstv-ից մնացած ձեռ-երը ի տեղն H հանդիպեցան u հանդիպան

8 U մանկաբարձցին v հոգաբարձին փխ. մանկաբարձին û ծնողաց բացի ACDFGHOPRUWbefhklmnopq tu-ից մնացած ձեռ-երը ծնողացն W եօթն G ե փխ. է ou չիք ամ Yôacdefghikmprstuv ունկնդիրսն

9 ABCLPh կացէ ôû կացցեն Yû և գ W երեք a—mo—v չիք ամ բացի ûd-ից մնացած ձեռ-երը չունեն ապա d և ապա bfq աւրինացն d չիք աւրինաց

10 d վարդապետ Xblq ի վարս Y ի վայրսն ô զգարկն b զկարգ

11 b մլա-մլզ ճողվածները դրված են մլէ-մխզ ճողվածների տեղը և ճակառակը û չիք ապա acd—mo—v թէ b չիք եթէ Gegqt ծնօղքն hlo u ծնաւղքն Y ծնողացն d ի ծնօղն IJKLQRSTXZôûi ծնողն Y զգուշացուցեալ է gu զգուշացուցանեն o զգուշացուց<ացուց>անէ

12 ô չիք վասն bei իւրոյ g իւրս hu չիք իւր KLQRTYZbqt աշխատութեանն ôûég չիք և (կամ) ôa չիք (կամ) վասն ct չիք այլ RXYbp զբաղմանց û սբաղման q սբաղմանս t զբաղմանն bq և անփոյթ (q փոյթ) Y արարեալ

13 d և կամ մանուկն d քահանայն q քահանայն այլ փխ. քահանայանալ d չիք ոչ կարէ d որ փխ. զի W երեք

ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Ա ամ՝ ընդ ձեռամբ. բայց եպիսկոպոսն մարդասիրութիւն արասցէ շնորհելով զպատիւ քահանայութեանն։

ՌճԿԵ (ՌճԾէ) ՄԼԲ. Թէ հանդիպի քահանայն ի մեծի խորհրդին եւ բերեն զմանուկ երախայ մերձ ի մահ, թողցէ քահանայն զխորհուրդն ի հրեշտակս սպասաւորել եւ կնքէ զբանն եւ ելեալ տացէ կնիք եւ անզբաղ մատուցեալ կատարեսցէ զխորհուրդն եւ արասցէ սկիզբն ի բանէն յոր եթող։

ՌճԿԶ (ՌճԾԸ) ՄԼԳ. Երախայ թէ եկեալ ի մկրտութիւն եւ քահանայն սկիզբն արարեալ հասանէ վախճան առ սուրբ աւազանին, տարցէ ի գլուխ զսուրբ խորհուրդն եւ տացէ կնիք, զի աւանդեցաւ ի ձեռն հրեշտակին եւ պատուով թաղեսցի։

ՌճԿէ (ՌճԾԹ) ՄԼԴ. Ջերախայ մի՛ ոք իշխեսցէ պահել առանց կնքոյ քան զՁ աւր կամ զէ. ապա եթէ պահեսցէ ոք եւ վախճանի՝ քահանայն անպարտ է ի պատժոց։

1 u չիք *ընդ ունկնդիրս կացցէ ա ամ* O *ունկնդիրս* KLMQRSTXYZôcdeg hlmort *ունկնդիրսն* Y *և ա* W *մի* փխ. *ա* acdfgkmpqsv չիք *ամ* f *բա[յ]ց* L չիք *բայց* ûe *եպիսկոպոս* JKLOPRTVX *մարդասիրութիւնն* G *մարտիրոսութիւն* ուրիշներ ուղղել են *մարդասիրութիւն*
2 t *արարեալ* ô *շնորհելով* befgq *շնորհել* t *շնորհեսցէ* r *շնորհելով նմա զպատիւ* û *պատիւ* BCDEHJ KLPTYZachiorstv *քահանայութեանն* U *քահանայութիւն*
3 ûc *եթէ* Hchr *քահանայ* ûd *քահանային* ô *քահանայի* Y չիք *քահանայն* bhloqrt *ի մեծ* acdefgkmpqs v *խորհրդեանն* b *խորհրդեան* bq *բերին*
4 KLMQRSTXYZbpq *զմանուկն* MY Wôûbcdnqr *երեխայ* g *երախայն* X *զքահանայն* ôh *քահանայ* a—mo—v *զսուրբ* (g *սուրբ*) *խորհուրդն* b *ի հրեշտակաց* d *ի հրեշտականն*
5 t *սպասաւորես* m *զտղայն*? (դժվար ընթեռնելի) փխ. *զբանն* U *եղեալ* փխ. *ելեալ* Wô *զկնիք* G չիք *և (անզբաղ)* ավելացրել են ուրիշներ AB DEFGHJKLMPQSTZ *անսբաղ* RX *անբաղ* փխ. *անզբաղ* ôp *մատուսցէ* f *մատուսցեալ* gk *մատուցանել* t չիք *մատուցեալ*
6 begq *և* (bq չիք *և*) *կատարէ* p *զսուրբ* փխ. *կատարեսցէ* ô չիք *կատարեսցէ* û *զխորհուրդ* p *խորհուրդն* Mcdn *զսկիզբն* ô *սկիզբնէն*, չիք *ի բանէն* բացի BCDEFGH-ից մնացած ձեռ-երը *որ* t *ուստի* փխ. *յոր*
7 MYWôûbcdq *երեխայ* ôa—eghlmop q—v *եթէ* û *որ* (k *երթայ*) փխ. *թէ* R *թէ եկեալ* կրկնված է ûh *քահանայ*
8 ôbq *հասանի* eg *հասցէ* FIMi *վաղճան* Hn *ի վախճան* (n *վաղճան*) a—mop—v *վախճան* (birquv *վաղճան* dlo *վաղջան* eg *ի վաղճան*) *երախային* (bcdqr *երեխային*) *առ* (hilortu *ի* փխ. *առ* d չիք *առ*) *սուրբ* (d չիք *սուրբ*) Y *աւազանն* d չիք *աւազանին* Y *և տարցցէ* Q Sô *պարտ* փխ. *տարցէ* Yb չիք *ի*, *զգլուխ* KMQTYZô *սուրբ*
9 LZ *զխորհուրդն* û *խորհուրդ* b *տաց* h *տացէք* G *կնիք* Y *կնիքն* t *զկնիք* eg *զոր* փխ. *զի* hu չիք *զի* JLQRTXZ *յաւանդեցաւ* hlou չիք *աւանդեցաւ* Y *ի ձեռս* o *ի ձեռն* կրկնված է AG *հրշտակին* bq *հրեշտակի* c *սուրբ հրեշտակին* ô *պատուով* ûn *և* (n չիք *և*) *պատւով*
10 Mhilortu *թաղեսցէ* b *թաղեսցեն*
11 F *թերախայ* M *եզերեխայ* O *եերախայ* hkmpsu *երախայ* Q *յերախայ* n *յերեխայ* YWbegq *երեխայ* ôûcd r *զերեխայ* lou *պատել* փխ, *պահել* CDGH չիք *պահել առանց կնքոյ* G-ում այս հատվածն ավելացրել են ուրիշներ BE չիք *առանց կնքոյ* M *կնքաց* KLQRST *կնաց* (Y *կքող*) փխ. *կնքոյ* Y *զի* փխ. *քան* Wafhkmpsv *զվեց* Yûi *զ* ô *եզ* փխ. *զզ*
12 t *զաւուրս* *զ* b *աւրն* g *զզ կամ զէ* *օր* Un *և* փխ. *կամ* K չիք *կամ* ô չիք *կամ զէ ապա* IJdh *է* W *զեօթն* akp *զեթն* ms *զեաւթն* KRXY ûeg *զէ* (Yq *է*) *օր* (KRq *աւր*) *ապա* ûa—gkmpqsv *թէ* abdefgikl moqrsu *պահէ* c *պահի* Yôh *ոք պահեսցէ* (h *պահէ*) IJMQSTbegi mqu *վաղճանի* dlo *վաղջանի* r *մեռանի* փխ. *վախճանի*
13 Y չիք *ի* g *ի պատժոյ*

ՌՃԿԸ (ՌՃԿ) ՄԼԵ. Քահանայ մի՛ իշխեսցէ երթալ ճանապարհ ըստ կամաց։ Ապա եթէ համարձակիցի ոք եւ թողու զհաւտն ի ձեռս գայլոց եւ հասանէ որոգայթ, զարիւն նորա ի ձեռաց նորա խնդրէ Տէր, զի արժան է յանձնել զհաւտն ի քաղաքակիցս իւր. զի «Եղբայր յեղբաւրէ աւգնի»*, եւ թէ «Զմիմեանց բեռն բարձէք»**։

ՌՃԿԹ (ՌՃԿԱ) ՄԼԶ. Այր կամ կին յորժամ ի մահիճս ելանէ ցաւոց, արժան է յաւուրն երրորդի կոչել զքահանայսն եւ զերիցունսն խոստովանել զյանցանսն, եւ եթէ իցէ արժանի, տացեն զմարմինն Տեառն։ Ապա եթէ քահանայն զբաղեալ ի ծուխս աշխարհիս եւ անփոյթ առնէ եւ ոչ երթայ, եւ նա վտանգեալ ի ցաւոցն, եւ խոստովանութիւն ոչ կարէ տալ՝ մի՛ իշխեսցէ քահանայն տալ զմարմինն Տեառն, բայց մեղք նորա ի գլուխ

* Առակ ԺԸ, 19 ** Հմմտ. Թիւ. Դ, 49

1 KLMQSTXYegf քահանայն irt ճանապարհ երթալ U չիք երթալ ճանապարհ Wbeq ի ճանապարհ ô ճանապար M կամաց իւրոց ապա ուրիշներ իւրոց բառն ավելացրել են տողամեջ

2 ôt չիք ապա F եթ[է] a—gkmpqsv թէ EHû համարձակիցէ Fôa—km —v համարձակի nt չիք ոք d թողուլ û հօտն bhu զհաւատն փխ. զհաւտն acdkmpsv ի ձեռն hloru ի ձեռաց ô գայլոյ H գա[յ]լոց G այլոց փխ. գայլոց U հասանել ô հասանի a—gkmpqsv որոգայթ հասանէ

3 IJKLQRSTXYZûr յորոգայթ p նոցա փխ. (զարիւն) նորա b չիք նորա (խնդրէ) Y խնդրեսցիցս ô խնդրեցից g խնդրեսցէ Yô չիք տէր u (տէր) ի զի û չիք է

4 d անձնել ô անձն առնուլ փխ. յանձնել G հաւտն C հաւատն ուրիշներ ուղղել են զհաւտն bh զհաւատն փխ. զհաւտն Y չիք զհաւտն r զհօտն իւր ի քաղաքակիցս իւր Yb չիք ի Uin ի քաղաքակիցսն ô ի քաղաքակից Y ընկերակիցս փխ. քաղաքակիցս Q չիք զի, (զի) զեղբայր h (զի) յեղբայր Y չիք (զի) եղբայր IJô եղբօրէ (աւգնի) dq եղբաւրէ Y եղբայրէ eg եղբօր b եղբաւր i յեղբօր Ieg օգնէ bkq աւգնէ Sl յօգնի Y օգնել նմա t օգնել ըստ այնմ որ ասէ թէ զբեռինս միմեանց բարձէք տող 5-րդ Y չիք և թէ...

բարձէք՝ տող 5-րդ

5 l թէ զի միմեանց efiu եթէ o զմիմիանց q միմեանց զբեռն ô պեռն b չիք բեռն բարձէք

6 û և փխ. կամ ûp ելանեն b երթա փխ. ելանէ, նա ցաւոց

7 ûeg աւուրն bhilnoqu յաւուր Zn երորդի RYhiloru զքահանայն ô զքահանայս û քահանայս P չիք զքահանայսն և զերիցունսն խոստովանել ուրիշներ ավելացրել են Ներքևի լուսանցքում ôûbd զերիցունս l զիրիցունսն q զիրիցունս Yn չիք և (ո ունի և) զերիցունսն c խոստովանելով hilortu չիք խոստովանել զյանցանսն Yô զյանցանս e զանցանսն d զյանցանս իւր և hiloru չիք զյանցանսն

8 û թէ (իցէ) Y իցեն d տացեն նմա զմարմին ûhu զմարմին a—gkmpq sv քրիստոսի փխ. տեառն a—hlm o—v (ապա) թէ k չիք եթէ h քահանայ

9 û իցէ զբաղեալ Udn զբաղեալ է d ի ծախս փխ. ի ծուխս t ի ծուխ û աշխարհի

10 ô չիք և (նա) KMQSTôûb վտանգեալ p վտանգել ի ցաւոցն û ի ցաւօց BCDEFGHc չիք և (խոստով.) JLOPV խոստովանութիւնն t չկարէ Y ոչ կար[է] ô կատարէ փխ. կարէ, ոչ է պարտ փխ. մի իշխեսցէ

11 ô քահանային ûh քահանայ hlou չիք տալ Wôûdpqst զմարմին b քրիստոսի փխ. տեառն t նորա մեղքն b մեղքն

քահանային եղիցի որ ոչ զգուշացաւ։ Ապա եթէ հոգաբարձո՛ւքն ոչ զգուշացուցին՝ քահանայն անպարտ է եւ մեղք նորա ի գլուխ նոցա։

ՌԺՀ (ՌԺԿԲ) ՄԼԷ. Քահանայ առանց քննելոյ պսակ մի՛ դիցէ եւ մի՛ զմարմինն Տեառն ի շուկղս խոզից արկցէ։ Ապա եթէ քննէ եւ ոչ խոստովանին, եւ այլք չյայտնեն զչար գործս նոցա, տացէ զմարմինն Տեառն, զի անպարտ է քահանայն ի մեղաց նոցա։

ՌԺՀԱ (ՌԺԿԳ) ՄԼԸ. Երկրորդացն աւրհնեսցէ քահանայն պսակ առ դրանն եւ դիցէ ի գլուխ նոցա առ դրան եկեղեցւոյն՝ մինչեւ ապաշխարեսցեն եւ արժանի լիցին աւրհնաց։

ՌԺՀԲ (ՌԺԿԴ) ՄԼԹ. Իսկ երրորդացն եւ չորրորդացն ոչ է ամուսնութիւն, այլ յարաժամ պոռնկութիւն, եւ ոչ զայնպիսիսն ընդունի եկեղեցի, բայց առաջնորդն իշխան է ժամանակին ուղղել։

ՌԺՀԳ (ՌԺԿԵ) ՄԽ. Իսկ եթէ պոռնիկք իցեն՝ մի՛ թողցէ քահանայն յեկեղեցին, այլ առ դրանն կացուսցէ եւ աւրհնեսցէ զուռն առ սուրբ սեղանն եւ դիցէ

1 û *քահանայի* h *քահանային եղիցի ...նորա ի գլուխ՝* տող 2-րդ ձեռքի լուսանցքում hlou *եղիցին* F չիք *եղիցի* r *որոց* փխ. *որ ոչ* a—mopq rsuv *թէ* H *հոգայբարձունքն* û *հոգաբարձուք* bdm *հոգէբարձուքն* hu *հոգաբարձօքն* qt *հոգէբարձունքն* Z չիք *ոչ (զգուշացուցին)* L *զգուշացին* b *զգուշացին*

2 c *զգուշացուցին քահանային քահանայն* Yôaefhikmopqrsuv *քահանային* û *քահանայ* egt չիք *և* Q *մեղքն* ô *մերղք* lJ *ի գլուխս* Y *նոցա լիցի* փխ. *ի գլուխ նոցա* bq t *նորա եղիցի* (eg *նորա*) փխ. *նոցա* hiloru *նոցայ է*

3 Qb *քահանայն* ô *քնելոյ* m *մի դիցէ պսակ* ô *դնիցեն* u *զմի մարմինն* MYWûcdfgq *զմարմին* ô չիք *զմարմինն*

4 Hô չիք *տեառն* ahortu *խոզի* d *խոզիցս* BDEHa—mopqrsuv *թէ* ô չիք *եթէ* ô *քննեն*

5 A *այզք* Z *այլ* beg *այլքն* q *յայլքն* t չիք *այլք* û *են չյայտնեն* Zb egq *յայտնեն* lo *չյայտն* g *չար* I *զչարագործս* ACJQVv *զգործս* Kq *գործսն* Y *գործն* Yûc *նորա* (t *իւրեանց*) փխ. *նոցա* ôûbcdq *զմարմին* g *մարմին* Y չիք *զմարմինն տեառն*

6 r *պարտ է* Y *քահանայն զի անպարտ է* h *քահանայ* BCDH չիք *ի* q *ի մեղացն* ûor *նորա* փխ. *նոցա*

7 բացի a—hklmopqrstu-ից մնացած ձեռ-երը *երկրորդ* Y *պսակն օրհնեսցէ քահանայն* ûh *քահանայ* e g *զպսակ* t չիք *պսակ* Y *ի* փխ. *առ (դրանն)* befgq *դրան* (f *դրանն*) *եկեղեցոյն* (e *եկեղեցուն* g *եկեղեցին*) *և դիցէ* û *դրան* UY չիք *և դիցէ...առ դրան*

8 lqt չիք *ի* t *զգլուխ* û չիք *ի գլուխ* W չիք *նոցա* hilotu *ի* փխ. *առ* G Pd *դրանն* kmps *դրամբ* CDHYbc efghilopqru *եկեղեցոյն* Q *յեկեղեցւոյն* ô *եկեղեցոյ* d *յեկեղեցոյն* H *յապաշխարեսցեն* Y *ապաշխարեսցէ* ô *ապաշխարեսցին*

9 FIbdiq *լիցի* OSeg *օրհնացն* M *յօրհնաց* bq *աւրհնացն աստուծոյ*

10 ô *երորդացն* u *երկրորդացն* փխ. *երրորդացն* ô *չորրդացն* Bs *այղ* H *յայլ*

11 S *արաժամ* û *և ոչ ընդունի եկեղեցի զայնպիսիսն* ô *զայնպիսսն* b *զայսպիսիսն* hu *զայնպիսին* q *ընդունի* կրկնված է Kp *յեկեղեցի* ô *եկեղեցին* hu *յեկեղեցին* cd չիք *եկեղեցի* eg *եկեղեցի աստուծոյ բայց* OQVv *յառաջնորդն*

12 BCDEFGH *ժամանակին իշխան է* r *իշխան է ընդ ժամանակին* c *ուղղէ* degu *ուղել* b *ուղղել զնա*

13 ôûdq *պոռնիկ* b *պոռընկ* ûh *քահանայ* Y *զեկեղեցին* ôiqr *եկեղեցին* û *եկեղեցի*

14 B *այզ* I չիք *առ* û *դրան* K *կացուցանել* L *կացուցանէ* kmps *զպսակ* փխ. *զուռն* p չիք *սուրբ* û *սեղան* a—mo—v *սեղանովն*

ի գլուխ նոցա, ապաշխարեսցեն զկարգն եւ արժանի լիցին աւրհնաց։

ՌճՀԴ (ՌճԿՁ) ՄԽԱ. Քահանայ որ քառասունս ունի մեռելոյ՝ մի՛ գիտասցէ զկին իւր՝ մինչեւ ցգլուխ. ապա եթէ յանցանէ՝ սրբեսցէ զինքն աւուրբք Բ, ապա մատիցէ ի պատարագն, զի սուրբ են անկողինքն։

ՌճՀԵ (ՌճԿԷ) ՄԽԲ. Ոչ է արժան զդիս պատել բազում կտաւովք, այլ միով, եւ զաւելորդն տալ աղքատաց։

ՌճՀԶ (ՌճԿԸ) ՄԽԳ. Արժան է զյիշատակ հանգուցելոցն կատարել ի նմին ամի եւ զբաժին նորա աղքատաց բաշխել. եւ զպատարագն արասցեն յաւդեաց եւ ի թուչնոց ըստ Ե զգայութեան մարդոյն. ապա թէ ոչ՝ ըստ կարին։

ՌճՀԷ (ՌճԿԹ) ՄԽԴ. Այսահարութիւն բազում հանդիպին արդարոց եւ մեղաւորաց։

1 b չիք ի KLMQRSTXYZô նորա փխ. նոցա b նոցա առ դրան եկեղեցոյն ապաշխարեսցեն n և ապաշխարեսցեն KSZô ապաշխարեսցին L ապաշխարութիւնն MQ ապաշխարութիւն M զկարքն akmps զկարգ Y չիք զկարգն gr արժան Y և լիցին օրհնացն արժան t լիցին արժանի Hdq լինիցին X լիցի MS յօրհնաց eg օրհնացն H [աւրին?]-աց î աւրհնացն bq աւրհնացն աստուծոյ

2 q չիք որ Ybegq խ ô քառասունք h զքառասունս u զքառասուն RXY մեռելոյն Ucdn մեռելոց b զնասցէ փխ. գիտասցէ

3 adegps կին t զկինս bq ցգլուխն ô կատարեսցի (eg ցուխտն) փխ. ցգլուխ a—mo—v թէ RX յանցանէ Qôegq անցանէ Y յայտնէ փխ. յանցանէ hu զինք Q զինքն կրկնված է p չիք զինքն աւուրբբ բ ապա մատիցէ աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ R աւուրբք Y աւուրբ kr աւուրք b աւուրբքն hlou բ աւուրբք

4 t բ աւուրբք յառաջ և ապա մատիցէ AIJKLOQPRSTVXZWôûf երկու bdeg գ (g դ kmps ի F բազում) փխ. բ c է ուղղված է բ KLMQRSTXYZôceg և ապա g մատուցանէ r մատանիցէ փխ. մատիցէ Xegq չիք ի begq պատարագ q սուրբք IJY յանկողինք KLMRSTV XZô յանկողինքն ûefghloqu անկողինք c անգողինք b անկողինք այսպիսիւ

5 c զդի d զդիր փխ. զդիս VYôûlu կտաւօք o կտաւաւք Xr կտաւօվք a—gkmpqsv կտաւով Bs այդ ô միօվ r մի ոք փխ. միով

7 û յիշատակ u զյիշատակս G հանգելոցն M զհանգուցելոցն Y հանգուցելոց bh հանգուցելոյն b և կատարելով q կատարելոց cd ի նմին ամի կատարել G ամին Z յամի bq աւուր և ամի (b ասի) փխ. ամի p չիք ամի ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ

8 h բաժին M նորա [տալ ի վանս և] աղքատաց աջ լուսանցքում ուղղանկյուն փակագծերում եղածն ավելացրել են ուրիշներ Ն բաշխել աղքատաց Ubnq բաժանել (d տացեն) փխ. բաշխել ô պատարագ l պատարագն ô չիք արասցեն ôeg օդեաց M յօթեաց n յաւթեաց U յաւթեա

9 Ybhlou չիք ի L ի թռչնոցն u թռչոց M և ըստ bq չիք ըստ Wkmps t հինդ v հինկ bq զե u զգայու ե CDGKLRTXYZ զգայութեանն H զգայութիւնն Uakmps սգայութեան Wq մարդւոյն Y չիք ոչ

10 Fu կարգին (Y կատարին) փխ. կարին

11 Qdq այսահարութիւնն b չիք այսահարութիւն...և մեղաւորաց t բազումք n բազմաց հանդիպի u զմեղաւորաց

ՌՃՀԸ (ՌՃՀ) Մխե. Թէ արդարոց հանդիպի՝ արժան է ծնաւղացն բառնալ զպահսն եւ արգելուլ զնա յամենայն կերակրոց, եւ սակամբ միայն կերակրել՝ մինչեւ ի լնուլ է ժամանակացն։

ՌՃՀԹ (ՌՃՀԱ) Մխզ. Ապա եթէ կուսանաց հանդիպի պատուհասն՝ ոչ կարէ ամուսնանալ, զի ոչ բնակէ լոյս ընդ խաւարի, այլ սուրբ եւ մաքուր աղաւթիւք առ դուրս եկեղեցւոյն խոստովանել զյանցանս իւր է ժամանակս։ Եւ եթէ հալածեսցի անաւրէն թշնամին, հաղորդեսցի աւրինաց եւ զինչ կամեսցի իշխան է՝ թէ՛ ամուսնասցի, թէ՛ կուսան կացցէ, բայց զահ եւ զերկիւղ ի սրտի կալցէ մինչեւ ցմահ։

ՌՃՁ (ՌՃՀԲ) Մխէ. Իսկ եթէ կանամբքի իցեն՝ որոշեսցին ի միմեանց, զի անհնար է հաղորդ լինել դիւաց եւ սեղանոյն Աստուծոյ. մինչեւ է ժամանակ առ

1 kmps ձեռ-երում մխե հոդվածը միացված է նախորդ՝ մխդ հոդվածին և այդ երկուսը տրված է մի հոդվածով, որը և ճիշտ է, որովհետև առանձին հոդվածներ լինելու դեպքում, ինչպես ներկայացված է, մխդ հոդվածը անիմաստ է մնում: Ձեռ-երի մեծ մասի պատկերը ճիշտ ներկայացնելու նպատակով, սույն հրատարակության մեջ այդ երկու հոդվածները տալիս ենք առանձին, ինչպես 43 ձեռագրերում է, այդ թվում և հնագույն, բայց պետք է այդ երկու հոդվածը համարել մի հոդված: Նման բան նկատում ենք նաև սույն կանոնախմբի մծ և մծա, մծե և մծզ հոդվածների հետ, ուր բոլոր ձեռ-երը այդ երկու հոդվածները սխալմամբ տալիս են առանձին առանձին. մինչդեռ դրանք պետք է լինեն մեկ հոդված: ûc *եթէ* R *արդարաց* ôb *արդարոցն* G *հանդի-[պի]ն* բացի abdefghilnpqrsuv-ից մնացած ձեռ-երը *հանդիպին* û *ծնողաց* d *ծնաւղաց* բացի AFGM OPUWacefgklmnoqrtu-ից մնացած ձեռ-երը *ծնողացն* g *բառնալն*

2 u *զպահսL յարգելուլ* IUôdfnru *ամենայն* DHô *զկերակրոց* nu *կերակրոյ* ô *սրեամբ* (1 *սակամբ*) փխ. *սակամբ* X *կերակրելով*

3 Q *մինչև* կրկնված է L չիք *մինչև* q *ի լնուլն* H չիք *ի* Y չիք *ի լնուլ* Wi *եօթն* ackmpsv *և* (f *ժ*) փխ. *է* eg *է ամ ժամանակաց* KRVXûabcf kmpqsv *ժամանակաց* hiloru *ժամանակ* t *ժամանակն* Y *ամն* (d *ամեաց*) փխ. *ժամանակացն*

4 a—gkmpqrstv *թէ* b *դկուսանացն* mq *կուսանացն* Y չիք *կուսանաց* ƀ *զպատուհասն* BCDEFGH *կարեն*

5 ô *բնակի* CDGHdt *լոյսն* B *այդ* L չիք *և, մմաւքուր*

6 U *դուռս* g *դուր* ուրիշներ ուղղել են *դուրս* CDGHYôbcefghilopqru *եկեղեցոյն* Q *յեկեղեցւոյն* d *յեկեղեցոյն* ô *խոստովանեալ* begq *խոստովանելով* Vegl *զանցանս* X *զյանցան* W *եօթն* hu *զ* փխ. *է* eg *է ամ ժամանակս*

7 Y *զի* փխ. *և* ûc *թէ* h *հալածեսցէ* KLQ *թշնամւոյն* STô *թշնամոյն* T-ում ուրիշներ ողղել են *թշնամի* S *յօրինաց* bq *աւրինացն* eg *օրինացն*

8 t *կամիցի* U չիք *է* Uabdefghikmop qrstuv (*է*) *եթէ* l չիք (*է*) *թէ* R *ամուսասցի* q *ամուսնասցիս* Y *և թէ* (*կուսան*) dp *եթէ* (*կուսան*) abefghiklm oqrstuv *եթէ* (bfq *թէ*) *կուսանայցէ* փխ. *թէ կուսան կացցէ* IJOPVWô p *կայցէ* BCDEGH չիք *բայց զահ... մինչև ցմահ* տող 9-րդ C-ում աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ MQRTXY չիք *բայց* M-ում աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ Q-ում տեղը բաց են թողել իսկ T-ում ջնջել են ուրիշներ F *ահ* u *զմահ* փխ. *զահ* irt չիք *զահ*

9 t չիք *և* MSTXZô *երկիւղ* v *զերկիղ* R *երկիւող* Y չիք *ի* b *սիրտն* hiu *մտի* փխ. *սրտի* û չիք *ի սրտի* R չիք *ի սրտի...ցմահ* CFck *կալցի* Y *ունիցի* փխ. *կալցէ* p *ի մահ* ô *ցըմահն իւրոյ*

10 q *կանամպի* o *կանամբ* hlou *իցէ* բացի BCDEFGHôbceghprtu-ից մնացած ձեռ-երը *որոշեսցեն* M *ի միմիեանց* Yo *ի միմիանց*

11 Yô *լինիլ* ƀefgiloqrtu *սեղանոյ* h *զսեղանոյ* M *յաստուծոյ* W *եօթն* Y *զէ* DGH *և* փխ. *է* RXY *ժամանակս*

դրան սուրբ եկեղեցւոյն ընդ ձեռամբ քահանային սուրբ եւ պարկեշտ գնացիւք, գետնատարած անկողնաւք, անճաշակ յամենայն յղփութեանց կերակրոց, սուրբ աղիւ եւ հացիւ հալածել զթշնամին եւ հաճոյ լինել Աստուծոյ եւ դառնալ ի բանակ իւր։

ՌճԶԱ (ՌճՀԴ) ՄԽԸ. Ապա եթէ այլ սաստիւ, զոր ոմանք քաջ ասեն, կամ այլ ըկութեամբ երեւեալ կերպս կերպս, կամ ի տեսլեան գիշերոյ՝ ամենեցուն հալածումն ի ձեռն աղաւթից եւ պահոց է. բայց արժան է քահանային ըստ պատահմանն զգործն ուղղել եւ ըստ իւրաքանչիւր փորձութեանց զպահսն յաւելուլ եւ կարճել։

ՌճԶԲ (ՌճՀԴ) ՄԽԹ. Յաւուրս սուրբ Զատկին իշխանութիւն ունի քահանայն զկապեալսն լուծանել ի պահոց թէ Բ կամ Գ ամաւք հալածումն լեալ է թշնամւոյն. յաւուր կիւրակէի արասցէ լուծումն վտանգելոյն, զի այնու զարհուրի հրապուրիչ բանսարկուն։

ՌճԶԳ (ՌճՀԵ) ՄԾ. Իսկ եթէ քահանայ կամ սարկաւագ կամ ուխտական հանդիպի պիղծ այսոյն, զի ամենայն սուրբք նովաւ փորձեցան եւ գտան

1 Un *դրամբ* adhklmosuv *դրանն* ûbefgq *սրբոյ* CDHVôbchiloqru *եկեղեցոյն* Q *յեկեղեցւոյն* efg *եկեղեցոյ* Y *եկեղեցոյն աստուծոյ ընդ* û *պարգեշտ* eg *պարկեշտս*
2 ISTX *յանկողնօք* IKLQRZ *յանկողնաւք* Mô *յանկօղնօք* hr *անկողնիւք* d *ակնողնաւք* Y *անճաշաք* I ôbefgnq *ամենայն* bn *յղբութեանց* eg *ըղբութեանց*
3 CGirt *կերակրոյ* l *կորակրեաց* ô *թշնամին* Yô *լինիլ*
4 Z *յաստուծոյ* a—mo—v *ի բանակս* R չիք *ի բանակս իւր*
5 û *և* փխ. *ապա* a—mo—v *թէ* û *զի* փխ. *զոր* b *զարմանք* փխ. *զոր ոմանք* l *քաչ* a—fkmqst *քաջակալ* (p *քաչակալ* g *քաջալակ* hu *քաշ*) փխ. *քաջ* a—mo—v չիք *այլ*
6 b *կերպա* (*կամ*) ISôn չիք *կերպս* Y *ի տձ*[*ս*]*լեան* begq *ի* (eg չիք *ի*) *գիշերի տեսլեամբ* (q *տեսլեան*) A OPVW *գիշերւոյ* k *գիշերոյն*
7 Xeg *ի ձեռս* i *պահեաց է* ô չիք *է* (*բայց*) b *բայց արժան է* կրկնված է
8 ûbdefg *պատահման* bq *զգործ* g *գործն* e *զ*[*գ*]*ործն* ô *ուղել* h չիք *և* p *ըստ* գրված աջ լուսանցքում B *և ըստ...կարճել*՝ տող 9 րդ գրված ձախ լուսանցքում B—EGHU *փորձութեանցն*
9 ôû *պահսն* b *զպահս* Y *զպահապանսն* (u *զպաակսն*) փխ. *զպահսն* Qôüo *աւելուլ* û *կամ* փխ. *և* Y *կարծել* փխ. *կարճել*
10 Wûegilopqrt *յաւուր* b *աւուրս* mu *զաւուրս* t *սրբոյ* o *հշ*[*խ*]*անութիւն* ô *ունել* b *ունին* i չիք *ունի* ôûh *քահանայ* b *քահանայքն* L չիք *քահանայն*
11 û *զկապեալն* d *զկապեալս* l *զկերպեալսն* փխ. *զկապեալսն* begq *արձակել* փխ. *լուծանել* Wilot *երկու* H *գ* փխ. *բ* d *բ ամ կամ* Whl ou *երեք* eg *հալածեալ* q *հալածում* t *ի հալածումն* A—HJKLMO PQRSTUXabil *լինեալ* eg չիք *լեալ* ô *էր* փխ. *է* bq չիք *է*
12 CDGHIMPUôûbcdefghlnoru *թշնամոյն* X *թշնամուն* t *ի թշնամւոյ* v *ի թշնամոյն* Y *յաւուրն կիրակէի թշնամոյն* bcdefghiklmoqrsv *յաւուրս* n *աւուր* t *մեծի կիւրակէիս* բացի AUûaflnouv-ից մնացած ձեռ-երը *կիրակէի* IJû *վտանկելոյն* abdegkmpqsv *վտանգելոց* f *վտանկելոցն* W *վասն գելոյն* փխ. *վտանգելոյն*
13 u *զարհուր* G *հրապուրիչք* Sô *հրապուրիչ* q *հրապուր ինչ* փխ. *հրապուրիչ* ôb *բանսարկուին* eg *բանսարկուն չար* r *բանսարկուն սատանայ*
14 cf *թէ* u չիք *եթէ* Ji *քահանայն* ô *սարգաւակ*
15 a *պիղծ* գրված ձախ լուսանցքում e g *այսուն* (g *այսու*) *պղծոյն* KO Wôbhiloqu *այսուն* UVn *այսւոյն* bq *սուրբքն* ô *նօվաւ* b *այսու* փխ. *նովաւ* ô *փորձան*

որպէս ոսկի ընտիր, զի եւ ընդ Կենարարին մերոյ մարտեաւ եւ եղեւ կոխան ոտից նորա ի ձեռն քառասնաւրեայ պահոցն, զոր արար եւ խրատէ։

ՌՃՁԴ (ՌՃՀԶ) ՄԾԱ. Արդ՝ անհնար է կալ յաշտիճանի քահանայութեան որում հանդիպի. թէ կանամբի իցէ՝ երթիցէ ի սուրբ եկեղեցին եւ ընդ ապաշխարողսն անկեալ ղաւղեալ անբարբառ ձայնիւ ի ծածուկ սրտին զսուրբ եւ զմաքուր աղաւթսն առ ծածկագէտն Աստուած սփռեսցէ եւ գետնատարած անկողնաւք եւ սուրբ աղուհացիւ զհպարտացեալ բանսարկուն հերքեսցէ, որպէս Յոբն երանելի. է ժամանակաւ փրկեալ ի թշնամւոյն առցէ զաւծումն պաշտաման ի տանն իւրում։

ՌՃՁԵ (ՌՃՀէ) ՄԾԲ. Իսկ եթէ ոք լլկանաւք մաքառի ընդ քահանայս եւ ընդ ուխտականս, քառասնաւրեայ պահաւք եւ աղաւթիւք՝ խոստովանել ղյան-

1 eghnpu *զոսկի* eg *ընդիր* Y չիք *և* (*ընդ*) R *կեն[ար]արին*

2 ô *և ձեռ* Y *խ-օրեայ* d *քառասնոր-եայ* u *քառասուն օրեայ* hlou չիք *պահոցն* eg չիք *զոր արար և խրա-տէ* Y *պահոց զխրատն մեզ* փխ. *պահոցն զոր արար և խրատէ* M *խրատէ մեզ*

3 Y *մարդ* (ô *այլ*) փխ. *արդ* EFKLO RXYZWbcdegmpqs *յաստիճանի* h ilot *յաստիճան* IJ *աշտիճանի* Môû *աստիճանի* r *աստիճան* u *աստ-[իճ]ան* eg *քահանայութիւն* hu չիք *քահանայութեան* l *յորում* f չիք *որում* ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ BCDEFGH *այնմ որում*

4 o *կանամբ* bcefgilopqrt *երթալ* adh kmsuv *երթեալ* Y չիք *ի* ô չիք *ի սուրբ* Qôd *յեկեղեցին* û *եկեղեցի* ôûefq *ապաշխարողս* BCDHakms *ապաշխարաւղսն* EFG *ապաշխա-րօղսն* Y *ապաշխարօղս*

5 Uin *կեալ* փխ. *անկեալ* ô *անկեակ* û *զողեալ* i *զօղեալ* lo *ղաղեալ* ûd *անբառբառ* b *անդար* փխ. *անբար-բառ* û *և ի ծածուկ* ôcd *սուրբ* eg *զսուրբսն*

6 OWd *մաքուր* Y *ծածկագէտսն* v չիք *աստուած* befgq *սփռիցէ* AF *փռեսցէ* փխ. *սփռեսցէ* H *սփռեսցէ* առաջին ս-ն ջնջված է b *զգետնայ-տարած*

7 IXYû *յանկողնօք* J *յանկողնոք* M *անկօղնօք* R *յանկողնաւք* c *աղաւ-թիւք* փխ. *անկողնաւք* ô *անկող-նօք և սուրբ անկողնօք և սուրբ* KLQR *[ա]ղուհացիւ* V *աղու և հա-ցիւ* b *աղաւթիւք և հացիւ* փխ. *աղուհացիւ* L *զհպարտեալ* Plo *զպարտացեալ* P-ում ուրիշներ ուղ-ղել են *զհպարտացեալ* ms *և զհ-պարտացեալ* u *զհըպպրտացեալ*

8 U չիք *հերքեսցէ* n *հերքեսցէ* ձախ լուսանցքում CDEGfiklmors *յովբն* I *զյոբն* M *որն* W *յօբն* ôbeg *յոբ* Z *յակոբն* փխ. *յոբն* q չիք *յոբն* RST UXZôbcdeginqv *երանելին* d *ժա-մանակս* W *եօթն* Gabdefghklmopq rsuv *փրկել* c *փրկիլ* n սկզբնապես *կրկնեալ* ձախ լուսանցքում համա-նաբար գրիչն ուղղել է *փրկեալ* CDG HIJMPQRUVXYWôa—ilnoqrtu *ի թշնամոյն*

9 rt *ածցէ* փխ. *առցէ* DHYakmoprsu v *պաշտամանն* efghi *պաշտմանն* bq *պաշտպան* փխ. *պաշտաման* FGIJKPUVXWabdefghilopqrtu *ի* (JUû չիք *ի*) *տան* (U *տանն*) Y չիք *ի, տան աստուծոյ և իւրում* û *իւրոյ*

10 Yc *թէ* բացի acdkmpsv-ից մնացած ձեռ-երը *ոչ* փխ. *ոք* K *լըլկանաւք ոչ* փխ. *ոք լլկանաւք* U չիք *մա-քառի* p *քահանայ*

11 d *ուխտական* Y *խ-օրեայ* q *խ-աւ-րեա* b *խ-ն աւրեայ* u *քառասուն աւրեայ* U *պահոց* q *պահիւք* X *աղօթուք* ô *խոստովանեալ* Mel *ղանցանս* b *զյանցանցս* u *ղյան-ցանսն*

ցանս իւր եւ զլկանս բռնութեան թշնամւոյն հալածել եւ հրամանաւ հայրապետին իւրոյ՝ ահիւ եւ երկիւղիւ կալցէ զկարգն։

ՌՃՁԶ (ՌՃՀԸ) ՄԾԳ. Իսկ եթէ մերձեսցի ոք յայլ եւ այլ զբաղմունս կամ ի գիրս դիւաց կամ ի ցոյցս լուսնի եւ աստեղաց՝ եղիցի նզովեալ եւ անլոյծ կապանաւք անկցի յանշէջ հուրն յաւիտենից, զոր պատրաստեալ է սատանայի եւ հրեշտակաց նորա։

ՌՃՁԷ (ՌՃՀԹ) ՄԾԴ. Որք ընթանան առ նոսա եւ որք զաղանդսն առնեն եւ մոլորեցուցանեն զմարդիկ ի բանէն Քրիստոսի՝ որպէս զաւձն հողակեր նզովեալ լիցին։

ՌՃՁԸ (ՌՃՁ) ՄԾԵ. Այսահարութիւն ոչ բնութեամբ հանդիպի մարդկան, այլ բազում ի դէմս դէմս։

ՌՃՁԹ (ՌՃՁԱ) ՄԾԶ. Ոմանք ի սիրոյն Քրիստոսի խրատին եւ այս բնութեամբ ընթանան յեկեղեցին ի պահս եւ յաղաւթս եւ յուսումն եւ յայլ առաքինութիւնս եւ կարճ ի կարճոյ հանդիպին մեծի մխիթարութեան։

1 rt չիք իւր hu չիք և զլկանս Y բռնութեանն befglqu բռնութեամբ CDFGHIJMPVXYôa—ilnoru թշնամոյն eg հայրապետիւ բացի bn qt-ից մնածաց ձեռ-երը հայրապետի բացի t-ից մնացած ձեռ-երը չունեն հալածել և հրամանաւ

2 G երկիղիւ c երկեղիւ H երկիւղիւ և զօրութեամբ կալցէ Z ահիւ և զօրութեամբ և երկիւղիւ ô զկարգ իւր b զկարգն սաղմոսիւք

3 c թէ t ոք ի յայլ IJôûdisv (ոք) այլ բացի CDHKMQSTXYZôbegt-ից մնացած ձեռ-երը չունեն և GH STbm (և) յայլ nu չիք այլ u զբաղումս փխ. զբաղմունս P կամս փխ. կամ PY չիք ի

4 ô կիրս փխ. գիրս Y զգիրս P չիք գիրս befgq կախարդաց փխ. դիւաց Y և ի ցոյց u չիք ի U ի յոյս (eg ի յոնցս) փխ. ի ցոյցս n և աստեղաց կամ յուռթանս և յուլունս առ ի պահպանութիւն անձանց եղիցի M եղեցի b եղիցին hi lortu չիք և (անլոյծ) EMXcdqu անլուծ t անլույծ

5 t և անկցի ի հուրն անշէջ IJKLMQ RSTXYôûdehilpqru անշէջ Z անշէջն Y չիք զոր պատրաստեալ... հրեշտակաց նորա՝ տող 6-րդ

6 ABCFGaiqsuv հրշտակաց ô չիք նորա

7 hu որ p որ ոք փխ. որք (ընթանան) HM ընդանան ô ընդ փխ. առ Uhlou որ փխ. որք (զաղանդսն) cd չիք որք ût զաղանդս acde fghiklmopqsuv զաղանդն b զադանդ r զառանդ

8 Ycn զմարդիկք beglq զմարդիք lor քրիստոսէ d քրիստոսի աստուծոյ eg աստուծոյ փխ. քրիստոսի beg զօձ q զաւձ BDEGH զանձն փխ. զաւձն E-ում փորձել են ուղղել և ստացվել է զօձն փխ. զաւձն C զաձն ուրիշներ ուղղել են զաւձն b հողակերն g հողակերի q հողկեր p հողագործ փխ հողակեր

9 W նզովեսցին o նզովէ IJXfn լիցի ôûdkmprsv եղիցի ct եղիցին hl է փխ. լիցին bg չիք լիցին

10 Այս հոդվածը որպես առանձին հոդված անիմաստ է. բէև վրիպակով համենայն դեպս բոլոր ձեռ-երը այդպես են տալիս, այնինչ այս հոդվածը պետք է լինի հաջորդ՝ մծզ հոդվածի սկզբի մասը: Սակայն միևնույն նկատառումով (տես վերևում, էջ 168) մծե և մծզ հոդվածները հրատարակեցինք առանձին, ինչպես բոլոր ձեռ-երում է դրված: t ոչ մի b բնութեան q բնութիւն ABs այդ

11 Fôcg չիք ի r ի դէմս ի դէմս IJûb չիք դէմս

12 s ովմանք b ի սիրուն begq խրատէն sp յայս K բնութեամբ կրկնված է

13 M ընդանա բացի hlou-ից մնացած ձեռ-երը ընթանայ IJLMRSTVXYZ ûq եկեղեցին ô եկեղրցի k յեկեղեցի ôd և ի աղօթս (d յաղաւթս) G r ուսումն c յուսումնս IJKLMQR STXYôûbenqru այլ Z այլք KLM QRSTXZ առաքինութիւնք hilortu առաքինութիւնսն Y առաքինութեամբ n յառաքինութիւնս

14 egq ի փխ. և Y և այլ կարճ b չիք և կարճ e ի կարճ ի կարճոյ hilor հանդիպի u չիք հանդիպին մեծի մխիթարութեան Ubhn մեծ JKLR TXY մխիթարութեանն 1 մխիթարութիւն

ՌՃՂ (ՌՃՁԲ) ՄԾԷ. Իսկ ոմանք հանդիպին վասն մեղաց եւ դառնան ի խոստովանութիւն եւ մեկնեն զիւրեանց գաղտնիս եւ հանդիպին լուսոյն։

ՌՃՂԱ (ՌՃՁԳ) ՄԾԸ. Իսկ ոմանք անկեալք յաղաւթից եւ ծնկեալք ի պահոց, իբրեւ զշունս լիրբս անփոյթ լինին յամենայնի ուսումնատեացք, ոչ ի դիւին արատուէն, այլ յիւր չար եւ ի վատ բարուցն, մինչեւ ի վախճան անքակ լինին ի դիւէն։

ՌՃՂԲ (ՌՃՁԴ) ՄԾԹ. Իսկ ոմանք հանդիպին վասն իւրեանց անզեղջ սրտին որ զաշխարհի զփառս անվախճան համարին, աղաւթից եւ պահոց անփոյթ լինին, ընթանան առ գրարարս եւ առ պէսպէս աղանդս եւ զիւրեանց ոգին պղծեն եւ դատին ի հուր գեհենին ընդ սատանայի։

ՌՃՂԳ (ՌՃՁԵ) ՄԿ. Իսկ ոմանք ընթանան յափափայս եւ ընդ հուր եւ ընդ ջուր

1 bq մեկ հոդվածը դրված է մեր հոդվածի տեղը, իսկ վերջինս կցված է մեկ հոդվածին որպես շարունակություն, այլ խոսքով այդ երկու հոդվածները միացված են u չիք իսկ ոմանք այս հոդվածը միացված է նախորդին s ովմանք c ի փխ. վասն Gd չիք վասն QX ի խոստովանութիւնն M ի խոստովանութիւն իւրեանց վերջին բառն ավելացրել են ուրիշներ

2 H չիք և (մեկնեն) ô մեկն[են] û իւրեանց b գաղտիւն q գաղտնիւն Gd լոյսոյն ô լուսնոյն RXY ի լուսոյն

3 kms ովմանք û անկեալ eg յանկեալք HIKLRZ աղաւթից IMQSX Yôûeg աղօթից acdkmsv ի յաղաւթից p ի յաղօթից h յաղօթիցն lo u յաղաւթիցն KQSX ծնկելք ô ծնկոցք i ծնգեալք U ծնսեալք (bl ծնեալք) փխ. ծնկեալք

4 d որպէս փխ. իբրև RX չիք իբրև û abdfkmpqsv շունս irt անփոյթս hi lortu լինել ôû ամենայնի R յամի առանց պատվի G յուսումնատեաց R ուսումնատեացնք hl յուսումնատեացք hlortu չիք ի (դիւին)

5 MQRTXYZôde ի դիւէն û ի դիւի արատուեն acdfiklmops արատուէ Y արատաւորէն (rt արատաւորէ Ze արտասուէն bgq արտասուէ h u արատութենէ v պատուէ) փխ. արատուէն Ds այդ IMTYôbefghilo prtu իւր û իւրեանց acdkmpsv չիք յիւր hu վատ և չար GY չիք և GMQRSTXYZôûa—mo—v չիք ի (վատ) û վատթար (b շատ) փխ. վատ û բարուց d բարոյցն G վարուցն փխ. բարուցն IJMQSTbdeg imnru ի վաղճան loq ի վաղջան G ի վաղխճան E չիք ի, ցվախճան

6 CFMORabfhiklmoprstuv լինի b չիք ի

7 b չիք վասն իւրեանց u խնդրոյ փխ. իւրեանց u անզղջ Y սրտի û որք kmp այլ (s այդ) փխ. որ

8 Y զաշխարհս Yûeg փառս t զփառսն IJMQSTdegilmnru անվաղճան oq անվաղջան b անվաղճան պաշտե համարին Y համարեն t յաղօթից և ի պահոց KLMQRSTXYZô չիք և պահոց

9 BDGH լինի G ընթանա M ընդանան Q որ ընթանան G չիք առ (գրարարս) b գրարս i գիր արարս K չիք և (առ) KTW չիք առ T-ում այս յուսանցքում ôegrt չիք և (զիւրեանց) ô իւրեանց զիւրեան հոգին BCDEGHabdefghiklmopqrstuv հոգին Y հոգիս

10 r պղծին û անկանին փխ. դատին ô ի հուրն abefgkmpqsv ընդ (v չիք ընդ) սատանայի (efgq սատանաիւ) ի հուր գեհենին (v չիք գեհենին) Y գեհենի ô և ընդ cd չիք ընդ սատանայի

11 b մկ հոդվածը դրված է մկա հոդվածի տեղը և հակառակը S յոմանք s ովմանք c ի յանփափայս G փափայս (b ծովի յափս t առ խարեփայս) փխ. յափափայս q հուրն c չիք ընդ (ջուր) bq ջուրն

եւ քարամբք դատեն զամենեսեան վասն դիւին լրբութեան, եւ վասն անփութութեան իւրեանց պահոց եւ աղաւթից ի տանջանս վախճանին։

ՌԺԳԴ (ՌԺՁՋ) ՄԿԱ. Իսկ ոմանց՝ ի կանանց կերպարանս երեւին եւ կանանց՝ յարանց կերպս. եւ զոմանս քաջակալս անուանեն եւ խստագոյն քան զամենեսեան առ այսահարսն ընթանան, զորոց գիտական կոչեն եւ այլ դիմաւք առ ժամանակ մի անգիտութիւն լինի, խոտորին ի պահոց եւ յաղաւթից, եւ ապա յետոյ խստագոյն երեւեալ ըստ բանի Փրկչին՝ «Բնակէ յորդիս եւ յորդւոց որդիս է դիւաւք խստագունիւք քան զինքն»։

ՌԺԳԵ (ՌԺՁէ) ՄԿԲ. Իսկ ոմանք յարակայ մոլին, զոր լուսնահարն կոչեն, եւ զաստուածային մարտն վասն մեղաց եւ վասն առաքինութեան՝ լուսնին տան, թէ ի ծնունդս թէ ի հինն գայ դեւն եւ ընթանայ ի պէսպէս իրս, եւ ոչ ընթանայ յեկեղեցին Աստուծոյ աղաւթիւք եւ պահաւք խնդրել իւրեանց

1 M քարամբք b քարեամբն f քարամբ q քարեամբ Yu դատին G զամենեքեան ôi լրբութեամբ bq լրբութեամբն Y լլկութեանն փխ. լրբութեան Y անփոյթութեանն cefg ir անփութութեան

2 a—gkmpqsv չիք իւրեանց bq պահոցն, աղաւթիցն eg չիք ի hlou ի տանջան IJMQSTbdegiuq վաղճանին lmou վաղջանին r վախջանին

3 OYWa—gikmopqrsuv ոմանք a—g kmpqsv ի կերպարանս (p չիք ի) կանանց (b կանան[ց] f կանաց) t կանայք

4 t ի կերպս արանց eg և արանց b արեանց փխ. յարանց բացի BCD EGHacdfhiklmoprsuv-ից մնացած ձեռ-երը արանց MQRSTZôû զոմանց d քաչակալս eg քաջակա[լ]ս ô խստագոյնս

5 G զամենայն Gr չիք առ egprt այսահարս hklmo այսահարն bq զոր ոչ փխ. զորոց B—Hûhv գիտնական d գիտական (irt գիտակ են) փխ. գիտական hu չիք և eg այլք

6 G ժամանակի, չիք մի bq անգիտութեամբ լինին k անգիտութեան

7 IKLRZbloqs աղաւթից JMQSTXYô ûegipr աղօթից ô չիք ապա KLM QRSTXYZ յետոյ ապա ôû ետոյ OWbhiloru բանին ô բնակին b բնակեսցէ c բնակ

8 IJYô որդիս RS որդոց (Q որդւոց hu յորդիս lo յոգիս rt հոգիս) փխ. յորդիս û չիք յորդիս և յորդւոց որդիս CDGHYcdefglmq յորդոց IJ KMTZû որդոց LXn որդւոց rt յորդոյ (o որդւոյ u որդոյ) փխ. յորդւոց Wh չիք և յորդւոց որդիս Zef glnortu յորդիս bq չիք որդիս Wû եօթն Y եօթ ackps եթն m եաւթն H ե փխ. է OW դիմօք (l դիմաւթ n դիւաւք) փխ. դիւաւք G խստագոյնիւք begqt խստագոյն dov խստագոյնիւք c խ[ս]տագունիւք f խստագունգք

9 S յոմանց բացի ûa—v-ից մնացած ձեռ-երը ոմանք û որոց փխ. զոր Yûnt լուսնահար eg լուսահարն b լուսայ հայր q լուսահար BCDEGH OYWbqt կոչին r կոչել

10 û զաստուածամարտ J մարտ sô մարդն փխ. մարտն RXt մեղացն ô վասն աշխարհի առաքինութեան Y ps առաքինութեանն bq առաքինի eg առագին Mbhloru լուսին

11 acd—hk—prstuv եթէ (ի ծնունդս) bq և եթէ (ի ծնունդս) a—hkmpq rsuv եթէ (ի հինն) Yt և թէ lo և եթէ Ld ի հին n ի հնումն փխ. ի հինն Y ի հնգա փխ. ի հինն գայ û ի հինս, տեն Y չիք (դեն) և d ի պէսս փխ. ի պէսպէս ûhu չիք իրս

12 hilort ընթանայցէ ô ընթանան u ընթանացցէ Wbeg յեկեղեցի ôûp եկեղեցին k ի յեկեղեցին Ml յաստուծոյ p պահօք և աղաօթիւք hu չիք և պահաւք Y պահով բացի G HIJQXWôûbcdiloqrt-ից մնացած ձեռ-երը պահովք K խնդրուածովք խնդրել hilortu խնդրել ի նոցանէ իւրեանց (r իւրեան) Rô զիւրեան Y զիւրն Lû չիք իւրեանց

բժշկութիւն, այլ ընչիւք եւ պատարագաւք ընթանան առ այսահարսն եւ լուսնովն բժշկութիւն խնդրեն ի նորոգսն ի նոր եւ ի հին լուսնին եւ զարդար եւ զսուրբ լոյս լուսնին խառնեն ընդ իւրեանս որ անլոյծ կապանաւք կան առաջի Քրիստոսի։

***ՌԾՂՁ (ՌԾՋՁ) ՄԿԳ.** Իսկ զոմանս գաղտ ըլկէ ի գիշերի, զոր ոմանք հոգեգէշ կոչեն, սաեն եւ խստագոյն քան զամենայն անաղաւթս եւ անպահս առնէ եւ զոգին մատնէ ի գեհենն։*

***ՌԾՂԷ (ՌԾՋԹ) ՄԿԴ.** Իսկ որք ի քուն ընդոստնուն եւ լան եւ կամ ծիծաղին եւ իբրեւ զշուն մռնչեն եւ ընդ վայր խաւսին եւ թմբրին եւ անկանին ի զարհուրումն, եւ յորժամ այսն թողու զարթնուն եւ ցնծալով երազս խաւսին։*

***ՌԾՂԸ (ՌԾՂ) ՄԿԵ.** Իսկ այսահարութիւն է՝ արիւնհեղութիւն եւ սուտ երդումն եւ զուր վկայել եւ արուագիտութիւն եւ անասնազանցութիւն եւ ագահու-*

1 B *այդ* d *պատար[ագ]աւք* b *պատրանաւք* (t *պարգեօք*) փխ. *պատարագաւք* an *այսահարն* c *քահանայսն* (d *քահանայս*) փխ. *այսահարսն*

2 KLMQRSTXYZ *լուսնովսն* ô *լուսնօվսն* ûq *լուսնով* b *լուսով* chpsu *լուսովն* ûbq *ի նորոգս* ô *ի նորոգսն* Wacdefgklmprstv *և ի նոր* û չիք *ի նոր, ի հինս* MY *լուսին* û *լուսնի* bq չիք *լուսնին* LMRSXYZ ô *զարդարեալ* a—mo—v չիք *և զարդար...լոյս լուսնին*՝ տող 3-րդ

3 KLMQRSXYZô չիք *և, սուրբ* E *լոյսն* GM *լոու* Y *լույս* K չիք *լոյս* CD GHM *լուսին* c-ում ուրիշներ ուղղել են *լուսնին* Y *լուսնի* KLMQR STYZô *խառն* p *[իւր]եանս* ! չիք *որ* Mdlq *անլուծ*

4 b չիք *կան*

5 d *ոմանք* hilotu *ըլկէն* begqi չիք *զոր* s *ոմանք* t *զոմանք* begq *զոմանս* փխ. *ոմանք* g *հոգեգէշ կոչեն...եզիցին իբրև գհեթանոսս*՝ էջ 180 տող 12-րդ ընկած է

6 ô *գոչեն* Y *և սաեն,* չիք *և* u չիք *սաեն* p *սաեն զամենայն խստագոյն անաղօթս* acdkmsv չիք *քան* DHb q *աղաւթս* (G *աղօթս*) փխ. *անաղաւթս* C *աղօթս* ուրիշներ ուղղել են *անաղօթս*

7 GVXûbenq *զհոգին* r *մատնէ* փխ. *մատնէ* Y *ի գեհենի* cqrt *ի գեհեանն* hu *ի գեհենին* Mb *ի գեհեն* (b *ի գեհեան*) հրոյն բացի BCDE GHaefiklmopsv-ից մնացած ձեռերը *ի գեհեն*

8 beiq *որ* û *ոմանք* փխ. *որք* chlotu *ի քունն* b *լիզիոսն ունի* (e *լիզ յոստնուն* q *լիզ ոստնուն* rt *ընդ ունուն*) փխ. *ընդոստնուն* U *ընդոստնունեան* փխ. *ընդոստնուն և լան* bq չիք *և (լան)* q *լալ* ôûe չիք *և (կամ)* KYb չիք *կամ* IJWû *ծիծաղեն* ehlou չիք *և (իբրև)*

9 MSô *մռնչեն* b *մռընչէին* ôbq չիք *և (թմբրին)* OVYWôbepqu *թմբին* r *թըմպրին* t *թը[մ]պրին* B *թմբրին* (n *բմբրին*) փխ. *թմբրին* kmp s չիք *ի*

10 ô *որժամ յայսն* b *ասնն* փխ. *այսն* Lbeq *թողուն* G *զարթու* b *զարթունն* e *ցնծանալով* R *ցնծողով* b *ծիծաղելով* փխ. *ցնծալով* OWa-fpqv *երազ* t *գերազս* ô *խօսի*

11 Y *այսահարութիւնն* q *անսահարութիւն* KRTYZb *արիւնհեղութիւնն* I *արիւն հեղուն* û չիք *և* Y *վկայութիւն* փխ. *երդումն*

12 A *և զուր վկայել և արուագիտութիւն* հատվածը հավանաբար գրչի կողմից ավելացված է ձախ լուսանցքում. այդ նույն հատվածը IJKLM OPQRSTVXYZWôû ձեռ-երում սխալմամբ դրված է 11-րդ տողի *այսահարութիւն է արիւնհեղութիւն* բառերի միջև այսպես I ձեռ-ի օրինակով՝ *Իսկ այսահարութիւն է զուր վկայել և արուագիտութիւն արիւն հեղուն և սուտ երդումն և անասնազանցութիւն* I—TVX—ô-û չիք *և (զուր)* beq *վկայելն* Yû չիք *(վկայել) և* A *արուագիտութիւն* bq *արուագիտութիւնն* Gû չիք *և (անասնազանցութիւն)* bq *անասնազանցութիւնն* ûk չիք *և (ագահութիւն)* q *ագահութիւնն* u *ահագութիւն* փխ. *ագահութիւն* k չիք *ագահութիւն*

թիւն եւ արծաթսիրութիւն եւ արբեցութիւն. որ թէ այնմ հանդիպին, այսահար կոչիլ լաւ է քան զայնպիսի ախտից։

ՌԾՂԹ (ՌԾՂԱ) ՄԿԶ. Իսկ քահանային այսպէս արժան է կարգել զայսահարսն. յորժամ հանդիպի այսն պիղծ, տանել ի դուռն եկեղեցւոյն եւ քառասնեակս առնել, է անգամ աղօթս առնել հանդերձ սուրբ Աւետարանաւն, հայել եւ տեսանել զլրբութիւն դեւին, յաւելուլ եւ կարճել զկարգն եւ զպահսն ըստ ողորմութեանն Աստուծոյ. ի պահս եւ յաղօթս կացցէ, զի այն է հաճոյ Աստուծոյ։

ՌՄ (ՌԾՂԲ) ՄԿԷ. Որք ի բազում ծովացեալ մեղացն խորս ընկղմեցան ոչ կարելով հասանել ի նաւահանգիստն խաղաղութեան ի ձեռն ազգի ազգի առաքինութեան եւ ապաշխարութեան, յետոյ երկիւղիւ մահու ըմբռնեալ եւ ի կենդանութեանն ի կենդանի պատարագն եւս ապաւինեցան հասանելով ճշմարիտ թողութեան՝ արժանի է, բայց կատարեսցէ զնա ճշմարիտ

1 k չիք *և արծաթսիրութիւն* Wr *արծաթասիրութիւն* q *արծաթասիրութիւնն* b *արծաթսիրութիւնն* u *արծ[աթսիր]ութիւն* bq *արբեցութիւնն* û *որք* bh *յայնմ* û *այսց* փխ. *այնմ*

2 H *այսահարու* KLMQRSTXYZû *կոչել* ô *կոչեն* b *կոչին* q *կոչիլն* Y *զայնպիսիս* acehklmopsuv *զայսպիսի* b *այսպիսի* f *յայսպիսի* qt *այնպիսի* d *զայնպիսին* g *պիսի* ուրիշներ ուղղել են *զայնպիսի* KLMQRSTXZ *յախտից* cd *ազտից* Y չիք *ախտից* û *ախտից ենթակայ*

3 KLMQRSTXZ *քահանայն* û *քահանայ* n *քահանայի* Un *արժան է այսպէս* p *պարտ է և արժան* փխ. *արժան է* G չիք *արժան է* ô *զարկել* u *կարգ* G չիք *զայսահարսն*

4 Gr *հանդիպին* u *հանդիպ* OYWûa—fhmo—v *այս* abdefkmpqsv *տանիլ* ô չիք *տանել* d *ի դռան* CDGHMVYacdfhilopru *եկեղեցոյն* YQSq *յեկեղեցւոյն* I *յեկեղեցոյն* ô *եկեղեցոյ* be *եկեղեցուն* X *քառասնօրեակս* irst *քառասնեակն* Ն *քառասնակս*

5 CDGH *և է* W *եօթն* V *ե* փխ. *է* b dq չիք *է անգամ աղօթս առնել* n *յաղօթս* t *յաղօթս* X *հանդերձս* Jûp չիք *սուրբ* ûbq *աւետարանաւ* d *աւետարանեաւն է անգամ հայել*

6 i *զլկութիւն* փխ. *զլրբութիւն* û *աւելուլ* a—fhklmoqrstuv *հայել* փխ. *յաւելուլ* p չիք *յաւելուլ* d *կարգել (օ կարժել)* փխ. *կարճել* ô *զգարկն* b *զկարգս* c *զպահսն և զկարգն*

7 r *և ըստ պահսն ըստ* FGIMQSUVXôûhu *ողորմութեան* GM *յաստուծոյ* h չիք *ի* MQ *ի պահք* Gb *աղօթս* Ud *և ի յաղօթս* (d *յաղօթս*) IJMSôepu *աղօթս* ô *կացէ կայցէ*

8 ôd *հաճոյն* R չիք *հաճոյ աստուծոյ* M *յաստուծոյ*

9 h *որ* o *ի պազում* O *ծօվացեալ* BCDEFGHVûhlou *մեղաց* de *ի խորս* c *ընգզմեցան* G *ընդ[զ]մեցան* hou *որ* փխ. *ոչ* ô *կամելով* փխ. *կարելով* bfq *կարացեալ* e *կարացին*

10 d *հասանէ* it *հասանիլ* ûu *ի նաւահանգիստ* Y *խաղաղութեանն* hlou չիք *ազգի*

11 Yk *առաքինութեանն* DH *առաքինութիւն* ô *առաքինութեամբ* J *ապաշխարութեանն* ô *ապաշխարութեամբ* BCDEGH *աստուածպաշտութեան* փխ. *ապաշխարութեան* Y *և յետոյ* d *երկիւղ* lo *յերկիւղիւ* v *երկիղիւ* ô *մահուան*

12 OWbq չիք *և (ի)* def *ի կենդանութիւն* ackmpsv *ի կենդանութիւնն* CFGIMQSXWôûbnqu *ի կենդանութեան* G չիք *ի (կենդանի)* P չիք *ի կենդանի պատարագն... ճշմարիտ թողութեան* ուրիշներ ավելացրել են այջ լուսանցքում r *սուրբ պատարագն* û *պատարագ* b *եւն* ôhi lortu չիք *եւ* t *ապաւինեցաւ* KLMQRSTXYZôt *հասանել* û չիք *հասանելով*

13 Yt *թողութեանն* IJYû *արժան է* u *կատարեսցեն* ô չիք *զնա ճշմարիտ*

Հաւատով եւ սիրով եւ ճշմարիտ յուսով, զի եւ պատարագ ոչ միայն վասն մեռելոց մատուցաւ առաջի Հաւր ի քաւութիւն, այլ եւ վասն կենդանեաց իսկ, եւ ոչ արդարոց միայն յատուկ, այլ եւ վասն մեղաւորաց. թուի թէ եւ սոցա իսկ յաղագս այժմ իսկ եւ վասն կենդանեաց եւ վասն մեռելոց հաւաստապէս բաշխի ի հաշտութիւն եւ ի թողութիւն մեղաց։ Եւ յայտ յիշատակացն է եւ զի հաւաստապէս յիշատակին կենդանիք եւ մեռեալք, բայց մատուցողքն զգոյշ կացցեն յիշատակացն քառասնիցն՝ ի շաւթիցն եւ ի պատարագացն եւ յաւրինաց անտի չճաշակիցէ, նմանապէս եւ յայլ մեռելոց պատարագաց· իսկ ի տէրունական պատարագացն եւ ի Տեառն աւրն ի մատաղն հաղորդեսցի եւ զայլ միս ամենեւին մի՛ ճաշակեսցէ, ի տարւոջն միանգամ հաղորդեսցի ի հոգեւոր սեղանոյն

1 ô *հաւատով և սիրով* û չիք *և (սիրով)* ûhrt չիք *ճշմարիտ* lou *սիրով և յուսով* փխ. *յուսով* bq *յոյով* փխ. *յուսով* t *քանզի* փխ. *զի և* b eg չիք *(զի) և* bdq *պատարագն*

2 er չիք *վասն* Wbirt *մեռելոյ* e *մեռելոց միայն մատուցաւ* n չիք *առաջի* t *հօր աստուծոյ ի քաւութիւն* bq *ի քաւութեան* BDs *այդ* bq չիք *այլ և վասն...միայն յատուկ*՝ տող 3-րդ

3 e *իս[կ], և (ոչ)* կրկնված է BCD EFGHY *և ոչ միայն* (Y չիք *միայն) վասն արդարոց յատուկ* p չիք *միայն* S *ատուկ* Y չիք *յատուկ*

4 KL *թըւի* ôb *թւի* h *թվի* b չիք *և (սոցա)* Mô *աղագս* d *յաղակս* c *յաղագս որոյ այժմ* bq *և այժմն* ô չիք *իսկ* Un *է* փխ. *(իսկ) և* a—fk mpqsv *վասն մեռելոց և վասն կենդանեաց* Yôr չիք *վասն (մեռելոց)*

5 ôd *հաստատապէս* (t *հաւաստրապէս*) փխ. *հաւաստապէս* hlou *բաշխել* a—fkmpqv *խաչի* փխ. *բաշխի* ô *ի հաշտութիւն հօր*

6 ô *այտ* W *յայս* փխ. *յայտ* d *յայտ է* BCDEFHacdpstv *ի յիշատակացն է* e *յիշատակին* փխ. *յիշատակացն* bq չիք *յիշատակացն է և զի հաւաստապէս* F չիք *է* û չիք *և (զի)* i *զի և* ûadps *հաւաստրապէս* փխ. *հաւաստապէս* d *յիշատ[ակ]ին* W *կենդանիք* կրկնված է RXYbq *կենդանիքն*

7 RXYbq *մեղեալքն* R չիք *բայց* G *բայց մատուցաւղքն* աչ լուսանցքում BDEadklmov *մատուցաւղքն* s *մատուցանաւղքն* CFHMYôpr *մատուցօղքն* Z *մատուցողք* ILMQ Yôûbcdefloq *զգուշ* u *զգոշ* b *կացեն* ûhu *յիշատակաց* c *ի յիշատակացն* ûn *քառասնից* q *խ-ից* p չիք *քառասնիցն*

8 ô *և ի (շաւթիցն)* B *ի շաւթիցն* պայմանական նշանով *ի-ն* ճանված է Y *ի շօթից* W *ի շոթիցն* û *ի շաւթից* H *ի չաւթիցն* Qbq *ի շաբաթիցն* (e *և աղօթիցն*) փխ. *ի շաւթիցն* ôefq չիք *և (ի)* û *ի պատարագայ* hu *ի պատարագն* q *ի պատարագիցն* B *ի պատարագացն* պայմանական նշանով *ի-ն* ճանված է Y չիք *և (յաւրինաց)* Iû *օրինաց* kp *օրինացն* Is *աւրինաց* m *աւրինացն* Ldnoq *յաւրինացն* Urtuv *յօրինացն* hi *յանաւրինացն* bc *և ի յաւրինացն* befq *անդի* (f *անդ*) *մի ինչ* (e *մինչև*) *ճաշակեսցէ* (f *ճաշակիցէ*) Y *ճաշակիցէ* û *չճաշակիցեն*

9 IJKLMQRTXZbhilnoqrtu *այլ* ûp *այլոց* Sô չիք *յայլ* hilortu *մեռելոյ* km *պատարագայն* b չիք *պատարագաց (իսկ)* FOWdhilort չիք *ի* u *ի տէրունականնն* ûq *պատարագաց (և)*

10 FH չիք *և (ի)* ô չիք *ի (տեառն)* bq *ի տեառնական* u *ի տէր* M *աւուրն* c *աւուրն* Q *աւր* û *օր* BCEGH *աւրինի* (D *աւրին*) փխ. *աւրն* h չիք *(աւրն) ի* ô *այլ* d *զայլն* t *զայլմէ*, չիք *միս* q *ի ամենայնիւ* b *յամենայնիւ*

11 hlo *ճաշակիցէ* irt *ճաշակեսցի* CDG HYôbcdefhqu *ի* (h չիք *ի*) *տարոջն* û *ի տարւոջ* o *ի տարուոջն* acdth iloqrsuv չիք *ի (տարւոջն)* ô *ի հոգեորս* KLMOSTW *սեղանւոյն*

եւ զԳ Քառասնորդսն՝ զտէրունականն եւ զառաքելականն եւ զմարգարէականն սուրբ պահեսցէ եւ տուրնջեան եւ գիշերոյն աղաւթից զԲ բաժանեալ կանոնն անխափան կատարեսցէ եւ զնոյն մարդասիրութիւն Փրկչին մի՛ մոռասցին եւ զընդունելութիւն առ եկեղեցիս եւ առ քահանայս եւ առ կարաւտեալս մի՛ մոռասցի, զի յոյս ոչ երբեք ամաչեցուցանէ։

ՌՄԱ (ՌՃԼԴ) ՄԿԸ. Որք բանիւ Աստուծոյ աներկեւան երդմամբ դաշն խաղաղութեան հաստատեն վասն առ թշնամիս պատերազմողս՝ առ հաւատացեալս կամ առ հեթանոսս, եւ յետ այսորիկ ուխտադրուժ գտան դաշանցն եւ սպանին զնոսա եւ կամ ետուն ի ձեռս բարբարոսաց կամ յետս կացուցին ի հաւատոյն՝ այս չարիք եւ աղէտք հաւասար են այնոցիկ, որք ուրացան զՔրիստոս. պարտ է նոցա զամենայն ժամանակս ապաշխարել, զի կրկին ընկալցին զսպանողացն զդատաստանս, զի որով բանիւ փրկեցան արարածք, զնոյն բան դեղ մահու նիւթեցին։

1 Yô զ W զերեք a—fhiklmopqrstuv զերիս û երեք այսինք զքառասնորդս W քառասներրորդսն t քառասներորդսն ô զոր տէրունականն hlou զտէրունական û չիք զտէրունականն և û զառաքելականս du զառաքելական bq չիք և զառաքելականն û մարգարէյականս Q չիք և զմարգարէականն

2 Aô ունջեան HZmqt տըւընջեան K L տըւնջեան P տըվընջեան Ub տուընջեանն W տունչեան e տուընջան Y և ի տուընջեան û չիք տուընջան և գիշերոյն աղաւթից l չիք և (գիշերոյն) AJOv գիշերւոյն u զգիշերոյն ôbefq գիշերոյ Jbcfq աղաւթիցն le աղօթիցն n յաղաւթից s առաւթից ôû բ Wacdfhikl mortuv զերկու eq զերկուս ps և զերկու b չիք զբ բաժանեալ... կատարեսցէ՝ տող 3-րդ

3 Ye կանոնսն ûdu կանոն fq կանոնս q և անխափան KM անխաբան bq մարդասիրութիւնն

4 r փրկչին մերոյ Oôa զնդունելութիւն bt զընդունելութիւնն d զընդունելութիւնս MQ յեկեղեցիս q եկեղեցիսն Y չիք (և) առ ô զքահանայս r քահանայն

5 ô առ ի կարօտեալս Wbeq կատարեալս փխ. կարաւտեալս G մոռասցէ Qôt մոռասցին U չիք զի G յուս d յոյս տէր X չիք երբեք Wa—fh—v երբէք ոչ (W մի) BC DEFG ամաչեցուսցէ ô ամաչեցուցանիցէ b ամաչեցուցանեն Y ամեցուցանէ ուրիշներ ուղղել են ամաչեցուցանէ

6 ps որ i աներ[կ]եան ô երդ[մա]մբ a—fkmpqsv չիք երդմամբ M յաստուծոյ hu դաշտ փխ. դաշն OWô bq խաղաղութեամբ p հաստատեն խաղաղութեան

7 Sô առ պատերազմողս BDHamv պատերազմաւղս CEFGMYkps պատերազմօղս

8 a—fhikmopqrstuv առ հեթանոսս (u հեթանոս) կամ առ հաւատացեալս (r հաւատացեալսն) KMQSTô հեթանոսսն RXZ հեթանոսն L առ ի հեթանոսսն l չիք կամ առ հեթանոսս ô ետ Yt այնորիկ cirt ուխտադրուժք hlou ուխտադրոյժք be q գտա f [դ?] տա

9 KLd զաշնացն b զաշտանցն, սպանեն q սպանանեն BCDEFGHcdhp u չիք և (կամ) befq չիք (և) կամ Q ետ IJKLMQST բարբառոսաց abde fhiklmopqrsuv բարբարոսացն

10 ô ետս l յետո փխ. յետս d կացուցելոյն b դարձուցին փխ. կացուցին BCDEFGHbefhiloqrtu ի հաւատոցն Y ի հա[ւա]տոյն Yû և այս acdefhikmopqrstuv չարիքս b չարիքն a—fhiklmo—v աղէտքս G հաւասարին

11 բացի Yûa—fkmnpqrsv-ից մնացած ձեռ-երը որ LMQRSTXZaefkmpsv ուրացանն hu ուրանան b էր փխ. է r ժամանակս իւրեանց ապաշխարեսցեն

12 ô չիք զի, զկրկին c ընգալցին IJû զսպանողաց ô զ[ս]պանողացն bce p զսպաննողացն kq զդատաստանսն b զդատաստանն BCDEGH դատաստանս

13 H նոյն d բանն XY նիւթիցեն bq նիւթիցն t նիւթից

ՌՄԲ (ՌՃՂԴ) ՄԿԹ. Որք հրամանաւ հեթանոսաց եւ բռնաւորաց առաքեցան լրտեսս եւ զաշխարհս հաւատացելոց ի ձեռս թշնամեաց նոցա երթեալ ազդումն առնելով զուշակմամբ ապրեցուցին զբազումս փախստեամբ, նոքա ոչ ըստ առաջին մեղացն ընկալցին զդատաստանն, վասն զի բաժանորդ կացին այնոցիկ, որոց գրով պատմին նահատակութեամբ յիշատակք։ Ապա եթէ դաւաճանող չարին գտանի պատճառաւ որ ի սուր եւ ի գերութիւն յափշտակութեան, այս չարիք ի վեր են եւթն պատիկ առաւել քան զսպանողացն դատաստանս. այսուհետեւ ոչ գտանի սահման կանոնական տալ նոցա դարձ փրկութեան, այլ եպիսկոպոսն տեսցէ զդարձ նոցա խոստովանութեանն, զինչ կամեսցի արասցէ՝ իշխան է, այլ մի՛ անյուսութեամբ դատապարտեսցէ, զի մի՛ խպառ կորուսցէ, այլ կարեկից եւս լիցի իբրեւ ժառանգակից, զի հոգին ապրեսցի յահագին դատաստանացն։

1 i *որ* OW *հրաման առ* փխ. *հրամանաւ* b *հեթանոսացն, բռնաւորացն*

2 BCDEFGH *լրտեսք* A *լրտես* գրչից ուղղված *լրտեսս* abcdfkmqsv *լրտեսել* բացի AU-ից մնացած ձեռ. երը *լրտես* ûabcdfkmpqs չիք *և* ô *զաշխարհս* û *յաշխարհս* hklou *ի ձեռն* b *ի ձեռաց* b *թշնամեացն* u *թշնամանեաց* a—dfhik—oqr—v *և նոցա*

3 RSXYôir *երդեալ* OQWbdhlu *երթալ* d *զգուշակմամբ* u *ապ[ր]եցուցին* Y *բազումս*

4 h *առաջ* û *մեղաց* c *ընգալցին* hilortu *ընկալան* m *ընկալցին զսպանողացն զդատաստանն* ûhilortu *զդատաստան*

5 Y *բաժանորդք* ir *կացցին* H *այնոց[իկ]* QY *որով* d *պատմեն* q *պատմով* (b *պատուով*) փխ. *պատմին* û *նահատակութեան* BCDEFGH *նահատակութեամբք*

6 Qbc *յիշատակ* t *յիշատակքն* a—fk mpqsv *թէ* BDEHakmv *դաւաճանաւղ* CFGYi *դաւաճանօղ* p *դաւաճանօղն* s *դաւաճանաւղն* b *դաւանող* փխ. *դաւաճանող* Yû *գտանին* U *պատճ[առ]աւ*

7 Y չիք *որ* q *և* կրկնված է ô չիք *(և) ի* Y *յափշտակութեանն* hlo *յափշտակութեամբ* e *ափըշտակութեան* u *յափշտակութիւն* befhioqu *չարիքս* d *չարիկ* e չիք *ի (վեր)* km *ի վերին* hu *ի վերայ* փխ. *ի վեր են* i չիք *ի վեր են*

8 JMRXYW *եօթն* V *յեթն* ûi *եօթնապատիկ* d *եաւթնապատիկ* c *եւթնապատիկ* ôbefhoqru *է* (t *է-ն*) փխ. *եթն* Y *պատիկք* q *պատիք* c *քան զսպանողացն* k *առաւել է դատաստանն* hilortu չիք *առաւել* ôep *զսպանողաց* û *սպանողաց* b *զսպաննողացն* CDEGHf *դատաստան* Un *զդատաստանսն* beq *դատաստանն* R *այսուհետև*

9 ô *գտանին* p *ի սահմանս* s *ի սահման* n *դեղ* փխ. *դարձ* Y *փրկութեանն* B *այլ* ûq *եպիսկոպոս*

10 û *դարձ (նոցա)* BCDEGH *զնոցա դարձ* u *նորա* փխ. *նոցա* F չիք *նոցա* CDFGHIJSUXWôûbdefqu *խոստովանութեան* Q *խոստովանութեամբ* f չիք *զինչ* b *և կամեսցի* Y *կամեսցէ* ô *արասցէ*

11 d *արասցէ քանզի իշխան է* Bs *այլ* OWhlou *միայն* փխ. *մի,* *յուսութեամբ* (bq *ամուսնութեամբ* c *յուսահատութեամբ*) փխ. *անյուսութեամբ* ô *և* փխ. *զի*

12 hiloru *խպառ մի* P *զի մի խպառ կորուսցէ* աջ լուսանցքում bc *կորիցէ* q *կորեսցէ* Bs *այլ* bq *ընկերակից* փխ. *կարեկից* l *և սա* փխ. *եւ* û չիք *եւ* ô *և լիցի* փխ. *եւ լիցի* acdkmpsv *լինիցի* rt *եղէ* փխ. *լիցի* GIJu *ժառանկակից* Y *ժառանգակիցք* beq չիք *զի* n *զի երեւ* ուրիշներ ուղղել են *զի թերևս* փխ. *զի* CDEGHf *ոգին* b *կոչիցին* (e *գիտութեամբ* q *ադտին*) փխ. *հոգին*

13 G *ապրեցուսցի* b *ապրեսցին* e *և ապրեսցին* KLMQRSTXYZôbq *ահագին* e *յահագի* t *ի յահագին* O QRSTWb *դատաստանաց* ûhlou *դատաստանին* d *յահագին հրոյն դատաստանացն* ô *հրոյն* փխ. *դատաստանացն*

ՌՄԳ (ՌՃՂԵ) ՄՀ. *Ոչ է պարտ զվարդապետի ուրուք կամ զկրանաւորի կամ զքահանայի բանադրեալ կամ զլուծեալ ուրուք եպիսկոպոսի աւրհնել, այլ պարտ է բարեխաւսութեամբ միջնորդել առ ի հաշտութիւն, թէ պահողք գտանին բանին ճշմարտութեան։ Ապա եթէ ոչ պահողք, այլ արհամարհողք գգտանիցին բանին՝ յետ երից ամաց ապաշխարութեան արժանի լիցին եկեղեցւոյ եւ հաղորդութեան։*

ՌՄԴ. (ՌՃՂԶ) ՄՀԱ. *Որք զանասնախառն բանսն ի բերանսն ունիցին եւ շրթամբք իւրեանց պղծին, մանաւանդ առ աստուածանմանեալ պատկերի, այս չարիք հաւասար է այնոցիկ, որք զՀոգին Սուրբ հայհոյեսցեն, որոց ոչ գոյ թողութիւն. նոքա ի հաղորդութիւն մի՛ մերձեսցին մինչեւ ի վախճան. ապա եթէ դարձցին եւ թողցեն զչարիսն՝ յետ է ամի ապաշխարութեան հաղորդեսցին աւրինաց։ Իսկ եթէ քահանայ գտցի ի չարիսն կամ յուխտէ մանկանց՝ ի կարգէն լուծցին։ Արդ՝ եթէ այսմ*

1 ûelq *վարդապետի* Q *կամ ուրուք կամ* ô *զկրօնաւոր* ûei *կրօնաւորի* a *զկրանաւորի* d *կրաւնաւորի* km s *զկրաւնաւոր* kmps *և կամ*

2 ôûem *քահանայի* ô *բանադրել* e *զբանադրեալ* K չիք *կամ* ô *լուծանել* Xûklmps *լուծեալ* û *այլ* փխ. *ուրուք* a—fhiklmop—v *եպիսկոպոսի ուրուք* (b *ուրեք*) ô *օրհնեալ* B *այդ*

3 Yû չիք *ի* t *եթէ* Yakpu *պահօղք* b *պահաւք* fq *պահովք* hmsv *պահաւղք*

4 bq *գտանիցին* D *գտանին բանին... ոչ պահողք* Ներքևի լուսանցքում Fbp չիք *գտանին բանին...ոչ պահողք* eg *ճշմարտութեամբ* Y *ճշմարտութեանն* Uûacdefhiklmnoqr stuv *թէ* g չիք *ոչ* ավելացրել են ուրիշներ MYk *պահօղք* amsv *պահաւղք* c *պահաւղ* d *պահող* p *ոչ այլ արհամարհօղք* Mk *արհամարհօղք* Y *արհամարօղք* P *արհամարողք* amsv *արհամարաւղք* c *արհամարաւղ* d *արհամարհող* b չիք *այլ արհամարհողք*

5 A սկզբնապես *գտանին* հավանաբար գրիչն ուղղել է *գտանիցի* BCDEG Hcd *գտանին* e *գտանիձին* ô *ետ* S *յերից* b *գ-ից* q *երիցս* Y *ապաշխարութեանն* ABCDEFGHIJKLO PQRSTUVXYZWôn *ապա անժանի* e *արժան* t *լիցին արժանի*

6 KLMQRSTXZv *լինիցին* n *լիցի* h *լինին* CDHKYôcefhloprtu *եկեղեցոյ* b *յեկեղեցոյն* q *եկեղեցոյն* IJQ *յեկեղեցւոյ* ôi չիք *և* KLMRTYZWilq *հաղորդութեանն*

7 û *որ* LY *զանասնախառն* lo *զանա[ս]խառն* d *զանասնախ[առ]ն* L *բանն* Y *բան* ûa—fikmpqrstv *բանս* acdkmpsv *ընդ* փխ. *ի, բերանս* Yô ûiloqrtu *ի բերանս* bef *ի բերան* R չիք *ի բերանսն*

8 r *շրթունք* G *իւրոց* r *պըղծեն* V *թէ առ* dp *աստուածանման* X *աստուածանմանեաւ* ô *պատկեր* befq *պատկերին*

9 Ieu *չարիքս* ô *հաւասարի* a—fhikl mopqrstuv *են* փխ. *է* ô չիք *է* bef pq *որ* L *հայհոյեսցին* Y *հայհոյեն* ôe *հայհոյեցին* rt *հայհոյիցեն*

10 X *թողութիւնն* ô չիք *նոքա* L չիք *մի* KMQSTZu *մերձեսցեն* e *մերձենայցեն*

11 IJMQSTôinu *ի վաղճան* lor *ի վաղջան* a—fmqsv չիք *ի, ցվախճան* (bdeg *ցվաղճան*) ûa—fhiklmopqrs tuv *թէ* ô *դարցին* deq *դարձին* Y *զչարիս* e *զչարիքսն* ô *ետ* Ie չիք *յետ* YW *եօթն* J *ամին* bq *ամ* d *ամեայ ապաշխարութիւն* XY *ապաշխարութեանն* bq *ապաշխարեսցեն*

12 bq *և հաղորդեսցուք աւրինացն աստուծոյ* (q չիք *աստուծոյ*) *իսկ* բացի Aûacefkmprst-ից մնացած ձեռ-երը *հաղորդեսցի* Q *յաւրինաց* t *յօրինաց* dfkms *աւրինացն* p *օրինացն* A չիք *աւրինաց* b *իսկ*-ից առանձին դրված c *թէ* KLQRST UXYZô *քահանայն* q *քահանայի* BCDEG *գտանի* H չիք *գտցի ի*

13 H *գտանիսն* փխ. *չարիսն* e *ի չարիքս* ôûelp *ուխտէ* c *յուխտի* t *ի յուխտէ* CDGH *մանկանցն* u *ի* կրկնված է M *ի կարգէն* ô *ի դարկէն* OQWûbk *լուծցի* kp *արդ*-ից առանձին դրված PYbhnu *յայսմ* t *այս* d *այսմն*

աղանդոյս գտցին հաղորդ որոշմամբ ըստ վերագոյն ասացելոցդ եւ դառնալով դարձցին անդրէն՝ յետ Ժ ամի ապաշխարութեան մտցէ ի սուրբ եկեղեցին եւ Բ ամ ընդ ապաշխարողսն եւ ելցէ աղքատսիրութեամբ, եւ ապա հաղորդեսցի աւրինաց։

5 Եթէ ի մեր կողմանէս արժանաւորեալ էր աւծութեան եւ ձեռնադրութեան՝ դարձեալ անդրէն ի նոյն աշտիճան արժանաւորեսցի, իսկ եթէ զնոյն ընկալեալ էր՝ դարձեալ երկրորդութեամբ ընկալցի զաւծութիւնն եւ զձեռնադրութիւնն առանց ապաշխարութեան, զի նոցայն ոչ հոգեւորապէս ասի։

ՌՄԵ (ՌԾՂԷ) ՄՀԲ. Որք զուգաւորին ընդ կնոջ եղբաւր կամ ընդ քերց նորա, բաժանեսցին եւ ապաշխարեսցեն զամենայն աւուրս կենաց իւրեանց. ապա եթէ ոչ բաժանեսցին՝ եղիցին իբրեւ զհեթանոսս։

1 dl աղանդոյն c աղանդոց r աղանդոցս p գտցի CDG որոշմամբն W որոշմամբք R ընտ փխ. ըստ p չիք ըստ CG վերնագոյն Ybq ասացելոցն acdkmpsv ասացելոյ f ասացելոյն û ասացելոյդ hilortu ասացելոց Y չիք և

2 l դառնալ adefkmpqsv դառն լալով փխ. դառնալով eq դարձին cd յետս hl ի յետ Wi տասն l բժ ամի յետ ա ապաշխար KLRTYZ ապաշխարութեանն d ապաշխարութիւն e մտցեն, չիք ի

3 Q յեկեղեցին b եկեղեցի W երկու akmps չիք ամ b չիք ընդ G ապաշխարօղս Yûfhiloqrtu ապաշխարողս b ապաշխարո[ղ]ս amsv ապաշխարաւղսն kp ապաշխարօղսն e աշխատողս մտցէ և ելցէ u աղքատսիրութեան ackmpsv աղքատութեամբ

4 d յաւրինացն e օրինացն q աւրինացն

5 hlou և եթէ Q կողմանէն û կողմանէ Y օծութեանն rtu օծութեամբ u ձեռնադրութեամբ

6 a—fhiklmopqrstuv չիք անդրէն EF KLMRXYZûcdilmnoprst աստիճան GWôehu աստիճանի bq աստիճանին û դարձցի փխ. արժանաւորեսցի

7 b ի նոյն c ընգալեալ bq երկրորդութեամբն irt երկրորդութեան c ընգալցի p ընկալցին FMQSXYWf h զօծութիւն l զաւծութիւն lôe զօծումն Jbcdq զաւծումն û օծումն

8 FIJKLMQRSTXYZWôbdfl զձեռնադրութիւն û ձեռնադրութիւն e զձեռնադրութեան q զձեռնադրութեամբն km չիք և զձեռնադրութիւնն P չիք առանց ավելացրել են ուրիշներ Y ապաշխարութեանն d ապաշխարութեանց û նոցա d [նոց]այն loqrst նոցա այն ոչ KL MQRSTXYZ նոցայն է ոչ

9 ô հոգեւորապէս befq հոգևոր l ասէ r առի փխ. ասի u չիք ասի

10 Ocd որ l ոյք փխ. որք M զուգաւորին mp կնոչ E քեոց d քերցն be քուերց t նորին F նոցա (ln նոքա d որք) փխ. նորա

11 Y բաժանիցին q բարժանասցին u բաժանեսցի IJKôû ապաշխարեսցին bl իւրոց

12 BFUûa—fhi—v թէ r ոք փխ. ոչ lu բաժանեսցեն fq բարժանեսցին v բաժանեցին ls զհեթանոս ô զհեթանոսս առաջի աստուծոյ

ԼԷ

ՍԱՀՄԱՆՔ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԱՆԵԼՒՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԻ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՅԱՂԱԳՍ ՈՒՂՂԱՓԱՌՈՒԹԵԱՆ ՀԱՒԱՏՈՅ ԵՒ ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՑԱՒՈՐԱՑ

ԳԼՈՒԽՔ Լ

(ՌԾՂԸ Ա) Աշակերտեալք սրբութեան հաւատոյ՝ դաւանողք սրբոյ ուխտիս քարոզիչք ճշմարտութեան, որք զբանին Աստուծոյ վիչումն ուղղահաւատութեամբ գովեստաբանէք, նախ ուսջիք ի բաց խուսափել ի հերետի-

1 û մինչև առաջին տողը նոր վերնագիր՝ *կանոնք լէ սրբոյն Գրիգորի* իսկ բնագրի բնդարձակ վերնագիրը դրված է որպես առաջին հոդվածի սկիզբ OW *սահման* l *կանոնադրութիւն* XY *կանոնադրութեանն* b *կանոնադրական* l *և կանոնադրութեան* բացի ABFJPUns-ից մնացած ձեռ-երը *երանելոյն* b *գիգորի* iprst *աստուածաբանին*

2 OWôn *Նախիջևանցու* û *Նախիջևանու* ad efgkmpsv *ագիագու* b *ագիագիութեան* c *ագիագոյ* hiru *անձիանձու* t *անձիանցու* lo *անձիանձուն* q *ագիտղութեան* փխ. *Նախիջևանու* IJ Lôdhinrtu *եպիսկոպոսին* û *արքեպիսկոպոսին* H *եպիսկոպոսն* q չիք *եպիսկոպոսի* H *ի յաղագս* t չիք *յաղագս* Y *ուղղափառութեանն* dq *ուղափառութեան* ô *ուղափառ* hilortu *ուղղափառ* kmps *հաւատոց* l *հաւատոյս*

3 Qr *յապաշխարութիւն* Y *ապաշխարութեանն* hlou չիք *և ապաշխարութեան յանցաւորաց գլուխք* բացի BCDEGHûa—gkmnpqsv-ից մնացած ձեռ-երը *ապաշխարութիւն* lûegr *անցաւորաց* d *յանցանաւոր* bq չիք *յանցաւորաց*

4 GKLMOPQSTVXYZrt *գլուխ* ô *գլուխ լ տունով* RWûbq չիք *գլուխք լ* բացի IJacdefgkmpsv-ից մնացած ձեռ-երը *գլուխս* l *երեսուն* hlo *իր* (H *զ*) փխ. *լ* V *լ ասացնեա ինձ*

5 kmps *առաջնորդ* (a *առաջնորդք*) փխ. *աշակերտեալք* cd չիք *աշակերտեալք* տեղը բաց է թողնված J Y *սրբութեանն* rt *սրբութեամբ* բացի KLMQRSTXYZôdhlou-ից մնացած ձեռ-երը *հաւատոց* MYûk *դաւանօղք* am *դաւանաւղք* bhloqu *սուրբ* l *յուխտիս* hilortu *ուխտի և*

6 K *քարոզիչքն* ô *քարոզողք* u *քարոզք* KLRTXYZ *ճշմարտութեանն* l *ճշմարիտ* ps *որ* K *զբանին ճշմարտութեանն աստուծոյ* hlou չիք *աստուծոյ* A *ուղղահաւատութեամ[բ]* HK *ուղղահաւատութեան* Y *ուղղահաւատութեամբն* acefgikl mprstv *ուղղաբանութեամբ* (bd *ուղաբանութեան* q *ուղաբանութեամբ* ou *ուղղափառութեամբ*) փխ. *ուղղահաւատութեամբ*

7 Z *գովեստաբանեցէք* û *գովաբանէք* hilortu *գովեստ* (u *գ[ով]եստ*) *անէք* փխ. *գովեստաբանէք* b *ուսչիք* CG չիք *ի բաց* C-ում ուրիշ-ներ ավելացրել են աջ լուսանցքում kn *խուսաբել* BD *խաւսափել* C *խոսափել* EHeghru *խօսափել* r *և* փխ. *ի* (*հերետիկոսացն*) CEFGHO XYZcdpq *ի հերիտիկոսացն* BD *ի հերիտիկոսւոցն* Q *ի հերետեկոսացն* ût *ի հերետիկոսաց* W *ի հերիտոսական* ô *ի հրետիկոսացն* b *ի հերիկտոսացն*

կոսացն բծաւորական աղանդիցն եւ յարիանոսացն չարափառաց, եւ մեբոյս ուշ եղեալ բանից ընտրանաւք Հոգւոյն Սրբոյ բնակեսջիք ի Քրիստոս Յիսուս տէր մեր։

ՌՄՁ (ՌԾՂԹ Բ) Ա. Եթէ ոք ասիցէ՝ զՈրդին Աստուծոյ արարած ըստ Արիոսի մոլորութեանն, եւ ոչ էական եւ անսկզբնական ընդ Հաւր եւ համապատիւ, որպէս են ըստ տիեզերական սիւնհոդոսին ՅԺԸ-իցն, այնպիսին մերժեսցի յեկեղեցւոյ, եւ մի՛ կալջիք հաղորդութիւն ընդ նոսա, զի նզովեալ են։ Ապա եթէ դարձցին զղջմամբ խոստովանելով զմիասնական Սուրբ Երրորդութիւնն ընդ մեզ, ուղղափառ հաւատով անսկիզբն Հայր, անսկիզբն Որդի, անսկիզբն Հոգին Սուրբ դաւանելով՝ ի նախնական սովորութենէն հեռացեալք եղիցին, ընկալեալք նախ ձեռնադրութեամբ ապաշխարութեան, ապա վերստին ծննդեամբ սուրբ աւազանին եղիցին ընդունելիք։

1 ô բծաորական O չիք բծաւորական աղանդիցն և յարիանոսացն hlou աղանդոյն it աղանդոցն r աղանդութիւնսն IJRSTXYZôûeg արիանոսացն bq յարիոսաց dt յարիանոսաց p յարիոսականացն KLbhil ortu չարափառացն U մերոցս ô մերոց dhioru մերուս l մեր

2 û յուշ l ուսու փխ. ուշ, զեղեալ Un բանիցս dl բանիցն ô ընդտրանօք eg ընդրանօք k ընտրանաւքն l [ըն]տրանօք bq խնդրանաւք փխ. ընտրանաւք CDGHMQ Yôbcdfhlopsu հոգոյն g ի հոգոյն W հոգւոյն սրբոյ կրկնված է d սրբոյն q սրբւոյ lq չիք ի

3 ou ի յիսուս ի տէրն IJRXa—giklm prstv ի տէր Y մեր ամէն

4 v որ փխ. ոք eg չիք ոք l սաէ b արարածք d արարածս

5 IKLMQRSTXZWôûbdhlnou մոլորութեան o անզսկզբնական Y չիք (հաւր) և

6 Y չիք որպէս են û է փխ. են Qht ընդ փխ. ըստ b չիք ըստ YW սիւնոդոսին b սիւնոդոսի d սիւնհոգոսին i սիւնհոգոսի m սիւնհիգոսին dhou յժը-ից akmps երեք հարիւր (aps արիւր) տասն և ութիցն (a ը-իցն) v երեք արիւր ժը-իցն c երեք ճժ և ը-իցն û յժը hloru այսպէս i այսպիսին m յայնպիսին

7 ôbq մերժեսցին u մերձեսցի փխ. մերժեսցի Gû եկեղեցւոյ KQdkmt յեկեղեցւոյն s յեկեղեցւոյ MVôhl յեկեղեցոյ Yabcefipqr յեկեղեցոյն g յեկեղեցին cd չիք և H կալ[ջ]իք t նզովեալք

8 bclpqsu թէ pv դարձցի q դարձին s դարցցի R զմիասնական d զի միասնականութեամբ

9 f զսուրբ Pq չիք սուրբ P-ում ավելացրել են ուրիշներ ձախ լուսանցքում K երրորդութեան HMQWdf mn զերրորդութիւնն ô երրորդութիւն l երրորդութեանն û երրորդութիւն I զերրորդութիւն բացի egh iotu-ից մնացած ձեր-երը զերրորդութիւնն DEHMô ուղափառ ô հավատօվ անզկիզբն d անիսկիզբն q անսկիզբն հայր ձախ լուսանցքում

10 ô անզկիզբն (հոգին) afikmpst հոգի v զհոգի բացի GIXYûbeghlopqru-ից մնացած ձեռ-երը զհոգին GYeg զսուրբ (eg սուրբ) հոգին b ի նախ[ն]ական h ի նախախնական û սովորութենէ

11 Q զհեռացեալք c ընզալեալք bq ընկալեալքն Y ընտրեցեալք փխ. ընկալեալք irt ի նախ b ի ձեռնադրութեամբ R ձեռնադրութեան

12 OWbq ապաշխարութեամբ Yc ապաշխարութեանն R չիք ապաշխարութեան begq չիք ապա bl եղիցի f եղիցին eg յեկեղեցին փխ. եղիցին r եղիցին տեառն ընդունելիք

ՌՄԷ (ՌՄ Գ) Բ. Իսկ որք զՍաբէլի զուգահաւաքմանն ի միասին զզսրովէլի ախտն ախտանան եւ զՄակեդոնի հոգէմարտի զ՚ի բաց ընկենլի զթիւր վարդապետութիւնն, մի՛ ոք այնպիսեացն կցորդեսցի, այլ նզովեսցեն, որպէս արտադրեցին սուրբ հարքն ՃԾ, որք ի Կոստանդնուպաւլիս գումարեցան, ի բաց տրոհելով զչար վիշապն ի մեռեալս։ Արդ՝ եթէ ոք ի նոցանէ դարձցի ուրացեալ զաղանդն նոցա՝ նզովիւք ուսցին նախ զհաւատս առաքելական եկեղեցւոյ եւ ապա մկրտեսցին ի կաթողիկէն սուրբ, եւ ոչ վաղվաղակի կալցին աշտիճան ինչ մինչեւ փորձեսցին ըստ առաքելոյն խրատու։

ՌՄԸ (ՌՄԱ Դ) Գ. Իսկ զայլոց չարահամբաւ ստերիւրեալ յեղափոխուկքն,

1 bdefghilqrtu որ O զր փխ. որք Ak ms զսաբէղի C զսաբէ ուրիշներ ուղղել են զսաբէղի ln զուգահաւապմանն û զուգահաւաքման d զուգայհաւապման b զուգայհաւաքման ef զզուգահաւաքմանն hirt զուգահաւաքումն lo սուգահաւապումն u սուգահաւաքումն kmps զզուգահաւաքմանն cdoqs զզրսովելի bhl զզրովելի բացի abcdefghi klmopqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը չունեն զզսրովելի

2 ûbefgq ախտ U ախտն ախտանան և զմակեդոնի կրկնված է b ադտականն G չիք և բացի BCDEFG HIYWûbcdefgiloqru-ից մնացած ձեռ-երը զմակեդոնի H և զհոգէմարտի KLMRSXYZ զհոգիամարտի t հոգեմարտին efgq հոգիամարտի W զզոեմարտր փխ. հոգէմարտի բացի ôûabcdhklmopsuv-ից մնացած ձեռ-երը զհոգէմարտի biq ի փխ. զ ՚ի Yhlou չիք զ ՚ի, զբաց d զի ի բաց c ընդենլի efg ընկելի hou թիւր l բիւր փխ. զթիւր

3 IJKMQSWûdln վարդապետութիւն be միտք փխ. մի ոք Hb այսպիսեացն M այնպեսեացն ps յայնպիսեացն t ընկալեալ փխ. այնպիսեացն BD այդ I նզովեսցին Y befgq նզովեսցէ

4 բացի hrtu-ից մնացած ձեռ-երը արտադրեցին (M արտատադրեցին d սարտադրեցին) փխ. արտադրեցին Xôl հայրքն t հարիւր և յիսունքն Y չիք ճծ l որ A ի կոստանտինուպաւլիսն BCDEFGI ի կոստանդինուպոլիսն HKMQRSno ի կոստանդինուպաւլիսն JLOPTUVXô ի կոստանդինուպօլիսն W ի կոսդանտնուպօլիսն Y ի կոսդանտուպօլիս Z ի կոստանդիանուպաւլիսն adfm ի կոստանդինուպաւլիս eghi kltuv ի կոստանդինուպօլիս cs ի կոստանդինուպաւղիս bq ի կոստանդիանոսիպաւլսի ûc ժողովեցան փխ. գումարեցան

5 Y և ի բաց տրոհեցին û որոշելով փխ. տրոհելով Y վիշափն ûbq չիք ի û մեռեալ bq զմեռեալս f ի նոցանէն

6 q դարձի u դարձցին befgq ուրացեալք ûclq զաղանդ b զաղանդոցն Gb չիք նոցա cd նզովեալ Mb ուսուցին cdlou ուսցի d զհաւատսն

7 G եկեղեցեաց M յեկեղեցոյ Yôbcef ghilopqru եկեղեցոյ hilortu չիք և a—gikmpqrstv մկրտեսցի û և ապա մկրտեսցին եկեղեցի սուրբ կաթուղիկէ IJKLQRSTUVXZVôcdnqrt v ի կաթուղիկէն O ի կաթուղիկէան hlou ի սուրբ կաթուղիկէ

8 Ikmp կալցի hlou կալցեն FKLMO RSXYZWôûbcdegimnpqrst աստիճան hlou զաստիճան V յաշտիճան ô մինչ փխ. ինչ eg չիք ինչ OW փորձեսցի c փորձեսցեն ûg առաքելական hlou առաքելոյ c առաքելուն

9 hou խրատուն l խրատոյն b խրատուս այսպիսիւ

10 At զայլոց hlou զայլոյ dhlou չար համբաւ Y ստերուրեալ lor ըստերիրեալ e ստերխրեալ û չիք ստերիւրեալ F յեղափոխունկքն Y յեղափողուկքն Whiortu յեղափոխուկն û յեղափոխուկսն eg յեղափոխելովքն l յեղափոխունկն b q յեղափոխ երկունքն փխ. յեղափոխուկքն

զորոց ասէ Յովհաննէս, առ ի մէնջ ելին, այլ ոչ էին առ ի մէնջ, զի իշխեցին առ աչաւք ասել զճշմարիտ զանքնին ծնունդ Միածնին, եւ այլք փոփոխել կամելով զառաքելակնիք տաւն Ծննդեանն յերկուս որոշելով՝ ա՛յլ զԾննդեանն եւ ա՛յլ զՅայտնութեանն, անհաւանք մնացեալ առաքելաւանդ կանոնական սահմանացն զոր գրով դաւանեալ ունի եկեղեցի՝ եթէ աւր Ծննդեան եւ Յայտնութեան Փրկչին մերոյ ի միասին տաւնեսցի ի Զ-ն յունուարի ամսոյ, զոր եւ մեծն Մատթէոս աւետարանէ, թէ «Յիսուսի Քրիստոսի ծնունդն էր այսպէս». եւ ի ծնանելն Յիսուսի եւ ի գալ մոգուցն եւ հրեշտակն առ հովիւսն ասելով. «Ծնաւ ձեզ այսաւր փրկիչ եւ աւծեալ տէր»** եւ յայտնեալ երկնաւորաց եւ երկրա-*

* Մատթ. Ա, 18 ** Ղուկ. Բ, 11

1 OWhoru զորոյ l զոր û ասի IJKL OPRSTVXZcd յոհաննէս M ոհաննէս QY յոհանէս ô ոհանէս f յովանէս q յովաննէս l ցյովանէս ou ցյովաննէս KLMQTXZôq ի մէջ փխ. ի մէնջ (ելին) BDHm այդ i և փխ. այլ U չիք այլ ոչ էին առ ի մէնջ d չիք առ ի մէնջ զի իշխեցին it չիք (էին) առ Rô ի մէջ փխ. ի մէնէ (զի) BCDEFGH իշխեսցեն OW1 իշխեսցին U իշխեցի n իշխեսցի

2 û ճշմարիտ bd զճշմարիտն GIJKL MOPQRSTUVYZWôûbcefghilnoqr tuv զանքննին kmps զանծնին փխ. զանքնին c զաքնին ուրիշներ ուղղել են զանքնին ôt ծնունդն r ծնունդք o միածին GYôûbd այլ q այլքս t այլ և փխ. և այլք

3 beg փոփոխ q [փո]փոխ ilou փոխել dhklmpsu զառաքելական կնիք o զառաքելականակնիք ôq զառաքելական (eg զառաքելականքն b զառաքելականն) փխ. զառաքելակնիք eg ի տօն b տաւնն hlortu չիք տաւն Wû ծննդեան lû երկուս l երկուս որոշելով այլ զծննդեանն ձախ լուսանցքում KLMQRSTXYZ ôbhlou չիք յերկուս որոշելով այլ զծննդեանն g որոշել

4 s այդ r ծընդեանն F զծննդեան û ծննդեան Gr (և) յայլ s այդ k զայլ ô չիք այլ FISWûdhu զյայտնութեան Mp զայտնութեանն lo զայտնութեան i զյայտնութիւնն k յայտնութեանն hlou և անհաւան ST տեառն հաւանք (ô տեառն հաւատամք û անհաւատ) փխ. անհաւանք IJKLMQRSTXYZûbcef gq մնացեալք F մնացել

5 Yôb առաքելաւանդք q առաքելայ աւանդ t յաւաքելաւանդ U առ[աքելաւ] անդ air կանովնական W սահմանցն û սահմանաց befgq զորդիով փխ. զոր գրով d գրելով Y աւանդեալ փխ. դաւանեալ Mr յեկեղեցի h եկեղեցոյ t եկեղեցին

6 bd թէ l յաւր r այր փխ. աւր o ծնդեան AEGKLMOPQRSTUVXZ Wôbegq ծննդեանն XYbeg յայտնութեանն l այտնութեան a չիք փրկչին մերոյ Y ի միմիասին

7 b տաւնեսցիս Yadfkmsuv ի զ ô ի զ-նն Wit ի (i չիք ի) վեցն Ubeg noqr չիք ի beg զ û ի յունվարի զ ABC յանուարի G յունեւարի k յուվարի p ունուարի բացի DEFa fsv-ից մնացած ձեռ-երը յունվարի t ամսոյն ôû չիք ամսոյ lps չիք և û չիք մեծն BCDEFGHMQYbcdef glopqu մաթէոս S յաւետարանէ d աւետարանն

8 dkms եթէ ô թէ ես յիսուսի b է փխ. էր X չիք ի ld ի ծնանել YW ôt ի ծնանիլն û ի ծնանիլ

9 բացի Ubenq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն ի eg գալն û մօգուց e մոգուց n մոգւուցն BCa հրշտակն R հրեշտակէ û հրէշտակին e հրեշտակաց g հրեշտակացն Yhu հովիւս û հովիւն

10 G աւր փխ. այսաւր ir փրկիչն n փրկիչ ձախ լուսանցքում U չիք փրկիչ q յայտեալ bdq երկնաւորացն O և երկրաւորաց երկնաւորաց V յերկրաւորաց b երկրաւորացն

տորաց, զոր ընկալեալ ամենապատիւ լրակցութեամբ եկեղեցւոյ՝ միաբան տանէ եւ որոշէ որք ոչ այսպէսն ունիցին։

ՌՄԹ (ՌՄԲ Ե) Դ. Որ ոք արհամարհիցէ զսուրբ մկրտութեամբն որ ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի Սուրբ Հոգին, որ որդեգրէ զմատուցեալսն, որպէս թէ ի լոկ ջուր ինչ նայելով, եւ ոչ հաւատայ Տեառն. եթէ ոք ոչ ծնցի ի ջրոյ եւ ի Հոգւոյ՝ ոչ մտցէ յարքայութիւնն եւ առ սուտս կալցի զայսոսիկ՝ եղիցի նզովեալ. ապա եթէ ողջախոհասցի, ընկալջիք ութամեայ ապաշխարութեամբ։

ՌՄԺ (ՌՄԳ Զ) Ե. Եթէ ոք զկնի մկրտութեանն ըմբռնեցաւ յուրացութիւն եւ եկեսցէ դարձեալ ի սրբութեան հաւատն՝ ընդունելի լիցի ապաշխարութեամբ եւ արտասուաւք՝ մնալով յերախայիցն կարգի որչափ յամեացն արտաքոյ, եւ ապա ի ներքս ածցի Ե ամեայ ապաշխարութեամբ եւ ապա հաւասարեսցի խորհրդոյն. իսկ եթէ դարձեալ ուրասցի՝ ոչ եղիցի ընդունելի։

1 RZ *զաւր* (TX *զօր*) փխ. *զոր* c *ընդալեալ* t *ամենապատիւն* u չիք *ամենապատիւ լրակցութեամբ* OW *ըստ կցորդութեամբ* փխ. *լրակցութեամբ* HVYôabcefghlpru *եկեղեցոյ* Mû չիք *միաբան* M-ում այս լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ

2 hu *որ ոչ* (s *որ ոչ է*) փխ. *որոշէ* b *որ* W *որ ոք* (d *ոք*) փխ. *որք* BC DEFGHYûblu *այսպէս* efgq *այնպէս* OW *ունիցի* Y *ունինիցն*

3 bhloqrsu *որք,* չիք *ոք* t չիք *ոք* d *համարիցէ* ûbq *սուրբ* t *զմկրտութիւնն սուրբ* IJ *մկրտութեամբ* S UXYôûdln *մկրտութիւն* HKLMQ RTZegp *մկրտութիւնն*

4 GIJKLMPRSTXYZôûpsu *որդի* bq *ի յորդի* ôegq չիք *ի* (*սուրբ*) û *հոգին* H *նոր* փխ. *որ* Ybl չիք *որ* b *որթէգրէ* eghou *յորդէգրէ* l *որդէգրեալ* d *որդէ*[*գրէ*?] ô չիք *որպէս թէ* biq չիք *ի* (*լոկ*) q *լոք* hilortu չիք *լոկ*

5 bq *հաւատան* km *հաւատաց* û *հաւատայ բանին տեառն* bq չիք *տեառն* ûabcdefghiklmopqrstuv *թէ* K չիք *ոչ* (*ծնցի*) W*ոչ* կրկնված է H *ծնիցի* q *ծնցի* այս լուսանցքում bq *ի* (q չիք *ի*) *ջրոյն,* չիք *և* (*ի*) CD *ի հոգւոյն* GH *ի հոգոյն* IJO PRVXYôacdefghloqu *ի հոգոյ*

6 CDG *չմտցէ* C-ում ուրիշները ուղղել են *ոչ մտցէ* Ydhlou *մտանէ* IMQS Xôû *արքայութիւն* GJKLRTYZpr *արքայութիւնն* dl *յարքայութիւն* beg *արքայութիւն* (e *արքայութիւնն* g *յաւքայութիւնն*) *աստուծոյ և առ* hlou *որ* փխ. *առ* Jû չիք *առ* ûhlou *սուտ* b *ուս* փխ. *սուտս* h *ընկալցի* փխ. *կալցի* r չիք *կալցի* X *կալցի եւ այսոսիկ* hl ort *զայնոսիկ* m *զայսոսիկ եղիցի* կրկնված է ôor *եղիցին* Y *նզովեալ եղիցի*

7 Ycdhiloprstu *թէ* beosuv *ողջախոհեսցի* l *ողջախոհեսցէ* d *ողջախորհեսցի* c *ընգալջիք* W *ութն ամեայ* OUbhlnortu *ը-ամեայ* Y *ութօրեա* փխ. *ութամեայ* ô *յապաշխարութեամբ*

9 FISVXWôûdln *մկրտութեան* Q *մկրտութեամբ* b *մկրտութեամբն* Q *յմբռնեցաւ* be *ընպռնեցաւ* IJr *ուրացութիւն* V *յուրացութիւնն* ô *որացութիւն* û *ուրացութեան* d *յուրաչութիւնն*

10 Mk *ի սրբութեանն* h *ի սրբութիւն* d *ի սուրբ* beq *հաւատս* g *հաւատսն* l *ընդունել* n *լիցին*

11 û *արտասուօք* begq *մարմնոյ* փխ. *մնալով* IJôegp *երախայիցն* Wdmr *յերեխայիցն* û *երեխայից* bq *յերեխայից* H *կարգ* r *յորչափ* Fn *յամեաց* Mhou *ամեացն* UWk *յամենայն* (egq *ամենայն* i *ամեայ* rt *ամեաց*) փխ. *յամեացն*

12 b *յարտաքոյ* q չիք *արտաքոյ* R *ածցէ* d *ածի* b *անկցի* (q *անկցին*) փխ. *ածցի* W *հինգ* KLMQRSTXY Zô *ամիսս* փխ. *ամեայ* բացի befgq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *ապաշխարութեամբ* f *յապաշխարութեամբ*

13 FOPYn *հաղորդեսցի* փխ. *հաւասարեսցի* b *սպասաւորեսցի* փխ. *հաւասարեսցի* M *խորհուրդոյն* egir *ի խորհրդոյն* b *ի սուրբ խորհրդոյն* q *սուրբ խորհրդւոյն* bq *ոչ յեկեղեցին* (q *եկեղեցին*) *մտանէ և ոչ ընդունելի* փխ. *ոչ եղիցի ընդունելի* hlou *եղիցի այլ ընդունելի* K *ընդունելութիւն*

ՌՄԺԱ (ՌՄԴ Է) Զ. Որք յետ մկրտութեանն զառածան ի մեղս պոռնկութեան, շնութեան եւ այլ զանազան չարեաց, տեսցէ որ վարդապետն է, թէ որչափ յամեալ է ի մեղսն, եւ ընտրութեամբ արասցէ նմա մնալ յապաշխարութեանն, որպէս առաքելականն հրամայէ բան, բայց յաշտիճան ոչ կարէ մերձենալ։

ՌՄԺԲ (ՌՄԵ Ը) Է. Իսկ որք ի կռապաշտութիւն տարագրեցան, զոհեցին եւ կերան յաժդից, եթէ նրախայ իցէ՝ մկրտութեամբ սրբեսցի՝ Ե ամեան ժամանակաւ ապաշխարեալ եւ սրբեալ աւազանաւն. ապա եթէ ոք ի մկրտելոց իցէ՝ Ժ ամեան ժամանակաւ ապաշխարեալ հանդիպեսցի փրկութեան՝ Ե ամ արտաքոյ եւ Ե ի ներքս յոյժ երկիւղածութեամբ եւ հաւատով սրբեալ հաղորդեսցի. եւ եթէ արժանաւոր է այլովք վարուք կենաց իւրոց՝ յաշտիճան մատիցէ։

1 û իսկ որք cdp որ P հետ MQSVôû dklp մկրտութեան g պոռնկութեանն փխ. մկրտութեանն û առածան eg զառածանայ bq զառանձնանա (v զածան) փխ. զառածան IJ ի մեղք bq ի մէջս փխ. ի մեղս Yq պոռնկութեանն d պոռնկութիւն

2 Y շնութեանն t և շնութեան d շնութիւն ôh զայլ b տիրեսցէ փխ. տեսցէ u չիք որ, վարդապետ u չիք է թէ ô չիք է Z որ փխ, որչափ

3 Ow որ չափեալն է փխ. որչափ յամեալ է Md ամեալ է cv յամեաց lo յամեան r յամեալն h յամենայնէ (u յամէ) փխ. յամեալ f իցէ փխ. է cv չիք է delq ընդրութեամբ FSXWûbenp յապաշխարութեան IJôd ապաշխարութեան MQr ապաշխարոոթեանն g ապաշխարութեամբ l յապաշխարութեամբն

4 Gôegrv առաքելական bh յառաքելականն l չիք որպէս adkmpsv հրամայէր eg կանոն (g կանոնն) հրամայէ r հրամաննէ KLMQRTX YZô չիք հրամայէ g չիք բան IJôa—fikmqrstv բանն EFKORSTXYZW ûacdhimopstu յաստիճան GI աշտիճան LMôeglqr աստիճան b աստիճանն

5 AJPQST մերձանալ

6 KLMQRSTXYZôbhlou որ Y ի կռապաշտութիւնն ôcegp ի կռապաշտութեան ô պատարագեցան փխ. տարագրեցան û զոհեցին դիցն և կերան t կերին

7 Y յոժդիցն W յաժդօցն acd յաշդիցն bq յաշտդիցն eghiloru յաշտիցն t յաղտիցն n Ըախապես յաստիցն աջ լուսանցքում ուղղված յաժդիցն û չիք յաժդիցն cd և եթէ (d եղէ) MYWûbcdnqr երեխայ U երախա փխ. երախայ hlou չիք իցէ W հինգ Hd է փխ. ե b ամեա v ամսիան փխ. ամեան û չիք ամեան

8 M ժաման[ա]կաւ lo ժամանա[կա]ւ t ժամ[ան]ակաւ hlr ապաշխարել b չիք ապա Yûacdefgkmpqsv թէ Yv չիք ոք Yq չիք ի

9 beg ի (b չիք ի) մկրտելոցն W տասն Q և փխ. Ժ ûblq ամեա h ժամանակեաւ k ժամանակաւն eg ապաշխարեսցէ t ապաշխարել û հասանիցէ փխ. հանդիպեսցի

10 Y փրկութեանն q ի փրկութեան r փրկութիւն W հինգ Dd է փխ. Ե (ամ) բացի Wa—lo—v-ից մնացած ձեռ-երը չունեն ամ egn չիք և (Ե) BCDEGH ի ներք CG-ում ուրիշներ ուղղել են ի ներքս ôb ի ներքոյ e g և յոյժ ac երկեղածութեամբ e երկուղածութեամբ v երկիղածութեամբ d նեղածութեամբ փխ. երկիւղածութեամբ l չիք և (հաւատով)

11 b հաւատով մեծաւ սրբելով egq սրբելով K արդարասցի և հաղորդեսցի փխ. հաղորդեսցի Mcdlopu թէ d և արժանաւոր W արժանաւորել beq արժանավարելով g արժանաւորելովք W չիք է A այզովք l այլով begq չիք և այլովք bq վարիւք hlou վարուց

12 hlôû չիք կենաց իւրոց EFKLMRSY ZWûa—cghimopqrstu յաստիճան ôbl աստիճան KLMQSTXYZ մատի[ցէ] b մատրեսցի փխ. մատիցէ R չիք մատիցէ

ՌՄԺԳ (ՌՄՀ Թ) Ը. Եթէ ցանկայ ոք լինել եպիսկոպոս՝ ահա բարւոյ գործոյ ցանկացաւ ըստ Պաւղոսի, այլ ի հրամայելոց առաքելոցն մի՛ գտցի նուաղեալ ամենայն բարեձեւութեամբ գնալ առ եկեղեցականսն եւ առ արտաքինսն, առաւել կալցի բան վարդապետութեան սերմանել լաւաղաց, որպէս եւ Տէրն ի լերինն խրոց աշակերտացն խրատել, բժշկել, զի մի՛ անունն Աստուծոյ անպատուեսցի ի տգիտութենէն, զի տգէտ հովիւ անպատուելի է Աստուծոյ եւ սրբոց. զի զիա՞րդ լինի յանձանձիչ եկեղեցւոյ Աստուծոյ որ տգիտանայ քննել զգիրս, որով բանն Աստուած առ Հրեայսն ասէր ունել կեանս եւ Պաւղոս հրաժարեցոյց ի թղթին որ առ Տիմոթէոս եւ Տիտոս*. նաեւ հայրս մեր երկրորդ Աբրահամ ի բեմական նախընծայ վարդապետութեանն հանապազ ասէր. «Ոչ կալ այնպիսեացն

* Հմմտ. Ա Տիմ. Գ. 1—7, Տիտ. Ա, 10—16

1 K չիք ոք LMQRSTXYZôa—mpqstu v ոք ցանկայ (b ցանկայ io ցանկայց) ôrt լինել Vdegi եպիսկոպոս լինել q ապա (v ահա) փխ. ահա BCDEGH բարիոք F բարիոյ Vn բարւոք Y բարոք ôacdefgqr բարոյ bhlou բարի Ublnoq գործոց

2 a—mo—v ցանկայ Y ցանկայցաւ MY պողոսի BD այդ ûc ի հրամայելոյ adkmpsv ի հրամայելոյն bilrt ի հրամայելոցն l առաքելոյն afkmqsv առաքելոյն cd առաքելոյ lp չիք առաքելոցն l գտցին

3 BCDGHô նվաղեալ EK նուաղեալ begq ի (q չիք ի) նոսա լեալ (q լինալ) փխ. նուաղեալ rt նզովեալ փխ. նուաղեալ ô բարիձեւութեամբ û բարեձեւութեանց hlou բարէձեւութեան u չիք գնալ առ BCDEFGH եկեղեցականն bqu եկեղեցական f եկեղեցականս l յեկեղեցականսն d q արտաքինս

4 W առել փխ. առաւել CDGHXY վարդապետութեանն OW վարդապետութեամբ r վարդապետութեան բան սերմանել t սերմանաբանել BCDEFHIKLSTVXYZûn լաղաց a—mo—u լաղացն v լաղացն Q լնողաց փխ. լաւաղաց

5 Y և որպէս Ybcdefgq չիք և ô ի լերենն h ի լերին BCDEFGHIWir իւրոյ Lq աշակերտացն իւրոց Yûp s աշակերտաց hlou աշակերտացն ասաց խրատել û խրատէր K իւրատել փխ. խրատել HOW չիք զի, զմի

6 Iûdilrtu անուն bq կամ պատմեսցի (q պատուեսցի) փխ. անպատուեսցի ûcdeg ի տգիտութենէ l ի գիտութենէն u ի գիտութենէ b գետ փխ. տգէտ a զի տգէտ հովիւ անպատուելի է աստուծոյ և սրբոց ալ լուսանցքում bcdhloqu հովիւն Y անպատիւ է ô անպատվելի b անպատմելի փխ. անպատուելի

7 hu չիք և սրբոց զի բացի Zûad-ից մնացած ձեռ-երը սրբոցն bq ապա (rt և) փխ. զի EHIJRSXYWôûcde gino չիք զի GV լինիցի bhloqu լեցի Qô անձանձիչ Y յանձիչ b ի յանձնանձի q յանձանձի eg անձանցձիչ hlou անձանց ինչ եկեղեցւոյ MYôcefgpqr եկեղեցոյ b զեկեղեցոյ

8 BCDEGH չիք աստուծոյ begq և սրբոյն (eg սրբոցն) փխ. որ hlou գիտանա փխ. տգիտանայ akmpsv զգիրսս cd զգիրսն ôm զբանն hlo u և բանն

9 Y հրէայս û հրէյայս b հրէասն û ունիլ Fô զկեանս o կեան l չիք և IJMoq պօղոս b պօղոսի X հրաժարեցուց Vlr ի թխտին bdq ի թխթին U նորա փխ. որ gblitu չիք որ H չիք առ

10 A—HUfkmsv տիմոթէոս Mbq տիմէթէոս û տիմօթէոս ô տիտոսն b տիմո փխ. տիտոս q նաև առ հարսն CGJKûdrt հայր C-ում ուրիշներ ուղղել են հայրս Eb հայրն e գհարսն g գհայրսն ahkm opqsuv աբրաամ

11 bpqu նախընծայ h նախընծան l նախ ընդ փխ. նախընծայ FIMQS UWôûdhnpu վարդապետութեան bq վարդապետութեամբն hlou ասէր հանապազ (u հանապաս) n ասէր ձախ լուսանցքում d կեալ h iortu յայնպիսեացն ln այնպիսեաց

յակաստանի, այլ լուծանել հրամայէ բազում ըստգտանաց փաստաւոր», զոր եւ մեծ քաղաքն Հռոմայ ի շրջաբերական կանոնեալ թուղթսն ոչ հրամայէ ուծանել զայնպիսիսն եւ զուծեալսն լուծանել։ Արդ՝ որք փառամոլութեամբ եւ վասն մամոնայի ձգեցան առ այսպիսի պատիւ՝ մերժեսցին յառաքելական աթոռոյն. նաեւ որք ձեռնադրեցին զնա, որպէս ի մէնջ Անտիոքացին որ արծաթով զայս նախաձեռնէր կոչեցելոցն, նոյնպէս եւ Ղուկիոս արիոսեան եւ Զոսիմոս, զի ոչ գիտացեալ զինքեանս, կորուստ բազմաց եղեն. փորձեսցեն նախ զինքեանս եւ ապա ի պատիւն սուրբ մատիցեն, որպէս ուսոյց առաքեալն։

ՌՄԺԴ (ՌՄԷ Ժ) Թ. Որ ոք յեպիսկոպոսաց անարժան գտաւ առ պատիւն՝ վկայութեամբ երից եպիսկոպոսաց կամ եւս աւելի, ելցէ յաթոռոյն եւ ստասցի զմոնոզոնական ձեւ ի մէջ եղբարց կալով, զի եւ այս պատիւ բարձր է, իսկ եթէ գլխաւոր պատրիարգն, այսինքն կաթողիկոսն, ի նմին կար-

1 ôhu *ակաստանի* E *յակաստ[ան]ի* b *յապաստանի* (c *յաստիճանի* d *յակ յաստիճանի*) փխ. *յակաստանի* BD *այդ* bdq *բազումս* bv *ստգտանաց* t *ըստգտանօք* d *տգիտանաց* (h *զգաստանաց* u *սպաստանաց*) փխ. *ըստգտանաց* J *փաստաւորագոր* R Y1pr *փառաւոր* (Gd *փառօոր*) փխ. *փաստաւոր* htu չիք *փաստաւոր*

2 u չիք *և* akmnpv *մեծն* B—HVWôû ahikmnprtuv *հռովմայ* û *որ* փխ. *ի*, *շրջաբերեալ* u *ի շրջաբերա[կան]* t *ի ջրաբերական* OVe *թուխտսն* Y *թողթսն* b *թուխթս* dgoqr *թուխթսն* 1 *դուկասն* փխ. *թուղթսն* G չիք *ոչ*

3 G չիք *հրամայէ* W *լուծանել* փխ. *ուծանել* ô *զայնպիսին օծանել և զօծեալս* RYdeglu *զայնպիսին* bq *զայսպիսիսն* h *զայնպիսիսն* hlou *նաև* (t *այլ և*) փխ. *և* R չիք *և* KLQRTZq *զուծեալս* MSX *զօծեալս* i *զօծեալն* bq *ուծանել* փխ. *լուծանել* û *որ* (b *որ*) փխ. *որք*

4 akmpsv *մամովնայի* b *մամոնի* a—gkmpqsv չիք *առ* acdefgkmpqsv *յայնպիսի* hlortu *այնպիսի* b *յայսպիսի* KLMQRSTZô *ի պատիւ*

5 IJQSôûegloru *առաքելական* JVn *յաթոռոյն* ôû *և* փխ. *նաև* S *ձեռադրեցինն* բացի BCDEFGHôûabdefgq-ից մնացած ձեռ-երը *ձեռնադրեցինն* b *որպիսի* 1 չիք *որպէս*

6 b չիք *ի* FGM *ի մէջ* փխ. *ի մէնջ* K *անտիոքացինն* hirt *անտիոքայէին* lu *անտիոքային* ô *արծաթօվ* XY չիք *զայս* ô *նախաձեռնեցին* hilortu *նախաձեռնադրէր* BDEFIKLMOQRSTUVXYZWôn *կոչելոցն*

7 ô *զղուկիոսն* u *ղուկիաս* A *արեան* ուրիշներ ուղղել են *արիոսեան* Jû *արխսեան* R *արիրսեան* t *արիոսեանն* bq *զոմիմոս* 1 *զոսիմ* AI—MO—TV—Wôû *զոմիոս* ô *գիտացին* 1 *զինքեանսն* bq *զինքեանս* (q *զինքեան*) *ըստ կորուստ*

8 b *եղեալ* JKLMQRSTXYZû *փորձեսցին* p չիք *նախ* W *նախ քան զինքեանս* ô չիք *ի*, *սուրբ պատիւն* ûbhu *ի պատիւ* q *ի պատիւս*

9 hu չիք *սուրբ* ô *մտցեն* hu չիք *որպէս ուսոյց առաքեալ* DGHMbde *ուսուց* բացի KYôbcdegkloq-ից մնացած ձեռ-երը *առաքեալ*

10 begqr *որոց* (hlou *որք*) փխ. *որ ոք* GIJLMQôûeghlou *եպիսկոպոսաց* de *յանարժան* Qq *արժան* (b *յարժան*) փխ. *անարժան* bhloq *գտան* ô *պատիւսն* bq *պատիւ* bq *վկայութեան*

11 cd *գ* Jû քիք *երից* bq *և կամ* û *կամ թէ եւ* bghrtu *յաւելի* q *յալելի* IJ û *յաւելցի* u *ելցէն* bl *իցէ* փխ. *ելիցէ* JKOVWôûlor *աթոռոյն* ô *զստասցի* I *նստցի* (bq *զգեստցի* ef *սգեսցի* g *զգեսցի*) փխ. *ստասցի*

12 CDFHagpt *զմոնոզնական* Qn *զմոնոզական* Oû *մոնոզոնական* floru *զմոնազնական* i *մոնազնական* W *մոնազոնական* K *ի մէնջ* փխ. *ի մէջ* M *եղբայրց* cdho *եղբարցն* 1 *եղբայրցն* b *զի մի եւ* begq *պատիւս* d *պատիւն*

13 û *պատրիարգ* 1 *պարտիազն* t *պատրիարքն* b *ամենայն* (d *այս է*) փխ. *այսինքն* IJKLOQRSTUVXZWôûcdelmnrtu *կաթուղիկոսն* bq *զկաթողիկոս ի նմինն* û չիք *ի նմին* r *կարդեսցի* BCDEGHegq *կարգեսցի* (b *կարգեացի* acdhkmpuv *կրթեսցի* 1 *կարեսցի*) փխ. *կարթեսցի* t *յանցանս կրթեսցի* փխ. *կարթեսցի յանցանս*

թեսցի յանցանս, եպիսկոպոսքն քննեսցեն, Գ կամ Չ եպիսկոպոս տեսցեն զդատն եւ սահմանեսցեն զարժանն. իսկ եթէ միայն լոկ համբաւ պատմութեան է, պարտ է ամենեցուն հնազանդել նմա, զի նովաւ սահմանեսցի կարգ սրբոյ եկեղեցւոյ, որպէս Հռոմայն, Կոստանդնուպաւլսին, Երուսաղէմին, Աղեքսանդրուն, Եփեսոսին, Կեսարուն, մերս փոքու Նախանձու, զի սրբոց հարցն պիտառութիւնք համապատիւ կարգեցին զեպիսկոպոսս արքեպիսկոպոսաց՝ ոչինչ բերելով վեհ նմա, բայց ի գըլխաւորն կալոյ, տալով ցնա զաւանդս եւ նա եկեղեցւոյ. եւ զի ոչ է իշխանութիւն նմա առանձինն առնել ինչ, եթէ ոչ ունի գործակից զնոսա,

1 eg անցանս l յանուանոյ փխ. յանցանս Jûbu եպիսկոպոսք K եպիսկոպոսն S յեպիսկոպոսքն l չիք եպիսկոպոսքն քննեսցեն գ կամ զ b քննեսցեն տեսցեն զդատն և սահմանեսցեն զարժանն և քննեսցեն գ կամ զ եպիսկոպոսք տեսցեն զդատն տեսանեն փխ. քննեսցեն գ կամ... և սահմանեսցեն q քննեսցեն գ կամ... սահմանեսցեն զարժանն կրկնված է ô քննեսցեն W երեք QR չիք գ կամ զ եպիսկոպոս տեսցեն t և կամ O ամ փխ. կամ W վեց KLOSXYZWôg hlort եպիսկոպոսք d եպիսկոպոսն u եպիսկոպոսքն r տեսցին

2 H դատն û զդատ g զդատաստան ir չիք և q տեսանեն փխ. սահմանեսցեն d թէ cdefgkmqsr լոկ (q լոք) միայն ab չիք լոկ hlou համբաւ է պատմութեան v պատմութեան համբաւ է

3 dt պատմութիւն է Y պատմութեանն է GKLMQRSXZô պատմութենէ b չիք է (պարտ) û հնազանդել

4 ô զարք բացի OUYWûbcdeghlnoqrtuv-ից մնացած ձեռ-երը կարգք ûb սուրբ Lhlopu եկեղեցոյ (L եկեղեցւոյ) սրբոյ GHIKYôacefghqr եկեղեցոյ û հռովմայ c հրոմայն բացի YWbdfglq-ից մնացած ձեռերը հռովմայն A կոստանտինուպոլսին BDE կոստանտինուպաւլսին H կոստանդինուպաւղսին s կոստանդնուպաւղսին ô կոստանդինուպօլսոյն bq կոստանդիանոսիպաւլսին l կոստանդինուպաւլսի բացի Wûacikmpr-ից մնացած ձեռերը կոստանդինուպաւլսին կամ կոստանդինուպօլսին

5 hlou և երուսաղէմին ôps երուսաղէմի beg յերուսաղէմին Hbt աղեքսանդրին MRTVXôelr աղէկսանդրուն d աղէկսադրուն g յաղէկսանդրուն û աղեքսանդրու q աղէկսանդրոյն Z եփոսին eg յեփեսոսին ps եփեսոսի hou կեսարուն եփեսոսին l կեսարոյն եփեսոսի BCDEFGH կեսարու b կեսարոյն ô չիք կեսարուն մերս փոքու t մերս կեսարուն փոքու hps մերոյ km մեր bq չիք մերս M փոքունս U փոքուն hou փոքոյ l [փո]քու բացի BCDEFGHûbciqrt-ից մնացած ձեռերը փոքուս ô նազիանզուն acdkmpsv ազիազու (fg ազիազուս hlou անձիանձոյ ir անձիանձու t անձիանձուն bq նազիազիազուս e ազիազուազուս) փխ. նազիանձու HMW նազիանզու

6 ûp և (s է) փխ. զի ûir սրբոյ befg q սրբոցն BCDEFHûbq հարց ô հարձն, զարգեցին hiortu կարգեցան EGHOWefgpsu զեպիսկոպոս ô եպիսկոպոս b զեպիսկոպոսք q զեպիսկոպոսքն

7 O ոնչինչ d վէմ փխ. վեհ ô վեհ ընդ նմա g նա փխ. նմա pv բայց

8 Yûhlou կալով Y տալ l չիք տալով û նա Yô նմա (p [ն]մա eg նոցա) փխ. ցնա n նոցա աջ լուսանցքում ուղղված ցնա BCDEGH չիք տալով ցնա զաւանդս և նա եկեղեցւոյ C-ում ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ a—gkmps զաւանդն irt զաւանդսն IJ յեկեղեցւոյ Q եկեղեցւոյն Y զեկեղեցոյ ô bcefghipqru եկեղեցոյ û չիք և (զի)

9 IKLMQRSTXYZôn նմա իշխանութիւն (M իշխանութիւնն) ûhlotuv առանձին ûl թէ cpt ունիցի i ծործակից bq գործակցութեամբ քահանայիցն գործակից զնոսա զի միաբանութեամբ (q անմիաբանութեամբ) փառաւորեսցի ատուած նոյնպէս և եպիսկոպոսն փխ. գործակից զնոսա... քահանայիցն՝ էջ 190 տող 2-րդ

զի միաբանութեամբ փառաւորեսցի Աստուած. նոյնպէս եւ եպիսկոպոսն գործակցութեամբ քահանայիցն։

ՌՄԺԵ (ՌՄԸ ԺԱ) Ժ. *Եհաս լուր ի մեծ սիւնհոդոսն Նիկիայ, թէ եպիսկոպոսունք տեղաց տեղաց ի ձեռն շնորհաբաշխութեան հաւաքմունս ընչից եւ արծաթոյ առնեն, եւ ընդդէմ Հոգւոյն թուեցաւ գործն, զի ոչ զայս ուսուցին սուրբ առաքեալքն Տեառն, այլ որպէս ընկալան ի Տեառնէ ձրի, նոյնպէս եւ այլոց աւանդեցին՝ «Ձրի առէք եւ ձրի տուք*»,* որով բաշխէին ում եւ պէտք լինէին։ Արդ՝ թոշակ աւանդիցն տացի աղքատաց եւ որք ունին պէտս առ ի մխիթարութիւն վշտաց. իսկ որ արտաքոյ մերոյ կանոնելոցս այլազգ նիւթեն եղբարց կամ որդւոց եւ տոկոսեաւք ձնշեն զոմանս, գրեալ է. «Հան զժանտն յատենէ»*** ի բաց որոշեսցի ի պատուոյն, զի զպարգեւսն Աստուծոյ ընչիւք համարեցաւ ստանալ. նոյն կանոն կացցէ եւ մայրաքաղաքացի եպիսկոպոսացն։*

* Մատթ. Ժ, 8 ** Առակ, ԻԲ, 10

1 hlou *միաբանութեամբս* p *եպիսկոպոսապետսն*

2 o *գործակցութեամբն* ût *քահանայից*

3 s *հաս* ô *որ եհաս* bgq չիք *ի* b *մեծի* q չիք *մեծ* û *սիւնհոդոս* g *սինհոդոսին* o *սիւնհատոսն* AFpsv *սինհոդոսն* bhioqru *ի Նիկիայ* eg *Նիկիոյ* ho *եթէ* ôbeq *եպիսկոպոսք*

4 YWacfiklmrtv *տեղեաց տեղեաց* q *տեղեաց տեղ տեղեաց* b *տեղ (տեղեաց)* eo *տեղեաց (տեղաց)* CGPQSôdehou չիք *տեղաց* CP-ում ավելացրել են ուրեշները Y *շնորհաբաշխութեանն* h *շնորհաբաշխութենէ* u *հաւաքմունքս* d *հաւ[աք]մունս*

5 d *ւ* փխ. *(ընչից) և* ilort *ընդ յուղային* փխ. *ընդդէմ* hu *ընդ յուղային և սիմոնի մողին* փխ. *ընդդէմ* Vôbcdefghilopu *հոգոյն* KLZô *թըւեցաւ* kms *թվեցաւ* l չիք *ոչ* t *ոչ մեզ զայս* d *այսպէս* փխ. *զայս*

6 lt չիք *տեառն* BDHs *այդ* Ş *այլ* ձախ լուսանցքում ôû չիք *այլ* s *սուրբ (t զի)* փխ. *որպէս* c *ընդալան* Y չիք *ի*

7 a *ձրի (նոյնպէս)* ձախ լուսանցքում W *և այլոց և* t *աւանդեցին ըստ այնմ ձրի* b *թէ ձրի* Wû *առիք*

8 rt *ուր (*b *որում)* փխ. *ում* û չիք *և* Wû *պէտ* c *պիտոյ* rt *պէտքն* d *էին* փխ. *լինէին* o *ար[դ]* Y *թոշակ* rt *թոշակն* b *թօշակաւ անդիտասցի* (e *թօշակօ անդիտացի* q *թաւշակաւ անդիտացի* g *թօշակաւ անդի*) փխ. *թոշակ...տացի* l *թաւշակ* O *աւանդեցին* f *աւանդի* CDGH *տացէ* befgq *աղքատացն* l *յաղքատաց* H *և աղքատաց և*

9 b *անին* փխ. *ունին* Xc *զպէտս* b *ի պէտս* p *պէտս մխիթարութիւն առ ի վշտաց* km չիք *առ* X չիք *ի* KRTY *ի մխիթարութիւնն* l *ի մխիթարութեանն* ôb *ի մխիթարութեան* bcdmq *վշտացն* ûacdkmpsv *որք* CDGHbegq չիք *որ* C-ում ավելացրել են ուրիշները l *արտաք* û *մերոցս* acdkmsv *մերոց* t *մերում*

10 û *կանունելոցս* hilortu *կանոնելոյս* G *կանոնելոց* hlou *այլազգս* û *այլազգիւ են* փխ. *այլազգ նիւթեն* u *եղբարք* t *և կամ* CDGHJQRVXYô bcdefghklmoqrtu *որդոց* KLMQRSTXYZôdhlotu *տոկոսիւք* û *տօկոսեօք* bfq *տոկոսաւք* eg *տոկոսօք*

11 Gbdefglq *ճշնեն* U *և ճնշեն* M *ճըմնշեն* C *ճշեն* ուրիշներ ուղղել են *ճնշեն* ô *զոման* Sôbcdefghkm *զժանդն* û *ժանտն* F *զժանգն* փխ. *զժանտն* Sô *յադենէ* b *յադտենէ* d *յատենէն* eg չիք *ի (պատուոյն)*

12 MORûhpq *ի* (ûq չիք *ի*) *պատւոյն* ô *ի պատոյն* OWûeq *պարգեւսն* cd *կամի* (rt *հրամայեցաւ*) փխ. *համարեցաւ* l *ըստանա*

13 F չիք *կանոն* տողամեջ ավելացրել են ուրիշներ h *կացէ* u *կայցէ* û չիք *և* Y *և ի մայրաքաղաքաց* ôacf hik—qsuv *մայրաքաղաքաց* ûrt *մայրաքաղաքացն* b *մայր աղքատաց* փխ. *մայրաքաղաքացի* Yôûc ht *եպիսկոպոսաց*

ՌՄԺՋ (ՌՄԹ ԺԲ) ԺԱ. Եպիսկոպոս հարկանող, որպէս թէ ահարկու առ մեղուցեալսն, ոչ է արժան նմա զայս գործել յանդգնաբար, այլ ուսուցանել խրատու եւ իմաստութեամբ Տեառն, զի «Քաղցրութիւնն Աստուծոյ, ասէ, զքեզ յապաշխարութիւն ածէ», որպէս եւ մեծն Պաւղոս՝ զԱնեսիմոս. Եւ Տէրն ասէ. «Եկայք առ իս ծանրաբեռինք. եւ պատուհասակիծ եղեալ ոչ ուրեք գտանի»:

ՌՄԺԷ (ՌՄԺ ԺԳ) ԺԲ. Ոչ իրաւացի է եպիսկոպոսի զմեղաց ուրուք կրել տուգանս առ ի յիւրոցն բուծանել, այլ աղքատաց բաշխել, զի որք այսպէս ոչ առնեն՝ հեռի են յուղիղ հաւատոյ եւ որոշեալք ի սուրբ ժողովոյն:

ՌՄԺԸ (ՌՄԺԱ ԺԴ) ԺԳ. Ոչ է արժան պատրիարգի, այսինքն կաթողիկոսի, նոր աւրէնս յեկեղեցի տալ, այլ զոր ընկալաք յառաքելոցն, ոչ պերճ հանդերձիւ պճնել եւ ոչ յերիւարս ձիոց կամ կիսիշեաց նստել, այլ թէ

1 BEGackms *հարկանաւղ* CDFHYiv *հարկանօղ*

2 L *զայս գործել նմա* a—mo—v *առնել* փխ. *գործել* Megh *անդգնաբար* b *յանադնայբար* BCDGs *այդ* hlo u *յայլ* u *ուսուցանեալ* Y *ուսուցանել նմա խրատու*

3 d *խրատուն* deg չիք *և* eg *ի* փխ. *զի* IJMQSWôûbdefglqu *քաղցրութիւն* Hl չիք *աստուծոյ*

4 r *այս է* փխ. *ասէ* ôbghpqsu չիք *ասէ* r *որ զքեզ ի յապաշխարութիւն* ps *ածէ զքեզ յապաշխարութիւն* n *յապաշխարութիւնն* IJKLMQRSTXYZôeghioq *ապաշխարութիւն* u *ածցէ* H *է* ուրիշներ ուղղել են *ածէ* km չիք *ածէ* a—gqv չիք *և* û *մեծ* IJMOVô *պօղոս* d *զոնեսիմոսն*

5 lo *զտէրն* hu *զսուրբն* փխ. *տէրն* բացի ôbegq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *ասէ* r *տէրն մեր քրիստոս հրամայէ ասելով եկայք* V *յիս* IJû egt *իս ամենայն ծանրաբեռինք* Q *և ծանրաբեռինք* b *ծանդրայբեռինք* c *ծանրաբեռնեալք* f *ծանրբաբեռինք* S *պատուհասագիծ* Z *պատուհասկոծ* gq *պատուհասակործ* (ô *պատուհասագործ*) փխ. *պատուհասակիծ* W *պատուհասագործ* գրչից ուղղված *պատուհասագիծ* R *եղել* ôhlou *եղեալք*

6 p չիք *ոչ* d *ուրուք* hou *գտա* l *գտայք*

7 g չիք *է* a—gkmpqsv *եպիսկոպոսին* dhlou *մեղաց* bq *ուրեքն* ôrt *ուրեք* ef *տուգանս*

8 q *առնի* փխ. *առ ի* ûcdl չիք *ի* IJ *իւրոցն* OW *յիւրոյն* û *իւրոց* befg q *յիրացն* (hou *իւր* l *յիւր*) փխ. *յիւրոցն* hlortu *մուծանել* (û *մուծանիլ*) փխ. *բուծանել* բացի MQRSXYWôbcdefgipqs-ից մնացած ձեռ-երը *բուծանիլ* ABCds *այդ* a—dh—mo—v *աղքատացն*

9 W *ոչ* կրկնված է Y *առնին* d *յառնեն* FIJKLMQRSXYZôûbdqr *ուղիղ* BCDEFGHhlou *հաւատոյն* ûadkmpsv *հաւատոց* c *հաւատոցն* բացի Ga—ilopqrstuv-ից մնացած ձեռ-երը *որոշեալ* fq չիք *ի* KLSTZ *ժողովւոյն* A *ժողո[վո]յն* g *ժողովն*

10 a *պարտրիարգի* e *պատրիարգին* s *պատրարգի* t *պատրիարքի* g չիք *պատրիարգի այսինքն* b *յամենայն* փխ. *այսինքն* dev *այսինքն է* IIKLOQRSTUVXZWôûacdoqrtv *կաթուղիկոսի* n *կաթուղիկոսին* s *կաթաղիկոսի*

11 lMegir *յօրէնս* ûp *օրէն* blmou *յաւրէնս* ô *եկեղեցին* ûd *եկեղեցի* hlou *տալ յեկեղեցիս* BDS *այդ* M չիք *այլ* ավելացրել են ուրիշներ t *զոր ինչ ընկալաք* Y *ընկալան* c *ընդալաք* d *ընկալայք* l *ընկա[լա]յք* I *առաքելուոցն* JKLMQRSXYZôek *առաքելոցն* û *առաքելոց* r *ճերպ* փխ. *պերճ*

12 A—HUbefgmpqs *պճնեալ* Yt *պճնիլ* R *և* կրկնված է G *յերիւվարս* HOVWcdfhiorstuv *յերիվարս* IKLMQRSXYôegp *երիվարս* TZû *երիւարս* bl *յերիվար* q *երիվար* IJKLMPQRSTUVXYZôûbchilnoqrt *ձիոյ* OW *ձիու* U *ձիս* b *կէսիշանց* cdp *կէսիշոց* hirt *կիսիշեայ* ou *կիսյիշեա* q *կիսիշեացն* GWakmsv *կէսիշեաց* g *ջորոց* փխ. *կիսիշեաց* l չիք *կիսիշեաց* d *նստէր* t *նստիլ* l *[ն]ստել* Bs *այդ* bq *ապա* փխ. *այլ* G *եթէ* Q չիք *թէ*

տկար է զաւրութեամբ մարմնոյ՝ յէջ նստցի ըստ Տեառն մերոյ եւ Աստուծոյ նմանութեան, զի զտան քաղաքաց եպիսկոպոսք եւ կաթողիկոսք լուծեալք զայսու կանոնաւս, եւ կտաւիս զգեցեալք եւ ձիովք իգամոլովք գնացեալք, զորս տարամերժեցին սուրբ ժողովն եւ մեք նզովիւք, քանզի զառաքելական աւրէնս եղաք։

ՌՄԺԹ (ՌՄԺԲ ԺԵ) ԺԴ. Համբաւ եհաս երբեմն զԿիւլիկեցւոց եպիսկոպոսէն, թէ դառն խստութեամբ վարի առ իւրսն, որպէս թէ խարանաւք նշաւակէ զոմանս վասն մեղաց, կամ այլ իրիք ինչ. առաքեցաք մերժել զդատապարտողն։ Արդ՝ մի՛ անհաւատութեան գործ առ մերս կալցի, զի եւ Մանեայ պղծոյ աշակերտքն զայս առնէին, զի որք զայսպիսիս գործեն՝ նզովեալք են։

ՌՄԻ (ՌՄԺԳ ԺԶ) ԺԵ. Եթէ ոք ի քահանայից կամ ի մոնոզոնաց արհամար-

1 q *զաւրութեամբն* b չիք *զաւրութեամբ* acdefghklmopqrstuv *մարմնոյն* R *մարմնոց* b *մարմնոցն* *նայ էշն* IJôûk *էջ* d *ի յէջ* q *յէշն* admpsv *նստի* c *նստել*

2 Yq *նմանութեանն* d *նման* փխ. *նմանութեան* l չիք *զի* bq *զտանի* l չիք *քաղաքաց* bq *եպիսկոպոսքն* g *եպիսկոպոսունք* u *եպիսկոպոս* e *եպիսկոպոս նոքա* *և* H չիք *և* KLQRSTUVXZWôûdnortv *կաթուղիկոսք* aps *կաթաղիկոսք* b *կաթաղիկոս* q *կաթողիկոս*

3 BCDEGHûegp *լուծեալ* Qbt *այսու* hlou *կանոնիւս* b *կանոնաւք* G *կան[ոն]աւս* eg *կտաւի* ô *զգեցեալս* e *սգեցեալք* բացի abcdfgkmpqsv-ից մնացած ձեռ-երը *զգեցեալ* Yd *ձիով* ô *ձիօվք* bi *ձիաւք* acfkmqs *իգամոլաւք* egiprv *իգամոլօք* ôl *իգամոլով* b *իքայմոլաւք* d *իգամոլոք* t *մատակօք* փխ. *իգամոլովք*

4 ô *գնացեալս* hlopsu *զոր* t *և զորս* u *տարամերձեցին* (t *մերժեցին*) փխ. *տարամերժեցին* p *սուրբ հարքն ի ժողովն* begq *ժողովոյն* n *ժողովք* G *մեզ* փխ. *մեք* ps *քան*

5 ôbglr *առաքելական* n *զառաքելականք* KLRSZ *յաւրէնս* MQTXô *յօրէնս* b *աւրէնսն* ûhlou *կանոնս* փխ. *աւրէնս*

6 kmps *համբաւեցին* (c *համբաւէր*) փխ. *համբաւ եհաս* d *համբաւէր զնմանէ երբեմն* BCDFGH *զԿիւղիկեցւոց* A *զԿիղիկէցւոց* IJKLMOPQSTUXZWn *զԿիլիկեցւոց* R *զԿիլիկեցոյ* VYg *զԿիլիկեցոց* ô *զԿիլիկեցուց* û *ի Կիլեկեցւոց* abcefk *զԿիւղիկեցոց* lqr *զԿիւլիկեցոց* h *զԿիւլիկեցոցն* ou *զ[Կ]իւլիկեցոց* p չիք *զԿիւլիկեցւոց եպիսկոպոսէն*

7 i *զառն* փխ. *դառն* ô *խրատու* փխ. *խստութեամբ* h *տայ* փխ. *առ* KLMQRSTXYZô *իւրքն* hlou *թէ որպէս* fq *եթէ* P *խառանօք* Yû *խարանաւ* hlou *հարանաւք* ir *հարանօք* kwp *խարան* bd *խորանաւք* (egn *խորանօք* t *հարելով*) փխ. *խարանաւք* ôbepq *նշանակէ* փխ. *նշաւակէ*

8 s *այդ* t *այլոյ* Z *այլ* ձախ լուսանցքում hou *իրք* ûi *ինչ իրիք* t *և առաքեցաք* bq *մերժելն* l չիք *մերժել* BCacdkmnsv *զդատապարտաւղն* CDFGHMp *զդատապարտօղն* Y *զդատապարտող* ôt *զդատապարտողսն* hu *զդալար տալն* փխ. *զդատապարտողն*

9 VYbqrt *անհաւատութեամբ* W *անհաւաստութեամբ* փխ. *անհաւատութեան* ô *գործս* OW *կոչեսցի* (l *ընկալցի*) փխ. *կալցի* E չիք *և*

10 U *պղծոց* Yôûb *պղծոյն* hlou չիք *պղծոյ* û *աշակերտք* i *յաշակերտքն* ô *զա[յ]ս* ô չիք *զի* f *զոր* բացի B—Iûcn-ից մնացած ձեռ-երը *որ* IJKLMRSTVXYZhilotu *զայսպիսիսն* OPW *զայսպիսին* Q *այսպիսիսն* ô *զայսպիսսն* û *զայնպիսիսն* a—egkmpqsv *զայսպիսիս* r *զայսպիսիքն* Beghloqu *գործէ* b *գործէին*

11 ôbegpq *նզովեալ* s *նզովեալքն* b *եղիցին* (g *է*) փխ. *են* eg չիք *են*

12 b *թէ*, չիք *(ոք) ի* l չիք *(կամ) ի* hlou *արհամարհեաց* b *արհամարհեալ է* d *արհամարհարեալ*

հեալ զեպիսկոպոսաւ իւրով ընթասցի առ թագաւոր կամ առ նախագլուխ եպիսկոպոսն, որպէս թէ խզեալ, ամբաստանեալ յիւրոցն, եւ նոցա ի հրապոյրս ելեալ, տացեն գիր հրամանի, մանաւանդ թէ ոխութեամբ ինչ էին ընդ քարոզին բարեպաշտութեան, անընդունելի լիցի հրամանն եւ դիմող հրապուրիչն որոշեսցի, որպէս անկարգութեան գտակ, զի զայս Անտիոքացին արարեալ՝ լուծաւ։ Պարտ է ամենայնիւ հնազանդել, ընդ բուն վարդապետաւն, առաքելոյ ասելով. «Ունկնդիր լերուք առաջնորդաց ձերոց»։*

ՌՄԻԱ (ՌՄԺԴ ԺԷ ԺԶ. Մի՛ կալցի իշխանութիւն եպիսկոպոս յայլոյ վիճակ ընթանալ, որպէս թէ առաւել պատիւ ունիցի վասն հօյակապ եւ բազմանուէր քաղաքացն, այլ յոր վիճակեցաւ՝ յար ի նմին մնալ. թէեւ բազում աղաչանք իցեն առ նա՝ մի՛ հաւանել, բայց եթէ որ զաւառին եպիս-

* Եբր, ԺԳ, 17

1 Ft եպիսկոպոսաւ b զեպիսկոպոսեաւ d զեպիսկոպոսաւն q ընդասցի bd hloru թագաւորն km կամաւ փխ. կամ ô թագաւորն իւր կամ acdhi loprstu նա գլուխ (h նախըս գլուխ) փխ. նախագլուխ

2 n եպիսկոպոս b որ փխ. որպէս a—moprsuv խզել R եղեալ փխ. խզեալ Y անբաստանեալ t ամբաստանել ac—mopqsv ապստամբել (b ապստամբեալ r ամպըստամբել u ապստամբ) փխ. ամբաստանեալ IJbhiloqrt իւրոցն ûu իւրոց

3 Yt չիք ի bhloqu ի հրապուրս k ի հրաբոյրս r ի հրապայրս n սկըզբնապես ելեալ այնուհետև ուղղված եղեալ Qabdfgkmpqsuv եղեալ փխ. ելեալ rt չիք ելեալ acfkmpsv տայցեն hilortu տացեն նմա գիր G գիրս bq գիր ըստ հրամանի ô չիք մանաւանդ

4 û չիք ինչ U չիք էին lou քարոզոզին r քարոզէին Y բարեպաշտութեանն P չիք անընդունելի լիցի... անկարգութեան գտակ՝ տող 6-րդ ներքևի լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ Y լինիցին û լինի kmps լիցին

5 K հրամանի û հրաման BCDEGHa dkmsv դիմաւղ FYip դիմօղ Mb և ի դիմօղ (b դիմող) U դիւրող (qt դիպող r դիպօղ) փխ. դիմող û հրապուրիչ hlou հրապուր ինչ փխ. հրապուրիչն Yk անկարգութեանն ô անգարգութեան b անկարգաւորութեան d անկարգութիւն

6 SYôbklr գտաք h գտակք n կտակ Mb այս û անտիոքացի cd անտիոքացիքն ilo անտիոքային rt անտիոքայ էին cl արարին b արարաւ c լուծեալ t լուծել S յամենայնիւ

7 r հնազանդիլն t հնազանդիլ Q հնազանդ լինել ընդ KLMQRSTXY Zôû բան փխ. բուն Y վարդապետաւ û վարդապետի, առաքելի Y առաքելոցն Xehlotu առաքելոյն bq չիք առաքելոյ g ըստ առաքելոյն c ասելովն hlou ասելոյ bq ասելով առ մեզ ունկնդիր c ունկնդիրք

8 c չիք լերուք I ձերւոց chlou ձերոց և այլն (c հպատ[ակաց?])

9 M զի փխ. մի s [մ]ի l կալ p չիք իշխանութիւն L եպիսկոպոս այլոյ իշխանութիւն befgq եպիսկոպոսաց hlou եպիսկոպոսն IJKMQRSTXYZ ôûefgr այլոյ Ubn յայլոց q այլոց acdkmsv յայլ L ի վիճակ IJû վիճակս b վիճակն V ուրիշներ ուղղել են վիճակի

10 M ընդանալ o պանիւ փխ. պատիւ fg հօակապ CM հօկապ ուրիշներ ուղղել են հոյակապ r հոյակար hl ou խոյակապ բացի FIYûadeikmnp stv-ից մնացած ձեռ-երք հօկապ KL Qô բազմանըւէր

11 û քաղաքաց BDs այզ Ok յայլ CG MQôdhklortu որ û որում փխ. յոր RXY վիճակեցաւն d յարի ի I առ (bq վար) փխ. յար J արի (l յարկ) փխ. յար ի û չիք յար b ի նմինն hlou եթէ փխ. թէև d բազումք

12 d աղաչեսցեն hlou աղաչանս t իցէ acfgkmqv են (b իմ) փխ. իցեն p rs չիք իցեն hlou չիք իցեն առ ab efgq նմա փխ. նա û չիք մի ôhln otu հաւանիլ d հաւանեսցին Yûc թէ Y ոք (begq ի) փխ. որ f չիք որ bu եպիսկոպոս

կոպոսն է առաքեսցէ գալ, որպէս զի եկեալ տացէ բան վարդապետութեան իւրոյ հաւտին. այլ մի՛ լիցի որ ոչ ընդ իւրով ձեռամբ քահանայագործէ զոք, բայց եթէ հրամանաւ իւրոյ եպիսկոպոսին։

ՌՄԻԲ (ՌՄԺԵ ԺԸ) ԺԷ. Զի էին ոմանք որ այսու ագահեալ խռովութիւնս յարուցին յԱղեքսանդրիա, զորս մեծն Աթանաս տարագրեաց յաթոռոյն ազդ արարեալ առ մեզ ի ձեռն գրոյ եւ մեզ աւանդեաց զայսպէսն ունել։

ՌՄԻԳ (ՌՄԺԶ ԺԹ) ԺԸ. Մի՛ զոք ի քահանայից լուծցեն եպիսկոպոսք առանց վնասու. վկայելով երից ոմանց եւ հաւաստի շաղախեալն ի մեղս՝ մի՛ կալցի զքահանայութիւնն, զի անարատ իցէ այս սպասաւորութիւն. բայց յետ Բժ ամի ջերմ ապաշխարութեան կալցի զպաշտաւնն. իսկ շնացեալն մի՛ դարձցի ի կարգն, բայց ի պաշտամանէն, զի ոչ կարէ

1 begq *և* փխ. *է* Uf չիք *է* R *առաքեսցէ* û *թէ* փխ. *զի* bq չիք *զի* Y *վարդապետութեանն*

2 R *իւրոց* BDs *այղ* B—H *ոչ է ընդ* a *իւրովք* acdkms *ձեռաւք* pv *ձեռօք* hu *ձեռաւմբ* փխ. *ձեռամբ* Fa cdfhilopqrst *քահանայգործել* eg *քահանայեագործել* bkmuv *քահանայագործել* R [*քա*]*հանայագործէ*

3 Q *զոքն* c *թէ* b *հրամանաւն* hlou *իւրով* b *եպիսկոպոսի*

4 b (ժը) ժէ հոդվածը դրված է (ժթ) ժը հոդվածի տեղը և հակառակը û չիք *զի* ps *են* փխ. *էին* ô չիք *որ* hlo *յայսու* u *ացսու*. c *ագահեալք* bhlu *խռովութիւն* t *զխռովութիւնս* Y *յարուցութիւնն* g *յարուցանէին* l *յանցուցին* փխ. *յարուցին*

5 IJe *աղեքսանդրիայ* LMQSTVôbgqr *յաղէկսանդրիայ* Wou *յաղէքսանդրեայ* û *աղեքսանդրեայ* բացի ac efghikmoruv-ից մնացած ձեռ-երը *զոր* u *մեծ* r *տարագրեացն* t *տարագրեաց զնոսա յաթոռոցն* Wh *աթոռոյն* ôr *աթոռոցն* բացի JOU ûginu-ից մնացած ձեռ-երը *յաթոռոցն*

6 IJ *ցազդ* ou *յազդ* d *առ* (l *յաղթ*) փխ. *ազդ* R *ազդ* փխ. *ազդ* q *ի ձեռն գրոյ... զայսպէսն ունել* ձախ լուսանցքում R չիք *մեզ ի ձեռն գրոյ և* Udghilnopqrstu *գրոց* b *գրոցն* e *գորոց* փխ. *գրոյ* hilortu չիք *և* hu *աւանդեացն* ilort *աւանդեաց նա* (o *աւանդեացնա*) *զայնպէսն* (ilo *զայսպէսն*) Lô *զայսպէս* b *զայսպիսիս* q *զայսպիսի* I *զայս պէսոն* փխ. *զայսպէսն* M *յունել* û *ունիլ* i *առնել* փխ. *ունել*

7 s [*մ*]*ի* h *զի* փխ. *մի* n *ոք* Echk *ի քահանայիցն* ô *լուծցին* hioru *եպիսկոպոսունք* l *եպիսկոպոսուն*

8 ô *վկայէլով* c *վկայեալ* u չիք *երից ոմանց և հաւաստի* hlo *հաւաստիւ* irt *հաւաստեաւ* c *հաւաստ* G *հաստատի* փխ. *հաւաստի* R *շաղախելն* Y *շախաղեալն* ûbhlort *շաղախեալ* q *շաղաղեալն* ô *շաղախեալն ի* կրկնված է GH չիք *ի* K LMQRSTXZô *ի մեղսն*

9 ô *կալցէ* Yh *ընկալցի* փխ. *կալցի* F IJSXWbdiqr *զքահանայութիւն* M û *քահանայութիւն* Y *քահանայութիւնն* ô *զօրնութիւն* փխ. *զքահանայութիւնն* l չիք *զքահանայութիւն... կալցի*՝ տող 10-րդ kmps *անարատիցն*, չիք *իցէ* IJût *այսմ* KLMQRSTYZôhou չիք *այս* B—H d *սպասաւորութիւնս* JOPUVY *սպասաւորութիւնն* t *սպասաւորութեան* hou չիք *սպասաւորութիւն*

10 ô *բայց եթէ յետ* KLMQRVXZbegit *բժ-ան* W *տասն երկու* ô *բժ-ն* U ûacdhkmnoprsuv *ժբ* E *ժ* փխ. *բժ* VXakmsv *ապաշխարութեանն* hno qtu *ապաշխարութեամբ* d *ապաշխարութիւն* ûr *զպաշտօն*

11 d *շնացեալ* defgq *դարձի* ô *ի դարկն* b *ի կարգ* ûacmpstv *բաց* Lôbg hlu *ի պաշտմանէն* d *ի պաշտամաննէն* q *ի պաշտպան* փխ. *ի պաշտամանէն* R *զարէ*

նա քահանայագործել, ոչ պատարագիս բաշխել, ոչ մկրտել եւ ոչ պսակել, այլ ի ներքոյ ընդ այլսն հաղորդել։

ՌՄԻԴ (ՌՄԺԷ Ի) ԺԹ. Որք կուսանալ խոստացան Աստուծոյ եւ պոռնկեցան՝ Զ ամ արտաքս մնասցեն, Բ՝ ի ներքս ընդ լսողսն ոչ հաղորդեալ, ապա առցէ զձեւ կուսանի եւ հաղորդեսցի։

ՌՄԻԵ (ՌՄԺԸ ԻԱ) Ի. Որք պոռնկեցան ընդ կուսան հաւատաւորացն՝ զապաշխարողին կրեսցեն վտանգ, զի ապականեաց զտաճարն Աստուծոյ եւ զՔրիստոսի հարսնացեալն. ԺԵ ամ ապաշխարեսցէ, ապա մտցէ ի հաւտն՝ սրբեալ ի չարէն եւ յելս անձինն հաղորդեսցի աւրինաց։

ՌՄԻԶ (ՌՄԺԹ ԻԲ) ԻԱ. Որք պղծեցան յանասունսն կամ յարուսն, այնպիսեացն խաւարեալ են ոգիքն եւ ստարք յԱստուծոյ, զի եւ ոչ են արժանի կրել զանուն քրիստոնէութեան. առաջին կանոնքն սպանանել հրամա-

1 eg չիք *նա,* *քահանայեագործել* L *քահանայագործել նա* Q *քահանայգործել* o *ի քահանայայգործել* t *գործել զքահանայութիւն* acdkmp v չիք *ոչ (պատարագիս)* ô *պատարագիւ* b *բաշխելով* B—EGH չիք *բաշխել* Y *և ոչ (մկրտել)* mp չիք *և*

2 BD *այգ* o *այ[լ]* բացի begq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *ի* ô *այլքն* hlou *այսն* փխ. *այլսն* Yrt *հաղորդիլ*

3 befgq *կուսութիւն* l *խոստանան* h *խնդրեն* փխ. *խոստացան* lo *յաստուծոյ* u չիք *աստուծոյ* U չիք *աստուծոյ և պոռնկեցան* C *պոռնկեց* ուրիշներ ուղղել են *պոռնկեցան*

4 B—H *զզ ամ* W *վեց* beghioqu *արտաքոյ* n *յարտաքս* R *մնացեն* hu *մնասցէ* W *երկու* ûlo *և բ* acdkmp s *ապաշխարաւղսն* (efghloquv *ապաշխարողսն* (birt *ապաշխարողս*) փխ. *լսողսն* բացի IJKLMQRSTV XZôûn-ից մնացած ձեռ-երը *լսաւղսն* GR *հաղորդել* û *հաղորդելով*

5 adkmpsv *ձև* W *կուսան* R *հաղորդեսցին* eg *հաղորդեսցի ի սուրբ խորհրդոյն* b *հաղորդեսցի աւրինաւք*

6 H *ոք* փխ. *որք* բացի ûa—giklmop qrstv-ից մնացած ձեռ-երը *որ* q *ընդ կուսան* աջ լուսանցքում d *կուսանս* a *կու[ս]ան* ûn *հաւատաւորաց* bq *հաւատաւորս* c *հաւատվորացն* efg *հաւատաւոր* eg *զապաննողին* hlo *սպանողի* u *սպանող*

7 ûeg *կրեսցէ* STb *վտանկ* û *զվտանկ* ghilortu *զվտանգ* û *զտաճար* cdk mpsv չիք *և* bq *քրիստոսի*

8 û *հարսնացեալ* b *հարսացեալն* W *տասն հինգ* Dbhu *ԺԷ* փխ. *ԺԵ* acd fhiklmoprstuv *որոշեսցի* փխ. *ապաշխարեսցէ* eg *որոշեսցէ և ապաշխարեսցի* փխ. *ապաշխարեսցէ* bq *որոշեսցեն ապա ապաշխարեսցէ* փխ. *ապաշխարեսցէ* û *և ապա* b չիք *ապա* acdkmps *ի հաւտ* BQbe ghqu *ի հաւատն* (CDEGH *ի հաւատ*) փխ. *ի հաւտն* C-ում ուրիշներ ուղղել են *ի հաւտն*

9 b *արբեալ* փխ. *սրբեալ* Hô *ելս* Un *և ի յելս* G *յանձինն* Yûhilopru *անձին* HV *յօրինաց* afklmsu *աւրինացն* iprtv *օրինացն* eg *օրինօք* d *յաւրինացն* bq *աւրինացն աստուծոյ պատուիրանին* (q չիք *պատուիրանին*)

10 Gh *անասունս* û *ընդ անասունսն* ô *անասունսն* bcpqs *յանասունս* efg *յանասունն* oru *անասունսն* ûb *և կամ* Jôû *արուսն* Xeg *յարունսն* (M *արուան*) փխ, *յարուսն* Kb *այսպիսեացն*

11 hlopsu *ոգիք* Yôbeg *հոգիքն* km *հոգովքն* HKMQRZlo *յաւտարք* S TXhlou *յօտարք* bq *աւտարացեալ են* IJRôûbdehloqrtu *աստուծոյ* ôû bqv չիք *(զի) և*

12 RST *կրեալ* hlou *զի և զանուն քրիստոնէութեան կրել ոչ են արժանի* bdq *զանունն* Y *քրիստոնէութեանն* g *քրիստոնէական* M *յառաջին* ô *առաջի* R *կանոնքն* ûd hilou *կանոնք* g *սպաննել* q *սպանել* G *ի հուր այրել հրամայեն կամ սպանանել* Z *հրամայեցին*

մայեն կամ ի հուր այրել, բայց այժմ հաճոյ թուեցաւ Հոգւոյն Սրբոյ եւ մեզ՝ ապաշխարութեամբ կեցուցանել ըստ ամացն քանիանութեան եւ յետին թոշակէն մի՛ զրկեսցին. եւ տեսցէ թէ որչափ ի մեղս կացեալ է եւ այնպէս արասցեն, բայց ի վիճակի կարգ անհնար է մատչել. բայց անաստւնն ի հուր այրեսցի, իսկ խոհերքն միմեանց արուամոլքն՝ հեռասցին ի միմեանց տարաբնակութեամբ, զի մի՛ արմատ դառնութեան ի վեր երեւեալ դարձեալ պղծիցին. զայս արտադրեցին ժողովն Հռոմայ։

ՌՄԻԷ (ՌՄԻ ԻԳ) ԻԲ. Քահանայ ի սոյն չարիս գտեալ ոչ կարէ կալ ի պաշտամանն, այլ իբրեւ երախայ լուիցէ ձայն ի պաշտամանն մինչեւ ի վախճան գտցի. նոյնպէս թէ եպիսկոպոս ոք գտցի։

ՌՄԻԸ (ՌՄԻԱ ԻԴ) ԻԳ. Եպիսկոպոս՝ հանդերձ կնաւ մի՛ եղիցի, բայց եթէ

1 I չիք ի bq ի հուրն p այրել ի հուր b այժմն hu չիք այժմ KLZô թըւեցաւ M թվեցաւ GHIMQRTVXY ôbcdfghilopsu հոգոյն

2 KLMQRSTXYZô ապրեցուցանել ապաշխարութեամբ փխ. ապաշխարութեամբ կեցուցանել d ընդ փխ. ըստ ամացն քանիաւնութեան A ամենայն ուրիշներ ուղղել են ամենացն կամ կարելի է կարդալ ամացն hiloru ամենայնի (JOV ամենացն ct ամի) փխ. ամացն U ամենայն այն (Y ամենայն բանի) փխ. ամացն բացի BCDEFGHbefg nq-ից մնացած ձեռ-երը ամենայն փխ. ամացն Y քանիօնութեանն Ql քանիաւնութեանն

3 ackmpsv և ի յետին ô ետին KLMQSTXZôirt թոշակին Rbdq թաւշակին Y թօշակին eg թօշակէն G û զրկեսցեն hilortu զրկեսցի Yû տեսցեն ô տեսցես egl չիք թէ e յորչափ U կացեաց է

4 Y չիք և ûl չիք ի ô ի վիճակ q ի վիջակի ô ի զարկ p անհնարին է l ունհնար է փխ. անհնար է ôu մատչիլ befgq մերձենալ (h մատնել u մատանել) փխ. մատչել t իսկ փխ. բայց û չիք բայց

5 K զանաստւնանն MRSTXYZô զանաստւնն l անաստւն dq ի հուրն hou այրեսցի ի հուր o ի հուր այրեսցի ի հուր ô այրեսցեն bq այրեսցէ t և փխ. իսկ L իսկ որ û խոհերք bq խորհերքն Lh խոհակերքն փխ. խոհերքն Y չիք խոհերքն Yb ի միմիեանց o միմիանց q ի միմիեանցն ô չիք միմեանց û արուամոլք M արուայմօլքն u արուամողքն C արուամոլք ուրիշներ ուղղել են արուամոլքն OWbegq չիք արուամոլքն հեռասցին ի միմեանց Q-ում այս հատվածը ձախ լուսանցքում ավելացրել է գրիչը t հեռացուսցեն

6 o ի միանց Y չիք ի միմեանց ô տատարկաբանութեամբ փխ. տարաբնակութեամբ RSXYô չիք մի c դառնութեանն r դառնութեամբ s բառնութեան (t չարութեանն) փխ. դառնութեան

7 u ի վերա փխ. ի վեր hlou չիք դարձեալ պղծիցին... սրբոյ հոգւոյն՝ էջ 199 տող 3-րդ ôbe պղծեցին M չիք զայս ô արդատրեցին begpqs արտագրեցին փխ. արտադրեցին û ժողովոյն a հռոմ t հռոմայ բացի BCDEHMWdefgkmpq-ից մնացած ձեռ-երը հռովմայ

8 r քահանայն t քահանայ եթէ ի սոյն b չիք քահանայ ի սոյն չարիս գտեալ Q չարին n չարի efgq մեղս փխ. չարիս M գալ փխ. կալ û ի պաշտաման eg ի պաշտմանն

8—9 bq ի պաշտպանն մինչև ի վաղճան (q ի վաղջանն) այլ իբրև երեխայ լուիցէ ձայնին (q ձայնն) նոյնպէս թէ (q եթէ) եպիսկոպոս ոք (b չիք ոք) գտցի փխ. ի պաշտամանն այլ... եպիսկոպոս ոք գտցի՝ տող 10-րդ

9 cdeg չիք այլ իբրև... ձայն ի պաշտամանն MYWôûir երեխայ k գերախայ ô լւիցէ G զձայն û ի պաշտաման G չիք ի պաշտամանն d մինչև IJKMQSTdnr ի վաղճան egm ի վաղճանն OVWôûafkpsv ի վախճանն t ի վախջանն

10 Yt և թէ ô եպիսկոպոսք, չիք ոք գտցի

11 b որպէս փխ. եպիսկոպոս ô կնաւն bq կանոնաւ փխ. կնաւ begq իշխեսցէ փխ. եղիցի c թէ

մեացի կինն, զի մեծն Յակոբոս, եղբայր Տեառն, առաջին եպիսկոպոս Երուսաղէմի կացեալ, այսպէս հրամայեաց եւ սուրբ առաքեալքն այսպէս զատան։

ՌՄԻԹ (ՌՄԻԲ ԻԵ) ԻԴ. Եպիսկոպոս ընկալցի զաւծումն յերից եպիսկոպոսաց. եւ արքեպիսկոպոս նոյնպէս, զի մի պատուով սահմանեցան, բայց յառաջինս գրեսցի նա նախագլուխ։

ՌՄԼ (ՌՄԻԳ ԻՁ) ԻԵ. Իսկ քահանայ եւ սարկաւագ առցեն աշտիճան ի միջոյ եպիսկոպոսէ։

ՌՄԼԱ (ՌՄԻԴ ԻԷ) ԻԶ. Որք վերակոչին յեպիսկոպոսութիւն, քննեսցի՝ եթէ կարասցէ հերքել զհերձուածողացն հոյլս տեղեկութեամբ գրոց սրբոց. ապա եթէ չիցէ առ այս բաւական՝ դադարեսցէ, թէեւ ի սրբոց իցէ։

ՌՄԼԲ (ՌՄԻԵ ԻԸ) ԻԷ. Նոյնպէս քահանայք ուսցին զբարեպաշտութեան առրէնս վարդապետել, ապա ի սպաս պաշտաման մատիցեն։ Եւ զայս հոգ կալցի եպիսկոպոսն։

1 q *կին մեացի* Z *կին* û *մեծ* G *յակովբոս* ABCDEFHPUûacfikmnrv *յակովբոս* acfpsv *եղբայրն* eg *տեառն եղբայրն* IJeg *յառաջին* U ir չիք *եպիսկոպոս*

2 J *յերուսաղէմի* b *երուսաղէմայ* t *առաջին երուսաղէմի հայրապետ կացեալ* ô *այսպէ[ս]* d *հրամեաց* բացի IJKLMQRSTXYZôûbcegnqt-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *և* n *և այսպէս*

4 r *եպիսկոպոսն* b *որպէս* փխ. *եպիսկոպոս* M *զոծումն* û *օծումն* IJ Vô *երից* bq *գ-ից* e *գ-իցս* q *գ* t չիք *եպիսկոպոսաց*

5 t չիք *և* R չիք *և արքեպիսկոպոս* W *արքեպիսկոպոսք* begq *արքեպիսկոպոսն* t *արքեպիսկոպոսաց* RUirt չիք *նոյնպէս* cd չիք *մի* ô *պատւով* û *պատւով* m *սահմանեցիան* KLM OQSTVZWôbq *առաջինս* Y *առաջիսն* d *յառաջին* p *յառաջինն* RXe fgrt *յառաջինսն*

6 bq *գրեցին* Uirt չիք *գրեսցի* begpqr t չիք *նա* v *նանագլուխ*

7 bdp *քահանայք* I *կամ* փխ. *և* p չիք *և* ô *սարգաւակ* d *սարկաւագունք* EFKLMRSXYZWûbcdegim npqrs *աստիճան* ô *զարք և աստիճան* փխ. *աշտիճան* inr չիք *ի* c *ի միոյ* ô *ի մի* (b *ի մէնջ*) փխ. *ի միջէ*

7—8 t *ի միջէ եպիսկոպոսէ զաստիճանն*

8 n *յեպիսկոպոսէ*

9 bq (իէ) իզ ճողվածը միացված է (իզ) իե ճողվածին G *յեպիսկոպոսութիւնք* Ip *եպիսկոպոսութիւն* Jô *եպիսկոպոսութեան* KLMQRS TXZ *յեպիսկոպոսութեան* Y *եպիսկոպոսութիւնն* fq *յեպիսկոպոսութիւնն* OWûbefgq *թէ* û *կարասցեն*

10 F *յերքել* b *հերքեալ* û չիք *հերքել* biq *զհերձուածողաց* BCDEFGH *զհոյլս* (B *զհոյզս*) *հերձուածողացն* (BDFH *հերձուածողաց*) AUr *հոյզս* b *հոյլսն* q *հոյլքն* b *գրոցս* Kd *սուրբ գրոց* c *սրբոց գրոց* Urt չիք *գրոց սրբոց*

11 Urt չիք *ապա եթէ* (t ունի *եթէ*) û *սրբոյ հալածել ապա* BEFa—gkmp qsv *թէ* Q *լիցէ* փխ. *չիցէ* L *բաւական առ այս* Ykm *և թէ* (H *թէ*) փխ. *թէև* û *թէև մի ի սրբոց* eg *ի սրբոցն* Y *ի սրբոց ես իցէ*

12 բացի ABDEkmnp-ից մնացած ձեռ-երում (իը) իէ ճողվածը միացված է (իէ) իզ ճողվածին IJUûacdrst *սոյնպէս և* (IJUû չիք *և*) befgkmp q *նոյնպէս և* ps *քահանայքն* c *քահանայն* W *ուսցէն* Y չիք *ուսցին* a—gkmpqsv *ուսցին* (abq *ուսուցին* c *ուսցի*) *նախ զբարեպաշտութեան* (akms *զբարեպաշտութեանն*) Y *զբարեպաշտութեանն* W *յօրէնս* bq *աւրէնսն*

13 RXbd *վարդապետեալ* Z *վարդապետ* Tbir չիք *ի* q *յսպաս* km *ի սպասս* d *ի սպառ* փխ. *ի սպաս* p չիք *սպաս* F *պաշ[տ]ման* KQacefkmps *պաշտամանն* Md *պաշտման* g *պաշտմանն* bq *պաշտպանն* փխ. *պաշտաման* b *մարտիցեն* փխ. *մատիցեն* Yô *այս*

14 f *եպիսկոպոս*

ՌՄԼԳ (ՌՄԻԶ ԻԹ) ԻԸ. Կարգեսցէ զտաւնս տէրունականս եպիսկոպոսն իւրոյ եկեղեցեացն՝ հրաման տալ կանոնական ի Զ-ն յունուարի տաւն Ծնընդեանն եւ Յայտնութեան Փրկչին մերոյ, ի ԺԴ-ն փետրուարի եկաւորելն ի տաճարն քառասնաւրեայ։

ՌՄԼԳ (ՌՄԻԷ Լ) ԻԹ. Տաւն սրբոյ պասեքին յետ հասարակելոյ տունջեան եւ գիշերոյ, պահք սրբոյ պասեքին խ աւր հանդերձ շաբաթիւ եւ կիւրակէիւ, որպէս կանոնեցին առաքեալքն Տեառն եւ սուրբ տիեզերական ժողովն ՅԺԸ-ից հարցն որ ի Նիկիայ Բիւթանացւոց ժողովեցան. եւ լուծանեմք ի շաբաթու եւ ի կիւրակէի պաշտամամբքն միայն եւ սուրբ եւ մեղսաքաւիչ պատարագաւն, այլ ոչ ըմպելեաւք կամ պարարտ կերակրովք։

1 ô կարկեսցէ û կարգեսցի s [կ]արգեսցէ q կարգեսցէ եպիսկոպոսն զտաւնս տէրունականս b որպէս պարգևեսցէ եպիսկոպոսն զտաւնս տէրունականս փխ. կարգեսցէ... եպիսկոպոսն IMOPSTVXWô զտօն JLQRZ զտաւն acmprv տէրունական Yû եպիսկոպոս abckmpqsv իւրոց

2 û եկեղեցեաց b եկեղեացն t եկեղեցւոյն n կանոմնական bq կանոնական իջեանի (q իջմանի) զտաւն յունվարի զ զտաւն IJKLMOPQRT XYZWûikmst ի վեցն (û ի վեց) յունվարի (s յունուարի) deqv ի զ յունվարի A յանուարի FSUVôcnp r յունվարի H ունուարի IJ տօնն eg զտօն f զտաւն g ծնդեան Vûa cdefnpv ծննդեան

3 VXY յայտնութեանն VYa—gkmnp qsv ի (bd չիք ի) ժզ W ի տասն չորսն ût և (û չիք և) ի տասն և չորսն (û չորս) A փեպրուարի BD GH փեբրուարի G-ում ուրիշներ ուղղել են փետրուարի F փետրուարի IJKOQRUVXYZWûgimnqrt փետրվարի b ի փետըրվարի d ի փետրուար ûegtv եկաւորել c եկաւորիլն

3—4 ô փետրվարի խ-ս օրեա գալուստն ի տաճարն

4 G չիք ի ավելացրել են ուրիշներ T ի կրկնված է ûn ի տաճար R քառասնաւրեալ S քառասնորդեայ W քառասնորեայ b քառասնորեա գալըստեանն

5 abf սրբոց W պասեկին Ubir հետ փխ. յետ ô չիք յետ i հաւասարելոյ այնուհետև ուղղված հասարակելոյ KLMPZcemr տըւընջեան W տունչեան ô տւնջեան b չիք և

6 ALOPSV ի գիշերւոյ t և պահք f պաք Abr սրբոց U սրբոյ ուրիշներ ուղղել են սրբոց d պասեգին W քառասուն b աւրեայ Uinr շաբաթ BCDEFGHt շաբաթու բացի AW ûafnrv-ից մնացած ձեռ-երը կիրակէիւ

7 bq կանոն եղիցին (q եկեղեցին) փխ. կանոնեցին eg կան յեկեղեցին փխ. կանոնեցին eg առաքելական t տիեզերական սուրբ ժողովն d ժողովոյն

8 BCDEFGHRXYôkmprs յժը-իցն ûv յժը BCDEFGHRXYû հարց c որք b որին փխ. որ ի Wg ի Նիկիեայ û ի Նիկիոյ GUôbcdefgq բիւթանացոց RVX փիւթանացւոց Y փիւթանացոց p չիք ժողովեցան b q չիք և Y լուծեմք

9 q չիք ի, զշաբաթու b չիք ի շաբաթու և ի կիւրակէի պաշտամամբքն բացի Aûafnv-ից մնացած ձեռ-երը ի (FYegiqr չիք ի) կիրակէի (q զկիրակէի) t պաշտամամբք ô պաշտմամբ û պաշտաամբ d պաշտմամբքն eg պաշտամունքն f պաշտամամքն p պաշտամամբն q պաշտպանունք փխ. պաշտամամբքն b զմիայն Yôû չիք և (սուրբ) HOWkmpqt չիք և (մեղսաքաւիչ)

10 b զմեղսայքաւիչ d մեղօքաւիչ ô քահանայիւ փխ. պատարագաւն Bs այղ Y և այլ O ըմպելօք SYû ըմբելեօք cg ըմբելեաւք p և ոչ (Y և) փխ. կամ b չիք կամ պարարտ կերակրովք QVYgt կերակրօք ô կերակրօվք eq կերակրաւք OW կերակրովք ոչ ամենևին

ՌՄԼԵ Լ. Տաւն Յարութեան Տեառն, երկրորդ Զատիկն, Նոր կիւրակէն, Համբարձմանն Տեառն, Քառասնաւրեայ երեւեալ յերկրի ի յոբելեանսն գալուստ Սրբոյ Հոգւոյն։

1 բացի ILMOQRSTUVXYZWôûac-ից մնացած ձեռ-երում լ հոդվածը կազմում է նախորդի շարունակությունը d *յարութեանն* acfkmpsv *զատիկ* b *զա..կի* q *որ* փխ. *Նոր* Y *կիւրակէի* բացի APûafv-ից մնացած ձեռ-երը *կիրակէն* eg *և համբարձմանն* OWYûp *համբարձման* d *համբարձումն*

2 b չիք *տեառն* I *քառասնորեա* Y *ի օրեայ* d *ի աւր* C *քառասուն* *որ* ուրիշներ ուղղել են *քառասնաւրեայ* M *յերևեալ* q *յերևել* ûa—gk mpsv *երևել* ôû *երկրի* r *ի յերկ[ր]ի* BDGH *ի յոբեղեանսն* ACUin *ի յոբեղէնսն* ô *ի ոբելէնսն* բացի EF ûa—gkm—pqsv-ից մնացած ձեռ-երը *ի յոբելէնսն*

3 W *սրբւոյ* VYû *սուրբ* Qakmqstv *հոգւոյն սրբոյ* Ibcefgp *հոգոյն սրբոյ* MUYi *հոգոյն* DGH *հոգւոյ* ô *հոգոյն սրբոյ ի գալս սրբոց* d *հոգոյն սրբոյ փառք աստուծոյ ամէն*

ԼԸ

ԿԱՆՈՆՔ ԴԸԻՆԱՅ ՍՈՒՐԲ ԺՈՂՈՎՈՅՆ

Յամի չորրորդի Կոստանդիանոսի կայսեր բարեպաշտ թագաւորի Հռոոմոց այս գիր ի հաստատութիւն գրեցաւ ուղիղ կարգի եւ կանոնաց սրբոյ եկեղեցւոյ եւ առաջնորդաց եւ ժառանգաւորաց, հրամանաւ երանելւոյ կաթողիկոսին Հայոց Ներսէսի Շինողի եւ այլոց եպիսկոպոսաց, որոց անուանքն դրոշմեալ կան գրով ի կատարման կանոնացդ, գլուխս ԺԲ։

Ա. Վասն առաջնորդաց։

1 û կանոնք լը դըւնի ժողովոյն փխ. կանոնք... ժողովոյն el կանովն b մինչև առաջին տողը՝ սահմանք և կանոնք բացի IJKLMOPQRSTVX YZWôûghr-ից մնացած ձեռ-երը կանոն dit չիք կանոնք դըւնայ սուրբ ժողովոյն... ի փառս ամենասուրբ երրորդութեանն՝ դվինի ժողովի կանոնախումբը՝ էջ 215 տող 2-րդ c ընկած է կանոնք դըւնի սուրբ ժողովոյն... այլ ամուսին առին՝ էջ 206 տող 1-ին g դունա Q դըւին Y դենի U դունի bef q դու և փխ. դըւնայ AIJKLMOP RSTVXZWôn դըւնի h դվնայ b ժողովուն

2 բացի ûbq-ից մնացած ձեռ-երը զոր (n որ) յամի g չիք յամի... առնեն ի վանս՝ էջ 201 տող 15-րդ bq չիք յամի չորրորդի Gôhlopu ամի e յամին r չորրորդին uv չորորդի e դ-րդի և A կոստանտիանոսի U կոստանդիանու n կոստիանդինու v կանոնտանդիանոսի Y կայսերն bq կայսերէ e կայսերի ô պարեպաշտ hlou բարեպաշտութիւն Ya kmps թագաւորին v թագաւորն h lou չիք թագաւորի

3 OQer հռոմայ Wkmps հռովմայ Sô bhlq հռոմոց a հռովմայեցւոց bq այս է գիր l չիք այս e գիր կրրկնված է befq չիք ի be հաստատութեան bq յուղղէ բացի IJKLMQST XYZôepr-ից մնացած ձեռ-երը յուղիղ ô գարկի bq կարգ e կարգաց b կանոնացս

4 Yu սրբոց beq սուրբ W չիք սրբոյ l չիք սրբոյ եկեղեցւոյ և առաջնորդաց BCKk եկեղեցւոց LUVôbefh opqru եկեղեցոյ Y եկեղեցեաց F չիք և առաջնորդաց bq չիք և առաջնորդաց... անուանքն դրոշմեալ՝ տող 6-րդ u ժառանկաւորաց I չիք և ժառանգաւորաց CM QRSTXZôafloprsu երանելոյ KLY ehn երանելոյն

5 JQRSTVXZWv կաթուղիկոսին KL Uôûmr կաթուղիկոսի ekn կաթողիկոսի as կաթաղիկոսի AOP հայւոց û սուրբ ներսիսի A—HOPYW afv ներսիսի M շինօղի Y շինողին n շինւողի

6 Rahklmnoruv անուանք b կայ W են փխ. կան U չիք ի E կանոնաց Ub կանոնացս ô կանոնիցդ a կանովնիդ kmpsv կանոնիդ B—HLPb ehlopqru գլուխ afkmsv գլուխք Wû չիք գլուխս ժբ q տասն և երկու

7 bmps ձեռ-երում նախ դրված է ցանկը, ապա առաջաբանը W ցանկը դրված է ձեռ-ի վերջում ô առաջնորդացն kmps վասն առաջնորդաց (m առաջնորդացն) ըստ կանոնի սրբոց հարցն գնալ փխ. վասն առաջնորդաց û չունի ցանկը՝ վասն առաջնորդաց... առնեն ի վանս՝ էջ 201 տող 15-րդ

Բ. Վասն եպիսկոպոսաց, թէ ոչ է պարտ յայլոյ վիճակի սեղան հաստատել։

Գ. Վասն եպիսկոպոսի որ զայլոյ վիճակ յափշտակէ։

Դ. Վասն եպիսկոպոսի իւր վիճակին տեսչութիւն առնել։

Ե. Վասն շնորհի եւ ժառանգութեան։

Զ. Վասն ժառանգաւորաց, որք թողուն զտեսչութիւն եկեղեցւոյ։

Է. Վասն որք գերեցան յանաւրինաց։

Ը. Վասն ամուլ կանանց ժառանգաւորաց եկեղեցւոյ։

Թ. Վասն ազատաց զերդ եւ զմարդ բաժանելոյ։

Ժ. Վասն ազատաց որ ի վերայ վանաց իշխանութեամբ վարին եւ փոխեն զվանաց երէցսն։

ԺԱ. Վասն ազատաց դարձեալ, որք հարկապահանջ են ի տկարանոցաց։

ԺԲ. Վասն ազատաց եւ ռամիկ հեծելոց, որք իջավանս առնեն ի վանս։

1 r չիք է բացի abefhklmòpqrsuv-ից մնացած ձեռ-երը չէ h [պ]արտ B—Gbr յայլոց H այլոց IJMôhklnou այլոյ Z յայ[լ]ոյ abfhklmopqrsuv վիճակ e վիճակս uv սեղանն bq սաղմոսն փխ. սեղան

2 ô հաստատիլ n հաստատելոյ e (ճապավված) հար փխ. հաստատել

3 բացի BCDEFGHôbnpq-ից մնացած ձեռ-երը չունեն վասն Q չիք որ O Wbhnq զայլոց a զայլ ôq վիճակն e վիճակս ափշտակէ

4 LWbe եպիսկոպոսի որ իւր hloru վիճակի W տեսուչ beq առնէ

5 JKQRTY ժառանգութեանն L ժառանգութիւն E ժառանգաւ ôbeq ժառանգաւորաց fhloruv ժառանգաւորութեան kmps ժառանգաւորութեան իւրաքանչիւր գիւր (ps գիւրն) ունել

6 befq որ W թողին O թողութիւն DH ժառանգաւորս Yb զտեսչութիւնն HRYôhlnou եկեղեցոյ I յեկեղեցոյ JQ յեկեղեցւոյ î եկեղեցոյն beq չիք եկեղեցւոյ

7 lu գերացան ô անօրինաց

8 բացի BCDEFGHX-ից մնացած ձեռ-երը վասն որ (Qakmpsv որք) IJKL MQRSTXYZô յամուլ D ա[մու]լ G [ամու]լ H այլ փխ. ամուլ բացի B CDEFGH-ից մնացած ձեռ-երը ամուլ լինի (OW լինել aefkmpsv լինին) կանանց (befhklmopqrsuv ի կանանց) q ժառանգ HVYôfhou եկեղեցոյ IJQ յեկեղեցւոյ akmv եկեղեցւոյն beq չիք եկեղեցւոյ

9 M բ վերնագիրը դրված է ժ-ի տեղը և ճակառակը ô զերթ և զմարթ b eq բաժանել 1 բաժանելւոյ

10 ahklmopsuv որք bq չիք ի e վանաց ունին իշխանութիւն G վանանց HJ իշխանութիւն CDEFGH վարելոյ e չիք վարին

11 X փոխին bekmpqs չիք և փոխեն զվանաց երէցսն CDGH զվանանց Wôu երէցն

12 bq դարձ ô չիք դարձեալ Zbfq որ e չիք որք BCEFGH հարկ պահանջեն afhklmopsuv հարկս պահանջեն RXY հարկապահանջութիւն e հարկապահանջոյ bq հարկապահանջելոյ ի տկարութիւն են 1 ի տկարանոցւոց u ի տկարանոցոց P ի տկարանոցաց ուրիշներ ավելացրել են ձախ լուսանցքում X ի կոտակարանաց (e ի տարոջ) փխ. ի տկարանոցաց

14 b ռամկի KRXôb իջեվանս L իջեվանս Un իջաւանս Yefkmpqsv իջեանս h իջեւանս W ի վանս (O ի վավանս) փխ. իջավանս Fbeq չիք առնեն ի

15 Fbeq չիք վանս մինչև 10-րդ տողը մի քանի ձեռ-երում դրված է երկրորդ վերնագիր՝ IJKLMPRSTVX YZ կանոնք դընի O կանոնք դընի սուրբ ժողովոյն Q կանոնք դւնի հայրապետաց ô կանոնք դւնի գլուխ ժբ n կանոն դւնա սուրբ ժողովոյն գլուխս ժբ

ՌՄԼԶ (ՌՄԻԸ) Ա. Առաջնորդաց սրբոյ եկեղեցւոյ, այսինքն է եպիսկոպոսաց, ըստ կանոնի սրբոց հարցն է գնալ արժան սրբութեամբ եւ արդարութեամբ յամենայն ճանապարհս արդարութեան, զի ամենայնք նոքաւք յաղեսցին եւ համեմեսցին, գուցէ անհամեալք ընկեսցին արտաքս եւ եղիցին կոխան ի մարդկանէ, այլ լինել աւրինակ հաւտին ամենայն բարեձեւութեամբ, զի յերեւել մեծի հովուապետին՝ ընդունիցին զանթառամ փառաց պսակն։

ՌՄԼԷ (ՌՄԻԹ) Բ. Եպիսկոպոս յայլոյ վիճակի սեղան հաստատել կամ քահանայ ձեռնադրել մի՛ իշխեսցէ՝ ըստ կանոնի սուրբ հարցն. բայց եթէ ոչ գոյ եպիսկոպոս՝ հրամանաւ եպիսկոպոսապետին արասցեն մերձակայ եպիսկոպոսքն, բայց հասքն նոյն վիճակի եկեղեցւոյն եղիցին, որպէս եւ կանոնեալ է։

1 LQSUô *յառաջնորդաց* befgkmpqsv *զի առաջնորդաց* բացի Wûnu-ից մնացած ձեռ-երում *զառաջնորդաց* JObehklmnprsu *սրբոց* M չիք *սրբոյ* ավելացրել են ուրիշներ HYôb eghlu *եկեղեցոյ* QRST *յեկեղեցւոյ* q չիք *եկեղեցւոյ* g չիք *այսինքն է եպիսկոպոսաց* BCDEFGHôv չիք *է* b *եպիսկոպոսաց և վարդապետաց ըստ*

2 ô *կանոնի հրամանի սրբոց* eg *կանոնաց* û *հարց է* (bq *հարցանէ*) փխ· *հարցն է* gu չիք *է* OW *յարժան* befq *արժան է* g չիք *արժան*

3 Iô *ամենայն* e *ճանապարս* b չիք *ճանապարհս արդարութեան* GMq *արդարութեամբ* G-ում ուրիշներ ուղղել են *արդարութեան* QY *արդարութեանն* ô չիք *արդարութեան* AFGIJMOPRUYZ *ամենայք* LSô *ամենայն* X *ամենեքայնք* Wn *ամենեքեան* û *ամենեքին* abefghkl mopqrsuv *ամենայն քրիստոնեայք* (b *քրիստոնեայքն* a *քրիստոնեայք*) *նոքաւք* (efghklru *նոքօք)* T *ամենայնք նոքաւք* բառերի միջև ուրիշներ ավելացրել են *քրիստոնեայք* û *սովաւ* փխ. *նոքաւք* բացի B—Habefghklmopqrsuv-ից մնացած ձեռ-երը *նովաւ* փխ. *նոքաւք*

4 ûeg *աղեսցին* b *յաղթեսցին* փխ. *յաղեսցին* OW *յամեմեսցին* Xps *համեսցին* փխ. *համեմեսցին* LM *գուցցէ* beg *գուտցէ* W *անհամեալ* q *այնհամեալք* bq *ընկեսցեն* RXZ nps *յարտաքս*

5 BDG *կողան* C *կխան* ուրիշներ ուղղել են *կոխան* Y չիք *ի* ô *ամենայն մարդիան* փխ. *ի մարդկանէ* BDH *այգ* ôr *լինիլ* M *յօրինակ* ô չիք *աւրինակ* J *յամենայն* K *բարեձևութեան*

6 IJKLMQRSTXZpqr *երևել* Y *երևեալ* a *յերևրալ* ô *երևիլ* û *յերևիլ* bs *յեւևելի* փխ. *յերևել* kmps չիք *մեծի* MQSYs *հովապետին* n *հովւապետին* Jbmq *հաւտապետին* (Iôû *հօտապետին)* փխ. *հովուապետին* Hbefgq *ընդունիցիք* û *ընդունիլ* R XY չիք *զանթառամ*

7 Y *պսակն փառաց* IJ *պսակ* bq *պսակն աւրհնութեամբ* eg *պսակն ի քրիստոսէ*

8 IJKLMRSXYZôûhlou *այլոյ* Ubegn *յայլոց* Q *այլոց* D *այգ* (OW *յայլ)* փխ. *յայլոյ* b *ի սեղան* Y *և* փխ. *կամ*

9 ABCGDEFHIJOPVW *ձեռնադրել մի իշխեսցէ ձեռնադրել ըստ* G-ում վերջին *ձեռնադրել*-ը ջնջել են ուրիշներ I *կաննոնի* Hkmnps *սրբոց* û *հարց* Mv *թէ*

10 J *գոյ* ձախ լուսանցքում G չիք *գոյ եպիսկոպոս... մերձակայ եպիսկոպոսքն՝* տող 11-րդ q *հրամանաւն* kmps *եպիսկոպոսին հրամանաւ* փխ. *հրամանաւ եպիսկոպոսապետին* r *մերձա*[*կայ*]

11 p *եպիսկոպոսքն մերձակայ* û *եպիսկոպոսք* MOWh *հասկն* U *հասք* n *հասկ* kmp *հայք* (s *հայքն)* փխ. *հասքն* befgq *ի նոյն* hloru *այն* փխ. *նոյն* ô *վիճակի է* Yôbfhloqru *եկեղեցոյն* eg *եկեղեցոյ* Xûegq *եղիցի* Y *է* փխ. *եղիցին* kmps *որպիսի* q *նոյնպէս* փխ. *որպէս*

12 egkmps չիք *և* ps չիք *է*

ՌՄԼԸ (ՌՄԼ) Գ. Եպիսկոպոս գայլոյ եպիսկոպոսի վիճակ մի՛ յափշտակեսցէ. եւ զսովորական ալրընթրիսն որ ոչ է նմա անկաւոր՝ մի՛ առցէ։ Եւ եթէ պայքար ինչ իցէ ի մէջ եղբարցն՝ հաշիւ դիցեն, այլ բռնութեամբ մի՛ իշխեսցեն առնել կամ յափշտակութեամբ։

ՌՄԼԹ (ՌՄԼԱ) Դ. Եպիսկոպոսք իւրաքանչիւր վիճակաց՝ վանաց եւ անապատից տեսչութիւն եւ հոգաբարձութիւն արասցեն, ի լոյս եւ ի պաշտաւն եւ ի դպրոցս հայել, եւ իւրեանց պաշտաւնէիւքն կերակրել եւ վայելել ի սրբոցն շնորհէ, այլ բռնութեամբ եւ զաւշաքաղութեամբ ինչ մի՛ իշխեսցեն առնել. Նոյնպէս եւ ի տկարանոցս հայել եւ տեսչաւորել եւ զպոռնկացելոցն եւ զայլոց յանցաւորաց զտուգանս առնուլ եւ ի նոսա մատակարարել, այլ զաւշաքաղութեամբ ինչ եւ բռնութեամբ ի տկարանոցացն մի՛ իշխեսցեն առնուլ, այլ մանաւանդ յանձանձել եւ մխիթարել զտկարացն չքաւորութիւն։ Նոյնպէս եւ վանաց երիցունքն եւ քահանայքն վարդապետին ի հնազանդութեան կացցեն։ Ապա եթէ ոք յեպիսկոպոսաց կամ ի քահանայից անհնազանդեալ արհամարհիցէ զե-

1 Qm որպէս փխ. եպիսկոպոս KOW գայլոց D այց փխ. գայլոյ IJû եպիսկոպոսին ô վիճակի մի իշխեսցէ յափշտակել F չիք մի Meg ափշտակեսցէ
2 Mûa սովորական b աւոր (զ աւուր p որ) փխ. ալրընթրիսն q որո փխ. որ hl որոշէ փխ. որ ոչ է m նման p իւր փխ. նմա b նմ[ա] bq անկարգաւոր փխ. անկաւոր ps չիք և (եթէ) hlou թէ
3 bq պայքարին F ինչ է փխ. իցէ M եղբայրցն hu հազիւ փխ. հաշիւ BD այց
3—4 û բռնութեամբ կամ յափշտակութեամբ մի իշխեսցեն առնել
4 b և կամ ô և փխ. կամ OW չիք կամ ô յափշտակել eg ափշտակել
5 Gôû եպիսկոպոս ps եպիսկոպոսքն L վիճակացն abefghklmopqrsuv վանից Lhru անապատաց Sûbegq յանապատից
6 eg տեսչութեանն f տեսչութիւնն q տեսչութեան MYW հոգաբարձութիւնն bq հոգէբարձութիւն g հոգաբբարձութիւն H ի պաշ[տ]աւն n ի պաշտաւնն bq չիք պաշտաւն
7 bq չիք և ի դպրոցս հայել և իւրեանց n ի դպրոց Yô հայիլ l հանել փխ. հայել u իւրոց q պաշտաւնէիւք U պաշտօնեիքն X պա[շ]տօնէիւքն û պաշտօնէյիւք ps վայելեն
8 û ի սրբոց H չիք ի սրբոցն ավելացրել են ուրիշներ q շնորհեալ H և այլ B այց q չիք այլ g չիք այլ բռնութեամբ... պատուհասիւք եղիցի՝ էջ 204-րդ 1-ին VWû զօշաքաղութեամբ abefhklmopqrsuv չիք ինչ
9 hlu չիք ի h տկարանոցն b ի կտակարանացս փխ. ի տկարանոցս Q տեսչութորել q չեսչաւորել
10 J զպոռնկացելոցն Yp պոռնկացելոցն l զայ[լ]ոց lou զայլոցն bh չիք և զայլոց HQôn անցաւորաց abfkmpqsv յանցաւորացն e անցօորացն l և զտուգանս UXY առնել e առուլ
11 br մատակարարեալ B այց Wû զօշաքաղութեամբ OWû չիք ինչ U ի տկարանոցայն Y ի տկարանոցէն W ի տկարանոցն û ի տկարայնոյցն l ի տկարանոցւացն
12 H իշխեն BCG այց bq յանձնանձնել փխ. յանձանձել r մխիթարելն p չիք և մխիթարել
13 Kbq զտկարանացն U զտկարայն e f չքաւորութիւնս ps չքաւորութեան q զչքաւորութիւնն kmv և ի վանիցն (v վանից) Yô վանացն U վանա[ց] afhloprsu վանից bef զանցից փխ. վանաց ôû երիցունք bhq իրիցունքն bq չիք և (քահանայքն) û քահանայք
14 QRSTXYZôbhloqru ի հնազանդութիւն We չիք ի e հնազանդ U կացին Mbp թէ FIJPSôûbemqu եպիսկոպոսաց
15 Y և փխ. կամ ô չիք ի U անհնազանդել aefkmpqs արհամարհէ hlo ru արհամարհեսցէ v արհամարհեալ ô զեղեա[լ]

դեալ կանոնս նախահարցն՝ ընդ կանոնական պատուհասիւք եղիցի։

ՌՄԽ (ՌՄԼԲ) *Ե. Վասն շնորհի եւ ժառանգաւորութեան սահմանեցաք, թէ ի սկզբանէ որպէս ի հրամանէ սրբոյն Գրիգորի լեալ, նոյնպէս եղիցի. որոյ շատ է ժառանգութիւնն՝ զշատն կերիցէ, որոյ սակաւ՝ զսակաւն կալցի, եւ մի՛ ըստ ծխոց բաժանեսցեն զշնորհն, զի ժառանգութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ իբրեւ զազատութիւն է, զոր երանելւոյն սրբոյն Գրիգորի եւ Թագաւորին Տրդատայ զատուցեալ են։ Արդ՝ զիւրաքանչիւր հարանց զժառանգութիւն կալցեն եւ սրբոյ եկեղեցւոյ պաշտաման հպատակ կացցեն, եւ վարդապետին ի հնազանդութեան՝ ամենայն յաւժարութեամբ։*

Արդ՝ եթէ ոք յուլանայցէ եւ զլոյս եւ զպաշտաւն եկեղեցւոյն խա-

1 ef *կանոն* Q չիք *կանոնս նախահարցն ընդ* h *ըստ* փխ. *ընդ* n *կանոնական* û *պատուհասիւ* b *պատուհասին* q *պատուհասիւքն* բացի KLMQRSTYZôef-ից մնացած ձեռ-երը *եղիցին*

2 J *ժառանգաւորութեանն* KLMRSTZ bhnou *ժառանգութեան* Y *ժառանգութեանն*

3 QWôq *ի* (W չիք *ի*) *սկզբանընէ* CF MUYbefkmpqsv չիք *ի* A չիք *ի* ավելացրել են ուրիշներ q *հրամաննէ* û *սրբոյ* q *սրբոցն* A—HJ KLPQRSTXZks *լինալ* M *եղեցի* v *եղիցին*

4 բացի abefghlmopqrsuv-ից մնացած ձեռ-երը *որ* փխ. *որոյ (շատ)* FIKL MQRSTUXZôefghlnoqu *ժառանգութիւն* Y *զժառանգութիւն* r *զժառանգութիւնն* û *ժառանգաւորութիւն* J *զշատ* Y *շատն* ûbegq *շատ* L *կերակրիցէ* l *կրեսցէ* (o *կրիցէ*) փխ. *կերիցէ* QZbegq *որ* (h *որս*) փխ. *որոյ* U չիք *որոյ սակաւ զսակաւն կալցի* ôbq *զսակաւն սակաւ* eghlru *(որոյ) զսակաւ* Y *սակաւն (կալցի)* r *զսակաւն* կրկնված է

5 ABCFIJOUVWûn *ծխաց* Eaeghklm opqrsuv *ծախից* (b *ծախիցն* f *ծաոից*) փխ. *ծխոց* D *ծխից ծխաց* (G *ծափից ծխաց* H *ծախից ծխաց*) փխ. *ծխոց* hlu *բաժանեսցին* f *բարժանեսցեն* b *արժանասցին* (q *արժանասցեն*) փխ. *բաժանեսցեն* Xr *զշնորհսն* Y *զշնորհնսն* bq *զշնորհս* hu *զշնորհքն* l *զշնորքն* g չիք *զի ժառանգութիւն... ի կարգ ուղղութեան՝* էջ 205 տող 2-րդ P *ժառանգութիւնն*

6 q *սրբոց* HYôûbcfhlopqruv *եկեղեցոյ* û չիք *իբրև* û *ազատութիւն է* s *զազատութիւնն է* K *զոր ընկալաք երանելոյն* CGLMQRSTUYZWôabe fhnoqruv *երանելոյն* X *երանելոյ* û *երանելի* ps *երանելւոյ* l *ելանելոյն* փխ. *երանելւոյն* CDGH *սրբոյ* C-ում ուրիշներ ուղղել են *սրբոյն* ô չիք *սրբոյն*

7 bq *և ի*, չիք *Թագաւորին* lu *Թագաւորութիւնն* ô *տրթատայ* q *դըդատա* u *դրտատա* beq *ազատացեալ* փխ. *զատուցեալ* X *զի իւրաքանչիւր* ûl *իւրաքանչիւր* e *հարա[ն]ցն* h *արանց* փխ. *հարանց*

8 V *զժառանգութիւնն* Yûbeq *ժառանգութիւն* l *և զժառանգութիւն* բացի QZbekmpqsv-ից մնացած ձեռ-երը *կալցին* Yfs *սրբոց* IJôabe fhlopqruv *եկեղեցոյ* Q *յեկեղեցւոյ* û *պաշտաման* emv *պաշտմանն* bq *պաշտպան* փխ. *պաշտամանն*

9 O *կայցեն* afkmpsv *վարդապետութեան* hloru *վարդապետութեամբ* b *վարդապետն* q *վարդապետ* Y *ի հնազանդութիւն* U չիք *ի* aefhklm opqrsuv չիք *ի հնազանդութեան* b *ամենայն ժողովրդեանն յաւժարութեամբ* փխ. *ի հնազանդութեան ամենայն յաւժարութեամբ* Yab *յամենայն* e չիք *ամենայն* le *օժարութեամբ*

11 befq *մի* փխ. *եթէ* ABCDGHhloru *յուղանայցէ* n *ծուլանայցէ* փխ. *յուլանայցէ* W չիք *յուլանայցէ* C GHe չիք *և (զլոյս)* C-ում ավելացրել են ուրիշներ ô *զայս* փխ. *և զլոյս* Y *պաշտօն* Ybfhlopqru *եկեղեցոյ* Vôe *եկեղեցոյն* akmsv *եկեղեցւոյ* BCDEFGH *խափանեսցէ եկեղեցւոյն* û *խափանեսցեն*

փանեսցէ եւ զմանկունս ուխտին ի դպրոց ոչ տացէ, իշխանութիւն լիցի եպիսկոպոսին խրատել եւ ածել ի կարգ ուղղութեան։

ՌՄԽԱ (ՌՄԼԳ) Ջ. Ոմանք յուխտէ եկեղեցւոյ զկարգ եւ զպաշտաւն թողին եւ հեծելութիւն առացան։ Արդ՝ եթէ դառնան ի չար ճանապարհէն՝ աւրհնեալք են ի Տեառնէ եւ ընկալեալք ի մէնջ. ապա եթէ ոչ, իշխանութիւն լիցի վարդապետին զշնորհս եկեղեցւոյն հանել յայնպիսեացն եւ արժանաւոր քահանայից եւ պաշտաւնէից եւ մերձաւորաց տալ, որք սրբոյ եկեղեցւոյ զգուշութեամբ զկարգն կատարեն։ Այլ եւ ժամ դիցեն այնպիսեացն Գ ամս. եթէ ոչ դառնան ի նանրութեան ճանապարհէն, իշխանութիւն լիցի եպիսկոպոսին զայնպիսիսն գրով եւ կնքով իսկ մերժել ի շնորհացն եւ տալ մերձաւորաց նոցա։

ՌՄԽԲ (ՌՄԼԴ) Է. Այլ վասն մերոյ մեղաց յորժամ աշխարհս գերեցաւ ի թըշնամեաց, բազում արք եւ կանայք ի գերութեան էին, նոցա ամուսինքն առանց վարդապետին հրամանի կանայս առին եւ արանց եղեն։ Վասն այնպիսեացն սահմանեցաք այսպէս. թէ յառաջ քան զէ ամն մինչ զու-

1 beq ուխտի ô ուխտին եկեղեցոյ խափանեսցէ փխ. ուխտին, ի դպրոցացն e չիք ի kps չտայցէ m չտացէ BCDEFGHlnor տայցէ hu տայց

2 u չիք և ô ի կարգ IY ուղղութեանն K յուղղութեանն LMQRTXZ յուղղութեան ô ուղուղութեան

3 ô ուխտէ IL յեկեղեցւոյ RX եկեղեցւոյն Yôbefghlopqru եկեղեցոյ ô gp զպաշտօնն kmps թողցեն

4 Y հեծելութիւնն b զհեծելութիւն ô ճանապարհէ q ճանապարհին E աւրհնեալքն p աւրհնեալ

5 p եղիցին փխ. են bq չիք են Mô ի մէջ փխ. ի մէնջ KLMQRSTXYZW ôabefghkmopqsuv թէ

6 kms զշնորհսն Q յեկեղեցւոյն Yôhl opqu եկեղեցոյն befg եկեղեցոյ IJ ôûegq այնպիսեացն b այսպիսեացն Ukm յայնպիսեաց Q չիք և

7 rs քահանայիցն begq չիք և պաշտաւնէից p չիք որք F սրբոց

8 Q յեկեղեցւոյ STYôbefghloqu եկեղեցոյ M զգոշութեամբ ô զգարքն û զկարգ G կարգն V չիք զկարգն BCDEGH կատարեսցեն BDs այդ Q և այլ և ô և ի ժամ Y դիցին IJ b այսպիսեացն

9 W երեք bq չի դառնան բացի LMQRSTXYZôr-ից մնացած ձեռ-երը չդառնան XY ի նանրութեանն 1 ի նանրութենէ o ի նա[ն]րութեան q իշխանութեամբ

10 IJû լինի n զայնպիսին աջ լուսանցքում բացի ûakmpsv-ից մնացած ձեռ-երը զայնպիսին ô գնքով A իսկ աջ լուսանցքում hloru չիք իսկ Hb մերժեալ ô մերժելն

11 befgq ի շնորհաց 1 նորայ փխ. նոցա befghq չիք նոցա

12 BCDGH այդ PUefnq մերոց k մեղացն ô որժամ Ghlu աշխարհ Vkr յաշխարհս ô աշխարս C աշխար ուրիշներ ուղղել են աշխարս Ye գերեցաւ աշխարհս W գլորեցաւ (զ գրեցաւ) փխ. գերեցաւ g չիք այլ վասն... ի վերայ եղիցի՝ էջ 206 տող 11-րդ

13 JOWû բազումք abefkmpqsv չիք բազում արք և կանայք ի գերութեան էին Y ի գերութեանն KLM QRSTXYZô և նոցա û ամուսինք q ամուսնիքն

14 MUôûn վարդապետի Mbe հրամանին q հրամանին հրամանի e առնեն ô լինին փխ. եղեն Y և վասն ô չիք վասն

15 DH այսպիսեացն (befq այսպիսեացս û այսպիսեաց) փխ. այնպիսեացն G չիք թէ Mô առաջ Wk զեօթն ôû է as զեթն m զեւթն G H զե փխ. զէ ûaefkmpqs ամ ber մինչև ô մի մինչ փխ. մինչ

գակիցն ի գերութեան էր եւ նոքա յանդգնութեամբ այլ ամուսին առին, այնպիսեացն ամուսնութիւնն ի պոռնկութիւն է. ե՛ւ զան ե՛ւ պատուհաս կրեսցեն, յընչից եւ ի ստացուածոց նոցա հրամայեցաք առնուլ վարդապետաց եւ յաղքատս բաշխել, եւ զնոսա զատուցանել ի միմեանց եւ ապաշխարել է ամ, իսկ յետ է ամին եթէ ամուսինքն դարձեալ լինին ի գերութենէն, անդրէն հրամայեցաք դառնալ յիւրաքանչիւր ամուսինս, ապա եթէ ոչ՝ կալցին զոր առինն. եւ նոքա որ դարձանն՝ աւրհնութեամբ այլ կանայս առցեն, եւ այլ արանց լիցին եւ կրկին ապաշխարութիւն ի վերայ եղիցի. իսկ որ համբերեացն զէ ամն, առցէ աւրհնութեամբ, առանց տուգանի եւ պատուհասի, եւ կրկին ապաշխարութիւն ի վերայ եղիցի։

ՌՄԽԳ (ՌՄԼԵ) Ը. Եթէ ոք՝ այր կամ կին ի սրբոյ եկեղեցւոյ ի ժառանգաւո-

1 Mbeq *ի գերութիւն* Yn *ի գերութեանն* Qb *անդգնութեամբ* h *անդգնաբար* l *յանդգնաբար* A *այդ* b *ամուսնի* l *ամուսնին* KLMQRSTXZ û չիք *առին* MT-ում ավելացրել են ուրիշներ

1—2 ô *ամուսին այնպիսի ամուսնութիւն այնպիսի ամուսնութիւն ոչ է ընդունելի այլ պոռնկութիւն է* փխ. *ամուսին առին... ի պոռնկութիւն է*

2 AIJPUen *այնպիսեաց* û *այսպիսեաց* l *նոյնպիսեացն* փխ. *այնպիսեացն* IJWû *ամուսնութիւն* KLQRXZ *յամուսնութիւնն* MST *յամուսնութիւն* bq *ամուսնութեամբ* Y *յամուսնութիւնն ոչ է այլ պոռնկութիւն* bq *ի պոռնկութենէ* Y չիք *է* ôbeg չիք *և (զան)* m չիք *և զան* k *պատուհասն*

3 KR *կրեսցին* ô *գրեսցեն* փխ. *կրեսցեն* ABCDGHMhkmqrs *յնչից* ô *ընչից* IJûbpr չիք *ի* e *իւրեանց* փխ. *նոցա* Gaclu *հրամաեցաք* r *հրամայեցան* H *զվարդապետաց*

4 IJLMQRXZûbq *աղքատս* KS *աղքատարաշխել* Y *տալ աղքատաց* փխ. *յաղքատս բաշխել* ô *բաշխել աղքատաց* c *բաշխեսցեն* eu չիք *և (զնոսա)* Yo *ի միմիանց*

5 YW *եօթն (ամ)* Gô *ե* փխ. *է (ամ)* û չիք *է ամ* AIJKLMOPQR—Wôû n չիք *յետ* AJMOPUV *յէ (ամին)* M *յեօթն* G *ե* փխ. *է* L *իսկ եթէ է ամին* c *իսկ թէ յետ յէ ամին* BCDEGHabefhklmopqrsuv *թէ* ahkmpqsv *ամուսինք* b *ամուսնինքն* l *յամուսնիքն* o *յամուսինքն* u *յամուսիքն* p *լինին դարձեալ*

6 û *ի գերութեան* bu *ի գերութենէ* a cu *հրամաեցաք* b *հրամայեցինք յինք դառնալ* IJKLMQRSXYZôûep *իւրաքանչիւր* RXYû *ամուսինսն* ô acfhoprsuv *ամուսին* b *յամուսնին* e *յամուսինս* km *ամուսինն* l *ամուսնին* q *յամուսին*

7 Mabcefhklmopqrsuv *թէ* n *զինչ որ* փխ. *զոր* Wbq *առին* Y չիք *և* R *և նոքա* կրկնված է b չիք *և նոքա որ... այլ արանց լիցին՝* տող 8-րդ hu *ուր* (Yû *որք*) փխ. *որ* MU չիք *որ* B—Hûpq *դարձան* H *աւրհնութեան* acefhklmopqrsuv չիք *աւրհնութեամբ*

8 Q *այս* փխ. *այլ (կանայս)* W *առին* hlou *առնեն* û *այր* փխ. *այլ (արանց)* ôhloru չիք *այլ* IJ *առանց* փխ. *արանց* L *լինիցին* RXZcehloqru *լինին* Q *ապաշխարութիւնն*

9 Kô *եղիցին* acefhklmoqrsu *դիցեն* (bp *դիցին*) փխ. *եղիցի* c *իս[կ]* H *համբերեսցեն* Q *համբերեսցէ* ûbcefkmpqsv *համբերեաց* a *համբուրեաց* փխ. *համբերեացն* W *զեօթն* V *զյէ* b *զեթն* Yû *է* GH *զե* փխ. *զէ* Gû *ամ* ô չիք *առցէ* A *աւրհնութեամբ* ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ û *օրհնութիւն*

10 hloru *տուգանաց* bq *տուգանի են և պատուհասին* K *ապաշխարութիւնն* e չիք *ի* KLMQRSTVXYZô չիք *ի վերայ*

11 bq *եղիցին* hlou *դիցեն* փխ. *եղիցի*

12 b *թէ, և* փխ. *կամ* v *կին* կրկնված է Y *ի սուրբ* k *ի սրբւոյ* bq չիք *ի (սրբոյ)* GHYcefghloqru *եկեղեցոյ* M *եկեցւոյ* q *յեկեղեցւոյ* b *եկեղեցոյն* ô *ի ժառանգաւորաց սրբոյ եկեղեցոյ* Ycp չիք *ի (ժառանգաւորաց)*

րաց անորդի իցէ, ի կենդանութեան իւրում իշխան լիցի ինքն ունել զամենայնն եւ անցեալ ըստ ինքն ի մերձաւորացն մի՛ իշխեսցէ հեռացուցանել զհող եւ զջուր եւ զշնորհս եկեղեցւոյն։ Եւ մերձաւորքն եթէ բազումք են եւ նա կամիցի զմի ոք առնել իւր յորդեգիրս, իշխան է առնել, որ նմա ըստ կամս գնայցէ եւ դիւր լինիցի, բայց հեռաւորի եւ աւտարի չիշխէ տալ. բայց զշարժուն ոք եւ զհրիտակ ում կամի տալ՝ արժան է, եւ թէ վաճառել կամի կամ հոգեաց տալ՝ իշխան է. իսկ եթէ որդեգրեալն արժանասցի քահանայութեան՝ գեաւղջն վկայութեամբ, կամ որ որդեգրեացն զնա եւ չէր անկ նմա քահանայութիւն, սակայն զկէս շնորհին կալցի յաղագս ձեռնադրութեանն, ազատ ի հարկէ եւ ի բեկարէ. եւ զկէս շնորհին եւ զհող եւ զջուր բովանդակ սրբոյ եկեղեցւոյն թողցէ վախճանեալ քահանայն եւ կին նորա. ամենայն իսկ շնորհն մերձաւորացն եղիցի, եթէ ոչ որդիս կամ թոռունս ունիցին, զի չվայելէ

1 ps *իցեն* H *ի կենդանութիւն* MYn *ի կենդանութեանն* abcefgkpqsv *ինքն իշխան լիցի* m *ինքն իշխան ունել լիցի* F *ինքնքն* befgq *առնել* փխ. *ունել* OQSVYWôûbefgh k—ru *զամենայն*

2 I *զանցեալ* ô *անցանել* û չիք *անցեալ ըստ ինքն* I *ինքեան* I չիք *ի*

3 Y *ջուր* abcefgkmpqsv *զջուր և զամենայն շնորհս* u *շնորհս* MVYbce fghloqru *եկեղեցոյն* ô *եկեղեցոյ* hl u *և ի մերձաւորքն* Vbq *մերձաւորք են թէ* (v *եթէ*) û *մերձաւորք* acefgqv *թէ* kmps *որ* փխ. *եթէ*

4 ô *պազումք* bq *բազում են* kmps չիք *և* ps *կամեսցի* abcefgkpqsv *առն զմի ոք* Y *առնուլ* CDGH *առն* փխ. *առնել* C-ում ուղղել են ուրիշներ m չիք *առնել* OPVWbhlo u *յիւր* eg *զիւր* JKLWÔSVXYZôl ou *որդէգիրս* RW *որդեգիրս* Qû *որդէգիր* H *իշխեսցէ* փխ. *իշխան է*

5 hlu *կամ* փխ. *կամս* ûbeghloqru *գնասցէ* CDH *դիր* փխ. *դիւր* C-ում ուղղել են ուրիշներ Yûhlu *լիցի* bq *լինի* b *հեռաւորի* q *հեռեւորի* KLRZ *յաւտարի* MQSTX *յօտարի* BC *աւտաւորի* DH *աւտօրի* b *աւտարին* s *օտարի*

6 û *շարժուն* l *հրիտակ* Y *զհրատակի* փխ. *զհրիտակ* abcefghklmopqrsuv *ում* (bq *ումն*) *և կամի*

7 hlu չիք *և* abcefghlmpqsu *եթէ* k չիք *և թէ վաճառել... տալ իշխան է* abcefghmopqrsuv *և* փխ. *կամ* b q *հոգոց* n չիք *տալ* g չիք *իսկ եթէ որդեգրեալն... փոփոխել զայս սահմանադրութիւն՝* էջ 209 տող 3-րդ

8 û *որդէգրեալ* befpq *յորդէգրեալն* O W *գրեալն* փխ. *որդեգրեալն* DGH *քահանայութիւն* Y *քահանայութեանն* u *քահանայութենէ* bq չիք *քահանայութեան... չէր անկ նմա՝* տող 9-րդ acfkmpsu *կամ գեաւղջն* (clu *գիւղջն*) B—HYWô *գեղջն* û *գեղջ* I *գեաւղջ* LOVZn *գեղջն* ho *գիւղջն* e չիք *գեաւղջն վկայութեամբ... նմա քահանայութիւն՝* տող 9-րդ g չիք *գեաւղջն վկայութեամբ... զայս սահմանադրութիւն՝* էջ 209 տող 3-րդ

9 բացի ABCDEHLOQTVXYZckmopq r-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *որ* ûf *որդէգրեաց* acfkmqrv *քահանայութիւնն* hu *քահանայութեան* ô *իսկ այն* փխ. *սակայն* û *կէս*

10 hlou *կալցին* bcefkmnpqsv *ընկալցի* փխ. *կալցի* ps *յաղգս* փխ. *յաղագս* FIJMQSWôûlnu *ձեռնադրութեան* b *զձեռնադրութեան* q *ձեռնադրութեանն* Fû *ազատ է ի հարկէ* Mbq *ազատի ի հարկէ* ô *ի բեկէարէ* hlo ru *ի պէկարէ*

11 e չիք *և* (*զկէս*) û *կէս* u *շնորդին* փխ. *շնորհին* YZû չիք *և* (*զհող*) b *զջուրս* BCDEFGH *բաւանդակ* ô *բովան[դակ[* ô *սուրբ եկեղեցոյն* K *եկեղեցոյն սրբոյ* Q *յեկեղեցւոյն* Y cefhloqrsu *եկեղեցոյն* b *եկեղեցոյ* v *եկեղեցւոյ*

12 IJMQSTbemoq *վաղճանեալ* Kr *վախջանեալ* lu *վաղջանեալ* R *վախճանել* û *քահանային* h *քահանայ* û *կնոջ. ինչ* փխ. *իսկ* Yv *շնորհքն* m *շնորհին* Yûbeq *մերձաւորաց*

13 c *թէ* ôe *որդի* ôabcefklmopqsuv *և* փխ. *կամ* ô *թոռինս* e *թոռն* Y *թողունս* փխ. *թոռունս* hlu *ունիցեն* b *եղիցին* փխ. *ունիցին* W *վայելէ* abcefkmpqsv *զինչ վայել է* փխ. *զի չվայելէ*

զսրբոյ եկեղեցւոյ զժառանգութիւն յարժանաւոր մերձաւորացն ատարացուցանել եւ տալ հեռաւոր աւտարաց։ Բայց եթէ անկաւորացն կամաւորութեամբ վաճառել իսկ թողացուցէ վարդապետն, եւ զայն մի՛ շինականի ումեք, այլ յուխտէ եկեղեցւոյն, թէեւ հեռաւոր իցէ, իշխան է վարդապետն եւ մերձաւորին չմերձեցուցանել։ Իսկ եթէ գեաւղջն երիցուն դիպի ժառանգութիւնն մնալ, եղիցի ժառանգութիւնն սրբոյ աթոռոյն, եւ ում կամեսցի շնորհեսցէ վարդապետն, միայն արժանաւորաց եւ գիտնոց։

Արդ՝ այս սահմանադրութիւն եկեղեցւոյ ի Հերակղէ Հոռոմոց թագաւորէ եւ ի Խոսրովայ Պարսից արքայէ աւուրցն եւ այսր եղիցի. իսկ ինչ որ յառաջ քան զնոցա ժամանակն գործեցեալ է, մի՛ շարժեսցի, զի

1 ôûehklmoqruv *սրբոյ* n *զսրբւոյ* HY ôbcehlopqru *եկեղեցոյ* hloru *ժառանգութիւն* cq *զժառանգութիւնն* IJMû *արժանաւոր* ô *արժանաւորիւ* v *որ արժանի* փխ. *յարժանաւոր* Unv *մերձաւորաց* U չիք *ատարացուցանել*

2 U չիք *և տալ հեռաւոր աւտարաց* beq *հեռաւորաց* փխ. *հեռաւոր աւտարաց* û *անկաւորաց* F *անկատարացն* փխ. *անկաւորացն* b *կամաւորութիւն* q *կա[մա]ւորութիւն*

3 a *վաճառեալ* BCDEFGH *կամ հաճելով* փխ. *վաճառել* ô *վատապետն* hl *զվարդապետն* F *զա[յ]ն* Y *այն* acefhklmopqrsu չիք *և զայն* b չիք *և զայն մի... իշխան է վարդապետն*՝ տող 5-րդ v *միջին անկանի* փխ. *և զայն մի շինականի* ձեռագրից պատռված է և կորած այդ ընթերցումն ավելացրել են ուրիշներ u *մի ի*

4 û *շինական* eq *իշխանի* փխ. *շինականի* M *ումմեք* q *ումէզ* BDH *այդ* S *յայլ* IJMôûeq *ուխտէ* a *յուխտէն* I *յեկեղեցւոյն* Ye *եկեղեցոյ* ôcfhlopqru *եկեղեցոյն* Lackmpqsv *թէ* փխ. *թէև* v *հեռաւրաց իցէ*

5 û չիք *և* C *մերձաւորի* û *մերձաւորն* Yhlu *մերձաւորիչ* r *մերձաւորիչն* R չիք *մերձաւորին* FGHmopsuv *մերձաւոր* (FH *մերձաւորն* m *վերձաւոր*) *ինչ մերձեցուցանել* AKMOPQSTUVXWbefinq *չմերձաւորեցուցանել* R *մերձաւորեցուցանել* hklru *մերձեցուցանել* ô *չմերձեցունցանել* b չիք *եթէ* K *զգիւղջ* LQRXZô *զգեաւղջն* M *զգեողջն* OP *գեղջն* Y *զգեղջն* V *գիւղջն* û *գեղջ* acfkmprs *գեաւղջ* hlou *գիւղջ* b *գեղջի* e *գեղջ* q *գեղջ* B—HWn *գեղջն* MObq *իրիցուն* hlou *երիցուն* (h *իրիցուն*) *մերձեցուցանել դիպի*

6 FGIJLMQSTUXYZWôûbn *ժառանգութիւն* e *ժառանգաւորութիւն* km *ժառանգաւորութիւնն* Y behq չիք *մնալ եղիցի ժառանգութիւնն* h-ում ուրիշներ ավելացրել են ձախ լուսանցքում ô *եղեցի* K *զժառանգութիւն* B—IKLMQRSTXZWôûn *ժառանգութիւն* v *սրբոյն* q *յաթոռոյն* v չիք *աթոռոյն*

7 ps *և ում և* Yû *կամեսցէ* Yb չիք *միայն*

9 v չիք *այս* M *սահմանադրութիւնն* b *սահմանադրութեան* MYôbcfhlopqu *եկեղեցոյ* H չիք *ի* IJKLMOPQRSTUVXYZWôûabepq *ի հերակլէ* COQWûbeq *հոռմոց* C-ում ուրիշներ ուղղել են *հոռմոց* GH *հոռոմայ* ckm *հոռվմոց* ps *հոռվմայ* v *հոռվմայեցւոց* v *թագաւորի*

10 v չիք *և ի* ûbhlqu չիք *ի* b *խոսրովու* q *խորսովու* r *ի խոսրով[ո]ւ* u *խոսրովրա* v *խուժանցս* փխ. *խոսրովայ* e *պարսիցից* W *յարքայէ* hl oruv *թագաւորէ* (u *թագաւորէն*) *արքայէ* փխ. *արքայէ* bq *աւուրց* l *ուուրցն* փխ. *աւուրցն* q *և այսրն* U չիք *և (այսր)* Uekmls *այս* (b *յորն*) փխ. *այսր եղիցի*

11 ûbq *իսկ որ ինչ* (q *յինչ*) F *զինչ* b *ժամանակսն* pq *ժամանակս* R *գոր[ծ]եցեալ* ôq *գործեալ* b *գործեսցէ* որ *էր* փխ. *է* l *շարժեսցէ*

չգիտեմք ինչ հաստատուն, թէ որպէս կալեալ, բայց յայսմ հետէ այսպէս կալցին, որպէս սահմանեցաք յանուն Տեառն, եւ մի՛ ոք իշխեսցէ փոփոխել զայս սահմանադրութիւն։

ՈՄԽԴ (ՈՄԼՁ) Թ. Յորժամ ազատք զիւրեանց զերդումարդ բաժանեն, յոլովք չարակնութեամբ առնեն, զժառանգաւորս եկեղեցւոյ ջանան ի ծառայութիւն եւ ի սարկութիւն արկանել, մոլեալք եւ մոլորեալք ի հաւատոց քրիստոնէից, զի երանելւոյն Գրիգորի եւ սրբոյն Տրդատայ զսուրբ եկեղեցւոյ մանկունս ընդ ազատաց տոհմին են կարգեալ, եւ ազատ էին սրբոյ եկեղեցւոյ հող եւ ջուր, նաեւ ի Պարսից իսկ տէրութեանն յայտ արարեալ եւ չէ խառնեալ ի շինական իշխանութեամբ, զերիցունեաց տունսն ի դիւանին եղեալ են, բայց միայն զհասն տալ յարքունիս։ Արդ՝ եթէ ոք ագահութեան ակամբ հայեսցի եւ զազատ մանկունս եկեղեցւոյ ի բաժին եւ ի վիճակ եւ ի ծառայութիւն արկցեն, այնպիսիքն ի

1 RXbq չի գիտեմք e զինչ գիտեմք ինչ b զինչ ô հաստատութիւն bq հաստատեալ ունի թէ nps եթէ H չիք թէ aefkq որպէս է b կապեալ փխ. կալեալ GMôepru այսմ q չիք հետէ

2 B չիք կալցին ավելացրել են ուրիշ-ներ Gô անուն M յիշխեսցէ

3 kmn փոխել G չիք փոփոխել Y սահմանադրութիւնն abcefkmpqsv սահմանադրութիւն կանոնաց (beq կանոնացս)

4 Y ազատ ôû իւրեանց L չիք զիւրեանց ô զերդումարդք abcefgkmpq s երդ և մարդ (hlu երդումարդ v երդ և մարդ) փխ. զերդումարդ or երդումարդ ûn զերդ և զմարդ GH զերդաւ մարդ (D երդաւ մարդ) փխ. զերդումարդ Kbq յոլով W հոլովք

5 I չառակնութեամբ BCD զժառանգորս e զժառանկաւորս IJ յեկեղեցւոյ Yôabcefghloqu եկեղեցոյ k իջանեն փխ. ջանան K ի ծառայութիւն առնել BCDEFGH ի սարկութիւն և ի ծառայութիւն

6 akmps չիք ի (սար.) X ի սարկութիւնն eg ի սորակութիւն փխ. ի սարկութիւն RX մոլեալ W մոլեալս և մոլորեալս O մոլորեալս և մոլորեալս Sô մոլորեալք մոլորեալք C ի (հաւատոց) կրկնված է ô ի հաւացտոց achklmoprsuv ի հաւատոյ

7 M քրիստօնէից acks քրիստովնէից eg ի քրիստոնէական հաւատոյն (e հաւատոյս) ô չիք զի û զի սուրբ երանելւոյ CDGHKLMQRS TVXYZabcefghlnopqrsv երանելոյն ô զերանելոյն Y սրբոյ զԳրիգորի I և ի սրբոյն b սրբոցն Y տրդատայ f տրդատեա hlu և զսուրբ KYôbc efghlopqru եկեղեցոյ

8 hlu սուրբ փխ. ընդ ô տոհմիցն ckp rsuv տոհմի Hbq չիք են Y կարգեալք befgq է փխ. էին

9 p չիք սրբոյ Q յեկեղեցւոյ VYôbce ghklopqrsu եկեղեցոյ f եկեղեցի m եկեղեցւոյ մանկունս ընդ ազատաց հող և ջուր նաև ի պարսից b egq չիք ի e պասից փխ. պարսից FIKLMQRTVXZWôûbq տէրութեան

10 hlou չխառնեալ ûp իշխանութեան Y զերիցունեացն b զերիցանց ak mqv զիրիցունեաց

11 K տանսն ûbefgq տունս k ի դիւանէն g չիք ի դիվանին եղեալ են M չիք են I միայն ձախ լուսանցքում Jû չիք միայն û զհասս IJKLMPQ RSTYZôûqr արքունիս X արքայիս փխ. յարքունիս g չիք արդ

12 g չիք եթէ ոք... և ի մեր աւրհնութենէ՝ էջ 210 տող 7-րդ CGY ագահութեանն Vlou յագահութեան ôûabcefkmpqsv ագահութեամբ h յագահութեամբ Q ակամբք Q յեկեղեցւոյ Yôbcefhloq ru եկեղեցոյ

13 befg չիք ի (բաժին) b ի վիճակէն eq ի վիճակին beq չիք և ի (ծառայութիւն) W ի ծառայութիւնն bq ժառանգութիւն փխ. ծառայութիւն JLMQRSTû այսպիսիքն a այնպիսիք

սուրբ Լուսաւորչի աւրհնութենէն եւ ի մերմէ ժողովոյս հեռի եղիցին, եւ մի՛ եղիցի իշխանութիւն վարդապետի եւ քահանայից զայնպիսեացն պատարագն աւրհնել։ Այլ եւ ումանք յազատաց ըստ իւրաքանչիւր կամաց բաժանեն զշնորհս եկեղեցւոյ եւ զառաջնորդաց զիշխանութիւն եւ զգործ յափշտակեն, եւ վարդապետաց հրամանի եւ մեր կանոնիս ունկընդիր չլինին. այնպիսի յանդգնեալքն որ գործեն զտարահաճելիսն Աստուծոյ, հեռի եղիցին ի սրբոց եւ ի մեր աւրհնութենէ։

ՌՄԽԵ (ՌՄԼԷ) Ժ. Ումանք յազատաց ի վերայ վանաց իշխանութիւն առնեն, եւ վանական զօր կամին հանեն եւ արկանեն, զոր չէ արժան եւ աւրէն. եւ ումանք ընտանեաւք ի վանքն նստին, արհամարհեալ զեկեղեցւոյն Աստուծոյ՝ անպատկառելի անամաւթութեամբ։ Արդ՝ եթէ լուեալ մերոյ հրամանիս դարձցին եւ թողցեն յառաջնորդս զտեսչութիւն եկեղեցւոյն կարգել եւ յաւրինել ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ, այնպիսեացն յառաջագոյն գործելեաց յանցանացն թողութիւն լիցի եւ ի մեր միաբան ժողո-

1 KYabcefhkmpqsv լուսաւորչին û լուսաւորչէ u լուսաւորչէն Ys օրհնութենէ û օրհնութեան h յաւրհնութենէն e ի մեր b ժողովոյս ուղղված է ժողովել q ժողովելոյս
2 ôl եղիցին v մի ի եղիցի X իշխանութիւնն D վարդապետ ուրիշներ ուղղել են վարդապետի ôhlou վարդապետին G ի քահանայից ô քահանայն ûckmpsv քահանայի BDH զայնպիսեանցն IJôûb զայսպիսեացն n զայնպիսեաց
3 Sôûbops պատարագ ehlu զպատարագն Y պատարագս c պագարագն B այդ IJKLMQRSTXYZôûbefhq ազատաց
4 Yps բաժանել ô զշնոր km զշնորհ TYôbcefpqr եկեղեցոյ hlou եկեղեցոյն Y իշխանութիւն hoqru զիշխանութիւնն b զի իշխանութիւնն
5 ôhou զգործս bq գործ e ափըշտակեն DZôf չիք և (վարդապետաց) q վարդապետաց է ô չիք հրամանի, մերոյ CGUn կանոնի C-ում ուրիշներ ուղղել են կանոնիս ô կանոնաց չլինին ունկնդիր K ունկնդիրս
6 M չի լինին hlou լինին RXY այնպիսիքն V յայնպիսի b այնպիսին f այնպիս Sehlou անդգնեալքն XYû յանդգնեալք ô անդգնեալն b յանտգնեալ q յանտգնեալն Xôû որք KLMQRSTXYZhlou զտարահաճելիս e զտարաճահելիսն bq զտաճար փխ. զտարահաճելիսն
7 n յաստուծոյ b յեկեղեցիս աստուծոյ փխ. աստուծոյ bq եղիցի ô ի սրբոցն q ի սրբոց CDGHUno ի սրբոյ C-ում ուրիշներ ուղղել են ի սրբոց kmps չիք ի (մեր) Y ի մերս ûhu ի մերմէ H աւրհնութեան է KLMQRSTXZbeq աւրհնութենէն
8 v ովմանք IJKLMQRSXYZôûg ազատաց achklmoprsuv վանից Y իշխանութեամբ q իշխանութիւնն Y առնեն
9 bq վանականք LZ զօր և կամին b զօր կամին... արժան և աւրէն կրկնված է bq և հանեն և L զանեն փխ. հանեն L հարկանեն փխ. արկանեն ô ոչ է
10 o չիք և bq ընդանեաւք eg ընդանեօք ôûc ի վանք hlmoru ի վանսն KLMQXYZô արհամարհեալք RST արհամարեալք
11 b ամաւթութեամբ K լըւեալ
12 KLMQRSTXZô հրամանէ û հրամանի Y չիք հրամանիս bq հրամանին eq դարձին k դարձցեն MOWô eghlou առաջնորդս Y զառաջնորդս bq յառաջնորդ OWô տեսչութիւն Q զտեսչութիւնն HYôcefghkloqru եկեղեցոյն IQV յեկեղեցւոյն b եկեղեցոյ ps եկեղեցւոյ
13 hlru կարգեալ Mûp օրինել q աւրինել r յօրինեալ o յաւրինեալ Vû հաճոյից KLWQRSTXYZô այսպիսեացն û այնպիսեաց n յայնպիսեացն o առաջագոյն begq չիք յառաջագոյն
14 hloru գործելոյ BCDEKLMOPQRSTVXZWôf գործելեացն begq չիք գործելեաց Wôû յանցանաց BCDEGH չիք յանցանացն Wô չիք ի g չիք և ի մեր... ի մեր ժողովոյս՝ էջ 211 տող 4-րդ bp ժողովելոյս

վոյս աւրհնեալ եղիցին։ Եւ ժողովրդեամբ եւ պտղաբերութեամբ եւ ուխտաւորեալ եւ նուիրեալ ընծայիւք երթիցեն ի վանսն եւ աղաւթեսցեն, որպէս արժան է, յիւրեանց հարանց վաստակս, բայց ժլատութեամբ մի՛ իշխեսցեն, զի եղիցին աւրհնեալ յԱստուծոյ եւ ի մեր ժողովոյս։

ՌՄԽԶ (ՌՄԼԸ) ԺԱ. Ոմանք յագատաց ի վերայ տկարանոցաց իշխանութիւն առնեն, եւ որպէս ի կենդանեաց՝ հարկս պահանջեն եւ ի կերակուրս եւ յըմպելիս՝ զիւրեանց գործակալս մատուցանեն, կռուով եւ պատուհասիւ նեղեն եւ զողորմելի եղբարսն չարչարեն անխղճաբար, որում պարտ եւ արժան էր հոգալ եւ խնամել յիւրաքանչիւր վաստակոց՝ ի կալոյ եւ ի հնձանէ եւ յամենայն արմտեաց տալ մասն եւ բաժին, եւ մխիթարել զսիրտս նոցա եւ բժշկել զվէրս նոցա, զի եղիցին արժանաւորք մեծաց վարձուց եւ պարգեւաց ի փառաւոր գալստեան որդւոյն Աստուծոյ։

ՌՄԽէ (ՌՄԼԹ) ԺԲ. Ոմանք յագատաց եւ յռամիկ հեծելոց հասանելով ի գե-

1 c լիցին k եղիցի ôp չիք (եղիցին) և M ժողովրդեամբք bq ժողովրդեամբն Y չիք և (պտղաբերութեամբ) R պտղաբերութիւն b պտղայբերութեամբն ô չիք և (ուխտաւորեալ)
2 KLZ նըւիրեալ ô ընծայիւք նուիրելովք Uûv ի վանս Y ի վանքն n յաղաւթեսցեն
3 Sô չիք որպէս A—FHOPUchlnoruv արժանն IJKLMQRSTVXYZôb իւրեանց ûbq իւրոց m չիք յիւրեանց... ժլատութեամբ bq հարանցն e վաստ[ակ]ս q վաստա[կ]ս X բայլ փխ. բայց OW մի իշխեսցեն ժլատութեամբ
4 bq եղիցի ô զեկեղեցին փխ. զի եղիցին bq աւրհնութիւն hlu չիք աւրհնեալ HIJMQbhqu աստուծոյ û չիք ի ô ի մե[ր] r ի մերմէ ack mpsv ի մէնջ փխ. ի մեր ô ժողովոյնս n ժողովոյն e ժողովոյս ամէն
5 IJKLMQRSTYZôû ագատաց û տկարաց b տկարանոցած u տկարանոցոց eg տկարանոցաց ունի իշխանութիւնս abcfhklmopqrsuv իշխանութիւնս
6 eg և առնեն Q ամենայն փխ. որպէս ի Uôn հարկ bq հարկապահանջեն u պահանջին e հարկապահանճեն Yô չիք և (ի) begq և որպէս ի կերակուր
7 AWfhkpsu յմպելիս Yôûb և ի ըմպելիս (Y յըմբելիս b յըմպելիս) IJKLMQRTZer ըմպելիս Fl յըմբելիս Sg ըմբելիս q յնպելիս IKLMQRSTXYZôûq իւրեանց u գործակեալս bq գործակալ ըստ մատուցանեն R կըռւով ôm կովով kps կռուովն P կռով գրչից ուղղված կռուով
8 beg եղեն փխ. նեղեն Un զողորմելիս b ողորմելի LMbq եղբայրսն Y եղբայրս û եղրարս c անխղջայբար Hb պարտ էր (H է) և p չիք և (արժան)
9 p չիք արժան OWc է փխ. էր b չիք էր IJKLMQRSTXYZôûegl իւրաքանչիւր f ցիւրաքանչիւր 1 վաստակոյ Jeg ի կալոց Qô ի կալէ
10 IKLMPQRSTXZfqr ի հնձանէ IMS Yôbegkmprs ամենայն OQh յարմտեաց b արմըտաց
11 Wackmsv զսիրտ begq չիք նոցա (b ունի նոցա) զի եղիցին... արշարունեաց եպիսկոպոս՝ էջ 214 տող 7-րդ f նոցա զի եղիցին... արշարունեաց եպիսկոպոս էջ 214 տող 7-րդ ընկած է ձեռ-ի նախագաղափար օրինակից, այդ նկատել է գրիչը և ձեռ-ի 274 բ էջի ներքևի լուսանցքում գրել թուղթ մի ընկեր է, սակայն ուրիշը հետագայում մի այլ ձեռ-ից արտագրել է և դրել տեղում. բերված տարընթերցումները այդ արտագրութեանն են s արժանաւոր
12 O վարձուոյ hlu չիք վարձուց u և փխ. ի ô ի փառաւոր acv ի փառաւորեալ r գալըստեանն GHIJKMS TUcfhlopu որդոյն R որդոյ ô որդույն r յորդոյն Y չիք որդւոյն, տեառն փխ. աստուծոյ
13 IJKLMQRSTXYZôûfu ագատաց F հռամիկ HIJKLMQRSTXYZôûfhkl mnopsu ռամիկ MUVWû ի գիւղս OZn ի գեղս 1 ի գեղ acmsv ի գեաւղ hkpr ի գեօղ u ի գիւղ B—H ի գեղս

աւղս ուրեք, թողեալ զգեաւղն ի վանսն առնեն զիջավանսն եւ ի յարկս սրբոցն, եւ գուսանաւք եւ վարձակաւք պղծեն զնուիրեալ տեղիսն Աստուծոյ, զոր սոսկալի է քրիստոնէից լսել, թո՛ղ թէ առնել։ Արդ՝ զվերագրեալ կանոնս սահմանադրութեան մերոյ խաւսեցին ի լսելիս լսողաց վարդապետք եւ երիցունք եկեղեցւոյն, եւ որք միանգամ ունկնդիրք լիցին եւ հրամանակատարք, աւրհնեսցին ի Քրիստոսէ եւ ի սրբոց վարդապետաց եւ ի մեր միաբան ժողովոյս. իսկ եթէ ըմբոստացեալք եւ ամբարտաւանեալք արհամարհիցեն, այնպիսիքն եղիցին արհամարհեալք ի սրբոց վկայիցն եւ տարագրեալք յամենայն հոգեւոր աւրհնութենէ։ Զի վանքդ անուն հանգստարանք են սրբոց եւ աւթեվանք եպիսկոպոսաց եւ քահանայից, սարկաւագաց եւ աբեղայից եւ աղքատաց. եւ եթէ երբեք ուրեք ազատք բարեպաշտք եւ տիկնայք աստուածասէրք կոչեսցին ի սպասաւորաց սուրբ տեղեացն, մեծաւ երկիւղիւ երթիցեն նուի-

1 û *ուրուք* KMVWoru *զգիւղն* û *զգիւղսն* Yp *զգեօղսն* ln *զգեւղն* BCDEFGH *զգեղն* ûkms *ի վանս* BCDGa *իջաւվանսն* EHû *զիջաւանսն* KLMQRSTUVXYZWkm psv *զիջևանսն* r *զիջեվանսն* ôhlou *զիջևանն* û *իջևանս* f *իջևանսըն* n *զիջևանս* բացի achklmoprsu-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *ի (յարկս)* Yr *յարկսն* l *յար[կ]ս*

2 Yû *սրբոց* LYhlu չիք *և (գուսանաւք)* m *գաւսանաւք* MSô *կուսանօք* փխ. *գուսանաւք* Mf *վարձկանօք* kp *վարձկօք* ms *վարձկաւք* a *զնուիրել* Q *զնըւիրեալ* km *զսուրբ տեղիսն աստուծոյ զնուիրեալսն* ps *զսուրբ սեղանիսն աստուծոյ զնուիրեալսն* փխ. *զնուիրեալ տեղիսն աստուծոյ* H *յաստուծոյ*

3 hlou *որ* ks *քրիստովնէից* RXY չիք *քրիստոնէից* achloruv *լսել քրիստոնէից* kmps չիք *լսել* Y *զվերոյգեալ* û *վերոյգրեալ*

4 ô *կանոնսն* բացի achklmoprsuv-ից մնացած ձեռ-երը *կանոն* f *սահմանադրութեանն* Y *սահման կանոնադրութեանն* փխ. *կանոնս սահմանադրութեան* G *խօսեցին* ուրիշներ ուղղել են *խաւսեցին* IMW *լսօղաց* ô *լսողացն* c *լսողողաց*

5 f *իրիցունք* Q *յեկեղեցւոյն* Y *եկեղեցոյ* ôfhloru *եկեղեցոյն*

6 BCDEGHackmprsv *լինիցին* H չիք *(լիցին) և* c *հրամակատարք* h *հրամանատարք* O *աւրհնեսցեն* W ô *օրհնեսցեն* û *օրհնեսցի* a չիք *աւրհնեսցին ի Քրիստոսէ* տեղը բաց է թողնված û *սուրբ*

7 f չիք *և (ի)* hlou չիք *ի* c չիք *մեր, ժողովրդոցս* lou *ընդ ստուցեալք* (h *ըստ ստուցեալք* r *ըստ ստացեալք* Y *ըմբոստացեալք*) փխ. *ըմբոստացեալք*

8 Yr *անբարտաւանեալք* u *ամբարտաւեալք* CGHKLMQRSTXZô *արհամարհեցին* C-ում ուրիշներ ուղղել են *արհամարհիցեն* f *արհամարեցին* û *արհամարեսցեն* hlu *արհամարհեսցեն* IJ *այսպիսիքն* R *արհամարհեալքն* ackms *արհամարհեալ*

9 o *ի սրբոյ* û *վկայից* Wa *տարագըրեալ* IMQYôp *ամենայն* B—H չիք *հոգեւոր* Kc *աւրհնութենէն* ô *օրհնութենէն* Y *օրհնութեանց* r *յօրհնութենէ*

10 c *վասն զի* BDEFGor *վանքտ* M *վանքդ* Hû *վանք* f *վանքըս* r *յանուն* KLMPQSTXYZôf *հանգստարան* R *հանգստան են* Y *են սրբոց* BCGKLQSUchklmouv *աւթևանք* MVYZWôûfpr *օթևանք* Y *և եպիսկոպսաց*

11 I չիք *և (քահանայից)* HIWaklmosu v *և սարկաւագաց* K *և աբեղայից և քահանայից սարկաւագաց* lû չիք *և (աբեղայից)*

12 ôu *թէ* L չիք *եթէ* IJU *յերբէք* n *ուրեք երբէք* ô *ազատաց* YW *բարեպաշտ* hlu չիք *և* AFOPVWô *աստուածասէր* p *կոչեսցեն*

13 f չիք *ի* ô *ի սպասաորաց* û *ի սպասաւորութիւն* n *ի սպասաւորացն* ûn *տեղեաց* C *տեղացն* ուրիշներ ուղղել են *տեղեացն* Y *եկեղեցոյ* փխ. *տեղեացն* hlou *և մեծաւ* a *երկեղիւ* hlu չիք *երթիցեն* n *և նուիրական* KLZ *նըւիրական* ô *նւիրական երկիւղիւ ընծայիւք*

րական ընծայիւք լինել հաղորդ պաշտաման եւ աղաւթից եւ աւրհնութեանց, պատրաստելոց ի տան տեառն Աստուծոյ, արդարեւ ըստ այնմ, թէ՝ «Մտից ի տուն քո պատարագաւք եւ տաց քեզ զոր խոստացան քեզ շրթունք իմ»*, եւ կամ թէ՝ «Մի՛ ունայնաձեռն երեւեսցիս առաջի իմ»**, այլ որ ինչ բարին է, ընդ քեզ բերջիր։

Արդ՝ զայս ԲԺ-ան գլուխս, զոր սահմանաւ եդաք ոչ մտացածին ինչ, այլ ըստ հրամանի Հոգւոյն Սրբոյ եւ ըստ սահմանի սրբոց հարցն եւ սրբոյն Գրիգորի եւ բարեպաշտ թագաւորին Տրդատայ, եւ նորին սրբոյն Գրիգորի լուսաւոր զաւակացն, եւ որք լսողք լինին հնազանդք եւ կատարիչք այսմ կանոնի՝ եղիցին աւրհնեալք ի Հոգւոյն Սրբոյ եւ յամենայն սրբոց Աստուծոյ եւ գտցին ժառանգաւորք անվախճան կենացն երկնից արքայութեանն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ես՝ Ներսէս շնորհիւն Աստուծոյ նուաստ կաթողիկոս Հայոց, վասն վերագրեալ կանոնիս ամենայն աթոռակցաւք մերովք՝ սուրբ եպիսկոպոսաւք Հայոց ձեռնարկեալ կնքեցաք ըստ հրամանի եւ սահմանի Հոգւոյն Սրբոյ եւ ընտրելոց նորա։

* Սաղ. ԿԵ, 13 ** Բ Օրէնք, ԺԶ, 16

1 Mô լինիլ Yô չիք և (աղաւթից)
2 achklmoprsuv չիք տեառն G չիք ըստ ավելացրել են ուրիշներ
3 hloru եթէ r պատարագ v երկիր պագարագօք փխ. պատարագաւք c խոստան cfp չիք քեզ
4 ôhlu չիք և H չիք մի ô ունայնացեռն f յունայնացեռն GX երեւեսցի ô երեւեսցին
5 BCDH այզ G յայլ h բարի է ô բերցիր achklmoprsu բերցես v բերեցես
6 Ocfo բժ-ն Uûn ժբ RXYWkmprsv երկոտասան a երկո ուրիշներ ավելացրել են տասան բացի KLMVZ hlu-ից մնացած ձեռ-երը բժ GUhl nou գլուխ Wc զորս a սահման hl ou սահմանեցաք փխ. սահմանաւ եդաք û եռաք
7 BCDH այզ G յայլ IMRVXYôcfp հոգոյն hlou չիք հոգւոյն սրբոյ և ըստ սահմանի m սրբոց (և) ckmpr sv չիք և K սրբոյ (հարցն) û հարց W հարցն կրկնված է
8 Y գրիգորի սրբոյն տրտատայ բարեպաշտ և աստուածասէր թագաւորին s չիք և (բարեպաշտ) ô տրթատայ p տրտատայ l և ի նորին
9 Y սուրբ p չիք սրբոյն Y չիք գրիգորի f լուսաւորչի MYkr լսօղք ac mov լսաւղք I հնազանդ
10 r չիք և (կատարիչք) f յայսմ hloru և եղիցին s աւրհնեալքն KMRVXY cfhkopu ի հոգոյն ô ի հոգոյ RU սրբոյն IJôûfpsu ամենայն
11 Yôf սրբոցն c նորա փխ. աստուծոյ k չիք աստուծոյ hlu գտցեն ô ժառանգաորք m ճառանգաւորք IJMSTfklnoru անվաղճան H անվախ[ճ]ան ôû կենաց
12 hkloru յերկնից ô չիք երկնից... ամէն IMSWûhlosu արքայութեան Q արքայութիւն kmr յարքայութեանն a յաւիտեան Yackpsv չիք յաւիտենից m չիք յաւիտենից... ընտրելոց նորա՝ տող 16-րդ
13 HOWp և փխ. ես KLMRXô նուաստ JKLQRSTUXZWôûbq կաթուղիկոս s կաթաղիկոս AOPlm հայուոց ackpsv չիք վասն վերագրեալ ... եպիսկոպոսաւք հայոց՝ տող 15-րդ
14 YWû վերոյ գերալ B—H վերագրեալ վերոյ կանոնիս f յամենայն U աթոռակցոք V աթոռակցովք ô մերօք բացի Yôhou-ից մնացած ձեռ-երը եպիսկոպոսք
15 ps ձեռնարկել f ձեռ[ն]արկել hloru սահմանի հրամանի f չիք և ûackp sv չիք և սահմանի HMYôcfhu հոգոյն
16 a ընտրելոյ

Ա. Տէր Յովհաննէս Ոստան եւ Մարդպետական եպիսկոպոս.
Բ. Տէր Ներսէս Հարքայ եպիսկոպոս.
Գ. Տէր Քրիստոսատուր Բասենոյ եպիսկոպոս.
Դ. Տէր Իսրայէլ Տայոց եպիսկոպոս.
Ե. Տէր Յովհաննէս Մարդաղոյ եպիսկոպոս.
Զ. Տէր Յովհան Բզնունեաց եպիսկոպոս.
Է. Տէր Գրիգոր Արշարունեաց եպիսկոպոս.
Ը. Տէր Սեբէոս Բագրատունեաց եպիսկոպոս.
Թ. Տէր Գրիգոր Խորխոռունեաց եպիսկոպոս.
Ժ. Տէր Սիմէոն Ռշտունեաց եպիսկոպոս.
ԺԱ. Տէր Իսրայէլ Վանանդայ եպիսկոպոս.
ԺԲ. Տէր Թէոփիլոս Աշմունեաց եպիսկոպոս.
ԺԳ. Տէր Ասայէլ Ամատունեաց եպիսկոպոս.
ԺԴ. Տէր Գրիգոր Անձաւացեաց եպիսկոպոս.
ԺԵ. Տէր Թէոդորոս Գնունեաց եպիսկոպոս.
ԺԶ. Տէր Յակովբոս Պալունեաց եպիսկոպոս.

1 մինչև 1-ին տողը û ունի՝ *այսոքիկ են սուրբ հարք որք ի ղւին ժողովեցան ի փառս սուրբ երրորդութեան* այնուհետև ինչպես բնագրում է MRXY *յովանէս* ô *ովաննէս* բացի H Wûacfhklosu-ից մնացած ձեռ-երը *յովաննէս* mps *մարպետական* IJû *ոստան եպիսկոպոս և մարդպետական* h *հայոց* փխ. *եպիսկոպոս*
2 Z երկրորդ տողը դրված է 7-րդ և 8-րդ տողերի միջև
3 P երրորդ տողը դրված է 4-րդ տողի տեղը և հակառակը իսկ մեկ ուրիշը ա բ նշումով համապատասխանեցրել է բնագրին m *քրիստոսատուր* k *բարսենոյ* or *բասենու*
4 A—Hs *իսրայէղ* բացի Yôfkmnp-ից մնացած ձեռ-երը *իսրայէլ* n *տայնոց*
5 B հինգերորդ տողը ձախ լուսանցքում f չիք *տէր...եպիսկոպոս* MPQ Yô *յովանէս* բացի Wûackmnprs-ից մնացած ձեռ-երը *յովաննէս* CD GH *մարդաղու* kms *մաքդաղա* (p *մագդաղա*) փխ. *մարդաղոյ*
6 B վեցերորդ տողը ձախ լուսանցքում f չիք *տէր... եպիսկոպոս* EGH QVhklmou *յոհան* W *յովան* U *յովաննէս* n *յովհաննէս* Yô *յովանէս*
7 a *աշարունեաց* C *արշունեաց* ուրիշներ ուղղել են *արշարունեաց* Yû f *արժակունեաց* փխ. *արշարունեաց*
8 begklmpqs *սեբիոս*
9 AKLMOPQRSTUVXYZWôûbhlopq ru *խոռխոռունեաց* n *խորխորունեաց*
10 bq չիք տասներորդ տողը AIJMOP QSTUZackv *սիմէովն* Wû *սիմէօն* eg չիք *սիմէոն* DEH *ռշտաւնեաց* RVZr *ըռըշտունեաց* ko *ռուշտունեաց* u *ռըշունեաց*
11 ABCDGHafs *իսրայէղ* W *իսրայէիլ* q *իսրայէլէ* բացի Qûnp-ից մնացած ձեռ-երը *իսրայէլ* M *վնանդեայ* ô *վանանդեայ* egq *վանանդոյ* b *վանանդոյ* n *վանանդայ*
12 ABCDGn *թեոփիղոս* M *թէօփիլոս* Y *թէոփիլէոս* û *թէոփիլէս* acpv *թէովփիլոս* kms *թէովփիղոս* b *էութիւն ի լուսայշմոնեաց* փխ. *թէոփիլոս Աշմունեաց* Y *արշմունեաց* W *ազմունեաց* hloru *աշմուռնեաց*
13 b չիք տասներեքերորդ տողը BCDE GH *ասաեղ* Uns *ասայէղ* c *առաէլ* km *այսայել* q *աաիէլ*
14 ackmsv *անձևացեաց* V *անձաւաձեաց* Y *անձևանձեաց* ûq *անձաւեաց* ô *անձևաձեաց* p *անձևանձաց* b *աւձնեաց* փխ. *անձաւացեաց*
15 acfkmpqsv *թադէոս* (beg *թաթէոս* h *օդէոս* l *թէօդէոս* o *թէոդէոս* ru *թէոդոս*) փխ. *թէոդորոս* b *գնգունեաց*
16 begq տասնվեցերորդ տողը դրված է 17-րդ տողի տեղը և հակառակը IMYô eghkmopr *յակոբոս* akmpsv *պաղունեաց* ô *բալունեաց* û *պալհաւունեաց* begq [պ]*ալունեաց*

ԺԷ. Տէր Սամուէլ Մեհնունեաց եպիսկոպոս։

Այս են սուրբ ժողովոյն [հարց] անուանք, որք ի Դուին ժողովեցան ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն։

1 BCDs *սամուեղ* IST *սամույէլ* Y *մեհունեաց* ô *մեհնունեաց* begq չիք *մեհնունեաց եպիսկոպոս*

2 û չիք *այս են... երրորդութեանն* տող 3-րդ b չիք *սուրբ* askmsv *ժողով* (hlu *ժողովքն*) փխ. *ժողովոյն* բացի o-ից մնացած ձեռ-երը *ժողովքն*, բոլոր ձեռ-երը *հայոց* փխ. [*հարց*] r *անուանց* բացի hlou-*ից* մնացած ձեռ-երը չունեն *անուանք* hp *որ* Q *քրք* փխ. *որք* begq *ժողովեցան ի դվին* (q *ի դւնին* eg *ի դուանին*) u *ի դուին* R *ի գլուին* փխ. *ի դուին* բացի Yfksv-ից մրնացած ձեռ-երը *ի դըւին* (կամ *ի դւին*)

3 IKMQRSTUZW *երրորդութեան* B—HJLOPbfov *երորդութեանն* qũ *երորդութեան* Veg *երրորդութեանն ամէն* Y *երորդութեան ամէն* c *երրորդութեանն հաւր և որդոյ և սուրբ հոգոյն* ô *երորդութեանն և գմիոյ աստուածութեանն հօր և որդոյ և սրբոյ հոգոյն յաւիտեան ամէն*

Լ.Թ

ԵՐԱՆԵԼՒՈՅՆ ՄԱԿԱՐԱՅ՝ ՍՐԲՈՅ ՔԱՂԱՔԻՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԹՈՒՂԹ Ի ՀԱՅՍ

ՎԱՍՆ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԿԱՐԳԱՑ, ԶՈՐ ՉԷ ԱՐԺԱՆ ԸՆԴ ՍԱՀՄԱՆ ԵՒ ԸՆԴ ՀՐԱՄԱՆ ԱՆՑԱՆԵԼ, ԳԼՈՒԽՔ Թ

Ահա վասն ահին եւ երկիւղին Աստուծոյ եւ ի փափագ սիրոյ բարեպաշտութեան ձերոյ փութացայ զարթուցանել զբարեւէր եւ զպարզա-

1 hlou չիք *երանելւոյն մակարայ... զոր պահանջէք՝* էջ 221 տող 6-րդ՝ առաջաբանն ամբողջությամբ, մնացած մասն դրված է Աթանաս Աղեքսանդրացու կանոնախմբին որպես շարունակություն. բացակայող հատվածը ընկած է եղել բնօրինակության համար ծառայած նախագաղափար օրինակից û մինչև առաջին տողը վերնագիր՝ *կանոնք լԹ սրբոյ մակարայ երուսաղէմայ հայրապետին* բացի ABCDEFIPm-ից մնացած ձեռ-երը *երանելոյն* û *սահմանադրութիւն երանելոյն* t *մակարայ հայրապետի սրբոյ քաղաքին երուսաղէմի* eq *սուրբ* d *սրբոյն սուրբ քաղաքին* g չիք *սըրբոյ քաղաքին* K *երուսաղէմին* eg *յերուսաղէմի* r *երուսաղէմայ*

2 IJûabcdefgikmpqrsv *հայրապետին* n *կանոնականն* E *թուղթս* j *թուղդ* Kdgq *թուխթ* LOVbcer *թուխտ* ô *թուղտ* û *թուղթք*

3 XY *կանոնադրութեանն* IJKLOQRSTUVXZWôûadegkmnprstvx *կաթուղիկէ* DGH չիք *կաթողիկէ* MVYôbcefgikpqrs *եկեղեցոյ* ô *կարգեաց* cd չիք *կարգաց*

4 q *այս արժան* b *այսաւր ժամ* փխ. *արժան* r *ըստ* փխ. *ընդ* D չիք (*արժան*) *ընդ* ավելացրել են ուրիշներ ûdt *սահմանս* r *սահմանել* v չիք (*և*) *ընդ* ût *հրամանս* d *հրամանել* փխ. *հրաման անցանել* BCDEFGH *կարգ* փխ. *հրաման* v [*ան*]*ցանել* W *անգանել* փխ. *անցանել* q *անցանել այս կանոնիւս գլուխ* BCDEHIJKLMOPQRSTXYZô *գլուխ* n *գլուխս* VWûb չիք *գլուխք* *Թ* H *ի Թ* i *ինն* kmps *Ժ* փխ. *Թ* v *Թ աւգնեա ինձ տէր*

5 kmps առաջաբանը դրված է որպես առաջին հոդված, դրա համար էլ նշված ձեռ-երում այս կանոնախումբը ունի 10 և ոչ թե 9 հոդված hlou չիք *ահա վասն ահին... ի գրոց հաստուցեալ զոր պահանջէք՝* մինչև 221-րդ էջի 6-րդ տողը kmps *ահա մասնաւոր եդաք զայս* փխ. *ահա վասն... երկիւղին աստուծոյ և* d *քհա*[*նայ*?] փխ. *ահա* բացի begn-ից մնացած ձեռ-երը *ահի* dv չիք *և* (*երկիւղին*) G *երկիւղն* Y *երկուղին* û *երկիւղի* V *երկիղին* RXY չիք *աստուծոյ* BCDEGHJKLMQRSTVôbcdegnqrt *փափաք* û *փափակ* XY *փափակք*) X *սրբոյ* փխ. *սիրոյ* Y *բարեպաշտութեանն*

6 I *ձերւոյ* b *փութայ* t *փութացոյց* Mq *զարգուցանել* R *զարթուցել* Y *զարութուցանել* begq *զպարզամիտս* ô *զբարեմիտ* փխ. *զպարզամիտ*

միտ սիրտս ձեր ի խնդիր ուղիղ բարեպաշտութեան ճշմարիտ կանոնագրութեան կաթողիկէ եկեղեցւոյ եւ կարեւոր կարգաց Աստուծոյ, զոր պարտ է բազում զգուշութեամբ ստանալ, եւ աներկեւան հաւատով պահել ամենայն երկիւղածաց Աստուծոյ։ Յորս եւ դուք ոչ յապաղեալ հեղգացուցիչ ինչ դանդաղանաւք ծուլացարուք, այլ փութացեալք շնորհաւք Սուրբ Հոգւոյն՝ ջերմութեամբ եւ աստուածային սիրոյն բաղձանաւք. որ ոչ միայն ի մերձաւորացն յաւժարեցուցանէ ժտել խնդրել զհոգեւոր աւգտութիւնն, այլ եւ ի տար աշխարհ փութացուցանէ հասանել մեծաւ փափագանաւք եւ ըղձալի տենչանաւք յաղագս աստուածահաճոյ խնդրոյ եւ հոգւոց փրկութեան, զմտաւ ածելով զասացեալսն, թէ՝ «Մի՛ դանդաղեսցիս երթալ հեռի ճանապարհ, թէ պիտանացու ինչ ուսուցանել ոք խոստանայցէ»։ Որ եւ զսոյն փափագ հոգեւոր վաստակոց յանձինս ձեր երեւեցուցեալ վասն մեծաշահ աստուածային զանձուցն հոգեւորաց, առաքեցէք գիր ի հեռաբնակ աշխարհէ ի կողմանցդ Արեւելից ի սուրբ

1 beg չիք սիրտս q չիք ձեր bq չիք ի q ուղղիղ QY բարեպաշտութեանն b բարէպաշտութեան կաթուղիկէ եկեղեցի ճշմարիտ կանոնագրութեան Uirt չիք ճշմարիտ կանոնագրութեան LMRTXYZefg կանոնագրութեանն

2 IJKLOQRSTUVXZWôcdekmnprtvx կաթուղիկէ û չիք կաթողիկէ... աստուծոյ Yôcdfgkpq եկեղեցոյ ô զարկաց d կարգ k որ կարգեաց b կարգեաց, չիք աստուծոյ

3 t բազմաւ I զգուշութիւն n զգուշութեամբ աչ լուսանցքում Uirt չիք զգուշութեամբ i զստանալ L աներկե d աներկ[եան] b աներկեան նենգ հավատով P հավատով ô հաւատօվ

4 begiqrt զամենայն J երկիւղածայ û begq երկիւղած Y երկուղածաց ô երկիւղածացն cf երկեղածաց v երկիղածաց H ցօրս b յոր ô դու IJe ապաղեալ W հապաղեալ û սրաղեալ փխ. յապաղեալ U հեղգացուցից t հեզգացուցիք CDG հեզացուցիչ ուրիշներ ուղղել են հեզգացուցիչ

5 Uirt չդանդաղանօք ABCDGH ծուղացարուք Y ծուլացեալք t ծուլացայք b չիք ծուլացարուք BD այղ I այլ և R փութացելք ûabcde fgkmpqrsv փութացեալ n փութացարուք

6 ô շնորհօքն աստուծոյ սուրբ հոգոյն HIJMYbdfgipqs հոգոյն R հոգւոյ Y այլ և փխ. և R սիրոյ q տիրոյն փխ. սիրոյն bq որոց փխ. որ ոչ

7 û ի մերձաւորաց K յաւժարեցուցանել cd չիք ժտել eg խնդրելով d խնդրէ t և խնդրել

8 MSXô օգտութիւն V օկտութիւնն QZdn աւգտութիւն lû օգնաթիւն (J աւգնութիւնն) փխ. աւգտութիւնն BDm այղ ôbegq չիք ի V յաշխարհ ô աշխար d աշխարհի G փութուցանէ K մեծափափաքանաւք

9 BQRZbdqx փափաքանաւք CDGH MSTXYôûegpr փափաքանօք fq ուղձալի Jû չիք և ըղձալի տենչանաւք V տենջանօք H աստուածահաճւոյ beq և խնդրոյ

10 GMYôr հոգոց ûadkmsv հոգւոյ bc efgpq հոգոյ Y փրկութեանն b փրկութեամբ ô ածելօվ bcdefgkm pqsv ածեալ Y զասացեալն p դանդաղեսցի b դադարեսցի փխ. դանդաղեսցի

11 b ի հեռի ô ճանապար acdkmv ուսանել abcdefgkmpqsv չիք ոք

12 t չիք և rt սոյն LMQRSTXYZô զայն փխ. զսոյն B—HKLMVZôb degnqrx փափաք û փափակ W փափագանաց ô հոգէոր OW չիք հոգեւոր վաստակոց IJô անձինս b մեր փխ. ձեր

13 d երեւեալ kmps երեւեցուցէ kmps զվասն M զանծուցն ûbefgq զանձուց r զանձունձն UVWinrtx հոգևորացն

14 F առագեցաք ô առաքեցաք t չիք գիր C ի [հեռ]աբնակ ուրիշներ ուղղել են ի հեռաբնակ Vûrt յաշխարհէ A աշխարհ ուրիշներ ուղղել են աշխարհէ Ha—gkmpqsv աշխարհ OW ի կողմանցն û ի կողմանդ ôa—gkmpqsv ի (ô չիք ի) կողմանց IJKLMOQSTXYZWû bnrt յարևելից Unrt չիք ի (սուրբ)

քաղաքս Երուսաղէմ, որ ի ձեռն երկիւղածաց քահանայից մատուցաւ առաջի բազմութեան եպիսկոպոսացս, որք մի մի ժողովեալք յիւրաքանչիւր քաղաքաց, որոց առաջի անկեալ հոգեւոր մաղթանաւք խնդրեցին զգրոյն պատասխանիս։ Զոր թէպէտ եւ ոչ կամէաք, ծանրացեալ տկարութեամբ հրամանատուութեանս մեծամեծ կրանիւք եկեղեցւոյ, սակայն հոգեւոր ժտութիւն եւ փոյթ աստուծասէր քահանայիցս հարկաւորեաց զմեզ գրել եւ տալ ձեռում կամայաւժար բարեպաշտութեանդ զգլուխ կարեւոր կարգաց եկեղեցւոյ՝ զհաստատութեան հաւատոյ, ոչ մի ինչ երկբայութեամբ, եւ զամենայն կանոնադրութիւնս սրբոյ ժողովոյն որ վասն հերձուածողացն եղեւ, զորս կարեւոր է ընդունել ամենայն բարեպաշտաց, որ եղեւ վասն դրութեան կարգաց եկեղեցւոյ։ Այլ եւ տեսեալ զբազմազգուշալի կարգաւորութիւն կենարար մկրտութեան սրբոյ

1 begq *քաղաքն* p *քաղաք* rt *քաղաքդ* IJKLMQRSTVXZbegq *յերուսաղէմ* ô չիք *որ* 1 *ի ձեռս* ABtv *երկիւղածաց* f *երկեղածաց* eg *երկուղածաց*
2 Y *բազմութեանն* ômn *եպիսկոպոսաց* bq *եպիսկոպոսք* ôt չիք *մի* x *ի* փխ. *մի (մի)* CDEFGHa *ժողովեալ* I *իւրաքանչիւրք* JKLMQRSX YZôegprs *իւրաքանչիւր*
3 Y *որոյ* ô *հոգէոր* a—gkmpqsv չիք *հոգևոր* d *մախթանաւք*
4 V *զգրոյնս* û *գրոյն* befgq *զգրոցն* r t *զգրոյս* KLMQRSTXYZô *պատասխանի* b *զպատասխանիս* mt *պատասխանին* ps *պատասխանիսն* W չիք *և ոչ* G չիք *ոչ* ավելացրել են ուրիշներ ô *թէպէթ* ir *կարէաք* (t *կարէօք*) փխ. *կամէաք* Wd *ծանրացեալք* f *ծանրրացեալ*
5 K *հրամանատեսութեանս* OW *հրամանատարութեան* ô *հրամանութեանս* adfkmps *հրամանատրութեանս* beg *հրամանատրութեամբ* q *հրամատրութեան* բացի EYûtx-ից մնացած ձեռ. երը *հրամանատուութեանս* K *մեծամեծաց* b *կարծիւք* փխ. *կրաւնիւք* RYôabcdfgpqr *եկեղեցոյ*
6 ô *հոգէոր* r *հոգ[և]որ* QRSTXZô *ժտութեամբ* Kd *ժտութեան* W *ժտութիւնն* L *տուժութեամբ* (û *գօրութիւն*) փխ. *ժտութիւն* v *փոյթոյ* ô *աստուածային սիրով* befgq *աստուածահաճոյ* փխ. *աստուածասէր* ô *քահանայիւց* ûbgq *քահանայից* b *հարկաւորաց* q *հարկեորաց* û *հարկադրեաց* փխ. *հարկաւորեաց*
7 Hû *մեզ* K *կամայաւժարութեամբ* b q *կամաւ յաւժար* û *բարեպաշտութեանց*
8 OWû *զլուխ* d *կամաւոր* փխ. *կարեւոր* ô *զարկաց* bq *կարգեաց* Q *յեկեղեցւոյ* Yôabcefgpqr *եկեղեցոյ* Yєp *զհաստատութիւն* bq *զհաստատութեամբ* û *և հաստատութիւն* OWacdkmv *հաւատոց* s *հաւատուց* ûbq չիք *հաւատոյ ոչ մի* Y *և ոչ*
9 bq չիք *ինչ երկբայութեամբ* û չիք *ինչ երկբայութեամբ... ի մկրտութիւն սուրբ աւազանին՝* էջ 221 տող 2-րդ g *մինչ* փխ. *ինչ* c չիք *և* eg *ամենայն* acdefgkmpqsv *կանոնադրութիւն* b *կանոնադրութեամբ* Hacdmpqsv *սրբոց* բացի ORUVXYWôbeginrtx-ից մնացած ձեռ-երը *ժողովոցն*
10 KMQRSTXYZô *հերձուածողաց* Wô *զոր* d *որ* CDGH չիք *է* C-ում ավելացրել են ուրիշներ M *յամենայն* p չիք *ամենայն*
11 nr *բարեպաշտից* p *բարեպաշտացն* bq չիք *որ* RXY չիք *վասն* J *դրութեանն* befgq չիք *դրութեան* ôp *եկեղեցոյ զարքաց* (p *կարգաց*) Yb cfgqs *եկեղեցոյ* BDm *այդ* r *յայլ* bi չիք *և*
12 bq *զբազմագուշանալի* d *զբազմաց զգուշալի* eg *զբազմազգուշանալի* Wirt *կարգաւորութիւն* ô *գա[ր]քաւորութիւն* d *ի կարգաւորութիւն* B—H չիք *կարգաւորութիւն* a—gkmpqs *կենդանարար* փխ. *կենարար* MYacikmpsv *մկրտութեանն* R *մկրտութիւն* bq *սրբոց*

քաղաքիս, հիացեալ զարմացան, թէ կողմանք Արեւելից թերի են զգուշութեամբ յայսպիսիսս բազում ինչ իրաւք։ Զի ի տեղիս տեղիս աւազան կարգաւոր ոչ ունին, եւ յորպէտ ամանի մկրտեն. եւ է որ սարկաւագունք մկրտութիւն առնեն, և եպիսկոպոսք եւ քահանայք առանձնակ ձէթ ուծման աւրհնեն. եւ զձէթ կնքոյ որ յառաքելոցն եւ այսր պահի, յաւելուածով ոչ ունին, եւ զբոլոր զգայարանս մանկան ոչ ուծանեն։ Եւ է զի զժողովոյն կարգեալսն ոչ ասեն ուրեք ուրեք քահանայքն ի ժամ մկրտութեանն։ Եւ ձեռնադրութեամբ ժառանգաւորքն միապատիւ հաւասարին, եւ ոչ ընդ աւելեաւքն հնազանդին։ Եւ բազում եւ այլ շփոթութիւնք հպարտութեամբ եւ ծուլութեամբ, զոր ի կարգս եկեղեցւոյ մուծեալ են մարմնասէրք, զոր ծանուցին մեզ եկեալքս։ Ընդ որ հիացեալ մեծապէս զարմացաք եւ վասն երկիւղին Աստուծոյ ոչ հեղգացաք գրել փութանակի ես Մակարիոս արքեպիսկոպոս Երուսաղէմի եւ ամենայն բազմութիւն եպիսկոպոսացս որ ընդ իս են՝ [եւ] առաքել ի կողմանսդ Արեւելից առ քրիստոսասէր եւ երկիւղած եպիսկոպոսապետդ

1 bdefgq *քաղաքին* b չիք *հիացեալ* R *կօղմանք* IJKLMOQRSTXYZWôbe gkmnrt *յարեւելից* Y *զգուշութեանն*
2 IJKLMQRSTXZô *այսպիսիսս* Y *այսպիսի* Wdps *յայսպիսիս* eg *այսպիսիս* t *յայ[ս?]պիսիսս* bq *յայսպիսի սուրբ բազու* Rbegq չիք *ի* acdkmpsv *աւազանս*
3 c *կարգաւորս* q *կարգեոր* t *կարեոր* փխ. *կարգաւոր* b *ոչ* կրկնված է b q *ունի* eg *ունէին* CGKLMQZôbe gq *որպէս* HOWp *յորպէս* RSTXm *որպէտ* cd *յորպէտս է* (Y *որպէս զէտ*) փխ. *յորպէտ* bcnq *յամանի* i *աման* G *ամի* ուրիշներ ուղղել են *կամին* փխ. *ամանի* nrt չիք *է* H չիք *որ* B *սարկա[ւա]գունք* a—eik mpsv *սարկաւագունքն* q *սարկաւագոյնքն*
4 R *մըկը[ր]տեն* W *մկրտութիւնք* be fgq *մկրտութիւնս* q *եպիսկոպոսն* sô չիք *և* (*քահանայք*) q *քահանայքն* J *առանձակ* bq *առանձնակի* p *առանձնական* t *առանձրեռ* փխ. *առանձնակ* Uir *առանձնաձէթ* փխ. *առանձնակ ձէթ*
5 Ն. Ակինյանի մոտ [*ոչ*] *աւրհնեն*, *ոչ*-ը չունեն նաև Ն. Ակինյանի օգտագործած ձեռ-երը befgq *աւրհնեն օծման* (bq *ուծման*) M *ձեթ* IJKLMQRS TXZôbkqr *առաքելոցն* Y *առաքելոց* f *յառաքելոցն անտի և յայսր*
6 c *պահի որ* ô *աւելվածով* q *զբոլորս* fq *սգայարանս* kmps *զգայարան* b cefgkmnq *մանկանն* p չիք *մանկան* c չիք *ուծանեն*
7 c չիք *և է զի զժողովոյն կարգեալ-ան ոչ* H չիք *է* n *զի ի ժողովոյն* MY *ժողովոյն* Y *կարգաւորեալսն* ô *կարքեալսն* bd *կարգեալս* bcde giq չիք *ուրեք* Vx *քահանայք*
8 IMQSWôdnp *մկրտութեան* K *ձեռնադրութեանն* nq *ձեռնադրութեան* b չիք *և ձեռնադրութեամբ* R *ժառանգաւորք* F *միւս պատիւ*
9 abcdefgkmpqsv *համարին* փխ. *հաւասարին* Yt չիք *և* (*ոչ*) Y *աւելեօք* ef *առաւելօքն* (b *առաւելաւք* g *առօելօքն* q *առաւելաւքն*) փխ. *աւելեաւքն* R *և* (*բազում*) կրկնված է t *և այլ բազում*
10 ôc *այլք* t չիք *այլ* ab չիք *և* A *ծուղութեամբ* b չիք *ծուլութեամբ* ô *ի զարքս* befgq *ի կարգ* BEQYôbcef gpqs *եկեղեցոյ*
11 a—gkmpqv *մարմնասէրքն* KMRST XYZô *ծանուցեալ են* (M չիք *են*), LQ *ծանուցանեն* rt չիք *զոր ծանուցին... հիացեալ մեծապէս*՝ տող 12-րդ Y չիք *ընդ* d չիք *որ*
12 f *երկեղին* v *երկիղին* M *հեղքացաք* ô *զեղգացաք*
13 ô *և* փխ. *ես* b *արքեպիսկոպոսք* e *յերուսաղէմի*
14 rt *կամ* փխ. *ամենայն* CDEFGHôe grt *եպիսկոպոսաց* t *որք* մեր և Ն. Ակինյանի օգտագործած ձեռ-երը չունեն *և* ô *առաքեալ* bq չիք *առաքել*
15 b *ի կողմանց* efgkmpqs *ի կողմանս* GIKLMQRSTXYZôbdegqrt *յարեւելից* cf *երկեղած* v *երկիղած* Q *եպիսկոպոսապետք* R *եպիսկոպոսապետս* Y *եպիսկոպոսապետքդ* q *եպիսկոպոսդ*

Վրթանէս եւ առ համայրէն եպիսկոպոսս եւ քահանայս Հայոց։ Բազում զգուշութեամբ եւ երկիւղիւ կատարել զկարգաւորութիւնն մեծի խորհրդոյն Աստուծոյ որ կատարի ի կաթողիկէ եկեղեցւոջ, որով պարգեւի ի շնորհաց հոգւոյն մեղաց թողութիւն եւ ոգւոց փրկութիւն մկրտելոցն ի սուրբ աւազանին։ Եւ Հոգին Սուրբ ոչ արհամարհէ զցանկացողս բարեպաշտութեան, այլ խոնարհեալ իջանէ եւ սրբէ ուղիղ դաւանութեամբն ի ձեռն սրբոյ ջրոյ աւազանին։ Եւ յայսմ ամենայնի չէ պարտ ծուլալ եւ դանդաղել եպիսկոպոսացն եւ երիցանցն ի մկրտել զայնոսիկ, որք կամին մերձենալ ի բարեպաշտութիւն աստուածպաշտութեան։ Զի այն է փոյթ քահանայից եւ գործ կարեւոր առաջնորդաց եկեղեցւոյ՝ զկամողսն բարեպաշտութեան խրատել եւ ուսուցանել բանիւ եւ վարդապետութեամբ, մերձել ի սատանայէ եւ ընծայեցուցանել Աստուծոյ սրբոյ աւազանին լուսաւորութեամբ, եւ մի՛ ումեք լինել պատճառք կորստեան անհնազանդութեամբ եւ թերակատար ինչ կարգաւք մկրտութեան, վասն դան-

1 EIJKLMQSTXYZôbdegkmnpqt վրդանէս K-ում ձախ լուսանցքում R չիք վրթանէս և առ համայրէն եպիսկոպոսս GHMQbkmqv եպիսկոպոս d եպիսկոպոսունքդ Ն. Ակինյանը մինչև բազում բառը ուղղանկյուն փակագծերում ավելացրել է և կարևոր է բառերը հիմք ընդունելով վերևում նշված համանման մի հատվածը՝ տես էջ 218 տող 10-րդ

2 ac երկեղիւ f երկիղիւ bq կատարեալ ô զկարգաորութիւն բացի Ve fq-ից մնացած ձեռ-երը զկարգաւորութիւն U մեծ M խորհուրդոյն q խորհրդւոյն

3 L չիք որ կատարի ի կաթողիկէ եկեղեցւոջ բացի BCDEGHPbefis-ից մնացած ձեռ-երը ի կաթուղիկէ bq չիք ի(կաթող.) HYbcgq եկեղեցոջ IQ յեկեղեցւոջ f եկեղեցիոջ ô եկեղեցոջ աստուծոյ որով b որ փխ. որով b պարգ[և]ի bdqrt չիք ի(շնոր.) M ի շնորհեաց bdq շնորհացն

4 MQYôcdfginpr հոգոյն bq մեղացն t ի փխ. մեղաց M թողութիւնն C DGMfp ոգոց bq ոգոյն HYceg հոգոց (Wôd հոգւոց) փխ. ոգւոց b փրկութեանս q փրկութեան LQ մկրտելոց X չիք ի

5 eg և ի հոգին BEacdms զցանկացաւղս CDFGHYkptv զցանկացօղս K ցանկացողաց ô զցանկացող ô պարեպաշտութեան բացի IMQSU VWbcdginrtx-ից մնացած ձեռ-երը բարեպաշտութեանն

6 BD այղ eg այլ և q ուղղիղ Ybefgi nqrt դաւանութեամբ

7 a—gikmpqrsv ջրոյ սրբոյ բացի BC DEHUa—gkmnpqrsvx-ից մնացած ձեռ-երը և աւազանին KLMQRSTX YZôeg այսմ cd ամենայնէ A ծուղալ r ծուղանալ FLRUXYWabcde gikmnpqstvx ծուլանալ OP ծուլալ ուրիշները ուղղել են ծուլանալ

8 ôbq եպիսկոպոսաց ôps երիցանց c իրիցանցն ô չիք ի Y ի մկրտելն a bdefgikmpqrstv ի մկրտելոյ acefg ikmprsv զայնս փխ. զայնոսիկ բացի a—gikmnpqrstv-ից մնացած ձեռ-երը որ

9 AIJMPQRSTUXZ մերձանալ R ի բարեպաշտութեան Yclr աստուածպաշտութեանն R չիք աստուածպաշտութեան acdefgikmprstv այս է (eg չիք է) bq այս փոյթ է

10 d քահանայիցն R կործ Yôbcfpqr եկեղեցոյ BCEFackmsv զկամաւղսն DGHMY զկամօղսն bqt զկամեցողս d զկամեցաւղսն ir զկամողս p և զկարօղսն Y բարեպաշտութիւնն ô պարեպաշտութեան c բարեպաշտութիւնն d բարէպաշտութեամբ

11 BCFGHYbqt չիք և (վարդապետութեամբ) Y վարդապետութեանն ô ի վարդապետութեան

12 ô ընծայացուցանել e յաստուծոյ ի սրբոյ Y և սուրբ

13 bcp լուսաւորութեամբն ô լինիլ G Wnp պատճառ r և հնազանդութեամբ t չիք անհնազանդութեամբ

14 CDHn թերակատարիչ, չիք ինչ C-ում ուրիշներ ուղղել են թերակատար ինչ ô կարկօք i օրինաւք (rt օրինօք) փխ. կարգաւք abefgkmp qsv մկրտութեան (befgq մկրտութեամբ) կարգաւք (efgkp կարգօք) OWcdt մկրտութեամբ Y մկրտութեանն Y դանդաղութեանն r դանդաղութեամբ

ղազութեան իւրոյ առ ոչ ածել զամենայն կարգաւորութիւն ի վերայ մատուցելոցն ի մկրտութիւն սուրբ աւազանին, զոր բազում զգուշութեամբ եւ ցնծալից դողութեամբ առանց դանդաղելոյ կատարէ ընդհանրական եկեղեցի Աստուծոյ։ Եւ արդ՝ եկեալ ի խնդիր ստուգիւ ըստ Նախասացեալ գլխոցն՝ արասցուք սկիզբն ի գրոց հաստուցեալ զոր պահանջէք։

ՌՄԽԸ (ՌՄԽ) Ա. Թէ արժա՞ն իցէ սարկաւագաց մկրտութիւն առնել, եւ կատարեա՞լ իցէ խորհուրդն։

Գիտութիւն լիցի քրիստոսասէր եղբայրութեան ձերոյ, զի եպիսկոպոսաց եւ քահանայից միայն է իշխանութիւնս այս. եւ սարկաւագաց զայս առնել չէ արժան, քանզի սպասաւորք են. եւ խափանեալ է այս առ ի նոցանէ։ Եւ աւելի է խնդրելն, թէ կատարե՞ալ է առ ի նոցանէ մկրտեալն. բայց պարտ է նախ քննել, թէ սովորութի՞ւն իցէ գաւառին այնմիկ սարկաւագացն մկրտել. եւ եթէ գտցի ոք արարեալ, ընդ

1 t իւրոց առ ի ոչ Y ոչ առ CDGH չիք ոչ C-ում ավելացրել են ուրիշներ begq ածելոցն, չիք զամենայն կարգաւորութիւն ի վերայ M կարգաւորութիւնն ô կարքաւորութիւն n կարգաւորութեամբ t կարգաւորութիւնս

2 Yacdkmptv մատուցելոյն s մատուցանելոյն begq չիք մատուցելոցն r ի մկրտութեամբ irt չիք սուրբ bq որ û զոր պարտիմք մեծաւ զգուշութեամբ և երկիւղիւ աստուծոյ կատարել որ են այսոքիկ փխ. զոր բազում զգուշութեամբ... ընդհանրական եկեղեցի աստուծոյ՝ տող 4-րդ

3 ô ծնծալից eg ցնծալի f ցնծալիցի t չիք ցնծալից bq չիք և ցնծալից դողութեամբ Y դատողութեամբ (e գողութեամբ) փխ. դողութեամբ I դանդաղելւոյ Y կատարեալ BCDE Hd ընթանրական G ընթհանրական b ընթհանկրական t չիք ընդհանրական

4 e եկեղեցւոյ g եկեղեցոյ BCDEGH û չիք և արդ եկալ... զոր պահանջէք՝ տող 5-րդ befgq ստուգիւ ի խնդիր ô զստուգիւ X նախասասցուք R նախստացեալ փխ. Նախասացեալ

5 OWdir գլխոյն X չիք գլխոցն արասցուք bt ի գրոցն Y հաստուցանել b հանգուցեալ փխ. հաստուցեալ a cefgkmpsvx պահանջէքն irt պահանջիքն OW պահանջէ ոք bq պահապան առնէք փխ. պահանջէք

7 h հարց. թէ արժան իցէ bc եթէ g չէ (q ոչ է) փխ. թէ M արժանի befg է փխ. իցէ q չիք իցէ Lbq սարկաւագացն d սարկ[աւ]ագաց f մկրտութիւնս h չիք և

8 t գխորհուրդն

9 ôeg գիտութեան ps քրիստոսասէրք t աստուածասէր փխ. քրիստոսասէր bcefg եղբայրութեանդ Y եղբայրութեանն q թէ եղբայրութեանդ r եղբայրութեամբ eg չիք զի, զեպիսկոպոսաց

10 egq իշխանութիւնն Y սարկաւագին բացի BCDEFGH-ից մնացած ձեռերը սարկտւագի

11 p որ զայս ûhlou առնել այս (û զայս) ps առնեն hlou զի փխ. քանզի d են փխ. է W չիք է

12 Yegt չիք առ IJ յաւելի Qhlou չիք և աւելի է... առ ի նոցանէ û չիք (աւելի) է, խնդրել cd կատարեալ է այս առ d առ ի նոցանէ մկրտեալն աչ յուսանցքում

13 H մկրտելն b մկրտութեան egq մկրտութիւնն hlou մկրտեալ û չիք բայց Uûbegnpqt նախ պարտ է ô է փխ. իցէ egq գաւառն

14 Hhl յայնմիկ ûefg սարկաւագաց IP սարկաւ[ագ]ացն b չիք մկրտել և եթէ... սովորութեան գաւառին՝ էջ 222 տող 2-րդ QTYchoq թէ d չիք եթէ u չիք գտցի G արարեալ է

անմեղութեամբ է վասն անգիտութեան կարգաց եկեղեցւոյ. զի սովորութեան գաւառին զհետ չոգաւ։ Իսկ եթէ գիտէր զկարգս եկեղեցւոյ եւ անց զնոքաւք, եղիցին ի վերայ նորա պատիժք ըստ կարգի յանցանացն։

ՌՄԽԹ (ՌՄԽԱ) Բ. Եթէ աւազան սրբեալ ոչ ունին, եւ յորպէ՞ս ամանի մկրտեն։

Զի եթէ ոչ էր մերձ եկեղեցի շինեալ ի փառս Աստուծոյ եւ ի մուտս ժողովրդոց, առանց մեղադրելոյ արդեաւք էր. եւ եթէ եկեղեցիս ունիմք, պարտ է եւ մկրտատունս առնել եւ աւազան, յորում մկրտէ որ գայցեն յուղիղ հաւատս բարեպաշտութեան։ Ապա եթէ դիպեսցի ոք հիւանդ, ուր ոչ իցէ եկեղեցի եւ կարգաւոր աւազան, չէ արժան արգելուլ որ կամիցին մկրտել, այլ կատարել զմկրտութիւնն առանց կարգաւոր աւազանի՝ վասն ի հարկէ պիտոյիցն, զի մի՛ զտցի պարտական փրկութեանն՝ խափանելով զմկրտութիւնն։ Զի Հոգին Սուրբ ըստ մաղթողին տայ զշնորհն, եւ ըստ ամանին ոչ լինի արգելեալ. եւ յամենայն ժամ

1 l այնմեղութեամբ Սոզ չիք է ռ-ում ավելացրել են ուրիշներ Y անգիտութեանն acdefghiklmopqrstuv ազիտութեան փխ. անգիտութեան ô զարքաց IVYôcfghilopqu եկեղեցոյ q թէ զի վասն սովորութեան t զի ըստ սովորութեան HYhlou սովորութիւն

2 M չոքաւ b նայ փխ. եթէ hlou գիտէ Hbq զկարգ Y զկարգն ô զգարքս VYZôbcfhiloprsu եկեղեցոյ eg եկեղեցոյն

3 MPV զնօքօք Y նոքօք û նօքօք o զնաւքաւք ûhlou եղիցի bqr եկեղեցին փխ. եղիցին û նոցա փխ. նորա l չիք նորա bq պատիժ BC DEFGHcps յանցանաց ôl անցանացն t յանցաւորացն Y չիք յանցանացն

4 Yegs թէ bqrt աւազանն l սրբեալս rt սրբել u չիք ոչ bt ունի hiloru է փխ. և ôho որպէս CMbu որպէս C-ում ուրիշներ ուղղել են յորպէս GOWdp յորպէս eg որպէս ըստ փխ. յորպէս d յամանի bq տան նման (զ նման) փխ. ամանի Pbq մկրտել hlou մկրտին

5 a—mop—v թէ LVhlo յեկեղեցի u յեկեղեցին

6 bq ժողովրդոցն hlou ժողովրդեան U մեղադրելոց ABCFGJPQRSTZôad ms արդեք DEH արդիւք û չիք և h թէ Qh յեկեղեցիս biprst եկեղեցի b շինեալ ի փառս աստուծոյ ապա և պարտ է մկրտութիւնս փխ. ունիմք... մկրտատունս՝ տող 7-րդ

7 Y պարտ ենք Hû մկրտատուն mp մկրտութիւնս փխ. մկրտատունս Yôh չիք և (աւազան) b յաւազանն q յաւազան IJôd որում û և մկրտէ Y մկրտել ոք t պարտ է փխ. մկրտէ Q յոր t որք H և փխ. որ

8 IJLQSXôûbefglmpqr ուղիղ befgq հաւատն հաւատս աստուած բարեպաշտութեանն u բարեպաշտութեամբ a—gkmpqsv թէ Qr չիք եթէ F որ փխ. ոք befgq հիւանդ ոք acdhiklmoprstuv չիք հիւանդ

9 OW որ փխ. ուր q ուչ փխ. ոչ G չիցէ Q յեկեղեցի, կարգաւոր և աւազան q աւազան ձախ լուսանցքում B—Hpt որք OR կամիցեն

10 ct մկրտիլ BDH այդ ôhilou կատարեալ b չիք այլ կատարել n կատարել զխորհուրդ և զմկրտութիւնն FIQSWûdl զմկրտութիւն f hiou զմկրտութեանն ô զարկաւոր q կարգեոր IJKLMQRSTXYZôn աւազանին

11 ct վասն զի u ի հարկի begq չիք ի A պիտոյիցն է, է-ն ջնջված է adi klmorstuv պիտոյիցն է զի h պիտոյ է զի l չիք մի û լիցին փխ. զտցի p փրկութեանն պարտական bq փրկութիւն բացի ABCDEHM Yacefghklmostv-ից մնացած ձեռերը փրկութեան

12 M խափարանելով BCEGHIJMQSW ôûdhlou զմկրտութիւն rt չիք ըստ Vd մախթողին r զմաղթողին t տայ մաղթողին

13 begq տալ d տայց Y շնորհս ô շնորհն bq զշնորհս efg զշնորհսն l զշնորհ hou ամանի Y ամանակին (bq հրամանին) փխ. ամանին IM ôegl ամենայն M ժամ աջ լուսանցքում

փափագեալքն բաւականանան շնորհի Հոգւոյն։ Եւ ոչ ի գլխաւոր տաւնսն միայն է կատարելութիւնն. զի առաքեալքն ոչ ըստ ընտրութեան տանիցն մկրտէին, այլ ըստ բաւականի եկելոցն լուսաւորէին ի ջուրցն վերստին ծնանելով։ Եւ երեքկին ընկղմամբն թաղեալ ի ջուր սուրբ աւազանին, զերեքաւրեայ թաղումն Տեառն նշանակեմք յանձինս մկրտելոցն։ Զոր եւ աստուածային առաքեալն յայտնապէս ցուցանէ ասելով, թէ՝ «Թաղեցաք ընդ նմա մկրտութեամբն, նմանողք եղիցուք նմանութեան մահու նորա, զի նորոգութեամբ յարութեանն հաղորդ լինիցիմք նմա ի կեանսն յաւիտենից»*։ Եւ այսպէս ուղիղ դաւանութեամբ ձեռս ի վերայ դնելով՝ պարգեւեալ լինի Հոգին Սուրբ ի փրկութիւն մեզ, լուսաւորել զկոչեցեալսն յորդեգրութիւն։ Եւ հաւատովք ածանիմք յիւղ սրբութեան։ Եւ այսպէս ըստ իւրաքանչիւր եղեալ մասանց կարգք սրբոյ

* Հմմտ. Հռոմ. Զ, 4—6

1 BDGHKLMOQRSTVXZôbcdegnoqr stu փափաքեալքն û փափ[ա]կեալքն beg բաւական k բաւական են բացի BCDEFGHûacipst-ից մնացած ձեռ-երը բաւականան BCDEF GH շնորհիւ x շնորհին hlou հոգոյն շնորհի CDGHIMYbcdefgipr հոգոյն ô հոգոյն սրբոյ և ոչ ի գլխաւոր Qô տօնս b տաւնն

2 hlou է միայն FIMQSWôûcdlq կատարելութիւն b կատարելութիւն է hou առաքեալն l առաքեալ V ընտրութեամբ Y ընտրութեանն l ընդրութեան begq չիք ընտրութեան...այլ ըստ ûptv տօնից acfk ms տաւնից hlou տաւնին ı տօնէից

3 BDH այդ û բաւականին hiloru բաւական û եկելոց bhiloqru եկեղեցոյն (t եկեղեցւոյն d եղելոցն) փխ. եկելոցն F լոսաւորէին bq լուսաւորին hlou լուսաւորեցին b չիք ի, ջուրք ûacdfhiklopqrsuv ի ջուրց t ի ջուրս

4 ô վերածնելով փխ. վերստին ծնանելով hlou ծնանելովն Un գ-կին b u երեքկինն Yq երկին փխ. երեքկին V ընկղմամբքն ûblo ընկղմամբ eg ընկղմութեամբն hu ընկալմամբ փխ. ընկղմամբն G թաղել K թողեալ փխ. թաղեալ IJ ի ջուրց ôbcdhiklmoprstu ի ջուրն û ի ջուրս աւազանին սուրբ

5 eg զի երեքօրեայ egq ա փխ. տեառն b չիք տեառն M նշա[նա]կեմք I անձինս X մկրտե][լ]ոցն ps մկրրտելոց

6 LW առաքեալք eg առաքելոցն acd efghklmnopsuv ասելովն

7 p չիք թէ chklmops թաղեալք eg թաղեցեալք d թաղեալքն ûcdhilor tu նմին փխ. նմա DGHû մըկըրտութեամբ hlou ի մկրտութիւնս Ykp նմանօղք amsv նմանաւղք c eg եղերուք d եղուք Jû նմանութեամբ hlou չիք նմանութեան

8 begq չիք զի նորոգութեամբ յարութեանն hlou չիք նմանութեան FG HIMQSWôûdfhl յարութեան b լիցուք q լինիցուք

9 Rûbklr ի կեանս befgq յաւիտենական h այս փխ. այսպէս l չիք այսպէս, ցաւղ դառնութեամբ փխ. ուղիղ դաւանութեամբ Gcd ձեռն

10 A ի վեր գրչից ուղղված ի վերայ r t ի վերայ նորա դնելով q պարգ[և]եալ GK ի փրկութեան X ի փրկութիւնն ûa—fiklmopqrst լուսաւորելով ghv լուսավորելով u լուսօրելով Y լուսաւորեալ

11 ir կոչեցեալսն M յորդէքրութիւն d u յորդէգրութեան ô հաւատօվք b հօստով elgrt հաւատով M յօծանիմք n յաւծանիմք eg օծանեմք u աւծանեմք A յիղ R յուղ W յիւղս ôû իւղ iv յեւղ b և յեւղ q և յիւղ

12 Y սրբութեանն q սրբութեամբ b սոսա փխ. այսպէս K իւրաքանչիւր սրբութեան եղեալ hlouv չիք եղեալ OQVXYWûcdeghlortu կարդ ô զարք b ի կարգ q կարգս F սուրբ t չիք սրբոյ

եկեղեցւոյ յաւրինին, ոչ ելանելով ըստ եդեալ սահման եւ գլխաւորեալք ըստ երկնաւորացն դասուց, որպէս ուսաք ի հարցն հոգեւորացն՝ յաշակերտաց առաքելոցն սրբոց։

ՌՄԵ (ՌՄԽԲ) Գ. Եւ զի՞արդ կարգք եկեղեցւոյ սրբոյ յաւրինին։

Վերատեսուչք ըստ կարգեալ կայենիցն կալցին իշխանութիւն ուղղել ի բարին, որոց կոչեցան ի վերակացութիւն. եւ առեալ ի նոցանէ՝ մի՛ փքասցին ամբարհաւաճութեամբ զանձինս առ իմաստունս ունելով, եւ անկցին յիմարութեամբ, եւ անկցին ի չարութիւն։ Զի թէպէտ միապէս տուեալ են շնորհքն ի հաւատացեալքն, այլ ոչ միապատիւ ամենեքեան։ Եւ թէպէտ եւ փոքրկացոյց զինքն անբաւն, այլ զփառս աստուածութեանն ոչ ընդ նմին կորոյս. եւ առաքելոցն ամենեցուն յետ յարութեանն երեւեալ Կենարարին, այլ զոմանս գեր ի վերոյ կարգէ։ Եւ նոյն սկզբնաւորեալ ի մեզ հաստատեցաւ. զոր եւ Պաւղոս ոչ հրա-

* Ա. Կոր. Է, 20

1 Q յեկեղեցւոյ Yôbcefghilopqsu եկեղեցոյ hou աւրինին ôil օրինին Jû յօրինեն ô ելանելով cd ընդ փխ. ըստ hu եդեալ փխ. եդեալ û չիք եդեալ t սահմանին

2 ô երկնաորացն û երկնաւորաց b առաք փխ. ուսաք hlou ուսաք (l ուս[ա]ք ի հրեշտակացն դասուցն (l դասուց) ի հարցն G չիք ի ô ի հարանց û ի հարց LWacdefghikl mnoprstuv հոգևորաց bq հոգևոր û հետևողաց փխ. հոգևորացն IJKLM QRSTXYZûeg աշակերտաց ôb աշակերտացն n յաշակերտացն q աշակերտող

3 Vl յառաքելոցն bnq առաքելոց bq և սրբոցն d սրբոցն

4 b գ հոդվածը միացված է նախորդ՝ բ հոդվածին OSUVYWbdeghloqu կարգ ô գարկ Q յեկեղեցւոյ VYôb cdefghloqu եկեղեցոյ r յեկեղեցոյ A սրբոյ աջ լուսանցքում n սրբւոյ û օրինին hlou աւրինին b յաւրինին

5 Hgrt վերատեսուչ ô վերատեսուչքն Kq կարգեալք ô գարքեալ hiot կայանիցն u կաանիցն behq քահանայիցն (Wl կանոնիցն û կանոնի r կանայիցն) փխ. կայենիցն d կալցեն hilortu կալ bq կարգեալ փխ. կալցին X իշխանութիւնն ilr t յիշխանութիւն g ուղել r յուղղել

6 Y չիք ի (բարին), զբարին Uabcdef ghiklmnoqrstuv որոյ û որք փխ. որոց ô գոչեցան Yhloqu չիք ի (վերակացութիւն) r ի վերակեցութիւն

7 lou մի մի քասցի փխ. մի փքասցին h մի փքասցի Y անբարհաւաճութեամբ

8 Ubgeq չիք և անկցին յիմարութեամբ I անկցիմ KLMQRSTUXYZôûcdhl notuv չիք և անկցին (ի չարութիւն) bэgq յանկցին (ի չարութիւն) l թէ փխ. թէպէտ hlo միապէս է

9 KLô տըւեալ Y տուեալք բացի ûx-ից մնացած ձեռ-երը չունեն են hu առեալ փխ. տուեալ Sô զշնորհքն a շնորհ begq շնորհումն փխ. շընորհքն cdfhiklmoprstuvx շնորհք Ybefgnq ի հաւատացեալսն ûhlou ի հաւատացեալս BDHm այզ abd efgkmpqsv միապատիւք

10 ût չիք և (թէպէտ) cdhlou չիք և (փոքրկացոյց) Y փոքրակացոյց b փոքրնկացոյց q փոքրկացուց CGô անբան փխ. անբաւն C-ում ուրիշներ ուղղել են անբաւն H աստուածաբան փխ. անբաւն BD այզ q զփառսն lJMQSYWôûbdhlopsu աստուածութեան

11 U կորոյց hou կորուս û առաքելոց dp յառաքելոցն h յամենեցունց il ortu ամենեցունց ô ետ

12 GIMOQSWôûhlou յարութեան p երևել r կենարարն մեր BDH այզ û չիք այլ d զոմանք

13 ô զնոյնս g նոյնս u նոյնպէս փխ. նոյն l չիք և նոյն b ըստ բնաւել (q ըստ բնաւեալ e սընաւեալ g բնաւորեալ) փխ. սկզբնաւորեալ u չիք (զոր) և IMOYboq պօղոս l պաւղ

մայէ զմիմեամբք ելանել ասելովն. «Իւրաքանչիւր ոք յոր կոչումն կոչեցաւ՝ ի նմին կացցէ»։*

ՌՄԾԱ (ՌՄԽԳ) Դ. Եւ ո՞րպէս հրամայեցի բաւականանալ իւրաքանչիւր յեղեալն կարգի։

Արդ՝ միաբանութեամբ ժառանգաւորացս՝ եպիսկոպոսաց եւ քահանայից եւ սարկաւագաց, ես Մակարիոս արքեպիսկոպոս սուրբ քաղաքիս Երուսաղէմի, սանդեմ զկանոնադրութիւնս զայս ձեզ, ուսեալ յառաքելոցն պատմութեանց. եւ աւանդութեամբ հարցն առ մեզ հաստատեալ հիմնանայ։ Զի զսուրբ մկրտութեանն ձեռնադրութիւնն, որպէս յառաջագոյն ասացաք, եպիսկոպոսաց եւ քահանայից միայն է կատարել։ Եւ զիւղ սրբութեան՝ եպիսկոպոսապետն աւրհնեսցէ. եւ վասն հեռաւորութեան եւ կարեւոր պիտոյից, հրամանաւ արքեպիսկոպոսին երկու եւ երեք միաբանեալ եպիսկոպոսք. եւ սարկաւագունք՝ սպասաւորք

* Ա Կոր. է, 20

1 Yhlou *զմիմիամբ* b *զմիմեամբք* q *զի միմեամբք* ô *ելանելն* eg *ելանելով* l *ելանելովն* bqt *ոչ ելանելով* (t *ելանել*) Uûftu *ասելով* ô *ասելուվն* Z *ասելով և* beglnq չիք *ասելովն* n-ում ավելացրել են ուրիշներ ձախ լուսանցքում V *յիւրաքանչիւր* bq *իւրաքանչիւրովք*, չիք *ոք* b *որ* ô չիք *յոր* l չիք *կոչումն* hou *կոչեցաւ ի* (o չիք *ի*) *կոչումն*

2 h չիք *կացցէ*

3 J *հրամանեցի* x *հրամայիցի* h *հրամայեաց կացցէ ի բաւականալ* bdq *բաւականալ* abcdfkmpqsv *յիւրաքանչիւր* t *յիւր* (r *յիւ[ր]*) փխ. *իւրաքանչիւր* hlou չիք *իւրաքանչիւր* IJKLMQRSTXZôgrt *եղեալն* Yb *եղեալ* l *յեղեալ*

4 û *կարգի եղե[ա]լ* ô *կարքի* bd *ի կարգի*

5 û չիք *արդ* ô *միաբանութեամբն* l *միաբանութեամբ* Yôegr *ժառանգաւորացն* b *ժառանգեացս* i *ժառանգաւորս այս և* բացի ûnt-ից մնացած ձեռ-երը *ժառանգաւորացս և* IJKLMQRSXYZôbcefgqx *եպիսկոպոսացս* ôû չիք *և* բացի Wûeghlo-ից մնացած ձեռ-երը *քահանայից*

6 ô չիք *և* Yabcefgiklmpqrstvx *սարկաւագացս* Ub *և* փխ. *ես* S *մակկարիոս* q *մարկարիոս* Up *արքեպիսկոպոսս* Ul չիք *սուրբ* Y *քաղաքիս* a *մայրաքաղաքիս* փխ. *սուրբ քաղաքիս*

7 KLMQRSTXZel *յերուսաղէմի* d *երուսաղեմայ* g *զկանոնադրութիւնս* l *զկանոնադրութիւն* hou *այս* b *զայն* (l *աստուծոյ*) փխ. *զայս* M *յուսեալ* eg *ուսեալք*

8 IJKLMQRSTXYZôegru *առաքելոցն* ûhlo *առաքելոց* l *պատմութեանցն* Y չիք *և* bu *աւանդութեանց* n *աւանդութեամբն* q *աւանդեաց* b *հարց* r *սուրբ հարցն* ir *հաստատել* befgq չիք *հաստատեալ*

9 F *հիմնանալ* V *հիմնանալի* H *հիմնայ* Q *հիմանայ* eg *հիմանդ* (bq *հիման* r *հիմանաց* t *հիմնեցան* u *հիմանց*) փխ, *հիմնանայ* V չիք *զի* OWôblp *սուրբ* IQSWûdhl ot *մկրտութեան* KRX *մկրտութիւնն* Mu *մկրտութիւն* ô *մկրտութեամբ* F *մկրտութեալ* IMSôû efghloq *ձեռնադրութիւն* b *ձեռադրութեանն* u *ձեռնադրութեան* XY չիք *ձեռնադրութիւնն*

10 M *առաջագոյն* l *ասաք* u *եպիսկոպոս* Y չիք *է* RXbfq *կատարեալ*

11 t *զիւղն* FIJKLMQRSTUXZacdfikm nv *զեղ* begq *և սուրբ եղն* (eg *իւղն*) û *փրկութեան* փխ. *սրբութեան* բացի GIMQSVWôdhlntux-ից մնացած ձեռ-երը *սրբութեանն* begq չիք *սրբութեան* K *եպիսկոպոսն* b չիք *և* (*վասն*) M *հեռաւորութեանն*

12 t չիք *և* ô *կարեոր պիտոյիցն* d *պիտոյից* կրկնված է bq *հրամանաւն* Y *արք<արք> եպիսկոպոսին* hou *որք եպիսկոպոսին* փխ. *արքեպիսկոպոսին*

13 hloqu *բ և* (u չիք *և*) *գ* ô *միաբանեալք* b *եպիսկոպոս* eg *եպիսկոպոսաց* adhiklmoqsuv *սպասաւոր*

սրբութեանն։ Եւ զիւղն ածման մեռելոցն եւ հիւանդացն եւ մկրտելոցն առանձնակ ատրհնեսցեն քահանայքն եւ եպիսկոպոսքն։ Զայս սահմանեցին սուրբ հարքն մեր, եւ մի՛ ոք իշխեսցէ փոխել զուղիղ եղեալ սահման, զի մի զնոցին կապանք նզովիցն ընկալեալ որոշեսցի յԱստուծոյ։ ՌՄԾԲ (ՌՄԽԴ) Ե. Եւ ո՞րպէս մերձեսցուք առ սեղանն սուրբ եւ կենդանարարն խորհուրդ։

Առ այդ անմահութեան վիճակ՝ մի՛ ոք երկմտութեամբ եւ մի՛ թերահաւատութեամբ եւ մի՛ գործովք անարժանութեամբ մերձ լինել յանդգնեսցի, զի մի՛ զկամս Աստուծոյ բարկութեանն յամենայն երկիր շարժեսցէ, եւ ինքն լուիցէ զասացեալսն՝ «Դու ընդէ՞ր բնաւ պատմես զարդարութիւն իմ, զի առեցեր զխրատ իմ»*։ Այլ ուղիղ գնացիւք եւ ճշմարիտ հաւատով մատուցեալ՝ լուսաւորեսցի, եւ այլոց ինքեամբ գործեսցէ փրկութիւն։

* Սաղ. ԽԹ, 16—17

1 CDHIMQSWôûbdhlou սրբութեան G սրբութեամբ ô զեղն û իւղ ikm pv զեղ abcefghoqrtu զիւղ բացի MVYW-ից մնացած ձեռ-երը զեղն dg օծմանն u ա[ւ]ծման ûdp մեռելոց hilortu մեռելոյն lJûhlou հիւանդաց a—gkmpqs չիք և (մկրտելոցն) û մկրտելոց

2 akmpqs առանձակ cdo առանձնակի u առանձակի begrt առանձնական CDGh առանձն G-ում ուրիշներ ուղղել են առանձին փխ. առանձնակ l առարձակի փխ. առանձնակ lJôûbcdhkloqu քահանայք ôûacdh loqu եպիսկոպոսք ir զայն (t զոր) փխ. զայս hlou զայն սուրբ հարքն սահմանեցին

3 t չիք սուրբ ô հայրքն hlou չիք մեր q յիշխեսցէ ô փոխիլ t փոփոխել l փոխ[ել?] Zv չիք փոխել u զիւղիղ p սահմանն եղեալ Ubhlnotu սահմանն d սահմանս

4 H զիմ փխ. զի մի b չիք զնոցին lJ Yôbeglpqs կապանքն ôbegq և նզովեցին (ôegq նզովիցն) Yûcho pu նզովից ilr նզովեցին hlou ընկալեալք ûeghlotu որոշեսցին Ikq աստուծոյ eg ի յաստուծոյ

5 M և (որպէս) կրկնված է R մերձեսցուց hilortu և (htu չիք և) կացցուք (l կացուք) փխ. մերձեսցուք a—gpqsv ի փխ. առ ûb սեղան û կենդանարար a—mo—u և ի կենդանարար (egkp կենարար hilortu կենդանի)

6 HYbcdfqr խորհուրդն eg խորհուրդն սուրբ

7 XY անմահութեանն hilortu անմահութեանդ û վիճակդ bq վիճակի hlortu բաժակ փխ. վիճակ Qefg երկմտութեան q երկմտութեանն hlou մի ոք թերահաւատութեամբ U չիք թերահաւատութեամբ

8 U չիք և մի b գործոք acfkmop անարժանութեան l [ան?]արժանութեան s անարժանութեանն ôrt լինիլ ô յանդքնեսցի

9 l զկամք ծ զամս փխ. զկամս a—dh klmopstuv ի բարկութիւն inr ի բարկութեանն IMQSYWôû բարկութեան efgq ի բարկութեան IQ SYôbq ամենայն Jût շարժեսցէ յամենայն (û ամենայն) երկիր (t երկրի) OWbhklmopsu երկրի Md յերկիր ô ժարժեսցի bq շարժեսցի d շարժիսցէ efg շարժիցէ I չիք շարժեսցէ

10 KLô լուիցէ Yôefghlnou զասացեալն b զասացեա[լ]ն q զասացեալ dhou թէ դու l ընդ փխ. ընդէր i չիք բնաւ Q պատմեսցէ o սարդարութիւն բացի Fôa—mpqrstvx-ից մնացած ձեռ-երը զարդարութիւնս

11 a—mopqrsuv զի դու առեցեր t քանզի փխ. զի ABDH այդ q ուղղիղ

12 q լուսաւորեսցիս ô յայլոց a—hkl mopqsuv այլոցն ô ինքեանմբ KM QRSTXYZô գործեսցի QRTX փրկութիւնն ht զփրկութիւն

ԽՄԾԳ (ԽՄԽԵ) Ձ. Եւ զիա՞րդ է արժան զխորհուրդն կատարել։

Զփրկականն խորհուրդ մարմնոյ եւ արեանն Տեառն պարտ է երկիւղիւ եւ զգուշութեամբ կատարել, եւ ուղիղ դաւանել խոստովանութեամբ՝ ուրոյն ի հերձուածողացն փորձիչ խորհրդոց. զի մի՛ արխանոսացն մերձ լինելով, ըստ առաքելոյն՝ անունն Աստուծոյ եւ ճշմարտութիւնն հայհոյեսցի։*

ԽՄԾԳ (ԽՄԽՁ) Է. Եւ որպիսի՞ աւրինակաւ նուէրք սրբութեանն յաւրինեսցի։

Հանել ի սեղանն զհացն սուրբ՝ ջերմ ըստ առաքելոցն աւանդութեան եւ անապակ, առանց իրիք խառնման, զի ոչ ապականացու իւիք փրկիմք, այլ անապական մարմնով ամբիծ եւ անարատ գառինն։ Եւ

* Հմմտ. Հռոմ. Բ, 24

1 bq զ ճողվածը միացված է Ե ճողվածին hou *և թէ* (u *եթէ*) *զիարդ է* b չիք *և զիարդ*... *կատարել* ûefq *արժան է* A *զխո[ւ]հուրդն* hlou *կատարել և ուղիղ դաւանել և խոստովանութեամբ*

2 JMOUWa-hklnosuv *զփրկական* mrt *զի փրկական* (r *փրկականն* t *զփըր-կականն*) q *փրկական* g *զփրկականն*-ից առանձին ճողված ûp չիք *զփրկականն* J *խորհուրդ* աջ լուսանցքում OWbq *խորհուրդն* p *զխորհուրդ* JKLMQRSTXYZôûn չիք *խորհուրդ* CMOWbq *արեան* e *յարեանն* û *տեառն առ այդ պարտ է* ô *էր* փխ. *է* c *երկեղիւ* f *երկիղիւ*

2—3 eg *պարտ է կատարել երկիւղիւ և զգուշութեամբ* p *զգուշութեամբ և երկիւղիւ*

3 b [զ]*գուշութեամբ* q *կատարեալ* ôbeg *դաւանեալ* r *դաւանիլ*

4 Y *և ուրոյն* M *ի հերձուածողացն* Q *ի հարուածողացն* փխ. *ի հերձուածողացն* eg *և փորձիչ* kmps *փորձիչն* I *փրկիչ* փխ. *փորձիչ* M չիք *փորձիչ*... *արխանոսացն* ուրիշներ ավելացրել են ձախ լուսանցքում Uhnotu *խորհրդոյ* befgqr *խորհըրդոցն* a չիք *զի*, *զմի* Y չիք *մի*, *զարխանոսացն* ûadegkmpqsv *արխանոսաց* f *աւրինաց* փխ. *արխանոսացն*

5 adkmprst *առաքելոցն* v *առաքելեացն* բացի Ybeg-ից մնացած ձեռ-երը *անուն* FIJKLMPQRSTZWôûadehik lmopqrsuv *ճշմարտութիւն* hu *հայհոյեսցեն* g *հահոեսցի*

7 bq *որպես* G *աւրին[ակ]աւ* KLQZr *նըւէրք* ô *նուէր* l *նորէնք* փխ. *նուէրք* GIKLMQRSTXZWôbdir *սրբութեան* Ghlnou *աւրինեսցի* r *օրինեսցի* I *յօրինեսցին* J *յաւրինեսցի* d *յօրինակեսցի* փխ. *յաւրինեսցի* û *օրինեսցին առ այդ արժան է*

8 befgq *հանելն* acdimoprsv *հանեալն* l *հայեալ* փխ. *հանել* բացի YûX-ից մնացած ձեռ-երը *հանեալ*. մինչև *հանել* բառն Ն. Ակինյանը ուղիղ փակագծերում ավելացրել է *պարտ է* թեև վերջինս նրա օգտագործած ձեռ-երը չունեն ô *ի սուրբ սեղանն* eg *ի սեղան* hu *զհաց* a-gkmpqsv *հաց* l *զհայցն* փխ. *զհացն* բացի Yirtx-ից մնացած ձեռ-երը *հացն* hiortu չիք *սուրբ* ôbcq *ջերմն* KR XYbefgiqrt *առաքելոյն* s *առաքելոցն* VYk *աւանդութեանն* irt *աւանդութեանց*

8—9 hlou *ջերմն* (u *ջերմ*) *և* (h չիք *և*) *զբաժակն* (hu *զբաժակ*) *անապակ* (u *անապական*) *և* (l չիք *և*) *անխառն առանց իրիք ըստ առաքելական աւանդութեանց*

9 ir չիք *և* F *զգինին անապակ* EHRXY cefgq *անապական* b *ապականութեան* փխ. *անապակ* C *ապական* ուրիշներ ուղղել են *անապական* F *ջրոյ* (rt *իրի*) փխ. *իրիք* bq *խառման* irt *խառնուածոյ* hou *քանզի* (l *քան* ir *և*) փխ. *զի* d չիք *ոչ* r *իմք* (t *ի*) փխ. *իւիք*

10 v *փրիմ* û *փրկեցաք* BCDEGH չիք *փրկիմք* BDHms *այդ* g *անապ[ակ]ան* hilortu *անապական արեամբ և մարմնով ամբիծ* բացի abcdefgkmpqsv-ից մնացած ձեռ-երը *մարմնով և արեամբ ամբիծ* OQWôûbefgnpsv *ամբիծ* hlou *մեծ* (i *սուրբ*) փխ. *ամբիծ* rt չիք *ամբիծ* Y *անարատ և անբիծ* rt *և սուրբ անարատ* ûps *գառին* q *գառինան* b *գառինան* eg *գառինն աստուծոյ և զայս*

զայս մինչեւ ի սեղանն սարկաւագունքն յաւրինեսցեն. եւ զկատարեալն ի վերայ քահանայքն կատարեսցեն։

ՌՄԾԵ (ՌՄԽէ) Ը. Եւ զիա՞րդ եկեսցէ ի ձեւ սեղանն խորհրդոյն եւ այլ եւս կարգքն։

Սեղանն քաւութեան ընդ վարագուրաւն, յորում Հոգին Սուրբ իջանէ, եւ աւազանն յետոյ առ նմին տամբ, եւ պատուով հաստատեալ յաջմէ։ Եւ ժառանգաւորքն իւրաքանչիւր աշտիճանաւ պաշտեսցեն, եւ ժողովրդականքն արտաքոյ վարագուրին, եւ երախայքն առ դրունսն ունկնդրութեամբ. զի մի՛ ընդ միմեանս ելանելով եղծցին կարգքն, այլ իւրաքանչիւր կայանիւ անարատ մնասցէ։

ՌՄԾԶ (ՌՄԽԸ) Թ. Զայս աւանդեմ ձեզ պատուիրան հաւատոյ եւ կարգաց եկեղեցւոյ՝ ըստ խնդրոյ աղաչանաց ձերոց. նզովեմք ի վերայ այսոցիկ զայլաձեւսն խորհեցեալսն, զի ի միմեանց ընկալեալ ձեռնադրութեամբ զշընորհս՝ ոչ բերեմք պակասութիւն։ Եւ միապատիւ ոչ իրաւունս վարկա-

1 b *զինչս* փխ. *զայս* hilotu *միայն* (r *մի այս*) փխ. *մինչեւ* RY *մինչ* Gir չիք *ի* û *ի սեղան* b *ի սեղանս* Llopstu *սարկաւագունք* ô *սարկաւագունքն* b *սարկաւագն* IJû *յօրինեսցին* irt *յօրինեն* hlou *նուիրեն* փխ. *յաւրինեսցեն* CDEHcdmouv *զկատարեյն* Y *զկատարեալ* r *զկատարեալքն*

2 d *ի վեր[այ]* 1 *ի վերայ նորա* ôeg *քահանայն* bhlou *քահանայք* ôeg *կատարեսցէ* r *կատարեսցին*

3 û *եկեսցեն*, *սեղան* բացի LMXYôacd pstv-ից մնացած ձեռ-երը *և խորհրդոյն* A *խո[ր]հրդոյն* acdkmsv *խորհրդոցն* p *խորհրդոց* befgq *խորհուրդն*

4 FMQWbcdegklmnqrt *կարգն* ô *զարքն* BCDEGH *զկարգն* Y չիք *կարգքն*

5 eg *և սեղանն* ûbl *սեղան* MXYl *քաւութեանն* R *քաւութիւն* d *ըստ* փխ. *ընդ* a-mo-v *վարագուրաւ* Q *վայրագուրաւն* IJôû *որում* û *հոգի* kmps *իջանէ հոգին սուրբ*

6 abdefghklmopqsuv չիք *և (աւազանն)* OWb *յաւազանն* û *աւազան առ նմին յետոյ* ô *ետոյ* l *յետ* r չիք *յետոյ* Xi *տամբ* Wû *պատւով* ô *պատով* փխ. *պատուով* hlou *հաստատել*

7 EFKLMRSXYZWôûa-dhilmopqrstu *աստիճանաւ* ge *աստիճանաւորք* l *պաշտեսց և ի ժողովրդականքն* ôût *ժողովրդականք*

8 Meg *յարտաքոյ* R *արտարոյ* փխ. *արտաքոյ* P *վարաքուրին* ô *վարագուրի* MQYWôûbcdhlqrs *երեխայքն* H *դրանսն* O *դրունքն* Yû *դրունս* W *դրանն* acefgkmpsv *դուրսն* (d *դուրս* b *դուստր* q *դուստրըն*) փխ. *դրունսն*

9 Ylo *միմիանս* d *եղծին* g *եղծցիցի* e *եղծցից* u *եղծցեն* QMbcdeghlmoqt uv *կարգն* ô *կարքն* DHm *այղ*

10 bedg *կայանիւն* hlou *կայանի* H *կայսրնիւ* փխ. *կայանիւ* C *կայնիւ* ուրիշներ ուղղել են *կայանիւ* û *հանդարդ* փխ. *անարատ* B չիք *անարատ մնասցէ* ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ ôbcdegpq *մնասցեն* u *մնասցի*

11 Dacdkmpsv *հաւատոց* g *հաւատս* ô *կարքաց* hlou *կարգ* b չիք *և կարգաց եկեղեցւոյ ըստ խնդրոյ* Q *յեկեղեցւոյ* Yôcdefghikloptu *եկեղեցոյ*

12 hu *խնդրոյ տալ աղաչանաց* Y *ձերոյ*, չիք *և* Q *նզովիմք* Y *նոցա* փխ. *այսոցիկ* AU *զայղաձեւսն* û *զայլաձև* L *զայ[լ]աձեւսն* b *զայնայլաձեւսն*

13 Q *խորհեցեալեսն* ŋ *խորհեցողսն* achiklmoprstuv *խորհեցեալս* n *խորհեալսն* Qbdeghiloqrtu չիք *ի* M *ի միմեանցն* Y *ի միմիեանց* o *միմիանց* û *ընկալեալք* c *ընգալեալ* s *և զշնորհսն* RXYacdikmprtv *զըշընորհսն* ô *զշնորս* befghloq *զշընորհն*

14 KLMQRSTXYZô *ոչ երբեմն բերեմք* b *երբեք* փխ. *բերեմք* d *պակասութեան* k *զպակասութիւն* u *պակասութեամբ* l *մի պատիւ* bgq *իրաւտունս* (e *իրատուն*) փխ. *իրաւունս* FYdeglrt *վարկանեմք*

նիմք զկարգքեալսն ուղղապէս եկեղեցւոյ. եւ զփառամոլ անձինս կըշտամբեմք, որք խորհին հակառակ՝ որպէս պատմեալ եղեւ մեզ զՏուրգեայ Բասենոյ եւ Բագրեւանդայ եպիսկոպոսէ որ սակաւուք ընդ արիանոսս միաւորեալ է եւ զարձեալ խղճեալ։ Եւ արդ՝ եւ այլ եւս յանդգնագոյնս խորհի եպիսկոպոս միայն աթոռաւ, եւ ընդ արքեպիսկոպոսին ինքեամբ անձին տայ պատիւ, զոր չէ արժան ընդունել, զի եւ ոչ հարքն աւանդեցին այսպիսի ինչ հակառակութիւնս յեկեղեցի մուծանել. եւ անվայելուչ է համարել հաւասար, մինչեւ կոչմամբ ի պատիւ աթոռոյն ժամանեսցէ։ Եւ արդ պարտ է զայնպիսին քաղցրութեամբ ի հնազանդութիւն կոչել. եւ եթէ ի նոյնն մնասցէ՝ խորշել իբրեւ յաւտարէ։ Ողջոյն տան ձեզ ամենայն եկեղեցիս։ Ողջ լերուք ի Տէր հաստատուն եւ ուղիղ հաւատով. ամէն։

1 ô զզարկեալսն bq զկարգեալն d ուզապէս U ուղղափառապէս փխ. ուղղապէս Q յեկեղեցւոյ Yôbcefghilo pqu եկեղեցոյ eg չիք և û զփառամոլ l փառամոլ

2 lnu որ M խորհէին ô հակառակու rt որ փխ. որպէս t եղեն lôrt զտուրքեայ ackmpsv զտուրգայ lo զտուրքա h զտուրա u զտուրքաս begq զտուրգեց d զտորգա

3 hlo բասանու u բնսանու սկզբում գրված է պատիվ I բասենւոյ irt բասանոյ FILMQRSTXYZôût բագրեւանդեայ l բաքրեւանտայ a—gklm pqsv բագրեւանդեայ (befgq բագրեւանդայ a բագրեւանդիայ) և բասենոյ (begq բաւենոյ c զբասենոյ) bu եպիսկոպոսին cdhlo եպիսկոպոսէն բացի aefgikmpqrstvx-ից մնացած ձեռ-երը եպիսկոպոսաց h [ո]ր û սակաւօք b սակաւունք q սակաւունք u սակաւուզ p սակ[աւ]ուք l սարկաւագօք փխ. սակաւուք

4 RXYôfk արիանոս bhlu արիանոսն o արիանոսսն prst արիանոսի bcfh loqu միաբանեալ փխ. միաւորեալ û էին փխ. է l չիք է dh չիք և (արդ) t այդ փխ. արդ d և այլ արդ եւ Gbcefgilpqrsuv չիք և (այլ) F այլս Z և փխ. եւ

5 Gl յանդգնագունս H յանդգնագոյս OW յանդգնագոյնք Y յանդգնեալ ô յանդգնութիւն begq յանդգնութիւնս f յանդգնագոյն u յանդգնոյն BCDEFH խորհիւ ps խորհին Y եւս խորհորի r եպիսկոպոսն bg խորհի որպէս եպիսկոպոս Y չիք և

6 û ինքեան bgq անձինն e յանձինն begq պատիւն Sô և զոր û չիք զի և ոչ հարքն... ամենայն եկեղեցիս՝ տող 11-րդ dhou չիք և

7 û ոչ է a և ոչ և befglmpqrsv զի ոչ և hlu հայրքն ô աւանդեցին այսպի-[սի] h այնպիսի d հակառակութեան ô եկեղեցիս bq յեկեղեցին e յեկեղեցոյ g եկեղեցոյ p եկեղեցի hilor tu յեկեղեցիս

8 ôrt այնվայելուչ b անվայելուճ hoqu չիք է v հաւասար համարել u հաւասարել DEGH կողմամբ փխ. կոչմամբ H մինչև կոչմամբ... ... արդ պարտ է՝ տող 9-րդ ենրքևի լուսանցքում g չիք ի

9 lort աթոռոյն o և արդ և b պարտեալ, չիք է, այսպիսին q զայսպիսին np զայնպիսիսն W քաղցրութեան

10 irt չիք և Xacdefgkmpqsv թէ JMY ôbeglq ի նոյն acdfhikmoprstuv ի նոյնս Yt խորշիլ o խաւրշել Mô օտարէ b յաւարտէ (h յաւարէ) փխ. յաւտարէ

11 ô տամ begpq տայ Mbdq զամենայն Qk յեկեղեցիս cd եկեղեցիք hku ողջոյն փխ. ողջ hlo ի տէրն ôhu չիք և

12 hu չիք ուղիղ ô հաւատօվ t չիք հաւատով bhiklopqrtu չիք ամէն

Խ

ՍՐԲՈՅՆ ՍԱՀԱԿԱՅ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԳԻՐ ԱՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՂԱԳՍ ԿԱՐԳԻ ՍՊԱՍԱՒՈՐԱՑ ՍՐԲՈՅ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԵՒ ՊՏՂՈՅՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆԱՑ ԸՆԾԱՅԵԼՈՑ Ի ՏՈՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԳԼՈՒԽ Ա

ՌՄԾԷ (ՌՄԽԹ) Ա. Քանզի սուրբ Լուսաւորիչն Հայոց մեծն Գրիգորիս ծնեալ վերստին զՀայաստանեայց աշխարհս աւազանին ծննդեամբ, եւ ընծայեալ յորդեգրութիւն Հաւրն երկնաւորի զլուսաւորեալսն մկրտութեամբ որ ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի Սուրբ Հոգին. եւ լինէր այնուհետեւ ուրախութիւն

1 it *սրբոյն սահակայ հայոց կաթողիկոսի... լուսաւորեացի հոգի քո յաւիտեան*՝ էջ 304 տող 11-րդ չի ընդօրինակված û *կանոնք ի սահակայ հայոց կաթուղիկոսի* փխ. *սրբոյն... աւանդութեան* eglopr *նորին սրբոյն* (r չիք *սրբոյն*) *սահակայ* u [*ն*]*որին սրբոյն սրբոյն սահակա* h սկզբնապես *քանզ* այնուհետև ուղղված է *նորին* այսինքն՝ *նորին սահակայ* Y չիք *սրբոյն սահակայ հայոց կաթողիկոսի* A *հայւոց* BDE GH *կաթողիկոս* JKLOQRSTUXZW ôcmorv *կաթուղիկոսի* s *կաթաղիկոսի* p չիք *հայոց կաթողիկոսի գիր աւանդութեան* b *գ*[*ի*]*ր* Wq *աւանդութեանն* hlou *աղանդութեան* փխ. *աւանդութեան*

2 p *վասն* փխ. *յաղագս* b չիք *յաղագս... գլուխ ա*՝ տող 3-րդ ô *գարգի* hlu չիք *կարգի* l *սարկաւագաց* փխ. *սպասաւորաց* acdefgkm pqsv չիք *սպասաւորաց* CDGHo *սրբոց* q *սուրբ* eg չիք *սրբոյ* MPY ôcfhlouv *եկեղեցոյ* Q *յեկեղեցւոյ* eg *եկեղեցոյն* q *եկեղեցի* Uûacdkmnsvy *պտղոյն* p *պտղոյ* Phlou *պտղոց* egq չիք *և* (g ունի *և*) *պտղոցն*

3 Oûd *ժողովրդականացն* q չիք *ժողովրդականաց* p *ժողովրդեանն գիր աւանդութեան ընծայելոյ* ûd *ընծայել* eg *ընծայելով* A—HKOPXWôackmqsv *ընծայլոյ* V չիք *ընծայելոց ի տուն աստուծոյ գլուխ ա* IJLMQSTXZ *ի տունն* R *ի տունս* acegpv *ի տան* d *ի տանն* kmr *ի տաւն* (q *տեառն*) փխ. *ի տուն* QRX *յաստուծոյ* a *տեառն* փխ. *աստուծոյ* B—H *գլուխս* e *գլուխ* q չիք *գլուխ* eq *լբ* (lou *մ*) փխ. *ա* IJKLMOPQRSTXYZWôûacdfghk mpsvy չիք *գլուխ ա*

4 IJKLMRSTXYZôûqegq չիք *սուրբ* AOPU *հայւոց* d չիք *հայոց* û *մեծ* d *մեր* փխ. *մեծն* b *գրիգորիս* F *ծնել* V չիք *ծնեալ*

5 V չիք *վերստին* KZkv *զհայաստանեայց* ôhlu *զհայաստան* Y *զհայաստանեացս* û *աշխարհս հայաստանեայց* V *յաշխարհս* ô *աշխարս* Y *աշխարհ* E *ծնընդեամ*[*բ*] Yo *ծընդեամբ* A *ըծայեալ* ուրիշներ ուղղել են *ընծայեալ* Yf *ընձայեալ* W *ընծայեայեալ* û *յնծայեալ*

6 Môq *որդէգրութիւն* X *յորդէգրութիւնն* d *յորդէգրութեան* Y *զլուսաւորեալս* û *լուսաւորեալս* deg *զլուսաւորեալն*

7 U չիք *ի* (*հայր*) B—Hbgq *ի յորդի* IJKLMQRSTXYZôd *որդի* a-gkmq svy *ի հոգին սուրբ* Yhlou չիք *և* (*լինէր*) hlruy *ուրախութիւն այնուհետև*

մեծ եւ խնդութիւն աշխարհիս Հայոց տանս Թորգոմայ, մանաւանդ թագաւորն բարեպաշտեալ եւ պայծառացեալ հաւատով Տրդատ ոչ սակաւ տայր ամիտս մերձակայից իւրոց սպասաւորացն, եւ որդւոցն քրմաց պարգեւէր բազում պարգեւս, ասելով եթէ՝ «Արդէն հարիւրապատիկ առնուցուք ինչս եւ ստացուածս, եւ երախայրիս եւ պտուղս յեկեղեցւոջ Աստուծոյ, եւ ի հանդերձելումն զկեանսն յաւիտենականս ժառանգելոց էք, զերծեալք ի պաշտամանէ կռամոլ դիւապաշտութեանցն»։ Իսկ նոցա պատասխանեալ ասեն ցթագաւորն եւ ցմեծն Գրիգորիոս, թէ՝ «Աստուծոյ մարդասիրի եւ բարերարի ոչ անտես արարեալ զստեղծուածս ձեռաց իւրոց. արդ՝ զթացեալ ծանոյց մեզ շնորհաւք ձերովք զբարերարութեանն իւրոյ զանչափ զաւրութիւնն եւ զանհամեմատ խնամակալութիւնն եւ զողորմութիւնն եւ ոչ ետ ընդ հարսն մեր կործանել յանաւրէնութեան մեհ-

1 ôhloru չիք *մեծ* u չիք *և* acdfkmps vy *և խնդութիւն մեծ* G *խնդութեամբ* ôbegq չիք *և խնդութիւն* û *յաշխարհն* n *աշխարհի* q *աշխարհս* Y *յաշխարհիս* br *տանն* q *տանս* փխ. *տանս* beg *Թորքոմայ* A *մանաւանդանդ* eg *թագաւորացն* s *թագաւոր* v *թագաւորին*

2 Y *պարեպաշտեալ* y չիք *բարեպաշտեալ* p չիք *հաւատով* d *հօստ[ո]վ սուրբն տրդատ ոչ թէ սակաւ* Y *տրդատ* v *սակաւս*

3 b *տար* L *ուժտիս* R *մերձակացից* ôr *մերցակայիցն* b *մերձեկայից* y *սպասաւորաց* CDHIJKLMQSTVY Zôabcdhloqru *որդոցն* G *յորդոցն* U *որդւոյն* û *որդւոց* efg *որդոց* BCD EGHMUZôgq *քրմանցն* Xnr *քրմանց* բացի QYadhklmopsuy-ից մնացած ձեռ-երը *քրմացն*

4 bq *բազմապարգեւս* OW չիք *պարգեւս ասելով* Yûa--hklmopqrsuvy *թէ* hlouy *անդէն* փխ. *արդէն* Vhlu *հ-ապատիկ* q *հայրիւրապատիկ* o *հար[իւր]ապատիկ*

5 eg *ին[չ]ս* MYWôûbhlqu *երեխայրիս* R *պտուխս* û *զպտուղս* r *պտողս* ackmpsv *սուրբս յեկեղեցւոջ* (c *յեկեղեցոջ*) bdefgqry *ի* (der չիք *ի*) *սուրբ եկեղեցոջ* (d *եկեղեցւոջ* y *եկեղեցւոյ*) hlou *սրբոյ եկեղեցւոջ* (lo *եկեղեցոջ*) HY *յեկեղեցոջ* K *եկեղեցւոջ* Mô *եկեղեցոջ*

6 d չիք *և* ô չիք *ի*, *զհանդերձելոցն* v *ի հանդերձումն* ZWôûdefg hlouy *զկեանս* b *կենաց* q *ի կեանս* ô *յաւիտենականսն ժառանգեցէք* bq *ժառանգեցից* efgy *ժառանգիցէք*

7 BH *էր* փխ. *էք* KLMdlu *ի պաշտմանէ* fg *ի պաշտմանէն* e *ի պաշտամանէն* bq *ի պաշտպանէն* փխ. *ի պաշտամանէ* y *զերծեալքդ* chlu *դիւամոլ* փխ. *կռամոլ*, *կռապաշտութեանցն* փխ. *դիւապաշտութեանցն* Y *դիւապաշտութեանց* û *տիւապաշտութեանց* y *դիցապաշտութեանցն* b *պաշտութենէն* (q *պաշտութենէ*) փխ. *դիւապաշտութեանցն* y *իսկ*-ից առանձին ճողված՝ *բ* k *նրց* (վրան պատիվ) փխ. *նոցա*

8 eg *պատասխանի տուեալ ասեն նոցա* (e չիք *նոցա*) B—H *ասացին* g *թագաւորն* ûq *ցմեծ* y *ցսուրբն* փխ. *ցմեծն* û *զրիգորն* abdefgkmp qrsv *եթէ* k *յաստուծոյ*

9 a—hklmopqrsuvy *բարերարի և մարդասիրի* U չիք *և բարերարի* H *տես* փխ. *անտես* a—hklmopqrsuvy *զըստեղծուածս* (abcqr *ստեղծուածս*) *անարատ ձեռաց*

10 ô *արթ* n *այլ* փխ. *արդ* û չիք *արդ* ô *գացեալ* (û *գրացեալ*) փխ. *զթացեալ* û *ծանոյծ* ôd *ձերօք* ackmpsv *ձերոյ* be fgq *ձեր* H *բարերարութիւն* befgq *բարերարութեան* բացի Yackmpsvy-ից մնացած ձեռ-երը *զբարերարութեան*

11 K *ձերոյ* փխ. *իւրոյ* L *զայնչափ* g *մեծութիւնն* փխ. *զաւրութիւնն* JM SXWôûd *զօրութիւն* Qblqy *զաւրութիւն* v *զզօրութիւնն* c չիք *և զանհամեմատ խնամակալութիւնն* JMQSWôûdl *խնամակալութիւն* b *խնամարկութիւն* q *զխնամարկութիւնն* y *խնամակալութեանն* ôûcy չիք *և (զողորմութիւնն)*

12 LMQZWbdefglqy *զողորմութիւն* ST *ողորմութիւն* ôûc չիք *զողորմութիւնն* W *ես* փխ. *ետ* abcdefgkmp qsv *ետ մեզ ընդ* hloruy *ետ թոյլ ընդ* LZô չիք *ընդ* YWy *հարս* ô *զհարսն*, *կործջել* m *կոչել* փխ. *կործանել* MSô *անօրէնութեան* L *անաւրէնութեան* Y *յանօրէնութեանն* n *յանաւրէնութեանս* ed *իւրեանց* փխ. *մեհուն*

րում, եղիցի անուն նորա սուրբ եւ փառաւորեալ յամենայնի։ Այլ սակայն մարմնաւորական կարիք, որչափ եմք ի կենցաղումս յայսմիկ, ստիպէ զմեզ ըստ պիտոյիցն տալ զդարմանս կերակրոց եւ զգեստուց, եւ զայլոց կարեացն չափաւորապէս, եւ ոչ ունիմք արուեստս գործականութեան հնարից ինչ առ ի պատրաստել նոքաւք զպարէն ռոճկաց մեզ եւ որդւոց մերոց. զի ցորքան ծառայէաք դիւացն՝ կերակրեալք լինէաք ի զոհից եւ ի պտղոց նոցա։ Իսկ այժմ ոչ են մեզ յայտ պտուղք ընծայից, որով կեցցուք մեք հանդերձ ընտանեաւք մերովք եւ փառաւորեսցուք զկենդանին յաւիտենից զանմահն Աստուած»։ Յայնժամ երանելին Գրիգորիոս ասէ ցնոսա. «Դուք, որդեակք իմ, զորս վերստին ծնայ սիրովն Քրիստոսի, միայն զգուշութեամբ ծառայեցէք Աստուծոյ կենդանւոյ եւ ճշմարտի, եւ զյոյսն ձեր դիցիք ի նա բոլորով սրտիւ, եւ զվերինն խորհեսջիք, ուր Քրիստոս նստի ընդ աջմէ Հաւր, զայն աւթեւան եւ զբնակութիւն եւ զկեանսն խնդրեսջիք ի Տեառնէ, եւ այս յաւելցի ձեզ

1 M եղեցի cdfkoprsv չիք և Môen ամենայնի BDs այդ R այլ ասկացն փխ. այլ սակայն

2 Y կարիքն ô կարիւք bq վարիւք (r չարիք) փխ. կարիք H ի կենցաղում ô ի կենցաղս hlou ի կենցաղոյս q ի կենցաղումնս v ի կենցաղումն IJVôûgq այսմիկ e այստիկ փխ. յայսմիկ

3 b մեզ G ընդ փխ. ըստ y զդարման p զկերակուրս և զդարմանս bdr կերակրոցն n կերակրոյ p չիք և G զգեստոց Mv սգեստուց û սգեզտուց g զսգեստուց

4 ôed այլոց ûf կարեաց hloru զկարեացն E կարգեացն փխ. կարեացն û չիք և (ոչ) begq արուեստ û արհեստս փխ. արուեստս Y գործականութեանն k գործանականութեան g կործականութեան

5 b հնարիցն M նոքաւք Vû նօքօք û չիք զպարէն ռոճկաց KL ռաւճկաց Q և ռօճկաց MRSTXZô ռօճկաց d ըռոջկաց

6 hlu և մեզ և b մեր փխ. մեզ CGIJKLMQRSTVXYZôacfghqru որդոց be յորդոց o որդուոց b ձերոց փխ. մերոց y քանզի փխ. զի R ցօրքան y ցորչափ փխ. ցորքան r զի ցորքան զի ծառայէաք d ծառէաք q զդիւացն y դիւաց Yûbefghlnquy կերակրեալ

7 e և փխ. ի (զոհից) H չիք ի (զոհից) acdkmpsv ի զոհիցն F իս[կ] bg չիք են G այտ û չիք յայտ Yû պտուղ befgq պտուղքն OW պտուղս

8 Y ընձայից gv որովք CDH ով փխ. որով C-ում ուրիշներ ուղղել են որով bq վկայեսցուք փխ. որով կեցցուք Y կեցուք Fefhlu ընդանեաւք Mg ընդանեօք d ընդանօք ô մերօվք o մերով bq փառաւորեսցի hlu փառաւորեսցուք մեք զկենդանին

9 H զկենդանիդ BCD զկենդան CD-ում ուրիշներ ուղղել են զկենդանի bq զանմահ bq աստուածն y յայնժամ-ից առանձին նոդված q û յայնժամ սուրբ երանելին l երանելի

10 Y գրէգոր b որդիակք Uûabcdefgkl mpqsv զոր U չիք զորս… Քրիստոսի՝ տող 11-րդ

11 n ծնաք g ծնա զձեզ սիրովն ô սիրօվն q սի[ր]ովն bq զգուշութիւն û զգաստութեամբ փխ. զգուշութեամբ GH ծառայեցաք b ծառայիցէք

12 CDGHIJVYôabcefghloquv կենդանոյ M յոյսն ûq զյոյս b զոյս d զոյսն bq իջանի ի ձեզ փխ. դիջիք ի նա f չիք ի ավելացրել են ուրիշներ տողամեջ y չիք (սրտիւ) և

13 W զվերին r վերինն b խորհեսցուք u խորհեսջիք y խորհիջիք ry քրիստոսն Meg յաջմէ q առաջ փխ. աջմէ CDIP օթեվան AEFav աւթեվան p աւթեվանս sy աւթեանս r չիք աւթեան

14 ûdeg բնակութիւն e ի փխ. և (զկեանսն) û կեան bdgmpqsy զկեանս e կեանս b խնդրեսջիք a-gkmpqsv չիք և այս… ի տեառնէ՝ էջ 233 տող 1-ին ôo աւելցի r աւելի H առ աւելցի փխ. յաւելցի RX ի ձեզ

ըստ գրեցելումն ի տեառնէ Աստուծոյ մերմէ ի սուրբ Աւետարանին իւրում, իսկ պտուղք ընծայից սրբութեան տաճարի Աստուծոյ նուիրեալք՝ ձեզ եղիցին աւրհնութիւնք ի ժողովրդոց Աստուծոյ։ Փոխանակ պիղծ զոհիցն այնոցիկ, որովք հաղորդեալք լինէիք դիւաց, այժմ սուրբ պատարագացն երախայրիւք եւ այլովք ընծայեալ պտղովք՝ հրեշտակացն սրբոց հաղորդք գտանիք շնորհաւքն Քրիստոսի։ Եւ եղիցին ձեզ երախայրիք եւ պտուղք կարգեալք ըստ այնմ աւրինակի, որպէս եւ մեծ մարգարէն Մովսէս առեալ հրաման յԱրարչէն աւանդէր ժողովրդեանն զպատարագացն եւ զպտղոցն, զոր եւ ղեւտական քահանայութեանն միշտ մատուցանէին հարկաւորապէս ընծայս՝ վասն ոչինչ խափան լինելոյ նոցին քահանայիցն ի սպասաւորութենէ խորանին վկայութեան»։ Սոյնպէս կարգեալ եւ սահմանեալ եղիցին ժողովրդեանս ընծայաբերութիւն ի սրբութիւն սրբութեանցն, որ է սեղանն մաքրութեան. զի եւ բոլոր

1 Mq *յաստուծոյ* Y չիք *աստուծոյ* b *մերոյ է* փխ. *մերմէ* û *և ի սուրբ* c *որ ի սուրբ* ûacefgkmpqsv *աւետարանի*

2 b *մերում* (d *իմում*) փխ. *իւրում* X *պտղովք* û *զպտուղքն* ôa-egq *պտուղ* f *պտող* L *ընծայիցն* Y *ընծայից* kmps չիք *ընծայից, ի սրբութեան* d *սրբութեանն* Y չիք *սրբութեան* bq *տաճարին* hlu *ի տաճարի* M *յաստուծոյ* KL *նըւիրեալք* OWc *նուիրեալ*

3 v *լիցին* û *օրհնութիւն* MQZ *ի ժողովոց* (ô *ի ժողովոցն* ST *ի ժողովոց* R *և ժողովոց*) փխ. *ի ժողովրդոց* n *ի ժողովրդւոց* kmps չիք *ի* Uy չիք *աստուծոյ* hlu չիք *փոխանակ* q *պեղծ*

4 o *այնոցիկ* bq *որոց* բացի acdefghl nopruvy-ից մնացած ձեռ-երը *որով* B-IRûb *հաղորդեալ* û *լինէաք* d *լինէին* G *դիաց* p *դիւացն* b *այժմն* kmps *յայնժամ* փխ. *այժմ* b *ի սուրբ* r *որպէս* փխ. *սուրբ* dr *պատարագաց*

5 û *և երեխայրիւք* Y *երեխայրիւք* ô bq *երեխայրիք* p *երախայրեօք* D *երախայրիք* ուրիշներ ուղղել են *երախայրիւք* dghlouy *երախայրիք* Q *այլով* r *այլօվք* KMdeghq *ընծայեալք* Yb *ընձայեալք* Un *պտուղք* d *պտղով* u *պտողովք* KLMQRSTX YZôûbdy *հրեշտակաց*

6 Wûbgpr *հաղորդ* û *շնորհօք* y *գտանիցիք* բացի abcdefghklmopqrsuv y-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *և եղիցին ձեզ* Yôûbgqr *երեխայրիք* Z *երախայրիւք*

7 Ya *պտուղ* û *զպտուղ* y *պտուղք և երախայրիք* R *կարգելք* ô *կարքեալք* û *գարգեալք* a *կարգեալ* d *ընդ* փխ. *ըստ* H *յօրինակի* Jr *մեծն*

8 begq *մեծն մովսէս մարգարէն* ô *մօվսէս* IJKLMQRSTXYZôûbeghlo qu *արարչէն* U *և անդ էր* փխ. *աւանդէր* û *ժողովրդեան*

9 Q *զպատար[ագ]ացն* ûs *զպատարագաց* û *զպտղոց* b չիք *և զպտղոցն* Xegnqy չիք *(զոր) և* u *ղե[ւ]ական* IIMQSWôûbdlu *քահանայութեան* v *քահանայութիւնն*

10 Y *մատուցանէր* r *մատուցանէինն* e g *ի* (e չիք *ի*) *հարկաւոր* Yb *ընձայս* g *ընծայսն* eg *աստուծոյ* փխ. *վասն* bq չիք *վասն* ô *խափանելոյ* փխ. *խափան լինելոյ*

11 bq *նոցա* KLMQSTZôû *քահանայից* q *քահանան* û *ի սպասաւորութեան* befgq *ի* (begq չիք *ի*) *սպասաւորութիւն* fq *խորանի* Ya *վկայութեանն* beg *նոյնպէս* h *որպէս* փխ. *սոյնպէս* y *սոյնպէս*-ից առան-ձին հոդված՝ *դ*

12 ô *գարկեալ* befgq *կարգ* Unv *և կարգեալ և* eg *սահման* Y *ընձայաբերութիւն* W *ի ընծայաբերութիւն* b *ընձայբերութիւնք* efg *ընծայեաբերութիւնք* p *ընծայաբերութիւնք* km *ընծաբերութիւն* q *ընծաբերութիւնք* r *ընծաեաբերութիւն*

13 ûbps *սրբութեանց* y *սրբութեանցս* բացի a—hklmopqrsuv-ից մնացած ձեռ-երը *ի* փխ. *է* ûbq *սեղան* d *խորանն* փխ. *սեղանն* Y *մաքրութեանն, և զի* փխ. *զի և* begq չիք *և* L *բոլորից*

արմտիք կալոյ եւ հնձանի աւրհնեսցին, եւ տայցեն անդք ծառովք պտղաբերովք զշայեկանութիւն պտղոց՝ ըստ մարգարէին բանի որ ասէ. «Ի պատուել քո զՏէր յարդար վաստակոց՝ լցցին շտեմարանք քո լիութեամբ ցորենոյ եւ գինւով, հնձանք քո յաւէտ բղխեսցեն»: Եւ որպէս Ղեւտացիքն տասանորդէին քահանայիցն, թէպէտ եւ ինքեանք առնուին տասանորդս յամենայն Իսրայէլէ, այլ եւ ինքեանք տասանորդս մատուցանէին յամենայնէ քահանայիցն եւ զփրկանս անդրանկացն ամենեցուն հրամայէր հատուցանել ի սրբութիւն Տեառն, նովին աւրինակաւ եւ դուք առնիջիք յամենայն ժողովրդենէ, հասքն ձեր եղիցին ի պատարագաց կաշի եւ աջոյ երի անդամ եւ ճրագու, դմակ եւ սիրտ եւ լեր-*

* Առակ. Գ, 9—10

1 ûr *կալի* W *յընձանի* acdfkmps *հնձանոյ* beg *հնծանոյ* q *հնծանայ* v *հնձան* բացի DEGHUVYôûhlnory-ից մնացած ձեռ-երը *հնծանի* ô *որհնեսցեն* lu *աւրհնեսցեն* IJû *տացին* b *տացցեն* բացի acefgkmpqrsv y-ից մնացած ձեռ-երը *տացեն* O *անտք* b *անդ* y *անդք և այգիք ծառովք* d *ծառոք*

2 ps *և պտղաբերովք* m *պտղաբերք* ô *պտղաբերօվք* d *պտղաբերօք* Y չիք *պտղաբերովք* egq *պտղաբերովք պտղաբեր* փխ. *պտղաբերովք* Lûce gkloquvy *զշահեկանութիւն* ô *զզայեկանութիւն* c *պտղոյ* y *իմաստնոյն* փխ. *մարգարէին* Jbdq *բանի*

3 bdefgq չիք *ի* bq *պատուելով պատուեա զքո տէր* deg *պատուեա զտէր ի քոոց* (d *քոյոց*) û *տէր* IJ KLMQRSTXZôûeg *արդար* Y *արտար* ô *լցին* deghlu *գի լցցին* K *շտեմարանք քո լցցին* û *շտեմարանքն*

4 JUkn *ցորենւոյ* q *ցորենով* E *գինւով* IJKMOQRSTXZWôûacdefg oq *գինով* H *գինոյ* bhlru *գինովք* p *գինւոյ* Y չիք *գինւով* lu *քո հնձանք քո* h *քո հնձանք* ABCFIJK LMOPQRSTVXZeq *հնծանք* b չիք *քո* Yqv *բղխեսցին* s *բխեսցեն* b չիք *և (որպէս)*

5 hlu *ղևտացիք* Gû *քահանայից* bfq չիք *և* c *առնէին*

6 b *տասանորդն* r *թէպէտ որդս* փխ. *տասանորդս* d չիք *տասանորդս* ô *ամենայն* û չիք *յամենայն* ABCD FGUs *իսրաէղէ* FIOPûk *յիսրաէլէ* Q *իսլաէլէ* BDHs *այդ և* b *և այլ և* abcefghklmopqrsuvy *նոքին* (d *նոքա*) փխ. *ինքեանք* a—gkmpqsv *տային* փխ. *մատուցանէին*

7 ô *ամենայնէ* û *ամենայն* Yp չիք *յամենայնէ* a—hklmqrsuvy *քահանայիցն յամենայնէ* (eq *ամենայնէ*) û *քահանայից* o չիք *քահանայիցն* L *զփրկականս* ô *զփրկանացն* ĥ *փրկանս* q *փրկականս* M *անդրակացն* V *յանդրանկացն* s *անդրանկաց* y *անդրանկաց*

8 a—hlopqrsuvy *հատուցանել հրամայէր* k *հատուցանել* ձախ լուսացքում A սկզբնապես *յանուն* այնուհետև գրիչը ձախ լուսանցքում ուղղել է *ի սրբութիւն* ô *նովին* hlou *և նովին* k *նորին* փխ. *նովին*

9 û *դուք* IYôû *ամենայն* y *ժողովրդենէն* Mûp *հասկն* Ybq *հասք* d *հասն* l *հարքն* փխ. *հասքն* p *ձեզ* փխ. *ձեր* ûeg *եղիցի* Y *ի պատարագացն*

10 l *կաշոյ* b *կամ ի* (q *կազմի*) փխ. *կաշի* b չիք *(կաշի) և* acdkmpsv *աջու* efg *աջոց* b *աջառոց* փխ *աջոյ* q *աջոց* ուղղված է ճակատնաբար գրչից *առջառոց* y *երին* b *անդամն* begy *և դմակ* q *դմակք* d *ճրաքու* O *զերդարոյթ* ôûcdr *լերթարոյթ* b *լեարդայբոյթն* o *լերդարոյդ* q *լերդարոյն* u *լերդաւրոյդ*

դարոյթ եւ երիկամունքն ճարպովին ի կողից եւ ի խոտցաց մասն, լեզուն եւ աջոյ ունկն, շրթունքն հոտոտելեաւքն, աջոյ ակն եւ ամենայն խորհրդական մասունքն։ Իսկ ի կալոյ եւ ի հնձանէ եւ յայլոց արմտեաց՝ տասանորդս հանցեն իւրաքանչիւր ոք ձեզ, յաղագս մաքրելոյ ամենայն արդեանցն եւ աճման ամենայնի պատճառ լինելոյ։ Այլ եւ ի ձէնջ եղիցին ընծայք ի սեղան Աստուծոյ, ուստի արժանի եղէք նախ ընդունել զանարատ եւ զանապական մարմին եւ արիւն Փրկչին մերոյ յիշատակ փրկութեան ձերոյ, որպէս եւ Ղեւտացւոց քահանայութեանն հրամայեցաւ յայնժամ Մովսէսի ի Տեառնէ։ Եւ հաւք ի ձէնջ ի սեղան Տեառն եղիցի դրամ Ա յամենայն տանց ձերոց եւ նուիրեալքն ի ձէնջ։ Եւ ի փրը-

1 Yhlou *երիկամունք* y *երիկամունն* g *ճարպովն* KLMSTôhlu *և ճարպովին* d *ճրա[..?]ովին* փխ. *ճարպովին* befgq *և* (f չիք *և*) *ի կողից* (bq *կողիցն*) բացի bcdefghklmopqrsu v-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *և (ի խոտցաց)* acdklmosuv *ի* (d չիք *ի*) *խոտոցաց* befgq *ի խոցաց* h *ի խոտոցոց* p *ի խոցոցաց* r *ի խոտոտաց* IKLMOQRSTXYZWôû *ի խոմցաց* (V *ի խոմաց*) փխ. *ի խոտցաց* begq *մատն* փխ. *մասն* û *լեզու* ô *լեզոյն* փխ. *լեզուն*

2 bfgq չիք *և (աջոյ)* acdkms *աջու* APRSTUVZy *ունկնն* M *յունքն* q *ու[ն]կն* X չիք *աջոյ ունկն շրթունքն հոտոտելեաւքն* ô *շրթունքն* û *շրթունք* r *շրջունքն* ûk *հոտոտելեօքն* dfq *հոտոտելաւքն* ps *հոտոտելեաւք* lu *և հոտոտելաւքն* o *և հաւտոտելեաւքն* m *և հոտոտելեաւք* h *և հոտոտելեօքն* P *և շրթունքն հոտոտելեօքն* ուրիշներ ավելացրել են աջ լուսանցքում Py *և աջոյ* acdkmps *աջու* AOPUVWfn *ակնն* v *ունկն* փխ. *ակն* h *ակն շրթունքն և ամենայն* û *խորդական*

3 Rûf *մասունք* Y *անդամքն* փխ. *մասունքն* ô *ի գալոյ* A—DFIJLM OPQRSTôegq *ի հնծանէ* X *ի հնծանից* A *յայղոց* d *և ի յայլոց* HIJKLMQRSTXYZôûfgrsu *այլոց* b *յարմըտայցն* d *արմտաց* q *յարմտեաց*

4 û *տասանորդ* b *և իւրաքանչիւր* U d չիք *ոք* b *ձեր* փխ. *ձեզ* ô *աղագս* kmps *և յաղագս* ps *մաղքելոյ* PYhlo *յամենայն* y *ամենայնի* befgq չիք *ամենայն*

5 KLMQRSTô *արեանցն* (Y *արեաց*) փխ. *արդեանցն* ûacdefgkmpqsvy *ար դեանց* n *աճմանն* m *ամենայնի աճման* R *ամի* առանց պատվի d *լինել* ABCDGMVZ *այղ* ûbegq չիք *և (ի)* s *ի ձէնճ* D HLI *ի մէնջ* (G *ի մէջ*) փխ. *ի ձէնջ* C *էնջ* ուրիշներ ուղղել են *ի ձէնջ* bq *եղիցի*

6 BCDEFGH *ընծայք եղիցին* OVW *ընծայս* Yb *ընձայք* BCDEFGHdef gnqu *ի սեղանն* v *աստուծոյ* փխ. *ի* Y *տեառն* (b *նոցա*) փխ. *աստուծոյ* HMXûn *եղաք* բացի Ya—hklmopqrsuvy-ից մնացած ձեռ-երը *եղեաք* d *ունդունել*

7 hlou *զանարատն* beghlou *մարմինն* hlou չիք *և արիւն* բացի r-ից մնացած ձեռ-երը *զարիւն* abcefgh klmopqrsuv *որդոյն* (v *որդւոյն*) *աստուծոյ փրկչին* փխ. *փրկչին*

8 PY *փրկութեանն* Q *և եղև ղևտացւոց* befgq չիք *և* KLRXYbq *ղևտական* Tôaefghmrv *ղևտացոց* MZ *ղևտացոցն* S *ղևտակացն* Q չիք *ղևտացւոց* տեղը բաց է թողնված u *ղև[տ]ացւոց* û *քահանայութիւն* e *քահանայիցն* g *քահանայութեանցն* IMQSWôbdkmps *քահանայութեան*

9 Yr *մօվսէսիւ* fps *մովսիսիւ* ad *մովսէս* a-ում ուղղված է *մովսէսիւ* r չիք *ի (տեառնէ)*, *տեառն* hlou չիք *և* M *հաւկ* eg *հաւքն* hlou *եհաւ* փխ. *հաւք* b *ի ձէնձ* cefgq *ի սեղանն* F չիք *ի սեղան... ի ձէնջ*՝ տող 10-րդ աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ h *ի սեղան... ի ձէնջ*՝ տող 10-րդ աջ լուսանցքում

10 bq *եղիցին* YWa—gklmopqrsuvy *մի* փխ. *ա* h չիք *ա* M *ա ամ ամենայն* KLQRSTXYZôûq *ամենայն* RX *տանցն* Fûbdlq *նուիրեալք* KLô *նըւիրեալքն* bq չիք *և (ի)* Kôny չիք *ի (փրկութեան)* BCDEGHbce gq *ի փրկութիւն* Y *ի փրկութեանն*

կութեան պատարագէն երախայրիք՝ երթիցեն ի վանս գլխաւոր քահանայից, այսինքն է եպիսկոպոսացն. որպէս ի ժողովոյն հարկին ձեզ հոգեւոր հարկս, սոյնպէս եւ դուք պարտիք հարկս հոգեւորս հարկիլ եպիսկոպոսացն որ կոչին այցելուք. եւ նոքա մի՛ իշխեսցեն խորել, այլ հարկեսցին յաղքատս ամենայն։

Եւ արդ՝ այսպէս կարգեցաւ ի սրբոյն Գրիգորէ եւ ի ձէնջ հաստատեսցի նմանապէս յամենայն հաւատացեալս անշարժ աւանդութիւնն որ ի սրբոյն. ժողովրդականք ամենայն զպտուղս եւ զերախայրիս երիցանց մատուսցեն անզղջաբար սրտիւ եւ մտաւք, զի եղիցին ընդունելի պատարագքն իւրեանց առաջի Աստուծոյ։ Սոյնպէս եւ քահանայքն զամենայն նախակարգեալ հասն մատուսցեն եպիսկոպոսաց առանց յապաղանաց եւ մի՛ անկցին ի հեղգութիւն, մանաւանդ յափշտակել կամելով զաւանդ վիճակելոցն, զի մի՛ դատապարտեսցին ընդ անաւրէն քահանայիցն յաղագս զաւշաքաղութեան իւրեանց։ Եւ տգէտք ոմանք ըստ

1 HK պատարագին g պատարագացն a—fhklmopqrsnvy պատարագաց y ûbclqr երեխայրիք OW երթիցեն K վանս ուրեք գլխաւոր b գլխաւոր առաքելոցն քահանայից û քահանայից

2 b և փխ. այսինքն է efgq չիք այսինքն է ûachklmoprsuvy չիք է ûb ckmps եպիսկոպոսաց a—hklmopq rsuvy ի ժողովրդոցն փխ. ի ժողովոյն

3 ô հոգէոր y հոգեւորական Y հարկի b չիք հարկս Rhloru այնպէս փխ. սոյնպէս b չիք սոյնպէս... հոգեւորս H չիք և OW արարիք (d պարտիք) փխ. պարտիք hlou հասք փխ. հարկս Cqy հոգեոր ô հոգէորս begpqy հարկել Y հարկանել փխ. հարկիլ

4 ûbq եպիսկոպոսաց y որք bq կոչի d յիշխեսցեն Y խորեն ûdq խորհել (lor խոտել) փխ. խորել BDs այղ

5 KLRSTYZôbcp հարկեսցեն IJKLMQ RSTXZôûeg աղքատս

6 y և արդ-ից առանձին հոդված՝ q a cdfkmprsv արդ այս այսպէս ô գարդեցաւ, չիք և (ի) a—efghklmo pqrsuv ի մէնջ փխ. ի ձէնջ

7 IJMSôûop ամենայն Y հաւատացեալս նմանապէս անշարժ ô հաւատացելոց անժարշ Jbq յաւանդութիւն J յաւանդութիւնն RYeg աւանդութիւնս GKLMQSTXZWô ûfhloruy աւանդութիւն ô չիք որ hloruy նորին փխ. որ ի

8 Qûy ի սրբոյ bq ի սրբոց eg ի սրբոյն եղև d զի ժողովրդականք bq ժողովրդականքն GOWhlou պտուղս M զպտուխղս y զպտուղ YWôb ehlqu զերեխայրիս û երեխայրիս bq իրիցանց

9 bdkmpqsv մատուցանեն dhklmopr suy անզեղջաբար begq չիք անզղջաբար... զի եղիցին û սրտի acdf hklmoprsuvy չիք սրտիւ և û չիք և Gb ընդունել ô ընդունելիք KQ ôdghloqru պատարագն Y պատարագ b զպատարագս

10 y սոյնպէս-ից առանձին հոդված՝ է X սունպէս CG նոյնպէս H քահանայն û քահանայք Y ամենայն û չիք զամենայն

11 ô նախագարկեալ b նախկարգեալ y հասս բացի ûa—hklmopqrsuv-ից մնացած ձեռ-երը զհասն dq մատուցանեն ov մատուցեն b մատումանեն y հատուսցեն փխ. մատուսցեն KLMQRSTXYZôefghlquv եպիսկոպոսացն r յեպիսկոպոսաց d յառանց b յապաղանացն

12 q մանաւան[դ] ô յափշտակելով d յապըշտակել a—hklmopqrsuvy հնարելով փխ. կամելով

13 b աւանդ X դատապարտեսցեն befg q դատապարտիցին ho անաւրէնս lu անօրէնս û քահանայից

14 Y զօշաքաղութեանն Wû զոշաքաղութեան A զաւքաղութեան ուրիշներ ուղղել են զաւշաքաղութեան OWû dhlou տգէտ FP չիք և տգէտք ոմանք ըստ սովորութեան իւրեանց՝ է ջ 237 տող 1-ին P-ում ուրիշներ ավելացրել են աջ լուսանցքում b ոմանց

սովորութեան իւրեանց մի՛ արժանի եղիցին առնուլ հաս ի մտից, այլ ումանց պարապեալք եւ շնորհի քահանայութեան արժանացեալք՝ նոքա եղիցին արժանի հասից։ Եւ դպիրք, գրակարդացք սրբասնեալք ամենայն պարկեշտութեամբ, մի՛ զրկեսցին ի բաժնէ իւրեանց։ Բայց երկկանայքն, որ ամենայն ցանկութեան մարմնոյ զհետ չոգան, նոքա ոչ ունին մասնաւորել շնորհի սրբութեանցն։ Իսկ կանայք երիցանց՝ այրիք մնացեալք եւ սրբութեամբ պարկեշտացեալք, արժանի եղիցին մասին իւրեանց ըստ արժանաւորութեան հասի սեղանոյ եւ նուիրականաց ոմանց։ Եւ ամենայն ոք որ մասնաւորեալ իցէ հասից եւ մտից սրբոյ եկեղեցւոյ, նոքա ոչ ունին իշխանութիւն խորել ինչ անձանց զհաս Տեառն, զորս յինքեանց իցեն նուիրեալ, այլ ի գլխաւորսն վճարեսցեն

1 XYk սովորութեանն ô սովորութեանց a—hklmopqrsuvy չիք իւրեանց y եղիցին արժանի d եղից Y չիք առնուլ ûy հասս b հասն p հասք a—hklmopqrsuvy չիք ի b մտացն փխ. մտից ABDHs այդ a begpqsv այլ (s այդ) որ ումանց

2 r ումամբ ûc պարապեալ y պարապեալքն b շնորհք Yr քահանայութեանն C քահանայ ուրիշներ ուղղել են քահանայութեան hlu նորա փխ. նոքա

3 OWv արժանի եղիցին q ի հասից û c սրբասնեալ

4 M յամենայն S բարկեշտութեամբ e պարկեշտութեամբք c ամենայն բարեպաշտութեամբ և պարկեշտութեամբ ôp ի բաժնէն v ի բանէ փխ. ի բաժնէ y բայց-ից առանձին հոդված՝ p a-gkmpqsv այլ փխ. բայց

5 ûa երկկանայք u երկանայքն M ուր փխ. որ s—hklmopqsuvy ամենեքին r ամենայնիւ Y ցանկութեանն acdhklmopsuvy զցանկութեան r զցանկութիւն befgq զմարմնոյ ցանկութեան FG զհեշտ փխ. զհետ c հետ K չոգան զհետ r չըքան փխ. չոգան Y չիք նոքա

6 RXY ունիցին IJKLMQSTXYZô մասնաւորիլ û մասն նուիրել փխ. մասնաւորել Y սրբութեանց û սրբութեան Kacdefgklmopsuvy երիցանցն bq իրիցանցն

7 d որ այրիք y մնացեալքն d մնացեալ լինին և սրբութեամբ û չիք և q սրբութեան r սուրբ ô և պարկեշտութեամբ û պարգեշտացեալք KLMQRSTXYZô լիցին

8 Y արժանաւորութեանն û հասս acefgkmpsv ի հասին bdhloqruy հասին R սեղանւոյ û ի սեղանոյ bq սեղանոյն KLRXô նըւիրականաց d նուիրանաց g նուիրանականաց b չիք և նուիրականաց ... սրբոյ եկեղեցւոյ՝ տող 10-րդ

9 q չիք որ acdefgkmpqsv մտից և հասից D չիք հասից

10 c սրբոց ô սրբոյ սեղանոյ եկեղեցոյ Q յեկեղեցւոյ HVYcefghlnoru եկեղեցոյ q եկեղեցոյն d նոքային acefghkmoprsuy նոքին փխ. նոքա RY չիք ոչ X իշխանութիւնն OWd խորհիլ bfgpqrs խորհել փխ. խորել km չիք խորել m-ում տեղը բաց են թողել LMSôfhq ինձ փխ. ինչ M-ում ուրիշներ ուղղել են ինչ peg չիք ինչ OW յանցանաց (eg ի ձանձանց) փխ. անձանց Y անձանց իւրեանց զհաս û զհասս eg զհաւատն (bq զհաւտն h զհտատուն ô զհատատատուն փխ. զհաս տեառն

11 acdkmpsv զորոյ (befgq զորոց) փխ. զորս GJKLMQRSTXZôûbegq ինքեանց Y ինքեանք k ինքեան m յինքեան p յինքեանք r ի յինքեանց û իցէ k առեալ փխ. իցեն նուիրեալ KLôd նըւիրեալ Y նուիրեալք hlopru նուիրել m չիք իցեն նուիրեալ տեղը բաց է թողնված BDH այդ ô ի գլխաորսն bq ի գլխաւորն J վճառեսցեն ô վճարեցին bq վիճարեսցին eg վիճարեսցեն y վճարեսցին

սիրով եւ ընկալցին զաւրհնութիւնս ի նոցանէ. զի կարգք եկեղեցւոյ հաստատուն եւ անշարժ եղիցին, եւ Աստուած փառաւորեսցի յամենայնի՝ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

1 km չիք *և ընկալցին* m-ում տեղ բաց են թողել û *զօրհնութիւն* k *աւրհնութիւնս* m [*աւրհ*]*նութիւնս* A սկզբնապես *ի նմանէ* այնուհետև գրիչն ուղղել է *ի նոցանէ* M *ի նոցէ* ուրիշներ ուղղել են *ի նոցանէ* IJOVYWûbdghlopqu *կարգ* ô *զարք* VYôcefghlopsu *եկեղեցոյ* bq *եկեղեցոյն* m *եկե*[*ղեցւոյ*]

2 km չիք *հաստատուն և* m-ում տեղը բաց է թողնված Y *եղիցի* ô *փառաւորես* m *փառաւոր*[*եսցի*] k *փառաւորեալ է* lôn *ամենայնի* k չիք *յամենայնի այժմ և* m չիք *յամենայնի այժմ և* տեղը բաց է թողնված

3 C *այժմ և* նշված է աջ լուսանցքում e *յայժմ* uy չիք *միշտ և* degoul չիք *յաւիտենից* dloy չիք *ամէն*

ԽԱ.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆՒՈՅ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԵՒ ԹԱՐԳՄԱՆՉԻ ԱՇԱԿԵՐՏ ԵՂԵԼՈՅ ՍՐԲՈՅՆ ՍԱՀԱԿԱՅ ՄԵԾԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԲԱՆ ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԳԼՈՒԽ Ա

ՌՄԾԸ (ՌՄԾ) [*Ա*]. *Արդ՝ ես զայս ըստ իմում գիտելոյ ասեմ, թէ որ զմանուկ տղէտ եւ զտխմար որ ոչ կարէ կարդալ զԱւետարանն ի բեմի ի լուր ժողովրդոց եւ զբոլոր ուսումն կարգի քահանայութեան ոչ է ուսեալ, զպատիժ քահանայանալոյ նորա նա՛ կրէ՝ որ ձեռնադրեացն զնա, զի*

1 d առաջին տողից մինչև 304-րդ էջի 11-րդ տողը չի ընդօրինակված û մինչև առաջին տողը նոր վերնագիր՝ *կանոնք խա յովհաննու* eg *կանոնք նորին տեառն յոհաննու մանդակունեցոյ* n *կանոն ր-դ յոհաննու մանդակունոյ* L *կանոնք յահաննու* fq *նորին տեառն յոհաննու* abchklmoprsuv *նորին յովհաննու* (b *յոհանու* l *յովհանու*) BEFIJK MOPQRSTVXZô *յոհաննու* DGH *յովաննու* Y *յոհանու* û *սահմանադրութիւն երանելոյն յովհաննու* փխ. *յովհաննու* ORVYabfhloruv *մանդակունոյ* ô *մանդակունեցոյ* q *մանդակոյ* IJKLOQRSTUXôûcegor *կաթուղիկոսի* s *կաթողիկոսի* achk lmopsuv չիք *և* begq չիք *և թարգմանչի* JQôû *թարքմանչի* u *թարգմանի*

1—3 z *նորին տեառն յովհաննու մանդակունւոյ կանոնք* փխ. *յովհաննու... գլուխ ա*

2 KLQRT *եղելւոյ* U *եղելոց* S *եկեղեցւոյ* փխ. *եղելոյ* ackmprsv *աշակերտելոյ* (hlou *աշակերտելոց* g *աշակերտի* e *աշակերտին* ô *աշակերտի եկեղեցոյ*) փխ. *աշակերտ եղելոյ* b *մեծի սահակայ աշակերտի* փխ. *աշակերտ... մեծի* q չիք *եղելոյ սրբոյն* BCDEGH *սրբոյ* acefghk lmopqrsuv *մեծին* (for *մեծի*) *սրբոյն* (pq չիք *սրբոյն*) *սահակայ* IJKLM QRSTXYZûhlu *հայրապետին* apsv *հայոց հայրապետի* (s *հայրապետին*) bq չիք *հայրապետի հայոց... գլուխ ա* eg չիք *հայոց* (e ունի *հայոց*)... *գլուխ ա* fhlor չիք *հայոց*

3 JKLQRSTUXZWôû *կաթուղիկոսի* a cfhklmoprsv չիք *կաթողիկոսի* ûn *բանք* û *կանոնականք* n *կանովնական* DGH *բանական* փխ. *բան կանոնական* n *գլուխս* MY *մէկ* S *մէգ* Wûa cfhklmoprsuv չիք *գլուխ ա*

4 W չիք *ըստ* r *իւրում* փխ. *իմում* f q *գիտելոց* b *գիտելոց այսպիսի ասեմ* eg *գիտելոցս* achklmoprsu *եթէ* ô չիք *որ*

5 ac *ախմար չտգէտ* befgkmpqsv *տխմար* (q *տղմար*) *զտգէտ* (p *տգէտ*) բացի Yûn-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *և* lu *զախմար* փխ. *զտխմար* b *կարասցէ զաւետարանն կարդալ* A—HOPUVWûn *զաւետարան* Y *ի բեմն* egq չիք *ի* (*լուր*) ôb *ի լուր ամենայն ժողովրդեան* (b *ժողովրդեանն*)

6 Y *ժողովրդեանն* acefghklmopqrsu vz *ժողովրդոցն* ô *բոլոր* V *յուսումն* kmsv *ուսումնն* Vô չիք *կարգի* û *քահանայութեան կարգի* n *քահանայէն* բացի IQSVWôefglqu-ից մնացած ձեռ-երը *քահանայութեանն* ô *ոչ է արժանի զի ոչ է ուսեալ*

7 b *քահանայանալուն* q *քահանայալուն* bhlu չիք *նորա* s *կարէ* փխ. *կրէ* ûor *ձեռնադրեաց* u *ձեռնադրեալացն* ackmv *ձեռնադրէն* bef g pqs *ձեռնադրեն*

զհասնոցն եւ զուսելոցն զմեղացն համարս անձինք իւրեանց տան։ Այլ ուրէն է առաւել զգիտունն եւ զհասակաւ կատարեալն արժանացուցանել այսմ շնորհի որ կարող են ապրեցուցանել զանձինս եւ առաջնորդել ժողովրդեան. վասն որոյ մեծին իսկ Պաւղոսի ձայնարձակ բարբառովն զբողոք բարձեալ ասէր Տիմոթէի թէ՝ «Ձեռն յուրուք վերայ վաղվաղակի մի՛ դնիցես եւ մի՛ լինիցիս կցորդ մեղաց աւտարաց». եւ դարձեալ թէ՝ «Մի՛ մատաղատունկ, զի մի՛ հպարտացեալ՝ ի դատաստան սատանայի անկանիցի»**. այլ զի պարտ է, ասէ, քահանային անարատ լինել, որպէս Աստուծոյ տնտեսի, վերակացու լինել բանին վարդապետութեան հաւատարիմ***։ Արդ՝ զոր աւրինակ Պաւղոս զՔրիստոս դնէ միջնորդ Աստուծոյ եւ մարդկան՝ երաշխաւոր եւ փրկանս ամենայն աշխարհի, արդ՝ ոչ ապաքէն նոյնաւրինակ եւ քահանային աւրինակ է ամենայն*

* Ա Տիմ. Ե, 22 ** Ա Տիմ. Գ, 6
*** Հմմտ. Տիտ. Ա, 9

1 GH *հասնոցն* lo *զհասնոցն* q *հանոցն* h *զկանոնացն* (u *զննոցն*) փխ. *զհասնոցն* b չիք *զհասնոցն... տան* M *զմեղացն զուսուցելոցն* hl u *և զմեղացն* Uûn *զմեղաց* Y չիք *զմեղացն* eg *և զհամարս մեղաց* ac fkmpqsvz *զհամարս մեղացն* (fq *մեղաց*) G *համար* or *զհամարս* G *անձնիքն* r *անձին* q *իւրոց* ABDH *այդ*

2 Q *անաւրէն* p *զգիտունս առաւել* q s *զգիտուն* p չիք *և* cv *զպաակաւ* փխ. *զհասակաւ* ûfq *կատարեալ* ez *կատարեալս* r *զկատարեալն* q *արժանացուցել*

3 KLMQRSTXYZôr *յայսմ* û *որք* BE akm *կարաւղ* CDFGHM *կարօղ* ôf *կարողն* ô *է* փխ. *են* beghlquz չիք *այսմ շնորհի... ապրեցուցանել* û *զանձինս իւրեանց և առաջնորդել* a *առաջնորդեալ*

4 բացի hlouz-ից մնացած ձեռ-երը *ժողովրդեանն* û *նորին* փխ. *որոյ* ô չիք *որոյ* ôû *մեծի* b չիք *մեծին* KY չիք *իսկ* MOY *պողոսի* I *բարբարովն* ô *բարբառօք* û *բառբառովն* r *բարբառոյն*

5 ô *բողոք* hlu չիք *ասէր* ABEFUach kmnsv *տիմովթէի* MQô *տիմօթէի* û *տիմէթէի* bq *տիմէթիայ* z *տիմոթեայ* efg *տիմովթիայ* acfhklmo prsuv *եթէ* ô *ի ձեռն* hloruz *ձեռս* HIJYôûeghlnoqru *ուրուք* R *յաւուրք* փխ. *յուրուք* hlu *ի վերայ* ô չիք *վերայ* Y *վաղվաղակի վերայ* bhloru չիք *վաղվաղակի*

6 ô *դնեսցես* eqz *դիցես* GH *լինիցես* Ybegqz *լիցիս* M *յօտարաց* G *աւտաց* ուրիշներ ուղղել են *աւտարաց* g չիք *և դարձեալ... ոչ ունին՝* էջ 267 տող 5-րդ befq չիք *թէ*

7 M չիք *մի* Yb *մատաղատունկք* ô *մատաղատունկն* G *մատաղատուկ* ուրիշներ ուղղել են *մատաղատունկ* BCDEFH *ի դատաստանս* v *ի դատաստանի*

8 KLMQSTXYZôb *անկանիցին* Wc *անկցի* BCDH *այդ* Y չիք *այլ* bq *ապա* փխ. *այլ զի* befquvz չիք *ասէ* h *ասել* û *կատարեալ* փխ. *անարատ* b չիք *որպէս* Z չիք *որպէս... լինել՝* տող 9-րդ

9 ps *յաստուծոյ* b չիք *աստուծոյ տնտեսի* himu *անտեսի* փխ. *տնտեսի* R *տեառն տեսի* փխ. *տնտեսի* q *աստուծոյ տեսի տնտես անարատ լինել վերակացու* ô *լինիլ* bq չիք *լինել* ps չիք *բանին* abcfhklmoqruv *հաւատարիմ բանին* (r *բան*) *վարդապետութեան* (b *վարդապետութեանն*) sp *հաւատարիմ վարդապետութեան* Y *վարդապետութեանն*

10 ez *հաւատարին* z (*հաւատարիմ*) *բանիւ վարդապետութեամբ* Wz *զօր* v *զոր օրինակ զոր* S *յօրինակ* IOYq *պողոս* R *պաւղոսի* û *մեծ պօղոս* c *միջնորդն*

11 beq չիք *և մարդկան... ամենայն* û *երաշխաւորս* acfhklmoprsvz *և երաշխաւոր* (p *երեշխաւոր*) *և* ûv չիք *ամենայն*

12 KLMQRSTYZô չիք *ոչ* û *զնոյնօրինակ* k *նոյն* փխ. *նոյնաւրինակ* h lpu չիք *և* G *քահանայն* û *քահանայ* K չիք *և քահանային* acfhkm oqsuv *աւրէն* (elprz *օրէն* b *աւրէնս*) փխ. *աւրինակ*

անարատութեամբ լինել առաջնորդ եւ փրկանք քաւութեան մեղաց ժողովրդեանն Աստուծոյ։ Արդ՝ եթէ վասն մեծին Մովսէսի ասէ գիր թէ՝ «Հեզ եւ խոնարհ եւ հանդարտ էր մարգարէն քան զամենայն մարդիկ եւ ուսեալ զամենայն իմաստութիւն Եգիպտացւոց». զի թէ հեզն եւ հանդարտն եւ իմաստունն եւ անարատն ի բծոյ, հաւատարիմ պատգամաւորն Աստուծոյ եւ մտերիմ տեսուչ ժողովրդեանն ոչ կարաց ի մեղաց ողջ պահել զժողովուրդն եւ ապրեցուցանել զնոսա ի հարուածոցն Աստուծոյ եւ ժառանգեցուցանել նոցա զպարգեւական երկիրն, իսկ արդ այլ քահանայք տգէտք եւ արատաւորք զիա՞րդ կարեն ապրեցուցանել զժողովուրդսն ի մեղաց, որք եւ զանձինս անգամ ոչ կարեն պահել ի մեղաց, թող թէ ժողովրդեանն Աստուծոյ լինել միջնորդ եւ երաշխաւոր, տանել յարքայութիւնն Աստուծոյ. քանզի գրեալ է եւ պատուիրեալ եթէ՝ «Մի՛ յաջ խոտորիցիս եւ մի՛ յահեակ»**։ Վասն որոյ պատուիրեմ առաջ-*

* Հմմտ. Թիւք, ԺԲ, 3 ** Առ. Դ, 27

1 M *յանարատութեամբ* ô *լինիլ* r *առաջնորդք* Y *քհաւութեանն* Wû *ժողովրդեան*

2 û *և թէ* փխ. *արդ եթէ վասն* z չիք *վասն* H *մեծին* ձախ լուսանցքում ô *մօվսէսի* hlqu *մովսէսին* kms *մովսիսի* l *այսէ* փխ. *ասէ* b *գիրն* abcefkmopqrsvz *եթէ*

3 ô *խոնար* p *խոնարհ է* beq չիք *և (հանդարտ)* c *հանտարտ* bq *անդազար* փխ. *հանդարտ* q *տէր* փխ. *էր* abcefhklmopqrsuvz չիք *մարգարէն* v չիք *քան* hlu չիք *զամենայն* MOWbeq *մարդիք* Yr *մարդիկք* h *զմարդիք* eu *զմարդիկ*

4 û *գիտութիւն* փխ. *իմաստութիւն* GMVYôûb *եգիպտացոցն* cefhqrv *եգիպտացոց* s *եգւպտացւոց* բացի ûklmopuz-ից մնացած ձեռ-երը *եգիպտացւոցն* KLMQRSTYôhlopru *եթէ* ôbequ *հեզ* p *անարատն* փխ. *հանդարտն* b *և խոնարհ հանդարդ* փխ. *և հանդարտն* Y *հանդարտն և խոնարհն իմաստունն*

5 ôûp չիք *և (իմաստունն)* befq *իմաստուն* Xb *անարատ* p *հանդարտն* փխ. *անարատն* bq չիք *ի* ô *պատգամաորն* b *պատգամաւորացն* ez *պատգամաւոր*

6 q *մետերեմ ի տեսուչ* k *տեսւոջ* u *ժողովրդեան* b *կարացի* luv *ի մեղաց սուրբ ողջ* (v *ողջախոհ)*

7 ûp *ողջ պահել ի մեղաց* Y *ողջ պահել զժողովուրդն ի մեղաց* H *պահելով ժողովուրդն* F չիք *և* p չիք *զնոսա* Iû չիք *զնոսա...ժառանգեցուցանել*՝ տող 8-րդ p *ի հարուածոյն* b չիք *ի*, *զհարուածոցն* q չիք *ի հարուածոցն* տեղը բաց է թողնված

8 ûv չիք *նոցա* H *պարգևական* X *զպար[գ]ևական* û *ի պարգևական երկրին* abcefhklmopqrsuvz չիք *արդ*

9 Sôbeqz չիք *այլ* b *քահանայն* q *քահանայքն*

10 BCD *զժողովուրդնսն* ûacefkmoprsv *զժողովուրդս* bhlquz *զժողովուրդն* beq չիք *և* b *զանձինս իւրեանց անարատ ոչ կարեն զիւրեանք ի մեղաց իւրոց թող*՝ տող 11-րդ ps չիք *որք և...թող*՝ տող 11-րդ RY *զանձինս իւրեանց անգամ* q *անարատ* փխ. *անգամ* բացի IKLMOPQRSTVXYZWôû-ից մնացած ձեռ-երը *չկարեն*

11 f *թողթ* (q *թուխթ)* փխ. *թող թէ* û orsu *ժողովրդեան* p *ժողովրդապետ* փխ. *ժողովրդեանն աստուծոյ* Yô *լինիլ* achklmoprsuvz *առաջնորդ* փխ. *միջնորդ* abcfkmpqs *երաշխաւորել*

12 r *լինել* փխ. *տանել* HYeq *արքայութիւնն* IJKLMQRSXZôû *արքայութիւն* APTW1 *յարքայութիւն* b *պատուեալ* em *թէ* P *է* (v *է թէ)* փխ. *եթէ* բացի abcfhklmopqrsuz-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *եթէ*

13 ô *աջ* OYWo *խոտորիցես* RXôlu *խոտորեսցիս* û *խոտորեսցես* acv *խոտորիս* bfkmpqs *խոտորիր* e *խոտորի* h *խոտորեսցի* ô *ահեակ* H *և վասն* Y *յառաջնորդաց* o *առաջնորդեաց*

*նորդաց եկեղեցւոյ զգուշանալ ի ձեռնադրութենէ տգիտաց, եւ մի՛ կաշառաւք արծաթոյ զոք յառաջ մատուցանել յեպիսկոպոսութիւն կամ յերիցութիւն կամ ի սարկաւագութիւն կամ յայլ աստիճան, այլ որպէս ի սուրբ Աւետարանին Փրկիչն ասէ առ սուրբ աշակերտսն թէ՝ «Ձրի առէք եւ ձրի տուք»**։*

Նորին. *Իսկ որ զուրբաթ որպէս կիւրակէ պահեն եւ ի գործոյ դատարկացուցանեն՝ մեղք են, եւ կոչեն զնա ծեր. ո՞յր է տեսեալ զնորա ծերութիւնն, զի Ե աւուրն աւագ է քան զնա, իսկ որք չորեքտասան չորեքշաբաթ տաւնս կատարեն տգիտաբար՝ մեղք են, զի հեթանոսական է եւ անհրաման։*

Իսկ վասն նապաստակի եւ ցռոյ մոյ, զոր ուտեն ոմանք, ոչ եթէ աւրէնք ինչ հրամայեցին ուտել կամ վարդապետք, այլ ի գարշանէ եւ ի սովորութենէ՝ ըստ սովորութեան նախնեացն հեթանոսաց, այլ ըստ աւրինացն հրամանի ոչ է պատուեալ։ Նոյնպէս եւ վասն ամճոյ է իմա-

* Մատթ. Ժ, 8

1 I *յեկեղեցւոյ* VYôcefhloqru *եկեղեցոյ* b չիք *եկեղեցւոյ* OW չիք *մի* hlu *կաշառովք* c *արծաթոյ կաշառաւք*
2 F *որ* աջ լուսանցում ուղղված *զոք* û *զոր* փխ. *զոք* ô *առաջ* v չիք *յառաջ* p *կացուցանել* փխ. *մատուցանել* Lv *յեպիսկոպոսութեան* ô *եպիսկոպոսութիւն* b *յեպիսկոպոսութիւնն* u չիք *կամ*
3 IJKSTZôûp *երիցութիւն* L *երիցութեան* Qehlq *իրիցութիւն* b *յիրիցութիւնն* v *յերիցութեան* u չիք *յերիցութիւն* z և *կամ* (*սարկաւագ.*) L *ի սարկաւագութեան* hlu չիք *կամ ի սարկաւագութիւն* IJKL MQRSTXYZôemoq *այլ* hlru *յայլ* (h *այլ*) *ինչ աստիճան* I *յաստիճան* B—HKLMQRSXYZWô ûbemopqs *աստիճան* BDHs *այդ* z չիք *այլ*
4 br *աւետարանն* BCDEGHû չիք *առ սուրբ աշակերտսն* F *աշակերտքն* f *աշակերտն* kloprs *եթէ* û չիք *թէ*
6 Vûn չիք *նորին* ahklmoprsuvz չունեն այս կանոնախումբը՝ էջ 242 տող 6-րդից մինչև էջ 243 տող 9-րդ befgq չունեն այս և հաջորդ մի քանի կանոնախմբերը՝ էջ 242 տող 6-րդից մինչև 267-րդ էջի 5-րդ տողը c չունի այս կանոնախմբից մինչև վերջ՝ էջ *304* v չունի այս և հաջորդ կանոնախումբը՝ էջ 242 տող 6-րդից մինչև էջ 257 տող 15-րդ n *իսկ*-ից առանձին հոդված՝ *բ* M *զոր* û *որք* RXYZ չիք *որ* Z-ում այն ավելացրել են ուրիշներ Y *զկիւրակէ* ô *կիւրակի* բացի AUûo-ից մնացած ձեռ-երը *կիրակէ* H չիք և OWû *ի գործոց* IQ *դատարկեցուցանեն* û *դատարկացին* Un *դադարեցուցանեն*
7 H չիք և û *կոչին*, չիք *զնա* Y *ուր են* փխ. *ոյր է* ô *զնոսա* փխ. *զնորա* û չիք *զնորա*
8 ISWô *ծերութիւն* û *զծերութիւն* W n *հինգ* û *օր* BCDEFGHn *են* փխ. *է* Q չիք *իսկ որք* KMY *որ* Y *զդժ* û չիք *չորեքտասան* բացի W-ից մնացած ձեռ-երը *զժ* RX *չորեքշաբաթսն* û *զչորեքշաբաթու* Y *չորեքշաբաթ պահեն և զտոնս կատարեն*
9 BE *տաւն* CDFGH *տօն* R *տունս* փխ. *տաւնս* G չիք *զի*, *զհեթանոսական* CDG չիք *է* C-ում այն ավելացրել են ուրիշներ
10 n *անհրաման է*
11 n *իսկ*-ից առանձին հոդված՝ *գ* OW *ցռամաց* փխ. *ցռոյ մոյ* բացի BCDEFGH-ից մնացած ձեռ-երը *ցռու* BCDEFGHn *մոց* L *դի* փխ. *ոչ* û *թէ*
12 ô չիք *ինչ* ô չիք *ուտել* û չիք *կամ վարդապետք* ABCDHn *այդ* AB-EFHIJQOPSTUVZWô *ի գարշնանէ* kLMRXYû *ի գարշմանէ*
13 Y *սովորութեանն* Yû *նախնեաց* BCDHn *այդ* IJû չիք *ըստ*
14 ôû *օրինաց* Y *հրամանի* և *օրինաց* L չիք (*ոչ*) *է* G *պատուել* Un *աճմոց* G *ամենայն ճոց* փխ. *ամճոց*

նալ, յորոց սովորութիւն է եւ ի գարշանէ զմեռելոտիսն ուտեն անխտիր, որպէս հեթանոսս, այլ ոչ հրամանաւ։ Իսկ որք ուտեն, պարտին սուրբ հաղորդութեանն զգուշանալ՝ մինչեւ սրբեսցին ի ձեռն պահոց եւ աղաւթից։ Իսկ որք զթիւրակէսն առնուն վասն կարեաց մարմնոյն՝ ի սուրբ մարմնոյն զգուշասցին մինչեւ սրբեսցին ի ձեռն պահոց եւ աղաւթից։ Այս ամենայն եւ այլ բազում կայ որ եւ ոչ բաւեմ զգրով արկանել, կամ գուսանացն արուեստ որ զպոռնկութիւնս յորդորէ, զի քրիստոնէից, վասն յուսոյն որ կայ պահի յերկինս, հարկ է պարկեշտանալ յամենայնէ, զի անուն Տեառն յոյս է նորա։

1 IJôûn *որոց* BCDEFGH *ի սովորու-թիւն* û չիք *է* GKLMXYûn *ի գարշմանէ* U *ի գարշոն է* G *զմե-ռելոտին* Y *մեռելոտիսն*
2 Y *հեթանոս* ABCD *այղ* IJ *որ* CDG H չիք *որք* C-ում այն ավելացրել են ուրիշներ բացի Yû-ից մնացած ձեռ-երը *ուտենն*
3 IKLMRSTZôû *հաղորդութեան* Q *հաղորդութեամբ* AIJOPQSTUWôn *սրբեսցի* R *սրբեսցէն* KLMZ չիք *ի* M-ում այն ավելացրել են ուրիշներ I *պահուց*
4 ô չիք *իսկ որք...և աղաւթից՝* տող 5-րդ L *որ* BCDEFGH *զթիրա-կէսն* M *զթիւրակէզսն* û *զթիւ-րակէս* Y *զթիւրակսն առնեն* BCD EFGH *մարմնոյ* IJOUWû չիք *ի սուրբ մարմնոյն*
5 S *մարմնոյ* Yn *զգուշասցի* n *սրբեսցի* û չիք *ի ձեռն պահոց և աղաւթից*
6 G *բաւեն* MVYô *զրով*
7 GIJLû *գուսանաց* Sô *կուսանացն* փխ. *գուսանացն* OW *արուեստք* Y *արհեստ* *զոր* *պոռնկութիւնս* X չիք *զի*, *զքրիստոնէից* A *քրիստով-նէից*
8 û չիք *կայ* ô *և պահի ի յերկինս* û *պարգեշտանալ* Iô *ամենայնէ*
9 H *յանուն*

ԽԲ

ԿԱՆՈՆՔ ՍՈՒՐԲ ԺՈՂՈՎՈՅՆ ՈՐ ԺՈՂՈՎԵՑԱՆ Ի ԹԷՈԴՈՍՈՒՊԱՒԼԻՍ ՈՐ ԱՅԺՄ ԿՈՉԻ ԿԱՐՆՈՅ ՔԱՂԱՔ ԳԼՈԽ[Ք] Թ

Սուրբ եւ աստուածասէր ժողովն որ ժողովեցան յամենայն քաղաքաց եւ յաշխարհաց Յունաց եւ ի Հոռոմոց եւ ի մեծն Հռոմայ հրամանաւ մեծի թագաւորին Յուստինեայ, որ նախանձայոյզ եղեալ աւրինացն Աստուծոյ եւ սրբոց առաքելոցն քարոզութեան, ժողով հրամայեաց լինել ի միջասահմանս աշխարհին Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից։ Որ ժողովեցան բազում եպիսկոպոսք յամենայն քաղաքաց հանդերձ կաթողիկոսաւն Հայոց Սահակաւ եւ հրամանաւ նորին թագաւորին զսրբոց առաքելոցն զաւանդութիւնս եւ զսուրբ ժողովոյն Նիկիայ եւ զՃԺԸ-իցն որ ի Կոստանդնուպաւլիս եւ զՄ-իցն որ յԵփեսոս, զայն հաստատել հաւատ

1 L *կանոնք որ ժողովեցան սուրբ ժողովոյն* û *կանոնք խբ կարնոյ ժողովոյն* փխ. *կանոնք...քաղաք*՝ տող 2-րդ ns *կանոն* r *ի սուք* ô *ժողովոյն որ* կրկնված է Unsu չիք *որ* BCDEFGHUaklmnoprsu չիք *ժողովեցան* ABCDFH *ի թէոդոսուպաւղիս* G *ի թէոդոսիւպաւղիս* I *ի թէոդուպոլիս* JOPSTVXYWôu *ի թէոդուպօլիս* KLMQRZahno *ի* (a չիք *ի*) *թէոդուպաւլիս* p *ի դէոդուպօլիս* r *ի դէոդաւպօլիս*

2 M *յայժմ* ar *կարնու* բացի X-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *գլուխք Թ*

3 OXkmps ներածականը՝ էջ 244 տող 3-րդից մինչև 245-րդ էջի 12-րդ տողը գրված է ցանկից հետո, իսկ k ձեռ-ում այն գրված է ա №-ի տակ ô *աստուածահաճոյարուք* փխ. *աստուածասէր* hlou *ժողովուրդն* փխ. *ժողովն* û *որք* Ip *ամենայն*

4 IJKLMQRSTUXYZôûaknp *աշխարհաց* Qôa չիք *ի (հոռոմոց)* CGMW û *ի հռոմոց* C-ում այն ուղղված է ուրիշներից *ի հոռոմոց* o *ի հոռոմաց* s *ի հռոմաց* lu *ի հռոմայս* h *ի հռոմայ* փխ. *ի հոռոմոց* p չիք *և ի հոռոմոց* ûh չիք *և ի մեծն հռոմայ* O *(մեծն) հռովմոց* X *հռովմայ* W *հռոմոց* բացի ôaopru-ից մնաց ձեռ-երը *հռովմայ*

5 Y *յուստինոսի* ôûh *յուստինեայ* BCDEGHahklmopsu *որք* u ընկած է *նախանձայոյզ* բառի *ձայոյզ* հատվածից մինչև 248-րդ էջի 1-ին տողի *աւրինակաւ* բառի *աւրինակ* հատվածը IOVWr *յօրինացն* Z *յաւրինացն*

6 I *առաքելւոցն* ôkmps *առաքելոց* O W *քարոզութեանց* Q *քարոզութիւն* Y *քարոզութեանն* ô *քարոզութեամբ* ô *ժողովոյն, լինիլ*

7 I *աշխարհիս* AOPU *հայւոց* ô *աղվանից* a *աղաւնից* UYûp *որք*

8 ISô *ամենայն* o *յամենայն* կրկնված է op *հանդեր[ձ]* A *կաթաղիկոսաւն* IJKLMOQRSTUXZWôûnopr *կաթուղիկոսաւն*

9 AOP *հայւոց* û *նոյն* փխ. *նորին* hl or *թագաւորի* ap *սրբոց* r *զզսրբոց*

10 û *առաքելոց աւանդութիւնս* X *նիկիեա* n *նիկիա յժը-իցն* H *և (զՃԺԸ-իցն)* կրկնված է û *ճձ, և* փխ. *որ*

11 A *ի կոստանտինուպաւղիս* BCD *ի կոստանդինուպաւղիս* GH *ի կոստանդինուպօղիս* EFIJOPSTUVXh ls *ի կոստանդինուպօլիս* KLMQRZ anop *ի կոստանդինուպաւլիս* Y *ի կոստանդուպօլիս* ô *ի կոսդանդինուպօլսո* Hû չիք *և (զմ-իցն)* û *մ* hlo *զրճ-իցն* r *զերկու հարիւրիցն* û *եփեսոս* ô *հաստատեցին* ahklor *հաստատեալ* IJû *հաւատս* OW *ի հաւատս* Y *դհաւատ*

եւ նզովել զամենայն հերձուածողս զառաջինս եւ զմիջինս եւ զվերջինս։ Նախ եւ առաջին զաղանդն Մարկիոնեայ եւ զաղանդն Արտեմոնի եւ զաղանդն Մանիքեցւոցն եւ զաղանդն Պաւղեայ Սամոստացւոյ եւ զաղանդն Արիոսի եւ զաղանդն Մակեդոնի եւ զտումարն Լեւոնի եւ զամենայն հերձուածողս, որք արտաքոյ սրբոց առաքելոցն քարոզութեան եւ սուրբ ժողովոյն են ասացեալ, արտաքս ընկենուլ յեկեղեցւոյ եւ աւտար համարել եւ ոչ հաղորդել ընդ այնպիսեացն եւ թագաւորական հրամանաւ յաքսորս բնակեցէ այնպիսին մինչեւ ցաւր մահուան իւրոյ։

Եւ ժողովեցան բազում եպիսկոպոսք Վրաց եւ Աղուանից ի քաղաքին Թէոդոսուպաւլիս եւ միաւորեցան ի հաւատս սրբոց առաքելոցն եւ ի կանոնս սուրբ ժողովոյն, եւ ինչ ինչ որ պէտք էին, եդին ի լրութիւն եկեղեցւոյ եւ ի կանոնս զգուշաւորս գլուխս Թ։

Ա. Վասն Յայտնութեան։

1 BEGam *հերձուածաւղս* CDFHYks *հերձուածօղս* û *զառաջինսն* Y չիք *զառաջինս* ûps չիք *և (զմիջինս)* X *միջինս* O *զվերջինս* փխ. *զմիջինս* W չիք *և զմիջինս* û *զվերջինսն*

2 û չիք *և (առաջին)* J *առաջինս* û *զառաջինսն* S [*ա*]*ռաջին* h *առաջն* k *յառաջին* ô *աղանդն* AIJKLMOPQRSTUVXZWûn *մարկիովնեայ* բացի BCDEFGHahkmoprs-ից մնացած ձեռերը *մարկիոնի* Y *մարկիովնի* ôl չիք *մարկիոնեայ և զաղանդն* AIJKLMRSTUXYZWôû *արտեմովնի* V *արտեմովնեա*] Qn չիք *արտեմոնի և զաղանդն*

3 Ylo *մանիքեցոցն* ps *մանիքեցւոց* n *մանիքեցւոյն* h *մաքինեցւոցն* (E *մամինեցւոցն* GMô *մանինեցոցն* W *մանինեցւոյն*) փխ. *մանիքեցւոցն* բացի kmr-ից մնացած ձեռերը *մանինեցւոցն* û չիք *և զաղանդն մանիքեցւոցն և զաղանդն* O *զաղանդ (պաւղեայ)* FDH *պօղեայ* IW *պողեայ* Y *պողոսի* ho *պաւղոսի* l *պօղոսի* KSTZn *սամոստացոյ* GH *սամոստացոց* L *սամոստացւոց* hl *սամոստացոյն* ô *սամաստացոյ* Y չիք *զաղանդն*

4 Y չիք *արիոսի* û չիք *և զաղանդն մակեդոնի և զտումարն լևոնի* AIJKLMOPQRSTUVXYZWôn *մակեդովնի* F *մակեդոնի* W չիք *և (զտումարն)* Yô *զտօմարն* h *զտաւմարն* J *և զտումարն լևոնի* ջնջված է W չիք *զտումարն լևոնի* ABCDEGHJûn *զևոնի* ô չիք *և (զամենայն)*

5 Bam *հերձուածաւղս* CDEFGYk *հերձուածօղս* hlo *հերձուածողսն* r *հերձուածօղսն* hlo *որ* Z չիք *արտաքոյ* û *սրբոյ* Yô *առաքելոց* Jû *քարոզութեանց* KLMQRSTXYZô *քարոզութեան* (ô *քարոզութեանցն*) *են* û չիք *և* hl *ամենայն* փխ. *սուրբ*

6 Y *ասացեալք*, *ընկելուլ* ô *ընկեցեալ* Hp *եկեղեցւոյ* Yhlor *յեկեղեցոյ* ô *եկեղեցոյ* IJ *յօտար* a *համարեալ* r *համարիլ*

7 hlo *հրամանաւն*

8 ûr *աքսորս* Y *աքսորս առաքել և բնակել* ô *յայնպիսին* M *վաղճան* փխ. *մահուան* û *նորա* փխ. *իւրոյ*

9 M *աղւանից* ô *աղվանից* a *աղաւնից* kmprs *ի քաղաքի* hno *ի քաղաքն*

10 ABCDG *թէոդոսուպաւղիս* n *թէոդուպաւղիս* I *թէոդոսուպօլիս* Jaop *թէոդուպաւլիս* VXYWhklmrs *թէոդուպօլիս* VXYWhklmrs *թէոդուպօլիս* ô *կարնոյ* (û *թէոպօլիս այսինքն կարին*) փխ. *թէոդոսուպաւլիս* û *առաքելոց*

11 G չիք *և (ինչ)* IJKLMOQRSTXYZWôûhkn չիք *ինչ* QT-ում տեղը բաց է թողնված STô *օր* (K *աւր*) փխ. *որ* Y *որպիսիք* փխ. *որ պէտք* n *ի լուսթիւն*

12 hlr *սուրբ եկեղեցոյ* Q *յեկեղեցւոյ* Yôop *եկեղեցոյ* ûp չիք *և* û չիք *ի* R *վըզուշաւորս* PRôhlor *գլուխ* ôr *ինըն* BCDEGHXWûakmps չիք *գլուխս Թ*

13 ô *վասն յայտնութեան տեառն մերոյ* Y *յայտնութեանն* û չիք ցանկը՝ էջ 245 տող 13-րդից մինչև էջ 246 տող 10-րդ

Բ. Վասն սուրբ միւռոնին։

Գ. Վասն աւետարանացն կարդացման։

Դ. Վասն ընթերցուածոցն որ ճրագալուցին երիկունն կարդան։

Ե. Վասն ութաւրեացն ընթերցուածոցն եւ աւետարանացն։

Զ. Վասն Տեառնընդառաջին եւ նորին ընթերցուածոյն։

Է. Վասն Աւետարանի եւ չորաճաշակ լինելոյ, թէ ի սուրբ քառասներորդսն հանդիպի։

Ը. Սակս Առաջաւորութեան հացին, թէ պարտ է անխմոր լինել եւ զսրբութեան բաժակն անխառն եւ անապակ ի ջրոյ։

Թ. Վասն զգեստի քահանային որ ի պատարագն եւ սարկաւագին։

ԿԱՆՈՆՔ ՍՈՒՐԲ ԺՈՂՈՎՈՅՆ ԿԱՐՆՈՅ

ԽՄԾԹ (ԽՄԾԱ) Ա. Վասն մեծի Յայտնութեան, զոր կարգեցին առաքեալքն ի Հոգւոյն Սրբոյ ի յունուարի Զ-ն կատարել մեծ առաւելութեամբ ի փառս Աստուծոյ։ Արդ՝ եթէ ոք ի պատրիարգաց կամ ի մայրաքաղաքաց եպիսկոպոսաց կամ յերիցանց կամ ի սարկաւագաց, այլազգ խորհիցի եւ

1 ô չիք *սուրբ* BDEFGHIJVXYWôahl no *մեռոնին* ACOPSTU *միռոնին* kmps *վասն մեղոնին* (ps *մեռոնոյ*) *և ջուր աւրհնելուն* (p *աւրհնելոյ*)

2 Lr *աւետարանչացն* akmps *աւետարանաց* W *ընթերցման* փխ. *կարդացման*

3 ô *ընթերձուածոցն* kmps *ընթերցուածոց* r *որք* Yhlnr *ճրագալուցի* o *ճրագա[լ]ուցի* kmps *ճրագալուցին յայտնութեան երիկունն* OY *երեկուն* X *իրիկունն* W *յերեկոյին*, *ընթեռնուն* փխ. *կարդան*

4 KMn *ութաւրեա* Wh *ութօրեայ* l *ութօրեաց* k *ը-օրեացն* m *ութաւրեայն* s *ը-աւրեան* pr *ը-օրեայ* Y *ընթերծուացոցն* ôr *ընթերձուածոցն* r *աւետարանչացն*

5 Qh *տեառընդյառաջին* a *տեառառաջին* p *տեառընդարաջին* Ulno *ընթերցուածոցն* ô *ընթերծուացոցն* hr *ընթերձուածոցն* k *ընթերձուածոյն*

6 ô *աւետարանին* Y *որ* փխ. *և* hl *լինելոյն* Yô չիք *թէ* a չիք *ի* KLQST *քառասներրորդս* RZ *քառասներորդս* X *քառասնորդս* ahklmps *քառասնորդսն*

8 kmps *վասն* (J *վասն սակս*) փխ. *սակս* V *յառաջաւորութեան* Y *առաջաւորութեանն* l *առաջնորդութեան* (o *առաջատրութեան*) փխ. *առաջաւորութեան* U *հային* փխ. *հացին* G *անխամոր* J *[ան?]խմոր* ô *լինիլ*

9 Yl *զսրբութեանն* H չիք *և* r *անապական*

10 Un *զգեստի* ô *զգեստու* n *քահանայի* F *ի պատարագին* Uôn *ի պատարագ* l *ի պատարաւն* kmps չիք *որ ի պատարագն* r չիք *և* Uhlno *և ի սարկաւագին* kmps *և սարկաւագին* (p *սարկաւագի*) *և նշխարի գործելոյ*

11 BCDEFGHWûahklmops չիք *կանոնք...կարնոյ* n *սահմանք* փխ. *կանոնք* l *ժողովւոյն* P *կարնայ* QSZ *կարնւոյ* KM *որ ի կարնւոյ* (M *կարնոյ*) *քաղաք* փխ. *կարնոյ* On *կարնոյ գլուխս թ*

12 km Ներածականը թեև նշված է ա №-ի տակ, սակայն այս հոդվածն էլ նշված է ա CDGHSô չիք *մեծի* C-ում այն ավելացրել են ուրիշներ r *ի յայտնութեանն* բացի CDHIMQSUWôûmps-ից մնացած ձեռ-երը *յայտնութեանն* p *առաքեալք*

13 DHIPYôhlo *ի հոգոյն* ABCZ *ի յանուարի* IJKLMOPQRSTUVXYWôûhnpr *ի յունվարի* lo *ի յունվարին* BCDEFGHms *ի զ-ն* ûhlno p *զ* YW *վեցն* X *կատարեալ* IJKLMOPQRSTVXYZôûn *մեծաւ* û չիք *մեծ առաւելութեամբ...առաքելական կանոնաց*՝ էջ 247 տող 1-ին r *առաւելութեան*

14 Y *ի պատարագացն* փխ. *ի պատրիարգաց* A *կամ* կրկնված է ô չիք *կամ*

15 HIJQô hlnr *երիցանց* HIJ չիք *ի* As *այղազգ* J *խորհեացի* G *խորհից* ուրիշները ուղղել են *խորհիցի*

արտաքոյ Առաքելական կանոնաց, զոր ոմանք ի դեկտեմբերի ԻԵ-ն ծնունդ առնեն, մոլորեալք յաղանդն Արտեմոնի։ Արդ՝ եթէ ոք ըստ այնմ մտաց խորհիցի եւ մոլորիցի յուղիղ կարգաց եւ ի կրաւնից Աստուծոյ՝ այնպիսին անկցի ի կարգէ եւ յաշտիճանէ մերժեսցի. եթէ պատրիարգ իցէ եւ եթէ եպիսկոպոս հրամանաւ թագաւորականաւ ելցէ յաշխարհէ եւ յաքսորս բնակեսցէ մինչեւ ի մահ, զի մի՛ արմատ դառնութեան ի վեր երեւեալ եւ նովաւ բազումք պղծիցին. զոր եւ ոմն ի մերոց եղբարց յԱսիացւոց աշխարհին տաւնեաց ընդ Ասորիս հետեւող եղեալ Արտեմոնի, տարագրեցաւ յեկեղեցւոյ եւ արտաքս անկաւ իբրեւ զուռն, ըստ բանին Տեառն։ Արդ՝ եթէ եպիսկոպոս կամ երէց կամ սարկաւագ կամ բնաւ իսկ ի քահանայական կարգէ հետեւող եղիցի այնմ աղանդի՝ այնպիսին նզովեալ եղիցի յԱստուծոյ եւ ի սուրբ ժողովոյս. ամէն։

ՌՄԿ (ՌՄԾԲ) Բ. *Վասն սուրբ աւծման ձիթոյն, զոր կարգեցին առաքեալքն, յաւուր Յայտնութեան սաղմոսիւք եւ աւրհնութեամբ եւ երգովք հոգեւորաւք եւ մոմեղինաւք, ջահիւք բորբոքելովք ընդ արեւագալն ի ջուրն*

1 Y *կանոնի* û *սակայն* փխ. *զոր* BCDHakmps *ի իե-ն* EG *ի իէ-ն* VYhlnor *իե* W *քսաներնգ*

1—2 û *ոմանք մոլորեալք յաղանդն արտեմոնի ի դեկտեմբերի իե կատարեն*

2 G *ծննունդ* ps *ծնունդք* r *և մոլորեալք* Y *մո[լո]րեալք* ô *աղանդն*, չիք *արդ* û չիք *արդ եթէ...կրաւնից աստուծոյ՝* տող 3-րդ G *թէ* CDGH չիք *ոք* C-ում այն ավելացրել են ուրիշներ k *յայնմ*

3 Y *մորիցի* փխ. *մոլորիցի* HIJKLMQRSTXYZôn *ուղիղ* ô *զարքաց* R *կարգաց* փխ. *կարգաց* KMYôl չիք *ի*

3—4 P չիք *և ի կրօնից աստուծոյ այնպիսին անկցի ի կարգէ* ավելացրել են ուրիշներ

4 H *այնպիսի* û *այնպիսիք* k *յայնպիսին* z *սոյնպիսին* փխ. *այնպիսին* H *անկի* O *անկցին* ô *ի զարկէ* Wps *ի կարգէն* EFWhloprs *յաստիճանէ* IJQT *աշտիճանէ* KLMRSXYZôû *աստիճանէ* p *և թէ* փխ. *եթէ* ô չիք *եթէ*, *պատրիարք*

5 ô չիք *իցէ և եթէ* û *իցէ կամ եպիսկոպոս կամ երէց հրամանաւ* ô *եպիսկոպոս կամ քահանայ* փխ. *եպիսկոպոս* a *հրա[մա]նաւ* hl *և թագաւորական հրամանաւ* Iap *թագաւորական* W *թագաւորին* û *թագաւորի* h *յօելցէ* (l *յաւելցէ*) փխ. *ելցէ* IJKLMQSTZôl *աշխարհէ*

6 ô *աքսորս բնակեսցի* hl չիք *ի*, *ցմահ* k չիք *մի*, *յարմատ* KLRTXYZ *դառնութեանն* IJKLMOPQRSTXYZôû չիք *ի (վեր)*

7 ô *զի* փխ. *և*, *նովավ* hl *նոքօք* փխ. *նովաւ* û չիք *նովաւ բազումք պղծիցին* զոր ô *պղծիցեն* hl չիք *ի մերոց*, *յեղբարց*

8 BCDE *յասիացիոց* GHYko *յասիացոց* ô *ասիացոց* û *ասիացւոց* n *յաշխարհին* p *[ը]նդ յաշխարհին տօնեացն* U *տօնեսցի* k չիք *ընդ* Y kps *հետեօղ* am *հետեւաւղ* ô *հետևեալ եղև*

9 VYlop *յեկեղեցոյ* h *յեկեղեցոջ* n *եկեղեցւոյ* ô *եկեղեց* KLMQRTXYZ *յարտաքս* ô *արտա[ք]ս*

10 Yôp *բանի* û *բանի տեառն բանի* ô չիք *կամ (երէց)*, *քահանայ* փխ. *երէց*, չիք *կամ (սարկաւագ)*

11 ô *ուխտէ եկեղեցոյ* փխ. *բնաւ իսկ ի քահանայական կարգէ* OX չիք *ի* Yks *հետեօղ* amp *հետեւաւղ* R *հետեեալ* ô *եղիցին* hlo *յայնմ* Ma *աղանդին* ô *աղանդոյն*

12 Qô *եղիցին* IJKMQRSTXZôko *աստուծոյ* Y չիք *յաստուծոյ և ի սուրբ ժողովոյս ամէն* VW *ի սրբոյ* ahklmoprs *ժողովոյն* RWû չիք *ամէն*

13 RXYhl չիք *սուրբ* G *ձիթոյոյն* ô *ձիթոյ* û *ձէթոյն* ô *զարգեցին սուրբ առաքեալքն*

14 ô *յաւուրս* n *աւուր* o *յաւոր* KLRTXYZ *յայտնութեանն* û *սաղմոսիւ* OWôûl *երգօք* o *երգաւք* BCDEFGHs *հոգևորովք* F-ում ուղղված է *հոգևորով* ô *հոգէորերգօք* փխ. *հոգևորաւք*

15 Y *և* կրկնված է BG *մոմեղենաւք* CD *մոմեղենօք* H *մոմե[ղե]նօք* û *մօմեղինօք* O *և ջահիւք* Y *ջահուն* Y *բորբորբոքելովք* û *բողբոքելովք* փխ. *բորբոքելովք* Sô *արուագալն*

երթան եւ ի նմին աւուր աւրինակաւ Յորդանանու, զոր Տէրն կատարեաց ի փրկութիւն ամենայն հաւատացելոց մկրտութեամբ իւրով եւ ջաղխեաց զգլուխ վիշապին ի վերայ ջուրցն եւ ետ աւրինակ ամենեցուն, նոյն մկրտութեամբ ծնանիլ ի ջրոյ եւ ի Հոգւոյ եւ ջաղխեալ զգլուխ վիշապին ի ջուրն եւ կոխան լինել գարշապարի մերում առաք հրաման ի Տեառնէ: Արդ՝ եթէ եպիսկոպոս կամ քահանայ կամ սարկաւագ ծուլացի եւ ոչ երթիցէ ի ջուրն աւրինակաւ Յորդանանու ցնծալից բերկրանաւք եւ ոչ աւրհնեսցէ զջուրն եւ ոչ արկցէ յաւծման իւղոյն ի ջուրն, եւ կամ չքաւորութեամբ կամ ծուլութեամբ, այնպիսին դատապարտեսցի յԱստուծոյ եւ արտաքոյ մերոյ եկեղեցւոյս ելցէ եւ թէ ժողովրդական է՝ որոշեսցի:

ՌՄԿԱ (ՌՄԾԳ) Գ. *Եւ պարտ է Աւետարան կարդալ ի Մատթէոսէ սկիզբն առեալ յառաջնմէն «Գիրք ծննդեան Յիսուսի Քրիստոսի»* եւ միապէս զամենայն խորհուրդսն կատարել զծննդեանն, զմկրտութեանն մինչեւ յայն տեղի թէ՝ «Հրեշտակք մատեան եւ պաշտէին զնա»**. եւ ապա զնշան խաչին իջուցանեն ի ջուրն: Եւ ամենայն բազմութիւն ժողովրդեանն*

* Մատթ. Ա, 1 ** Մատթ. Դ, 10—11

1 ô չիք *և* CDEGH չիք *ի* IJhn *յաւուր* ô չիք *աւուր* hlo չիք *աւրինակաւ* Vlou *յորդանանաւ*
2 R *հաւատացելոցն* hklncu *մկրտութեամբն* BCDEGHJKLMQRSTVX YZamor *ջախեաց* Wûhlu *ջախջախեաց* փխ. *ջաղխեաց* ô չիք *և ջաղխեաց...և ի հոգւոյ*՝ տող 4-րդ
3 Y *վիշափին* û *ջուրց* KM *աւրինակաւ* M-ում այնուհետև ուղղել են *աւրինակ*
4 Whu *ծնանել* CDHJVhou *ի հոգոյ* Y *ի հոգոյն* r չիք *և (ջաղխեալ)* BCDEGHIKLMQRVXYZWûamor *ջախեալ* ô *ջախեեաց* hlu *ջախջախեալ* փխ. *ջաղխեալ* û *գլուխ* k չիք *զգլուխ* Y *վիշափին* W *վիշակին* h lou *վիշապին ի վերայ ջուրցն*
5 IJ *ի ջուրցն* û չիք *ի ջուրն* ô չիք *և կոխան լինել... երթիցէ ի ջուրն*՝ տող 7-րդ û *առնել* փխ. *լինել* M *և գարշապարի* kmps *գարշապարին* û չիք *մերում, հրաման առաքելոց* փխ. *առաք հրաման, ի տեառնէ է*
6 Q *եթէ կամ եպիսկոպոս կամ* A *ծուղացի* p *ծուլացին* a *չերթիցէ*
7 A հավանաբար ուրիշներ ուղղել են *ի ջուրսն* FU *ի ջուրսն* BCDGH *ի ջուրնն* IJKLMOPQRSTVXZW *ի ջուրս* V *օրինակ* a *ցնծալի* O *և բերկրանօք* u *բեկրանաւք* F չիք *և ոչ*
8 H չիք *ոչ* ôû *օծման* n *աւծման* Ihn *յիւղոյն* U *եղն* a *եղոյն* H չիք *և (կամ)* Y *չքաւորութեամբն*
9 r *և կամ* A *ծուղութեամբ* k *յայնպիսին* n *այնպիսի* IJQôû *աստուծոյ*
10 H *յարտաքոյ* W *արտաքնոյ* Fr *մերոյս* û չիք *մերոյ* Y *եկեղեցոյս մերոյ* HRT *յեկեղեցւոյս* VXôlopr *եկեղեցոյս* h *եկեղեցոյն* u *յեկեղեցոյս* h *եթէ* n *թէ ի ժողովրդական է* R *որոշեսցէ*
11 CDGH *ի մաթէոս* C-ում ուրիշներ այն ուղղել են *ի մաթէոսէ* բացի Vôûhklmnpsu-ից մնացած ձեռ-երը *ի մաթէոսէ*
12 a *առնեալ* u չիք *առեալ* BCDG *յառաջագոյն* այս չորս ձեռ-երում էլ գրիչները կամ ուրիշներ ուղղել են *յառաջնմէն* Mn *յառաջմէն* Y *յառաջնէն* ô *առաջնմէն* Hahklmoprs *յառաջագոյն* (u *առաջագոյն*) փխ. *յառաջնմէն* û չիք *յառաջնմէն* ô *քիրք* r *գիրգ* CGRô *ծննդեանն*
13 M *և զամենայն* ô *խորհուրսն* û *խորհուրդն* hlu *խորհուրդքն* Wû *զծննդեան* IKLQWôu *զմկրտութեան* û *մկրտութեան* MRSTZ *և զմկրտութեան* V *և զմկրտութեանն*
14 K *ցյայն* MRY *ցայն* û *այն* IJ *տեղին* CDGH չիք *թէ* C-ում այն ավելացրել են ուրիշներ BDF *հրշտակք* or *հրեշտակ* W *մատեան և մատուցեալ պաշտէին*
15 n *ի ջուրն իջուցանել* Y *ի ջուր* m *յամենայն* û *ժողովրդեան*

առնուլ յաւրհնութեան ջրոյն ըստ իւրաքանչիւր կարգի ի բժշկութիւն մարդոց եւ անասնոց, ողջամիտ հաւատովք եւ ուղիղ մտաւք նկատել եւ տեսանել ի ջուրն զայն որ էջն ի Յորդանան մարմնաւոր տեսլեամբ եւ աղաւնակերպ երեւմամբ եւ ի վերուստ վկայելով «Դա է որդի իմ սիրելի»։*

*ՌՄԿԲ (ՌՄԾԴ) Դ. Եթէ եպիսկոպոս կամ երէց կամ սարկաւագ կամ ընաւ իսկ ի քահանայական կարգէ փոխեսցէ զգիրս ընթերցուածոցն զԱւետարանացն զճրագալուցին, զոր սրբոյն Յակոբայ եղբաւր Տեառն մերոյ եդեալ է յաղագս կնոջն փրկութեան ի Հոգւոյն Սրբոյ. այլ արդ, ասեմ, եթէ ոք այլազգաբար խորհիցի ըստ Արտեմոնի եւ ըստ Յոբնաղի դրութեանն, եւ փոփոխէ զսահմանս առաքելականս եւ ոչ ընթերցցի Աւետարան ըստ Ղուկայ «Եւ հովիւք էին»** ըստ կնոջն փրկութեան, եւ յետոյ ի Մատթէոսէ ըստ մարմնաւորութեանն եւ նախնիս ունել զԴաւիթ եւ զԱբրահամ. եւ եթէ այլազգ ինչ խորհիցի եւ մտացածին բանիւք վտարանդի առնէ*

* Մարկ. Ա, 11 ** Ղուկ. Բ, 8

1 HIMQSZn *աւրհնութեան* JKLRT *աւրհնութեանն* P *յաւրհնութեանն* X *օրհնութեանն* Y *զօրհնութիւն* ô *օրհնութիւն* û *օրհնութեան* hu *յաւրհնութենէ* Y չիք *ջրոյն* r *իւրաքանչիւր* ô *կարքի*
2 BCDEFGHUkmprs *մարդոյ* a *և մարդոյ և* n *մարդւոյ* hlou *մարմնոյ* (Y *մարմնոց մարդոց*) փխ. *մարդոց* Uhn *անասնոյ* G *ողջամիտք* ô *հաւատով* H *մտաւքն* r *մտօքն* n *նայել* աջ լուսանցքում ուղղված *նկատել* Hr *կատարել* փխ. *նկատել*
3 M չիք *ի*, *զջուրն* Yû *այն* ô չիք *զայն* ô *մարմնաոր* Yû չիք *և*
4 S *աղուանակերպ* o *աղաւնակերբ* Y չիք *աղաւնակերպ երեւմամբ* H *ե[ր]եւմամբ* o *տեսլեամբ* փխ. *երեւմամբ* lJû *երեւմամբ և հայր ի վերուստ* Whlpu չիք *և*
6 lu *և թէ* փխ. *եթէ* û չիք *կամ (երէց)* Mô *քահանայ* փխ. *երէց* ô *և* փխ. *կամ (սարկաւագ)* J *սարկաւաք*
7 MOW չիք *ի* ô *զարքէ* I *զգիր* R *զգիրն* û *զկարգս* փխ. *զգիրս* HL *ընթերցուածոյն* ô *ընթերծուածոցն* r *ընթերձուածոցն* û *աւետարանաց* ps *զաւետարանաւն* r *զյաւետարանացն* ô *զօտարացն* փխ. *զաւետարանացն*
8 Y *ճրագալուցձի* R *յակըվբայ* W *յակօբայ* բացի HJOYZôhloru-ից մնացած ձեռ-երը *յակովբայ* p *տեառն եղբօրն* krs *եղբօրն* am *եղբաւրն* ô *եղբայրն* կրկնված է
9 û չիք *է* R *յաղագսն* KMô *կնոջ* Y *փրկութեանն* HRYhklou *ի հոգոյն* ps *ի հոգւոյն* BCD *այդ* n *ասեմք* h *թէ* G *սոքայ* փխ. *ոք*
10 IJûhloru *խորհեսցի* h *ընդ* փխ. *ըստ* (*արտեմոնի*) AF!JKLMOPQRSTUVYZWn *արտեմովնի* h *ընդ* փխ. *ըստ* (*յոբնաղի*) Y չիք *ըստ* ô *որնաղի* hu *դրութեանն* (l *դրութեան*) փխ. *դրութեանն* MQSXW ôûm *դրութեան*
11 OYW *փոխէ* n *փոխեսցէ* û *սահմանս* ôûh *առաքելական* H չիք *և* BCDEGHKLMSVXYZWôahklmopu *ընթերցի* r *երթիցի* փխ. *ընթերցցի* F *ընթերցաւ տէրն* փխ. *ընթերցցի աւետարան* Yûhlou *աւետարանն* n *զաւետարանն*
12 HJû *ղուկասայ* GM *ղուկաս* ô *ղուկասու* GIJKLMQSTVXYZôûhnp *հովիւքն* Y *ի տեղոջն և* (û *ընդ*) փխ. *ըստ* ûr *կնոջ* Y *փրկութեանն* ô *եթէ* փխ. *յետոյ* BCDEFGHLMQRSTXZakms *ի մաթէոսէ* W *ի մաթէոսի* O *ի մատթէսի* Y չիք *ի մատթէոսէ*
13 k *ըստ կնոջ մարմնաւորութեանն* IKLMQRSTXZWôûlm *մարմնաւորութեան* û *նախնի* hloru *ունելով* ô *զթաւիթ* H չիք *և* (*զաբրահամ*) BCDEakmps *զաբրաամ* o *զաբրամ* S *զապրահամ*
14 ûu *թէ* H չիք *եթէ* r *այլ այլ* փխ. *այլազգ* Y չիք *ինչ* û *խորհեսցի* Y չիք *և* OV *մտածին* Y *մտաձածին*

զմարդիկ՝ այնպիսին նզովեալ եղիցի յԱստուծոյ եւ ի սուրբ ժողովոյն. Եթէ քահանայ է՝ լուծցի, եւ եթէ ժողովրդական՝ որոշեսցի։ Եւ եթէ ոչ ընթերցցի զընթերցուածոցն գիրս, զոր եդեալ է, առաջինն վասն աշխարհարարութեան եւ յետոյ զԵսայեալ մարգարէի զընթերցուածն, զոր եդեալ է համառատ վասն տնաւրէնութեան Տեառն, եւ յետ ամենեցուն ի Դանիէլէ եւ զերգս Երից մանկանցն, եւ զՍատանայ ի հուր. եւ որ այլազգ խորհիցին՝ այնպիսիքն նզովեալ եղիցին յԱստուծոյ եւ ի մէնջ եւ ի սուրբ ժողովոյն։

ՌՄԿԴ (ՌՄԾԵ) Ե. Վասն ուխտաւրեայ աւուրցն ընթերցուածոցն եւ Աւետարանացն, թէ պարտ է զամենայն աւուրսն ընթեռնուլ ընթերցուած յառաքելական մատենիցն Պաւղոսի եւ ոչ ընթեռնուլ մարգարէ, վասն զի ամենայն քարոզութիւն մարգարէիցն կատարեցաւ յերեկորին ճրագալուցին եւ միաւորեցաւ հարսն եւ փեսայն յառագաստին. վասն զի այսպէս կանոնեցին առաքեալքն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւ

1 Yոr *զմարդիկք* ô *այնպիկին* Lôh *եղիցին* IJKLMQRSTXYZôûopsu *աստուծոյ* Y *ի սրբոյ* a չիք *ի* P չիք *սուրբ* p *ժողովուն*

2 h *և եթէ* ô *թէ* H *քահանայ է լուծցի...որոշեսցի և եթէ* Ենրքնի յաւււանեցրում GYo չիք *է* G *լուծցէ* ô û չիք *և (եթէ)* ôûl *թէ* ô *ժողովրդականէ* û *թէ (ոչ)* hlu չիք *եթէ* J չիք *ոչ*

3 BCDEFGHKLMRXYakm *ընթերցի* Shps *զնթերցուածոցն* km *զնթերցուածոյն* Y *ընթերցուածոցն* W *զընթերցուածոց* ô *ընթերցւածոցն* û *զընթերցուածն* r *զընդերցուածոցն* û չիք *գիրս* LQRSTYZ *գորս* û *առաջի* hlou *յառաջինն* U չիք *վասն* IMX *աշխարարութեան* hor *աշխարհարարութեանն* U *աշխարհ արարչութեանն* Q [*աշխարհարար?*] *ութեան* ուղղանկյուն փակագծերում նշված տեղը բաց է թողնված Wôûmp *ապաշխարութեան* փխ. *աշխարհարարութեան* բացի l-ից մնացած ձեռ-երը *աշխարարութեանն*

4 I *յետւոյ* P *յետ* ուրիշներ ուղղել են *յետոյ* ô *ետոյ* Y *զեսայ* û *եսայայ* h *զյեսայի* lu *զեսայի* Lô *մարգարէին* P չիք *զեսայեալ մարգարէի զընթերցուածն* ավելացրել են ուրիշներ Skmps *զնթեցուածն* ô *զնթերցւածս* hlou *ընթերցուածն* r *ընթերձուածոցն*

5 բացի ôûak-ից մնացած ձեռ-երը չունեն է ô *համառօտ քանիւ վասն* W *անօրէնութեան* (p *անաւրէնութեան*) փխ. *տնաւրէնութեան* բացի GIMQSôûhlmou-ից մնացած ձեռ-երը *տնաւրէնութեանն* ô *եա*

6 ô չիք *ի (դանիէլէ)* ABD *ի դանիէզէ* W *ի դանիէլի* ô *զդանիէլի մարգարէի*, չիք *և (զերգս)* û *մանկանց* k m *սատցաւ* փխ. *զսատանայ*, չիք *ի (հուր)* Y *ի հուրն* OW *իւր* (X *ի հօր*) փխ. *ի հուր*

7 A *այզազգ* KLMQRSTXYôhlo *այլազգի* IJMôûa *աստուծոյ* F չիք *ի* ô *ի մերմէ* փխ. *ի մէնջ*

8 û չիք *և* Y չիք *ի* ô չիք *և ի սուրբ ժողովոյն* û *ժողովոյս*

9 AFQUôhlnoru *ը-աւրեայ* p *աւուրց* o *յաւուրցն* Y չիք *աւուրցն* E *ընթերցւածոցն* û *ընթերցուածոց* l *ընթերցուածն* ûô *աւետարանաց*

10 Yôûlou *աւուրս* l *ընթհեռանուլ* n *ընթերնուլ* û *ընթերցուած* lou *ընթերցուածս* h *ընթերձուածս* r *ընթերձուած* IJKLMQRSTXYZôûk n *առաքելական*

11 Jû *մատենից* IV *պօղոսի* ST *ընթերնուլ* hu *ընդհեռնուլ* l *ընթհեռնուլ* l *մարգարէէ* ô *մարգարի* û *զմարգարէ*

12 ô *քարոզութեան* Yû *մարգարէից* L MQRSTYZô *յերեկոյին* W *յերեկոյի* û *յերեկոյ* n *երեկորին* Y *ճրագալուծի*

13 û *փեսայ* Y *յառագաստի* ôo *առագաստին* hlou *այնպէս*

14 ô *կանոնեցաւ առաքելոց* ûn *առաքեալք*

սուրբն Յակոբոս կարգեաց զընթերցուածս եւ յաւրինեաց յերկրորդում աւուրն ի մատրան սրբոյն Ստեփաննոսի ժողովելով եւ անդ կատարելով զաւրէն կոծոցն. եւ յետոյ ի Պաւղոսի առաքելական մատենէն եւ Աւետարան ի Յովհաննէ. եւ յերրորդում աւուր կիւրակէին ժողովին ի սուրբ մատրանն որ է կաթողիկէ եւ բարձրագահ քան զամենայն եկեղեցիս եւ ընթեռնուլ ընթերցուած յառաքելական մատենէն եւ Աւետարան ի Մատթէոսէ «Իբրեւ նոքա գնացին», եւ այսպէս զամենայն աւուրսն կատարել դրութեամբ սրբոյն Յակոբայ ի փառս Աստուծոյ։ Եւ մի՛ հետեւել դրութեան Յոբնաղի եւ Արտեմոնի եւ նոցին խորհողացն։ Ապա եթէ ոք գտցի աւտար քարոզութեան հաւանեալ եւ արարեալ՝ եթէ քահանայ է՝ լուծցի, եթէ ժողովրդական՝ որոշեսցի, եթէ եպիսկոպոս՝ արտաքոյ աշխարհաց ելցէ, թագաւորական հրամանաւ յաքսորս բնակեսցէ մինչեւ ցաւր մահուան իւրոյ։*

* Մատթ, ԺԱ, 7

1 ûn *սուրբ* բացի IJYWônru-ից մնա-ցած ձեռ-երը *յակովբոս* ô *գարկեաց* hlu *կարգեալ* Skm *դնթերցուածս* ô *գնթերցւածս* loru *զընթերցուածսն* h *գնթերցուածսն* IJYôû *երկրոր-դում* hkloru *յերկրորդումն*

2 Im *յաւուրն* Y *ի մատարն* kmps *ի մատրանն* DGl *սրբոցն* H *սր[բ]ոցն* IJLOPQTUVZWôûklmnprs *ստե-փաննոսի* û *ժողովել* բացի kmps-ից մնացած ձեռ-երը *ժողովելոյ* Yhlnu *կատարելոյ* û *կատարել*

3 OW *զօրէնս* n *զաւրէնս* û *զորէն* U n *գործոցն* փխ. *կոծոցն* n-ում ձախ լուսանցքում ուղղված *կոծոցն* IJKLMOPQRSTXYZWôû *կոծոյն* km *կօծոցն* p *կոծոց* s *կօծոց* ô *եւոյ* C *յետյ* ուրիշներ ուղղել են *յետոյ* I *ի պօղոսէ* ô *ի պօղոսի* KLMQRSTXYZô *մատենին* h *մատբէնէն* փխ. *մատենէն* M *յաւետարան* Y *աւետարանն*

4 kmps չիք *ի* (*յովհաննէ*) F *ի հով-հաննէ* G *ի յովհանէ* IOPVYap *ի յոհաննէ* J *ի յօհաննէ* KLMQRSTXZ *ի յոհանէն* ô *ի յոհանն* û *երրորդում* hou *յերորդումն* ô *երկ-րորդում* (l *յերկրորդումն*) փխ. *յերրորդում* r *յաւուր* Yl *կիրակէի* բացի Aûakmps-ից մնացած ձեռ-երը *կիրակէին* Vn *ժողովէին* hlu չիք *ժողովին ի սուրբ*

5 hlu չիք *մատրանն* û *մատրան* kos *մատրեանն* IJKLMOQRSTUVXYZWôknps *կաթուղիկէն* ûhoru *կա-թուղիկէ* APm *կաթողիկէն* IJMQk *յեկեղեցիս*

6 L *զընթերցուած* Y *ընթերձուածս* ô *ընթերցւածս* hlu *ընթերցուածս* IJQôûn *առաքելական* KLMRSTXYZ ô *մատենին* Y *աւետարանն* kmps չիք *ի* Y *ի մաթէոսի* բացի OYôûh lnopru-ից մնացած ձեռ-երը *ի մա-թէոսէ* (կամ *ի մաթեոսէ*)

7 n *և իբրև ն[ո]ք[ա]* Y *ամենայն* T *աաուրսն* û *աւուրս*

8 բացի BCDEFHKMRXYWôkmorsu-ից մնացած ձեռ-երը *յակովբայ* u *և ի մի* (*հետեել*) BCDEFLôahloru *հետեիլ* H *յետեիլ* O *յետեել* G *ետե* ուրիշներ ուղղել են *եաեիլ* BCDEF GHaor *դրութեանցն* KLRTYZkps *դրութեանն* hlu *դրութեամբն*

9 km *ուբնաղի* n *ոբնաղի* ps *սուբբ-նաղի* փխ. *յոբնաղի* Y չիք *և* (*ար-տեմոնի*) BCDEHVY *արտեմովնի* D *յարտեմովնի* CG *խորհողաց* û չիք *ապա* hklmopsu *թէ*

10 QYp *քարոզութեանն* AIJKLMOPQ TUVZW *հաւանել* h չիք *և* hlu չիք *արարեալ* Xl *թէ* or *իցէ* փխ. *է* IJû չիք *է*

11 Sôûhlou *և* (û չիք *և*) *եթէ* (ôû *թէ*) ô *ժողովուրդ* բացի Uûhlnopru-ից մնացած ձեռ-երը *թէ* (*եպիսկոպոս*) ô *եպիսկոպոս է* n *յարտաքոյ*

12 hlu *և թագաւորական հրամանի* ô *բնակեսցի* BCDEFGHahklmopsu *կացցէ* (r *կայցէ*) փխ. *բնակեսցէ* Wû *մինչ* IJ *աւր* n *ցաւրն* p *ցյօր* r *յօր* û *ցմահ* փխ. *ցաւր մահուան* բացի GMQVYWahklmoprsu-ից մնացած ձեռ-երը *մահուանն*

13 ôû չիք *իւրոյ*

ՌՄԿԴ (ՌՄԾՁ) Ձ. Վասն աւրինաւոր տաւնի Քառասներորդաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զոր ի փետրուարի ԺԴ-ն հրամայեցաւ կատարել ի փառս Աստուծոյ եւ մի՛ տաւնել ընդ հերձուածողս, որք դրուժեամբ Արտեմոնի մոլորեցան յուղիղ ճանապարհէն եւ զդիր եւ զընթերցուած փոխեցին. կամ եղեւ մեծ եւ աստուածասէր ժողովոյս, զի ժողովեալ ամենայն հաւատացելոց, բերկրանաւք սրտիւ եւ ցնծալից ուրախութեամբ, հսկմամբ յերեկորեայ տաւնեսցեն ի փառս Աստուծոյ, յորում աւուր եւ հանդիպեսցի, հոգեւորական աւրհնութեամբ, ջահիւք բորբոքելովք աւրհնել զայն որ ըստ մարմնոյ մարդացաւ եւ կրեաց զամենայն կիրս մարդկային բնութեանս։ Մինչեւ յերրորդ ժամն եղիցին ի հսկման ամենայն զգուշութեամբ, եւ յերրորդ ժամուն պատարագ մատչի՝ ի փրկութիւն ամենայն հաւատացելոց, որ զսրբութեամբ վայելողացն աստուածատեսակս գործէ, յորում աւուրն զգիշերն որպէս տիւ լուսաւորէ, այնմ աւուր նկարել եւ ակն ունել եւ մի՛ արհամարհանաւք եւ ծուլութեամբ։ Ապա եթէ ի պահս սուրբ Զատկի աղուհացիցն Քառասնե-

1 k չիք *վասն* JP *օրինակաւոր* L *աւրինակաւոր* ô *օրինաոր* k *զաւրինաւոր* r *յօրինաւոր* u *աւրինաւորի* p *տօնի պահոց քառասնորդաց* Xa hklmoru *քառասնորդաց* Y *քառասներորդի* W չիք *տեառն* W *մերոց*

2 W չիք *յիսուսի քրիստոսի* IJKLMOPQRSTUVXYZWôûhmnop *ի* (IJ չիք *ի*) *փետրվարի* u *ի փետրուար* CG *ի փերրուարի* C-ում ուրիշներ ուղղել են *ի փետրուարի* A *ի փեռոատի* UYûhnopru *ի* (Yûhnopr չիք *ի*) *ժդ* (p *ժե-ն*) ABCDEFGHOPams *ի ժդ-ն* W *ի տասն և չորսն* IJ û *հրամայեցան* r *հրամանաւ*

3 ÔW *ի փառս քրիստոսի աստուծոյ* BEa *հերձուածաւղս* CDFGY *հերձուածօղս* ô *հերձուածողս* û *հերձուածօղսն* m *հերձուածաւղ* û *դրութեան* hlu *գրութեամբ* փխ. *դրութեամբ*

4 ô *արտեմօնի* F *պարսկացն* փխ. *արտեմոնի* բացի BCDEGHahklmoprsu-ից մնացած ձեռ-երը *արտեմովնի* GIJKLMQRSTXYZôûnr *ուղիղ* ôû չիք *և (զդիր)* Y *դիր* hklmru *զգիր* (û *զգիրս*) փխ. *զդիր* r չիք *և (զընթերցուած)* MY *զընթերձուած* S *զնթերցուաց* hmprs *զնթերցուած* ô *զնթերցւածս* û *զընթերցուածս*

5 hlu *կոխեցին* փխ. *փոխեցին* û չիք *մեծ* û չիք *և աստուածասէր* ôr *ժողովոյն*

6 h *զամենայն* KM *հաւատացելոցդ*

7 CDEFGaklmr *յերեկորեաց* û *երեկորաց* MOYô *յերեկօրեայ* Qhnp *յերեկաւրեայ* o *յերեկաւրեաց* u *յերեկ[ո?]րեաց* Yô *տօնեսցին* k *տաւնեսցին* F չիք *ի*, *զփառս* GIJô û *որում*

8 L *յաւուր* S *յօուր* r *արար* փխ. *աւուր* ô չիք *և* û *և բողբողելովք* փխ. *բորբոքելովք*

9 a *աւրհնեալ* r *օրհնեն* ô *գրեաց* փխ. *կրեաց* h *ամենայն*

10 S *գիրս* փխ. *կիրս* û *բնութեան մինչ չև* hu *մինչ* ô *երորդ* kmps *ի յերրորդ* Jû չիք *յերրորդ ժամն... ամենայն զգուշութեամբ և՝* տող 11-րդ KLMRSTXYZô *ժամ* hlu չիք *ի* H *ի [հ]սկման*

11 ôu *երորդ* o *յերորդ* բացի JMYnr-ից մնացած ձեռ-երը *երրորդ* ô *ժամու*

12 m *յամենայն* H չիք *ամենայն* a *ամենայն* կրկնված է hlps *զոր* lps *սրբութեամբ* A—HKPU *վայելաւղացն*

13 IJôû *որում* B—HYWûakms *աւուր* J *յաւուրն* r *արար* փխ. *աւուրն* p չիք *աւուրն...այնմ* Y *զգիշեր* Yhlo u *զտիւ*

14 Yhkmpu *յայնմ* û *յայն* n *նկատել* փխ. *նկարել* ABDH *ծուղութեամբ*

15 IJMOPQRSTUVXYZWôûhu *թէ* û չիք *սուրբ* HKLMQRSTXYZô *զատկին* u *զա[տ]կի* û *աղուհացի* R *քառասներորդացնաց* ô *քառասերորդացն* ûahkmprs *քառասնորդացն* lu *խ-ասնորդացն* o *խ-նորդացն*

բորղացն հանդիպիցի, յորում աւուր հանդիպի՝ ի նմին աւուր տաւնեսցի սաղմոսիւք եւ աւրհնութեամբ եւ երգովք հոգեւորաւք. եւ մի՛ փոխեսցեն զաւրն՝ ծուլութեան պատճառաւ [եւ] արհամարհանաւք, եւ պատարագ մատչիցի ի փառս Աստուծոյ եւ ի կատարումն խորհրդոյն. եւ ի փափուկ կերակուրս ամենեւին մի՛ լուծանիցին՝ մի՛ ի ձէթ, մի՛ ի գինի եւ մի՛ ի ձուկն, բայց միայն ի հաց եւ յաղ։ Եւ եթէ ոք ըստ սովորական սրբոյ բաժակին այլ ինչ ագահիցի ի պատարագին՝ անընկալ լիցի, տաւնն եւ պահքն անվաւեր եղիցի. ըստ Մեծի հինգշաբաթի աւուրն պատարագին եղիցի պատարագն եւ կերակուրն։ Ապա եթէ յարձակման աւուր հանդիպիցի՝ զառնազէն խմբեսցեն ամենայն հաւատացեալք ի Քրիստոս։

ՌՄԿԵ (ՌՄԾԷ) է. Բայց եթէ ուրբաթի կամ չորեքշաբաթի հանդիպի՝ ըստ վերագոյն պատուիրանիդ պահաւք տաւնեսցեն եւ մի՛ լուծմամբ կերակրոց կամ ըմպելեաց. եւ եթէ ոք ի հաւատացելոց անցցէ ըստ կանոնեալ

1 hlu չիք *հանդիպիցի յորում աւուր* U *հանդիպիցի ի նմին աւուր հանդիպի ի նմին աւուր տաւնեսցի* փխ. *հանդիպիցի յորում...աւուր տաւնեսցի* J *որում* ô *որ* փխ. *յորում* ûp չիք *յորում աւուր հանդիպի* I *յորում աւուր հանդիպի* աջ լուսանցքում ô *յաւուր* M չիք *աւուր (հանդիպի)* Z *հանդի[պի?]* ô *իցէ անպատշաճ* փխ. *հանդիպի ի նմին աւուր* IJ *յաւուր* S *յուր*

2 û *սաղմոսիւ* akmps *աւրհնութեամբք* VYWûr *երգօք* o *երգաւք* ô *զերգս* n *երգւովք* BCDFGHVp *հոգեորովք* W *հոգե[որ]օք* ô *հոգեորս* Y *փոխիսցեն* ô չիք *փոխեսցեն*

3 ô չիք *զաւրն* hlu *զաւուրն* A *ծուղութեամբ* MORWôhlu *ծուլութեամբ* k *և ծուլութեան* ô *պատճառնօք* a *արհամանաւք* ô չիք *արհամարհանաւք, և եւ պատարագս* բոլոր ձեռ-երը չունեն *և (արհամ.)*

4 Ups *մատչի* ô *մատուսցեն* U չիք *աստուծոյ* û *ի պատիւ* փխ. *ի կատարումն* p *խորհրդոյ* m *և մի ի փափուկ*

5 h *և մի (լուծանիցին)* Xn *լուծանիցեն* ô *լուծցին* r *ծուլանիցին* փխ. *լուծանիցին* hlru *և մի (ի ձէթ)* BCDEHKLMôûu չիք *ի (ձէթ)* MOYWôûlpu *և մր (ի գինի)* HLô չիք *ի (գինի)* RYn չիք *և* HLMW ô չիք *ի (ձուկն)*

6 R *ի ձուկ* ô *ձկամբք* û *այլ* փխ. *բայց.* բացի BCDEFGHahklmoprs u-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *միայն* BCDEFGHQYahklmoprsu *և ի յաղ (GQ աղ)* I *աղ* ô *աղիս* W *ի հաց* գրչից ուղղված *ի յաղ* ûn *թէ* a չիք *ոք* ô *սովորութեան* Z *ոք ագահիցի ըստ սովորական սրբոյ*

6—7 û *բաժակին սուրբ*

7 A *այդ* hl *պահիցի* (u *պահիցէ*) փխ. *ագահիցի* h *ի պատարագն* H *անընկալցի* IJ *լինիցի* M *տաւն* H չիք *և*

8 û *պահք* G *մեծ* J *հինկշաբաթի* W *հինգշաբթի* l *ե-շաբաթի* u *ե-շաբթի* h *պատարագն*

9 ô *եղիցին* H *պատարագին* û *պատարագ* CDH *ի* փխ. *և* û *թէ* IJKLMQRSTXYZôûhlnou *արձակման* RXYu *աւուրն* Mh *հանդիպեսցի* û *հանդիպեցի*

10 CG *խառնազէն* C-ում ուրիշներ ուղղել են *զառնազէն* L *զառազէն* H *առնազէն* (p *զառնազէնս* s *զառնազէն*) փխ. *զառնազէն* LV *խմպեսցեն* h *խմբեսցին* m *յամենայն* H *զհաւատացեալքն* Yakmr *հաւատացեալքն*

11 û *թէ* Y *յուրբաթի* C-ում ուրիշներ ուղղել են *յուրբաթի* ô *և ի* փխ. *կամ* Y *ի չորեքշաբաթի* p *հանդիպի* Y *պատահիցի* փխ. *հանդիպի*

12 r *վերնագոյն* X *պատվիրանիդ* kmps *պատուիրանին* բացի ôûhklmoprs u-ից մնացած ձեռ-երը *պահովք* O *տգնեսցեն* (W *տգնեսցին*) փխ. *տաւնեսցեն*

13 û *և* փխ. *կամ* ô չիք *կամ* BCDFHYôou *ըմբելեաց* ûr չիք *և* J *ի հաւատելոց* M *ի հաւատաց* ուրիշներ աջ լուսանցքում ուղղել են *ի հաւատացելոց* kmps *անցէ* BCDEFGHUWûaklmoprs *ընդ* փխ. *ըստ* KM *կանոնական*

սահմանադրութիւնդ՝ անիծեալ լիցի, վասն զի այսպէս պատուիրեցաւ ընդ ամենայն աշխարհ ի սրբոց առաքելոցն եւ աւանդեցաւ մեզ եւ մեք այնմ հետեւեալ եմք, զոր նոքայն քարոզեցին եւ հաստատեցին։ Թէպէտ եւ զատեալք եւ մեկնեալք ի փշաբեր անապատ գնացին ոմանք եւ եղեն լուցկիք հրոյ եւ կերակուր որդանցն, այլ մեզ քաւ լիցի խոտորել ի սրբոց քարոզութենէն. ապա եթէ գտցի ոք զայս արարեալ՝ աւտար եղիցի ի մէնջ եւ ի սրբոց աւրհնութենէ հեռի եղիցի։

ՌՄԿՁ (ՌՄԾԸ) Ը. Դարձեալ ի վերայ այսր ամենայնի պատուիրանադիր աւանդութեանս գեր քան զասացեալս աւանդեմք կանոնական սահմանադրութիւնս հանուրց ժառանգաւորաց սրբոյ եկեղեցւոյ եւ սպասաւորաց խորհրդական սեղանոյն. զի լուաք լուր սարսափելի եւ ծանրագոյն, թէ ի տեղիս տեղիս յառաջնորդաց եկեղեցւոյ ոմանք խմորեալ ի Նեստորականաց եւ ի Քաղկեդոնականաց, ապականեն զսուրբ խորհուրդն խառնմամբ խմորոյ եւ ջրոյ։ Արդ՝ յայսմ հետէ եթէ եպիսկոպոս կամ երէց գտցի որ այսպիսի չար սովորութեամբ աւանդեսցեն զսուրբ խորհուրդն՝ լուծցին յամենայն քահանայական պատուոյ եւ ի սուրբ ժողովոյն նզովեալ եղիցին։ Ապա եթէ տգիտութեամբ ոք արար եւ յետոյ զղջացեալ խոստովան լիցի՝ ընկալցի զայնպիսին սուրբ եկեղեցի Դ ամաց ապաշխարութեամբ. իսկ եթէ ժողովրդական ոք հաղորդեսցի

1 û *սահմանադրութիւնս* kmps *սահմանադրութեան* H *սահմանեալս դրութիւնդ* փխ. *սահմանադրութիւնդ*

2 Yû չիք *ընդ* G չիք *ամենայն* F *աշխարհի* û *առաքելոց* H չիք *մեզ* û *մեզ եւ և* a չիք *և (մեք)*

3 G *յայնմ* Ya *հետևեալք* ô *որ* ûh *նոքա* hu *քարոզիցեն* Qhlu չիք *և հաստատեցին* û *և թէպէտ* փխ. *թէպէտ և* ps *թէպէտք*

4 ô չիք *և (զատեալք)* YW *ազատեալք* փխ. *զատեալք* Y *մեկնեալ* U չիք *և մեկնեալք* F *ոման* û չիք *և (եղեն)*

5 RX *լուցկիցք* G *լուծկիկ* ô *լուծկի* E *ցուցկիք* փխ. *լուցկիք* KM *ի հրոյ* R *որդանոյն* ô *որդնաց* û *որդանց* BD *այդ* ôû *խոտորիլ* Hû *ի սրբոյ* R *իւրբոց* փխ. *ի սրբոց*

6 û *քարոզութենէ* r *զայն* BCDH *արարեա* C-ում ուրիշները ուղղել են *արարեալ*

7 h *ի ձէնջ* փխ. *ի մէնջ* ô չիք *ի (սրբոց)* U *ի սրբոյ* KLMhlopu *աւրհնութենէն* ô *օրհնութենէն* Y *լիցի*

8 û չիք *դարձեալ ի վերայ...խորհրդական սեղանոյն՝* տող 11-րդ A *պատուիրանադիր*

9 KLMQRSTXZ *յաւանդութիւնս* Y *աւանդութեանց* o *գիր* փխ. *գեր* ô *սահմանադրութեանս*

10 lu *հանուր* F *ժառանցաւորաց* u *ժառանկաւորաց* ô *եկեղեցոյ սրբոյ* L չիք *սրբոյ...սպասաւորաց* IJ *յեկեղեցւոյ* Yhloprsu *եկեղեցոյ* p *սպասաւորացս*

11 û *և* փխ. *զի*

12 û *զի* փխ. *թէ* lp չիք *տեղիս* IJôûhl oru *առաջնորդաց* I *յեկեղեցւոյ* M Yôhloru *եկեղեցոյ* hloru *խմորեալք* CGH չիք *ի (Նեստորականաց)* C-ում ավելացրել են ուրիշներ

13 Y չիք *ի* u *ի քաղկոնականաց ապականեն*

14 h *խառնմամբ* OW *խմորոց* km *ջրոյ և խմորոյ* ô *և ի ջրոյ* GKMûlnoru *այսմ* r *եթէ* փխ. *կամ*

15 ô չիք *որ* Jû *այնպիսի* K *սովորութենէ* ô *սովորութեան* M *սովորութենէ* ուրիշներ ուղղել են *սովորութեամբն է* û *խորհ[...]*

16 hlu *լուծցի* IQôn *ամենայն* FKMX mnp *պատւոյ* ô *պատոյն* Y չիք *ի* W *խորհրդոյն* փխ. *ժողովոյն*

17 Y *լիցի* û *լիցին* kmprs *եղիցի* Eûhl u *թէ* OW *գիտութեամբ* փխ. *տգիտութեամբ* IJû *ոք տգիտութեամբ* ô *արար ոք* H չիք *և* ô *ետոյ*

18 û *լիցին* ô *ընկալցին* IJ *զայսպիսին* M *յեկեղեցի* V *եկեղեցին* W *չորս* hlpsu *դ* փխ. *դ*

19 n *ամաւ* ô չիք *իսկ եթէ... տգիտութեամբ՝* էջ 255 տող 1-ին û չիք *իսկ* L *եթէ* ալ՝ լուսանցքում

տգիտութեամբ այնպիսի հերձուածողական ապականեալ աւրինացն՝ արտաքոյ եկեղեցւոյ ապաշխարեսցէ ամս Բ, իսկ կամաւք եւ գիտութեամբ արարողքն՝ զամս Զ արտաքոյ եկեղեցւոյ լիցին մեծաւ զղջմամբ, եւ վարդապետն հայելով ի ջերմագոյն արտասուսն՝ արժանաւորեսցէ խորհրդոյն։ Ապա եթէ ոչ ապաշխարեսցեն եւ արհամարհեսցեն զպատուիրեալս ի մէնջ՝ ի սուրբ ժողովոյն նզովեալ եղիցին։

ՌՄԿէ (ՌՄԾԹ) Թ. Զգուշացուցանեմք դարձեալ զեպիսկոպոսունս, զքահանայս եւ զսարկաւագունս, զի մի՛ լիցի համարձակութեամբ սպասաւորել սրբոյ սեղանոյն հասարակաւրէն հանապազորդեան հանդերձիւ, այլ ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի զգեցցին պարեգաւտս եւ պատմուճանս. եպիսկոպոսապետն, այսինքն կաթողիկոսն, զգեցցի ի ներքոյն պարեգաւտս սպիտակ եւ ի վերայ նափորտ Բժ խաչիւք նկարակերտեալ եւ ամփոփեալ թեզանաւք, եւ եմիփորոն, որպէս եւ այլոց եպիսկոպոսացն, եւ յաջոյ կողմանէ կոնքեռն նկարագրեալ, նմանապէս եւ զայլ կարգաւորութիւն արասցէ ըստ գրելոցս։ Նոյնպէս եւ եպիսկոպոսն զգեցցի կա-

1 ûhlu *այնպիսին* բացի HIJVYûakmoprs-ից մնացած ձեռ-երը *յայնպիսի* r *հերձուածողսն* Yû *օրինաց*

2 MOR *յեկեղեցւոյ* VYôahlopsu *եկեղեցոյ* Un *ապաշխարեսցեն* hlu *ապաշխարէ* OW *երկու* M *տգիտութեամբ* փխ. *գիտութեամբ*

3 Yprs *արարօղքն* akm *արարաւղքն* û *արարողք* KM *զամ* W *վեց* M *արտաքուոյ* CDHIYôhloprsu *եկեղեցոյ* MQ *յեկեղեցւոյ* p *լիցի*

4 Y *արտասուս* û *արտասուս* r *արտասասուսն* u *արտասուն*

5 Yûau *թէ* hloru *թէ* (r *եթէ*) *ոք ոչ* OW չիք *ոչ* BCDEGHakmprs *արհամարհիցեն* û *զպատուիրանս*

6 Mlu *ի մէջ* M-ում ուրիշներ ուղղել են *ի մէնջ* RXû *և ի սուրբ* Y *և* փխ. *ի* (*սուրբ*), *ժողովոյս* Vlpu *եղիցի*

7 բացի Yor-ից մնացած ձեռ-երը *զգուշացուցանեմ* û *դարձեալ զգուշացուցանեմ* ô *եպիսկոպոսունս* OW ûp *և զքահանայս*

8 H *սարկաւագունս* ô *սարգաւակունս* u *համարձակութիւն* ô *սպասաորել* û *սպասաւորեսցեն* ps *սպասաւորել քեզ սրբոյ*

9 K *զրբոյն* ô *սեղայնոյ* hlou *եկեղեցոյն* (r *եկեղեցւոյն*) փխ. *սեղանոյն* kmps *հանդերձիւն* BDn *այդ*

10 EFKLMRSXYZWôûhlorsu *աստիճանի* I *աշտիճանին* km *աշտիճան* p *աստիճան* ƗKPQVXa *զգեցին* ô *պարեկօտս* û *զպարեգոտս* ûl *զպատմուճանս*

11 r *եպիսկոպոսապետք* U *այսինք* V *այսինքն է* IJKLMOQRSTUXZW ôûr *կաթուղիկոսն* ms *կաթաղիկոսն* u *զգեցցէ* բացի Gûahklmoprs-ից մնացած ձեռ-երը *զգեցցին* Gû *ի ներքոյ* Y *ի ներքոյս* hlu *ի ներքնոյն* o *ի ներքոյն* û *սպիտակ պարեգոտս*

12 DEFGHKMYar *սպիտակս* h *ի սպիտակ* u *ստպիտակ* G *նապորտ* M *նորփորտ* X *նափորք* KLMRUVXY hnr *բժ-ան* Oô *բժ-ն* ûlou *ժբ* W *երկոտասան* Y *խաչս* r *նկարակերտեալք*

13 GYôa *անփոփեալ* or *ամփոփել* E *ամփոխեալ* փխ. *ամփոփեալ* akmp s *թեզանեաւք* W *թէզինօք* ôp *եմիփորոնաւ* û *եմիփորոնն* ahloru չիք *և* (*այլոց*) û *եպիսկոպոսաց*

14 Y *յաջմէ* ôn *աջոյ* Y *կոգհեռն* p *կոնքեան* բացի ahklmorsu-ից մնացած ձեռ-երը *կոգնհեռն* G *նկարագր*[*եալ*] ô *նկարեալ* փխ. *նկարագրեալ* A *զայդ* ks *կարգաւորութեանն* m *կարգաւորութեան* p *կարգաւորութիւնս* ABFJKLOPRT UVZahnu *կարգաւորութիւնն*

15 OWm *գրեցելոյս* G *գրելոցն* U *գրելոյս* o *գրելոյն* Cr *գրեցելոցն* BDEFHVXûahklpsu *գրեցելոցս* ûu *եպիսկոպոս* Y *զգեցի* C սկզբնապես *կամաս* ուրիշներ ուղղել են *կամարս* hlou *կամար* (Fr *կամարս* ô *կամաւ*) փխ. *կամաս* kmps չիք *կամաս*

մաս բոլորաստորոտ սպիտակ, ստորեւ զգեցեալ եւ ի վերայ ազաբոզոն առանց Թեզանեաց, բոլորեալ շուրջանակաւ, եւ ուրար զերկոսեան ուսովքն եւ զսպեալ Թեզանաւք, եւ զգաւտեաւն ունելով դաստառակ խաչանմանեալ յաջմէ կողմանէ եւ ի վերայ ազաբողոնին կրկնաւ խաչիւք հնգիւք եմիփորոն, եւ կաւշիկս զգեցեալս եւ սքողեալս մինչեւ ցժամ խորհրդոյն. եւ ի սկզբան աղաւԹիցն վերացուցեալ զծածկոյԹ գլխոյն, առանց սքողելոյ կացցէ մինչեւ յաւարտումն խորհրդոյն։ Նոյնպէս եւ քահանայքն զգեցցին սպիտակ պարեգաւտս ի ներքոյ եւ ուրար զերկոսեան ուսովքն եւ ի վերայ ազաբողոն պճղնաւոր առանց Թեզանեաց եւ կաւշիկս յոտս բացաւ գլխով սպասաւորեսցէ խորհրդոյն սրբուԹեան, եւ ոչ միայն զխորհուրդն սուրբ, այլ եւ զամենայն քահանայագործուԹիւնս։ ՁեռնադրուԹիւն քահանայի եւ զաւրհնուԹիւն եկեղեցւոյ եւ զայլ ինչ որ անկաւոր է՝ եպիսկոպոսապետաց եւ քահանայից մի՛ իշխեսցեն առանց պատմուճանի կատարել։ Նոյնպէս եւ սարկաւագունքն զգեցցին պատմուճան սպիտակ եւ կացցեն ի սպասու խորանին հօլանիք եւ գաւտեւոյծ

1 kmps չիք բոլորաստորոտ LS բոլորս ստորոտ MQ բոլոր ստորոտ û բոլոր ստորոտս X սիպիտակ kmps ի ստորև DG [ս]տորև hlou ըստ որ և փխ. ստորև K զգեցցեալ L չիք և H չիք ի, ազաբողոն U աբողոն

2 nu Թեզանաց ô շուրչանակաւ KM զերկոսեանն horu զերկոսին 1 և զերկոսին Ukmnps ուսովք OVW ուսովն ô յուսովքն

3 Yhlru Թեզանեօք k Թեզանեօքն mp s Թեզանեաւքն OW Թեզանօք և զգեստեաւն (W զգեստեաւ) և զգօտեաւն (W գօտեաւ) E զգեաւտեաւն ô ունելով BCDF դաստառակ աջ լուսանցքում այս բառի դիմաց ուրիշներ գրել են լծ կոնքեռ LQS TZôn դաստարակ 1 դաստառակս p զդաստառակ KLMQRSTXYZô խաչանման

4 DGH զաբողոնին C զաբողոնին ուրիշներ ուղղել են ազաբողոնին a կրկնաւ փխ. կրկնաւ hlor խաչիւ

5 L հնգաւք Qakmps հնկիւք G չիք հնգիւք աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ JKLMQRSTXZûa կոշիկս բացի hloru-ից մնացած ձեռ-երը զգեցեալ H զքաւղեալս ô զքօղեալս hlr սքօղեալս o սքաւղեալս U սքողեալ n սքաւղեալ r ցըայժմ փխ. ցժամ

6 n չիք և as յի YWmp չիք ի amps յիսկզբան ô ի սկիզբն û աղօԹից B վ[երացուցեալ] վնասված՝ մինչև 15-րդ տողը. ձեռ-ում կտրված է էջի եզրը, այդ պատճառով որոշ բառեր չեն մնացել ô զծածկոյԹն

7 ôhlr սքօղելոյ nopu սքաւղելոյ ôû աւարտումն

8 ûp քահանայք r քահանայն Y զգեցեալ r չիք սպիտակ ô պարեկօտս p պարեգաւտ û ի ներքս H չիք և p զերկոսեանն

9 ô յուսովքն բացի ôahkmnoprsu-ից մնացած ձեռ-երը ի վերոյ OW չիք և ի վերայ ազաբողոն R ազաբողոն km աղբողոն p ազաբողոնին ô բճղնաւոր Y Թեզանի ô Թեզանեաւ R ի փխ. և (կաւշիկս)

10 IJKLMRSTXZWû կոշիկս Y յոտս կօշիկս IJ ոտս OW բացագլխով ô բացագլուխով M գլուխ Y սպասաւորեսցեն, սրբուԹյանն û չիք և

11 R միոյն փխ. միայն Y զխորհրդոյն û խորհուրդս այս սուրբ I չիք սուրբ BD այդ

12 Ya և (a չիք և) զձեռնադրուԹիւնս û չիք զձեռնադրուԹիւն քահանայի G չիք քահանայի և զաւրհնուԹիւն Q յեկեղեցւոյ Yôhlopsu եկեղեցոյ û չիք և զայլ ինչ...և քահանայից՝ տող 13-րդ

13 Y եպիսկոպոսի ôn եպիսկոպոսաց I եպիսկոպոսաց պետաց Y քահանայի

14 բացի BCDEGLVahklmoprsu-ից մնացած ձեռ-երը չունեն և ô սարգաւագունք ûps սարկաւագունք r սարկաւագն ô զգեցին

15 k իսպիտակ ô կացեն û չիք ի L սուրբ խորանին u խորան I հօլանիք RY հոլանիւք hu հողանիք H չիք և (գաւտեւոյծ) M գօտէլուծ ô s գօտէլոյծք p գաւտէլոյծք

լիցին ի ժամ պատարագին եւ ուրար զահեակ ուսովքն խաչանկար եւ գքշոցսն հովանի կալցին ի վերայ քաւութեան սեղանոյն. եւ կէսքն ի նոցանէ բուրուառս բարձեալ ի ձեռս, ակումբ առեալ ղքաւութեամբն, մատուսցեն զբուրումն անուշահոտութեան խորհրդոյն մեղսաքաւիչ։ Եւ զհաց պատարագին ինքեանք կազմեսցեն սաղմոսիւք եւ զգուշութեամբ, եւ զսուրբ խորհուրդն հանել ի սեղանն եւ իջուցանել եւ քարոզել եւ յայլ ինչ մի՛ ամենեւին համարձակել։ Եւ ոչ հրամայեմք եպիսկոպոսի կամ քահանայի՝ առանց մերձակայութեան սոցա սպասաւորելոյ՝ քահանայագործել։ Արդ՝ որք մտերիմ եւ երկիւղած մտաւք հնազանդին մերոյ սուրբ ժողովոյս կանոնադրութեանս, խաղաղութիւն ի վերայ նոցա եւ ողորմութիւն. եւ որք ստունգանեն եւ հեստեն յաստուածադիր աւրինադրութենէս՝ լուցկիք լիցին հրոյն յաւիտենից տանջանացն եւ պարտական մշտնջենաւոր մեղացն, եւ ըստ նախկի ասացելոցն՝ ինքնակալին հրամանաւ ընդ թագաւորական պատուհասիւ անկցին, արտասահմանեալք ի մետաղս բնակեսցեն մինչեւ ցաւր մահուան իւրեանց։

1 J *լիցին* կրկնված է BCDEFGHahkl moprsu չիք *լիցին* G *ուր* ուրիշներ ուղղել են *ուրար* OYW *ուսովն* ô *յուսովն*

2 Yr *քշոցսն* hu *ղքշոսն* ô *քշոցքն* û *գքշոցն* n *քշոցն* o *գքշոչսն* X *հովանին* Y *կալցեն* VY *քաւութեանն* O *սեղանւոյն* IJKLMOPWû *կէսք*

3 l *ի նոքանէ* փխ. *ի նոցանէ* IJMQR UVXYWahlnoru *բուրվառս* KL *բուրւառս* Yôû *բուռվառս* r *բարձեալս* U չիք *բարձեալ ի ձեռս* h *ի ձեռ* M *ակամ* ուրիշներ ուղղել են *ակամբ* (W *ակամբ*) փխ. *ակումբ* H *գքոութեամբն* X *ըզքաւութիւնն* Y *գքաւութեանն* û *գքաւութեամբ*

4 G *մատուցեն* ուրիշներ ուղղել են *մատուսցեն* Yhlou *բուրումն* JQV Y *անուշահոտութեանն* OWr *անուշահոտութեամբ* CDG *մեղաքաւիչ* CG-ում ուրիշներ ուզղել են *մեղսաքաւիչ*

5 IJKLMOPRSTVXYZûû *զհացն* M *կամեսցեն* ուրիշներ ուղղել են *կազմեսցեն* Y *և օրհնութեամբ և զգուշութեամբ* փխ. *զգուշաթեամբ*

6 û չիք *և (զսուրբ)* Xps *սուրբ* û *ի սեղան* L չիք *և (իջուցանել)* W *քարօզել*

7 IJKLMQRSTXYZôûpr *այլ* ô չիք *մի* H *ամեն[և?]ին* hlou *համարձակիլ* û *եթէ որ ոչ հնազանդեսցի հրամանիս* փխ. *և ոչ հրամայեմք*, չիք *եպիսկոպոսի կամ...ընդ թագաւորական՝* տող 14-րդ

8 Y *մերկակայութեանն* s *աստուծոյ* փխ. *սոցա* i *սպասաւորելւոյ* ô *սպասաորելոյ քահանայագործելոյ*

9 K *այդ ոմանք որք* p *որ* AW *երկիւղած* Y *երկուղած* as *երկեղած*

10 Y *մերոյս* բացի hlpu-ից մնացած ձեռ-երը *մերոյին* ô *ի սուրբ ժողովոյն* KLMQRSTXZô *կանոնադրութեան* Y *կանոնադրութեանն* W *կանոնադրութիւնս* C *կանոնագրութեանս*

11 Hl *ստուգանեն* r *ըստունկանել* OW *յեստեն* IJOmn *աստուծադիր* ô *աստուածային* h *յաստուածային*

12 O *օրինադրութենէ* W *օրինադրութեան* է 1 *յօրինադրութենէս* E *լուցկիք* Xô *լուծկիկ* Y *լուցիկք* W *լուցիկ* p *լուցկին*

13 ô *մշտենջանաոր* kmps *ի մեղացն* ô *նախ[կ]ի* hlou *նախկին* kmps *նախնի* փխ. *նախկի*

14 Y *և ընդ* p *ըն[դ]*, *պատուհասիւն*

15 H *և* փխ. *ի* û *ի մետակս* փխ. *ի մետաղս* p *ցյաւր* n *մահու* p *իւրոյ* r *իւրոյ* AUn չիք *իւրեանց*

ԽԳ

ՍԱՀՄԱՆՔ ԵՒ ԿԱՆՈՆՔ ԿԱՐԳԻ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՍՐԲՈՅՆ ՆԵՐՍԷՍԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՀԱՅՈՑ ԳԼՈՒԽՔ ԽԳ

ՌՄԿԸ (ՌՄԿ) Ա. Վասն այնոցիկ ոյք չեն արժանի հաղորդութեան՝ յետին ժամուն առցեն հիւանդքն, եւ եթէ ողջասցին՝ զկարգն կատարեսցեն ըստ մեղացն, ըստ հրամանի կանոնաց։

ՌՄԿԹ (ՌՄԿԱ) Բ. Վասն պոռնկաց որ շնան եւ զմանկունս սպանանեն՝ ԺԵ ամ ապաշխարեսցեն։

ՌՄՀ (ՌՄԿԲ) Գ. Վասն իգացելոց որ արտաքոյ արուացն է պոռնկութիւն՝ Դ ամ ապաշխարեսցեն։

ՌՄՀԱ (ՌՄԿԳ) Դ. Վասն խաւսելոյ զաղջիկ առն կին, եւ նա թողեալ՝ զքոյրն առնէ, եւ նա խեղդ արկեալ մեռանի՝ Ժ ամ արտաքոյ եւ Ե՝ ընդ աւրինաւք։

1 û կանոնք խգ սրբոյն Ներսիսի հայոց հայրապետին փխ. սահմանք... գլուխք խգ՝ տող 2-րդ n ձեռ-գրում այս կանոնախումբը դրված է Ներսեսի և Ներշապուհի կողմից կազմած կանոնախմբից հետո, այդ պատճառով էլ այս կանոնախմբի վերնագրում ավելացված է նորին, այսինքն՝ գարձյալ Ներսեսին պատկանող՝ նորին կանոն սրբոյն Ներսէսի հայոց կաթողիկոսի վասն կարգի եկեղեցւոյ գլուխս խգ փխ. սահմանք...գլուխք խգ ô գարքի Q յեկեղեցւոյ Yôhloru եկեղեցոյ AB CDEFGOûakmsv նէրսիսի Yu Ներ[ս]էսի
2 o հայրապէտ r հայրապետին IJKLMOPQRSTVXYZWôn հայոց հայրապետի (IJZ հայրապետին) CGPV գրուխ O գլուխ խգ ի ցանկոմն է արարեալ Whlouչ չիք գլուխք խգ rv խգ
3 ô այսորիկ s այնոցի[կ] CDGHû որք (ahklmoprsuv որ) փխ. ոյք p ոչ են XY հաղորդութեանն Y ժամոյն Un ժամանակն փխ. ժամուն
4 r հիւանդ բացի KLMakmopsv-ից մնացած ձեռ-երը հիւանդք ûn թէ O զգարքն Lhlu կատարեսցին Y և ըստ ahklmoprsuv չիք ըստ
5 ahklmprsuv զմեղացն û և ըստ կանոնի հրամանաց G հրամ[ան] ի Y չիք հրամանի ILUZ կանոնացն
6 Yû որք Makmov զմանկունսն h մանկունս p մանկուս u մանկունսն k ըսպանեն D ժէ W տասնհինգ r տարի փխ. ամ
7 lu ապաշխարեսցին
8 v գ հոդվածը դրված է դ հոդվածի տեղը և ընդհակառակը CF ներքևի լուսանցքում գ հոդվածի համար կա հետևյալ բացատրությունը լուծմունք. վասն կանանց ասէ որ առ իրեար պոռնկին (էջ 198բ, 207ա) բացի ahklmoprsuv-ից մնացած ձեռ-երը իգացելոցն ahkmosv աւրինացն է (lru օրինացն է) փխ. արուացն է V պոռնկութիւնն W երեք (O գ) փխ. դ
9 û ապաշխարեսցէ hloru ապաշխարութիւն
10 KLMQRSTXYôkn զաղջիկն W առնակին փխ. առն կին a չիք նա Q թող OW զայրն փխ. զքոյրն
11 ûn առնու ahklmopsuv իսկ փխ. և (նա) û խեխտ KM արկանէ և pr չիք մեռանի W տասն CDEFGHô չիք և (ե) W հինգ v է փխ. ե CGUYn ե (G է) ամ ընդ LZ յաւրինաւք RST յաւրինօք X յօրինօք v օրինօքն

ՌՄՀԲ (ՌՄԿԴ) Ե. Վասն որ մին կուսան է եւ մին երկեակ եւ զուգին՝ Գ ամ ապաշխարեսցեն։

ՌՄՀԳ (ՌՄԿԵ) Զ. Վասն երրորդաց որք զուգին, եթէ թողցեն՝ ԺԵ ամ արտաքոյ եւ Ե՝ ընդ ուրինուք եկեղեցւոյ։

ՌՄՀԴ (ՌՄԿԶ) Է. Վասն այնոցիկ ոյք զպոռնիկ կանայս թողուն՝ Ա ամ ապաշխարեսցեն եւ կին արասցեն, եւ կինն՝ առն չիշխէ լինել։

ՌՄՀԵ (ՌՄԿԷ)) Ը. Վասն որ զիւր կինն թողու եւ զայլ առնէ եւ ապա դառնայ յառաջինն՝ Ե ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՀԶ (ՌՄԿԸ) Թ. Վասն որ ընդ երկու քերց պոռնկին եւ ապա զմինն կին
10 առնէ՝ Ժ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՀԷ (ՌՄԿԹ) Ժ. Վասն քահանայից որ պոռնկին՝ լուծցին եւ Ժ ամ ապաշխարեսցեն։ Նոյնպէս եւ սարկաւագունքն ի դպրաց կարգի կացցեն։

ՌՄՀԸ (ՌՄՀ) ԺԱ. Վասն որք շնան եւ կամին սպանանել եւ ի շնորհացն Աստուծոյ ապրեցան՝ Ը ամ ապաշխարեսցեն։

ՌՄՀԹ (ՌՄՀԱ) ԺԲ. Վասն որ ընդ հեթանոսի շնան՝ Թ ամ ապաշխարեսցեն։

ՌՄՁ (ՌՄՀԲ) ԺԳ. Վասն որ ընդ հեթանոսի ուտէ եւ ըմպէ աւելի քան զհաց եւ զգինի՝ պարտաւոր է ապաշխարել ըստ յանցմանն։

ՌՄՁԱ (ՌՄՀԳ) ԺԴ. Վասն որ զհեթանոսս կին առնէ կամ լինի առն՝ չար է,

1 r որոյ փխ. որ M մի V մինն ô զմին (կուսան) Un մէկն (AIJOPQRSTXZô ա V մինն) փխ. մին (երկեակ) 1 երկեակք n երկակ Wû ahklmoprsuv չիք և (զուգին) OW չիք զուգին W երեք

2 GHRh ապաշխարեսցէ ps չիք ապաշխարեսցեն

3 Yhlou երրորդացն ô երրորդաց r երրորդացն Uu երկրորդաց փխ. երրորդաց VWôv որ W տասն և հինգ DK ԺԷ

4 Wv հինգ Y չիք ընդ S յաւրինաւք IJLMRSTZ յեկեղեցւոյ KQY յեկեղեցոյ X յեկեղեցւոց ô եկեղեցւոյ û եկեղեցի ahklmoprsuv չիք եկեղեցւոյ

5 G զայնոց ուրիշներ ուղղել են այնոցիկ Yôû որք (ahklmoprsuv որ) փխ. ոյք OW պոռնիկ Wahlou v մի kmps ամ մի hlu չիք ամ

6 ô և ապա կին արասց[են] û իսկ փխ. և (կինն) Y չիք և (կինն) U կին (առն) BEF առնն S յառն û լինիլ ô չիք լինել

7 M չիք որ hloru չիք զիւր, զկին բացի GKLMOQRSTYZWû-ից մնացած ձեռ-երը կին A զայղ M զայլն ps զայլ կին առնէ

8 IJKLMOPQRSTVXYZû առաջինն W հինգ CDGHu ապաշխարէ ô ապաշխարեսցեն

9 V բ հոդվածը դրված է Ժ հոդվածի տեղը և հակառակը Xhlu չիք ընդ FIJKMOPQRSTXZôamps ր E քեռց Yr քերձ OVW պոռնկէին ô և ապա կրկնված է BCDEFHa զմին ô մինն kmps մին

10 W տասն hklmoprsu բ (v երկու) փխ. Ժ BCDGH չիք Ժ ամ ապաշխարեսցէ C-ում ուրիշներ ավելացրել են վերևի լուսանցքում՝ բ ամ ապաշխարէ ô ապաշխարեսցեն

11 h քահանայի Yr որք M լուծցի W տասն

12 BCDEFGHYûkmps սարկաւագունք ô սարգաւակք r սարկաւագն Hև փխ. ի IJSôr ի դպրոց Y ի դպարաց OW ի կարգաց փխ. ի դպրաց ô զարքի AIJLPQRSTV կայցեն G կացեն

13 LRTZ յաստուծոյ

14 W ութն v ութ u ընդ փխ. ը GH ապաշխարէ hlou ապաշխարեսցէ

15 Yûhn որք M չիք որ ahklmoprsuv շնա W ինն ô ը փխ. թ ahklmoru v ապաշխարեսցէ û ապաշխարեսցեն ուղղափառութեամբ

16 Yh որք û ուտել Y ըմբէ û ըմպել, չիք աւելի hlo չիք զհաց

17 hlo չիք և ô գինի û զգինի համարձակին պարտաւոր է A ապաշխախարել p ապաշխարելոյ OYWu յանցման ô աննցմանն û յանցանաց

18 ô որ ընդ հեթանոսի KLQSTZWûao psuv զհեթանոս ôû առնու hu լին[ի]

մանաւանդ եթէ յանհաւատութեան կան մնան։ Եթէ թողցէ կամ մեռցի անհաւատն՝ ԺԵ ամ ապաշխարեսցէ եւ զծնունդսն ածիցէ ի հաւատս։

ՌՄՁԲ (ՌՄՀԴ) ԺԵ. Վասն որ զայգի հարկանէ առ չարի՝ Գ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՁԳ (ՌՄՀԵ) ԺՁ. Վասն որ զարջառ հարկանէ կամ զայլ ինչ եւ սպանանէ՝ Գ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՁԴ (ՌՄՀՁ) ԺԷ. Վասն որ տուն այրէ ընչիւք՝ Ժ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՁԵ (ՌՄՀԷ) ԺԸ. Վասն որ ի կանանց աւրինի են եւ անխտիր կան եւ չհամարին ինչ՝ Դ ամ ապաշխարեսցեն։

ՌՄՁԶ (ՌՄՀԸ) ԺԹ. Վասն որ մանուկն մեռանի առանց կնքոյ ի ծուլութենէ՝ Գ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՁԷ (ՌՄՀԹ) Ի. Վասն գողոց, աւազակաց եւ մարդասպանաց եւ որ հրով կիզուն եւ արիւն արդար հեղուն եւ հայհոյեն՝ ԺԵ ամ արտաքոյ եւ Ե ամ ընդ աւրինաւք ապաշխարեսցեն։

ՌՄՁԸ (ՌՄՁ) ԻԱ. Վասն որ Ճ դրամ գողանայ՝ Ե մասն յընչիցն աղքատացն տացեն։

ՌՄՁԹ (ՌՄՁԲ) ԻԲ. Վասն զազգական կին առնելոյ. ցհինգերորդն մի՛ իշ-

1 BCDEFGHaklmoprsuv թէ (յանհաւատութեան) BCDEFGH յանհաւատութեանն IJKMRSXôû անհաւատութեան Y անհաւատութեանն ô և մնան CDGHlips և թէ (l եթէ) փխ. եթէ (թողցէ) Sô չիք եթէ թողցէ կամ մեռցի Yû թողցի r մեռիցէ փխ. մեռցի

2 Sô չիք անհաւատն W տասն և հինգ Y ապաշխարեսցեն hou ապաշխարէ D զծնուն[դ]սն Elo զծնունդն hu ծնունդն Yôps զծնունդս Yahklmoprsuv ածցէ R չիք ի հաւատս

3 RXY որոյ փխ. որ Y զագի IJû հարկանի hloru չիք առ չարի Makmpsv չիք առ չարի...ապաշխարեսցէ X չար W երեք H ապաշխարէ ô ապաշխարեսցեն

4 M չիք վասն...հարկանէ, մնացածը միացված է նախորդ հոդվածին ներքևի լուսանցքում ուրիշներ ավելացրել են ժգ հոդվածը AKLQRVXZWûkruv զառջառ O զառջար ô զառչառ G հանէ փխ. հարկանէ ô չիք հարկանէ hloru և կամ ô այլ F չիք ինչ և սպանանէ ձախ լուսանցքում ուրիշներ ավելացրել են ինչ սպանանէ v սպանէ

5 Wv երեք DFHIKU դ փխ. գ G ապաշխարէ ô ապաշխարեսցի o ապաշխարե[..?]

6 n զտուն A—JOPUVWno ընչիւքն Wv տասն Ghou ապաշխարէ ô ապաշխարեսցէ ջերմ սիրով

7 lru որք KLMRSTZô չիք որ X չիք ի O օրին (v աւրին) փխ. աւրինի G չի համարին Y չհամարեն n չհամարի

8 H դ փխ. դ W ամս չորս E չիք ամ hmprs ապաշխարեսցէ

9 Vû զմանուկն Y զմանուկ v մանունկն ahklmoprsuv ի փխ. առանց R կընքայ ô գնքոյ p չիք ի ABD ի ծուղութենէ

10 Wv երեք Yûknv ապաշխարեսցեն p s չիք ապաշխարեսցէ

11 U գողոյ Ghklmors և աւազակաց և Yû մարդասպանից û որք

12 W կիզնուն Y արիւնն n արդար արիւն ps հեռուն փխ. հեղուն AB C հայհոեն բացի CEGHQahklmprsuv-ից մնացած ձեռ-երը ժէ W տասն եօթն Q չիք (ժե) ամ ô ապաշխարեսցեն փխ. արտաքոյ բացի CEGHahklmoprsu-ից մնացած ձեռ-երը է W եօթն GYahklmoprsuv չիք (ե) ամ

13 ô ունկընդիրսն կաց օրինօք փխ. աւրինաւք G ապաշխարէ lo ապաշխարեն u ապաշխարեսցէ

14 բացի Yô-ից մնացած ձեռ-երը չունեն վասն Y զճ W հարիւր ô տրամ Wloru հինգ ABCDGHkmpsv յնչիցն IJKLMOQRSTXZWôhlou ընչիցն Yûr ընչից F յաղքատաց KMQRSTZô աղքատացն û աղքատաց և կարօտելոց

15 Wôakmpsv տայցեն

16 Y վասն որ amprsv զերրորդն (klu զերորդն D ցէ-երորդն) փխ. ցհինգերորդն h զե-րորդն o ցե-րդն û ե բացի ZW-ից մնացած ձեռ-երը ցե-երորդն

խեսցէ, եւ զչորրորդն ապաշխարեսցէ եւ երրորդքն մեկնեսցին եւ ապաշխարեսցեն։

ՌՄՂ (ՌՄՁԳ) ԻԳ. Վասն որ ընդ հաւր կնոջ ննջէ՝ Ժ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՂԱ (ՌՄՁԴ) ԻԴ. Վասն որ զեղբաւր կինն կին առնէ, ոչ ընդունի զնա եկեղեցի Աստուծոյ, բայց թէ մեկնեսցի եւ ստոյգ ապաշխարեսցէ եւ զմահապարտին ապաշխարութիւն կրեսցէ։

ՌՄՂԲ (ՌՄՁԵ) ԻԵ. Վասն որ արտաքոյ ելեալ կին եւ բռնադատեալ հաւանեսցի ի պղծելն՝ Գ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՂԳ (ՌՄՁԶ) ԻԶ. Վասն որ չարապաշտ էր եւ հմայից հաւատայ բժժանաց՝ Ե ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՂԴ (ՌՄՁԷ) ԻԷ. Մանուկ որ ապռնայէ կամ ձգէ եւ կամ ածէ՝ Թ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՂԵ (ՌՄՁԸ) ԻԸ. Վասն որ ընդ հեթանոսի կայ եւ մեղանչէ ընդ նոսա՝ Է ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՂԶ (ՌՄՁԹ) ԻԹ. Վասն որ հացի դէզ այրէ՝ Է ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՂԷ (ՌՄՂ) Լ. Վասն որ զմահ խորհին այլոց, եւ իւր դիպեսցի մահն յայլոց սպանողաց՝ Ժ ամ ապաշխարեսցէ, թէպէտ եւ արժանի էր մահու։

1 BCDEFG *զզ* W *չորրորդն* h *չորորդն* ln *զչորորդն* û *զ* բացի LMRXYZamopsuv-ից մնացած ձեռ-երը *զզ-որդն* H *երրորդն* Un *երորդք* û *զ* U *ապաշխարեսցեն և երկրորդքն մեկնեսցին և ապաշխարեսցեն* կրկնված է IKLMQRSTXZôûk *մեկնեսցեն* hloru չիք *մեկնեսցին և* u *ապաշխարէ*

3 ps չիք *որ* ô *որ զեղբօր կամ կնոջ հօր* G չիք *ընդ* ավելացրել են ուրիշներ ahklmoprsuv *կին* Wv *տասն* û *Ժ* փխ. *Ժ* Ghlu *ապաշխարէ* km *ապաշխարեսցեն*

4 G *որ ընդ եղբաւր* hlu *եղբաւր* 1 *եղբօր* BCDEFGHM *կին* hlou չիք *կինն* L չիք *կին* n *առցէ* Y *նա*

5 LQr *յեկեղեցի* Y *զեկեղեցի* r *այ* առանց պատվի փխ. *աստուծոյ* G *եթէ* Y *մեկնեսցէ* բացի EFGHIJLYûn-ից մնացած ձեռ-երը *ապաշխարէ* KMQRSTXZô *ապաշխարեսցի* ô *զմահապարտի*

5—6 ahklmoprsuv *եթէ մեկնեսցին* (u *մեկնեսցեն*) *և զմահապարտին* (p *զմահապարտի*) *ապաշխարութիւն* (m *ապաշխարութիւնն*) *կրեսցեն եւ ստոյգ ապաշխարեսցեն* (kmr *ապաշխարութիւն*)

6 L *ապաշխարութիւնն* Y *ապաշխարեսցէ* ô չիք *ապաշխարութիւն* L *կրեսցին* բացի Rô-ից մնացած ձեռ-երը *կրեսցեն* Y չիք *կրեսցէ*

7 L *որոյ* փխ. *որ* RXY չիք *որ* lu *ելեալ* L *կինն* a չիք *կին*

8 û *ի պղծիլն* Wv *երեք* BCDEHMôakpr *ապաշխարեսցի* 1 *ապաշխարեսցեն*

9 G չիք *և հմայից* տեղը բաց է թողնված h *և հաւատայ* Rps *հաւատոյ* lou *հաւտայ* (o *հաւատայ*) *և հաւատայ* փխ *հաւատայ* û *հաւատայ կամ բժժանաց* Y *և բժժանաց* h *բժանաց* u *բժժանայ*

10 v *հինգ* W *եօթն* բացի EGahklmoprsuv-ից մնացած ձեռ-երը *է* փխ *ե* r *ապաշխարեսցեն*

11 Y չիք իէ հոդվածը ô *վասն մանկան* R *ապաւնայէ* û *ապօրնայցէ* lu *պաւռնաէ* r *պոռնայէ* GH չիք *և* W *ինն* s *ա[մ]* G *ապաշխարէ* LSTZ *ապաշխարեսցի* ps չիք *ապաշխարեսցէ*

13 r *մեղանչէր* Ihlou *ի* փխ. *ընդ* (*նոսա*) W *եօթն* ahklmoprsuv *ե* փխ. *է*

14 hlou *ապաշխարէ*

15 ahklmoprsu իք հոդվածը դրված է լը և լք հոդվածների միջև v չիք իք հոդվածը OWû *դեղ* (M *թէզ* R *գէզ*) փխ. *դէզ* G չիք *դէզ այրէ* Wû *եօթն* GHlor *ապաշխարէ* M *ապաշխարեսցի*

16 Y *զմմահ* ô *խորհեն* hl *իւրեանց հանին* (u *իւր հանին*) փխ. *խորհին* ô *ա[յ]լոյ* û *իւրեան* Yû *մահ* HIJMôû *այլոց* F *յայլոյ*

17 Gh *սպաննողաց* a *սպանանողաց* W *տասն* akmpsv *ապաշխարեն* IWôû *արժան* Y չիք *թէպէտ և արժանի էր մահու* A *մահու* ավելացրել են ուրիշներ

ՌՄՂԸ (ՌՄՂԱ) ԼԱ. Վասն կնոջ որ յղի է եւ հարկանի յանգէտս յումեքէ եւ անցանի մանուկն՝ Գ ամ ապաշխարեսցէ։

ՌՄՂԹ (ՌՄՂԲ) ԼԲ. Վասն որ մկնանկ գինի ըմպէ՝ Խ աւր ապաշխարեսցէ։

ՌՅ (ՌՄՂԳ) ԼԳ. Վասն աւձահարաց. յամին այն զկաթն մի՛ կերիցեն եւ մի՛ զմիսն՝ յԳ ամս։

ՌՅԱ (ՌՄՂԴ) ԼԴ. Վասն որ ոչ կամաւ սպանանեն՝ Է ամ ապաշխարեսցեն։

ՌՅԲ (ՌՄՂԵ) ԼԵ. Վասն արուագիտաց եւ անասնագիտաց. որքան ժամանակս ունին ի մեղս, այնքան ամս ապաշխարեսցեն. եւ թէ յամեալ իցեն՝ յաւելցեն եւ յապաշխարութիւնն։

ՌՅԳ (ՌՄՂԶ) ԼԶ. Վասն կնոջ որ ընդ արամբ է եւ շնայ, թէ թողցէ զպղծութիւն իւր՝ Է ամ առ դրանն, Գ՝ ընդ աւրհնաւք ապաշխարեսցէ։

ՌՅԴ (ՌՄՂԷ) ԼԷ. Վասն որ յառաջ քան զհարսանիսն շնան եւ կին առնէ՝ Գ ամ արտաքոյ եւ Ա ընդ աւրհնաւք ապաշխարեսցէ։

ՌՅԵ (ՌՄՂԸ) ԼԸ. Վասն որ մին կուսան եւ միւսն երկեակ՝ մեկնեսցին, ապա եթէ ոչ՝ եւ մինն մեռանի, մնացեալն ԺԵ ամ ապաշխարեսցէ։

1 Q կնոջն ô չիք կնոջ CGKLMRSTU XZôln էր փխ. է X հարկանէր lo հարկան ô անգէտս lu յարգէտս p չիք յանգէտս W յումմեքէ ô ումեքէ

2 KLMQSTZ յանցանի kmps անցուցանէ IJûahloruv անցանէ kmps զմանուկն W երեք Gms ապաշխարէ p չիք ապաշխարեսցէ

3 ahklmoprsuv չիք վասն JQôû մկնակն OXY մկնակ r զմնակն v զմկնակն v գինին Y ըմբէ û ըմպիցէ v խմէ փխ. ըմպէ W քառասուն ô աւուր p օարք փխ աւր a hklmorsuv աւր (lrsu օր) արտաքոյ ապաշխարէ (hkrsv ապաշխարեսցէ m ապաշխարեսցեն) p ապաշխարէ

4 p աւձահարած hlru յամենայն (û ամենեքն) փխ. յամին այն բացի IMQVYôno-ից մնացած ձեռ-երը յայն h զկաթսն Y զմի û կաթն և միս մի կերիցեն գ ամս G ըմբէ փխ. կերիցեն ô կերիցէ u չիք մի

5 W զմիսն ոչ փխ՝ մի զմիսն, երեք HKLMRSTYZôn գ ahklmoprsv յերիս u յերիսն MWô ամ G ամս ապաշխարէ

6 ps լդ հոդվածը դրված է լե հոդվածի տեղը և ընդհակառակը û որք H սպանանելն rs սպանեն W եօթն l u է փխ. է QT չիք ամ Ga ապաշխարէ Lr ապաշխարեսցէ

7 p յարուագիտաց ahklmoprsuv որչափ փխ. որքան G ժամա[նա]կս Z զժամանակս

8 Y ունի ahklmoprsuv ունին յորժամ մեղան (a եղան) G յայնքան W այնքան ô այնքան ժամանակ ամս այնքան փխ. այնքան ամս ô ապաշխարեսցին r այսպէս փխ. ապաշխարեսցեն BCDEFGHhloru եթէ a յամել M յամեալից ուրիշները ուղղել են յամեալ իցեն

9 LZ յաւելցին ô աւե[լ]ցեն hlu և յաւելցին o և յաւելցեն r և ի Yôh lu չիք և GJKQRThlnou ապաշխարութիւնն ILMSXZû ապաշխարութիւն Wôkm յապաշխարութիւն Y ապաշխարանքն

10 Y չիք լզ հոդվածը GH արեամբն (STXôl արեամբ) փխ. արամբ ô դնա փխ. շնայ û եթէ v թողցեն r չիք թողցէ Lahklmorsuv զպղծութիւնն ô պղծութիւն

11 ôhlou չիք իւր W եօթն EHh է փխ. է v չիք ամ û դրան W երեք RXZ գ ամ ընդ S չիք ընդ X օրհնօքն G ապաշխարէ KMlmps ապաշխարեսցեն

12 r որոյ փխ. որ CDGH չիք որ C-ում ավելացրել են ուրիշներ ô առաջ, նչան փխ. շնան W երեք

13 X չիք և W մի m ապաշխարեսցեն Yhlu չիք ապաշխարեսցէ

14 Xa մինն ar կուսան է և RX միուսն Ghloru մին (Ymps մինն û մի) փխ. միւսն û երկակ GKLMQRST XYZô մեկնեսցեն

15 IKLMPQRSTVYZôûahklmoprsu թէ X չիք և BCDEFGHIûakmorsv մին Y մեացի W տասն և հինգ v չիք ամ Ghl ապաշխարէ r ապաշխարեսցին

Ռ3Ձ (ՌՄՂԹ) ԼԹ. Վասն որ զմայր կնոջն պղծէ՝ Ժ ամ ապաշխարեսցէ։

Ռ3Ղ (Ռ3) Խ. Վասն որ շնայ եւ զնոյն կին առնէ՝ Գ ամ ապաշխարեսցէ։

Ռ3Ճ (Ռ3Ա) ԽԱ. Վասն երկրավարացն որ մանրամասն ասեն ունել սխալանս՝ Գ ամ ապաշխարեսցեն։

Ռ3Մ (Ռ3Բ) ԽԲ. Վասն որ ի բեմի պահս քարոզեն, որ ոք լուծանէ առանց մարմնաւոր հիւանդութեան՝ նզովեալ եղիցի։

Ռ3Յ (Ռ3Գ) ԽԳ. Զի փոքր համարին զանցումն ինչ ի պատուիրանէն, այն է մահու չափ մեղք որ ոչ զխոստովանութեամբ անկանի, եւ որ բազում ողորմութիւնս առնեն, բազում գթութիւնս գտանեն ի Քրիստոսէ աստուծոյ մերոյ, որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

1 H *մայր* X *զմայրն* IJK *կնոջ* W *տան* Xa չիք *ամ* GIrv *ապաշխարէ*

2 aklmoprsu չունեն խ հոդվածը QX չիք *և* ô *զնա* փխ. *զնոյն* W *երեք* G չիք *ամ* ավելացրել են ուրիշներ

3 G չիք խա հոդվածը ô *երկրավարաց* ps *երկրավարանց* û *երկրաւորացն* ps *մանրամանս* hlou *են լինել* փխ. *ասեն ունել* kmps *լինել* փխ. *ունել* nr *սղալանս* Y *զմեղս* փխ. *սխալանս*

4 W *երեք* KMVhr *ապաշխարեսցէ* lv *ապաշխարէ*

5 X *և որ (ոք)* EPkm *որք* փխ. *որ ոք* M չիք *որ (ոք)*

6 G *հիւանդութեանն* R *հիւանդութիւն* Y *հիւանդութեանց* ahklmop rsu *լիցին* բացի DHIJQXYWôûnv-ից մնացած ձեռ.-երը *եղիցին*

7 hklmoprsu *զի փոքր...ի պատուիրանէն* հատվածը միացված է նախորդ՝ խբ հոդվածին v *վասն որ* փխ. *զի* û *որ* փխ. *զի, համարի* l *հրամանին* փխ. *համարին* ahklmo prsuv *զյանցումն* hloru չիք *ինչ* I Jûhloru *ի* (hloru չիք *ի*) *պատուիրանին* a *զի փոքր...զխոստովանութեամբ անկանի՝* տող 8-րդ հատվածը միացված է նախորդ՝ խբ հոդվածին hklmoprsu *այն է* հատվածից առանձին հոդված

8 բացի Xûahklmoprsuv-ից մնացած ձեռ.-երը *չափ մահու* G չիք *մահու* ավելացրել են ուրիշներ W *մեղս* v *ոչ ընդ խոստովանութեամբ* IJYû *խոստովանութեամբ* ôr *զխոստովանութիւն* akmps *և որ*-ից առանձին հոդված hloru չիք *և որ...յաւիտեանս ամէն՝* տող 10-րդ v *որչափ* փխ. *որ (բազում)*

9 B–HUnv *ողորմութիւն* K չիք *առնեն* M *առնեն* աջ լուսանցքում

9–10 IJKLMOPQRSTVXYZWôû *գտանեն* (RX *գտանեն) ի քրիստոսէ աստուծոյ մերոյ բազում գթութիւնս որում* (KLMQRSTXZô *որ* OW չիք *որում)*

10 J *ամմէն*

ԽԴ

ԿԱՆՈՆՔ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆՒՈՅ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԳԼՈՒԽՔ Է

ՌՅԺԱ (ՌՅԴ) Ա. Քահանայ Կ ամեայ ի պատարագէն լռեսցէ։ Ապա եթէ առողջ իցէ՝ անյիշատակաց կատարեսցէ եւ մի՛ վարձեսցի։

ՌՅԺԲ (ՌՅԵ) Բ. Քահանայ որ ի միում աւուր Բ պատարագ մատուցանէ՝ ընդ խաչահանունսն եղիցի։

ՌՅԺԳ (ՌՅԶ) Գ. Եթէ մատուցեալ պատարագին անգիտացեալ եղբաւրն կրկին մատոյց՝ պշարժեալ սեղանոյն կարգն կատարեսցեն, եւ որ անզգուշացաւ՝ մատուսցէ Տեառն զուարակ վասն անգիտութեանն եւ քաւեսցի։

ՌՅԺԴ (ՌՅէ) Դ. Եթէ ոք ի քահանայից ի գնել կամ ի վաճառել կրթիցին կամ իշխանութեամբ իշխանաց շրջիցին հարկապահանջս լինելով կամ ոս-

1 û *կանոնք խդ յովհաննու.* մի քանի ձեռ-երում *կանոնք* բառից անմիջապես հետո կա թվահամար, որը, հավանաբար, ցույց է տալիս, թե Հովհան Մանդակունուց քանի կանոնախումբ է բերված Հովհան Օձնեցուց հետո, Կանոնագրքի երկրորդ շերտում՝ BCDEGH U *բ* Fv *երկրորդ* A *թ* ճիշտը *բ*-ն է JKLMOPQRSTVXZ *յոհաննու* Yô o *յոհանու* lu *յովանու* JKLMOQR VXYZôahlopru *մանդակունոյ*

1—2 n *նորին կանոն տեառն յոհաննու հայոց կաթուղիկոսի մանդակունոյ գլուխս է* W չունի վերնագիրը՝ 1—2-րդ տողերը:

2 JMQRSTUXZôûkmrv *կաթուղիկոսի* L *կաթուղիկոս* Aps *կաթաղիկոսի* A BEFQUôakopsv *գլուխս* û չիք *գլուխք է* բացի L-ից մնացած ձեռ-երը *գլուխ* OY *եօթն*

3 ô *քահանանա* W1ruv *վաթսուն* o *վաթսն* O *ամեաց* hlpru *ի պատարագէ* IJû չիք *ի*, *լռեսցէ պատարագէն* RXYakmpsv *թէ* C *ողջ* (IJ *անողջ*) փխ. *առողջ*

4 Q *է* փխ. *իցէ* KLMQRSTXZ *կատարեսցի* m *կատարեցէ* X *ի* փխ. *մի* û *վարձով* kmps *վարձեսցէ* l *վարձեայի*

5 hlou *ընդ* փխ. *ի* ôn չիք *ի* n *յաւուր* YW *երկու* F *մատուցանիցէ*

6 Yû *խաչահանուսն* W *խաչահանսն* r *խաչահունսն* u *խաչահանունս* ô *եղիցին*

7 a *մատուցանել* ahklmoprsu *քահանային* փխ. *պատարագին* LMQRS TXYZô *անգիտաբար* փխ. *անգիտացեալ* û *եղբօր*

8 v *զկարգն* ps *կարգ* ô *զարգն* ûhlou չիք *կարգն* hloru *կատարեսցէ* v չիք *որ* û *անզգուշութեամբ մատուցանէ*

9 ou *մատուցէ* km չիք *տեառն* LRX *զըւարակ* G *գիտութեանն* ուրիշներ ուղղել են *ագիտութեանն* IKLMQ STVXZWôûlpr *անգիտութեան* R չիք *անգիտութեանն և քաւեսցի* û չիք *և* hlu *քաւեսցէ*

10 ô *իւ* փխ. *ի (գնել)* Fv չիք *ի (գնել)* JKLMOQRSTXYZWôn *և* փխ. *կամ* k չիք *(գնել) կամ* m *կամ և ի* lôû *կրթիցեն* LYhloru v *կրթեսցին* Wakmps *երթիցեն* փխ. *կրթիցեն*

11 km չիք *իշխանութեամբ* OWô *շրջիցեն* akmps *վարիցին* (hloru *վարեսցին*) փխ. *շրջիցին* u *հարկապահանջ* ahklmoprsu *և* փխ. *(լինելով) կամ* l *աստիկանս*

տիկանս կարգիլ աշխարհական գործոց, ասէ գիրն առ նոսա. «Լաւ էր նոցա, թէ բնաւ չէր ծանուցեալ զարդարութեան ճանապարհն». այնպիսիքն մի՛ լիցին քահանայք, այլ ստուածախաբք, պատարագք նոցա կափունք շանց, մկրտութիւնք նոցա որպէս թլփատութիւն Հրէի, տունք նոցա որպէս մեհեանք դիւաց, եկեղեցիք նոցա կրկին աւրհնեսցին, իսկ ի զղջումն եկեալ՝ Ժ ամ ընդ ունկնդիրս կացցեն եւ ի ներքս մտեալ մինչեւ ցվախճան ընդ ժողովրդականս կացցեն։*

ՌՅԺԵ (ՌՅԸ) Ե. Ձեռն քահանայի որ զայլին Քրիստոսի հեղու՝ մի՛ իշխեսցէ արիւնհեղութիւն առնել, զենեալն ի նմանէ մեռելոտի կոչեսցի։ Ի զղջումն եկեալ՝ Բ ամ ապաշխարեսցէ եւ Գ զուարակաւք սրբեսցի։

ՌՅԺԶ (ՌՅԹ) Զ. Որք զբերանս իւրեանց պղծեալ են դատարկ բանիւք եւ զՏէրգին Սուրբ հայհոյեն, նոքա են փողք սատանայի որ հալածեն զհրեշտակսն որ պահապան են մարդկան, զի որք զհայր եւ զմայր կոչեն յապականութիւն՝ նոքա ե՛ւ զեկեղեցի ե՛ւ զքահանայ զրպարտեն. իսկ որք ի գազանս եւ յանասունս յանդգնին, նման են այնոցիկ որ ընդ դեւս յախտին եւ որ զպատկեր Աստուծոյ ի շան կերպարան դարձու-

* Բ Պետր. Բ, 21

1 akmps կարգեալ r կարգեն Yhlou կարգել lu գիրքն Y չիք նոցա l զաւեր փխ. լաւ էր

2 K թէ նոցա բնաւ hloru չէր բնաւ H զարդարութիւն Y զարդարութեանն

3 Z չիք լիցին û քահանայ BD այզ u չիք այլ F այլախաբք փխ. այլ ստուածախաբք IJû ստուածախաբք v ստուածախաբք են B—HMSUWûhloru պատարագ ô պատարագաց

4 kmps կամ խունկք փխ. կափունք AKLPQRSTUVXYZôûakmnprs մըկրտութիւն Yu չիք որպէս Y թլփատութիւնք W թլփաթութիւնն a թզփատութիւն s թզպատութիւն lôûv հրէից

5 Y չիք որպէս E և մեհեանք akmps մեհեանք են դիւաց V դիւացն Q աւրհնեսցեն ô օրհնեսցեն hlou աւրհնեսցի

6 RXY չիք ի (զղջումն) W տասն ou չիք ամ ôhloruv ունկնդիրսն FY կացեն

7 ak մինչ hloru չիք մինչև IJQSTlm no ցվաղճան ô ժողովրդականն hr ժողովրդեանն lou ժողովուրդն v ժողովրդականոն բացի v-ից մնացած ձեռ-երը կացցէ

8 IJ ձեռք v ձեռնն Wôh քահանային o քահանայի փխ. քրիստոսի hlu չիք քրիստոսի

9 R չեկեալն (Y դեկեալն) փխ, զենեալն Y համարեսցի փխ. կոչեսցի

10 h եկեալ ընդ բ W երկու û ժ փխ. բ Wkmps երեք L զըւարակաւք l զուարակք

11 ahklmopsu որ C բերան ուրիշներ ուղղել են զբերանս ps դատարկք r չիք դատարկ X զհոգի û և զսուրբ հոգին

12 AW հայհոեն BCDEFGNv փող o սատանոցի Yôû որք lu զհալածեն ABCDEIJKLOknrv զհրշտակսն Y զհրեշտակս M զհրեշտակսն աստուծոյ որ

13 Y որք W պահ փխ. պահապան h չիք են Y մարդկանց, որ BCDEG HSôv կամ փխ. և

14 F յապականութիւնն Mô ապականութիւն r զապականութիւն û չիք և (զեկեղեցի) G զեկեղեցին u զքահանայի

15 X չիք որք IJûm անասունս h յանասունսն ô ի յանասունս յանդգնին h յանդգնեն l մնան փխ. նման L յայնոցիկ Yakmps որք (ընդ) Y չիք ընդ

16 X դև hlu ախտին r յաղթին փխ. յախտին r զոր ի պատկեր KLMQ RSTXYZô զպատկերս K դարձուցանեմ M սկզբնապես դարձուցանեն այնուհետև գրիչն ուղղել է դարձուցանեմ

ցանեն եւ նմանեցուցանեն. լալով ասեմ, այնպիսին է, որ զՈրդին Աստուծոյ առ ոտն եհար եւ որք ասենն՝ անգէտք են, վասն որոյ զգուշասցին յանհնարին չարեացն։ Բայց քահանայն տեղեկացեալ՝ զանեսցէ առժամայն։ Եւ Գ կապճեան յաղքատս տացէ եւ 3 ծնրադրութիւն, եւ ապա ճաշակեսցէ կերակուր եւ քահանայն իշխան է։

ՌՅԺէ (ՌՅԺ) է. Որք խոստովանեցին եւ ապա դարձան ի փոխած իւրեանց, եւ դարձեալ խոստովանեսցեն՝ զպատոն աճեցո՛, այլ ընկալ մարդասիրութեամբ ըստ բանին Տեառն որ եւթանասնեկին եւթն հրամայեաց թողուլ։

1 B—HYahklmoprsuv չիք *և նմանեցուցանեն* Q *լալովով* Y *այնպիսեաց* p *այսպիսին* Y չիք *է* ô *որդին* Y *զոր[դ]ին*
2 U *ոտնհար* h *որ* փխ. *որք* Yûhlou *ասեն* R *անգէտքն,* չիք *են,* *զգուշասցինն* m *զգուշասցի*
3 HIJPôû *անճնարին* H *քահանայ* n *տեղիկացեալ* û *տեղեկացեալ* *առժամայն զանեալ* Y *զանեսցի*
4 I *արժամայն* u *առ ժողով* փխ. *առժամայն* W *երեք կապճեամբսն* ak mprs *կապճեանս* BCDEFGHv *կապիճ ցորեան* (hlou *կարճեանս*) փխ. *կապճեան* KLMQRSTXZ *աղքատս* Yû *աղքատաց* Wv *երեք հարիւր* Q *ծրւնդադրութիւն* hor *ծնդրադրութիւն* l *ծննդրադրութիւն* û *ծունր դիցէ*
5 Y չիք *կերակուր* û *զի* փխ. *և*

6 KMQRSTXZô *որ* ahklmors *խոստովանին* R *խոստովանեսցին* Y *խոստովանեցան* G *խոստովան եղին* h kloru *դառնան* ô *ի փոխածս* Rps *ի փոխած* (U *ի փոխածն*) փխ. *ի փոխած* hlnu *ի փոխածն*
7 HIJXYôû *խոստովանեսցին* ahklmop rsu *խոստովանեցան* û *զպատո* hlo u *աճեցոց* p *աճեցւոց* s *աճեցւոյ* B CDH *այգ*
8 Yûahklmprsu *բանի* H *յեթնանասնեկին* V *յեթանասնեկին* IQST *եթնանասնեկին* Jm *եթնասնեկին* u *եթասնեկին* v *եթանասն* KLM o *եաւթանասնեկին* XYWûûr *եօթանասնեկին* k *եօթանասեկին* բացի BDEOPRUZhln-ից մնացած ձեռ-երը *եթանասնակին* XYWôûr *եօթն* lo *եաւթն* V *է* փխ. *եւթն* h lu *հրամայեցաք*

ԽԵ

ՍՐԲՈՅՆ ԴԻՈՆԵՍԻՈՍԻ ԱԹԵՆԱՑԻՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ
ԲԱՆ Ա

ՌՅԺԸ (ՌՅԺԱ) Ա. Համակարգքն ոչ կարեն զմիմեանս յառաջ ածել. եթէ յանդըրգնին՝ կրկին նորոգեսցին. վերինքն զներքնոցն ունին, իսկ ներքինքս զվերնոցն ոչ ունին։

1 û *կան[ոն?] խէ սրբոյն դիոնէսէոսի* Zô *կանոնք սրբոյն* n *կանոն դիոնէսիոսի* Q *սուրբ* G *դիոնիոս* KLM *դիոնիսի* X *դիոնիսոսի* Y *դիոնէսիոսի* l *դէոնէսիոսի* բացի HIJQRVW ôahkmoprsuv-ից մնացած ձեռ-երը *դիոնիսիոսի* IVYr *աթենացոյ* Ulo *աթենացւոց* ôu *աթենացոյն* h *աթենացոց* kmp *աղենացոյ* s *աղենացւոյ* n *արիսպագացոյն* փխ. *աթենացւոյ* aps *եպիսկոպոսին* KMn չիք *եպիսկոպոսի*

2 n *գլուխ* փխ. *բան* Wp չիք *բան* û չիք *բան ա*

3 MYhloru *համակարգն* ûkm *համակարգք* SUZ *կամակարգքն* (ô *կամազարքն* p *ժամակարգն* s *ժամակարգքն*) փխ. *համակարգքն* Yo *զմիմիանս* hlu *զմիմեանց* ô *առաջ* û *ածել զմիմեանս յառաջ* Q *անդգնին* h!ou *յանդգնի*

4 KMhlou *նորոգեսցի* R *նորոգեացին* Y *նորոգեոցին* W *զներքնոյն* ô *զներքինոցն* û *ներքնոցն (ունին)* BDEFHUWakmnpsv *(իսկ) ներքինս* JRXûhloru *ներքինքն* M *զըներքինքս* Y*ներքինն*, *զվերնոյն* ô *վերինն* û *զվերնոց*

5 hlu չիք *ոչ* Y *ունի*

ԽՉ

ԿԱՆՈՆՔ ԵՐԱՆԵԼՒՈՅՆ ԵՊԻՓԱՆՈՒ ԿԻՊՐԱՑՒՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՄԵԾԻ ԵՒ ԱՌԱՔԻՆՒՈՅ ՄԱՐԳԱՐԷԻ ԵՒ ՆՇԱՆԱԳՈՐԾԻ ԳԼՈՒԽՔ Գ

ՌՅԺԹ (ՌՅԺԲ) Ա. Ի վերայ բազում նշանացն եւ մարգարէութեանցն, եւ այս շնորհեալ երանելւոյն Եպիփանու, զի յորժամ պատարագ կամէր մատուցանել, յառաջին յաղաւթսն իւր, զոր վասն արժանաւոր լինելոյ զանձն իւր, աղաչէր վասն իջից Սուրբ Հոգւոյն ի խորհուրդն սուրբ որ ի վերայ սուրբ սեղանոյն, եւ տեսանէր յայտնապէս զՀոգին Սուրբ իջեալ

1 befgq քանի որ այս կանոնախմբի ա և բ հոդվածները տալիս են մեծ չափի տարընթերցումներ, իսկ գ հոդվածը բոլորովին տարբեր բան է, ուստի նպատակահարմար գտանք, նշված ձեռ-երի այս կանոնախումբն ամբողջությամբ տալ համապատասխան կանոնախմբի ծանոթագրություններ բաժնում: û *կանոնք խոյ սրբոյն եպիփանու կիպրացւոյ արքեպիսկոպոսի առաքինւոյ և նշանագործի* փխ. *կանոնք...գլուխք գ՝* տող 2-րդ n *նորին սրբոյն եպիփանու կիպրացւոց եպիսկոպոսի մեծի ե[ւ] առաքինոյ մարգարէի և նշանագործի կանոն երկրորդ ունի գլուխս գ* փխ. *կանոնք...գլուխք գ՝* տող 2-րդ u ամբողջ վերնագիրը ջնջված, կեղտոտված և անընթեռնելի է A—HPQSTU XYZhv *կանոն* CDGHIJKLMORS TXWôalor *երանելոյն* p *մեծին և երանելոյն եպիփանու. կիպրացոյն եպիսկոպոսին* CGô *եփիփանու* H *եպփիփանու* Z *եպիփանոյ* CDHY *կիպրացու* FIhlor *կիպրացոյ* Gô չիք *կիպրացւոյ* O *եպիսկոպոսին* ô չիք *եպիսկոպոսի*

2 B *առ[աք]ինւոյ* CDH *առաքինու* G VXYôah *առաքինոյ* Q *առաքինեաց* l *աւագինոյ* փխ. *առաքինւոյ* Wô չիք *մեծի...նշանագործի* p չիք *առաքինւոյ մարգարէի* K *մարգարգարէի* H *շնանագծի* փխ. *նշանագործի* W չիք *գլուխք* բացի Yahk moprs-ից մնացած ձեռ-երը *գլուխ* r *երեք* kmps *բ* փխ. *գ* W չիք *գ*

3 km ա հոդվածը դրված է որպես ներածական p *նշանաց* ahklmoprs *մարգարէութեացն* (akmps *մարգարէութեանցն* r *մարգարէութեանն*) *էր և* u *ապա* փխ. *այս*

4 CDGHIKLMQRSTXYZWôûahlnopr u *երանելոյն* O *եպիփանւոյ* Y *եպիանու* Zv *կամէր պատարագ* ô *կամէ* ps չիք *կամէր* QZp *մատուցանէր*

5 CGlô *առաջին* C-ում ուրիշներ ուղղել են *յառաջին* Yôl *աղօթսն* û *աղօթս* h *ազաւթսն* ô *արժանաւոր լինելոյն* u *լինելոց*

6 û *զանձն իւր լինելոյ* v *վասն* փխ. *սուրբ* GHIQVYôhloru *հոգոյն* ps *հոգւոյ* ô *ի խորհուրդն իւր սուրբ* Hps չիք *սուրբ որ ի վերայ* ahklm r չիք *որ*

7 ô չիք *սուրբ (սեղանոյն)* FKOkmps u *սեղանւոյն* u *տանէր* փխ. *տեսանէր* h *իջեալ* (փխ. *որ*) *ի վերայ* ..*զհոգին սուրբ* կրկնված է G *այտնապէս* ô *յատնապէս* ahklmop rsu *իջեալ ի վերայ սուրբ* (a *սրբոյ*) *սեղանոյն* (kms *սեղանւոյն*)

ի սեղանն սուրբ եւ յամենայն ի կեանս իւր ոչ երբեք կատարէր զխորհուրդ պատարագին, եթէ ոչ իջեալ եւ հանգուցեալ տեսանէր զշնորհս Հոգւոյն Սրբոյ ի պատարագն։ Եւ եղեւ աւր մի ի կալ նորա առաջի սուրբ սեղանոյն եւ յասել զբանս աղաւթից ըստ սովորութեան իւրոյ որ առ Աստուած, զի իջցէ Հոգին եւ կատարեսցէ զխորհուրդ սուրբ պատարագին, եւ յայնժամ երեւումն տեսլեան Սուրբ Հոգւոյն ոչ եղեւ ըստ սովորութեանն որպէս յերէկն եւ յեռանդն։ Եւ զարհուրեալ դողութեամբ, ուժգին արտասուաւք, եւ հառաչանաւք երիցս անգամ կրկնեաց զբանս աղաչանաց եւ ոչ եղեւ երեւումն շնորհաց Հոգւոյն Սրբոյ։ Իսկ երանելին կայր զարհուրեալ եւ ողբալով աղաչէր վասն յայտնելոյ զպատճառսն չլինելոյ ընդունելի աղաւթից նորա վասն իջից Հոգւոյն Սրբոյ։

Եւ հայեցեալ նորա ի ձախակողմն կոյս ի սարկաւագն որ զքշոց պատարագին ունէր եւ տեսանէր զճակատն նորա լի չարաչար բորոտութեամբ որ յառաջագոյն սուրբ էր ի բորոտութենէ։ Իսկ երանելին Եպիփան ձգեաց զձեռն իւր եւ փութապէս ի բաց առ զքշոցն ի նմանէ եւ ասէ ցնա հեզութեամբ. «Երթ, որդեակ, գնա ի տուն քո եւ մի՛ ճաշակեր այսաւր յաստուածային խորհրդոյն»։ Եւ սարկաւագն ել արտաքս եւ

1 û ի սեղան v ի սեղանան a չիք և ô ps անենայն h ամենայնի Yn չիք ի (կեանս) ô ոչ ոք երբէք IJ յերբէք hlu կատարէ A զխ[ր]հու[ր]դ s զխորհուրդն
2 ap սուրբ պատարագին ps թէ OW տեսանէ
3 HIRXYhlou հոգոյն û սրբոյ հոգւոյն ô ի պատարագին a ի պատարագ իւր RY չիք մի CDEGHôakmoprs uv չիք ի (կալ) R յառաջի û սրբոյ
4 ûms սեղանւոյն IJôûhklnopru ասել a զբան MW յաղօթից Q յաղաւթից ô աղօթիցն k աղաւթիցն Y սովորութեանն kmn չիք որ
5 R ած պատիվ չունի Yhr իջցէ հոգին սուրբ և Y զխորհուրդն
6 ô այնժամ HIJRXYhlou հոգոյն ps հոգւոյ Z որ փխ. ոչ IMQSôûhlou սովորութեան
7 R որ փխ. որպէս Qû երէկն ôo էրէկն ôm եռանդն a զարհուրել u զարհութեամբ R զողութեան
8 ô արտասօք û արտասուօք r երից
9 բացի Uûahklmnoprsu-ից մնացած ձեռ-երը աղաչանացն LVXY չիք եղև X-ում ավելացրել են ուրիշներ Y երևեցաւ QTZ ումն փխ. երևումն Y շնորհն HIRSTXYôo հոգոյն hlu սուրբ հոգոյն (u հոգւոյն) û չիք սրբոյ ô երանելի
10 ô այրն փխ. կայր H յայտնելոց C զպատճառնն GWr զպատճառն KLMQRSTXZô զպատճառս û պատճառսն
11 ô չլինիլ բացի BCDEFGHahklmoprsuv-ից մնացած ձեռ-երը չլինել ahkmopu աղաւթիցն lrs աղօթիցն Q վասն զի HIMQRXYôhlo հոգոյն
12 KM չիք նորա Lhloru ի ձախակողմ X ի ձաղակողմն G չիք որ ավելացրել են ուրիշներ Jôûr զքշոցն a klmosu զքշան
13 r ունէր առ պատարագն FMQYahklmoprsu զճակատ SWô զի փխ. լի KM բորոտութեամբ չարաչար v բորոտութեամբ չարաչար հարեալ որ
14 X չիք որ ô առաջագոյն ahklmoprs u սուրբն
15 ô եփիփան v զձեռնն L չիք ի բաց ôahklmoprsu էառ û քշոցն ahklmopru զքշանն r զքըշան
16 Y չիք հեզութեամբ GSprs երդ H որդեակք LY չիք գնա S ի դուն M չիք և մի ճաշակեր այսաւր յաստուածային խորհրդոյն՝ տող 17-րդ ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ մի ճաշակէր յաստուածային խորհրդոյն
17 IJLQôûr աստուածային Y ի սուրբ փխ. յաստուածային û խորհրդւոյն ahklmoprs խորհրդոյս p արտաքս Y չիք արտաքս

գնաց ի տուն իւր։ Եւ հրամայեաց երանելին զքշոցն այլում սարկաւագի սպասաւորել սրբոյ խորհրդոյն։ Եւ ապա սկիզբն արարեալ Նորա աստուածային բանից պատարագին ուժգին արտասուաք, եւ նոյն ժամայն ետես զՀոգին Սուրբ ի վերայ աստուածային խորհրդոյն ի սեղանն սրբութեան անարատ գառինն՝ փառակցին իւրոյ։ Եւ զկնի արձակելոյ խորհրդոյն կոչեաց զսարկաւագն եւ ասէ. «Կամիմ ուսանել զպատճառս իրացն որ եղեն ի քեզ, որդեա՛կ»։ Նա պատասխանի տուեալ ասէ ցերանելին. «Ի գիշերիս յայսմիկ մերձեցայ ի կին իմ եւ յանդգնեալ ի սպասաւորութիւն սուրբ խորհրդոյս, զայս կրեցի»։ Յայնժամ հրամայեաց կոչել զամենայն երիցունս եւ զսարկաւագունս եւ ասէ ցնոսա. «Որդեակք իմ, որք արժանիք եղէք սպասաւորութեան սրբոյ խորհրդեանն, ի բաց արարէք զմարմնասիրութիւն յանձանց ձերոց, զի մի՛ յանցանիցէք նոքաւք եւ արհամարհիցէք զհրաման մեծի քարոզին որ աղաղակէ եւ ասէ. «Որ ունիցին կանայս, որպէս թէ չունիցին՝ այնպէս կալցին»։ Եւ ցմեծ մարգարէն Մովսէս ասէր Աստուած, թէ ի սպասաւորութիւն կոչեցար՝ «Լոյծ ի բաց ընկեա զհողաթափս յոտից քոց»**, որ է մեռելութեան գործք,*

* Ա. Կոր. է, 29 ** Հմմտ. Եսայ. Ի, 2

1 BCDEFGHv երանելին տալ զքշոցն hor զքշանն l զշքանն (u զշանն) փխ. զքշոցն CD այլումն Lû սարկաւագի տալ և (L չիք և) սպասաւորել
2 a սպա[սա]ւորել Y սուրբ A խո[ր]հրդոյն Un խորհրդոյ v պատարագին փխ. խորհրդոյն ahklmopsu նորա (r [ո?]ր) փխ. ապա Q արար ahklmoprsu չիք նորա
3 Jû բանիցն ô բանին KM չիք բանից, պատարագացն W արտասւօք û արտասուօք
4 Q աստուածայի[ն] G աստուած ուրիշներ ուղղել են աստուածային ô աստուածային ի վերայ խորհրդոյն ûps ի սեղան
5 Y սրբութեանն kmps ըստ փխ. անարատ Yû գառին s ե[ւ[
6 A խո[ր]հրդոյն Q խորհրդւոյն ô գոչեաց û սարկաւագն ô չիք և ասէ Hr ուսանիլ Y ուսանին ô ու[ս]անիլ OQWhlu զպատճառ Yô զպատճառն
7 Yôkmps իրացն û որ ի քեզ եղեն W չիք ի Yô և նա X նմա փխ. նա I պատասխան Yv պատասխանեալ փխ. պատասխանի տուեալ KMô տւեալ r չիք ասէ
8 IJôûo այսմիկ Y յայմիկ ô ի կինն ps մի փխ. իմ ô անդգեալ
9 û սրբոյ hlru չիք սուրբ IJKLOPQ RSTVXYZWôû խորհրդոյն A խո[ր]հրդոյս ô զրկեցի փխ. կրեցի
10 ô գոչել M իրիցունս Hû սարկաւագունս akmps չիք և (ասէ) km որդեակք-ից առանձին ճողված
11 KMhlou որ ahklmoprsu արժանի U եղէ v էք փխ. եղէք Y սպասաւորութիւն M սուրբ A խո[ր]հրդեանն KMôû խորհրդոյն u խորհրդեան
12 RVYp զմարմնասիրութիւնն HIJûn անձանց Y յանձաց û և փխ. զի ô p անցանիցէք PV նօքօք û նօքոք n զնոքաւք
13 H արհամարհիցէք Y արհամարհից û արհամարիցէք lu արհամարհեցէք I զհրամանս akmprs մեծ n մեծին hlou մեծարողին փխ. մեծի քարոզին n քարոզի û որք
14 Y ունիցի OW կանայք Y ոչ ունիցի ahlou ոչ ունիցին hu այսպէս Y կալցի ps չիք և Y զմեծ ahklmoprsu մեծ
15 aklmobrs մարգարէին ô մօվսէս ahl oru մովսէսի k մովսէսին mps մովսիսի ahlmoprsu եթէ k չիք թէ ô ի սպասարութիւն
16 r լուծ T և ի բաց ps ընդեա C զողաթափս ô զհողաթ[ափ]ս l զհողաթափ IJQûlnr ոտից Y յոտիցզ ô ի յոտից Y չիք քոց r չիք է Y մեռելութեանն o մեռեռութեան Yû գործ

զի սպասաւորութիւնդ յոր կոչեցար՝ սուրբ է. եւ յայնմ հետէ ոչ մարմնաւոր հեշտութեանց պարապեաց մարգարէն, այլ բանին սպասաւորութեան։ Եւ ի հնումն, որք կամէին ի սպասաւորութիւն խորանին մերձենալ՝ Գ աւուրս ի կանանց զգուշանային, որչափ պարտ է ի նորումս։ Սոյնպէս եւ յորժամ կամիմք հաղորդել մեղսաքաւիչ խորհրդոյն, թէպէտ եւ կարեւոր է կերակուրն քան զանկողնոցն ցանկութիւն, սակայն զգիշերն ընդ մէջ անցուցանեմք։ Այլ եւ ի սուրբ կերակուրս եւ յըմպելիս որք յանդգնաբար մերձենան մինչեւ անառակ արբենալ՝ ի մեղս եւս համարիմք նոցա ոչ եթէ զգինին, այլ զանառակ եւ զյանդուգն ցանկութիւն նոցա, զի վասն հացին առաջաւորութեան ասէր քահանայն ցԴաւիթ, թէ՝ «Զգուշացեալ են մանկունքդ քո ի կանանց, կերիցեն». ասէ Դաւիթ. «Սուրբ են յերէկէ եւ յեռանդէ յորմէ հետէ ելաք ի ճանապարհ»**. եւ ապա հրամայեաց՝ ահա որ ինչ բնութեամբ բարի է, յանդգնութիւն պիղծ առնէ, եւ ոչ եթէ զբնութիւնն, այլ զյանդուգն եւ զանժաման ասեմ։ Արդ՝ որք արժանաւորեցայք աստուածային խորհրդոյն՝ մեծաւ երկիւ-*

* Ա Թագ. ԻԱ, 4 ** Ա Թագ. ԻԱ, 5

1 v *զի* KMhlou *սպասաւորութիւն* H IJKLMQRSTYZôûk *որ* L *կոչեցարդ* Y *յայն* ôlr *այնմ* r *հետև* ô *մարմնաոր*
2 Y *պար[ա]պեաց* u *պարապեա* BD *այդ* ô չիք *այլ* Yhloru *բանի* Y *սպասաւորութեանն*
3 n չիք *և* U չիք (*և*) *ի* h *ի սպասաւորութեան* AJOPQST *մերձանալ*
4 Wlmoprsu *երեք* W *ի կանաց* û *որչափ ես* Gô *ի նորումն* Y *ի նորումնս*
5 h *որպէս* փխ. *սոյնպէս* ô *որժամ* Y *հաղորդիլ* A *խո[ր]հրդոյն* ô *թէպէթ*
6 OV *կարեւորն* R *և* փխ. *է* ps չիք *է* IKLQRSTXZ *զյանկողնոցն* Hhlou *զանկողնացն* Y *զանկողնոյն* ô *զյանկողնոյն* akmprs *զանկողնեացն* F *ցանկութիւնն* a *ցանկութիւն կնոջ սակայն*
7 û *գիշերն* a *ի* փխ. *ընդ* G *ի մէնջ* փխ. *ընդ մէջ* BDH *այդ* G *կերակուր* L *կերակրոցն* AQp *յմպելի* I JKMOPRUVXZakms *յըմպելի* ST *յըմբելիս* ô *ըմպելի* h *յմպելիս* nu *ըմպելիս* Y *յըմբելիս*
8 BCDEGHLô *որ* Mô *անզգնաբար* A JKOPQRSTUXhmpsu *մերձանան* OW չիք *մինչև* akmprs *յանառակ* p *արբենալն* r *արբենան* ü չիք *ի*, չիք *ես*
9 M *հրամայիմք* փխ. *համարիմք* û *թէ* BDHs *այդ* hlu *այլ և* BCDEG HIJKLMQRSTXYZahlu *զանդուգն* O *զյանդուկն* U *զյանդուք* ûps *յանդուգն* n *զանդուգ* l *և զանդուգն* ô *զանդութ* փխ. *զյանդուգն* r *զանդուգն ցանկութիւն ձանկութիւն նոցա* a *ցանկութիւնն*
10 ahklmoprsu *և* փխ. *զի* Y *առաջաւորութեանն* E *առաջնորդութեան* փխ. *առաջաւորութեան* H *քահանայքն* ûh *քահանայ* ô չիք *քահանայն* I *զդաւիթ* ô *թաւիթ*
11 Y *մանկունդ* akmprs *մանկունք* hlo u *մանկունքն* k *ք[ո]* BCDEFGHv չիք *քո* p *երկիցեն* փխ. *կերիցեն* û *և ասէ* ô *թաւիթ*
12 V չիք *են* BCDEFGH *յիրիկէ* W *յերեկնէ* բացի IYôûn-ից մնացած ձեռ-երը *յերիկէ* W *յեռանդնէ* RXY չիք *հետէ* ahklmoprsu *ի ճանապարհս*
13 Yars *յանդգնութիւնն* ô *յանդքանութիւն*
14 H *պղծ* FILMPQSXWôûlm *զբնութիւն* BD *այդ* BCDGHIJMûhklou *զանդուգն* E *զանդուգսն* ô *անդուգն* r *զանդուքն* ô *անժաման* n *զանժամն* Gahklmoprsu *զանժամս*
15 ôp *որ*, *արժանաորեցայք* L *արժանաւոր* գրիչն ուղղել է *արժանաւորեցայք* W *արժանաւորեցաք* A *խո[ր]հրդոյն* On *խորհրդւոյն* p *խորհրդոյս* hp *և երկիւղիւ* s *երկիղւ*

դիւ զգուշացարուք բաղում երկիւղիւ զանձինս ձեր արժանացուցանել կալ առաջի սեղանոյն եւ հաղորդել մարմնոյ եւ արեան Տեառն։

ՌՅԻ *(ՌՅԺԳ) Բ. Վասն է՞ր աւրէնսդիրն չհրամայեաց մերձենալ յապարահն, քաջ հասիր ի վերայ եւ իմացիս զչարաչար վնասն։ Վասն ապարահին անկողնոց դիտեա, զի որ ոք առեալ զսերմանիսն ի լիճս եւ ի ծովակս սերմանեսցէ եւ ոչ յերկիր մաքուր՝ մոլեգնոտ համարիմք զնա, նոյնպէս լինին եւ ուխք կանանց ըստ ամսոց, զի կենդանի երկիր մանկանց յաւրինեսցի եւ զառեալն ի զուգակցէն մաքուր պահեսցէ։ Արդ՝ ոչ այլ ինչ ունի պատճառք, բայց միայն վասն մանկանն կենդանութեան յինն-ամսեայ ժամանակի յորովայնի մաւրն, վասն որոյ եւ ոչ ի մատաղահասակին մաւրն լինի ապարահին, զի չեւ է ժամանակ արգանդին լինել մանկաբեր. եւ ոչ՝ յորժամ դադարէ ի ծննդենէն՝ լինի այն, այլ միայն ի ծննդոց ժամանակին լինի այն, զոր տնկեալ է Արարչին զլինելն ապարահին ի բնութեանն կանանց, զի մանուկն կենդանի պահեսցի.*

1 R *զգուշացարուց* r *զգուշասցուք* ô *զի զգուշացարուք* Yu չիք *զգուշացարուք բաղում երկիւղիւ* m *զյանձինս* r *զանձն* v *ձեր արժանացուցանել զանձինս* ps *մեր* փխ. *ձեր* BEr *արժանաւորեցուցանել* C D *արժանօհրեցուցանել*

2 m *սեղանոյ* ô *հաղորդիլ* բացի KLM QRSTVXYZWûmps-ից մնացած ձեռ-երը *արեանն*

3 Y *օրէնդիրն* Fahloruv *հրամայեաց չմերձենալ* kmps *հրամայէ թէ ի* (m *մի*) *մերձանալ* (p *մերձանալն*) AIJOP *մերձանալ* ô չիք *մերձենալ* Y *յապահարն* Z *յապարհն* ô *ապահարն* û *յապահար* hlu *յապահարսն*

4 hlou չիք *ի վերայ* G *իմացին* ô *իմացիր* ahklmoprsu *իմանաս* r *չարաչար* r *զվնասն* kmps *բանն* փխ. *վնասն* Yûhlu *ապահարին*

5 RXY *յանկողնոցն* Un *անկողնոյ* ahklmoprsu *անկողնեացն* IJKLMQSTZ *յանկողնոց* Yaklmoprsu *դիտեա* (h *դիտես*) փխ. *դիտեա* n *որք*, չիք *ոք* kmps *առեալ է* ahklmoprs u *զսերմանիս* r *ի լիճն* բացի Uahklmnopsu-ից մնացած ձեռ-երը *ի լիճ*

6 BCDEGH *սերմանիցէ* KM *սերմանեաց* ahklmoprsu *սերմանէ* Y չիք *և* r չիք *ոչ* IKLMQRSTXYZôn *երկիր* û *ի յերկիր* Y *մոլիգնոք* W *մոլեգնատ* û *մոլէգնոս* Y *համարեմք* I *նոյնոպէս և*

7 Jû չիք *լինին* hlopu *ուղք* BFG *ուխտք* (UXôn *ուղտ*) փխ. *ուխք* I *և ուխք կանոնաց լինին ըստ ամսոյ* E *ըստ ամսոյ* ձախ լուսանցքում JKLMPQRSTVXYZôûln *ամսոյ* OW *ամաց* փխ. *ամսոց* BCDGH *իր* փխ. *երկիր* C-ում ուրիշները ուղղել են *երկիր*, իսկ D-ում տեղը բաց է թողնված

8 Wû *զառեալ* H *ի զուգակցին* h *որ ոչ* փխ. *ոչ* BD *այգ* s *այ[լ]*

9 hlu չիք *ինչ* W *պատճառդ* ô *պատճ[առ]ք* r չիք *բայց* ô *բայց միայն* կրկնված է M չիք *վասն* ավելացրել են ուրիշներ Y *կենդանութեանն* Iô *իննամսեայ* u *յինամսեայ*

10 p *ժամանակին*, չիք *որոյ և* ôahlop rsuv *ի մատաղ հասակի* (ôv *հասակին*) km *ի մատաղի հասակի*

11 C *ապարհին* YWhlu *ապահարին* Y *չէ* փխ. *չև է* J *ժամանակին* IKLM QRSTXYZûhou *յարգանդին* l *յարգանդին* ô *լինիլ*

12 ô *որժամ* C *ի ծնդենենէն* G *ի ծնենդենէն* Yahklmoprsu *ի ծննդենէ* B D *այդ* Y չիք *այլ* U չիք *այլ միայն…լինի այն*՝ տող 13-ում

13 ahklmoprsu *ի ծննդոցն* Iahklmprsu *ժամանակի* ahklmopsu չիք *լինի այն զոր* HOWu *անկեալ* փխ. *տնկեալ* AB *զոր [տնկ]եալ է* o *[Ար]արիչն* Un *զլինել* Yr *զլինիլն* ô *զի լինելն* û *լինելն*

14 ûhl *ապահարին* Un *ի բնութիւն* h *ի բնութենէ* FIKLMQRSTXZWôlo u *ի բնութեան* r *ի բնութենէն* փխ. *ի բնութեանն* LOWô *պահեսցէ*

ուստի յառաջագոյն մինչ չեւ մանուկն ստեղծեալ է, ապարահին յառաւելութենէ կերակրոցն անկեալ ի յարգանդն ըստ ամսոյն եւ ոչ գտեալ զմանուկն ի նմա, ճեպով արտաքս ելանէ. եւ յորժամ մանուկն ստեղծանի՝ ոչ ելանէ արտաքս վասն մանկանն պիտոյից, որով զկենդանութիւն ունի։ Վասն որոյ պարտ է զարմանալ եւ փառաւորել զսքանչելագործն Աստուած, որ վասն մերոյ զարմանալոյ զնոյն կարմրութիւն արեանն ի սպիտակութիւն կաթին դարձուցանէ մինչեւ մանուկն զարգասցի եւ ապա անդրէն ի նոյն գոյնն դառնայ, բայց բնութիւն միեւնոյն է։ Եւ պղծութիւն ի նմա ոչ գոյ, զի թէ պիղծ էր ծնունդն, ապա եւ զհարսանիսն ոչ հրամայէր։ Պիղծ՝ պոռնկութիւն է եւ լի է չարախտութեամբ անկողինք նոցա։ Սուրբ է ամուսնութիւնն։ Եւ որ վասն որդւոց անկեալ է ի բնութիւն նոցա, զոր հաստատեալ է Արարչին, բայց վասն ապարահին մի՛ յոգիսն մեղիցուք, մի՛ զմարմինսն ապականեսցուք զծննդոցն, զի զայս Մովսէս եւ մարգարէքն պատուիրեն՝ «Ի կին ապարահի չմերձենալ»*, այսինքն յանկողինս նորա ոչ ելանել, զի մի՛ կենդանի ծնունդն ապականեսցի ժանդիւքն որ ի նմանէ աճեցեալք, զի յորժամ յիւրմէ

* Հմմտ. Ղեւտ. ԺԵ, 19, 20, ԺԸ, 19, Ի, 18, Եզեկ. ԺԸ, 6

1 CGô առաջագոյն C-ում ուրիշներ ուղղել են յառաջագոյն KLMZn մինչև, չիք չև ahklmoprsu իցէ փխ. է F յապարահին Yhlou ապահարին r յապահարին ahloru ի յառաւելութենէ (o առաւելութենէ) IJOYWû առաւելութենէ
2 û կերակրոց ams անգեալ BCDE անկեալ փխ. անկեալ ô ի արգանդին Jû ճեպեալ փխ. գտեալ
3 û զմանուկ hlu ի նմանէ G չիք ի նմա...մանուկն JKLMQRSTXYZô û ճեպեալ Vhlu յարտաքս ôu որժամ û մանուկ
4 բացի ahklmoprsu-ից մնացած ձեռ-երը ելցէ û մանկան ô որ փխ. որով OVr զկենդանութիւնն
5 R փառաւորեալ D փառաւել ուրիշներ ուղղել են փառաւորել
6 U զարմանալւոյ hlou չիք զնոյն O kr զկարմրութիւնն բացի LVYWô ûmp-ից մնացած ձեռ-երը զկարմրութիւն
7 ûr արեան ô չիք ի O ի սպիտակութիւնն û մանուկ a զարգասցի
8 hlu չիք և L ի նոյն անդրէն p չիք գոյնն բացի BCDEFGHV-ից մնացած ձեռ-երը գոյն KLMQRSTXYZ ô բնութեամբ u բնութիւնն
9 Y չիք գոյ, պիղծն, չիք էր E ծնունդքն Y չիք ապա H հարսանիսն Ys զհարսանիս
10 ABCDEFGHOPUaprsv պոռնկութիւնն k և պոռնկութիւն nv էր փխ. (լի) է p չարութեամբ
11 IJKLMQRSTXYZ յանկողինք ô յանկողինք նոցա կրկնված է al չիք է IKLMQRSTXYZWûhlmou ամուսնութիւն ô ան փխ. ամուսնութիւնն CGIJKLMQSTYZôv որդոց û որդւոյ ahloru որդոցն kmps որդւոցն aps անգեալ m ընդեալ (k որ անկեալ) փխ. անկեալ
12 a չիք (ի) է V ի բնութիւնն ahklmoprsu ի բնութեան R չիք ի բնութիւն նոցա զոր հաստատեալ է ô չիք զոր բացի ahklmoprsu-ից մընացած ձեռ-երը որ W ապարահին բայց վասն ahklmoprsu չիք վասն Yhlu ապահարին
13 ô հոգիսն akmoprs և մի (զմարմինսն) BCDEGHYûakmoprsv զմարմինս R զմարմիննս hlu չիք մի զմարմինսն ապականեսցուք Q յապականեսցուք ô ապականիցուք
14 H չիք և Y զմարգարէսն ahklmpsu պատուիրէին r պատուիրէին մեզ ի կին Y չիք ի Yûhlu ապահարի Gkmps ապարահին AP չմերձանալ ô չմերձենան
15 ahklmoprsu այս ինչ է փխ. այսինքն OW յանկողինք u չիք յանկողինս hlu չիք նորա lu չելանել h չմենանել փխ. ոչ ելանել û ծնունդ
16 M ժանտիւքն hklmorsu ժանգիւքն փխ. ժանդիւքն ahklmoprsu և աճեցեալք û աճեցեալ ô որժամ s յորժան IJKLMQRSTVXYZô իւրմէ h չիք յիւրմէ

զուգակցէն ընկալցի զմանկարարութիւնն՝ առողջ եւ անարատ պտուղ որովայնի ծնցի յաշխարհս։ Ապա թէ արք եւ կանայք առանց միաբանութեան յանդգնաբար լրբեսցին զանարժանսն գործել, նոքա ոչ որդեծնութեան են ցանկացեալ, այլ պիղծ եւ անառակ ցանկութեան։ Այլ եւ որք իմանալն կարեն եւ ոչ լինին աւուրքն այն որդեծնութեան, զի զաղտեղութիւնսն յոլովս ունին յինքեանս եւ ոչ տան պատկերին ստեղծանիլ եւ յաւդիլ ի միմեանս։ Ապա եթէ սակաւ ունիցին զհիւթ աղտեղութեանցն ի ներս՝ յանկարծ ուրումն ստեղծանել ստեղծանի մանուկն։ Բայց աղտեղութիւն ընդ ստեղծուածն խառնեալ ծնանին խեղք եւ թիւրք եւ մարմնահարք եւ կիսանդամք եւ աւելամարմինք, ջանգք եւ հիւանդոտք եւ անդամալոյծք. եւ ախտ աւրկութեան յաղտեղութենէն ի մասունս մասունս մարմնոյն բուսեալ եւ տնկեալ նախէ եւ փտէ եւ վիրաւորէ եւ ապականէ զամենայն մարմինն, է՛ որ ի տղայութեան, է՛ որ յերիտա-

1 KLMQRSTXYZô զուգակցի u զուգակցին IJKLMQRSTXYZôû չիք ընկալցի IMQSôû զմանկարարութիւն

2 IJKLMOQRSTVXZWûhno յորովայնի Y չիք որովայնի IKLMQRSTXYZômr աշխարհս ûk յաշխարհ BCDEGHv եթէ Y միաբանութեանն

3 ôh անդգնաբար QRXô լրբեսցեն u լրբեացին kmps մերձեսցին (G լաեսցին) փխ. լրբեսցին OW զանարժանքն Y յանարժանս v զանարժանս RYa որդէծնութեանն

4 Ra չիք են YW ցանկացեալք ABDs այղ YWahklmorsu ցանկութեանն BCDG այղ

5 ûu իմանալ ahklmprsu չիք և XY որդէծնութեանն r յորդէծնութեան Y այլ աւուրքն այն փխ. զի ôûahklmoprs զաղտեղութիւնս u զաղտեղութեանս

6 Un յոլով IJûh ինքեանս OW առն փխ. տան v ստեղծիլ Uakmnps ստեղծանել

7 M աւդիլ Y յոտիլ ôs յօթիլ k չիք ի Yo ի միմիանս hu ի միմեանց KLMQRTXYZôûahklmoprsu թէ p սակաւ փխ. սակաւ IJûhlopu աղտեղութեանց Y աղտեղութեանն r աղտեղութեան

8 IJYûahlmoprsu ի ներքս ô անկարծ CDEGWaklmorsuv ուրեմն ahklmoprsu ստեղծանիլ փխ. ստեղծանել UZn չիք ստեղծանել Iu ստեղծան (G եղանի) փխ. ստեղծանի hkosu աղտեղութիւնն

9 h ըստ փխ. ընդ L ստեղծուածսն Y ստեղծածան Y ծնանի, խըղք (ho u խելք) փխ. խեղք բացի ahklmoprsu-ից մնացած ձեռ-երը չունեն և (մարմնահարք)

10 բացի ahklmoprsu-ից մնացած ձեռ-երը չունեն և (կիսանդամք) û չիք և (աւելամարմինք) H աւել մարմին քս v տաաւելամարմինք (û աւելանդամք) փխ. աւելամարմինք KLMQRSTXYZô ջանք hlpu ժանդք փխ. ջանգք v չիք ջանդք

11 û չիք և (անդամալոյծք) KLMRSTXYZ յանդամալոյծք RXYkp ախտք û ախտարկութեան փխ. ախտ աւրկութեան Y ուրկութեանն k յուրկութեան բացի ams-ից մնացած ձեռ-երը ուրկութեան ô աղտեղութենէ û ախտեղութենէ r յախտեղութենէ u յաղտեղութենէ F ի մասուն X իմաստուն փխ. ի մասունս

12 CGHJôûnu չիք մասունս Hn-ում ձախ և աջ լուսանցքներում ավելացրել են գրիչները p չիք մարմնոյն OWlu անկեալ փխ. տնկեալ ô նեխ p նեխեալ ô փտթէ p փտեալ, չիք և (վիրաւորէ) ô վիրաորէ

13 m զյամենայն Cû մարմին OW (մարմինն) և է ô չիք (մարմինն է VXY ի տղայութեանն OWho ի տղայութեան է luv ի տղաութենէ OW և է (յերիտասարդ.) Wp ի յերիտասարդութեան KLM չիք է որ յերիտասարդութեան և է որ ևս յառաջ M-ում այս հատվածն ներքևի լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ IJQRSTXZôûhlu երիտասարդութեան Y երիտասարդութեանն

սարդութեան, եւ է՛ որ եւս յառաջ ժամանակաւ չար ախտն յայտնի. վասն զի սրբոյ եւ Հոգելից մարգարէին ծանուցեալ պատուիրէ եւ ասէ, թէ՝ «Ի կին ապարահ մի՛ ոք մերձեսցի», որպէսզի մի՛ կենդանի ծնունդն կորիցէ աղտեղի ախտիւքն։ Եւ արդ՝ եթէ Մովսէս, Եզեկիէլ եւ մարգարէքն պատուիրեցին չմերձենալ յանկողինս ապարահից, ե՛ւ հմուտք բժշկացն յանկողնոցն զգուշացուցանեն զմեզ, ե՛ւ կշտակարկատք հեթանոսաց ի բժշկական արուեստից տեղեկացեալք զնոյն զանազան ախտիցն յոլովութիւն որ զմարմինս փաղփեալ ապականեցին նոքաւք որ ի յայնմ ժամանակի ի տաղտկալի անկողինսն մերձենայցեն, որպէս աւրէնս իմն հաստատեցին՝ ոչ միայն յանկողնոցն հեռանալ, այլ եւ ի տանցն եւս յարանցն հալածել իբր զընութիւնս, զոր արար Աստուած, պիղծ համարել։ Այլ մեք ոչ եթէ զոր արար Աստուած եւ հաստատեաց ի բնութեան կանանց խոտեմք եւ իշխեմք պիղծ համարել, այլ որպէս մարգարէն պատուիրեաց չմերձենալ յանկողինս նոցա վասն մանկակորոյս լինելոյ, որոց ոչ տայ ստեղծանիլ աղտեղութեանցն յոլովութիւն,*

*Հմմտ. Ղեւտ. ԺԵ, 19, 20, ԺԸ, 19, Ի, 18, Եզեկ. ԺԸ, 6

1 ôû չիք *և* p *ժամանակս*
2 BCDEGH չիք *զի* C-ում ավելացրել են ուրիշներ Sôr *սրբոց* Y *սուրբ*, *մարգարէն*
3 Y չիք *ի* lu *ի կինն* BCDGH *ապարահի* Yûhlor *ապահար* u *յապահար*
4 Ihlou *աղտեղիս* Y *աղտիւքն* ahklmoprsu *ախտիւք* ô *Մօվսէս* m *Մոմսէս* ABCDs *եզէկիէղ* M *եզիկէլ* Y *և եզեկիւէ* H չիք (*եզեկիէլ*) *և* n *և այլ մարգարէքն*
5 A *չմերձանալ* KLMGRSTXZ *յապարահից* Yûr *ապահարից* hlmou *յապահարից* HOVWôû *հմուտ*
6 Ynr *բժշկաց* ahklmopsu *բժշկաց վասն անկողնեացն* r *անկողնեացն* D GH *յան և* փխ. *յանկողնոցն* D-ում տեղը բաց է թողնված MR *զգուշացուցան* M-ում ուրիշներ ուղղել են *զգուշացուցանեն* Y *զգուշացան* ô *կշտակատարք* ahkmlu *քշտակարկատք* ps *քշտակարտակք* l [*ք*]*շտակարկատք* r *շքտակարկատք*
7 ô չիք *ի* ru *արհեստից* r *տեղեկացեալքն* բացի KMSTYûls-ից մնացած ձեռ-երը *տեղակացեալք* J *զնանազան* բացի GHQUôûhklmnopruv-ից մնացած ձեռ-երը *զզանազան* ô *աղտիցն* ahklmoprsu *ախտից*
8 R *յոլովութեան* Wk *յոլովութիւնն* U *փաղզփեալ* û *փախփեալ* BCDEFGHv *փաղաղեալ* (ahklmoprsu *փաղփաղեալ* n *փաղփղեալ*) փխ. *փաղփեալ* X *ապականեսցին* W *ապականեաց* P *նոքօք* s *ոյ* փխ. *որ* ahklmoprsu չիք *ի*
9 Sr *ի այնմ* IJLOPRSTVXYZ *ժամանակիւ* KMlou *ժամանակին* Q *ժամանս* W *ժամանակաւ* ô *ժամանակիս* h *ժամանակն* IJKLMOPQRSTUVXYZWôûn չիք *ի* û *տախտկալի* hlu *ի տաղտակլի* փխ. *ի տաղտկալի* IJKLMQRSTVXZôû n *յանկողինսն* Y *յանկողիսն* v *անկողինս* AF *մերձանայցեն* ahklmopru *մերձենային* s *մերձանային*
10 H *անկողնոց* û *յանկողնոց* ahklmoprsu *յանկողնեացն* ABCD *այդ* R չիք *ի*
11 Yôûhloru *ի տանց* r *և իս* (v *ևս և*) փխ. *ևս* QY *յարանց* û *արանց* ahklmnoprsu *արանցն* hoprsu *իբրև* akprs *զընութիւնն* hlmou *զընութիւն*
12 BCD *այդ* k չիք *մեք* r *զոր աստուած արար աստուած*
13 OYW *ի բնութիւն* ahkoprs *ի բնութեանն* u *խո*[*տեմք?*] տեղը բաց է թողնված A [*և իշ*]*խեմք* ps *յիշխեմք* G *համարեմք* Y *համարիլ* ô *համարե*[*լ*?[ABCD *այդ*
14 AU *չմերձանալ*
15 hlou *որդոց* փխ. *որոց* QRSXYôhloru *ստեղծանել* IJYûn *աղտեղութեանց* ôp *յաղտեղութեանցն* M չիք *աղտեղութեանցն յոլովութիւն* ...*ստեղծանի լի*՝ էջ 276 տող *1*-ին աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ Y *յոլովութիւնք*

եւ թէ յանկարծ ստեղծանի՝ լի ախտիւք եւ աղտեղութեամբ։ Վասն այնորիկ եւ մեք պատուիրեմք ընդ մարգարէին՝ «Մի՛ մերձենալ յանկողին ապարահից», զի ծնունդն կորիցէ եւ ծնաւղքն յոգիս իւրեանց մեղանչեն աներկիւղաբար եւ յանդգնաբար, զի մեղքն յանդգնագոյն գործին եւ ոչ ակամայ եւ ցաւաւք։ Իսկ որ ի սրբութիւնսն պատկառեն մտանել յաւուրս աղտեղութեանն, բարւոք առնեն վասն պատուի սրբութեանն, զի եւ մեք յորժամ ձեռս ցխոտս ունիմք կամ հանդերձս գեռաթաթախս, պատկառեմք ի սրբութիւնսն մտանել եւ աղաւթել, այլ լուանամք եւ մաքրեմք եւ ապա մտանեմք եւ անխիղճ իմն կատարեմք զաղաւթս որ է աւրինակ, թէեւ ոգւովքն սրբելովք պարտ է մտանել եւ կալ առաջի Աստուծոյ։ Իսկ որ ըստ երրորդութեանն զանձն պիղծ ոք համարի, այնպիսին ընդ աւրինացն կապանաւք է եւ ընդ անիծից, զոր մարգարէն բողոքէր. «Խզեսցուք զկապանս նոցա»** եւ որ այլն. եւ Պաւղոս ասէ, թէ՝ «Խափանեալ էք ի Քրիստոսէ որ աւրինաւքն արդարանայք»***։ Արդ մի՛*

* Հմմտ. Ղեւտ. ԺԵ, 19, 20, ԺԸ, 19, Ի, 18 ** Սաղ. Բ, 3 *** Գաղ. Ե, 4

1 Un չիք *և (թէ)* KSUZôn *եթէ* r *ստեղծանիլ* D *աղտեղուԹեամբ* <*թեամբ*> û *ախտեղուԹեամբ* h *այնոցիկ*

2 G *պատիրեմք* hlu *ըստ* փխ. *ընդ* A FU *մերձանալ* v *մերձենար* Yhklm oprsuv *յանկողինս* ô *անկողին*

3 LMQ *յապարաից* J *ապարահիցն* Y ôr *ապահարից* û *ապահարիցն* hlo u *յապահարից* Y *զի մի ծնունդն* û *ծնունդ* IJKLMRSTVXZWôû *ծնողքն* F *ծնօ[ղ]ք* r *ծնօղք* v *ծնաւղն* Y *զհոգիս* ô *ի հոգիս*

4 n *աներկեղաբար* r *աներկիւղարար* Y չիք *և* ô *յանդքնաբար* hlopru *անդգնաբար* GSô *մեղք են* km *յանդգնաբար* (ps [*յանդգն*]*աբար*) փխ. *յանդգնագոյն* ô *գործեն*

5 IQVXnr *յակամայ* p չիք *և (ցաւաւք)* KM *և ոչ ցաւովք* Y *ցաւոք* FW *ցաւով* բացի Xôahklmoprsu-ից մնացած ձեռ-երը *ցաւովք* n *որք* C DGHû *ի սրբուԹիննս* kps *ի սրբուԹիւն* Mm չիք *ի*, *զսրբուԹիւնսն* m *զսրբուԹիւն* ru *պատկառին* ps *ոչ պատկառին* (s *պատկառեն*) Q *մտանեն*

6 ô *աւուրս* IMSUVWôûhlmou *աղտեղուԹեան* Q *յաղտեղուԹեան* IJ *բարիոք* ôlu *բարոք* r *բարուոք* r *առնել* ps *ասեն* փխ. *առնեն* BCD EFGHv *պատուոյ* IKLMQRSTXZ Wôûlm *սրբուԹեան*

7 L չիք *և* ô չիք *յորժամ* n *զձեռս* r *ձեռաց* KLMQRSTXYZô չիք *ձեռս* n *ցեխոտս* u *խոտս* kmps *ի ցեխս* (r *խոցս*) փխ. *ցխոտս* u *ունիմ* L չիք *կամ*, *կամ գեառԹաԹախս* n *գերաԹաԹախս* p *գեռաԹաԹախ* Q hloru *գեռաԹաԹախս* փխ. *գեռաԹաԹախս*

8 ûp *պատկառիմք* ûhlmou *ի սրբուԹիւնս* Jû չիք *և աղաւԹել* m *յաղաւԹել* BCD *այդ* բացի RXYalors u-ից մնացած ձեռ-երը *մաքրիմք*

9 Y չիք *և (անխիղճ)*, *անխղճաբար* r *անխեղճ* LR *կատարիմք* X *աղօԹս* Y *զաղօԹսն*

10 û *Թէ* փխ. *Թէև* GIJQYôlruv *ոգովքն* H *յոգովքն* û *հոգւով* h *հոգովքն* B CDEFGHv *սրբեցելովք* Y *մնատել* փխ. *մտանել*

11 h *ընդ* փխ. *ըստ* ISWôû *երրորդուԹեան* lm *երկրորդուԹեան* (ou *երկրորդուԹեանն* a *աւրինադրուԹեանն*) փխ. *երրորդուԹեանն* u *յայնպիսին*

12 u *ըստ* փխ. *ընդ* ô *օրինօք* ou *անաւրինաց* (l *անօրինացն*) փխ. *աւրինացն* Lp *կապանաւքն* p չիք *է* ô *անիծիցն* H *ան[իծ]ից* D *անցից* փխ. *անիծից* H *զոք* փխ. *զոր*

13 l *փողոքէր* r *նոցա և ընկեսցուք ի մէնջ զլուծ նոցա* փխ. *նոցա* û չիք *և (որ)* ô *ընկեսցուք* փխ. *որ այլն* h չիք *որ* A *այղն* IJOV *պողոս* û *պողօս* r *պօղոս* ahklmoprsu չիք *ասէ* ô չիք *Թէ*

14 KRXh *խաբանեալ* p չիք *որ* Yû *օրինօք* p *աւրինաւք*

ըստ հնոց աւրինացն իբրեւ ի պղծութենէ ոգւոյ խորշեսցուք ի յայսմանէ, այլ իբրեւ ի զազրալի մարմնոյ աղտոյ մերժեալ փախիցուք մինչեւ յաւր մաքրութեան նոցա եւ մանաւանդ յանկողնոց ապարահիցն բազումք փախիցեն, քանզի ոչ միայն հեղձութեան ծննդոցն են պարտապանք, այլ եւ չարաչար յոգիս իւրեանց մեղանչեն, որք անդէն իսկ յորովայնին զմանկարարութիւնն աղտովն ապականեն եւ ոչ տան նկարել ի կենդանութիւն։

Հարցումն Թէոդոսի քահանայի եկեղեցւոյն Կեսարու առ Երանելին Եպիփան ի Կիպրոս

ՌՅԻԱ (ՌՅԺԴ) Գ. Կամիմ ուսանել յաղագս Քառասնիցն պահոց, թէ որպէս Մովսէս խ աւր պահեաց եւ Եղիայ եւ Տէրն մեր ոչ ի թիւ արկեալ այնպէս խ աւր, այլ զշաբաթ եւ զկիւրակէ լուծանեն ամենայն ախորժելի կերակրովք եւ գինեաւ, բայց միայն ի մսոյ, եւ ոմանք յԳ ժամուն ուտեն

1 ahklmoprsu *ի* փխ. *ըստ* Uûn *հնոյ* H չիք *հնոց* ավելացրել են ուրիշներ û *օրինաց* p *և իբրև* GH *ի պղծութենէս* o *ի բղծութենէ* CYô hlu *ոգոյ* G *գոյ* փխ. *ոգւոյ* n *քարշեսցուք* ձախ լուսանցքում գրիչն ուղղել է *խորշեսցուք* ahklmnoprsv չիք *ի* (*յայսմանէ*) ô *ի այսմանէ* akmprs *յայնմանէ* (hlou *յայնցանէ*) փխ. *յայսմանէ*

2 BCD *այղ* loru *իբր* kmps չիք *ի* û *ի զազիր* փխ. *ի զազրալի* ahkl moprsu *աղտոյ մարմնոյ* Q *աղտեոյ* Y *աղտի* û *ախտոյ* E չիք *փախիցուք մինչև...ապարահիցն բազումք*՝ տող *3*-րդ W *ցօր* ô *օր* r *յար* փխ. *յաւր*

3 L *մաքրութեանց* Y *մաքրութեանն* R *մանայվանդ* ô *մանաւան* OW *յանկողնոյ* hkloru *յանկողնեաց* a m *յանգողնեաց* ps *յանգողնել* UY ûpr *ապահարիցն* v *ապարահից* hl ou *յապահարիցն* G չիք *բազումք* ավելացրել են ուրիշներ

4 O *պախիցեն* Y *հեղձութիւն* W *հեղձութեանն* h *հեղձութենէ* MQ *հերձութեան* փխ. *հեղձութեան* C *ծննոց* ուրիշներ ուղղել են *ծննդոցն* D *ծնն*[*դ*]*ոցն* ahklmoprsu *պարտապան* IJû *պարտականք* (ô *պատուիրեմք*) փխ. *պարտապանք*

5 BD *այղ* L *և այլ* փխ. *այլ և* Q *յիւրեանց* n *անդրէն* lu *անդնէն* h *անդ գնեն* փխ. *անդէն* Y *յորովայնի* ô *որովայնին*

6 IMSWôûlmn *զմանկարարութիւն* r *զմանկարութիւնն* û *ախտով* բացի IJYôûhlopru-ից մնացած ձեռ-երը *նկարիլ* Y չիք *ի*, *զկենդանութիւնն* JOVWûnr *ի կենդանութիւնն*

8 hlou այս հոդվածը և հաջորդ կանոնախումբն ընդօրինակված չէ՝ էջ *277* տող *8*-ից մինչև էջ *281* տող 11-րդ s [*հ*]*արցումն* U *թէոթոսի* ô aprs *թէոդորոսի* km չիք *թէոդոսի* IJY *քահանային* ô *քահանայն* AC *եկեղեցւոցն* KLMQRSTXZ *եկեղեցւոջն* Yô *եկեղեցոջն* prs *եկեղեցոյն* a *եկեղեցւոյ* ô *կեսարիոյ* p *ար* փխ. *առ* BDEHUn *երանելի*

9 H *եպիփնու* û *եփիփան* ORUXYW ôn չիք *ի* RXô *կիպրացին* Y *կիպրացի* n *կիպրոսի*

10 û *հայր կամիմ* D *համիմ* փխ. *կամիմ* OYûr *ուսանիլ* X *յուսանել* ak mprs *զայս վասն* փխ. *յաղագս* ô *յաղագաս* ôûakmprs *քառասնից*

11 ô *մօվսէս* H *քառ*[*աս*]*ուն* բացի Yk mprs-ից մնացած ձեռ-երը *քառասուն* p չիք *և* (*եղիայ*) բացի Yôr-ից մնացած ձեռ-երը *և մեր* ô *մեր* կրկնված է, *արկանել* n *այսպէս քառասուն*

12 BDH *այղ* H *կիրակէ* բացի Uûaknp rs-ից մնացած ձեռ-երը *զկիրակէ* r *լուծանել*, *ամ* առանց պատվի փխ. *ամենայն* KMUYûakmnprs *կերակրաւք*

13 KLMQRSTXYZûûnp *գ* akmrs *յերեք* û *ժամու* J *ուտ*[*են?*]

ըստ այլ աւուրցն եւ ընդ պահաւք արկանեն որ լինի ըստ նոցայն խԹ։ Պատասխանի եւ Երանելին Եպիփան եւ ասէ. Մովսէս պահեաց զխ տիւ եւ զխ գիշեր, այնպէս եւ Եղիայ. եւ Տէրն մեր զնոյն ճշմարտեաց զնոցայն խ-աւրեայ պահս անսուաղապէս. իսկ մեզ վերջնոցս ըստ մերոյ տկարութեանս աւրինադրեցին ցերեկ պահութեամբ՝ աղիւ եւ՝ հացիւ, եւ որ ի նոյն յարմարին պարկեշտիցն սեղանք զանաւելորդ բուսն ըստ մերոյ տկարութեանս, բայց ոչ փափկութիւն մարմնոյ, եւ լինի խ աւր պահքն, եւ շաբաթ եւ կիւրակէ՝ խԹ աւր, ըստ քաղաքացն ապաստանի Մովսէսեան աւրինադրութեանն որ զմահապարտսն ժողովէր մինչեւ ցվախճան քահանայութեանցն եւ ապա արձակեալ լինէր ի մահուանէն։ Նոյնպէս եւ սատ խԹ աւր պահք ի մահուան քահանայապետին Քրիստոսի Թողութեան առիԹ մեղուցելոցն լինի, փրկական պատարագաւն հաւատացելոց եւ ապաշխարողաց յայսմ խԹ աւուրս։ Զի Թէպէտ եւ սուրբ հարքն յաղագս յիշատակի սրբոցն եւ Քրիստոսի պատարագին զշաբաԹ եւ զկիւրակէ լուծին յերրորդ ժամուն ի կերակուրս, այլ ոչ յաւելուլ ի կերակուր կամ ի գինի մեզ Թողացուցին, այլ ի պարկեշտութիւն որպէս բերանն Քրիստոսի Պաւղոս աւրինադրէ. «Լաւ է շնորհաւք

1 BD *այդ* r *աւուրց* G *և որ ընդ* ô *լինին* W *ընդ* փխ. *ըստ* IJû *նոցա* ô *նոցունց*

2 D *պատասխան* ô *եփիփան* a չիք *եպիփան* û *ասէ Թէ* Y *մօվսէս* û *խ* amps *աւր* (k *օր*) փխ. *տիւ*

3 û *խ* Fô չիք *և* (*եղիայ*) s *զեղիա* Y *զտէր* BCDEFGHv չիք *մեր* û *զնո-ցա*

4 kmpv *քառասնաւրեա* s *քառասնօր-եայ* û չիք *աւրեայ* KLMZ *ան-սըւաղապէս* M չիք *իսկ* ավելացրել են ուրիշներ H *վերջոցս* ôp *վեր-ջնոցն*

5 r *տկարութեան մերոյ* Uakmnps *տկարութեան* U *յերես* (ô *երեկ*) փխ. *ցերեկ* BCDEGH *պահութեան*

6 p *և որ ի նոյն* կրկնված է kms *ի նոյնն* r *ի նմայն* փխ. *ի նոյն* ak mrs *յարին* (p *յաւրին*) փխ. *յար-մարին* X *պարկեշտիցի* û *պարգեշ-տից* r *պարկեշտեցին* ô *զանաւե-լորդք* H *զաւելորդ* OW *բուսն* փխ. *բուսն*

7 n *մերոց* UXôn *փափկութեան* Y *փափկութեանն* W *փափգութիւն* L *փափկութեանս* O *փափագու-թիւն* փխ. *փափկութիւն* U *ի մարմնոյ* G *մարմ[ն]ոյ*

8 Yr *պահք* ôû չիք *և* (*շաբաթ*) ô *շաբաթք* k *զշաբաթ* W *կէրակի* բացի Uûakmnps-ից մնացած ձեռ-երը *կիրակէ* Y *և խԹ* KMSTô *պահ* (LRXYZ *պահք*) փխ. *ըստ* CGQ չիք *ըստ* Ͻ-ում ավելացրել են ուրիշներ, իսկ Q-ում տեղը բաց է թողնված û *քաղաքաց*

9 Okmpsv *մովսիսեան* ô *մօվսիսեան* ISVôû *օրինադրութեան* LMQm *աւրինադրութեան* akmr *մինչ*

10 IJQSTn *ցվաղճան* G *ցվախճանն* ûn ps *քահանայութեանց* ô *և ապա արձակեալ* կրկնված է բացի HYôûak mprs-ից մնացած ձեռ-երը *ի մի մա-հուանէն* Xû *ի մահուանէ*

11 Y *օրեա* Yû *պահքն* v *քահանային*

12 H *Թողութիւն* Y *Թողութեանն* Un *առիԹն* KL *մեղուցելոյն* L-ում ուրիշներ ուղղել են *մեղուցելոցն* p *մահացելոցն* փխ. *մեղուցելոցն* apr s *փրկութեան* k *ի փրկութիւն* m *ի փրկութեան*

13 F *հաւատացելոցն* Gô *այսմ* R *աւուր* ô *ԹէպէԹ*

14 ô *աղագս* ûkp *սրբոց* (*և*)

15 W *զկիրակի* n *զկիւրակէն* r *կիրակէ* բացի AUûakmps-ից մնացած ձեռ-երը *զկիրակէ* ôn *երրորդ* BD *այդ* û չիք *այլ ոչ... քո յաւիտեան*՝ էջ 304 տող 11-րդ չի ընդօրինակված

16 ô *աւելուլ* akmprs *յաւելորդ* փխ. *յաւելուլ* kmprs չիք *ի* (*կերակուր*) ô *և* փխ. *կամ* JLRXYps չիք *ի* (*գինի*) G *Թողացուցուցին* BD *այդ* Y *ի պարկեշտութիւնն* ô չիք *ի*, *զպարկեշտութիւն*

17 r *և բերանն* A *բե[րանն]* ô *սուրբն պօղոս* I *պողոս* aprs *պաւղոս* (rs *պօղոս*) *մեզ աւրինադրէ* (r *օրինա-դրէ*)

հաստատել զսիրտս եւ ոչ կերակրովք եւ ըմպելեաւք, զի ոչինչ աւգտեցան որ այնպէսն գնացին» եւ ոչ պահեցին պահս։ Վասն այսորիկ եւ նզովս եդին, որք զյղփութիւն ուրէնս վարկանէին առաջին սուրբ հարքն զչորեքշաբաթ եւ զուրբաթ եւ զուխտի շաբաթսն զՎարդավառին եւ զԱստուածածնին, զսրբոյ Խաչին եւ զՅայտնութեան շաբաթն եւ զԱռաջաւորսն ընդ սմա համեմատեցին ի պահս պնդութեան։ Եւս առաւել ի վերայ այնոցիկ եկեսցեն շնորհքն Աստուծոյ որ զերեք յիսունսն պահեսցեն յանուն Սուրբ Երրորդութեանն՝ զՁատիկն եւ զՎարդավառն եւ զՅայտնութեանն եւ ի փրկութեան Տեառն առցեն զաւետիսն. եւ որք լուծանեն զԱռաջաւորսն եւ զԱղուհացսն եւ զՈւխտիցն եւ զՎարդավառին եւ զսուրբ Աստուածածնին եւ զսրբոյ Խաչին եւ զՅայտնութեան շաբաթն եւ զչորեքշաբաթ եւ զուրբաթ՝ նզովեսցին ի սուրբ հարցն։ Եթէ ակամայ լուծցեն՝ միոյն խ աւր պահեսցեն, եւ եթէ կամաւ՝ Գ ամ արտաքոյ եկեղեցւոյ եւ աւրինաց կացցեն, եւ ապա հաղորդեսցին։*

* Առ Եբր. ժԳ, 9

1 ô քան թէ փխ. և ոչ Xô կերակրովք Yr կերակրոք Y ըմբելեօք an ըմպելեաւք
2 BCDEFGHv որք M որք ուղղել են ուրիշներ A այնպէս ուղղված այնպէսն OWr այնպէս akmprs և որք ոչ (p ոչն) akmprs զպահս H չիք և (նզովս)
3 Y որ M յղփութիւն Y զյղփութիւնս ô յօրէնս Y օրէնս եդին և վարկանէին AC վարկանեն A-ում ուղղված վարկանէին F ôakmprsv վարկանին G զարկանին (H զարկանեն) փխ. վարկանէին mp առաջի
4 n զչորեքշաբթի J զվառդավառին O V զվարդէվառին UWn զվարդեվառին բացի IKLMQRSTXYZôakmprs-ից մնացած ձեռ-երը զվարդեվարին
5 YWks զյայտնութեանն ô զայտնութեան H չիք զյայտնութեան ուրիշներ ավելացրել են յայտնութեան Wô շաբաթսն k շաբաթ Y զյառաջաւորսն
6 G ամենայն փխ. սմա XY պնդութեանն kmps պնդութեամբ r պընտութեամբ M եւ և Q և եւ
7 ô զշնորքն p յաստուծոյ IJ զգ յիսնակս O զգ յիսունս RV զերեք ծ-ն Y զերեք ծ-սն ô զերիս ծ-սն n զգ յիսունսն ks յունսն BCDEFG զգծ-նն (HV զգծ-սն AKLMPQSTUZv զգծ-ն) փխ. զերեք յիսունսն Y պահիս փխ. պահեսցեն
8 ô անուն IQSWôm երրորդութեան HIJKLMW զատիկն rv զզատկին r չիք և (զվարդավառն) OPV զվարդէվառն UX զվարդեվառն Q զզվարդավառն n զվարդավառին r զվարդավարըն ABCDEFGHv զվարդեվարն IMQSWm զյայտնութեան LYv զյայտնութիւնն ô չիք զյայտնութեանն...զվարդավառին՝ տող 10-րդ
9 p չիք և (ի) R չիք ի BCDFGHXv ի փրկութեանն Y ի փրկութիւնն s զաւեսիսն
10 IJ զառաջաւորքսն Q զաղուհացնն akmprs զուխտին akmps չիք և (զվարդավառին) ABCDEFGHv զվարդեվարին OPVn զվարդէվառին UW զվարդեվառին ô սուրբ v չիք զսուրբ
11 ôv զաստուածածնին H յայտնութեան KLRTXYZakps զյայտնութեանն ô զայտնութեան ô զշաբաթն k չիք և (զչորեքշաբաթ) ô զշ[ա]բ[ա]թն
12 akmprs զուրբաթ և զչորեքշաբաթ (km զչորեքշաբաթն) IJô զուրբաթն KLM նզովեսցեն akmprs նզովեցան ô հարանցն Yp և եթէ G թէ V յակամա Yô լուծցին
13 Op միայն փխ. միոյն akmps աւր (k օր) մի փխ. խ աւր Q շպահեսցեն k պահեսցին p չիք և r երեք E չիք ամ Yôprs եկեղեցոյ
14 KLMQR աւրինացն STXZô օրինացն ps յաւրինաց J հաղորդեսցի R հաղորդեսցեն

Այսպէս կանոնեաց սուրբ այրն Աստուծոյ Եպիփան՝ եթէ պահք Աստուածայայտնութեանն ապաշխարողաց եւ կրաւնաւորաց եւ քահանայից Խ աւր պահք սահմանեցին, իսկ աշխարհականաց՝ Ը աւր, բայց պարտ է զՇ-աւրեայ պահոց զշաբաթ եւ զկիւրակէ զգուշութեամբ պահել, վասն զի ինքն Աստուածայայտնութիւնն ոչ լուծանի, այլ լուծանէ զչորեքշաբաթ եւ զուրբաթ։ Նոյնպէս եւ զկիւրակէն ծոմացուցանէ, եւ ամենայն տաւնք մարտիրոսաց անխտիր կատարեցին, բայց ի Դ-եկէ եւ ի Զ-եկէ։ Այս են հրամանք Պետրոսի եւ Պաւղոսի եւ այլոց վիճակելոց։

1 ps չիք *սուրբ* Wôkmps *հայրն* փխ. *այրն* I չիք *աստուծոյ* ô *եփան* փխ. *եպիփան*

2 FIMSVWôkmps *աստուածայայտնութեան* CDYa չիք *և* (*կրաւնաւորաց*) C-ում ավելացրել են ուրիշներ A *կր*[*անաւո*]*րաց* a չիք *կրաւնաւորաց*

3 ô *ք* փխ. *խ* IJ չիք *պահք* amprs *սահմանեցան* Y *աշխարհականացն ութ* W *ութն*

4 R *և զը-աւրեա* Yamns *զութաւրեայ* W *զութնաւրեայ* ô *պահուց* BCD EGHakmprsv *պահոցն* akmrs *զշաբաթն* akmp *զկիւրակէն* r *զկիրակէն* r *զկիրակէն* s *զ*[*կ*]*իւրակէն* LM RSY *զկիրակի* ô *զկիրակին* բացի AUn-ից մնացած ձեռ-երը *զկիրակէ*

5 ô չիք *վասն* p չիք *զի, զինքն* IQRô m *աստուածայայտնութիւն* Lps *աստուածայայտնութեանն* W *աստուածայայտնութեան* BD *այդ* KM *լուծանի (զչորեքշաբաթ)*

6 ôakmps *զչորեքշաբաթն, զուրբաթն* r *զուրբաթոջ* ô *զկիրակին* r *զկիրակէ* բացի AUakmnps-ից մնացած ձեռ-երը *զկիրակէն*

7 RX *տունք* փխ. *տաւնք* r *մարտիրոսաց տօնք* բացի Aak-ից մնացած ձեռ-երը *մարտիրոսաց* LOZW ôknr *կատարեսցեն* a *բայց* YW չիք *ի (դ-եկէ)* W *չորրորդեկէ* akmps *ի չորեկէ* Q *իդ-եկէ* (r *ի դ-շաբաթէ*) փխ. *ի դ-եկէ*

8 AY չիք *ի (զ-եկէ)* Wakmps *ի վեցեկէ* r *ի զ-շաբաթէ* փխ. *ի զ-եկէ* ô *այսինքն* փխ. *այս են, հրաման* IV Y *պողոսի* A *այղոց* r *զայլոց* I *վիճակելուց* ô *վիճակելոյ* akmrs *վիճակելոցն*

ԽԷ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԱՑՒՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԳԼՈՒԽ Ա

ՌՅԻԲ (ՌՅԺԵ) Ա. Կանոնք եւ սահմանք զոր ընդունի եկեղեցի ի տաւն Ծննդեան եւ Յայտնութեան տեառն մերոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի եւ ուխտադրութիւն հաւատացելոց այսպէս. բայց յաւուրս շաբաթու եւ միաշաբաթու՝ զառաջիկայն չափել պահաւք ապաշխարողաց եւ այրեաց, քահանայից եւ ուխտի մանկանց եկեղեցւոյ. զառաջիկայն պահել պահաւք յատարամուտ խորհրդոց զաւուրս եւս Ը բովանդակ հաւատացելոց զշաբաթն եւ զմիաշաբաթն. ընդ նմին ծերք եւ տղայք պահեսցեն եւ զտաւն Աստուածայայտնութեանն, յորում աւուր դիպեսցի, կատարեսցեն զծննդեանն եւ զմկրտութեանն, վասն զի աստուածայինք են եւ փրկագործք:

1 IJKLMOPQRSTVXYZWô *կանոնք յոհաննու* (W *յովհաննու* Q *յ[ո]հաննու*) n *կանովն յովհաննու* ak mpr *յոհաննու* s *ոհաննու* EIVôv *երուսաղէմացոյ* KLMQRSTXZ *յերուսաղէմացւոյ* Y *երուսաղէմի* Wn *երուսաղէմացւոց* akmprs *երուսաղէմայ* Ykmps *եպիսկոպոսին* BCD EFGH *գլուխս* YW չիք *գլուխ* Y *մէկ* W չիք *ա* ô *ա որ է* befgq այս և հաջորդ կանոնախմբերը՝ մինչև վերջ՝ էջ 304 տող 11-րդ չեն պահվել

2 Q *յեկեղեցի* OPWkmps չիք *ի* pr *ծննդեանն*

3 HMY *յայտնութեանն* ABEFP *փրկչի* akmprs չիք *և փրկչին* I *յուխտադըրութիւն* JL *յուխտադրութիւնն* KORTVXZ *ուխտադրութիւնն* km ps *ուխտադրութեան*

4 akmprs *հաւատացելոցն* k *յայսպէս* a *բայց* Oakmprs *յաւուր* Qô *աւուրս* S *օուրս* R չիք *և միաշաբաթու*

5 Y *զառաջիկայս* akmprs *զառաջակայն* a *չափեալ* Y *պահոք* ô *պահօվք* a չիք *պահաւք* բացի JLQkmprsv-ից մնացած ձեռ-երի *պահովք*

6 Yôpr *եկեղեցոյ* amprs *զառաջակայն* r *պահեն* BCDEG *պահովք* H *պահելովք*

7 M *և յատարամուտ* A *խո[ր]հրդոց* kv չիք *եւ* Y *ութ* W *ութն* G *ընդ* փխ. *ը* Oô *բովանդակ*

8 W *զշաբաթսն* nr *զշաբաթ* R *միաշաբաթն* W *զմիաշաբաթսն* r *զըմիաշաբաթ* s *զմ[ի]աշաբաթն* Y *պահեսցին*

9 IMm *աստուածայայտնութեան* Sô *աստուածյայտնութեան* H *յայտնութեանն* ուրիշներ ուղղել են *աստուածայայտնութեանն* IJQRUXY Zô *որում* GLMRSTXZ *յաւուր* r *օր* Y kmprs *և դիպեսցի* G *կատարեսցին*

10 E *ծնընդեանն* apr *զծննդեան* IJK LMQRSTXZWômnrs *զմկրտութեան* k *մկրտութեանն* ô չիք *զի* I *աստուածայինքն*

11 Y *զփրկագործք* an *փրկագործ*

ԽԸ

ՀԻՊՈՂԻՏԵԱՅ ՍՐԲՈՅ ԲԱՆ՝ Ի ԾՆՈՒՆԴՆ ԵՒ Ի ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆՆ ՏԵԱՌՆ ԳԼՈՒԽ Ա

ՌՅԻԳ (ՌՅԺՁ) [Ա]. Ըստ աւետեաց յիշատակին Թ ամսեայ ծնեալ Տէրն իմ՛ եւ Լ ամեայ մկրտեցաւ ի նմին աւուր ըստ Ղուկայ Աւետարանչին. «Եւ Յիսուս էր ամաց իբրեւ Լ-ից»*։ Եւ յետ սակաւուց զմկրտութենէն ճառէ. վասն զի աննման էր յայլում աւուր ծնանել բանին Աստուծոյ եւ յայլում մկրտել եւ թերահաւատութիւն ի միջի արկանել, զի զայլ ծնեալ եւ զայլ մկրտեալ խոստովանեցան։ Եւ վասն զի Բ որդիս եւ Բ բնութիւնս եւ Բ դէմս խոստովանեցան, եւ այնր աղագաւ Բ տաւնս յեղափոխեցին, որք ոչ հնազանդեցան առաքելական հրամանին եւ անհնազանդք էին եւ ուխտադրուժք։ Իսկ եկեղեցի հաստատեցաւ այսպիսի տաւնիւք. ի մի աւուր

* Ղուկ. Գ, 23

1 IIKLMOPQRSTVXYZWô կանոնք հիպողիտեայ (ô հիպողիդեայ) n կանոն սրբոյն հիպողիտեա ahlou հիպողիտայ r հիպողիգայ kmps չիք հիպողիտեայ սրբոյ RT սրբոց p ի ծնունդքն v ի ծն[ու]նդ IKLM QRTXZWlnruv ի (X չիք ի) մկըրտութիւն

2 BCDEGHp չիք տեառն kmps գլուխք YW չիք գլուխ AUpv մի ô մէկ YW չիք ա

3 Q յաւետեաց hkmopsu յեշատակի r յիշատակ W ինն m յինն ô թ փխ. Թ Yhlu տեառն a մեր փխ. իմ XY չիք իմ

4 R զ փխ. Լ, ամեաց IJKLRTXZ յաւուր H ղուկասայ ô ղուկասու ps աւետարանչի

5 ô է փխ. էր hlou իբրեւ ամաց B—H OUVXahklmnorsuv երեսնից p երեսցից փխ. Լ-ից KLMQRSTZô երեսնից (KLMQ Լ-ից ô Լ-ինից) վասն և յետ Y երեսնից վասն որոյ և յետ ôv սակաւ աւուրց փխ. սակաւուց

6 G չիք զի, նման փխ. աննման r է փխ. էր A (էր) յայգում ôhlou (էր) այլում r յաւուր GIJKLMO QRSTXYZW (և) այլում

7 ô մկրտիլ p երթա հաւատութիւն փխ. թերահաւատութիւն hlou ի մի լի փխ. ի միջի ô այլ (ծնեալ) W ծնանեալ ուղղված է ծնեալ (և), զայ[լ]

8 n խոստովանեցին Y չիք և (վասն) ô չիք վասն Gakmps չիք և վասըն...ք դէմս խոստովանեցան՝ տող 9-րդ BCDEF բ-ուս H երկուս I երկու (որդիս) J չիք բ որդիս և hloru բնութիւնս և բ որդիս R չիք և բ բնութիւնս

9 u խոստով[ան]եցան r այրն փխ. այնր hlu տունս փխ. տաւնս IJK LMOPQRSTVXYZWôps յեղափոխեցան hlou եղափոխեցին W որ

10 KLMPQRSTVXYWr յառաքելական v կանոնին փխ. հրամանին r անհնազանդ O ուխդադրուժք hlu ուխտադրոյժք

11 M յեկեղեցի r այնպիսի ô չիք ի, միաոր փխ. մի աւուր holprsu աւոր փխ. աւուր

տաւնել զծննդեանն եւ զմկրտութեանն եւ պատուել այսպէս՝ այրիք եւ ապաշխարողք եւ եկեղեցւոյ մանկունք, քահանայք եւ վանականք եւթնից եւթնեակք չափեսցեն պահաւք, բայց միայն ի շաբաթուն եւ ի միաշաբաթուն, եւ յաւուրս տաւնեկին Ը աւր համաւրէն հաւատացելոց եղիցի պահք շաբաթն եւ միաշաբաթն, եւ յաւուր յորում դիպեսցի տաւնն Տեառն՝ կատարեսցեն։

1 ISXlmnou *զմկրտութեան* r *զմկըր-տութիւնն* M *այսպէս է այրիք*
2 Yps *ապաշխարօղք* akm *ապաշխա-րաւղք* Mn չիք *և* *(եկեղեցւոյ)* Q *յեկեղեցւոյ* Yôhlopru *եկեղեցոյ* KL *եաւթնից* XYWô *եօթնից* hloru *է-ից*
3 hloru *է-եակ* IJ *ևթեակք* KLM *եաւթ-նեակք* XWô *եօթնեակք* Y *եօթեանք* BCDEFGHkmnpsv *ևթնեակ* Y *պա-հօվք* r *պահողք* բացի Q-ից մնա-ցած ձեռ-երը *պահովք* R *ի շաբա-թին* H չիք *ի (շաբաթուն)* MORW ôhlou չիք *և ի միաշաբաթուն* M-ում ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ n չիք *ի (միաշաբա-թուն)* XY *ի միաշաբաթին*
4 Q *յաւուր* ô *աւուրս* Y չիք *և յա-ւուրս...և միաշաբաթն՝* տող 5-րդ W *ութն* I *ամենայն* փխ. *համաւ-րէն* a *եկեղեցի* փխ. *եղիցի*
5 h *շաբաթուն և միաշաբաթօջն* X *և ի միաշաբաթն* n *միաշաբաթ* OWp չիք *և միաշաբաթն* h *յաւուրն* u *աւուր* HIJLQRTZôs *որում* E *տի-պեսցի* ôu *տօն* n *տաւն*
6 ôp *կատարեսցին*

ԽԹ

ՆԵԿՏԱՌԵԱՅ ՀՌՈՄԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԳԼՈՒԽ Ա

ՌՅԻԴ (ՌՅԺԷ) [Ա]. *Սահմանք եւ ուղղափառութիւնք, զոր վայել է եկեղեցւոյ, յառաքելոցն հրամանաց հաստատեալ, ընդ նոսին ընկալաք եւ աւանդեմք եկեղեցւոյ Քրիստոսի, զոր սուրբ հարքն հաճութեամբ ընկալան ըստ Մովսէսեան է-եկին, է-ից է-եակք ունին զազատութիւն ի մարմնական ծառայութենէն։ Իսկ Քրիստոսի եւթնեակքն, զոր ընկալաւ եկեղեցի, ունի զազատութիւն անծառայական որ ի ծնունդն հնչեաց Քրիստոս ի ծագս հեթանոսաց։ Եւ այսպէս ուխտադրութեամբ պատուեալ միայնացեալք անապատականք, քաղաքականք, ապաշխարողք եւ այրիք, որբանեալ մանկունք եկեղեցւոյ ուխտիւ յանձին կալեալ պահաւք եւ աղաւթիւք զաւուրս Խ։ Բայց համաւրէն հաւատացելոցն՝ ծերք եւ տղայք զԸ աւրն զշաբաթն եւ զմիաշաբաթն ընդ նմին պահեսցեն. եւ զտաւն Աստուածայայտնութեանն՝ զծննդեանն ասեմ եւ զմկրտութեանն, վասն զի աստուածայինք եւ տէրունականք [են], յաւուր յորում դիպեսցի՝ ի նմին կատարեսցի։*

1 hlou չունեն այս կանոնախումբը՝ էջ 284 IJKLMOPQRSTVXYZWôn *կանոնք* (n *կանոն*) *Նեքտառեայ* (P *Նեկտարեայ* RSTXYô *Նեքտառեայ* ps [*Ն*]*եկտառեայ*) բացի HK-LMOQXWakmprs-ից մնացած ձեռ-երը *հռովմայ* I *եպիսքոպոսի* KMô *եպիսկոպոսին* BCDEH *գլուխս* W չիք *գլուխ* ô *մէկ* W չիք *ա*
2 H չիք *և* ô *ողափառութիւնք* Y *ուղղութեանն* փխ. *ուղղափառութիւնք* Iôpr *եկեղեցոյ* Q *յեկեղեցւոյ* Y *եկեղեցի*
3 IJKLMQRSTXôn *առաքելոցն* V *յառաքելւոցն* Y *ուղղափառաց առաքելոցն* փխ. *յառաքելոցն հրամանաց* nv *հրամանացն* ps *հաստատել*
4 Yôprv *եկեղեցոյ* X *հաճոյութեամբ* W *հաճութեան*
5 Ykmps *մովսիսեան* ô *մօվսիսի* W *եօթնեքեան* (*է-ից*), *եօթնէից* R X *է-իցն* n *է-ից* աջ լուսանցքում UY չիք *է-ից* U *եթեակք* n *եթնեակք* Y *եօթեակք* W *եօթնեակ* ô *է-եկք* r *է-եակ* s *է-եակք* L *ունիցին* ô չիք *ի*
6 KM *եաւթնեակն* Or *եօթեակքն* XY W *եօթնեակքն* V *է-եակքն* DH *ընկաւ* փխ. *ընկալաւ*
7 M *անծառական* (ô *ծառայական*) փխ. *անծառայական*
8 F *հեթանոսանոսաց* OW *պատուիրեալ* փխ. *պատուեալ*
9 ô չիք *քաղաքականք* akm *ապաշխարաւղք* prs *ապաշխարօղք* Y *աշխարհականք* փխ. *ապաշխարողք*
10 ô *մանկուն* Yôpr *եկեղեցոյ* ô *ուխտին անձին, պահօվ* բացի nr-ից մնացած ձեռ-երը *պահովք*
11 ô *աւր* H չիք *բայց* V *հաւատացելւոցն* n *հաւատացեալքն* r *հաւատացելոց* H *աղախնայք* փխ. *տղայք* W *զութն*
12 ô *շաբաթն* V *ըստ* փխ. *ընդ* IVZW ômnp *աստուածայայտնութեան* Q *աստուածայայտնութեան*
13 G *զծննդեան* OPQ *զծնդեանն* v *ըծնընդեանն* Sômn *զմկրտութեան*
14 X *աստուածայինքն* ô *աւուր* W *յորում յաւուր* IJLQRSTX *որում* CG չիք *յորում* C-ում ավելացրել են ուրիշներ ô *ի նմի*
15 n *կատարեսցեն*

Ծ

ՄԵԼԻՏՈՆԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԹՈՒՂԹ ԱՌ [ԵՒՏՐԵՊԻՈՆ] ԳԼՈՒԽ Ա

ՈՅԻԵ (ՈՅԺԸ) [Ա]. Այս գրեցաւ վասն միանալոյ բանին Աստուծոյ ընդ մեզ ծննդեամբ ի սրբոյ Կուսէն, մի յերկուց միացեալ, անշփոթ մնացեալ անորիշ ի միմեանց, միացեալ եւ մի լեալ անքակտելի տանեմք ըստ հրեշտակին աւետեաց Թ ամսեայ՝ զծնունդն, Ը աւրեայ՝ զթլփատութիւնն,

1 IJKLMOPQRSTVXYZWô *կանոնք* (ô *կանոն*) *մելիտոնի* (QSTWô *մելիտօնի* RXY *մելիտոսի*) n *կանոն սրբոյն մելիտոսի* G *մեղիդոնի* klmoprs *մելիտոսի* բացի Uahu-ից մնացած ձեռ-երը *մեղիտոնի* r *եպիսկոպոսին* a *թուխթ* 1 *թուխտ* IJKLMOPQRSTVXYZWôp չիք *թուղթ* OVW *առ տիպոս* (hlor *առտոյ եպիսկոպոսի*. մնացած ձեռ-երը *առ տրիպիս*) փխ. *առ եւտրեպիոն*. անվան այս ճշտումը *եւտրեպիոն* ձևով տե՛ս Հ. Տաշյան Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վիեննա, Վիեննա, 1895, էջ 722բ, F. Macler, Notices de manuscritîs arméniens ou relatifs aux Arméniens vus dans quelques bibliothéques de la Péninsule ibérique et du Sud-Est de la France (Revue des Etudes Arméniennes, t. 2, fascicule 2, Paris, 1922. p. 244, Արտաւազդ արքեպ. Սիւրմէեան, Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց վանքի, հտ. Ա, Ս. Ղազար, 1948, էջ 5: Վերնագիրը Հ, Թոփչյանի Ցուցակում պահվել է *ի թղթէն մելիտենի եպիսկոպոսի որ առ եւտրայիոն* ձևով (տե՛ս Ցուցակ ձեռագրաց Դադեան խաչիկ վարդապետի, մասն Ա, Վաղարշապատ, 1898, էջ 87բ). Պիտրայի մոտ հացեատիրոջ անունը պահվել է *եւտրեպիս* ձևով (տե՛ս Analecta sacra spicilegio solesmensi (t, IV, Parisiis, 1883) գրքում. այս գիրքը չկարողացանք ձեռք բերել տեղեկությունը 1965թ, հունիսի 18-ին գրած նամակով մեզ ուղարկել էր հայր Որնուն: «Արարատի» 1896 թ. համարում սույն անունը նշված է *ատր*. C *գլուխս* k p *գլուխք* GW չիք *գլուխ ա*

2 ô *միաբանելոյ* փխ. *միանալոյ* H չիք *ընդ*

3 H *թէ* փխ. *մի* QSô *երկուց* A չիք *անշփոթ մնացեալ* ձախ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ X *անշըոթ* opsu *անշփոյթ* KLMRST VXYZ *միացեալ* փխ. *մնացեալ* ô չիք *մնացեալ*

4 ô չիք *անորիշ ի միմեանց* hlou չիք *անորիշ...միացեալ* Y *ի միմիեանց* I *միացեալ և մի լեալ...ի զոհարեր ձեռձերսն վայելել*՝ էջ 289 տող 2-րդ ընկած է AFGJP *լիեալ* Y *և անքակտելի* ô *անքակ* W *տոնեմք* ô *տօնելի եմք* p *ըստ է*

5 AF *հրշտակին* n *հրեշտակի* Unp *աւետեացն* W *ինն* m *յինն* lou *ծնունդն* Wm *ութ* (W *ութն*) *աւրեայ* MQSXWônm *սթլփատութիւն* horuv *թլփատութիւնն* 1 *թլփատութիւն*

Լ ամեայ՝ զմկրտութիւնն, Խ աւրեայ՝ զգալն ի տաճարն [ի] լրումն աւուրնաց։ Եւ պատուել այսպէս. զծնունդն եւ զմկրտութիւնն ի նմին աւուր տանել, է-եկաւք չափ պահել, կրանաւորաց եւ քահանայից, պաշխարողաց եւ այրեաց եւ ուխտի մանկանց եկեղեցւոյ պահել միապէս Խ աւր, բայց միայն զշաբաթ եւ զմիաշաբաթ։ Ընդ նմին պահեսցեն ծերք եւ զինուորք եւ եկեղեցւոյ մանկունք, որպէս զաւուրս զյոբելեանս, բայց զտաւն Աստուածայայտնութեանն յաւուր յորում հանդիպեսցի՝ ի նմին աւուր տանեսցեն զԾննդեանն եւ զՅայտնութեանն։

1 Wô *երեսուն* BCDEFGH *երեսնամեայ* A չիք *Լ ամեայ զմկրտութիւնն* ուրիշներ ավելացրել են ձախ լուսանցքում. սակայն նշված հատվածի տեղը սխալմամբ նշել են *աւրինաց* և բառերի միջև. այդպես սխալ ձևով էլ ընդօրինակել են JKLMOPQ RSTUVXYZWôn ձեռ-երում SXWôlm *զմկրտութիւն* r *քառասուն* p *աւրինացն*

2 Sô *զպատուել* M չիք *և պատուել... զմկրտութիւնն* LQSZWôln *զմկրտութիւն* Fv *ի միում* փխ. *ի նմին*

3 YWô *եօթնեկօք* hloru *է-աւք* Y չիք *և*

3—4 l *ապաշխարողաց եկեղեցոյ և աբանց*

4 MQ *յեկեղեցւոյ* Yôhlopu *եկեղեցոյ*

5 hl *շաբաթ*

6 ô *ծերք և տղայք զինորք* p *զինւորք* O *և (եկեղեցւոյ)* կրկնված է M *յեկեղեցւոյ* Yô hloprsu *եկեղեցոյ* OW *եկեղեցւոյ* կրկնված է O *զաւուրք* Y *և զաւուրս* BCDFGH *զոբեղեանս* A *զյոբեղեանս* Eahklmnoprsuv *զոբելեանս* M *զոբելելեանս*

7 K *զտաւնս* M *զտօնս* MQYWôlmn *աստուածայայտնութեան* M *աւուր* hloru *յորում աւուր* GHJKLQRST XZôn *որում* ô *հանդիպիցի*

8 J *յաւուր* ôlru *տօնեսցի* ho *տանեսցի* R *տա[ն]եսցեն* YWôhlou *զծնընդեան* MSmu *զյայտնութեան* ps *յայտնութեանն* ô *յայտնութիւն*

ԾԱ.

ՍՐԲՈՅՆ ԱԹԱՆԱՍԻ ՄԵԾԻ ԲԱՆ Ա.

ՌՅԻՁ (ՌՅԺԹ) [Ա]. Արդ՝ եկայք, ի բանն Եսայեայ ընթասցուք. «Ահա Կոյս յղասցի զԷմմանուէլն», եւ Պաւղոս յայտնութեամբ խաւսի, թէ՝ «Ամենեւին եղբարց նմանեալ»**. եւ դարձեալ՝ «Առաջին Ադամ եւ երկրորդ»***. եւ թէ՝ «Առաջին Ադամն նման սմա մարդ եւ երկրորդ»****:*

* Եսայի, է, 14 ** Եբր. Բ, 17 *** Հմմտ. Ա Կոր., ԺԵ, 45
**** Հմմտ. Ա Կոր. ԺԵ, 47

1 RXYakmprs չունեն այս կանոնախումբը hlou չունեն այս և հաջորդ՝ ծր կանոնախումբը՝ էջ 287-ից մինչև էջ 289 JKLMOPQRSTVZW *կանոնք սրբոյն* ô *կանոնք մեծի սրբոյն աթանասի* n *կանոն սրբոյն աթանասի մեծի բան գլուխ ա* O *աթանասի* S *մէգ* փխ. *ա* բացի JKLMOPQRTVô-ից մնացած ձեռ-երը *ա բան* CG *բանս* Z չիք *բան* ô *մէկ* ZW չիք *ա*

2 ô չիք *ի, զբան* P *ընդասցուք* S *յընթասցուք* F *կոյսն*

3 CD *յղասց* C-ում ուրիշներ ուղղել են *յղասցէ* H *յղասցէ* KMô *յղասցի և ծնցի* փխ. *յղասցի* M *զէմմանուէլն* W *զեմմանուէլ* v *զէմմանուէլն* ABCD FGLn *զէմմանուէղն*

4 ô *եղբարձ* ABCDSTUZWv *նմանել* ô *նմանիլ* H չիք *և (երկրորդ)* LM QSTZô *երկրորդն*

5 Q *յառաջին* A չիք *և երկրորդ* ավելացրել են ուրիշներ

ԾԲ

ՍԵՐԵՐԻԱՆՈՍԻ Ի ՂՈՒԿԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ ՄԵԿՆՈՒԹԵՆԷ ԲԱՆ Ա

ՌՅԻԷ (ՌՅԻ) [Ա]. Թէ ոչ առաւելուցու արդարութիւնն ձեր աւելի քան զդպրացն եւ զփարիսեցւոցն, եւ թէ ոք պակասեալ գտցի, ո՞րպիսի պատժոց պատժապարտ գտանիցի. զի եթէ հրեշտակաց խաւսիւք հաստատեցաւ բանն եւ ամենասուտնզանողն պատժապարտեցաւ՝ քանի՞ եւս պատուհաս ի վերայ յանցանացն որք ի վերայ կատարելութեանն թերակատարք գտանիցին. զի փարիսեցին պարծէր՝ «Պահեմ երկիցս ի շաբաթու». եւ որք ուխտադրուժք գտանիցին՝ քան զփարիսեցին եւս հայհոյանաց արժանի են։ Նոքա ոչ առաւելան յարդարութիւն, այլ եւ պակասեալ եւս գտան. եւ այս յետին անմտութիւն է՝ զի յաւրինացն հրաժարեն եւ ի շնորհս ոչ

1 JKLMOPQSTVZWô *կանոնք սերեբիանոսի (Q սեբերիոսի)* n *կանոն սեերիանոսի* գրչից ուղղված *սեբեբիանոսի* KM *սեբիանոս* p *[ս]երբիանոսի* s *[ս]երբիանոս* r *սըբիանոսի* akmps չիք *ի* H *ի ղուկս* ô *ի ղուկասու* akmps *յղուկայ* U *խլուկա* փխ. *ի ղուկայ* BCDEFG Hprs *մեկնութենէն* O *մեկնութեան* W *մեկնութեանն* KM չիք *մեկնութենէ* n *գլուխ* փխ. *բան* ô *բան որ է ա* ABCDEFGHUakmnprsv չիք *բան ա* RXY *կանոնք սրբոյն աթանասի մեծի* փխ. *սեբերիանոսի ի ղուկայ աւետարանին մեկնութենէ* Աթանասի ծա կանոնախմբի վերնագիրը սխալմամբ դրված է այս կանոնախմբին

2 G *առաւելեցու* ô *առաւելոցու* LMQ SYWôakmnprs *արդարութիւն* p չիք *ձեր* ôv չիք *աւելի* Rôa *զդպրաց* Y *դպրացն*

3 Gsv *զփարիսեցոցն* Yô *փարիսեցոցն* n *զփարիսեցւոյ* r *զփարիսեցոց* ak mprs *ապա* փխ. *և (թէ)* բացի Yn-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *և (թէ)* akmprs *գտանի* ô *պատժոյ* akmprs *պատուհասից* փխ. *պատժոց* Yô *պարտապան* փխ. *պատժապարտ*

4 V *գտանիցէ* Y *գտցի* lakmprs *թէ* KM *ե[թէ]* akm *հրեշտակաւք* prs *հրեշտակօք* akmp *խաւսէր* rs *խօսէր*

5 kmps չիք *և* akm *ամենայն սուտնզանուղն* prs *ամենասուտնզանօղն* Y *ամենասուտնզանօղ* KMQU *քանզի* փխ. *քանի*

6 Gp *յանցանաց* U *անցանացն* Y չիք *յանցանացն որք ի վերայ* n *որ* MQSXWôm *կատարելութեան* Y *որք թերակատարք* r *թերակատարք կատարք գտանին* OW *գտանիցեն* akmps *գտանին*

7 M *փարեցին* ուրիշներ ուղղել են *փարիսեցին* kmrs *որ*

8 Yô *ուխտադրուժ* ps *քանզի* km *զփարիսեցիսն* ô *հայհոեանաց* *եւ* փխ. *եւ հայհոյանաց* H *արժանին* p *արժանանան*

9 Hp չիք *են* OW *առաւելեան* m *յառաւելան* JKLMQSTZô *արդարութիւն* VX *յարդարութիւնն* Y *արդարութիւնն* n *արդարութեան* BD *այլ* p *եւ* փխ. *և* J չիք *և* KLM QRSTXYZô *պակաս*

10 ô *և այս եւ եղին* S *յեղին* GMQRS Zpr *անմտութենէ* ô *յանմտութենէ* KLXk *անմտութեանն* բացի YW n-ից մնացած ձեռ-երը *անմտութեան* Y *օրինաց* n *աւրինացն* ô *ի շնորս* բացի Yrv-ից մնացած ձեռ-երը *ի շընորհքս*

ղաղարեն. եւ զի՞նչ կամին լինել. քաջ գիտեմ, ի հեթանոսութիւն կամին դառնալ եւ ի զոհաբեր ճենճերսն վայելել։ Վասն զի նախնիքն երկուս աւուրս ի շաբաթուն պահեցին՝ զմին վասն բանսարկուին յանցանացն եւ Եւայի անկմանն եւ զմիւսն վասն Ադամայ պատրանացն եւ ելանելոյն ի դրախտէն։ Եւ վասն այսպիսի պատճառանաց հարքն մեր զկիշատակ սրբոցն յաւուրցս այսոցիկ յառաջիկայսն անցուցին, բայց միայն զԱստուծոյն եւ զԱստուածորդւոյն ուր եւ հանդիպեսցի՝ կատարել զայն, զի Աստուած է եւ զամենայնն լուծանէ։ Զծննդեանն ասեմ եւ զմկրտութեանն, զի նա ծոմացուցանէ աւուրս Ը համաւրէն ամենայն հաւատացելոց՝ զշաբաթն եւ զմիաշաբաթն. եւ զտաւն Աստուածայայտնութեանն յորում աւուր դիպեսցի՝ կատարեսցեն։

1 X ղաղարեան ps զիտեմք Uô չիք ի
2 akmps ճենճերս Y զի նոքա նախնիքն Va նախինքն ô նա ինքն փխ. նախնիքն v բ
3 ô պահիցեն GOWr զմինն v զա ô սարգաւակին բան փխ. բանսարկուին I անցանաց
4 S չիք և (Եւայի) v Եւային G չիք և Եւայի...պատրանացն amps անգմանն r անկման s չիք և (զմիւսն) AUkmr զմինն (BCDEFHaps զմին v զա) փխ. զմիւսն I պատրաունացն kprs ելանելոյ
5 m վասն և փխ. և վասն ô չիք և AEIJOPUVYWakmnprs այնպիսի KM պատճառանացն
6 n աւուրցս DEHLVZv յայսոցիկ բացի BCDEFGHVv-ից մնացած ձեռ-երը յառաջակայսն P միայն ձախ լուսանցքում
7 Y զաստուծոյ akmprs չիք զաստուածոյն և IJMQSTYôprsv զաստուածորդոյն G չիք (ուր) և R կատարեալ akmps կատարեսցեն r կատարեսցին, չիք զայն
8 IJPQUVYWakmnprsv զամենայն ô զամենայն այն լուծանէ ps զծննդեան IMQSm զմկրտութեան
9 ô նոքա փխ. նա Y ծումացուցանէ ô ծոմացուցանեն IJKLMQRTXZô յաւուրս GS յուրս Y զաւուրս ութ W ութն
10 v զմիաշաբաթ J և զմիաշաբաթն կրկնված է p չիք և զմիաշաբաթն akm զտաւնն prs զտոնն IMSUW ômnpr աստուածայայտնութեան
11 IJô որում BCDEFGHv յաւուր յորում IJM յաւուր r չիք աւուր բացի BCDEFHakmnprs-ից մնացած ձեռ-երը դիպիցի r կատարեսցին

ԾԳ

Ի ՍՈԿՐԱՏԱՅ

ՈՅԻՐ (ՈՅԻԱ) [Ա]. Հանդէս ՅԺԸ-իցն յաւուրս մեծին Կոստանդիանոսի ժողովին հաստատեցին մի սահմանս հաւատոյ, այլքն յաւժարէին զառաքելականն հաստատել զկարգս, բայց Եւսեբի Պանփիլեայ եւ Աթանաս Աղեքսանդրի եպիսկոպոսն միաձայնեալ միաբանեցին զսուրբ եպիսկոպոսն եւ հաստատեցին ընդ Մովսէսեան յոբելինին զտաւն պասեքին, վասն որոյ առաքեալքն յողոգոմեանն հաստատեցին եւ այլքն ըստ լուսնին յերեսներեակն կատարէին. բայց Եւսեբի Պանփիլեայ երկրորդ առաքելոցն փոխանակ Մովսէսեան փողոցն, զԳաբրիէլեան փողն եաեւ ի վերայ վիմին, փոխանակ անդ ազատութեան դատապարտելոցն, ստստ աւ-

1 IJKLMOPQRSTVXYZWô *կանոնք սոկրատայ բան բ* (KMW չիք *բան բ* M-ում ավելացրել են ուրիշներ O *երկու* RSYô *ա* L չիք *բ*) CDEF GHa *ի սոկրատայ ա* kps *ի սոկրացայ* m *ի սոկրատայ* hlnoru *ի* (n չիք *ի*) *սոկրատա գլուխ ա*

2 h *յըծ-իցն* lô *աւուրս* OW *յաւուր* p *մեծի* A *կոստանտիանոսի* p *կոստանդիանդիանոսի* uv *կոստանդինոսի* Uônp *ժողովոյն* YW *ի ժողովին*

3 A *մի* ձախ լուսանցքում hloru *ի մի* O *ա* (W *առաջին*) փխ. *մի* IJ *միասահմանս* փխ. *մի սահմանս* BE hloruv *սահման* OW *հաւատոց* B *այղքն* W *յօժարեցին*

4 ô *զգարքս* ôhlou *Եսեփի* hou *պամփիւլայ* v *պանփիւլայ* l *պամփիւնայ* r *պանփիւղեայ* An *պանփիղեայ* kmps *պամփիլայ* F *պանփիղայ* BCDEGHa *պանփիլայ*

5 Vôr *աղէկսանդրի* kmps *և աղէքսանդրի* (m *աղէկսանդրի*) r *միաձայնել* BCDEGHakmps չիք *միաձայնեալ...եպիսկոպոսն* hlou *միաձայնեցին* փխ. *միաբանեցին* Flv չիք *զսուրբ եպիսկոպոսն* W *եպիսկոպոսն* hou *եպիսկոպոսունսն*

6 l չիք *և հաստատեցին* ô չիք *ընդ* A *մովսեսեան* GKM *մովսէսեանն* RYakmnps *մովսիսեան* ô *զմօվսիսեան* ABCDFGPUn *յոբեզինին* h *յօբելինին* J *յոբելինն* l *յովելինին*

7 h *առաքելական* lou *յողոգոմեան* n m *յողոքոմեանն* AIJKLMOPQST UVXYZôn *այլք* W *այլ* hr *ընդ* փխ. *ըստ* T *ըստ* ձախ լուսանցքում Yô չիք *ըստ* F *լուսնինն* BCDEGH *լուսին* C-ում ուրիշներ ուղղել են *լուսնին* Y *զլուսնի* ô *զլուսնին*

8 hlou *յերեսներրեակ* ô *երեսներեակն* n *յերես[ն]երեակն* ô *բայ[ց]* h *Եսեփի* lor *պամփիւլայ* h *պամփիւղայ* u *պամփուլա* ABCDFGH v *պանփիղեայ* n *պամպիղեա* ps *պամփլեայ* IJOPVWa *պանփիլայ* Y *պանփիլեան* U *պանփիղեա* IJ *առաքելոց*

9 A *մովսեսեան* Yôkmns *մովսիսեան* W *մովսէս* p *մովսիսե[ա]ն* Un *փողոյն* փխ. *փողոցն* AFh *զգաբրիէղեան* GH *զգաբրելեան* OP *զգաբրելեանն* Y *զգաբրիէլին* Y *փող* u *փոխն*

10 Y *վեմին և փոխանակ* K *ընդ* փխ. *անդ* Y *ազատութեանն* l չիք *ստստ աւտարացելոցս* EGkmps *աւտարելոցս* G-ում ուրիշներ ուղղել են *աւտարացելոցս* F *օտարելոցս* IJ *յօտարացելոցս* OVW *օտարացելոյս* or *աւտարացեալոցն* u *օտարացելոցն* v *աւտարելոց*

տարացելոցս ժողովումն Եսայեայ ձայնն յայտնէ, թէ՝ «Իցեն մեղք ձեր արեամբ թաթաւեալ յասրութիւն վերաբերեցից», եւ թէ՝ «Իցեն մեղք ձեր կռամոլութեամբ խցխցեալ ի ձեան սպիտակութիւն ածից»*. սա ի սկզբանց եւթնեկին եղեւ սկիզբն ըստ կարգին Մովսէսի աւրէնսդրութեանն, զոր աւրինակի Մովսէսեանն եւթնեկին չարարաւ թողութիւն մինչեւ ցԾ-եակն։ Նոյնպէս եւ աստ չերեւի խտրոց ի միջի մինչեւ ցԾ աւր. ըստ այնմ չափեցից եւ այս եղիցի կարգադրութիւն հաւատոյ։ Եւ եթէ ոք ի սմանէ աւր թերացուցանէ ի շաբաթու կամ ի միաշաբաթու որկրամոլութեամբ, ի սակս անարժան կերակրոց, լիրբ եւ խայտառակ խորհրդովք, ընդդէմ հարցն, միոյն փոխարէնս խ պահեսցէ եւ տուգանս յեկեղեցին ըստ կանոնի հրամանացն տացէ։

Եւ որ զառաքելական սահմանս կանոնաց քայքայեն, որպէս պա-

* Հմմտ. Եսայ. Ա, 18

1 Y եսայիայ hlu [ես]այեայ o ե[ս]այեա Y իցին Un մեղքն XYZ չիք մեղք

2 BCDEGHahm թաւթաւեալ 1 թոթաւեալ u թաւթաւել G յայսրութիւն OWr յարութիւն (u յարութիւն) փխ. յասրութիւն or վերաբերից hlu վերավերից (G բերիցից) փխ. վերաբերեցից Unps չիք և SU ôakmnors եթէ Y իցին U իցեղէն RXYZ չիք մեղք CG չիք ձեր C-ում ավելացրել են ուրիշներ

3 E խցեցեալ (kr խցեալ) փխ· խըցխըցեալ H ի ձիեան h ի ձիւն ou ի ձայն (r ի ձևսն) փխ. ի ձեան X սպիտակութիւնն h ի սպիտակութիւն ô սպիտակ n ածեցից ô աբարից փխ. ածից W ի սկզբանից

4 RXYô եօթնեկին W եօթնեքին hlru է-նեկին O զարքին մօվսէսի kms մովսիսի G չիք մովսէսի... զոր IQ SXl օրենսդրութեան Mmnp աւրէնսդրութեան ô օրինադրութեան h աւրէնսադրութեանն u աւրէնսադըրութեան C չիք աւրէնսդրութեանն... մովսէսեանն՝ տող 5-րդ C-ում աջ լուսանցքում ավելացրել են ուրիշներ

5 ô օրինակ G չիք աւրինակի A մովսեսեանն YWkmopsv մովսիսեան ô մօվսէսինն ahlru մովսէսեան n մովսիսեանն A եւթնեկին ավելացրել են ուրիշներ XYWô եօթնեկին l եօթնեքին h էթնեքին ou եաւթնեքին r է-եկին Q չարչարաւ hlo u չարարարաւ r չարար BCDEFG Hv ցյիսնեակն ahklmoprsu ի (ak mps չիք ի) յիսնեակն Sô ծ-նեակն

6 OW խորոց (Y խտրութիւն) փխ· խտրոց Y օրն horu չափից Fv չափոյից F-ում գրչի ուղղումն է ô չափեցեց

7 IJKLMOPQRSTUVXYZWô այն փխ. այս ô զարկադրութիւն p կարգաւորութիւն u թէ r որ փխ. աւր

8 KM թերեցուցանէ H երթացուցանէ փխ. թերացուցանէ Q ի շաբաթ բացի IJKLMOUVXYZWhlnopru-ից մնացած ձեռ-երը որկորամոլութեամբ ôn չիք ի (սակս)

9 h կերակրոյ 1 լիրութեամբ փխ. լիրբ

10 u չիք միոյն OW փոխարէնք Yhlo uv փոխարէն hlou խա փխ. խ s տոգանս Hô եկեղեցին hlou չիք ըստ, զկանոնի KLQRSTXYZô կանոնին M կանին ուրիշներ ուղղել են կանոնին

11 Yl հրամանաց r հրամանոյն u հրամայն v հրամա[նա]ցն

12 A մինչև տողի սկիզբն ուրիշներ ավելացրել են նորին նման և այդ անցել է բոլոր ձեռ-երին a-ում նորի ps որք U կանոնեացն n կանոնացն ô կան[ոն]աց s կոնոնաց ABCDF GHIJKLOPRSTUVXZv քաքայեն A պատուիրեցին

տուիրեցին, թէ ի չորեքշաբաթւոջ կամ յուրբաթւոջ հասարակաց հաւատացելոց ուխտ պահոց եղիցին, եւ որք լուծանեն զհրամանս առաքելականս իբրեւ յաւուր եւթանցն շաբաթոցն պահոցն՝ պատժապարտեսցին. եւ թէ ոք մասամբք տաւնախմբութեամբ յանդգնեսցի սակս որովայնի եգիպտական բազմաստուածոցն, հաւասար է որ ոչ փրկութեան տաւն կատարեն. եւ որք միաբանին այսմ կանոնիս մեր՝ հաւասար են. եւ որք ընդդէմ հակառակին՝ ի մէնջ եւ յեկեղեցւոյ՝ նզովեալ եղիցին։

1 HKMYôaloprsuv *ի չորեքշաբաթոջ* h *խղ շաբաթոջ* փխ. *ի չորեքշաբաթւոջ* Y *և կամ* a չիք *կամ* BCD FGHhloruv *յուրբաթոջ* IMô *ուրբաթոջ* JKLQRSTXYZn *ուրբաթւոջ* O *յուրբաթուոջ* a չիք *յուրբաթւոջ* V *հաւատացելոց*

2 I *պահուոց* U *եկեղեցին* փխ. *եղիցին* G չիք *և* H *զհրաման* OW *առաքելական* KM *առաքելականսս*

3 OW *աւուր* ô *աւուրց* KLMQRSTXY *յաւուրց* r *յաւուրս* Z չիք *յաւուր* AFJLPSUakmps *յեթանցն* I *յեաւթանցն* RKM *եթեանցն* Ov *յեթեանցն* XY *եօթեանցն* W *յեօթանցն* ô *եօթեանց* hloru *է-եանցն* V *է-անցն* m *յաւթանցն* LQRSTXYZôp *շաբաթոց* KM *շաբաթոջ* V *շաբաթոջն* hloru *շաբաթուցն* Wn *պահոց* IJKLMQRSTXô *պատժապարտեցին* M-ում ուրիշներ ուղղել են *պատժապարտեսցին* Y *պատժապարտիցին* hlu *պատժապարտեսցեն* GM *պատժապարեսցին* փխ. *պատժապարտեսցին*

4 SUôn չիք *և* SUôhlmnoru *եթէ* r *մասամք* v *մասամբ* I *մատամբք* փխ. *մասամբք* Y *տոնախմբութիւնք* W *տօնախմբութեամբք* ô *յանդըգնեսցի*

5 HIJKLMQRSTXYZhlnoru *յորովայնի* ô *որվայնի* D *եպիպտական* Rhn *բազում աստուածոցն* ô *բազմաստուծոյցն* r *բազմչաստուածոցն* K LRTXYZ *փրկութեանն*

6 ps *յայսմ* OW *հաւատար* փխ. *հաւասար*

7 L *հակառակեն* ô *ի մէջ* փխ. *ի մէնջ* Mr չիք *(ի մէնջ)* և A *(ի մէնջ)* և կրկնված է G *յկեեղեցւոյն* H *եկեղեցւոյ* MYk *յեկեղեցոյ* ô *եկեղեցոյ* hlopru *յեկեղեցոյն* hloru *նզովեացին*, չիք *եղիցին* բացի BCDEFGU-ôakmps-ից մնացած ձեռ-երը *եղիցի*

ԾԴ

ՍՐԲՈՅՆ ԴԻՈՆԵՍԻՈՍԻ ԱՐԻՍՊԱԳԱՑԻՈՅ ՅԱՂԱԳՍ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ

ՌՅԻԹ (ՌՅԻԲ) [Ա]. Զի արժանացաւ զԱստուած բանն Հաւր՝ յառաջ քան զժամանակս ծնեալ եւ ժամանակաւ ծնեալ կեանս աշխարհի ընծայիլ, վասն որոյ եւ Աստուածածին. եւ եկեղեցի, հեթանոսաց հրապարակագոչ ձայնիւ, ամ յամէ տաւնախմբէ զյիշատակս նորա, զի այսպէս մեծարգի արար զորդիս մարդկան ընդ որդւոյ իւրում. պատուեսցուք զյիշատակս նորա մեծապայծառ տաւնիւք ի միաշաբաթւոջ աւուրն ներբողիւք զերգս աւրհնութեան մատուցանեմք ընդ Որդւոյ իւրում։

1 IJKLMOPQRSTVXYZWôn *կանոնք* (n *կանոն*) *սրբոյն* BCDEGH Fv *դիոնիսի* բացի IJRVWôahk mnprs-ից մնացած ձեռ-երը *դիոնիսիոսի* l *դէոնէսիոսի* AFGOPS TUVZkmv *արիոպագացւոյ* IYr *արիսպագացոյ* KM *արիսբագացոյ* Q *արիսբագացւոյ* RX *արիսպագւոյ* u *արիսպագոյն* ôlp *արիսպագացոյն* h *արիսբագացոյն* a *արիսպագացոց* s *արիսպագացւոյն* H *պագացւոյ* ուրիշներ ուղղել են *արիոպագացւոյ* p *յաղաքս* a *աղագս* ô *սուրբ աստուածածնին* kmps *աստուածածնին մարիամու* BCDE FGHahlnoruv *աստուածածնին* (Hn *սուրբ աստուածածնին*) *բան* (n *գլուխ*) *բ* (hloru *երկրորդ* n *ա*)

2 Z *զի արժանացաւ* կրկնված է n *զի աստուած* Y *աստուած* ô *բան*

3 OW *ժամանակս* hlou չիք *և ժամանակաւ ծնեալ* ps *ի կեանս*

4 v *աստուածածինն* MQ *յեկեղեցի* KLô *հրապարագոչ* Oh *հրապարակագոչ* v *հրապարկակոչ*

5 Qô *ամ ամէ* Y *այնպէս* h *մեծարի* k *մեծարգի*

6 nu *ըստ* փխ. *ընդ* Fv *ընդ* (v չիք *ընդ*) *ամենայն սուրբս* փխ. *ընդ որդւոյ իւրում* IJKMQSTYôloru *որդոյ*

7 r չիք *մեծապայծառ...աւուրն* Fv *և ի միաշաբաթոջ* (F *միաշաբաթւոջ*) HYôhlou *ի միաշաբաթոջ* a *ի միաշաբւոջ* BCDEFGHahklmprsuv *ներբողենիւք* m *զերգ*

8 KLRZ *աւրհնութեանն* XY *օրհնութեանն* K չիք *աւրհնութեան* DHI JMSTYZôhlruv *որդոյ* OW *իւրում քրիստոսի փառք* ô *իւրում յաւիտեան*

ԾԵ

ՄԱՆՈՒԷԼԻ

ՌՅԼ (ՌՅԻԳ) [Ա]. Ի ձեռն Կոստանդիանոսի մեծի հաստատեցաւ տաւնախմբութիւն սրբոյ խաչին ըստ Հոռոմոց տոմարին ի սեպտեմբերի ԺԴ, ոչ ի նմին աւուր կատարել զտաւնախմբութիւնն, զի հանապազ ի նոյն յարութեանն չքնաղ եղանակաւոր ձայնիւք պատուին տաւնք տէրունեան խաչին. վասն որոյ հարկեցաք ոչ յայլ աւր տաւնել, այլ ընդ Քրիստոսի յարութեանն, զփրկագործ տաւնա:խմբութիւն տէրունական խաչին։

1 IJKLMOPQRSTVXYZWô *կանոնք մանուէլի բան* (ô *բանք*) *ա* n *կանոն մանուէլի վասն սրբոյ խաչին գլուխ ա* A *մանուիէլի* BC *մանուիեղի* DH *մանուէղի ա* EFG *մանուէլի ա* ahklmoprsuv *մանուէլի* (s *մանուէլ*) *գլուխ* (h *գլուխք* v *բան*) *ա*

2 A *կոստանտիանոսի* X *տաւնախմբութիւնն*

3 Y չիք *սրբոյ* CGHnsu *հռոմոց* OW *հռոմայ* Y *հռովմայ* ô *հռոմայեցոց* p *հռովմոց* BDEGHpsv *տաւմարին* JORW *տօմարին* Y *տօմարի* MQa hklmnoru *տումարին* Y չիք *ի* (*սեպտեմբերի*) BEFar *ի սեքտեմբերի* lou *ի սեկտեմբերի* DGH *ի սե*[*պ*?] *տեմբերի* D-ում ուղղանկյուն փակագծերում տեղը բաց է թողնված BCDEGHkpsv *ժդ-ն* W *տասն չորս* am *ի ժդ-ն* F *ժդ-ն*

4 KLMQRSTXZ *յաւուր* G *կատարեալ* ô *կատարիլ* FIQSXôl *զտօնախմբութիւն* Mmn *զտաւնախմբութիւն* IMQSômn *յարութեան*

5 ô *եղանակաւոր* v *ձայնիւ* r *տօնն* IJKLMOQTVXZWô *տէրունական* Y *տէրունականք*

6 OW *յարկեցաք* A *յայգ* HIJPQôm *այլ* (*աւր*) ôk չիք *աւր* L *առնել* փխ. *տաւնել* BD *այգ* (*ընդ*) Z չիք *այլ* kmps չիք *քրիստոսի* GIKMQR STZWômnp *յարութեան*

7 KLRTZ *տաւնախմբութիւնն* QSVX Yô *տօնախմբութիւնն* ahklmoprsu *տէրունական խաչին տաւնախմբութիւն* (h *տօնախմբութիւնն* l *տաւնախմբութիւնն* r *տօնախմբութիւն*)

ԾԹ

ԿՂԵՄԱՅ ՀՌՈՄԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՌՅԼԱ (ՌՅԻԴ) [Ա] Սահմանք եւ հաստատութիւնք եկեղեցւոյ. Քրիստոսական խաչն եւ սրբասացութիւնն, զոր հանապազ կատարեմք յաղօթս մեր այսպէս՝ Սուրբ Աստուած, սուրբ եւ հզօր, սուրբ եւ անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա՛ մեզ։ Եւ ընդէ՞ր երեքկին. զոր աւրինակ ժամանեալ ոք արքայութեանն նորա եւ երից երանեան, այսպէս եւ մեք երիցս ասեմք երեքկին՝ Սուրբ Աստուած, սուրբ եւ հզօր, սուրբ եւ անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա՛ մեզ։

1 IJKLMOPQRSTVXYZWô *կանոնք կղեմայ* n *կանոն կղեմայ հռովմայ եպիսկոպոսին յաղագս սուրբ աստուածին գլուխ ա* փխ. *կղեմայ հռոմայ եպիսկոպոսի* ABCDEFOYo *հռվմայ* KMUôhklmopsu *եպիսկոպոսին* BCDEFGYv *եպիսկոպոսի* (Y *եպիսկոպոսին*) *ա* IO *եպիսկոպոսի* (I *եպիսքոպոսի*) *բան ա*

2 akmors *հաստատութիւն* HIKYô *եկեղեցոյ* Q *եկեղեցւոյ* ahklmoprsu *եկեղեցոյ* (akm *եկեղեցւոյ*) *սուրբ խաչն քրիստոսական*

3 J *խաչին* IWhlnopu *սրբասացութիւն* RZn *զաւր* (XY*զօր*) փխ. *զոր*

4 IJ *աղօթս* AOPUVW չիք *և* (*անմահ*) o *ամմահ*

5 r *ընդ* փխ. *ընդէր* v չիք *և ընդէր երեքկին....ողորմեա մեզ*՝ տող 8-րդ Y *երեկին* p *գ-կին* E *յաւրինակ*

6 OWps *յարքայութեան* R *արքայութիւն* բացի BCDEGHUY-ից մնացած ձեռ-երը *արքայութեան* ahloru *նմա* (kmps *այնմ*) փխ. *նորա* ahkmoprsu *երանէ նոյնպէս* փխ. *երանեան այսպէս* I չիք *երանեան այսպէս և մեք*

7 I չիք *երիցս* G*երեքին* alprs *զերեքկին* Y չիք *երեքկին* ahklmu *սրբասացութիւն* (prs *սրբասացութիւնն*) փխ. *սուրբ աստուած....ողորմեա մեզ*՝ տող 8-րդ o *սուրբ ասացութիւնն* փխ. *սուրբ աստուած... ողորմեա մեզ*՝ տող 8-րդ K չիք *սուրբ* (*և հզաւր*)

8 P *անմահ* H չիք *վասն մեր* F չիք *մեզ*

ԾԷ

ԿՈՉՈՒՄՆ ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ, ԶՈՐ ԱՍԱՑԵԱԼ Է ՏԵԱՌՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ՌՅԼԲ (ՌՅԻԵ). Երթայ քահանայն մեղուցէլովն ի դուռն եկեղեցւոյն եւ ասէ սաղմոս՝ «Առ քեզ Տէր համբարձի». եւ դարձեալ՝ «Որպէս փափագէ եղջերու»** եւ «Ողորմեա՛ց ինձ Աստուած ըստ մեծի» եւ «Հաճեցար Տէր ընդ երկիր քո» եւ «Խոնարհեցո Տէր». եւ քարոզէ՝ «Տէր Աստուած խաւսեցար բերանով քո»***. եւ ասէ զաղաւթս՝ «Աստուած բարձրացեալ եւ փառաւորեալ»։ Եւ կացուցանէ զմեղուցեալն յարեւմուտս կոյս եւ հրաժարէ երիցս ի սատանայէ, որպէս ի մկրտութեանն, եւ դարձուցանէ յարեւելս*

* Սաղ. ԻԴ, 2 ** Սաղ. ԽԱ, 2 *** Հմմտ. Եսայ. ԾԸ, 13

1 ahklmoprsu *նորին*(s[r]*որին*)*յովհաննու* (kmps *տեառն յովհաննու* lu *յովանու* o *յոհանու*) *մանդակունոյ* (km *մանդակունւոյ*) *կոչումն ապաշխարութեան* փխ. *կոչումն ապաշխարութեան...հայոց կաթողիկոսի*՝ տող 2-րդ XY *ապաշխարութեանն* n *յապաշխարութիւն* W չիք *է* Gô *տէր* IJKLMOPVXYn *յոհաննու* R *յոհանու* ô *ոհանու* v *յովհանու*

2 CDGHKMRVYZônv *մանդակունոյ* P *մադակունւոյ* Q *մանդաղունւոյ* IJKLMOQSTUZWn *կաթուղիկոսի* ô *կաթուղիկոսըն* RX *կաթուղիկոսի* *ասացեալ* ABCDEFGHUnv *կաթողիկոսի* *գլուխք* (n *տունս*) *ճխ* (n չիք *ճխ*)

3 Y *մեղուցելով* Q *յկեղեցւոյն* Yôhlno ru *եկեղեցոյն* CDEGHps *եկեղեցւոյ* C-ում ուրիշ ձեռք ուղղել են *եկեղեցւոյն* v չիք *եկեղեցւոյն*

4 J *սաղմոս* ahklmoprsu *սաղմոսէ* փխ. *ասէ սաղմոս* O *քեզ* աջ լուսանցքում ô չիք *և* ahklmopsu չիք *և դարձալ որպէս փափագէ եղջերու և*՝ տող 5-րդ ô *փափաքի* BFV Zn *փափաքէ* X *փափակէ* YW *փափագի*

5 BCDEFGH *եղջիվրու* I *եղջե[րու?]* IKMO-Wôahklmnopsuv *ողորմեա* X *ընդ* փխ. *ըստ* ô չիք *ըստ մեծի և* A *մ[եծի]* BCDE *մե[ծի]* GH *մեծ* L չիք *մեծի* Y չիք *(մեծի) և* aklmo psu *և գայլ սաղմոսն* (ars *սաղմոսսն*) *քարոզ* (a*քարոզէ*) *և աղօթք* (ahop u *աղաւթք*) փխ. *ըստ մեծի և ... տէր և քարոզէ*՝ տող 6-րդ

6 Y չիք *ընդ* ôv *երկի[ր]* XRn չիք *երկիր* MRXYZôov չիք *քո* M *խոնահրեցուցց* IJULMOPQSTUVXY ZWôn *սեր գունկն* (L *գու[նկն?]* O *գուկն* R *գունկ*) *քո* (LOPQRWn չիք *քո*) *և քարոզէ* (W *քարօզէ*)

7 ô *բերանովք* BCDEFGHYv *քով* ôp չիք *քո* ahklomrsv չիք *և* (hloru ունեն *և*) *ասէ զաղաւթս* BCEGH *զաղաւթս* (GH *զաղօթս*) *զայս աստուած* CDQlu *բարձեալ* ô *փառավորեալ* lu *փառաւ*

8 ô չիք *և (կացուցանէ)* Un *զմեղուցեալսն* ahklmoprsu չիք *կոյս*

9 hps *յերցս* ahklmoprsu չիք *որպէս ի մկրտութեանն* IQSWô *ի մկրտութեան* n *ի մկրտութիւնն* H *դարձանէ*

եւ տայ հաւատալ երիցս ի սուրբ կաթողիկէ եւ առաքելական եկեղեցի, ի մի մկրտութիւն, յապաշխարութիւն. զի զառաջին հաւատն այլոյ լեզուաւ խոստովանեցաւ, իսկ երկրորդս՝ իւր լեզուաւն խոստովանեցի։ Եւ ապա կացուցանէ զխոստովանողն հանդէպ դրանն եւ թուէ զանուանս մեղացն, որպէս եւ գրեալն է. «Այս դուռն Տեառն եւ արդարք մտանեն ընդ սա» եւ «Երանի ում թողութիւն եղեւ մեղաց»** եւ «Խոստովան եղէց քեզ Տէր բոլորով սրտիւ»*** եւ «Տէր լո՛ւր աղօթից իմոց, ճշմարտութեամբ քով, լուր ինձ»****. եւ Տէրն ասէ, թէ՝ «Որում թողուք՝ թողեալ լիցի» եւ թէ՝ «Ունիցիք՝ կալցի»։ Եւ արդարացեալ շնորհաւքն Քրիստոսի, դարձցի ի տուն իւր, պահել եւ աղօթել զամենայն աւուրս կենաց իւրոց, եւ ողորմութեամբ տնանկաց քաւեսցէ զմեղս իւր։ Այս է դուռն ապաշխարութեան ճշմարիտ, եւ առիթ արդարութեան, եւ կնքէ սուրբ խաչիւն եւ եկեղեցեաւն եւ աջով քահանային։*

* Սաղ. ՃԺԷ, 20 ** Սաղ. ԼԱ, 1
*** Հմմտ. Սաղ. ՃԺԸ, 2 **** Հմմտ. Սաղ. ԼԸ, 13, Լ, 6

1 k *տայլ* IJKLMOQRSTUVXZWôhk mnruv *կաթուղիկէ* բացի hkmnorsu-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *և (առաքելական)* M *յեկեղեցի*

2 o չիք *ի* ô չիք *մի* Yhlou *ապաշխարութիւն* բացի akmnprs-ից մնացած ձեռ-երը *ապաշխարութեան* ô *զա[ռա]ջին* EOW *այլու* ôn *այլոց* hlo ru *այլովք* a *այլով* kmps *այլում* a klmou *լեզուով* h *լեզւով* r *լեզուովք* ô *բերանով և լեզուաւ* փխ. *լեզուաւ*

3 hu *խոստովանաւ* IJ *երկրորդ* ôn *երկրորդն* m *իւրով* akmoprs *լեզուովն* ô *լեզվաւ* hl *լեզուով* u *լեզուս, վանեցի* փխ. *խոստովանեցի*

4 Yh *կացուցէ* Yks *զխոստովանօղն* ampv *զխոստովանաւղն* h *զխոստովանեալն* H *թուիէ* KLMZ *թըւէ* lo u *թվէ*

5 KLMQRSTXYZôhlouv *գրեալ է* ô *դուռս* HKMOVZWôhklmopsuv *տեառն է* (KM *են*) r չիք *տեառն...մտանեն* OM *արդարքն* km *արդար* s *արդ[ար?]* v չիք *արդարք* ahklm opsuv չիք *մտանեն*

6 ahklmopsuv չիք *ընդ սա* k չիք *և (երանի)* IKLMQSTXYZaklmpsuv *որում* փխ. *ում* u *թողու* OPVakm oprs չիք *եղև* ahklmoprsu չիք *մեղաց և*

7 hlou *եղերուք,* չիք *քեզ, տեառն* r չիք *տէր* u *բոլոր* l *բոլո[ր?]* KLM QSTô *սրտիւ իմով* Z *սրտիւ և մով* փխ. *սրտիւ* RXhluv չիք *սրտիւ* kmps *աղաւթիցն* KM չիք *իմոց* M-ում ավելացրել են ուրիշներ ahkl moprsu չիք *իմոց* (h ունի *իմոց*) *ճշմարտութեամբ քով լուր ինձ՝* տող 8-րդ

8 ô *ո* փխ. *քով* Yô չիք *լուր ինձ* ô *երանի* փխ· *թէ* Yhklmoprsu չիք *թէ* ô *թողու* v *թողէք*

9 1JKLMOPRSTUVXYZWôn *եթէ* hl oru չիք *և թէ ունիցիք կալցի* akmp s *ունիք* ô *կալեալ լիցի* OW *արդարացեալք*

10 STô *դարձցին* T-ում ուրիշներ ուղղել են *դարձցի* STu չիք *ի* u *իւր տուն* a *պահեալ* J *յաւուրս*

11 ahklmoprsu չիք *տնանկաց* k *այլ* փխ. *այս* ahklmoprsu չիք *է*

12 R *ապաշխարութեամբ* XY *ապաշխարութեանն* hlu *արդար և ճշմարիտ* փխ. *ճշմարիտ* Fô չիք *ճշմարիտ և առիթ արդարրութեան* Y չիք *և (առիթ)* Y *արդարութեանն* ahklm opsu *կնքեսցէ* r *կնքեալ է*

13 C չիք *և (եկեղեց.)* ավելացրել են ուրիշներ M *յեկեղեցեաւն* r *սուրբ աջով* M *յաջով* OXYW *աջովն* ô *աջօվ* R *քահանայի* ô *քահանային և փրկէ մեղաց*

ՄԵՂՔ ԵՆ ՈՐ Ի ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ ՊԱՐՏ Է ԲԵՐԵԼ, ԶԻ Ե՛Ն ՈՐ ՄԵԾ ԵՆ ԵՒ Ե՛Ն ՈՐ ՓՈՔՐ

Թիւ խոստովանութեան. *Թէ կոյս ընդ կուսի, թէ մինն կոյս է եւ մինն արամբ, եթէ ամճիրս ինչ ի յղանալն գործեաց, եթէ յղացեալ եւ սպանեալ, թէ ընտանիք իցեն, եթէ ի ծննդականն երթեալ է, եթէ յապարահիտ երթեալ է, եթէ ի շնալն երգուաւ, եթէ ի շնալն զսոդոմայականն գործեաց գործ, եթէ ընդ այլազգւոյ, եթէ ի շնալն զկիւրակէն ոչ պատուեաց, եթէ աւրէնս առ ի շնալն։*

Վասն պոռնկաց. *Եթէ ի կուսութեան գիջացաւ, եթէ կանամբի իցէ, եթէ բազում ժամանակս, եթէ բռնաբարեալ զոք, եթէ իգացեալ։*

Վասն արուագիտաց. *Թէ ի կուսութեան գործեաց, թէ կանամբի իցէ,*

1 VX *խոստովանութիւնն* ô *խոստովանութեան* Yô *և* փխ. զի hlu չիք *որ (մեծ)* p չիք *(մեծ) են*

2 Pahklmoru չիք *և են* P-ում ավելացրել են ուրիշներ ձախ լուսանցքում s չիք *և* H չիք *որ* UYôn *փոքր են*

3 RXY *խոստովանթութեանն* W *խոստովանութեանս* r *կուս (ընդ)* F չիք *կոյս ընդ* ô *(ընդ) կոյսի* BCD EFGHakmprsv *մին* hlou չիք *մինն* ahklmoprsu չիք *է*

4 ahklmoprsu *միւսն* փխ. *մինն* HXôl *արեամբ* փխ. *արամբ* UYn *և թէ* փխ. *եթէ (ամճիրս)* hklmopr su *թէ* I *յամճիրս* nv չիք *ի* UYn *և թէ* փխ. *եթէ (յղացեալ)* ahklmoprsu *թէ (յղացեալ)*

5 hr *սպաննեալ* ahklmoprsu *(իցեն) թէ* l չիք *ի* OVWu *ի ծննդական* ô *երգեալ* ahklmoprsu *իցէ* փխ. *է* Yah klmoprsu *թէ (յապարահիտ)* OW *յապարահիք* RXô *ապարահիտ* S *յապարահիդ* Y *ապահարինետ* hloru *յապահարիտ*

5-6 I *եթէ յապարահիտ երթեալ է* կրկնված է U չիք *եթէ յապարահիտ երթալ է*

6 p *իցէ* փխ. *է* km չիք *է* Y *և թէ* փխ. *եթէ (ի շնալն)* ahklmoprsu *թէ (ի շնալն)* BCDHp *ի շնանալն (երգուաւ)* DL *երթուաւ* S *երգուաւ* ô *երգուեալ է* ahklmoprsu *թէ* L չիք *(երգուաւ) եթէ* p *ի շնանալն* Lr չիք *ի շնալն* MQô ho *զսոդոմականն* W *զսոտոմայականն* l *սոդոմայականն* r *ի սոդոմականն* u *զսոդոման*

7 ôahklmoprsu չիք *գործ* ahklmoprsu *թէ (ընդ)* H *այլազգաց* KLMRSTX YZaprv *այլազգոյ* ô *այլազգոյն* hl ou *այլոյ ազգոյ* ahklmoprsv *թէ (ի շնալն)* p *ի շնանալն* G չիք *ի* h lu *զկիրակէ* բացի AUkmnps-ից մրնացած ձեռ-երը *զկիրակէն* X *պատուեցաւ*

8 ahklmoprsu *թէ* O *օրէնք* W *օրէն* p *ի շնանալն*

9 u *թէ վասն* ô *պոռնկի* ahklmoprsuv *թէ (ի կուսութեան)* բացի HIMQS ôlnou-ից մնացած ձեռ-երը *ի կուսութեանն* Uôhlpu *գիճացաւ* Y *շընացաւ* փխ. *գիջացաւ* akmops *թէ (կանամբի)* hlu չիք *եթէ կանամբի իցէ* R *ի կանամբի* O *կանկամբը*

10 ahklmoprsu *թէ (բազում)* hlu *ի բազում* LQRST *բազումս* ahklmoprsu *թէ (բռնաբարեալ)* IJ *բռնաբար* ô *եթէ բռնաբարեալ է զոք եթէ իգացեալ* հատվածը դրված է *թէ ընտանիք իցեն...ի շնալն աւրէնս առ՝* էջ 299-րդ տող *1-2*-րդ հատվածի փոխարեն v *թէ բռնաբարեալ...բազում ժամանակս՝* էջ 299 տող 1-ին ձախ լուսանցքում H չիք *(զոք) եթէ* բացի FKMQRSTUXYZ-ից մնացած ձեռ-երը *թէ*

11 ahklmoprsu չիք *վասն* hu *յարուագիտաց* p *արուագիտաց* ô *արվագիտաց* RVh *ի կուսութեանն* X *ի կուսութենէ* r *ի կանամբի*

թէ բազում ժամանակս, թէ ընտանիք իցեն, թէ ի պոռնկութենէ, թէ յանզգայութենէ, թէ ի չարիսն ուրէնս առ։

Վասն անասնազիտաց. *Թէ յո՛ր հասակի գործեաց, թէ յուտելեաց իցէ անասունն, թէ կին ունիցի, թէ յամեալ իցէ ի չարիսն։*

Վասն սպանողաց. *Թէ նախանձով եսպան, թէ նախանձեցաւ եւ իշխանութեամբ սպան, թէ ի գողութենէ, թէ մատնութեամբ, թէ յարբեցութենէ արք զկանայս, թէ ի պատերազմի, թէ սուտութեամբ սպան։*

Վասն առն եւ կնոջ. *Թէ անզգուշացաւ եւ այրեաց, թէ սիրովն Աստուծոյ ոչ են կացեալ, թէ ախակալութեամբ են կացեալ, թէ խառն անկողնաւք, թէ յապարահիտ մերձեցաւ, թէ սրբութիւն առ ծննդականն ոչ գործեաց, թէ զկիւրակէն ոչ պատուեալ, թէ պղծութիւն համարեցաւ զամուսնութիւնն, թէ զայգի իւր այլ եւ այլ գործեաց, թէ զորդիս իւրեանց երկիւղիւ Աստուծոյ ոչ սնուցին, թէ վասն ամուսնութեան արհամարհեաց զկինն, թէ վատազգի համարեցաւ զկինն։*

1 KMZ *ի բազում* ô *եթէ ընտանիք իցեն եթէ ի պոռնկութէնէ է եթէ անզգայութեան է եթէ ի չարիսն օրէնս առ՝* տող 2-րդ նատվածի փոխարեն դրված է 298-րդ էջի 10-րդ տողի *եթէ բռնաբարեալ զօք եթէ իգացեալ* u *ընտան* M *են* ուրիշները ուղղել են *իցեն* L *(իցեն) թէ* կրկնված է a *ի պոռնկութեանն է* բացի BCDEGHMOYWhlonprsu-ից մնացած ձեռ-երը *ի պոռնկութեան է* (hloru չիք *է*)

2 IJ *անզգայութեան է* KLRSm *յանըզգայութեան է* TXY *յանզգայութեանն է* l *ի չարիսս* o *յուրէնս* U *անօրէնս* փխ. *ուրէնս* hlu *էառ*

3 բացի n-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *վասն* KPQRXYôh *որ* n *յուր հասարակի* փխ. *յոր հասակի* IJKLMQRSTVXYZô *ուտելեաց*

4 ahklmoprsu *է* փխ. *իցէ* M *ունիցէ* m *յամեալն* F *համարեալ* փխ. *յամեալ* ahklmoprsu չիք *իցէ* akmoprs *ի չարն*

5 բացի hlnu-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *վասն* ôr *սպաննողաց* ôopr *սպան* Y *նախանձու* u չիք *(եսպան) թէ* hlou չիք *թէ նախանձեցաւ և իշխանութնամբ սպան՝* տող 6-րդ

6 KLMRSTXZô *իշխանութեամբն* Vôr *եսպան* k *սպաս* փխ. *սպան* EYW *ի գողութեանն է* բացի CDGHQV-ից մնացած ձեռ-երը *ի գողութեան է* (ahklmnoprsu չիք *ի)* hlu *ի* փխ. *թէ (մատնութեամբ)* U չիք *թէ մատնութեամբ* o *թէ յարբեցութենէ այր զկին թէ մատնութեամբ* IJôhn *արբեցութենէ* M *արբեցութեան է*

7 Y *թէ արք* ô *էարք* փխ. *արք* ahklmprsu *այր զկին* փխ. *արք զկանայս* KM *և զկանայս* W չիք *ի* lu *ի պատերազմն* h *եսպան* u *սպանն*

8 բացի hlnu-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *վասն* LMQST *կնւոջ* hlu *կնոջն* o *կնոչն* ar *չզուշացաւ* hklmopsu *զգուշացաւ* փխ. *անզգուշացաւ* r չիք *և (այրեաց), թէ և*

9 ahklmoprsu չիք *(ոչ) են, կացին* H KM *կայացեալ* (W *կապեալ*) փխ. *կացեալ (թէ ոխակալ.)* Iô չիք *թէ ոխակալութեամբ են կացեալ* ahklmoprsu չիք *են, կացին* Y *կացեալք,* չիք *թէ* IJô *յանկողնօք* o *ա[ն]կողնաւք*

10 OW *յապահարիս* Q *ապարահիտ* S *յապարահիզ* Yhloru *յապահարիտ* CDGHQ *սրբութեամբ* L *սրբութեան* k *սրբութիւնն* r *էառ*

11 ahklm prsu *պահեաց* փխ. *գործեաց* BCDEFGHakmps չիք *թէ զկիւրակէն...այլ և այլ գործեաց՝* տող 12-րդ բացի AUWn-ից մնացած ձեռ-երը *զկիրակէն* hlu *պատուեաց* W *պատուիրեալ* փխ. *պատուեալ* L *ի պղծութիւն* W *համարեցութիւն*

12 r *զամուսնութիւնն պղծութիւնն համարեցաւ* IKMQRSTXZôlu *զամուսնութիւն* Y *ամուսնութիւնն* W չիք *իւր* A *այլ և այդ* OW *այլ եւայ[լ]* hlou չիք *թէ զորդիս...ոչ սնուցին՝* տող 13-րդ akmprs չիք *իւրեանց*

13 Uô *երկիւղիւն* n *երկեղիւն* VXY *ամուսնութեանն* M *արհեաց* աջ լուսանցքում ուրիշներ ուղղել են *արհամարեաց*

14 Fp չիք *թէ վատազգի համարեցաւ զկինն* u *(համարեցաւ) զկին*

Վասն այրեցողաց. *Թէ ամուրեաց իցէ վնասն, թէ քինով արար, թէ վասն զրկանաց, թէ ակամայ եղեւ, թէ վարձեցաւ եւ այրեաց։*

Վասն գողոց. *Թէ սարահատ է, թէ տնահատ է, թէ զաղքատս կողոպտեաց, թէ զայլոյ գիտաց եւ ոչ ասաց, թէ յուրացութիւն անկեալ, թէ գրաւեցաւ, թէ երդուաւ եւ զեղբայրն ի մահուանէ փրկեաց, թէ երդուաւ առ սրտին եւ ոչ արար, թէ առ ամաւթոյ երդուաւ։*

Որ ի բնութեանն մեղք են. *Թէ ագահ իցէ, թէ արբեցող, թէ բամբասող, թէ նախանձոտ, թէ ոխս պահէ, թէ սնափառ է, թէ ստախաւս, թէ ստերդումն եւ զրպարտող, թէ յաղաւթից խափանեալ է, թէ չար ցանկացող է, թէ քսմոս է, թէ երկպառակ, թէ ի վհուկս եւ ի հատընկէցս երթեալ է, թէ զայլոյ մեղս հրապարակեալ է եւ ի ծածուկ քահանային ոչ ասաց, թէ կաշառ վասն դատաստանի էառ, թէ յիշոցն երետ եւ բան հայհոյութեան խաւսեցաւ, թէ զծնաւղսն անարգուք, թէ լեզուանիք, թէ զաղքատս ոչ ընկալաւ, թէ զսրբոց զոտս ոչ լուաց, թէ ի վերայ մեռելոց*

1 բացի hlnu-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *վասն* Y *այրեցողացն* h *ամուրեացէ* փխ. *ամուրեաց իցէ* aklmop rsu *է* փխ. *իցէ* 1JKLQRSTYZn *գինով* (MX *գնով* ô *գինօվ*) փխ. *քինով*

2 n չիք *թէ (ակամայ)* V *յակամայ* Y *վարիցաւ* փխ. *վարձեցաւ*

3 բացի hlnu-ից մնացած ձեռ-երը չունեն *վասն* hloru *սրահատ է* փխ. *սարահատ է*

4 FMOUnrs *զայլոց* p *զայլոցն* W *զայ[լ]ոյ* ô *զայլոոյ* բացի Mn-ից մնացած ձեռ-երը *չասաց* CDGIJMô *ուրացութիւն* H *զուրացութիւն*

5 P *գրեցաւ* ուրիշներ ձախ լուսանցքում ուղղել են *գրաւեցաւ* ô *երթվավ* U չիք *թէ երդուաւ* ou *զեղբարն* rs *զեղբայր* I *և զեղբայրն ի մահուանէ փրկեաց թէ երդուաւ* ձախ լուսանցքում u *ի մահու* KM *ի մահուանէ* կրկնված է Sô *գի* փխ. *թէ (երդուաւ)* n *լուաւ* ուրիշներ ուղղել են *երդուաւ*

6 kmps *սուրբսն* փխ. *սրտին* KM չիք *առ* OW *ամօթու* hloru *արար* փխ. *երդուաւ*

7 hlu *որ ի բնութենէ* (1 *բնութեանն* u *ի բնութեան*) kmps *թէ մատնութեան* փխ. *որ ի բնութեանն* MSZ ôaor *ի բնութեան* Q *ի բնութենէ* v *է* փխ. *իցէ* BCEav *արբեցաւղ* D FGHYkms *արբեցօղ* h *յարբեցող* ô *արբեցող է* BEa *բամբասաւղ* v *բանբասաւղ* CDFGHkms *բամբասօղ* Yr *բանբասող* ô *բամբասող է*

8 hlou *ոխապահ է* IJ *պահող է* F չիք *է* p *և թէ (ստախաւս)* Km *ստախաւս է* M *ստախօս է* W *ստախոս*

9 F *ստէ երդումն* HIhlru *սուտ երդումն* n *սուտերդմնող* BCDEFHa hv *զրպարտաւղ* GYklmsu *զրպարտօղ* IJ *աղօթից* p *աղաւթից* KLM *խափանեալ* kmps չիք *է* BEFapv *ցանկացաւղ* CDGHYkmrs *ցանկացօղ*

10 YW *քսմս* ô *քսմսող* k *յերկպառակ* hlu *երկպառակ է* ABCDEGHU *ի վհուկս* F *ի մոհուկս* փխ. *ի վհուկս* hlu *ի հատընկ* o *ի հատընկէցս* s *ի հատընգեցս*

11 v չիք *է (թէ)* OW *զայլոց* u *զայլ* ahk lmoprsu *թէ* փխ. *և* H չիք *և*

11-12 ô *երթեալ է և ի քահանային ծածուկ ոչ ասաց թէ զայլոյ մեղս հրապարակեալ է թէ կաշառ*

12 Q չիք *վասն* ô *դատաստանին* hlo *յիշողացն* u *յիշաղացն* v *յիշունցն* ABDEFHPQUakmps *յիշուցն*

13 YW *հայհոյութեանն* R չիք *թէ (զծնաւղսն)* Y *զծնօղ* r *զծնօղս* v *զծնաւղս* բացի EHMOVahklmnop su-ից մնացած ձեռ-երը *զծնողսն* Y *անարգանօք* p *անարգութեամբ* ak m *լեզուայինք* ps չիք *թէ լեզուանիք թէ*

14 ps չիք *զաղքատս ոչ ընկալաւ թէ* OW *զաղքատ* ô *ընկաւ* փխ. *ընկալաւ* ô *զորբոց* փխ. *զսրբոց* p *սրբոց* OQWôhlouv *ոտս* W չիք *ոչ (լուաց)* KLM *ըլւաց* R չիք *թէ ի վերայ մեռելոց* KLMQSTXZô չիք *վերայ* Xahklmoprsuv *մեռելոյ*

ճակատ հարեալ, թէ զվարձկան զրկեալ, թէ զկուսութիւն նուիրեալ Աստուծոյ՝ դարձեալ սեռեալ, թէ ուխտեալ եւ ոչ կատարեալ, թէ ի թատերս յաւժարացեալ, թէ առ անձուկս մեղուցեալ, թէ արծաթասէր է, թէ զքահանայս բամբասեալ է, թէ ի տունս հեթանոսաց անխտիր կերակրեալ է, թէ ախտից տէր լեալ եւ զայլս ուսուցեալ, թէ ի ձիս յերասանեալ յագելապէս, թէ թովիչ, թէ ընկերատեաց, թէ անողորմ, թէ ամբարտաւան, թէ հպարտ, թէ զաչսն ի խառնակումն անասնոց անխտիր արձակեալ, թէ զաւագ ոչ է պատուեալ, թէ Տեառն միամիտ ոչ է ծառայեալ, թէ զպտուղ եկեղեցւոյն խաբեալ է, թէ զուխտս ըստ Աստուծոյ կամաց ոչ է կատարեալ, թէ ի տաւնի կամ ի կիւրակէի յառաջ քան զպատարագն հաց կերեալ է, թէ զուրբաթ կամ զչորեքշաբաթ եւոյծ, որ են մեծ մեղք։

Խոստովանութիւն քահանայի. *Թէ կաշառ վասն մեղաց առ եւ եթող, թէ զխոստովանութիւն ուրուք յայտնեաց, թէ հաղորդութեան ծուլացաւ*

1 R չիք *ճակատ հարեալ* Y *ճակատս* KLMQRSTXYZôm *զվարձկանն* U *զվար[ձ]կան* p *զկուսութիւնն* KLMZ *նըւիրեալ* Xhklmoprsu *աստուծոյ նուիրեալ* a *աստուծոյ ոչ նուիրեալ* Y *յաստուծոյ*

2 IJKLMQRSTXYZôv *և դարձեալ* ahklmoprsu չիք *դարձեալ* Y *սռեալ* u *ուխտ* ahklmorsu չիք *և* ahklmoprsu *կատարեաց* IJ *ի թաղերս* SYôo *ի թաթերս*

3 op *յաւարժեալ* IIYahklmrsu *յօժարեալ* hloru չիք *առ* OVW *յանձուկս* p *և* փխ. *է* hlu չիք *թէ զքահանայս*

4 hlu չիք *բամբասեալ է* Yôr *բանբասեալ* B *մամբասեալ* o *բամբասեր է* hl *ի տուն* l *սոցա* փխ. *հեթանոսաց* U *անխտիրս* ahklmnopsu *կերեալ*

5 ahklmoprsu չիք *է* BCDEFGHU *լիեալ* W *զայլ* l *զայ[լ]ս* P չիք *թէ ի ձիս յերասանեալ յագելապէս* ուրիշներ ավելացրել են ներքևի լուսանցքում r *ի ձիր* փխ. *ի ձիս* Yô hlnopu *երասանեալ* U *յերասանեալ* a *յերասանել*

6 n *ագելապէս* h *յագելագէս* փխ. *յագելապէս* u *թովիչս* s *ընգերատեաց* ô *ընկե[ր]ատեաց* Y *անողորմն* Yô *անբարտաւան*

7 aor չիք *թէ (հպարտ)* v *զաչս* r չիք *թէ զաչսն* ahklmopsu չիք *զաչսն* OW *ի խառն անկումն* R *ի փառնակումըն* a *ի խառնական* hkmoprsu *ի խառնակ* l *ի խառնեալ* hlu *անասնոյ* Vv *յարձակեալ* aklmoprsu *հայեալ* փխ. *արձակեալ*

8 r *զաւակ* փխ. *զաւագ* hlou չիք *թէ զաւագ ոչ է...եկեղեցւոյն խաբեալ է՝* տող 9-րդ ôakmprs չիք *է (պատուեալ)* v *թէ միամիտ ոչ է ծառայեալ տեառնն* OW *մի ամիտ* փխ. *միամիտ* ôakmprs չիք *է (ծառայեալ)*

9 MQ *յեկեղեցւոյն* Yr *եկեղեցոյ* ô *եկեղեցոյն* kmps *եկեղեցւոյ* QS *խափեալ* km *խորեալ* (ps *խորրեալ* ônv *խափանեալ*) փխ. *խաբեալ* akmnprs չիք *է* hlu չիք *ըստ* ô *աստուծոյ ըստ*

10 ahklmoprsu չիք *է* r *արարեալ* փխ. *կատարեալ* X չիք *թէ* IJakmps չիք *ի (տաւնի)* v *ի տաւն, ի կիրակէ* akmops չիք *ի (կիւրակէի)* բացի Ua kmnps-ից մնացած ձեռ-երը *ի կիրակէի* Y *պատարագն* km *զպատարագ*

11 ô *հա[ց]* H *հայ* փխ. *հաց* ahklmoprsu չիք *հաց*, չիք *է* KM *կամ* փխ. *թէ* Y չիք *թէ* KMOYNhlu *և* փխ. *կամ* Yhlu *զչորեքշաբաթն* p *զչորեքշաբաթին* s *զչորեքշաբաթի* ahklmoprsu *լուծեալ, է* փխ. *են* v չիք *մեծ*

13 kmps *կանոն խոստովանութեան* (s *խոստովանութիւն*) v *քահանայից* ô *քահանային թէ առ կաշառ մեղաց և եթող* R *կաշառի* hlor *կաշառք* hlou *մեղացն* M *առ* ուրիշներ ուղղել են *էառ* hlu *էառ* o չիք *առ* CDGH չիք *և* C-ում ավելացրել են ուրիշներ

14 OW չիք *(եթող) թէ* ahklmoprsu չիք *ուրուք* Ihlu *ի* (I չիք *ի*) *հաղորդութիւն* ABCDG *ծուղացաւ*

եւ մեռաւ, թէ անկնունք մեռաւ ի ծուլութենէ, թէ ի չբողոքելոյն անապաշխար մեռաւ, թէ մեղաց քննութիւն ոչ արար, թէ ի մեղս զառածեալ է, թէ զաղտ պսակէ, թէ վայրապար նզովեալ է, թէ գողացաւ յեղբաւրէ, թէ ի ծուլութենէ զպատարագն խափանեաց, թէ անարժան մատոյց, թէ անփոյթ արար զտաւնս սրբոց, թէ վասն ժամուց էառ եւ ոչ արար, թէ ամուսնացաւ եւ զպատարագն մատոյց, թէ բանադրեալ է յեպիսկոպոսէ եւ զքահանայութիւն արար, թէ ոխս ունէր եւ զպատարագն մատոյց, թէ լուաւ զուրուք մեղս եւ անփոյթ արար, թէ սուրբ պատարագին անզգուշացաւ եւ արտաքսեաց ինչ, թէ առանց գիշերային պաշտաման ի սուրբ պատարագն մերձեցաւ, թէ անզգուշացաւ բուրման եւ լուցման, թէ զմարմինն Տեառն եւ զարիւնն յանարժանս բաշխեաց, թէ վասն ազգականին զպատուիրանն եղոյծ, թէ զմեղս ժողովրդեան յեպիսկոպոսէն թաքոյց, թէ պատուիրանաց Աստուծոյ ընթերցող ոչ եղեալ, թէ զանձն գեր ի վերոյ համարեցաւ, թէ զշնորհս եղբաւրն չարակնեաց, թէ ի ձեռն ամաւթոյ զպատուիրանն եղոյծ։

Սահէպ քահանային պարտ է հոգալ վասն հաւտին, զի հովիւ է բա-

1 hlu *մեռաւ ոք (թէ)* բացի EGHIK LMRSTUVXYZWônv-ից մնացած ձեռ-երը *անկնուք* OQ *կնունք* akmoprs *թէ առ* (k չիք *առ*) *ծուլանալ* (p *ծուլանալուն*) *անկնունք մեռաւ* ABD *ի ծուղութենէ* hlu *թէ առ չբողոքելոյ անպաշխար մեռաւ թէ առ ծուլանալ անկնունք մեռաւ* փխ. *թէ անկնունք մեռաւ... անապաշխար մեռաւ* ákmoprs *առ* փխ. *(թէ) ի, չբողոքելոյ*

2 JY *ի մեղաց* KLRTZ *քննութիւնն* HY *չարար*

3 v *պսակեալ է* (ahklmoprsu *պսակ դնէ*) փխ. *պսակէ* B *վայրավար* D *վայրապար* ուրիշներ ուղղել են *վայրավար* O *վայրապեալ* hlu *նըզովէ* akmoprs *նզովեաց* ahlkmoprus չիք *(նզովեալ) է* IJXYô *եղբօրէ* KLMQRSTZ *եղբաւրէ*

4 ahklmoprsu *առ* փխ. *ի, ծուլութեան* ABDV *ի ծուղութենէ* ahklmoprsu *խափանեաց զպատարագն* k *յանարժան* X *մատուց* KM *մատոյց զպատարագն թէ*

5 ô *անփոյտ* s *անփոյք* R *զտունս* փխ. *զտաւնս* BCDEFGHZakmnoprsv *սրբոցն* O չիք *վասն* hlu *պատարագի* փխ. *վասն ժամուց* W *ժամուց է առեալ* BCDFGHahklmoprsuv *առ* ô չիք *և*

6 ahklmoprsu *պատարագ* o *մատուց* ahklmoprsu չիք *է* IJQôh *եպիսկոպոսէ*

7 բացի GIJMSXWôhlmnu-ից մնացած ձեռ-երը *զքահանայութիւնն* hlnu *ոխ* ô *պատարագս*

8 A *զո[ւրու]ք* X *անփոյթս* h *պատարագն*

9 ô *ին[չ]* r *գիշերայի* hu *պաշտման* pv *պաշտամանց* Y *պաշտօնի* փխ. *պաշտաման* OW *ի* կրկնված էY չիք *ի սուրբ*

10 Xkms *պատարագ* բացի AIJKLPQRSTUVXZ-ից մնացած ձեռ-երը *զմարմին*

11 ôkmnoprsu *և զարիւն (ôn զարիւնն) տեառն* ahlu չիք *տեառն* BCDEFHYWahluv *զարիւն* F *յանարժան* IJKLMQRSTXYZô *անարժանս* v *յանարժանսն* A *ազգակին* ուրիշներ աջ լուսանցքում ուղղել են *ազգականին*

12 o *զպատուիրան* n *զմեղք* բացի v-ից մնացած ձեռ-երը *ժողովրդեանն* IJô *եպիսկոպոսէն* X *թագուց* ahlsu *թագոյց*

13 M *պատուիրանս* UYhlnru *պատուիրանացն* o *զպատուիրան* ps *զպատուիրանաց* BEas *ընթերցաւղ* CDFGHkmpv *ընթերցօղ* Y *ընդերցօղ* ô *ընդերցող* u *ընթերձօղ* M չիք *ոչ* ավելացրել են ուրիշներ Y *չեղեալ*

14 p *զշնորհսն* l *չարանկեաց* ahklmoprsuv *վասն* փխ. *ի ձեռն* ô չիք *ձեռն* IJ *յամօթոյ* ô *ի ամօթոյն*

16 M մինչև 16-րդ տողը դարձյալ վերնագիր՝ *խոստովանութիւն քահանայի* r *քահանային պարտ է ըստէպ* hu *քահանայի* Y *պարտի* p *հովիւն* op չիք *է (բանաւոր)*

նաւոր Հաւտին, որպէս եւ գրեալ է. «Անաւրէնն յանաւրէնութեան իւրում մեռցի եւ զարիւն նորա ի ձեռաց քոց խնդրեցից»։*

*Արդ՝ ոչ եթէ ամենայն մեղաց ժամանեցեն ապաշխարել, այլ խոստովանութեամբ եւ զղջմամբ ջնջին մեղք, որպէս ասէ մարգարէն. «Ասա դու նախ զանաւրէնութիւնս քո, զի արդարասցիս»**. բազում զաղտաձիգ նետիւք վիրաւորէ զմեզ սատանայ, զոր ոչ կարեն բերել ի խոստովանութիւն, այլ դու որ աւրինադիրդ ես, թուեա՛ զանուանս մեղացն, խոստովանողին միայն ասել զայոն՝ այո՛ եւ զոչն՝ ո՛չ. ըստ նմանութեան բժշկի, զսլաք մեղացն հան եւ զվիրաւորեալ ոգին բժշկեա՛ յայտնելով։*

Փութացարուք այսուհետեւ լինել առաքինիք խոստովանութեամբ, զի թէ բամբասողքն ի տանջանս երթան եւ արբեցողքն ոչ ունին ժառանգութիւն յարքայութեանն, եւ որ ոչ սիրէ զընկերն՝ դիմադարձ կոչի Աստուծոյ, որպէս զի թէ մարտիրոս կոչի չաւգտեսցի, եւ որ ընտանեացն խնամ ոչ տանի՝ ի հաւատոցն ուրացեալ է, եւ որ զաղքատով զանց առնէ՝ ի հուր այրեսցի։

* Եզեկ. ԼԳ, 8 ** Եսայ. ԽԳ, 26

1 Q *դրէ* r *յանօրէնն* u *անօրէն* JLTY h *յանօրէնութեանն* MQp *անաւրէնութեան* ô *անօրէնութեան* u *անօրէնութեամբ* G *անօրէնութեան* ուրիշներ ուղղել են *յանօրէնութեան* ô չիք *իւրում*
2 X *զարիւն* բացի Uahklmor-ից մընացած ձեռ-երը *զարիւն* ahklmopr su չիք *նորա*
3 ps *և ոչ* m *յամենայն* k *ժամանեացին* BD *այլ*
4 v *մեղքն* M *մարգարէն ասէ*
5 Y *ասէ* YW *զանօրէնութիւն* hklmp rsu *զյանցանս* (ao *զանցանս*) փխ. *զանաւրէնութիւնս* L *զի դու արդարացիս* u *արդարասցի* HIJ *զաղտընաձիգ* O *զաղատաձիգ*
6 S *նիւիւք* (ô *նիւիք*) փխ. *նետիւք* L չիք *ի* ավելացրել են ուրիշներ Xh *ի խոստովանութիւնն*
7 BDs *այլ* X չիք *որ աւրինադիրդ ես* H *աւրինադրիդ* W *օրինադիրդ* hlu *օրինաց դիրդ* (ô *օրինաւորդ*) փխ. *աւրինադիրդ* KLMR *թըւեա* G *զանուան* K *զանոսունս* (O *զանազանս*) փխ. *զանուանս* kmps *մեղացս* hloru *մեղաց*
8 v *խոստովանօղին* hou *խոստովանողին* կրկնված է IJ *մի* փխ. *միայն* BCDEHrv *զայոյն* G *այոյն* Grv *այոյ* OWô *ոչն* (*ոչ*) Y *նմանութեանն*
9 n *բժշկին* m *զսլաք* կրկնված է hlu չիք *և* KLMRSTZ *զվիրաւորեալն* ahklmou *զվիրաւոր* r *զվիրաւոր եղկել հոգին* VYWpv *հոգին* ô *նորոգին* փխ. *ոգին*
10 p *փութացուք* Yô *լինիլ* h *լինիք* r *և լինիք*
11 V չիք *զի* KMSô *եթէ* Y *բանբասօղք* ô *բանբասողքն* akmps *բամբասաւղքն* r *բամբասողք են* p *ի տանջանսն* W *ի տանճանաս* Y *արբեծօղք* բացի ahlkmopsru-ից մընացած ձեռ-երը *արբեցողք* V *ընդունին* փխ. *ունին* ahklmoprsu *գրկին* փխ. *ոչ ունին ժառանգութիւն*
12 IMQSTô *արքայութեան* JKLRXYZ *արքայութեանն* ahklmoprs *յարքայութենէն* u *յարքայութենէ* V Wn *յարքայութեան* Aôahmnps *զնկերն* U չիք *զընկերն* IJOPQRS TVXYZWô *ընդդիմադարձ* U *զընդիմադարձ* KLMSô *գոչի* ahklmopr su *է* փխ. *կոչի*
13 V *յաստուծոյ* QRSTXô *ոչ* (L *ո*) փխ. *որպէս* KMYZahklmoprsu չիք *որպէս* M *զի* ուրիշներ ուղղել են *ոչ զի* K *եթէ* s *թէ և* բացի AUak sv-ից մնացած ձեռ-երը *մարտիրոս* ô *գոչի* hloru *կոչեսցի* RXY *ոչ* փխ. *որ* ô *ընտանեաց* ouv *ընդանեացն* Z *[ը]տանեացն*
14 ô *ի հաւատոց* hlu *ի հաւատոյն* ô *նա ուրացեալ է* ahklmoprsu *ուրոշեալ* փխ. *ուրացեալ* ô չիք *և* Sô չիք *որ* A *զաղքատովն* r *զաղքատովք*
15 G *զյանց*

Եւ արդ՝ մի՛ ոք ինչ զայն փոքր համարեսցի։

Արդ՝ դու համարեա՛ զամենեսեան եւ ի գիր հա՛ն, զի թէ դու գրես՝ Աստուած ջնջէ, եւ եթէ դու չգրես՝ Աստուած ի մատենի գրէ եւ պահանջէ զվրէժն։ Արդ՝ լաւ է քեզ գրել եւ վերստին ջնջել, քան քեզ մոռանալ եւ Աստուծոյ յայտնել յաւուրն վերջնում։ Զամենայն ստուգութեամբ ածցուք զմտաւ, քանզի ո՞ ոք է սուրբ յագահութենէ՝ թէպէտ եւ սակաւ իցէ, ո՞ է ազատ ի թշնամանաց որ եւ ի գեհենն տանի, ո՞վ չխաւսեցաւ չար զընկերէ, ո՞վ չհպարտացաւ որ քան զամենայն մեղս խստագոյն է, ո՞վ չհայեցաւ յայրատ որ կատարեալ պոռնկութիւն է։ Արդ՝ փութացիր խոստովանեա՛ եւ յայտնեա՛ զանձն քո եւ ի հանդերձեալսն ազատեսցիս, լուսաւորեսցի հոգի քո յաւիտեան։

1 ôakmps *զայն ինչ* hloru *զայլ ինչ* փխ. *ինչ զայն*
2 P *երդ* փխ. *արդ* M *համարես* ahkl moprsu *զամենայն* OWahlou չիք *ի* hlou *եթէ* RXY չիք *թէ* Uk չիք *դու (գրես)*
3 L *աստուածն* MY *ապա* փխ. *և (եթէ)* Makm *թէ* IJKLOQRSTVXZWô *ապա* փխ. *եթէ* ô *չի գրես* p *իմ յատենի* փխ. *ի մատենի*
4 p *լաւն* hlou *էր* փխ. *է* RXY չիք *գրել և վերստին ջնջել քան քեզ* ahkloprsu *աստուծոյ* (m *յաստուծոյ*) փխ. *վերստին* u չիք *քան* ps *զքեզ*
5 Yh *յաստուծոյ* Y *յաւուր* akmpsu *յաւրն* o *աւրն* hlr *յօրն* GHOYWv *վերջնումն* ahklmoprsu *վերջին* DG H *և զամենայն* F *ստուքութեամբ* ô *զստուգութեամբ*
6 G *զմտաւք* V *ով (r ոյ)* փխ. *ո* R չիք *ո* J *ոգ* Y *սուրբ է* փխ. *է սուրբ* Môl *ագահութենէ* ps *յագահութենէն* r *ի յագահութենէ* ô *թէպէթ*
7 ahloprsu *և* (aps չիք *և*) *ո* (r *ոյ*) *ոք է* ô *զարդ* փխ. *ազատ* Qhpsu *ի թշնամեաց* O *ի թշնամանեաց* H չիք *և* n *մի* փխ. *ի (գեհենն)* lo չիք *ի (գեհենն)* IJ *ի գեհեանն* M *ի գեհեն* ô *ով* ps *չի խաւսեցաւ* o *խաւսեցաւ*
8 MRSXôahkmps *զնկերէ* OWr *ընկերէ* G *ոչ հպարտացաւ ոչ-ը* դրել են ուրիշներ p *չհպարտատաւ* km չիք *որքան...ով չհայեցաւ* ô *(է) ով*
9 DHILORVXYôahprv *յարատ* (ôlnou *արատ*) փխ. *յայրատ* L *կատարեալ է պոռնկութիւն* p *արգ* W *և խոստովանեա* U *խոստովանեա* կրկնված է
10 ô *այտնեա* BCDEFGHahklmoprsuv չիք *և յայտնեա* h *զյանձանքս* (lo u *զանցանս* r *զյանցանս*) փխ. *զանձն* KMhl *ի հանդերձեալն* u *ի հանդերձ* k *ազատեսցես*
11 hlu *և լուսաւորեսցի* F *լուսաւորեսց* o *լուսաւորեսցի* կրկնված է OW *յոգի* s *հոգին* R *յաւիտեն*

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՍԻՈՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԿԱՄ ՊԱՐՏԱՎԻ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 3: *Մի քանի ձեռագրերում «Սիոնի» փոխարեն նշված է «Սիմոնի» (№№ 648, էջ 66ա, 651, էջ 106ա, 3562, էջ 346ա): Տարբեր է նշված նաև բերված հոդվածների քանակը. № 649 ձեռագրում նշված է 14 հոդված, իսկ №№ 648, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում՝ 13. թեև բոլոր դեպքերում բերված են 13 (ԺԳ) հոդվածներ: Նշանակում է այս ձեռագրերում բերված է Սիոնի կանոնախմբի մի մասը՝ Բ, Գ, Դ, Ե, Ը, ԺԱ, ԺԳ, ԺԴ, ԺԸ, ԺԹ, Ի, ԻԱ, ԻԲ հոդվածները, որոնց մասին էլ անհրաժեշտության դեպքում կարվեն նշումներ: № 650 ձեռագիրը սույն կանոնախումբը չունի:*

Ծանոթագրություններում կբերենք նաև սույն կանոնախմբի համեմատությունների համար օգտագործված մի քանի ձեռագրերի ունեցած ցանկերը:

«Ա. Վասն եպիսկոպոսաց և քահանայից մի՛ առանալ ի պատճառս փառաց վասն մարմնոյ կիպառս շնորհաց հոգւոյն:

Բ. Վասն եպիսկոպոսաց որ յայլոյ վիճակ ձեռնադրութիւն առնէ:

Գ. Վասն եպիսկոպոսաց՝ մի՛ իշխեսցէ առնուլ ինչ յանցաւորաց:

Դ. Վասն եպիսկոպոսաց չտալ հրաման քորեպիսկոպոսի կամ քահանայի սեղան հաստատել կամ եկեղեցի աւրհնել:

Ե. Վասն եպիսկոպոսաց, որք մեռոն աւրհնեն և կամ աւելուած առնեն:

Զ. Վասն արքեպիսկոպոսաց ի վիճակս իւրեանց վարդապետս կարգեսցեն:

Է. Առաջնորդք եկեղեցւոյ հիւրք և աղքատք ի վանքս հանգիցեն և ոչ ի գեօղս:

Ը. Վասն անարգութեան աւազանաց:

Թ. Վասն քահանայից որ կարգեալ է սպասաւորութիւն եկեղեցւոյ պարտ է սրբութեամբ կեալ:

Ժ. Վասն երկրորդ ամուսնացելոց զպաշխարութիւնն ոչ թողուլ:

ԺԱ. Վասն քահանայք ինքեանք արասցեն զնշխար հացին:

ԺԲ. Քահանայք պատուէր արասցեն արանց և կանանց, զի չարասցեն ընդ հեթանոսի զուգութիւն:

ԺԳ. Վասն երրորդ զուգացելոց:

ԺԴ. Վասն որք զպաս եկեղեցւոյ վաճառեն:

ԺԵ. Վասն կրօնաւորաց, որք տեղոջէ ի տեղ փոխին:

ԺԶ. Վասն որք ընդ մերձաւորս ամուսնանան:

ԺԷ. Վասն՝ եպիսկոպոսք խնամք տարցին աղքատաց և կարօտելոց:

ԺԸ. Վասն վախճանելոց զգզայն և զքառասունսն և զայլ նուերսն ի գեղջն եկեղեցւոյն տացեն:

ԺԹ. Վասն որք բանադրեալ է եպիսկոպոսէ:

Ի. Վասն հիւանդաց երախայի:

ԻԱ. Վասն քորեպիսկոպոսաց մի՛ իշխեսցէ զդուռն եկեղեցւոյն փակել:

ԻԲ. Վասն աւագաց որ յաղագս արքունի հարկաց զդուռն եկեղեցւոյն փակեն:

ԻԳ. Վասն որք պիղծ և անսուրբ ինչ կերեալ իցէ:

*ԻԴ. Ապարահից պսակ մի՛ դնել և եկեղեցականք պաշտել զՀին և զՆոր կտակարանս» (*k*, էջ 201ա—202ա, հմմտ.* m*, էջ 204բ—205բ,* p *էջ 222աբ,* s*, էջ 253բ—254ա):* mps *ձեռագրերի ունեցածը էական տարբերություն չունի* k*-ից, առանձին բառերի, քիչ դեպքերում առանձին վերնագրերի բացակայություն և այլն, օրինակ՝* ps *ձեռագրերում բացակայում է ցանկի ԺԲ վերնագիրը, ԺԱ, ԺԷ վերնագրերում* p*-ն ունի «վասն զի», ԺԵ-ում՝* s*-ը «փոխին»-ի փոխարեն ունի «փոփոխին» և այլն:*

Այս ցանկի մեջ ԺԱ և ԺԲ վերնագրերը Կանոնագրքի ունեցած այդ երկու հոդվածների հաջորդականության համեմատությամբ գրված են ետ և առաջ. ուղիղ է միայն m-ում: ԻԱ հոդվածը այս և B խմբի մի քանի ձեռագրերում (տես վերևում, էջ 16, 6-րդ տողի այլընթերցում) «գեղջաւագ» բառից բաժանված և գրված է առանձին հոդված, այդ է պատճառը, որ այս ցանկում նշված է 24 հոդվածի վերնագիր: Հնագույն ձեռագրերը նման բաժանում չունեն. մենք հետևեցինք վերջինիս:

O. ձեռագրում ցանկն այսպիսին է.

«Ա. Վասն քորեպիսկոպոսաց կամ Էրէց մի՛ ստասցի պատճառ փառաց:

Բ. Վասն եպիսկոպոսաց մի՛ լիցի համարձակութիւն յայլ եպիսկոպոսի վիճակի:

Գ. Վասն եպիսկոպոսի առնէ ինչ յանցաւորաց:

Դ. Եպիսկոպոսունք մի՛ իշխեսցեն քորեպիսկոպոս կամ քահանայից սեղան տալ հաստատել:

Ե. Եպիսկոպոսունք մի՛ իշխեսցեն մեռոն աւրհնել:

Զ. Եւ վարդապետ կարգեսցեն անխափան յեկեղեցիսն:

Է. Վասն վանից որ շինեն ի գեօղս:

Ը. Վասն մկրտութեան ջրոյ որ հանեն արտաքս:

Թ. Վասն քահանայ որ հասեալ է կարգ տարեկան սպասաւորութեան:

Ժ. Վասն երրորդ ամուսնացելոց:

ԺԱ. Վասն քահանայի որ պատուէր տացէ ժողովրդականաց, զի ոչ արասցեն ընդ հեթանոսս զուգութիւն:

ԺԲ. Քահանայք մի՛ իշխեսցեն զնշխարս կենաց հացին զինուորաց տալ:

ԺԳ. Վասն եր[ր]որդաց զուգութեան:

ԺԴ. Վասն սգեստ սրբութեան եկեղեցոյ վաճառելոյ:

ԺԵ. Վասն կրօնաւորի որ յուխտէ յուխտ փոխի:

ԺԶ. Վասն ազգականաց որ կին առնէ:

ԺԷ. Վասն եպիսկոպոսի որ հաստատէ զաւերեալ կարգն, այսինքն ողորմութիւն աղքատաց:

ԺԸ. Վասն ի յիշատակի ննջեցելոց որ առնեն զագապն:

ԺԹ. Վասն ժողովրդականաց որ բանադրեալ լինի եպիսկոպոսէ:

Ի. Վասն երախայի վաղճանի առանց մկրտելոյ:

ԻԱ. Վասն քորեպիսկոպոսի մի՛ իշխեսցէ փակել զդուռն եկեղեցւոյ:

ԻԲ. Վասն գերավարոյ որ ակամայ ինչ ուտեն ի պիղծ մըս<եր>ոյ:

ԻԳ. Վասն որ աղչիկ խօսեալ առն թէ ապարահի իցէ ոչ դնել պսակ» (էջ 318աբ):

Առաջաբան, էջ 3—6: №№ 648, 3562, 649, 651, 2964 ձեռագրերը չունեն առաջաբան:

Հոդ. բ., էջ 7: Բնագրի «լիցի համարձակութիւն» բառերի միջև նշված ձեռագրերն ունեն «իշխանութիւն» բառը, իսկ երկրորդ բառն էլ գրված է սեռական հոլովով, այսպես. «լիցի իշխանութիւն համարձակութեան» (№№ 648, էջ 66ա, 3562, էջ 346ա, 649, էջ 116ա, 651, էջ 106ա, 2964, էջ 159բ):

Հոդ. Գ., էջ 7: Բնագրի «աղքատաց» բառը №№ 648 (էջ 66ա), 649 (էջ 116ա), 2964 (էջ 160ա), 3562 (էջ 346ա) ձեռագրերում գրված է «աղքատին» ձևով:

Հոդ. դ., էջ 7: № 651 ձեռագրում բնագրի մի հատվածի շարադասությունը այսպես է. «քորեպիսկոպոսաց սեղան տան աւրհնել կամ քահանայից սեղան հաստատել» (էջ 106ա):

Հոդ. Ե, էջ 7: Հոդվածի վերջին մասը № 651 ձեռագրում այսպես է. «սուրբ գրոց հարցն» (էջ 106ա):

Հոդ. Ը, էջ 9: №№ 648, 3562, 649, 651, 2964 ձեռագրերում չի պահվել բնագրի «զխաչ» բառը:

Հոդ. ԺԱ, էջ 10: Նշված ձեռագրերում այս հոդվածը խիստ համառոտ է. ահա այն. «Զ. ընդ հեթանոսի ամուսնութիւն՝ չէ ամուսնութիւն, այլ անօրէն և պիղծ խառնակութիւն» (№№ 649, էջ 116բ, 2964, էջ 160բ, 648, էջ 66բ, 3562, էջ 346բ): Իսկ № 651 ձեռագրում հոդվածի վերջին մասը նշվածից շեղվում է այսպես. «և պիղծ գործ շնութեան խառնակութեան» (էջ 106բ):

Հոդ. ԺԳ, էջ 11: Բնագրի «երրորդացն» բառը պետք չէ շփոթել ազգականության երրորդ աստիճանի ամուսնության հետ, այլ պետք է հասկանալ երրորդ անգամ ամուսնացող: Այս հոդվածը Նեոկեսարիայի կանոնախմբի Թ հոդվածի նյութն է, ուր մեզ հետաքրքրող բառը գրված է հոգնակի ուղղական՝ «երրորդք»: Գրչագրական սխալի պատճառով №№ 648, 3562 ձեռագրերում «Երրորդացն» բառի փոխարեն նշված է «է-երրորդացն» (էջ 66բ, էջ 346բ): №№ 651, 2964 ձեռագրերը չունեն բնագրի «Եթէ ապաշխարութեամբ» հատվածը (էջ 106բ, էջ 160բ):

Հոդ. ԺԴ, էջ 11: Հոդվածի սկզբի հատվածը №№ 648, 3562 ձեռագրերում այսպես է. «Որք

չև հասեալ ի ժողովրդականաց յայն որ ի ժողովրդականաց յայն որ ի նեղութենէ» (էջ 66բ, էջ 347ա)։ Այնուհետև ինչպես բնագրում՝ Մեջբերման «ի ժողովրդականաց յայն որ» հատվածը սխալմամբ կրկնված է։ № 651 ձեռագրում բնագրի «ի գոյութեան» բառի փոխարեն հանդիպում ենք «ի քաւութեան» բառին (էջ 107ա)։

Հոդ. ԺՁ, էջ 12: *Այս հարցի մասին մանրամասն իմանում ենք նաև Մովսես Կաղանկատվացու աշխատությունից, ուր VIII դարի առաջին կեսի համար կան հետաքրքիր տեղեկություններ։ Ավելորդ չենք համարում այդ տեղեկությունները բերել ամբողջությամբ. «Փոխանորդէ զաթոռ հայրապետութեանն Աղուանից երջանիկն Միքայէլ զկնի Սիմէոնի. և եկաց ամս երեսուն և հինգ։ Յաւուրս սորա լինի առնակնութիւն իշխանացն Աղուանից, Վարազոյ՝ Վախտանգայ որդի, թոռն Վարազմանայ, զթոռնակիցն իւր Վարդանուհի արար կին. և տէր Միքայէլ տարագրեալ զնա, թէ մի՛ յանդգնիր առնել, զի թոռունք էք։ Իսկ նորա զկորստեան խորհեալ խորհուրդ գրէ առ Թալիէ՝ Վրաց կաթուղիկոս, օրհնել զանօրէն ամուսնութիւնն։ Եւ այլափառն այն այր այսպէս հրամայեաց. «Եթէ դուք յիմում խոստովանութեան էք՝ օրհնեալ էք. ապա եթէ յԱղուանից աւանդութեան էք՝ դուք գիտէք»։ Յայնժամ հայրապետն Աղուանից Միքայէլ արար ժողով ուխտի եկեղեցւոյ իւրոյ. և կոչէ առ ինքն զհռչակելի այրն՝ զՍողոմոն, որ Մաքենացւոց էր առաջնորդ ուխտին սուրբ, և ըստ ժամանակին Հայաստանեայցն էր պարծանք։ Եւ գումարեալ զնոսա ի Շամքոր ի Բերդոյ վանս միաբան ժողովով նզովեցին զտունն Վարազոյի, և ի նոյն ժամու հասանեն Տաճիկք և ի գոգ մօրն փողոտեն սրով, և զմիւս որդին ձին տարեալ սպան։ Եւ գրեցին թուղթ ժողովեալքն առ Թալիէ Վրաց եպիսկոպոս. «Եթէ զի՞ իշխեցեր լուծանել զկանոնեալսն ի սուրբ առաքելոցն աշակերտաց, որք յԱնտիոք ժողովեալ տարագրեցին զՊօղոս Սամոստացին ի սուրբ եկեղեցւոյ և սահմանեցին տասս կանոնականս, «Թէ մի՛ ոք իշխեսցէ զազգականն առնուլ ի կին», և սրբոյն Աթանասի կանոնական հրաման է, «Եթէ չէ ամուսնութիւն, այլ պոռնկութիւն». և երանելւոյն Բարսղի վասն սորին գործոյ ասացեալ։ Արդ՝ մեք ուղղափառութեան ժողովքս և զքեզ նզովեցաք ընդ ամենայն հերձուածողս, և արդարադատին Քրիստոսի մատուսցուք բազմապատիկ փառս» (Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի, Թիֆլիս, 1912, հտ. Գ, գլ. ԺԳ, էջ 359—360. միևնույն միտքը խիստ համառոտ տե՛ս նաև Աղուանից կաթողիկոսների ցանկում, նույն տեղում, էջ 393, որ բառացի կրկնել է Կիրակոս Գանձակեցին, Պատմություն Հայոց, աշխատասիրությամբ Կ. Ա. Մելիք-Օհանջանյանի, Երևան, 1961, էջ 197. տե՛ս նաև էջ 196, Մովսէս Կաղանկատվացի, հտ. Բ, գլ. ԼԲ, էջ 244—245, հտ. Գ, գլ. ԻԴ, էջ 392։ Վերևում նշված կանոնախմբերից կատարված մեջբերումները համապատասխանում են Հարանց հետևողաց Ժ, Աթանասի ԺԷ և Բարսեղի ԼԳ, ԼԴ, ԼԷ հոդվածներին. տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, հտ. Ա, էջ 106, 197, 352—354)։*

Ի դեպ, արյունակիցների երրորդ աստիճանի ամուսնությունն արգելված ենք գտնում Առաքելական ԼԳ, Շահապիվանի ԺԳ և Վաչագանի Ժ հոդվածներում։ Նշանակում է՝ թե եղած արգելքներին հակառակ նման ամուսնությունները շարունակվել են V դարից մինչև VIII դարը՝ Սիոն կաթողիկոսի ժամանակաշրջանը։ Դարձյալ հետաքրքիր է, որ նման ամուսնությունների մասին խոսելիս, եթե Առաքելական, Շահապիվանի և Վաչագանի համապատասխան կանոններում հարցը վերաբերում է հասարակության բոլոր շերտերին, ապա Սիոնի կանոնախմբում առանձնապես շեշտվում է իշխանների մասին՝ «մանաւանդ ազատաց» (հմմտ. նաև Վ. Բաստամյանցի կարծիքը, Փորձ, 1881, IV, էջ 55)։ Այս երևույթը ուներ տնտեսական խոր պատճառներ։ Մովսես Խորենացին խոսելով մերձամուսնությունն արգելելու՝ Աշտիշատի ժողովի որոշման մասին, գրում է. «և զերկուս զայսոսիկ յազգաց նախարարացն բառնայ. մի՝ զմերձաւորաց խնամութիւն, **զոր վասն ազահելոյ սեպհական ազատութեանն առնէին...»**, *(Պատմութիւն Հայոց, Թիֆլիս, 1913, էջ 280. ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։*

Ավելի ուշ, Ներսես Շնորհալին խոսելով անչափահասների ամուսնության դրդապատճառների մասին, գրում է. «Մի՛ և տղայոց անմեղաց **յաղագս ագահութեան հայրենի ժառանգութեան**, *կամ վասն այլ ինչ պատճառի, պսակ դիցէ ոք ի քահանայից» («Թուղթ ընդհանրական», Էջմիածին, 1865, էջ 83. ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։*

Մեզ թվում է «հայրենի ժառանգութեան» պահպանման համար, մանավանդ «ազատ»ների շրջանում, կյանքում ոտնահարվում էին նման որոշումները, թեև այս երևույթը բնախոսական առումով բերում էր և սերնդի սպառում, ինչպես կարդում ենք վերևի նշված հատվածում, որը և Մովսես Կաղանկատվացու գնահատմամբ վերուստ տրված պատիժ էր։

Սակայն ավելի ուշ, պայմանների անհրաժեշտության բերումով, լվովահայերի՝ Միքայել կաթողիկոսին ուղղված 1572 թ. ապրիլի 15-ի նամակում (Կամենից, Վենետիկ, 1896, էջ 228—231) խոսվում է լվովահայերի մերձամուսնության փաստերի մասին. «Ի Ծ տուն հայ կամք

բնակեալ ի մէջ Իլով քաղաքի։ ...Ծանուցանեմք... վմեր սակաւութիւնս ի մէջ այլասեռից. ամէնքս ազգատակ եմք, խառնակել եմք հետ միմեանց, ոմն ազգակցութեամբ և ոմն խնամութեամբ, չի լինիր որ այս բանս ի մեր մէջն չլինի։ Երթամք ի ֆռանկէ և յռուզէ աղջիկ առնումք և աղջիկ տամք, հաւատոց պատառում կը լինի, և յետին չար կու լինի քան զառաջինն. լավ է մանաւոր չար լինալու քան զբուն չար»։ Այնուհետև խնդրում են «ժողովք արա, գլուխ եպիսկոպոսաց և գլուխ վարդապետաց, և մեր բանն առաջի ձեր առնուք և աղէկ քննութեամբ մեզ բարի ճանապարհ ցուցանէք... (Նույն տեղում, էջ 230)։

Այստեղ, արդեն, խնդիրը վերաբերում է ազգապահպանությանը։ Այս մասին նաև պետք է հիշել, որ 1655 թ. Նիկոլ Թորոսովիչը հատուկ ժողովով վերականգնում է Ներսես Շնորհալու ցուցումը, «եթէ յերկոցունց կողմանցն ի չորրորդ աստիճանի իցէ... բայց այս կէտս յետոյ խափանեցաւ...» (Նույն տեղում, էջ 141)։

Մի այլ՝ 1694 թ. հիշատակարանում գրիչը նշելով ծանր հարկերի մասին, գրում է. «Այս ամենայն եկն ի վերայ մեր վասն անառակ գործոց մերոց։ Եւ մեծ անառակ գործքն մեր այս է, որ ազգապղծութիւն բազում կու լինի ի միջի մերում...» («Ազգագրական Հանդէս», Բ գիրք, 1897 թ., էջ 291)։

Հոդ. ԺԹ, էջ 15: Ներքոհիշյալ մի քանի ձեռագրերում հոդվածի միտքը նույնն է, բայց շարադասությունն է մի փոքր տարբեր։ Հոդվածը բերում ենք ամբողջությամբ. «Ի. Ժողովրդական որ որ յաղագս պէսպէս ինչ սխալանաց բանադրեալ յեպիսկոպոսէն թէ մեռանիցի՝ թող չթաղեն քահանայքն և ոչ զերեխայն (№ 649-ը՝ զերեխայ) իւր մկրտել։ Եւ դէպ լիցի երեխայի հասանել այնպիսոյն կամ մեռելոց, քահանայն մկրտեսցէ զերեխայն և թաղեսցէ զմեռեալ ընտանեաց նորա և զայլ կապանսն բանին պնդութեամբ անլոյծ կապեսցէ» (№ 651, էջ 107ա. հմմտ. նաև №№ 649, էջ 117ա, 2964, էջ 161ա, 648, էջ 67ա, 3562, էջ 347ա)։

Հոդ. Ի, էջ 15—16: Էական տարբերությունը՝ «կնքեսցէ... մկրտեալսն» հատվածի փոխարեն ունեն «տարցէ ի գլուխ զխորհուրդ սուրբ մկրտութեան (№№ 648, 3562-ը՝ մկրտութեանն) ի վերայ վախճանելոյն, զի աւանդեցաւ ի ձեռն (№№ 648, 3562-ը՝ ի ձեռս) հրեշտակաց սրբոց ի Քրիստոս» (№№ 649, էջ 117ա, 651, էջ 107ա, 2964, էջ 161ա, 648, էջ 67ա, 3562, էջ 347աբ)։ №№ 651, 648, 3562 ձեռագրերը չունեն հոդվածի վերջի՝ «Այդ կանոն ի վերայ ակամային դիպեսցի» հատվածը։

Հոդ. ԻԱ, էջ 16: №№ 649, 651, 2964, 648, 3562 ձեռագրերում, որպես առանձին հոդված, դրված է այս հոդվածի երկրորդ մասը, սկսած «Գեղջաւագ որ յաղագս» հատվածից մինչև հոդվածի վերջը։ Այսպես ունեն նաև համահավաք բնագրի համար օգտագործված մի քանի ձեռագրեր (տե՛ս վերևում, էջ 16, տողատակ)։ Գոշի Դատաստանագրքի Ա մասի ԾԳ հոդվածից (ուր օգտագործված է քննվող կանոնը) մե՞կ թե երկու կանոն լինելը պարզ չի երևում (Դատաստանագիրք Հայոց, էջ 208—209)։ Մենք հետևեցինք ձեռագրերի մեծ մասի ունեցածին, հոդվածների ընդհանուր համարակալումը չխախտելու համար։ № 651 ձեռագրում «քորեպիսկոպոսունք» և «գեղջաւագ» բառերը համապատասխանաբար գրչական սխալով դրված են «յորեպիսկոպոսունք» և «զեղջաւագ» ձևերով (էջ 107բ), իսկ № 648, 3562 ձեռագրերում «ուրուք» բառը՝ «իրիք» ձևով (էջ 67ա, 347բ)։

Հոդ. ԻԲ, էջ 16—17: Բնագրի «և ի պիղծ մսոյ» հատվածը № 651 ձեռագրում ունի «և անպիղծ մսոյ» ձևը (էջ 107բ)։

Վերջաբան էջ 17—18: №№ 648, 649, 651, 2964, 3562 ձեռագրերը վերջաբան չունեն։ Ն. վ. Ծովականը իր մի հոդվածում («Սիոն» 1944 թ. էջ 26—27) զուգահեռաբար բերելով և քննելով Կղեմեսի (միայն մի քանի ձեռագրերում գտնվող, տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, հտ. Ա, էջ 557), Հարանց հետևողաց և Պարտավի կանոնախմբերի վերջում պահվող գրքերի այս ցանկը, իրավացիորեն եզրակացնում է. «Այս կանոնը (իմա՛ թույլատրելի գրքերը—Վ. Հ.) իր ներկա ձևի մեջ կթվի ըլլալ պատահական հավելում մը Պարտավի ժողովին կանոններուն վրա, կատարված խմբագրողի մը կամ ընդօրինակողի մը կողմէ...» (էջ 27)։

ԹԱԴԵՈՍ ԱՌԱՔՅԱԼԻՆ ՎԵՐԱԳՐՎԱԾ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 19: *Մի քանի ձեռագրերում վերնագիրը համառոտ է և ունի որոշ շեղումներ, օրանակ, հինգ ձեռագրերում այն այսպես է. «Կանոնք և սահմանք Թաթէոսի առաքելոյն (№ 649-ում՝ սուրբ առաքելոյն Թադէոսի, № 3369-ում՝ առաքելոյն Հայոց)» № 651, էջ 12բ, 650, էջ 21բ, 649, էջ 18բ, 2964, էջ 25բ, 3369, էջ 22ա։ Երկու ձեռագրերի ունեցածը բոլորովին այլ բան է. «Առաջին բան կանոնիս առաքելոյն Թաթէոսի (№ 8459-ում՝ չիք Թաթէոսի)» №№ 9311, էջ 9բ, 8459, էջ 10ա։ Իսկ №№ 648, 657, 659, 3562 ձեռագրերում չկա նման վերնագիր։ Այս չորս ձեռագրերում բացակայում են առանձին հոդվածներ, որոնք կնշվեն իրենց տեղում։*

Առաջաբան, էջ 19—20: *Առաջաբանը այս ձեռագրերում ընդարձակ է, բերում ենք ամբողջությամբ. «Սահմանք և կանոնք Թադէոսի առաքելոյ ի գալն նորա յՈւռհայ քաղաք և լուսաւորել զնոսա մկրտութեամբ աւազանին։ Եւ ձեռնադրեաց եպիսկոպոսք և քահանայս և սարկաւագունս և հաստատեցան վարդապետք և ուղղափառք և աւրէնսուսոյցք։ Եւ եդև պայծառութիւն եկեղեցւոյ Աստուծոյ և սեղանոյ։ Կամեցաւ գնալ անտի, զի քարոզեսցէ և այլոց քաղաքաց։ Եւ կացոյց իւր փոխանակ զԱդդէ կերպասագործ։ Ժողովեցան ամենեքեան հարցանել նմա զկարգս եկեղեցւոյ և զկրաւն քրիստոնէից։ Եւ նա պատմեաց նոցա կարգաւ ըստ հրամանի Փրկչին, որ ունի գլուխս ԼԲ (№ 659, էջ 44ա, աննշան շեղումներով՝ առանձին բառերի ետևառաջություն, ուղղագրական և այլն, այս առաջաբանը գտնում ենք նաև հետևյալ ձեռագրերում. №№ 648, էջ 1ա, 649, էջ 19ա, 650, էջ 22ա, 651, էջ 12բ, 657, էջ 97աբ, 2964, էջ 25բ, 3369, էջ 22ա, 3562, էջ 269ա, 8459, էջ 10աբ, 9311, էջ 9բ—10ա)։*

Առաջաբանից հետո երեք ձեռագրում դրված է նոր վերնագիր «Թադէոսի կանոնի գլուխ ԼԲ» № 8459, էջ 10բ, հմմտ. № 9311, էջ 10ա)։ Իսկ № 3369 ձեռագիրն ունի. «Հարցմունք և սահմանք սրբոյ առաքելոյն Թաթէոսի ամենայն Հայոց» (էջ 22ա)։ Սրանից հետո №№ 8459, 9311 ձեռագրերում դրված է հոդվածների բովանդակության ցանկը։ Նման ցանկ, բայց տարբեր, № 657 և համահավաք բնագրի կազմման համար օգտագործված Okmps *ձեռագրերում դրված է մինչև առաջաբանը։ Մյուս ձեռագրերը չունեն նման որևէ ցանկ։ Ամբողջությամբ բերում ենք այդ ցանկերը։ Ահա №№ 8459, 9311 ձեռագրերի ունեցածը.*

«Ա. Վասն եպիսկոպոսի որ խնամէ աղգաւորի։

Բ. Վասն եպիսկոպոսաց տեսութեան։

Գ. Վասն ձեռնադրութեան քահանայի։

Դ. Վասն չձեռնադրելոյ զանպիտանս։

Ե. Վասն զսուրբ սեղանն կանգնելոյ։

Զ. Վասն հացին պատարագին և բաժակին (№ 9311-ում՝ բաժին)։

Է. Վասն զսեղանն աւրհնելոյ և զտունն [Աստուծոյ] (№ 9311-ում՝ չիք և զտունն [Աստուծոյ])։

Ը. Վասն մարմնաւոր ուրախութիւն առնել յաւուրս տօնի։

Թ. Վասն յաղօթս կալոյ եկեղեցոյ։

Ժ. Վասն որք տգէտութեամբ զոք ձեռնադրեն։

ԺԱ. Վասն որք ձեռնադրեցաւ ոք (ոք-ի վրա նշան, արդյո՞ք այդ բառը պետք է հանել, իսկ № 9311-ը չունի այն)։

ԺԲ. Վասն ամուսնացեալ քահանայից։

ԺԳ. Վասն քահանայից սրբութեան։

ԺԴ. Վասն քահանայի որ երդնու։

ԺԵ. Վասն յանցաւորաց։

ԺԶ. Վասն շնացողաց։
ԺԷ. Վասն որք հեղուն զորդէծնութիւն։
ԺԸ. Վասն քահանայի որ երդնու։
ԺԹ. Վասն որ հեղու զինքն։
Ի. Վասն արուագիտաց։
ԻԱ. Վասն որ ամուսնացեալ և շնայ։
ԻԲ. Վասն ուրացողաց։
ԻԳ. Վասն կախարդաց։
ԻԴ. Վասն շնացողաց որ զմանկունս սպանանէ։
ԻԵ. Վասն մարդասպանաց։
ԻԶ. Վասն որք ընդ անասունս պղծին։
ԻԷ. Վասն որ միով կաթամբ սնեալ են չամուսնանալ։
ԻԸ. Վասն ազգաւորաց որ ամուսնանան։
ԻԹ. Վասն որ զսահմանս փոխէ։
Լ. Վասն տօնս (№ 9311-ում՝ զտաւնս) առնելոյ։
ԼԱ. Վասն չորեքշաբաթի և ուրբաթի։
ԼԲ. Վասն Քառասնորդաց և սուրբ պահոց» (№№ 8459, էջ 10բ—12ա, 9311, էջ 10ա—11ա)։

№ 657 ձեռագրում ցանկն այս է։
«Ա. Վասն որ արժան է եպիսկոպոսին կալ ի տեսչութիւն եկեղեցւոյ։
Բ. Վասն առնելոյ զիւրսն կամ զօտարս։
Գ. Վասն ձեռնադրութեանն։
Դ. Վասն ընտրողութեանն։
Ե. Վասն սուրբ սեղանոյն։
Զ. Վասն հացի և գինւոյ։
Է. Վասն եկեղեցի աւրհնելոյ։
Ը. Վասն մխիթարութեան ժողովրդեանն։
Թ. Վասն ժողովրդականացն։
Ժ. Վասն ոգիտութեամբ ձեռնադրութեան։
ԺԱ. Վասն զարշելոյ ի ձեռնադրութենէ։
ԺԲ. Վասն ամուսնացեալ քահանայի։
ԺԳ. Վասն անձամբ քահանայի։
ԺԴ. Վասն քահանայի որպէս պարտ է։
ԺԵ. Վասն մկրտելոյ և անգանել ի մեղս։
ԻԶ. Վասն շնալոյ։
ԺԷ. Վասն հեղուլ զինքն։
ԺԸ. Վասն ընդ արու պղծելոյ։
ԺԹ. Վասն ամուսնացելոյ շնալոյ։
Ի. Վասն ուրանալոյ զՔրիստոս և զղջանալոյ։
ԻԱ. Վասն կամաւ սպանելոյ։
ԻԲ. Վասն մի մօր կաթան սնելոյ։
ԻԳ. Վասն ազգականաց ամուսնացելոյ։
ԻԴ. Վասն յափշտակելոյ։
ԻԵ. Վասն կատարելոյ տօնին։
ԻԶ. Վասն չորեքշաբաթոյ և ուրբաթի։
ԻԷ. Վասն Քառասնորդաց պահոց» (էջ 97բ)։

Բուն ձեռագրերում էլ այս ցանկերում նշված հաջորդականությամբ ընթանում են հոդվածները, մինչդեռ այդպիսիք գրեթե չեն համապատասխանում Կանոնագրքի ունեցածին, որովհետև երբեմն հոդվածների տեղն է փոխված, երբեմն հոդվածներ դուրս գցված, երբեմն էլ հոդվածներ միմյանց միացված և այլն։

Ահա և համահավաքի համար օգտագործված kmps *ձեռագրերի ունեցած ցանկը։ Բերում ենք ըստ* k *ձեռագրի.*

«Ա. Վասն եպիսկոպոսաց պարկեշտ և անարատ լինել։
Բ. Վասն եպիսկոպոսաց մտապէս սիրել զհաւատացեալս։
Գ. Վասն թէ յո՞ր հասակ պարտ է ձեռնադրել քահանայս։

Դ. Վասն եպիսկոպոսաց հրաժարել ի ձեռնադրութեան տգիտաց։
Ե. Վասն թէ եպիսկոպոսին պարտ է սեղան հաստատել։
Զ. Վասն հացի պատարագին, թէ յո՞րում յաւուր պատարագի ի նոյն աւրն եփել։
Է. Վասն եպիսկոպոսաց ժողով առնել ժառանգաւորաց և ժողովրդոց ի սեղան հաստատել։
Ը. Թէ յո՞րում աւուր սեղան հաստատէ եպիսկոպոսն արժան է զենմունք լինել։
Թ. Վասն թէ ի ժամ աղօթից չխօսել այլ ինչ բան, բայց աղաւթից։
Ժ. Վասն ձեռնադրելոց եթէ յայտնի ինչ աղտեղութիւն։
ԺԱ. Վասն թէ յետ ձեռնադրութեանն յայտնի ինչ աղտեղութիւն։
ԺԲ. Վասն եպիսկոպոսաց ոչ առնել կաշառք։
ԺԳ. Վասն ամուսնացեալ քահանայից, թէ ո՞րպէս պատարագ մատուցանել։
ԺԴ. Թէ որք կուսութեամբ ընկալան քահանայութիւն, ո՞րպէս պատարագ մատուցանել։
ԺԵ. Քահանայի որ երդնուցու։
ԺԶ. Քահանայի աղքատասէր լինել և քաղցրաբան։
ԺԷ. Որ միանգամ ի Քրիստոս մկրտին՝ սրբութեամբ կեալ վասն շնացողաց։
ԺԸ. Վասն շնացողաց որ զորդեծնութիւն հեղու ի շնալն։
ԺԹ. Վասն թէ ոք անժուժկալաբար լըլկէ զինքն հոմամբք։
Ի. Վասն արուագիտաց։
ԻԲ. (sic). Վասն թէ որ առնակին իցէ և շնայ։
ԻԳ. Վասն կախարդաց և ուրացողաց։
ԻԴ. Վասն շնացողաց որ զմանկունս սպանանեն։
ԻԵ. Վասն քրիստոնէից որ զուրբաթ և զչորեքշաբթին պահեն։
ԻԶ. Վասն տէրունական տօնից շաբաթ մի պահել և ապա կատարել։
ԻԷ. Վասն զուրբ Քառասունսն պահել և յաւուր չարչարանաց տեառն տքնել։
ԻԸ. Վասն որ զանասուն պղծեն։
ԻԹ. Վասն ուրացողաց զՔրիստոս։
Լ. Վասն կամաւ սպանողաց զմարդ։
ԼԱ. Վասն որ մի մօր կաթեամբ սնեալ են՝ ոչ է պարտ ամուսնանալ։
ԼԲ. Վասն ազգականաց որ ամուսնանան։
ԼԳ. Վասն որ զսահմանս ընկերին յափըշտակէ» (էջ 26բ—27բ. հմմտ. m, էջ 39աբ, p, էջ 29բ—30ա, s, էջ 32ա—33բ)։

Այս ցանկում բաց է թողնված ԻԱ համարը, իսկ ԺԸ հոդվածը ցանկում վերնագիր չունի։ Ցանկում եղած ԺԸ վերնագիրը վերաբերում է ԺԹ հոդվածին, ԺԹ-ն՝ Ի-ին, Ի-ն՝ ԻԱ-ին. այնուհետև ցանկի և հոդվածների հաջորդականությունն համապատասխանում է։ Մեզ այնպես է թվում, որ, գուցե, ցանկի ԺԸ վերնագրում արտահայտված է ԺԸ և ԺԹ հոդվածների բովանդակությունը։

O ձեռագրում ցանկն հետևյալն է.
«Ա. Վասն եպիսկոպոսի որ անարատ լինի, սպրկեշտ և ուսուցանող և ոչ արծաթասէր։
Բ. Վասն եպիսկոպոսի որ զամենայն հաւատացեալս միապէս սիրել։
Գ. Վասն եպիսկոպոսի պարտ է քահանայ Լ-ն ամեայ ձեռնադրել։
Դ. Վասն եպիսկոպոսի առաւել հրաժարել ի ձեռնադրութենէ։
Ե. Վասն եպիսկոպոսի հաստատել սեղան ի քարանց։
Զ. Վասն զչերմ հացն զսուրբ սեղանն հանել և զբաժակն անապակ։
Է. Յաղագս եպիսկոպոսի զսեղանն որ հաստատէ ժողովս արասցէ աթոռակցաց իւրոց։
Ը. Յորժամ հաստատէ եպիսկոպոսն զսեղանն ի նմին աւուր զենցումս պարտ է առնել։
Թ. Վասն հաւատացելոց յորժամ կամ յաղօթս մի՛ խօսեսցեն յեկեղեցւոջն։
Ժ. Վասն չգիտելոյ եպիսկոպոսն որ ձեռնադրեալ է անարժան քահանայ կամ սարկաւագ։
ԺԱ. Վասն որ ձեռնադրեսցէ եպիսկոպոսն քահանայ ուղիղ և յետոյ շնասցէ քահանայն։
ԺԲ. Վասն շնացեալ քահանայի զեպիսկոպոսն վասն կաշառոյ հրաման տայցէ քահանային։
ԺԳ. Վասն ամուսնացեալ քահանայ յորժամ պատարագ մատուսցէ, թէ քանի՞ աւուր հրաժարեսցէ։
ԺԴ. Վասն կուսան քահանայի որ պատարագ մատուսցէ։
ԺԵ. Վասն քահանայի որ երդնուցու։
ԺԶ. Վասն քահանայի պարտ է աղքատասէր և քաղցրաբան լինել։
ԺԷ. Վասն ժողովրդականաց պարտ է անարատ լինել։

ԺԸ. Վասն շնացողաց թէ այր է թէ կին։

ԺԹ. Վասն շնացողաց որ զորդէծնութիւնն հեղուցու։

Ի. Վասն սերմերթնութեան։

ԻԱ. Եթէ ո[ք] ընդ արուի պղծիցի։

ԻԲ. Վասն անասնոյ որ շնայցէ։

ԻԳ. Վասն կախարդի ։

ԻԴ. Որ շնայ և զմանուկն սպանանէ։

ԻԵ. Վասն չորեքշաբթի և ուրբաթի պահելոյ։

ԻԶ. Վասն տէրունական տօն կատարելոյ որ շաբաթ մի պահեն։

ԻԷ. Վասն Քառասնորդաց պահոց։

ԻԸ. Վասն անասնագիտի։

ԻԹ. Վասն որ զՔրիստոս ուրանայ։

Լ. Եթէ ոք իւր կամաւ մարդ սպանանիցէ։

ԼԱ. Յաղագս որ մի մօր կաթամբ սնեալ են։

ԼԲ. Վասն ազգականի որ կին արասցէ։

ԼԳ. Որ զսահմանս ընկերին յափշտակէ» (էջ 323բ—324բ)։

№№ 8459, 9311 ձեռագրերում այնուհետև դրված է վերնագիր. «Կանոնք սուրբ առաքելոյն Թադէոսի, հարցմունք և պատասխանիք» (էջ 12ա, էջ 11բ)։ Իսկ № 3369 ձեռագիրը քանի որ ցանկ չունի, ուստի երկրորդ վերնագիրը դրված է առաջաբանից հետո. «Հարցմունք և սահմանք սրբոյ առաքելոյն Թադէոսի ամենայն Հայոց» (էջ 22ա)։

Հոդ. Ա, էջ 20—22։ *Մի քանի ձեռագրեր «ի տեսութեան» փոխարեն ունեն միևնույն բառի մի այլ՝ «ի տեսչութիւն» տարբերակը (№№ 8459, էջ 12ա, 9311, էջ 11բ, 649, էջ 19ա, 648, էջ 1ա, 659, էջ 44աբ, 657, էջ 97բ, 3562, էջ 269ա)։ Իսկ Հարցի վերջում ավելի կա մի բառ՝ «եկեղեցւոյ» (№№ 659, 657, 648, 3562, 8459, 9311), «եկեղեցոյն» (№№ 649, 650, 651, 2964), «սրբոյն եկեղեցոյ» (№ 3369)։ №№ 648, 657, 659, 3562 ձեռագրերի Պատասխանում նման շեղումներ չկան։ Մի քանի ձեռագրերի Պատասխանում կան շեղումներ. այդ ցույց տալու համար կբերենք ամբողջ պատասխանը համաձայն № 8459 ձեռագրի. «Պարտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել, պարկեշտ, ուսուցող, մի՛ երկբան, մի՛ արծաթասէր, մի՛ կերող և արբեցող, մի՛ կաշառառու, մի՛ բամբասող (№ 9311-ը՝ չունի մի՛ կաշառառու մի՛ բամբասող), մի՛ հակառակող, այլ հեզ և հանդարտ, որպէս ասաց եղբայրն մեր Պօղոս, եղիցի աւրինակ բարի ամենեցուն (№№ 649, 650, 651, 2964, 3369-ը՝ չունեն որպէս... ամենեցուն* հատվածը) *պահող և տքնող, առեցող զհանգիստ քնոյ, լինել արտասուաց առաւել քան ծաղու, աւրինակ լինել հօտին ամենայն կարգօք առնել ձեռնադրութիւն արժանաւորաց, այնոցիկ որ հաւու և գիտունք են գրոց կարգաց և աւրինաց Աստուծոյ և զտգէտս խոտել մի՛ ձեռնադրեսցէ, քանզի տգիտութիւնն Աստուծոյ խոտելի է, որպէս չարագործ յայսմանէ զգոյշ լեր, քան յամենայն իրաց, քանզի տգէտ քահանայք և սարկաւագունք կամ այլ ով ոք իցէ յառաքելական աստիճանի ի բարկութիւն շարժէ զԱստուած, զի եթէ բերանով ի միտ առնու և աւէ, և սրտիւն ոչ իմանա զասելն՝ բարկացուցանէ զԱստուած և վնասակար լինի ամենայնի։ Եպիսկոպոս այլ զինչ առնէ, կորեաւ այնպիսի հոգին, պարտ է հեռանալ յայսմանէ։ Զուսումնասէրսն և զգիտունսն մեծարէ պատուով, իսկ զտգէտսն մի՛ կացուսցէ առաջնորդս կամ վերակացու ինչ իրաց եկեղեցոյ, իսկ եթէ յանդգնեալ եպիսկոպոսին արասցէ զայս կամ վասն կաշառու կամ վասն բարեխօսաց, այնպիսի եպիսկոպոսն նզովեալ եղիցի և որ ինչ անտի վնասք ծնանին նա ընկալցի վրէժ յաւուրն դատաստանի յանմահ տանջանսն» (№ 8459, էջ 12ա—13բ. հմմտ. №№ 9311 էջ 11բ—13ա, 3369, էջ 22աբ, 649, էջ 19աբ, 650, էջ 22աբ, 651, էջ 12բ—13ա, 2964, էջ 25բ—26բ)։ Բնագրի հոդվածների սկզբի «Դարձեալ սաէ առաքեալն» հատվածը այս ձեռագրերը չունեն։ Այս հոդվածը վերաշարադրված և լրացված է մի քանի տարբեր աղբյուրներից, ինչպես օրինակ, Պողոս առաքյալի երկու նամակներից (Ա. Տիմոթէոս, Գ, 1—4, Տիտոս, Ա, 7—9), Առաքելական կանոնախմբի Ի, ԻԱ, ԻԲ, Կղեմեսի՝ Հ, Նիկիայի՝ Գ, Ժ հոդվածներից։*

Հոդ. Բ, էջ 22—23։ *Առաջին հոդվածի Հարցումից հետո համահավաքի համար օգտագործված ձեռագրերի մեծ մասը, բացառությամբ հինգ ձեռագրերի, չունեն հաջորդ Հարցումները։ Վերջիններս այդ ձեռագրերում դարձյալ վերականգնվում են ԻԸ հոդվածից սկսած։ Մինչդեռ այդպիսիներ պահպանվել են նաև ծանոթագրություններում օգտագործվող ձեռագրերում։ Միօրինակությունը պահպանելու նպատակով հարցերը վերականգնեցինք սույն հրատարակության բնագրում։ Այն դեպքերում, երբ Հարցում բացակայում է մի երկու բառ, միտքը հստակ հա-*

կանալու համար այդպիսիները ավելացրել ենք ծանոթագրություններում օգտագործված ձեռագրերից մեկից, ամեն անգամ նշելով ձեռագրի համարը։ Հարցում եղած «ունել եպիսկոպոսին» բառերը վերցրել ենք № 8459 ձեռագրից։

Պատասխանը ներքևում նշված ձեռագրերում զգալի շեղումներով է։ Այն բերում ենք ըստ № 8459 ձեռագրի «Պարտ է եպիսկոպոսին զամենայն հաւատացեալսն միապէս սիրել՝ զազգս և զօտարս, թէ եղբայր է, թէ քոյր։ Եւ կաշառ ամենևին մի՛ առնիցէ, զինքն մեռեալ համարի յաշխարհի, մի՛ խիստ պճնել և զուարճանալ կամ լրկտի ինչ խօսել կամ հրապարակաւ զոք յանդիմանել առանց երրորդ հարցման՝ նախ առանձին և ապա Բ կամ Գ վկայիւք։ Հեշտական հանդերձիւք մի՛ վարել, մի՛ պճնող։ Առանց ընկերաց հարցման մի՛ ինչ գործել, զի այն է հաճոյ Աստուծոյ։ Կացուցանել ընդ ձեռամբ իւրով տեսուչս գաւառաց և քաղաքաց, վարդապետս հովւել զհօտ Տեառն, և ժողովրդոցն հնազանդել հովուաց. կարգելոցն յեպիսկոպոսէն ի շէնս Բ և Գ քահանայս և սարկաւագ մի, իսկ ի յագարակս քահանայ մի և սարկաւագ մի։ Ջհաշմեալ մի՛զոք ձեռնադրել, զի եթէ զարատաւորն պատարագ ոչ մատուցանել հրամայէր մարգարէն, ո՞րչափ ևս առաւել որ զերկնաւոր պատարագն մատուցանէ, առանց արատոյ լինել։ Առանց վկայից և քննութեան մի՛ զոք ձեռնադրել և առանց հաւանութեան ժողովրդեանն, զի անտի մահաբեր վնասք լինին» (էջ 13բ—15ա, հմմտ. №№ 9311, էջ 13ա—14ա, 3369, էջ 23ա, 651, էջ 13աբ, 650, էջ 22բ—23ա, 649, էջ 19բ—20ա, 2964, էջ 26բ—27ա, 648, էջ 2ա, 3562, էջ 270ա, 659, էջ 46ա, 657, էջ 98ա)։

Հոդ. Գ, էջ 24: *№№ 8459, 9311 ձեռագրերում Հարցը բավական ընդարձակ է և վերջին մասը դուրս է գալիս հարցի սահմաններից։ Ահա այն. «Որպիսի չափոյ պարտ է ձեռնադրել զքահանայսն Ի ամեան և Լ ամ կացեալ ի կարգին և ապա լռեսցէ, զի այսչափ պարտ է կալ ի կարգին քահանայն և սարկաւագն (էջ 15ա, էջ 14ա)։ Այս նույն ձեռագրերում Պատասխանը զգալի շեղում ունի. «Արժան է եպիսկոպոսին այսպէս ձեռնադրել զքահանայս և զսարկաւագունս, իսկ ի Ծ ամն կամ թէ աւելի մի՛ ձեռնադրել քահանայ կամ սարկաւագ, և մի՛ ամուսնութիւն հրամայել, զի յայսմ վայրի անձինք աղճատին և միտք և ժամանակք զինքն պատրաստել սուրբ պահել և պայծառ զիւր հոգին, զի մի՛ զայլս հոգալով զինքն անփոյթ արասցէ և զրկի ի յաւիտենական կենացն» (№№8459, էջ 15աբ, 9311, էջ 14աբ)։ Իսկ մյուս ձեռագրերից մի քանիսում՝ №№ 651 (էջ 13բ), 650 (էջ 23ա), 649 (էջ 20ա), 2964 (էջ 27աբ), 3369 (էջ 23ա) բնագրի «անփոյթ»-ը փոխարինված է «անհոգ» բառով։ Հոդվածի առաջին մասի միտքը գտնում ենք Հոհան Մանդակունուն վերագրված կանոնախմբի Ա հոդվածում (տե՛ս վերևում, էջ 264)։*

Հոդ. Գ, էջ 24—25: *Հարցի «Ի»-ն վերցրել ենք № 649 ձեռագրից։ Բնագրի «արժան է... հրաժարել» հատվածը մի քանի ձեռագրերում այսպես է «առաւել (№ 651, 649-ում՝ աւելի) հրաժարէ եպիսկոպոսն» (№№ 8459, էջ 15բ, 9311, էջ 14բ, 651, էջ 13բ, 649, էջ 20ա)։ № 3369 ձեռագիրը չունի «առաւել» և «ի ձեռնադրութենէ» բառերը (էջ 23ա), իսկ բնագրի «ի ցոփասրտից»-ը դրված է «ի ցոփամտաց» ձևով, այսպես է նաև «ի վատասրտից»-ը՝ «և վատամտից» նույնը №№ 8459, 9311, 649-ում՝ «և ի վատամտաց», № 651-ում՝ «և ի վատամտից»։ Բնագրի մի այլ՝ «ի վատթարութենէ» բառը №№ 8459, 9311, 651, 649-ում դրված է «ի վատթար գործոց», իսկ № 3369-ում՝ «վատթարագործաց»։ № 650 ձեռագրում թեև Հարցը կա, բայց չունի Պատասխանը, այս հարցի տակ դրված է Ե հոդվածի պատասխանը, առանց համապատասխան հարցի։*

Հոդ. Ե, էջ 25: *«Ջուրբ» բառը վերցրել ենք № 8459 ձեռագրից։ № 650-ում Հարցը չի պահվել, իսկ Պատասխանը դրված է Դ Հարցի տակ։ №№ 649, 651, 2964 ձեռագրերում չի պահվել Հարցի «ղսուրբ», իսկ №№ 651, 2964-ում՝ «և որպէս» բառերը։ Պատասխանում առկա են այսպիսի շեղումներ. բնագրի «խաչին... կատարվք» հատվածը դրված է. «խաչին անշարժ և զնա ծածկեսցեն հանդերձիւք», «խնկոց և լուցմանց» հատվածը՝ «խնգարկութեանն և լոյսն ի ժամու իւրեանց» (№№ 8459, էջ 16բ, 9311, էջ 15ա)։ Մի քանի ձեռագրերում առաջին շեղումը նույնությամբ գտնում ենք, մինչդեռ երկրորդը այսպես է. «ի խնկարկութեան և լուցմանն ի ժամս իւրեանց» (№№ 651, էջ 14ա, հմմտ. №№ 649, էջ 20բ, 650, էջ 23բ, 2964, էջ 28ա), կամ հոդվածը շարունակվում է. «ի ժամս իւրեանց (№ 3369, էջ 23բ)։ Այստեղ չի պահված նաև «և խնկարկութեամբ» բառը։*

Հոդ. Զ, էջ 25—26: *«Առ սուրբ»-ը վերցրել ենք № 8459 ձեռագրից։ Հարցի առանձին բառեր, որոշ ձեռագրերում բացակայում են կամ աղավաղված են և կամ այլ բառով փոխարինված, օրինակ, «զհաց»-ի փոխարեն № 649 ձեռագիրն ունի «զինչ». «պաշտաճեսցուք»-ի փոխարեն № 3369 ձեռագիրն ունի «պաշտեսցուք», № 650-ը՝ «պաշտաճեսցուք», №№ 8459, 9311 ձեռագրերը չունեն «զգինի», № 650-ը՝ «որպէս» բառերը։ Պատասխանում բնագրի «նոյնպէս և*

զգինին... ի սուրբ սեղանն» հատվածը մի քանի ձեռագրերում այսպես է. «նոյնպէս և զգինի (№№ 3369, 8459, 9311-ում՝ զգինին) բաժակոյն (№ 3369-ում՝ բաժակին, №№ 8459, 9311-ում՝ չիf բաժակոյն) ի սուրբ ամանս (№№ 3369, 8459, 9311-ում՝ յամանս) պահել և սուրբ ամանով (№ 3369-ում՝ ամանաւք, №№ 8459, 9311-ում՝ բաժակաւն) հանցեն ի սեղանն սուրբ (№№ 3369, 8459, 9311-ում՝ ի սուրբ սեղանն)» (№№ 651, էջ 14ա, 649, էջ 20բ, 650, էջ 23բ, 2964, էջ 28ա, 3369, էջ 23բ, 8459, էջ 16բ, 9311, էջ 15բ)։ №№ 8459, 9311 ձեռագրերում չի պահվել բնագրի «այլ անագորոյն մտաց» հատվածը»։

Հոդ. Է. էջ 26—27։ Մի քանի ձեռագրերի Պատասխանում մի տեղ կա բառերի եռևառաջություն. «յորժամ զսեղանն հաստատեսցէ եպիսկոպոսն ժողով արասցէ քահանայից աթոռակցաց իւրոց, սարկաւագաց, ժողովրդոց և մատուսցեն...» (№ 659, էջ 47բ, հմմտ. №№ 648, էջ 2բ, 657, էջ 98բ, 3562, էջ 271բ)։

Հոդ. Ը, էջ 27։ «Որպէս»-ը վերցրել ենք №№ 651, 3369 ձեռագրերից։ Հարցի վերջին բառը մի քանի ձեռագրերում փոխարինված է «բարուք» (№№ 651, էջ 14ա, 649, էջ 20բ), կամ «բեբաւք» (№№ 650, էջ 24ա, 2964, էջ 28բ) բառով։

№ 3369 ձեռագրում չեն պահվել Պատասխանի «ի նմին աւուր», «վասն աստուծոյ» բառերը, իսկ «նախագս»-ի փոխարեն պահվել է «զարչաուս» բառը։

Հոդ. Թ, էջ 27—28։ №№ 8459, 9311 ձեռագրերում Հարցի վերջին «յեկեղեցւոջ» բառը փոխարինված է «յարևելս» բառով։ Պատասխանում կան մի քանի էական շեղումներ. օրինակ, բնագրի «ընդ միմեանս» հատվածը մի քանի ձեռագրերում այսպես է. «և մի ընդ միմեանս նայեսցին» (№№ 651, էջ 14բ, 649, էջ 21ա, 650, էջ 24ա, 2964, էջ 29ա), իսկ «մի՛ քրթմնջեսեն ընդ միմեանս»-ը №№ 8459, 9311 ձեռագրերում՝ «մի՛ խօսեսցին ընդ միմեանս և ոչ նայեսցեն ի մարդ» (էջ 17բ, էջ 16բ)։ Ձեռագրերի մի այլ խմբում Պատասխանի սկզբի մեծ մասն ունի այսպիսի շարադասություն. «Յորժամ ժողովին ժողովուրդք հաւատացեալք ի տուն Աստուծոյ մի՛ քրթմնջեսցեն և մի՛ ընդ միմեանս նայեսցեն, զայլ ինչ մի՛ խաւսեսցեն, բայց միայն յաղաւթս Աստուծոյ կացցեն ընդ արևելս» (№ 659, էջ 48ա, հմմտ. №№ 648, էջ 2բ, 657, էջ 99ա, 3369, էջ 24ա, 3562, էջ 271բ)։

Հոդ. Ժ, էջ 28—29։ «Զանարժան ոք» բառերը վերցրել ենք № 3369 ձեռագրից։ Հարցում էական տարբերությունը № 650 ձեռագրում է, ահա այն. «Եթէ ոք տգիտութեամբ ձեռնադրեսցէ քահանայս առնուցու զանթառամ պսակն փառաց» (էջ 24ա)։ Պատասխանը մի քանի ձեռագրում ընդհանուր առմամբ նույնն է, բայց տարբեր է շարադասությունը. բերում ենք ամբողջությամբ. «Եթէ ձեռնադրեսցէ զոք եպիսկոպոսն քահանայ և կամ սարկաւագ և յանցանք լինի նորա շնութիւն կամ գողութիւն կամ սպանութիւն կամ զինչ և է աղտեղութիւն և ի ժամ ձեռնադրութեան ոչ գիտաց եպիսկոպոսն և վկայեաց ոք ոչ փոխանակ անգիտութեան. և ապա յետոյ կամ զղջանայ կամ պատճառօք մի գործքն յայտնի եղև ոչ կարէ նա այլ սպասաւորել սուրբ սեղանոյն և ոչ պատարագել, այլ արտաքոյ եկեղեցոյ ապաշխարել զյանցանս իւր ԺԲ ամ և ապա զոր ինչ արժան է շնորհել նմա ի ներքոյ բեմի սպասաւորութիւն առնել և կալ ի պատուին միայն բեկեալ սրտիւ մինչև ցօր մահուան իւրոյ» (№ 8459, էջ 18ա—19ա, հմմտ. №№ 9311, էջ 17աբ, 649, էջ 21ա, 650, էջ 28աբ, 651, էջ 14բ, 2964, էջ 29աբ)։ № 3369 ձեռագրում չի պահվել բնագրի «որպէս է մարդոյ», «կամ սպանութեամբ» հատվածները, իսկ «պատճառանաւք» և «զԲԺ ամ»-ի փոխարեն համապատասխանաբար ունի «պատմուճանօք» և «բաժանմամբ» (էջ 24բ)։

Հոդ. ԺԱ, էջ 29—30։ Հարցի «զարչեցաւ» բառից առաջ №№ 650, 651, 2964 ձեռագրերում դրված է «զղջեալ» դերբայը։ ԺԲ հոդվածը համահավաքի befgq և ծանոթագրությունների համար օգտագործված ձեռագրերում միացված է սույն՝ ԺԱ հոդվածին։ Այս միացումը թերևս ճիշտ է, որովհետև ԺԲ հոդվածը ԺԱ-ի անմիջական շարունակությունն է։ Այդ պատճառով էլ նշված ձեռագրերում ԺԲ հոդվածի համար Հարց չի պահվել։ Այստեղ այդ միացումը չկատարեցինք, որպեսզի չխախտվի հոդվածների ընդհանուր համարակալումը, որը կապված է «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորի առարկայական ցանկի (տես էջ 5—17) հետ։

Այստեղ կան նաև շեղումներ. «Եթէ ոք յետ ձեռնադրութեանն մեղոյց՝ այնպիսոյն ամենևին բարձցի քահանայութեան շնորհն և ձեռն և նշանն, քանզի անհնար է նմա քահանայանալ, այլ արտաքոյ եկեղեցոյն ապաշխարեսցէ ԺԷ ամ, ապա եկեղեցոյ արժանանայ և սուրբ հաղորդութեանն ընդ զինուորսն կացցէ յեկեղեցւոջ. զի անհնար է նմա ի բեմ ելանել կամ կարդալ կամ սաղմոս ասել մինչև ցօր մահուան իւրոյ, քանզի պղծեաց զսուրբ ձեռնադրութեանն և առ ոտն կոխեաց, մի՛ոք համարձակեսցէ նմա ի քահանայութիւն, իսկ եթէ եպիսկոպոսն հրաման տացէ նմա քահանայութեան, վասն կաշառու կամ վասն բարեխօսաց՝ կրեսցէ պատուհաս յաւուր դա-

տաստանին յանհերեկի տանջանսն» (№ 8459, էջ 19աբ. Հմմտ. №№ 9311, էջ 18ա, 648, էջ 3ա, 649, էջ 21ա, 650, էջ 24բ, 651, էջ 15ա, 657, էջ 99ա, 659, էջ 44աբ, 2964, էջ 29բ, 3562, էջ 271բ, 3369, էջ 24բ)։ № 3369-ում Պատասխանը ունի շեղումներ, օրինակ, «վատթար գործեաց», «բարձցի ի քահանայական շնորհէն», «յաւր մահուան» հատվածների փոխարեն համապատասխանաբար ունի «վատ գործ գործեաց», «ոչ մնասցին ի կարգ քահանայութեան շնորհքն», «ցվախճան»։

Հոդ. ԺԲ, էջ 30—31։ «Զինքն» բառը վերցրել ենք № 3369 ձեռագրից։ Մի քանի ձեռագրերում Հարցի վերջին երեք բառերը փոխարինված են «առնէ» բառով (№№ 8459, էջ 19բ, 9311, էջ 18բ)։

Պատասխանը այս ձեռագրերում տարբեր շեղումներով է. այսպես №№ 8459, 9311 ձեռագրերում Պատասխանը սկսվում է հետևյալ կերպ. «Ամուսնացեալ քահանայ յորժամ պատարագել կամի Դ աւուրս հրաժարեսցէ յամենայն մեղաց և ապա առնէ պատարագ» (էջ 19բ—20ա, էջ 18բ)։ Ուրիշ ձեռագրեր չունեն Պատասխանի «ամուսնացեալ... մատուցանել կամին» հատվածը, իսկ «ցմատուցման աւրն»-ը փոխարինված է «և ապա մատուցէ պատարագ» բառերով (№№ 651, էջ 15ա, 649, էջ 21բ, 650, էջ 25ա, 2964, էջ 30ա)։ № 3369 ձեռագրում Պատասխանի «զէրէս»-ը փոխարինված է «Խ»-ը բառով և չեն պահվել բնագրի «զառաջաւորութեան», «զայս» բառերը (էջ 24բ)։ Մի այլ խմբում պատասխանի վերջին երկու տողը այլ շարահարում ունի. «պարտ է սուրբ լինել և պատրաստ որպէս Աստուծոյ, իսկ կայ ի սպասու ահիւ և դողութեամբ, զի պսակաց իսկ արժանի լիցի և անմահ կենացն» (№№ 659, էջ 49բ—50ա, հմմտ. №№ 648, էջ 3բ, 657, էջ 99բ, 3562, էջ 271բ)։

Հոդ. ԺԳ, էջ 31։ Հարցի «քահանայ որպէս» հատվածը № 3369-ում աղավաղված ձևով միացրել են միմյանց և ստացվել է. «քահանայապէս» (էջ 25ա) արտահայտությունը։ Մի քանի ձեռագրում էական շեղումն այն է, որ Պատասխանի «խորհրդով առանց» բառերի միջև կա «կատարեալ մտօք», այսպես՝ «սուրբ խորհրդով, կատարեալ մտօք առանց» և այլն (№ 8459, էջ 20բ, հմմտ. №№ 649, էջ 22ա, 650, էջ 25ա, 651, էջ 15բ, 2964, էջ 30աբ, 3369, էջ 25ա, 9311, էջ 19բ)։

Հոդ. ԺԴ, էջ 31—32։ Պատասխանը որոշ ձեռագրերում շեղումներ ունի. օրինակ, № 659 և սրան հարող ձեռագրերում սկիզբն այսպես է. «Նմա չէ արժան կալ ի քահանայութեանն (№№ 648, 3562-ում՝ ի կարգի քահանայութեանն)», իսկ վերջին՝ «արհամարհեաց» բառը փոխարինված է. «անարգեաց» բառով (№№ 659, էջ 50ա, 648, էջ 3բ, 657, էջ 99բ, 2964, էջ 272ա)։ №№ 8459, 9311 ձեռագրերում վերջին շեղումն այսպես է. «հայհոյեաց և անարգեաց» (էջ 20բ, էջ 19բ)։ № 3369-ում Պատասխանն ընդարձակ է. «Նմա չէ արժանի, այլ ի կարգի քահանայութեան է նկեալ, բայց եթէ երբնու զբանն յԱստուծոյ արհամարհէ, որպէս ասէ տեառն մեր, ամենևին մի երդնուլ» (էջ 25ա)։

Հոդ. ԺԵ. էջ 32։ № 3369 ձեռագրում Հարցն այսպիսի տեսք ունի. «Ո՞րպիսի օրինակաւ պարտին ունել զքահանայութիւն» (էջ 25ա. հմմտ. №№ 649, էջ 22ա, 650, էջ 25ա, 651, էջ 15բ, 2964, էջ 30բ)։ Այստեղ բացակայում է նաև Պատասխանի «քահանային» բառը, «աղքատասէր»-ի փոխարեն ունի «աղքատանալ» (վերջին բառը №№ 648, 3562-ում՝ «աղքատ» ձևով, էջ 3բ, էջ 272ա), իսկ «զամենեսեան արքայութեանն արժանացուսցէ» և «զոր անդն է պատրաստեալ» հատվածները համապատասխանաբար գտնում ենք. «արժանաւոր կացուցանել յարքայութեան» և «փառաց» (էջ 25ա) ձևերով։ Պատասխանի վերջին՝ «արքայութեանն... պատրաստեալ» հատվածը №№ 8459, 9311 ձեռագրերում հանդիպում ենք այսպես. «արքայութեան Աստուծոյ արժան առնել և ինքն պսակէ ի Քրիստոսէ» (էջ 21ա, 20ա)։

Հոդ. ԺԶ. էջ 32—33։ Պատասխանում №№ 649, 650, 2964, 3369 ձեռագրերը չունեն «մի՛ արբենալ» բառը, վերջին ձեռագիրը չունի նաև՝ «իսկ ժողովուրդ... կեղծաւորութեան» հատվածը (էջ 25ա)։ №№ 8459, 9311-ում բացակայում է «մի՛ երդնուլ, մի՛ բամբասել» հատվածը (էջ 21բ, էջ 20ա)։ Այս երկու ձեռագրերում «ամենայն» բառը փոխարինված է «արատոյ և» բառով։ Պատասխանի վերջին մասը շեղված է. «իսկ ժողովուրդ առանց աղտո լինել առանց կեղծօորութեան» №№ 651, էջ 15բ, 650, էջ 25բ, 649, էջ 22ա, 2964, էջ 31ա)։

Հոդ. ԺԷ, էջ 33։ Պատասխանը մի քանի ձեռագրերում այլ շարահարում ունի. «Արտաքոյ եկեղեցոյ ապաշխարիցէ Գ ամ պահաւք և աղաւթիւք և տգնութեամբ և լուծումն շաբաթու և կիրակէի և ի տերունեան տաւնս մինչև ի կատարել երից ամացն և յամին չորրորդի հաղորդութեան արժանի լիցի։ Եւ որ զողասցի ոք՝ զնոյն պատուհաս կրեսցէ, ապա թէ ի մեղս յամեալ իցէ՝ կրկին ապաշխարեսցէ» (№ 651, էջ 15բ, հմմտ, №№ 649, էջ 22աբ, 650, էջ 25բ, 2964, էջ 31ա)։ №№ 8459, 9311-ում բնագրի «պատուհաս»-ը փոխարինված է «ապաշխարութիւնդ» բառով

(էջ 21բ, էջ 20բ)։ Մի քանի ձեռագրում էլ չի պահվել «ապա եթէ... ապաշխարեսցեն» հատվածը (№№ 659, էջ 51ա, 657, էջ 99բ)։

Հոդ. ԺԸ, էջ 33—34։ Հարցի «առնել» բառը վերցրել ենք № 3369 ձեռագրից։ №№ 8459, 9311-ում՝ Հարցն այսպես է. «Որ ի շնալն հեղու զորդէծնութիւնն» (էջ 22ա, էջ 20բ)։ № 3369-ում չի պահվել Պատասխանի «թէ ոք ի քրիստոնէից» հատվածը։ Մի քանի ձեռագրերում էլ բնագրի «և զԱստուծոյ երկիւղն ոչ ինչ համարի» հատվածը դրված է. «յայտնեսցի այնպիսին» բառերի միջև (№№ 8459, էջ 22ա, 649, էջ 22բ, 650, էջ 25բ,651, էջ 16ա, 2964, էջ 31ա, 9311, էջ 20բ, հմմտ. № 3369, էջ 25բ)։ Այս նույն ձեռագրերում, բացառությամբ վերջինի, «ոչ»-ը դրված է «առ ոչ» կամ «առ յոչ» ձևով։

Հոդ. ԺԹ, էջ 34։ Հարցի «պարտ է առնել»-ը վերցրել ենք № 3369 ձեռագրից։ Պատասխանը մի քանի ձեռագրերում համառոտ է. «պղծէ զինքն (№№ 649, 650, 651, 2964-ում՝ պիղծ է), այնպիսին ընդ շնացօղսն ապաշխարեսցէ և ձեռնադրութեան արժանի մի՛ լիցի» (№ 3369, էջ 25բ, հմմտ. №№ 651, էջ 16ա, 650, էջ 25բ, 649, էջ 22բ, 2964, էջ 31աբ)։

Հոդ. Ի, էջ 34—35։ Հարցի «այնպիսին» վերցրել ենք № 3369 ձեռագրից։ Այս և №№ 648, 649, 650, 651, 657, 659, 2964 ձեռագրերում չի պահվել Պատասխանի «թէ ոք պղծի... պիղծ է այնպիսին» հատվածը։ № 3369-ը «որոշմանն»-ի փոխարեն ունի «վաղչանի իւրոյ» (էջ 25բ)։ №№ 8459, 9311-ում՝ չի պահվել միայն «պիղծ է» բառը (էջ 22բ, էջ 21բ)։ №№ 648, 657, 659, 3562 ձեռագրերում այս հոդվածը դրված է Կանոնագրքի ունեցած ԻԸ հոդվածի փոխարեն։

Հոդ. ԻԱ, էջ 35։ Պատասխանը մի քանի ձեռագրերում մեզ հասել է երկու խմբագրությամբ. ա. «Արտաքոյ եկեղեցոյ ապաշխարեսցէ Բժ-ան ամ արտասվօք, Զ ամ օրէնս մի՝ առցեն, և զմի մասն կերիցեն զտարոյն՝ զշաբաթ և զկիրակէ և զտէրունեա տօնս. և երիս մասն պահեսցեն, և ապա մտցեն եկեղեցին և հաղորդեսցին» (№ 3369, էջ 25բ—26ա. հմմտ. №№ 649, էջ 22բ, 650, էջ 26ա, 651, էջ 16ա, 2964, էջ 31բ)։ բ. «Եթէ այր կամ կին որ ամուսնացեալ լինի և շնա, ԺԲ ամ արտաքոյ եկեղեցոյ ապաշխարեսցէ արտասուօք, Զ ամ սրբութեամբ պահել զշաբաթ և զկիրակի և զտօնս տէրունականս, այլ աւուրքն ամենայն Զ ամին մի՛ լիցին, իսկ Զ ամն զԳ մասն տարոյն պահեսցէ և զմինն կերիցէ և զշաբաթու և զկիրակէ և զտէրունայն տօնս, և ապա մտցէ յեկեղեցին և հաղորդեսցի» (№ 8459, էջ 22բ—23ա, հմմտ. № 9311, էջ 21բ—22ա)։

Հոդ. ԻԲ, էջ 35։ Հարցը №№ 8459, 9311-ում այսպես է. «Կախարդի զի՞նչ հրաման տացուք» (էջ 23բ, էջ 22ա)։ Այս երկու ձեռագրերում բացակայում է Պատասխանի «կախարդի» բառը, իսկ վերջում՝ «ի վերայ» բառին հաջորդում է «նորա» դերանունը։ Մնացած ձեռագրերի մի մասում Պատասխանն համեմատաբար ընդարձակ է. «Ամենայն աւուրս կենաց իւրոյ ապաշխարեսցէ արտաքոյ եկեղեցոյ և ի վախչանին հաղորդեսցի» (№№ 3369, էջ 26ա, 649, էջ 23ա, 650, էջ 26ա, 651, էջ 16ա, 2964, էջ 31բ—32ա)։ Այս և հաջորդ ԻԳ հոդվածները չեն պահվել №№ 648, 657, 659, 3562 ձեռագրերում։

№№ 649, 651, 2964, 3369, 8459, 9311 ձեռագրերում մնացած հոդվածները ունեն հետևյալ հերթականությունը.

Կանոնագիրք	Նշված ձեռագրերը
ԻԳ	ԻԳ
ԻԴ	ԻԴ
ԻԵ	ԼԱ
ԻԶ	Լ
ԻԷ	ԼԲ
ԻԸ	ԻԶ
ԻԹ	ԻԲ
Լ	ԻԵ
ԼԱ	ԻԷ
ԼԲ	ԻԸ
ԼԳ	ԻԹ (հմմտ. Աբէլ Մխիթարեանց, Պատմութիւն ժողովոց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, Վաղարշապատ, 1874, էջ 16—17)։

Հոդ. ԻԳ, էջ 36։ Հարցի «արասցուք»-ը վերցրել ենք № 3369 ձեռագրից։ Պատասխանի «որ շնայ... ցաւր մահուան» հատվածի փոխարեն մի քանի ձեռագրեր ունեն «զամենայն աւուրս կենաց» (№ 651, էջ 16բ, հմմտ. №№ 649, էջ 23ա, 650, էջ 26ա, 2964, էջ 32ա, 3369, էջ 26ա), իսկ երկու ձեռագիր՝ «մինչև ցօր մահուանն» (№№ 8459, էջ 23բ, 9311, էջ 22բ)։

Հոդ. ԻԴ. էջ 36։ Հարցի «որպէս»-ը վերցրել ենք № 3369 ձեռագրից։ Հարցը բացակայում է №№ 8459, 9311 ձեռագրերում։ № 3369-ում բացակայում է Պատասխանի «քրիստոնէից... զշո-

բեջչարաթ» հատվածը։ №№ 649, 650, 651, 2964, 3369, 8459, 9311-ում՝ «խոնարհութիւն և «չարչարանաւքն» բառերին նախորդում է «կամաւոր» բառը։

№№ 8459, 9311-ում բացակայում է հոդվածի վերջին՝ «պահել մինչև ցինն ժամն» հատվածը (էջ 25ա, էջ 23բ—24ա)։ Այս հատվածի «պահել» բառին № 3369-ում նախորդում է «ապա պարտ է» բառերը (էջ 26բ)։

Հոդ. ԻԶ, էջ 36—37: Միայն № 649 ձեռագրում Հարցը ունի շեղում. «Ո՞րպէս կատարեսցէ մարդ տանս» (էջ 23բ)։

Պատասխանը այս ձեռագրերում պահվել է երկու խմբագրությամբ. ա. «Նախ պահեսցեն շաբաթ մի ի պատիւ սուրբ տանին և ի սպաս և ապա կատարեսցեն» (№ 651, էջ 16բ, հմմտ. №№ 649, էջ 23բ, 650, էջ 26բ, 2964, էջ 32բ, 3369, էջ 26բ)։ բ. «Յորժամ տօն առնեն քրիստոնեայքն նախ պահեսցեն շաբաթ մի ի պատիւ սուրբ տօնին և ապա կատարեսցեն» (№№ 8459, էջ 25ա, 9311, էջ 23բ)։

Հոդ. ԻԷ, էջ 37: Հարցը № 3369-ում այսպես է. «Զսուրբ Քառասնորդսն պահեսցեն քրիստոնեայքն սրբութեամբ որպէս արժան է պահել» (էջ 26բ—27ա)։ Պատասխանի սկզբից մինչև «և ապա»-ն № 3369-ում ունի այսպիսի շարադասություն. «զսուրբ Քառասնորդսն պահել ամենայն քրիստոնեայք սրբութեամբ, որ սոյն շաբաթ և կիրակէ է. և յորժամ չարչարանաց տեառն մերոյ օրք կան՝ մի՛ ոք իշխեսցէ ժպտել, այլ տրտում ընդ տեառն մերոյ տգնութեամբ անդադար աղօթիւք» (էջ 27ա)։ Բնագրի «հաւատացեալքն» բառը №№ 8459, 9311-ում փոխարինված է «ամենայն քրիստոնեայք» բառերով, իսկ №№ 649, 650, 651, 2964-ում՝ «քրիստոնեայքն» բառով։ №№ 8459, 9311-ում՝ բնագրի «ուրոյն»-ը փոխարինված է «որ ոչ»-ով։

Հոդ. ԻԸ, էջ 38: Հարցը № 3369-ում այսպես է. «Թէ զանսասուն ոք պղծեսցէ զի՞նչ արասցուք» (էջ 26ա)։ Այս ձեռագրում Պատասխանն այսպես է. «Որչափ ամս կենաց մարդոյ են ապաշխարեսցեն և ի վախճանին հաղորդեսցին»։ Մի քանի ձեռագրերում չի պահվել Պատասխանի «Որ ընդ անասնոյ պղծի» հատվածը (№№ 649, էջ 24ա, 650, էջ 27ա, 651, էջ 17ա, 2964, էջ 33ա, 8459, էջ 24ա, 9311, էջ 22բ)։ Այս հոդվածը չի պահվել № 659 ձեռագրում։

Հոդ. ԻԹ, էջ 38: № 3369-ում Հարցը շարունակվում է. «Նմա առնել» (էջ 26ա), իսկ Պատասխանը մի փոքր այլ է, «Ունկնդիրս կացցէ ի մէջ եկեղեցոյ ժե ամ և զայլ ժամանակս ընդ ձեռամբ. և յելս անձին իւրոյ հաղորդեսցի» (էջ 26ա)։

Հոդ. Լ, էջ 39: Պատասխանի «սնուցող» բառը № 8459-ում դրված է «ըստընդուն» (էջ 24ա), իսկ № 9311-ում՝ «ըստ ընդունօղն (էջ 23ա) ձևով։ Վերջին ընթերցումը ակներև սխալ է։

Հոդ. ԼԱ, էջ 39: Պատասխանի «յարակայ» բառը №№ 649, 650, 651, 2964, 3369 ձեռագրերում փոխարինված է «հանապազ»-ով։

Վերջաբան, էջ 39—40: Բնագրի «զայս»-ի փոխարեն № 3369-ում՝ «զայս կանոնս» (էջ 27ա), «յինէն»-ի՝ «յիսնէն» (№№ 650, էջ 27ա, 651, էջ 17ա, 3369, էջ 27ա), «և այլ որ յետ ձեր»-ի՝ «և օրէնք ձեզ» (№ 3369, էջ 27ա), «յաղաւթս»-ի՝ «յաղագս» (№ 650, էջ 27ա, 649, էջ 24ա, 651, էջ 17ա), «կարգեցին»-ի՝ «հաստատեցին» (№№ 649, 650, 651, 2964, 3369), «լուաւ»-ի՝ «թուեալ է» (№ 8459, էջ 26բ, 9311, էջ 25ա), «տեառն»-ի՝ «մեր» (№ 3369), «գրեց»-ի՝ «իմով ձեռամբս գրեցի» (№ 3369), վերջինս չունի նաև «ըստ» (սահմանս) բառը։ «Զաքարիայ» անունը №№ 649, 650, 651, 2964, 3369 ձեռագրերում դրված է «Զաքէ», իսկ №№ 8459, 9311-ում՝ «Աղդէ» ձևերով։

ՓԻԼԻՊՊՈՍ ԱՌԱՔՅԱԼԻՆ ՎԵՐԱԳՐՎԱԾ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 41: *Ծանոթագրություններում օգտագործված ձեռագրերը վերնագրում ունեն առանձին շեղումներ. օրինակ՝ «Կանոնք սուրբ և մաքուր առաքելոյն Փիլիպպոսի» (№ 3369, էջ 27բ), «Կանոնք Փիլիպպոսի առաքելոյն ունելով Խ տունս» (№№ 8459, էջ 27ա, 9311, էջ 25ա), «Կանոնք Փիլիպպոսի առաքելոյն, Յաղագս քառասունս առնելոյ» (№ 649, էջ 24ա, Համտ. №№ 650, էջ 27բ, 651, էջ 17բ, 2964, էջ 33բ, 648, էջ 5ա, 3562, էջ 273բ)։* kmps *ձեռագրերում առաջաբանին նախորդում է կանոնախմբի հոդվածների ցանկ։ Այն բերում ենք ըստ* k *ձեռագրի.*

«Ա. Նախ թէ պարտ է քառասունք կատարելոյ (sic)*։*

Բ. Վասն ամուլ կանանց։

Գ. Վասն թէ ոչ է պարտ զշուն ընդ ոչխարի փոխանակել՝ զոչխարն պատարագ մատուցանել։

Դ. էշ փոխանակեալ ընդ ոչխարի և վաճառեալ արծաթի՝ պատարագեսցի։

Ե. Վասն ոչ զենլոյ զանսուրբ կենդանիսն և առնուլ զմորթսն։

Զ. Վասն որ զսուրբ կենդանիսն որսան և առանց զենման ուտեն և զմեռելոտոյ զմորթսն կորզեն։

Է. Վասն կանանց որ ապարահ իցեն՝ ոչ մերձենան։

Ը. Վասն կանանց որ ապարահ իցեն՝ մի՛ արգելցին յաղաւթից ժամուն։

Թ. Վասն այնոցիկ որք խափանեն ի ժամու աղաւթիցն» (k*, էջ 32ա, Համտ.* m*, էջ 44ա,* p*, էջ 36 բ,* s*, էջ 39բ)։*

Ցանկի մեջ մուծված է նաև Քառասունքի վերաբերյալ հատվածի առաջին մասի (տող 2—7) բովանդակությունը (առաջին վերնագիրը), այդ պատճառով էլ ցանկը բաղկացած է 9(Թ) վերնագրից, մինչդեռ կանոնախումբն ունի 8 հոդված։

O *ձեռագրում ցանկն ունի հետևյալ պատկերը.*

«Ա. Վասն կնոջ որ ամուլ դիպի։

Բ. Շուն եթէ փոխանակեսցի ընդ ոչխարի։

Գ. Վասն իշու որ փոխանակեսցի ընդ ոչխարի։

Դ. Վասն զենման անսուրբ գազանաց և վերարկուս վաճառեն։

Ե. Վասն որսորդաց որ մաքուր անասուն որսան։

Զ. Վասն տեատեսս կնոջ որ այրն իւր մերձենայ։

Է. Վասն տեոատես կնոջ որ խափանէ զաղօթսն։

Ը. Վասն ամենայն հաւատացելոց որ խափանեն զաղօթսն այգուն և երեկունն ոչ գնան» (էջ 329բ)։

Քառասունքի մասին, էջ 41—42: *Այս բնագիրը աննշան տարբերություններով գտնում ենք № 3369 ձեռագրում (էջ 27բ)։ Այստեղ չի պահվել «եւ մարգարէականք» բառը, իսկ մի քանի բառեր էլ փոխարինված են այլ կամ հոմանիշ բառերով, օրինակ, «Թողութեան»-ը՝ «քաւութեան և թողութեան», «մեռելոց»-ը՝ «ննջեցելոց», «սակաւաւորք»-ը՝ «սակաւ աւուրք։ Ձեռագրերի մյուս խումբն ունի այլ շարադասությամբ և մի փոքր էլ ընդարձակ առաջաբան։ Վերջինս կբերենք ամբողջությամբ. «Տեառն Փիլիպ[պ]ոսի (№№ 8459, 9311-ը՝ Փիլիպոսի առաքելոյն) հրամայեալ է (№№ 8459, 9311-ը՝ զոր հրամայել է) ունել (№№ 8459, 9311-ը՝ չիf ունել) Քառասունս (№№ 8459, 9311-ը՝ Խ տունս), զոր կարգեաց (№№ 8459,9311-ը՝ կարգեցաք, № 650-ը՝ կատարեաց, № 651-ը՝ զարգեաց) հրամանաւք (№№ 8459, 9311-ը՝ հրամանաւ) նորա Յոհան-*

նէս (№№ 649, 650, 651, 2964-ը՝ Յոհանէս աւետարանիչ (№№ 8459, 9311-ը՝ աւետարանիչն) մաւր (№№ 648, 3562-ը՝ մօր, 8459, 9311-ը՝ և մայր) տեառն բարեխաւսել (№№ 648, 3562, 8459, 9311-ը՝ բարեխօսել) նմա. նախ առաջին (№№ 8459, 9311-ը՝ ի յառաջ) յաղագս (№№ 8459, 9311-ը՝ չիք *յաղագս) ինքեան թողութեան (№№ 8459, 9311-ը՝ թողութիւն առ Փիլիպոս) որ զանհաւատ քաղաքն կործանեաց Փիլիպպոս (№№ 8459, 9311-ը՝* չիք *Փիլիպպոս) և յանդիմանեցաւ ի տեառնէ վասն բարկացողութեան (№№ 648, 3562-ը՝ բարկացողութեանն)։ Եւ ի նմանէ ընկալան մանկունք եկեղեցոյ երիցս անգամ (№№ 8459, 9311-ը՝ միանգամ) արժան է և աւելի ոչ հրամայեմք, բայց զսահմանեալ (№№ 8459, 9311-ը՝ սահմանել) աղաւթսն (№№ 648, 3562-ը՝ աղոթսն, 8459, 9311-ը՝ աղօթս) անխափան կատարեսցէ մատուցողն (№№ 649, 650, 651, 2964-ը՝ մատուցանողն, 8459, 9311-ը՝ զմատուցողսն) և ի մէջ կանոնացն կարդացմունք (№№ 8459, 9311-ը՝ կարդացմունս եղիցի) առաքելականը (№№ 649, 650, 651, 2964-ը՝ առաքելական, 8459, 9311-ը՝ առաքելականս) և խունկս արկանել ի մէջ կանոնացն և յամենայն (№№ 649, 650, 651, 2964-ը՝ ամենայն) աւուր (№ 650-ը՝ յորոյ) սպասք (№№ 8459, 9311-ը՝ սպաս) առնել եկեղեցոյն (№№ 8459, 9311-ը՝ եկեղեցւոյ) և յամենայն (№№ 649, 650, 651, 2964-ը՝ ամենայն) ժամանակ (№№ 649, 650, 651, 2964-ը՝ տասնակ, 8459, 9311-ը՝ ժ օր) գիշերապաշտաւն (№№ 8459, 9311-ը՝ գիշերապաշտօն) առնել և սաղմոսել ընձայիւք (№№ 8459, 9311-ը՝ ընծայիւք, 649-ը՝ ընձայնիւք)։ Իսկ զՔառասունսն (№№ 648, 3562-ը՝ զխ-ուն, 8459-ը՝ զխ-ունս, 9311-ը՝ զխ-տունս) հրամայեաց ունել (№№ 8459, 9311-ը՝ առնել) զաւուրս խԸ (№№ 649-ը՝ քառասու[ն] և ութ) վասն թողութեան մեղաց մեռելոց և կենդանեաց (№№ 8459, 9311-ը՝ կենդանեաց և մեռելոց) ըստ №№ 8459, 9311-ը՝* չիք *ըստ) խԸ (№№ 649, քառասուն և ութ, 8459, 9311-ը՝ զխԸ) քաղաքաց (№№ 8459, 9311-ը՝ քաղաքացն) Յեսուայ, որով (№№ 648, 3562-ը՝ որովք) ապրէին մահապարտքն (№№ 8459, 9311-ը՝ մահապարտեալքն) ի նոսա ապաստանեալք (№ 650-ը՝ ըսպաս տանեալք)։ Իսկ զհասն (№ 651-ը՝ զհարկսն) հրամայեալ է (№№ 8459, 9311-ը՝ հրամայեաց) խԸ երկդրամեան (№№ 8459, 9311-ը՝ երկդրամեանն) տալ յեկեղեցին ըստ կատարման աւուրցն խորհրդոց (№№ 8459, 9311-ը՝ խորհրդոյ), զոր անդրանկացն (№№ 649, 650, 651, 2964-ը՝ յանդրանկացն, 8459, 9311-ը՝ ի յանդրանկաց) պահանջէր Աստուած տալ քահանայական ազգին Ղևտացոցն (№№ 8459, 9311-ը՝ Ղևտացւոց), զոր իւր անուանեաց փոխանակ եգիպտացոցն (№№ 650, 651, 2964-ը՝ եգիպտացն, 8459, 9311-ը՝ եգիպտացւոց) անդրանկացն (№№ 8459, 9311-ը՝ անդրանկաց) կործանելոցն (№№ 649, 650, 651, 2964, 8459, 9311-ը՝ կործանելոց), զի սակաւաւորք (№№ 649, 648, 3562-ը՝ սակաւ աւուրք, 8459, 9311-ը՝ սակաւորք) էին։ Իսկ եթէ յաղագս (№ 649-ը՝ յաղաքս) աղքատութեան (№ 649-ը՝ աղքատութեամբ) պակաս իցէ քան զխԸ (№ 9311-ը՝ խԸ) երկդրամեան (№№ 8459, 9311-ը՝ երկդրամեանն) հաւանութեամբ (№ 649, 8459, 9311-ը՝ հաւանութեան,* այս բառը *№ 8459-ում* նաև կրկնված է) *քահանային արժան է, քանզի մեծ հնարաւոր է (№№ 8459, 9311-ը՝ զօրաւոր է, 648, 3562-ը՝* չի՛ *է) ուխտս այս առ մեռեալս և առ կենդանիս (№№ 648, 3562-ը՝ կենդանիսն)։ Քանզի այսպէս հաւատա (№№ 8459, 9311-ը՝ հաւատաց) եկեղեցի Աստուծոյ, եթէ (№№ 649, 650, 651, 2964-ը՝ թէ) յանդունդս (№№ 649, 650, 651, 2964-ը՝ անդունդս) տարտարոսաց լինիցի (№№ 8450, 9311-ը՝ լինել) գրաւեալ (№№ 8459, 9311-ը՝* չիք *գրաւեալ) ոգին (№№ 8459, 9311-ը՝ հոգին) և ժ կնքով (№№ 648, 3562-ը՝ կնքող) կնքեալ իցէ, զի մի՛ ոք կարասցէ (№№ 8459, 9311-ը՝ կարիցէ) յիշատակել առաջի Աստուծոյ ի փրկութիւն։ Բայց որք սրբութեամբ և աղաւթիւք (№№ 648, 3562, 8459, 9311-ը՝ աղօթիւք) կատարին զուխտս զայս, կարեն փրկել (№№ 649, 650, 651, 2964-ը՝ փրկեն) զմեռեալսն (№№ 8459, 9311-ը՝ զմբռնեալսն) և կարեն (№№ 8459, 9311-ը՝ կարէ) փրկել (№№ 649, 650, 651, 2964-ը՝ խզել, 8459, 9311-ը՝ փշրել) զժ կնիքս (№№ 8459, 9311-ը՝ կնիքն) Աստուծով (№№ 9311-ը՝ Աստուծոյ) զներքին (№№ 8459, 9311-ը՝ ի ներքին) դժոխոցն ի վեր յերկինս թռուցանէ (№№ 8459, 9311-ը՝ թռուցանել) զհոգին, եթէ ի հաւատս (№№ 649, 650, 651, 2964-ը՝ զհաւատս) միայն իցէ վաղճանեալն (№№ 8450, 9311-ը վախճանել) և ոչ յանաստուածութեան (№№ 8459, 9311-ը՝ յանաստուածութիւն) և ի հայհոյութեան (№№ 8459, 9311-ը՝ ի հայհոյութիւն)։ Վասն որոյ և ամենայն գունդք հրեշտակաց բազմութեան այսպիսի անուշահոտ (№№ 8459, 9311-ը՝ անուշահոտութեան) ցանկութեանց վարդագոյն արեանն Քրիստոսի սուրբ (№№ 8459, 9311-ը՝ զԲ) զենմանն դոռթ (№№ 649-ը՝ գոռհթ, 8459, 9311-ը՝ գրոհ) տուեալ ի վերուստ խուափելով անդ հասանեն ի սպասաւորութիւն. և լինի յայնմ (№№ 8459, 9311-ը՝ յայն) աւուր (№№ 650, 651, 2964-ը՝* չիք *աւուր) տօն (№№ 648, 3562, 650, 651, 2964-ը՝ տուն) պատարագին, տուն (№№ 8459, 9311-ը՝ և տուն) Աստուծոյ և բնակութիւն (№№ 8459, 9311-ը՝ բնակարան) հրեշտակաց» (№№ 648, էջ 5ա—6ա, 3562,*

էջ 273բ—274բ, 649, էջ 24ա—25ա, 650, էջ 27բ—28բ, 651, էջ 17բ—18ա, 2964, էջ 33բ—35ա, 8459, էջ 27ա—29բ, 9311, էջ 25ա—27բ)։

№ 659 ձեռագրում Փիլիպպոս առաքյալի կանոններին նախորդում են նույն հեղինակին վերագրված երկու գրություններ. ա. «Սահմանք Փիլիպպոսի առաքելոյ յաղագս Քառասունս ունելոյ և պատարագաց» (էջ 53բ—56ա). սկ. «Անգիտաբար ոմանք ասեն. եթե Քրիստոսի պատարագելոյն արդ ոչ ևս պիտոյ իցեն վասն մեղաց պատարագ...» (էջ 53բ)։ բ. «Յեկեղեցական պատմութենէ վասն Փիլիպպոսի առաքելոյ» (էջ 56ա—59բ). սկ. «Զայս ուսաք մեք վասն սրբոց առաքելոցն Քրիստոսի՝ զՔառասունս նախ Փիլիպպոս առաքեալ կարգեաց...» (էջ 56ա)։

Պետք է նաև նշել, որ Փիլիպպոսի անունով Կանոնագրքում եղած այս երկու բնագրերը տարբեր գրություններ են։

№ 657 ձեռագրում չի պահվել Քառասունքի մասին հատվածը։

Հոդ. Ա, էջ 42—43: №№ 649, 650, 651, 2964, 8459, 9311 ձեռագրերում այս կանոնախմբի հոդվածները չեն պահվել։ №№ 648, 3562 ձեռագրերում հոդվածները էական տարբերություն չունեն։ №№ 659, 657 ձեռագրերում բնագրի «զվայրենանալն» բառը դրված է «զվերանալն» ձևով (էջ 60ա, էջ 124բ)։ № 3369 ձեռագրում բնագրի «պարտապան» բառը փոխարինված է «պարտական» բառով (էջ 28ա)։ № 657 ձեռագրում «է ամ»-ի փոխարեն «Ե ամ» (էջ 124բ)։

Հոդ. Բ, էջ 43: № 3369 ձեռագրում չի պահվել բնագրի «զի զինք չան են» հատվածը։

Հոդ. Գ, էջ 43—44: № 3369 ձեռագրում կան մի երկու էական շեղումներ. օրինակ՝ երկիցս գործածված «զվերարկու», «զվերարկուս» բառը համապատասխանաբար հանդիպում ենք «զվերակացու», «վերակացուս» սխալ ձևերով (էջ 28ա), իսկ «զարծաթն» բառը՝ «զարդարն» ձևով (էջ 28ա)։ №№ 659, 657 ձեռագրերը բնագրի «է թէ» բառերի միջև ունեն «որպէս» բառը, այսպէս՝ «այնպէս է, որպէս թէ» (է« 60ա, էջ 124բ)։ Այստեղ չի պահվել «նոցա» բառը։

Հոդ. Ե, էջ 44: Բնագրի «եւ վիրաւորեալ» հատվածը № 3369 ձեռագրում «և եթէ լինի վիրաւորեալ» ձևով է (էջ 28ա)։

Հոդ. Զ, էջ 44: Բնագրի «սահմանացն լինիցի» բառերի միջև №№ 659, 657 ձեռագրերում պահվել է «ծորումն» բառը, այսպես «սահմանացն ծորումն լինիցի» (էջ 61ա, էջ 125ա)։ Իսկ № 3369 ձեռագրում բնագրի «ապականածնութեան» բառի փոխարեն գրված է «ապականութեան» (էջ 28ա)։

Հոդ. Ը, էջ 45: №№ 3369 ձեռագրում բնագրի «ժամանելով» բառը փոխարինված է «մտանելով» բառով (էջ 28բ), իսկ «ունկն դնելով»-ը «ունկնդրութեան» բառով (էջ 28բ)։ Այս նույն ձեռագրում պահվել է 9-րդ հոդված. «Թ. Իսկ եթէ յանդգնեալ եպիսկոպոսին վասն կաշառոյ կամ վասն բարեխօսութեան և կամ վասն մերձաւորութեան հրաման տացէ՝ վրէժս աւուրն դատաստանին աններելի տանջանս» (էջ 28բ)։ Այս հոդվածն ավելացրել են հետագայում։ Փիլիպպոս առաքյալի անունով հայտնի կանոնախմբի հնագույն ձեռագրերն այս հոդվածը չունեն։ Թադէոս առաքյալի անունով հայտնի 11-րդ հոդվածի վերջին մասն է այն, տե՛ս վերևում՝ էջ 30, տող 6—9։

ԱՅՍՊԵՍ ԿՈՉՎԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆՏԻՈՔԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 46։ *Մի քանի ձեռագրերում վերնագիրն այսպես է. «Նորին կանոնք երկրորդ» (№№ 3562, էջ 295բ, 648, էջ 23բ), «Դարձեալ (№ 649-ում՝ չիք՝ դարձեալ) նոցին կանոնք երկրորդ (№№ 649, 650-ում՝ երրորդ)» (№№ 651, էջ 35բ, 649, էջ 45ա, 650, էջ 48բ, 2964, էջ 65ա), «Դարձեալ նոցին երկրորդ կանոնք» (№ 3369, էջ 62բ)։ Այս ձեռագրերում վերնագիրը սկսվում է «նորին, «նոցին» և «դարձեալ նոցին» բառերով, որովհետև սույն կանոնախմբին անմիջապես նախորդում է 25 հոդվածից բաղկացած՝ Անտիոքի կանոնախումբը, որը մտել էր Կանոնագրքի Հովհաննես Օձնեցու ժողովածուի մեջ (տես «Կանոնագիրք Հայոց», հտ. Ա, էջ 202—223)։*

№ 657 ձեռագրում չի պահվել այս կանոնախումբը։ Հինգ ձեռագրերում պահվել է հոդվածների բովանդակության ցանկը, որ այստեղ բերում ենք ըստ k *ձեռագրի.*

«.Ա. Վասն եպիսկոպոսի չիշխել այլոց վիճակի։

Բ. [Վասն] ոչ նստելոյ սարկաւագի ընդ իրիցու։

Գ. Վասն որ եկեղեցիս հաց ուտեն։

Դ. Վասն արանց չղաւղել ընդ կանայս։

Ե. Վասն որ ի հարսանիս կաքաւեն։

Զ. Վասն ժառանգաւորաց որ ի խաղս և ի հրապարակս գնան։

Է. Վասն մեղաց և արդարութեան և ապաշխարելոյ։

Ը. [Վասն] ի սուրբ գրոց վկայութեան պատուիրանացն Աստուծոյ։

Թ. Վասն աստուածաշունչ գրոց» (էջ 186բ, տե՛ս նաև m, *էջ 190բ—191ա,* p, *էջ 204բ—205ա,* s, *էջ 234ա—234բ)։*

Իսկ O *ձեռագրի ցանկը այսպիսին է.*

«Ա. Վասն եպիսկոպոսի մի՛ իշխեսցէ յայլոց վիճակի քահանայ ձեռնադրել։

Բ. Վասն սարկաւագի մի՛ նստցի ընդ իրիցու ի սեղան։

Գ. Վասն ի մէջ եկեղեցոյ ոչ ճաշակել հաց։

Դ. Վասն քահանայի և սարկաւագաց և ժողովրդոց ի հետ կանանց մի՛ մտցեն ի բաղանիսն։

Ե. Վասն քահանայի ոչ գնալ ի հարսանիս և կաքաւել։

Զ. Վասն քահանայից և յուխտէ մանկանց մի՛ գնալ տեսանել խաղ ի հրապարակս։

Է. Վասն զաւհմանադրեալ կանոնս և զօրէնս պահեսցեն։

Ը. Վասն լսելոյ զլեզու իւր ի չար և ի սուտ խօսելոյ և յերդնելոյ։

Թ. Վասն պաշտելոյ զԱստուածաշունչ գիրք՝ զՀին և զՆորս» (էջ 331աբ)։

Հոդվածների ուշադիր քննությունը ցույց տվեց, որ դրանք քաղված են մեզ հայտնի կանոնախմբերից և աղբյուրներից. այդ մասին տե՛ս վերևում՝ էջ XLVI։ Առաջաբանը և Ը հոդվածը ավարտվում է «ողջ լերուք ի Տէր» արտահայտությամբ, որը ցույց է տալիս, որ գրվածքը ուղղված է մեկին և խրախատական նամակի բնույթ ունի, թեև իրականում կարող էր որևէ մեկին ուղղված չլինել։

Առաջաբան, էջ 46—47։ *№№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3369, 3562 ձեռագրերը չունեն առաջաբան։ № 659 ձեռագրում չի պահվել առաջաբանի սկզբի «Որպէս ասէ՝ յերկուց... ասիցեն լերինս փոխեաց՝ փոխեսցի» և վերջին՝ «խաղաղութիւն ձեզ բազմասցի, ողջ լերուք ի Տէր» հատվածները։*

Հոդ. Ա, էջ 47։ *№№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3369, 3562 ձեռագրերում չի պահվել այս հոդվածը։ Այս ձեռագրերում պահվել են Բ, Գ, Դ, Ե, Զ, հոդվածները, թվով հինգ։*

Հոդ. Բ, էջ 47: *Նախորդ ծանոթ. մեջ նշված յոթ ձեռագրերում այս հոդվածը դրված է Գ հոդվածի տեղը, իսկ Գ-ն՝ Բ-ի։*

Հոդ. Գ, էջ 47: *№ 650 ձեռագրում չի պահվել սկզբի «Կամ եղև մեծ և սուրբ ժողովոյն» հատվածը։ Հոդվածի վերջում №№ 649, 650, 651, 2969, 3369 ձեռագրերն ունեն «ըստ առաքելոյն»։ Իսկ բնագրի «ունիցին» բառը № 3369 ձեռագրում փոխարինված է «ուտիցին» բառով (էջ 62բ)։*

Հոդ. Դ, էջ 47—48: *Բնագրի «երէց» բառը №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում դրված է հոգնակի «քահանայից» (№№ 648, էջ 23բ, 3562, էջ 296ա), «սարկաւագ»-ը՝ «սարկաւագաց», «ղուղել»-ը՝ «լաւղել» (№ 650-ում՝ լօղեալ. №№ 649, էջ 45ա, 650, էջ 49ա, 651, էջ 35բ, 2964, էջ 65բ)։ Հոդվածի վերջում №№ 649, 650, 651, 2964, 3369 ձեռագրերում կարդում ենք նաև «ընդ նոսա»։*

Հոդ. Ե, էջ 48. *№№ 648, 3562 ձեռագրերում սկիզբը մի փոքր այլ շարադասություն ունի. այսպես՝ «Կամ եղև մեծ ժողովոյն թէ քահանայից իսկ և ամենայն ուխտի» (էջ 23բ, 296ա)։ Հոդվածի վերջին՝ «վայել է» բառին №№ 648 (էջ 23բ), 649 (էջ 45ա), 650 (էջ 49ա), 651 (էջ 36ա), 2964 (էջ 65բ), 3562 (էջ 296ա) ձեռագրերում հաջորդում է «քահանայից», իսկ № 3369 (էջ 62բ) ձեռագրում՝ «քրիստոնէից» բառը։*

Հոդ. Զ, էջ 48: *Բնագրի «երգոց և փողոց» հատվածը №№ 649, 650, 651, 2964, 3369 ձեռագրերում այսպես է՝ «երգաց (№ 3369-ում՝ երգուց) և պարուց և փողոց»։ Այս ձեռագրերը չունեն նաև «քո», «զտուն իւր» բառերը։ Վերջինս չունի նաև № 659 ձեռագիրը (էջ 103բ)։ №№ 648, 649, 650, 651, 659, 2964, 3369, 3562 ձեռագրերում բնագրի «առնել» բառը փոխարինված է «լինել» բառով։ Բնագրի «Աստուծոյ քանզի» բառերի միջև կարդում ենք. «զիտաւջիր զի հեռանան (№ 659-ում՝ հեռանայ) շնորհք (№№ 659-ում՝ շնորհեն, 648-ում՝ շնորհքն) տեառն (№ 659-ում՝ աստուծոյ)» (№№ 648, էջ 23բ—24ա, 649, էջ 45ա, 650, էջ 49ա, 651, էջ 36ա, 659, էջ 103բ, 2964, էջ 65բ, 3369, էջ 62բ, 3562, էջ 296ա)։*

Հոդ. Է—Թ, էջ 48—54: *№№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3369, 3562 ձեռագրերում այս երեք հոդվածները չեն պահվել։*

№ 659 ձեռագրում մինչև Է հոդվածի պատգամների թվարկումը կա վերնագիր՝ «Ժ պատգամք» (էջ 103բ, հմմտ. 1բ էջը)։ Առանձին շեղումներ կան պատգամների մեջ. օրինակ՝ ա-ում «ձեզ»-ի փոխարեն կա «քեզ» (էջ 103բ). ահա նաև մյուսները, որոնք խիստ համառոտ են.

«բ. Եւ մի՛ արասցես զնմանութիւն տեառն Աստուծոյ քո ի վերայ երկրի։

գ. Սիրեսցես զտէր Աստուած քո։

դ. Պատուեայ զաւր շաբաթուն։

ե. Եւ զհայր և զմայր քո պատուեայ» (էջ 103բ—104ա)։ Սրա տակ գրված է. «Այս ի մի տախտակին գրեալ կայր, և ի միւսն» (էջ 104ա), և թվում է հաջորդ զ—ժ պատգամները, ուր համառոտ են թ-ն և ժ-ն.

«թ. Մի՛ սուտ վկայեր։

ժ. Մի՛ ցանկայր ամենայնի որ ինչ ընկերին է» (էջ 104ա)։

Հոդ. Ը, էջ 50—52: *№ 659 ձեռագրում այս հոդվածը միացված է նախորդին։ Այստեղ չեն պահվել հոդվածի վերջին մասի «որ կամիցի», «զԱստուած» և «ողջ լերուք... ուխտի եկեղեցւոյ» բառերը և հատվածը, ինչպես նաև Թ հոդվածը։*

ԵՓՐԵՄ ԱՍՈՐՈՒՆ ՎԵՐԱԳՐՎԱԾ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 55: *№№ 648, 3562 ձեռագրերում չի պահվել բնագրի «գլուխք Ը» հատվածը (էջ 165բ, էջ 261ա)։ Երկու ձեռագրեր միայն վերջին մասում ունեն բառերի եռևառաջություն. «ի կուսութեան ճառէն, զոր սնուցանէր անապատն» (№№ 659, էջ 311ա, 657, էջ 123բ)։ № 657 ձեռագրում նշված է «տուն ԻԸ», մինչդեռ ձեռագրում բերված են Կանոնագրքից արդեն հայտնի ութ հոդվածները։ Այս կանոնախմբի վավերականության մասին խոսելիս Հ. Տաշյանը այն իրավացիորեն համարում է կեղծ (Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 148)։ Եփրեմ Ասորու մատենագրության մեջ (Սրբոյն Եփրեմի մատենագրութիւնք, հտ. Ա, Բ, Գ. Վենետիկ, 1836) մեր որոնումներն այս կանոնախմբի վավերականությունը հաստատող որևէ հետք գտնելու համար՝ իզուր անցան։*

Հոդվածների բովանդակության ցանկերը մի քանի ձեռագրերում տարբեր են, օրինակ, kmps*-ինն այսպես է (ըստ* k *ձեռագրի).*

«Ա. Վասն ժառանգաւորաց որ կամակոր մտաւք ընկենուն զպատիւն։

Բ. Որք ճաշակեցին ի մոռացութեան ի մսոյ կամ ամբարտաւանութեամբ։

Գ. Վասն քահանայի որ լուծանէ զպահս։

Դ. Վասն որ մեռելոտի ուտեն կամ զհեթանոսաց զենեալ։

Ե. Քահանայ որ յանուրջս պոռնկեսցի գիճութեամբ։

Զ. Վասն Աստուածայայտնութեան պահոց ժառանգաւորաց և աշխարհականաց։

Է. Վասն յիշատակաց մարտիրոսաց։

Ը. Վասն տէրունական պատարագի մատուցանելոյ» (էջ 116բ, հմմտ. m *էջ 124բ—125ա,* p*, էջ 125բ—126ա,* s*, էջ 146բ)։*

O *ձեռագրում ցանկն այսպիսին է.*

«Ա. Վասն քահանայի և կրօնաւորի և սարկաւագի որ կամակոր մտօք զինքն ընկենուն։

Բ. Վասն որք ի մոռացութենէ զշորեքշաբթի և ուրբաթի միս ուտէ։

Գ. Վասն քահանայի որ ի նոյն արասցէ։

Դ. Որք մեռելոտի ուտեն կամ զհեթանոսի զենեալն։

Ե. Վասն քահանայի որ յանուրջս պոռնկի։

Զ. Վասն Աստուածայայտնութեան պահոցն։

Է. Վասն յիշատակ մարտիրոսաց առնելոյ։

Ը. Վասն տէրունական տօնի և կիրակէի պատարագ անխափան մատուցանելոյ» (էջ 324աբ)։

№ 657 ձեռագրում ցանկն այսպիսին է.

«Ա. Վասն կարգաւորաց ընկենուլ զպատիւն։

Բ. Վասն մոռացմամբ ճաշակել։

Գ. Վասն քահանայ ի նոյն գտեալ։

Դ. Վասն մեռելոտոյ ուտելոյ։

Ե. Վասն քահանայի [որ] յանուրջս պոռնկի։

Զ. Վասն Աստուածայայտնութեան պահոցն։

Է. Վասն զմարտիրոսաց փոխել։

Ը. Վասն տէրունական պատարագին» (էջ 123ա)։

Սրանից հետո, որով ավարտվում է սույն կանոնախմբի ցանկը, որպես շարունակություն նշված են մի քանի կանոնախմբերի վերնագրեր.

«Թ. Վասն Կիւրղի Աղէքսանդրացւոյն։

Ժ. Աթանասի սասցեալ։

ԺԱ. Յոհաննու Մանդակունոյ։

ԺԲ. Փիլիպոսի առաքելոյն։

ԺԳ. Եպիփանու (էջ 123ա)։

Ձեռագրում այս հերթականությամբ էլ դասավորված են վերոհիշյալ կանոնախմբերը։ Ցանկին նայելով ընթերցողը կարող է այն սխալ տպավորությունը ստանալ, թե Եփրեմ Ասորու կանոնախմբի № 657-ի տարբերակը ունի ութից ավելի հոդվածներ։

Հոդ. Ա, էջ 55—56: *№ 643-ում չի պահվել է թիվը։ Բնագրի «ի հաղորդութիւն»-ը №№ 648, 3562-ում գրված է «ի հաղորդութեան» ձևով (էջ 166ա, էջ 261ա)։*

Հոդ. Բ, էջ 56: *Այս հոդվածի նյութն ընդգրկող և միևնույն հեղինակի անունով մի այլ գրվածք գտնում ենք № 391 Ճառընտիրում (էջ 297բ—300բ), «Սրանելոյն Եփրեմի Խորին Ասորոյ վասն ոչ լուծանելոյ զպահս չորեք[շ]աբաթին եւ ուրբաթի» խորագրով։ Այս բնագիրը բավական ընդարձակ է և ոչ մի նմանություն չունի սույն հոդվածի հետ։ Նման մի բնագիր տես նաև Բ. Սարգիսյանի Ցուցակում։ Ըստ վերջինիս՝ «Հետնագույն և հետեակ գրչէ մը հերյուրված կամ թարգմանված կ'երևի» (Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ, հատ. Բ, Վենետիկ, 1924, էջ 585)։*

Հոդ. Դ, էջ 57: *Բնագրի «ապաշխարեսցեն եւ դարձցին» հատվածը №№ 648, 3562-ում գրված է «դարձցին և ապաշխարեսցեն» ձևով (էջ 166բ, էջ 261բ), իսկ վերջին՝ «ապաշխարութեան» բառը երկու ձեռագրում էլ չի պահվել։*

Հոդ. Զ, էջ 57—58: *№№ 648, 3562-ում հոդվածն սկսվում է այսպես. «Քահանայք Աստուածայայտնութեան այսպէս կարգեցաւ այրեաց և կրօնաւորաց և ապաշխարողաց» (էջ 166բ, էջ 261բ)։ Այս ձեռագրերում չեն պահվել նաև երկրորդ «կարգեցան» և «ութաւրեայ» բառերը։ №№ 657, 659 ձեռագրերում բնագրի «Ծ»-ի փոխարեն նշված է. «Խ» (էջ 123բ, էջ 312բ)։*

Հոդ. Է, էջ 58: *№№ 657, 659-ում չի պահվել բնագրի «յիշատակս» բառը (էջ 124ա, էջ 312բ)։*

ԿՅՈՒՐԵՂ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑՈՒՆ ՎԵՐԱԴՐՎԱԾ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 59: *№№ 659, 657 ձեռագրերը բնագրի «գլուխք Ե»-ի փոխարեն ունեն «սասացեալ» (էջ 310ա, էջ 124ա)։*

Պահվել է երկու ցանկ։ kmps *ձեռագրերի ունեցածը բերում ենք ըստ* k-*ի։*

«Ա. Վասն կուսակրաւն և այրի քահանայից զառնել քահանայագործութիւն։

Բ. Վասն քահանայի որ կին ունի և շնացաւ։

Գ. Վասն որ ամուսնացան ընդ հեթանոսս։

Դ. Վասն որք զժառանգս հեթանոսաց սնուցանեն։

Ե. Վասն որ զմկնանկն ուրհնեն և զայլ գարշելիս» (էջ 155ա, հմմտ. m, *էջ 160ա,* p, *էջ 168ա,* s, *էջ 193աբ)։*

Իսկ O-*ինն այսպիսին է.*

«Ա. Վասն կրօնաւորի կամ այրի քահանայի աշխարհի քահանայութիւն արասցէ։

Բ. Վասն քահանայի որ ի շնութիւն անկանի։

Գ. Վասն որք ամուսնացեալ են ընդ հեթանոսաց։

Դ. Վասն որք զժառանգս հեթանոսաց առնուն ի սնունդս։

Ե. Քահանայ (բն. վահանայ—Վ. Հ.) որ ուրհնէ զմթեր, այսինքն՝ մկնընկեաց աման» (էջ 335բ)։

Հոդ. Ա, էջ 59: *Բնագրի «նաեւ ժողովուրդքն» բառերի միջև №№ 648, 3562 ձեռագրերը ունեն «իւր» (էջ 165ա, էջ 266բ)։*

Հոդ. Գ, էջ 59—60: *Հոդվածի վերջում՝ «այպ յետին» բառերի միջև №№ 648, 3562 ձեռագրերը ունեն «թէ» (էջ 165բ, էջ 266ա)։ Բնագրի «թոշակին» բառից մինչև կանոնախմբի վերջը չի պահվել № 3562 ձեռագրում, հավանաբար, ընդօրինակությունն ընդհատվելու պատճառով, որովհետև ձեռագրի հաջորդ 267, 268 թերթերը դատարկ են։*

Հոդ. Դ, էջ 60: *№ 648-ում չի պահվել բնագրի «ըստ» բառը (էջ 165բ)։ №№ 648, 657, 659 ձեռագրերում բնագրի «կրեսցեն» բառի փոխարեն գրված է «ընկալցին» (էջ 165բ, էջ 124ա, էջ 311ա)։*

Հոդ. Ե, էջ 60—61: *№№ 657, 659 ձեռագրերում չի պահվել սույն հոդվածը, իսկ № 648-ը չունի միայն «ինչ» բառը (էջ 165բ)։*

ԵՊԻՓԱՆ ԿԻՊՐԱՑՈՒՆ ՎԵՐԱԳՐՎԱԾ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 62: *№№ 648, 3562-ում չեն պահվել «գլուխք Ե» բառերը: № 657-ում այս կանոնախումբը առանց խորագրի միացված է Փիլիպպոս առաքյալի կանոնախմբին, սակայն այդ շփոթը ուղղելու նպատակով գրիչն Ա հոդվածի դիմաց, աջ լուսանցքում, կարմիր մելանով գրել է. «Եպիփանուն է» (էջ 125ա), որը և նկատվում է որպես վերնագիր:*

Պահվել են մի քանի տեսակ ցանկեր, օրինակ, №№ 648, 3562-ում հետևյալ կերպ է.
«Ա. Վասն եպիսկոպոսաց և երիցանց և սարկաւագաց ոչ է պարտ տանտիկին ունել:
Բ. Վասն որք ուլունս արկանեն:
Գ. Վասն Յարութեան զերիս աւուրս ոչ ընթեռնուլ կաթողիկէ:
Դ. Վասն որք պատահական մահուամբ մեռանի:
Ե. Վասն զի ոչ է պարտ ի Զատկէն մինչև ի Պեն[տ]եկոստէն պըսակ դնեն (№ 648, էջ 164բ. հմմտ. № 3562, էջ 266ա):

kmps-*ում այսպես է. «Ա. Վասն ժառանգաւորաց որ տանտիկին ունին հեթանոսաբար:*
Բ. Վասն որ ուլունս կապեն և գրպարութիւն անեն:
Գ. Վասն թէ զկնի Յարութեան զերիս աւուրս ոչ ընթեռնուն կաթուղիկեք:
Դ. Վասն որք յանկարծակի չար մահուամբ մեռան:
Ե. Վասն որք ի տէրունի աւուրն պսակ դնեն» (k, *էջ 153ա,* m, *էջ 158ա,* p, *էջ 166ա,* s, *էջ190բ—191ա):*

Ահա և O-*ի ունեցածը. «Ա. Վասն եպիսկոպոսի և քահանայ[ի] որ տանտիկին ի տան ունիցի[ն]:*
Բ. Վասն որք ի կախարդս երթան:
Գ. Զկնի Յարութեան զերիս աւուրս ոչ ընթեռնուն կաթուղիկեայքն:
Դ. Վասն որք ի ծովու և ի չար գազանէ մեռանին:
Ե. Ի Զատկէն մինչև ցՊենդակոստն և յամենայն կիրակէի պսակ չանեն» (էջ 336բ):

Հոդ. Ա, էջ 62: *№ 657 ձեռագրի բնագիրն էական տարբերություն չունի: Հոդվածի վերջին «ի քերց» բառը միայն № 648-ում գրված է «ի քեռ նոցա» ձևով (էջ 164բ):*

Հոդ. Գ, էջ 63: *Նկատելի տարբերությունն այն է, որ բնագրի «ի գետոյ» բառը №№ 648, 3562 ձեռագրերում գրված է հոգնակի «ի գետոց» ձևով, իսկ «և ի սրոյ» հատվածը երկու ձեռագրերում էլ չի պահվել (հմմտ. էջ 165ա, էջ 266բ):*

ԱՅՍՊԵՍ ԿՈՉՎԱԾ ԱՆՏԻՈՔԻ ԺՈՂՈՎԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Վերնագիր, էջ 65: *Ծանոթագրություններում օգտագործված ձեռագրերից միայն № 659-ը առանց խորագրի, ունի այս բնագիրը (էջ 204ա—208ա)։ Վերջինս անմիջապես հաջորդում է Բարսեղ Կեսարացու մի նամակին, ուղղված Անտիոքի եպիսկոպոս Դիոդորին (տե՛ս «Կանոնագիրք Հայոց», հտ. Ա, էջ 620—621)։*

kmps *ձեռագրերում մյուս կանոնախմբերի նման, այս բնագիրը ևս ունի բովանդակության ցանկ. ահա այն ըստ* k *ձեռագրի.*

«Ա. Երեք հարիւր և ԺԸ որ ի Նիկիայ, ՃԾ, որ ի Կոստանդնուպօլիս, Մ որ յԵփեսոս։

Բ. Որ ոչ հաւատայ գընութիւն դէութիւն միութեանն բանին։

Գ. Որ ոչ խոստովանի զՅիսուս Աստուած։

Դ. Որ ասէ թէ յերկնից կամ յայլմէ բնութենէ։

Ե. Որ զմարմինն Աստուծոյ ապականացու ասէ։

Զ. Որ ասեն Բ բնութիւն։

Է. Որ ասեն զմահն Տեառն և զչարչարանսն ապականացու։

Ը. Որ ասեն զմարմինն Տեառն ի միաւորութենէն մինչև յարութիւն» (էջ 139ա, հմմտ. m, *էջ 144բ,* p, *էջ 150ա,* s, *էջ 173բ)։*

№ 659 ձեռագրում, ինչպես ասացինք, պակասում է վերնագիրը, հետևապես չի իմացվում, թե այն ում է վերագրված։

Այժմ մի քանի նշում № 659 ձեռագրի պահած շեղումների և ընթերցումների մասին։ Բնագրի մինչև «Նզովեմք և զՓլաբիանոս եպիսկոպոս» (էջ 66, տող 12) հատվածը № 659 ձեռագրում կարդում ենք. «Նզովեմք և զՄանի և զՄարկիոն և զԲարդուծան և զԵւտիքոս որ ասաց եթե յերկնից եբեր զմարմինն Յիսուս» (էջ 204բ, հմմտ. «Գիրք թղթոց», էջ 66, «Կնիք հաւատոյ», էջ 370)։ Մի այլ տեղ բնագրի «Նզովեմք և զԹէոդորոս… զԲարա ի Մծբնայ» հատվածի (էջ 67, տող 6) փոխարեն կարդում ենք «Նզովեմք և զԹէոդորոսն և զԴիոգորոս և զԲայ և զԿակ և զԲարայ ի Մծբնայ» (էջ 205ա)։ Այսպես աղավաղված է նաև բնագրի «խաչին» (էջ 68, տող 5) բառը «խաղի» ձևով (էջ 205բ)։ Մինչև 69-րդ էջի առաջին տողը, որտեղ «Գիրք թղթոց»-ում սկսվում է Աբդիշո եպիսկոպոսի երկրորդ նամակը, № 659 ձեռագրում գտնում ենք վերնագիր՝ «Ցանկ նզովելոյ զԱրիոս և զայլ հերձուածս» (էջ 206ա), որին հետևում է հետևյալ ցանկը.

«Ա. Բնութեան։

Բ. Խոստովանութեան։

Գ. Որ յերկնից բերեալ ասեն զմարմինն Քրիստոսի։

Դ. Որք ապականացու ասեն զմարմինն Քրիստոսի։

Ե. Երկուց բնութեանց։

Զ. Որ ասեն զչարչարանս փրկարար ապականացու։

Է. Որ զմարմինն տեառն ապականացու ասեն մինչև ցՅարութիւնն (էջ 206աբ)։

Այս բնագիրը պահվել է նաև մեր Մատենադարանի №№ 859 (էջ 194բ—199ա), 5182 (էջ (133ա—136բ) և 8463 (էջ 134բ—139բ) ձեռագրերում։ Նկատելի է, որ վերջիններիս ունեցածը քաղված է Կանոնագրքի բնագրից, եթե բացառենք մի-երկու բառերի սխալ ընդօրինակությունը կամ բաց թողումը, որոնք արդյունք են անուշադիր ընդօրինակության, մնացածը նույնն է։ Միայն № 859 ձեռագրում չի պահվել ժողովի մասնակիցների ցանկը (էջ 199ա)։

№ 659 ձեռագրում մի փոքր ընդարձակ է ե հատվածը (էջ 70). «Որ ասէ զկարգ միութեանն բաժանել յերկուս բնութիւնս ի Քրիստոս կամ երկուս դէմս և երկու կերպարանս, և յայն մուծանեն զչորրորդութիւնն, այսպիսիքն նզովեալ լիցին» (էջ 207ա)։

Ժողովի մասնակիցների ցուցակում, բնագրի «Դեմատրոս, Բարսոս»-ի (էջ 72) փոխարեն № 659 ձեռագիրն ունի «Դեմատ ոս (մեկ տառի տեղ բաց է թողնված—Վ. Հ.), Բասոս» (էջ 208ա), իսկ«Պատակիոս» (էջ 72) անունը դարձել է «Պատարակիոս» (էջ 208ա)։ № 659-ում չեն պահվել վերջին՝ «ԼԴ եպիսկոպոսք» բառերը։

Բնագրի բ հատվածի «որ ոչ» բառերի վրա (էջ 69, տող 3) F ձեռագրում կա նշան և 162ա էջի աջ լուսանցքում գրիչը գրում է. «Յայլ օրինակէ այս տօնս այսպէս է. «որ ոչ խոստովանի զՅիսուս Աստուած որ համբերեաց խաչի կամօրութեամբ վասն մեր՝ մին ի դիմաց երրորդութեան և ի բնութենէ Աստուծոյ Հօր. այլ փոխանակ այդորիկ ասէ, թէ մարդ է բնութեամբ, և այր է արարած, և Աստուած է շնորհօք, և որդի է ընտրութեամբ և ապականացու մարմնով, և չարչարելի և մահկանացու բնութեամբ մարդկայնով՝ եղիցի նզովեալ»։ Այս մեջբերումը ճիշտ և ճիշտ «Գիրք թղթոց»-ի ունեցածն է (էջ 68)։ Այն արդյոք քաղված է վերջինից, թե՞ մի այլ կանոնագիրք ձեռագրից։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՆԻԿԻԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 73: №№ 657, 8459, 9311 ձեռագրերում չի պահվել այս կանոնախումբը։ Իսկ մյուս ձեռագրերում վերնագիրը ունի տարբեր շեղումներ, օրինակ, № 3369 ձեռագրում պահվել է «Կանոն երկրորդ Նիկիոյ, որք եղան ՅԺԸ եպիսկոպոսունս կրկնաբանելով կարճ ի կարճոյ» (էջ 36ա) ձևով։ № 659 ձեռագրում չեն պահվել Կանոնագրքի ունեցած «երկրորդ» բառը և վերջին՝ «կրկնաբանելով կարճ ի կարճոյ գլուխք ԺԴ» հատվածը (էջ 85բ)։ Իսկ մնացած՝ №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում այս կանոնախումբը քանի որ գտնվում է Նիկիայի առաջին տիեզերական ժողովի կանոնախմբից հետո, ուստի այս կանոնախմբի վերնագիրը ենթարկված է նախորդին, այսպես. «Այլ կանոնք Նիկիայ (№№ 650, 651, 2964 ձեռագրերում՝ Նիկիական)» (№№ 648, էջ 11բ, 649, էջ 31ա, 650, էջ 34բ, 651, էջ 23բ, 2964, էջ 44ա, 3562, էջ 281ա). այսինքն, այս կանոնները ևս Նիկիայի առաջին տիեզերական ժողովի մի այլ որոշումներն են։

Ծանոթագրություններում օգտագործված մյուս ձեռագրերի ունեցած տարբերակների մասին խոսելիս պետք է նշել, որ №№ 648, 649, 650, 651, 2964 և 3562 ձեռագրերում 114 հոդվածներից պահվել են 25-ը, որոնք ունեն ոչ թե հերթական՝ Ա, Բ, Գ, Դ, Ե և այլն համարներ, այլ Կանոնագրքի ունեցած համարները, օրինակ, այստեղ առաջին տեղում դրված է ԻԱ հոդվածը՝ ԻԱ համարով, երկրորդ տեղում ԼԸ հոդվածը՝ ԼԸ համարով, երրորդ տեղում ԼԹ հոդվածը՝ ԼԹ համարով և այլն։ Ի դեպ սա ցույց է տալիս, որ այս տարբերակների սկզբնական բնագիրը կազմվել է Կանոնագրքի բնագրից և պետք է ունենա ամենայն հավանականությամբ XV—XVI դարի հնություն։ № 3369 ձեռագրի տարբերակում սկզբի 25 հոդվածները նույնն են, ինչ որ № 648 և սրան հարող ձեռագրերում, բայց հոդվածների համարակալումը վերջիններիս նման չէ, այլ փոփոխված և հաջորդական՝, Ա, Բ, Գ, Դ, Ե և այլն։ Այնուհետև այս 25 հոդվածներին հաջորդում է վերևում նշված (էջ LXII—LXIII) Ա—ԾԲ հոդվածների խումբը՝ այս կանոնախմբի սկզբնական բնագիրը 47 հոդվածով, սկզբում հաջորդականությունը մի փոքր խախտված, դրված է իր հերթական ԻԶ—ՀԲ համարների տակ։ Ապա սրան հաջորդում են կանոնախմբի մնացած հոդվածները։

Յուրաքանչյուր հոդվածի մասին իր տեղում կխոսվի անհրաժեշտության չափով։

Այս բոլոր ձեռագրերից միայն № 659-ի տարբերակն է, որ ունի հոդվածների բովանդակության այբբենական ցանկ՝ ինչպես մի քանի ուրիշ կանոնախմբեր։ Ցանկը արված է խնդրո առարկա հանդիսացող հոդվածը հեշտությամբ գտնելու համար, թեև որոշ տեղերում հոդվածների համարները ճիշտ չեն նշված։ Բերում ենք այդ ցանկն ամբողջությամբ։ Ցանկի ձախ կողմում, կլոր փակագծերում, նշում ենք ձեռագրի հոդվածների այն համարները, որոնք շեղվում են ցանկում նշված համարներից, իսկ այնպիսիները, որոնք համապատասխանում են ցանկի նշումներին, բաց ենք թողնում։

Ցանկ Նիկիոյ

[Ա]մուսնացողաց ընդ հերցուածողս—Հ
(ՂԳ) Այրի մարդոց—ՂԴ
Աղաւթից—ՁԲ, ՁԳ
Ամուսնացելոց—Թ, ԽԶ
Արհամարհելոց—ԺԶ
Արհամարհողաց—ԽԹ, Ծ
(Ղ) Ագաբաց—ԾԲ, ՂԱ
Ամբարտաւանից—ԾԹ
Առժամայն մկրտելոց—ՀԲ, Ճ
(ՂԵ) Աղաւթելոց—ՃԺԶ
Բորոտաց—ԻԷ
Բազմամուսնաց—ԼԵ
(ՁԸ) Գրակարդացաց—ՁԹ
(ՂԹ) Եպիսկոպոսաց—Դ, Ե, Կ, ԿԳ, ՂԸ
Երպիսկոպոսաց—Է, ԺԵ, ԻԸ, ԿԴ, ԿԵ
(ՂԱ) Եկեղեցականաց—ԻԵ, ԿԹ, ՂԲ
Երիցանց մեղուցելոց—ԽԱ, ԽԲ, ԽԴ, ԿԲ
(ՀԷ) Եպիսկոպոսաց—ԿԸ, Հ, ՀԵ, ՃԺԲ

(ՁԹ) Երդմնացողաց—Վ
Երիցու ի բեմ ելանել—ՃԺԱ
Ձոհողաց—ԻԱ, ԻԲ
Ջանազան մեղուցելոյ—ՀԱ
Ընչից եկեղեցւոյ—ՇԱ
Թողացելոց զորդիս—ՇԵ
(ՂՁ) Թովչաց—ՃԺԵ
Ժառանգաւորաց—Ժ
(ՁԷ) Ժառանգաւորաց—ԺԷ, ԼԸ, Խ, ՁԸ, ՃԹ
Ժողովրդականաց—ՀԹ, ՁԱ, ՁԴ
Լուծողաց զպահս—ՇԸ
Խորողաց—ԽԸ
Ծառայից—ԽԷ
Ծափս հարկանողաց—ՃԸ
Կրճատելոց—Ա
(ՂԲ) Կիրակէի—Ի, ՇԷ, ՂԳ
Կուսանաց—ԻԹ, ԼԳ
Կանանց ամուսնացելոց—ԼԴ
Կանանց—ՇԳ, ՇԴ, ՁԵ
(Ճ) Կէսսարկաւագաց—ՂԹ
Հանկանակողաց—ՃԺ
Հեթանոսաց—Բ
Հաւատացելոց—ԺԴ
Հերձուածողաց—ԺԹ
Հիւանդաց—ԽԳ
Հերձուածողաց դառց—ՀԴ, ՀԳ
Հիւանդաց մկրտելոց—ՃԳ, ՃԴ
Ձեռնադրելոց—Ը, ԿԶ, ԿԷ
(ՂԴ) Ճաշել ընդ հերձուածողս—ՂԵ
Միաշաբաթի—Զ
(ՂԷ) Մսակերաց—ՂԶ
Մկրտելոց—ՃԱ, ՃԲ
Յափրշտակողաց—ԻԳ
Յղի կանանց—ԼԷ
Ննջելոյ ընդ կանայս—ԼԶ
Շնացելոց—Լ, ԼԹ
Շինական տանց—ՃԺԳ
Ուրացողաց—ԺԱ, ԺԲ
Որդոց զհայր թողուլ—ՇԶ
Ուխտաւորաց—ԿԱ
Պղծելոց—ԻԴ
Պոռնկաց—ԻԶ
Պառաւանց—ՀԶ
Սովորութեանց—Զ
(ՁԵ) Սարկաւագաց—ԺԸ, ԽԵ, ՁԶ
Սպանողաց զմանուկ—ԼԱ, ԼԲ
Սրբութեանց—**ՀԸ**
(ՁԶ) Սպասաւորաց—ՁԷ
Վիճակելոց—Գ
Վախճանելոց—ԺԳ
(ՂԸ) Տամաւղաց ընթերայս (իմա՛ ընդ Հրէ-այս—Վ. Հ.)—ՂԷ
Քառասնորդաց—ՃԵ, ՃԶ, ՃԷ, ՃԸ (էջ 84բ—85բ)։

Ցանկի վերնագրերից երկուսը՝ «Աղաւթելոց—ՃԺԶ» և «Թովչաց—ՃԺԵ» գրչի կողմից ավելացվել են տողամեջ, հետագայում էլ նշված են այնպիսի համարներ, որպիսի համարներով ձեռագրում հոդվածներ չկան. վերջին հոդվածը կրում է ՃԺԴ համարը։ Մի այլ՝ «Կանանց» վերնագրում նշված են ՇԳ, ՇԴ, ՁԵ համարները։ Վերջին՝ ՁԵ համարը ճիշտ չէ նշված։ Ձեռագրի հոդվածների շարքում, ՁԴ և ՁԵ հոդվածների միջև կա մի հոդված՝ կանանց բեմ չբարձրանալու մասին, որը համարակալում չունի։ Ցանկում խոսքը թերևս սրա մասին է։ Ճիշտ չի նշված վերջին՝ «Քառասնորդաց» վերնագրի վերջին՝ ՃԸ համարը, որի ներքո գտնվող հոդվածը վերաբերում է հարսանիքներում ծափ, պար և անպատեհ երգեր արգելելուն։ Գիտա-քննական բնագիրը կազմելու համար օգտագործված ձեռագրերից kmps-ն ունեն միևնույն ցանկը։ Այն բերում ենք ըստ k ձեռագրի.

Ա. Վասն որ կրճատեն զինքեանս։
Բ. Վասն նորատունկ և նոր ուսումն հեթանոսաց որ խնդրեն ձեռնադրութիւն։
Գ. Վասն վիճակաւորաց որ ունին տնտես։
Դ. Վասն եպիսկոպոս ձեռնադրելոյ։
Ե. Վասն որոշելոց յեպիսկոպոսէ։
Զ. Վասն զսովորութիւն ոչ նորաձևել։
Է. Վասն ի մայրաքաղաքն մի եպիսկոպոս լինել։
Ը. Վասն զնաւատիկոսն ձեռնադրելոյ։
Թ. Վասն երկրորդ ամուսնացելոց։
Ժ. Վասն ժառանգաւորաց որ զմեղս ոչ խոստովանին։
ԺԱ. Վասն ուրացողաց և անցաւորաց ի ժառանգութիւն ոչ ածելոյ։
ԺԲ. Վասն ուրացողաց, թէ որպէս շնորհին արժան առնել։
ԺԳ. Վասն վախճանելոյ շնորհին արժան առնելոյ։
ԺԴ. Վասն թէ զնոր հաւատացեալս որպէս պարտ է մկրտել։
ԺԵ. Վասն եպիսկոպոսաց քաղաքէ ի քաղաք չփոխել։
ԺԶ. Վասն ժառանգաւորաց որ զեկեղեցիսն արհամարհեն։
ԺԷ. Վասն ժառանգաւորաց որ տոկոսիս առնուն։

ԺԸ. Վասն սարկաւագի՝ աւրէնս ոչ տալ։
ԺԹ. Վասն զհերձուածողսն մկրտելոյ։
Ի. Վասն կիրակէի ծոմբ ոչ կրկնել։
ԻԱ. Վասն ժառանգաւորաց որ զոհեցին և ապա դարձան։
ԻԲ. Վասն որք վտանգիւ և բռնութեամբ զոհեցին։
ԻԳ. Վասն որ բռնութեամբ զխօսեցեալ աղջկունս յափշտակեն։
ԻԴ. Վասն ուխտաւորաց որ ոչ կամին ճաշակել ի մսոյ։
ԻԵ. Վասն եկեղեցոյ ստացուածոյն որ վաճառեն։
ԻԶ. Վասն պոռնկացելոց ընդ անասունս ապաշխարելոյ։
ԻԷ. Վասն բորոտաց և դիւահարաց, թէ որպէս պարտ է աղաւթել։
ԻԸ. Վասն եպիսկոպոսաց որ ոչ ընկալան։
ԻԹ. Վասն որ կուսութիւն խոստացան և արհամարհեցին։
Լ. Վասն շնացողաց։
ԼԱ. Վասն թէ մայր զմանկունսն սպանանէ։
ԼԲ. Վասն որ ընդ երկու քեռսն ապականութիւն գործէ։
ԼԳ. Վասն կնոջ որ երկու եղբարց ամուսնացի։
ԼԴ. Վասն որք ի բազում ամուսնութիւնս անցան։
ԼԵ. Վասն որք ցանկան ձեռն արկանել կնոջ և ոչ կարացին։
ԼԶ. Վասն երախայից որ ոչ դադարեն ի մեղանչելոյ։
ԼԷ. Վասն մկրտելոյ զյղիսն։
ԼԸ. Վասն զշնացեալսն ոչ մատուցանել ի քահանայութիւն։
ԼԹ. Վասն քահանայից ոչ երթալ յերկրորդ հարսանիսն։
Խ. Վասն նախ քան զձեռնադրութիւնն մեղուցեալ ժառանգաւորաց։
ԽԱ. Վասն կանանց քահանայից որ շնացան յառաջ կամ յետոյ քան զկարգ։
ԽԲ. Վասն երեսնամեայ ձեռնադրելոյ զքահանայս։
ԽԳ. Վասն որք ի հիւանդութեան մկրտեցան և խնդրեն ձեռնադրութիւն։
ԽԴ. Վասն քահանայից որ յանդիման եպիսկոպոսաց աղաւթս կատարեն։
ԽԵ. Վասն սարկաւագաց յեկեղեցիս լինել։
ԽԶ. Վասն որք զամուսնութիւն արհամարհեն։
ԽԷ. Վասն ծառայից, որ ի ծառայս աստուածպաշտութեան ելանել կամին ի տերանց։
ԽԸ. Վասն որ զարշին ի մսակերաց։
ԽԹ. Վասն որ յամուսնացեալ իրիցուէ խորշի։
Ծ. Վասն որ զխորհուրդ եկեղեցւոյ ի տան գործեն։
ԾԱ. Վասն որ զեկեղեցոյ պտուղն ծախեն։
ԾԲ. Վասն որ զարշին ագապաց։
ԾԳ. Վասն քահանայից որ ի կապեղայս մտանեն։
ԾԴ. Վասն սարկաւագաց և այլ ուխտի մանկանց որ զհաց և զգինի աւրհնեն։
ԾԵ. Վասն որ յեպիսկոպոսէն կարգացն երդմնեցուցանել զերախայս։
ԾԶ. Վասն քահանայից որ մասունս բաշխան յագապաց։
ԾԷ. Վասն որք յեկեղեցիս ճաշ ուտեն։
ԾԸ. Վասն որք ի կիրակէի և ի շաբաթու հրէանան։
ԾԹ. Վասն որ այր և կին ի միասին ի բաղանիս մտանեն։
Կ. Վասն որ ընդ հերետիկոսսն հաղորդին։
ԿԱ. Վասն որք աղաւթս առնեն առ յարարածս։
ԿԲ. Վասն թովչաց և կախարդաց։
ԿԳ. Վասն որք ընդ Հրէայս և ընդ հերձուածողս և ընդ հեթանոսս հաղորդին։
ԿԴ. Վասն եպիսկոպոսի որ ոչ գա ի կոչեցեալ ժողովն։
ԿԵ. Վասն կանանց որ փոքրեն զգլուխս և առնացի զգենուն։
ԿԶ. Վասն զաւակաց որ ի պատճառս աստուածպաշտութեան թողու[ն] զծնաւղս։
ԿԷ. Վասն որ թողու զիւր զաւակսն յաղագս ճգնութեան։
ԿԸ. Վասն որ ի կիրակէի կամ յաւուրս Պենտակոստէից պահեն։
ԿԹ. Վասն որք զեկեղեցական պահս լուծանեն։
Հ. Վասն որք ի ժողովոց մարտիրոսաց զարշին։
ՀԱ. Վասն լուծեալ ժառանգաւորաց որ ի ժողովս գան։
ՀԲ. Վասն որ զօտար արսն առանց թխթոյ քահանայ ձեռնադրեն։

ՀԳ. Վասն իրիցանց որ կանոնական թուխթ տան։
ՀԴ. Վասն գաւառաց եպիսկոպոս եպիսկոպոսին կարգել։
ՀԵ. Վասն եպիսկոպոսաց որ յայլում գաւառ ձեռնադրութիւն առնել։
ՀԶ. Վասն եպիսկոպոսաց որ զմիմեանց սահմանս լուծանեն։
ՀԷ. Վասն այնոցիկ որ ոչ ընկալան զձեռնադրութիւն՝ մի՛ հաղորդեսցին։
ՀԸ. Վասն ձեռնադրեալ եպիսկոպոսաց որ ոչ ընկալան ժողովուրդն։
ՀԹ. Վասն եպիսկոպոսաց որ փոխանորդ կացուցանեն։
Զ. Վասն եպիսկոպոսաց գիտուն և իշխան լինի և զիւր ինչսն առանձին։
ԶԱ. Վասն եպիսկոպոսաց ամենայն իրաց իշխանութիւն ունել յեկեղեցիսն և ընչիցն։
ԶԲ. Վասն որք յազգի յազգի ի մեղս անկանին։
ԶԳ. Վասն որ զառժամայն մկրտեալսն ի քահանայութիւն մատուցանեն։
ԶԴ. Վասն հերետիկոսաց ընդ ուղղափառսն ոչ աղաւթեալ։
ԶԵ. Վասն որ ի հանգստարանս և ի վկայարան հերետիկոսաց երթան։
ԶԶ. Վասն որ ընդ հերետիկոսսն ամուսնութիւն առնեն։
ԶԷ. Վասն պառաւանց որ յառաջոյ նստին։
ԶԸ. Վասն ընտրութեամբ առնել եպիսկոպոսն։
ԶԹ. Վասն զսրբութիւնսն յայլ տեղիս ոչ առաքել։
Ղ. Վասն ժողովրդականաց որ եկեղեցւոյ գիրս կարդան կամ սաղմոս ասեն։
ՂԱ. Վասն սաղմոս ասել և գիրս կարդալ։
ՂԲ. Վասն ամենայն ժողովս պաշտաւն լինել։
ՂԳ. Վասն զկնի վարդապետութեան երախայից աղօթս առնել։
ՂԴ. Վասն ապաշխարողաց և հաւատացելոց նոյնպէս։
ՂԵ. Վասն աշխարհականաց որ ի բեմս ելանէ։
ՂԶ. Վասն կէսսարկաւագաց որ զսարկաւագաց տեղիս կամին ունել։
ՂԷ. Վասն ուրարի, թէ ո՞րպէս պարտ է ունել։
ՂԸ. Վասն կէսսարկաւագաց ոչ թողուլ զդրունս։
ՂԹ. Վասն որ յետ երկուց շաբաթուց Քառասնորդացն ի մկրտութիւն գան։
Ճ. Վասն որք կամին գալ ի մկրտութիւն։
ՃԱ. Վասն Աւետարան կարդալոյ։
ՃԲ. Վասն որք ի հիւանդութեանն մկրտին։
ՃԳ. Վասն զմկրտեալսն աւծանելոյ։
ՃԴ. Վասն թէ ի Քառասնորդսն շաբաթ և կիրակէ պատարագ մատուցանել և ոչ յամենայն աւուր։
ՃԵ. Վասն զմեծ ի հինգշաբաթին ոչ լուծանել։
ՃԶ. Վասն հարսանեաց ի Քառասնորդս և ի Պենտակոստն և ի կիրակէսն ոչ առնել։
ՃԷ. Վասն ըսպասոյ և երգոց հարսանեաց։
ՃԸ. Վասն քահանայից ըստահակ տեսիլս տեսլեան։
ՃԹ. Վասն հանգանակողաց։
ՃԺ. Վասն քահանայից որ յառաջ քան զեպիսկոպոսն ի սեղանն նստին։
ՃԺԱ. Վասն եպիսկոպոսաց յազարակս և ի գեւղս ոչ նստել։
ՃԺԲ. Վասն եպիսկոպոսաց և քահանայից որ ի շինական տունս պատարագս մատուցանեն։
ՃԺԳ. Վասն ի յեկեղեցիս զկանոնեալ գիրսն կարդան։
ՃԺԴ. Վասն ոչ լուծանելոյ զնիկիական կանոնս» (էջ 46ա—48բ, հմմտ. m, էջ 57բ—60ա, p, էջ 51ա—53բ, s, էջ 58ա—61ա)։

Հոդ. Ա, էջ 73։ №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում այս հոդվածից մինչև Ի հոդվածը չի պահվել։ № 3369 ձեռագրում այս հոդվածը դրված է ԻԶ համարի տակ (էջ 37ա)։

Հոդ. Բ, էջ 73։ № 3369 ձեռագրում այս հոդվածը դրված է ԻԷ համարի տակ։ Այստեղ էական տարբերություն չկա, եղածը ուղղագրական կամ քերականական տարբերություն է, օրինակ, այս տարբերակում մի հատվածը կարդում ենք այսպես. «զնոր տունկս և նոր յուսմունսն» կամ «ածել յեպիսկոպոսութիւն», ուր չի պահվել բնագրի «յառաջ» բառը (էջ 37ա)։ Երկու հոդվածում էլ «և» շաղկապի փոխարեն № 659 ձեռագրում դրված է «կամ» (էջ 85բ—86ա), իսկ «զնորուսումնս»-ը՝ «նոր ուսումնս» ձևով (էջ 86ա)։

Հոդ. Գ, էջ 73։ № 3369-ում այս հոդվածը տես ԻԸ համարի տակ։ № 659-ում տարբերությունը այսպիսին է. «բայց ի մարէ և ի հանոյ և ի քեռէ» (էջ 86ա)։ № 3369-ում չի պահվել

«ի հանւոյ» բառը, իսկ «ի ներքս ածական»-ը պահվել է «ի ներքսականս» (էջ 37ա) ձևով, որը պետք է ուղղել «ի ներքս [ած]ականս»։

Հոդ. Դ, էջ 73: № 3369-ում այս և հաջորդ հոդվածները սխալմամբ դրված են «ԻԳ» և «ԻԴ» համարների տակ (էջ 37ա), մինչդեռ իր՝ ձեռագրի հերթականության համապատասխան, պետք է լինեն «ԻԹ» և «Լ» համարները։ № 659-ում վերջին հատվածը այսպես է. «Եպիսկոպոսաց մերձակայութեան ի վտանգի» (էջ 86ա)։

Հոդ. Ե, էջ 74: № 659-ում չի պահվել «զատ» բառը։

Հոդ. Զ, էջ 74: № 3369-ում այս հոդվածը տես ԼԱ համարի տակ (էջ 37ա)։ Տարբերությունը №№ 659, 3369 ձեռագրերում միևնույն բառերի մեջ է, երկուսն էլ չունեն բնագրի երկրորդ «զատոի» բառը. «սովորութիւն» բառի փոխարեն № 3369-ում դրված է «ի սպասաւորութիւն», № 659-ում՝ «սովորութիւնսն», իսկ վերջին բառը, այսպես է. «ձևել նորա» (№ 3369, էջ37ա) և «նորոգաձևել» (№ 659, էջ 86ա)։

Հոգ. Է, էջ 74: № 3369-ում այս հոդվածը տե՛ս ԼԸ համարի տակ (էջ 37բ)։ Տարբերությունը № 659-ում այսպես է. «Երուսաղէմացւոյ» և «զմայրաքաղաքացն» (էջ 86ա), իսկ № 3369-ում «Երուսաղէմի» տեղանունը դրված է «մի» ձևով, որը հասկացվում է «[Երուսաղէ]մի»։ Ճիշտ այդպիսի ձևով է գրված համահավաքի համար օգտագործված acdkmprstv ձեռագրերում (տե՛ս վերևում, էջ 74)։ Սրանից թերևս ենթադրենք, որ № 3369-տարբերակը առաջ է եկել այս խմբի ձեռագրերի որևէ մի օրինակից։

Հոդ. Ը, էջ 74: № 3369-ում այս հոդվածը տե՛ս ԼԹ համարի տակ (էջ 37բ)։ Բնագրի «աւծանել» բառից առաջ №№ 659, 3369 ձեռագրերը ունեն «և» այսինքն «և ածանել»։ Հոդվածի սկզբի մի հատվածը № 3369-ում այսպես է. «զայնոսիկ որ ի հաւատա[ց]ելոց ժառանգութենէ են գրեալք» (էջ 37բ), իսկ բնագրի «եկեալքն» բառի փոխարեն այս ձեռագրում կարդում ենք «քաղաքն» (էջ 37բ)։ Տե՛ս Խ համարի տակ (էջ 37բ)։

Հոդ. Թ, էջ 74: № 3369-ում այս հոդվածը տես Խ համարի տակ (էջ 37բ)։ Միակ ձևական տարբերությունը № 659-ում՝ «յետ» բառի փոխարեն դրված է «զկնի» (էջ 86բ)։

Հոդ. Ժ, էջ 74: № 3369-ում այս հոդվածը տե՛ս ԽԱ համարի տակ (էջ 37ա)։ № 659-ը ունի «յանդիմանել ոչ» ձևով (էջ 80բ)։

Հոդ. ԺԱ, էջ 74: № 3369-ում ԼԲ (էջ 37ա)։

Հոդ. ԺԲ, էջ 75: № 3369-ում այս հոդվածը տես ԽԲ համարի տակ, բայց սխալմամբ նշված է «ԻԲ»(էջ 37բ)։ Այս ձեռ-ում էական տարբերությունն այն է, որ «իրաց» բառը ունի «իւրեանց», իսկ մյուս երկու բառերը՝ «ապաշխարեալ» և «հաղորդեալ» ձևերով։ № 659-ում հոդվածի մի հատվածը այսպես է. «յամենայն աշխարհասիրացս Դ ամս արտաքսեալք և մտերմութեամբ ապաշխարել և ճգնութեամբ» (էջ 86բ). իսկ «հաղորդել» բառի փոխարեն այստեղ կարդում ենք «հաւասարել»։

Հոդ. ԺԳ, էջ 75: № 3369-ում ԽԳ (էջ 37բ)։ Այստեղ չի պահվել «արժանի» և «իսկ կեցեալք արգելուլ» բառերը. «անարժանք» բառն էլ փոխարինված է «արժանի» բառով։ «Արժանի առնել»-ը № 659-ում փոխարինված է «հաղորդել» բառով։ «Իսկ կեցեալք արգելուլ» հատվածը այստեղ ևս չի պահվել (էջ 87ա)։

Հոդ. ԺԴ, էջ 75: № 3369-ում ԽԴ (էջ 37բ)։ Բնագրի «զերեամ մի» հատվածը № 659-ում դրված է «զերիս ամս» (էջ 87ա), իսկ № 3369-ում՝ «զերկամ մի» ձևերով, «մկրտել» բառը՝ «մկրտիլ»։

Հոդ. ԺԵ. էջ 75: № 3369-ում ԼԳ (էջ 37ա)։ Այստեղ հոդվածի վերջին հատվածը այսպես է. «յայլ քաղաքս փոխել խռովութեանն»։ № 659-ում եղածը՝ բնագրի «յայլմէ»-ի փոխարեն ունի «յիւրմէ» (էջ 87ա), ավելի ճիշտ է, իսկ «յաղագս»-ը փոխված է «վասն»-ով։

Հոդ. ԺԶ, էջ 75: № 3369-ում ԽԵ (էջ 37բ)։ № 659-ի հոդվածը բերում ենք ամբողջությամբ. «Պարտ է զարհամարհողսն ժառանգաւոր իւրեանց եկեղեցաց, յայլ ուրեք ոչ պաշտել» (էջ 87ա)։

Հոդ. ԺԷ, էջ 75: № 3369-ում ԼԴ (էջ 37ա)։ Այստեղ հոդվածը շարունակվում է. «Եթէ առցէ նզովեալ եղիցի»։ Բնագրի «տոկոսիս» բառը № 659-ում դրված է «վաշխ» ձևով, իսկ հոդվածի վերջն այսպես է. «կամ կիսամուսնութիւնն՝ շահի յաղագս» (էջ 87ա)։ Վերջին երկու բառերը թերևս պետք է լինի «շահի աղագաւ» կամ «յաղագս շահի» շարադասութեամբ։

Հոդ. ԺԸ, էջ 75: № 3369-ում ԼԶ (էջ 37բ)։ Բնագրի «նստել» և «երիցու» բառերն այստեղ համապատասխանաբար կարդում ենք «նստիլ» և «քահանայից»։ № 659-ում հոդվածի վերջն այսպես է. «և ոչ ընդ նոսա նստել» (էջ 87ա)։ Ուրիշներ «նոսա» բառը ուղղել են «երիցու»։

Հոդ. ԺԹ, էջ 76: № 3369-ում ԽԶ (էջ 37բ)։ Այստեղ «որք»-ը փոխարինված է «ոք»-ով և

չի պահվել բայը՝ «մկրտել»։ № 659-ում հոդվածի սկիզբը ունի շեղում. «պարտ է զհերձուածողս դարձեալս Պաւղիանոսս կոչեցեալս Մանտանացիս մկրտել» (էջ 87ա)։

Հոդ. Ի, էջ 76: *№ 3369-ում ԼԵ (էջ 37աբ)։ Բնագրի «կիւրակէի» բառին նախորդում է «յաւուր»։ № 659-ի ունեցածը բերում ենք ամբողջությամբ։ «Ոչ է պարտ կիւրակէին աղաւթելով ծունր կրկնել և յաւուրս Պէնտակոստէից» (էջ 87ա)։*

Հոդ. ԻԱ, էջ 76: *№№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562, 3369 ձեռագրերում այս հոդվածը տե՛ս Ա համարի տակ։ Դրանցում չեն պահպանվել «խոստովան եղեն» բառերը, իսկ «առնել» բառի փոխարեն դրված է «լինել» բառը. №№ 649, 650, 651, 2964-ում չի պահվել նաև «վասն» բառը, որը № 648, 3562-ում փոխարինված է «առ» բառով։ Հոդվածի վերջը № 3369-ում այսպես է. «Բայց եթէ յոյժ կեղծաւոր և երկիւղածութեամբ եպիսկոպոսին հրամայիցէ» (էջ 36ա)։ Բնագրի «և ոչ ի խաւսան»-ը այստեղ պահված է «ի խօսն», իսկ «սարկաւագին» բառը՝ հոգնակի «սարկաւագունք» ձևերով։ № 659-ում տարբերությունը ցույց տալու համար հոդվածը բերում ենք ամբողջությամբ. «Պարտ է որ զոհեցին երիցունք, իսկ ապա ի բաց դարձան և կացին ի խոստովանութիւն ոչ ամենևին լուծանել, այլ աթոռոյն միայն արժանի լինել, ոչ մատուցանել պատարագ նոցա և ոչ ի խաւսս կալ և ոչ այլ ինչ այսպիսի պաշտել զքահանայութիւնն։ Նմանապէս և սարկաւագաց նմին պատուի արժանի լինել, բայց ոչ քարոզել և ոչ սպասաւորել, բայց եթե վասն երկիւղածութեան նոցա եպիսկոպոսն հրամայեսցէ» (էջ 87աբ)։*

Հոդ. ԻԲ, էջ 76: *№ 3369-ում ԽԷ (էջ 38աբ)։ №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում ԻԲ—ԼԷ հոդվածները չեն պահվել։ № 659-ի այս հոդվածը բերում ենք լրիվ. «Պարտ է ըստ վտանգին և բռնութեան բազմին զոհեալս, բայց խոստովանեալս զինքեանս միշտ քրիստոնեայս Գ ամս ապաշխարեալս և այնպէս շնորհին արժանի լինել» (էջ 87բ)։*

Հոդ. ԻԳ, էջ 77: *№ 3369-ում ԽԹ (էջ 38ա)։ Այստեղ չի պահվել հոդվածի վերջին՝ «թէպէտ և բռնազբաւեցան» հատվածը։ Այս հոդվածը № 659-ում այսպես է «Զխաւսեցեալ աղջկունս յայլոց յափշտակե[ա]լ պարտ է նախկին խաւսելոյն ի բաց ուալ, զի թեպէտ և բռնաբարեցան» (էջ 87բ—88ա)։*

Հոդ. ԻԴ, էջ 77: *№ 3369-ում Ծ (էջ 38ա)։ Այս հոդվածը քանի որ № 659-ում խիստ համառոտ է, իսկ № 3369-ում զգալի չափով տարբեր, այդ պատճառով այս երկու ձեռագրերի ունեցածը բերում ենք ամբողջապես. «Թէ ոք պղծէ զբանչար՝ ընդ մսոյ ուտել՝ որոշեսցի» (№ 659, էջ 88ա)։*

«Որք ուխտին անտի իցեն երիցունքն և սարկաւագունք և հեռի իցեն ի մսոյ կամ զի ճաշակեսցեն և կամիցին պահեսցեն ի մսոյ. ապա թէ պղծեսցին կամ արհամարհեսցին մինչև զբանջարն, այսինքն ընդ մսոյն անկանիցի կամ պահիցի, ի միսն չուտիցեն և ոչ անսայցեն կանանց, լաւ լիցին ի յաստիճանէ քահանայութենէն» (№ 3369, էջ 38ա)։

Հոդ. ԻԵ, էջ 77: *№ 3369-ում ԼԷ (էջ 37բ)։ Այստեղ հոդվածի միտքը փոխված է, ահա վերջինս. «Ոչ է պարտ զեկեղեցեանց (sic) երիցանց վաճառանոց նստիլ և զատ վաճառել»։ № 659-ում «երիցու»՝ եզակի ձևով։*

Հոդ. ԻԶ, էջ 77—78: *№ 3369-ում ԽԸ (էջ 38ա)։ Այստեղ երկու տարբերություն կա. բնագրի «յետ» և «ապաշխարել» բառերը դրված են «զհետ» և «ապաշխարեալ» ձևերով։ № 659-ում բնագրի «կենդանիսն» և «ապա» բառերը համապատասխանաբար փոխարինված են «անասունս» և «իսկ» բառերով։ Այստեղ չի պահվել նաև երկրորդ «այսպէս»-ը, իսկ վերջին բառը դրված է «հաղորդել» անորոշ ձևով։*

Հոդ. ԻԷ, էջ 78: *№ 3369-ում ԾԱ (էջ 38ա)։ № 659 ձեռագրում բնագրի «դիւահարաց» բառից հետո մի փոքր ընդարձակ է. «դիւահարաց հաւատացելոց աղաւթակից լինել մինչև ի ժամանակ սրբելոյ» (էջ 88ա)։*

Հոդ. ԻԸ, էջ 78: *№ 3369-ում ԾԲ (էջ 38ա)։ Բնագրի «եպիսկոպոսունս» և «զայլոց» բառերն այստեղ տրված են «յեպիսկոպոսութիւնս» և «զայլ» ձևերով։ № 659-ի ունեցածը բերում ենք լրիվ. «Ոչ է պարտ կացելոց եպիսկոպոսաց և ընկեցելոյ, զայլ եկեղեցիս նեղել» (էջ 88ա)։*

Հոդ. ԻԹ, էջ 78: *№ 3369-ում ԾԳ (էջ 38ա)։ Բնագրի «ամուսնացելոցն»-ն այստեղ դրված է «ամուսնացեալսն»։ № 659-ում հոդվածը այսպես է. «Որք զկուսութիւն խոստացան և արհամարհեն՝ զերկամուսնացելոցն կալցին զսահման» (էջ 38ա)։*

Հոդ. Լ, էջ 78: *№ 3369-ում ԾԴ (էջ 38ա)։ Այստեղ հոդվածը շարունակվում է. «և ապա հաղորդեսցի»։ № 659-ում կարդում ենք. «շնացաւ ոք» և «լինել» (էջ 88ա) ձևերով։*

Հոդ. ԼԱ, էջ 78: *№ 3369-ում ԾԵ (էջ 38ա)։ Սկզբի տողը այստեղ այսպես է. «Եթէ մայր զմանուկ իւր սպանցէ զամենայն»։ Հոդվածի վերջին մասը մի փոքր այլ է. «Իսկ եթէ ոչ սպանճութիւնս առնեն կամ սատանայի որոգայթիւք եղիցի՝ Է ամ ապաշխարեսցեն» (էջ 38աբ)։*

№ 659-ում այս հոդվածը բաժանված է երկու մասի և դրված ԼԱ, ԼԲ համարների տակ։ Ահա վերջիններս. «ԼԱ. Եթէ մայր սպանցէ զմանուկ՝ զամենայն ժամանակս իւր ապաշխարեսցէ և ի վախճանին հաղորդեսցի. և որք զկամաւոր սպանութիւնն գործեն նմանապէս։ ԼԲ. Որք զակամայ սպանութիւնս առնեն՝ է ամ ապաշխարեսցեն» (էջ 88բ)։

Հոդ. ԼԲ, էջ 78—79: *№ 3369-ում ԾՁ (էջ 38բ), № 659-ում ԼԳ (էջ 88բ)։ Վերջում հոդվածն այս շարադասությունն ունի. «Եթե ուրուք զխաւսեալ զկոյս (վերջին բառը ձախ լուսանցքում— Վ. Հ.) ապականեսցի ընդ քեռ նորա և դարձեալ ընդ խաւսեկոյն ամուսնասցի՝ և՛ ինքն և՛ գիտակիցք նորա ժ ամ ապաշխարեսցեն և այսպէս հաղորդեսցի աւրինացն» (№ 659)։*

Հոդ. ԼԳ, էջ 79: *№ 3369-ում Ծէ (էջ 38բ), № 659-ում ԼԴ (էջ 88բ)։ Առաջինում բացակայում է «երկուց» բառը, իսկ հոդվածի վերջում շարունակվում է. «եկեղեցւոյն կամ ի հաղորդութենէ»։ Վերջին ձեռագրում ունի այսպիսի տարբերություն. «Կին ոք եթե» և «մինչև ցմահ որոշեալ կացցէ»։*

Հոդ. ԼԴ, էջ 79: *№ 3369-ում ԾԸ (էջ 38բ), № 659-ում ԼԵ (էջ 88բ)։ Վերջինում հոդվածն այսպես է. «Եթե ոք բազում ամուսնութեամբ վարեցաւ՝ ի վախճանին շնորհին արժանի լիցին»։ Իսկ առաջինում «շնորհին» բառը դրված է «շնորհացն» ձևով։*

Հոդ. ԼԵ, էջ 79: *№ 3369-ում ԾԹ (էջ 38բ)։ № 659-ում ԼՁ (էջ 88բ—89ա)։ Առաջինում՝ «ընդ ննջել կնոջ», իսկ «արկեալ» բառը դրված է «արկցէ» ձևով։ № 659-ում հաջորդ՝ ԼՁ հոդվածի առաջին՝ «երախայն» բառը դուրս է ընկել և մնացածը միացրել են այս հոդվածին՝ այսպես. «Եթե ոք ցանկասցի ընդ կնոջ ննջել և ձեռն ոչ արկցէ՝ անպարտ լիցի, իսկ ձեռն արկեալ և ոչ կարացեալ՝ պարտաւոր լիցի ապաշխարութեան, կա՛մ դադարեսցէ ի մեղանչելոյն կա՛մ ընկեսցի արտաքս»։*

Հոդ. ԼՁ, էջ 79: *№ 3369-ում Կ (էջ 38բ)։ Այստեղ հոդվածը աղավաղվել է. «Երեխայն կամ դարանեալ մեղանչէ ի բաց մերժեսցի»։*

Հոդ. Լէ, էջ 79: *№ 3369-ում ԿԱ (էջ 38բ)։ Այստեղ «է»-ն փոխարինված է «և»-ով։ Իսկ № 659-ում բացակայում է «արժան է» բառը։ Հոդվածի սկիզբն էլ այսպէս է. «պարտ է և» (էջ 89ա)։*

Հոդ. ԼԸ, էջ 79: *№ 3369-ում Բ (էջ 36ա), № 659-ում ԼԹ (էջ 89ա)։ №№ 648, 649, 650, 651,2964,3562 ձեռագրերում պահվել է Կանոնագրքի ունեցած՝ ԼԸ համարը։ Այսպես գրեթե մյուս դեպքերում։ Այս և № 3369 ձեռագրերում հոդվածը շարունակվում է. «և եթէ իցեն քահանայք դադարեսցեն (№ 3369-ում՝ դատապարտեսցեն) ի քահանայութենէն (№№ 648, 3369, 3562-ում՝ ի քահանայութենէ» (№№ 648, էջ 11բ, 649, էջ 31ա, 650, էջ 35ա, 651, էջ 23բ, 2964, էջ 44ա, 3562, էջ 281ա)։ Այս շարունակությունը № 659-ում դրված է որպես առանձին հոդված՝ Խ համարի տակ, միայն թե «քահանայք» բառը փոխարինված է «ժառանգաւորք» բառով։*

Հոդ. ԼԹ. էջ 79: *№№ 3369-ում Գ (էջ 36ա), № 659-ում ԼԸ (էջ 89ա)։ № 648 ձեռագրում այս հոդվածը միացված է նախորդ՝ ԼԸ հոդվածին (էջ 11բ), իսկ № 3265-ում գրված է աջ լուսանցքում, դարձյալ ԼԹ համարի տակ (էջ 281ա)։ Չորս ձեռագրերում բնագրի «յերկրորդ» բառը գրված է «երրորդ» (№№ 649, էջ 31ա, 650, էջ 35ա, 651, էջ 24ա, 2964, էջ 44ա)։*

Հոդ. Խ, էջ 79—80: *№№ 3369-ում՝ Դ (էջ 36ա), № 659-ում ԽԱ (էջ 89ա)։ Տարբեր ձեռագրերում հոդվածի սկզբի մասը ունի բառերի եռևառաջություն, այսպես. «Ոչ է պարտ նախ քան զձեռնադրել (№ 3369-ում՝ զձեռնադրեալ) զերիցունսն պատարագ մատուցանել մեղուցելոցն (№ 3369-ում զմեղուցեալսն)» (№№ 651, էջ 24ա, 650, էջ 35ա, 649, էջ 31ա, 2964, էջ 44ա). «Ոչ է պարտ զերիցունսն նախ քան զձեռնադրութիւնսն մեղուցեալս մատուցանել պատարագ» (№№ 648, էջ 11բ, 3562, էջ 281ա), «Ոչ է պարտ երիցանց մեղուցելոց յառաջ քան զձեռնադրութիւնն պատարագ մատուցանել» (№ 659, էջ 89ա)։ Այնուհետև ինչպես բնագրում։*

Հոդ. ԽԱ, էջ 80: *№ 3369-ում ԿԲ (էջ 38բ)։ №№ 648, 649, 650, 651, 659, 2964, 3562 ձեռագրերում այս հոդվածը չի պահվել։ № 3369 ձեռագրում կան այսպիսի շեղումներ. 1. «գտցի» բառի փոխարեն կարդում ենք «գտցեն»։ 2. «և ոչ է արժան»-ին նախորդում է «ոչ կարէ»-ին, այսպես՝ «ոչ կարէ և ոչ է արժան»։ 3. Այստեղ չի պահվել բնագրի «յետ» բառը։ 4. «մատուցանել» բառը փոխարինված է «մերձուցանել» բառով։ 5. երկու տեղ հանդիպում ենք բառերի եռևառաջության, այսպես. «արժան է արձակել» և «քահանայ լինել»։*

Հոդ. ԽԲ, էջ 80: *№ 3369-ում Ե (էջ 36ա)։ Այստեղ «քահանայ»-ի փոխարեն կարդում ենք «զոք երէց», իսկ №№ 648, 659, 3562-ում միայն «երէց» (էջ 12ա, էջ 89ա, էջ 281բ)։ №№ 651, 650, 649 և 2964 ձեռագրերում այս հոդվածը համար չունի։*

Հոդ. ԽԳ, էջ 80: *№ 3369-ում ԿԳ (էջ 38բ)։ № 659 հոդվածը այսպիսին է. «Եթե ոք ի հի-*

ւանդութեան մկրտեսցի՝ մի՛ եկեսցէ յառաջ ի ժառանգութիւնն, զի ոչ յաւժարութեամբ հաւատաց, բայց եթէ երկիւղած իցէ կամ հարկ ինչ լիցի» (էջ 89աբ)։ №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում չի պահվել այս հոդվածից մինչև ԾԹ հոդվածը ներառյալ։

Հոդ. ԽԴ, էջ 80։ № 3369-ում ԿԴ (էջ 38բ)։ Այստեղ մի հատվածը այսպես է. «եպիսկոպոսին յաղօթս չէ»։ Ահա № 659-ի նույն հոդվածը. «Որք գիւղից երիցունք են ի քաղաքս կամ յանդիման եպիսկոպոսին աղաւթս ոչ կատարեսցեն» (էջ 89բ)։

Հոդ. ԽԵ, էջ 81։ № 3369-ում ԿԵ (էջ 39ա)։ Վերջին հատվածը այսպես է. «որ ի Գործս առաքելոցն գործեն»։ № 659-ում այլ դասավորություն ունի հոդվածի սկիզբը. «Սարկաւագունք եւթն պարտին լինել» (էջ 89բ)։

Հոդ. ԽԶ, էջ 81։ № 3369-ում ԿԶ (էջ 39ա)։ Այստեղ ավելի է մեկ բառ. «արհամարհիցէ կամ մեղադրիցէ»։ № 659-ում «որպէս» բառը փոխարինված է «որ» բառով, իսկ «Աստուծոյ»-ն չի պահվել (էջ 89բ)։

Հոդ. ԽԷ. էջ 81։ № 3369-ում ԿԷ (էջ 39ա)։ № 659-ում հոդվածն այսպես է. «Եթէ ոչ ծառայ պատճառաւ բարեգործութեան գնասցէ ի տէրանց իւրոց ոչ ինչ ի նոցանէ խափանել՝ նզովեսցի» (էջ 89բ)։

Հոդ. ԽԸ, էջ 81։ № 3369-ում ԿԸ (էջ 39ա), № 659-ում ՂԷ (էջ 93ա)։ Վերջին ձեռագրում այս հոդվածն այսպիսի ձև ունի. «Եթէ ոք պիղծ վարկցի զմսակերն՝ նզովեալ լիցի»։

Հոդ. ԽԹ, էջ 81։ №№ 3369-ում ԿԹ (էջ 39ա), № 659-ում ԽԸ (էջ 89բ)։ Միակ էական տարբերությունն այն է, որ № 659 ձեռագրում բնագրի «խղճիցէ»-ն փոխարինված է «խտրեսցէ» բառով։ Այստեղ ԽԹ համարի տակ նշված է մի հոդված, որ մյուսները չունեն. «Եթէ ոք արհամարհեսցէ զտուն Աստուծոյ դիւր (sic) արհամարհելի լինել՝ նզովեսցի» (էջ 89բ)։

Հոդ. Ծ, էջ 81։ № 3369-ում Հ (էջ 39ա)։ Հմմտ. № 659-ի ունեցածը. «Եթէ ոք արհամարհեսցէ զեկեղեցեաւն Աստուծոյ և զեկեղեցական խորհուրդ ի տան կամիցի գործել՝ նզովեսցի» (էջ 90ա)։

Հոդ. ԾԱ, էջ 81։ № 3369-ում ՀԱ (էջ 39ա)։ № 659-ում տարբերությունը մի հատվածում է. «զեկեղեցական պաղաքերութիւնս առանց կամաց վերակացուին» (էջ 90ա)։

Հոդ. ԾԲ, էջ 82։ № 3369-ում ՀԲ (էջ 39ա)։ № 659-ում տարբեր է հոդվածի սկզբի մասը. «Եթէ ոք պիղծ վարկցի, զոր հաւատով» (էջ 90ա)։

Հոդ. ԾԳ, էջ 82։ № 3369-ում ՀԳ (էջ 39ա), № 659-ում ՁԷ (էջ 92ա)։ Վերջին ձեռագրում «քահանայից» բառը փոխարինված է. «ժառանգաւորին» բառով։

Հոդ. ԾԴ, էջ 82։ № 3369-ում ՀԵ (էջ 39ա), № 659-ում ՁԸ (էջ 92բ)։ Հմմտ. № 3369 ձեռագրում հոդվածի սկիզբը, «Ոչ է պարտ գրակարդացաց կամ կէսսարկաւագաց հացի օրհնութիւն տալ»։ № 659-ը բնագրի «կամ գինի աւրհնել»-ի փոխարեն ունի «կամ բաժակ աւրհնեալ»։ Ձեռագրում այս երեք բառի վրա դրված է հանելու նշան։

Հոդ. ԾԵ, էջ 82։ № 3369-ում ՀԶ (էջ 39ա), № 659-ում ՁԹ (էջ 92բ)։ Էական տարբերությունը № 659-ում է. ահա նրա ունեցածը. «Ոչ է պարտ ումեք երդեմնեցուցանել, բայց զորս կարգեալ է եպիսկոպոսին»։

Հոդ. ԾԶ, էջ 82։ Այս հոդվածը № 3360-ում չի համարակալված, իսկ № 659-ում դրված է Ղ համարի տակ (էջ 92բ)։ Այստեղ «քահանայից» բառը դարձյալ փոխարինված է «ժառանգաւորաց» բառով։ Իսկ № 3369-ում բնագրի «յագապս մասունս»-ը փոխարինված է «յաղաքս» բառով։

Հոդ. ԾԷ, էջ 82։ № 3369-ում ՀԷ (էջ 39ա), № 659-ում ՂԱ (էջ 92բ)։ Վերջին բառը № 3369-ում «ճաշ ուտել», իսկ № 659-ում «հաց ուտել» ձևերով։

Հոդ. ԾԸ, էջ 82։ № 3369-ում ՀԸ (էջ 39ա), № 659-ում ՂԲ (էջ 92բ)։ Վերջին՝ «հրէանայ» բառը № 3369-ում «նման հրէի» ձևով։

Հոդ. ԾԹ, էջ 82։ № 3369-ում ՀԹ (էջ 39բ), № 659-ում ՂԳ (էջ 92բ)։ Ահա վերջին ձեռագրի ունեցածը. «Ոչ է պարտ այրամարդոյն բաղանեաւք վարիլ»։

Հոդ. Կ, էջ 83։ № 3369-ում Զ (էջ 36ա), № 659-ում՝ ՂԴ (էջ 92բ)։ Բնագրի «ճաշել» բառը №№ 651, 650, 2964, 3369 ձեռագրերում դրված է «ճաշակել» ձևով (էջ 24ա, 35ա, 44ա)։

Հոդ. ԿԱ, էջ 83։ № 3369-ում Ը (էջ 36բ), № 659-ում ՂԵ (էջ 92բ), 651-ում ԿԲ (էջ 24ա)։ №№ 648, 3369, 3562-ում չեն պահվել բնագրի «ոք» (էջ 12ա, 36բ, 281բ), № 3369-ում՝ նաև «կամ առ»բառերը (էջ 36բ), այստեղ կրկնված է «յաղօթս» բառը։ № 659-ում հոդվածը այսպես է. «Եթէ ոք հրեշտակաց կամ այլում արարածոց աղաւթս մատուցանէ՝ նզովեալ լիցի»։ Բացի վերևում նշվածից № 3369-ում այս հոդվածը պահվել է նաև ՁԱ համարի տակ այս

ձևով. «Եթէ ոք ընդ Հրե[շ]տակս յաղօթս կացցէ և կամ առ այլ ոք արարածոց՝ նզովեալ եղիցի» (էջ 39բ)։

Հոդ. ԿԲ, էջ 83: №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3369, 3562 ձեռագրերում չի պահվել այս հոդվածը։ № 659-ում այն պահվել է ՂԶ համարի տակ, ուր բնագրի «թով իցէ», «կախարդ իցէ»-ն դրված են «թովեսցէ», «կախարդեսցէ» բայական ձևով (էջ 93ա)։

Հոդ. ԿԳ, էջ 83: № 3369-ում Է (էջ 36ա), № 659-ում ՂԸ (էջ 93ա)։ Բնագրի «աւրհնել» բառը №№ 648, 649, 650, 651, 659, 2964, 3369, 3562 ձեռագրերում փոխարինված է «տաւնել» (տօնել) բառով։ № 659-ում հոդվածի վերջին մասը շեղվում է այսպես. «կամ զատկական նուէրս ի նոցանէն առնուլ»։

Հոդ. ԿԴ, էջ 83: № 3369-ում Ձ (էջ 39բ), № 659-ում ՂԹ (էջ 93ա)։ № 3369-ում հոդվածի մի հատվածը այսպես է. «ի ժողովս արհամարհելով ի կոչելոցն»։ № 659-ում ընդարձակ է հոդվածի վերջին մասը. «Բայց վասն հիւանդութեան ներումն կալցին»։ ԿԴ—ԿԷ հոդվածները չեն պահվել №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում։

Հոդ. ԿԵ, էջ 83: № 3369-ում ՁԲ (էջ 39բ), № 659-ում ԾԴ (էջ 90ա)։ Վերջին ձեռագրում բնագրի մի հատվածը կարդում ենք այսպես. «յաղագս կարծեցեալ ճգնութեան»։ Այստեղ «փոքրիցէ» բառը փոխարինված է «կորեսցէ» բառով և չի պահվել «իւր» բառը։ Իսկ ԾԴ համարի տակ բերված է Գանգրայի կանոնախմբի ԺԴ հոդվածի համառոտ բովանդակությունը, որը բացակայում է մյուս տարբերակներում. «Եթե ոք կին յաղագս պարկեշտութեան թողցէ զիւր այրն՝ նզովեալ լիցի» (№ 659, էջ 90ա)։

Հոդ. ԿԶ, էջ 83: № 3369-ում ՁԳ (էջ 39բ), № 659-ում ԾԶ (էջ 90աբ)։ Այս երկու ձեռագրում գրեթե միանման են հոդվածի սկզբի մասը. «եթէ ուրուք (№ 3369-ում՝ ոք) որդիք թողցեն զհաւատացեալ հայրս (№ 3369-ում՝ ծնողս) պատճառաւ բարէպաշտութեան (№ 3369-ում՝ պատճառանաւ աստուածպաշտութեան)»։ № 659-ում չի պահվել «իբրև» բառը։

Հոդ. ԿԷ, էջ 84: № 3369-ում ՁԴ (էջ 39բ), № 659-ում ԾԵ (էջ 90ա)։ Վերջին ձեռագրում բնագրի մի հատվածը շարադրված է այսպես. «յաղագս կարծեցելոյ ճգնաւորութեան»։

Հոդ. ԿԸ, էջ 84: № 3369-ում Թ (էջ 36բ), № 659-ում ԾԷ (էջ 90բ)։ № 3369-ում չեն պահվել «յաւուր» և «յաւուրս» բառերը։ №№ 648, 3369, 3562 ձեռագրերում «և»-ը փոխարինված է «կամ»-ով (№№ 648, էջ 12ա, 3562, էջ 281բ)։ Համտ. № 659-ի ունեցածը. «Եթե ոք յաղագս կարծելոյ ճգնութեան ի կիւրակէի պահեսցէ կամ յաւուրս Պենտակոստէից՝ նզովեալ լիցին»։

Հոդ. ԿԹ, էջ 84: № 659-ում ԾԸ (էջ 90բ)։ № 3369-ում չի պահվել այս հոդվածը։

Հոդ. Լ, էջ 84: № 3369-ում ԼԳ (էջ 39ա), № 659-ում ԾԹ (էջ 90բ)։ Էական տարբերությունն այն է, որ «զարշեսցի» բառը № 659-ում փոխարինված է «պիղծ վարկցի» բառերով, իսկ «ժողովոց»-ը՝ «ժողովս»։

Լ—ՁԴ հոդվածները չեն պահվել №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում։

Հոդ. ԼԱ, էջ 84: № 3369-ում ՁԵ (էջ 39բ), № 659-ում Կ (էջ 90բ)։ «Ի վիճակելոցն» բառը № 3369-ում պահվել է «ի վիճակաց» ձևով, իսկ № 659-ում փոխարինվել է «ի ժառանգաւորաց» բառով։ Այստեղ «իշխեսցէ» բառն էլ փոխարինված է «յանդգնեսցի» բառով։

Հոդ. ԼԲ, էջ 84: № 3369-ում ՁԶ (էջ 39բ), № 659-ում ԿԱ (էջ 90բ)։ Բնագրի «յաւտարաց»-ը № 659-ում փոխարինված է «զոք յուխտաւորաց», իսկ վերջին երկու բառը՝ «ի ժառանգութիւն ընդունել»։ № 3369-ում գրված է «ածել» փոխանակ «մատուցանել»։

Հոդ. ԼԳ, էջ 84: № 3369-ում ՁԸ (էջ 39բ), № 659-ում ԿԲ (էջ 91ա)։ Միայն վերջին ձեռագրում կա մի ավելացում. «երիցու ումեք»։

Հոդ. ԼԴ, էջ 84: № 3369-ում ՁԷ (էջ 39բ), № 659-ում ԿԳ (էջ 91ա)։ № 659-ում հոդվածը ավելի պարզ է շարադրված. «Պարտ է մայրաքաղաքաց եպիսկոպոսին ամենեցուն եկեղեցական իրաց ունել հոգս և առանց նորա եպիսկոպոսք մի՛ լինել»։

Հոդ. ԼԵ, էջ 85: № 3369-ում ՁԹ (էջ 39բ), № 659-ում ԿԴ (էջ 91ա)։ Բնագրի երկրորդ հատվածը № 659-ում այսպես է. «յիւրմէ իշխանութենէ ի միւս փոխել և ձեռնադրել»։ Իսկ № 3360-ում «փոփոխիլ» բառի փոխարեն «փախչիլ կամ փոփոխիլ»։

Հոդ. ԼԶ, էջ 85: № 3369-ում Ղ (էջ 39բ), № 659-ում ԿԵ (էջ 91ա)։ Հոդվածի վերջին երեք բառը № 659-ում եռեառաչութիւն ունի. «այլոց եպիսկոպոսաց լուծանել»։

Հոդ. ԼԷ, էջ 85: № 3369-ում ՂԱ (էջ 39բ), № 659-ում ԿԶ (էջ 91ա)։ Բնագրի «ձեռնադրեալ ոչ ընկալցի» հատվածը № 659-ում այսպես է. «ձեռնադրել ոչ հաւանեսցի», իսկ «եղիցի» բառը նույն ձեռագրում փոխարինված է «կացցէ» բառով. № 3369-ում՝ «նզովեալ եղիցի»։

Հոդ. ԼԸ, էջ 85: № 3369-ում ՂԲ (էջ 39բ), № 659-ում ԿԷ (էջ 91ա)։ Բնագրի սկզբի հատ-

վածը № 659-ում ունի այսպիսի շարադրություն. «Պարտ է ձեռնադրելոյ եպիսկոպոսին և ոչ կացելոյ ի ժողովրդենէն»։

Հոդ. ՀԹ, էջ 85: № 3369-ում ԴԳ (էջ 40ա), № 659-ում ԿԸ (էջ 90ա)։ Վերջին ձեռագրում այս հոդվածը հետևյալ կերպ է. «Ոչ է պարտ եպիսկոպոսի զայլս փոխանակ իւր նստուցանել առանց ժողովոյն»։

Հոդ. Ձ, էջ 85: № 3369-ում ԼԴ (էջ 40ա), № 659-ում ԿԹ (էջ 91ա)։ Այս երկու ձեռագրերում էլ շեղումներն զգալի են, ուստի հոդվածները բերում ենք լրիվ. «Պարտ է և արժան ամենայն եպիսկոպոսաց եկեղեցեաց անիրաւաց ունել իշխանութիւն և երիցանցն, իսկ որ առանձինն ինչ է եպիսկոպոսին ի դէպէ եպիսկոպոսին, որոց կամի թողուլ» (№ 3369)։ «Պարտ է գիտութիւն ունիլ եկեղեցականացն, իսկ որ առանձին ինչ է եպիսկոպոսին, ի դէպէ եպիսկոպոսին, որոց կամիցի թողուլ» (№ 659)։

Հոդ. ՁԱ, էջ 85—86: № 3369-ում ԴԵ (էջ 40ա), № 659-ում Հ (էջ 91ա)։ Բնագրի երեք բառերի եռևառաչություն կա № 3369-ում. «ունել ամենայն իրաց»։ Հոդվածի շարադասությունը մի փոքր այլ է № 659-ում, ահա այն. «Պարտ է եպիսկոպոսին ամենայն եկեղեցական իրաց ունել իշխանութիւն և որպէս կամիցի ի կարաւոեալս տնաւրինել, ապա եթե և ինքն կարաւտ իցէ ի հարկաւոր պէտս՝ վարեսցէ, ոչ ինչ այպանել»։

Հոդ. ՁԲ, էջ 86: № 3369-ում ԴԶ (էջ 40ա), № 659-ում ՀԱ (էջ 91բ)։ Վերջին ձեռագրում հոդվածը հետևյալ կերպ է շարադրված. «Պարտ է զանազան մեղսն անկելոցն ապաշխարել մտերմութեամբ՝ շնորհին արժանի լինել»։

Հոդ. ՁԳ, էջ 86: № 3369-ում ԴԷ (էջ 40ա), № 659-ում ՀԲ (էջ 91բ)։ Բնագրի վերջին բառի փոխարեն № 659-ում կարդում ենք. «յառաջ մեզ աղաւթակից լինել»։ Սակայն, ուշադիր քննությունը ցույց տվեց, որ բնագրի ՁԳ հոդվածի առաջին՝ «Ոչ է պարտ հերետիկոսաց» հատվածը դուրս է ընկել, իսկ երկրորդ՝ «ընդ մեզ յաղաւթս կալ» հատվածը միացվել է ՁԳ հոդվածին։ Այսպիսով, բնագրի վերջին «մատուցանել» բառի փոխարեն ՁԳ հոդվածին կցել են ՁԴ հոդվածի երկրորդ մասը և այն դարձրել անհասկանալի, մյուս կողմից № 659-ում չի պահվել ՁԴ հոդվածը։ Այս նույն ձեռագրում ՀԳ համարի տակ պահվել է մի հոդված, որը բացակայում է մյուս տարբերակներում, ահա այն. «Պարտ է զդարձեալսն ի հերձուածոց ածմանն արժանի լինել» (էջ 91բ)։

Հոդ. ՁԴ, էջ 86: № 3369-ում Ժ (էջ 36բ)։ Այստեղ բնագրի «մեզ»-ը փոխարինված է «հայսն» բառով, այսինքն ավելի որոշակի են դարձել «մեզ»-ի իմաստը, իսկ վերջին երկու բառը այսպես է. «կալ յաղօթս»։

Հոդ. ՁԵ, էջ 86: № 3369-ում ԺԲ (էջ 36բ), № 659-ում ՀԴ (էջ 91բ)։ Վերջին ձեռագրում չի պահվել բնագրի «կամ ի վկայարանս» հատվածը, իսկ «հերետիկոսաց»-ի փոխարեն գրված է հերձուածողաց»։

Հոդ. ՁԶ, էջ 86: № 3369-ում ԺԳ (էջ 36բ), № 659-ում ՀԵ (էջ 91բ)։ Հոդվածի վերջին մասը № 659-ում այսպիսի շարադասություն ունի... «ամուսնանալ ընդ հերձուածողս»։ Բնագրի «հերետիկոսաց» բառը №№ 648, 3562-ում գրված է եզակի ուղղական՝ «հերետիկոս» (էջ 12ա, 281բ)։

Հոդ. ՁԷ, էջ 86: № 3369-ում ԺԴ (էջ 36բ), № 659-ում ՀԶ (էջ 91բ)։ Հմմտ. № 659-ի ունեցածը. «Ոչ է պարտ պառաւանց առաջի նստիլ»։ №№ 649, 650, 651, 2964 ձեռագրերում չի պահվել այս հոդվածը։

Հոդ. ՁԸ, էջ 86: № 659-ում ՀԷ (էջ 91բ)։ Նախորդ՝ ՁԷ հոդվածը №№ 648, 3562 ձեռագրերում միացված է ՁԸ-ին և դրված ԾԸ համարի տակ։ №№ 650, 649-ում չի պահվել բնագրի «եպիսկոպոս» բառը (էջ 35բ, էջ 31բ), իսկ №№ 648, 651, 2964, 3562-ում կա երկու բառի եռևառաչություն «եպիսկոպոսաց ընտրութեամբ» (էջ 12ա, էջ 24ա, էջ 45ա, էջ 281բ)։ Հմմտ. № 659-ի ունեցածը. «Պարտ է եպիսկոպոսաց ընդրութեամբ եպիսկոպոսաց յառաջ գալ»։

Հոդ. ՁԹ, էջ 87: № 3369-ում ԺԵ (էջ 36բ), № 659-ում ՀԸ (էջ 91բ)։ Մի քանի ձեռագրերում սույն հոդվածն ունի այսպիսի այլընթերցումներ. «Ոչ է պարտ և արժան զսրբութիւնսն (№ 3369-ում՝ սրբութիւնս, №№ 648, 3562-ում՝ զսրբութիւնս) յաւրհնութենէ (№ 3369-ում՝ օրհնութենէ, №№ 648, 650, 2964, 3562-ում՝ յաւրհնութեան, № 649-ում՝ յաւրհնութեամբն) բանի (№№ 3369, 651-ում՝ բնի, № 649-ում՝ չիք բանի) ըստ (№ 3369-ում՝ ընդ) Զատկի յայլ (№ 3369-ում՝ այլ) տեղիս առաքել (№ 3369-ում՝ առնել առաքել)» (№№ 648, էջ 12ա, 649, էջ 31բ, 650, էջ 35բ, 651, էջ 24ա, 2964, էջ 45ա, 3369, էջ 36բ, 3562, էջ 281բ)։ № 659-ում. «Ոչ է պարտ զսրբութիւնսն յաւրհնութեան կարգի ըստ Զատկի յայլ եկեղեցիս առաքել» (էջ 91բ)։

Հոդ. Ղ, էջ 87: № 3369-ում ԺԶ (էջ 36բ), № 659-ում ՀԹ (էջ 91բ)։ Բնագրի «սաղմոսա-

սացի» բառը № 659-ում դրված է «սաղմոսաց» ձևով, իսկ «առանձինն... յեկեղեցւոջ» հատվածը՝ «սաղմոսել առանձին յեկեղեցւոջ»։

Հոդ. ՂԱ, էջ 87: № 3369-ում ԺԷ (էջ 36բ), № 659-ում ՁԱ (էջ 92ա)։ №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3369, 3562 ձեռագրերում չի պահվել հոդվածի վերջին՝ «այլ ի միջին գրակարգացումն առնել» հատվածը։ Բնագրի «յարել» բառը №№ 650, 3369-ում դարձել է «յարկել» (էջ 35բ, էջ 36բ, իսկ № 651-ում՝ «արկել» էջ 24բ)։ № 659-ում շեղվում է «ի միջին գրակարգացումն» հատվածը, այստեղ այդ այսպես է. «ի միջոցին կարդացմունս» (էջ 92ա)։

Հոդ. ՂԲ, էջ 87: № 3369-ում ԺԸ (էջ 36բ), № 659-ում ՁԲ (էջ 92ա)։ Բնագրի «յամենայն» բառը № 659-ում փոխարինված է «ի»-ով։

Հոդ. ՂԳ, ՂԴ, ՂԵ, էջ 87: № 3369-ում՝ ԺԹ, Ի, ԻԱ (էջ 36բ), № 659-ում՝ ՁԳ, ՁԴ (էջ 92ա)։ Այս երեք հոդվածները Լավոդիկեի կանոնախմբի ԺԹ հոդվածն են։ Բնագրի ՂԴ հոդվածը առանձին անիմաստ է և խիստ աղավաղված, այն կազմում՝ է նախորդի՝ ՂԳ-ի շարունակությունը, ինչպես № 659 ձեռագրում է։ Բնագրի «վարդապետութեանն երախայի» (ՂԳ) հատվածը №№ 649, 650, 651, 2964, 3369 ձեռագրերում դրված է հոգնակի՝ «վարդապետութեանցն երախայից» (№ 3369-ում՝ երեխայից. էջ 32ա, էջ 35բ, էջ 24բ, էջ 45բ)։ Իսկ «գնացելոց»-ը (ՂԴ) № 3369-ում՝ «գնացողաց»։ Ահա և № 659-ի ունեցածը. «Պարտ է քան զխաւսսն նախ երախայից աղաւթս մատուցանել, իսկ ապա այնոցիկ որ յապաշխարութեանն են և գնացելոց նոցա և ապա հաւատացելոցն»։ Այստեղ բերում ենք այդ երկու (ՂԳ, ՂԴ) հոդվածները միասին, միաժամանակ երկրորդ հոդվածում կատարելով որոշ փոփոխություն՝ միտքը հասկանալի դարձնելու համար. «Պարտ է զկնի վարդապետութեանն՝ երախայի յաղաւթս լինել. իսկ ապաշխարողաց և յետ գնալոյ սոցա՝ հաւատացելոցն»։ Բնագրում այդպիսի փոփոխություն չկատարեցինք, որովհետև կխախտվեր հոդվածների ընդհանուր համարակալումը, որը կապված է «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորի ընդհանուր ցանկի հետ (տե՛ս էջ 5—17)։ Այս նույն ձեռագրում (№ 659) բնագրի ՂԵ հոդվածից անջատել են վերջին՝ «և ոչ արանց ի բեմ ելանել» հատվածը և դարձրել առանձին հոդված, որը առանց համարակալման հաջորդում է ՁԴ հոդվածին։ Ահա այդ հոդվածը. «Ոչ է պարտ կանանց ի բեմ ելանել»։ Վերևում նշված մի քանի ձեռագրերում այդ հոդվածը նույնն է, ինչ Կանոնագրքի ունեցածը (ՂԵ) միայն մի բառի շեղում կա, բնագրի «արանց» բառը այս և № 659 ձեռագրերում փոխարինված է «կանանց» բառով (№№ 648, էջ 12ա, 649, էջ 32ա, 650, էջ 35բ, 651, էջ 24բ, 2964, էջ 45բ, 3369, էջ 36բ, 3562, էջ 282ա)։

Կանոնագրքի Լավոդիկեի կանոնախմբի ԽԱ (հմմտ. հուն. 44-րդ) հոդվածում արգելվում է կնոջը բեմ հանել, բայց Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբում այս հոդվածը չի պահվել։ ՂԵ հոդվածը, ինչպես ցույց ենք տվել վերևում, Լավոդիկեի կանոնախմբի 19-րդ հոդվածի վերջին մասն է։ Կանոնագրքում այդ հոդվածի բնագրում կարդում ենք. «իբրեւ միայն քահանայիցն արժան է եւ որ յաշտիճանին, և ոչ եթէ կէսսարկաւագաց թէ սաղմոսողոգ ի բեմ ելանել եւ ի սեղանոյն աւրէնս առնուլ» (հտ. Ա, էջ 233—234)։ Ինչպես տեսնում ենք այս մեջբերման համաձայն բեմ բարձրանալ թույլատրվում է միայն քահանաներին և մերժում ինչպես քահանայից ցածր աստիճան ունեցող եկեղեցական պաշտոնյաներին, այնպես էլ ընդհանրապես աշխարհականներին։ Նույն հոդվածի հունարեն բնագրում այդ հատվածում գրված է. „καὶ μόνοις ἐξὸν εἶναι τοῖς ἱερατικοῖς εἰσιέναι εἰς θυσιαστήριον καὶ κοινωνεῖν„ (Պիտրա, էջ 498։ Եվ միայն հոգևորականներին է թույլատրվում մտնել բեմ և հաղորդվել)։ Այս վկայությամբ էլ բեմ մտնել թույլատրվում է միայն հոգևորականությանը։ Տարբերակներում եղած «կանանց» ընթերցումը սխալ է, իսկ բնագրի «արանց» բառի տակ պետք է հասկանալ միայն աշխարհականներին, մանավանդ հոդվածի սկզբում այդ ակնարկվում է՝ «ժողովրդականաց»։ Այս ասումով սույն հոդվածը ևս ավելի մոտ է Լավոդիկեի կանոնախմբի հունարեն բնագրին, քան Կանոնագրքինը։

Հոդ. ՂԶ, էջ 87: № 3369-ում ԻԲ (էջ 36բ), № 659-ում ՂԵ (էջ 92ա)։ Վերջին ձեռագրում հոդվածը հավանաբար աղավաղված է և մնում է անիմաստ։ Ահա ամբողջը. «Ոչ է պարտ սարկաւագացն ի սարկաւագանոցին տեղի որոշեալ ունել»։ Ինչպես վերևում նշել ենք, այստեղ տրված է Լավոդիկեի կանոնախմբի հունարեն բնագրի 21-րդ հոդվածի առաջին մասը, իսկ Կանոնագրքի նույն կանոնախմբի համապատասխան հոդվածում (ՀԱ) երկրորդ մասը։ № 659 ձեռագրում «զկէսսարկաւագաց»-ը փոխարինված է «սարկաւագացն»-ով, իսկ «ի սարկաւագաց»-ը՝ «ի սարկաւագանոցին»։ Հակառակ № 659-ի ունեցածի, և՛ Կանոնագրքի և՛ հունարենի բնագրերում միտքը պարզ է՝ կեսսարկավագները պաշտամունքի արարողության ժամանակ պետք է զբաղեցնեն իրենց տեղը և ոչ թե սարկավագների։

Հոդ. ԴԷ, էջ 88: № 3369-ում ԻԴ (էջ 37ա), № 659-ում ԴԶ (էջ 92ա)։ №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում բնագրի «պարանոց և»-ի միջև կա «ունել» բառը, այսպես՝ «պարանոց ունել և»։ Այս երկու բառը № 3369-ում աղավաղվելով դարձել է «պարարեցուցանել», իսկ «այսպէս»-ը փոխարինված է «ապա» բառով։ № 659-ում հոդվածը ընդարձակ է, ահա այն. «Ոչ է պարտ սպասաւորացն և կամ գրակարդացացն օրարիովն ունել և այսպէս կարդալ կամ սաղմոսել կամ զայլ պաշտամանն յեկեղեցւոջն օրարիովն առնել»։ Ուրիշներ վերջին բառը, տողամեջ, ուղղել են «ունի»։

Հոդ. ԴԸ, էջ 88: № 3369-ում ԴԸ (էջ 40ա), № 659-ում Ճ (էջ 93ա)։ № 3369-ում չի պահվել միայն երկրորդ «ոչ»-ը։ № 659-ում «և ոչ»-ը փոխարինված է «գոնէ թէ»-ով։ Գրչական սխալի հետևանքով «զգրունսն» գրվել է «գրունս», իսկ վերջին երկու բառը այսպես է. «և աղաւթից պարապել»։ №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում չեն պահվել ԴԸ—ՃԴ հոդվածները։

Հոդ. ԴԹ, էջ 88: №№ 3369-ում ԴԹ (էջ 40ա), № 659-ում ՃԱ (էջ 93ա)։ Միայն № 659 ձեռագրում «յետ»-ը գրված է «զկ[ն]ի»։

Հոդ. Ճ, էջ 88: № 3369-ում Ճ (էջ 40ա), № 659-ում ՃԲ (էջ 93ա)։ № 3369-ում չի պահվել միայն «որք մկրտին»։ № 659-ում հոդվածը համառոտ է. «Պարտ է մկրտելոցն ասել զհաւատն ի մեծի հինգշաբաթւոջն»։

Հոդ. ՃԱ, էջ 88: № 659-ում Զ (էջ 92ա)։ Այս հոդվածը այստեղ այսպես է. «Պարտ է և ի միաշաբաթու կարդալ Աւետարան»։

Հոդ. ՃԲ, էջ 88: № 3369-ում ՃԱ (էջ 40ա), № 659-ում ՃԳ (էջ 93ա)։ № 659-ում չի պահվել բնագրի «որք»-ը, իսկ «մկրտեցան զՀաւատն ասել» հատվածի փոխարեն ունի «մկրտելոցն պատմել զՀաւատն»։

Հոդ. ՃԳ, էջ 88: № 3369-ում ՃԲ (էջ 40ա), № 659-ում ՃԴ (էջ 93ա)։ Միակ տարբերությունն այն է, որ № 659 ձեռագիրը բնագրի «պարգև ի» փոխարեն ունի «ազատութեան» բառը (էջ 92աբ)։

Հոդ. ՃԴ, էջ 88: №№ 3369-ում ՃԳ (էջ 40ա), № 659-ում ՃԵ (էջ 93բ)։ № 659 ձեռագրում չի պահվել բնագրի «Թէպէտ եւ մարտիրոսաց յիշատակ իցեն» հատվածը։ Այս երկու ձեռագրում էլ հոդվածը շարունակվում է՝ № 659-ում. «եթե և վկայաբանութիւն ուրեք կատարեսցի», № 3369-ում. «լիցի պատարագ»։

Հոդ. ՃԵ, էջ 89: № 3369-ում՝ ԻԴ (էջ 37ա), № 659-ում՝ ՃԶ (էջ 93բ), №№ 648, 3562-ում՝ ԴԸ (էջ 12բ, էջ 282ա), իսկ № 649 (էջ 32ա), 650 (էջ 35բ), 651 (էջ 24բ), 2964 (էջ 45բ) ձեռագրերում՝ ԴԹ։ №№ 650, 651, 2964, 3369-ում բնագրի «զքառասներորդս» բառին ավելացված է «պահսն» բառը՝ «ի քառասներորդաց պահսն»։ Այս ձեռագրերում չի պահվել հոդվածի վերջին՝ «այլ չորակեր լինել» մասը։ № 659-ում հոդվածի վերջում ավելացված է «սակաւ ինչ»։

Հոդ. ՃԶ, էջ 89: № 3369-ում՝ ԻԵ (էջ 37ա), № 659-ում՝ ՃԷ (էջ 93բ), №№ 648, 3562-ում՝ ԴԹ (էջ 12բ, էջ 282ա), №№ 649, 650, 651, 2964-ում՝ Ճ։ № 659-ը բնագրի «հարսանիս կատարել» բառերի միջև ունի. «առնել կամ ծնունդս»։

Հոդ. ՃԷ էջ 89: № 3369-ում՝ ՃԴ (էջ 40ա), № 659-ում՝ ՃԸ (էջ 93բ)։ № 3369-ում հոդվածի վերջին երկու բառը այսպես է. «անպատհեալ (հապաված՝ անպտլ) առնել»։ № 659-ը բնագրի «ի հարսանիս» բառից հետո ունի այլ շարունակություն. «ծափս հարկանել կամ կաքաւել կամ երգս անպատեհս ասել»։ №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում չի պահվել ՃԷ հոդվածից մինչև կանոնախմբի վերջը։

Հոդ. ՃԸ, էջ 89: № 3369-ում՝ ՃԶ (էջ 40բ), № 659-ում՝ ՃԹ (էջ 93բ)։ № 659-ում «քահանայից»-ի փոխարեն դրված է. «ժառանգաւորացն» բառը։ № 3369-ում բնագրի «տեսիլ» և «տեսանել» բառերը համապատասխանաբար փոխարինված է. «տեսնել» և «տանել» բառերով։

Հոդ. ՃԹ, էջ 89: № 3369-ում՝ ՃԵ (էջ 40բ), № 659-ում՝ ՃԺ (էջ 93բ)։ № 659-ում «հանկանակս տանել»-ը դրված է բնագրի «հանգանակաւք գինարբուաց վարել» հատվածի փոխարեն։

Հոդ. ՃԺ, էջ 89: № 659-ում՝ ՃԺԱ (էջ 93բ)։ Այստեղ հոդվածը այսպիսի շարադասություն ունի. «Ոչ է պարտ երիցու առանց եպիսկոպոսի ի բեմ ելանել նախ քան զեպիսկոպոսին ելանել»։ № 3369-ում չի պահվել այս հոդվածը։

Հոդ. ՃԺԱ, էջ 89: № 3369-ում՝ ՃԷ (էջ 40բ), № 659-ում՝ ՃԺԲ (էջ 94աբ)։ Բնագրի «տեսուչք շրջել»-ը № 659-ում արտահայտված է մեկ բառով «խնամակալուս»։

Հոդ. ՃԺԲ, էջ 90: № 3369-ում՝ ՃԸ (էջ 40բ), № 659-ում՝ ՃԺԳ (էջ 94ա)։ № 3369-ում բնագրի «ի շինական»-ը դարձել է «իշխանական»։ Մեզ թվում է այս փոփոխությունն արդյունք

է գրչագրական սխալ։ Բայց հետաքրքիրն այն է, որ հունարեն բնագրում (Լավոդիկեի կանոնախումբ, հոդ. 58) չի նշված ոչ «ի շինական տունս» և ոչ էլ «իշխանական տունս», այլ ուղղակի ἐν τοῖς οἴκοις (տներում) ընդհանուր ձևով։ Մոտավորապես նույն բովանդակությամբ մի հոդված գտնում ենք Սահակ Պարթևի կանոնախմբում։ Վերջինիս ԻԵ հոդվածում քահանաներին պատվիրում է եկեղեցուց դուրս «մի՛ իշխեսցեն աւրէնս ի տունս շինականաց առնել և անդ տալ զսրբութիւնն, բայց հիւանդաց» (հտ. Ա, էջ 381), իսկ Ներսեսի և Ներշապուհի կանոնախմբում՝ «ի տունս շինականացն քահանայք մկրտութիւն մի՛ իշխեսցեն առնել» (էջ 485)։ Հունարենում և Երկրորդ Նիկիականի բնագրում խոսքը նվերի մասին է προσφορὰ (=պատարագ), Սահակ Պարթևի մոտ ավելի շուտ հաղորդության, իսկ երրորդում՝ մկրտության։ Թեև այս երեքն էլ վերաբերում են ծիսակատարության տարբեր հարցերին, բայց բոլոր դեպքերում արգելվում է դրանք կատարել մասնավոր տներում։ Ավելի որոշակի նշում են Սահակ Պարթևը և Ներսեսը, առանձնացնելով շինականներին։ Երկրորդ Նիկիականի ԾԺԲ հոդվածը լինելով հունարենի բառացի թարգմանություն, ավելի ունի միայն «շինական» բառը, որը մեր համոզմամբ Սահակ Պարթևի վերևում նշված հոդվածից է անդրադարձվել այստեղ։ Այս հանգամանքը նաև ցույց է տալիս, որ մինչև Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի հանդես գալը գոյություն ուներ Սահակ Պարթևի կանոնախումբը։

Հոդ. ԾԺԳ, էջ 90։ № 3369-ում՝ ԾԹ (էջ 40բ), № 659-ում՝ ԾԺԴ (էջ 94ա)։ Վերջին ձեռագրում այս և հաջորդ՝ ԾԺԴ հոդվածները միացված են միմյանց։ Այստեղ կբերենք № 659-ի հոդվածի առաջին մասը. «Ոչ է պար[տ] ոգիտական սաղմոսս կամ անկանոնականս յեկեղեցւոջ ասել կամ անկանոնական գիրս կարդալ, այլ զկանոնեալսն՝ Նոր և Հին Կտակարանաց, որպէս և սարագրեալս է»։

Այնուհետև հաջորդում է բնագրի ԾԺԴ հոդվածը։ Վերջինիս էլ հաջորդում է թույլատրելի գրքերի ցանկը. «Իսկ կարգեալ գիրքն այսոքիկ են» խորագրով։

«Մովսիսի Ե գիրք.

Ա. Ծնունդք.
Բ. Ելք Իսրաէլի.
Գ. Ղևտականք.
Դ. Թիւք.
Ե. Երկ[ր]որդ աւրէնք.
Զ. Յեսու.
Է. Դատաւորք.
Ը. Հռութ.
Թ. Թագաւորք առաջին.
Ժ. Թագաւորք երկրորդ.
ԺԱ. Թագաւորք երրորդ.
ԺԲ. Թագաւորք չորրորդ.
ԺԳ. Մնացորդք առաջին.
ԺԴ. Մնացորդք երկրորդ.
ԺԵ. Դաւիթ մարգարէ.
ԺԶ. Առակք Սողոմոնի.
ԺԷ. Առակք երկրորդ.
ԺԸ. Առակք երրորդ.
ԺԹ. Ժողովողն.
Ի. Երգ երգոցն.
ԻԱ. Իմաստութիւն Սողոմոնի.
ԻԲ. Յոբ.
ԻԳ. Եսայի.
ԻԴ. Երեմիայ.
ԻԵ. Բարուք.
ԻԶ. Ողբք Երեմիայի.
ԻԷ. Եզեկիէլ.
ԻԸ. Դանիէլ.
ԻԹ. Երկոտասան մարգարէքն.
Լ. Եզր առաջին.
ԼԱ. Եզր երկրորդ.
ԼԲ. Բան Նեեմայ.
ԼԳ. Եսթեր.
ԼԴ. Յուդիթ.
ԼԵ. Տուբիթ.
ԼԶ. Մակաբայեցիք առաջին.
ԼԷ. Մակաբայեցիք երկրորդ.
ԼԸ. Մակաբայեցիք երրորդ.
ԼԹ. Մակաբայեցիք չորրորդ.
Խ. ՝Յեսու Սիրաքայ.

Այս է չափ և կարգ Հին Կտակարանացն։

Նոր Կտակարանք.

Ա. Աւետարան Մատթէոսի.
Բ. Մարկոս.
Գ. Ղուկաս.
Դ. Յոհաննէս.
Ե. Պաւղոս Հռոմայեցւոց թուղթն.
Զ. Կորընթացւոց թուղթն.
Է. Կորընթացւոց երկրորդ թուղթն.
Ը. Երրորդ Կորընթացի.
Թ. Գաղատացւոց.
Ժ. Եփեսացւոց.
ԺԱ. Փիլիպեցի.
ԺԲ. Կողոսացի.
ԺԳ. Առաջին Թեսաղոնիկեցւոց.
ԺԴ. Երկրորդ Թեսաղոնիկեցւոց.
ԺԵ. Եբրայեցւոց թուղթ.

ԺԶ. Տիմոթէոս առաջին.
ԺԷ. Երկրորդ Տիմոթէոս.
ԺԸ. Տիտոս.
ԺԹ. Գործք առաքելոցն.
Ի. Թուղթ Յակոբու.
ԻԱ. Պետրոսի առաջին թուղթ.
ԻԲ. Պետրոսի երկրորդ թուղթ.
ԻԳ. Յո[վ]հաննու առաջին թուղթ.
ԻԴ. Յովհաննու երկրորդ թուղթ.
ԻԵ. Յովհաննու երրորդ թուղթ.
ԻԶ. Յայտնութիւն Յովհաննու» (էջ 94ա—95ա)։

Հոդ. ՃԺԳ, էջ 90: *№ 3369-ում՝ ՃԺ (էջ 40բ), № 659-ում՝ ՃԺԳ (էջ 94ա)։ Բնագրի «սրբոյ ժողովոյս», «ի Նիկիայ ժողովեցաւ» հատվածների փոխարեն № 3369-ում համապատասխանաբար դրված է «սրբոց ժողովոցս», և «ի Նիկիոյ ժողովոցն». իսկ այնուհետև մնացած մասն այստեղ ընդարձակ է. «յառաջի ՝ աստուածապսակեալ սուրբ թագաւորին Կոստանդիանոսի նզովեալ եղիցի, իսկ կատարիչք սահման սրբոյ կանոնացս այնպիսին օրհնեալ է և օրհնեալ եղիցի ի յԱստուծոյ և ի մարդկանէն»։ Ահա և № 659-ի ունեցած ՃԺԳ հոդվածի շարունակությունը. «Եթե ոք յանդգնեսցի լուծանել զսահման սրբոյ ժողովոյն, որ ի Նիկիայ ժողովեցան՝ առաջի բարեպաշտ թագաւորին Կոստանդիանոսի, նզովեալ լիցի»։ Սրան ձեռագրում, այնուհետև հաջորդում է Հին և Նոր Կտակարանի գրքերի ցանկը, որոնք թույլատրվում է կարդալ (էջ 94ա—95ա, տես վերևում)։ Այս ցանկը Լավոդիկեի կանոնախմբի հունարեն 60-րդ հոդվածն է, որը Կանոնագրքի մեջ միացված է ԾԵ հոդվածին (հա. Ա, էջ 241—242)։ Ինչպես երևում է Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբի վերջին հոդվածը ստեղծվել է հետագայում, այս կանոնախմբի ձոխացման ժամանակներում։*

ՎԱՉԱԳԱՆ ԱՂՎԱՆԻՑ ԱՐՔԱՅԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 91: *Միայն № 3276 ձեռագրում են պահվել այս կանոնախմբի մի քանի՝ Բ, Գ, ԺԳ, ԺԴ հոդվածները։ Այստեղ վերնագիրը հետևյալ տեսքն ունի. «Սահմանադրութիւն Վաչագա[նա]յ Աղուանից արքայի» (էջ 180բ)։ Այս կանոնախումբը պահվել է նաև Մովսես Կաղանկատվացու «Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի» աշխատության մեջ (էջ 97—103), ուր վերնագիրը այսպիսին է. «Սահմանադրութիւն կանոնական ի Վաչականայ Աղուանից արքայէ եղեալ ի ժողովն, որ յԱղուէնն եղև» (էջ 97)։ Ուսումնասիրողներից մի մասը՝ Կ. Շահնազարյան, Գ. Զարբհանալյան, Ղ. Ալիշան, Վ. Հացունի և ուրիշներ գտնում է, որ Աղվանից պատմության հեղինակ Մովսես Կաղանկատվացին VII դարի հեղինակ է, որի գործը շարունակվել է X դարում Մովսես Դասխուրանցու կողմից, մյուս մասը՝ Ք. Պատկանյան, Հ. Աճառյան, Հ. Մանանդյան, Ն. Ադոնց, Մ. Աբեղյան և ուրիշներ՝ X դարի։ Ավելի ուշ Ն. Ակինյանը ի մի բերելով բոլոր ուսումնասիրողների կարծիքները, մանրամասն քննելով մատենագրական առկա վկայությունները որոշ վերապահությամբ պաշտպանեց ուսումնասիրողների երկրորդ մասի կարծիքը, ցույց տալով, որ աշխատության հեղինակը Մովսես Դասխուրանցին է և վերջինիս աշխատությունը չէր կարող 1003 թ. առաջ հանդես գալ («Հանդէս Ամսօրեայ», 1953 թ., էջ 32։ Ակինյանի ամբողջ հոդվածը տե՛ս նույն տեղում, 1953 թ., էջ 1—32, 161—175, 321—349, 552—596, 1955 թ. 309—329)։ Մի կողմ թողնելով Ակինյանի վարկածի առանձին հակասությունները, օրինակ՝ Աղվանից պատմությունը եթե 1003 թ. առաջ չէր կարող հանդես գալ, ապա ինչպես է որ X դարի կեսերին Անանիա Մոկացին հիշում է այդ աշխատությունը և կարդացել այն («Արարատ», 1897, Հավելված, էջ 135—136). տվյալ դեպքում մեզ հետաքրքրում է այն հարցը, թե սույն կանոնախմբի՝ Կանոնագրքում եղած բնագիրը «Աղվանից պատմություն»-ից անկա՞խ է մտել Կանոնագրքում, թե այն վերցրել են վերջինիցս և մուծել Կանոնագրքում։ Սույն կանոնախումբը Կանոնագրքի Ա խմբի ձեռագրերում դրված է ԼԵ (35) համարի տակ (տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, հտ. Ա, էջ 4), իսկ Բ խմբի՝ ԼԸ (38) (տե՛ս նույն տեղում, էջ XXXIII)։ Երկու դեպքում էլ Հովհաննես Օձնեցու կանոնախմբից՝ Օձնեցու կազմած Կանոնագրքի վերջին կանոնախմբից հետո։ Նշանակում է՝ այն Կանոնագիրք է մուծվել Օձնեցուց՝ VIII դարից հետո։ Եթե սրա հետ մեկտեղ նկատի ունենանք, ինչպես ճիշտ նշում է Ակինյանը, որ Միքայել Աղվանից կաթողիկոսի 705 թ. ժողովում, երբ քննվում էր մերձավորության հարցը (հմմտ. նաև 768 թ. Պարտավի ժողովի ԺՁ հոդվածը) այս կանոնախմբի ԺԷ հոդվածը չի վկայակոչվել՝ նշանակում է VIII դարում «տակաւին հրապարակի վրայ մատչելի չէին այս կանոնները։ Ուստի անոնք գտնուած ըլլալու են Ը դարու երկրորդ կէսին կամ Թ դարուն որևէ վանքի մը խուլ անկիւնը» («Հանդէս Ամսօրեայ», 1953, էջ 563)։*

Ավելին. ինչպես ցույց ենք տվել Ներածությունում (էջ LXIV—LXV) Երկրորդ Նիկիական կանոնախումբը Անանիա Մոկացու կաթողիկոսության ժամանակ (941—965թթ. ըստ Գալուստ Տեր-Մկրտչյանի, տե՛ս Արարատ, 1897, էջ 91ա) արդեն մուծված էր Կանոնագրքում, ուր Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբին հաջորդում է սույն կանոնախումբը։ Այն հարցին, թե Անանիա Մոկացու ժամանակ վերջինս մուծվա՞ծ էր Կանոնագրքում, հաստատ պատասխան չենք կարող տալ։ Վերևում տեսանք, որ Անանիա Մոկացին ոչ միայն գիտի «Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի» գիրքը, այլև կարդացել է։ Սակայն այդ փաստը հիմք չի տալիս պնդելու, թե այդ ժամանակ էլ այս կանոնախումբը նշված գրքից անցել է Կանոնագրքին։ Բոլոր դեպքերում այս անցումը չէր կարող X դարի 90-ական թվականներից հետո կատարվել (հմմտ. Ակինյանի կարծիքն այս մասին, Հանդէս Ամսօրեայ, 1953, էջ 560), որովհետև Կանոնագրքի X դարի վերջերի խմբագրության մեջ այն արդեն գտնվում էր և դրված էր 35 (ԼԵ)-րդ տեղում, հաջորդելով

անմիջապես Երկրորդ Նիկիական կանոնախմբին։ Հնարավոր է, որ սույն կանոնախումբը Կանոնագիրք է մուծվել «Պատմութիւն Աղուանից աշխարհին» աշխատությունից և կամ վերջինիս աղբյուրից։ Թերևս հավանական է առաջին ենթադրությունը։

Իսկ թե ինչո՞ւ Հովհ. Օձնեցին սույն կանոնախումբը չի մուծել Կանոնագրքի իր հավաքման մեջ, կարելի է պատասխանել ենթադրաբար. այն հավանաբար ծանոթ չէր Հովհ. Օձնեցուն, որովհետև, ինչպես վերևում տեսանք, այս կանոնախումբը պարունակող գրքի մասին հաղորդում են միայն X դարից։

Առաջաբան, էջ 91—93: № 3276 ձեռագրում առաջաբանը չի պահվել։ Այստեղ նշված մի շարք անձնանունների և տեղանունների ուղղագրությունը շեղվում է Մովսես Կաղանկատվացու ունեցածից։ Որպեսզի ուսումնասիրողներին հնարավորություն տանք համեմատելու այդ երկու բնագրերում տվյալ անունների ունեցած շեղումները, նպատակահարմար գտանք Մովսես Կաղանկատվացու Պատմության սույն կանոնախմբի առաջաբանի ժողովի մասնակիցներին վերաբերող հատվածը այստեղ բերել. «Ես Վաչական՝ Աղուանից արքայ, և Շուփհաղիշայ արքեպիսկոպոս Պարտաւայ, Մանասէ Կապաղայ եպիսկոպոս, Յոնան Հաշուայ եպիսկոպոս, Անանիա և Սահակ և Ռստոյ քորեպիսկոպոսք, Յովսէփ Կաղանկատուց երէց, Մաթէ Պարտաւայ երէց, Թումայ Թագաւորի դրան երէց, Պօղոս Գեգաճայ երէց, Շմաւոն Յուսյ քորեպիսկոպոս, Մաթէ Դաբահոճոյ երէց, Աբիկազ Բեթայ երէց, Ուրբաթ Այրմանուշայ երէց, Յովէլ և Պարզ և Միքէ և Յակոբ երիցունք, և ազատ մարդիկ և նահապետք Արցախայ, և Բակուր Կաղանկատուց նահապետ, և այլք բազումք, որք միաբան առաջի իմ եկին ի հանդէս ի հովոցի տեղւոջն յԱղուէնն» (էջ 98)։

Կանոններից առաջ kmps ձեռագրերում պահվել է դրանց ցանկը, որ բերում ենք համաձայն k ձեռագրի.

«Ա. Վասն քահանայից որ ի շէնս են երկիցս ի տարին երկիր պագցեն եպիսկոպոսին։

Բ. Հաս քահանայից և սարկաւագաց։

Գ. Նուէրք Թագաւորի և ազատ ազգի իւր ձեռօք տայցէ։

Դ. Ժողովրդոց նուէրք առ երիցունս։

Ե. Ոչխարաց և ձիոց նուէրք ի ժողովրդէնէ առ քահանայս։

Զ. Վասն ազատի և շինականի մեռելոց յիշատակ մի՛ խափանեսցեն ի տարին։

Է. Վասն վանականաց եթէ ազալանս գացի և յայտ լիցի։

Ը. Վասն վանաց երիցանց ըստ պիտոյից տալ զժողովուրդն։

Թ. Վասն քրիստոնէի որ ի մարտս արիւն հեղու։

Ժ. Վասն քահանայի որ հովէ զգեօղս կամ զագարակս։

ԺԱ. Վասն որ զազգական կին առասցէ։

ԺԲ. Վասն կնաթողի։

ԺԳ. Վասն որ ի վերայ մեռելոյ կոծ դնեն։

ԺԴ. Վասն որ զմեռելոտի ուտէ կամ ի Քառասնորդս միս ուտէ։

ԺԵ. Վասն որ ի չորեքշաբթի կամ ուրբաթի միս ուտէ։

ԺԶ. Վասն որ զքահանայ կամ զսարկաւագ բամբասէ։ .

ԺԷ. Վասն որ ընկերք և աշակերտք մեղս դնեն ի վերայ երիցու։

ԺԸ. Ի շէնս որ բազում են եկեղեցիք զպտուղ և զհաս աւագ եկեղեցին տացեն։

ԺԹ. Վասն ազատաց տասանորդաց։

Ի. Ջերիցունս առանց հրամանաց եպիսկոպոսին մի՛ հանցեն եկեղեցւոյն։

ԻԱ. Վասն ազատաց առանց հրամանի եպիսկոպոսին ․եղան մի՛ կանգնեսցէ։

ԻԲ. Վասն պայմանի եպիսկոպոսաց քահանայից և ազատաց» (էջ 206աբ. հմմտ. m, էջ 209աբ, p, էջ 227աբ, s, էջ 259բ—260ա)։

Դ հոդվածը սույն ձեռագրերում բաժանված է երկու մասի։ Այս հոդվածի երկրորդ մասը՝ սկսած «Եւ այր ոչխար է՝ ...»-ից մինչև վերջ գրված է իբրև առանձին հոդված՝ Ե համարի տակ։ Այդ պատճառով այս չորս ձեռագրերի ցանկում առաջ է եկել նոր վերնագիր։ Ցանկի Դ վերնագիրը վերաբերում է Դ հոդվածի առաջին մասին, իսկ Ե վերնագիրը՝ Դ հոդվածի վերջին մասին, որը նշված չորս ձեռագրերում գրված է Ե համարի տակ։

O ձեռագրերում ցանկն այսպիսին է.

«Ա. Վասն երիցանց որ ի շէնս լիցին ի տարւոջն երկիցս անգամ ընծայ տայցեն եպիսկոպոսին։

Բ. Վասն քահանայի և սարկաւագի. յորժամ ձեռ[ն]ադրեն՝ դրամ տայցեն եպիսկոպոսին։

Գ. Վասն ազատ մարդոյ և թագաւոր[ի] որ ինչ հոգոյն մասն է տայցէ ի վանսն։

Դ. Թէ ազատ և թէ շինական ի տարուոջն Ա անգամ պատարագ արասցեն։

Ե. Վանաց Էրէց կամ վանական գայթանք առնեն։

Զ. Վասն վանից երիցանց որ բազում են և ժողովուրդքն սակաւ և այլ վանաց ժողովուրդք բազում են և երիցունք սակաւ, թէ զինչ առնեն։

Է. Վասն քրիստոնէի որ մարդ սպանանէ։

Ը. Վասն երիցու որ Բ չէն պահէ։

Թ. Վասն ազգի որ կին արասցէ։

Ժ. Վասն որ զկին թողու և առանց պոռնկի կին առնէ։

ԺԱ. Վասն որք զկոծ դնիցեն։

ԺԲ. Որ զմեռելոտի ուտէ և ի Քառասներորդսն միս ուտէ։

ԺԳ. Վասն չորեքշաբաթի և ուրբաթի որ միս ուտէ։

ԺԴ. Վասն աշխարհականի որ քահանայի և սարկաւագի վերայ բամբասանս դիցէ։

ԺԵ. Վասն քահանայի որ քահանայի վերայ բամբասանս դիցէ։

ԺԶ. Վասն եպիսկոպոսաց և Երիցանց ազատ արանց առաջի արքայի եղեն։

ԺԷ. Եւ որ տասանորդ տան ազատ մարդիք։

ԺԸ. Վասն ազատ արանց որչափ իւրեանց դաստակերտքն են։

ԺԹ. Վասն ազատ մարդո որ իւր եկեղեցւոյ սեղան կանգնէ։

Ի. Վասն պայման[ա]ց որ արարին եպիսկոպոսունք և երիցունք և ազատ մարդիկ առաջի արքային» (էջ 345բ—346ա)։

Հոդ. Ա, էջ 93: № 3276 ձեռագրում չի պահվել այս հոդվածը։

Հոդ. Բ, էջ 93: № 3276 ձեռագրում միակ տարբերությունը այն է, որ «Դ դրամ»-ի փոխարեն ունի «Գ դրամ» (էջ 180բ)։

Հոդ. Գ, էջ 93: № 3276 ձեռագրում էական տարբերությունն այն է, որ «կարողութիւնն իւր»-ի փոխարեն ունի «ի կարողութիւնն է իւր» (էջ 180բ)։

Հոդ. Դ, էջ 94: № 3276 ձեռագրում առկա են հետևյալ շեղումները. «Գ գրիւ» փոխանակ «Դ գրիւ», «ոգւոյ»՝ «ոգեաց», «յաւանակ»՝ «յովանակ», չունի (ոչխար) «է» օժանդակ բայը (էջ 180բ—181ա)։ Այս հոդվածում մեզ հետաքրքրում է հեղուկի չափ «փաս»-ը։ Նոր հայկազյան բառարանի հեղինակներն այն նույնացնում են փարչի կամ թասի հետ (հտ. Բ, էջ 935)։ Փասը որպես փարչ կամ քասա է բացատրում Աճառյանը (Հայերէն արմատական բառարան, հտ. Զ, էջ 1404—1405։ Սասանյան Շապուհ Ա-ի Նաքշ-ի-Ռուստեմի արձանագրության մեջ գինու համար երիցս գործածված է չափի մի միաւոր, կոչված ἡ πασάτη այսպես, οἴνου πασατας τέσσερας (էջ 16), οἴνου πασσους τέσσαρας (էջ 16) և οἴνου πασασους τέσσαρες (էջ 18). տե՛ս Recherches sur les Res Gestae divi Saporis, par Er. Honigmann et An. Maricq, Bruxelles, 1953)։ **Մեզ հետաքրքրող բառն ծագման իմաստով արդյո՞ք չի կապվում Նաքշ-ի-Ռուստեմի արձանագրության մեջ գործածված վերոհիշյալ բառի հետ։**

Հոդ. Ե—ԺԲ, էջ 94—96: Այս ութ հոդվածները չեն պահվել № 3276 ձեռագրում։

Հոդ. ԺԳ, էջ 96: № 3276-ում առկա են այսպիսի շեղումներ. «մեռելոտի», չունի «ի» (Քառասներորդսն) և «հանդերձ ժողովրդեամբն» (էջ 181ա)։

Հոդ. ԺԴ, էջ 96: Բնագրի «կալցի» բառի փոխարեն № 3276 ձեռագրում պահվել է «կալցէ» (էջ 181ա)։

Հոդ. ԺԵ—ԻԱ, էջ 97—99: Այս յոթ հոդվածները № 3276 ձեռագրում չեն պահվել։

Վերջաբան, էջ 99—100: № 3276 ձեռագրում ևս չի պահվել վերջաբանը։ Համահավաք բնագրի կազմման համար օգտագործված ձեռագրերից ոչ մեկը, ինչպես և Մովսես Կաղանկատվացու Պատմության համապատասխան բնագիրը չեն պահել վերջում ուղղանկյուն փակագծերում առնված «հաստատութեան» բառը։ Միտքն հասկանալի դարձնելու համար Մովսես Կաղանկատվացու Պատմության հրատարակիչ Մ. Էմինը նշված բառը ավելացրել է կլոր փակագծերում։ Այդպես վարվեցինք նաև մենք՝ այն վերցնելով ուղղանկյուն փակագծերում, ի նշան մեր կողմից բնագրին կատարված ավելացման։

ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՑՈՒՆ ՎԵՐԱԳՐՎԱԾ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 101։ *Այս կանոնախումբը պահվել է վերևում բազմիցս նշված ձեռագրերից մի քանիսում՝ №№ 657, 659, 8459։ Սրանց պետք է ավելացնել նաև №№ 835, 837 ձեռագրերը։*

№ 657 ձեռագրում վերնագիրն ընդարձակ է. «Կանովնք սրբոյն Բարսեղի սահմանադրութիւնք նմանապէս և բիւրապատիկ ախտից և յանցանաց, գլուխք ՄՀ, զոր սակաւ իմն ի յայժմն գիծ տառիս դրոշմաք» (էջ 115բ)։ Սրա վերջին հատվածը ցույց է տալիս, որ սույն կանոնախմբի հոդվածները, որոնք Կանոնագրքի XI դարի խմբագրության մեջ բաղկացած են 272 հոդվածներից, այստեղ լրիվ չեն բերված. բերված են ընտրությամբ 111 հոդվածներ։ Այսպես է բերված նաև №№ 659, 835, 837, 8459 ձեռագրերում, սակայն սրանցից յուրաքանչյուրում հոդվածների տարբեր քանակությամբ։ № 659 ձեռագրի 140ա էջում թեև գրված է «Ցանկ Բարսղի», բայց սա ոչ թե տվյալ կանոնախմբի վերնագիրն է, այլ վերջինիս հոդվածների բովանդակության ցանկի։

№№ 657, 659 ձեռագրերը մինչև բուն հոդվածներն ունեն վերջիններիս բովանդակությունը արտահայտող ցանկ։ № 659 ձեռագրում ցանկը կազմված է այբբենական կարգով, իսկ № 657-ում՝ ըստ հոդվածների հաջորդականության։ Այսպիսի ցանկ, բայց տարբեր, գտնում ենք Կանոնագրքի գիտաքննական բնագրի կազմման համար օգտագործված kmps *ձեռագրերում։ Այստեղ կբերենք այդ ցանկերը։ Սկսենք № 659 ձեռագրից։ Այստեղ վերնագրերի ձախ կողմում նշված են հոդվածների համարները։ Այդ համարները համեմատեցինք ձեռագրի բուն հոդվածների համարների հետ և նկատեցինք 2—4 համարների շեղում։ Այդ շեղումները ցույց տալու նպատակով ցանկի վերնագրերի աջ կողմում կլոր փակագծերում նշում ենք № 659 ձեռագրի հոդվածների ստույգ համարները։*

«**Թ, ՃԽԵ** *Արուագիտաց։ (Թ, ՃԽԲ)*
ԺԱ *Ազգականաց։ (ԺԱ)*
ԻԵ *Ամբարտաւանից։ (ԻԴ)*
ԻԷ *Անհնազանդելոց ծնաւղաց։ (ԻՁ)*
ԼԸ *Անարժան հաղորդողաց։ (ԼԷ)*
ԽՁ *Արուագիտաց ընդ կնոջ։ (ԽԵ)*
ԾԱ *Ամուսնացելոց ընդ անաւրինի։ (Ծ)*
ԾԲ *Առևանկաց։ (ԾԱ)*
ԿԹ *Այր որ թողու զկին իւր վասն Աստուծոյ։ (ԿԸ)*
ՀԴ *Անարգողաց զքահանայս։ (ՀԲ)*
ՁԱ *Անժամ ուտելոյ կիրակէի։ (ՀԸ)*
ՃԵ *Արուեստաւորաց գողոց։ (ՃԲ)*
ՃԽԳ *Արգելողաց զպտուղս քահանայից։ (ՃԼԹ)*
ՃԾԴ *Ակամայ ըմբռնելոյ յանաւրինաց։ (ՃԾ)*
ՃԾԵ *Անհաւատ կնոջ։ (ՃԾԱ)*
ՃՀԳ *Ագարաց։ (ՃԿԹ)*
ՄԱ *Արուեստաւորի վաճառելոյ։ (ՃՂԷ?)*
ՄԺԱ *Արատաւորի։ (ՄԷ)*
ՄԺԴ *Անզաւակաց։ (ՄԺ)*
ՄԽՁ *Ամուսնացելոց այսահարաց։ (ՄԽԳ)*
ՄԽԳ *Այսահարի։ (ՄԽ)*

ՄԽԷ Այսահարութիւն զոր քաջ անուանեն։ (ՄԽԴ)
Ա Բռնադատողաց։ (Ա)
ԼԲ Բորոտաց քահանայից։ (ԼԱ)
ԾԳ Բռնադատողաց։ (ԾԲ)
ՃՀԲ Բեմ ելանելոյ կանանց։ (ՃԿԸ)
ՃՁԱ, ՃՁԲ Բանադրողաց։ (ՃՀԷ, ՃՀԸ)
ՄԳ Բամբասողաց։ (ՃՂԹ)
ՄԻԱ Բռնաբար պսակողի։ (ՄԺԷ)
ՀԹ Գերեզման բացողաց։ (ՀԶ)
ՁՁ Գազանաբեկի։ (ՁԳ)
ՃՀ Գաղտ պսակի։ (ՃԿԶ)
ՃԺԷ Գիտողաց առեւանկաց։
ԾԷ Դստերաց և ուստերաց քահանայից։ (ԾԶ)
Ղ Դիւթից։ (ՁԷ)
ՃԽԴ Դատարկաբանից։ (ՃԽ)
ՃՀԵ Դպրաց։ (ՃՀԱ)
ՃՁԹ Դարձողաց ի մեղս։ (ՃՁԵ)
ԺԶ Եպիսկոպոսաց երկրորդ ձեռնադրելոյ։ (ԺԶ)
ԺԸ, ՃԼԴ, ՃԼԶ Եկեղեցւոյ։ (ԺԹ, ՃԼԲ, ՃԼԳ)
ՁԴ Եկեղեցւոյ իրաց։ (ՁԱ)
ՃԺԵ Եկեղեցւոյ ընչից գողանալոյ։ (ՃԺԳ)։
ՃԼ Եղբաւր ընդ քեռ ննջելոյ։ (ՃԻԷ)
ՃԼԲ Երկուց քուերց առնլոյ։ (ՃԻԸ)
ՃԼԷ Եկեղեցւոյ։
ՃՁԳ Երեք կնոջ կամ չորից։ (ՃԽԹ)
ՃՁ Երդման։ (ՃՀԶ)
ՄԻԸ Երախայի մեռելոյ։ (ՄԻԴ)
ՄԻԹ Երախայի կենդանւոյ։ (ՄԻԵ)
ՄԼԲ, ՄԼԳ Երախայի մկրտելոյ։ (ՄԻԸ, ՄԻԹ)
ՄԼԷ Երկրորդ ամուսնացելոց։ (ՄԼԳ)
ՄԼԸ Երրորդից և չորրորդից։ (ՄԼԴ)
ԺԲ Քրիստոս ուրացողաց։ (ԺԲ)
ԿԱ Զաւշաքաղ քահանայից։ (Կ)
ՁԹ Զդիս կողոպտողաց։ (ՁԶ)
ՃԻԸ Զարդարելոց կանանց։ (ՃԻԵ)
ՃՁԸ Զգուշութեան հաւտի։ (ՃՁԴ)
ՄԺԸ Զայրս ատեցողաց կանանց։ (ՄԺԴ)
ՄԻԶ Զատկի Աւետարանի։ (ՄԻԲ)
ՄԽԸ Զատկոյ աւուր։ (ՄԽԵ)
ՃԿԲ Ընկերի մեռանելոյ։
ՃՀԴ Ընտանեաց քահանայից ի բեմ ելանելոյ։ (ՃՀ)
ՂԹ Թէ ոք պոռնկի և մեռանի։ (ՂԶ)
Ճ Թէ ի ձեռն առաջնորդաց մեռանի։ (ՂԷ)
ՃԻԵ Թատերաց։ (ՃԻԲ)
ՃՁԳ Ժողովոց։ (ՃՀԹ)
ՂԶ Իգացելոց։ (ՂԳ)
ՄԻԲ Իշխանի անարգողաց զքահանայս։ (ՄԺԸ)
ԻԸ Լուծելոց քահանայից։ (ԻԷ)
ՃՀԱ Լուծողաց զպատուիրանս։ (ՃԿԷ)
ԻԳ Խլից և համարից քահանայից։ (ԻԳ)
ՃՂԳ Խղճիւ զենման։ (ՃՁԹ)
ՃՂԹ Խոստացեալ անասնոյ։ (ՃՂԵ)
ՄԴ, ՄԵ Խոստովանողի կրաւնաւորի։ (Մ, ՄԱ)
ՄԶ Խոստովանութեան ամենայն մարդոյ։ (ՄԲ)
ՄԺԲ Խաւսեալ կնոջ։ (ՄԸ)

ՀԱ Մերձաւորաց զուգելոց։ (Հ)

ՂԳ Մեռելն թէ պատուիրէ լալ։ (Ղ)

ՃԺԳ Մկրտելոց։ (ՃԺԱ)

ՃԻԲ Մանկանց անհաւատից մնուցողաց։ (ՃԺԹ)

ՃԼԹ Մկրտելոց անհաւատից։ (ՃԼԵ)

ՃԾԱ Մեքենայից սատանայի։ (ՃԽԷ)

ՃԿ Մեռելոց ի վաստակս իւրեանց։ (ՃԾԸ)

ՃՀԹ Մտողաց ի տունն պոռնկաց։ (ՃՀԵ?)

ՃՂԲ Մեռելոտոյ։ (ՃՁԸ)

ՃՂԶ Մատաղ ի որսոյ։ (ՃՂԲ)

ՁԷ Յափըշտակեալ անասնոյ։ (ՁԴ)

ՂԱ, ՃԺԹ Յղի կանանց։ (ՁԸ, ՃԺԷ)

ՃԿԳ Յուսալոյ ի յինչս։ (ՃԿ)

ՄԻԳ Յայտնելոյ զշարիս ուրուք։ (ՄԺԹ)

ՄԽԲ Յիշատակի մեռելոց։ (ՄԼԹ)

ԽԴ Ներքինեաց։ (ԽԳ)

ԽԵ Ննջողաց ընդ զոքանչի։ (ԽԴ)

ԼԱ Շաբաթոյ և կիրակէի պահոց։ (Լ)

ԼԶ Շնացողաց ընդ ուրուկս։ (ԼԵ)

Է Ուրացողաց երդման։ (Է)

Ժ Որ ընդ եղբաւր պոռնըկի։ (Ժ)

ԻԹ Ուրուկաց։ (ԻԸ)

Լ Ուխտաւորաց քահանայից։ (ԻԹ?)

ԼԹ Որք զանձինս նզովեցին (զուցե նուիրեցին)։ (ԼԸ)

ՀԲ Որ զամուսնութիւն անարգեն։ (ՀԱ)

ՀԳ Որք վասն յաճախ պղծելոյ ոչ ամուսնանան։

ՂԸ Որոգայթից։ (ՂԵ)

ՃԲ Որդիք որ ոչ պատուեն զծնաւղս։ (ՂԹ)

ՃԻԴ Որ ընդ անհաւատից ճաշակէ։ (ՃԻԱ)

ՃԽ Որ խառնեն զսուրբ արիւնն։ (ՃԼԶ)

ՃԽԸ Որ պոռնըկեցաւ և կին արար։ (ՃԽԴ)

ՃՀԸ, ՃՀԷ Ուխտաւորի աւրէնս մի՛ տալ։

ՃՂԵ Որսոյ։ (ՃՂ)

ՄԸ Որդոց և թոռացն։ (ՄԳ)

ՃԶ Զամուսնանալ ի Քառասներորդսն։ (ՃԳ)

ՄԷ Զամուսնանալ Կ ամեայ։ (ՄԲ)

Բ Պատերազմողաց։ (Բ)

ԺԳ Պոռնըկողաց ի տան Աստուծոյ։ (ԺԳ)

ԼԷ Պոռնըկողաց ճարտարաց։ (ԼԶ)

Զ Պենտակոստէի և կիրակէի պահողաց։ (ՀԷ)

ՁԳ Պատարագողաց անխտիր։ (Ձ)

ՁԵ Պեղծ կերողաց։ (ՁԲ)

ՂԴ Պոռնըկողաց։ (ՂԱ)

ՂԷ Պատերազմողաց։ (ՂԴ)

ՃԻ Պոռնըկաց։ (ՃԺԸ)

ՃԽԱ Պոռնկողաց ընդ կնոջ իշխանի։ (ՃԼԷ)

ՃԽԶ Պոռնըկողաց ընդ [ու]ստեր։ (ՃԽԲ)

ՃԽԷ Պոռնըկողի ընդ երկուց քերց։ (ՃԽԳ)

ՄԼԹ Պոռնըկաց։ (ՄԼԵ)

ՄԽԱ [Պ]ատանաց մեռելոց։ (ՄԼԷ)

ՃԾ Պոռնըկելոց բազում անգամ։ (ՃԽԶ)

ՃԾԶ Պոռնիկ քահանայի։ (ՃԾԲ)

ՃԾԷ Պոռնկողաց խեղդեցելոյ։ (ՃԾԳ)

ՃԾԸ Պոռնիկ կնոջ որ ի ծնունդս վտանգի։ (ՃԾԴ)

ՃՁԷ Պտղոց անաւրինաց։ (ՃՁԳ)

ՃՂԷ Պատարագաց։ (ՃՂԳ?)
ՄԻ Պսակի տղայոց։ (ՄԺՁ)
ՄԾ Սարկաւագի այսահարութեան։ (ՄԽՁ)
ԺԴ Սարկաւագաց։ (ԺԴ)
ԼԵ Սերմանցողաց։ (ԼԴ)
ՃԺ, ՃԺԱ Սարկաւագաց։ (ՃԷ, ՃԸ)
ՃԽԹ Սրբութիւն խոստացելոյ անձին։ (ՃԽԵ)
ՃԿԱ Սրոյ։ (ՃԾԷ)
ՄԲ Սուտ երդմանց։ (ՃՂԸ)
ՃԱ Վախճանելոյ ի ձեռն ծնաւղաց։ (ՂԸ)
ՃԴ Վարդապետ որ զաշակերտս ակնառու ուսուցանէ։ (ՃԱ)
ՃԺԸ Տեռատեսից։ (ՃԺՁ)
ՃԼԱ Տղայոց պղծելոց։ (ՃԻԷ)
ՃՂԸ Տարաժամ մահու։
Մ Տնականի։ (ՃՂՋ)
ՄԽԴ Տղայոց այսահարի։ (ՄԽԱ)
ԺԵ, ԺԹ Քահանայից։ (ԺԴ, ԺԵ?)
ՃԷ Քահանայից կուրացելոց։ (ՃԸ)
Ի, ԻԱ Քահանայից։ (Ի, ԻԱ)
ԻԲ Քահանայութիւն որ ոչ է Աստուծոյ։ (ԻԲ)
ԾԵ, ԾՁ Քահանայից կանանց պոռնըկելոց։ (ԾԴ, ԾԵ)
ԾԸ Քահանային կին որ փոքրէ զգլուխս։ (ԾԷ)
Կ Քահանայ որ զսպաս եկեղեցւոյ վաճառէ։ (ԾԹ)
ԿԲ Քահանայ որ զխոստովանութիւնն յայտնէ։ (ԿԱ)
ԿԳ Քահանայ որ զեղխի գինով։ (ԿԲ)
ԿԴ Քահանայ որ ոչ պատարագէ։ (ԿԳ)
ԿԵ Քահանայ որ զդատաստանն թիւրէ։ (ԿԴ)
ԿՁ Քահանայ որ երդումն տայ մարդոյ։ (ԿԵ)
ԿԷ Քահանայ որ առանց խոստովանութեան աւրէնս տայ։ (ԿՁ)
ՀԷ Քահանայ որ յանասուն պղծի։ (ՀԵ)
ՁԲ Քառասնորդաց լուծելոց։ (ՀԹ)
ՃԸ Քահանայ որ բանադրէ։ (ՃԵ)
ՃԹ Քահանայից բամբասողաց։ (ՃՁ)
ՃԺԲ Քահանայից ուրուկաց։ (ՃԹ)
ՃԺԳ Քահանայ ձէթ արկանելոյ չերախայս։ (ՃԺ)
ՃԺՁ Քահանայից տեսլեանց։ (ՃԺԴ)
ՃԼԸ Քահանայից արիւնահեղաց։ (ՃԼԴ)
ՃԾԲ Քահանայից պոռնկաց։ (ՃԽԸ)
ՃԿԹ, ՄԼԴ Քահանայ ի ճանապարհի։ (ՃԿԵ, ՄԼ)
ՄՀՁ Քահանայ ի հրապարակ չճաշակել։ (ՃՀԲ)
ՃՋԴ, ՃՋԵ Քահանայի ապաշխարելոյ։ (ՃՋ, ՃՋԱ)
ՄԻԷ Քահանայի ժողովրդով և խաչով։ (ՄԻԳ)
ՄԼՁ Քահանայ որ առանց քննելոյ աւրէնս տայ (ՄԼԲ)
ՄԽ Քահանայ որ խ ունի։ (ՄԼԷ)
ՄԽԹ Քահանայից այսահարութեան» (ՄԽՁ) (էջ 140ա—144ա)։

Այսպիսով, 231 վերնագրերի դիմաց գրված են 249 հոդվածների համարներ, թեև վերջին հոդվածը կրում է ՄԿԷ (267) համարակալումը և հիշատակարանում էլ նշված է միևնույն թիվը. «Կատարեցաւ կանոն սրբոյն Բարսղի հայրապետին Կեսարոյ, տունք ՄԿԷ...» (էջ 184բ)։ Ցանկում այբբենական կարգը խախտված է մեկ անգամ, «Ք»-ով սկսվող մի հոդվածը՝ «Քրիստոս ուրացողաց» վերնագրով դրված է «Ե» և «Ձ» տառերի միջև։ Ընդհանուր առմամբ ցանկի վերնագրերը ճիշտ են արտահայտում հոդվածների բովանդակությունը, բայց առանձին մի քանի դեպքերում վերնագրերի դիմաց, աջ մասում, համարակալումներ չեն նշված կամ նշված համարակալումների մոտ դրված է հարցական, որ նշանակում է թե ցանկի վերնագրի և նշված հոդվածի բովանդակության միջև շեղում կա։ Ցանկի վերնագրերում առկա են կրկնություններ, օրինակ, «Պ» տառի տակ երկու անգամ գրված է «Պատերազմողաց» վերնագիրը Բ և ՂԷ (ՂԴ)

համարների նշումով. այսպես երկու անգամ են նշված «Եկեղեցւոյ», «Սարկաւագաց», «Քահանայից» վերնագրերը։ Վերջիններիս դիմաց թեև նշված են տարբեր հոդվածների համարներ, բայց երբեմն հոդվածներն էլ են կրկնված։ Կանոնագրքի ՄԺԶ (№ 659-ում՝ ՄԺԳ) հոդվածը ցանկում չի արտահայտված, այսպես է № 659-ի ՄԼԶ հոդվածը, որը չի պահվել Կանոնագրքի բնագրում։ Իսկ Կանոնագրքի ՀԳ հոդվածը թեև № 659-ում չի պահվել, բայց այն հիշվում է ցանկում (տես «Ո»-ի տակ)։

Սույն կանոնախմբի № 659 ձեռագրի տարբերակի և Կանոնագրքի բնագրի համապատասխան հոդվածների համեմատությունը երևան հանեց այլ կարգի շեղումներ։ № 659 ձեռագրում չեն պահվել Կանոնագրքի սույն բնագրի ԺԴ, ՀԳ, ՀԸ, ՃՂԳ, ՃՋԸ, ՄԻ հոդվածները (ԺԴ, ՀԳ, ՀԸ հոդվածները չեն պահվել նաև № 657 ձեռագրում, հիշենք, որ այստեղ բերված են հոդվածների կեսից պակասը, տե՛ս ներքևում)։ Մի քանի դեպքերում երկու հոդվածները միացված են և տրված՝ մեկ հոդվածով. օրինակ՝ ԻԲ և ԻԳ հոդվածները միացված և դրված են ԻԲ համարի տակ, ՃԼ և ՃԼԱ-ն՝ ՃԻԷ, ՃԿԸ և ՃԿԹ-ն՝ ՃԿԶ, ՄԻԴ և ՄԻԵ-ն՝ ՄԻ, ՄԺԵ և ՄԾԶ-ն՝ ՄԾԱ։ Պատահում է և այնպես, որ մի հոդվածը բաժանված է երկու մասի և դրված որպես առանձին հոդվածներ, առանձին համարներով, օրինակ՝ ԺԳ հոդվածը բաժանված է երկու մասի և դրված ԺԳ ու ԺԴ համարների ներքո, ՃԾԲ-ն՝ ՃԽԸ և ՃԽԹ, ՄՋ-ն՝ ՄԲ և ՄԳ։ Այս շեղումներն էլ արտահայտված են ցանկում։

Հետաքրքիր է մի այլ երևույթ։ Ցանկի վերնագրերի ձախ կողմում նշված հոդվածների համարները որպես կանոն համապատասխանում են կամ մեկ և մասամբ երկու համարի շեղումով համընկնում են ոչ թե № 659 ձեռագրի հոդվածներին, այլ սույն կանոնախմբի Կանոնագրքի բնագրի համապատասխան հոդվածներին։ Այս բանը մեզ ենթադրել է տալիս, որ ցանկը կազմված է համապատասխան Կանոնագրքի և ոչ թե միայն № 659 ձեռագրի։

№ 657 ձեռագրում ցանկը հետևյալ կառուցվածքն ունի։

«Ա. Վասն որ զէգ ապականէ։
Բ. Վասն պատերազմի արիւն հեղելոյ։
Գ. Վասն հարկանելոյ զընկերս։
Դ. Վասն կնաթողաց անզաւակի։
Ե. Վասն աղախնոյ ի տե[ա]ռնէ պոռնկեալ։
Զ. Վասն կուսի պոռնկելոյ։
Է. Վասն [որ] ուրանայ և երդնու։
Ը. Վասն կախարդաց ի յապաշխարութիւն դառնալն։
Թ. Վասն զառականս ընդ արուի։
Ժ. Վասն պոռնկելոյ ընդ եղբօրն։
ԺԱ. Վասն որ զազգական ապականէ։
ԺԲ. Վասն ուրանալոյ զՔրիստոս։
ԺԳ. Վասն պոռնկելոյ ի տան Աստուծոյ։
ԺԴ. Վասն քահանայի և սարկաւագի պոռնկեալ ի նոյն։
ԺԵ. Վասն քահանայի և սարկաւագի ի շնութեան և ի գողութեան։
ԺԶ. Վասն եպիսկոպոսի և երիցու երկրորդ ձեռնադրութեան։
ԺԷ. Վասն եպիսկոպոսի և երիցու պահք լուծանել։
ԺԸ. Վասն կարգաւոր[ի] որ կուրանայ։
ԺԹ. Վասն եկեղեցի սրբել յետ Խ աւուր։
Ի. Վասն քահանայի որ աշխարհական գործով [դրաղի]։
ԻԱ. Վասն քահանայի որ արտաքս եկեղեցւոյ է։
ԻԲ. Վասն քահանայի [որ] յԱստուծոյ և ոչ ի սատանայէ։
ԻԳ. Վասն համրից (բն. համերց) և խլից։
ԻԴ. Վասն անբարտաւանաց և փառասիրաց։
ԻԵ. Վասն անհնազանդ ծառայից։
ԻԶ. Վասն անհնազանդ որդւոց։
ԻԷ. Վասն քահանայի որ լուցեալ է։
ԻԸ. Վասն ուրկունից թէ այր թէ կին։
ԻԹ. Վասն աբեղայից հրաժարելոյ աշխարհէ։
Լ. Վասն շաբաթ և կիրակի և Պենտեկոստէն։
ԼԱ. Վասն կարգաւորաց բորոտիլ։

ԼԲ. Վասն մոնոզոնաց կին առնել։

ԼԳ. Վասն կողոպտողաց զդիս։

ԼԴ. Վասն որ սերմանցութիւն լինի։

ԼԵ. Վասն շնալոյ ընդ ուրուկս։

ԼԶ. Վասն ճարտար պոռնկութեանն։

ԼԷ. Վասն անարժան յօրէնս մատչիլ։

ԼԸ. Վասն որ նուիրին Աստուծոյ և շնանան։

ԼԹ. Վասն կնոջ [որ] առանց ընկերի ի ճանապարհ [երթայ]։

Խ. Վասն կնոջ ի յանասնէ պղծիլ։

ԽԱ. Վասն որ ծածկէ զչարիս առն։

ԽԲ. Վասն որ ծնողք (բն. ծնողք որ) ծածկեն զչարիս որդոյն։

ԽԳ. Վասն ներքինին կին առնէ կեղծաւոր։

ԽԴ. Վասն ննջելոյ ընդ զոքանչի։

ԽԵ. Վասն որք ընդ կնոջ իւրում ննջէ արուագիտութեամբ։

ԽԶ. Վասն շնալոյ ընդ անօրինի։

ԽԷ. Վասն կնոջ ընդ եղբօր առն շնալոյ։

ԽԸ. Վասն որ ընդ խորթն շնայ։

ԽԹ. Վասն կուսի շնալոյ ի տան։

Ծ. Վասն ամուսնանալոյ ընդ անօրինի։

ԾԱ. Վասն անգեառ (իմա՛ առեանգ) արասցէ։

ԾԲ. Վասն կնոջ [որ] առանց կամաց օրինաց։

ԾԳ. Վասն կնոջ շնալոյ ընդ ուխտականի։

ԾԴ. Վասն [որ] քահանայանալոյ յօժարի։

ԾԵ. Վասն կնոջ քահանայի պոռնկելոյ։

ԾԶ. Վասն քահանայի ուստր կամ դուստր պոռնկելոյ։

ԾԷ. Վասն կնոջ քահանայի որ փոքրէ զհերս։

ԾԸ. Վասն քահանայի որ կաշառ առնու։

ԾԹ. Վասն վաճառելոյ զսպաս խորհրդոյ։

Կ. Վասն քահանայի զօշա[քա]ղութեամբ։

ԿԱ. Վասն խոստովանութեան յայտնելոյ։

ԿԲ. Վասն քահանայի որ ի գինոյ զեղխի։

ԿԳ. Վասն ոչ մատչելոյ ի սուրբ խորհուրդն։

ԿԴ. Վասն դատաստանի թիւրելոյ։

ԿԵ. Վասն որ քահանայ երդումն տայ։

ԿԶ. Վասն [որ] առանց խոստովանելոյ զետին թոշակն [տայ]։

ԿԷ. Վասն ծննդականի։

ԿԸ. Վասն կնաթողաց Աստուծոյ համար։

ԿԹ. Վասն մսահատի պղծութեան։

Հ. Վասն կին առնելոյ ի մերձաւորաց։

ՀԱ. Վասն որ զամուսնութիւն անարգէ։

ՀԲ. Վասն որ արհամարհէ զքահանայս։

ՀԳ. Վասն [որ] զօր կիրակէի ոչ պատուէ։

ՀԴ. Վասն զհեթանոսաց բարս ունելոյ։

ՀԵ. Վասն քահանայի որ պղծի։

ՀԶ. Վասն որ ըստ փափագի զգերեզմանս բանայ։

ՀԷ.Վասն որ զկ[ի]րակի պահօք պահէ։

ՀԸ. Վասն անժուժիչ կատարեալ հասակաւ։

ՀԹ. Վասն [որ] ի սուրբ Քառասունսն յազեսցի։

Ձ. Վասն [որ] անխտիր մատուցէ զպատարագ։

ՁԱ. Վասն որ ուտէ զեկեղեցւոյ իրս։

ՁԲ. Վասն յազելոյ կերակուս պղծէ։

ՁԳ. Վասն գազանաբեկի։

ՁԴ. Վասն հրդեհելոյ զարդար վաստակ։

ՁԵ. Վասն զդիսն կողոպտելոյ։

ՁԶ. Վասն դիւթից և ոչ կախարդք։

ՁԷ. Վասն յղեաց սպանելոյ։
ՁԸ. Վասն կոծողաց զմեռեալս։
ՁԹ. Վասն մեռելոց պատուիրելոյ կոծել։
Ղ. Վասն պոռնկութեան ընդ կնոջ։
ՂԱ. Վասն քահանայի վատ գնացիւք։
ՂԲ. Վասն իգացելոց։
ՂԳ. Վասն ի պատերազմ արիւն հեղուլ։
ՂԴ. Վասն յայլ որոգայթ դիպելոյ։
ՂԵ. Վասն պոռնկի և այլ չարագործի։
ՂԶ. Վասն ի ձեռն առաջնորդին։
ՂԷ. Վասն [որ] ի ծնողացն սպանաւ աստուածային։
ՂԸ. Վասն ոչ պատուելոյ զծնօղսն։
ՂԹ. Վասն որք զորդիս ակնառութեամբ սնրեն։
Ճ. Վասն ուսուցանելոյ զաշակերտաց։
ՃԱ. Վասն արուեստաւորաց։
ՃԲ. Վասն ամուսնացելոց զշաբաթ և զկիրակի։
ՃԳ. Վասն զկիրակի պատուելոյ որ ոչ գործեն։
ՃԴ. Վասն քահանայի [որ] վայրապար ընդ բանիւ [արասցէ]։
ՃԵ. Վասն զքահանայս բամբասելոյ։
ՃԶ. Վասն [որ] սարկաւագ ոչ [է] հաւասար քահանայի։
ՃԷ. Վասն [որ] մի՛ իշխեսցէ [ճաշակել] սարկաւագ ընդ քահանայի։
ՃԸ. Վասն ուրկանալոյ քահանայ և սարկաւագ։
ՃԹ. Վասն քահանայի՝ մի՛ իշխեսցէ ձէթ արկանել։
ՃԺ. Վասն մկրտելոյ ոչ թողուլ կինս։
ՃԺԱ. Վասն քահանայի՝ մի՛ պայծառ զգեստիւ [զգենուլ]։
ՃԺԲ. Վասն դպրաց և ուխտի մանկա[ն]ցս» (էջ 115բ—116բ)։

Կանոնագրքի սույն կանոնախմբի ՃԺԷ հոդվածից սկսած շարունակությունը № 657 ձեռագրում չի պահվել։ Ի դեպ, № C57 ձեռագրում ցանկի վերնագրերի և հոդվածների հաջորդականությունը համապատասխանում է միմյանց, միայն ՃԶ վերնագրից սկսած մինչև վերջ՝ ՃԺԲ, ցանկի վերնագրերը հոդվածների համեմատությամբ մեկով ավելի են, որովհետև ՃԶ հոդվածի համար ցանկում դրված են երկու՝ ՃԶ և ՃԷ վերնագրերը։ Վերևում բերված ցանկի վերնագրերի և հոդվածների հաջորդական համարակալումը 2—4 համարով տարբերվում է ներկա բնագրի հոդվածների հերթական համարակալումից, որովհետև այդ հերթականությունը մի քանի դեպքերում խախտված է. այսպես՝ ԺԴ, ՀԳ և ՀԸ հոդվածները դուրս են ընկել № 657 ձեռագրի բնագրից, հետևապես սրանց համապատասխան վերնագրերը ցանկում բացակայում են։ ՂԲ հոդվածը թեև այս ձեռագրում չի պահվել, սակայն ցանկում պահվել է դրան համապատասխան վերնագիր՝ ՁԸ համարի տակ։ Մի այլ դեպքում ձեռագրում թեև հոդվածը (ՁԷ) գտնում ենք (№ 657 ձեռագրում այս հոդվածը դրված է ՁԴ համարով), սակայն ցանկում սրան համապատասխան վերնագիր բացակայում է։ Երրորդ դեպքում այս բնագրի ԻԲ, ԻԳ և ՃԺ, ՃԺԱ հոդվածները № 657 ձեռագրում միացված են և դրված մեկական՝ ԻԲ և ՃԶ համարների տակ, մինչդեռ ցանկում, մի դեպքում ԻԲ և ԻԳ (№ 657-ում՝ ԻԲ) հոդվածների համար դրված է մեկ վերնագիր՝ ԻԲ համարով, իսկ մյուս դեպքում ՃԺ և ՃԺԱ (№ 657-ում՝ ՃԶ) հոդվածների համար երկու վերնագիր՝ ՃԶ և ՃԷ համարներով։ № 657 ձեռագրի և ցանկի վերնագրերի և սրանց հոդվածների մի քանիսը Կանոնագրքի ունեցած բնագրի համապատասխան հոդվածների հետ համեմատած ունեն ետևառաջություն. № 657-ում այսպես է. Դ և Գ, Ի և ԻԱ, Կ և ԿԱ, Ղ և ՂԱ. Կանոնագրքում այդ նույն հոդվածներն ունեն հետևյալ հաջորդականությունը՝ Դ և Գ, ԻԱ և Ի, ԿԱ և Կ, ՂԱ և Ղ (Կանոնգրքի համարակալմամբ Գ և Դ, Ի և ԻԱ, ԿԱ և ԿԲ, ՂԴ և ՂԵ)։

kmps ձեռագրերում ցանկն ունի հետևյալ պատկերը (բերում ենք ըստ k ձեռագրի)։
«Եր[ր]որդ ցանկ կանոնաց սրբոյն Բարսեղի։
Ա. Վասն որ բռնութեամբ ապականէ զէգք յանկարծակի։
Բ. Վասն որ արիւն հեղու ի պատերազմի։
Գ. Վասն որ արձակէ զկին վասն զաւակի։
Դ. Վասն որ հարուածովք սպանանէ զ[ը]նկեր կամ զծառայ։
Ե. Վասն աղախնաց որ ի տերանց իւրեանց պսակին։

Զ. Վասն որ կուսութիւն խոստանայ և պոռնկի։
Է. Վասն որ երդնու ուրացութեամբ։
Ը. Վասն կախարդաց և դեղատուաց որ գան յուղղութիւն։
Թ. Վասն արուագիտաց։
Ժ. Վասն որ ընդ եղբօր պոռընկի։
ԺԱ. Վասն որ զազգային ապականէ։
ԺԲ. Վասն որ զՔրիստոս ուրանայ։
ԺԳ. Վասն որ պոռնկի ի տան Աստուծոյ։
ԺԴ. Վասն որ զինքն կրճատէ։
ԺԵ. Վասն ժառանգաւորաց որ ի շնութիւն կամ ի կողութիւն կամ ի զուր վկայութիւն գտցին։
ԺԶ. Վասն որ Բ ձեռնադրութիւն ընդունին։
ԺԷ. Վասն ժառանգաւորաց որ զպահս լուծանեն։
ԺԸ. Քահանայ կամ սարկաւագ թէ կաղանայ կամ կուրանայ։
ԺԹ. Վասն եկեղեցւոյ որ այլազգի մտանէ։
Ի. Քահանայ որ առանց աղօթից և առանց խորհրդոյ յամէ։
ԻԱ. Վասն քահանայի որ աշխարհական գործով սպաղի։
ԻԲ. Քահանայութիւն որ ի սատանայէ է։
ԻԳ. Քահանայութիւն որ ի յԱստուծոյ է։
ԻԴ. Վասն քահանայի որ խուլ է և համր։
ԻԵ. Վասն անբարտաւանաց և փառասիրաց։
ԻԶ. Թէ ծառայ անհնազանդ լինի ի տեառնէ։
ԻԷ. Որդիք որ ոչ հնազանդին ծնօղաց իւրեանց։
ԻԸ. Վասն քահանայի որ լուծեալ է ի կարգէն։
ԻԹ. Վասն կանանց և արանց որ ուրկանան։
Լ. Վասն ուխտաւորաց որ ի կանայս յարին կամ քահանայագործութիւն առնեն։
ԼԱ. Վասն որ զշաբաթ և զկիրակէ և զՊենտակոստէն պահօք անցուցանեն։
ԼԲ. Եւ որ յառաջ քան զՅայտնութիւնն ծնունդ առնեն։
ԼԳ. Էրէց կամ սարկաւագ թէ բորոտի կամ ուրկանայ։ Սիւնականի որ վախճանի։
ԼԵ (sic). Որ մոնոզոնութիւն խոստանայ և կին առնու։
ԼԶ. Վասն որ զդիս կողոպտեն։
ԼԷ. Վասն սերմներթութեանց։
ԼԸ. Վասն որ ընդ ուրուկս շնայ։
ԼԹ. Եթէ ոք պոռնկի ճարտարութեամբ առն։
Խ. Վասն որ անարժան հաղորդի։
ԽԱ. Վասն որ զանձինս իւրեանց նուիրեցին Աստուծոյ և ի մեղս անկան։
ԽԲ. Կին որ առանց ընկերի ճանապարհ երթայ։
ԽԳ. Կին որ յանաստուն մատչի։
ԽԴ. Կին որ գիտէ զ[չ]արիս առն։
ԽԵ. Վասն ծնօղաց որ զպղծութիւն զաւակին ծածկեն։
ԽԶ. Վասն ներքինեաց և մարմնազեղծ կեղծաւորաց։
ԽԷ. Վասն որ ննջէ ընդ զոքանչի կամ ընդ քեռ կնոջ իւրոյ։
ԽԸ. Վասն որ արուագիտութեամբ ննջէ ընդ կնոջ։
ԽԹ. Վասն կնոջ որ շնայ ընդ յանաւրէնս։
Ծ. Վասն կնոջ որ շնայ ընդ եղբօր առն իւրում։
ԾԱ. Վասն որ շնայ առ մերձաւորս իւր։
ԾԲ. Վասն կուսի որ շնայ ընդ արամբոյն։
ԾԳ. Վասն որ ամուսնանայ ընդ անաւրինի։
ԾԴ. Վասն առևանկի։
ԾԵ. Կին որ շնայ ընդ ուխտականս։
ԾԶ. Վասն որ կամի քահանայ լինել և կին նորա շնացեալ է։
ԾԷ. Վասն կնոջ քահանայի որ պոռընկի։
ԾԸ. Ուստր կամ դուստր քահանայի թէ պոռնկի։
ԾԹ. Կին քահանայի թէ այլակերպի։
Կ. Քահանայ որ կաշառ առնէ։
ԿԱ. Քահանայ որ զսպաս խորհրդոյն յափշտակէ։

ԿԲ. Քահանայ որ զխոստովանութիւն հրապարակէ։
ԿԳ. Քահանայ որ ցոփ է և զաւշաքաղ։
ԿԴ. Քահանայ որ զեխի զինով։
ԿԵ. Քահանայից սրբութեամբ մատչել ի խորհուրդն։
ԿԶ. Քահանայ որ զարդար դատաստանս թիւրէ։
ԿԷ. Քահանայ որ երդումն տայ մարդոյ։
ԿԸ. Քահանայ որ առանց խոստովանութեան զյետին ճաշակն տայ։
ԿԹ. Վասն յղի կանանց որ յաւուրս պահոց տկարանան։
Հ. Վասն որ թողուն զկինս պատճառաւ աստուածպաշտութեան։
ՀԱ. Վասն որ մսահատի պիղծ համարելով։
ՀԲ. Վասն որ կին առնու յարեան մերձաւորէ։
ՀԳ. Վասն որ զամուսնութիւնն անգոսնեն։
ՀԴ. Որ վասն յաճախ պտղոյ արգիլէ զամուսնութիւն։
ՀԵ. Վասն որ արհամարհեն զամուսնացեալ քահանայն։
ՀԶ. Վասն որ զօր կիրակէին ոչ պատուեն կամ ի թատերս երթան։
ՀԷ. Վասն որ զօրս և զժամս և զլուսնի խտրեն։
ՀԸ. Վասն որ զաւուրս և զշաբաթս պահէ որպէս Հրեայ։
ՀԹ. Վասն ժառանգաւորաց թէ անասնապիղծ գտցին։
Ձ. Վասն որ փոփոխեն զոսկերս մարտիրոսաց։
ՁԱ. Վասն որ առ փափագ զգերեզմանս բանան։
ՁԲ. Վասն որ զկիրակէ կամ զՊենտակոստէ ընդ պահաւք արկանէ։
ՁԳ. Վասն որ յառաջ քան զարձակել ժողովրդեանն ճաշակեցէ։
ՁԴ. Վասն որ աղուհացս յանգէտ յաղեցաւ։
ՁԵ. Վասն քահանայից անխտիր մատուցանելոյ զպատարագս որպէս ի Զատիկ։
ՁԶ. Վասն որ ուտէ ի տեղւոջ։
ՁԷ. Վասն որ յաղեցի կերակուր ի պիղծ անասնոց։
ՁԸ. Վասն զազանաբեկի։
ՁԹ. Վասն յափշտակեալ անասնոյ ընուիրել Տեառն։
Ղ. Վասն որ հրդեհեն զվաստակս։
ՂԱ. Վասն որ զդիս կողոպտեն։
ՂԲ. Վասն դիւթաց։
ՂԳ. Վասն որ զյղի կին զան հարկանէ։
ՂԴ. Վասն որ ի վերայ մեռելոյ կոծ դնէ։
ՂԵ. Վասն որ պատուիրէ մեռեալ, թէ զիս կոծով լացէք։
ՂԶ. Վասն քահանայի որ լուծեալ է եպիսկոպոսէն։
ՂԷ. Վասն որ ընդ կնոջ ցանկայ պոռնկութեան և ցանկութիւն նորա ոչ եկեսցէ յայտ։
ՂԸ. Վասն իգացելոց։
ՂԹ. Վասն որ ի պատերազմն արիւն հեղու։
Ճ. Վասն ակամայ սպանողաց։
ՃԱ. Վասն որ չոգան ի պոռնկութիւն և վախճան եհաս անդ։
ՃԲ. Վասն որ ի ձեռն առաջնորդին խրատուն վախճանի։
ՃԳ. Վասն որ ի ձեռն ծնողաց հանդիպի վախճան վասն խրատու։
ՃԴ. Որդիք որ ոչ պատուեն զծնաւղս։
ՃԵ. Վասն ծնաւղաց որ զորդիսն ակնառութեամբ սիրեն։
ՃԶ. Վասն վարդապետաց որ զաշակերտսն ակնառութեամբ ուսուցանեն։
ՃԷ. Վասն արուեստաւորաց որ զայլոց ինչս յափշտակեն։
ՃԸ. Վասն ամուսնացելոց զսուրբ Քառասունսն և զկիրակէսն սուրբ պահել։
ՃԹ. Վասն զկիրակէսն չգործել։
ՃԺ. Վասն քահանայից վայրապար զոք մի՛ նզովել։
ՃԺԱ. Վասն աշխարհականաց որ զքահանայսն բամբասեն։
ՃԺԲ. Սարկաւագ ոչ է հաւասար քահանայի։
ՃԺԳ. Սարկաւագի ոչ ճաշակել ընդ քահանայի։
ՃԺԴ. Վասն քահանայից և սարկաւագաց որ ուրուք լինի կամ բորոտ։
ՃԺԵ. Քահանայ որ ձէթ արկանէ ի մկրտելն։
ՃԺԶ. Վասն ժամ մկրտութեանն մերձ աւազանն մի՛ կալ կնոջ։

ՃԺԷ. Քահանայ մի՛ իշխեսցէ երևելի յերիվար նստել կամ բոկ ի սեղանն մատչել։
ՃԺԸ. Վասն ժառանգաւորաց որ զինչս եկեղեցոյ յափշտակեն։
ՃԺԹ. Վասն քահանայից և սարկաւագաց որ ի տեսեալն լինին։
ՃԻ. Վասն ի սուրբ խորհուրդն սրբութեան մատչել։
ՃԻԱ. Վասն կանանց որ տեռատես լինին։
ՃԻԲ. Վասն յղի կանանց եկեղեցի մտանել։
ՃԻԳ. Վասն պոռնկաց որ զմանկունս սպանանեն։
ՃԻԴ. Վասն որ մանկանց անհաւատից ըստինըս տան։
ՃԻԵ. Կին մի՛ իշխեսցէ հանդերձս առն զգենուլ։
ՃԻԶ. Վասն հաւատացելոց որ ընդ անհաւատսն հաղորդին։
ՃԻԷ. Վասն կանանց որ այլուր աւթեակս առնեն։
ՃԻԸ. Վասն կանանց չհայել ի խառնակումն անասնոց։
ՃԻԹ. Վասն կանանց որ հուպ լինին ի գինէմոլսն։
ՃԼ. Վասն կանանց որ յաւուրս տօնի այլակերպին։
ՃԼԱ. Վասն կանանց որ անասուն գենուն կամ հնձան հարկանեն կամ որս առնեն։
ՃԼԲ. Վասն ոչ ննջելոյ եղբօր ընդ քեռ իւրում։
ՃԼԳ. Վասն մանկանց որ մեղանչեն։
ՃԼԴ. Վասն որ ամուսնանան նախանձու առ մերձաւոր արեան։
ՃԼԵ. Վասն որ ելանեն յանկողինս մերձաւորի։
ՃԼԶ. Վասն ի տան Աստուծոյ ոչ ճաշել և ոչ ննջել և ոչ շատ խօսել։
ՃԼԷ. Վասն որ զմեռեալս մերձ եկեղեցին թաղեն։
ՃԼԸ. Վասն որ զեկեղեցիս բշտեմարան կերակրոյ առնեն։
ՃԼԹ. Վասն թէ ի ժամ աղաւթից յեկեղեցւոջ մատուցանեն։
ՃԽ. Վասն քահանայից որ զեմմունս առնեն և առանց աղօթից կենան։
ՃԽԱ. Վասն որ գան ի մկրտութիւն և ամուսինս ունին։
ՃԽԲ. Վասն որ զզաւակս վասն ընչից ի յուրուկս կամ անարժանս տայ։
ՃԽԳ. Վասն [որ] պոռընկի ընդ կնոջ իշխանի։
ՃԽԴ. Վասն այրի քահանայից և կանանց քահանայից։
ՃԽԵ. Վասն որ արգելում զպտուղ և զհաս քահանայից։
ՃԽԶ. Վասն [որ] ցոբաբանեն բանիւք։
ՃԽԷ. Վասն որք յօժարեցան յարուագիտութիւն և չանկան ի գործն։
ՃԽԸ. Վասն որ պոռնկի ընդ գողի և ընդ ուրուկ։
ՃԽԹ. Վասն որ պոռնկի ընդ երկուց քերց։
ՃԾ. Վասն որ պոռնկեցան և դարձեալ կին արարին։
ՃԾԱ. Վասն որ հաւանութեամբ միմեանց ամուսնանան։
ՃԾԲ. Վասն որ բազում անգամ պոռնկեցան։
ՃԾԳ. Վասն շնացողաց առ արեան մերձաւորսն։
ՃԾԴ. Վասն ժառանգաւորաց որ պոռնկին։
ՃԾԵ. Վասն որ ակամայ ըմբռնեցաւ յանաւրինաց ի պոռնկութիւն։
ՃԾԶ. Վասն որ յանհաւատից կին առնու։
ՃԾԷ. Վասն պոռնկորդաց որ քահանայութիւն խնդրեն։
ՃԾԸ. Վասն որ պոռնկեցան և առ նախատինս զինքեանս կորուսին։
ՃԾԹ. Վասն զպոռնկորդիսն մկրտելոյ։
ՃԿ. Վասն որք գերի վարին և ուրանան։
ՃԿԱ. Վասն որ յանկարծակի յորոգայթ մահու անկանին։
ՃԿԲ. Վասն որք ճոխաբար ընթանան ընդդէմ որոգայթից մահու։
ՃԿԳ. Վասն որ դնէ զյոյսն ի մարդ։
ՃԿԴ. Վասն որ անփոյթ առնեն զաղաւթս վասն երկրաւոր ըստացուածոյ։
ՃԿԵ. Վասն որ զինչս իւրեանց այլոց տան և ոչ զաւակաց։
ՃԿԶ. Վասն հաւասարելոյ զինչս եղբարց և քըւէրց որ ի ծնաւղէն։
ՃԿԷ. Վասն կտակաց ննջեցելոց։
ՃԿԸ. Վասն որ յաւուր կիրակէի զձայն Աւետարանի ոչ լսեն։
ՃԿԹ. Վասն որ ի պանդխտութիւնս երթան և ոչ գնան յեկեղեցին։
ՃՀ. Վասն քահանայի որ արտաքոյ եկեղեցւոյն պսակ դնէ կամ աղ աւրհնէ։
ՃՀԱ. Վասն քահանայից որ զսուրբ խորհուրդն արտաքոյ եկեղեցւոյն տան։

ՃՀԲ. Վասն քահանայից որ լուծանեն զօրէնս և անարժանից տան զսուրբ խորհուրդն։
ՃՀԳ. Վասն ոչ ելանել ի բեմն և ոչ լուցանեն ճրագք՝ որ ոչ ունին զաստիճանն։
ՃՀԴ. Վասն որ զագապս ի տունս առնեն և ոչ յեկեղեցի տան։
ՃՀԵ. Վասն ընտանեաց քահանայից որ ի բեմս ելանեն և շնորհս ընդունին։
ՃՀԶ. Վասն որք ոչ ունին զաստիճանն և առաջնորդին ժողովրդեանն։
ՃՀԷ. Վասն ժառանգաւորաց որ ի հրապարակս ուտեն և ըմպեն։
ՃՀԸ. Վասն որ այսահարի օրէնս տան։
ՃՀԹ. Վասն այսահարաց որ զմեղս իւրեանց խոստովանին։

ՃՂ. Վասն քահանայից որ մտանեն ի տուն կնոջ որ ունի այր <վասն> անհաւատ կամ քահանայագործութիւն առնէ։

ՃՂԱ. Վասն քահանայից որ երդումն տան։
ՃՂԲ. Վասն քահանայից որ վայլոց բանադրածն լուծանեն։
ՃՂԳ. Վասն քահանայից որ վայրապար բանադրեն։

ՃՂԴ. Վասն [որ] եկեղեցիս ժողով առնեն քահանայից ըզվասն (sic) կուսանսն և ուսուցանեն։

ՃՂԵ. Վասն քահանայից յուսադրելոյ զմեղաւորսն։
ՃՂԶ. Վասն ապաշխարողաց որ ի մէջ ապաշխարութեան մեռանին։
ՃՂԷ. Վասն կերակրոյ որ յաղեալ է յանասնոց։
ՃՂԸ. Թէ չէ արժան հաղորդիլ յանասնոց կամ վիճել վասն հաւատոց։
ՃՂԹ. Վասն քահանային զգուշ կալ հաւտին։
ՃՂ. Վասն որ հնարիւք զմանկունս սպանեն զայր և զկին։
ՃՂԱ. Վասն [որ] խողխողեն վասն յաճախ պոռնկութեան։
ՃՂԲ. Վասն զհիւանդս սուրբ դեղովք բժշկել։
ՃՂԳ. Վասն որ ուտեն զզենեալն յանասնոց։
ՃՂԴ. Վասն որ զմեռելոտի վաճառեն։
ՃՂԵ. Վասն զենմանց որ ոչ յորդէ արիւնն հանդերձ շնչովն։
ՃՂԶ. Վասն զկիսասուրբ կենդանիս ոչ ուտել։
ՃՂԷ. Վասն որսորդաց թէ որպէս պարտին ուտել։
ՃՂԸ. Վասն որսոյ ձկանն։
ՃՂԹ. Վասն որսոյ թէ զորս պարտ է մատաղ առնել։
Մ. Վասն որ զյափշտակեալ և զխեղ անասուն մատաղ առնեն։
ՄԱ. Վասն մատաղ ոչ առնել յերկիր թշնամեաց։
ՄԲ. Վասն որ մատաղ խոստանան անխափան հատուցանել։
ՄԳ. Վասն նուէր Տեառ[ն]. յաւուր յայնմիկ բաշխել աղքատաց։
ՄԴ. Վասն որ զինչս իւրեանց զարատաւոր վաճառեն նենգութեամբ։
ՄԵ. Վասն սուտ վկայից։
ՄԶ. Վասն անիծանողաց և բամբասողաց։
ՄԶ (sic). Վասն զզջացելոց հասիցն և թէ յետ կարգին պղծին։
ՄԷ. Վասն խոստովանողաց առանց հրամանի վարդապետին չգործել գործ ինչ։
ՄԸ. Վասն ծերոց և պառաւաց որ Կ ամեան։
ՄԹ. Վասն այրեաց անկարգ ամուսնութեան։
ՄԺ. Վասն որ մինն կուսան և միւսն այրի և մինն վախճանի։
ՄԺԱ. Վասն որ զխօսեցեալն ի կնութիւն և զհաստատեալն ոչ առնու վասն պղծութեան։
ՄԺԲ. Վասն որ ցաւագար է կամ չարագործ և կամի ամուսնանալ։
ՄԺԳ. Վասն որ խօսեցեալ է և գան ի դուռն եկեղեցւոյն և չար գործքն յայտնի։
ՄԺԴ. Վասն կնոջ որ ի ծնունդն վատնի և ճարտարք զմանուկն սպանանեն։
ՄԺԵ. Վասն կնոջ որ ոչ ծնանի և ընդ այլ ոք պղծի։
ՄԺԶ. Վասն անասնագիտաց։
ՄԺԷ. Վասն որ ի մերձաւորէ արեան կին առնու։
ՄԺԸ. Վասն առևանկաց։
ՄԺԹ. Վասն կանանց որ զայրս իւրեանց ատեն և այլոյ ամուսնանան։
ՄԻ. Վասն որ զկին իւր արձակէ։
ՄԻԱ. Վասն որ տղայոց պսակ դնէ։
ՄԻԲ. Վասն որ զհաստատեալ կին ի քահանայէ այլոյ տան։

ՄԻԳ. Վասն որ զզաւակս իւր առանց հաւանութեան առն տայ կամ վասն ընչից ծերոց տայ։
ՄԻԴ. Վասն որ զքահանայս անարգեն։
ՄԻԵ. Վասն քահանայից որ զչարիս ուրուք ծածկեն պատճառանօք։
ՄԻԶ. Վասն խաչ աւրհնելոյ։
ՄԻԷ. Վասն որ զխաչ յափշտակեն կամ վաճառեն։
ՄԻԸ. Վասն որ զխաչ ի գերութիւն տեսանեն։
ՄԻԹ. Վասն Զատկի և տաւնի ի տունս ժողովրդեան աւետարանել։
ՄԼ. Վասն խաչիւ ելանել ի սահմանս և աւետարանել։
ՄԼԱ. Երեխայ որ մեռեալ ծնանի։
ՄԼԲ. Վասն երեխայի որ հիւանդ ծնանի և անփոյթ առնեն։
ՄԼԳ. Երեխայից որ հիւանդ է և գիտաց քահանայն։
ՄԼԴ. Թէ քահանայ ի մեծի խորհրդեան է և բերեն մանուկ երեխայ առ նա։
ՄԼԵ. Քահանայ որ մկրտութեան սկիզբն արարեալ և երախայն վախճանի։
ՄԼԶ. Վասն երեխայն Ը- աւրեայ մկրտեն։
ՄԼԷ. Քահանայ որ ի ճանապարհ <որ> գնայ և ժողովուրդն առանց հովիւի մնայ։
ՄԼԸ. Վասն հիւանդաց յեր[ր]որդ աւուր կոչել զքահանայս և խոստովանել։
ՄԼԹ. Վասն քահանայի որ առանց խոստովանութեան հաղորդ տա կամ պսակ դնէ։
ՄԽ. Վասն երկրորդ ամուսնացելոց։
ՄԽԱ. Վասն եր[ր]որդ և չոր[ր]որդ ամուսնացելոց։
ՄԽԲ. Վասն Քառասունս կատարելոյ։
ՄԽԳ. Վասն պոռնկաց ամուսնացելոց։
ՄԽԴ. Վասն որ զդիս բազում կտաւաւք պատեն։
ՄԽԵ. Վասն կատարելոյ զյիշատակ ննջեցելոց։
ՄԽԶ. Վասն այսահարաց բազում է եղանակ։
ՄԽԷ. Վասն կուսից որ այսահար լինին և ամուսնանալ կամին։
ՄԽԸ. Վասն կանամբեաց որ այսահար լինին։
ՄԽԹ. Վասն զանազան հնարից չար դիւին։
ՄԾ. Վասն աւուրս սուրբ Զատկի և կիրակէի լուծանել զպահողս։
ՄԾԱ. Վասն ժառանգաւորաց որ հանդիպին պիղծ այսոյն։
ՄԾԲ. Քահանայ որ այսահարի թէ որպէս ապաշխարէ։
ՄԾԳ. Վասն որ մաքառին ընդ քահանայս և ընդ ուխտի մանկունս։
ՄԾԴ. Վասն որք գնան ի գէտս։
ՄԾԵ. Վասն որ կախարդաց գիտութեանն ցանկան։
ՄԾԶ. Վասն այսահարութեան թէ որպէս հանդիպի։
ՄԾԷ. Վասն այսահարից որ ի սիրոյն Քրիստոսի խրատին։
ՄԾԸ. Վասն այսահարից որ վասն մեղաց։
ՄԾԹ. Վասն այսահարի որ ի ծուլութենէ առաքինութեան։
ՄԿ. Վասն այսահարից որ անզեղջ են և փառասէր։
ՄԿԱ. Վասն լրբութեան դիւին։
ՄԿԲ. Վասն դիւին որ քաշակալ անուանեն և կերպարանս կերպարանս երևին։
ՄԿԳ. Վասն որ յարակայ մոլին և լուսնահարս կոչին։
ՄԿԴ. Վասն որ գաղտնի լլկէ և հոգէգէշ կոչի։
ՄԿԵ. Վասն որ զանազան կերպիւ լլկին ի դիւէն։
ՄԿԶ. Վասն կոչելոյ զանազան աղտոն այսահարութիւն։
ՄԿԷ. Վասն թէ որպէս պարտ է կարգաւորել զայսահարն։
ՄԿԸ. Վասն որ դառնան ի մեղաց և գան ապաշխարութիւն։
ՄԿԹ. Վասն որ բանիւ Աստուծոյ դաշինս հաստատեն և ստեն։
ՄՀ. Որք գնան ի լրտեսութիւն ճշմարտութեամբ կամ դաւաճանութեամբ։
ՄՀԱ. Վասն թէ զայլոյ բանադրած վարդապետ կամ եպիսկոպոս մի՛ լուծցէ։
ՄՀԲ. Վասն [որք] դատարկաբանութեամբ պղծին։
ՄՀԳ. Վասն որ հրաժարին ի դատարկաբանութենէ և դարձեալ անդէն դառնան։
ՄՀԴ. Վասն որ զուգաւորին ընդ կնոջ եղբաւր կամ ընդ քերց» (էջ 87ա—93ա. հմմտ. m, էջ 96ա—102բ, p, էջ 96բ—102ա, s, էջ 111ա—118)ա։

Այս ցանկում թեև նշված է 274 վերնագիր, բայց իրականում այն համապատասխանում է ներկա բնագրի 272 հոդվածներին։ Հոդվածները և ցանկի վերնագրերը համեմատելիս նկա-

տեցինք որոշ շեղումներ, այսպես, ցանկում սխալմամբ կրկնված է ՄՁ համարը, ԾԴ հոդվածը չի արտահայտված ցանկում, որովհետև km *ձեռագրերում այն միացված է նախորդ ԾԲ հոդվածին, իսկ* ps *ձեռագրերում չի պահվել։ Մեկ դեպքում ցանկի վերնագրերի հաջորդականությունը չի համապատասխանում հոդվածների հաջորդականությանը՝ ՄԽԲ և ՄԽԳ վերնագրերը պետք է դրվեին ըստ հոդվածների հաջորդականության նախ ՄԽԳ (հոդված ՄԽ), ապա ՄԽԲ (հոդված ՄԽԱ)։ Կան այլ կարգի շեղումներ, երբեմն երկու հոդվածին ցանկում դրված է մեկ վերնագիր. օրինակ, ՄԽԴ, ՄԽԵ հոդվածները համապատասխանում են ցանկի ՄԽԶ վերնագրին։ Հինգ դեպքում մեկ հոդվածին ցանկում դրված է երկու վերնագիր՝ ԼԱ հոդվածը ցանկում ունի ԼԱ և ԼԲ վերնագրերը, ՀԶ-ն՝ Հէ և ՀԸ, ՃՁԸ-ն՝ ՃՂ և ՃՂԱ, ՄՀԱ-ն՝ ՄՀԲ և ՄՀԳ վերնագրերը, իսկ ԼԲ հոդվածը ցանկում թեև դրված է ԼԳ վերնագրի տակ, բայց ԼԴ համարակալումը բաց են թողել և հաջորդ վերնագիրը նշել ԼԵ համարի ներքո։* mps *ձեռագրերում ԼԳ վերնագրի վերջին՝ «սիմնականի որ վախճանի» հատվածի սկզբում ավելացրել են «վասն» և նշել ԼԴ համարի տակ։*

Այս շեղումների պատճառով էլ վերոբերյալ ցանկի վերնագրերի և հոդվածների հաջորդական համապատասխանությունը տատանվում է 2—3 համարի տեւեռաչությամբ։

Ներքևում նշում ենք ծանոթագրություններում օգտագործված ձեռագրերի էական տարբերությունները։

Հոդ. Ա, էջ 101: *Բնագրի «յանկարծաւրեայ» բառը №№ 835, 837, 8459 ձեռագրերում դրված է «յանկարծօրէն» ձևով։ «Բ մահ համարեալ լիցի եւ» հատվածի փոխարեն նշված ձեռագրերն ունեն «այնպիսին», իսկ «վարդապետն իշխան» բառերի միջև՝ «ի ճշմարիտ հաւատն» բառերը (№№ 835, էջ 126աբ, 837, էջ 66աբ, 8459, էջ 91ա)։ №№ 659, 657 ձեռագրերն ունեն զգալի շեղումներ, ուստի հոդվածը բերում ենք լրիվ. «Որ զէգ սպականէ բռնաբար յանկարծաւրէն յղի, մահապարտութեան դատաստան ընկալցի, այնպիսին այրեսցի։ Հայելով վարդապետին ի ճշմարիտ հաւատսն կարճել զկարգն իշխան է» (էջ 144ա, էջ 116բ)։ Կանոնագրքում թեև նշվում է. «Բ մահ համարեալ լիցի», բայց չի հասկացվում, թե ինչու երկու մահ համարել, մինչդեռ №№ 659, 657-ում նշվում է հղի ժամանակ կնոջ բռնադատողը (հարվածողը) երկու մահ է գործում՝ մեկ ծնողին, մյուսը պտուղին։*

Հոդ. Գ, էջ 101: *Բնագրի «զաւակի» փոխարեն №№ 659, 657 ձեռագրերում պահվել է «անզաւակութեան» (էջ 114բ, էջ 116բ)։ № 657-ում այս հոդվածը դրված է Դ-ի տեղը, իսկ Դ-ն՝ Գ-ի։*

Հոդ. Դ, էջ 102: *№№ 835, 837, 8459 ձեռագրերը չունեն բնագրի «տարապարտուց» բառը։ Առաջին երկու ձեռագրերում որոշ բառեր դրված են այսպես. «զընկերն», «սպանէ», «անկանի», «իշխանաց»։ Այս երեք ձեռագրերում էլ հոդվածի վերջին մասը խմբագրվել է այսպես. «և զգող ոք մատնէ մահապարտ է» (№№ 837, էջ 66բ, 835, էջ 126բ, 8459, էջ 91ա)։*

Հոդ. Զ, էջ 102: *Երեք ձեռագրերում չի պահվել սույն հոդվածը և Զ համարի դիմաց նշված է. «Գրած է» (№№ 837, էջ 67ա, 835, էջ 126բ, 8459, էջ 91ա)։*

Հոդ. Է, էջ 102: *Բնագրի «հաղորդեսցի ութինաց» բառերի փոխարեն №№ 837, 835 ձեռագրերը ունեն «ապա մտեալ հաղորդեսցի» (էջ 67ա, էջ 127ա)։*

Հոդ. Ը, էջ 102: *Բնագրի «արժան է յորդորել» բառերի միջև երեք ձեռագրերում պահվել է «տալ նոցա և» (№№ 837, էջ 67ա, 835, էջ 127ա, 8459, էջ 91ա)։ №№ 837, 835 ձեռագրերում նաև կարդում ենք. «զարհուրին և անդրէն դառնան», իսկ «չարիս»-ի փոխարեն ունեն «գործն»։*

Հոդ. Թ. էջ 103: *Բնագրի մի հատվածը №№ 837, 835 ձեռագրերում կարդում ենք այսպես. «ընդ արուսն անցուցանեն (վերջին բառը տե՛ս նաև №№ 657, 659 ձեռագրերում) եղիցի ի վերայ նոցա այն ժամանակն որ ի շնութեան զանաւրէնութիւն գործէ» (էջ 67աբ, էջ 127ա)։ Հոդվածի վերջին «Գ ամ... ընդ ձեռամբ» հատվածը չի պահվել №№ 657, 659 ձեռագրերում։ Այս հոդվածը քաղված է Բարսեղ Կեսարացու մի այլ կանոնախմբից (տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, հտ. Ա, էջ 351, հոդ. ԼԲ, և համապատասխան ծանոթ. էջ 618)։*

Հոդ. Ժ, էջ 103: *Վերջին «սպանողի ընկալցի» բառերի փոխարեն №№ 837, 835 ձեռագրերն ունեն «սպանողսն դատեսցի» (էջ 67բ, էջ 127բ), իսկ №№ 659, 657-ը՝ «սպանողի ապաշխարութիւն կրեսցէ» (էջ 145ա, էջ 117ա)։*

Հոդ. ԺԱ, էջ 103: *Բնագրի «պատուհաս» բառի փոխարեն №№ 659, 657 ձեռագրերում պահվել է «երկրորդ պատիժս» բառերը (էջ 145ա, էջ 117ա)։*

Հոդ. ԺԲ, էջ 103: *Բնագրի «ժամանակսն լալով» բառերի փոխարեն երեք ձեռագրերում պահվել է. «աւուրս կենաց իւրոց» (№№ 837, էջ 67բ, 835, էջ 127աբ, 8459, էջ 92ա)։*

Հոդ. ԺԳ, էջ 103—104: *Այս հոդվածը №№ 657, 659 ձեռագրերում բաժանված է երկու*

առանձին հոդվածների՝ ԺԴ և ԺԴ համարներով։ Բաժանումը սկսվում է «Թէ քահանայ կամ սարկաւագ» հատվածից (էջ 145բ, էջ 117ա)։ Բնագրի որոշ հատվածներ №№ 835, 837-ում նշված են շեղումներով. այսպես՝ այստեղ կարդում ենք. «ի տուն», «լիցի տեսանել միայն զհաւատացելսն». մի ընդարձակ հատված՝ «արժանի լիցի ընդ հաւատացեալս կալ՝ Ե ամ ընդ ունկընդիրս» չի պահվել այստեղ, իսկ մի այլ հատված այսպես է. «Ժ ամ ապա յետ Ժ ամ և Ա ամ ընդ ապաշխարողսն ընդ ձեռամբ մտցէ և\ապա արժան լիցի աւրինաց» (այս հատվածը տե՛ս նաև № 8459-ում, էջ 92ա)։ № 835-ը չունի «հանդիպեցին» բառը, իսկ № 837-ում այդ բառը փոխարինված է «դիպեցի» բառով (№№ 835, էջ 127բ, 837, էջ 68ա)։

Հոդ. ԺԴ, էջ 104: *Սույն հոդվածը չի պահվել № 657, 659 ձեռագրերում։*

Հոդ. ԺԵ, էջ 104: *№№ 837, 835 ձեռագրերում հոդվածն այսպիսին է. «Քահանայ կամ սարկաւագ կամ ուխտական թէ ի գողութիւն կամ ի շնութիւն կամ (№ 835-ում՝ չիք կամ) ի սուտ խօսութիւն և ի զուր վկայութիւն իցեն՝ լուծցին ի կարգէն և ապաշխարհեսցեն ըստ գործոյն» (էջ 68ա, էջ 127բ, հմմտ. № 8459, էջ 93ա)։ №№ 659, 657 ձեռագրերում՝ բնագրի «ի զուր վկայութեան» հատվածը դրված է «ի սուտ վկայութիւն» (էջ 145բ, էջ 117ա) ձևով, իսկ հոդվածի վերջին հատվածը այդ ձեռագրերում այսպես է. «և ապաշխարեսցէ որպէս և կամի առաջնորդն» (№№ 659, էջ 146ա, էջ 117ա)։*

Հոդ. ԺԶ, էջ 104: *Բնագրի «երկու» բառը №№ 659, 657 ձեռագրերում դրված է «երկրորդ» ձևով (էջ 146ա, էջ 117ա)։ №№ 837, 835-ում՝ բնագրի «ինքեանք» բառը դրված է «նոցա» ձևով, իսկ «խրատուն... յիւր»-ը՝ «խրատեալ լին[ին] (№ 835-ում՝ են) և արգելեալ ի յիւր» (էջ 68ա, էջ 128ա)։*

Հոդ. ԺԸ, էջ 105: *№№ 837, 835 ձեռագրերում հոդվածի սկիզբն այսպիսի եռևառաջութիւն ունի. «Քահանայ կամ սարկաւագ որ կուրանայ կամ կաղանայ» (էջ 68բ, էջ 128ա), իսկ «յաշտիճանի» բառը №№ 659, 657-ում փոխարինված է «ի քահանայութիւն» բառով (էջ 146ա, էջ 117ա)։*

Հոդ. ԺԹ, էջ 105: *Հոդվածը №№ 837, 835 ձեռագրերում այսպես է շարադրված. «Եկեղեցի յետ Խ աւուր արժան է այլ սրբել և եթէ ոք յանաւրինաց (№ 835-ում՝ ի յանօրինաց) մտեալ է՝ եթէ ոչ աւթէ՝ քահանայն սրբէ, ապա եթէ աւթէեակս առնէ՝ եպիսկոպոսին հրաման լիցի» (էջ 68բ, էջ 128ա)։*

Հոդ. Ի, էջ 105: *№№ 659, 657 ձեռագրերում այս հոդվածը դրված է ԻԱ հոդվածի տեղը և ընդհակառակը։ Բնագրի «կալ բայց» բառերի միջև №№ 837, 835, 8459-ում՝ գտնվում են «ի սուրբ պատարագէն» բառերը (էջ 68բ, էջ 128բ, էջ 93բ)։*

Հոդ. ԻԲ, էջ 105—106: *Էական տարբերությունն այն է, որ բնագրի «արիմահեղ կամ» բառերի միջև №№ 837, 835, 8459-ում գտնվում են «կամ թշնամանող» բառերը (էջ 69ա, էջ 128բ, էջ 94ա)։*

Հոդ. ԻԳ, էջ 106—107: *№№ 659, 657 ձեռագրերում այս հոդվածը միացված է նախորդին՝ ԻԲ համարի նշումով։ Էական տարբերությունն այն է, որ «խորհել» բառի փոխարեն №№ 837, 835, 8459-ում պահվել է «կանխեալ» բառը (էջ 69աբ, էջ 128բ, էջ 94բ)։ Այստեղ բնագրի մի այլ հատվածն (տող 8—9) այսպես է. «Այլ արդ արժան է ճշմարտապէս և հաւաստեաւ քննել եպիսկոպոսին զանարատն»։*

Հոդ. ԻԴ, էջ 107: *Էական տարբերությունն այն է, որ «իշխեսցէ» բառը №№ 837, 835 ձեռագրերում փոխարինված է «կարասցէ» բառով, իսկ «համր» բառը № 837-ում՝ «խամր» (էջ 69բ, էջ 129ա)։*

Հոդ. ԻԵ, էջ 107: *Բնագրի «լաւ» բառի փոխարեն №№ 659, 657-ում պահվել է «շահ» (էջ 147բ, էջ 117բ), իսկ №№ 847, 835, 8459-ում չեն պահվել «ապաշխարեաց» և «իւրոց» բառերը (էջ 70ա, էջ 129բ, էջ 94բ)։*

Հոդ. ԻԶ, էջ 107: *№№ 659, 657-ում չեն պահվել «կամ աղախին» և «ի խրատուէն» բառերը։ Իսկ մյուս երեք ձեռագրերում հոդվածի երկրորդ մասը՝ սկսած «մի՛ պահեսցէ ի տան իւրում...»-ից մինչև վերջ այսպէս է. «պարտ է արտաքսել, ի խրատելն [թէ] մահ լինի՝ և մահապարտ լինի տէրն և տիկինն» (№№ 837, էջ 70ա, 835, էջ 129բ, 8459, էջ 95աբ)։ Հոդվածը №№ 659, 657-ում շարունակվում է՝ «տէր նորա և տիկինն» (էջ 147բ, էջ 117բ)։*

Հոդ. ԻԷ, էջ 107: *Բնագրի «տացեն սիրով.... չար հանդիպի» հատվածը №№ 837, 835-ում այսպես է. «տացեն նմա և որոշեսցեն, զուցէ (№ 835-ում՝ չիք զուցէ) որ իրք չար հանդիպի (№ 835-ում՝ չհանդիպի) նոցա» (էջ 70ա, էջ 129բ)։*

Հոդ. ԻԹ, էջ 108: *№№ 837, 835-ում չի պահվել «ի բաց», իսկ №№ 659, 657-ում՝ «զի զոր Աստուած զուգեաց» բառերը։ №№ 837, 835-ում կան այլ կարգի շեղումներ, օրինակ,*

«ունել»-ի փոխարեն ունեն «պահել», «ամուսնանալ մինչ»-ի՝ «կին առնուլ քան որ», «զըր-կեալն»-ի՝ «թողեալն», «զի մի մարմին են»-ի՝ «հետ այն ցեղին» (էջ 70բ, էջ 130ա. հմմտ. № 8459, էջ 96ա)։

Հոդ. Լ, էջ 108: *№№ 659, 657-ում շեղումն այն է, որ «ուխտաւոր» բառի փոխարեն ու-նեն «աբեղայի» (էջ 148ա, էջ 118ա)։ № 8459-ը չունի «ի տեղիս» բառը (էջ 96բ), իսկ № 837-ը՝ «երթալ» (էջ 70բ)։ № 835-ում նախավերջին հատվածն (տող 9—10-րդ) այսպես է. «ի տեղիս իւրեանց երթիցեն» էջ 130ա)։*

Հոդ. ԼԲ, էջ 108—109: *№№ 659, 657-ում «ուրկանայ»-ի փոխարեն պահվել է «զողենայ»։ Բնագրի «սիւնական»-ը №№ 837, 835, 8459-ում փոխարինված է «ուխտական» (էջ 71ա, էջ 130բ, էջ 96բ), իսկ №№ 659, 657-ում՝ «միայնակայն» բառերով (էջ 148բ, էջ 118ա)։ №№ 837, 835, 8459-ում չեն պահվել «ելցէ ի վեր», «զի այն է արժանն» հատվածները, իսկ «նորա ի նմին»-ի միջև ունեն «ամ յամէ» բառերը, այսպես «նորա ամ յամէ ի նմին» (էջ 71ա, էջ 130բ, էջ 96բ)։*

Հոդ. ԼԳ, էջ 109: *Միակ տարբերությունն այն է, որ «մոնողոնութիւն» բառի փոխարեն №№ 837, 835, 8459-ում գրված է «աբեղայութիւն» (էջ 71ա, էջ 130բ, էջ 97ա)։*

Հոդ. ԼԴ, էջ 109: *№№ 659, 657-ում այս հոդվածը մի փոքր ընդարձակ է. «Որ զդիս կո-ղոպտեն և ի մեղին դիպիցին, արիւն իւրեանց ի գլուխս իւրեանց կոտեսցին, սպանողքն ապաշխարեսցեն սակաւ ինչ» (էջ 148բ—149ա, էջ 118ա)։*

Հոդ. ԼԵ. էջ 109: *№№ 837, 835-ում չի պահվել հոդվածի վերջին «և հարկ է անցանել» հատվածը (էջ 71բ, էջ 130բ—131ա)։ №№ 659, 657-ում եղածն այսպես է. «Սերմանցութիւն որ ընդ քուն անցանէ որ խոտելին է և մեղադրելին, թէ ի մտի եդեալ է պոռնկել ընդ կնոջ ումեք և կամ մաքաուին ընդ իւրեանց մարմինսն և ապա ընդ քունն անցանէ՝ հաւասար է պոռ-նըկութեան։ Ապա եթէ յանհոգս է և անցանէ, զի սովորութիւն մարմնոյ է և հարկ է անցանել» (էջ 145ա, էջ 118ա)։*

Հոդ. ԼԶ, էջ 109—110: *Բնագրի «մարմնազեղծս» բառին* F *ձեռագրի 171ա էջի աջ լու-սանցքում, հավանաբար ուրիշի կողմից, տրված է հետևյալ բացատրությունը. «Վասն կանանց ասէ, որ արական նիւթ գործեն և պղծեն զմիմեանս»։ Բնագրի «որպէս ընդ անասնոյ է, նոյն-պէս որ ընդ արս ուրուք շնայ» հատվածի փոխարեն №№ 837, 835-ն ունեն «որպէս զանաս-նապեղծն է և ընդ այրն նոյնպէս է» (էջ 71բ, էջ 131ա)։ №№ 659, 657-ում հոդվածի շարա-դասությունն այսպիսին է. «Որ ընդ կանայս ուրուք և ընդ յիմարս շնան, որպէս թէ ընդ ա-նասուն պղծի, որպէս թէ ընդ արուս շնայ, որպէս թէ ընդ մեռելոյ շնայ, նոյնպէս և որ ընդ այսահարն և ընդ մարմնազեղծն» (էջ 149ա, էջ 118բ)։*

Հոդ. ԼԷ, էջ 110: *Բնագրի «ճարտարութեամբ»-ի փոխարեն №№ 837, 835 ձեռագրերը ու-նեն «աւտարութիւն»։ Այս և № 8459 ձեռագրերը չունեն բնագրի «ապաշխարութիւն նոյն եղիցի» հատվածը (էջ 71բ, էջ 131ա, էջ 97բ)։ №№ 659, 657-ում հոդվածն այսպիսին է. «Եթէ ոք պոռնըկեսցի ճարտարութեամբ առն սերմ զսերմ հարկանէ՝ ապաշխարութիւն արիւնահեղի դիք ի վերայ» (էջ 149ա, 118բ)։*

Հոդ. ԼԸ, էջ 110: *«Հանդիպի» բառը №№ 837, 835-ում գրված է «դիպի» ձևով։ Այս և № 8459 ձեռագրերում չի պահվել «և որպէս հուր կիզու զամենայն ինչս իւրեանց» հատվածը (էջ 72ա, էջ 131ա, էջ 97բ)։ №№ 659, 657 ձեռագրերում «հանդիպի» և «հանդիպին» բառերի փոխարեն գրված է «դիպի» բառը։ Այստեղ չի պահվել «մուրացութիւն» բառը, իսկ հոդվածի վերջին հատվածն այսպես է. «և հուր կերիցէ զստացուածս նոցա» (էջ 149բ, էջ 118բ)։*

Հոդ. ԼԹ, էջ 110: *№№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում այս հոդվածը չի պահվել, այլ նշված է. «գրած է» (էջ 72ա, էջ 98ա, այս նշումը բացակայում է № 835-ում)։*

Հոդ. Խ, էջ 110—111: *Բնագրի «անկանի» բառը №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում փո-խարինված է «դիպի» բառով (էջ 72ա, էջ 131ա, 98ա)։*

Հոդ. ԽԱ, էջ 111: *Բնագրի «մատչի պղծիլ ի նմանէ» հատվածը №№ 837, 835, 8459 ձե-ռագրերում գրված է այսպես. «կամի պղծիլ» (էջ 72ա, էջ 131ա, էջ 98ա), իսկ №№ 659, 657-ում «անասնազանցի» բառը՝ «անասնապղծի» (էջ 149բ, էջ 118բ)։*

Հոդ. ԽԲ, 111: *Բնագրի «ծածկիցէ ևս-ի միջև №№ 837, 835, 8459-ում գտնվում են «զյան-ցանս նորա» բառերը, իսկ պատժաչափը նշված է «է ամ» (էջ 72ա, էջ 131բ, էջ 98բ)։ Հոդ-վածի վերջին մասը №№ 659, 657-ում այսպես է. «նոյնպէս և այրն և որ գիտեն զչարիս նո-րա» (էջ 149բ, էջ 118բ)։*

Հոդ. ԽԳ, էջ 111: *№№ 837, 835, 8459-ում մի փոքր շեղվում են հոդվածի սկիզբը և վերջը. ահա այդ հատվածները. «Ոնաւզք եթէ գիտեն զչարիս զաւակաց իւրեանց և ծածկեն», «բայց*

վարդապետն իշխան է ըստ չարեացն զկարգն ուղղել և արժան լինին (№ 835-ում՝ լինի) ւորինաց» (էջ 72աբ, էջ 131բ, էջ 98բ)։ Հոդվածի վերջին հատվածը №№ 659, 657-ում այսպես է. «գիտակ լիցի քահանայն զկարգն ուղղել և հաղորդ տալ» (էջ 150ա, էջ 118բ)։

Հոդ. ԽԴ, էջ 111—112: *Բնագրի «և կնոջն հասեալ... առն լիցի» հատվածը №№ 837, 835, 8459-ում այսպես է. «և գիտացեալ կնոջն արժան է քակտիլ և ում որ կամի լինիցի» (էջ 72բ, էջ 131բ, էջ 99ա)։*

Հոդ. ԽԵ, էջ 112: *№№ 837, 835, 8459-ում չեն պահվել «կացցէ» և «ելցէ» բառերը (էջ 72բ—73ա, էջ 132ա, էջ 99ա)։*

Հոդ. ԽԶ, էջ 112—113: *№№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «ըստ առաքելոյն որ ասէ... ի պէտս անբնականս» հատվածը։ Այս ձեռագրերում պատժաչափը «Ա ամ» է փոխանակ «Ե ամ»-ի։ Առաջին երկու ձեռագրերը չունեն «տնանկաց» բառը, իսկ* ***«հայելով ի վարսն...*** *կարճել զպատիժն» հատվածի փոխարեն ունեն «հայի ի վարսն կարճէ զպատիժն» (№№ 837, էջ 73ա, 835, էջ 132ա, 8459, էջ 99բ)։ №№ 659, 657-ում չեն պահվել երկու հատված. «բոր-բոքեցան ի պէտս անբնականս» և «տնանկաց և արտասուաւք» (էջ 150բ, էջ 118բ—119ա)։*

Հոդ. ԽԷ, էջ 113: *№№ 837, 835, 8459 ձեռագրերը չունեն «և ելցէ», «հայելով ի վարսն» բառերը, իսկ «ունկնդիրս կացցէ»-ի փոխարեն ունեն «աւրինաւք», «բազում տրաւք... հաղոր-դեսցի աւրինաց»-ի փոխարեն՝ «բազում տրաւք տնանգաց արժանի լիցի» (էջ 73աբ, էջ 132ա, 99բ)։ Հոդվածի վերջին մասը №№ 659, 657-ում համառոտ է. «բայց վարդապետն մի՛ արգելցէ զողորմութիւն» (էջ 150բ, էջ 119ա)։*

Հոդ. ԽԸ, էջ 113: *Պատժաչափը №№ 659, 657-ում տարբեր է՝ «է ամ»-ի փոխարեն նշված է «Զ ամ»։ Տարբեր է նաև հոդվածի վերջին մասը. «բայց կամք առաջնորդին եղիցի» (էջ 151 ա, էջ 119ա). «և ողորմութեամբ հայելով վարդապետն ի վարսն արժան առնէ աւրինացն» (№№ 837, էջ 73բ, 835, էջ 132բ, 8459, էջ 100ա)։*

Հոդ. ԽԹ, էջ 113: *№№ 837, 835, 8459-ում չեն պահվել «կացցէ», «և ելցէ» բառերը, այստեղ պատժաչափը նշված է «է ամ» փոխանակ «Ե ամ»-ի։ №№ 659, 657-ում չի պահվել «և ի զղջումն եկեսցէ» հատվածը (էջ 151ա, էջ 119ա)։*

Հոդ. Ծ, էջ 114: *№№ 659, 657-ում մի փոքր տարբեր է հոդվածի սկիզբը. «Կուսան եթէ շնայցէ անդ ի տան իւրում» (էջ 151ա, էջ 119ա)։ №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում չեն պահ-վել «եկեսցէ», «և ելցէ», «ընդ ապաշխարողս» բառերը (էջ 74ա, էջ 132բ—133ա, էջ 100բ)։*

Հոդ. ԾԱ, էջ 114—115: *№№ 659, 657-ում չի պահվել «թէ թողցէ... յապաշխարութիւն եկեսցէ» հատվածը, իսկ պատժաչափը Գ, Բ, Ա-ի փոխարեն համապատասխանաբար նշված է Զ, Ե, Բ տարի (էջ 151բ, էջ 119ա)։ №№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «թէ որ դարձուցանէ զմոլորեալն» հատվածը, իսկ առաջին երկու ձեռագրերը «Բ ամ ընդ ձեռամբ... տրաւք և ար-տասուաւք» հատվածի փոխարեն ունեն «և Ա ամ ընդ ձեռամբ, Բ ամ մտեալ յեկեղեցի ար-տասուաւք և ողորմութեամբ» (էջ 74աբ, էջ 132բ—133ա, էջ 100բ)։*

Հոդ. ԾԲ, էջ 115: *Բնագրի «անվաւեր» բառը №№ 837, 835, 8459-ում պահվել է աղավաղ-ված՝ «աւեր» ձևով (էջ 74բ, էջ 133ա, էջ 101ա)։ «Առնւանկ» բառը №№ 659, 657-ում պահ-վել է «անգ և առ» ձևով։ Այստեղ չի պահվել «եւ կինն ում կամիցի առն լիցի», «և եթէ բա-ժանեսցի» հատվածները (է 151բ, էջ 119ա)։*

Հոդ. ԾԳ, էջ 115: *Բնագրի «եղիցի... երեքկնոյն» հատվածը, №№ 837, 835, 8459-ում դրված է «ապաշխարութիւն նորա Գ է քան զայլոցն» ձևով (էջ 74բ, էջ 133բ, էջ 101բ)։*

Հոդ. ԾԶ, էջ 115: *«Ի քահանայութենէն»-ի փոխարեն №№ 837, 835, 8459-ում կարդում ենք «ի կարգէն» (էջ 74բ, էջ 133բ, էջ 101բ)։*

Հոդ. ԾԸ, էջ 116: *Տարբեր է միայն պատժաչափը՝ «Ա ամ» (№№ 659, էջ 152ա, 657, էջ 119բ, 837, էջ 75ա, 835, էջ 133բ, 8459, էջ 101բ)։*

Հոդ. ԾԹ, էջ 116: *№№ 837, 835, 8459-ում չեն պահվել «և կանոնս լուծանէ», «և եղիցի նզովեալ» հատվածները (էջ 75ա, էջ 133բ, էջ 101բ)։*

Հոդ. Կ, էջ 116: *Եկեղեցու սպասների հափշտակման են վերաբերում նաև ԾԺԶ և ՄԻԵ հոդվածները։ Թե ի՞նչ չափով էր կյանքում տարածված այս երևույթը, որի պատճառով անհրաժեշտություն էր զգացվել նման սահմանումների, հաստատ բան դժվար է ասել. սակայն XVIII դարի մի հիշատակարանում, գրված Կարսում, պատմվում է տեղի քահանաներից մեկի նման արարքի մասին։ Բերում ենք այդ հիշատակարանը. «Փառք... յանկ ելեալ կատարեցաւ սուրբ մատեանս որ կոչի Մաշթոց, ձեռամբ յոգնամեղ Երեմիայ սեթևեթ քաչի... ի քաղաքս Ղարս կոչեցելոյ, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնիս, ի թվականիս Հայոց ՌՃԿԳ (1714), ի մայիսի ԺԵ (15)..., ի հայրապետութեան տեառն Աղէկսանդր սրբազան կաթողիկոսի սուրբ*

իշման տեղւոյն և առաջնորդութեան սուրբ վանացն Յով[հ]աննու, որ այժմ ասի Ղօշավանք, խաչատուր վարդապետի, և ծերումս քաղաքիս եկեղեցի, որ յանուն Սուրբ Աստուածածնի կառուցեալ կայ ի վերայ Ախուր[ե]ան գետոյ։ Եւ էաք միաբան ի մէջ Սուրբ Աստուածածնիս քահանայք և բազում սարկաւագունք, զարդարեալ եկեղեցիս մեր ամենայն զարդուց՝ պայծառ զգեստուց և զանազան խաչերովք և նազելի սկիհներով, և ուրախ լինէաք հանապազ և գոհութեամբ փառաւոր առնէաք զԱստուած ի վերայ զարդուցն և պայծառութեան սուրբ եկեղեցոյն։ Եւ վասն բազում ծովացեալ մեղաց իմոց մինն ի քահանայիցն օցտեալ ի դասուցն քահանայական և եղև սատանայ որպէս Կայեն եղբայրասպան և որպէս Յուդայն տիրասպան և հայրասպան, որպէս Քրիստոս ինքն ասաց սուրբ առաքելոցն, թէ «Դուք ամենեքեանդ սուրբ էք, բայց ոչ ամենեքեանդ. զի մինդ ի ձէնջ սատանայ է» [Յովհ. Զ, 71]։ Որպէս Յուդայ ի մէջ սուրբ առաքելոցն որոշեցաւ և գնացեալ մատնեաց զվարդապետն և զտէրն իւր Հրէից վասն Լ արծաթի վաճառեաց։ Սոյն ի սմին Յուդային նմանեալ զԾզեկկիէլ չքահանայ անուն ձեռս արկեալ սուրբ եկեղեցոյն և բազում պատուական խաչեր և զանազան սկիհք գողացեալ անօրէնն և տիրասպան աւազակն այն և արար դասք քահանայիցն որպէս մի ումն ի յաւազակաց։ Եղաք ծաղր և նախատինք միջի ժողովրդեանն և ի մէջ հեթանոսաց։ Այսպիսի խոր խոցեաց զմեզ, և ինքն կորեաւ, որպէս սատանայ և երբմանի կայ որպէս Կայեն և ոչ ունի դադարումն մինչև վրէժն առցէ ի տեառնէն Աստուծոյ։ Բայց գոհութիւն Աստուծոյ որ կրկին խայտառակեցաւ և յայտնեաց Աստուած իւր չարութիւնն, զոր գործեաց և զերծեալ անմեղքն ազատեցան։ Այս ամենայն որ եղև, եղբայր, վասն ծովացեալ մեղաց իմոց էր, որ այսպիսի բան տեսի աչօք իմօք, որք կարգաւորքս ծաղր և նախատինք եղաք ի մէջ հերձուածողաց թշնամեաց մերոց։ Եւ յետ այսր ամենայնի եղեալ մեծ նշանք ի քաղաքիս մերում, վասն չարութեան մարդկան, որպէս ժամանակին Նոյեան արդարոյն՝ որ ջրհեղեղաւ ապականեաց զաշխարհս ամենայն։ Նոյն նշանն ցոյց ետ Աստուած քաղաքիս, վասն անդարձ մեղաւորաց, թէ այսպէս յական թօթափելն կորուսանեմ զաշխարհս ամենայն, վասն մեղաց մարդկան, որպէս և եղև իսկ, որ յարուցմունք հեղհեղաց և անչափ բարձրացեալ գետն Ախուր[ե]ան, որ Բ կամուրջն հիմն ի արեգակն թաւալեցուցեալ և բազում ջրաղացք յաղօրիսն ի հիմանց քանդեալ, որպէս և նշմարանք տեղացն ոչ երևէր։ Եւ ի բազմութենէ հեղեղին ելեալ շրջեալ ջուրն ի վերայ պարսպի քաղաքիս և մտեալ ի ներս՝ բազում տունս աւերեաց մինչև ԴԾ տուն և խանութք բազում։ Շատ մեծ աւերումն եղև, վասն մեղաց իմոց։ Այս եղև թվին ՌՃԿԳ (1714) ամին, ամսեանն ապրիլի երեքն յաւուրն...» (№ 4608, էջ 114բ—117ա)։

Ծնթ. ԿԱ, էջ 116: *№№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «հրապարակէ եւ» հատվածը (էջ 75ա, էջ 133բ, էջ 102ա)։ №№ 659, 657-ում այս հոդվածը դրված է հաջորդի տեղը և ընդհակառակը։*

Ծնթ. ԿԲ, էջ 116: *№№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «վիճակս» բառը։ Բնագրի «ի տունս»-ի փոխարեն №№ 659, 657-ում պահվել է «ի պատիւս» (էջ 152ա, էջ 119բ)։*

Ծնթ. ԿԳ, էջ 116: *Պատժաչափը №№ 659, 657-ում պահվել է «Լ աւր» (էջ 152բ, էջ 119բ)։ №№ 837, 8459-ում վերջին՝ «Աւետարան... խորհուրդն» հատվածի փոխարեն պահվել է «ոչ իշխէ Աւետարան կարդալ կամ պատարագել» (էջ 75ա, էջ 133բ, էջ 102ա)։*

Ծնթ. ԿԷ, էջ 117: *№№ 837, 835, 8459-ում հոդվածի սկիզբն ունի այլ շարադասություն. «Քահանայ որ զխոստովանութիւն մարդոյ չէ առեալ» (էջ 75բ, էջ 134ա, էջ 102բ)։*

Ծնթ. ԿԸ, էջ 117: *Բնագրի «վարանի» բառի փոխարեն այստեղ օգտագործած ձեռագրերն ունեն «վատնի» (№№ 837, էջ 75բ, 835, էջ 134ա, 8459, էջ 102բ) և «վտանգի» (№№ 659, էջ 153ա, 657, էջ 119բ)։*

Ծնթ. ԿԹ, էջ 118: *Այս հոդվածը չի պահվել №№ 837, 835, 8459-ում և նշված է «գրած է» (էջ 75բ, էջ 134ա, էջ 103ա)։ Հոդվածն այսպիսի տեսք ունի №№ 659, 657-ում. «Այր որ թողու զկին իւր վասն Աստուծոյ կամ վասն կրանաւորութեան՝ նզովեալ է» (էջ 153ա, էջ 119բ)։*

Ծնթ. Հ, էջ 118: *№№ 837, 835, 8459-ում կարդում ենք «մսատի» և «հաւատոյ պահէ ընդունելի է» փոխանակ «մսահատի» և «հաւատոց է պահեսցէ» (էջ 75բ—76ա, էջ 134աբ, էջ 103ա)։*

Ծնթ. ՀԱ, էջ 118: *№№ 837, 835, 8459-ում բնագրի «Զ-երորդն»-ի փոխարեն կարդում ենք «Զ պորտն», իսկ «տուգանս տացէ... զինչ կամեսցի» փոխարեն՝ «եկեղեցւոյն տուգանս տացէ և Դ ամ ապաշխարէ, բայց վարդապետն գիտէ» (էջ 76ա, էջ 134բ, էջ 103ա)։ №№ 659, 657-ում չի պահվել «Զ-երորդն և» բառը։*

Ծնթ. ՀԳ, էջ 119: *№№ 837, 835, 8459-ում բացակայում է «յարդար» բառը։ №№ 659, 657-ում չի պահվել այս հոդվածը։*

Հոդ. ՀԴ, էջ 119: №№ 837, 835, 8459-ում այս հոդվածը դրված է ՀԵ հոդվածի տեղը և ընդհակառակը: Բնագրի «անգոսնեսցէ» բառը նշված ձեռագրերում փոխարինված է «անարգէ» բառով (էջ 76բ, էջ 134բ, էջ 103բ): №№ 659, 657-ում չի պահվել «յուխտէ եկեղեցւոյ» հատվածը: Այս ձևով հոդվածը ավելի է մոտենում Գանգրայի կանոնախմբի Դ հոդվածին:

Հոդ. ՀԵ, էջ 119: Բնագրի «քահանային» բառը №№ 837, 835-ում փոխարինված է «պատարագին» բառով (էջ 76աբ, էջ 134բ):

Հոդ. ՀԶ, էջ 119: №№ 659, 657-ում բնագրի «և զաւուրս և զշաբաթս» բառերը դրված են այսպես. «և զուրբաթ և զշաբաթ», իսկ «և ոչ գործէ յաւուր շաբաթու» հատվածը նշված ձեռագրերում չի պահվել (էջ 153բ, էջ 119բ):

Հոդ. ՀԸ, էջ 120: №№ 659, 657 ձեռագրերում այս հոդվածը չի պահվել: №№ 837, 835, 8459-ում բնագրի «մարտիրոսաց» բառը փոխարինված է «մեռելոց» բառով (էջ 76բ, էջ 135ա, էջ 104ա):

Հոդ. Ձ, էջ 120: №№ 837, 835, 8459-ում այս հոդվածը չի պահվել և նշված է. «գրած է» (էջ 77ա, էջ 135ա, էջ 104ա):

Հոդ. ՁԱ, էջ 120: №№ 837, 835, 8459-ում հոդվածն այսպիսի շարադասություն ունի. «Որ առողջ է մարմնով [և] յաւուր կիրակէի յառաջ քան զարձակիլ ժամուն ճաշեսցէ՝ նզովեալ լիցի և Ա ամ ապաշխարէ» (էջ 77ա, էջ 135ա, էջ 104աբ):

Հոդ. ՁԲ, ՁԳ, ՁԴ, էջ 120—121: Այս հոդվածները չեն պահվել №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում, այլ նշված է «գրած է» (էջ 77ա, էջ 135ա, էջ 104բ): ՁԳ հոդվածի «ի Զատկին»-ի միջև №№ 659, 657-ում պահվել է «մեծի», այսպես «ի մեծի Զատկին»: Նույն ձեռագրերում պահվել է ՁԴ հոդվածի պատժաչափը՝ «Ա ամ» (էջ 154բ, էջ 120ա):

Հոդ. ՁԵ, էջ 121: Բնագրի «կայտառն» բառը չի պահվել №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում, իսկ «գողոնաբար» բառը դրված է «գաղանաբար» ձևով (էջ 77ա, էջ 135բ, էջ 104բ). այս բառը №№ 659, 657 ձեռագրերում դրված է «գաղանաբեկ» ձևով (էջ 154բ, էջ 120ա):

Հոդ. ՁԷ, էջ 122: Այս հոդվածը №№ 837, 835, 8459-ում դրված է ՁԸ հոդվածի տեղը և ընդհակառակը: Բնագրի «անասուն մատուցանել ի նուէր Տեառն» հատվածը №№ 837, 835, 8459-ում դրված է «յանասնոց նուէրս տալ Աստուծոյ» (էջ 77բ, էջ 135բ, էջ 105ա) ձևով:

Հոդ. ՁԸ, էջ 122: №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում չի պահվել «տուժեսցի» բառը, իսկ «հրդեհիցէ» բառը փոխարինված է «այրէ» բառով (էջ 77բ, էջ 135բ, էջ 105ա):

Հոդ. ՁԹ. էջ 122: Այս հոդվածը չի պահվել №№ 837, 835, 8459-ում և նշված է «գրած է» (էջ 77բ,էջ 135բ, 105ա):

Հոդ. Ղ, էջ 122: №№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «ընդ ունկնդիրս» հատվածը, «խանձել» բառը այս ձեռագրերում պահվել է «խուզել» ձևով (էջ 77բ, էջ 135բ, էջ 105ա): Պատժաչափը առաջին դեպքում №№ 659, 657-ում նշված է երկու տարի (էջ 155ա, էջ 120ա):

Հոդ. ՂԱ, էջ 122—123: №№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «զան» և «կացցէ» բառերը, իսկ «լինիցի յղի յանէ» հատվածը դրված է «յղի է յամուսնոյ» ձևով, «սպասեսցէ»-ն՝ «սպասաւորէ», «ըստ խստութեան»-ը՝ «խստութեամբ», «հաւասարեալ աղաւթից»-ը՝ «տրաւք տնանգաց և աղաւթիւք (№ 835-ը չունի աղաւթիւք)» (էջ 77բ—78ա, էջ 136ա, էջ 105աբ):

Հոդ. ՂԲ, էջ 123: Այս հոդվածը չի պահվել №№ 837, 835, 8459-ում և նշված է «գրած է» (էջ 78ա, էջ 136ա, էջ 105ա):

Հոդ. ՂԴ, էջ 123: Հոդվածի շարադասությունը №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում մի փոքր այլ է. ահա այն. «Քահանայ որ վասն իւր վատ գործոցն յեպիսկոպոսէն հալածեալ երթայ յայլ վիճակ և անդ քահանայութիւն առնէ՝ զմկրտեալն և զպսակեալն ի նմանէ ընդունել արժան է, և զնա յԱստուծոյ թողուլ» (էջ 78ա, 136ա, 105բ—106ա): №№ 659, 657 ձեռագրերում հոդվածի վերջին մասը՝ բոլորովին տարբեր է եղածից, ահա ամբողջ հոդվածը. «Քահանայ յաղագս վատ գնացիւք հալածեալ յեպիսկոպոսէն և յայլ վիճակ զքահանայութիւնն առնիցէ՝ զմկրտեալն և զպսակեալն արժան է նորոգել և զվրէժխնդրել» (էջ 155բ, էջ 120բ):

Հոդ. ՂԶ, ՂԷ, էջ 124: ՂԶ հոդվածի «իգացեալսն» բառին F ձեռագրի 174ա էջի աջ լուսանցքում տրված է հետևյալ բացատրությունը. «Վասն կանանց ասէ, որ շօշափմամբ զիրեարս ախտից հոսումն և գիջութիւնս գործեն»: Այս երկու հոդվածները չեն պահվել №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում և նշված է «գրած է» (էջ 78բ, էջ 136բ, էջ 106ա):

Հոդ. ՂԸ, էջ 124—125: №№ 837, 835, 8459-ում մի փոքր տարբեր է հոդվածի սկզբի մասը. «Իսկ եթէ մահ հանդիպի ոչ կամաւ մարդոյ և ոչ ոխակալութեամբ» (էջ 78բ, էջ 136բ, էջ 106ա), իսկ №№ 659, 657-ում չի պահվել «և ի զղջումն գայ» հատվածը (էջ 156ա, էջ 120բ):

№№ 837, 835 ձեռագրերում ՂԸ համարի տակ նշված է «գրած է» բայց թե ի՞նչ հոդված, համարը չի բերված, մեզ համար չպարզվեց, որովհետև ՂԸ հոդվածը բերված է։

Հոդ. ՂԹ, էջ 125: Հոդվածի սկիզբը № 837, 835, 8459-ում այսպես է «Իսկ ոմանք եթէ երթան», իսկ հոդվածի վերջին՝ «իսկ պոռնիկն յուրկանոց... արժանի յետին թոշակին» հատվածը չի պահվել (էջ 78բ, էջ 136բ, էջ 106բ)։

Հոդ. ԾԱ, էջ 126: №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում չի պահվել «կացցէ» բառը, իսկ «տրաւք և արտասուաւք»-ի փոխարեն ունեն «արտասուօք և ողորմութեամբ» (էջ 79ա, էջ 137ա, էջ 107ա)։

Հոդ. ԾԳ, էջ 126: Հոդվածը №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում այսպես է. «Ծնօղք որ ոչ խրատեն զորդիս իւրեանց երկիւղիւն Աստուծոյ, այլ ակնառութեամբ սիրեն՝ նզովեալ եղիցին» (էջ 79ա, էջ 137ա, էջ 107ա)։

Հոդ. ԾԴ, էջ 126: Բնագրի «ակնառութեամբ» բառը №№ 659, 657-ում փոխարինված է «ըստ երեսաց» բառերով (էջ 156բ, էջ 120)։

Հոդ. ԾԵ, էջ 126: Բնագրի «յափշտակեն» և «հրամանաւ» բառերը №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում համապատասխանաբար դրված է «գողանան» և «իշխանութիւն եղիցի» բառերով։ (էջ 79աբ, էջ 137ա, էջ 107ա)։

Հոդ. ԾԸ, էջ 127: Հոդվածի սկզբի շարադասությունը №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում այսպես է. «Քահանայ մի՛ վայրապար ընդ բանիւ արասցէ զոք» (էջ 79բ, էջ 137բ, էջ 107բ)։

Հոդ. ԾԹ. էջ 127: №№ 659, 657-ում չի պահվել «աշխարհական» բառը, իսկ «ապտակէ» բառի փոխարեն՝ ունեն «անարգէ» (էջ 157ա, էջ 121ա)։ №№ 837, 835, 8459-ում էական տարբերությունն այն է, որ «եթէ Բ» բառերի միջև ունեն «վնաս լիցի ժողովրդեանն» բառերը (էջ 79բ, էջ 137բ, էջ 108ա)։

Հոդ. ԾԺԱ, էջ 127: №№ 659, 657-ում չի պահվել հոդվածի վերջին՝ «եւ մի՛ դպիրն ընդ սարկաւագին» հատվածը (էջ 157ա, էջ 121ա)։ № 657-ում այս հոդվածը միացված է ԾԺ հոդվածին և այստեղ էլ չի պահվել «սարկաւագն» բառը։

Հոդ. ԾԺԲ, էջ 128: №№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել հոդվածի վերջին՝ «այլ պարապել իւրեանց անձանց» հատվածը (էջ 80ա, էջ 137բ, էջ 108ա)։

Հոդ. ԾԺԳ, էջ 128: Բնագրի «իշխեսցէ ձէթ» բառերի միջև №№ 837, 835, 8459-ում պահվել է «ի մկրտութեան» բառը։ Այս ձեռ-երում չի պահվել հոդվածի վերջին «այլ մկրտել... հանդիպի» հատվածը (էջ 80ա, էջ 137բ, էջ 108ա)։

Հոդ. ԾԺԴ, էջ 128: Հոդվածի շարադասությունը №№ 837, 835, 8459-ում շեղվում է եղածից. «Քահանայ մի՛ իշխեսցէ զկինն կնքաւոր առնել կամ թողուլ տեսանել զմկրտութիւնն» (էջ 80ա, էջ 137բ—138ա, էջ 108աբ)։

Հոդ. ԾԺԶ, էջ 128: №№ 659, 657-ում հոդվածը շարունակվում է «տուժեսցի երեքկին» բառերով (էջ 157բ, էջ 121ա)։

Հոդ. ԾԺէ, էջ 128—129: №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում այս հոդվածի համար նշված է «գրած է» (էջ 80ա, էջ 138ա, էջ 108բ), և թվում է թե, մյուս դեպքերի նման այդ գրելուց հետո, հոդվածը չի բերվելու, սակայն բերվում է։ Նշված ձեռագրերում չի պահվել «կամ ի սարկաւագաց» հատվածը։

Սկսած այս հոդվածից բնագիրն ընդհատված է և մինչև վերջ չի պահվել № 657 ձեռագրում։

Հոդ. ԾԺԸ, էջ 129: № 659-ի հոդվածում առկա են զգալի շեղումներ, այն բերում ենք ամբողջությամբ. «Այր կամ կին երկու աւրեայ սուրբ յանկողնոց անմեղութեամբ մերձեսցին ի սուրբ խորհուրդն, ապա եթէ անապաշխար և անսուրբ [իցէ] և յանդգնեսցի՝ եղիցի նզովեալ և զՅուդայի պատիժսն կրեսցէ» (էջ 157բ—158ա)։ № 8459-ում չի պահվել «Քրիստոսի... Յուդայի» հատվածը (էջ 108բ)։

Հոդ. ԾԺԹ, էջ 129: Հոդվածի շարադասությունը №№ 847, 835, 8459-ում տարբեր է եղածից. «Կին տեռատես կամ ծնեալ մի՛ իշխեսցէ մերձենալ ի սուրբ խորհուրդն կամ յեկեղեցի մինչև սրբեսցին» (էջ 80բ, էջ 138բ, էջ 109ա)։

Հոդ. ԾԻ, էջ 129: № 659-ում չի պահվել բնագրի «մտցէ ի սուրբ եկեղեցի և համարձակ» հատվածը (էջ 158ա), իսկ №№ 837, 835, 8459-ում «եւ համարձակ... անխտիր» վերջին հատվածի փոխարեն գրված է «և հաղորդի արժան է» (էջ 81ա, էջ 138բ, էջ 109բ)։

Հոդ. ԾԻԱ, էջ 129: №№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «ժամանակին» բառը, իսկ «զկարգ»-ի փոխարեն ունեն «զմեղս» բառը (էջ 81ա, էջ 138բ, էջ 109աբ)։

Հոդ. ՃԻԲ, էջ 130: Էական տարբերությունն այն է, որ «ի ստինս» բառը № 659-ում փոխարինված է «ի սնունդ»բառով (էջ 158ա)։

Հոդ. ՃԻԳ, էջ 130: № 659-ում չի պահվել «եւ ելանել ի հրապարակս» հատվածը (էջ 158բ)։

Հոդ. ՃԻԵ, էջ 130: №№ 837, 835, 8459-ում սկիզբը պահվել է այսպես. «Ոչ է արժան կնոջ աւթեակս առնել», իսկ «յանդգնի» բառն այստեղ դրված է «ոչ լսէ» ձևով (էջ 81աբ, էջ 139ա, էջ 109բ—110ա)։

Հոդ. ՃԻԶ, էջ 130: Հոդվածի սկիզբը №№ 837, 835, 8459-ում այսպես է «Չէ աւրէն կնոջ նայել յանասունս», իսկ «ոք համարձակի»-ի փոխարեն ունեն «ոչ լսէ» (էջ 81բ, էջ 139ա, էջ 110ա)։ № 659-ում «մատչել և նայել... կամ համբուրել» հատվածի փոխարեն կարդում ենք. «հայել ի խառնակութիւն անասնոց» (էջ 158բ)։

Հոդ. ՃԻԷ, էջ 130: Բնագրի «ուրոյն» բառի փոխարեն №№ 837, 835, 8459-ում դրված է «ի զատ»։ Այստեղ հոդվածի վերջին մասը մի փոքր այլ է. «և ցած կալ և հարկիս առնել հիւրիցն և եթէ լրբէ (№ 835-ում, լրբի) չի (№ 835-ում՝ ոչ, № 8459-ում՝ չը) լսէ նզովեսցի (№ 8459-ում՝ նզովեալ լինի)» (էջ 81բ, էջ 139ա, էջ 110ա)։ № 659-ում «պատս ունել եկեղեցւոյն» հատվածի փոխարեն կարդում ենք «աղաւթել» (էջ 158բ)։

Հոդ. ՃԻԸ, էջ 131: Մի փոքր տարբեր է շարադասությունը. «Ոչ է արժան կնոջ այլակերպել զինքն յաւուր տօնի և ապա երթալ յեկեղեցի, որպէս ի պոռընկանոց. և եթէ յանդգնի ոք՝ նզովեսցի, և քահանայն արգելցէ զնա ի մարմնոյ Տեառն» (№№ 837, էջ 81բ, 835, էջ 139ա, 8459, էջ 110ա)։ № 659-ում չի պահվել «որպէս ի պոռնկոց» հատվածը։

Հոդ. ՃԻԹ, էջ 131: № 8459-ում «հնձան» բառը դրված է «հեծան» ձևով (էջ 110բ)։ Այս և №№ 837, 835 ձեռագրերում չի պահվել բնագրի «կամ առնապէս վարել ի վար եւ ի հունձ» հատվածը (էջ 81բ, էջ 139ա)։

Հոդ. ՃԼԱ, էջ 131—132: №№ 837, 835, 8459-ում բնագրի «յանցեաւ»-ի փոխարեն կարդում ենք. «մեղանչէ», այստեղ չի պահվել «իմոյ եւ զանգիտութեան իմոյ մի' յիշէր» հատվածը, իսկ վերջին հատվածն այսպես է. «ապա թէ ոչ լսեն պարտ է (№ 835-ում՝ պարտապան է) յեպիսկոպոսէն նոքա պատիժս կրել» (էջ 82ա, էջ 139բ, էջ 111ա)։ № 659-ում այս հոդվածը միացված է նախորդին։ Այստեղ չի պահվել «առաջի Տեառն... իմոյ մի յիշէր» հատվածը, իսկ հոդվածի վերջին մասը բավական տարբեր է. «և ծնաւղքն որ ոչ զգուշացան մի' թողցէ քահանայն առանց պատժոց» (էջ 159ա)։

Հոդ. ՃԼԲ, ՃԼԳ, ՃԼԴ, ՃԼԵ, էջ 132—133: №№ 837, 835, 8459-ում այս հոդվածները չեն պահվել և նշված է «գրած է» (էջ 82ա, էջ 139բ, էջ 111ա)։ №№ 837, 835-ում միայն ՃԼԵ հոդվածի համար չի նշված «գրած է»։ ՃԼԲ հոդվածի «երկկնոյն» բառը № 659-ում փոխարինված է «երեքկնոյ» բառով, իսկ «եւ սրբեալ ի մեղաց... արասցեն կանայս» չի պահվել (էջ 159բ)։ ՃԼԵ հոդվածի «թաղել զդիս... ի քայլ» հատվածը № 659-ում դրված է այսպես «ի հին դիրս թաղել զմեռելս» (էջ 159բ)։

Հոդ. ՃԼԶ, էջ 133: №№ 837, 835, 8459-ում բնագրի «մեղու» բառը դրված է «մեղրոյ» ձևով, «կտակարանացն»-ը՝ «ի սուրբ գրոցն», «ձիթոյ»-ն՝ «ի մեռոնէն», իսկ «խորհրդոյն» բառը չի պահվել (էջ 82ա, էջ 139բ, էջ 111ա)։

Հոդ. ՃԼԷ, էջ 133—134: № 659-ում չի պահվել «գլարակայս» բառը, իսկ մեջբերումը համառոտ է։ №№ 837, 835, 8459-ում բնագրի «աշխարհիս գնել» բառերի միջև պահվել է «ի հունձս ի (№ 8459-ում՝ չիք ի)», իսկ «ի զուր»-ը փոխարինված է «սուտ է» բառով (էջ 82բ, էջ 140ա, էջ 111բ)։

Այս հոդվածը վերաշարադրումն է Հովհ. Մանդակունու կանոնախմբի Դ հոդվածի (տե՛ս և հմմտ. վերը, էջ 264—265)։

Հոդ. ՃԼԸ, էջ 134: №№ 837, 835, 8459-ում հոդվածը բավական համառոտ է. «Չէ արժան քահանայի հեղուլ զարիւն մարդոյ և կամ (№ 835-ում՝ չիք կամ) զանասնոյ» (էջ 82բ, էջ 140ա, էջ 112ա)։ Հմմտ. վերևում Հովհ. Մանդակունու կանոնախմբի Ե հոդվածի հետ (էջ 265)։

Հոդ. ՃԼԹ, էջ 134—135: Բնագրի «և ապա աւրհնել... յորդորել ի հաւատս» հատվածը №№ 837, 835, 8459-ում դրված է այսպես. «և մկրտել զնոսա և աւր ըստ աւրէ ի հաւատսն յորդորել» ձևով (էջ 83ա, էջ 140բ, էջ 112բ)։

Հոդ. ՃԽ, էջ 135: Այս հոդվածը № 659-ում պահվել է այսպես. «ՃԼԶ. Թէ ոք վասն ընչից ամուսնանայ ընդ ուրուկս կամ ընդ մարմնաղեղծի՝ նզովեալ լիցի» (էջ 160բ)։

Հոդ. ՃԽԲ, էջ 135: Հոդվածի առաջին տողը №№ 837, 835, 8459-ում այսպես է. «Կին քահանային եթէ Կ ամաց ի վեր վախճանի», իսկ «երթալ առ ուխտականս... մինչև ցվախճան»

հատվածը՝ «չէ արժան կալ յաշխարհական կարգի, այլ պարտ է երթալ ի վանս և անդ աղաւթել մինչ ի վախճան» (էջ 83բ, էջ 140բ, էջ 112բ—113ա)։

Հոդ. ՃԽԳ, էջ 135—136: Բնագրի «հաս սուրբ» բառերի միջև №№ 837, 835, 8459-ում գտնում ենք «քահանայի և կամ» հատվածը (էջ 83բ, էջ 140բ, էջ 113ա)։

Հոդ. ՃԽԴ, էջ 136: Բնագրի «ի մարդն նոքա... պղծեն և անասնիւ» հատվածը №№ 837, 835, 8459-ում պահվել է այսպես. «ի մարդս նոքա բերանով հայհոյեն և պղծեն զմարդ և զանասուն» (էջ 83բ—84ա, էջ 141ա, էջ 113ա)։ № 659-ում հոդվածի «նոքա եւ զմարդ պղծեն և անասնիւ» հատվածի փոխարեն նշված է «և անասնանման թշնամանեն», իսկ վերջին մասն այստեղ պահվել է այսպես. «բայց կամք առաջնորդին եղիցի» (էջ 161ա)։

Բնագրի «եւ անասնիւ» բառը իմաստային առումով այստեղ անհարիր է, մանավանդ, որ հոդվածի վերջում դարձյալ ասվում է, «կցորդ են այնոցիկ որ ընդ անասունս պղծեցան»։ Այս հոդվածը համառոտված և վերաշարադրված է Հովհ. Մանդակունու ԽԴ կանոնախմբի Զ հոդվածից (տե՛ս վերևում, էջ 265—266), ուր բավական պարզ է ասված։ «Եւ անասնիւ» բառը թե ինչպես է ընկել բնագրում, դժվար է ասել։ Գիտա-քննական բնագրի կազմման համար օգտագործված բոլոր ձեռագրերն ունեն այն։ Թուցե այդ սկզբնապես գրված է եղել լուսանցքում, համապատասխան հատվածին որպես բացատրություն, իսկ հետագայում՝ նոր ընդօրինակությունների ժամանակ անցել է բնագրին։

Հոդ. ՃԽԵ, էջ 136: № 659-ում չի պահվել «եւ ոչ անկան ի գործն» հատվածը։ Մյուս երեք ձեռագրերում հոդվածն ունի այսպիսի ձև. «Որ յաւժարեն յարուագիտութեան (№ 835-ում՝ յարուագիտութիւն) և խրատով այլոց զերծան նոքա՝ կցորդ են գործելոցն, ապաչ վասն այն որ չարն ոչ կատարեցաւ է ամ ընդ ունկնդիրսն և Ա ամ ընդ ձեռամբ։ Նոյն կանոն և նոցա է որ ընդ անասունսն կամեցան պղծել» (№№ 837, էջ 84ա, 835, էջ 141ա, 8459, էջ 113բ)։

Հոդ. ՃԽԶ, էջ 136: Այս հոդվածը № 659-ում գրեթե տարբեր բան է. «Որք պոռընկին ընդ ուուրս ապաշխարութիւն զանհաւատին դիցեն» (էջ 161բ)։ №№ 837, 835-ում բացակայում է «և ընդ ուրուկս» հատվածը (էջ 84ա, էջ 141ա)։ № 8459-ում այսպիսին է հոդվածը. «Որ պոռընկի ընդ գողոյ կցէ այնոցիկ որ ընդ անասունսն պոռնկին (էջ 113բ)։

Հոդ. ՃԽԷ, էջ 137: №№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել այս հոդվածը և նշված է «գրած է» (էջ 84ա,էջ141ա, էջ 113բ)։

Հոդ. ՃԽԸ, էջ 137: № 659-ում չի պահվել «վասն առաջնորդին յորդորելոյ» (էջ 161բ), իսկ №№ 837, 835, 8459-ում՝ «եւ հարումն» հատվածները։ Վերջին երեք ձեռագրերում բնագրի «առաջնորդին յորդորելոյ» հատվածը պահվել է «խրատի առաջնորդաց» (№ 835-ում՝ յառաջնորդաց)» (էջ 84ա, էջ 141աբ, էջ 113բ—114ա)։

Հոդ. ՃԽԹ, էջ 137: Բնագրի «Այր թէ յարեցաւ... տանել ի գլուխ զգործն» հատվածը № 659-ում պահվել է համառոտ. «Այր և կին որ երդնուն առ միմեանս» (էջ 161բ)։ №№ 837, 835, 8459-ում «գիտելոյ» բառը դրված է բնագրի «իւր» (ծնուղացն) բառի փոխարեն (էջ 84բ, էջ 141բ, էջ 114ա)։ №№ 837, 835-ում նշված է. «ՃԽԹ գրած է», բայց բնագրի ՃԽԹ և ՃԾ հոդվածների միջև այլ հոդված չկա։

Հոդ. ՃԾ, էջ 137—138: № 659-ում չի պահվել բնագրի «երկիցս եւ երիցս եւ» հատվածը (էջ 162ա)։ №№ 837, 835, 8459-ում բնագրի «սրտին» բառի փոխարեն դրված է «սէրն» բառը, այստեղ չի պահվել նաև «յաւժարութիւն» բառը (էջ 85ա, էջ 141բ, էջ 114բ)։

Հոդ. ՃԾԱ, էջ 138: Բնագրի մինչև «կամ հայր ընդ դստեր» հատվածը № 659-ում կարդում ենք «թէ պոռընկի որդի ընդ մաւր» (էջ 162ա), իսկ պատժաչափը «Ե ամ»-ի փոխարեն նշված է. «Զ ամ» (էջ 162բ)։ Մյուս երեք ձեռագրերում տարբերությունը զգալի է, ուստի հոդվածը բերում ենք ամբողջությամբ. «Բազում են փորձանք (№ 8459-ում՝ փորձ) և խաբեութիւնք սատանայի և բազմադիմի կորուսանէ զմարդն, եթէ ոք պոռնկի ընդ մօր կամ հայր ընդ դստեր կամ քոյր ընդ եղբօր, զայնպիսին առաջին աւրէնքն այրել հրով հրամայեաց, բայց յաղագս մարդասիրութեանն Աստուծոյ, խիստ և դառնութեամբ առ գողիսն երթալ և անդ ապաշխարել մինչև ի վախճան» (№№ 837, էջ 85ա, 835, էջ 142ա, 8459, էջ 114բ—115ա)։

Հոդ. ՃԾԲ, էջ 138—139: Այս հոդվածը №№ 659, 837, 835, 8459-ում բաժանված է երկու մասի և դրված առանձին համարների տակ՝ № 659-ում ՃԽԹ, իսկ մյուսներում՝ ՃԾԳ։ Այս բաժանումը սկսվում է բնագրի «երեքկին եւ չորեքկին» հատվածից։ Բնագրի «պոռնկի»-ն №№ 837, 835, 8459-ում փոխարինված է «ըմբռնի» բառով։ «Ամուսնանալ եւ յարակայ պոռնկել» հատվածը №№ 837, 835-ում դրված է. «Կին առնուլ և յերկար պոռնկել» ձևով (էջ 85ա, էջ 142ա)։ Այս երեք ձեռագրերում մի փոքր այլ է շարադրված բնագրի «երեքկին և չորեքկին... գալ ապաշխարութեամբ» հատվածը. «երեք և Դ անգամ լաւ էր պոռընկել նոցա և ապա ապաշխա-

րութեամբ ի կարգ գալ» (էջ 85բ, էջ 142ա, էջ 115ա)։ № 659-ում չեն պահվել «միանգամ», «ի կարգ» բառերը, իսկ մի երկու տեղ էլ կան այլ ընթերցումներ, օրինակ, բնագրի «թէ պոռնկի յախտ ցանկութեան» և «քան պղծել... զարդարութեան պսակն» հատվածներն այստեղ համապատասխանաբար դարձել են «ըմբռնեցաւ ի ցանկութիւն» և «քան յար պղծեն զիւրեանց ոգիսն» (էջ 162բ)։

Հոդ. ՃՄԳ, էջ 139: *№№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում չեն պահվել բնագրի «յայտ է թէ» «ընդ ձեռամբ եւ մտեալ յեկեղեցի», «ուրինաց», իսկ № 659-ում՝ «և առանց...յայտ է», «թէ՛ այր և թէ՛ կին» և «եթէ ընդ իւր... մտեալ յեկեղեցի» հատվածները։*

Հոդ. ՃՄԴ, էջ 139—140: *№ 659-ում առկա են զգալի շեղումներ. «ՃՄԱ. Եթէ անհաւատ ընդ հաւատացեալ ամուսնացի և յաւժարեսցի ի հաւատսն, քահանայն փորձելով տացէ զսուրբ մկրտութիւնն և զպսակն. ապա եթէ անարգեսցէ զհաւատն ապաշխարեսցէ, որպէս զայն, որք ընդ անաւրինացն պոռնկին» (էջ 163ա)։ №№ 837, 835, 8459-ում բնագրի «Եւ ապա առցէ... զպսակն աւրհնութեան» հատվածը դրված է այսպես. «և ապա մկրտեն և պսակեն զնա»։ Այս, ինչպես և № 8459 ձեռագրերում չի պահվել հոդվածի վերջին՝ «Ապա եթէ յառաջ... ընդ անաւրինին պոռնկի» հատվածը (էջ 85բ, էջ 142բ, էջ 115աբ)։*

Հոդ. ՃՄԵ, էջ 140: *№№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «վկայութեամբ (№ 8459-ը* ունի) *այնոցիկ որ գիտակն են, եղիցին արժանի» հատվածը։*

Հոդ. ՃՄԶ, էջ 140—141: *Հոդվածի միտքը №№ 837, 835, 8459-ում նույնն է, բայց տարբեր է շարադասությունը. ահա այն. «Եթէ ոք շնացաւ և ծնաւղքն նորա և ընդանիքն նախատեն զնա և նա ի նախատանացն երթայ անգանի ի ջուր և կամ մահու հանդիպի՝ մեղք նորա ի գլուխ դատապարտողացն է որ ոչ զգուշացան աղջկանն։ Ապա թէ ինքն առանց գիտութեան մարդոյ վասն նախատանացն մեռաւ կամաւ, ահա կուտեաց մեղս ի վերայ մեղացն և ի դըժ-րութենէ կենաց ջնջեցաւ անուն նորա։ Քահանայն մի՛ իշխեսցէ երթալ ի դի նորա կամ թաղել զնա կամ պատարագ առնել, բայց վարդապետին է իշխանութիւն» (էջ 86աբ, էջ 142բ—143ա, էջ 116աբ)։*

Հոդ. ՃՄԷ, էջ 141: *№№ 837, 835, 8459-ում հոդվածի «մի՛ իշխեսցէ քահանայն... թէև իւր հանդիպին իրքն» հատվածի փոխարեն կարդում ենք «քահանային ոչ է պարտ գարշիլ և կամ վիսալ ի նմանէ» (էջ 86բ, էջ 143ա, էջ 116բ)։ Բնագրի «գարշել կամ նողկալ» հատվածի փոխարեն № 659-ում կարդում ենք «քահանայն չերթալ կամ ծուլանալ» (էջ 163բ)։*

Հոդ. ՃՄԸ, էջ 141: *№№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «ընկալցի» բառը, իսկ «ուրացեալ լիցի առաջի Հաւրն որ յերկինս է» հատվածը փոխարինված է մեկ՝ «ուրացող է» բառով (էջ 86բ, էջ 143ա, էջ 117ա)։ № 659-ում չի պահվել մի այլ հատված. «բայց վասն հաւատոց... ընդ սուրբս ընկալցի», իսկ վերջին «թէ դառնայ ի հաւատն... ուղղել զգործն» հատվածը փոխարինված է. «թէ գայ յապաշխարութիւն քահանայն որպէս կամի արասցէ» հատվածով (էջ 163բ)։*

Հոդ. ՃՄԹ, էջ 141: *№№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել այս հոդվածը և նշված է «գրած է»։ Սակայն ՃԿԱ և ՃԿԲ համարների ներքո բերված են երկու հոդվածներ, որոնք հեռավոր նմանություն ունեն Կանոնագրքի ՃՄԹ և ՃԿ հոդվածների հետ. բերում ենք այդ հոդվածները. «ՃԿԱ. Եթէ ոք կամի երթալ ի վաստակս և ի բանս և նա տեսանէ զսուր թշնամոյն և վայլ որոգայթս ի վերայ ճանապարհին և այլք ևս ասացին նմա և նա անփոյթ (№№ 835, 8459-ում՝ անփութ) արար և գնաց անգաւ յորոգայթն՝ արիւն նորա ի գլուխ նորա է և չէ արժան թաղել զնա։ ՃԿԲ. Եթէ ոք ընթանայ յափշտակեալ զվաստակս այլոց և ըմբռնեցաւ ի սուր և կամ յայլ որոգայթ՝ արիւն նորա ի գլուխ նորա է և ոչ է արժան թաղել զնա» (էջ 86բ—87ա, էջ 143բ, էջ 117աբ)։*

№№ 659-ում չեն պահվել ՃՄԹ հոդվածի «վասն իւր ագտի», «անպարտ է յիւր արենէն» հատվածները։ Վերևում նշված երեք ձեռագրերի պահած երկու հոդվածների տարբերակները կան նաև այստեղ. բերում ենք այդ հոդվածները. «ՃՄէ։ Ապա եթէ տեսանի որոգայթ շարժել կամ սուր կամ գետ կամ լեառն մրրկեալ, զոր այլք զգուշացուցին և նա ամբարտաւանեալ գնաց՝ արիւն նորա ի գլուխ նորա եղիցի։ ՃՄԸ. Թէ ոք ընթացաւ յաւար, թողեալ զարդար վաստակս և ըմբռնեցաւ յորոգայթ՝ արիւն նորա ի գլուխ նորա եղիցի, չէ արժան թաղել զնա» (№ 659, էջ 164ա)։

Հոդ. ՃԿԲ, էջ 142: *№№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «Եւ յերկրաւոր ծախս» հատվածը, իսկ«չար ախտիւ... զհոգին կոճոպէ» հատվածի փոխարեն, պահվել է «զմարմինն պարարէ և զհոգին զրկէ» հատվածը (էջ 87ա, էջ 143բ, էջ 117բ—118ա)։*

№ 659-ում «կոճոպէ» բառի փոխարեն կարդում ենք «կողոպտէ» (էջ 164ա)։

Հոդ. ՃԿԳ, ՃԿԴ, էջ 142—143։ Այս երկու հոդվածները №№ 837, 835, 8359-ում միացված են և դրված որպես մեկ հոդված. «Մնօղք որ զիւրեանց ինչսն վասն իւրեանց հոգւոցն տան այլոց և իւրեանց (№ 8459-ում՝ զիւրեանց) զաւակսն զրկեն և անսուաղ պահեն՝ նզովեսցին (№ 8459-ում՝ նզովեալ լիցին). և տուրքն անընդունելի է, այլ տան որդւոցն բաժինս և Բ (№ 8459-ում ընդ) քորոցն Ա բաժին տացեն» (էջ 87ա, էջ 143բ—144ա, էջ 118ա)։ № 659-ում չի պահվել ՃԿԴ հոդվածի վերջին՝ «Եւ տուրք նոցա անընդունելի եղիցի» հատվածը։ Այստեղ ՃԿԴ հոդվածն այսպես է. «ՃԿԲ. Զինչս ծնաւղացն բաժանեսցեն ընդ երկուս և զմին բաժինն տացեն» (էջ 164բ)։

Հոդ. ՃԿԵ, էջ 143։ № 8459-ում բնագրի «հատուցանէ» բառի փոխարեն դրված է «կատարեն» (էջ 118ա)։ Ահա սույն հոդվածի № 659-ի տարբերակը. «ՃԿԳ. Որ զանդարձ մեռելոյ անարգէ՝ եղիցի նզովեալ» (էջ 164բ)։

Հոդ. ՃԿԶ, էջ 143։ № 8459-ում նշված է. «ՃԿէ. գրած է» բայց և բերում է միևնույն հոդվածը (էջ 118ա)։

Հոդ. ՃԿէ, էջ 143։ №№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել այս հոդվածը և միաժամանակ նշված է «գրած է», այս նշումը չունի № 8459 ձեռագիրը։

Հոդ. ՃԿԸ, ՃԿԹ, էջ 143—144։ ՃԿԸ հոդվածը վերջից թերի է, շարունակությունը ՃԿԹ հոդվածն է։ Ավելի ճիշտ կլիներ, եթե այս երկու հոդվածները միացված լինեին, ինչպես ներքևում նշվող չորս ձեռագրերում է և ՃԿԹ հոդվածից դուրս նետվեին սկզբի «և ի դրաց» հատվածը։ Այս երկու հոդվածները №№ 659, 837, 835, 8459-ում միացված են և դրված որպես մեկ հոդված։ Քանի որ առկա են շեղումներ, կբերենք համապատասխան հոդվածները. «Քահանայ զաղտ աւրէնս մի՛ արասցէ և յեկեղեցւոյ ի դուրս աւրէնս մի՛ տացէ աշխարհականի, բայց ի հիւանդաց որ հաղորդ տան» (№№ 837, էջ 87բ, 835, էջ 144ա, 8459, էջ 118աբ)։ № 659-ում հոդվածն այսպիսին է. «ՃԿԶ. Քահանայ գաղտ աղ մի՛ աւրհնեսցէ և պսակ մի՛ դիցի եւ արտաքոյ եկեղեցւոյն աւրէնս մի՛ տացէ, բայց թէ զյետին թոշակն եւ թէ յանդգնեսցի՝ եղիցի նզովեալ» (էջ 165ա)։

Առաջին երեք ձեռագրերում ՃԿԹ հոդվածի համար ասված է «ՃՀ. գրած է»։

Հոդ. ՃՀ, էջ 144։ Էական տարբերությունն այն է, որ № 659 ձեռագրում բացակայում է. «եւ ինքեանք փափագեն յեկեղեցի եւ» հատվածը, իսկ վերջին «պղծել զտունն Աստուծոյ... ընդ խաչահանուսն եղիցի» հատվածի փոխարեն նշված է. «և քահանայն եթե յանդըգնեսցի՝ նզովեալ եղիցի» (էջ 165ա)։ «Անընկալ լիցի» հատվածի փոխարեն № 8459-ում դրված է. «ոչ է ընդունելի» (էջ 118բ)։

Հոդ. ՃՀԱ, էջ 144։ № 659-ում չի պահվել «ուխտական կամ» հատվածը, իսկ «կամ սպաս ունել կամ ճրագ լուցանել» հատվածի փոխարեն գրված է «կամ պատարագ առնել» (էջ 165ա)։

Հոդ. ՃՀԲ, ՃՀԳ, էջ 144—145։ Այս հոդվածները №№ 837, 835, 8459-ում չեն պահվել և միաժամանակ նշված է «գրած է» (էջ 88ա, էջ 144բ, էջ 119ա)։

ՃՀԲ հոդվածը № 659-ում համառոտ է և տարբեր շարադասությամբ, թեև հոդվածի միտքն արտահայտում է ճիշտ. «ՃԿԹ. Ոչ է պարտ քահանայի և դպրաց զգաստ մեռելոյ ի տունս իւրեանց առնել, այլ յեկեղեցւոյն դուրսն տանել, զաղքատսն կոչել և ուտել, և յերեկորեայ կանխել յաղաւթսն մինչև ցլոյսն. նոյնպէս և զերախայս տանել յեկեղեցին յունկնդիրս Աւետարանին և ապա անփոփել յինքեանս։ Եթե ոք անարգէ՝ եղիցի նզովեալ» (էջ 165բ)։ ՃՀԳ հոդվածի նույն ձեռագրի տարբերությունն այն է, որ այստեղ չի պահվել «պաշտաման քահանային եւ» հատվածը։

Հոդ. ՃՀԴ, էջ 145—146։ №№ 837, 835, 8459-ում մի փոքր տարբեր է հոդվածի սկզբի մասը. «Եթէ ոք ուխտական կամ դպիր որ առաջի ժողովրդեանն ի հրապարակս աղաւթէ և շնորհուկս առնու յինքն» (էջ 88ա, էջ 144բ, էջ 119ա)։

Հոդ. ՃՀԵ, էջ 146։ Երեք ձեռագրերում հոդվածն այսպես է. «Քահանայ կամ ուխտական յորժամ յօտարութիւն երթան չէ արժանի առաջի գռեհիկ ժողովրդեանն ի ճաշ կամ ի գինի մտանել և զԱստուած հայհոյել տացէ, այլ երթալ ի տուն, որ արժան է եւ անդ ճաշակել։ Եւ եթէ ոչ լսէ՝ նզովեսցի» (№№ 837, էջ 88աբ, 835, էջ 144բ, հմմտ. № 8459, էջ 119աբ)։ № 659-ում բնագրի «ի մէջ գռեհիկ ամբոխին... հայհոյել զԱստուած» հատվածն այսպես է. «ի մէջ հրապարակին ճաշակել», իսկ «ուր արժան է եւ անդ ճաշակել» հատվածը չի պահվել (էջ 165բ)։

Հոդ. ՃՀԶ, էջ 146։ Սույն հոդվածը չի պահվել №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում, միաժամանակ նշված է. «գրած է» (էջ 88բ, էջ 144բ, էջ 119բ)։ Բնագրի «մինչեւ գիտացէ զդիւին

հալածումն» հատվածը № 659-ում դրված է այսպես. «մինչև զդեն հալածեսցէ և յեկեղեցի մտցէ»։ Այստեղ չի պահվել նաև հոդվածի վերջին «Ապա եթէ յանդգնի ոք... մի՛ իշխեսցէ յեկեղեցի մտանել» հատվածը (էջ 166ա)։

Հոդ. ՃՀԷ, էջ 146—147: *№№ 837, 835, 8459-ում բնագրի «եթէ հանդիպին այսահարութեան» հատվածը փոխարինված է «որ դիւահարին» բառերով։ Այս և № 8459 ձեռագրերում «սրբին և փրկին ի դիւէն» հատվածը դրված է բնագրի «զկարգն կատարեսցեն եւ ի դիւացն հեռասցին» հատվածի փոխարեն։ Նշված երեք ձեռագրերում չի պահվել հոդվածի վերջին. «ընտանեացն եւ լնուլ... մարդասիրութեամբ» մասը (№№ 837, էջ 88բ, 835, էջ 144բ—145ա, 8459, էջ 119բ)։ № 659-ում չի պահվել բնագրի «արժան է քահանային... ի դիւացն հեռասցին» հատվածը (էջ 166ա)։*

Հոդ. ՃՀԸ, էջ 147: *№№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «աղ զուարակի նորա եւ մի» հատվածը, իսկ մյուսը՝ «բայց թէ դարձցին... ի քահանայից երթալ» նշված ձեռագրերում դրված է «ապա թէ քահանայն առանց դարձցի նորա երթան» ձևով (էջ 88բ—89ա, էջ 145ա, էջ 120ա)։ № 659-ում չի պահվել «երթալ առ նոսա», «խաչահանողսն Քրիստոսի» հատվածները (էջ 166ա)։*

Հոդ. ՃՀԹ. էջ 147: *№ 659-ում չի պահվել հոդվածի վերջին «զի դատաւորքն իշխանք են եւ ոչ քահանայք» մասը։*

Հոդ. ՃՂ, էջ 147—148: *№№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել հոդվածի վերջին. «եւ եթէ ոք յանդգնի՝ եղիցի նզովեալ» մասը (էջ 89ա, էջ 145բ, էջ 120ա)։*

Հոդ. ՃՂԱ, էջ 148: *№№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել հոդվածի «զի առ արտաքինսն իմաստութեամբ գնասջիք» հատվածը (էջ 89ա, էջ 145բ, էջ 120ա)։*

Հոդ. ՃՂԲ, էջ 148: *№№ 837, 835, 8459-ում չեն պահվել «զաղջկունսն յաստուածպաշտութիւն» բառերը, դրանց փոխարեն վերջին ձեռագրերում պահվել է «զնոսա» դերանունը։ № 659-ում էական տարբերությունն այն է, որ «գործոց» և «դէտ» բառերի փոխարեն համապատասխանաբար պահվել է «խորհրդոց» և «հայր» բառերը (էջ 167ա)։*

Հոդ. ՃՂԳ, էջ 148—149: *Այս հոդվածում անցկացվում է այն միտքը, թե գաղափարները բռնությամբ ոչ կարելի է տարածել և ոչ էլ վերացնել, այլ խաղաղ և անարյուն ճանապարհներով։*

Հոդվածի սկզբի ընդարձակ հատվածը երեք ձեռագրերում այսպես է. «Քահանայ որ յապաշխարութիւն կոչէ զմեղաւորս՝ մի՛ խստութեամբ և դառնութեամբ դատեսցեն ըստ կանոնաց, այլ մեղմով և քաղցրութեամբ յոյս դնել, զի Աստուած մարդասէր է...» (№ 837, էջ 89բ, հմմտ. №№ 835, էջ 146ա, 8459, էջ 121ա)։ Ահա և № 659-ի ունեցածը. «ՃՂ. Քահանայն մի՛ աչառութեամբ դատեսցէ զմեղաւորն, այլ մեղմով յուղղութիւն ածել և մի՛ յուսահատել, զի Աստուած մարդասէր է և ոչ կամի զմահ մեղաւորին։ Եւ առաքեալքն հանդարտութեամբ ածին զտհեզերս յուղղութիւն։ Եթե ոք զարշի ի դառն մեղաց, ինքն յանաւրէնութեան իւրում մեռցի և արիւն նորա ի ձեռաց քահանային խնդրեսցի» (էջ 167ա)։

Հոդ. ՃՂԴ, էջ 149: *Բնագրի «եւ եհաս վախճան... չզրկել զնոսա յետին թոշակէն» հատվածը №№ 837, 835, 8459-ում դրված է այսպես. «և մինչդեռ յապաշխարութիւն են (№ 835-ում՝ է) մահ եհաս նոցա, պարտ է տաց (№ 835-ում՝ տալ) նոցա զթոշակն» (էջ 90ա, էջ 146ա, էջ 121բ)։ № 659-ում չեն պահվել «մինչդեռ ի կարգին էին» և «եւ եթէ ոչ՝ նզովեալ լիցին» հատվածները (էջ 167ա)։*

Հոդ. ՃՂԵ, էջ 149: *Այս հոդվածը չի պահվել №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում, միաժամանակ նշված է «գրած է» (էջ 90ա, էջ 146ա, էջ 122ա)։ № 659-ում «զայն»-ը փոխարինված է «զմնացորդսն» բառով (էջ 167բ)։*

Հոդ. ՃՂԶ, էջ 150: *№№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «բայց զայն միայն որ ի սպանդանոցի վաճառի» հատվածը (էջ 90աբ, էջ 146աբ, էջ 122ա)։*

Հոդ. ՃՂԷ, էջ 150—151: *№№ 837, 835, 8459-ում բնագրի «վիճակին», «փաթեթս» բառերի փոխարեն դրված են «ժողովրդեանն» և «փայթաթս» բառերը, №№ 837, 835-ում «ի կարգ կալ»-ը՝ «ի զղջումն գան», № 8459-ում «Բ ամ»-ը՝ «Թ ամ»։ Այս երեք ձեռագրերը չունեն «եւ զհատընկէցսն», «եւ եթէ ոչ դառնան... նզովեալ լիցի» հատվածները (№№ 837, էջ 90բ, 835, էջ 146բ, 8459, էջ 122ա)։*

№ 659-ում չեն պահվել «վիճակին» և «զլերդահմայսն» բառերը։ Այստեղ կան նաև այլ շեղումներ, բնագրի «յանդիմանել հրապարակաւ»-ը փոխարինված է «յայտնել», «Բ ամ»-ը՝ «Ժ ամ», «կնիք նոցա մի՛ տացէ եւ պսակ մի՝ դիցէ»-ն՝ «քահանայութիւն մի՛ արասցէ նոցա» բառերով և հատվածներով (էջ 167բ—168ա)։

Հոդ. ՃՂԸ, էջ 151: №№ 837, 8459-ում չի պահվել «խողխողեն եւ» հատվածը (էջ 91ա, էջ 122ա), իսկ № 835-ում՝ «խողխողեն եւ ատելիս» (էջ 147ա)։ № 659-ում պահվել է հոդվածի միայն վերջին մասը. «ՃՉԵ. Թէ ի նոյն աղանդ դառնայ մեղաւորն՝ մահապարտ է, զրկեալ են ի կենացն, մի՛ թողցի նոցա» (էջ 168ա)։

Հոդ. ՃՂԹ, էջ 151—152: №№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել այս հոդվածը, միաժամանակ նշված է. «գրած է» (էջ 91ա, էջ 147ա, էջ 123բ)։

№ 659-ում բնագրի «եւ ի պիղծ դեղոց... զրկեալ են ի սուրբ աւրինացն» հատվածի փոխարեն կարդում ենք. «Իսկ եթե ի թիւրակաց կամ ի պիղծ թռչնոց կամ ի սողնոց, զի եթէ մահ տիրէ նոցա» (էջ 168ա), իսկ «Գ ամ»-ը այստեղ դրված է «Բ ամ»։

Հոդ. ՃՂ, էջ 152: №№ 837, 835, 8459-ում հոդվածն այսպիսի տեսք ունի. «Եւ եթէ ոք ուտէ իւր կամաւ զզենումն անաւրինաց՝ Բ ամ ընդ ունկնդիրսն և Ա ամ առ դրանն ապաշխարեսցէ։ Նոյն կանոն է և որ զմուտառն ուտէ» (էջ 91աբ, հմմտ. №№ 835, էջ 147ա, 8459, էջ 123բ)։

№ 659-ում չի պահվել «առ դրանն ապաշխարեսցեն» հատվածը։

Հոդ. ՃՂԱ, էջ 152: Ահա №№ 835, 837, 8459-ի ունեցածը. «Եւ եթէ ոք որ զմիս (№ 8459-ում՝ չիՙ զմիս) մուտառ վաճառէ կամ զզրծեալ և զմկնուտ կերակուրէն (№ 8459-ում՝ կերակուր) նզովեսցի և Բ ամ ապաշխարէ» (էջ 147ա, էջ 91բ, էջ 123բ)։

№ 659-ում «կերեալ»՝ փոխանակ «յաղեալ»-ի։

Հոդ. ՃՂԲ, էջ 152—153: №№ 837, 835, 8459-ում «իսկ որ զենում ի ձգել զաւրն»-ի փոխարեն կարդում ենք «այն է լաւն որ ի զենելն», իսկ վերջին «Ապա եթէ յորոգայթ... հանդերձ շնչով և կերիցէ» հատվածը չի պահվել (էջ 91բ, էջ 147աբ, էջ 123բ)։

Հոդ. ՃՂԳ, էջ 153: Այս հոդվածը չի պահվել № 659-ում։

Հոդ. ՃՂԴ, էջ 153: № 835-ում «որոյ» փոխանակ «որսոց»։ №№ 837, 835, 8459-ում չեն պահվել «ըստ բանին Սահակայ... զաւթեակնն մի կերիցեն» և «իսկ եթէ թակարդիւ... եւ ապա կերիցեն» հատվածները (էջ 91բ—92ա, էջ 147բ, էջ 124ա), իսկ «եւ որ թռչուն է... զէշ կոչեսցի» հատվածի փոխարեն ունեն «և թէ մնաց մինչև ի մեկել աւուրն և թռչուն իջաւ ի վերայ՝ զէշ կոչի»։

№ 659-ում չեն պահվել «պատրաստեալ մարդկան» և «սրոյ» բառերը, վերջին «իսկ եթէ թակարդիւ... եւ ապա կերիցեն»-ի փոխարեն կարդում ենք «զոր ձեռամբ և երկաթով զենցեն՝ կերիցեն» (էջ 169ա)։

Հոդ. ՃՂԶ, էջ 153: Բնագրի «եւ յորսոց մատաղ մի՛ իշխեսցէ առնել» հատվածը № 659-ում չի պահվել (էջ 169ա)։

Հոդ.. ՃՂԷ, ՃՂԸ, էջ 154: №№ 837, 835-ում այս երկուսը միացված են մի հոդվածում. ահա ամբողջը. «Զանասուն խեղ կամ արատաւոր կամ յափշտակեալ մի՛ ոք իշխեսցէ մատաղ առնել՝ ոչ է ընդունելի. և եթէ ոք արասցէ՝ նզովեսցի։ Թէ թագաւոր ոք աշխարհի խումբ առնիցէ յերկրի թշնամեաց՝ չէ արժան զենուլ մատաղ» (էջ 92ա, էջ 147բ—148ա)։Հոդվածի բովանդակությունը № 8459-ում վերոբերյալի նման է, միայն տրված է երկու հոդվածով, երկրորդ հոդվածը սկսվում է «Թէ թագաւոր ոք» հատվածից (էջ 124բ)։

ՃՂԸ հոդվածի «ոչ»-ը չի պահվել № 659 ձեռագրում (էջ 169ա)։

Հոդ. ՃՂԹ, էջ 154: № 659-ում չեն պահվել «զնոյնն հատուսցէ տեառն» և «աղքատաց... տացէ» հատվածները, իսկ «ի ժանիս գազանի անկանի»-ի փոխարեն ունի «գազանաբեկ լինի» (էջ 169ա)։ №№ 837, 835, 8459-ում «զէրի» փոխանակ «զհասն»։ Վերջին ձեռագրերում «ապա եթէ... նզովեալ եղիցի» վերջին հատվածի փոխարեն պահվել է այսպես. «Ապա թէ գողանան կամ գազանք ուտեն, արժան է զպարտ Տեառն հատուցանել ապա (№ 835-ում՝ չիՙ ապա) թէ ոչ՝ նզովեսցի» (էջ 92աբ, էջ 148ա, էջ 125ա)։

Հոդ. Մ, էջ 154: Հոդվածի սկզբի ընդարձակ մասը №№ 837, 835, 8359-ում այսպես է. «Զմատաղն զոր առնէ, զմիսն ոչ է պարտ պահել ի տուն իւր, այլ զամէն աւրն (№ 835-ում՝ չիՙ աւրն) տայ աղքատաց» (էջ 92բ, էջ 148ա, էջ 125ա)։

№ 659-ում չի պահվել «սրտի մտաւք» հատվածը, իսկ «պահէ» բառը փոխարինված է «յափշտակէ» բառով (էջ 169բ)։

Հոդ. ՄԱ, էջ 155: №№ 837, 835, 8459-ում հոդվածը պարզեցված է. «Եթէ ոք զարատաւոր ինչս իւր խաբելով վաճառէ ընկերի իւրում և սուտ երդնու և գովելով զրկէ զընկերն իւր՝ նզովեսցի» (էջ 92բ, էջ 148ա, էջ 125ա)։ Ահա և № 659-ի ունեցածը. «Թէ ոք զարատաւորն տայ ընկերի իւրում վաճառելով՝ տուժեսցի ընդ միոյն երեքկին և Բ ամ ընդ ձեռամբ կացցէ, և որք յանդգնին՝ եղիցին նզովեալ» (էջ 169բ)։

Հոդ. ՄԲ, էջ 155: №№ 837, 835, 8459-ում փոքր չափով շեղվում է հոդվածի սկիզբը. «Եթէ ոք երթա սուտ վկայութիւն տալ և ձգէ ըընկերն յորոգայթ մահու» (էջ 92բ, էջ 148ա, էջ 125բ)։ Այս երկու ձեռագրերը չունեն «կացցէ» բառը, իսկ № 659-ում՝ «Բ ամ»-ը դրված է «ամ մի» ձևով (էջ 169բ)։

Հոդ. ՄԳ, ՄԴ, էջ 155—156: Այս երկու հոդվածները №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերը չունեն և նշված է. «գրած է», նման նշում չունի № 8459 ձեռագիրը ՄԳ հոդվածի համար (էջ 93ա, էջ 148բ, էջ 125բ)։

Հոդ. ՄԵ, էջ 156: Բնագրի «խոստովանողք» բառը №№ 837, 835, 8459-ում փոխարինված է «ապաշխարող ոք» բառերով։ «Մինչև ղկարգն ի գլուխ տանի... եւ եղիցի նզովեալ» հատվածը №№ 837, 835, 8459-ում այսպես է. «մինչև զապաշխարութիւնն լմնէ իւր վարդապետին աւրհնութեամբ. և եթէ ոք նման սատանայի, լրբէ և ոչ լսէ՝ նզովեսցի» (էջ 93ա, հմմտ. № 835, էջ 148բ, էջ 125բ)։

№ 659-ում «վայրապար» բառը դրված է «եթէ ընդ վայր» ձևով, իսկ վերջին՝ «եթէ ոք յանդգնի... եղիցի նզովեալ» հատվածը՝ «և թէ ոք յանդըգնի եղիցի նզովեալ և այլ ապաշխարութիւն ընկալցին» (էջ 170ա)։

Հոդ. ՄԶ, էջ 156: Որոշ ձեռագրերում մի փոքր շեղվում է սկզբի շարադասությունը. «Այր կամ կին որ Կ ամաց լինին և արժան է պարապել աղօթից ի դուռն եկեղեցւոյն զցայգ և զցերեկ և խնդրել ի Տեառնէ» (№№ 837, էջ 93ա, 835, էջ 148բ, 8459 էջ 126ա)։

Այս հոդվածը № 659-ում բաժանված է երկու մասերի և դրված ՄԲ, ՄԳ համարների ներքո։ Այստեղ երկրորդ՝ ՄԳ հոդվածը սկսվում է. «Ապա եթէ ջեռցին...» հատվածից։ «Ջեռցին ի ցանկութիւն եւ կամին ամուսնանալ» հատվածը № 659-ում դրված է այսպես. «ջեռնու յամուսնութիւնն», «զի ոչ է հարսանիս... զինչ եւ կամեսցի» հատվածը՝ «զի ոչ է ամուսնութիւն, այլ պոռնկութիւն, բայց իշխան է քահանային զինչ կամի արասցէ» (էջ 170բ)։

Հոդ. ՄԷ, ՄԸ, էջ 157: Այս երկու հոդվածը չի պահվել №№ 837, 835, 8459-ում, միաժամանակ նշված է «ՄԸ, ՄԹ գրած է» (93բ, էջ 149ա, էջ 126բ)։

Հոդ. ՄԹ, էջ 157: Այսպես է հոդվածի սկիզբը. «Եթէ ոք խօսեսցի կին ձեռամբ քահանային և Բ և Գ վկայիւք հաստատեալ, այլ մի՛ իշխեսցէ» (№№ 837, էջ 93բ, 835, էջ 149ա, 8459, էջ 126բ)։

Հոդ. Մժ, էջ 157: Էական տարբերությունն այն է, որ «աղքատաց» բառը № 659-ում փոխարինված է «յեկեղեցին» բառով (էջ 171ա)։

Հոդ. ՄժԱ, էջ 157—158: Հոդվածի սկզբի մասը №№ 837, 835, 8459-ում այսպես է. «Կին որ խօսեցեալ է առն և տանին ի պսակ և դեռ ոչ է մտեալ յեկեղեցին և չար գործք աղջկանն յայտնեցաւ» (էջ 93բ—94ա, էջ 149ա, էջ 126բ—127ա)։

№ 659-ում չի պահվել «ընթացեալ յեկեղեցին» հատվածը, իսկ «այրի» և «Գ ամ»-ի փոխարեն համապատասխանաբար ունի «շուն» և «Դ ամ» (էջ 171ա)։

Հոդ. ՄժԲ, էջ 158: Այս հոդվածը չի պահվել №№ 837, 835, 8450-ում, միաժամանակ նշված է «գրած է», այս նշումը չունի № 835 ձեռագիրը։

Հոդ. ՄժԳ, էջ 158: Բնագրի «չտալ նմա պտուղ» հատվածը №№ 837, 835, 8459-ում պահվել է այսպես. «Նորա և ոչ եղև զաւակ» (էջ 94ա, էջ 149բ, էջ 127ա)։ Այստեղ չի պահվել նաև «կացցէ» բառը։

Հոդ. ՄժԴ, ՄժԵ, ՄժԶ, էջ 158—159: Այս հոդվածները չեն պահվել №№ 837, 835, 8459-ում և նշված է «ՄժԵ, ՄժԶ, ՄժԷ գրած է» (էջ 94ա, էջ 149բ, էջ 127բ)։ ՄժԵ հոդվածի վերջին «Ճ դրամ տուգանս... ում կամի առն լիցի» հատվածը № 659-ում պահվել է այսպես. «իշխան լիցի առաջնորդն մեկնել ի միմեանց փոխանակ անարգանաց պսակին Մ դրամ տուգանս տացէ և ապաշխարութիւն պոռնըկին եղիցի ի վերայ և ում կամեսցի առն լիցի» (էջ 172ա)։ Այս ձեռագրում ՄժԶ հոդվածի «զոր առեւանկն առեն» հատվածը դրված է այսպես. «որ անգեառ արասցէ»։ Այստեղ չի պահվել նույն հոդվածի «Ճ դրամ առցեն... տուգանս տացեն» հատվածը (էջ 172ա)։

Հոդ. ՄժԷ, էջ 160: №№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել հոդվածի վերջին՝ «Ապա եթէ մինչ չեւ զարձեալ են... ոչ է արժան առնուլ յեկեղեցի» հատվածը (էջ 94ա, էջ 149բ, էջ 128ա)։

№ 659-ում «եւ զինչս նոցա աղքատաց բաշխեսցեն» հատվածն այսպես է. «և զիրսն զոր առեալ է առաջնորդին՝ աղքատաց տացէ» (էջ 172բ)։

Հոդ. ՄժԸ, էջ 160: № 659-ում չեն պահվել «շուն կոչեսցի» բառերը։

Հոդ. Մի, էջ 161: Հոդվածը №№ 837, 835, 8459-ում պարզեցված է. ահա այն. «Եթէ ոք

կին որ (№ 835-ում՝ չիք որ) նշանած է ձեռամբ քահանային և այլ առն տացեն՝ նզովեսցի. և կին այրի և պսակ աւեր է» (էջ 95ա, էջ 150ա, էջ 128բ)։

№ 659-ում չի պահվել այս հոդվածը։

Հոդ. ՄԻԲ, էջ 161: № 8459-ը չունի մեջբերումը. №№ 837, 835-ը դրա հետ մեկտեղ չունեն նաև «որպէս եւ գիրն ասէ» (էջ 129ա, էջ 95ա, էջ 150ա)։

Հոդ. ՄԻԳ, էջ 161—162: № 659-ում «ծածկէ» բառը փոխարինված է «յայտնէ» բառով, այստեղ չի պահվել նաև «մինչև ցմահ» բառերը (էջ 173բ)։

Հոդ. ՄԻԴ, ՄԻԵ, էջ 162: № 659-ում այս երկու հոդվածները միացված են և դրված որպես մեկ հոդված՝ ՄԻ համարով։ Նախ դրված է ՄԻԵ հոդվածը, ապա սրան իբրև շարունակություն ՄԻԴ-ը։ Այստեղ չի պահվել բնագրի «եւ հարկ է», «պայծառացուցանել զնա» և «աշխարհախումբ» բառերը (էջ 173բ)։

Հոդ. ՄԻԶ, էջ 162: Բնագրի «ի հաւատացելոց»-ի փոխարեն № 659-ում դրված է «ի քրիստոնէից» (էջ 173բ)։

Հոդ. ՄԻԷ, էջ 162: Բնագրի «յամենայն տունս ժողովրդեանն» հատվածը №№ 837, 835, 8459-ում դրված է «ժողովրդեանն յամենայն տունս» ձևով (էջ 95բ, էջ 150բ, էջ 129բ)։

Հոդ. ՄԻԹ, էջ 163: № 659-ում «որ ի մաւրէ մեռեալ» հատվածը կարդում ենք այսպես. «որ մաւտ ի մեռանել գայ» (էջ 174ա)։

Հոդ. ՄԼ, էջ 163: Հոդվածի սկիզբը №№ 837, 835, 8459-ում այսպես է. «Եւ տղայն որ կենդանի ծնանի և հոգաբարձոյքն անփոյթ առնեն և ոչ տանեն փահանային»։ Այս և № 8459 ձեռագրերում «Գ ամ»-ի փոխարեն նշված է. «Ե ամ»։ Համառոտ է հոդվածի վերջին հատվածը. ահա այն՝ «բայց իշխանութիւն վարդապետին կարճել» (№№ 837, էջ 96ա, 835, էջ 151ա, 8459, էջ 130ա)։ № 659-ում տարբեր է պատժաչափը՝ «Է ամ», «Գ ամ»-ի փոխարեն, «Ե ամ»՝, «Դ ամ» (էջ 174ա)։

Հոդ. ՄԼԱ, էջ 163—164: №№ 837, 835, 8459-ում «զգուշացուցանէ» բառը դրված է «յիմաց էրին (№ 835-ում՝ արին)» ձևով, սրանք չունեն նաև «կացցէ» բառը (էջ 96աբ, էջ 151ա, էջ 130բ)։

№ 659-ում «եւ նա վասն իւր... վասն այլ զբաղման» հատվածը դրված է այսպես. «եւ նա վասն ծուլութեան» (էջ 174բ)։

Հոդ. ՄԼԲ, էջ 164: №№ 837, 835, 8459-ում չեն պահվել «հանդիպի» և «զմանուկ» բառերը (էջ 96բ, էջ 151աբ, էջ 130բ—131ա)։

Հոդ. ՄԼԳ, էջ 164: № 837, 835, 8459-ում չի պահվել «Երախայ թէ եկեալ ի մկրտութիւն եւ» հատվածը (էջ 96բ, էջ 151բ, էջ 131ա)։

Հոդ. ՄԼԵ, էջ 165: № 659-ում չի պահվել «եթէ համարձակիցի ոք» հատվածը։ № № 837, 835, 8459-ում բնագրի «ճանապարհ ըստ կամաց» և «ի քաղաքակիցս իւր... զմիմեանց բեռն բարձէք» հատվածները համապատասխանաբար այսպես են. «ի հեռոյ ի հօտէն» և «յայլ քահանայ և ապա գնալ» (էջ 97ա, էջ 151բ—152ա, էջ 131բ)։

Հոդ. ՄԼԶ, էջ 165—166: №№ 837, 835, 8459-ում հոդվածի սկիզբը այսպես է. «Այր կամ կին յորժամ հիւանդանայ և անգանի ի մահիճ պարտ է յաւուր Դ հետ կոչել» (էջ 97բ, էջ 152ա, էջ 131բ)։ Այս ձեռագրերը չունեն բնագրի «եւ զերիցունսն», «զբաղեալ ի ծուփս աշխարհիս» հատվածները, իսկ «հոգաբարձուքն» բառը փոխարինված է «ընդանիք» բառով։ № 659-ում չի պահվել «ցաւոց» բառը, իսկ մի քանի դեպքում էլ կան այլընթերցումներ, օրինակ «յաւուրն երրորդի կոչել» հատվածի փոխարեն կարդում ենք «երկիցս անգամ ի հարկէ կոչել», «զերիցունսն»-ի՝ «զիւրեանց», «որ ոչ զգուշացաւ»-ի՝ «և ոչ չողաւ» (էջ 175բ)։

Հոդ. ՄԼԷ, էջ 166: Հոդվածի վերջին «Եւ այլք չյայտնեն... քահանայն ի մեղաց նոցա» հատվածը № 659-ում դրված է այսպես. «և այլք յայտնեն զգործս նորա և քահանայն տուեալ է սուրբ խորհուրդն՝ անպարտ է ի մեղաց նոցա» (էջ 176ա)։

Հոդ. ՄԼԸ, էջ 166: № 659-ում հոդվածն այսպես է սկսվում. «Երկրորդացն քահանայն առ սեղանն աւրհնեսցէ զուռն» (վերջին բառն ավելացրել են ուրիշներ, աջ լուսանցքում. էջ 176ա)։ Այնուհետև ինչպես բնագրում։ Բնագրի «պսակ առ դրանն» հատվածը №№ 837, 8459-ում փոխարինված է «զուռն առ սեղանոյն» հատվածով (էջ 97բ—98ա, էջ 152բ, էջ 132բ)։

Հոդ. ՄԽ, էջ 166—167: №№ 837, 835, 8459-ում չի պահվել «կացուսցէ» բառը, իսկ № 659-ում՝ «առ սուրբ սեղանն»։ Այս բնագրի ՄԽ և ՄԽԱ հոդվածների միջև վերևում նշված չորս ձեռագրերում պահվել է մի հոդված, որը № 837, 8459-ում ունի ՄԽԲ, № 659-ում ՄԼԶ համարը, իսկ № 835-ում համար չի նշված. ահա այդ հոդվածը. «Իսկ եթէ մինն կուսան և մինն (№№ 659, 835-ում՝ միւսն) այրի (№ 659-ում՝ երկեակ) և այլ վարքն սրբութեամբ են,

արժան է տալ նոցա (№ 659-ում՝ չիք նոցա) զպսակն աւրհնութեան» (№№ 837, էջ 98ա, 835, էջ 152բ, 8459, 133ա)։ Այս հոդվածը № 659 ձեռագրում այնուհետև շարունակվում է. «Կուսանին և զերկեակն առ դրանն կացուցանել մինչև զկարգն ապաշխարեսցէ և արժանի լիցի աւրհնաց» (էջ 176բ)։

Սա Նեոկեսարիայի կանոնախմբի Ը հոդվածն է («Կանոնագիրք Հայոց», հտ. Ա, էջ 182) միայն այստեղ պատմաչափը չկա։

Հոդ. ՄԽԱ, էջ 167։ *Բնագրի «աւուրքք Բ»-ը №№ 837, 835, 8459-ում գրված է «աւուրս Ը» (էջ 98բ, էջ 152բ, էջ 133բ)։*

Հոդ. ՄԽԲ, էջ 167։ *Այս հոդվածը չի պահվել №№ 837, 835, 8459 ձեռագրերում, միաժամանակ նշված է «գրած է» (էջ 98բ, էջ 153ա, էջ 133բ)։ № 659-ում վերջին՝ «այլ... աղքատաց» հատվածն այսպես է «բայց միով է արժան եթե ոք սիրէ, նոյն չափով յաղքատս տացէ» (էջ 176բ)։*

Հոդ. ՄԽԳ, էջ 167։ *Բնագրի «եւ ի թռչնոց ըստ Ե զգայութեան մարդոյն» հատվածը №№ 837, 835, 8459-ում այսպես է. «եւ ի թռչնոց եւ ի խաշանց ըստ Է զգայութեան մարդոյն» (էջ 98բ, էջ 153ա, էջ 133բ)։*

Հոդ. ՄԽԴ—ՄԽԸ, էջ 167—169։ *Այս հոդվածները չեն պահվել №№ 837, 835, 8459-ում, միաժամանակ նշված է. «գրած է» (էջ 98բ, էջ 253ա, էջ 134ա)։*

ՄԽԵ հոդվածը № 659-ում այսպիսի տեսք ունի. «ՄԽԱ. Թէ տղայոց դիպիցին զպահս ծնաւղացն պարտ է կատարել և արգելուլ զնոսա յամենայն կերակրոց և սնեամբ միայն սնուցանել մինչև (ձեռ-ում *մինչև* բառից հետո մի բառի տեղ բաց է թողնված—Վ. Հ.) *սրբութեան. և ապա աւրհնել յանուն Տեառն» (էջ 177ա)։ ՄԽԶ հոդվածի «է ժամանակս» հատվածի միջև № 659-ը ունի «ամեայ»՝ «է ամեայ ժամանակս», իսկ «ի սրտի» փոխարեն ունի «ի մտի» (էջ 177բ)։ ՄԽԷ հոդվածի «յղփութեանց» բառը № 659-ում փոխարինված է «ցանկալի» բառով, իսկ «եւ դառնալ ի բանակ իւր» հատվածը չի պահվել (էջ 177բ)։*

Սակայն պետք է նկատել, որ այս մի քանի հոդվածները սկզբնապես մի ամբողջական գրություն են եղել։ Այն հոդվածների բաժանված է այնպես, որ նկատվում է մեկը մյուսի շարունակություն կազմելը, բացի այդ, բաժանումը կատարված է մեխանիկական այնպիսի մոտեցմամբ, որ ՄԽԴ հոդվածը այս ձևով բովանդակություն չունի։

Հոդ. ՄԽԹ, էջ 169։ *Բնագրի «ի պահոց» և «զարհուրի հրապուրիչ» հատվածների փոխարեն № 659-ում համապատասխանաբար կարդում ենք «ի կապանաց» և «հալածի» (էջ 178ա)։*

Հոդ. ՄԾ, էջ 169—170։ *№ 659-ում չի պահվել «քահանայ» բառը, իսկ «արար» բառի փոխարեն գրված է «սիրէ» (էջ 178ա)։ №№ 837, 835 ձեռագրերը ունեն միայն վերջին նշումը։*

Հոդ. ՄԾԱ, էջ 170։ *№№ 837, 835-ում չի պահվել «քահանայութեան» բառը, «որում»-ը փոխարինված է «ում որ այս» բառերով, իսկ «է ժամանակաւ»-ը գրված է «է. ամայ ժամանակաւ» (էջ 99աբ, էջ 153)։ № 659-ում «զաւծումն քահանայութեանն և ի տուն իւր դարձցի» (էջ 178ա) հատվածը գրված է բնագրի «զաւծումն... իւրում» հատվածի փոխարեն։*

Հոդ. ՄԾԲ, էջ 170—171։ *№ 835-ում՝ արք փխ. որ (էջ 153բ), իսկ № 659-ում չի պահվել «որ» բառը։*

Հոդ. ՄԾԳ, էջ 171։ *Բնագրի «աստեղաց եղիցի» բառերի միջև №№ 659, 837, 835, 8459 ձեռագրերն ունեն «կամ յուռթունս (№ 659-ում՝ յուռթանս) և յուլունս առ ի պահպանութիւն անձանց» (էջ 179ա, էջ 100ա, էջ 154ա, էջ 135ա)։ №№ 837, 835-ում «հրեշտակաց» բառը փոխարինված է «կամարարաց»։*

Հոդ. ՄԾԴ, էջ 171։ *Բնագրի «Քրիստոսի որպէս» բառերի միջև №№ 837, 835, 8459-ն ունեն «որ աւէ այդ գործ ոչ իւիք ելանէ եթէ ոչ պահաւք և աղօթիւք» հատվածը (էջ 100ա, էջ 154ա, էջ 135բ)։ № 659-ում «ի բանէն Քրիստոսի» հատվածի փոխարեն գրված է. «և նա ինքնին ասաց այդր ազգ ոչ ելանէ եթե ոչ պահաւք և աղաւթիւք (էջ 179ա)։*

Հոդ. ՄԾԵ—ՄԿԴ, էջ 171—174։ *Այս հոդվածները №№ 837, 835, 8459-ում չեն պահվել, միաժամանակ նշված է «այս ամէն (№ 835-ում՝ չիք ամէն) գրած է (էջ 100ա, էջ 154ա, էջ 135բ)։ Այս մի քանի հոդվածները պահվել են № 659-ում, առանձին շեղումներով, այստեղ կնշենք դրանք։ ՄԾԵ և ՄԾԶ հոդվածները № 659-ում միացված են, որն ավելի ճիշտ է։ ՄԾԶ հոդվածի «եւ այս բնութեամբ ընթանայ յեկեղեցին» հատվածը № 659-ում գրված է ավելի ընդարձակ. «և այս քննութեամբ է նոցա յաւժարութեամբ ընթանան յեկեղեցին յորժամ հանդիպի նոցա» (էջ 179ա)։ ՄԾԷ հոդվածի «եւ մեկնեն... հանդիպին լուսոյն» հատվածը համառոտ է. «և հասանէ նմա լոյս» (էջ 179բ)։ ՄԾԸ հոդվածի «ծնկեալք» և «արատուէն... ի վատ բարուցն» հատվածները համապատասխանաբար գրված են այսպես. «ննկեալ» և «խրատ տու-*

եալ յիւրեանց բարուցն» (էջ 179բ)։ ՄԾԲ հոդվածի վերջին «ընթանան առ գրարարս... ընդ սատանայի» հատվածի փոխարեն գրված է. «ընդ անարգս աղանդիւք զիւրեանս պղծեն և դատանին ի հուր և գեհեննին ընդ սատանայի» (էջ 179բ)։ ՄԿ հոդվածի «յափափայս» և «դատեն» բառերի փոխարեն ունի՝ «անփափայս» և «ծածկեն» (էջ 180ա)։

Հոդ. ՄԿԵ, էջ 174—175: *Հոդվածը №№ 837, 835, 8459-ում մի փոքր ընդարձակ է. «Այսահարութիւն է շնութիւն, արիւն հեղութիւն, գողութիւն, և սուտ երդնուլ և սուտ (№ 835-ը չունի սուտ) խօսել և զուր վկայել և արուագիտութիւն և անասնազանցութիւն և ագահութիւն և արծաթսիրութիւն և արբեցութիւն։ Այսահարութեան (№ 835-ում՝ այսահարութիւն) հանդիպէր յաւ էր քան այսպիսի ախտից» (էջ 100աբ, էջ 154աբ, էջ 135բ—136ա)։ Այս հոդվածով վերջանում է նույն կանոնախումբը № 8459 ձեռագրում։*

Հոդ. ՄԿՁ, էջ 175: *Բնագրի «յաւելուլ» բառը № 659-ում փոխարինված է «հայել» բառով (էջ 181ա)։ №№ 837, 835, 8459-ում հոդվածն այսպես է. «Իսկ քահանայքն այսպէս արժան է՝ յորժամ հանդիպին այսահարութեան (№ 835-ում՝ այսահարութիւն), տանել ի տուն Աստուծոյ և ի դուռն եկեղեցւոյն և խ աւր անդ աւթել և է անգամ աղօթս առնել հանդերձ է խորհրդեամբ Աւետարանին և հայել և տեսանել զլրբութիւն, և յաւելուլ և կարհել ըստ ողորմութեան Աստուծոյ ի պահսն և յաղօթսն երկիւղին Աստուծոյ» (էջ 100բ, էջ 154բ, 136աբ)։*

Սրանով էլ վերջանում է բնագիրը №№ 837, 835 ձեռագրերում։

Հոդ. ՄԿէ, էջ 175—177: *Բնագրի «արդարոց» և «ի հաշտութիւն» բառերի փոխարեն № 659-ում համապատասխանաբար կարդում ենք. «որոց» և «ի քաւութիւն» (էջ 181բ)։ Մնացած հոդվածները՝ ՄԿԸ—ՄՀԲ, թեև պահվել են այս ձեռագրում, բայց տարբեր համարակալմամբ, այսպես, ՄԿԸ հոդվածը նշված է ՄԿԳ համարով, ՄԿԹ-ն՝ ՄԿԴ, ՄՀ-ն՝ ՄԿԵ, ՄՀԱ-ն՝ ՄԿՁ, ՄՀԲ-ն՝ ՄԿէ։*

Վերջին՝ ՄՀԲ հոդվածին, որը № 659-ում գրված է ՄԿէ համարի տակ, հաջորդում է հետևյալ հիշատակարանը. «Կատարեցաւ կանոն սրբոյն Բարսղի հայրապետին Կեսարոյ՝ տունք ՄԿէ, և միանգամայն ամենայն գլուխքն տունքն Յժե, և այն զկնի սորին։ Եւ դարձեալ նոյն Բարսղի գտանես զկնի սորին այլ կանովնս» (էջ 184բ)։ Հիշատակարանի «և այն զկնի սորին» հատվածը մատնացույց է անում այն կանոնախումբը, որ հրատարակել ենք «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորում (էջ 329—362)։ Այդպես ենք կարծում, որովհետև նշված հիշատակարանին անմիջապես հաջորդում է վերջինս։ Սակայն այս կանոնախումբը № 659 ձեռագրում բաղկացած է ոչ թե 51 հոդվածից, ինչպես «Կանոնագիրք Հայոց»-ում է, այլ 43 (42+1). տե՛ս ցանկը 185աբ էջերում, հոդվածները՝ 185բ—198ա, 198ա—204ա էջերում)։

Հիշատակարանի վերջում կրկնված «Եւ դարձեալ նոյն Բարսղի գտանես զկնի սորին այլ կանովնս» հատվածն էլ մատնացույց է անում միևնույն ձեռագրի 208բ—214բ էջերում գտնվող՝ Բարսեղ Կեսարացու կանոնական մի այլ նամակը՝ բաղկացած 40 հոդվածներից, թեև համարակալում գրված չէ։ «Նորին սրբոյն Բարսղի եպիսկոպոսի Թուղթ առ սուրբ Գրիգոր Աստուածաբան եպիսկոպոս Նազիազու յաղագս կրօնաւորութեան» վերնագրով։ Այս բնագիրը ունի չափազանց հետաքրքիր բովանդակություն և չի մտել Կանոնագրքի որևէ խմբագրության մեջ։

ԳՐԻԳՈՐ ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆԻՆ ՎԵՐԱԳՐՎԱԾ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 181: *Կանոնագրքի գիտա-քննական բնագիրը կազմելու համար օգտագործված ձեռագրերից բացի, միայն № 3276-ում է որոշ կրճատումներով պահվել սույն կանոնախումբը։ Վերնագիրն այստեղ համառոտ է. «Նրանելոյն Գրիգորի Աստուածաբանի սահմանք և կանոնք վասն ուղղափառութեան» (էջ 164բ)։*

Մեզ արդեն ծանոթ Okmps *ձեռագրերում այս կանոնախմբի ցանկն այսպիսին է. սկսենք* O *ձեռագրից։*

«Ա. Վասն որք ասիցեն զորդին Աստուծոյ արարածք։

Բ. Վասն որք զՄաքէլի զուգահաւատս ունիցին։

Գ. Վասն ծնընդեան Քրիստոսի որ յունվարի Զ առնեն։

Դ. Վասն որ արհամարհիցէ զսուրբ մկրտութիւնն ի Հայր և յՈրդի և ի Սուրբ Հոգին։

Ե. Վասն որք ուրանան յետ մկրտութեան զհաւատս։

Զ. Վասն որք ի պոռնկութիւն անկանիցի[ն]։

Է. Վասն որք ի կռապաշտութիւն անկանիցի։

Ը. Եթէ ոք ցանկայ եպիսկոպոս լինել։

Թ. Վասն եպիսկոպոսաց որք անարժան գտանի[ն]։

Ժ. Վասն եպիսկոպոսաց որ ողորմած լինին։

ԺԱ. Վասն եպիսկոպոսաց որ հարկանող իցեն։

ԺԲ. Վասն եպիսկոպոսի որ տուգանս առնու՝ արժան է տալ աղքատաց։

ԺԳ. Վասն կաթուղիկոսի որ նոր օրէնս տայ եկեղեցոյ։

ԺԴ. Վասն եպիսկոպոսի որ դառն վարի խստութեամբ։

ԺԵ. Եթէ ոք ի քահանայից կամ ի մոնոզաց արհամարհեալ լինի յեպիսկոպոսէ և ընթանայ առ նախադլուխ և առնու զկարգն։

ԺԶ. Վասն եպիսկոպոսի որ յայլոց վիճակ ընթանայ։

ԺԷ. Որ այսու ագահեալ խռովութիւնս առնէ։

ԺԸ. Վասն եպիսկոպոսի՝ Բ և Գ վկայիւք դատէ զքահանայն։

ԺԹ. Վասն որք ընծայեն զանձն Աստուծոյ և պոռնկին։

Ի. Վասն որ պոռնկի ընդ կուսի։

ԻԱ. Վասն անասնազիտաց։

ԻԲ. Վասն քահանայի որ զնոյն կարգս գտցի։

ԻԳ. Եպիսկոպոս հանդերձ կնաւ մի՛ եղիցի։

ԻԵ. (sic)*. Եւ քահանայ և սարկաւագ յեպիսկոպոսէ առցեն զկարգն։*

ԻԶ. Վասն եպիսկոպոսաց որ լինին առաջնորդք։

ԻԷ. Վասն քահանայի որ ուսուցանէ զքարեպաշտութեան օրէնս։

ԻԸ. Վասն եպիսկոպոսի որ կարգեսցէ զտօն տէրունական։

ԻԹ. Վասն Քառասնորդաց պահոց։

Լ. Վասն յարութեան տեառն Փրկչին» (էջ 377բ—378ա)։

kmps *ձեռագրերի ունեցածը բերում ենք ըստ* k-*ի.*

«Ա. Ի բաց լինել ի հերձուածողաց։

Բ. Վասն համագոյ միասնական Սուրբ Երրորդութեանն։

Գ. Վասն որք ի հերձուածողացն գան ի ճշմարտութիւն ուղղին։

Դ. Վասն որք զտաւն Ծնընդեան և զՅայտնութեան փոխիցեն։

Ե. Վասն չարհամար[հ]ելոյ զսուրբ Մկրտութիւնն որ ի Հայր և յՈրդի և ի Սուրբ Հոգին։
Զ. Վասն որ զկնի մկրտութեան ըմբռնեցաւ յուրացութիւն։
[Է. Վասն որ զկնի մկրտութեան զառաժան ի մեղս ապաշխարանք դնել։]
Ը. Վասն որ ի ձեռս կռապաշտից զոհեցին և կերան։
Թ. Վասն եպիսկոպոսաց բարեձևութեամբ կեալ։
Ժ. Որք յեպիսկոպոսաց անարժան գտան։
ԺԱ. Վասն եպիսկոպոսաց որ առնուն ի ձեռնադրելն կաշառս։
ԺԲ. Վասն եպիսկոպոսաց ոչ հարկանել զոք։
ԺԳ. Թէ ոչ է պարտ եպիսկոպոսին ի մեղաւորաց տուգանս առնել, այլ հրամայել յաղքատս։
ԺԴ. Թէ ոչ է պարտ կաթողիկոսի նոր օրէնս տալ յեկեղեցի։
ԺԵ. Թէ ոչ է պարտ եպիսկոպոսին խստութեամբ վարիլ։
ԺԶ. Վասն քահանայից շապստամբել իւրոյ եպիսկոպոսէ։
ԺԷ. Եպիսկոպոս մի՛ կալցի զայլո վիճակ վասն պատուոյ։
ԺԸ. Թէ զայնպիսիսն մեծն Աթանաս տարագրեաց։
ԺԹ. Թէ ոչ է պարտ զքահանայս լուծանել առանց Բ և Գ վկայից։
Ի. Որք կուսանալ խոստացան և պոռնկեցան։
ԻԱ. Որք պոռնկեցան ընդ կուսան։
ԻԲ. Որք պղծեցան յանասունսն։
ԻԳ. Քահանայ ի նոյն չարիս գտեալ։
ԻԴ. Եպիսկոպոս հանդերձ կնաւ մի՛ եղիցի։
ԻԵ. Եպիսկոպոս ընկալցի զաւծումն յերից եպիսկոպոսաց։
ԻԶ. Թէ քահանայք և սարկաւագունք ի մի՛ եպիսկոպոսէ։
ԻԷ. Վասն եպիսկոպոսաց որ չիցեն կարող հերքել զհերձուածս՝ լռեսցին։
ԻԸ. Եթէ զուսումնասէրս ձեռնադրել քահանայ։
ԻԹ. Վասն տանից ոէկրոնականաց։
Լ. Վասն Քառասնորդաց պահոց և սրբոյ Զատկին, Համբարձմանն և Պենտակոստէին»
(էջ 73ա, հմմտ. m, էջ 83աբ, p, էջ 80բ—81ա, s, էջ 92բ—93բ)։

Քանի որ կանոնախմբի առաջաբանը որոշ ձեռագրերում գրված է որպես առաջին հոդված, իսկ Լ հոդվածն էլ միացված է ԻԹ հոդվածին, այդ պատճառով այստեղ ցանկի վերնագրերի համապատասխանությունը հոդվածներից շեղվում է մեկով։

Առաջաբան, էջ 181—182: *№ 3276 ձեռագրում չի պահվել առաջաբանը։*

Ինչպես նշեցինք վերևում, որոշ ձեռագրերում, ինչպես և մեր հրատարակության հիմք հանդիսացող A ձեռագրում, առաջաբանը գրված է որպես առաջին հոդված։ Մենք այդ ուղղեցինք՝ համարակալումը վերցնելով կլոր փակագծերում։ Հոդվածների համարակալումների հետ վարվեցինք դարձյալ այդ ձևով, ձախում նշելով յուրաքանչյուրի թե՛ ընդհանուր և թե՛ մասնավոր հերթական ճիշտ համարները։

Հոդ. Ա—Ը, էջ 182—188: *Այս հոդվածները չեն պահվել № 3276 ձեռագրում։*

Հոդ. Թ, էջ 188—190: *Բնագրի «այսինքն կաթողիկոսն, ի նմին կարթեսցի» հատվածը (էջ 188, տող 13) № 3276-ում գրված է «այսինքն ի նմին կրթեսցի կաթողիկոսն», «միայն լոկ»-ը՝ «լոկ միայն», (էջ 164բ), իսկ «Նաղիանձու»-ն՝ «Ակիաղու» ձևերով (էջ 165ա)։ Բնագրի «զի սրբոց հարցն» հատվածից (էջ 189, տող 6) մինչև հոդվածի վերջը չի պահվել նշված ձեռագրում։*

Հոդ. Ժ—ԺԱ, էջ 190—191: *Այս երկու հոդվածները ևս չեն պահվել № 3276-ում։*

Հոդ. ԺԲ, էջ 191: *Բնագրի «եպիսկոպոսի» և «հաւատոյ» բառերը № 3276-ում համապատասխանաբար պահվել են «եպիսկոպոսին» և հաւատոց» (էջ 165ա)։*

Հոդ. ԺԳ, էջ 191—192: *Բնագրի «լուծեալք» բառը № 3276-ում նշված է «լուծեալ» (էջ 165ա)։*

Հոդ. ԺԴ, էջ 192: *Այս հոդվածը չի պահվել № 3276-ում։*

Հոդ. ԺԵ, էջ 192—193: *Բնագրի «խզեալ», «ամբաստանեալ» և «ելեալ» բառերը № 3276-ում համապատասխանաբար գրված են «խզել», «ապստամբել» և «եղեալ» ձևերով (էջ 165ա)։*

Հոդ. ԺԶ, էջ 193—174: *Հոդվածի վերջին հատվածի «ձեռամբ քահանայագործէ» բառերը № 3276-ում գրված են այսպես. «ձեռօք քահանայագործել» (էջ 165ա)։*

Հոդ. ԺԷ, էջ 194: *Բնագրի «եւ մեզ աւանդեաց» հատվածը № 3276-ում այսպես է. «աւանդեաց և մեզ» (էջ 165ա)։*

Հոդ. ԺԸ, էջ 194—195: *Նշված ձեռագիրը չունի բնագրի միայն առաջին «ոչ»-ը (էջ 165բ)։*

Հոդ. ԺԹ, էջ 195: *Բնագրի «մնասցեն» և «լսողսն» բառերը № 3276-ում համապատասխանաբար փոխարինված են «կացցեն» և «ապաշխարողսն» բառերով (էջ 165բ)։*

Հոդ. Ի, էջ 195: *Բնագրի «ապաշխարեսցէ» և «աւրինաց» բառերը № 3276-ում գրված են «որոշեսցի» և «յօրինացն» (էջ 165բ)։*

Հոդ. ԻԱ, էջ 195—196: *№ 3276-ը չունի բնագրի «են» (ոգիքն) օժանդակ բայը, իսկ բնագրի «և յետին», «միմեանց» (արուամոլքն) բառերը գրված են այսպես «և ի յետին», «ի միմեանց» (էջ 165բ)։*

Հոդ. ԻԴ, էջ 197: *Բնագրի «պատուով սահմանեցան» հատվածը № 3276-ում այսպես է. «պատիւ ունին և սահմանեցան» (էջ 165բ)։*

Հոդ. ԻԵ, էջ 197: *Այս հոդվածը նախորդի շարունակությունն է և թերևս սխալմամբ է գրըված առանձին հոդված։*

Հոդ. ԻԶ, էջ 197: *№ 3276-ում բնագրի «հերքել» բառը փոխարինված է «հալածել» բառով, իսկ «դադարեսցէ» բառն այստեղ չի պահվել (էջ 165բ)։*

Հոդ. ԻԷ, էջ 197: *Նշված ձեռագրում բնագրի «ուսցին զբարեպաշտութեան» բառերի միջև գտնում ենք «նախ» բառը (էջ 165բ)։*

Հոդ. ԻԸ—Լ, էջ 198—199: *Այս երեք հոդվածները չեն պահվել № 3276 ձեռագրում։*

ԴՎԻՆԻ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր և առաջաբան, էջ 200: *Կանոնագրքի համահավաք բնագրի համար օգտագործված ձեռագրերից բացի սույն կանոնախումբը մասամբ պահվել է № 3276 ձեռագրում։ Այստեղ չեն պահվել առաջաբանի «կայսեր», «ուղիղ կարգի... եւ ժառանգաւորաց» և «երանելւոյ» հատվածները, իսկ «կանոնացդ» բառն էլ պահվել է «կանոնիդ» ձևով (էջ 181ա)։*

Ցանկ. *էջ 200—201։ Հմմտ. Օձնեցուց հետո Կանոնագրքում մուծված կանոնախմբերը որպես կանոն հոդվածների բովանդակության ցանկեր չունեն։ Այս առումով բացառություն են կազմում այս և Կարնոյ ժողովի կանոնախմբերը։ Քանի որ վերջին երկու կանոնախմբերի* Okmps *ձեռագրերի ունեցած ցանկերը տրված են վերևում՝ 200—201 էջերի տողատակի այլընթերցումներում, դրանք այստեղ չենք բերի։*

Ցանկը չի պահվել № 3276 ձեռագրում։

Հոդ. Ա, էջ 202: *№ 3276-ում սույն հոդվածը չի պահվել։ Ինչպես նշում է Աբել Մխիթարյանցը այս և մի շարք այլ կանոնախմբեր ինքը վերցրել է Չամչյանի համառոտումից (Պատմութիւն ժողովոց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, Վաղարշապատ, 1874, նախադրություն, էջ ժե. հմմտ. նույն տեղում, էջ 86—90) հմմտ. նաև № 4488 ձեռագիրը, էջ 15բ—16բ)։*

Հոդ. Բ, էջ 202: *№ 3276-ում միակ տարբերությունը այն է, որ բնագրի սկզբի «վիճակի» բառն այստեղ գտնում ենք «վիճակէ» ձևով (էջ 181ա)։*

Հոդ. Գ, էջ 203: *Այս և մնացած հոդվածները չեն պահվել № 3276 ձեռագրում։*

ՄԱԿԱՐ Ա-Ի ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 216։ *№№ 648, 3562 ձեռագրերում վերնագիրը գրեթե նույնն է. նկատվող շեղումն այն է, որ այստեղ չի պահվել «կարգաց» բառը, իսկ «անցանել» բառի փոխարեն ունեն «ել» բառը (№№ 648, էջ 160բ, 3562, էջ 257ա)։ Ինչպես ճիշտ նկատել է Ն. Ակինյանը՝ սույն կանոնախումբը որպես նամակ «Գիրք թղթոց»-ում մուծվել է Կանոնագրքից (Թուղթ Մակարայ Բ Երուսաղէմի Հայրապետի առ Վրթանէս եպիսկոպոսապետ Սիւնեաց յաղագս կարգաց եկեղեցւոյ, էջ 10)։ Ուստի վերնագրում շեղումներ չկան, միակ տարբերությունն այն է, որ «Հրաման»-ի փոխարեն կարդում ենք «կարգ» («Գիրք թղթոց», Թիֆլիս, 1901, էջ 407)։*

№№ 648, 3562 ձեռագրերի և «Գիրք թղթոց»-ի տարբերակներում առաջարկվող բնագիրը պահվել է գրեթե նույնությամբ, էական տարբերություններ չկան։ Այս ցույց է տալիս, որ Կանոնագրքից այն անցել է սույն ձեռագրերին և «Գիրք Թղթոց»-ին։ Այդ պատճառով էլ այս բնագրերից մեջբերումներ չենք կատարի (տե՛ս № 648, էջ 160բ—164բ, № 3562, էջ 257ա—261ա, 266ա. վերջին ձեռագրում մի քանի էջեր կազմված են խառնաշփությամբ, դրա համար էլ կանոնական մի շարք մանր բնագրերի հետ այս կանոնախմբի վերջին հոդվածն իր տեղից ընկել է մի քանի էջ հեռու. «Գիրք թղթոց» էջ 407—412)։ № 3276-ում սույն կանոնախումբը չի պահվել. այդ մասին գրիչը գրում է. «Զի կանոնք սրբոյն Մակարայ Երուսաղէմի Հայրապետին ոչ գրեցաք ի տփի աստ» (էջ 164բ)։

kmps *ձեռագրերում վերնագրից հետո դրված է կանոնների ցանկը, վերջինս բերում ենք ըստ* k *ձեռագրի.*

«Ա. Ոչ է պարտ ծուլանալ ի մկրտելոյ։

Բ. Ոչ է արժան սարկաւագի մկրտութիւն առնել։

Գ. Թէ պարտ է յեկեղեցիս աւազան առնել և մկրտել։

Դ. Թէ պարտ է զկարգ եկեղեցւոյ տեսուչք հաստատ պահել։

Ե. Թէ զիւղ սրբութեան եպիսկոպոսապետն աւրհնել։

Զ. Թէ մի՛ երկմտութեամբ և թերահաւատութեամբ և աղտեղի գործով մերձենալ ի սեղան։

Է. Թէ պարտ է զխորհուրդ պատարագին որոյն կատարել ի հերձուածողաց, զի մի՛ անուն Աստուծոյ հայհոյեսցի։

Ը. Զհաց պատարագին ջերմ հանել ի սեղանն։

Թ. Սուրբ սեղանն ընդ վարագուրաւ և աւազանն արտաքոյ ի նմին տան։

Ժ. Ժառանգաւորք իւրաքանչիւր ըստ աստիճանի կալցեն զգործս» (էջ 68ա. համտ. m, *էջ 78բ,* p, *էջ 74բ—75ա,* s, *էջ 86աբ)։*

Ահա և O *ձեռագրի ցանկը.*

«Ա. Թէ արժան է սարկաւագաց մկրտութիւն առնել։

Բ. Վասն աւազանի որ սրբեալ ոչ ունին և որպէս ամանի մկրտեն։

Գ. Վասն կարգի եկեղեցւոյ սրբոյ յօրինեն։

Դ. Վասն միաբանութեան եպիսկոպոսաց և ժառանգաւորաց։

Ե. Թէ որպէս մերձեսցուք առ սուրբ սեղանն սուրբ և կենարար խորհուրդն։

Զ. Վասն փրկական խորհրդին կատարելոյ։

Է. Վասն ջերմ հացին որ ի բեմն հանեն։

Ը. Վասն ի ձև սեղանոյն և խորհրդոյն և վարագուրին։

Թ. Վասն աւանդման պատուիրանին հաւատոյ» (էջ 390ա)։

ԿԱՐԻՆԻ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 244: Կանոնագրքի համահավաք բնագրի կազմման համար օգտագործված ձեռագրերից զատ, այս կանոնախումբը գտնվում է նաև XIX դարում ընդօրինակված № 5182 ձեռագրի 123բ—132բ էջերում։ Ձեռագիրը պարունակում է հիմնականում Խոսրովիկ Թարգմանչի մի գրվածքը. «Առ այնոսիկ որ ասեն բնութեամբ անձև, անսկիզբն ընկալեալ զմարդկութիւն Աստուած բան ի կուսէն» խորագրով (էջ 5ա—107բ) և մի քանի կանոնախմբեր՝ Ներսես Բ Բագրևանդացու և Ներշապուհ Մամիկոնեից եպիսկոպոսի (էջ 109ա—118ա), Հովհան Մանդակունու (էջ 118բ—119ա, հմմտ. Կանոնագիրք Հայոց, հտ. Ա, էջ 492—500), Կարինի ժողովի (էջ 123բ—132բ), և Անտիոքի ժողովի խոստովանություն (էջ 133ա—136բ)։

Այս ձեռագրի՝ Կարինի ժողովի կանոնագրության բնագիրը չունի վերնագրի միայն «ժողովեցան» բառը, մնացածը նույնն է (էջ 123բ)։

Առաջաբան, էջ 244—245: № 5182 ձեռագրի բնագիրը էական տարբերություն չունի առաջարկվող բնագրից։ Վերջինիս միայն «հաստատել» և «նզովել» բառերը (244_{11}, 245_{1}) դրված են անցյալ դերբայով՝ «հաստատեալ» և «նզովեալ» (էջ 124ա), իսկ նախքան «եկեղեցւոյ» (245_{6}) բառը դրված է «սուրբ» (էջ 124բ)։

Ցանկ, էջ 245—246: Գիտա-քննական բնագրի համար օգտագործված 50 ձեռագրերում, ինչպես նշել ենք, 645 թ. Դվինի ժողովի կանոնախմբի նման այստեղ ևս գտնում ենք ցանկ։ Այս մասին տես Ներածությունում մեր բացատրությունը (էջ CXVIII—CXIX)։ Okmps ձեռագրերի ունեցած ցանկը տես վերևում՝ 245—246 էջերի տողատակի տարընթերցումներում։

Այստեղ կնշենք № 5182 ձեռագրի համապատասխան կանոնների ոչ մեծ տարբերությունները։

Հոդ. Ա, էջ 246—247: Բնագրի «կատարել» բառի փոխարեն (էջ 246, տող 13) նշված ձեռագրում կարդում ենք «նկատել» (էջ 125ա)։

Հոդ. Գ, էջ 248—249: Բնագրի «յառաջնմէն» բառը (էջ 248, տող 12) նշված է «յառաջագոյն» ձևով (էջ 126բ), իսկ «յաւրհնութեան» և «մարդոց» բառերը (էջ 249, տող 1 և 2) համապատասխանաբար՝ «յաւրհնութենէ» և «մարդոյ» ձևերով (էջ 126բ)։

Հոդ. Դ, էջ 249—250: Բնագրի «խորհիցի» և «ունել» բառերը (էջ 249, տող 10 և 13) համապատասխանաբար նշված են «խորհեսցի» և «ունելով» ձևերով (էջ 127ա)։

Հոդ. Ե, էջ 250—251: Բնագրի «դրութեան» (էջ 251, տող 8), «է» (տող 10) և «բնակեսցէ» (տող 12) բառերը համապատասխանաբար նշված են «դրութեանցն», «իցէ» և «կացցէ» ձևերով (էջ 128ա)։ ։

Հոդ. Թ, էջ 255—257: Բնագրի «կամաս»-ի (էջ 255, տող 15) փոխարեն ունի «կամար», իսկ «լիցին» բառը (էջ 257, տող 1) այստեղ չի պահվել (էջ 131ա)։

ՆԵՐՍԵՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՎԵՐԱԳՐՎԱԾ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 258: *Որոշ ձեռագրերում վերնագիրը մի փոքր համառոտ է, «Կանոնք (№ 651-ում՝ կանո[ն]քնն) սրբոյն Ներսէսի հայրապետին գլուխք ԼԳ (№№ 649, 651-ում՝* չիՐ *գլուխք ԼԳ)» (№№ 648, էջ 51ա, 649, էջ 79ա, 650, էջ 87ա, 651, էջ 66ա, 2964, էջ 112բ. 3562, էջ 331ա)։*

Վերնագրում նշված «Գլուխք ԼԳ» հատվածը ցույց է տալիս, որ այս կանոնախմբի հոդվածները լրիվ բերված չեն։ Եվ իսկապես, այս ձեռագրերում չեն բերված՝ ԺԴ, ԻԱ, ԻԴ—ԻԸ, Լ, ԽԱ, ԽԳ հոդվածները, թվով 10։

kmps *ձեռագրերում հոդվածների ցանկը ունի այս պատկերը.*

«Ա. Վասն զղջացելոց՝ յետին թոշակին մի՛ զրկեսցին։

Բ. Վասն որ շնան և զմանկունսն սպանանեն։

Գ. Վասն իգացելոց։

Դ. Վասն որ խաւսեալ ղաղջիկն թողուն և զքոյրն առնու և նա խեղդ արկեալ մեռանի։

Ե. Վասն որ մին կուսան և մի[ն] երկեակ ղուգին։

Զ. Վասն երրորդաց։

Է. Վասն որ զպոռնիկ կանայս թողուն։

Ը. Վասն կնաթողաց։

Թ. Վասն որ երկու քեռց պոռնկին։

Ժ. Վասն քահանայից որ պոռնըկին։

ԺԱ. Վասն որք շնան և կամին սպանանել։

ԺԲ. Վասն որք ընդ հեթանոսի շնան։

ԺԳ. Վասն որք ընդ հեթանոսի շնան կերակրով։

ԺԴ. Վասն որ ընդ հեթանոսի ղուգի։

ԺԵ. Վասն որ ղայգի հարկանէ։

ԺԶ. Վասն որ ղարջառ հարկանէ։

ԺԷ. Վասն որ զտուն այրէ ընչիւք։

ԺԸ. Վասն կանանց որ ապարահ իցեն և անխտիր կան։

ԺԹ. Վասն մանկան որ անկնունք մեռանի ծուլութենէ։

Ի. Վասն գողոց և աւազակաց և մարդասպանաց և հրկէզ առնողաց։

ԻԱ. Վասն որ դրամ գողանան։

ԻԲ. Վասն որ ընդ ազգականս ամուսնանան։

ԻԳ. Վասն որ ընդ հօր կնոջ ննջէ։

ԻԴ. Վասն որ ընդ եղբաւր կնոջն ամուսնան[ան]։

ԻԵ. Վասն բռնադատեալ կնոջ և ի պղծելն հաւանեացի։

ԻԶ. Վասն չարապաշտից և որ հմայից հաւատայ։

ԻԸ (sic)*. Վասն մանկանց, որ ապոռնայիցէ կամ ձգէ և կամ ածէ։*

ԻԹ. Վասն որ ընդ հեթանոսի մեղանչէ։

ԻԹ (sic)*. Վասն որ այլոց զմահ խորհին։*

Լ. Վասն կնոջ որ յղի է և անգէտս հարկանի յումեքէ։

ԼԱ. Որ մկնակ գինի ըմպէ։

ԼԲ. Վասն որ յաւձից խայթի։

ԼԳ. Վասն ակամայ սպանողաց։

ԼԴ. Վասն արուագիտաց և որ ընդ անասունս պղծի։

ԼԵ. Վասն շնացողաց։

ԼԶ. Վասն որ յառաջ քան զհարսանիսն շնայ և կին առնէ։

ԼԷ. Վասն որ մինն կուսան և միւն երկեակ ամուսնանան։

ԼԸ. Վասն որ հացի դէզ այրի։

ԼԹ. Վասն որ ընդ զոքանչի ննջէ։

Խ. Վասն երկրավարացն։

ԽԱ. Վասն որ զպահք լուծանեն ի պատճառս հիւանդութեան։

ԽԲ. Վասն որ զմեղս ծածկէ և ոչ խոստովանի։

ԽԳ. Վասն ողորմութեան» (k, *էջ 227ա—228ա. հմմտ.* m, *էջ 229ա—230ա,* p, *էջ 247բ—248ա,* s, *էջ 286ա—287ա)։*

Այս ցանկում կան որոշ խախտումներ, նախ համարակալման մեջ բաց է թողնված ԻԷ համարը, իսկ ԻԹ-ն կրկնված է։ Երկրորդ՝ ԻԹ հոդվածի վերնագիրը ցանկում դրված է ԼԸ համարի տակ, որովհետև այս և Բ խմբի մի շարք ձեռագրերում այդ հոդվածը դրված է ԼԸ և ԼԹ համարների միջև (տե՛ս վերևում, էջ 261, տող 15-րդ, տողատակ), Խ հոդվածը ցանկում համապատասխան վերնագիր չունի, իսկ ԽԳ հոդվածի համար ցանկում նշված է երկու՝ ԽԲ, ԽԳ վերնագիր։

Հոդ. Ա, էջ 258։ Հոդվածի վերջին երկու բառը №№ 651, 2964-ում այսպես է. «կանոնի հրամանաց» (էջ 66ա, 112բ)։

Հոդ. Գ, էջ 258: *Ներքոհիշյալ ձեռագրերում տարբեր է միայն պատժաչափը՝ «Գ» փոխանակ «Դ» (№№ 648, էջ 51բ, 649, էջ 79ա, 650, էջ 87ա, 651, էջ 66ա, 2964, էջ 112բ, 3562, էջ 331ա)։*

Հոդ. Դ, էջ 258: *Բնագրի «զքոյրն» բառը №№ 650, 651-ում դարձել է «զքոյն» (էջ 87ա, էջ 66ա), հավանաբար «ր»-ն մոռացվել է։ Հոդվածի վերջին բառին հետևյալ ձեռագրերում հաջորդում է «ապաշխարեսցեն»՝ №№ 648, էջ 51բ, 649, էջ 79ա, 650, էջ 87ա, 651, էջ 66ա, 2964, էջ 112բ, 3562, էջ 331ա։*

Հոդ. Ե, էջ 259: *Նշվելիք ձեռագրերում տարբեր է պատժաչափը՝ «Դ» փոխանակ «Գ»-ի, ինչպես նաև բացակայում է «ապաշխարեսցեն» բառը (№№ 648, էջ 51բ, 649, էջ 79ա, 650, էջ 87ա, 651, էջ 66ա, 2964, էջ 112բ, 3562, էջ 331ա)։ Հոդվածում գործածված «զուգին» բառը հասկացվել է «ամուսնանան» իմաստով (Ն. Մելիք—Թանգյան, Ա. Ղլտճյան) և այս հոդվածը համեմատելով ԼԸ հոդվածի հետ նկատել են «տարօրինակ հակադիպություններ», երբ «միևնույն նյութի վրայ կանոն է գրում տարբեր սահմաններով» (Ն. Մելիք-Թանգյան, «Հայոց եկեղեցական իրաւունքը», էջ 369)։ Այս հոդվածի իմաստը բացատրելու համար անհրաժեշտ է նկատի ունենալ նաև մի այլ պարագա։ Մեր լեզվում «զուգութիւն», «զուգել» բառերը այլ իմաստների հետ նշանակում են ոչ միայն «ամուսնութիւն», «ամուսնանալ», այլև «կենակցութիւն», «կենակցել» (սեռական իմաստով)։ Չի՞ կարելի արդյոք «զուգին» բառը այստեղ հասկանալ այդ իմաստով, այսինքն «եթե մեկը կույս է և մյուսը երկեակ և կենակցում են...»։ Այս դեպքում ոչ միայն չենք նկատի Ն. Մելիք-Թանգյանի «տարօրինակ հակադիպությունները», այլև կազատվենք ԼԸ հոդվածի՝ Ա. Ղլտճյանի վերակազմությունից։ Ի դեպ, այս հոդվածի համար որպես աղբյուր Ա. Ղլտճյանն առաջարկում է Նեոկեսարիայի Գ, Բարսեղի Դ, Լուսավորչի Ե և Ներսեսի ու Ներշապուհի ԻԵ հոդվածները (ՀԱ, 1908 թ. V, էջ 134)։ Նշված հոդվածներից այս նյութը չեն շոշափում Նեոկեսարիայի Գ և Բարսեղի Դ հոդվածները։ Մեր կարծիքով ճիշտ կլինի նշել Լուսավորչի Ե և Նեոկեսարիայի Ը հոդվածները, ուր պարզ չի նշված՝ խոսքը ամուսնությա՞ն թե կենակցության մասին է։*

Հոդ. Է, էջ 259: *Բնագրի «արասցեն»-ը №№ 651, 2964-ում փոխարինված է «առնուցուն» բառով (էջ 66բ, էջ 113ա), իսկ «առն»-ը՝ «այլում» բառով (№№ 648, էջ 51բ, 649, էջ 79ա, 650, էջ 87ա, 651, էջ 66բ, 2964, էջ 113ա, 3562, էջ 331ա)։*

Հոդ. Ը, էջ 259: *Վերոհիշյալ վեց ձեռագրում տարբեր է պատժաչափը՝ «Է» փոխանակ «Ե»։*

Հոդ. Թ, էջ 259: *Բնագրի «պոռնկին» բառը №№ 648, 3562-ում փոխարինված է «պղծի» բառով, իսկ «ապա»-ն չունեն (էջ 51բ, էջ 331ա)։*

Հոդ. Ժ, էջ 259: *Վերևում նշված վեց ձեռագրերում հոդվածի վերջին «կացցեն» բառին հաջորդում է «յետոյ» բառը։*

Հոդ. ԺԴ, էջ 259—260: *Այս հոդվածը չի պահվել №№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում։*

Հոդ. ԺԵ, էջ 260: *№№ 648, 3562-ում տարբեր է պատժաչափը՝ «Դ» փոխանակ «Գ»։*

Հոդ. ԺԶ, էջ 260: №№ 648, 3562-ում բացակայում են բնագրի «հարկանէ», «եւ» բառերը։ Իսկ մյուս ձեռագրերում հոդվածն ունի այսպիսի շարահարություն. «Վասն որ զարջառ սպանանէ և կամ զայլ անասուն՝ Գ ամ ապաշխարեսցեն» (№ 651, էջ 66բ. հմմտ. №№ 650, էջ 87բ, 649, էջ 79բ, 2964, էջ 113ա)։ Այս ձեռագրերի «վասն որ... զայլ անասուն» ընթերցումն էլ Ա. Ղլտճյանը դրել է իր համահավաք բնագրում (տես ՀԱ, 1908, VIII, էջ 229)։

Հոդ. ԺԷ, էջ 260: Տարբեր է պատժաչափը՝ «Գ»-ի փոխարեն №№ 648 և 3562-ը ունեն «Դ» (էջ 52ա, 331բ), իսկ №№ 651 (էջ 66բ), 650 (էջ 87բ), 649 (էջ 80ա), 2964 (էջ 113բ) ձեռագրերը՝ «Ժ»։ Հոդվածի սկիզբը Ա. Ղլտճյանի մոտ այսպես է. «Վասն կանանց որ ապարահ իցեն»։ Հրատարակիչը նշում է նաև որ այդ հատվածը ինքը վերցրել է գլխոց ցանկից (ՀԱ, 1908, VIII, էջ 229), բայց այդպես պետք չէ վարվել, որովհետև գլխոց ցանկը կազմվել է XVII դարում (տես վերևում, էջ 384) և բնագրի վիճակը սկզբնապես այդպիսին չէր։

Հոդ. ԻԱ, էջ 260: Այս հոդվածը չի պահվել վերևում նշված վեց ձեռագրերում։

Հոդ. ԻԴ—ԻԸ, էջ 261: Այս հինգ հոդվածները չեն պահվել վերևում նշված վեց ձեռագրերում։ Ա. Ղլտճյանի մոտ ԻԴ հոդվածի վերջին մասն այսպես է. «բայց եթէ մեկնեսցին և զմահապարտին ապաշխարութիւն կրեսցեն և սոոյգ ապաշխարեսցեն» (ՀԱ, 1908, VII, էջ 229)։ Այս վերցված է Բ խմբին պատկանող ձեռագրերից (տես վերևում, էջ 261, տողատակ 5—6)։

Հոդ. ԻԹ, էջ 261: Այս հոդվածի սկիզբը Ա. Ղլտճյանի կազմած բնագրում այսպես է. «Վասն որ մանուկ ապոռնայ է» (ՀԱ, 1908, VIII, էջ 230)։

Հոդ. Լ, էջ 261: Միտքը անհասկանալի է. եթե ուրիշին մահ նյութելը իրեն է հանդիպում, մահանալուց հետո էլ ինչպե՞ս 10 տարի ապաշխարի։ Խոսքը թերևս գնում է մահափորձի մասին, որ եթե մեկը մահափորձ է խորհում ուրիշի վերաբերյալ և իրեն է հանդիպում, ապա 10 տարի պետք է ապաշխարի։ Այս հոդվածը չի պահվել վերևում նշված վեց ձեռագրերում։

Հոդ. ԼԱ, էջ 262: Ա. Ղլտճյանի կազմած բնագրում այս հոդվածի մի ընդարձակ մասն այլ շարադասություն ունի, այսպես. «յումեքէ հարկանի յանգէտս և անցուցանէ զմանուկն» (ՀԱ, 1908, VIII, էջ 230)։

Հոդ. ԼԲ, էջ 262: Հոդվածի վերջին «ապաշխարեսցէ» բառը №№ 651 (էջ 67ա), 650 (էջ 88ա), 2964 (էջ 113բ) ձեռագրերում փոխարինված է «պահեսցէ» բառով։ Իսկ № 649-ում այս և հաջորդ՝ ԼԳ հոդվածները կրճատումներով միացրել են միմյանց. ստացվել է անիմաստ բան. այսպես, «Վասն որ մկնհարաց ի յամին յայն զկաթն մի՛ կերիցեն և մի՛ զմիսսն յերիս ամս» (էջ 80ա)։

Հոդ. ԼԳ, էջ 262: Բնագրի «Վասն աւձահարաց» բառերի միջև №№ 651, 650, 2964-ում «անասնոց» բառը, այսպես. «Վասն անասնոց աւձահարաց» (էջ 67ա, էջ 88ա, էջ 113բ)։ Հենց այս և նման ձեռագրերի ընթերցմանն է հետևել Ա. Ղլտճյանը այս կանոնախմբի իր կազմած բնագրում (տես ՀԱ, 1908, VIII, էջ 230)։

Հոդ. ԼԵ, էջ 262: Մի փոքր տարբեր է հոդվածի վերջին հատվածը մեզ ծանոթ ձեռագրերում. այսպես. «և եթէ յամեալ իցէ ի մեղսն, յաւելցին ամք ապաշխարութեանն» (№№ 651, էջ 67ա, 650, էջ 88ա, 649, էջ 80ա, 2964, էջ 114ա)։

Հոդ. ԼԸ, էջ 262: Այս հոդվածի սկիզբը հիշեցնում է Նեոկեսարիայի կանոնախմբի Ը և Գրիգոր Լուսավորչի Ե հոդվածները (տե՛ս նաև սույն բնագրի Ե հոդվածը), իսկ վերջը՝ Նեոկեսարիայի Թ հոդվածի վերջին հատվածը, ըստ որում այստեղ խոսքը գնում է երրորդ անգամ ամուսնացողների մասին (Կանոնագիրք Հայոց, հտ. Ա, էջ 182), մինչդեռ սույն հոդվածում՝ երկրորդ։ Հետաքրքիր է, որ բնագրի «երկեակ» բառը №№ 651 (էջ 67ա), 650 (էջ 88ա), 649 (էջ 86ա), 2964(էջ 114ա) ձեռագրերում դրված է «գ-կին», այսինքն «երեքկին»՝ «երեք կամ երրորդ անգամ»), ինչպես նշված է Նեոկեսարիայի կանոնախմբի Թ հոդվածում։

Ն. Մելիք-Թանգյանի կարծիքով այս և Ե հոդվածը կառուցված են միևնույն նյութից, միայն տարբեր սահմանումներով, և դա համարում է «բոլորովին տարօրինակ հակադիպություններ» (Հայոց եկեղեցական իրավունքը, գիրք Ա, էջ 369)։ Ա. Ղլտճյանը քննադատելով այս կարծիքը, գրում է, որ ոչ մի «հակադիպություններ» չկան։ Բնագրի «երկեակ» բառի վերևում նշված մի քանի ձեռագրերի տված «Գ. կին» (=երեքկին) ընթերցումով նա վերակազմում է հոդվածի բնագիրը ու նշում, որ Ե հոդվածում խոսվում է երկրորդ անգամ ամուսնացողների մասին, իսկ այս՝ երրորդ անգամ ամուսնացողների (ՀԱ, 1908, V էջ 135)։ Ա. Ղլտճյանի ասածը ճիշտ է՝ եթե մահանա կույսը. բայց եթե պատահի հակառակը՝ «երկեակ»-ը մահանա, իսկ կույսը մնա, ապա դարձյալ կստանանք «երկեակ»։ Եթե ընդունվի Ե հոդվածին տրված մեր բացատրությունը (տես վերևում էջ 385), ապա կնշանակի՝ այս երկու հոդվածներում միևնույն նյութը օգտագործված է տարբեր տեսանկյուններով և Ա. Ղլտճյանի առաջարկած սրբագրությունը անի-

մասն է։ Մի այլ պարագա. եթե իսկապես Ծ և այս հոդվածները վերաբերում են մի դեպքում կույսի և «երկեակի», մյուս դեպքում կույսի և «երեքկին» ամուսնանալուն, թերևս իրավացիորեն հարցնեինք՝ ապա ինչո՞ւ դրանք հաջորդաբար չեն դրված, որպես միանման գործողության տարբեր օղակներ, ինչպես, ասենք Նեոկեսարիայի Ը, Թ և Ժ (Կանոնագիրք Հայոց, հտ. Ա, էջ 182—183) հոդվածներն են։ Մինչդեռ մեր բացատրության համաձայն խոսքը միևնույն անձնակազմի տարբեր գործողությունների մասին է, մի դեպքում՝ կույսը և «երկեակ»-ը կենակցում են (Ծ հոդված), մյուս դեպքում՝ ամուսնանում (ԼԸ հոդված), դրա համար էլ դրանք միմյանցից անջատ են դրված։ Հենց այդպես է դրված Բարսեղ Կեսարացուն վերագրված կանոնախմբի ՄԸ հոդվածում, որը և անցել է Գոշին (տե՛ս Դատաստանագիրք, մասն Ա, ՁՁ, էջ 187)։ Հետևապես ճիշտ չէ Ղլտճյանը, երբ սույն կանոնախմբի ԼԸ հոդվածի որպես աղբյուրագիտական հիմք նշում է Գոշին (Ա մաս, ՁՁ հոդված). ավելի հավանական է Բարսեղին վերագրված կանոնախմբի ՄԸ հոդվածը։

№№ 651, 650, 649, 2964 ձեռագրերը երկրորդ «և»-ի փոխարեն ունեն «ապա»։

Հոդ. ԽԱ, էջ 263: *№№ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերը չունեն այս հոդվածը։*

Հոդ. ԽԲ, էջ 263: *Բնագրի «հիւանդութեան» բառը №№, 649, 650, 651, 2964 ձեռագրերում փոխարինված է «վտանգին» բառով։*

Հոդ. ԽԳ, էջ 263: *Այս հոդվածը չի պահվել վերևում նշված վեց ձեռագրերում։*

ԵՓԻՊԱՆ ԿԻՊՐԱՑՈՒՆ ՎԵՐԱԳՐՎԱԾ ՄԻ ԱՅԼ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Վերնագիր, էջ 268: *Հետևյալ մի քանի ձեռագրերում վերնագրի «Կանոնք»-ի փոխարեն գտնում ենք «Գիր կանոնի» (№№ 649, էջ 73ա, 650, էջ 80բ, 651, էջ 61ա, 2964, էջ 104բ)։*

Այս ձեռագրերում գտնում ենք նաև հոդվածների բովանդակության համառոտ ցանկ. ահա այն.

«Վասն քահանայից և սարկաւագաց զգուշութիւն ի կանանց յորժամ ի սպասաւորութիւն սրբոյ խորհրդոյն մատչին։

Աւրէնսդրութիւն ոչ մերձենալ ի կինն իւր ապարախ։

Վասն երիցանց և սարկաւագաց» (№№ 649, էջ 73ա, 650, էջ 80բ, 651, էջ 61աբ, 2964, էջ 104բ)։ Նման ցանկ տե՛ս նաև O ձեռագրում. «Ա. Վասն որք անարժան ի սպասաւորութիւն առնեն կամ պատարագին կամ հաղորդին։

Բ. Վասն կնոջ որ ի յապարահս իցէ։

Գ. Վասն Քառասնորդաց պահոց» (էջ 410բ)։

kmps *ձեռագրերում Ա և Բ հոդվածների ցանկն առանձին է դրված, Գ հոդվածին առանձին, որովհետև վերջինս Կանոնագրքի Բ խմբի ձեռագրերի մի մասում՝* acdkmprsv *տարբեր տեղ է դրված, որպես ուրույն և միմյանց հետ կապ չունեցող բնագրեր։ Եվ վերնագրից էլ կարելի է եզրակացնել, որ այն առանձին բնագիր է և Ա, Բ հոդվածներին Ա խմբի ձեռագրերում միացված է մեխանիկորեն։ Ահա այդ ցանկն ըստ* k *ձեռագրի։*

«Ա. Վասն քահանայից և սպասաւորաց սրբոյ խորհրդեանն ի բաց կալ ի մարմնասիրութենէ և ի հեշտութեանց աշխարհի ևս առաւել ի յանկողնոյ։

[Բ]. Վասն ապարահից և սաղմնառուաց ի բաց կալ ի մերձաւորութեան» (էջ 233 բ, m, *էջ 325,* p, *էջ 254ա,* s, *էջ 293բ)։*

[Գ.] «Վասն Քառասնորդաց պահոց և այլոց» (k, *էջ 247ա,* m, *էջ 252ա,* p, *էջ 268բ,* s, *էջ 311ա)։*

Հոդ. Ա—Բ, էջ 268—277: *№№ 649, 650, 651, 2964 ձեռագրերի հոդվածներում էական տարբերություն չենք գտնում, եթե նկատի չունենանք առանձին բառերի ետևառաջությունը կամ պարզեցումը, օրինակ, «սուրբ» թե «մաքուր» և այլն։*

Հոդ. Գ, էջ 277—280: *Նշված չորս ձեռագրերում այս հոդվածը բոլորովին տարբեր բան է։ Այն բերում ենք № 649 ձեռագրի համաձայն. «Երիցունք և սարկաւագունք որ շրթամբք իւրեանց պղծին և եկեալ խոստովանիցեն զյանցանսն՝ ընդունելի են ընդ այլ սարկաւագունս և երիցունս. և եթէ սովին յանցանօք անկեալ գտցին կամ թէ ևս առաւել ինչ և ոչ խոստովանիցին զյանցանսն առ ի երկիւղի մարդկան, այնպիսիքն ի բաց ջնջեալ եղիցին» (էջ 77աբ. հմմտ. նաև №№ 650, էջ 85ա, 651, էջ 64բ, 2964, էջ 110ա)։*

Ներածությունում նշեցինք № 941 Ճառընտիրի մասին (էջ CX), ուր պահվում է սույն «հոդվածի» ընդարձակ տարբերակը։ Այստեղ բերում ենք նշված ձեռագրի ունեցածն ամբողջությամբ.

«Հարցումն Թէոդոսի քահանային ընդ երանելին Եպիփան վասն քառասնորդաց պահոց. եթէ Մովսէս քառասուն աւր պահեաց եւ Եղիայ եւ Տէրն մեր, պահս ո՞չ այնպէս թւի, մինչ զշաբաթ եւ զկիւրակէ լուծանեմք։

Պատասխանի ետ երանելին Եպիփան եւ ասէ. Այս պահս քառասուն եւ ութ աւուրբ բովանդակի, ըստ քառասուն եւ ութ քաղաքացն ապաստանից, զոր զատոյց Յեսու վասն սպանողաց, որք փախուցեալ ի քաղաքն անկանէին ապաստանից եւ կայր մինչեւ մեռանէր ըստ փափկութեան մարմնոյ. եւ այն լինէր քառասուն եւ ութ յօր, ըստ քաղաքացն ապաստանից եւ ըստ

Մովսէսի աւրինադրութեան որ զմահապարտսն ժողովէր մինչեւ ի վախճան քահանայապետին. եւ ապայ արձակեալ լինէր ի մահուանէ։ Սոյնպէս եւ այս քառասնօրեայ պահս մինչեւ ցմահ քահանայապետին Քրիստոսի քաւութեան աւուր մեղուցելոցն փրկական պատարագաւքն հաւատացելոցն լինէր, եւ ստոյգ խոստովանողացն եւ ապաշխարողացն, զի թէպէտ եւ սուրբ հարքն յաղագս յիշատակի սրբոցն եւ սուրբ պատարագին եւ յարութեան Քրիստոսի զշաբաթ եւ զկիրակէ լուծանել հրամային ի կերակուրս, բայց ոչ յաւելորդս՝ ի գինի եւ ի ձէթ զմեզ թողացուցին, այլ ի պարկեշտութիւնս. զի լաւ է շնորհաւք հաստատել զսիրտ եւ ոչ կերակրօք, զի ոչինչ օգտեցան որ այնպէս գնացին։ Վասն որոյ եւ Նզովս ստորագրեցին առ այնոսիկ որ յղփութեան աւրէնս վարկանին, զի առաջին սուրբ հարքն ոչ սահմանեցին։ Արդ՝ այսպէս կարգեցաւ ի սուրբ առաքելոցն եւ ի սուրբ հարցն. մի՛ ինչ աւելի ճաշակել ի սուրբ քառասներորդն յաւուր շաբաթու կամ ի կիրակէի, բայց միայն զայլ աւուրցն կերակուրսն։ Տես զճշմարտութիւնն, զի որպէս յաւուրցն Պենտակոստէիցն, ոչ պահեն զչորեքշաբաթի կամ զուրբաթն։ Սոյնպէս եւ աստ ոչ է պարտ ի շաբաթու կամ կիւրակէի փափկանալ կերակրովք, այլ վասն սուրբ Յարութեանն եւ սուրբ պատարագին յերրորդ ժամու հրամայեցին յանպաճոյճ կերակուրսն, զոր յայլ աւուրսն ճաշակեմք. այլ զչորեքշաբթի եւ զուրբաթն եւ զուխտի պահսն եւ զՎարդէվառի եւ զԱստուածածնի եւ զխաչի եւ զսուրբ Յայտնութեանն եւ զԱռաջաւոր պահսնն ընդ սուրբ քառասներորդսն համարեցան։ Արդ՝ որ յայսմ կանոնի միաբան լինի՝ խաղաղութիւն ի վերայ նորա ասէ աստուածային առաքեալն եւ առաւել ի վերայ այնոցիկ, որք երեք յիսնակս կատարեն յանուն Սուրբ Երրորդութեանն. զՊասէքին եւ զՎարդէվառին եւ զսուրբ Յայտնութեանն զփրկութիւն Տեառն առցեն զաւետիս։ Եւ որք լուծցեն ի պասեքի պահոցն կամ զառաջաւորն կամ զուրբաթ կամ զչորեքշաբթի կամ զՎարդէվառի կամ զԱստուած[ած]նի կամ զսուրբ խաչին կամ զԱստուածայայտնութեանն։ Եթէ յակամայ ոք լուծցէ՝ Ծ աւր պահեսցէ եւ եթէ կամաւ՝ Գ ամ արտաքոյ կացցէ եւ ապայ հաղորդեսցի աւրինացն։

Այսպէս կարգեաց սուրբ այրն Աստուծոյ Եպիփան վասն սրբութեանն պահոցն ոչինչ արտաքոյ պատուիրանաց, այլ հաստատութեամբ Հին եւ Նոր Կտակարանաց։ Տես զիմաստութիւն եւ զհանճար հոգոյն սրբոյ որ բխմամբ ի սուրբ առաքեալսն եւ ի վարդապետսն ճշմարիտ կարգեցին զսկիզբն պահոցն է շաբաթ կարգելով Արարչին առ մի մի աւուր Ռ ամ, որ լինի դարս էՌ։ Արդ՝ ամենայն դար բովանդակեցին զկարգաւորութիւն պահոց է շաբաթս ոչ երբէք որոշեալ ի միմեանց եւ ոչ պակասեցուցեալ. վասն զի ի կատարել եւթնից հազարաց հասցուք միւսանգամ գալստեանն նորոգման եւ յարութեան զարդարեալ եւթեակ շնորհաւք, զոր եւ Կիւրեղ յայտնապէս ցուցանէ զմուտ պասեքին զքառասնորդաց երկշաբաթին աւր անուանէ ընթերցուածք ի գիր անկելոյ վարդապետութեանն ի սուրբ քառասնորդացն եւ առ հանդերձեալսն կնիք առնելոյ, զի դարձին յապաշխարութիւն եւ վարդապետք իմաստունք ասեն յորովայն մաւրն ի քառասուն աւուր առնուլ զկենդանութիւն։ Սոյն օրինակ յայս քառասներորդս իբր յորովայնի սաղմ առեալ կացցուք ոչ մերձենալ ի փափուք կերակուրսն։ Տես զհոգէխառն իմաստութիւն ընթերցուածոցն Կիւրղի եւ Յակոբայ դրութեանն նայելով ի ստեղծուած առաջին մարդոյն, զի ի վեցերորդ աւուրն ստեղծ տէր Աստուած զմարդն. նոյնպէս եւ Կենարարն մեր ի վեցերորդ դարում մարմնացաւ ի Սրբոյ Կուսէն, նորոգելով զհնութիւն մեռելութեան մերոյ։ Եւ ի վեցերորդ նուագին, յորում եկն ի կամաւոր չարչարանս մահու խաչին. նախ ի վեցերորդ շաբաթուն եկն ի Բեթանիայ, ուր էր Ղազար մեռեալն, զոր յարոյցն ի մեռելոց, զչորս անկիւնս երկրի կենդանացոյց որ օրինակի հինգ զգայարանք մարդոյն բռնութեանն. իսկ Մարիամ եւ Մարթայ որ օրինակին ի վեց Ռ դարս անցելոցն՝ Մարթայ զբազում իւիք զբաղեալ, իսկ Մարիամ ընտրելով զփրկութիւն ի Տեառնէ զերծանելով ի բռնութենէ սատանայի, զոր սուրբ վարդապետացն կարգեալ են չորս մասամբք զբոլոր մարդն սրբեալ ճշմարիտ ետես զիրս ընթերցուածին վասն սրբութեան պահոցն ոչ կատարել ի նոսայ տաւնս. վասն զի ոչ ունի օրինակ ըստ հնումն եւ ոչ ի նորումս մինչեւ ի կատարեալ վեցերորդում շաբաթուն։ Սոյնպէս եւ ոչ ուրբաթացուցանել, զի մի՛ խափանեսցի յարութեան պաշտաւն. եւ յարութիւն ոչ եթէ պաճուճեալ կերակրովք յաւրինի, այլ պաշտմամբք եւ աղօթիւք, զի որպէս ոչ է մարթ ի Բարէկենդանէն մինչեւ ցԶատիկն գառն զենուլ, նոյնպէս եւ անմարթ է ի փափուկ կերակուրս վայելել յաւուրս քառասնորդացն, զապաշխարողսն արտաքոյ եկեղեցւոյն ունելով մինչեւ ի պասէքն տէրունական, զի ասէ առաքեալն. «Զատիկ՝ վասն մեր զենաւ Քրիստոս». եւ մեք փափաքելով <ով> մարմնոյ եւ արեանն Տեառն ճաշակելով յայսմ աւուր մեծի զենմանն։ Եւ արդ՝ պարտ է սրբութեամբ մաքրել զանձինս պահաւք եւ աղաւթիւք աւուրս քառասուն եւ ութ. եւ ի կատարմանն լցցուք ցնծութեամբ ճաշակեսցուք ի մարմնոյ եւ յարենէ Տեառն մերոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի։ Այսպէս՝ կարգեաց սուրբն Գրիգոր Հայոց հայրապետն ոչ աղարտելով զաւ-

րէնս կամ զմարգարէս ըստ բանի Կենարարին որ ասէ. «Ոչ եկի լուծանել զաւրէնս կամ զմարգարէս, այլ լնուլ»։ Եւ սայ զնոյն աւրինակ բերելով յորժամ մոլեգնեալ դիւօք զաւրքն եւ թագաւորն, եւ նորա զմտաւ ածեալ զնաբուգոդոնոսորայ զբժշկութիւն, զնոյն ինքն կատարէր ի բովս փրկութեան արկանէր զժողովուրդն աւուրս վաթսուն եւ վեց, եւ ապայ բժշկէին յայսոց չարեաց։ Արդ՝ սուրբ վարդապետացն ի մեր տկարութիւնս հայելով զնոյն աւուրսն կարգելով ի վերայ վասն բժշկութեան ոգոց ի սատանայական խորհրդոց։ Այլ ըստ ձեռնադրութեանն վաթսուն եւ վեց աւուրցն, զոր ոչ ոք ի սրբոյն Գրիգորի հաւատոցն խափանեալ սկիզբն ամենից է և Ժ երրեակս կատարին, որ է սկիզբն Առաջաւոր պահոցն, բայց դու միտ դիր, զի ըստ մերում տրկարութեանս կարգեցին զտասս ամենից բաժանմունս՝ որ լինի Խ եւ Ը աւուր. ոչ է արժան հաւատացելոց վայելել ի փափուք կերակուր, այլ սրբութեամբ կալ մնալ մեծի յարութեան Փրկչին մերոյ. վասն զի ի միւսանգամ գալստեանն յորժամ փող հարկանի եւ սթափեալքն արթնութեամբ յառաջանան ընդառաջ Փրկչին, նորոգեսցուք եւ մեք ի բաց դնելով զծանութիւն հողանիւթ բնութեանս, ակն կալցուք յուսոյն մեծի եւ անճառ խոստմանցն, թէ «Ուր եսն եմ՝ անդ եւ պաշտաւնեայն իմ եղեցի»։ Ի Քրիստոս Յիսուս, ի Տէր մեր, որում փառք եւ պատիւ այժմ եւ միշտ. ամէն» (էջ 224ա—225բ)։

Վերևում՝ էջ 268 նշել ենք, որ befgq ձեռ-երի ունեցած սույն բնագիրը՝ առաջին մասում ունի զգալի տարընթերցումներ Կանոնագրքում եղածից, իսկ երկրորդ մասում բոլորովին տարբեր բան է։ Այդ ցույց տալու համար նշված հինգ ձեռ-երի ունեցածը կբերենք ամբողջությամբ ըստ e ձեռագրի։

«Գիր կանոնական սրբոյն Եպիփանու

ՌՄԾԵ Ա. Ի վերայ բազում նշանաց և մարգարէութեան էր և այս շնորհեալ երանելոյն Եպիփանու եպիսկոպոսի, զի յորժամ կամէր զպատարագն մատուցանել յառաջին աղօթսն իւր, զոր վասն արժանաւոր լինելոյ անձին իւրոյ աղօթէր, վասն իջանելո[յ] Սուրբ Հոգւոյն խորհուրդն որ ի վերայ սրբոյ սեղանոյն. և տեսանէր յայտնապէս զշնորհս Սուրբ Հոգւոյն ի վերայ սեղանոյն. և յամենայն ի կեանս իւրում ոչ երբէք կատարէր զխորհուրդ սուրբ պատարագին, եթէ ոչ իջեալ տեսանէր զշնորհս Սուրբ Հոգւոյն ի պատարագն։ Եւ եղև աւր մի կալ նմա առաջի սրբոյն և յասելն նորա զբանս աղօթից ըստ սովորութեան աղաչանաց իւրոց պաշտել առաջի Աստուծոյ, զի իջցէ Սուրբ Հոգին և կատարեսցէ զխորհուրդ սուրբ պատարագին, եւ ոչ եղև երևումն Սուրբ Հոգւոյն ըստ սովորութեանն որպէս երէկն և եռանդն։ Եւ զարհուրեալ դողութեամբ յուժգին արտասուօք և հառաչանօք երիցս անգամ կրկնեաց զբանս աղօթիցն և ամէնևին ինչ ոչ յայտնեցաւ երևումն շնորհաց Սուրբ Հոգւոյն։ Իսկ երանելին կայր զարհուրեալ, և ողբալով աղաչէր զԱստուած վասն յայտնելո[յ] ըզպատճառ չլինելոյ ընդունելի աղօթից նորա՝ վասն իջից Սուրբ Հոգւոյն։ Եւ հայեցեալ նորա ի ձախակողմն կոյս, սարկաւագն որ զքշոց պատարագին ունէր, և տեսանանէր զճակատ նորա լի բորոտութեամբ որ յառաջ մաքուր էր ի բորոտութենէ։ Իսկ երանելին Եպիփան ձգեաց զձեռն իւր փութապէս և զքշոցն եբարձ ի նմանէ և ասաց ցնայ հեզութեամբ. «Երթ, որդեակ, գնայ ի տուն քո և մի՛ ճաշակեր այսօր յաստուածային խորհրդոյս»։ Եւ իջեալ սարկաւագն ել արտաքս և գնաց ի տուն իւր։ Եւ հրամայեաց երանելին այլում սարկաւագի զքշոցն վերացուցանել և սպասաւորել սուրբ խորհրդոյն։ Եւ նայ սկիզբն արարեալ աստուածային բանիցն սուրբ պատարագին ուժգին արտասուօք։ Եւ նոյն ժամայն ետես զտեսիլն նշանի Հոգւոյն ի սուրբ սեղանն աստուածային ահեղ խորհրդոյն։ Եւ զկնի արձակելոյն եկեղեցոյն կոչեաց զսարկաւագն և ասէ. «Կամիմ ուսանել զպատճառն իրացս որ եղև քեզ»։ Եւ նորա պատասխանի տուեալ ասէ ցերանելին. «Ի գիշերիս այսմիկ մերձեցայ ի կինն և յանդգնեալ ի սպասաւորութիւն սրբոյ սեղանոյն, զայս կրեցի այժմ»։ Եւ հրամայեաց երանելին Եպիփան և կոչեաց զամենայն սարկաւագունս և զերիցունս եկեղեցուն և ասէ ցնոսա. «Որդեակք, որ արժանի եղաք սուրբ խորհրդոյն սպասաւորութեան՝ ի բաց արարէք զամենայն մարմնական սիրելութիւն յանձանց ձերոց, զի մի՛ անցանիցէք նոքաւք և արհամարհիցէք զհրամանս քարոզին որ աղաղակէ և ասէ. «Որ ունիցի կանայս, այսպէս կալցին, որպէս թէ չունիցին». և ցմեծ մարգարէն ասէ, թէ՝ «Սպասաւորութիւն կոչեցար, լոյծ և ի բաց ընկեայ զհողաթափս ոտից քոց». զի սպասաւորութիւն յոր կոչեցար՝ երկիր սուրբ է. և այսմ հետէ ոչ մարմնաւորապէս. Մովսէս, այլաբանիւ սպասաւորութեամբ։ Այլ և ի հնումն որք կամէին ի սպասաւորութիւն խորանին մերձենալ երիս աւուրս ի կանայց զգուշանային, որչափ ի նորումս։ Նոյնպէս և յորժամ կամիս հաղորդել, տես զմեղսաքաւիչ խորհուրդն, զի թէպէտ սուրբ է ի կարևորէ կերակուր քան զանկողնոցն ցանկութիւնս։ Սակայն զգիշերն ընդ մէջ անցուցանեմք, այլ և սուրբ կերակուրն և ըմպելին, որք յանդգնաբար մերձենան, մինչև անառակ արբենան, մեղս ևս համարիմք նոցա. ոչ եթէ զգինին, այլ անառակ և զ[յ]անդուգն ցանկութիւն։ Նայև վասն հա-

ցին առաջաւորութեան ասէր քահանայից Դաւիթ, եթէ՝ «Զգուշացեա՞լ են մանկունքն քո ի կանանց՝ կերիցեն»։ Պատասխանի ետ Դաւիթ և ասէ. «Սուրբ են ի կանանց յեր[ե]կէ և եռանդէ և յորմէ հետէ ելաք ի ճանապարհ» և ապա հրամայեաց։ Ապա և որ ինչ բնութեան սուրբ է, յանդգնութիւն պիղ[ծ] առնէ և ոչ եթէ զբնութիւնն, այլ զ[յ]անդուգն և զանժամանակն ասեմ։ Արդ՝ որք արժանաւորեցայք սպասաւորութեան սրբոյ խորհրդոյն, մեծաւ երկիւղիւ զգուշացարուք բազում սրբութեամբ զանձինս արժանաւորեցուցանել կալ առաջի սուրբ սեղանոյն և հաղորդել կենդանարար և ի մեղսաքաւիչ խորհրդոյն։ Եւ յայնմ հետէ ոչ ևս ձեռնադրեաց ի սպասաւորութիւն խորհրդոյն որ առնէին կանայս վասն [յ]անդգնելոյ առ նոսա յաւուր սպասաւորութեան սուրբ խորհրդոյն, այլ արս կուսանս և պարկեշտս երկիւղածս, զորոց զազնըւական վարս անարատութեան յանձինս ցուցեալ էր և զամուսնութիւն, զորոց բազումք վկայեցին զայսպիսի վարուց։ Եւ էր այնուհետև զարդարեալ սուրբ եկեղեցին և պայծառացեալ սուրբ կարգօք քահանայիցն ի հաճութիւն Աստուծոյ և ի շինութիւն լսողաց։

ԽՄԶ. Բ. Վասն է՞ր աւրէնսդիրն չհրամայեաց մերձենալ յապահարսն՝ լուր քաջ, հաս ի վերայ և իմանաս զչարաչար վնաս ապահարին անկողնոցն։ Գիտեայ, զի որք առեալ զսերմանս ի լիճս և ի ծովակս (ձեռ-ում *ի ծովակս*) *սերմանեսցեն և ոչ երկիր մաքուր, մոլէգնոտս զնոսա համարիմք։ Նոյնպէս* (ձեռ-ում *նոյնապէս*) *լինին ախտք կանանց ըստ ամսոց, զի կենդանի երկիր մանկանն յօրինեսցի, և զառեալն ի զուգակցէն մաքուր պահեսցէ։*

Արդ՝ ոչ այլ ինչ պատճառ ունի, բայց միայն վասն մանկանն կենդանութեանն յինն ամսեան ժամանակի յորովայնի մօրն։ Վասն որոյ ոչ ի մատաղ հասակ մօրն լինի ապահարին, զի չէ ժամանակ արգանդին մանկաբեր լինել և ոչ [յ]որժամ դադարէ ի ծնընդոց ի ժամանակի տնկեալ է Արարիչն զլինել ապահարին ի բնութիւն կանանց, զի մանուկն կենդանի պահեսցէ. ուստի և յառաջագոյն մինչև մանուկստեղծեալ իցէ, յապարահին յառաւելութենէ կերակրոցն անկեալ յարգանդն ըստ ամսոց և ոչ գտեալ ի նմա զմանուկն, ճեպով արտաքս ելանիցէ։ Եւ յորժամ մանուկն ստեղծանի, ոչ. ևս դիմէ արտաքս, վասն մանկանն պիտոյից, որով զկենդանութիւն ունի։ Վասն որոյ պարտ է զարմանալ և փառաւորել զքանչելագործն Աստուած, որոյ վասն մեր զարմանալոյ նոյն կարմրութիւն արեան ի սպիտակութիւն դարձուցանել մինչև մանուկն զարգասցի և ապա անդրէն ի նոյն գոյ[ն] դառնալ։ Բայց բնութիւն միևնոյն է և պղծութիւն ի նմա ոչ գոյ, զի եթէ պիղծ էր ծնունդն, ապայ և հարսանիս ոչ հրամայէր. պիղծ է պոռընկութիւն, լի չարահոտութեամբ անկողինք նոցա. սուրբ է ամուսնութիւն. և որ վասն ապահարին մի՛ յոգիս մեր մեղիցուք և մի՛ զմարմինս մեր ապականեսցուք զծնընդոցն, զի զայն Մովսէս և մարգարէքն պատուիրեցին. «Ի կին ապահար մի՛ մերձենալ», այլ [և] յանկողինս նոցա մի՛ ելանել, զի մի՛ կենդանի ծնունդքն ապականեսցին ժանտիւքն որ ի նմանէ աճեցեալ, զի յորժամ յիւրմէ զուգակցէն ընկալցի զմարմնաւորութիւն ամպողջ և անարատ պտուղ յորովայնի ծնընդոց յաշխարհ։ Ապա եթէ արք կամ կանայք առանց իմաստութեան յանդգնաբար մերձեսցին զանարժանս գործել, նոքա ոչ որդէծնութեան են անցեալ, այլ պիղծ և անառակ ցանկութեանց, այլ և որք իմանալն կարեն, ոչ լինին աւուրքն այն որդէծնութեան, զի զաղտեղութիւն յոլով ունիցին յինքեանս և ոչ տայ պատկերին ստեղծանել և յօդիլ ի միմեանս։ Ապա թէ սակաւ ունիցին զհիւթն ի ներս յանկարծ զստեղծանելն, ստեղծանի մանուկ, բայց աղտեղութիւնք ընդ ստեղծուածն խառնեալ ծնանին խեյք թիւրք, մարմնահարք, հիւանդք, անդամալոյծք, չարախորհութիւնք և յայլ աղտեղութենէ ի մասունս մարմնոյ տնկեալ և բուսեալ, նեղխեալ և վիրաւորեալ և գտեալ ապականեալ զմարմինն և որ ի տղայութեան և որ յերիտասարդութեան և յոր ևս յառաջ ժամանակի չար ախտ յայտնի ազգ։

Վասն որոյ հոգելից մարգարէին ծանուցեալ պատուիրէ և ասէ, եթէ՝ «Ի կին ապահար՝ մի՛ մերձեսցիս», որպէս զի մի՛ ծնունդն կենդանի կարիցէ աղտեղութեամբ անդէն ախտիւք։ Եւ արդ՝ թէ Մովսէս և Եզեկիէլ հոգելից մարգարէքն պատուիրեցին չմերձենալ յանկողինս ապահարին։ Եւ հմուտք բժիշկաց վասն գիտելով զանցանս յանկողնացն զգուշացուցանեն զմարդ։ Եւ քնեշտակարկատքն (միայն Ե-ում *քննել տա կարկատք.* առաջինն անճասկանալի է, իսկ երկրորդը՝ սխալ—Վ. Հ.) *հեթանոսաց ի բժշկական արուեստն տեղեկացեալ զնոյն զանազան ախտիցն յոլովութիւն որ ընդ մարմին ծնընդոցն փաղփաղեալ ապականիցէ, որք այնմ ժամանակի ի տաղտկալի անկողինս մերձենայցեն իբրև օրէնս իմն հաստատեցին ոչ միայն անկողնոց հեռանալ, այլ և տանց և արանց հալածել իբրև թէ զբնութիւն, զոր արար Աստուած պիղծ համարել, այլ մեք ոչ եթէ զոր արար Աստուած ատեաց ի բնութիւն կանանց խոտեմք պիղծ համարելով, այլ որպէս մարգարէքն պատուիրեցին չմերձենալ յանկողինս նոցա, վասն մանկատոր լինելոյ, որ ոչ սայ ստեղծանիլ աղտեղութեան և յոլովութիւն։ Եւ եթէ յանկարծ ինչ ստեղծանիլ և ախտիւք և ապականութեամբ ստեղծանի։ Վասն այսորիկ և մեք պատուիրեմք ըստ*

մարգարէին «Մի՛ մերձենար յանկողինս նոցա». զի մի՛ ծնունդն կորիցէ և մի՛ ծնողքն յոգիս իւրեանց մեղիցեն աներկեղութեամբ և [յ]անդգնութեամբ, զի մեղք այն են, զոր կամաւ և [յ]անդգնութեամբ ոք գործէ և ոչ յակամայ և ցօվք։

Իսկ ոմանք ի սրբութիւնս պատկառեն, յաւուրս աղտեղութեան բարիոք առնեն, վասն պատժի սրբութեան, զի և մեք յորժամ ձեռաց խոստովանիմք կամ հանդերձս զեռաթաթախս պատկառեմք յառաջի սրբութեանն մտանել և աղօթել, այլ լուանամք և մաքրիմք և անխիղճս կատարեմք զաղօթսն, որ է օրինակ, թէև ոգովք սրբեցելովք պարտ է մտանել առաջի Աստուծոյ։ ՌՄԾԷ Գ. Աղանդք բազում են աշխարհի, զորոց ոչ է արժան զբանս նոցա ընդ բերան ածել, բայց նաւատիանոսք՝ զապաշխարութիւն ոչ ընդունին, զի ասեն. «Մինչ մեռանին մարդիք, պատարագ, որ վասն նոցա մատուցանեն անընդունելի են»։ Երանելին Աթանաս եպիսկոպոսն ասէ Ափրիա թուխպն ընդդէմ աղանդոյն եկեղեցացոց. «Ես այսպէս կարծեմ, թէ աղանդն եկեղեցացւոցն ի վաղընջուց շիջաւ և խափանեցաւ, իսկ ահաւադիկ արմատ դառնութեան ի վեր երևեալ զբազումս ջանայ ապականել, ուստի և քում իսկ աստուածսիրութեանդ յոյժ մեղադիր եղաք, լսելով զայդպիսի չարահոտ աղանդոյդ որ համարձակեցան ասել. թէ՝ «Յետ հրաժարելոյն մարդոյն աշխարհէ, չկարէ պատարագք և ողորմութիւնք օգնել և սրբել զգնացեալսն և շնորհել նոցա զթողութիւն»։ Արդ՝ այսպիսի բան հայհոյութեան հեթանոսաց վայել է, որք անյոյսք են ի Քրիստոսէ և ոչ ակն ունին տեսանել զլոյսն յօիտենից ըստ բարոյական հեշտագնաց կորըստեան ընդունիցին տեղիս, իսկ հաւատացելոցն ոչ։ Զի եթէ զայր թագաւոր զոք ածէ ի հաւան, և լուծանել հրամայէ զկապանս կալանաւորացն, և որք ի քրէական մետաղսն են մեծամեղքն աքսորեալ, զորոց և յիշեցուցանել ոք անգամ ոչ իշխէ զնոցանէ վայրապար առ թագաւորն։ Իսկ ապա եթէ ոք համարձակութիւն ունի, որ զորդի թագաւորին բարեխօս ունիցի և աղաչիցէ վասն նորա որ ի տանջանս և ի խոշտանկսն իցէ, ո՞չ ապաքէն զամենայն շնորհէ թագաւորն և արձակէ յայնպիսի չարաչար և դառն տանջանացն։ Ապա ուրեմն որչափ ևս առաւել Հայրն երկնաւոր որ շնորհեսցէ զյանցանս, յորժամ զենմանն Քրիստոսի Որդոյն Աստուծոյ առաջի անկանիմք, ներէ և թողու գնացելոցն, միայն եթէ մեք ջերմութեամբ մատչիմք վասն նոցա առ նայ, շնորհ[է] թողութիւն, և առնէ հանգիստ հոգւոց նոցա» (էջ 191ա—194բ. տե՛ս նաև b, էջ 251բ—255բ, f, էջ 288բ—293ա, g, էջ 161բ—165բ, q, 153բ—156ա)։ Ներկայացվող բնագիրը efg և մասամբ q ձեռ-երում գրեթե նույնն է, իսկ b-ում աղավաղումները և բացթողումները շատ են։

Սույն բնագրի Գ հոդվածն այլ բան չէ քան Աթանաս Աղեքսանդրացու թուղթը «Առ Յուստինէ յԱփրկէ» (տե՛ս Ս. Աթանասի Աղեքսանդրիոյ հայրապետի ճառք, թուղթք և ընդդիմացութիւնք, Վենետիկ, 1899, էջ 345—346)։ Ինչպես նշում է հրատարակիչն Աթանաս Աղեքսանդրացու այս թուղթը նա վերցրել է ճաշընտիր ձեռագրերից (նույն տեղում, էջ ժե)։

ՀՈՎՀԱՆ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆՈՒՆ ՎԵՐԱԳՐՎԱԾ ԿԱՆՈՆԱԽՄԲԵՐ
ԽԱ, ԽԴ, ԾԷ

Կանոնագրքի միայն XI դարի խմբագրության մեջ հանդիպում ենք Հովհ. Մանդակունու անունով երեք կանոնախմբերի, որոնք դրված են ԽԱ, ԽԴ, ԾԷ համարների տակ։

O *ձեռագրում պահվել է միայն ԽԴ կանոնախմբի ցանկը. ահա այն.*

«Ա. Վասն քահանայի որ Կ-ամեան է՝ լռեցի ի պատարագէն։

Բ. Վասն քահանայի որ ի միում աւուր Բ պատարագ առնէ։

Գ. Վասն եկեղեցւոյ Բ պատարագի ի միում աւուր մատուցեալ է։

Դ. Եթէ ի քահանայից ի գնել և ի վաճառել երթիցեն։

Ե. Վասն քահանայի որ արիւն հեղու։

Զ. Վասն որք զբերանս իւրեանց պղծեալ են դատարկ բանիւք։

Է. Որք խոստովանին և ի նոյն մեղս դառնան» (էջ 409ա)։

kmps *ձեռագրերում վերևում նշված կանոնախմբերի համար դրված են ցանկեր, որոնք կբերենք ըստ* k *ձեռագրի։*

***ԽԱ** կանոնախմբի համար.*

«Ա. Վասն զգուշութեան առաջնորդաց զանարժանս և զոգետս ձեռնադրելոյ» (էջ 191ա. հմմտ. m *էջ 195ա,* p, *էջ 210,* s, *էջ 240ա)։*

***ԽԴ** կանոնախմբի համար.*

«Ա. Քահանայ Կ-ամեա ի պատարագէն լռեսցի։

Բ. Վասն քահանայի որ ի միում աւուր Բ պատարագ մատուցանէ։

Գ. Վասն քահանայի որ մատոյց պատարագ և եղբայրն անգիտացեալ կրկին մատոյց։

Դ. Վասն քահանայի որ ի գին և ի վաճառ յաւժարեսցի և իշխանութեամբ վարեսցի հարկապահանչից լինելով։

Ե. Վասն քահանայի որ անասուն զենէ։

Զ. Վասն որք դատարկախօս լինին և յիշոցնատուք։

Է. Վասն որք խոստովանին և կրկին դառնան ի մեղս» (էջ 230ա, հմմտ. m, *էջ 231բ—232ա,* p, *էջ 250ա,* s, *էջ 209ա)։*

***ԾԷ** կանոնախմբի համար.*

Ա. Վասն մեղուցելոյ որ դառնան ի մեղաց։

Ա. Վասն յանցանաց քահանայի և խոստովանութեան» (էջ 231ա, 233բ, հմմտ. m, *էջ 233ա, 234բ,* p, *էջ 251ա, 253ա,* s, *էջ 290ա, 292ա)։*

Ինչպես այս երեք, այնպես էլ «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորում գտնված (էջ 491—500) կանոնախմբերը թեև Հովհան Մանդակունուն են վերագրված, սակայն պնդել, թե դրանք նրա գրչի տակից են դուրս եկել, ճիշտ չի լինի։

Ըստ Տաշյանի «անշուշտ ստութեամբ» են ընծայված Հովհան Մանդակունուն Կանոնագրքում նրա անունով հայտնի մի քանի կանոնները (Վարդապետութիւն առաքելոց, էջ 238)։ Այս չորս կանոնախմբերից միայն մեկը՝ ԽԱ համարը կրողը հրատարակվել է Հովհ. Մանդակունու ճառերի շարքում (Վենետիկ, 1836, էջ 202—203), և որը վերաբերում է ոգետներին քահանա ձեռնադրելուն։ Կարապետ եպիսկոպոսը «Շողակաթ» ժողովածուում (Վաղարշապատ, 1913) լույս տեսած «Հովհան Մանդակունի և Հովհան Մայրագոմեցի» (էջ 84—136) իր հոդվածում նկատել էր, որ Հովհ. Մանդակունու «Ճառք»-ում հրապարակված «Կանոնք»-ը գտնում ենք նաև «Տեառն

Յովհաննու Մանդակունոյ Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ յաղագս պահոցն քառասներորդացն» ճառի վերջին մասում (էջ 100), որը մի փոքր ընդարձակ է (էջ 129—130. հմմտ. Գ. Տեր-Մկրտչյանի հրատարակածը, Արարատ, 1903, էջ 663—665)։ Բանասեր Բարսեղ Սարգիսյանը «Քննադատութիւն Յովհան Մանդակունւոյ և իւր երկասիրութեանց վրայ» (Վենետիկ, 1895) աշխատության մեջ ԽԴ համարը կրող և յոթ հոդվածներից բաղկացած կանոնախումբը համարում է Հովհ. Մանդակունունը, որովհետև այս կանոնները «հարազատութեան բնորոշ յատկութիւն ունին» (էջ 175, տողատակ)։ Եվ իսկապես «տեսուչ», վերակացու», «գործակալ», «հրամանատար» բառերի իմաստն արտահայտված է V դարում գործածված «ոստիկան» բառով (հմմտ. Սահակ Պարթևի Ժ, Շահապիվանի Ի կանոններում, տե՛ս Կանոնագիրք Հայոց, հտ. Ա, էջ 373, 465, Աստվածաշնչում՝ Թիւք, Դ, 16, ԼԱ, 14, Դ Թագ, ԺԱ, 18, Բուզանդ, Եղիշե և այլն)։ Ի դեպ, ինչպես նշել ենք վերևում, այս կանոնախմբի առանձին հոդվածներ անցել են Բարսեղ Կեսարացուն վերագրված կանոնախմբի համապատասխան հոդվածներին, օրինակ՝ Դ հոդվածն անցել է ՃԼԷ հոդվածին, Զ-ն՝ ՃԽԴ-ին, Ե-ն կարծես նման է հնչում ՃԼԸ-ին։

Կանոնագրքի ԾԷ՝ «Կոչումն ապաշխարութեան» բնագրի վերջին՝ «Խոստովանութիւն քահանայի» մասը, համաձայն Բ. Սարգիսյանի, վերցված է հայ եկեղեցում գործածվող Մաշտոցից (էջ 174), իսկ «Բազում գաղտածիգ նետիւք վիրաւորէ զմեզ սատանայ» հատվածից մինչև վերջ՝ «Վասն պտղոց և պատարագաց և ողորմութեան» ճառից (հմմտ. «Ճառք»-ի 1836, էջ 45-ից)։ Այս կանոնախմբի միայն սկզբի մասն ըստ Կարապետ եպիսկոպոսի «կարող են Մանդակունու գործերից առնված լինել» (Շողակաթ, էջ 101)։ Ն. Մելիք-Թանգյանը մի շարք օրինակներով ցույց է տալիս, որ սրա աղբյուրը հանդիսանում է Գրիգոր Լուսավորչի կանոնախումբը (Հայոց եկեղեցական իրաւունքը, գիրք Ա, էջ 489)։ Թերևս հավանական լինի ասել, որ Մանդակունու անունով վերևում նշված երեք կանոնախմբերը դուրս են եկել ոչ թե Մանդակունու գրչից անմիջապես, այլ մեկ ուրիշը վերջինիս ճառերից քաղել է խիստ համառոտ և խմբագրելով, դրանք նոր տեսքով ներկայացրել է նրա անունով։ Այս աշխատանքների ժամանակ բացառված չէ նաև այլ աղբյուրներից, տվյալ դեպքում Գր. Լուսավորչի կանոնախմբից, օգտվելու հնարավորությունը։ Հիշեցնենք նաև, որ այս կանոնախմբերը չեն մտել Կանոնագրքի VIII և X դարերի խմբագրությունների մեջ և հանդես են գալիս միայն XI դարի խմբագրությունում։ Դա ինքնին ուշագրավ է։

Հ Ա Վ Ե Լ Վ Ա Ծ

ԿԱՆՈՆԱԳՐՔԻ ՀՆԱԳՈՒՅՆ ԲԵԿՈՐՆԵՐ

Ա. № 168 ձեռագրի պահպանակ[1]. 4 թերթ. երկուսը ձեռագրի սկզբում, երկուսը՝ վերջում. 4 թերթն էլ մագաղաթ։ Թերթերի այժմյան մեծությունը՝ 23,5×16,5 իսկ նախնականը՝ 31,5×21,5. առաջին թերթը 31,2×21,5։ Պահպանակի թերթերը ձեռագրի չափսին դարձնելու նպատակով երկարությունից 8,3 սմ և լայնությունից 5 սմ կտրված է։ Գիրը՝ բոլորգիր, մասամբ երկաթագիր միջին մեսրոպյան. երկսյուն։ Գրի նախնական սյունակների չափսը 22×7,3, այժմյան առաջին երկու թերթերը՝ 18,5×7,5 և 18,5×4,5—4,9, իսկ վերջին երկու թերթեր՝ 21,6×7,5 և 21,6×4,5—4,7։ Առաջին երկու թերթերում 19 տող, երրորդում՝ 21, չորրորդում՝ 20, կտրված պետք է լինի 4—6 տող։ Յուրաքանչյուր լրիվ տող ունի 15—17 տառ։ Պահպանակի թերթերը համարակալված են վերջերս՝ ա-ը։ Հոդվածների հաջորդականությունը նկատի ունենալով, թերթերը պետք է դասավորել ե, գ, դ, գ, բ, ա, է, ը հերթականությամբ։ Ժամանակ՝ XI—XII դարեր։ Պահպանակը բովանդակում է Անկյուրիայի կանոնախմբի Ե—Ի հոդվածները, սկզբի, միջին և վերջին մասերից թերի։ Պահվել են առանձին հոդվածների մասնավոր համարները։ Ամենավերջում պահվել է Անկյուրիայի կանոնախմբին հաջորդող Կեսարիայի կանոնախմբի վերնագիրը, առաջաբանի վերնագիրը և սկզբի երկու բառը։ Սյունակներից մեկի երկարությամբ, բոլոր թերթերում, ինչպես նշեցինք վերևում կտրված է 5 սմ., կտրված մասում բառերը ուղղանկյուն փակագծերում վերականգնել ենք համաձայն Կանոնագրքի համապատասխան կանոնախմբի բնագրի, նկատի ունենալով տեղի հնարավոր տարողությունը։

Բ. № 3534 ձեռագրի պահպանակ[2]. 2 թերթ, վերջին պահպանակ։ Մագաղաթ։ Մեծություն՝ 17,7×13։ Այս երկու թերթը հանդիսանում է նախկին ձեռագրի մեկ թերթը՝ 25,8×17,7 մեծությամբ։ Այն մեջտեղից ծալել են և դարձրել տվյալ ձեռագրի չափով. մնացել է անվնաս։ Նախկին էջն ունեցել է 20 տող. լրիվ տողերն ունեն 30—34 տառ. գրության մակերեսը՝ 23,5×14,5։ Միասյուն, գիրը միջին մեսրոպյան երկաթագիր։ Ժամանակ՝ IX—X դարեր։ Պահպանակը բովանդակում է Բարսեղ Կեսարացուն վերագրված «Վասն պէսպէս և բիւրապատիկ ախտից» կանոնախմբի ներկա հրատարակության ՄԹ—ՄԺՁ հոդվածները՝ թվով ութ, ընդ որում ՄԹ հոդվածը սկզբից, իսկ ՄԺՁ հոդվածը վերջից թերի են։ Այս երկու հոդվածների կորած մասերը գտնվել են նախորդ և հաջորդ էջերում։ Չի պահվել հոդվածների ոչ մի կարգահամար, բացառությամբ բերված բնագրի երկրորդ հոդվածի կարգահամարի միավոր թիվը՝ Ա, հավանաբար ներկա հրատարակության ՄԺ հոդվածը, որը պատառիկում ունեցել է ՄԺԱ համարը և այժմ մնացել է վերջին՝ Ա տառը։

Հոդվածների հաջորդականությունը նկատի ունենալով պատառիկի էջերը պետք է դասավորել 1, 4, 2, 3 հերթականությամբ։

Գ. № 967 ձեռագրի պահպանակ[3]. 3 թերթ մագաղաթ. որից մեկ թերթը ձեռագրի սկզբում կպցրած է կազմի ներսի կողին, իսկ երկուսը՝ վերջում. դրանցից երկրորդը դարձյալ կպցրած է կազմի ներսի կողին։ Մեզ հետաքրքրում է ձեռագրի վերջում դրված առաջին պահպանակի առաջին էջը. մեծություն՝ 24,5×16. երկսյուն. գիր՝ բոլորագիր երկաթագիր, բայց երբեմն պատահում են գլխագիր տառեր, օրինակ՝ Պ, Շ, Մ, Զ, Ջ. տողեր՝ 19։ Այս թերթի աջ եզրը ներքևից վնասված լինելու պատճառով երկրորդ սյունակի վերջին տողը չքացել է ձեռագրի կազմվելու ժամանակ։ Պահպանակը լայնքի աջ եզրից մոտավորապես 4 սմ. կտրված է, դրա հե-

---

[1] *Ձեռագիրը 1371 թ. ընդօրինակություն է (էջ 152բ)։*

[2] *Ձեռագիրը 1497 թ. ընդօրինակություն է (էջ 349բ)։*

[3] *Ձեռագիրը ԺԴ դարի ընդօրինակություն պետք է լինի։*

տեանքն եղել է այն, որ երկրորդ սյունակի բոլոր տողերի վերջին մասից մոտ 2 սմ. և լուսանցքը նույնպես կտրված է։ Ժամանակ IX—X դդ.։

Նշված պահպանակը Ճաշոցի մաս է։ Պահպանակի առաջին էջը բովանդակում է Հովհան Մանդակունու «Կոչումն ապաշխարութեան» գրվածքի, որ Կանոնագրքի ներկա հատորում մտել է ԾԷ համարի տակ, մի փոքր մասը, որը զգալի չափով տարբերվում է Կանոնագրքում եղածից։ Եթե այս բնագիրն իրոք Հովհ. Մանդակունունն է, ապա, ինչպես ցույց է տալիս պահպանակի և Կանոնագրքի համապատասխան մասերի համեմատությունը, վերջինիս մեջ պահված բավականին հեռացել է սկզբնական բնագրից։

Ա.

Ե սիրութեամբ ինչ հայ
ել կամ բազում ինչ յաւ
ելով զժամանակս ապ
աշխարութեան. քան
զի ամենայն ինչ որ ան
ցեալ վարքն իցեն եւ յոր
ում վարիցին ամենայն
իրաւք հարց եւ փորձ լի
նին ըստ նմին իրի մար
դասիրութիւն չափեցի:
Զ. Վասն այնոցիկ որ լոկ ի
սաստելոյն եւ կամ տան
ջանաւք, կամ տնառ
ութեամբ, կամ վասն ի
տեղեացն աւտարացա
նելոյ հնազանդեցան
եւ զոհս արարին մինչ
եւ ցայս ժամանակս ոչ
դարձան եւ ապաշաւե
ցին եւ այժմ եւ յառաջ
քան զժամանակս ժող
///

կին ընդ ունկն[դիրս]
կայցեն: Եւ յետ [մեծի]
աւուրն այսինք[ն զատ]
կին ընդ կարգ[աւք լի]
ցին Գ ամս: Ե[ւ յետ Բ]
ից ամացն հա[ւասար]
եսցին առանց [աւրի]
նաց. եւ այսպ[էս եկես]
ցեն ի կատար[եալն զի]
ամենայն իրա[ւք Զ ամն]
կատարեսցեն [ապա ե]
թե ոք յառաջ ք[ան զժո]
ղովն ընկալա[ւ ապաշ]
խարութիւն յ[այնմ ժամ]
անակէ թուես[ցին նոցին]
սկիզբն զվեց [ամն կա]
տարելոյ: Ապ[ա եթե]
մինչ վիշտք ե[ւ ակնկա]
լութիւնք ի հի[ւանդու]
թենէ, կամ ա[յլ ինչ]
[պա]տճառան[աց պատահ]
///

գ /// ուr եւ տեղի որ
/// [ի]ցէ պղծութեան իւ
[rեանց] մանաւանդ ե
[թե զիւr]եանց եւս կեrա
[կուrսն տ]արան եւ անդ
[ցոփութ]եամբ շռայղ
[եցան f]անզի այնպի
[սեացն] ասէ գիr խառ
[նակեց]ան ընթ ոեթա
[նոսս եւ] ուսան զգործս
[նոցա] վասն այնպիս
[եացն կա]մ եղեւ Գ ամս
[ընդ ուն]կնդիrսն լինել
[եւ Բ ամս ըն]դ ձեռամբ ոաւ
[ասարել] աղաւթից ըստ
[եպիսկո]պոսին կամաց
[ի ձեռն] ողորմութեան եւ
[գթոյ տն]անգաց ոաղ
[որդեսց]ի աւrինացն:
[Ը. Վասն ո]rf եrկիցս եւ
[եrիցս շո]գան եւ խ[առ]
///

///
rեանց կամաց ի զղջումն
եւ յապաշխաrութիւն
եկին. կամ եղեւ է ամ
ընդ կաrգաւ լինել, եւ
Բ ամ ոաւասաrեալ աղաւ
թից ընդ ձեռամբ, ապ
ա մտեալ յեկեղեցի ել
ցէ ընդ ապաշխաrողս
մի ամ: Ապա fննեալ
ոետfն եւ ջեrմեռան
դ ապաշխաrութիւնն
ողոrմութեամբ եւ գթով
տնանկաց fաւել զինfն
ըստ եպիսկոպոսին կա
մաց ոաղոrդեսցի աւrինաց:
Թ. Վասն այնոցիկ որf ին
fեանf չոեռացան ի
զոոելոյ կոոց եւ յուտե
լոյ զպղծեալսն, այղ եւ
զեղբաւrս եւ զընկեrս
իւrեանց բռնադատե
///

Դ /// [սպանա]
նել հրամայեցին. այդ
երկրորդս կամ եղեւ ամ
ենայն ժողովոյն ընդ
դէմ երթալ տէրունական
հրամանին, եթէ ոք ուր
ացի զՔս առաջի մարդ
կան ուրացայց եւ ես զնա
առաջի հաւր իմոյ որ յեր
կինս է: Ձոր արձակ
էք յերկրի եղիցի արձակ
եալ յերկինս: Արդ կամ
եղեւ մեծ ամենայն ժող
ովոյն զի կեցցեն եւ մի
մեռցին, եթէ ի դարձ փր
կութեան եկեսցեն ի
կատարեալ խոստովան
ութիւն. մոլորեցուցիչ
քն որ մոլորեցուցին զըն
կերս իւրեանց բազում

/// [հաւասար]
ել աղաւթից, եւ [ի ձեռն]
տրոց տնանկաց [հաղոր]
դեսցի աւրհնաց[:]
Ժ. Վասն որք ուտ[են խառն]
եւ անխտիր զկե[րակուրս]
հեթանոսաց, կ[ամ եղեւ]
մեծ եւ ածասէր [ժողովոյն]
ասել թէ սրբոյն ամենայ
ն ինչ սուրբ է, [/// պղ]
ծոյն ամենայն [ինչ պիղ]
ծ է, զի զոր ինչ [արժան է]
ուտել զնոցա, [այս է]
թէ հնար ինչ իցէ ամեն]
եւին մի ճաշակ[ել ապա]
եթէ յանդգնե[սցի յոր]
կորստութիւն [զպան]
իր եւ զմիս զոր [երախայ]
մարդոյ զենեա[լ իցէ մի]
կերիցէ, եւ մի զ[ամենայն]

Դ /// [յա]
զդումն պղծ
[ութեան]նն իւրեանց չէ
[անցուցեա]լ: Ձիաց, զգին
///ն, զմիրգ, զբան
[չար] հանդերձ զկե
[նդանի] անասուն համ
[արձակ] լիցի: Այդ եւ դու
[նոյնպէս] մի տացես զոր
[բութիւ]նս շանց, զկե
[րակուր] ուխտի սրբոյ ե
[կեղեցւո]յ մարդ որ ոչ
[ունի դ]րոշմ տէրուն
[ական ո]չ հրամայեն
[կանոն]ք: Իսկ եթե կա
[մեսցի զ]առաքելոյն բա
[ն ի կիր ա]րկանել զոր
[ինչ ի ս]պանդիանոցի
[վաճառ]ի կերայք: Լուր
[անդէն] նմին զոր ին
///

///
ապաշխարութեամբ
եւ գրով տնանգաց որ
բեսցի. Ա. ամ ընդ ձե
ռամբ լինել: Այդ ուխտի
մանկանց ամենեւին
ոչ մերձանալ: Ոչ գրե
ալ է թե առ արտաքինս
ն իմաստութեամբ գնաս
ջիք զի մի անուն Այ հայ
հոյեսցի:
ԺԱ. Վասն սարկաւագաց
թե յորժամ տանիցին ի
յաւծումն եւ նոքա բո
ղոքիցեն եթե ոչ կար
ենք կուսան լինել,
թողացուցեն մինչ
եւ սրբութեամբ զու
գեսցին, զի սուրբ են
անկողինք եւ անար
///

Բ /// [ոմ]
անf յաւծանելն լուռ
եղեն եւ հանեյութեամբ
յանձին կալան որպէս
եթէ հաստատուն կայց
են յաշտինանի անդ
եւ յետոյ ամուսնացան,
լոեալ լիցին ի fանան
այութենէն եւ ի կարգ
է պաշտաւնեից ի բաց
կացցէ է ամ ընդ ունկն
դիրս կացցէ, եւ Գ ամ
ընդ ձեռամբ, տրաւf
տնանկաց fաւեսցէ զ
մեղս իւր, fննեալ եւ հայ
եցեալ յապաշխարու
թիւնն եպիսկոպոսին
հաղորդեսցի աւրինաց.
բայց ի կարգ եւ յաշտի
նան մի մերձեսցի:

///
են որում խաւս [եալ]
են թե եւ ի բոն[ութիւն]
ապաստան մի թ[ողցեն:]
ԺԳ. Որf յառաջ f[ան զմկր]
տութիւն ընդ[ունեալ զո]
հեցին եւ յետ ա[յսորիկ]
մկրտեցան, կա[մ եղեւ]
յաշտինան մե[րձեցու]
ցանել զայնպ[իսիսն]
վասն զի սրբե[ցան աւ]
ազանաւն:
ԺԴ. Քորեպիսկոպ[ոսաց մի]
լիցի երիցուն [ս կամ]
սարկաւագո[ւնս աւծ]
անել: Այդ եւ ո[չ երիցու]
ն ս ի fաղաfի [ուրեf առ]
նել առանց հա[մարձակ]
ելոյ եպիսկոպ[ոսին կամ]
թղթովf կամ [բանիւf]
///

ա

///
[զաւառ]ի ասի ըստ հոռ
[ոմին] առ մեծամեծ
[աւքն] այսինքն է որ զքա
[ղաքսն] ունին:
[ԺԵ. Ոյք? յո]ւխտի անդ իցեն
[երիցուն]ք կամ սարկաւ
[ագուն]ք կամ այղ ոք ի
[պաշտօ]ւնեից, եւ հեռի
[իցեն ի մ]սոյ եւ միտք իւր
[եանց] /// իցին ի ճաշակ
[ել համա]րձակ կերիցէ
[ն մի զա]ղտաբար: Ապա
[եթէ կա]մեսցին պահ
[իցեն ը]նդունին կան
[ոնքս եր]կուսեան: Ապա
[եթէ ոք] պիղծ համար
[իցի զ] բանջար կամ զ
[հաց որ] մսոտ իցէ, ոչ ըն
[դունին զ]նա կարգք եկե
ղեցւոյ:

/// [վա]
ճառեցին, իշխան լիցին
անդրէն ի նոյն պահան
ջել, բայց եպիսկոպոսն
կշռեսցէ զիրաւն եւ զար
ժանն եթէ մարթ է առն
ուլ զգինն կամ դարձ
ուցանել:
ԺԷ. Վասն այնոցիկ որ ընդ
անասունս պղծեցան,
զի եթէ ի կուսութեան ոք
գործեաց զայն որպէս
թէ հնգետասան ամեայ
իցէ, ԺԵ. ամ ընդ ունկն
դիրս կացցէ, եւ Ե ամ
ընդ ձեռամբ, հայելով
եւ քննելով զապաշխ
արութիւնն եթէ արտ
ասուաւք ջերմեռանդն
սրտիւ զղջանալով քաւ

Է եսցէ զմեղսն տրովք տն
անկաց հաղորդելոյ ար
ժանի լիցի: Ապա եթե ի
կատարման հասակի ի
ցէ որպէս թե Ի ամեայ ի
ցէ Ի ամ ընդ ունկնդիր
սն կացցէ, եւ Ե ամ ընդ
ձեռամբ: Եւ եթե յամ
եալ իցէ ի մեղսն՝ յաւել
ցեն եւ յապաշխարու
թիւնն, քննեսցի ըստ
ջերմութեանն, տրովք
տնանկաց հաղորդես
ցի աւրինաց: Ապա եթե
կին ունիցի եւ զգործ
պղծութեանն գործ
եաց, մինչեւ ի վախճան
ընդ ունկնդիրս կացցէ
հեծեծանաւք եւ հա
ռաչանաւք եւ տրովք
/// [ից]

են, եւ զկաթն [եւ զշա]
դիղն շունք կե[րիցեն:]
ԺԸ. Ոյք բծաւոր ե[ին եւ բիծ]
ինչ ունիցին, ա[յսինքն]
է պիսակութիւ[ն կամ]
այղ ինչ ախտ ո[ր փոփոխե]
լով է, իբրեւ նե[նգութեամբ]
մերձեցան յայ[ս զի վ]
նասեսցեն ում[եք, այս]
սլիսիքն ընդ [դիւահար]
ս կացցեն [:]
ԺԹ. Ոյք եպիսկոպ[ոսք եղ]
են եւ հաստա[տեցան]
եւ ոչ ընդուն[ելի եղ]
են յիշխանու[թենէն]
յայնմանէ որ[ում աւան]
դեցան եւ յայ[լ իշխա]
նութիւն կամ [եցան մեր]
ձանալ եւ բռն[ադատել]
մերժելով զեպ[իսկոպոս]
[ն իշխ]անութե[ան այնոր]
///

Ը /// [կապել] յեկեղեցւոյ:
[Ապա ե]թե կամիցէ նո
[ցա երի]ցութեան կար
[գին յոր]ում եին յառաջ
[նստե]լ եւ զանուն
[երիցու] արժան է ուն
[ել արժա]նի լինիցին ըն
[դունել]ութեան: Ապա
[եթե ըն]դդէմ կացցեն
[իւրեան]ց եպիսկոպոս
[ին եւ հա]կառակեսցին,
[ընկեցե]ալք լիցին ի պա
[տուէ եր]իցութեան եւ
[ցոյցք լի]ցին իբրեւ ընկ
[եցեալ ժո]ղովրդեանս առ
[աջի զի ա]մենայն ոք զի
[տակ] լիցի:
[Ի. Վասն ա]յնոցիկ որ ի
[չափ հա]սեալ իցեն եւ
[կուսու]թիւն խոստա
[նայցեն] պահել ե[ւ ստ]
/// [որ]

պէս զայն որոյ երկուս
կանայս արարեալ իցէ
եւ զանհման զնոցին
կալցի եւ զապաշխար
ութիւն Ք ամ առ դրանն
ընդ ձեռամբ, եւ Ա ամ
մտեալ յեկեղեցին ընդ
ապաշխարողս եկցէ,
եւ զշերմութիւն ապ
աշխարութեանն տես
ցեն եւ հաղորդեսցի աւ
րինաց: Բայց յաւծումն
քահանայութեան մի
մերձեսցի: Այդ վասն
կուսանացն որ մերձա
նային առ նմանս զայն
պիսիսն խափանեսցաք
զի մի եւս լինիցին:
Կանոնիս Կեսարիա
Առաջաքանք
Այս կանոնք ///

Բ

1 [քահա]նային Բ եւ Գ վկայիւք մի՛ իշխեսցէ թողու
զնա եւ այղ առնել բայց եթե վասն պոռնկու
թեան եւ մարմնոյ զեղծութեան.
Մժ]Ա. Կին կամ այր ցաւազին եւ ախտաժետ կամ առո
ազէտ որ լինի մի՛ իշխեսցէ ամուսնանալ եւ ա
պականիցի զպսակն աւրհնութեան եւ եթե ոք
յանդգնի զկէս ընչից իւրոց տացէ յեկեղեցի
եւ երեք ամ ապաշխարիցէ.
[ՄժԲ] Կին եթե խաւսեալ իցէ առն եւ ընթացեալ յեկե
[ղեցին] ///

4 եւ չար գործք յայտնին աղջկանն իշխան է
այրն առնել կամ արձակել. ապա թե յեկեղե
ցին մտեալ իցէ մի՛ իշխեսցէ արձակել. եւ եթե
արձակեսցէ այրի կոչեսցի եւ Գ ամ ապաշխարիցէ:
[ՄժԳ] Կին որ ի ծննունդս նեղի եւ ոչ կարէ ծնանել եւ ի
նարտարաց ոք գիտասցէ արժան է յաւշել եւ զեր
ծուցանել զմայրն. ապա թե մանուկն կեն
դանի լինի յորովայնին եւ յանդգնի ոք սպանա
նել զմանուկն է ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ եւ
Բ ընդ ձեռամբ ապա արժանի լիցի աւրհնաց:

2[ՄժԴ] Կին եթե ամուսնացի եւ Աստուած փակեսցէ զարգա
նդն չտալ նմա պտուղ եւ նա զվնասն յայրն տա
եւ պոռնկէ վասն մանկանն է ամ ընդ ունկնդիրս
կացցէ եւ Բ ամ ընդ ձեռամբ արժանի լինիցի աւրհնաց:
[ՄժԵ] Թե ոք ձեռն արկանէ անասնոյ ի հաւատացելոց
յեկեղեցի մի՛ մտցէ եւ յաշ քահանային մի՛
իշխեսցէ երթալ եւ մատաղ մի՛ իշխեսցէ առնել
եւ եթե թողցէ ի բաց Գ ամ ընդ ունկնդիրս կաց
ցէ եւ Ա ընդ ձեռամբ արժանի լիցի աւրհնաց
[ՄժԶ] Թե ոք յիւր արենէ եւ ի մերձա[ւո]րէ խնամ[ու]

3 թիւն առնէ մինչեւ ի չորրորդ եւ ի հինգերո
րդ ազգն պսակն անվաւեր լիցի եւ պսակաւորն
լուծցի Ճ դրամ տուգան տացէ եւ առաջնորդն
իշխան լիցի որոշել ի միմեանց եւ փոխանակ ա

նարգանաց պսակին ճճ դրամ տուգան առցէ եւ ապաշխարութիւն պոռնկին եղիցի եւ ում կա միցի առն լիցի.

[Մժէ] Կատաղի աղտեղութիւնն զոր առեւանկն ասեն թե քահանայ խորհրդակից լինի կամ պսակ դնէ լու ծեալ լիցի ի կարգէն Ծ տանկինակ եւ Ճ դրամ տու [գանս] ///

Գ.

Ա սյունակ

թէ վաշխ եւ տոկոսիս է ա[ռ] ///
[թէ] սուտ վկայեաց Գ թէ իշոցս ասաց
եւ կամ լեզուանի է. եւ կամ հայհոյ
իչ. Գ: ամ ապաշխար[եսցէ]: թէ զծնողսն
անարգեաց. Ե: ամ ապաշխարես[ցէ]:
թէ ուխտեաց եւ ստեաց, եւ ստեաց: Ա:
թէ ի թաղտերասն գնաց: Ա: ամ ապ[աշխարեսցէ]
թէ ի վերայ մեռելոյ կոծեալ է շատ:
թէ զքահանայս բամբասեալ իցէ.
թէ ի տունս հեթանոսաց եկեր: Գ
թէ զմեղս այլոց ուսոյց. թէ կուս
ութ[ի]ւն խոստացաւ եւ չարար: Է:
թէ անողորմ իցէ: Գ: թէ զաշսն ի
խառնակումն անասնոց անխտիր:
թէ զպտուղս եկեղեցւոյն խորեաց.
Եւ զլաւն իւր համարեցաւ: Գ: ամ ապ[աշխարեսցէ]:
թէ զուրբաթ կամ զշորեքշաբաթ
ելոյծ: թէ յաւուր ուխտի կամ ի կ
երակէի նախ քան զպատարագն եկեր:

Բ սյունակ

Վասն կանանց ///
թէ առնն հնազան[դեալ իցէ?]
կամ լեզուանի է. [եկ]
դեցին լուացուչէ: [մե]
ռելոտիս վերարկո[ւ] ///
թէ ի կաթնն ջուր խա[ռնեաց]
թէ զմանուկն իւր ի ստ[նդիս]
դիացուցեալ է: Թէ ///
Վասն քահանա[յից]
թէ անարժան կնաւն ք[ահանայութ]
իւնս տար: կամ առանց ///
շերին ժամ արար. կա[մ եպիսկ]
ոպոսէն լուծեալ էր եւ ///
կամ առանց աբողոնի զ[պաշտօն?]
մատոյց, կամ ոխս ուն[էր] ///
թէ կաշառս էառ կամ [զրկեաց? ե]
զբաւրն. թէ միտ ու[նէր?] ///
կամ թէ մե ///
թէ ///

ՑԱՆԿԵՐ

ԿԱՆՈՆԱԽՄԲԵՐԻ ԱՌԱՋԱԲԱՆՆԵՐԻ (Ա), ՎԵՐՋԱԲԱՆՆԵՐԻ (Բ) ԵՎ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ (Գ) ՍԿԶԲՆԱՏՈՂԵՐ

Երեք տեսակ՝ Ա, Բ, Գ, այս ցանկերում նշել ենք Կանոնագրքի ներկա հատորի տաս կանոնախմբերի առաջաբանների (Ա), երեք կանոնախմբերի վերջաբանների (Բ) և բոլոր կանոնախմբերի հոդվածների (Գ) սկզբնատողերը և դրանց տարբերությունները, որոնք տողերի վերջում, կլոր փակագծերում, կրում են շեղատառ ա նշումը, այսինքն՝ տարբերակ։ Միևնույն սկզբնատողի, հատկապես առաջին բառը տարբերակ ունենալիս նշված են այբբենական կարգով։ Բացառություն են կազմում «եթէ» և «թէ» կամ «թէ» և «եթէ» բառերը, որոնք նշված են տեղում, այսպես՝ «եթէ (ա. թէ)» կամ «թէ (ա. եթէ)»։ Իսկ եթէ ա-ն դրված է սկզբնատողի որևէ բառի մոտ և կլոր փակագծում ավելացված է մի բառ, դա նշանակում է, որ տվյալ բառն ունի տարբերակ։ Թադեոս առաքյալին վերագրված և Մակար Ա-ի կանոնախմբերը հարց և պատասխաններ են։ Սրանցից վերցրել ենք «Հարցումն»-ի սկզբնատողը, չնշելով «Հարցումն» բառը։ Սկզբնատողերի վերջում նշված են կանոնախմբերի անունները համառոտագրությամբ և հոդվածների մասնավոր համարները, օրինակ Սի. Ա կամ Բ Անտ. Ա, այսինքն՝ Սիոնի կամ Երկրորդ Անտիոքի կանոնախմբերի Ա հոդվածները։ Այստեղ այբբենական կարգով տալիս ենք այդ համառոտագրությունները.

Աթ.—Աթանաս
Աթեն.—Դիոնեսիոս Աթենացի
Աստ.—Գրիգոր Աստուածաբան
Ար.—Դիոնեսիոս Արիսպագացի
Բ Անտ.—Երկրորդ Անտիոք
Բարս.—Բարսեղ Կեսարացի
Դւն.—Դւնայ
Եղ.—Եղիշէ
Եպիփ.—Եպիփան Կիպրացի (ԼԱ կամ ԽՁ)[1]
Եփր.—Եփրեմ Ասորի
Թադ.—Թադէոս
Խոստ. Անտ.—Խոստովանութիւն Անտիոքի
Կար.—Կարին
Կիւր.—Կիւրեղ Աղեքսանդրացի
Կղ.—Կղեմէս
Հիպ.—Հիպպոլիտ
Ման.—Մանուէլ
Մակ.—Մակար
Մել.—Մելիտոն
Մանդ.—Յովհան Մանդակունի (ԽԱ կամ ԽԴ կամ ԾԷ)

---

[1] *Կանոնագրքի ներկա հատորում գտնվում են Եպիփան Կիպրացու երկու կանոնախումբը՝ ԼԱ և ԽՁ, իսկ Յովհ. Մանդակունու երեք՝ ԽԱ, ԽԴ և ԾԷ համարների տակ։ Սկզբնատողի վերջում կլոր փակագծերում, եթե նշված է «(ԼԱ)... Եպիփ. Ա» կամ «(ԽՁ)... Եպիփ. Ա» ապա դա նշանակում է, թե խոսքը վերաբերում է Եպիփան Կիպրացու ԼԱ կամ ԽՁ համարների տակ գտնվող կանոնախմբի Ա հոդվածին։ Նույնը վերաբերում է նաև Յովհ. Մանդակունու ԽԱ, ԽԴ և ԾԷ կանոնախմբերի հոդվածների սկզբնատողերին։*

Յովհ. Եր.—Յովհան Երուսաղեմացի
Նեկ.—Նեկտառ
Ներ.—Ներսէս
Նիկ.—Երկրորդ Նիկիականք
Սահ.—Սահակ Պարթև
Սեբ.—Սեբերիանոս
Սի.—Սիոն
Սոկ.—Սոկրատ
Վաչ.—Վաչագան
Փիլ.—Փիլիպպոս

Ա.

ԿԱՆՈՆԱԽՄԲԵՐԻ ԱՌԱՋԱԲԱՆՆԵՐԻ ՍԿԶԲՆԱՏՈՂԵՐ

Ահա մասնաւոր եղաք զայս եւ ի փափագ սիրոյ (տ) . . . . *Մակ.*

Ահա վասն ահին եւ երկիւղին Աստուծոյ եւ ի փափագ սիրոյ . . . . *Մակ.*

Աշակերտեալք սրբութեան հաւատոյ՝ դաւանողք սրբոյ ուխտիս . . . . *Աստ.*

Առաջնորդ սրբութեան հաւատոց դաւանողք սրբոյ ուխտիս (տ) . . . . *Աստ.*

*Խոստովանիմք որպէս ուսուցին (*տ. *ասացին, չի*f *ուսուցին) գիրք սուրբք* . . *Խոստ. Անտ.*

Որպէս ասէ՝ յերկուց եւ յերից վկայից հաստատեսցի . . . . *Բ Անտ.*

*Որք (*տ. *որ) պատմող* (տ. *պատմողք) աստուածային աւրինադրութեան եղեն* . . . . *Սի.*

*Յաղագս Քառասունս անելոյ (*տ. *առնելոյ) երիս միանգամ արժան է* . . . . *Փիլ.*

Յամի չորրորդի Կոստանդիանոսի կայսեր բարեպաշտի թագաւորի . . . . *Դւ.*

*Յամս (*տ. *կամս) Վաչագանայ Աղուանից արքայի բազում հակասութիւնք լինէին* . . *Վաչ.*

Յորժամ լուսաւորեցաւ քաղաքն մկրտութեամբ. . . . . *Թադ.*

Սուրբ եւ աստուածասէր (տ. *աստուածահաճոյ վարուք) ժողովն* (տ. *ժողովուրդն)* . . *Կար.*

Բ

ԿԱՆՈՆԱԽՄԲԵՐԻ ՎԵՐՋԱԲԱՆՆԵՐԻ ՍԿԶԲՆԱՏՈՂԵՐ

*Եւ եղիցի ձեզ ամենեցուն (*տ. *ամենուն) եկեղեցականաց եւ աշխարհականաց.* . . . . *Սի.*

Զայս պայման արարին եպիսկոպոսքն եւ քահանայքն . . . . *Վաչ.*

Իբրեւ կատարեաց զայս սուրբ առաքեալն Թադէոս . . . . *Թադ.*

Գ.

ԿԱՆՈՆԱԽՄԲԵՐԻ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ՍԿԶԲՆԱՏՈՂԵՐ

Ժամակարգքն ոչ կարեն զմիմեանս յառաջ ածել (տ.) . . . . Աթեն. Ա
Ժողովրդական ոք որ յաղագս պէսպէս ինչ սխալանց . . . . Սի. ԺԹ

Ի գաղանաբեկէն ի Ե մասնէն զԱ տացէ աղքատաց . . . . Բարս. ԶԶ
Իգացելոյն՝ Գ ամ ընդ ունկնդիրս կացցէ, Ա ամ՝ ընդ ձեռամբ . . . . Բարս. ՂԶ
Ի կարգն քանզի ի տանց, յընտանեաց եւ ի քաղաքաց (տ.) . . . . Սի. ԺԷ
Ի ձեռն Կոստանդիանոսի մեծի հաստատեցաւ տանախմբութիւն . . . . Ման. Ա
Ի յիշատակ վախճանելոցն ի (տ. չիք *ի*) *յընտանեաց նոցա* . . . . Սի. ԺԸ
Ի շաբաթ եւ զկիւրակէ եւ զՊենտակոստէ մի՛ ոք իշխեսցէ (տ.) . . . . Բարս. ԼԱ
Իշխան է քահանայն զայլոյ բանադրած լուծանել . . . . Բարս. ՃԶ
Ի վերայ բազում նշանացն եւ մարգարէութեանցն (ԽԶ) . . . . Եպիփ. Ա
Իսկ այսահարութիւն է՝ արիւնհեղութիւն եւ սուտ երդումն . . . . Բարս. ՄԿԵ
Իսկ ապաշխարողաց եւ գնացելոց սոցա եւ ապա . . . . Նիկ. ՂԳ
Իսկ եթէ (տ. *թէ*) *այլ որոգայթիւ պատահի ոչ կամաւ* . . . . Բարս. ՂԸ
Իսկ եթէ (տ. *թէ*) *այլում վաճառեն զմեռելոտի կամ զկերակուր* . . . . . . Բարս. ՃՂԱ
Իսկ եթէ (տ. *թէ*) *այրիք իցեն՝ ծնեալ որդիս եւ տեսեալ զթոռունս* . . . . . . Բարս. ՄԷ
Իսկ եթէ դիպեսցի (տ. *տիպեսցի*) *երախայի հիւանդանալ* . . . . Սի. Ի
Իսկ եթէ (տ. *թէ*) *ի ձեռն առաջնորդին վասն աստուածային* . . . . Բարս. Ճ
Իսկ եթէ ի ձեռն ծնաւղաց հանդիպի վախճան յանգիտութեան . . . . Բարս. ՃԺ
Իսկ եթէ կանամբի իցեն՝ որոշեսցին ի միմեանց, զի անհնար է . . . . Բարս. ՄԽԷ
Իսկ եթէ ձեռնադրեսցէ զոք եպիսկոպոսն, եւ մարդն ուղիղ էր (տ.) . . . . . . Թադ. ԺԶ
Իսկ եթէ (տ. *թէ*) *մերձեսցի ոք յայլ եւ այլ զբաղմունս* . . . . Բարս. ՄԾԳ
Իսկ եթէ մինն կոյս իցէ եւ մինն այրի, եւ մինն վախճանի . . . . Բարս. ՄԸ
Իսկ եթէ յանդգնեալ եպիսկոպոսն վասն կաշառոյ (տ.) . . . . Թադ. ԺԱ
Իսկ եթէ (տ. *թէ*, չիք *եթէ*) *ոմանք չոգան ի պոռնկութիւն կամ* . . . . Բարս. ՂԹ
Իսկ եթէ (տ. *թէ*) *ոք* (տ. *ոչ*) *լլկանաւք մաքառի ընդ քահանայս* . . . . . . Բարս. ՄԾԲ
Իսկ եթէ պոռնիկք իցեն՝ մի՛ թողէ քահանայն յեկեղեցին . . . . Բարս. ՄԽ
Իսկ եթէ քահանայ դիպեսցի ի նոյն չարիս՝ մի՛ պաշտեսցէ . . . . Եփր. Դ
Իսկ եթէ (տ. *թէ*) *քահանայ կամ սարկաւագ կամ ուխտական* . . . . Բարս. ՄԾ
Իսկ երրորդացն եւ չորրորդացն ոչ է ամուսնութիւն . . . . Բարս. ՄԼԹ
Իսկ զայլոց չարահամբաւ ստերիւրեալ յեղափոխուկքն . . . . Աստ. Դ
Իսկ զմարտիւրոսաց յիշատակս ոչ փոխեսցեն շաբաթու . . . . Եփր. Է
Իսկ զոմանս զաղտ լլկէ ի գիշերի, զոր ոմանք . . . . Բարս. ՄԿԴ
Իսկ ձուկն յորոգայթ անկեալ, որպէս եւ հանդիպի . . . . Բարս. ՃՂԵ
Իսկ ոմանց՝ ի կանանց կերպարանս երեւին եւ կանանց . . . . Բարս. ՄԿԱ
Իսկ ոմանք անկեալք յաղութից եւ ծնկեալք . . . . Բարս. ՄԾԸ
Իսկ ոմանք ընթանան յափափայս եւ ընդ հուր . . . . Բարս. ՄԿ
Իսկ ոմանք հանդիպին վասն իւրեանց (տ. չիք *վասն իւրեանց*) *անզեղչ սրտին* . Բարս ՄԾԹ
Իսկ ոմանք հանդիպին վասն մեղաց եւ դառնան . . . . Բարս. ՄԾԷ
Իսկ ոմանք յարակայ մոլին, զոր լուսնահարն կոչեն . . . . Բարս. ՄԿԲ
Իսկ որ զենուն զնա եւ զվերարկու նորա վաճառեսցեն . . . . Փիլ. Դ
Իսկ որ յԱստուծոյ է, այս է՝ սուրբ, հեզ, խոնարհ . . . . Բարս. ԻԳ
Իսկ որ (տ. չիք *որ*) *չար դեղովք սպանանեն զմանկունս* . . . . Բարս. ՃԶԸ
Իսկ որք (տ. *որ*) *զՍաբէլի զուգահաւաքմանն ի միասին* . . . . Աստ. Բ
Իսկ որք (տ. *որ*) *ի կռապաշտութիւն տարագրեցան* (տ. *պատարագեցան*) *զոհեցին* . Աստ. Է
Իսկ որք (տ. *որ*) *ի քուն ընդոստնուն լան եւ կամ ծիծաղին* . . . . Բարս. ՄԿԴ
Իսկ որք յետ մկրտութեան առածան ի մեղս պոռնկութեան (տ.) . . . . Աստ. Զ
Իսկ քահանային այսպէս արժան է կարգել զայսահարսն . . . . Բարս. ՄԿԶ
Իսկ քահանայ եւ (տ. *կամ*, չիք *եւ*) *սարկաւագ առցեն աշտիճան* . . . . . . Աստ. ԻԵ

Խոստովանողի մի՛ իշխեսցեն արիւն հեղուլ եւ վայրապար . . . . Բարս. ՄԵ

Ծնաւղք բռնաբար զզաւակս իւրեանց առն մի՛ տացեն . . . . Բարս. ՄԻԱ
Ծնաւղք եթէ (տ. *թէ, որ*) *զիւրեանց զաւակաց պղծութիւն* . . . . Բարս. ԽԻ
Ծնաւղք որ զինչս իւրեանց հոգեացն այլում տան . . . . Բարս. ՃԿԻ

Գ.

ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ՑԱՆԿ[1]

---

[1] *Առարկայական ցանկի կազմման մասին տրված մեր բացատրությունը տեսնել «Կանոնագիրք Հայոց»-ի Ա հատորի 697-րդ էջում, ուստի այն այստեղ չենք կրկնի։*

Ե

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Չ

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԱԶԳԵՆ ԱՐՏԱՇԵՍԻ ՀԱԿՈԲՅԱՆ
ВАЗГЕН АРТАШЕСОВИЧ АКОПЯН

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ

Տպագրվում է Հայկ. ՍՍՀ ԳԱ
պատմության ինստիտուտի
գիտական խորհրդի որոշմամբ

Նկարչ. ձևավորումը Լ. Ս. ՍԱԴՈՅԱՆԻ
Տեխնիկական խմբագիր Մ. Ա. ԿԱՓԼԱՆՅԱՆ
Սրբագրիչ Վ. Ա. ՀԱԿՈԲՅԱՆ

ՎՖ 03691 *Պատվեր 620* *Տպաքանակ 2000*
ԽՀԽ 1097 *Հրատ. 2860*

Հանձնված է արտադրության 25/VII 1967 թ., ստորագրված է տպագրության 22/XI 1971 թ., տպագր. 37,38 մամուլ, հրատ. 51,0 մամուլ, պայման. 52,33 մամուլ։ Թուղթ № 1, 70×108¹/₁₆։ Գինը 5 ռ. 50 կ.։

Հայկական ՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչության էջմիածնի տպարան

ՆԿԱՏՎԱԾ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջեր	Տողեր	Տպված է	Պետք է լինի
LXXV	13	Գալունյանց	Գալունյաց
25	6	ապաստաւարել	ապաստաւորել
110	11	է	ի
119	12	ուկնդիրս	ունկնդիրս
161	7	զգավակս	զգաւակս
179	5	գգտանեցին	գտանեցին
187	2	աւաքելոցն	առաքելոցն
191	4	զԱնեսիմոս	զՈնեսիմոս
209	13	ի ծառայութիւն	ի ծառայութիւն
219	5	ուրհնեն	[ոչ] ուրհնեն
221	5	կայենիցն	կայանիցն
341	44	ասումով	առումով
360	40	բաչակալու	քաչակալս
362	27	առնել:	առնէ
378	15	անկանեցի	անկանեցէ[ն]
388	1	Նփիպան	Նպիփան
392	11	Թուխպն	Թուխտն